קבלה · ספרי קבלה נוספים

רקנאטי על התורה

רבי מנחם רקנאטי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רקנאטי על התורה

רבי מנחם רקנאטי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רקנאטי-על-התורה/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

בראשית 4
נח 120
לך לך 134
וירא 151
חיי שרה 169
תולדות 173
ויצא 181
וישלח 193
וישב 206
מקץ 222
ויגש 223
ויחי 224
שמות 239
וארא 247
בא 250
בשלח 268
יתרו 288
משפטים 305
תרומה 316
תצוה 330
כי תשא 342
ויקהל 367
פקודי 367
ויקרא 368
צו 383
שמיני 393
תזריע 404
מצורע 407
אחרי מות 409
קדושים 424
אמור 442
בהר 461
בחוקתי 470
במדבר 479
נשא 488
בהעלותך 506
שלח 511
קרח 522
חקת 529
בלק 537
פנחס 548
מטות 552
מסעי 554
דברים 554
ואתחנן 555
עקב 575
ראה 590
שופטים 594
כי תצא 606
כי תבוא 627
נצבים 632
וילך 635
האזינו 642
סימני סודות הספר 651

בראשית

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. לפי דעת רז"ל ומה שנראה מכוונתם בספר הזוהר כי מלת ראשית רומזת לחכמה העליונה הנקראת חכמת אלהים ונקראת בספר הזוהר נקודה חדא סתימא עילאה היא הספירה השנייה הנאצלת מן הספירה הראשונה ונקראת ראשית מן הטעם שנבאר בגזרת האל וכן אמרו רבותינו ז"ל בספר הבהיר אין ראשית אלא חכמה ועל כך תרגמו בתרגום ירושלמי בחכמתא הוא שנאמר ראשית חכמה יראת השם וכתיב הן יראת השם היא חכמה. גם אונקלוס תרגם בקדמין רמז לשלשים ושתים נתיבות חכמה ולכן לא תרגם בקדמיתא ומה שארז"ל בבראשית רבה בזכות ג' דברים נברא העולם. בזכות חלה, בזכות מעשרות, בזכות ביכורים. שכל אלו נקראו ראשית. גם אמרו בזכות משה שנאמר וירא ראשית לו. דברים הרבה מצאו שנקראו ראשית כי חכמת שלמה גם היא נקראת ראשית מטעם היותה ראשית לעולם הנפרדים כאשר נרמז בענין החלה והמעשרות והביכורים. גם מה שאמרו בזכות משה רמזו כי אספקלריאה המאירה ראשית לחמשה ספירות אחרונות אמנם עיקר הכוונה הנה כי ראשית רומזת לחכמת אלהים אשר בה נברא העולם שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ. וכתיב כלם בחכמה עשית. גם הבי"ת שבמלת בראשית רומזת לחכמה הנקרא בית שנאמר בית נתיבות נצבה. רמז לשלשים ושתים נתיבות החכמה ועל כן היא גדולה:

ובספר הבהיר מפני מה מתחיל בבי"ת כמו דמתחיל ברכה אין ברכה אלא חכמה. ובתפלת רבי נחוניא בן הקנה ע"ה אתה שליט בהדר הספירה השנייה שהיא חכמה הנקראת ברכה מספקת משפע המקור המתברך. ובבראשית רבה למה בבי"ת מה בי"ת יש לו שני עוקצין אחד מעליו ואחד מאחוריו. אומרים לבי"ת מי בוראך והוא מראה בעוקצה זה של מעלה בראני השם אחד. ובעבור כי אות בי"ת רומזת לחכמה אשר בה עשה הכל על כן תמצא האות הזאת פועלת הדברים כולם. כי בהתחברה בסוד א' שמשם אצילותה היא אב לכל התולדות המתהוים מאצילותה ביניקותה מן הא' הרומז לכתר עליון ובהשפיעה לאות נון שהיא באמצע האלפא ביתא יולדת בן בהתחברה שם ובהכנסה בין ק"ר אז היא קבר ונכנסה שם להשליל הנשמה מגופה ולבקש לה מנוח להכניסה בהיכל מלך ועוד פועלת ונכנסת בין שתי אותיות האחרונות להגיע לאור העליון מנוחת הנפשות ואז היא שבת ואזי עמדה מלדת ומלפעול כי היא סוד היובל הגדול ושם תענוג הנשמות לחזות בנועם ה' וזאת ההויה הנקראת חכמה במציאותה היו בה כל הנבראים בכח עד המשך משם כל דבר במאמר המיוחד לו כאילו תאמר

בהוית אדם הראשון היו בכחו כל תולדותיו העתידים לצאת ממנו כן בהויה הזאת היו כל ההויות בכחה:
ספר הבהיר, למה בי"ת דומה לאדם שנוצר בחכמה שסתום מכל צד ופתוח מלפניו והאל"ף פתוחה מאחריו ר"ל כי היא פתוחה לקבל מן הכתר ויש לה פתח להשפיע לאחריה:
ספר הזוהר [ח"א דף ל' עמ' ב'] בי"ת ביתא דחכמתא והנה לפי זה הדעת הב' של בראשית אינה שימוש כי אם היתה שימוש היה נראה כי נצטרך אליה הוא ית' בבריאת עולמו ולא היה יחוד שלם ע"כ פירשנוה ב' שהיא ראשית אמנם מה שנראה דעת רז"ל בספר הזוהר אין לתמוה אם הוא שימוש כי הוא יתברך ויתעלה כל מעשיו עושה על ידי מדותיו כמו הנשמה באיברי גופה והאומן בכליו אמר בספר הזוהר [שם לא' ב'] בראשית ברא וכו' ביה ברא עלמא ביה אפיק נהורין ביה יהב חילא לכולא. <תרגום ללשון הקדש - בראשית ברא - בו ברא עולם הוציא וגילה האורות בו נתן כח לכל המדרגות (כי אור החכמה הוא חיות לכל המדרגות)>. רבי יהודה אמר על דא כתיב היתפאר הגרזן על החוצב בו שבחא דמן לאו דאומנא כך בהאי ברא אלהים. <רבי יהודה אמר על זה כתוב היתפאר הגרזן על החוצב בו למי השבח האם לא לאומן כך בזו הראשית ברא אלהים העליון את השמים ולו השבח>. עוד שם [שם ט"ו א'] בהאי ראשית ברא ההוא סתימא דלא איתיידע להיכלא דאיתקרי אלהים. ורזא דא בראשית ברא אלהים. <תרגום - בזה הראשית ברא סתום ההוא שלא נתוודע להיכל שנקרא אלהים. וזה סוד בראשית ברא אלהים>. ובבראשית רבה התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה והרמז לתורה שקדמה שנאמר ואהיה אצלו אמון. ואולי תשאל אחרי שהחכמה היא הספירה השנייה למה נקראת ראשית וכן בספר יצירה למה מנאה ראשונה באמרם אחת רוח אלהים חיים וכו' התשובה היא בעבור כי החקירה למעלה ממנו אסור כמו שאמרו ז"ל במופלא ממך אל תדרוש ואין אדם יכול להשיב בה דבר על כך נקראת ראשית אף כי היא שנית למנין וכן אמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר [שם] על ספירת החכמה בתר ההיא נקודה לא אתיידע כלל ובגין כך איקרי ראשית מאמר קדמאה דכולא ועוד כי היא המקבלת בראשונה השפע הטהור והזך וממנה ימצא שפע הברכה והחיות לכל הספירות כי משך הברכה הבאה מאין סוף ית' מתפשט בחכמה בלי הפסק על כן נראת החכמה כאילו היא הראשונה והרמז ב' ראשית כלומר ראשית היא השנית:
ספר הזוהר [שם לא' ב'] בראשית בי"ת ראשית בגין דאיהי תניינא לחושבנא. <תרגום - על כן נאמר בראשית נוטריקון ב' ראשית בי"ת משום שהיא (החכמה) שניה בחשבון

עשר ספירות>. ואיקרי ראשית בגין דהא כתרא עילאה טמירא היא קדמאה ועל דלא עייל בחושבנא תניינא הוי ראשית בגין דא ב' ראשית. <ונקראת ראשית משום שהיא כתר עליון נסתר והוא ראשון לספירות ומשום שהכתר אינו נכנס בחשבון הספירות לכן הספירה השניה שהיא החכמה נחשבת לראשית>. אמר רבי יוסי בהאי מלה דבראשית כליל כולא וכולא ביה אתעביד כההוא דכתיב כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייניך והרמז כי החכמה נאצלת מן הכתר שנאמר והחכמה מאין תמצא ואיזה מקום בינה כלומר מציאות החכמה היא מן האין ומן האלף והיו"ד מוצא הבינה כי היו"ד רומזת לחכמה שמשם אצילות הבינה מלת אין רומזת לסוד גדול הא' רומזת לכתר עליון יתברך ובמילואה בגימ' אל רם ועל כן היא בראש האותיות שנאמר וה' בראשם:

ספר הבהיר ואל"ף ראש לכל האותיות ולא עוד אלא אלף גורם לכל האותיות קיומן והאל"ף דמות המוח ומה אלף כשאתה זוכרה אתה פותח פיך כך המחשבה כשאתה חושב לאין סוף ותכלית ומאל"ף יצאו כל האותיות הלא תראה כי היא בראשם ואמר וה' בראשם וקיימא לן דכל שם שכתובי יו"ד ה"א וי"ו ה"א מיוחד הקב"ה ומיוחד בקדש ומאי בקדש בהיכל הקדש ואנה היכל הקדש הוי אומר במחשבה והיינו אלף ומאי מחשבה מלך שצריכים לו כל מה שבעולם עליונים ותחתונים. ישב רבי רחומאי ודרש למה א' בראש שהיא היתה קודם לכל ואפילו לתורה ולמה בי"ת קרובה לה מפני שהיא היתה תחילה ולמה יש לה זנב להראות מאיזה מקום היתה, היו"ד רומזת לחכמת אלהים כאשר נפרש בפירוש שם המיוחד בגזירת השם. הנון פשוטה רומזת לתפארת ישראל והנון כפופה לכנסת ישראל הוא שאמרו רבותינו ז"ל נאמן כפוף נאמן פשוט ואם יקשה בעיניך למה קודמת הכפופה לפשוטה דע כי כשהיו האותיות עומדות ברוח הקדש היו מסודרות על דרך תשר"ק:

ספר הזוהר, [שם] אמר רבי יצחק האי דאמר בראשית מאמר הוא מאמר דכליל כל שאר מאמרות הרמז לחכמה שכוללת הכל. והנה לפי זה הדעת הספירה הראשונה לא נרמזה בזה הפסוק כלל מן הטעם שרמזנו. אמנם יש מפרש כי עוקץ בי"ת בראשית רומז אליה וכן נראה שהיה דעת הרמב"ן ז"ל שאמר והמלה מוכתרת בכתר ב' כי הב' בעקצה מורה עליה. ותמצא כי באותיות ראשית נרמזו השלש ספירות הראשונות כשתמנה אותיות ה"א בי"ת מי' לי' ותאחזו העשיריות תמצא א' יו"ד ר' הרומזים להם כי האלף רומזת לראשונה והיו"ד לשנייה ובקצו של יו"ד רומז לא' וע"כ היא כפופה והיא מדת ענוה ויש לה פתח תחתיה להשפיע השפע הנאצל ממנה והרי"ש רומזת לבינה שבחמשים שעריה מוציאה הדברים מן הכח אל הפועל והתבונן בצורתה כי היא עיקר אות הה"א

והנקודה הקטנה שבתוכה רומזת לכנסת ישראל. וזה רמוז בפסוק "לכו ונעלה אל הר ידוד" (ישעיה ב ג). גם נרמזה באות ג' כמו שאמרו רבותינו ז"ל בספר הבהיר מפני מה יש לה זנב למטה לגימ"ל אמר להם ראש יש לה לג' למעלה ודומה לצנור מה צנור זה שואב מלמעלה ומריק מלמטה אף ג' שואבת דרך הראש ומריקה דרך הזנב וזהו גימ"ל. הענין הוא כי היא נאצלת מן השנייה ועוקצה למטה רמז כי היא מריקה אל החסד ולכל הבנין ועל כן נקראו שערים כי הם פתח פתוח לקבל שפע החכמה ולהוציא כל דבר מן הכח אל הפועל כענין שנאמר "מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה" (משלי כ ה). אמנם הנתיבות הם מכוסים שנאמר "נתיב לא ידעו עיט (איוב כח ז). ושאלו לנתיבות עולם" (ירמיה ו' טז). נשארו ממלת בראשית אותיות שב"ת הרומז ליסוד עולם הנקראת שבת:

ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) רבי אבא אמר בשנים ועשרים אתוון אשתלים כולא וכולהו סתימין בהאי מלה דבראשית א' כליל כל אתוון עד יו"ד דאיהי עשיראה יו"ד כליל כל אתוון עד רי"ש דאיהי עשיראה אשתארו ש"ת לאתגלגלה בינייהו והיינו דכתיב זה ספר תולדות אדם א' רזא דכתרא עילאה דכליל כל שאר כתרין קדש קדישין דלית דידע אתריה ולית דידע ליה. י' רזא דכתרא קדישא דאיקרי חכמה די שבילוהי נפקין תלתין ותרין שבילין לאשלמא כולא. רי"ש כתרא קדישא דרמיזה בבינה דנפקין מינהא דמבועיי דנפקין לנ' תרעין ודא הוא אשלמות דכולא אי"ר (אמן יהי רצון). מכאן ולהלאה אמר ר' אלעזר שבת ליי' קודש ליי' וכולא כליל בהאי מלה דבראשית ובהאי אשתכללו עלאין ותתאין. אלף הוה גליף ומתגלגלא עד דמטי לאות יו"ד על ההוא כתרא עלאה תושבחתא דכל כתרין דחכמתא נפק מיניה. יו"ד מיירי על חכמה יקירא דמתפרשא בתלתין ותרין שבילין דהא מתגלגלא עד עשר אתוון דהיא ר' גופה דה' דהיא בינה ורמיזה בבינה. ברא אלהים מלת בריאה רומזת הנה לאצילות ויש בכח האצילות כח הבריאה והיצירה והעשייה שנאמר "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" (ישעיה מג ז). והאצילות שורש ועיקר וקודם לבריאה כי היא מאין סוף יתעלה ואם הנברא שהוא חסר מן הנאצל יש בו כח להאציל כל שכן המאציל שנאמר "ואצלתי מן הרוח" וגו' (במדבר יא יז) ובכאן רמז על אצילות התשובה הנשפעת מן החכמה והנאצלת ממנה כד"א "אלהים הבין דרכה" (איוב כח כג) והבן. ובספר הזוהר [שם ט"ו ב'] ברא רזא סתימא לאתפשטא מתמן כלא בכל מעשה בראשית שתמצא שם אלהים רמז לבינה הנאצלת מן החכמה וקראוה בספר הזוהר היכלא קדישא ועל כן לא כתב אלהים ברא בראשית שלא לשנות

סדרי בראשית ותמצא ל"ב פעמים אלהים במעשה בראשית רמז על קבלתו משלשים ושתים נתינות:

ספר הזוהר [שם ל"א ב'] אלהים דא אלהים חיים. אלהים רמז לבינה וחיים לקבלתו מן החכמה הנקראת כך. וכן כתב החכם ר' עזרא בפסוק כי הוא חייך שהרמז לתורה שקדמה. את השמים במלת את נכללו כל האותיות תחלתן וסופן רמז למה שנאמר "כל הנחלים הולכים" וגו'. והוא שם לשכינה שנאמר את הקול מדבר אלי. ובספר הזוהר [שם ט"ו ב'] בשעתא דנפק נפקת בת זוגיה בהדיה דכלילא כל אתוון דכתיב את השמים קול ובת זוגו קול דאיקרי שמים איהו אהיה בתראה וכו'. <תרגום - בעת שהקול יצא יצאה בת זוגו עמו שהיא כוללת כל האותיות שנאמר את השמים (את שהיא נוקבא ואת שבא לרבות) הקול ובת זוגו קול זה שהוא סוד שמים הוא שם אהי"ה האחרון>. ואחר כך ה"א היא הה"א השנייה של שם הרומז אליה זהו שנאמר ואתה מחיה את כלם כי משם מחיה לכל היא סוד הה"א שנתוספה לאברהם אבינו עליו השלום שמים רמז לת"ת ישראל הנקרא כך שנאמר ואתה תשמע השמים וכתיב השמים כסאי שהם כסא לתשובה. וזהו דאמרי' אלהינו שבשמים כדי לקבל עליו עול מלכות שמים:

ספר הבהיר ומנא לן דשמים הוי קדוש ברוך הוא דכתיב ואתה תשמע השמים אטו שלמה ומתפלל אל השמים שישמעו תפלתו אלא שנקרא שמן על שמו ולמה נקרא שמים אלא שהוא עגול כמו ראש ומלמד שמים בימינו ואש משמאלו והוא באמצע שא מים מאש וממים ומכניס ביניהם שלום. מאי שמים מלמד שגבל הקב"ה אש ומים ושפכן זה בזה ועשה מהן ראש לדבריו שנאמר "ראש דברך אמת" הכוונה היא כי מדת רחמים מקבלת מן החסד ומן הגבורה הנקראים אש ומים שנאמר כי יי' אלהיך אש אוכלה וכתיב לבושיה כתלג חוור וגו' והם המים העליונים:

ובספר הזוהר [שם] את השמים דלא לאפרשא לון דכר ונוקבא כחדא. <תרגום - את השמים שאסור להפריד ביניהם אלא ליחדם כאחד>. א"ת כד נטיל אתוון כללהון כללא דכולהו אתוון אינון רישא וסיפא. <ומתי נקראת הנוקבא א"ת כשנוטלת כל הכ"ב אותיות, והיא הכלל של כל האותיות ראש וסוף>. לבתר איתוסף ה"א לאיתחברא כולהון אתוון בה"א. <אחר כך נתוסף (על א"ת) אות ה' כדי לחבר כל האותיות בה'>. ואתקרי אתה ועל דא ואתה מחיה את כלם. <ונקראת את"ה ועל זה אומר הכתוב ואתה מחיה את כלם>. את רזא אדנ"י והכי איקרי. <א"ת היא סוד אדנ"י וכך נקראת (המלכות)>. השמים דא יהו"ה רזא עילאה. <השמים זה יהו"ה שהוא סוד עליון>. ואת הארץ תקונא דכר ונוקבא. ואת רזא והוי"ה וכולא חד. <וא"ת (הארץ) מורה על תיקון זכר ונקבה בסוד

ההוי"ה והכל אחד>. הארץ דא אלהים כגוונא עילאה למיעבד פירין ואיבין. <הארץ, היא שם אלהי"ם כגון העליון הראויה להוציא נשמות הצדיקים>. שמא דא כלילא בתלת דוכתי ומתמן אתפרש שמא דא לכמה סטרין. <השם הזה כלול בשלשה מקומות ומשם מתבאר שם זה לכמה בחינות>. ועניין הזה הוא כי שם אלהים במעשה בראשית רומז לבינה ולפעמים רומז לפחד יצחק ולפעמים לחכמת שלמה. ונרמז בפסוק אשר לו אלהים קרובים אליו והנה השמים והארץ הנזכרים הנה רומזים להב"ה ולשכינת עוזו הנקרא ארץ חפץ מלשון רצון מפני שעל ידה מתגלה רצון העליון ויוצא לפועל ובעבור כי הוי"ו רומזת למדת רחמים ע"כ הוסיפו ו' באת והנה ואת הוא כמו וה' הוא וב"ד:

ספר הזוהר, [שם כ"ט ב'] ואת הארץ אתוסף וי"ו למיזן עלמא והא אוקמוה. <תרגום - ואת הארץ נוסף ו' (ו' א"ת) לזון את העולם>. ומכאן תבין פירוש יראת שמים ומלכות שמים הנזכר בדברי רז"ל וזהו שנאמר שמים תכין אמונתך בהם כי האמונה היא בשמים כענין ואמונתך סביבותיך ועל השמים והארץ הנז' רמז הנביא ע"ה באמרו לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. והבן זה מסוד שמיטין ויובלות ויש מפרשים כי האתין רומזים לזרועות עולם האחד לשמים והשני לארץ והנה יש בפסוק הזה ז' תיבות רמז לז' ימי בראשית אף על פי שההויות י' הימים הם ז'. כי בג' הראשונות אין שם יום נופל בהם כענין שארז"ל בספר הקומה מראה הפנים ומראה הלסתות כשיעור רוח וכצורת נשמה ואין כל בריה יכולה להכירו והבן זה מאד. כבר ידעת כי מלת פנ"י ואחרי הם רמז לפנים המאירים ולפנים שאינם מאירים בסוד וראית את אחורי ופני לא יראו. ודרשו בו הראהו קשר של תפילין. ואם ידעת סוד האחוריים תבין סוד הפנים. והסוד הנמרץ בזה חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם עד עלות הרצון לשוב אל ק"ן קדמו"ן מ"י יתן אבר לה והבן זה מאד מאד מלת קן ומלת קדמון ומלת מי ומלת אבר ומלת לה ומלת קן מלשון קנין ומלשון קן צפור והבן. קדמון מובן ואבר מלשון על אברתו בסוד יפרוש כנפיו לתימן והבן גם לשון אביר יעקב בסוד אור הלבנה כאור החמה ומלת מי תרמוז בבינה ולה לה' זעירא והמשכיל ידום. ודע כי בכח השמים העליונים הנזכרים נבראו השמים התחתונים וכן אמרו רז"ל בספר הזוהר כתיב בדבר ה' שמים נעשו אלין שמיא דלתתא דאתעבידו בדבר שמיא דלעילא ועל כן נקראו שמים התחתונים שמי השמים שנאמר השמים ושמי השמים בפירקי רבי אליעזר הגדול ז"ל מה עשה הקב"ה פשט ימינו ונטה שמים פשט יד שמאלו ויסד ארץ שנאמר אף ידי יסדה ארץ וגו'. ואפשר כי ירמוז עוד למה שכתבנו כי השמים העליונים עיקר קבלתם מן הימין והארץ עיקר קבלתה מן השמאל ולפי זה קצת קשה מאמרם ז"ל העולם הזה נברא בה' והעולם הבא נברא ביו"ד. ופירש החכם רבי עזרא

ז"ל וזה לשונו קרא עולם הבא כל הדברים ואמת כי הכל היה משם והעולם הזה הוא עולם השכל והעולם העליון למטה מי' ספירות שהוא עולם הנפרדים עכ"ל. ויש לישב כי אף השמים העליונים בכח החכמה פועלים דכתיב כלם בחכמה עשית. ובמדרש ילמדנו רב הונא בשם רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אותן השמים החדשים והארץ החדשה דקדים וברא שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ידוד. ר"ל שאני מקיים השפע ועל כן אמר בהם עומדים לפני. עוד אמר השמים הללו בם הוא דן את הבריות תדע לך בשעה שחטאו דור המבול בהן דנן שנאמר ימטר על רשעים פחים הוי אומר כי בם ידין עמים. גם הנה כוונו למה שאמרו ארורין הרשעים שמהפכין מדת רחמים למדת הדין:

והארץ היתה תהו ובהו וגו' החל מסוף המעשה שבו נגמר הבנין ואמר כי הארץ הנזכרת למעלה בטרם שתאצל מעלת העלות ית' ויתעלה היתה דבר המתהא את בני אדם מפני שאין שם לא ממש ולא צורה ואחרי אצילותה חזרוה לבהו ומלת בהו כמו בו הוא ורז"ל אמרו תהו זה קו ירוק המקיף את העולם כלו בהו אלו אבנים מפולמות שנאמר ונטה עליה קו תהו ואבני בהו יש מחכמי הקבלה מפרשים קו ירוק היא התשובה אבנים מפולמות הם אבני הבנין הדומין לשש קצוות והנה מקו הירוק הנרמז נמשך תחילת העולם ובניינו שנאמר עולם חסד יבנה. והנה בהו מלביש את התהו כי תהו מורה על דבר שאין ניכר בו לא ממש ולא צורה ובהו מורה על יישות אף כי שניהם רוחניים מכל מקום אבני הבנין פעלתם בתחתונים יותר מן התהו:

ספר הבהיר אמר רבי ברכיה מאי דכתיב והארץ היתה תוהו מאי משמע היתה שכבר היתה ומאי תהו דבר המתהא את בני אדם ומה בהו אלא תהו היתה וחזרה לבהו ומאי בהו דבר שיש בו ממש דכתיב בהו בו הוא:

ספר הזוהר [שם ט"ז א'] והארץ היתה מקדמת דנא היתה דוקא. ענין אחר והארץ היתה אחרי אצילותה הויה שיש בה תהו ובהו ר"ל מקבלת מזרועות עולם הנקראים תהו ובהו ובעבור כי עיקר קבלתה הוא קודם מן התוהו על כן הקדימו כענין שאמרו רבותינו ז"ל כל פונות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין כי כן הוא בענין הייחוד וזה סוד גדול יתבאר בסוד המזבח בג"ה (בגזרת האל):

ספר הבהיר גם את זה לעמת זה עשה האלהים ברא בוהו ושם מקומו בשלום ברא תהו ושם מקומו ברע. בוהו בשלום דכתיב עושה שלום במרומיו מלמד שמיכאל שר ימינו של הקב"ה מים וברד וגבריאל שר שמאלו אש ושם שלום ביניהם מכריע והיינו דכתיב עושה שלום במרומיו. ומנלן דבהו הוא דכתיב עושה שלום ובורא רע הא כיצד רע מתהו

ושלום מבהו ברא תהו ושם מקומו ברע שנאמר עושה שלום ובורא רע ברא בהו ושם מקומו בשלום שנאמר עושה שלום במרומיו. הנה רמז מכאן כי תהו הוא מקום הרע רמז למדת הגבורה שנאמר בה מצפון תפתח הרעה ובהו מקום השלום:

ספר הזוהר [שם ט"ז א'] תהו מדורא דזוהמא קינא דפסולתא. <תרגום - התה"ו שהיה מתחילה מקום הזוהמא נעשה עתה קן של פסולת>. בהו ברירו מגו פסולת ואתיישב ביה. תהו אתר דלית ביה גוון ולא דיוקנא ולא אתכליל ברזא דדיוקנא. <ובה"ו פירושו בירור שיצא ונברר מתוך הפסולת ונתקן להיות בית קיבול לאור. תה"ו הוא מקום חסר צבע וחסר צורה ולא נכלל בסוד הצורה>. השתא איהו בדיוקנא כד אסתכלו ביה לית ביה דיוקנא כלל. <עכשיו הוא עם הצורה וכשמסתכלים בו אין לו צורה כלל>. לכלא אית לבושא לאתלבשא בר האי. <לכל יש לבוש לאתלבש לבד מהתהו>. בהו להאי אית ליה ציורא ודיוקנא אבנין משקען גו גליפא דתהו. <לבה"ו יש לו צורה וציור של אבנים המשוקעות בתוך חקיקה בתוהו>. נפקי גו גליפא דמשקען תמן ומשם תועלתא לעלמא בציורא דלבושא. <האבנים יוצאות מתוך החקיקה שמשוקעות בהן ומשם מושכות תועלת לעולם בציור של לבוש>. משכי תועלתא מעלא לתתא. <שמושכים אור מלמעלה למטה ומעלים אור חוזר מלמטה למעלה (וזהו הלבוש הנקרא ציור)>. ואף לפירוש הראשון שפירשנו בתהו ובהו יתיישב לפירוש זה השני כי הארץ כלולה מהתשובה ומו' קצוות. ענין אחר הארץ הנזכרת אחרי אצילותה קודם קבלתה השפע היתה תוהא ובוהא והיתה מתאוה להתעלות אל האור הגדול ויאיר ה' פניו אליה:

ספר הזוהר [שם ל' ב' ול"א א'] והארץ כד אתהדרת למיתב באתרה ואתפרש' מסטרוי הוה תוהא ובוהא לאתדבקא בשמים כחדא בקדמיתא. <תרגום - כשחזרה הארץ לשבת במקומה ונפרדה מהשמים היתה הארץ תוהה ובוהה לחזור ולהתדבק בשמים כאחד כמקודם>. בגין דחמית לשמים נהירין והיא אתחשכת עד דנהורא עלאה נפיק עלה ואנהיר לה. <משום שהארץ ראתה את השמים מאירים והיא נחשכת עד שיצא אור העליון ונמשך אליה והאיר לה>. ותבת באתרה לאסתכלא בשמי' אפין באפין וכדין אתתקנת ארעא ואתבסמת. <ושבה להסתכל בשמים פנים בפנים ואז נתתקנה הארץ ונמתקה מהדיינים>. וזה המשל מכוסה והמעין חתום יתבאר הכל בסוד קטרוג ומיעוט הלבנה וגם בענין אפשר לב' מלכים שישתמשו בכתר אחד וגם במאמר הלבנה בוכי בשביל שאמרתי דבר הגון שהזכירו רבותינו ז"ל והבן. וזהו המשל הנזכר בבראשית רבה משתי שפחות ושני עבדים אמר שם למלך שקנה שני עבדים שניהם באוני אחת ובטימי אחד על אחד גזר שיהיה נזון מטמיון ועל אחד גזר שיהיה יגע ואוכל ישב לו

תוהא ובוהא אמר שנינו בטימי אחת זה ניזון מטמיון ואני ביגיעתי אתמהא. כך ישבה הארץ תוהא ובוהא והבן זה. וחשך על פני תהום. זהו האמור בספר יצירה עומק רום ועומק תחת כי החשך רמז לאויר הקדמון ונקרא כך כי הוא חשך לגלות מה שבתוכו כי קודם שעלה במחשבה לבריאת העולם היה האויר הקדמון עומד במהותו ובאמתו אין מי שיוכל לדעת כיצד אבל סתרי ההויות כולם היו נעלמות בעמקי האין עד שנאצלו כל הדברים הנאצלים מפליאת האחדות וזה רמז באמרו וחשך על פני תהום ומלת תהום רומזת לשכינה שנאמר "ברכת תהום רובצת תחת" (בראשית מט כה) כי היא באחרית הבנין. זהו שנאמר במתן תורה "ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו רום ידיהו נשא" (חבקוק ג י) ר"ל כי במתן תורה ראוך ישראל יחילו הרים לשון הורים רמז לזרועות עולם שנאמר על ברכות הורים וזרם מים מים העליונים הבאים מן החסד נתן תהום קולו היא השכינה רום ידיהו נשא ר"ל כי השכינה נתעלת במרום מרומים הוא המקום הנקרא רום מעלה כענין נעוץ סופו בתחילתו. ובאמרו ידהו ולא אמר ידו רמז להתעלות ה' ספירות אחרונות בה' עליונות חמש כנגד חמש. ענין אחר ועיקר וחשך על פני תהום א"ד חשך רמז למדת צפון שמשם חשך יוצא לעולם ומשם כח התהום ויניקתו ולכל הפירושים תהום נגזר מתהו והמ"ם נוספת כמ"ם ריקם חנם:

ספר הזוהר [שם ט"ז א'] חשך רזא דאשא תקיפא וההוא חשך חפי ע"ג תוהו על ההוא פסולת ואתתקנת מיניה. <תרגום - חשך הוא סוד אש חזקה והחשך הזה חופה על התהו על גבי הפסולת ההיא ונתקן ממנה>. חשך תקיף בכל אשין ודא אתקיף לתוהו. <אותו החשך חזק בכל מיני האש והוא מתקיף את התהו>. חשך הוא אשא ולאו איהו אשא חשוכא בר כד אתקיף לתוהו. <חשך ההוא אש ואינה אש חשוכה אלא רק בעת שמתקיפה את התהו (שמסלקת מידת הדין)>. ורזא דא ותכהין עיניו מראות ויקרא אל עשו בנו הגדול. <וזה הסוד הנאמר ביצחק ותכהנה עיניו מראות (כשרוצה להכניע לעשו) ויקרא את עשו בנו>. חשך פני רע דאסבר אנפין לרע וכדין אקרי חשך דשרי עליה לאתקפא ליה ורזא דא וחשך על פני תהום. <החשך הוא הפנים של הרע ויצחק הסביר פניו לרע (לעשו) ונקרא אז חשך ששורה עליו בכדי להתקיף אותו וזה סוד וחשך על פני תהום>. ורוח אלהים היא רוח החכמה הנקראת רוח אלהים חיים בספר יצירה כמה דאת אמר וימלא אותו רוח אלהים בחכמה. מרחפת כמה דאת אמר על גוזליו ירחף. ואמר כי החכמה היתה מכסה על התשובה הנקראת פני המים העליונים מימי החסד הנקראה בספר יצירה מים מרוח וכל ההויות נקראים בשם מים במעשה בראשית כי החסד שהוא ראש לבנין נקרא גשם מים:

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. כבר פירשנו כי אלהים הנזכר במעשה בראשית הוא רמז לתשובה ואמרו רבותינו זכרונם לברכה היה מסתכל בתורה ובונה עולמות התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקדוש ברוך הוא יש מפרשים על התשובה שהיה מסתכל בחכמה ובורא העולם וההסתכלות הוא האצילות והנכון אצלי מה שפירשתי בו למעלה. ובאמרו יהי אור נתעטף בחכמה ואמר יהי אור ר"ל ימשך מקור הברכה הבאה מן החכמה בלי הפסק. בראשית רבה רבי שמעון בן יהוצדק שאל לרבי שמואל בר נחמני אמר ליה מפני ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה מהיכן נבראת האורה אמר ליה מלמד שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא בשלמה והבהיק זיוה מסוף העולם ועד סופו ועוד אמר שנתעטף בה הקדוש ברוך הוא בטליתו והכל ענין אחד והרמז כי התשובה נתעטף בחכמה ואמר יהי אור רוצה לומר התפארת כי התפארת יצא מן החכמה כמו שאמרו רז"ל נובלת חכמה של מעלה תורה והרמז לתורה שבכתב זהו מאמרם מביט בתורה ובונה עולמות כלומר ראה כי כל הדברים נעלמים בחכמה ואמר יתפשטו ויתגלו שנאמר בחלמיש שלח ידו המשיל החכמה לחלמיש על הנתינות שהיו סתומים בה בצורות יאורים בקע קרא יאורים כלל כל ההויות והוא מגזרת אור כמו ואל תופע עליו נהרה וכן נשאו נהרות ה' "ותעלומה יוציא אור" רוצה לומר תעלום החכמה יוציא אור. ועל כן הוא במפיק ה"א. וזהו שאמר הכתוב עוטה אור כשלמה השלמה ר"ל הזמנת המשכת החכמה הסובבת את הכל ובאמרו עוטה ר"ל שקבל זוהר מן השפע ההוא ונתנוצץ אור ממנו ובעבור כי מלת יהי אור משך חכמה מפנינים לכך לא נאמר במעשה בראשית כי אם בדברים הפנימיים האור והרקיע והמאורות. ולפי כונת רז"ל בספר הזוהר רמז במלת יהי סוד גדול כי היו"ד והה"א הם סוד חצי השם הגדול הרומז לחכמה ובינה הנקרא אב ואם והיו"ד אחרונה רמז להיכל הפנימי שהכל נאצל משם היא האלף שבשם אהיה וכן אמר שם יהי אור כל מה דנפק ברזא דא נפיק י"ה על רזא דאבא ואמא דאיהו י"ה ואתהדר בתר כן ולנקודה קדמאה למיהוי שירותא לאתפשטא למלה אחרא:

ספר הבהיר אמר רבי ברכיא מאי דכתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור ולא אמר והיה. משל למלך שהיה לו חפץ נאה הקצהו עד שיזמן לו מקום ושמוהו שם הדא הוא דכתיב ויהי אור. אור שכבר היה וסוד הענין הוא כי קודם האצילות היה האויר הקדמון יחיד ולא היה נוטה מצד עלויו כלל והיו כחותיו של הקדוש ברוך הוא נסתרים ונעלמים בתוכו ולא היה ניכר בכבודו כלל וכשעלה הרצון מלפניו במחשבתו הקדומה הנצחית להמציא פעליו המשיך תוצאות התעלומה והאמונה בהשואת האחדות שאין אנו יכולין לעמוד על עקרן ונאצלו הספירות הקשורים בו בשלהבת הקשורה בגחלת

ושואבים השפע והרצון ממנו יתעלה כאשר ישאב האבן השואבת הברזל בסגולתה. זהו שנאמר "אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה" (איוב כח כז) פירש החסיד רבי עזריאל ז"ל אז ראה הביט בה במחשבה הטהורה כאשר משער אדם המעשה ועוסק בלבו ואחר כך מתחיל לעסוק בו וכפי הציורים שהיו בה צייר באותו כלל שהאציל ממנה. ויספרה רמז לשלשה ספרים ספר וספר וספור. הכינה ר"ל כי ההויות לא היו עומדות על סדר תכונת הבנין והוא יתעלה המשיך אותן ההויות וסדרן על סדר ועשה מהן בנין אחד ושם אחד אחד צירוף ושיקול והמרה בכ"ב אותיות אשר כל אחת ואחת קשורה בחבירתה מקבילות אשה אל אחותה. וגם חקרה שם אותם בהרוח שיש להם חקר וגבול אף על פי שאין להם גבול מצד ההתחלה עצמה והוא ית' נמצא בתוכן ופועל בהן פעלתו כנשמה באיברי הגוף. ואמרו רז"ל במדרש חזית נקראו ישראל בעשרה מקומות כלה וכנגדן לבש הקדוש ב"ה עשרה לבושין. ובפסיקתא עשרה לבושין לבש הקדוש ב"ה בבריאת העולם. והענין כי הכל נברא באמצעותו אף על פי שנקראו לבושים הם אדוקין בו כשלהבת קשורה בגחלת בענין שאמרו בבראשית רבה ויאמר אל האיש לבוש הבדים כהדין קמצא דלבושיה מיניה ואף על פי כן יש הבדל בין המברך והמתברך ועל כן אמר משל למלך שהיה לו חפץ נאה כלומר האור הזה כבר היה כי אינו דבר חוץ ממנו יתעלה והיה נעלם ונסתר עד שעלה רצון מלפניו להמשיך ההויות הסתומים כענין שנאמר "בחלמיש שלח ידו" (שם ט') וייחד לכל אחד כחו ופעולתו וזהו עד שייחד לו מקום רמז לאצילות ההויות ולתת להם חיותם כדי שיוכלו לפעול פעולתם ובעבור כי האור הזה אינו חוץ ממנו יתעלה על כן אמר אור שכבר היה. ר"ל שנתן בחכמה אשר משם נאצל השפע כמה דאת אמר כלם בחכמה עשית:

ספר הבהיר אמר רבי רחמאי האורה קדמה לעולם שענן וערפל סביביו שנאמר "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור" אמרו לו קודם יצירת בנך תעשה לו עטרה אמר להן הין למה הדבר דומה למלך שנתאוה לבן מצא עטרה נאה וקלס משובח אמר זה לבני לראשו כי לו נאה אמרו לו ויודע הוא שבנו ראוי לו אמר לו שתוק במחשבה עלה ונודע שנאמר "וחושב מחשבות" (שמואל ב' יד יד):

ספר הזוהר [שם ט"ו ב'] יהי אור ויהי אור דכבר הוה אור דא רזא סתימא. <תרגום - המילים אור ויהי אור אינם התחדשות האור אלא שחזר האור שכבר היה להם האור הזה (ויהי אור) הוא סוד כמוס>. אתפשטותא דאתפשט ואתבקע מרזא דסתרא דאויר עילאה סתימא. <ההתפשטות שהתפשט ונבקע מסוד האויר העליון הסתום>. בקע בקדמיתא ואפיק חד נקודה סתימא ברזא דיליה דהא אין סוף בקע מאוירא דיליה וגלי האי נקודה

יו"ד. <אותו האור בקע בתחילה והוציא מתוכו נקודה אחת סתומה שהרי אין סוף בקע לספירות מאור שלו עצמו וגילה נקודה הזו שהיא היו"ד>. כיון דהאי יו"ד אתפשט מאי דאשתאר אשתכח אור מההוא רזא דההוא אויר סתימא. <כיון שיו"ד זו נתפשטה מאויר מה שנשאר ממלת אויר הוא מלת אור, כי אחר שיצא היו"ד מסוד האויר הסתום חזר האויר להיות אור>. כד אשתכח מיניה נקודא קדמאה י' אתגלי לבתר עליה מטי ולא מטי. <כשנמצא ממנו נקודה הראשונה שהיא י' נגלה אורו עליה בחינת מגיע ולא מגיע>. כיון דאתפשט נפק ואיהו הוא אור דאישתאר מאויר והיינו אור דכבר הוה. <וכיון שנתפשט הנקודה התגלה האור, הוא האור הנשאר אחר יציאת הי' ממלת אויר והוא האור שהיה מתחילה>. וכוונתי היא כבר ידעת כי הספירה הראשונה נקראת האויר הקדמון ומלת אויר ר"ל אור יו"ד והיו"ד רמז לחכמה. והנה בהסתלק היו"ד מאויר ישאר אור וזהו אור שכבר היה רוצה לומר כי אור נכלל באויר הקדמון:

מדרש רות (זוהר חדש ע"ו) אמר רבי שמלאי כד ברא הקדוש ברוך הוא עלמא אעל נהורא בנהורא ואלביש דא בדא וברא שמים. <תרגום - אמר רבי שמלאי, כשברא הקב"ה את העולם הביא אור באור והלבישם זה בזה וברא השמים>. כתיב עוטה אור כשלמה והאי אור איקרי אור לבושו אור קדמאה דאתלבש בה הקדוש ברוך הוא. <שכתוב "עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה" (תהלים ק"ד ב'). והאור הזה נקרא אור לבושו שהוא האור הראשון שנתלבש בו הקב"ה>. והאי אורה אתפשט בהוד והדר ואברי עלמא. <והאור ההוא נתפשט בהוד והדר ונברא העולם>. וזה המאמר דומה למאמרם האחד שמים מהיכן נבראו מאור לבושו וידעת מה שכתב בו הרב הגדול זצ"ל באומרו אל יקשה בעיניך מאמר רבי אליעזר הגדול זצ"ל שמים מהיכן נבראו וכו' כי בעבור שירצו החכמים לעלות החומר הראשון ולעשותו דק מן הדקים וכו' וטובים דבריו לפי הפשט אמנם דעת חכמי הקבלה היא כי אור לבושו רמז לחכמת אלהים והשמים העליונים נבראו משם כענין שאמרו נובלת חכמה של מעלה תורה. ונתעוררו רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר על שלא הוזכר לשון אמירה במאמר ראשון אף כי הוא אחר מעשרה מאמרות לא הוזכר בו בפירוש מאמר. והטעם שאין להזכיר לשון אמירה למעלה מהתשובה וכך מפורש שם בלשון הזה ויאמר מהכא הוא שרותא לאשכחא גניזין היך אתברי עלמא בפרט דעד הכא הוה בכלל ובתר אתהדר כלל למיהוי כלל ופרט וכלל עד הכא הוה תליא כולא באוירא מרזא דאין סוף כיון דאתפשט חילא בהיכלא עלאה רזא דאלהים כתיב ביה אמירא דכתיב ויאמר דהא לעילא לא כתיב ביה אמירה בפרט אע"ג דבראשית מאמר הוא אבל לא כתיב ביה ויאמר דא ויאמר איהו קיומא למשאל ולמנדע ויאמר חילא דאתרם

ארמותא בחשאי מרזא דאין סוף ברישא דמחשבה. ויהי אור ולא אמר ויהי כן כמו בשאר הדברים כי שני אורים הוזכרו כאן רמז לאור הגנוז שהוא אור אספקלריא המאירה ולאור אספקלריא שאינה מאירה שיש בה טפי חשך:

ספר הבהיר א"ר יוחנן שני אורים גדולים היו דכתיב ויהי אור ועל השני נאמר כי טוב ולקח הקב"ה האחד וגנזו לצדיקים לעתיד לבא היינו הא דכתיב "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" (תהלים לא כ) מלמד שאור הראשון אין כל בריה יכולה להסתכל בו דכתיב "וירא אלהים את האור כי טוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" ראה הקדוש ברוך הוא את כל אשר עשה והנה טוב. ומלת טוב מלשון בהטיבו הנרות מזהיר ובהיר לקח מאורו הטוב וכלל בו ל"ב נתיבות חכמה ונתנו לעולם הזה והיינו דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם לקח וטוב נתתי לכם אם תורתי אל תעזובו:

ובספר הזוהר [שם ט"ו ב'] יהי אור דאיהו אל גדול רזא דנפק מאויר קדמאה. <תרגום - יהי אור רומז לשם א"ל גדו"ל בסוד שיוצא מאויר הראשון>. ויהי רזא דחשך דאיקרי אלהים. <ויהי הוא סוד החשך הנקרא אלהי"ם>. אור דאתכלל שמאלא בימינא וכדין מרזא דאל הוי אלהים אתכליל שמאלא בימינא וימינא בשמאלא. <ונקרא אור אחר שנכלל השמאל בימין כי אז מסוד השם א"ל נמשך שם אלהי"ם ונכללו השמאל בימין והימין בשמאל>. ולפי זה המאמר האור הנזכר ראשון הוא האור דגנוז והשני אור אספקלריא שאינה מאירה ועל כן בראשון כתיב יהי ובשני ויהי והבן זה. וכן מוכיח בספר הבהיר במקום אחר אמר שם א"ר מאי דכתיב יהי אור ויהי אור ולא אמר ויהי כן אלא מלמד שהאור ההוא היה גדול מאד ואין כל בריה יכולה להסתכל בו גנזו הקדוש ברוך הוא לצדיקים לעתיד לבא והיא מדת כל סחורה שבעולם והוא נח אבן יקרה שקורין סוחרת ודר ועל מה קראה מדת דר אלא מלמד לקח הקדוש ברוך הוא מזיוה אחד מאלפים ובנה ממנה אבן יקרה ומקושטת כלל בה כל המצות ואלו שני האורים הם אור תפארת ישראל ושכינת עוזו והעולם הזה מתנהג באור השני הכלול משלשים ושתים נתיבות:

ספר הבהיר ישב רבי ברכיה ודרש מאי האי דקאמרינן כוליה יומא הע"ה ולא ידעינן מאי קאמרינן. הע"ה מתרגמינן עלמא דאתי מאי עלמא דאתי מלמד שקודם שנברא העולם עלה במחשבה לברוא אור גדול להאיר ונברא אור שאין כל בריה יכולה לשלוט בו. צפה הקדוש ברוך הוא שאין יכולין לסובלו לקח שביעית ושם לה במקומו והשאר גנזה לעתיד לבא אמר אם יזכו בזה השביעית וישמרוהו אתן להם זה לעולם האחר והיינו דאמרי העולם הבא שכבר בא מקודם ששת ימי בראשית הדא הוא דאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגומר. פירוש העולם הבא שכבר בא וזהו עלמא דאתי כלומר שהוא

משמש ובא. ואמר שזה העולם הבא הוא אור שנברא קודם העולם הזה. ואמרו רבותינו ז"ל באור הזה שאדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו והוא ענין צפיית המרכבה ובו משיגין אמתת הנבראים בכלל וזהו מסוף העולם ועד סופו ואמר שם עוד כסא הכבוד המעוטר המכולל המהולל המאושר הוא בית הע"ה ומקומו חקוק בחכמה דכתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור שם בכאן בית העולם הבא בכסא הכבוד מקום הנשמות בעולם כמו שאמרו בערבות ששם נשמותיהן של צדיקים ושם מלאכי השרת וכסא הכבוד ושם מקום העולם הבא חקוק בחכמה להודיע שתשיג השגתם לאור הראשון שנקראה חכמה שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור":

ספר הזוהר [שם ל"א ב'] אמר רבי יצחק אור דברא הקב"ה בעובדא דבראשית הוה סליק נהורי' מסייפי דעלמא לסייפי דעלמ' ואתגניז. <תרגום - אמר רבי יצחק האור שברא הקב"ה במעשה בראשית היה מאיר מסוף העולם ועד סוף העולם והוא נגנז>. מאי טעמא אתגניז בגין דלא יתהנון מיניה חייבי עלמא. <שואל רבי יצחק מה הטעם שנגנז האור, ועונה כדי שלא יהנו ממנו רשעי העולם>. ועלמין לא יתהנון בגיניהון. <והעולמות אינן נהנים מהאור בגלל הרשעים>. והוא טמיר לצדיקים דוקא דכתיב אור זרוע לצדיק. <ואותו האור צפון לצדיקים ודוקא לצדיק שנאמר "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה">. וכדין יתבסמון עלמין ויהא כולא חד. <ואז ימתקו העולמות על ידי גלוי האור ויהיו כולם אחד>. ועד יומא דיהא עלמא דאתי הוא גניז וטמיר. <ועד אותו היום הנקרא העולם הבא יהא האור ההוא צפון וגנוז>. ההוא נהורא נפיק מגו חשוכא דאתגלפא בקליפויי דטמירא דכולא. <אור זה המתגלה לעתיד לבא יוצא מתוך החשך שנחקק בחקיקותיו של הנסתר מכל>. עד דמההוא נהורא דאיתגניז איתגליף בשביל חד טמירא לחשוכא דלתתא ונהורא שרי ביה. <עד שמההוא אור הגנוז נחקק שביל אחד נסתר אל החשך שלמטה ואז שורה בו האור (שזהו גילוי האור בכל העולמות)>. מאן חשוכא דלתתא ההוא דכתיב ביה ולחשך קרא לילה. <ומי הוא החשך שלמטה, הוא החשך הנקרא לילה שעליו נאמר "ולחשך קרא לילה">. ועל דא תנינן מאי דכתיב מגלה עמוקות מני חשך. <ועל זה שנינו מהי דכתיב "מגלה עמוקות מני חשך">. רבי יוסי אומר אי מחשך סתם אתגליין הא חזינן דטמירין אינון כל אינון כתרין עילאין וקרינן מגלה עמוקות. <רבי יוסי אומר אם תאמר מחשך סתום מתגלים העמוקות הרי אנו רואים שכל אלו כתרים עליונים נסתרים ולכן נקראים עמוקות>. מהו מגלה אלא כל אינון טמירין עילאין לא אתגליין אלא מגו ההוא חשך דאיהו ברזא דליליא. <אם כן מהו מגלה (עמוקות), אלא כל אלו נסתרות עליונים שאינם מתגלים, אלא רק מתוך אותו החשך שהוא בסוד הלילה>.

ויהא כולא חד בסוד והיה אור הלבנה כאור החמה במדרגה א' ועד יומא דייתי הוא גניז וטמיר. <וזה כולו אחד בסוד "והיה אור הלבנה כאור החמה בבחינה שווה ועד היום שיבוא הוא גנוז ונעלם>. נאמר כי עד האלף השביעי הנקרא יום בסוד ימי בראשית כי כל אחת נקראת יום אותו אור הרמוז במדת יעקב היה גנוז וטמיר כי כנסת ישראל היא ב"ת וזוג לשבת. והבן זה הסוד מקדוש היום שהנשים חייבות בו ונקרא קדושא רב"א והוא לשון קידושין והבן בסוד עונתן של תלמידי חכמים מערב שבת לערב שבת. גם בסוד קדו"ש החד"ש כי אז תתחדש עטרת בתפאר"ת וסוד המולד לשון לידה והמשכיל יבין כי הכל טעם אחד והסוד הנמרץ "אלכ"ה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה" (הושע ב ט) בסוד "ויתעצב אל לבו" (בראשית ו ו) והבן מלת אלכה ומלת אשובה בסוד דור שכבר בא כי אף כי בתחלה עלה במחשבה להבראות שנים לבסוף לא נברא אלא אחד והבן ונהורה שרי ביה מפסוק "כי שמי בקרבו" (שמות כג כא) כי אף בזמן הזה שהאור הפנימי גנוז יש כח בצדיק התחתון להעיר האהבה בסוד "או"ר זרוע לצדיק" ומריק הברכה מן הבריכה העליונה הנקראת חשך מרוב דקותה דרך האור הגנוז מן הצינור הסתום הדק יורד על פי לויתן הנקרא בן זוג לשכינה בסוד "כל הנחלים הולכים אל הי"ם". והבן זה מפסוק "יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו". וע"כ אמר בשביל חד טמירא לחשוכא דלתתא הנקרא חשך בסוד טוב כנגד רע. ואם נבין פסוק "ירכיבהו על במותי ארץ" נבין כל מאמר הזוהר באר היטב כי אמר ירכיבהו בסוד נחלה בלא מצרים. וארץ רמז להשפעת הברכה עד הארץ העליונה הנקראת ארץ חפץ. והבן מה שאמר כי האור הזה היה גנוז באויר הקדמון הנקרא חשך כי הם מכוונין ה' כנגד ה' ועל כך נקרא בכל מקום בשם המיוחד. ונקרא חשך כמו שפירשתי למעלה בפסוק "וחשך על פני תהום". אמנם האחרונה גם היא נקראת חשך מטעם אחר. ומה שאמר בקליפויי דטמירה דכולא. התעורר מאד על מלת בקלפויי ועדין יתבאר בג"ה בפסוק בצלמינו וזה האור שימש עד יום הרביעי ומאז נגנז כי לא יוכל העולם להתקיים בו מרוב זכותו כי הוא מוסיף אורה ז' פעמים על כל מאורי אור ז"ש "ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים" (ישעיה ל כו) רוצה לומר ימי בראשית:

ספר הבהיר כאור שבעת הימים ימים מיבעי ליה אלא אותן ימים שכתוב בהן כי ששת ימים עשה ה' אמרו לו חביריו וכן קבלנו מדכתיב כי ששת ימים עשה ה' כמה דאת אמר ששה כלים נאים עשה קודשא בריך הוא:

וירא אלהים את האור כי טוב וגו' על האור הננוז לצדיקים נאמר כי טוב כי הוא נקרא טוב. ובספר הזוהר [שם ט"ו ב'] כי טוב דא עמודא דאמצעיתא. ומלת כי טוב פירשוהו כי

הוא מלשון בדטיבו את הנרות כתרגומו באדלקותיה ורוצה לומר נדלק האור כמדליק נר מנר ונתן כח להויות להתפשט ולהמשך וכן "כי טובים דודיך מיין" (שה"ש א ב) שהוא שפע וריבוי האור הבהיר הנדלק והמתנוצץ לכל צד ומלת יין הנזכר בשיר השירים רמז לחכמה וכן "הביאני אל בית היין מה טובו דודיך מיין אשקך מיין הרקח" ויין בגימטריא ע' וחכמה ע"ג רמז לע' שמות הנאצלים מן החכמה והג' נודע עיקרם ואני ארמזם במספר ע' זקנים בג"ה (בגזרת האל):

ספר הזוהר [שם] כי טוב אדליק עלא ותתא ולכל שאר סטרין וששה פעמים תמצא כי טוב במעשה בראשית רמז לשש קצוות. ובספר הזוהר [שם ל' ב'] רמזו באותיות טוב סוד גדול הטי"ת רומזת אל הספירה התשיעת והוא"ו לקו האמצעי והבי"ת לחכמת אלהים. "בין האור ובין החשך" הם שני האורים הנזכרים למעלה וקרא האחד חשך על היותו דין גם על שאינו מאיר כראשון. וענין ההבדלה שנתן לכל אחד כחו כפי פעולתו והבדיל לכל אחד התפשטותו והמשכתו:

בראשית רבה אמר ר' ברכיה כך דרשו ב' גדולי הדור ר' יוחנן וריש לקיש משל למלך שהיו לו ב' איסטרטיגין אחר שולט ביום ואחד שולט בלילה והיו מדיינים זה עם זה זה אומר ביום אני שולט וזה אומר ביום אני שולט. קרא המלך לראשון אמר לו פלוני יום יהא תחומך וכן לשני אמר לו פלוני לילה תהא תחומך. כך ויקרא אלהים לאור יום אמר לו יום יהא תחומך. ולחשך קרא לילה אמר לו ליל יהא תחומך ירמזו למדת היום הנקרא אור ולמדת לילה הנקרא חשך:

ספר הזוהר [שם דף ל"א עמ' א'] נפק נהורא בסטר ימינא וחשוכא בסטר שמאלא ואפריש לון לבתר בגין לאתכללא דא בדא הה"ד "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך". <תרגום - האור יוצא בצד ימין והחשך נשאר בצד שמאל ומפריד אחר כך את החשך מן האור כדי שיכללו זה בזה שעל הבדלה זו נאמר "ויקרא אלהים לאור יום וכו' ויבדל אלהים בין האור ובין החשך">. ואי תמא הבדלה ממש לא אלא יום מסטרא דנהורא דאיהו ימינא ולילה מסטרא דחשוכא דאיהו שמאלא וכד נפקו כחדא אפריש לון. <ואם תאמר שזה הכתוב מורה הבדלה ממש לא כן אלא הפירוש הוא כי היום בא מצד האור שהוא ימין והלילה מצד החשך שהוא שמאל וכשיצאו כאחד הפריד אותם>. והבדלה הוה מסטרא לאסתכלא אפין באפין ולאתדבקא דא בדא למיהוי כולא חד. <וההבדלה היתה מצדו כדי להסתכל פנים בפנים ולהתדבק זה בזה להיות אחד>. הוא איקרי יום וקרי ליה יום והיא אתקרא' לילה דכתיב "ולחשך קרא לילה" כמה דכתיב "ויקרא אלהים לאור יום". <והוא נקרא יום וע"כ קרא האור יום והיא (הנוקבא) קרא לה לילה כמו שכתוב "ויקרא

אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה">. מהו ולחשך קרא לילה בגין דאחיד ביה חשך ולית לה נהורא מגרמא ואף ע"ג דאתא מסטרא דאשא דאיהי חשך. <ומהו החשך בכתוב "ולחשך קרא לילה", ועונה כיון שהוא החשך נאחז בהלילה שאין לה אור מעצמה ואע"פ שהחשך בא מצד האש שהוא חשך>. אבל חשך עד דאתנהיר מסטרא דיום יום נהיר ללילה ולילה לא אנהיר עד זמנא. <אבל החשך נמשך עד שמאיר מצד השפעת היום שהיום מאיר ללילה אך הלילה אינה מאירה מכח השפעת היום עד הזמן שעליו>. דכתיב "ולילה כיום יאיר כחשכה באורה". <נאמר "ולילה כיום יאיר כחשכה באורה" (דהיינו גמר התיקון)>:

ויקרא אלהים לאור יום וגו'. מלת ויקרא הוא מלשון המשכה והזמנה וכן פירוש הפסוק המשיך מדת היום ליום ומדת לילה ללילה ובעבור כי מדת הדין מושלת בלילה ע"כ שלוחיה נמצאים בעולם וזהו טעם השלטת המזיקין בלילה יותר מביום. ולילה הוא זמן השיר כמה דאת אמר ובלילה שירו עמי והיא רומזת למדת הדין כמו שיתבאר בענין הלויים בג"ה (בגזרת האל):

ע"א (ענין אחר) ויקרא אלהים לאור יום מן האור הראשון הרומז לתפארת ישראל נמשך ממנו אצילות ליום הרומז ליסוד עולם שנאסר "אני יי עושה כל" (ישעיה מה ז). ומן החשך הצפוני נמשך ממנו אצילות למדת לילה וזהו "ולחשך קרא לילה":

ספר הזוהר [שם ט"ז ב'] מהו ויקרא. <תרגום - שואל מה הפירוש של ויקרא אלהים לאור יום>. קרא וזמין לאפקא מהאי אור שלים דקיימא באמצעית'. <ועונה ויקרא פירושו שקרא והזמין להוציא האור השלם הזה העומד באמצע העולם>. חד נהירו דאיהו יסודא דעלמא דעלי' קיימין עלמין ומההוא אור שלים עמודא דאמצעותא אתפשיט יסודא חי עלמין דאיהו יום מסטרא דימינא. <אור אחד שהוא יסוד העולם שעליו עומדים העולמות שממנו נולדים כל הנשמות וכל העולמות שהוא יום מצד ימין>. ולחשך קרא לילה קרא וזמין ואפיק מסטר' דחשך חד נוקבא. <ופירוש הכתוב ולחשך קרא לילה שקרא והזמין והוציא מצד שמאל שהוא חשך, נקבה אחת>. סיהרא דשלטא בליליא ואיקרי לילה רזא דאדנ"י אדון כל הארץ. <אותה הנוקבא היא סוד הלבנה השולטת בלילה ונקראת לילה והיא סוד השם אדנ"י והשם אדון כל הארץ>. עאל ימינא בההוא עמודא שלים דבאמצעיתא כליל ברזא דשמאלא וסליק לעילא . <נכנס הימין בעמוד השלם שבאמצע כשהוא כלול מסוד השמאל ועולה למעלה>. עד נקודא קדמאה ונטיל ואחיד תמן חילא דתלת נקודין וכו'. <עד נקודה ראשונה ולוקח כח (מוחין) שהוא סוד שלש נקודות חולם שורוק חיריק>. והבן כי באור כתיב ויקרא ובחשך כתיב קרא. והנה הוסיף באור וא"ו

יו"ד ולא כתבם בחשך. והסוד כי היו"ד רומזת לחכמת אלהים והוא"ו לקו האמצעי. ושניהם נכללו באור הראשון ונקרא בספר הזוהר מוסף מחמת תוספת רוח הקדש שיש בו. אמנם במדת לילה נחסרו ממנו שתי אותיות הנזכרות:

ספר הזוהר [שם יז' א'] במוסף הוה ביה רזא דנקודא עילאה ורזא דעמודא דאמצעיתא בכל סטרין ובגין כך איתוספו ביה תרין אתוון. <תרגום - במוסף יש בו סוד נקודה עליונה וסוד עמוד האמצעי המכריע בכל הצדדים ומשום כך נתוסף בו ב' אותיות>. בלילא גריעו ביה אילין תרין אתוון קרא כתיב איהי תפלת יוצר וגרע מיניה וי"ו יו"ד. <ובלילה חסר בה ב' אותיות אלו שכתיב בה "קרא" וחסר בה ב' אותיות ו' י' מהמילה "ויקרא">. וכתיב קרא לילה. <וזוהי תפלת יוצר (של מוסף)>. יסודא אחיד בעמודא דאמצעיתא מההוא תוספת נהורא דהוה ביה. <היסוד נאחז בעמוד האמצעי ומקבל מתוספת האור שהיה בו>. דכיון דההוא עמודא דאמצעיתא אשתלים ועביד שלם לכל סטרי' כדין אתוספת ביה נהירו מלעילא ומכל סטרין בחדוה דכלא ביה. <מכיון שהעמוד האמצעי נשלם לגמרי ועשה שלום לכל הצדדין לכן נתוסף בו אור מכל הצדדים וחדוות כל העולמות נמצאת בו>. ומההוא תוספת דחדוה נפק יסודא דעלמי' ואיקרי מוסף. <ומתוספת אותה חדוה יצא יסוד העולם ונקרא מוסף>. מהכא נפקי כל חילא לתתא ורוחין ונשמתין קדישין ברזא יהו"ה צבאות אל אלהי הרוחות. <מהיסוד הזה נאצלים כל המוחין למטה ורוחין ונשמתין של צדיקים בסוד השמות הקדושים יהו"ה צבאו"ת שנקרא א"ל אלה"י הרוחות:

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. לא אמר יום ראשון רק התחיל מן האחד וסיים בששי רמז לאחדות הששׁ קצוות. נזכרו נפרשה זו חמשה אורות ושני ימים רמז לשבעת ימי בראשית. ואחרי כן אמר אחד כלומר יחיד ומיוחד המושל בכולן. עוד אומר מפני שהזכיר ערב ובקר הרומזין למדת יום ומדת לילה הזכיר יום אחד לרמוז לאחדותם:

מדרש רות (זוהר חדש ע"ו טור ב') הבונה בשמים מעליותיו הם שבע ספירות מעלות גדולות חקוקים בשמו הגדול וכולן תלוין במאמר אחד והן שמים העליונים ושבע ארצות קדושות שמזדוגין עמהון ולא אית בהון פירודא שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד:

ספר הזוהר [שם ל"ב א'] אור אפיק יום חשך אפיק ליליא לבתר חבר לון כחדא והוו חד. <תרגום - מתחילה הוציא האור מדת יום והחשך מדת לילה ואח"כ חבר את היום והלילה ונהיו אחד>. דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. דליליא ויום איקרון חד. <ככתוב "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד" שלילה ויום נקראו אחד>. והאי דכתיב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך בזמן דגלותא דאשתכח פירודא. <ומה שכתוב "ויבדל אלהים בין האור ובין החשך" זה בזמן הגלות שהם נמצאים בפירוד זה מזה>.

א"ר יצחק עד כאן דכורא באור והכא נוקבא בחשוכא לבתר דנהיר מנהוריה מתחברין כחדא למיהוי חד. <אמר רבי יצחק עד כאן (עד היחוד) היה הזכר באור והנקבה בחשך ואחר כך מתחברים כאחד להיות אחד>. במאי איתפרשן לאשתמודע בין חשוכא ובין נהורא איתפרשין דרגין. <למה נבדלים זה מזה, כדי להכיר בין האור ובין החשך נבדלות המדרגות זה מזה>. ותרוייהו כחד הוו דהא לית נהורא אלא נהורא בחשוכא וחשוכא בנהורא. ואע"ג דאינון חד איתפרשן בגוונין. <שהרי צריכים זה לזה שהרי האור של הזכר שלם רק לאחר שנכלל בחשך של הנקבה ואע"פ שנזדווגו ונעשו אחד עוד הם נבדלים בחינותיהם זה מזה>. תמצא בפרשה זו חמש אורות כנגד חמש ספירות עליונות ובפרשה שניה ה' מים כנגד ה' ספירות אחרונות והאורות שכליות יותר מן המים אף כי אלו ואלו רוחניות האחרונות פעולתן בתחתונים יותר מן הראשונות כי אין יכולת בתחתונים להתנהג בה' רק במדות ממוצעות:

ויאמר אלהים יהי רקיע וגו'. הרקיע הזה רומז למדת רחמים המבדלת בין מים העליונים למים התחתונים נמצאו המים חציין למעלה וחציין למטה כי כל ההויות מקיפות זו את זו זהו שאמרו רז"ל כשם ששכינה למעלה כך שכינה למטה והמים העליונים פירשנו כי הם מימי החסד ובהם ישוטו הצדיקים לעולם הבא כענין שאמרו רז"ל הב"ה עושה להם כנפים ושטין על פני המים והמים התחתונים הם מימי כנסת ישראל של מעלה מימי הים העליון המלוחים מפני מדת הדין אשר בהם ובעבור כי המים העליונים משפיעין לתחתונים והתחתונים מקבלין מהן ע"כ ארז"ל בב"ר א"ר לוי המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות זהו שנאמר "תהום אל תהום קורא לקול צנוריך". כי מן התהום העליון יבואו ההויות הנקראים צנורות:

ספר הזוהר [שם ל"ב ב'] רבי יהודה אומר שבעה רקיעין אינון לעילא וכולהו קיימי בקדושתא עילאה. <תרגום - רבי יהודה אומר שבעה רקיעין הם למעלה וכולם עומדים בקדושה עליונה>. ושמא קדישא בהו אשתכלל. <והשם הקדש (אלהי"ם) שם נתתקן>. ודא רקיעא הוא במציעות מיא. <וזה הרקיע עומד באמצע המים>. ודא רקיע קיימא על גבי חיוותא אחרין ואיהו אפריש בין מיין עילאין למיין תתאין. <זה הרקיע עומד על חיות אחרות והוא מבדיל בין מים עליונים לתחתונים>. ומיין תתאין קראין לעילאין ומהאי רקיע שתאן לון. <ומים תחתונים קוראים למים עליונים שיעלו אותם אליהם ומרקיע הזה הם שותים>. דא הוא דמפריש בינייהו בגין דכולהו מייא ביה כלילן ולבתר נחית לון להאי חיוותא ושאבין מתמן. <וזה הרקיע מבדיל ביניהם משום שכל המים (מי השפע) בו כלולים ולאחר מוריד ומשפיע לחיות הקדש ומשם הם שואבים את חיותם>. רמז כי

הרקיע הנזכר שואב מן המים העליונים ומשפיע לחיות הקדש היא החיה אשר תחת אלהי ישראל סבא וכבר ידעת כי החיות מראיהן כגחלי אש וכתיב "היא מתהלכת בין החיות" רמז לשכינה הרוכבת עליהם:

ספר הזוהר [שם דף מ"א עמ' ב'] שבעה היכלות וגו' היא מתהלכת בין החיות מאי הוא דא רוח קדישא אתר דנפקו מינה ואיהי נהיר לון דכתיב "ונוגה לאש ומן האש יוצא ברק". <תרגום - על מי נאמר הי"א מתהלכת בין החיות, על רוח הקדש שהיא המקום שיצאו החיות ממנה והיא מאירה לאלו החיות שנאמר "ונוגה לאש וכו'">. וזהו מאמר רז"ל בפרקי רבי אליעזר כי הרקיע הזה הוא רקיע שעל ראשי החיות וכבר ידעת שהשכינה היא אש שנאמר "כי יי' אלהיך אש אוכלה". ואמרו רז"ל אש אוכלת אש אש השכינה:

ספר הזוהר [שם ל"ד ב'] אמר רבי יצחק אית קרומא במציעות מיעוי דבר נש דאיהו פסיק מתתאה לעילא. <תרגום - אמר רבי יצחק קרום אחד יש באמצע המעיים של האדם שהוא מפסיק ביניהם ממטה למעלה (דהיינו בין אברי המאכל לאברי הנשימה הלב והריאות)>. ושאיב מעילא ויהיב לתתא. <ושואב את החיות מהלב מלמעלה ומשפיעם ללמטה>. כגוונא דא רקיעא איהו במציעותא וקיימא על אינין חיותא דלתתא ואיהו פריש בין מיין עלאין לתתאין כו'. <כן הרקיע הוא כעין קרום זה, נמצא באמצע ועומד מעל החיות שלמטה והוא מבדיל בין מים עליונים ומים תחתונים>. א"ר אבא כך הוו קדמאי אמרין. <אמר רבי אבא כך היו הראשונים אומרים>. כד הוו מטאן להאי אתר מרחשן שפוון דחכימין ולא אמרי בה מידי בדיל דלא יתענשון. <כשהחכמים הגיעו למקום זה (כשהגיעו לאבני שיש טהור אמר רבי עקיבא אל תאמרו מים מים) שפתותיהם מתנועעות ואומרים רק בלחש ולא בקול מפני אסור פרסום הסוד מפני פחד העונש>:

וארז"ל כקליפת השום בין נקב השתן ונקב הזרע אם נקב זה לזה פסול. תמצא בפרשה זו ה' פעמים רקיע כי הרקיע הנזכר ראש לה' ספירות האחרונות גם יש בה ה' פעמים מים כנגד ה' אצבעות שביד דכתיב מי מדד בשעלו מים וזה הטעם יספיק גם להזכרת הרקיע שנאמר ושמים בזרת תכן:

ויעש אלהים את הרקיע וגו'. הזכיר ברקיע לשון עשיה מן הטעם שזכרנו וביום השני לא נאמר כי טוב כי לא נגמרה מלאכת המים שהיא מדת טובו של הב"ה עד יום השלישי שנאמר בו ותראה היבשה והחכם רבי יוסף בר שמואל רמז לדבר הזה לא טוב היות האדם לבדו:

ספר הזוהר [שם י"ח א'] ומחלוקת לא אתבטל עד דאתא יום תליתאי. <תרגום - והמחלוקת (ימין ושמאל בשם אלהי"ם) לא נתבטל עד יום השלישי>. ואסכים מחלוקת

ואתישב כולא בדוכתיה כדקא יאות. <ויום השלישי הכריע ביניהם עד שכל אחד הסכים לפעולת השני>. ובגין מחלוקת דא אף על גב דאיהו קיומא דעלמא לא איתמר כי טוב בשני דלא אישתלים ואסתיים עובדא. <ומשום מחלוקת הזו אף על פי שהוא קיום העולם מכל מקום לא כתיב ביום השני כי טוב שעדין לא נשלמה בו המלאכה>. רמז לחלוק המים העליונים והתחתונים. ע"א (ענין אחר) כי הארץ הנזכרת לא עשתה פירות עד יום שלישי ופירותיה הם מכח הצדיק הנקרא טוב שנאמר אמרו צדיק כי טוב:

ספר הזוהר [שם ל"ג א'] ולא אתמר כי טוב בגווייהו דהא ביומא תליתאה עבדת ארעה איבין מחילא דהאי צדיק דכתיב עץ פרי. <תרגום - שלא נאמר כי טוב בשני, שהרי ביום השלישי עשתה הארץ פירות מכח הצדיק הזה (היסוד) שנאמר "ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי">. ובפסחים ר' יוסי אומר אור שברא הקב"ה בשני בשבת בראו ואין לו כבייה עולמית שנאמר ואשם לא תכבה. ואמר רבי בנאה מפני מה לא נאמר כי טוב בשני מפני שנברא בו אור של גיהנם:

ספר הזוהר [שם] ומחלוקת הוה בשני דביה הוה גיהנם דאיהו נורא דדליק. <תרגום - מחלוקת היתה ביום השני שבו נברא הגיהנם שהוא אש שורפת>. שנאמר אש אוכלה הוא וזמין לאשראה על רישיהון דחייביא. <כדכתיב "אש אוכלה הוא" והוא עתיד לשרות על ראש הרשעים>. אמר ר' יהודה מהכא כל מחלוקת דאיהו לשם שמים סופה לאתקיימה. <אמר רבי יהודה מכאן נלמד שכל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים>. דהא הכא מחלוקת איהו לשם שמים. <שהרי כאן זו המחלוקת היא לשם שמים>. ושמים בהאי אתקיים לבתר דא דכתיב ויקרא אלהים לרקיע שמים. <שהרי נתקיים מכאן השמים לאחר מכן שנאמר "ויקרא אלהים לרקיע שמים">:

ויאמר אלהים יקוו המים וגו'. לשון קו נופל על הבנין וקו ינטה על ירושלים אמר שהמים העליונים שהזכרנו אחרי היותם בשמים העליונים יתאצלו עוד אל מקום אחר ר"ל לצדיק יסוד עולם. ע"א (ענין אחר) מקום א' הוא השכינה שנאמר בה כל הנחלים הולכים אל הים:

ספר הזוהר [שם] תא חזי מה כתיב מתחת השמים מתחת השמים ממש. <תרגום - בוא וראה כתוב אחר כך "יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד" מתחת השמים ממש>. אל מקום אחד לאתר דאיקרי חד ואיהו ים תתאה דהא איהו אשלים לאחד ובלא איהו לא איקרי חד. <"אל מקום אחד" פירושו למקום שנקרא אחד והוא ים התחתון שהיא הנוקבא משלימה השם אחד שבלעדיה לא יקרא הזכר אחד>. ומשמע דכתיב יקוו דביה אתכנשו מיא כלהו כד"א כל הנחלים הולכים אל הים. <ומשמע שכוונת הכתוב "יקוו"

לפי שבים מתקבצים כל המים כנאמר "כל הנחלים הולכים אל הים">. רבי ייסא אומר אל מקום אחד דא הוא אתר דכתיב ביה וברית שלומי לא תמוט. <רבי ייסא אומר "אל מקום אחד" שזה הוא המקום שכתוב בו "וברית שלומי לא תמוט" דהיינו היסוד (חולק על הפירוש הראשון)>. דהא איהו נטיל כלא ושדי בימא וביה אתתקנת ארעה דכתיב ותראה היבשה. <לפי שהוא נוטל כל השפע הבא מלמעלה וזורקם לים ועל ידו נתתקנה הארץ שהיא הנוקבא שנאמר "ותראה היבשה">. רוצה לומר שתהיה השכינה כלולה מן הכל. ונאמר בפרשה ב' פעמים כי טוב רמז לדו פרצופין אחרי היותה כלולה:

ספר הזוהר [שם י"ח א'] יקוו המים באורח קו למהוי בארח מישר. <תרגום - "יקוו" פירושו שהמים יתפשטו בדרך קו מדויק בעל מדה שילך במישר>. דהא מרזא דההיא נקודה קדמאה נפיק כולא בסתימו עד דמטי ואתכניש להיכלא עילאה. <שהרי מסוד נקודה ראשונה יוצא הכל בהעלם עד שמגיע האור ונאסף להיכל העליון>. ומתמן נפיק בקו מישר לשאר דרגין עד דמטי להאי אתר חד דכניש כולא בכלל דכר ונוקבא. <ומשם יוצא השפע בקו מישור לשאר המדרגות עד שמגיע לאותו מקום אחד המאסף הכל בסוד זכר ונקבה>. ומאן איהו חי עלמין. <ושואל מי הוא ועונה שהוא חי העולמים דהיינו היסוד>. המים דנגדין מלעילא מאת ה' עילאה. <"המים" שנאמר בכתוב פירושו שיוצאים מלמעלה מה' עליונה שבשם יהו"ה>. מתחת השמים דא ו' זעירא ועל דא וו' חד שמים וחד מתחת השמים. <"מתחת השמים" פירושו ו' קטנה ועל כן כשאנו אומרים ו' נשמעות שני ווין שהראשונה היא שמים והשניה מתחת השמים>. כדין ותראה היבשה דא ה' תתאה דא אתגלי וכל שאר איתכסי. <ואז אחר שהמוחין הנמשכים מה' עליונה אל מתחת השמים ותראה היבשה שהיא ה' תחתונה דהינו המלכות כי רק זו היא שנתגלתה בסוד יבשה אבל כל שאר המדרגות נתכסו>. וכבר הודעתיך כי אלהים נקראת נקודה והבינה נקרא היכלא הוא היכל הקדש ומשם לשני המכריעים והאחרון נקרא חי העולמים והה"א הראשונה והאחרונה שהזכיר רמז לתשובה ולכנסת ישראל כאשר נרמז בפירוש השם המיוחד ושני ויו"ן שבאות ו' רמז לב' המכריעים והנה הכל מבואר:

ויקרא אלהים ליבשה ארץ וגו'. מלת קריאה פירשנוה שהיא לשון הזמנה. והנה הארץ בעוד שלא עשתה פירות נקראת יבשה כי היא צמאה למים העליונים. ובעשותה פרי נקראת ארץ על הרצון המתפשט בה מאין הפסק:

ספר הזוהר [שם ל"ג א'] אמאי איקרי יבשה. <תרגום - למה נקראת הנוקבא יבשה>. אמר ר' יצחק היינו דכתיב לחם עוני. <אמר רבי יצחק היינו שנאמר עליה לחם עוני>. לחם עני כתיב. <ובמקרא כתוב לחם עני חסר ו'>. ובגין דאיהו לחם עני יבשה יתקרי ושאיב

בגויה כל מים דעלמא. <ומשום שהיא לחם עני ע"כ נקראת יבשה ושואבת לתוכה כל מימות שבעולם>. ואיהי יבשה עד דאתי דא ואמלי לה וכדין נביעין מיא. <ועם כל זה נשארת יבשה עד שבה זה (היסוד) הזכר וממילא אותה, אז נמשכים המים דרך מקורות אלו>. ויש מפרשים ויקרא אלהים ליבשה ארץ המשיך הרצון שהוא סוף המחשבה אל היבשה הנזכרת כדי שתהיה כלולה כן פירש החסיד רבי עזריאל ז"ל. מקוה המים כתרגומו בית כנישות מיא רמז למכריע ראשון והזמין לו שפע זרועות עולם זהו שנאמר מקוה ישראל רמז לישראל סבא:

ספר הזוהר [שם] רבי יוסי אומר ישראל מקוה איהו שנאמר מקוה ישראל ה'. ע"א (ענין אחר) מקוה המים הוא יסוד עולם והמשיך אליו כל ההוויות ומשם לשכינה כד"א כל הנחלים הולכים אל הים. נקראת השכינה בשם ים כי מימיה מלוחין רמז למדת הדין ועוד מפני כי השכינה במערב הנקרא ים:

ספר הזוהר [שם] מקוה המים דא הוא בית כנישות מיא דלעילא דתמן מתכנשין כל מיא ומתמן נגדין ונפקין. <תרגום - "ולמקוה המים קרא ימים", זה הוא בית קיבוץ המים שלמעלה כי שם מתקבצים כל המים ומשם נמשכים ויוצאים>. אמר ר' חייא מקוה המים דא צדיק דכד מטא למקוה המים כתיב וירא אלהים כי טוב וכתיב אמרו צדיק כי טוב: <אמר רבי חייא "מקוה המים" פירושו, זה צדיק שבעת שמגיע למקוה המים כתוב "וירא אלהים כי טוב" ועליו נאמר "אמרו צדיק כי טוב":

ספר הבהיר שביעי הוי מזרחו של עולם ומשם בא זרעם של ישראל כי חוט השדרה משוך מן המוח של אדם ובא לאמה ומשם הוא הזרע דכתיב ממזרח אביא זרעך וכשישראל טובים מזה המקום אביא זרעך ויתחדש לך זרע חדש וכשישראל רעים מן הזרע שכבר בא לעולם דכתיב דור הולך ודור בא. דור שכבר בא ומאי ממערב אקבצך מאותה מדה שנוטה תמיד למערב ולמה איקרי מערב מפני ששם מתערב כל הזרע משל למה הדבר דומה לבן מלך שהיה לו כלה נאה וצנועה בחדרו והיה לוקח מבית אביו עושר ומביא לה תמיד ולוקחת הכל ומצנעת אותו תמיד ומערבת הכל לסוף ימים בקש לראות מה אסף ומה קבץ היינו דכתיב וממערב אקבצך ומאי ניהו בית אביו דכתיב ממזרח אביא זרעך מלמד שממזרח מביא וזורע במערב ואחר כך הוא מקבץ מה שזרע. כוונת זה המאמר הוא כי תפארת ישראל הרמוז בחוט השדרה יונק מן המקור העליון הרמוז במוח כי כל כח עליוני אף כי הוא רוחני המציא דוגמה למטה ומשם אצילות הברכה למכריע שני הרמוז בברית והנשמות נשפעות מן האצילות הנזכר ובתחלה מקומה בתשובה שנאמר איפה היית ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה. ומשם אצילותם שנאמר עם המלך

במלאכתו ישבו שם והבינה נקרא מלך ונאמר ונשמת שדי תבינם. ומשם משתלשלות ליסוד עולם שנאמר אני כברוש רענן ממני פריך נמצא. ומשם לגנת ביתן המלך ומשם יוצאות ומתלבשות בעולם השפל. זהו מאמרם בפרק המוכר את הספינה תנא ירדן יוצא ממערת פמייס ומהלך בימה של טבריא ויורד לים הגדול וכו'. וגם נרמז בפסוק ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. ותראה שהזכיר שלשה דברים ארצך ומולדתך ובית אביך רמז לשלשה מקומות הנזכרים למעלה ואחרי כן אל הארץ אשר אראך זה עולם השפל. אמנם במדרש רות רמזו השלשה מקומות הנזכרים בעניין אחר אמר שם (זוהר חדש ע"ה ט"ג) ויאמר ה' אל אברם דא נשמתא אב לרוח ורם לגוף. מארצך דא גנתא דעדן. ממולדתך דא בטן אמא של בשר ודם. ומבית דא שכינתא. אביך דא הקב"ה. אין אביו אלא הקב"ה. ואין אמו אלא כנסת ישראל. אל הארץ אשר אראך זה העולם השפל. וכשישראל טובים הזרע חדש כענין שנאמר ורוח חדשה אתן בקרבכם ואם לאו מן הזרע שכבר בא. יתבאר סוד זה בסוד הייבום בג"ה (בגזרת האל):

ויאמר אלהים תדשא הארץ וגו'. דע שכל העשבים שברא הקדוש ב"ה בעולמו ברא להם כחות ידועים למעלה המשפיעים להם וכשיורד הטל והגשם מן השמים באים מן הכחות העליונים ברכות לתחתונים ועל כן הטל יפה לעולם כי יורד עמו כח כל עשב ועשב מן הכחות העליונים וכשנפסקין הכחות שלמעלה להשפיע למטה מיד יבול עלהו ויבש. ולפיכך יבשים עשבים הרבה קודם עשבים אחרים וזהו למינהו הנאמרים במעשה בראשית. ועל דרך האמת ירמוז באומרו תדשא הארץ שהארץ הנזכרת תתן כח ומזל ותשפיע שפע לכל התולדות בסוד ואתה מחיה את כולם. ולפי דעת רבותינו זכרונם לברכה ירמוז עוד כי אחרי שהושקתה הארץ מימי תשובה ורחמים עשתה פירות והעלתה צמחים ונאצלו בכחה המלאכים הקדושים וזה רמוז במלת תדשא הארץ:

ספר הזוהר [שם י"ח ב'] תדשא הארץ. השתא אפיקת ארעא חילא באינון מיין דאתכנשו באתר חד ונגדין גו טמירא סתימאה. <תרגום - "תדשא הארץ דשא עשב", עתה (אחר היחוד) הוציאה הארץ כחה באלו המים שנקוו למקום אחד, והמוחין נמשכים בתוכה בדרך כמוסה וסתומה>. ונפקין בגויה טמירין עילאין וחילין קדישין דכל אינון בני מהימנותה מתקנין לון בתקונא דהימנותה בההוא פולחנא דמריהון. <יוצאות ונולדות מתוכה נשמות נעלמות עליונות וצבאות קדושים אשר כל אלו הצדיקים בני האמונה מתקנים וממשיכים אותם בתיקוני האמונה בעבודת הקב"ה>. ורזא דא מצמיח חציר לבהמה דא בהמה דרביעאה על אלף טורין דמגדלין לה בכל יומא ההוא חציר

ואינון מלאכין קדישין שליטין לפום שעתא דאיתבריאו בשני. <וזה סוד הכתוב "מצמיח חציר לבהמה" וכו' זו היא בהמה הרובצת על הררי אלף ובכל יום מגדלין לה אותו חציר שהם (החציר) המלאכים השולטים וחיים רק לפי שעה שנבראו ביום השני דמעשה בראשית (ומתו מיד)>. וקיימא למיכלא דהאי בהמה בגין דאית אשא אכלא אשא. <והם עומדים למאכל בשביל אותה בהמה (המלכות) מכיון שהאש החזקה של המלכות אוכלת את אלו המלאכים הנקראים חציר שגם הם אש בחינת אש אוכלת אש>. ועשב לעבודת האדם. עשב איליו אופנין וחיות וכרובין דכולהו מתקנן גו תיקונייהו. <"ועשב לעבודת האדם" מורה הכתוב על האופנים וחיות וכרובים אשר כולם מתוקנים ומלובשים תוך התקונים שלהם>. וקיימין לאתתקנא בשעתא דבני נשא אתיין לפולחנא דמריהון בקרבנין ובצלותא דדא איהו עבודת האדם. <והם עומדים עוד להתתקן יותר בשעה שבני אדם באים לעבודת הקב"ה בקורבנותיהם ובתפילה שזו היא עבודת האדם>. ועשב דא אזדמן ואתעתד לעבודת האדם לאתתקנא בתיקוניה כדקא יאות. <ועשב זה נועד והוכן מלכתחילה לעבודת האדם להתתקן בתקונא דאדם כראוי>. וכד אינון מתתקנן בההוא עבודת האדם לבתר מיניהו נפקי מזוני וטרפי לעלמא דכתיב להוציא לחם מן הארץ. <וכשהם מתתקנים באותה עבודת האדם יוצאים מהם אחר כך מזונות וטרף לעולם שנאמר "להוציא לחם מן הארץ">. ודא איהו עשב מזריע זרע. <וזהו עשב מזריע זרע (אלו המלאכים שנקראים עשב משפיעים מזון לעולם)>. דהא חציר לאו מזריע איהו אלא אזדמן למיכלא דאשא קדישא ועשב לתקוניה דעלמא. <לעומתם (אותם המלאכים הנקראים חציר) חציר לא מזריע זרע אלא מזומן לאכילת אש הקדושה של המלכות אבל עשב הוא תקון העולם כי הוא מזריע זרע>. וכל דא להוציא לחם מן הארץ. <וכל זה הוא להוציא לחם מן הארץ>. כל תקוני דבני נשא דקא מתקנין להאי עשב בההיא ארץ. <כי כל התיקונים שניתנו לבני אדם הוא רק לתקן עשב זה היוצא מזו הארץ>. בפולחנא דלהון למריהון כולא לאפקא על ידייהו מההוא ארץ טרפא ומזוני להאי עלמא ולאתברכא בני נשא מברכתא דלעילא. <שעבודתם של המלאכים כולה להקב"ה להוציא השפע מזון לעולם הזה כדי שיתברכו בני אדם מהברכות של מעלה>. עץ פרי עושה פרי דרגא על דרגא כגוונא דכר ונוקבא כמה דעץ פרי אפיק חילא דעץ עושה פרי. <"עץ פרי עושה פרי" הוא ב' מדרגות שהם זכר ונקבה כמו שעץ פרי (הנוקבא) מוציא הכח שקבלה מעץ עושה פרי (הזכר)>. וכההוא אפיקת איהוי. <כן מוציאה גם כחה בעצמה>. ומאן אינון אילין אינון כרובין ותימורות. <ומה הדבר שבא מכחה של הנוקבא עצמה, אלו הם כרובים ותימרות>. מאי תימורות אילין אינון

דסלקין בתננא דקרבנא ומתתקנין בהאי ואיקרון תימרות עשן. <ומה הם תימרות, אלו הם העולים בעשן הקרבן ומתתקנים עם הקרבן ונקראים "תמרות עשן">. וכולהו קיימין בתיקונייהו בעבודת האדם. <וכולם עומדים ומתוקנים לעבודת האדם>. מה דלא קיימא חציר דהא אתעתד למיכל דכתיב הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך חציר כבקר יאכל. <מה שלא כן המלאכים המכונים חציר כי הם מעותדים למאכל המלכות שנאמר "הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך חציר כבקר יאכל">. פרי עושה פרי דיוקנא דכר ונוקבא. <פרי עושה פרי יורה על צורות זכר ונקבה>. ובפרקי רבי אליעזר בהמות שהוא רבוץ בהררי אלף בכל יום ויום אלף הרים מרעיתו ובלילה הם צצים מאיליהן כאלו לא נגע בם שנאמר בול הרים ישאו לו (איוב מ כ). והנה רמז כי מן הארץ העליונה נאצלו הדשא והעשב המזריע זרע הדשא דומה למה שאמרו ז"ל נתן אצבעו ביניהן ושרפן כי הן קרבן לשכינה ואולי לזה רמז כי ה' אלהיך אש אוכלה ואולי כי מלת אוכלה מוסבת על השכינה האוכלת את האש דוגמת נפשותיהם של צדיקים שמיכאל מקריב בכל יום ועל כן לא נאמר בדשא מזריע זרע והעשב רמז לחיות ואופנים וכרובים הנאצלים מן הארץ העליונה ועל קיומם רמז מזריע זרע. והרב ז"ל כתב יתכן שירמזו בארץ הנזכר בפסוק ראשון שימשך ממנה כח מצמיח והנה נאצלו מכחה היסודות למיניהם. עץ פרי עושה פרי צדיק יסוד עולם עושה פרי עושה פירות כדכתיב פרי לצדיק (תהלים נח יב):

ספר הזוהר [שם ל"ג א'] עץ פרי מאי עץ פרי דא עץ הדעת דאיהו עביד פירין. עושה פרי דא צדיק. אשר זורעו בו הוא"ו יתירה ורוצה לומר זרע הוא"ו שהוא תפארת ישראל כד"א כי "זרע השלום" (זכריה ח יב). ספר הזוהר [שם] זרעו בו זרע בו מיבעי ליה. מאי זרעו זרע וי"ו בו. על הארץ הכי הוא ודאי דהא ההוא זרעא אשדי על ארעא דייקא. מיכן דלית רשו לבר נש לאפקא זרעא מיניה לבטלה:

ויאמר אלהים יהי מאורות וגו'. דע כי האור הראשון לא שימש רק שלשה ימים ראשונים וכן אמרו בבראשית רבה אורה שנבראת בששת ימי בראשית להאיר ביום אינה יכולה מפני שמכהה גלגל החמה בלילה אינה יכולה מפני שלא נברא להאיר אלא ביום והיכן היא מתוקנה לצדיקים לעתיד לבוא שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה וגו'. שבעת הימים אתמה לא שלשה הם כאיניש דאמר כן וכן אנא מפקד לשבעת יומי דמשתותי ועל כן בהסתלק האור הראשון ובהגנזו אז מדת הדין קשה בהמנע ממנו הברכה ונקראת מארת בלא וי"ו והיא מלאה אז ממי המארים המאוררים ונאצלים מכחה כל הכחות והרוחות המזיקים בלילות לקטנים או גם לגדולים כשהן יחידים. בענין שאמרו רז"ל כל הישן יחידי בלילה אוחזתו לילית וכל תחלואי רוחות הבאים בלילה משם באים:

ספר הזוהר [שם י"ט ב'] יהי מאורות מארת כתיב בלא וי"ו דאיתברי' אסכרה לרביי. <תרגום - "יהי מאורות" וכתוב מארת חסר ו' מכאן שנברא מחלת אסכרה לתינוקות>. לבתר דאיתגנז נהירא אור קדמאה איתברי קליפה למוחא. <כי אחר שנגנז האור הקדמון נבראה קליפה למוח (הנקראת אסכרה)>. וההוא קליפה אתפשט ואפיק קליפה אוחרא. <ואותה הקליפה נתפשטה והוציאה קליפה אחרת>. כיון דנפיק סלקא ונחתא מטת לגבי אנפי זוטרי בעאת לאתדבקה בהו ולאתחברא בגווייהו ולא בעאת לאתפרשא מינייהו. <כיון שיצאה הקליפה עלתה וירדה והגיע לפנים דקטנות ורצתה להדבק בהם ולהתחבר בתוכם ולא רצתה בשום אופן להפרד מהם>. אפריש לה קדוש ברוך הוא מתמן ונחית לה לתתא כד ברא אדם בגין לתקנא בהאי עלמא. <בעת שברא לאדם הראשון הפריד אותה הקב"ה משם וירדה לה למטה על מנת להתתקן בעולם הזה>. כיון דחמאת לחוה דקא מתדבקא לסטרוי דאדם בשפירו דלעילא. <כיון שראתה הקליפה את חוה שהיא מתדבקת בצדו של אדם שהוא היופי של מעלה>. וחמאת דיוקנא שלים פרחא מתמן ובעאת כדמלקדמין לאתדבקא באנפי זוטרי. <וראתה בהם צורה מושלמת, פרחה ממקומה ורצתה להתדבק כבתחילה במוחין דקטנות>. אינון נטרי תרעין דלעילא. <אותם שומרי השערים של מעלה לא הניחו לה להתדבק בהם>. נזף לה קב"ה ונטיל לה בשפולי ימא. <גער בה הקב"ה והשליכה למצולות ים>. יתבת תמן עד דחטא אדם ואנתתיה וכיון דחטא אדם אפיק לה קב"ה משיפולי ימא. <וישבה הקליפה שם עד שחטאו אדם ואשתו ואז הוציאה הקב"ה ממצולות ים>. ושלטא על כל אינון רביי אנפי זוטרי דבני נשא דאתחזון לאענשא בחובי אבהתהון. <והיא שולטת על כל אלו תנוקות שהם פנים קטנות של בני אדם הראויים להענש מחמת החטאים של אביהם>. ואיהי אזלא ומשטטא בעלמא קריבת לגבי גן עדן דארעא וחמת כרובים נטרי תרעא דגן עדן ויחבא תמן לגבי ההוא להט החרב. <והיא הולכת ומשוטטת בעולם ומתקרבת לגן עדן אשר בארץ ורואה את הכרובים שומרי שער גן עדן ונחבאת שם אצל להט החרב (לקבל מכחו)>. בגין דהיא נפקת מסטרהא. <משום שהיא יצאה מצד אותו הלהט>. וכיון דההוא להט אתהפיך ערקת ומשטטת בעלמא ואשכחת רביי דאתחזון לאתענשא וחייכת בהון וקטלת להון. <בשעה שאותו להט החרב מתהפך לדין בורחת הקליפה ומשוטטת בעולם ומוצאת תנוקות הראויים להענש וצוחקת מתוכם והורגת אותם>. ודא איהו בגריעו דסיהרא דאזעירת נהורא. <וזה היא עושה בשעת מיעוט הלבנה שממעטת אורה>. ודא מארת חסר. <וזהו שכתוב מארת חסר ו' שהוא לשון קללה>. ועד דאתייליד קין לא יכלה לאתדבקא ביה לבתר אתקריבת בהדיה ואולידה רוחין ננסין. <בעת שנולד

קין לא יכלה הקליפה להתדבק בו אלא אחר כך נתקרבה אליו ונתחברה עמו והולידה ממנו רוחות מעופפות>. אדם מאה ותלתין שנין אשתמש ברוחין נוקבין עד דאתת נעמה ומגו שפירו דילה טעו בני האלהים אבתרה עזא ועזאל ואולידת מינייהו. <אדם הראשון מאה ושלשים שנה שימש ברוחות נקבות הללו עד שבאה נעמה שמחמת יפיה זנו בני האלהים שהם עזא ועזאל אחריה והולידה מהם>. ומינה אתפשטו שדין ורוחין בישין בעלמא. ואיהי אזלא ומשטטא בלילות ואזלא בעלמא וחייכן בבני נשא ועבדין להון שדין. <וממנה נתפשטו רוחות רעות ושדים בעולם, שהן הולכות ומשוטטות בלילה והולכות בעולם ומצחקות בבני אדם וגורמות להם שיוציאו קרי>. וכל היכא דאשכחן בני נשא ניימין יחידאין בביתא שארן עלייהו ואחידן להון ומתדבקן בהו ונטלי מינייהו תיאובתא ואולידן מינייהו. <ובכל מקום שמוצאות אנשים ישנים ביחידות בבית שורות עליהם ונאחזות בהם ומתדבקות בהם ומקבלות מהם תאוותיהן ומולידות מהם>. ותו נגעין ביה במרעין ולא ידיע. <ועוד שאותן הקליפות מזיקין אותם במחלות והאדם אינו יודע מאין באה לו המחלה>. וכל דא בגריעו דסיהרא. <וכל זה בעת מיעוט הירח>. מארת כד איתתקנת סיהרא אתהפכת אתוון. <כתוב מארת שהוא קללה, כשנתתקנה הלבנה נהפכו אותיות מאר"ת לאותיות אמר"ת>. אמרת יי צרופה מגן הוא לכל החוסים בו. <בסוד הכתוב "אמר"ת יי צרופה מגן הוא לכל החוסים בו">. מגן הוא על כל אינון רוחין בישין וקסטירין דמשוטטי עלמא בגריעותא דילה. <מגן הוא על כל אלו הרוחות רעות ומבצעי גזר הדין המשוטטים בעולם בעת מיעוט הלבנה>. דכל אינון דאחידן ביה בהימנותא דקב"ה. <לכל אלו המחזיקים בו באמונתו>. שלמה מלכא כד נחית בעומקא דאגוזא דכתיב אל גינת אגוז ירדתי. <שלמה המלך כשירד לעומק סוד האגוז בסוד הכתוב "אל גנת אגוז ירדתי" וכו'>. נטיל קליפא דאגוזא ואסתכל בכל אינון קליפין וידע דכל עינוגין ותפנוקין דאינון רוחין קליפין דאגוזא לאו איהו אלא לאתדבקא בבני נשא ולאסטאה לון. <לקח קליפת אגוז והסתכל בכל אלו הקליפות שבו וידע שכל עיקר התענוגים של אלו הרוחות שבקליפות האגוז אינו אלא להתדבק בבני אדם ולהסית אותם>. דכתיב ותענוגות בני האדם שדה ושדות. <מהכתוב "תענוגות בני אדם שדה ושדות" (משמע שתענוגות והתאוות הם רק לבני האדם ולא לשדים)>. תענוגי האדם דמתענגי בשינתא בלילא נפקי מינייהו שדה ושדות. <עוד יש לפרש הכתוב שמתענוגי בני אדם המענגים בשינת הלילה יוצאים ונולדים מהם שדה ושדות>. וכלא אצטריך קב"ה למברי בעלמא ולאתתקנא עלמא בהו. <והכל היה צריך הקב"ה לברוא בעולם ולתקן העולם בהם>. הנה לפי זה הדעת נכתב מארת חסר וא"ו כי הוא"ו רמז למדת

רחמים. והרמז הנה למדת הדין המושלת בלילה ואז שלוחיה נמצאים בעולם שנאמר תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער. ע"א (ענין אחר) יהי מאורות רמז לתפארת ישראל ולשכינת עוזו. ואמר יהי ולא אמר יהיו לרמוז כי ההוייה בשניהם אחד וזה טעם חסרון הוי"ו:

בראשית רבה נובלת אורה שלמעלה גלגל חמה נובלת חכמה שלמעלה תורה אורה שלמעלה הוא אור הגנוז. ואמר כי הנובלת שלו היא גלגל חמה כי מדת היום מכחה. ואמר שלמעלה כי אור אספקלריא שאינה מאירה למטה ממנה. חכמה שלמעלה הוא חכמת אלהים הנרמזת במלת בראשית ונובלת שלה היא תורה שבכתב כענין שאמרו הרוצה להחכים ידרים וכתב מימינו אש דת למו ואמר חכמה שלמעלה כי חכמה שלמטה למטה ממנה ברקיע השמים ירמוז כי האורה הנזכרת למעלה תלויה ומחוברת ברקיע השמים כי כן סדר הבנין:

ספר הזוהר [שם ל"ג ב'] רבי חזקיה אמר מארת דשריא ביה תוקפא דדינא קילטא דדינא. <תרגום - רבי חזקיה אמר מארת (דהיינו המאור הקטן) כששורה בה תוקף הדין לא מעצמה אלא שקלטה מאחרים>. ברקיע השמים דא הוא רקיע דאיהו כללא דכולהו בגין דנטיל כל נהורין והוא נהיר להאי נהורא דלא נהירא והיא תליא ביה. <ברקיע השמים זה הוא הרקיע שהוא כולל הכל משום שלוקח כל האורות והוא מאיר לאותו אור שאינו מאיר>. רבי אלעזר אומר יהי מארת אספקלריא דלא נהרא מגרמא אלא על ידא דנהורין עלאין דנהרין לה כששיתא דלקטא נהורא ונהיר. <רבי אלעזר אומר יהי מארת (המלכות) אספקלריא שאינה מאירה מעצמה אלא ע"י האורות שלמעלה ממנה המאירים לה כדופני הזכוכית של העששית שלוקטים אור מהנר>. רבי יוסי סבא הוה אמר הכי יהי מאורות דתליא ברקיע השמים ודא סיהרא דתליא ביה. להבדיל בין היום ובין הלילה כבר פירשתי ענין ההבדלה למעלה ועוד נרמוז בו סוד בפסוק שלאחר זה:

ויעש אלהים את שני המאורות וגו'. המאורות האלו הם האורות שהוזכרו בפסוק יהי אור ובתחילת אצילותם קראם גדולים בשוה כי היו שניהם כאחד יונקים בשוה אור הלבנה כאור החמה ואחרי כן נקרא אור הלבנה קטן. ואמרו רבותינו ז"ל כי אמרה לפני הקדוש ברוך הוא אפשר לב' מלכים שישתמשו ככתר אחד אמר לה הב"ה לכי ומעטי את עצמך. כי הלבנה היתה דורשת לעצמה ואמרה לתשובה די באחד שיהיה פועל והב"ה מיעטה שאינה באה אל המלך כבתחלה רק באמצעות הקו השוה הלא תראה כי אין לה אור בפני עצמה רק המגיע אליה מן השמש וזהו מיעוט גדול עד שיתקיים הכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ישתמשו שני המלכים בכתר אחד יהיה יי' ושמו אחד והבן זה.

ויש מפרשים לכי ומעטי את עצמך להיות ראש לשועלים לגדודי מטה. עוד יש בו סוד מופלא איני רשאי לכתבו תבינהו מפסוק לרקמות תובל למלך (תהלים מה טו) הנאמר על השכינה גם מספר היכלות זה שבתה הבית מעט והבן זה והמשכיל יבין:

ספר הזוהר [שם כ' א'] שני המאורות הגדולים דבקדמיתא בסטר' חדא. <תרגום - הכתוב שני המאורות מעיד שמתחילה היו שני מאורות בחיבור אחד>. דא רזא שמא קדישא שלים כחדא יי אלהים. <זה סוד שם השלם כאחד יהו"ה אלהי"ם>. אע"ג דלאו איהו באתגלייא אלא באורח סתים. <ואע"פ שהוא אינו בהתגלות אלא בדרך סתום>. הגדולים דאתבריאו בשמא דא כדא. <הכתוב הגדולים מעיד כי הזכר והנקבה נבראו בשם זה בזה>. ואתקרי בהו רזא דכולא מצפ"ץ מצפ"ץ. <שיקרא בהם השם המיוחד שבכל שהוא מצפ"ץ מצפ"ץ>. אילין שמהן עילאין דתליסרי מכילן דרחמי. <שהם שמות עליונים מקודמים לי"ג מדות הרחמים>. הגדולים מלין אלין אתרבאן וסלקין לעילא בגין דאינון עילאין מרזא עילאה דסלקין לתועלתא לאיתקיימא בהי עלמין. <"הגדולים", כי נתגדלו ועלו למעלה משום שהם עליונים הבאים מסוד העליון ועולים לתועלת העולם כי העולמות מתקיימים בהם>. כגוונא דא שני המאורות תרויהו כחדא סליקו ברבותא חדא. <כעין זה שני המאורות כאחד עלו בגדלות אחת>. לאו איישב סיהרא לגבי שמשא דאכסיף מקמיה. <לא שקטה הלבנה אצל השמש שהיתה בושה מפניה>. סיהרא אמרת איכה תרעה. <הלבנה אמרה לקב"ה "איכה תרעה" במיעוט כזה>. שמשא אמרה איכה תרביץ בצהרים. <השמש אמר להקב"ה "איכה תרביץ בצהרים">. שרגא זעירא איכדין ינהיר בצהרים. <איך נר קטן יאיר באור השמש המאיר בצהרים>. שלמה אהיה כעוטיה אכדין בכיסופא כדין אזעירא גרמה למיהוי רישא לתתא. <אמרה הלבנה "שלמה אהיה כעוטיה" (שיר השירים) איך אהיה בחרפה אז מיעטה את עצמה להיות ראש לתחתונים>. דכתיב צאי לך בעקבי הצאן אמר לה קב"ה זילי ואזעירת עצמיך. <"צאי לך בעקבות הצאן", אמר לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך>. ומתמן לית לה נהורא בר משמשא. <ומשם ואילך אין לה אור מעצמה חוץ ממה שמקבלת מהשמש>. דהא בקדמיתא כחדא יתבא בשיקולא לבתר אזעירת גרמה בכל אינון דרגין דילה. <שמתחלה היו דבוקים כאחד בקומה שוה ואחרי כן מיעטה את עצמה מכל המדרגות שלה>. אף על גב דאיהי רישא עלייהו. <אע"פ שהיא ראש על עולמות התחתונים>. דהא לית איתתא בתיאובתא בר מבעלה כחדא. <כי אין חשיבות לאשה זולת להמצא ביחד עם בעלה>. המאור הגדול יי' המאור הקטן אלהים סוף כל דרגין סופא דמחשבה. <"את המאור הגדול", זה (הזכר) יהו"ה "ואת המאור הקטן" זו הנוקבא אלהי"ם שהיא סוף כל

המדרגות סוף המחשבה>. בקדמיתא אתרשים איהי לעילא באתוון דשמא קדישא את רביעאה דיליה. <בתחילה נרשמה הנוקבא למעלה בזכר באותיות השם הקדוש הוי"ה באות רביעית של השם>. לבתר אזעירת גרמה לאתקרי בשמא דאלהים. <אחר מיעטה את עצמה להקרא בשם אלהי"ם>. ועם כל דא סלקא בכל סיטרין לעילא באת ה"א בחיבורא דאתוון דשמא קדיש'. <ועם כל זה היא מאירה מכל הצדדים ולמעלה באות ה"א שבחיבור אותיות השם הקדוש>. לבתר אתפשטו דרגין מסיטרא דא ומסיטרא דא. <ואחר כך כשנתמעטה נתפשטו הדרגות מצד זה ומצד זה>. דרגין דאתפשטו מסטרא דלעילא איקרון ממשלת היום. <המדרגות שנתפשטו מצד שהיתה למעלה נקראו ממשלת היום>. דרגין דאתפשטו מסיטרא דלתתא איקרון ממשלה הלילה. <והמדרגות שנתפשטו מצד היותה עתה למטה נקראו ממשלת הלילה>. ואת הכוכבים שאר חילין ומשריין דלית לון חושבנא. <"ואת הכוכבים", יורה על שאר צבאות ומחנות המלאכים שאין להם מספר>. וכולהו תליין בההוא רקיע שמים חי עלמין דכתיב ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. <וכולם תלוים באותו רקיע השמים הנקרא חי העולמים (שהוא היסוד) שנאמר "ויתן אותם אלהים ברקיע השמים">. דא הוא רקיעא דאיהו כללא דכולהו בגין דנטל כל נהורין והיא נהיר להאי נהורא דלא נהיר והיא תלא ביה:

ויאמר אלהים ישרצו המים וכו'. ר"ל יתאצלו המים העליונים דרך היסוד לשכינה ומשם לצורות העליונות זהו ויברך אותם לקבל מלמעלה ולהוליד למטה. ועוף יעופף על הארץ. רוצה לומר שישפיעו זרועות עולם למכריעים ומשם לשכינה הנקראת ארץ וזהו יעופף כלומר יאציל אצילותו וכחו על התפארת והעטרה. עוד יש לרבותינו זכרונם לברכה בפסוק הזה ענין על המלאכים בספר הזוהר [שם ל"ד א' וב'] וזה לשונם ועוף יעופף על הארץ אילין שלוחי עלמא דאיתחזון לבני נשא בחיזו דבר נש. <תרגום - "ועוף יעופף על הארץ" אלו שלוחים עליונים מלאכים המתחזים אל בני אדם כבני אדם>. משמע דכתיב יעופף על הארץ בגין דאית אוחרנין דלא אתחזון אלא ברוחא ממש לפום סכלתנותא דבני נשא. <זה נשמע מהכתוב יעופף על הארץ משום שיש מלאכים אחרים שלא נראים אלא ברוח ממש לפי מושגי השכל של בני אדם>. ובגין כך לא כתוב באילין למינהו כאינון אוחרנין דכתיב בהו ואת כל עוף כנף למיניהו. <ולכן לא כתוב בהם "למינהו" (לאלה שמשנים צורתם כבני אדם) כאלו האחרים שכתוב בהם "ואת כל עוף כנף למינהו">. בגין דאילין לא משניין ממינייהו לעלמין כהני אחרונין דלא כתיב בהו למיניהו. <משום שאלו אינם משתנים ממיניהם לעולם כאלו המלאכים האחרים שלא נאמר בהם למינהו>. ואי תימא אית בהו דמשניין דא מן דא הכי הוא ודאי דהא אית

בהו דמשניין אילין מאילין ובגין כך כתיב משם יפרד. <ואם תאמר שיש בין המלאכים עצמם שמשתנים אחד מחברו ודאי כן הוא שיש ביניהם שמשונים אלו מאלו (יש ביניהם מדרגות רבות) שנאמר "משם יפרד">. רמז כי הראות המלאכים בשני ענינים האחד בראיית העין ממש כי לובשים צורה כאשר יתבאר בפרשת וירא בג"ה (בגזרת האל). ועל השתנותה לא כתיב בהם למינהו והאחד היא במראה הנבואה כענין זכריה ועל ההשגה ההיא נאמר למינהו:

בראשית רבה אימתי נבראו המלאכים רבי יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים הדא הוא דכתיב המקרה במים עליותיו וגו'. וכתיב עושה מלאכיו רוחות. רבי חנינא אמר בחמישי נבראו שנאמר ועוף יעופף וכתיב ובשתים יעופף. והבן כי לדברי שניהם כי בריאת המלאכים היתה ביום פעולת המים בשני כתיב יהי רקיע בתוך המים ובחמישי כתיב ישרצו המים. וידוע שהמים משתנים במראיתם לכל גוון שאדם מראה להם שנאמר כמים הפנים לפנים כן הענין במלאכים הנדמין לבני אדם כי הנבראים יחד במאמר אחד דומין זה לזה במפורש במלאכת כל יום ויום:

מדרש רות, (זוהר חדש פ"א) רבי קסמא בר רבי ינאי אומר כתיב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט. <תרגום - רבי קסמא בר רבי ינאי פתח ואמר "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט">. אית מלאכי דאינון מרוחי ואית מלאכי דאינון מאשא. <יש מלאכים שהם מרוח ויש מלאכים שהם מאש>. ודא יהיב מדיליה לחבריה בגין דאית שלמא בינייהו. <וכל אחד נותן משלו לחברו משום שיש שלום ביניהם>. ועל דא אינון דנחתין מאינון תרין יסודי אילין נחתין. <ועל כן אלו המלאכים יורדים מב' יסודות האלו (מים ואש)>. וכד נחתי מתלבשן יתיר באוירן דעלמא ואיתגלימו. <וכשיורדים לעולם הזה מתלבשין יותר באויר (יסוד הרוח) העולם הזה ומתגלמים>. אינון דאיתערבו בהאי עלמא מתלבשן ביסודי דהאי עלמא ולא יכילן לפרחא ולאתבא לאתרייהו ומתעכבין הכא. <המלאכים האלו המתערבים בעולם הזה מתלבשים ביסודות של העולם הזה ואינם יכולים לעוף ושוב למקומם ומתעכבים כאן בעולם הזה>. כיון דשבע יומין אתעכבן הכא דא בתר דא לא אהדרו תמן. <כיון שנתעכבו כאן שבעה ימים זה אחר זה אינם יכולים אחר כך לחזור לשם>. כוונת רז"ל היא כי המלאכים לובשים צורה אף בהיותם משמשים למעלה כמו שאמרו ומתעטפים כסות אש לבנה וכן האמת:

ויברא אלהים את התנינים הגדולים וגו'. התנינים הגדולים הם ארבע מחנות שכינה וכל אחד מהם מקבל שפע מאחת מן המדות כענין שנאמר עליהם עוף השמים ישכון (תהילים ק"ד:י"ב' יב') כי משם קיום מלאכי השרת כמה דאת אמר ובשתים יעופף.

מיכאל מימין המקבל מן החסד על כן הוא כהן גדול כי בחסד יכופר עון. גבריאל משמאלו המקבל מן הגבורה ושמו מוכיח עליו על כן הוא שר צבא. ועל כן אמרו בברכות מיכאל באחת גבריאל בשתים. אוריאל לפניו מקבל מן הרחמים שמשם אורה יוצאה רוצה לומר ממזרח זהו שנאמר ופני לא יראו (שמות לג כג) רוצה לומר אוריאל רפאל במערב מקבל מן השכינה כדי לרפאות שבר אפרים והרמז מרכבו ארגמן (שה"ש ג י) בראשי תיבות אוריאל רפאל גבריאל מיכאל נוריאל. הם מרכבת השכינה. ובענין הדגלים יתבאר זה בג"ה (בגזרת האל). ושם כל מלאך לפי פעולתו. ובספר הבהיר כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו שמו מענינו דכתיב וכל אשר יקרא לו האדם נפש היה הוא שמו כלומר גופו הוי כך. ומנלן דשמא גופא הוי דכתיב זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב אטו שמו ירקב אלא גופו. ואת כל נפש החיה הרומשת זהו הרוח הפנימי הנמשך להם מלמעלה שהוא קיום למלאכים. אשר שרצו המים הם המים העליונים כי הם ראש לבנין שנאמר עולם חסד יבנה והכתות המתפרנסות משם צריכות לקבל כל אחת ואחת שפע לפי פעולתה. ואת כל עוף כנף למינהו כד"א ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י כ):

ספר הזוהר [שם ל"ד ב'] רבי יוסי אומר כולהו משית גדפין ולא משתניין לעלמין. <תרגום - רבי יוסי אומר כולם הם בשש כנפים ואינם משנים את עצמם>. ובנין כך כתיב למינהו. <ולכן כתיב "למינהו">. מאי למינהו. <ושואל מה פירוש של למינהו>. לזנא דלעילא. <ואומר למין של מעלה>. ואילין שאטן וטאסן בעלמא בשית וחזיין עובדי דבני נשא וסליקין לון לעילא. <ואלו משוטטים ומעופפים בעולם בשש עפיפות ורואים מעשי בני אדם ומעלים אותם למעלה>. ועל דא כתיב כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר. <ועל זה כתוב "עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר">. ע"א (ענין אחר) התנינים הגדולים הם לויתן ובת זוגו. וכן תרגם יונתן וברא ית תנינייא רברבייא ית לויתן ובר זוגיה רומזים לתפארת ישראל ולשכינת עוזו. ולשון לויתן לשון חיבור שנאמר כי לוית חן הם לראשך. והרמז לחיבור כנסת ישראל בהב"ה. ואמרו רז"ל סירס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא. והרמז בסירוס הזכר על גניזת האור שאין משתמשין בו בעולם הזה. והרג הנקבה רמז לשכינה כי הדין רפה ולא קשה. ומלחה לצדיקים לעתיד תבין מסוד ברית מלח עולם. ומה שאמר שהיא לצדיקים לעתיד לבוא הוא הרמוז להם שעתידה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר יהיה יי צבאות לעטרת צבי וגו' (ישעיה כח ה). ואת כל נפש החיה הרומשת אמר הרומשת מלשון רמשא רמז למדת לילה כד"א תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים קד כ):

ספר הזוהר [שם] רבי חזקיה אומר הרומשת, השורצת מיבעי ליה. <תרגום - רבי חזקיה אמר, כתוב הרומשת והלא השורצת היה צריך לכתוב (כמו שרצו המים)>. אלא כדאמרי' רמש ליליא. <ומשיב אלא כמו שאנו אומרים רמש לילה>. ועל דא בו תרמוש כל חיתו יער דכולהון שלטן בשעתא דאיהי שלטא. <ועל כן בו בלילה "תרמוש כל חיתו יער", שכל כחות החשך שולטים בלילה בשעה שהמלכות שולטת>. ופתחין שירתא בתלת סטרין פלגוון דבלילא. <והמלאכים פותחים בשירה בשלש משמרות שמחלקת הלילה>. ועל דא בו תרמוש כל חיתו יער. <ועל כן בו בלילה "תרמוש כל חיתו יער">. וזמרי שירתא ולא משתככי ועל אילין כתיב המזכירים את ה' אל דמי לכם. <ומזמרים שירה ואינם שוקטים ועל אלו המלאכים כתיב "המזכירים את ה' אל דמי לכם">. נפש החיה הרומשת דא נפש דההיא חיה דאיהי רומשת לד' סטרי עלמא. <"נפש החיה הרומשת" זו היא נפש של אותה החיה הרומשת לד' רוחות העולם>. ומאן איהי חיה דאיהי רומשת. <ושואל, מי היא החיה שהיא רומשת>. הוי אומר דא לילה. <ומשיב, הוי אומר שהיא לילית>. אשר שרצו המים, דמיין מגדלין להון. <"אשר שרצו המים", כי המים מגדלים אותה>. דכד אתי מסטרא דדרום שראן מיא ונגדין לכל סטרין. <כי כשבאה רוח דרומית נפשרין המים והם נמשכים לכל הצדדים>. וארבי ימא אזלין ועברין כמא ד"א שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק בו. <ואניות הים עוברים והולכים כמו שכתוב "שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק בו":

ויברך אותם אלהים וגו'. לשון ברכה הוא מלשון בריכת מים ורוצה לומר המשכת המקור מלמעלה למטה. ובסוד התפילות ארמוז די למבינים בג"ה (בגזרת האל). ולפירוש הראשון שפירש הפסוק על המלאכים ברכתם היא שמשפיע לכל אחד כחו מן הכחות עליונות כדי שיוכלו לפעול פעולתם הן לרחמים הן לדין ולפירוש השני יהיה ברכתם מן המקור עליון. ובדעת חדרים ימלאו וגו' (משלי כד ד). והעוף ירב בארץ. לפירוש הראשון רמז כי הויית המלאכים היא מן הארץ העליונה כי משם אצילותה וע"כ ברוב המקומות שכתב בהם ראית המלאך יש בו ענין שרומז לדין כענין לבת אש "וחרבו שלופה בידו" וכיוצא בהן. ולפירוש השני ירמוז לכחות הנאצלות בארץ שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים:

ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו'. בראשית רבה אמר רבי אלעזר נפש חיה זה רוח של אדם הראשון. ובספר הזוהר מאן איהו נפש חיה דא נפש דאדם קדמאה כד"א ויהי האדם לנפש חיה. והנה כוונתם היא לנשמות שמתלבשות בזה העולם שמוצאם מן הארץ

העליונה הנזכרת הנה. וכבר רמזתי זה למעלה. ובפסוק אל אלהי הרוחות לכל בשר נרמז ענין זה והבן זה. וחיתו ארץ יתכן שהוי"ו ירמוז למכריע ראשון:

ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו וגומר. במלת נעשה רבו בו הפירושים יש מרבותינו ז"ל שאמרו כי נמלך בפמליא של מעלה ויש שאמרו בנפשותיהם של צדיקים נמלך. ועוד אמרו בלבו נמלך משל למלך שבנה פלטרין על ידי אדריכל ראה אותה ולא ערבה לו על מי יש לו להתרעם לא על אדריכל אתמה. כך ויתעצב אל לבו. יש לך לדעת כי כל פועל ודבור הנאמר בבורא יתעלה הכל על ידי מדותיו כמו שרמזנו למעלה. ויש לנו לדעת באי זו מידה נעשית הפעולה ההיא כאשר יתבארו פעולת הנשמה באיברי הגוף כי ידענו כי אין פעולה לגוף זולתי הנפש המניע אותו ופעולת הנפש היוצאים לפועל באיברי הגוף פעמים הם באבר זה ופעמים באבר זה ע"כ נראה לפרש כי נמלך בדברים המתקנים המציאות אשר באמצעותם יצא כל דבר למעשה. אמנם הנראה מכוונת רז"ל כי מאמר נעשה אדם היה מאמר המדה העשירית. ואמרם בפמליא של מעלה רמז למדות אשר עליה וכן בנפשותיהם של צדיקים רמז למדות המיוחדות לאבות. ויש מפרשים כי רמז על מקום קיום הנשמות שהוא השכינה וזהו מאמרם בלבו נמלך כי מלת לב רומזת אליה כאשר נבאר בפסוק ויתעצב אל לבו:

ספר הזוהר [שם ל"ד ב'] רבי שמעון קם ואמר מסתכל הוינא דכד בעא קודשא בריך הוא למיברי אדם אזדעזעו עילאין ותיתאין. <תרגום - רבי שמעון קם ואמר הייתי מסתכל בשעה שרצה הקב"ה לברוא את האדם נזדעזעו כל עליונים ותחתונים>. ויומא שתיתאה הוה סליק בדרגוי. <ויום הששי היה עולה במדרגותיו>. עד דסלקא רעותא עילאה ונהיר שירותא דכל נהוריא. <עד שעלה ברצון העליון והאיר ראשית כל האורות>. ופתח תרעא דמזרח דהא מתמן נהורא נפיק. <ופתח שער המזרח כי משם יוצא האור להאיר בעולם>. ודרום אחמי תוקפיה דנהורא דירית מרישא ואתתקן במזרח. <ודרום גילה תוקף הארתו שירש מהראש ונתחזק במזרח>. מזרח אתקיף לצפון וצפון איתער ואתפשט וקרי בחיל סגיא למערב למיקרב ולאתפשטא בהדיה. <מזרח התקיף לצפון ונתעורר הצפון ונתפשט וקרא ברוב כח למערב להתקרב ולהשתתף עמו>. כדין מערב סלקא בצפון ואתקשר ביה. <אז המערב עלה בצפון ונתקשר בו>. לבתר דרום אתיא ואחיד במערב וסחרין לה צפון ודרום רזא דגדרי גינתא. <אחר כך דרום בא ונאחז במערב, ונמצא שסובבים אותה הצפון והדרום שהם סוד גדרות הגן>. כדין מזרח קריב למערב ומערב שריא בחדוה ובעא מכולהו ואמר נעשה אדם בצלמנו כדמותינו. <אז המזרח מתחבר במערב והמערב שרוי בשמחה ובקש מכולם ואמר "נעשה אדם בצלמינו כדמותינו">.

דלהוי כגוונא דא בארבע סטרין ועילא ותתא ומזרח אתדבק במערב ואפיק ליה. <שיהיה בדרך הזה בד' רוחות ומעלה ומטה ומזרח אתדבק במערב והוציא נשמת אדם הראשון>. ועל דא תנינן אדם תתאה מאתר דבית מיקדשא נפיק. <ועל זה למדנו שאדם התחתון יצא ממקום בית המקדש:

ואם תחפוץ להבין המאמר הנכבד הזה מן הקצוות שהזכיר וסדר ייחוס זו בזו צריך אתה לדעת מאמרם כל פונות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין. ובענין הקפת המזבח יתבאר בג"ה (בגזרת האל). הנה שביארנו מלת נעשה ובמלת אדם נתעוררו רבותינו ז"ל בספר הזוהר כי הא"לף רומזת לראשונה כאשר ידעת. הד"לת לשכינה כי היא הדל"ת רבתי שבאחד. המ"ם סתומה אמרו כי רומזת למ"ם סתומה שבמלת למרבה המשרה (ישעיה ט ו) אולי כוונתם היתה לרמוז למה שכתוב ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לז כה). וראשי תיבות מאדם אדם דוד משיח יודיעוך סוד זה:

ספר הזוהר [לד' ב'] רזא דשמא דא דסליק. <תרגום - (נעשה אדם) הקב"ה המשיך לתחתונים הבאים מצד העיונים את סוד של שם הזה העולה במספר אדם>. אדם מרזא סתימא עילאה אדם רזא דאתוון. <אדם הוא מסוד סתום עליון וכן אדם הוא סוד האותיות>. דהא אדם כליל לעילא וכליל לתתא. <שהרי אדם כולל בתוכו כל מה שלמעלה וכל מה שלמטה>. אלף לעילא מ"ם סתומא דהיא מרבה משרה. ד"לת תתאה דסתימא במערב. <אד"ם, אל"ף רומזת למעלה ם' סתומה שהיא המם מן "לם'רבה המשרה דל"ת התחתונה שהיא סתומה במערב>. ודא כללא דלעילא ותתא אתתקן לעילא ואתתקן לתתא. <וזה כלל המוחין של מעלה ומטה שנתקנו למעלה ונתקנו למטה>. אלין אתוון כד נחתן לתתא כולא כחדא באשלמותא אשתכח דכר ונוקבא. <אלו האותיות א' ד' ם' כאשר ירדו למטה כולם כאחד בשלמותם נמצא אדם, בזכר ונקבה>. רמז כי שם אדם רומז באותיותיו לזכר ולנקבה כי הוא שם לשניהם שנאמר ויקרא את שמם אדם. בצלמנו כדמותינו לפי הפשט נאמר בו צלם ודמות על הנשמה המשכלת שיש בו מה שאין כן לשאר בעלי חיים. אמנם לפי המאמר שכתבנו למעלה מספר הזוהר דיהוי כגוונא דא בארבע סטרין ועילא ותתא ירמוז כי האדם כלול מן העליונים ידיו רומזין לזרועות עולם הלשון והברית כנגד המכריעים. גם חוט השדרה למכריע ראשון. השוקים כנגד הענפים. הלב כנגד הים הגדול או בת זוגו ואלו הם סימנים עשוין לדמיון העליונים כאשר אפרש בפרשת ויחי בע"ה:

ספר הבהיר שבע צורות קדושות יש לו להקדוש ברוך הוא וכולן כנגדן באדם שנאמר בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם ואלו הן שוק ימין ושמאל יד ימין ושמאל

גוף וברית הרי שש והא אמרת שבע שבעה הוי באשתו דכתיב ודבק באשתו והיו לבשר אחד. משל למה הדבר דומה למלך שעלה בלבו ליטע בגנו ט' אילנים זכרים והיו כולם דקלים אמר כשיהיו כולם מין אחד אי אפשר להתקיים מה עשה נטע אתרוג ביניהם והוא אחד מאותן התשעה שעלה בלבו להיות זכרים ואתרוג מאי הוי נקבה והיינו דכתיב פרי עץ הדר וכפות תמרים. ומזה הטעם נקרא האדם עולם קטן בעבור היותו כלול מן הכל כי כל איבריו הם דמיון וסימן לעליונים כמה דאת אמר ומבשרי אחזה אלוה. ע"א (ענין אחר) כבר ביארנו כי הקב"ה הוא נשמה למדותיו וממנו חיותם ואצילותם ופעולתו על ידיהם דוגמת הנשמה באיברי גופה. והתבונן כי כל הנמצאות ואף ההויות עליונות הם בענין זה וכל אחת נשמה לחברתה עד הנשמה עליונה לכולם הנקראת נשמה לנשמות יתעלה ויתברך:

ספר הזוהר [י"ט ב' וכ' א'] וכולא מוחא לגו וכמה קליפין חפיין למוחא. <תרגום - והכל הוא כמו האגוז המוח בפנימיות והרבה קליפות מסבבות את המוח>. וכל עלמא כהאי גוונא עילאה ותתאה. <וכל העולמות למעלה ולמטה הם באופן כזה>. מריש רזא דנהורא עילאה עד סופא דכל דרגין כולא איהו דא לגו מן דא ודא לגו מן דא. <מראשית סוד האור העליון עד סוף כל המדרגות כולם הם זה בתוך זה וזה בתוך זה>. עד דאשתכח דהאי קליפא להאי והאי להאי. <עד שנמצא שזה קליפה לזה וזה לזה>. נקודה קדמאה הוא נהירו פנימאה דלית ליה שיעורא למינדע זכיכו ודקיקו ונקיות דיליה. <נקודה ראשונה הוא אור הפנימי שאין לו שיעור להבין ולדעת הזכות והדקות והטהרה שלו>. עד דאתפשט פשיטו מיניה וההוא פשיטותא דההוא נקודה אתעביד חד היכלא לאלבשא ההיא נקודה דלא ידיע לסגיאו זכוכא דיליה. <עד שנתפשט התפשטות, ומהתפשטות הזו של אותה נקודה נעשה היכל אחד להתלבשות אותה נקודה שהיא אור בלתי מושג מרוב הזכות שבה>. היכלא דא איהו לבושא להההוא נקודה סתימאה. <אותו היכל הוא לבוש לאותה נקודה סתומה>. איהו נהירו דלית ליה שיעורא ועם כל דא לאו דקיק וזכיך הוא כההוא נקודה קדמאה טמיר וגניז. <הוא אור שאין לו שיעור ועם כל זה אינו דק וזך כאור של הנקודה הראשונה שהיא צפונה וטמונה>. ההוא היכלא אתפשט פשיטו דההוא אור קדמאה וההוא פשיטו דההוא אור קדמאה איהו לבושא להההוא היכלא דאיהו נהירא דקיק וזכיך פנימאה יתיר. <היכל זה נתפשט התפשטות אור הראשון וההתפשטות ההיא, היא לבוש לאותו היכל דק וזך שהוא יותר פנימי לו>. מיכן ולהלאה אתפשט דא בדא ואתלבש דא בדא עד דאשתכח דא לבושא לדא ודא לדא דא מוחא ודא קליפה. <מכאן ואילך נתפשט זה בזה ונתלבש זה בזה עד שנמצא שכל

המדרגות זה לבוש לזה וזה לזה זה מוח וזה קליפה>. אע"ג דמלבושא אתעביד איהו מוחא לדרגא אוחרא. <ואע"פ שזה לבוש לעליון שלו מכל מקום נעשה למוח למדרגה אחרת>. וכולא כגוונא דא אתעביד הכי לתתא עד דבצלם דא איהו בר נש בהאי עלמא מוחא וקליפה רוחא וגופא וכלא איהו תיקונא דעלמא. <וכעין זה נעשה גם כן למטה עד שבצלם הזה נמצא גם אדם בעולם הזה מוח וקליפה שהוא הרוח והגוף וכל זה הוא לתיקון העולם>. והבן זה המאמר מאד כי יגלה לך ענינים נפלאים ויסיר ממך כמה ספיקות שרמזתים במקום אחר. והבן כי הזכיר הנה שלשה דברים שהעליונה נשמה לאשר תחתיה והתחתונה מלבוש לאשר עליה והם נקודה קדמאה והיכלא ואור קדמאה והרמז בהם לחכמת אלהים ולבינה ולאור הגנוז וכן כל ההויות והבן זה. ועל כל זה יש לך לדעת ולהתבונן במה שאגלה לך עתה כי לא תמצא בתורה שהאדם נעשה בצלם שדי או ביו"ד ה"א רק בצלם אלהים ועל כן אמרו קצת חכמי הקבלה כי אלהים מלה משותפת מא"ל וי"ה ושם י"ה הוא דוגמה לצורה המגיעה לגוף ושם א"ל הוא דוגמא לגוף המתנועע מכחה וכמו שאין קיום לגוף בלתי הצורה המגיעה כך בהסתלק שם י"ה מאלהים ישאר אלם זה סוד או מי ישום אלם (שמות ד יא) בסוד סתרי תורה כענין נאלמתי דומיה החשיתי מטוב (תהלים לט ג) כי בהעדר הטוב הגנוז ישאר אלם דוגמת זה סוד תתן אמת ליעקב כי בהסתלק האל"ף שהיא בסוד אהיה מלת אמת ישאר מת בסוד לשונם בצמא נשתה והבן זה. ואחרי שהאדם נעשה בדמות זה השם יש לך לדעת כי לפי כוונת רבותינו ז"ל שם אדם הנעשה בצלם אלהים לא נאמר על הגוף הבא מטפה סרוחה כי הגוף נקרא בשר אדם. וכן אמרו בספר הזוהר גופא דאיניש איקרי לבושא דאדם וכן אף בכחות הטומאה בשר החזיר הלבוש שלהם נקרא בשר וצורתו הבא מרוח הטומאה נקראת חזיר וכן אומר הפסוק בהתלבשות הנשמה באיברי הגוף עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תשוככני (איוב י יא) ואם העור והבשר הוא מלבוש לאדם על כרחך הרוח הפנימי הוא הנקרא אדם ולא העור והבשר:

ספר הזוהר [כ' ב'] כל ציורא דאיתכליל באתפשטותא דא אתקרי אדם דכתיב אדם אתם. <תרגום - כל ציור הנכלל בהתפשטות זו נקרא בשם אדם שנאמר "אדם אתם">. אתם אדם ושאר עמין לאו אינון אדם. <אתם קרוים אדם ושאר העמים לא נקראים אדם>. רוחא דסטר קדישא איקרי אדם גופה דיליה לבושה דאדם. <רוח הבאה מצד הקדושה נקראת אדם וגופה הוא רק לבוש האדם כלומר הרוח היא עצם האדם והגוף טפל אליו>. ועל דא כתיב עור ובשר תלבישני. <שנאמר "עור ובשר תלבישני">. בשרא לבוש' דאדם איהו. <אבל הבשר הוא רק הלבוש לעצם האדם>. ובכל אתר כתיב בשר אדם אדם לגו בשרא

לבושה דאדם. <ובכל המקומות כתוב בשר אדם שיש עצם אדם בפנימיותו אבל הבשר הוא רק הלבוש לעצם האדם>. הנה לך בביאור כי שם אדם נופל על הצורה לא על החומר ועל כן אין אומות העולם קרויין אדם כי נשמתם מרוח הטומאה. אמנם ישראל שנשמתם מרוח קדשו שנאמר ממני פריך נמצא "ופריו מתוק" להכי שהרמז בו לאילן הנקרא כל שמשם פורחות הנשמות הם הנקראים אדם והם בצלם אלהים. ואמרו רבותינו ז"ל תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם מופרשות הן נפשות ישראל מנפשות האומות שאין נפשות הצדיקים מתערבות בנפשות הרשעים. ומדרש רות (זוהר חדש ע"ה ט"א) כדוגמת דברא רוח ונפשא דקדשא כך ברא רוח ונפשא מסטרא דשמאלא. <תרגום - כדמיון שברא רוח ונפש קדושה כך ברא רוח ונפש מצד שמאל>. ויש בזה די. ויש מפרשים כי הזכיר צלם ודמות לב' ענינים שהם ב' מדות שהזכיר מכח מדת רחמים והאשה מכח מדת הדין:

ויברא אלהים את האדם בצלמו וגו'. ספר הזוהר (במדבר קי"ז א') רבי אבא פתח ואמר ויברא אלהים את האדם בצלמו. <תרגום - רבי אבא פתח ואמר "ויברא אלהים את האדם בצלמו">. תא חזי בשעת' דברא קב"ה לאדם עבד ליה בדיוקנא דעלאי ותתאי והוה כליל מכולא והוה נהוריה נהיר מסייפי דעלמא ועד סייפי דעלמא והוו דחלין מיניה כולא. <ממקרא זה בוא וראה כי בשעה שברא הקב"ה את האדם עשה אותו בצורת העליונים והתחתונים והיה כלול מכולם והיה אורו מאיר מסוף העולם עד סוף העולם והכל היו יראים מפניו>. ואף על גב דהאי אוקמוה אית לאסתכלא ביה בהאי קרא כיון דאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו. <ואף על פי שהעמידו את המקרא הזה יש להתבונן כיון שאמר "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו">. מאי בצלם אלהים. <כיון שאמר בצלמו מהו עוד בצלם>. אלא ודאי תרין דרגין דכלילן זכר ונקבה חד לזכר וחד לנקבה. <אלא ודאי שתי מדרגות היו באדם שהיה כלול מזכר ונקבה לכך פעמים, צלם אחד לזכר ואחד לנקבה>. ובגיני כך ד"ו פרצופים ודאי. <ומשום כך היה דו פרצופים ודאי>. וסיפא דקרא אוכח דכתיב זכר ונקבה ברא אותם וכליל הוה מכל סטרין. <וסוף המקרא מוכיח שנאמר "זכר ונקבה ברא אותם" וכלול היה משני הצדדים>:

מדרש רות, (זוהר חדש דף ע"ח) קב"ה ברא באיניש י"ה ו"ה דהוא שמא קדישא דיליה. <תרגום - הקב"ה ברא באדם ד' אותיות י"ה ו"ה שהן שמו הקדוש>. יו"ד נשמתא לנשמתא ודא נקראת אדם. <י' נשמה לנשמה ונקראת אדם>. ומתפשט נהוריה בט' נהורין והוא תלוי מן י' והוא אור אחד מבלי פירוד. <ומתפשטים בה האורות בתשעה אורות (ט' ספירות) והם משתלשלים מן י' דהוי"ה והם אור אחד בלי פירוד>. ה' נקראת נשמה ואזדווג עם י' ואתפשט לכמה נהורין והוא חד י"ה ה"א בלי פרודא. <ה' נקראת

נשמה ומזדווגת עם י' ומתפשטת להרבה אורות והם אחד י"ה יחד בלי פירוד>. ועל דא ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם. <ועל זה נאמר "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם">. וא"ו נקרא רוח ואתקרי בן י"ה. <ו' נקראת רוח והרוח נקרא בן י"ה>. ה"א אתקרי נפשא ואתקרי בת ועל דא אב ואם בן ובת. <ה' (אחרונה) נקראת נפש ונקראת בת, ועל כן אותיות הוי"ה אב ואם בן ובת>. ורזא דמלה יו"ד ה"א וא"ו ה"א אתקרי אדם ואתפשט נהוריה דיליה לחמשא וארבעין נהורין ודא הוא חשבון אדם מ"ה. <וסוד הדבר שהשם יו"ד ה"א וא"ו ה"א נקרא אדם משום שהאור שלו מתפשט למ"ה אורות שהוא בגימטריא אד"ם שהוא מ"ה>. וחשבון יו"ד ה"א וא"ו ה"א מ"ה יהו"ה. <וחשבון יו"ד ה"א וא"ו ה"א בגי' אד"ם שהוא מלוי יהו"ה>. זכר ונקבה ברא אותם ויקרא את שמם אדם. <זכר ונקבה ברא אותם (י' זכר ה' נקבה ו' זכר ה' נקבה) ויקרא את שמם אדם>. ובתר כן יצר הגוף שנא' וייצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה. <ואחרי כן יצר הגוף שנאמר "וייצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה">. מה אית בין אדם לאדם. <ומה יש להבחין בכתובין בין אדם לאדם>. הרי יי' נקרא אדם וגופא נקרא אדם מה בין האי להאי. <הרי יי' נקרא אדם והגוף נקרא אדם איך נבדיל ביניהם>. אלא באתר דאיקרי ויברא אלהים את האדם בצלמו הוא יי' ובאתר דלא איקרי בצלמו הוא הגוף. <ומשיב אלא במקום שנקרא ויברא אלהים את האדם בצלמו הוא יי' ובמקום שלא נקרא בצלמו הוא הגוף>. הבן זה המאמר כלו כי הוא כולל כל מה שכתבנו בפסוק של מעלה:

וירא אלהים את כל אשר עשה וגו'. רמז הנה כי בתחלת הבריאה היה הבנין שלמעלה בהויתו עליונים למעלה ותחתונים למטה כחות הטהרה בפנים יונקים מן המוח העליון וכחות הטומאה בחוץ וזהו מה שאמרו רז"ל והנה טוב מאד אמר הקב"ה עולמי עולמי הלואי ותהא מעלת חן לפני בכל שעה כדרך שהעלית חן לפני באותה שעה. כל אשר עשהו כד"א אני ידוד עושה כל (ישעיה מה ז) והרמז ליסוד עולם הנקרא כל והזכיר אחריו טוב שנאמר טוב ידוד לכל (תהלים קמה ט). וכתיב אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג י) רמז כי הצדיק הוא תשיעי לספירות:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל' ב'] טוב אתכליל בצדיקא דעלמא. <תרגום - אלה ג' האותיות טו"ב נכללות הארתם בצדיק יסוד עולם שהוא יסוד>. דכתיב אמרו צדיק כי טוב. <והוא שנאמר "אמרו צדיק כי טוב" (ישעיה ג א)>. בגין דנהירו עלאה כלילא ביה דכתיב טוב יי' לכל וכו'. <מכיון מהאור העליון שהוא האור הגנוז כלול בו כמו שכתוב "טוב יי' לכל ורחמיו על כל מעשיו" (תהלים קמה ט)>. יומא חד דנהיר לכולא. <שזה האור יאיר

באור החסד בחינת יום אחד שיאיר לכל העולם בחסד>. מאד אמרו חכמי הקבלה כי הוא רמז לחכמה ובעניין נעוץ סופו בתחלתו. ויהי ערב ויהי בקר אמרו רז"ל בב"ר אמר רבי יהודה ברבי סימון יהי ערב אין כתיב כאן אלא ויהי מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן. אמר רבי אבהו מכאן שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו אמר דין הניין לי יתהון לא הניין לי. זה המאמר חתום הביאוהו בספר הזוהר בלשון אחר. ובפרשת ואלה המלכים אשר מלכו באדום ארמוז די למבין וחלילה שיורה על הקדמות כדברי הרמב"ם ז"ל. יום הששי לפי שהעולם הזה נברא בה' לפיכך חתמה בסוף הענין כאומן שאחר סיום פעולתו חותם אותה בחותמו והיא הה"א שניה של שם בן ד' אותיות. ענין אחר חתם בסוף מעשה בראשית שם בן ארבע אותיות. י'ום ה'ששי ו'יכלו ה'שמים: ספר הזוהר [שם ל"א א'] רבי יוסי שאיל ליה ואמר האי ששת ימי בראשית דקא תנינן מאי אינון. <תרגום - רבי יוסי שאל לרבי שמעון ואמר אלו ששת ימי בראשית שאנו משננים מי הם>. אמר ליה היינו דכתיב ארזי לבנון אשר נטע. <אמר לו רבי שמעון היינו דכתיב "ארזי לבנון אשר נטע" (תהילים ק"ד:ט"ז' טז')>. כמה דאילין ארזין נפקין מלבנון הכי נמי אינון שיתא יומין נפקין מן בראשית. <כמו שארזים אלו יוצאים מלבנון כן ששת ימי בראשית יוצאים מן בראשית שהיא החכמה>. ואלין שיתא קרא פריש לון דכתיב לך יי' הגדולה והגבורה וגומ'. <ואלו הששה ימים ספירות חג"ת נה"י מפרש אותם הכתוב שנאמר "לך ידוד הגדולה והגבורה והתפארת והנצח והוד כי כל" (ד"ה א' כט יא) כל זה צדיק שהוא היסוד>. רמז כי אצילותם מן החכמה הנקראת ראשית ונקראים נטיעות כעניין קצץ בנטיעות:

מדרש ילמדנו כל בריותיו של הקב"ה לוות זו מזו החכמה לווה מן הבינה והבינה מן החכמה שנאמר אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא. החסד לווה מן הצדקה והצדקה לווה מן החסד שנאמר רודף צדקה וחסד. השמים לווין מן הארץ והארץ לווה מן השמים:

ויכלו השמים והארץ וגומר. נרמז בסוף בראשית שם וה"ו בראשי תיבות. ויכלו בגימטריא ע"ב כי הוא חסר וא"ו. ויש מפרשים ויכלו נעשו כלים והרמז לו' קצוות הנקראים מלאכת שמים וארץ. ועד"ה (ועל דרך האמת) נכתב חסר כי הוא מלשון כלה הכלולה מן הכל. וכמו שארז"ל באו ונצא לקראת שבת המלכה:

ויכל אלהים וגומ'. מלת ויכל תרגם בתרגום ירושלמי וחמיד מלשון נכספה וגם כלתה נפשי שלא להורות שביום השביעי נעשה בו דבר. אמנם בבראשית רבה רבנן אמרין למלך שעשה חופה סיידה וכיירה וציירה מה היתה חופה חסירה כלה שתיכנס בתוכה

כך מה היה העולם חסר שבת רמזו גם הנה לכלה הכלולה מן הכל. ופירוש ביום השביעי באותה מדה. ע"א (ענין אחר) ויכל אלהים ביום השביעי כלל בקו האמצעי שהוא הקצה השביעי הפנימי והרוחני כל שש קצוות. ואמרו קצוות רוצה לומר ענפים המתפשטים מן האילן. ענין אחר רומז למאמר רבותינו ז"ל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב כי הוא יום מנוחה לחיי העולמים. וכן אמרו רז"ל וכן אתה מוצא לפי עניין יום ויום אירע באלפי העולם. וכבר ביאר זה באורך הרמב"ן ז"ל:

ויברך אלהים את יום השביעי וגו'. בראשית רבה ברכת יי' היא תעשיר (משלי י כב) זה השבת שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי קרא לשבת ברכת יי' כי היא מקבלת מן הבריכה העליונה. על כן אמר היא תעשיר כי היא השופעת לעולם כעניין הרוצה להתעשר יצפין שנאמר מצפון זהב יאתה (איוב ל"ז:כ"ב' כב). וכתיב בשמאלה עושר וכבוד. ואם נפרש יום השביעי שהוא העולם הבא יהיה פירוש ויברך כי באלף השביעי יהיו כל הנשמות צרורות בצרור החיים כי יהיה שם תוספת רוח הקדש שיתעדנו בו וכן אמרו רז"ל במדרש ויברך אלהים את יום השביעי בירך הקב"ה את העולם הבא שמתחיל באלף השביעי. ויקדש אותו זמנו לישראל. ואנו נפרש ויקדש אותו שתוסיף כח הנשמה להראות מכל שאר הדברים. ע"א (ענין אחר) ויקדש אותו רמז כי כל אותו אלף השביעי שהוא כנגד הקצה השביעי יהיה קדש אין שטן ואין יצר הרע. זהו שאמרו צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ר"ל כי העטרות תהיין להן סביב מן האור הבהיר החופף על אור הנשמה זהו שנאמר יתמו חטאים מן הארץ (תהילים ק"ד:ל"ה' לה). רוצה לומר בטול יצר הרע. ורבי יהודה ברבי יקר ז"ל פירש ויקדש אותו לשון קידושין והבן והוא טעם קדושא רבה. והרמז לעונת תלמידי חכמים:

בראשית רבה תני רבי שמעון בן יוחאי אמרה שבת לפני הב"ה לכולם נתת בן זוג ולי לא נתת בן זוג. אמר לה הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל תהי בת זוגך וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקדוש ברוך הוא הוו זכורים לאותו הדבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל תהא בת זוגך. זכור את יום השבת לקדשו שבת רומז ליסוד עולם שהוא יסוד הנשמות וקודם מיעוט הלבנה שהיו שני המלכים משתמשים בכתר אחד לא היה בן זוג לשבת לקבל ממנו כשאר הוויות עד שנתמעטה הירח ואז ניתן לו כנסת ישראל של מעלה לבת זוג איש באחיו ידובקו כמער איש וליות (מלכים א' ז לו) כאיש המעורה בלויה שלו:

ספר הבהיר ברית מילה מכריע ואשתו שהיא בת זוגו ובעבור כי שבת הוא יסוד הנשמות על כן אמרו רבותינו ז"ל שיש לו לאדם נפש יתירה בשבת. ספר הבהיר וביום השביעי

שבת וינפש מאי וינפש מלמד שיום השביעי מקיים כל הנשמות שנאמר וינפש. דבר אחר שמשם פורחות כל הנשמות שנאמר וינפש. כי בו שבת מכל מלאכתו. דע כי בששת ימי בראשית פעלו ששה מדות הנזכרות כל פעולותיהם והוציאו מן הכח אל הפועל עד בין השמשות של הכנסת יום השביעי ומשנכנס יום השביעי שבתו כולן ופעל הוא פעולתו והשלים מה שחסר העולם וזו היא שביתת העולם ממלאכה ונתן בו מנוחה לכך נקרא יום השביעי שבת. והבן היטב כי כל מידה גורמת שביתה לאשר לפניה שנייה לראשונה והשלישית לשנייה וכן כלם עד סוף השביעי שהוא שבת לכולם. כי בהשלימה הראשונה פעולתה שנתמנית עליה להוציאה מן הכח אל הפועל שובתה בפועל בהוציאה האור הגנוז בפועל ואין אחרי פעולת ששת ימים אלו פעולה שלא היתה גנוזה בהם ועומדת בכח מן היום הראשון עד בוא זמנו להתגלות לעולם בפועל. ואמרו רז"ל אמר לו הקב"ה לגבריאל מגלך לטושה אמר לפניו רבונו של עולם לטושה היא ועומדת ששת ימי בראשית. עוד אמר ר' טרפון ממונה היה הדג ששת ימי בראשית לבלוע את יונה והטעם כי הכל נגזר ששת ימי בראשית כמו שאמר ירמיהו עליו השלום אתה עשית את השמים ואת הארץ (ירמיהו לב יז) לא יפלא ממך כל דבר ר"ל כי מעת עשיית השמים והארץ לא יפלא ממך כל דבר ובבא הדבר אינו רק גלוי מה שהיה וזהו אשר ברא אלהים לעשות. כלומר השלמת הבנין לעשות פרי בבוא זמנו להתגלות בפועל לפי שאין כל חדש תחת השמש רק שפע הברכות הבא ממקור החיים ומן המעיין המברך כל הדברים בכל זמן ובכל רגע. שאילו היה פוסק לא היה העולם מתקיים. זהו וטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית פירוש טובו הוא משך הברכה שהיא מדת טובו מאין סוף בלי הפסק:

ספר הבהיר מפני שהקב"ה שבת בשבת באותה המדה דכתיב כי ששת ימים עשה יי' את השמים וגו'. מלמד שכל יום ויום יש לו מאמר שהוא אדון לו לא מפני שנברא בו אלא מפני שהוא פועל בו פעולה המסורה לו פעלו כולם פעולתם וקיימו מעשיהם בא יום השביעי ופעל פעולתו שמחו כולם אף הב"ה. ולא עוד אלא שגדלה נשמתם דכתיב וביום השביעי שבת וינפש. וכשתבין זה תבין כי ששת ימים עשה יי' לא יחסר אות ב' אלא ששת ימים עשה ובאמצעותם עשה שמים וארץ. כי אלו בראם בלתי אמצעות לא היו בטלים לעולם כי הוא שלם בתכלית השלימות ולא יצא ממנו פועל חסר מהשלמתו:

ספר הבהיר כי ששת ימים עשה יי' ולא אמר בששת מלמד שכל יום יש לו כחו ובמלת לעשות נרמז עוד סוד ימות העולם כמו שביאר הרמב"ן ז"ל. ותרגם יונתן דברא יי' ועתיד למיעבד. והענין כמו שפירשנו למעלה כי בששת ימי בראשית נבראו כל הנבראים מהם

בכח ומהם בפועל. ואפילו אותם שהיו בכח הרי נבראו אחרי שנמצאו סבתן שנתן להם רשות לעשות מאיליהן מה שנתמנו עליו לעשות. ומסוד שבעת ימי בראשית שזכרנו תבין מה טעם יום שני וחמישי יום דין ומפני מה נהגו להתענות בהן כי הרמז בהן לספירת הגבורה וההוד והבן זה:

אלה תולדות השמים וגו' יי' אלהים. נשתתפה מדת רחמים עם מדת הדין ולא הזכיר השם הגדול בכל מעשה בראשית עד השלמת הבנין כמו שאמרו רז"ל הזכיר שם מלא על עולם מלא כי השם רומז להשלמת הבנין היו"ד לעשר ספירות שני ההי"ן ה"א כנגד ה"א והוי"ו בנתים רמז לשש קצוות. גם במילואו יש בו עשרה אותיות כנגד העשר ספירות יו"ד ה"א וי"ו ה"א. ע"א (ענין אחר) ועיקר היו"ד רמז לחכמת אלהים הה"א הראשונה רמז לתשובה הנה שם י"ה הוא הזיווג הראשון ונקרא אב ואם בספר הזוהר ושם ו"ה שהוא חצי השם האחרון נקראים בן ובת לזרועות עולם והו"ו רומזת לתפארת ישראל והה"א לשכינת עוזו. ועל כן אמרו במדרש רות על אותיות השם הגדול בלשון זה (זוהר חדש פ"ד ט"ב) ארבע אותיות קדושות נקראו אדם ועליהם אמר הקדוש ברוך הוא ויברא אלהים את האדם בצלמו מן היו"ד איתער יראה לאדון האדונים שיהיה אדם מתירא ממנו מן ה"א איתער תשובה לאיש ומן וי"ו איתער לאדם תורה ומן ה"א מעשים טובים. וזהו השם הנסתר כשם שהקדוש ברוך הוא נסתר בעולמו כך הוא זה השם נסתר באדם. ועוד אמרו רז"ל אמר רבי חנינא בראשונה כל מי שהיה מראה איקונין של מלך מיד נהרג ועכשיו התינוקות הולכין לבית הספר ומראין את האזכרה באצבע. ועיקר השם יה"ו כדאיתא בספר יצירה אך ניתוספה בו הה"א להשלים הבנין והבן כי באות יו"ד נכללו בה ו"ד והרמז בהם לדיו פרצופין כי הוי"ו ידעת כי רומזת למדת הרחמים והדל"ת לכנסת ישראל. והענין הוא כי מאצילות החכמה הנרמזת באות יו"ד נשפע השפע להקב"ה ולשכינת עוזו הנרמזים בו"ד ועל כן נקראת החכמה אב כי משם אצילות הכל שנאמר כלם בחכמה עשית (תהילים ק"ד:כ"ד כג'). אמנם אין פעולתיה נגלות רק באמצעות הבינה שנאמר מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה (משלי כ ה). והיא המוציאה הדברים מן הכח אל הפועל והיא הנקראת אם הנרמזת בה"א והנה מן היו"ד והה"א יבא אצילות להב"ה ולשכינת עוזו. זהו סוד בינה ר"ל בן י"ה כי בהתחברות היו"ד עם הה"א נאצל הבן. ולפעמים נקראת תבונה וסודו בן ובת ו"ה כי הוי"ו והה"א אחרונה של שם הם בן ובת כאשר רמזנו. וכן היתה כונת רז"ל בספר הזוהר אמרו שם (אדרא זוטא ר"צ ב') באגדתא דבי רב תנינן אמאי ו"ד כלולין ביו"ד. <תרגום - בספר האגדה של רב ייבא סבא למדנו מפני מה ו"ד כלולות ביו"ד>. אלא נטיעה דגינתא ו"(ד איקרי גינתא

י' איקרי נטיעה) ואית גינתא אוחרא דאיהי ד'. <אלא הנטיעה הזו של הגן נקראת ו' ויש גן אחר שנקראת ד'>. ובגין כך איקרי אב לכולא אב לאבהן. <ומשום שהכל כלול ביו"ד שהיא החכמה נקראת החכמה אב לכל אב אל האבות שהם חג"ת הנקראים אבות>. שירותא דכולא איקרי ביתא דכלא מיהא י' שירותא וסיומא דכל. <התחלת הכל נקראת בית הכל היא הי' התחלת הכל והסוף של הכל דהיינו חכמה תתאה שהיא המלכות כי בה נסתם הכל>. דכתיב כלם בחכמה עשית באתריה לא אתגליא ולא אתידע מדאתחבר באימא ארמיז באמה. <שנאמר כלם בחכמה עשית החכמה במקומה לא נתגלתה ולא נודעה משנתחברה באמא שהיא בינה היא נרמזת באמא>. ובגין כך אימא כללא דכלא אתידע ואתרמיז שירותא וסיומא דכלא חכמה איקרי דביה סתים. <כלל>. ומשום כך נעשה אמא כלל הכל שבה נודעת ובה נרמזה ההתחלה והסוף של הכל כי בה נסתם הכל>. כולא כלל שמא קדישא י' כליל בהאי חכמה. <כלל הכל הוא השם הקדוש י' דהויה כוללת חכמה הזו שהיא אבא>. ה' דא אימא וקרינן בינה. <ה' זו אמא ונקראת בינה>. ו"ה אלו תרין בנין דמתעטרין מאימא. <ו"ה הם ב' הבנים המתעטרין מן הבינה>. והא תנינן דבינה אתכליל מכולא. <והנה למדנו שהבינה כוללת כולם>. יו"ד מתחברא באימא ומפקין בן והיינו בינה אב ואם י"ה בן בגויהו. <כי היו"ד שהיא החכמה מתחברת בה' שהיא אמא ומולידין בן היינו באותיות י"ה של בינה נרמזים אב ואם שהם י"ה וב"נ של בינה היינו בן בתוכם>. השתא איקרי תבונה. <כעת יש להסתכל ולהתבונן מה שהבינה נקראת תבונה>. דכולא כליל באלין אתוון בן ובת אינון ו"ה וכלא בחדא כללא והיינו תבונה. <כי בשעה שהיא מניקה לב' בנים שהם בן ובת שנקראים ו"ה נקראת תבונה, כי הכל כלול באותיות תבונה היינו בן ובת שהם ו"ה, והכל הוא כלל אחד והיינו תבונה>. באגדתא דבי רב ייבא סבא (שם ר"צ א') הכי תני מהו בינה. <בספר האגדה של רב ייבא סבא למדנו מהו בינה>. אלא כד איתחבר דא בדא יו"ד בה"א אתעברת ואפיקת בן ואולידו. <אלא כשנתחברו זה בזה יו"ד בה"א דהיינו חכמה ובינה נתעברה הבינה והוציאה והולידה בן>. ובגין כך בינה בן י"ה שלימותא אשתכח תרוייהו דמתחברן ובן בגווייהו. <ולכך נקראת בינה ב"ן י"ה שזה שלמות הכל שנמצאת בשם בינה שבו רמוז שניהם אבא ואמא שנתחברו ובנם היוצא משניהם>. כללא דכלא בתיקונייהו אשתכחו שלימותא דכלא אב ואם בן ובת. <כלל העולה מכל זה כי בתקונם של אבא ואמא נמצא שלמות כל האצילות אב ואם בן ובת שהם אותיות יהו"ה>. מילין אילין לא איתיהבו בר לקדישי עליונים. <סודות אלו לא נתנה הרשות לגלותם רק לקדושים עליונים דהיינו צדיקים גמורים>. והסתכל בזה המאמר כי נרמז בו כל מה שרמזנו והבן כי אות ה'

דהבראם היא ה"א זעירא והרמז לה"א אחרונה של שם וזהו מאמרם שהעולם הזה נברא בה'א. אמנם העולם הבא נברא ביו"ד והרמז ליו"ד של שם. אמנם ה"א הליי' תגמלו זאת היא ה"א רבתא והרמז לבינה:

וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה. יש לך להתעורר על מה שעוררתיך כבר כי כל הדברים העליונים בהגלותן נגלה בעולם השפל דוגמתם וכפי התעוררות הנעשה למטה כך נעשה למעלה ועל כן העולם העליון צריך לשלימות עולם התחתון ואם חס ושלום התחתונים אינם בשלימותן הנה הפגם ההוא עולה במסילה העולה נוכח בית אל ויגבהה ופוגם גם במרכבה העליונה. ורמז בזה הפסוק שכל עוד שלא היה לאדם עזר כנגדו למטה ולא נתחברו צורתם פנים בפנים לא נראית שלימות המרכבה למעלה כי כאשר היה למטה כך היה למעלה וזה הסוד נרמז בפסוק זה וכל שיח השדה הם רמז לארזי הלבנון שהם שש קצוות כאשר נרמז בג"ה (בגזרת האל). ואמר טרם יהיה בארץ כלומר לא נראית שלימות המרכבה עליונה כתיקונה והארץ היא העליונה שרמזנו כבר ופירש דטעם כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ כלומר שני השמות שהם ה' אלהים שהרמז להם לדיו פרצופין לא נתקנו כתיקונם וכהלכתן זהו ואדם אין כלומר צורת האדם העליון לא נשלמה שמשם עבודת האדמה האדומה ממדת הדין:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ה א'] אמר רבי שמעון וכל שיח השדה. <תרגום - אמר רבי שמעון כתוב "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ידוד אלהים על הארץ" (בראשית ב ה)>. אלין אילני רברבין דנטועין לבתר דהוו זעירין. <אלו הם אילנות גדולים שנטעם הקב"ה לאחר מכן והיו קטנים>. תא חזי אדם וחוה דא בסטרא דדא אתבריאו מאי טעמא לא אתבריאו אפין באפין. <בוא וראה אדם וחוה זה בצד זה נבראו ושואל למה לא נבראו פנים בפנים>. בגין דכתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ וזווגא לא אשתכח כתיקוניה כדקא יאות. <ומשיב משום שכתוב "כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ" והזווג לא נמצא בתקונו כיאות>. וכד אתתקן האי דלתתא ואהדרו אפין באפין כדין אשתכח לעילא. <וכאשר נשלם ונתתקנו אדם וחוה של מטה והוחזרו פנים בפנים אז נתתקנו גם למעלה פנים בפנים>. מנלן ממשכן דכתיב הוקם המשכן. <מאין אנו למדים שהעליונים תלויים בתחתונים מהמשכן שכתוב "הוקם המשכן" (שמות מ יז)>. ילפינן דמשכן אוחרא איתוקם עימיה ועד לא איתוקם לתתא לא איתוקם לעילא. <כתוב הוקם ולא הקים משה לפי שכשהקים משה את המשכן של מטה הוקם עמו משכן אחר למעלה ועד שלא הוקם למטה לא הוקם למעלה>. אוף

הכא כד אתתקן לתתא אתתקן לעילא. <אף כאן בעת שהוקם למטה משהשיגו אדם וחוה פנים בפנים הוקם למעלה>. ובגין דעד כען לא אתתקן לעילא לא אתבריאו אפין באפין. <ומכיון שעד עתה לא נתתקן למעלה לא נבראו אדם וחוה פנים בפנים>. וקרא אוכח דכתיב כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ובגין כך ואדם אין דלא הוה בתיקוניה. <והכתוב מוכיח "כי לא המטיר יי' אלהים על הארץ" שעדיין לא נתקנה המלכות ולכן לא יצא האדם הראשון מתוקן כראוי פנים בפנים>. ורזא דא דעד הכא לא (איסתמך) [אית את סמך] בפרשתא. <וסוד זה שעד עתה אין אות סמ"ך בפרשה (ואות סמ"ך במילת הסובב לא נחשב מכיון שמדבר בנהרות ולא מענין בריאת האדם)>. ואף על גב דחברייא אמרו אבל סמך דא עזר ודא עזר דלעילא דאתהדר לעילא אפין באפין דכר ונוקבא אסתמיך דא לקביל דא. <ואף על פי שהחברים אמרו אבל סמ"ך זה עזר אות סמ"ך של ויסגור בשר תחתיה הוא מלשון סיוע שנעשית חוה עזר כנגדו וזה היה עזר של מעלה שחזרו למעלה פנים בפנים זכר ונוקבא נסמכו זה כנגד זה>. ודאי סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר. <ועל זה נאמר "סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר" (תהלים קיא ח)>. סמוכים דא בדא זכר ונקבה סמוכים כחדא. <סמוכים זה בזה זכר ונקבה סמוכים כאחד>. סמוכים עולם תתאה בעולם דלעילא דכד לא אתתקן עולם דלתתא לא אתתקן עולם דלעילא. <וגם סמוכים עולם תחתון בעולם עליון עד שלא נתקן עולם התחתון לא נתקן עולם העליון>. דקאמר כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ. <שאנו אומרים "כי לא המטיר יי' אלהים על הארץ">. דהא דא בדא סמיך ועולם דא תתאה כד איתתקן ואתהדר אפין באפין ואיתקנו אשתכח סמך לעילא דהא מקדמת דנא לא הוה עלמא בתיקוניה. <כי תקון עולם העליון תלוי בתקון העולם הזה וכשנתתקן העולם הזה ע"י הנסירה וחזרו אדם וחוה להיות פנים בפנים על ידי זה נעשה סיוע וזכר ונוקבא של מעלה לפי שקודם שנתקנו לא היה בעולמות בי"ע מתוקנים>. ע"א (ענין אחר) שיח השדה כמו לשוח בשדה שהרמז בו לשדה של תפוחים ואמר כי השדה הנזכר לא היה בארץ העליונה עדיין. וכבר ידעת כי משם עיקר קבלתה והטעם כי לא המטיר עדיין לא היתה בשלימותה. ואדם אין אדם זה תפארת ישראל שנאמר ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כח) וכתיב כמראה אדם (יחזקאל א כו) אין כד"א והחכמה מאין תמצא (איוב כח כב). וכתיב מאין יבא עזרי (תהלים קכא א). לעבוד את האדמה כד"א לעבדה ולשמרה כי צריכה עבודה והשקאה שלא תהיה מדת הדין קשה ואדומה וזהו לשון אדמה:

ואד יעלה מן הארץ וגומר. רמז להשתוקקות הארץ העליונה המתאוות להתעלות לאור הגנוז כד"א ישקני מנשיקות פיהו ואחר כך והשקה את כל פני האדמה רמז לכל המציאות כמו שאמרו רז"ל מטרא בעלה דארעא:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ה א'] ואד יעלה מן הארץ דא תיאובתא דנוקבא לגבי דכורא. <תרגום - "ואד יעלה מן הארץ" זוהי תשוקתה של הארץ דהיינו המלכות שהיא הנוקבא המעלה מ"ן אל הזכר שהוא עליון כי תחתון ועליון בחינת זכר ונקבה>. עוד אמרו רז"ל ואד יעלה מן הארץ מלמד שהיו ענני כבוד מתגברים ועולין. וכך תרגם יונתן וענן יקרא הוה סליק מתחות כורסי יקרא. ובחולין אמרו עוד רז"ל ואד יעלה הארץ מלמד שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים. ע"א (ענין אחר) בעבור כי כל הדברים העליונים צריכין בקיומם לתחתונים כאשר רמזנו על כן אמר ואד יעלה מן הארץ כי לכל ענין צריך פועל למטה תחלה כד"א (דברים לג כו) רוכב שמים בעזרך ממש. וכפי ההתעוררות של מטה כך נעשה למעלה והשקה את כל פני ואח"כ האדמה ומכאן תבין גודל חיוב מצות המעשיות:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ה א'] ואד יעלה מן הארץ מן עובדא תתאה אתער עובדא לעילא. <תרגום - "ואד יעלה מן הארץ" מן המעשה של הארץ התחתונה דהיינו אדם וחוה נתעורר מעשה הפעולה של פנים בפנים למעלה>. תא חזי תננא סליק מארעא בקדמיתא וענא איתער וכלא איתחבר לבתר דא בדא. <בוא וראה עשן שהוא האדים עולה תחילה מן הארץ ועל ידי זה מתעורר כח הענן מלמעלה ומתחברים זה בזה הכח העליון בכח התחתון להוריד מטר מלמעלה>. כגוונא דא תננא דקרבנא איתער לתתא ועביד שלימו לעילא ואתחבר כולא דא בדא ואישתלים כגוונא דא לעילא. <כגון זה נעשה על ידי הקרבת הקרבן עשן הקרבן מתעורר מלמטה לעלות בבחינת העלאת מ"ן ועושה זאת בשלימות היינו שמעלה המ"ן וגורם להורדת המ"ד וגורם לבחינת פנים בפנים בכל העולמות>. איתערותא שרי מתתא ולבתר אישתלים כולא. <התעוררות הייחוד מתחילה מלמטה דהיינו מהמלכות ואחר כך נשלמים כל העולמות בכח הייחוד>. ואלמלא דכנסת ישראל שריא באתערותא בקדמיתא לא איתער לקבלא ההוא דלעילא ובתיאובתא דתתא אישתלים כולא. <ואילו לא היתה המלכות היינו כנסת ישראל מתעוררת תחילה להעלות מ"ן לא היה מתעורר הזכר למעלה כנגדה להוריד השפע דהיינו מ"ד אך בתשוקת המלכות להעלות החשוקים נשלם הזכר דהיינו ז"א שלמעלה ונשלמים כל העולמות:

וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. התעוררו רז"ל בשני היודין שבמלת וייצר ודרשו שני יצירות אחת לזכר ואחת

לנקבה. ואמרו מלמד שדיו פרצופין נבראו והרמז למידת רחמים ולמידת הדין הנקראים זכר ונקבה דוגמת משפיע ומקבל:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ה ב'] אמר ר' אבא מנלן דאדם וחוה נטיעין הוו דכתיב נצר מטעי מעשה ידי להתפאר מעשה ידי דייקא דלא אשתדלו בהו אחרנין. <תרגום - רבי אבא אמר, מאין לנו שאדם וחוה נקראים נטיעות מזה שכתוב "נצר מעשה ידי להתפאר" (ישעיה ס כא) ומפרש מעשה ידי דוקא דהיינו אדם וחוה למה שלא השתדלו בהם אחרים רק הקב"ה>. ובעבור שרמז בשני היודי"ן לדיו פרצופין הזכיר ה' אלהים הרומזין להם ובפנימיות הענין במלת וייצר רמז אל הנעלם ב"ה כענין שרמזנו בפסוק בראשית והבן זה. את האדם כבר רמזנו כי שם אדם כולל זכר ונקבה. נשמת חיים הוא הנשמה לנשמות יתעלה ויתברך שהשפיע לבניין חיים וברכה ושפע. ואמר באפיו לרמוז על הייחוד. ויהי האדם הנזכר לנפש חיה שהם כלל כל הבנין ההתחלה והסוף וכבר ידעת כי חיה רומזת לשכינה שנאמר היא החיה אשר ראיתי וגומר:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"א ב'] כתיב וייצר ה' אלהים כו'. <תרגום - כתוב "וייצר ידוד אלהים את האדם">. וייצר בתרין יודי"ן אשלים תיקונא גו תיקונא. <ומסביר וייצר בשני יודי"ן היינו בשני ציורים שתי צורות מלובשות זה בזה אשלים המאציל תקון בתוך תקון>. תרין יודי"ן למה רזא דעתיקא קדישא ורזא דזעיר אפין. <שני יודי"ן למה רומזים על סוד עתיקא קדישא הוא פרצוף אריך אנפין, ועל סוד פרצוף ז"א (זעיר אנפין)>. וייצר מה צר דצר צורה בגו צורה. <ומה שכתוב וייצר, מה צר, צר צורה בתוך צורה>. ודא הוא וייצר ומהו צורה בגו צורה תרין שמהן דאיקרון שם מלא ה' אלהים ודא הוא רזא דתרין יודי"ן דצר צורה גו צורה תיקונא דשמא שלים ה' אלהים. <ומה הם שתי הצורות הם שמות הוי"ה ואלהי"ם, שם הוי"ה הוא אריך אנפין, ושם אלהי"ם הוא ז"א ובהתלבשותם זה בזה הם שם מלא>. ובמה אתכלילו בדיוקנא עילאה דא דאיקרי אדם דכליל דכר ונוקבא. <ושואל במה נכללו אלו השנים ומשיב בצורה העליונה הזאת הנקראת אדם היינו אדם הראשון הכולל זכר ונקבה כי גם חוה היתה כלולה בו>. את לאפקא ולמסגי (זיווא) [זיינא] דנפיק מיניה מדכר ונוקבא. <ועל זה כתיב "את האדם" "את" להוליד ולרבות מיני התולדות שיצאו ממנו הינו מאדם וחוה>. עפר מן האדמה טברקא דגושפנקא גו בגו. <"עפר מן האדמה" מכפל הלשון דהיינו עפר ואדמה אנו למדים שכמו האבן החותם המוטבעת וקבועה בטבעת כך הנשמה הקבועה בתוך הצלם מוטבעת בגוף>. וכל דא למה בגין לאשתלפא ולעיילא ביה סתים דסתימאי עד סופא דכל סתימין. <ולמה עשה כך הקב"ה כדי להמשיך מלמעלה על האדם את הסתום מכל

סתום אור אריך אנפין ועד סוף כל הסתומים היינו אדם קדמון שיוכל האדם בהתעלותו להגיע עד תכלית המעלה>. הה"ד ויפח באפיו נשמת חיים נשמתא דעילאין ותתאין תליין מההוא נשמתא ומתקיימין ביה. <ועל זה נאמר "ויפח באפיו נשמת חיים" נשמה שכל חיי העליונים והתחתונים דהיינו אבי"ע תלויים בה ומתקיימים בה היא המחייה אותם>. ויהי האדם לנפש חיה לאתרקא ולעיילא בתיקוניה בגונא דא ולאשלפא מההוא נשמתא מדרגא לדרגא עד סיפא דכל דרגין. <"ויהי האדם לנפש חיה" זהו סוף הפסוק שמסביר שעל ידי הנפש חיה יכול האדם להוריק נשמתו מגופו דהיינו להעלותה עד סוף כל הדרגין>. בגין דהוי ההוא נשמתא משתכח בכולא ומתפשטא בכולה ולמיהוי הוא בלחודוי. <והמשיך נשמה מאור אין סוף מפרצוף לפרצוף ולהאיר בכל הפרצופים ולקבל אור מחלקו הראוי לו מכל הפרצופים. לייחד את כולם בייחוד אחד ולקשר כל העומות כולם בישראל>. ומאן דפסיק נשמתא מעלמא כמאן דפסיק האי נשמתא ומתחזי דאית נשמתא אוחרא בר מהאי. <ומי שמפסיק את היחוד הזה מן העולם הוא כמי שמפסיק את הנשמה הזו שהיא אור אין סוף ברוך הוא מלהאיר מטה ומראה כאילו ח"ו יש נשמה אחרת חוץ מאדם קדמון דהינו רשות אחרת ח"ו>. ויונתן תרגם עפר מן האדמה עפרא מאתר בית מקדשא וכבר רמזתי זה ולפי הפשט רמז ויפח באפיו על מעלת הנפש יסודה וסודה כי הזכיר בה שם מלא והיא רוח השם הגדול מפיו דעת ותבונה כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו זהו ונשמת שדי תבינם (איוב לב ח) כי היא מיסוד הבינה על דרך אמת ואמונה:

ויטע ה' אלהים גן בעדן וגו'. הנה קודם חטאו של אדם היו צורותיו שלמים בגן עדן כיום הבריאה. אמנם לאחר שקצץ בנטיעות במחשבתו הרעה קוצצו נטיעותיו מדה כנגד מדה ועל כן סדר הנה ענין הגן עדן ולא הזכיר מיד ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו ואף כי חטאו במעשה היה אחר פירוד הצורות מכל מקום חטאו היה כפול וחטא המחשבה היה קודם לכן וענשו היה מדה כנגד מדה. ויטע לא אמר ויצמח רק ויטע על כל פנים הנוטע צריך נטיעה זהו שאמרו רז"ל בב"ר הה"ד ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע (תהילים ק"ד:ט"ז' טז'). אמר רבי חנינא כקרני חגבים היו ועקרן הקב"ה ושתלן בגו עדן. קרא אצילות ההויות והמשכתן עקירה ובריאתן וגדילתן במקומן נטיעה לכך אמרו רבותינו ז"ל ישבעו חייהם ישבעו מימיהם ישבעו מטעתן כי כל סבה מקבלת מן הסבה שלמעלה ממנה החיים שואב מן המקור והמים מן החיים והנטיעה מן המים כל אחת צופה לשל מעלה ממנה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ז א'] תא חזי כולהו נטיעים הוו רשימין דקיקין לבתר עקרן הקדוש ברוך הוא ושתיל לון באתר אוחרא ואתקיימי. <תרגום - בוא וראה כל הנטיעות היינו הספירות היו רשומות דקות היינו רושם דק בסתום היינו באבא אחר כל הוציאם הקב"ה ושתלם במקום אחר היינו באמא ואתקיימו בסוד העיבור>. הנה כוונת רבותינו ז"ל כי הנטיעות האלו הם ההויות הנקראות נטיעות וארזי לבנון כעניין שאמרו רבותינו ז"ל במדרש תילים אשריהם הצדיקים שהם מדמין הנטיעות לנוטעה ואת הצורה ליוצרה. ועקירתן הוא מן האין והבן זה כי משם נאצל הכל והארבע יסודות נאצלו משם שנאמר כי יש לכסף מוצא (איוב כח א). הרוח מן האויר הקדמון והמים מן המים העליונים והאש מן האש ממים והעפר מעכירות המים והם שלשה אמות וזהו מאמרם שמים מהיכן נבראו. והרמז לזה אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון. ובספר הזוהר[שם כ"ט א'] אפריון עשה לו וכו'. <תרגום - כתוב "אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון" (שה"ש ג ט)>. אפריון דא תיקונא דעלמא תתאה מעלמא עילאה. <אפריון זהו תיקון של עולם שלמטה מעולם שלמעלה>. דעד לא ברא קדוש ברוך הוא עלמא הוה הוא ושמיה סתים בגויה חד. <עד שלא ברא הקב"ה עולם האצילות היה הוא ושמו סתום בתוך רצון האין סוף אחד>. ולא קיימא מלה עד דסליק ברעותא דמחשבה לקיימא כולא במטין דסמטרא למיברי עלמא. <ולא נגלה דבר עד שעלה במחשבת רצונו לקיים הכל בנתיב של סימטה לברוא עולם>. והוה רשים ובגין ולא קיימא עד דאעטף בחד עוטיפא דזוהר ימינא עילאה וברא שמים. <והיה רושם ובונה ולא מתקיים העולם כי לא היה לא במה להתלבש עד שהתעטף בעטוף אחד של זוהר מחשבת החסד וברא שמים>. ורזא דא בראשית ברא וגו'. [שם ט"ו ב'] והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. <תרגום - "והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע" (דניאל יב ג)>. אינון קיימין וסמכין עילאין. <הם העמודים והאדנים להוא אפריון הינו המלכות הנקראת אפריון והם סומכים ובונים את המלכות. המשכילים הם בסוד נצח והוד שמקימים את הגוף היינו התפארת וכך מתתקנת המלכות>. דאינון מסתכלן בסוכלתנו בכל מה דאצטריך ההוא אפריון וסמכין דביה. <והם נקראים משכילים לפי שהם מסתכלים מעצמם בהשכלה לדעת מה שצריכה המלכות ומתקנים בה את הנצח והוד דמלכות>. וסתרא דא כד"א אשרי משכיל אל דל. <ותבין זה הסוד מהפסוק "אשרי משכיל אל דל" (תהלים מא ב) שהדל בושה לו לשאול ואשרי מי שמשכיל מעצמו לדעת>. יזהירו דאי לא יזהירו ולא נהירין לא יכלין לעיינא ולאסתכלא בההוא אפריון בכל מה דאצטריך. <"יזהירו" הנצח וההוד מאירים מן החסדים שאם לא היו מאירים החסדים בנצח והוד לא היו יכולים הם

להשפיע למלכות כל צרכה>. כזוהר הרקיע ההוא דקיימה על גבי אינון משכילים דכתיב ביה ודמות על ראשי החיות רקיע כעין הקרח הנורא. <והם מאירים כזוהר הרקיע זה התפארת העומד מעל המשכילים שכתוב בו "ודמות חיה על ראשי החיה רקיע כעין הקרח ההוא" (יחזקאל א כב). החיה היא המלכות וראשי החיה הם הנצח והוד והרקיע הוא התפארת>. זוהר דההוא נהיר לאורייתא. <זוהר, המאיר לתורה היא תפארת דז"א>. זוהר דזהיר לאינון ראשי דההוא חיה ואינון ראשי אינון משכילין דזהרין ונהרין תדיר ומסתכלין להההוא רקיע להההוא נהירו דנפיק מתמן ודא איהו נהירו דאורייתא דנהיר תדיר ולא פסק. <זוהרה, מאיר לנו"ה שהם ראשי החיה הם המשכילים שמאירים תמיד על הרקיע הוא התפארת ומקבלים האור הבא על התפארת מן היסוד שמאיר תמיד ללא הפסקה>. גן בעדן הגן הוא קבוץ האילנות שהם הגדולה והגבורה וכו':

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ה א'] מאן אינון ארזי לבנון אינון שיתא יומין עילאין דקאמרן ארזי לבנון אשר נטע. <תרגום - מי הם ארזי הלבנון הם ששת ימי בראשית שעליהם נאמר ארזי הלבנון אשר נטע>. בעדן רומז לחכמת אלהים ואמר כי מקום הנטיעות האלו הוא העדן כי משם קבלתם. וטעם מקדם כלומר מן ההוייה הראשונה וסימניך מטע ה' להתפאר (ישעיה סא ג). וישם שם את האדם אשר יצר. האדם העליון רומז לתפארת ישראל הוא באמצע הגן הנזכר. הגן הוא רמז לכנסת ישראל שנאמר גן נעול אחותי כלה כי צריך גדר והשקאה ועבודה כד"א (כמה דאת אמר) לעבדה ולשמרה כן גדרי השכינה הם הכרובים. הצמחים הם שרי האומות ומלכיהם והכל מסתפק מהנהר היוצא מעדן שנאמר עליו נהר פלגיו ישמחו וגו' (תהלים מו ה) והאדם בתוכו כענין שנאמר כי שמי בקרבו:

ויצמח ה' אלהים וגו'. אחר שהזכיר בפסוק של מעלה ויטע ה' אלהים ורמז בהם על המדות הפנימיות ועל כן הזכיר בהם לשון נטיעה אמר אחר כך ויצמח ה' אלהים מן האדמה על גן עדן של מטה ועל כן אמר בו מן האדמה ולא הזכיר בו לא עדן ולא נטיעה וצוהו שלא לאכול מן העץ ההוא לפי ששואב כח ויונק מן הנטיעה אשר בעדן:

עץ החיים רומז למכריע ראשון. עץ הדעת רומז למכריע שני ולשון דעת מלשון וידע אדם "וידע אלקנה". כד"א ואנכי היודע ועד נאם ה' (ירמיה כט כג) והבן זה. ואמר טוב ורע כי יונק מזרועות עולם טוב מן החסד ורע מן הגבורה. ויש מפרשים עץ הדעת כלומר עץ של דעת וכבר ידעת פירוש חכמה ותבונה ודעת. פרי עץ הדעת היא השכינה לפירוש הראשון רמז כי עץ החיים הוא באמצע האילנות שהם בגן ולכך תרגם אונקלוס במציעות גינתא. ולפירוש השני רמז כי הוא משפיע אל הגן היבש באש וישקנו מימי התשובה

והרחמים. וממה שנראה מדעת רז"ל בספר הזוהר כי עץ החיים רומז לתשובה המקבלת מן החכמה הנקראת ראשית וזהו מאמרם כל מימי בראשית מתפלגין תחתיו כי משם קבלת הכל שנאמר והחכמה תחיה בעליה ומן הבינה נחלק השפע לזרועות עולם וזהו מתפלגין תחתיו עד הים הגדול. ועץ הדעת נראה מכוונתם שרומז למכריע ראשון ועל שיונק ויודע אותו החסד הגמור והדין הקשה נקרא עץ הדעת. אמנם הדעת הראשון דעת רוב חכמי הקבלה:

ספר הזוהר [שם] הא תנינן דעץ החיים מהלך ת"ק שנים הוא וכל מימוי דבראשית מתפלגין תחותוי. <תרגום - הרי למדנו שעץ החיים הוא מהלך חמש מאות שנים וכל מימי בראשית מתחלקים תחתיו>. ועץ החיים במציעות והוא נטיל כל מימוי דבראשית ומתפלגין תחותוי דהא איהו נהר דנגיד ונפיק שריא עליה ההוא גינתא ועייל בה ומתמן מתפלגין מיא לכמה סטרין. <דהיינו הוא מקבל כל החסדים והגבורת מאריך אנפין שהרי הוא באמצע הגן ממש דהיינו במלכות שהרי אותו הנהר הנמשך ויוצא מעדן דהיינו הבינה שורה על הגן ונכנס בו ומשם מתחלקים המים לכמה צדדים>. ונטיל כולא ימא ולבתר נפיק מיניה לכמה נחלים לתתא כד"א ישקו כל חיתו שדי. <ולוקח הכל אותו הגן ואחר כך יוצאים ממנה ונחלקים לכמה נחלים למטה בעולמות בי"ע כנאמר "ישקו כל חיתו שדי" (תהילים ק"ד:י"א' יא'), אלה המלאכים של עולמות בי"ע>. כמה דנפקי להההוא עלמא עילאה ואשקי לאינון טורין עילאין דאפרסמונא דכיא לבתר כד מטן לעץ החיים מתפלגין תחותוי לכל סטר כפום אורחיה. <וכמו שיוצא השפע מעולם העליון שהוא אימא והיא משקה את ההרים הגבוהים של אפרסמון טהור הם ספירות חג"ת נ"ה אחר כך כשמגיע השפע מאימא הנקרא עץ החיים מתחלקים המוחין לכל ספירה וספירה לפי הראוי לה>. ועץ הדעת טוב ורע. <ולמה נקראת המלכות עץ הדעת טוב ורע שהרי המלכות הנקראת עץ אינה באמצע כדי לייחד בין חסד וגבורה ולמה נקראת דעת ולמה טוב ורע>. בגין דינקא מתרין סטרין. <ומשיב, לפי שיונקת מב' קוים מקו החסד הנקרא טוב ומקו הגבורה שמסופו יונקים החיצונים ונקרא רע>. וידע לון כמה דיניק מתקא ומרירא. <ויודעת המלכות אם יונקת מן המתוק או מן המר>. ובגין דינקא מתרין סטרין. <וכן מתנהגת במדת החסד כשיונקת מהחסד ובמדת הגבורה כשיונקת מהגבורה>. וידע לון ושריא בגווייהו איקרי הכי. <ומכיון שיודעת להבחין ביניהם ושורה בין מימי החסד והגבורה נקראת כך עץ הדעת טוב ורע>. ולכל הפרושים צריך לפרש כי האילנות האלו שרשם אחד למטה אף כי הם שנים בענפיהם שלא לקצץ בנטיעות. ועל

כן תרגם אונקלוס על שניהם במציעות גינתא. ואי אפשר לשני אילנות שיהיו שניהם באמצע אלא אם כן הם מורכבים זה בזה ומיוחדים בשרש אחד:

ונהר יוצא מעדן וגו'. פירוש נהר מלשון נהורה בינה הנמשכת מן החכמה העליונה שהוא העדן ואמר יוצא לפי שאינו פוסק. כי האור והשפע הזך הטהור תמיד מתפשט במדות שהם בגן הנזכר זהו להשקות את הגן להשפיע אורו וברכתו וכבודו במדות כדי שיעשה רצונו על ידיהם ולכן אין להפריד האילן מן המעיין הנובע שלא לקצץ בנטיעות: ספר הזוהר [אדרא זוטא ר"צ ב'] תא חזי שירותא דא דאיקריי אב אתכליל ביו"ד דתליא ממזלא קדישא. <תרגום - בוא וראה כי אבא דאצילות שהוא תחילת הגילוי ונקרא אב לכל העולמות נכלל ביו"ד התלויה במזל הקדוש>. ובגין כך סתימא מכל אתוון אחרן. <ולכן אות יו"ד סותמת כל האותיות האחרות שהם ו"ד>. יו"ד כליל אתוון אחרן יו"ד רישא וסיפא דכולא. <ויו"ד מלאה היא ראש וסוף הכל שהרי י' פשוטה רומזת לאבא ובקוץ התחתון שלה נכללת אימא ואותיות ו"ד שלה רומזות על זו"ן הרי היא רומזת לכל פרצופי אצילות>. וההוא נהר דנגיד ונפיק אקרי עלמא דאתי דאתי תדיר לגנתא ולא פסק. <ואותו הנהר ההוא הנמשך ויוצא נקרא העולם הבא מפני ששפע הבינה בא ואינו נפסק>. והאי עינוגא דצדיקייא לזכאה להאי עלמא דאתי תדיר לגנתא ולא פסק. <וזו הבינה היא עונג הצדיקים שזוכים לעולם הבא תמיד שהרי הבינה משקה את ז"א תמיד ושפע חיות העולמות אינו נפסק>. עליה כתיב וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. <ועליה כתוב "וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו" (ישעיה נח יא)>. וההוא עלמא דאתי איברי ביו"ד הה"ד ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. <והעולם הבא ההוא היינו הבינה נבראה ביו"ד דהיינו בקוץ התחתון זהו שכתוב "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן". נהר הוא הבינה היוצא מעדן הוא החכמה להשקות את הגן הוא זעיר אנפין>. מאן הוא עדן דא חכמתא עילאה. <ושואל מי הוא עדן ומשיב חכמה עליונה דהיינו אבא>. ודא יו"ד להשקות את הגן דא הוא ו' ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים דא הוא ד' וכליל כולא ביו"ד. <וזה סוד אות יו"ד, י' הבא להשקות את הגן היא ו' ומשם יפרד והיה לד' ראשים היא ד'>. ובגיני כך אב איקרי לכולא. <ולפיכך הכל נכלל באות יו"ד הנקרא אב לכל העולמות>. והנה לפי זה המאמר העדן רומז לחכמה והנהר לבינה והגן למכריע ראשון והארבע ראשין לדל"ת רבתי שבאחד הרומזת לכנסת ישראל וזה סדר ההשפעה מן החכמה לבינה משם למכריע ראשון ומשם לשכינה וזה רמזו באותיות יו"ד וכבר רמזתי זה. ע"א (ענין אחר) ונהר הוא האור הגנוז כד"א (כמה דאת אמר) כנהר שלום (ישעיה סו יב). וזהו מאמר רבותינו ז"ל מעיין גנים זה יעקב שהוא מעיין לגן. באר מים

חיים זה יצחק. ונוזלים מן לבנון זה אברהם. והכל מסתפק מן לבנון מן החכמה. להשקות את הגן זו כנסת ישראל שצריכה השקאה שלא תהא מדת הדין קשה:

ספר הזוהר [שם ל' ב'] ונהר יוצא נהר דאכניש כלא מעומקא עילאה ולא פסק מימוי לעלמין. <תרגום - "ונהר יוצא" הוא היסוד המאסף כל החסדים היוצאים מהבינה דרך היסוד שהוא העומק העליון ואין מימי השפע נפסקים מהיסוד לעולם>. [שם ל"א ב'] להשקות לאשקאה ולקיימא ליה ולאיסתכלא ביה כל מה דאצטריך. <תרגום - "להשקות את הגן" להשקות ולקיים תמיד את הבינה ולהסתכל ולהשגיח בה מה שהיא צריכה לצורך התחתונים>. (שם ל"ה ב') להשקות את הגן דא אתתא ונהר הוה עייל בה ואשקי לה והוה כולא חד. <תרגום - "להשקות את הגן" הגן פירושו הנוקבא דז"א ונהר דהיינו הבינה נכנס בנוקבא ומשקה אותה ונעשה הכל אחד>. דהא מתמן ולתתא הוו פירודא דכתיב ומשם יפרד. <כי משם ולמטה כבר יש פירוד שכתוב "ומשם יפרד">. נקראת החכמה עליונה בשם עדן כי עדן הוא לשון מקור כלומר מקור הנובע מהכתר. ובלשון ערב קורין למקורות מעדן ועל כן אמרה שרה אחרי בלותי היתה לי עדנה כלומר מקור הדמים והחלב שפסקו ממנה. והנה העדן והנהר והגן ר"ת ענ"ג זהו שנאמר וקראת לשבת ענג (ישעיה נח יג). ומלת וקראת לשון המשכה והזמנה צוה להמשיך לשבת שלש סעודות הנרמזים במלת ענ"ג. והנה הסעודה הראשונה בלילה רמז למדת לילה. השנייה לכבוד יום ועל כן קודם לכבוד הלילה. השלישית לעת רצון ויהיה סימן ענג מלמטה למעלה:

ספר הזוהר [אדרא זוטא רפ"ח ב'] אמר ר"ש אסהדנא עלי לכל אילין דהכא דהא מן יומי לא בטילנא אילין תלת סעודתא ובגינהון לא איצטריכנא לתעניתא בשבת ואפילו ביומא אוחרא לא איצטריכנא כל שכן בשבתא. <תרגום - אמר רבי שמעון מעיד אני על עצמי לפני כל נשמות הצדיקים שבאו לכאן שמיום עמדי על דעתי לא בטלתי שלש סעודות אלו ובזכותם לא נצרכתי לתענית חלום בשבת ואפילו בימי החול לא נצרכתי לתענית כל שכן בשבת>. דמאן דזכי בהו זכי למהימנותא שלימתא. <כי מי שזוכה לקיים שלש סעודות בכל שבת זוכה לאמונה שלימה>. חד סעודתא דמטרוניתא. <וסדר הסעודות, סעודה ראשונה של ליל שבת היא סעודת המלכה>. חד סעודתא דמלכא. <וסעודה שניה של שחרית בשבת היא סעודת המלך הקדוש>. חד סעודתא דעתיקא קדישא סתימא דכל סתימין. <וסעודה שלישית של מנחה בשבת שהיא שעת הרצון היא סעודת עתיקא קדישא שהוא סתום תוך אריך אנפין שהם סתומים תוך זו"ן>. אשרי המקיים שלש סעודות הגורם ברכה בכל הששת ספירות ויקבל השביעי תוספת ברכה ובעבורו יתברכו

כל ששת הימים. ומשם יפרד מלת שם רומזת לכנסת ישראל הנקראת שם שנאמר ויתיצב עמו שם. ורמז כי משם הוא עולם הנפרדים כי עד שם הכל הוא מיוחד בלי פירוד כלל. והיה לארבעה ראשים הם ד' מחנות שכינה. וכבר רמזנו כי קבלתם מן המרכבה והם רמוזים בשמות הנהרות הנזכרים לפנינו הם סוד הגדולה והגבורה והתפארת והמלכות: שם האחד פישון. מלת פישון הוא מלשון פושו וסגו רמז למים העליונים המשפיעים לבנין והוזכר תחלה שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט ג). חוילה מלשון חויא רמז לנחש הקדמוני הבא מן הצפון. ואמר כי הנהר הראשון מקיף אותם וזהו סדר הבנין. ואמר אשר שם הזהב כמו מצפון זהב יאתה. זה"ב הזי"ן רומזת למדת החסד שבעל חסד הופך פניו לכל צד. הה"א היא ראש הגדולה שהיא כסא לחסד. הבי"ת היא רומזת לחכמה שמשם אצילות הכל:

ספר הבהיר מאי דכתיב לי הכסף ולי הזהב משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו שני אוצרות אחד של כסף ואחד של זהב שם של כסף בימינו ושל זהב בשמאלו אמר זה יהי מזומן וקל להוצאה ועושה דבריו בנחת והוא יהיה דבק עם העניים ומנהיגם בנחת הדא הוא דאמר ימינך ה' נאדרי בכח. ואם שמח בחלקו טוב ואם לאו ימינך ה' תרעץ אויב. מאי ימינך ה' תרעץ אויב אמר לו זה הזהב שנאמר לי הכסף ולי הזהב. ולמה נקרא זהב שבו כלולות שלש מדות זכר והוא ז' נשמה והוא ה' וחמשה שמות לנשמה רוח. חיה. יחידה. נשמה. נפש. ומאי עבידתה הכא כסא היא ה' לז' דכתיב כי גבה מעל גבוה שומר (קהלת ה ז). וב' הוא קיומם כמה דאת אמר בראשית. ומאי עבידתה הכא משל למה הדבר דומה למלך שהיתה לו בת טובה נאה ונעימה ושלימה והשיאה לבן מלך ועטרה וקישטה והלבישה ונתנה לו עם ממון רב אפשר למלך זה לצאת חוץ מביתו אמרת לא אפשר לו לשבת כל היום תמיד עמה אמרת לא הא כיצד שם חלון בינו לבינה וכל שעה שצריכה הבת לאביה או האב לבתו מתחברין יחד בחלון הדא הוא דאמרינן כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה. עוד אמרו שם מאי זהב שממנו יוצא הדין:

ושם הנהר השני גיחון וגו'. גיחון הוא רמז לנחש ההולך על גחון המקבל מן הנהר השני הזה הסובב למדת רחמים ומשפיע אליה. ויש מפרשים מלשון כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב י). יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו והוא לשון המשכה:

ושם הנהר השלישי חדקל. חדקל רומז לתפארת ישראל מלשון דקל הכלול מזכר ונקבה כי המדה ההיא שלום וריעות:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ה ב'] כהאי תמר דלא סלקא אלא דכר ונוקבא. <תרגום - כפרי התמר שלא עולה אלא מהפרית הנקבה על ידי פרחי הזכר>. הוא ההולך קדמת אשור לא

אמר הסובב אלא ההולך והיודע סוד המרכבה העליונה יודע סוד זה. ואמר כי הנהר הזה הולך למזרח כנסת ישראל המעשרת והמעטרת. פרת רמז לשכינה שמימיה פרין ורבין ולא הזכיר בנהר הזה סבוב והליכה כי הוא מסובב מכולן ושם המעיין פוסק כדאמרינן כל הנחלים הולכים אל הים רמז לג' הנחלים הנזכרים. על הנהר השלישי והרביעי רמז הכתוב אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש (איוב יד יא). ורמז על זמן גלות השכינה והנהר רמז למה שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז א) רמז ללב הידוע. מריח מים העליונים יפריח וגומר (איוב יד ט). כמה דאת אמר העניים והאביונים מבקשים מי"ם ואי"ן (ישעיה מא יז). קרא שש קצוות עניים בזמן הגלות ואמר כי מבקשים המי"ם והאי"ן כמה דאת אמר מאין יבא עזרי:

ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן וגומר. מבואר הוא ממה שקדמנו. ואמר לעבדה ולשמרה כי היא צריכה עבודה והשקאה מן האדם העליון ואף לפי הפשט המדבר באדם התחתון רמז כי היא צריכה לפעולת האדם התחתון בארץ התחתונה הצריכה עבודה. בראשית רבה לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות שנאמר תעבדון את האלהים על ההר הזה הדא הוא דאמרינן תשמרו להקריב לי במועדו. בסוד הקרבנות יתבאר זה כי השכינה מקבלת תחלה מן הקרבנות. שנאמר יעלו על רצון מזבחי (ישעיה ס ז) ולשון שמירה כמו שמור את יום השבת והבן זה. עניין אחר לעבדה ולשמרה לעבדה בפנים ולשמרה מבחוץ שלא תינק מכחות הטומאה כמה דאת אמר לא תביא אתנן זונה והבן:

ויצו ה' אלהים וגומר. בראשית רבה אמר רבי לוי צוהו על שבעה מצות. ויצו זו עבודה זרה כמה דאת אמר כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה יא). ה' זו ברכת השם כמה דאת אמר ונוקב שם ה' (ויקרא כד טז). אלהים אלו הדינין שנאמר אלהים לא תקלל. על האדם זה שפיכות דמים שנאמר שופך דם האדם. לאמר זה גילוי עריות שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו. מכל עץ הגן על הגזל. אכול תאכל ולא אבר מן החי:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ו א'] אמר רבי יוסי הא דתנינן דפקיד ליה קודשא בריך הוא על עבודה זרה. <תרגום - אמר רבי יוסי הרי למדנו שצוהו הקב"ה על עבודה זרה ושפיכות דמים וגילוי עריות>. וכי כמה בני נשא הוו בעלמא דאיהו איצטריך דא. <ומקשה וכי כמה אנשים היו בעולם שהיה צריך הקב"ה להזהירו עליהם>. אלא ודאי כולא על האי אילנא בגין דביה אחידן. <ומשיב אלא ודאי כל אלו המצוות היו רק על אילן זה עץ הדעת שבו נאחזו כל אלו המצוות>. דמאן דנטיל ליה בלחודוי עביד פרישו. <כי כל מי שלוקח אותו לבדו דהיינו שפע מהמלכות בלי חבור עם ז"א עושה פירוד בין ז"א לנוקביה>.

ונטיל ליה באוכלוסין דלתתא דאחידן ביה. <ולוקח אותה שתשפיע למטה בקליפות של בי"ע שנאחזות בה>. ונטיל עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. <ולקח בזה על עצמו איסורי עבודה זרה ושפיכות דמים וגילוי עריות>. עבודה זרה באינון רברבן ממנן. <עבודה זרה הוא עובר על ידי שממשיך שפע לשרי מעלה הממונים על אומות העולם שנחשבים כעבודה זרה>. שפיכות דמים בהאי אילנא תליין דאיהו גבורה תתאה דאחיד בגבורה דלעילא וסמאל אתפקד על דא. <שפיכות דמים הוא עובר כי כוחות של שפיכות דמים תלויים בעץ הדעת שהוא הגבורה התחתונה האוחזת בגבורה העליונה שסמא"ל שרו של עשו נתמנה על זה>. גילוי עריות אשה היא ואסור לזמנה לאיתתא בלחודהא אלא עם בעלה דלא יהא חשוד בגילוי עריות. <גילוי עריות הוא עובר משום שעץ הדעת אשה היא נוקבא דז"א ואסור להזמין אשה לבדה אלא ביחד עם בעלה שלא יהא נחשד על העריות>. ועל דא בכולא אתפקד בהאי אלנא. <ועל כל אלו המצוות נצטוה באיסור האילן שהוא עץ הדעת>. כיון דאכל מיניה בכולא עבר דהא כולא אחיד ביה. <וכיון שאכל ממנו עבר בכולם כי כולם נאחזים בו>. רבי יהודה אומר כולא הכי הוא ואסור לאתיחדא עם אתתא בלחודהא אלא אם כן בעלה עמה. <רבי יהודה אמר כל זה ודאי כך והוא האיסור להתייחד עם אשה לבדה אלא אם כן בעלה עמה>. ואף כי האמת הוא כי השבע מצות נצטוו בני נח אף על פי כן נרמז בהם הסוד הנזכר כי אזהרת עבודה זרה שלא לקצץ בנטיעות ואזהרת שפיכות דמים גם כן כי המקצץ אותה מן הבנין הרי שופך דמים. גם אזהרת גילוי עריות שלא יתייחד עמה לבדה כעניין אמר במטטרון רק צריך לייחדה באין סוף שלא יהיה כנרגן מפריד אלוף. אזהרת הגזל שלא יהיה גוזל הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל כעניין שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע וגומר בירבעם. גם איסור אבר מן החי והבן כל זה. ומלת לאמר שאמר שרומז לגילוי עריות תבין מפסוק ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (ישעיה ה כד). וכתיב בצע אמרתו (איכה ב יז) ומכאן תבין פירוש מלת לאמר בכל התורה שהרמז בה על השכינה. מכל עץ הגן אכול תאכל רוצה לומר בייחוד הכל שהרי אברהם יצחק ויעקב ודוד שהיו רגלי המרכבה כל אחד אכל מפרי גן עדן ולא קהו שיניהם כי אכלום בייחוד הכל:

ספר הזוהר [שם ל"ה ב'] מכל עץ הגן אכול תאכל. <תרגום - "מכל עץ הגן אכול תאכל">. ושרייא ליה כלא דכולהו בייחודא. <שהותר לו לאכול מכל עץ הגן ביחד אפילו מעץ הדעת אלא יחד עם עץ החיים>. דהא חזינן אברהם אכל יצחק ויעקב כולהו אכלו וחיו. <שראינו שהאבות וכל הנביאים אכלו וחיו היינו נהנו מזיו השכינה בהיותה מחוברת עם בעלה>. אבל אילנא דא אילנא דמותא שריא ביה מאן דנטיל ליה בלחודוי מאית

דהא סמא דמותא נטיל. <אבל האוכל מעץ הדעת לבדו אילן המות שורה עליו כאילו אכל סם המות>. ועל דא כי ביום אכלך ממנו מות תמות בגין דקא פריש נטיען. <ועל זה כתוב "ביום אכלך ממנו מות תמות" כיון שמקצץ בנטיעות כלומר שמפריד בין קב"ה ושכנתיה>. רוצה לומר כי לא היתה אזהרה רק שלא יאכל ממנו לבדו שלא יקצץ בנטיעות:

ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וגומר. לפי דעת רבותינו זכרונם לברכה אלמלא שחטא לא מת לעולם כי הנשמה שנופחה בו מהשם יתעלה ויתברך נותנת לו חיים לעד והחפץ האלהי אשר בו בעת היצירה היה דבק בו תמיד ויקיים אותו לעד אמנם כאשר נטה אחרי עצת הנחש המסית נקנס עליו מיתה והנה אחר החטא לא נשלמה בו כוונת היצירה שהיתה לבורא יתברך ויתעלה בבריאת העולם מפני החטא שחטאו ועל כל פנים הכוונה לא היתה לפועל בטל וצריך שתתקיים בתחיית המתים כמו שאני עתיד לפרש לפנינו בפסוק ויגרש את האדם בג"ה (בגזרת האל) כי אז תכלה זוהמת הנחש המסית וישוב העולם לכוונת הבריאה וזהו טעם גדול לתחיית המתים והבן זה מאד. אמנם על דרך הסוד כבר פירשנו האזהרה שלא יאכל ממנו לבדו ועל כן אמר מות תמות כי מדת הדין תפגע בו בעבור שהפרידה מן הבנין כי חפיצה בייחוד לא להיותה זרה:

ספר הזוהר [שם] מות תמות דאילנא דמותא שריא ביה כדקאמר דכתיב רגליה יורדות מות. <תרגום - "מות תמות" לכן נקרא האילן אילנא דמותא אפילו שהיא הנוקבא דקדושא כמו שאמרנו שעליה כתוב "ורגליה יורדות מות" (משלי ה ה)>. ואפשר כי רמז עוד בהזכירו מות תמות למותא תניינא והבן זה:

ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו וגומר. כבר פירשנו כי אדם רומז לתפארת ישראל הכלול מזרועות עולם. עזר כנגדו היא השכינה ועל כן אמרו רבותינו ז"ל זכה עזר לא זכה כנגדו כי כשהאדם זכאי לפני בוראו אף מדת הדין מסייעתו שנאמר אני בצדק אחזה פניך וגומר (תהלים יז טו) וכשהוא רשע להפך:

ספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ו א'] אתפשטא נוקבא בסטרהא ואתדבקת בסטרא דדכורא עד דאתפרשת מסטרוי ואתית לאתחברא עימיה אפין באפין. <תרגום - על ידי ה' גבורות התפשטה הנוקבא בכל צדדיה אך נשארה דבוקה באבא עד הגיע הזמן שנפרדה מאחורי ז"א על ידי הנסירה, ואז באה להתחבר עמו פנים בפנים>. וכד מתחברן אתחזיין חד גופא ממש. <ואז כשמתחברים פנים בפנים נראים כגוף אחד ממש>. ומהכא אוליפנא דכד דכר בלחודוי איתחזי פלג גופא. <מכן למדנו שגם בתחתונים כאשר הזכר לבדו נראה כחצי גוף>. וכד נוקבא ודכר מתחברן דמי כולא חד גופא ממש. <וכאשר הזכר

והנקבה מתחברין נראה כגוף אחד ממש>. והכי הוא אוף הכא כד דכר אתחבר בנוקבא כולא הוא חד גופא ועלמין כולהו בחדו. <וכן גם כאן כאשר הזכר והנקבה מתחברין נראה כגוף אחד וכל עולמות בי"ע בשמחה>. דהא כולהו מגופא שלים. <לפי שכולם מתברכים מגוף שלם>. דהא מטרוניתא אתדבקת במלכא ואשתכח חד גופא. <שהרי המלכה שהיא הנוקבא התדבקה במלך שהוא ז"א ונמצא שהם גוף אחד>. ועל כן ברכאן משתכחן בהאי יומא. <ולכן הברכות נמצאות באותו היום שהוא שבת>. ומהכא מאן דלא אשתכח דכר ונוקבא איקרי פלג גופא. <ומכאן אנו למדים מי שלא נמצא יחד זכר ונקבה היינו שלא נשא אשה נקרא חצי גוף>. ולית ברכתא שריא במלה חסרה במלה פגימא אלא באתר שלים במלה שלים ולא בפלגות מלה. <ואין הברכה שורה בדבר פגום וחסר אלא במקום שלם ובדבר שלם ולא בחצי דבר>. ובפלגות מלה לא אתקיים לעלמין ולא אתברכא לעלמין. <וחצי דבר אין לא קיום לעולם ולא מתברך לעולם>. והנך רואה כי בריאת חוה היה כמאמר עשירי כי היא עשירית לבנין:

בראשית רבה לא טוב היות האדם לבדו תאני כל מי שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר בלא שמחה בלא ברכה בלא כפרה. בלא טובה שנאמר לא טוב. בלא עזר שנאמר אעשה לו עזר. בלא שמחה שנאמר ושמחת אתה וביתיך. בלא ברכה שנאמר להניח ברכה אל ביתיך. בלא כפרה שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו. ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר אף בלא חיים שנאמר ראה חיים עם האשה. רבי חייא בר גמדי אמר אף אינו אדם שלם שנאמר ויברך אותם ויקרא את שמם אדם. ויש אומרים אף ממעט את הדמות שנאמר כי בצלם אלהים מה כתיב אחריו ואתם פרו ורבו. ובפרקין דרבי יוסי מסיים בה בלא חומה בלא כבוד בלא עושר בלא עטרה בלא רצון. בלא חומה שנאמר נקבה תסובב גבר. בלא עושר שנאמר אשת חיל מי ימצא בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר. בלא עטרה שנאמר אשת חיל עטרת בעלה. בלא רצון מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מיי'. הביא ראיה לשמחה וברכה וכפרה ממלת בית כי היא בית אל שנאמר בכל ביתי נאמן הוא. והבן אומרו בלא עטרה ובלא רצון ששמה כך. וממה שאמרו ממעט את הדמות רוצה לומר מחליש כח המרכבה העליונה כמו שרמזתי בפסוק ואד יעלה מן הארץ. ומכאן תבין סוד זווג האדם באשתו כמה גדול הוא כשהוא לשם שמים ובקדושה עוד נרמז בפסוק זה כשהאדם לבדו בלתי זיווג אזי היא עת רעה חרב לה' מלאה דם (ישעיה לד ו) תטחן לאחר אשתי (איוב לא י) וגומר. והיא מלאה מכחות הטומאה:

ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה וגומר. סמך החיה לשדה כי עקר קבלת החיה הנזכרת היא משדה של תפוחים שנהרג בו הבל. ועוף השמים הם המלאכים שנאמר

עליהם ובשתים יעופף. לראות מה יקרא לו רוצה לומר שהאדם הנזכר ישפיע להם. וכבר פירשנו לשון קריאה שהוא לשון המשכה והזמנה. הוא שמו. כן הוא סדר פעולתו המשתלח לרחמים הוא ממים המשתלח לדין הוא מאש כי כפי יסודם כך הוא שליחותם ואין אחד מהם עושה שתי שליחויות כי המלאכים אשר כחן וסבתן מצד ימין הם מלאכי רחמים ואשר הם מצד שמאל הם מלאכים ממונין על הדין ולכך לא יתכן שיהיה מלאך אחד עושה רחמים ודין כי הממונה על הרחמים והבא מכחו לא יתכן לעולם לעשות דין וכן הבא מצד שמאל לא יבא לעולם על הרחמים אך מלאך אחד לשני דברים של רחמים או של דין וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה שמיכאל בישר את שרה והציל את לוט שהכל רחמים:

ויקרא האדם שמות וגומר. רוצה לומר כי קודם חיבור הצורות פנים בפנים לא היה האדם הגדול בשלימות:

ויפל ה' אלהים תרדמה וגו'. נרמז בפסוק זה סוד אצילות השכינה:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ב ב'] תאנא בצניעותא דספרא כל דינין דמשתכחין מדכורא תקיפין ברישא ונייחין בסיפא. <תרגום - למדנו בספרא דצניאותא שכל הדינים הנמצאים מז"א הם קשים בתחילתם אבל הם נוחים בסופם>. וכל דינין דמשתכחין מנוקבא נייחין ברישא ותקיפין בסיפא. <וכל הדינים הנמצאים בנוקבא הם נוחים בתחילתם אבל קשים בסופם>. ואלמלא אתעבידו כחדא לא יכלין עלמין למסבל עד דעתיק דעתיקי סתימא דכולא פריש דא מן דא וחבר לון לאתבסמא כחדא. <ואם לא שהיו נעשים כאחד לא היה העולם יכול לסבול עד שעתיק דעתיקין הסתום מכל הפרישם זה מזה ואחר כך חיבר אותם שיתבשמו יחד>. וכד פריש לון אפיל דורמיטא לזעיר אפין ופריש לנוקבא מאחורי סטרוי ואתקין כל תיקונהא. <וכשהפריש ביניהם הפיל תרדמה על ז"א והפריד הנוקבא מאחורי צדדיו ועל ידי זה התקין אותה בכל התיקונים הראויים לה>. ואצנעא ליומא דיליה למתבא לדכורא. <והצניע אותה ליום שלו היינו לשבת להביאה לזכר>. הה"ד ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן. <וזה שכתוב "ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן">. מהו ויישן האי דכתיב ביה עורה למה תישן יי'. <מהו ויישן היינו שכתוב בו "עורה למה תישן יי">. ויקח אחת מצלעותיו מהו אחת דא היא נוקבא וסלקא ואתתקנת באתרא שקיע רחמי וחסד. <"ויקח אחת מצלעותיו" מהו אחת זו היא הנוקבא ועלתה ונתקנה במקום הדינים ונשקעו ונתפשטו עליה רחמים וחסדים מחסד עליון>. הה"ד ויסגור בשר תחתנה. וכתיב והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. <זה שכתוב "ויסגור בשר תחתיה" וכתוב "והסירותי את לב האבן מבשרכם

ונתתי לכם לב בשר">. ובשעתא כד בעי למיעל שבתא הוה ברי רוחין ושדין לעלמין. <ובשעה שהשבת רצתה להכנס דהיינו בין השמשות אז חטא אדם הראשון גרם והיה בורא רוחות ושדים שהם מזיקי עולם>. ועד לא סיים לון עד דאתית מטרוניתא בתיקונוי ויתיבת קמיה. <וטרם שגמרם באה המלכה בכל תיקוניה וישבה לפניו>. אנח לאינון ברייך ולא אשתלימו. <ובשעה שישבה לפניו הניח אלו הבריות שלו נשלמו>. והרמז לעניין זה אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבאי הם דברי הקדוש ברוך הוא לשכינת עוזו אתי היית בתוך ההויות הסתומות והעמוקות בחכמה הנרמזת בלבנון אתי מלבנון תבאי כי משם נאצלות שניהם כענין שנאמר על חכמה אחרונה בית נתיבות נצבה (משלי ח ב). ורמז בזה המאמר כי העולם אינו מתקיים בלעדם:

ספר הבהיר אמר לו לבו להקדוש ברוך הוא לכה דודי נצא השדה לטייל ואל אשב תמיד במקום אחד ומאי לבו לב הוא והוא שלשים ושתים והיו סתומים ובהם נברא העולם ומאי שלשים ושתים אמרו לו שלשים ושתים נתיבות משל למלך שהיה בחדרי חדרים ומנין החדרים שלשים ושתים כל החדרים יש לכל אחד נתיב נאה למלך זה ליכנס הכל בחדריו על דרך נתיבות אמרת לא נאה לו שלא לגלות פניניו ומשבצותיו וגנזיו וחמודותיו אמרת לא מה עשה נגע בבת וכלל בה כל הנתיבות ומלבושיה והרוצה להכנס בפנים יכנס הנה ונשאה למלך גם נתנה לו במתנה לפעמים קורא אותה באהבתו בה אחותי כי ממקום אחד היו לפעמים קורא אותה בתי כי בתו היא לפעמים קורא אותה אמי והרמז על זה כי לב רמז לשכינה הכלולה משלשים ושתים נתיבות והיותה עם המלך בחדרי חדרים רמז לקודם האצילות ועל כן קורא אותה אחותי כי ממקור אחד נאצלו ולפעמים בתו היא בתו של אברהם אבינו עליו השלום:

מדרש חזית שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אלעזר בר רבי יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי היה קורא אותה בתי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי כך בתחלה חבב הקדוש ברוך הוא את ישראל וקראה בתו הדא הוא דאמרינן שמעי בת וראי והטי אזנך (תהלים מה יא) לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר ולאומי אלי האזינו (ישעיה נא ד) עמד ר"ש בן יוחאי ונשקו על ראשו אמר אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה מפיך דיי. ויקח אחת מצלעותיו אחת כד"א אחת היא יונתי תמתי והרמז לשכינה:

ספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ו א'] אל תקרי תמתי אלא תאומתי. ועוד אמרו רז"ל פתחי לי אחותי רעייתי יונתי תמתי אחותי במצרים שנתאהוו לי בשני מצות בדם פסח ובדם מילה. רעייתי בים שנתרעו לי ואמרו יי' ימלוך לעולם ועד. ועוד יונתי במרה שנצטיינו

לי כיונה במצות תמתי בסיני שנתאמו לי ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. רבי ינאי אומר תומייתי לא אני גדול ממנה ולא היא גדולה ממני. רבי יהושע בשם רבי לוי אמר תומייתי מה התאומים הללו חשש אחד מהן ראשו חבירו מרגיש כך אמר הקדוש ברוך הוא עמו אנכי בצרה ובמלת צלע נתעוררו רבותינו זכרונם לברכה בבראשית רבה רבי שמואל בר נחמני אמר מסתרוי כד"א ולצלע המשכן השנית ושמואל אמר עילעא אחת מבין שתי הצלעות. רמז ר' שמואל לצלע המשכן כי המשכן רומז אליה ושמואל אמר מבין שתי צלעות רמז לצלעות העליונות והבן זה. ועל זה האצילות רמז הכתוב ואנכי נטעתיך שורק כולה זרע אמת (ירמיה ב כא) כלה כתיב רמז לכלה הכלולה מן הכל שהיא זרע אמת כמה דאת אמר תתן אמת ליעקב ומכאן תבין סוד זיווג חתן וכלה ומצות פריה וריבה ותדע ותשכיל ממוצא דבר כי כל ההויות הם כמער איש ולויות כאיש המעורה בלויה שלו והעולם התחתון שהוא צל העולם העליון הוא כך כמו שאמרו רז"ל בספר הבהיר אמר רבי עקיבא כל מה שברא הקדוש ב"ה בעולמו ברא זה כנגד זה שנאמר גם את זה לעומת זה עשה האלהים. ובפרק המוכר את הספינה אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם. ובספר הזוהר [שם] תפארת ה' נצח והוד צבאות ובגין כך ה' צבאות. <תרגום - הוי"ה הוא בתפארת, ונצח הוד יחדיו נקראים צבאות. ולכן שקוראם הנביא יהו"ה צבאות זאת הנבואה באה מתפארת נצח והוד>. אמה דדכורא סיומא דכל גופא ואיקרי יסוד. <האמה של הזכר הוא סיום כל הגוף ונקרא יסוד>. והוא הוא דרגא דמבסם לנוקבא. <וזהו המדרגה המבסמת את הנוקבא דהיינו ממתיק את גבורות הנוקבא>. וכל תיאובתא דדכורא לגבי נוקבא בהאי יסוד. <וכל תאות הזכר אל הנוקבא בזה היסוד להמתיק הגבורות בחסדים שביסוד שלו>. עייל לנוקבא לאתר דאקרי ציון וירושלם דהתם אתר כסותא דנוקבא כבית רחם לאתתא ובגין כך כתיב כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. <ולכך כתיב "כי בחר יי' בציון אוה למושב לו" (תהלים קלב יג) בחר הוי"ה הזכר בציון היא הנוקבא שתהיה לו למושב>. כד אתפרשא מטרוניתא ואתחברא במלכא אפין באפין במעלי שבתא אתעביד חד גופא וכל עלמין אתברכן ואשתכחו בחדוותא ע"כ. <כאשר נפרדה המלכה מהזכר בנסירה ויתחברה למלך פנים בפנים בליל השבת אז נעשה גוף אחד שלם וכל העולמות מתברכים ונמצאים כולם בשמחה>. ובעבור כי האשה כנגד המלכות על כן אמרו רז"ל אוקירו נשייכו ואתעתרו כענין שנאמר מצפון זהב יאתה וכענין שאמרו רז"ל חדשים לקטורת באו והפיסו כי היתה מעשרת (יומא כ"ו.):

בראשית רבה דרש רבי אלעזר בן עזריה כל מי שמבטל פריה ורביה מעלין עליו כאלו שופך דמים ומבטל את הדמות רבי עקיבא אומר כאלו ממעט את הדמות. אחרים אומרים גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה אין זרעך אחריך על מה שכינה שורה על העצים ועל האבנים. רמז בזה המאמר כי בזמן שהשפע למטה מצויה למעלה. ובהפך הפך ודוחק רגלי השכינה וממעט דמותה. ובמדרש תילים בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שהקב"ה מיחד שמו על הזיווג. בתורה מנין שנאמר מיי' יצא הדבר. בכתובים מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מיי'. בנביאים שנאמר בשמשון ואביו ואמו לא ידעו כי מיי' היה הדבר. ועל כן אמרו רבותינו ז"ל אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו לרמוז לבת זוג אדם העליון יתברך ויתעלה. ועל כן תקנו לאשה עישור נכסים כי היא העשירית שבבנין ושעת העונה היא חצות הלילה כמעשה דאימא שלום אשת ר' אליעזר הגדול:

ובספר הזוהר [קדושים פ"א א'] תא חזי מאן דבעי לאתקדשא ברעותא דמריה לא לישתמיש אלא מפלגות ליליא ואילך או בפלגות ליליא. <תרגום - בוא וראה מי שרוצה לקדש את עצמו בשעת התשמיש ברצון קונו לא ישמש מטתו אלא מחצות לילה ואילך או בחצות לילה>. דהא בההיא שעתא קודשא בריך הוא בגנתא דעדן וקדישא עילאה אתרעי. <שבאותה השעה הקב"ה נמצא בגן עדן וקדושה עליונה מתעוררת ושורה על המתקדש>. וכדין שעתא הוא לאתקדשא האי לשאר בני נשא. <ואותה השעה של חצות ימי החול היא ראויה להתקדש לשאר בני אדם>. ותלמידי חכמים בפלגות ליליא שעתא דלהון למיתב למילעי באורייתא לאזדווגא בכנסת ישראל לשבחא למלכא קדישא. <אבל תלמידי חכמים חצות לילה להם לשבת ולעסוק בתורה, להתייחד עם השכינה ולשבח למלך הקדוש>. ובליליא דשבתא דרעותא דכולא אישתכח ההא זיווגא דלהון בההיא שעתא לאפקא רעוא דקודשא בריך הוא וכנסת ישראל. <ובלילות שבת שאז שעת רצון בכל העולמות נמצא הזיווג שלהם שמכוונים ומוציאים רצון הקב"ה וכנסת ישראל>. כמה דאתמר בנים אתם לה' אלהיכם. <כמו שנאמר "בנים אתם לה' אלהיכם">. ואילין איקרון קדישין דכתיב קדושים תהיו. <ואלו נקראים קדושים היינו שבאותה השעה בחיבור מושכים נשמות קדושות מאצילות ואלו הבנים נקראים קדושים>. זהו מאמר רז"ל שאמרו עונתן של תלמידי חכמים מערב שבת לערב שבת. כבר ידעת כי השבת היא הכלה הכלולה מן הכל ואז היא זמן עונתה והבן זה:

ספר הזוהר. <(המשך לזוהר בעמ' פ"ג דיבור המתחיל תאנא בצניעותא דספרא)>. [אדרא רבא קמ"ג] כיון דמטרוניתא יתבת עם מלכא ואתחברו אפין באפין מאן הוא דעייל

בינייהו מאן הוא דיקרב בינייהו. <תרגום - כי מאחר שהמלכה יושבת עם המלך ונתחברו פנים בפנים מי יכנס ביניהם מי הוא שיקרב אליהם>. בגיני כך סתמא דמלה עונתן של תלמידי חכמים דידעין רזין דנן משבת לשבת. <ולכך סתם דבר הייחוד של תלמידי חכמים שיודעים סוד זה של שעת הייחוד העליון שהוא בליל שבת אחר חצות>. וכד אתבסמו דא בדא יומא דכולא אתבסמו ביה ובגין כך אתבסמו דינין דא בדא ואתתקנו עילאין ותתאין. <וכאשר התחברו ונמתקו זה בזה יום השבת הוא יום שכל העולמות נמתקים בו ובשביל ייחוד זה נמתקו הדינים זה בזה ונתתקנו העליונים והתחתונים>. ועל הזיווג הטהור הזה רמז הכתוב בדברי הימים וירחמיאל נשא אשה אחרת ושמה עטרה והבן זה מאד. ונקראת עטרת שבה מעטרות כל המעלות אשר לפניה וכלולה מכלם ועל כן עשה שלמה המלך שש מעלות לכסא הכלל הוא לחברם יחד ולא לקצץ ביניהם כמה דאת אמר ורוח אחד לכל. וכתיב עורי עורי לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקודש (ישעיה נב א) וכשתתבונן בפסוק זה תמצא יחוד ציון וירושלם רוצה לומר מדת רחמים במדת הדין וייחוד ירושלם של מעלה בתפארת ישראל. נמצא שייחד ממטה למעלה וממעלה למטה במסכת ברכות תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. ואמר ר' יצחק כל הנותן מטתו בן צפון לדרום הויין לי בנים זכרים שנאמר וצפונך תמלא בטנם (תהלים יז יד). כבר ידעת סוד צפון ודרום שהם זרועות עולם ומזרח שם לאור הגנוז ומטתו של מלך שהשלום שלו היא במערב כמה דאת אמר ויאסוף רגליו אל המטה התבונן כמה סוד גדול יש בנתינת המטה בין צפון לדרום:

ספר הזוהר [במדבר קי"ח ב'] ורזא דא אוליפנא קודשא בריך הוא יהיב מטתו בין צפון לדרום ואחידת להאי ולהאי. <תרגום - וזה הסוד למדתי שהקב"ה נותן מטתו בין צפון לדרום, ונאחזת המלכות שהיא המטה לכאן ולכאן>. ועל דא רזא הוא לבני נשא דיהבי מטתם בין צפון לדרום. <ולפי זה הסוד נותנים אנשים מטתם בין צפון לדרום>. והכי אוליף לי אבא והוויין להו בנים זכרים דהא אכוון כלפי הימנותא עילאה בשלימותא דכולא לגבי קודשא בריך הוא דאיהו בין צפון לדרום ולגבי כנסת ישראל דאיהי בין צפון לדרום. <וכך לימדני אבי רבי שמעון שעל ידי זה נתהווין להם בנים זכרים משום שנתכוון כלפי האמונה העליונה בשלמות הכל, שראויה להעשות לגבי הקב"ה וגבי כנסת ישראל>. ודאי הויין להו בנים זכרים. <ובזכות זה ודאי יהיו לו בנים זכרים>. ובכולא בעי לאחזאה עובדא [כגוונא] דלעילא וכמה דאחזיאו עובדא לתתא דכי ודאי איתער לעילא ואוקמוה. <ובכל דבר צריך לעשות המעשה כדוגמת מעלה כי במה

שמראה ועושה האדם את מעשיו למטה ככה מעורר שורש המעשה למעלה. וכבר ביארו כך החברים>. הבן זה המאמר מאד כי כפי הפעולה הנעשה למטה כך נעשה למעלה ועל כן דמה הקדוש ברוך הוא את ישראל לחתן ולכלה שנאמר ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך (ישעיה סב ה) וכתיב והיית עטרת תפארת (שם) וגו'. במסכת נדה שלשה שותפין יש בו באדם וכו' אביו מזריע לובן ואמו מזרעת אודם ר"ל זרע האם אדום כי היא מצד הדין וזרע האב הרומז לרחמים הוא לבן והמוח שבראש הוא מאביו ובו כל התולדות שלפניו כי על כל פנים מוח הבן נמשך ממוח האב והמוח הוא כמין יו"ד ובו החכמה והבינה כי אם יבא במוח שום הפסד מיד האדם מבולבל בדעתו ובו עומדים בכח כל תולדות האדם ומשם יפרדו והם בו כמין רשימות דקות בתכלית הדקות ועכ"פ התאוה באה מרצון הנפש ונשמת הזכר ונשמת הנקבה יונקות מנשמת הב"ה ולכך התקינו לומר שלא עשאני גוי כי לפעמים מתחלפות הנשמות ומטעם זה בא העקרות ועל ידי התאוה נדבקות הנפש בנפש ולפי שבמוח כל תולדות האדם אמרו בבראשית רבה קול דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו. והטפה שהולד נוצר ממנו נמשכה מן המוח ומתפשטת בחוט השדרה ומשם לגידים אילך ואילך עד הברית ומשם קבלת האשה. ועתה הבן השבח כי דוגמתו ממש הוא במרכבה עליונה כי האצילות נמשך מן ההוייה הראשונה הנרמזה במוח לחוט השדרה הרומז לתפארת ישראל ומשם לצדיק שהוא הברית והבן כל זה ועל כן קרא הכתוב משכב ידיעה לפי שהטפה באה ממקום הדיעה. אשרי המקדש עצמו בשעת תשמיש ואשרי הולד הנוצר מן הטפה ההיא כי כפי המחשבה יהיה העובר וזה הענין כולו פלא נורא מאד. ובספר הזוהר [קדושים פ' א'] רבי יהודה אומר מאן דלא חס על נפשיה היך ישליף נפשא דכשרא לבריה. <תרגום - רבי יהודה אומר מי שאינו חס על נפשו לתקנה על ידי עסק התורה איך יוכל להמשיך נפש כשרה לבנו>. זכאין אינון צדיקייא דמשתדלי באורייתא וידעין אורחוי דקודשא בריך הוא ומקדשי גרמייהו בקידושא דמלכא ואישתכחו קדישין בכולא. <אשריהם הצדיקים העוסקים בתורה ויודעים דרכי הקב"ה ומקדשים עצמם בעת התשמיש בקדושת קונם ונמצאים קדושים בכל>. ובגין כך משתלפא רוחא דקדשא מלעילא ובנייהו כולהו זכאי קשוט ואיקרון בני מלכא בנין קדישין. <ולפיכך ממשיכים הם רוח של קדושה מלמעלה לבניהם ובניהם כולם צדיקי אמת ונקראים בני המלך בנים קדושים>. ווי להון לרשיעייא דכולהו חציפין בעובדייהו בגין כך ירתי בנייהו נפשא חציפא מסטרא דמסאבה. <אוי להם לרשעים שכולם הם חצופים במעשי תשמישם ולכך יורשים בניהם נפש חצופה מצד הטומאה>. כמה דכתיב ונטמאתם בם אתא לאסתאבא מסאבין ליה. <כמו שכתוב

"ונטמתם בם" הבא להטמא מטמאים אותו>. גם צריכה האשה להתברך בשבע ברכות כי היא השביעית ומקבלת משש קצוות שפע וברכה:

ספר הזוהר [נשא קכ"ד א'] וכל נשי עלמא מתברכן בכנסת ישראל ועל דא אתתא דלתתא מתברכא בשבע ברכות דאחידת בה בכנסת ישראל. <תרגום - וכל הנשים בעולם מתברכות עם המלכות ועל כן האשה שלמטה מתברכת בשבע ברכות בחופתה לפי שהיא אחוזה במלכות>. ובמדרש רות אומרים כי בברכת אשר ברא אין להזכיר רק עשרה דברים והם ששון ושמחה גילה ורינה דיצה וחדוה אהבה ואחוה שלום וריעות:

מדרש רות [זוהר חדש פ"ט א'] רבי חנינה פריש כל חד על קיומא ששון חד. שמחה תרין. חתן תלת. כלה ארבע. גילה דיצה אהבה אחוה שלום וריעות עשרה כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. <תרגום - רבי חנינא פירש כל אחד על מקומו וכו'>:

ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת. מלת זאת רומזת לשכינה כד"א מאת יי' היתה זאת. וכתיב בזאת אני בוטח. וכתיב זאת העצה היעוצה על כל הארץ וזאת היד (ישעיה יד כו). והזכיר עצם ובשר תבנית גבור וחלש. והנה מאיש לוקחה זאת כמו מאת ה' היתה זאת. גם זאת מעם יי' צבאות יצאה (שם). ויש בזאת גנזי הברכה הרמוזים מאל"ף עד תי"ו והצדיק נקרא זה כענין זה אלי ומכאן תבין פירוש זאת היתה לי כי המדה הזאת נתיחדה לדוד כענין אלהים משפטיך למלך תן וגו' וכתיב בזאת ידעתי כי חפצת בי כי הוא הרגל הרביעי מן המרכבה שנאמר רגלי עמדה במישור זהו עורה אלי משפט צוית ובפסוק בזאת יבא נבאר יותר בגזירת האל. לזאת יקרא אשה מלת אשה הוא מלשון אש והה"א היא השנייה של שם בן ד' אותיות ובמסכת סוטה דרש רבי עקיבא זכו שכינה ביניהם לא זכו אש אוכלתן. אמר רבא ודאשה עדיפא מדאיש האי מצרף והאי לא מצרף:

ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) ת"ח לזאת יקרא אשה. לזאת ולא לאחרת בגין דא דזאת ה' איהי דאתאחדא באש אבל אחרת לא איקרי אש ה' וכד איתער האי אש האי אחרא בגין דלית ה' לאתאחדא באש ועל דא איקרי אש זרה ולא איקרי אשה דהא ה"א לא אשתכח תמן. לזאת יקרא אשה בשלימו דה"א ולא לאחרא. זה המאמר ארמוז די למבין בחטא בני אהרן בגזרת האל. על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד. איש כד"א יי' איש מלחמה ובמקומו נרמוז די למבין בג"ה (בגזרת האל). אביו ואמו לזרועות עולם. ודבק באשתו השכינה הכלולה מן הכל ובעבור כי כונתו להשפיע למטה כתוב לשון עזיבה והכל הוא אחדות שלם הנקרא אשכול הכופר:

ספר הזוהר [במדבר קי"ח ב'] מסטרא דאבא אחיד ותליא חסד עילאה מסטרא דאמא תליא גבורא כגוונא דא אחיד כולא דא בדא. <תרגום - מצד אבא שהוא י' נאחז ותלוי חסד עליון מצד אימא שהיא ה' תלויה גבורה כעין זה נאחז הכל זה בזה>:

ויהיו שניהם ערומים וגו'. לפי פשוטו כי קודם החטא היו בעיניהם איברי המשגל כשאר כל האיברים כי לא היה יצר הרע שולט בהם. ועל דרך האמת קודם החטא לא היו בושים לגילוי ערותן אבל לאחר שחטאו באותו המקום ממש כאשר נפרש היו בושים להראות מקום חטאם וזה יתבאר לפנינו בג"ה (בגזרת האל):

והנחש היה ערום וגו'. מלת נחש נראה לי שהוא נגזר מלשון לא תנחשו והכלל הוא כי הוא רמז לרוח הטומאה הבא מן הצפון כי משם יניקתו ומשם נשפעין המחשבות הרעות המטמאות ומדיחות את האדם שנאמר מצפון תפתח הרעה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד א'] האי נחש איהו דרועא שמאלא די רוח מסאבא אחיד ביה. <תרגום - אותה הנחש היינו בת זוגתו של סמא"ל היא מתקרבת על ידי זרוע שמאלית של רוח הטומאה שהוא הס"מ הרוכב עליה ומתייחד עמה>. בפרקין דרבי אליעזר רוח פנת הצפון משם חשך יוצא לעולם ושם מדור לזיקין ולזועות לרוחות ולשדים לברקים ולרעמים. משם רעה יוצאה לעולם שנאמר מצפון תפתח הרעה:

ספר הזוהר [זהר חדש צו מ"ו] מחשבה רעה בגין דאיקרי איהי רעה דרגא דאיהו רע. <תרגום - מחשבה רעה נקראת משום שהמדרגה שעליה היא רעה>. ובגין כך איקרי מחשבה רעה. <ומשום כך נקראת>. <מחשבה רעה>. הכא קיימי כל רעותין בישין וכל הרהורין בישין וכל זנותין וכל בישין דעלמא. <כאן נמצאים כל הרצונות הרעים וכל ההרהורים הרעים וכל התואבות והרעות שבעולם>. ואיהי קיימא לכל רעותין אילין דאסתאב בר נש בהו כולא. <והיא אותה המחשבה הרעה עומדת על כל הרצונות האלו שהאדם יטמא בהם כולו>. בהאי מחשבה רעה קיימין כמה דרגין מסאבין וכולהו קימין לסאבא ליה לבר נש רעותין באינון הרהורין דמחשבה רעה. <באותה מחשבה רעה זו נמצאים כמה מדרגות טמאות וכולן עומדות לטמא האדם ברצונות ובהרהורים האלו של המחשבה הרעה>. וכדין אסתאב בר נש בהו ואתדבק בההוא סטרא. <ואז נטמא האדם בהם ומתדבק באותו צד>. ומן המדה הטמאה הזאת מקבל שפע סמאל שרו של עשו. ועל כן אמרו כי רכב על הנחש והטיל פגם בצורה עליונה ולא נזדקקה עד הקמת המשכן כאשר נבאר:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ג ב'] אמר רבי חייא במסכנותא הוה עלמא מיומא דעבר אדם על פקודייא דקב"ה עד דאתא נח ואקריב קרבן ואתיישב עלמא. <תרגום - אמר רבי חייא

העולם התקיים בעניות מיום שעבר אדם הראשון על מצוות הקב"ה עד שבא נח והקריב קרבן ועל ידי זה נתיישב העולם>. אמר רבי יוסי לא אתיישב עלמא ולא נפקת ארעא מזוהמת הנחש עד דקיימי ישראל על טורא דסיני ואיתאחידו באילנא דחיי. <אמר רבי יוסי לא נתיישב העולם ולא יצאה הארץ מזוהמת הנחש עד שעמדו ישראל על הר סיני ונאחזו בעץ החיים>:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ה ב'] והנחש. רבי יצחק אמר דא יצר הרע. <תרגום - והנחש, רבי יצחק אמר שהנחש הוא יצר הרע>. רבי יהודה אומר נחש ודאי. <ורבי יהודה אומר שהיה נחש ממש>. אתו לקמיה דר"ש אמר לון ודאי כולא חד וסמאל איתחזי על נחש. <באו לפני רבי שמעון אמר להם ודאי הכל אחד הוא סמאל ונראה רוכב על נחש>. וצלמיה חזן כל בריין וערקין מיניה. <וצורתו ראו כל הבריות וברחו מפניו>. ומטו לגבי אתתא במילין וגרימו מיתה לעלמא. <ובאו הס"מ והנחש בדברים עם האשה וגרמו מות בעולם>. ודאי בחכמה אייתי סמאל לווטין לעלמא וחבל אילנא קדמאה דברא הקב"ה בעלמא. <ודאי בחכמה הביא סמאל קללות על העולם וחיבל באילן הראשון שברא הקב"ה בעולם>. ומלה דא הוה תלי על סמאל עד דאתא אילנא אחרא קדישא דאיהו יעקב ונטל ברכן דהוא אתבריך לעילא ועשו לתתא. <ודבר זה תלוי על סמאל עד שבא אילן אחר קדוש שהוא יעקב ולקח את כל הברכות, שהוא סמאל יתברך למעלה ועשו מה שאיצטרך לקבל למטה>. דהא יעקב דוגמא דאדם הראשון הוה ושופריה דיעקב שופריה דאדם הראשון הוה. <כי יעקב היה דומה לאדם הראשון כי יפיו של יעקב היה כיפיו של אדם הראשון>. ועל דא כמא דמנע סמאל ברכאן מאילנא קדמאה הכי נמי מנע יעקב דאיהו אילנא דוגמא דאדם ברכאן מסמאל מעילא לתתא. <ועל כן כמו שמנע סמאל את הברכות מהאילן הראשון שהוא אדם הראשון כך מנע יעקב שהוא אילן דומה לאדם הראשון את הברכות מסמאל למעלה ומעשו למטה>. ויעקב דידיה נקט בכלא ועל דא ויאבק איש עמו. <ויעקב כל מה שלקח שלו לקח ועל כן כתיב "ויאבק איש עמו" זה סמאל>. והנחש היה ערום דא יצר הרע דא מלאך המות בגין דאיהו מלאך המות גרם מותא לכל עלמא. <"והנחש היה ערום" הוא יצר הרע הוא מלאך המות ומשום שהוא מלאך המות גרם מות לכל העולם>. ודא הוא רזא דכתיב קץ כל בשר בא לפני דא הוא קצא דכל בשרא דנטיל נשמתא דכל בשרא ואיקרי הכי. <וזה סוד הכתוב "קץ כל בשר בא לפני", פירוש מלאך המות שהוא עושה קץ לכל בשר שנוטל הנשמות מכל בשר ונקרא כך דהיינו קץ כל בשר>. היה ערום מקבל כח מערמת חטים ועל כן היה לו כח להשיאה. במסכת ברכות אמר רב יצר הרע דומה לזבוב יושב בין ב' מפתחי הלב שמואל

אמר כמין חטה שנאמר לפתח חטאת רובץ. ואפשר שזה ענין בעל זבוב איהי עקרון. וגרעין התמרה דומה לגרעין החטה והבן זה מספר הבהיר. מכל חית השדה. הוא שדה של תפוחים ששם החיה הרומשת. ויאמר אל האשה. לא דבר אל האדם רק אל האשה הנסתת אחריו:

ספר הבהיר נשמת הנקבה מן הנקבה נשמת הזכר מן הזכר והיינו דאזיל נחש בתרה דהוא אמר הואיל ונשמתה מן הצפון אסיתנה במהרה ומה הסתה הוה ביה משום דבא עליה. ענין הנשמות יתבאר לפנינו בג"ה (בגזרת האל). ויראה לי שאע"פ שהענינים כפולין כאשר רמזנו אף על פי כן בעילה ממש עשה בה כענין שאמרו רבותינו ז"ל הנחש השיאני עשה בה מעשה נישואין ועוד היום יש סימנין מזה. ואמרו קצת החכמים כי הזוהמא שהטיל נחש בחוה נחלקה לארבע רוחות הטומאה רוח שטות רוח זנות רוח חמדה רעה רוח חטאת כנגדן אב הטומאה וראשון ושני ושלישי ובהתיחד סמאל עם הנחש מנפש ועד בשר יכלה ואז הוא אבי אבות הטומאה והוא המת ומשם נמשכות תאוות החטא שהאדם חוטא בזה העולם. אף כי אמר אלהים תחלת דבריו התחיל באף. לא תאכלו מכל עץ הגן. דבר זה הוסיף מדעתו:

ספר הזוהר [שם] אף כי אמר אלהים רבי יוסי אומר באף פתח ובאף נטיל בעלמא. <תרגום - "אף כי אמר אלהים" רבי יוסי אומר הנחש פתח באף והביא אף וכעס לעולם>. [שם ב'] אמר ר' יצחק בכולא מלילו שקרא דכתיב אף כי אמר אלהים ולאו הכי אמר דהא כתיב מכל עץ הגן אכול תאכל. <תרגום - אמר רבי יצחק כל דבריו של הנחש דברי שקר מתחילתם, שאמר "אף כי אמר אלהים" ולא כן נאמר שהרי כתוב "מכל עץ הגן אכל תאכל", שהתיר לו הבורא הכל>:

ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו'. האזהרה היתה מן העץ שנאמר ומעץ הדעת והיא הוסיפה הפרי. אשר בתוך הגן מוסב על העץ הנזכר וכבר פירשתי כי פרי העץ רמז לשכינה:

ספר הזוהר [שם ל"ה ב'] ומפרי העץ דא אתתא לא תאכל(ו) ממנו בגין דכתיב רגליה יורדות מות ובהאי הוי פירא דהא באחרא לא הוי פירא. <תרגום - "ומפרי העץ" זו האשה ומה שכתוב לא תאכל ממנו משום שכתוב "ורגליה יורדות מות" (משלי ה ה) שאם ממשיך שפע מהנוקבא לבדה אז יורדת לקליפות ששם המות ולא שאין בה פירות ח"ו שהיא הנוקבא דקדושא אבל בסטרא אחרא לא עושה פירות>. ובפרקי דרבי אליעזר תני רבי זעירא ומפרי העץ אשר בתוך הגן אין העץ הזה אלא אדם שנאמר כי האדם עץ השדה. אשר בתוך הגן אין הגן אלא לשון נקייה אשר בתוך האשה ואין גן זו אלא האשה שנמשלה לגן עדן שנאמר גן נעול אחותי כלה. וזאת הגנה כל מה שנזרעה צומחת ומוציאה. כן

האשה כל מה שנזרעה הרה ויולדת מבעלה. כוונת המאמר הזה כבר רמזנוהו כי העץ רמז לצדיק והגן לכנסת ישראל:

בראשית רבה ולא תגעו בו הה"ד פן יוכיח בך ונכזבת (משלי ל ו) תני רבי חייא שלא תעשה את הגדר יתר על העיקר שלא יפול ויקצץ הנטיעות. אף כי פשט המאמר הזה מורה על שהוסיפה איסור הנגיעה על איסור האכילה מכל מקום נרמז בו סוד חטאם בגדר ועיקר וזהו ויקצץ הנטיעות:

כי יודע אלהים וגו'. ארז"ל במדרש תילים אמר לה הנחש מן העץ הזה אכל וברא העולם ואם אתם אוכלין אותו יכולין אתם לברוא העולם כמותו שנאמר והייתם כאלהים. אלא כל אומן שונא בני אומנותו:

ספר הזוהר [שם ל"ו א'] אמר לה באילנא דא ברא קב"ה עלמא ודאי והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. <תרגום - אמר הנחש לאשה באילן הזה ברא הקב"ה את העולם ועל כן ודאי אכלו ממנו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע>. דהא איהו הכי הוי והוא היודע טוב ורע. <שהרי הוא כך הוא שמו עץ הדעת טוב ורע>. ועל דא והייתם כאלהים וכו'. <ועל זה אמר הנחש "והייתם כאלהים" וכו'>. אמר רבי יהודה דלא אמר הכי דאי אמר באילנא דא ברא קב"ה עלמא יאות הוה אמר. <אמר רבי יהודה, הנחש לא אמר כך שאילו אמר שעל ידי עץ הדעת ברא הקב"ה את העולם היה אומר טוב>. אבל לא אמר אלא מאילנא דא אכל קודשא בריך הוא וכדין ברא עלמא וכל אומנא סני לחבריה. <אלא שהנחש אמר לחוה שמעץ הדעת אכל הקב"ה ואז ברא העולם וכל אומן שונא לחבירו>. אכולו מיניה ואתון תהון בראן עלמין. <אכלו ממנו ואתם תהיו בוראים עולמות>. ועל דא כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ובגין דאיהו ידע דא פקיד לכו עליה. <ועל זה אמר "כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו" שהוא ידע זה וציוה לכם שלא תאכלו ממנו>.

שים לבך להבין דברי רבי יהודה אמר כי אמת הוא כי באילן ההוא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם כי הכל נעשה באמצעותו אבל לא אכל ממנו כדברי הנחש המסית. ומה שאמרו רז"ל כי עשר לבושים לבש הקדוש ברוך הוא כשברא העולם רמז לזה והבן וזה:

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל:

ספר הזוהר [שם] מה חמאת. א"ר יצחק ההוא אילנא הוה סליק ריחין כד"א כריח שדה אשר ברכו יי' ובגין ההוא ריח דהוה סליק חמדת ליה למיכל מיניה. <תרגום - "ותרא האשה כי טוב" מה ראתה, אמר רבי יצחק אילן זה העלה ריחות כמו שכתוב "כריח

השדה אשר ברכו יי" ובגלל אותו הריח שהיה עולה חמדה אותו לאכול ממנו>. ענין אחר ותרא ראתה דם כי כשסחטה ענבים מאשכל הכופר אירע בה מדה כנגד מדה:

ספר הזוהר [שם] ותרא האשה רבי יוסי אומר ראייה היא. <תרגום - "ותרא האשה" רבי יוסי אומר שהראייה שלה הביאה לה חמדה ולא הריח>. אמר ליה רבי יהודה ותפקחנה עיני שניהם. <אמר לו רבי יהודה "ותפקחנה עיני שניהם" וזה קרה אחרי החטא>. א"ל האי ראייה כשיעורא דאילנא נקטת ליה דכתיב ותרא האשה דווקא. <אמר לו רבי יוסי ראייה זו שקודם האכילה בשיעור האילן היתה דהיינו ראייה שכלית שכתוב "ותרא האשה" בדווקא שהשיגה מדת מלכות הנקראת אשה>. ויונתן תרגם וחמת אתתא ית סמאל מלאך דמותא. כי טוב העץ סמך כי טוב אל העץ כד"א (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב:

ספר הזוהר [שם] ותרא האשה כי טוב. חמאת כי טוב ולא אתיישבה ביה. <תרגום - "ותרא האשה כי טוב" ראתה כי טוב ולא נתיישבה דעתה שלא לגרום פירוד>. והבן אמרו כי תאוה הוא לעינים ממאמר רבותינו ז"ל ואחרי עיניכם זה זנות כמו שנפרש במקומו בג"ה (בגזרת האל). ותקח מפריו ותאכל. הנה חטא האשה היה בפרי שעשה ממנו כח בפני עצמו בלתי המשכת הכל כענין אחר במיטטרון. וזהו מאמרם בב"ר האשה סחטה ענבים והביאה לו לאדם הראשון ומכאן תבין טומאת האשה בימי נדותה כי היא מדה כנגד מדה. כי הפרידה היין המשומר בענביו ששת ימי בראשית כענין שאמרו רז"ל עין לא ראתה רבי יהושע בן לוי אמר זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית (ר"ל) [ר' שמואל בר נחמני] אמר זה עדן. רבי יהושע רמז למדת הדין של מטה שלא ראתה עין מעולם והיא מחוברת עם האילן אחדות עולם. והמשילה ליין שהוא אדום בגוונו רמז למדת הדין בגוונו. ולשון משומר ר"ל שהוא מחובר בתוך הפרי כמו לב בגוף. ויש מפרשים מלשון משמרת ורוצה לומר יין זך ונקי בתוך ענביו ואל תתמה על מלת עין כי כל השגה נקראת ראייה ורבי שמעון בן לקיש (צריך להגיד רבי שב"נ) נכנס לפנים ממנו ואמר זה עדן:

ספר הזוהר [שם] ותקח מפריו ותאכל הא תנינן סחטה ענבים ויהבה ליה וגרם מותא לכל עלמא. <תרגום - "ותקח מפריו ותאכל", הנה למדנו שסחטה ענבים ונתנה לאדם ובאכילתם גרמו מות לכל העולם>. דהא אילנא דא ביה שרייא מותא והוא אילנא דשליט בליליא. <בזה האילן בו שורה המות והוא אילן השולט בלילה דהיינו הנוקבא שולטת בלילה>. וכד איהי שלטא כל בני עלמא טעמו טעמא דמותא. <וכשהיא שולטת כל בני העולם טועמים טעם מות כי השינה אחד בששים ממות>. אלא אינון בני מהימנותה

מקדמי ויהבי ליה נפשייהו בפקדונא. <אלא אלו בני האמונה מקדימים ונותנים לה נפשותיהם בפקדון ככתוב "בידך אפקיד רוחי">. ובגין דאיהו בפקדונא אתהדרו נפשין באתרייהו ועל דא כתיב ואמונתך בלילות. <ומשום שהן בפקדון אינן ניזוקות וחוזרות בבקר למקומן, ועל זה כתוב "ואמונתך בלילות">:

ספר הבהיר ובלא מחיר יין וחלב מאי יין וחלב מה ענין זה אצל זה אלא מלמד שיין הוא פחד וחלב הוא חסד ומפני מה הזכיר יין תחלה מפני שהוא קרוב אלינו יותר יין וחלב סלקא אדעתך אלא אימא דמות יין וחלב. מכאן תבין סוד אסור יין נסך כי כחות האומות אין להם חלק ביין ההוא לפיכך מנעם עושה יין נסך כי יינם הוא מסורי הגפן נכריה (ירמיה ב כא). אבל זה היין הוא המשמח אלהים ואנשים וכשאדם שותהו מתעלה למקום שהיתה תחלת תועלתו ועל כן הוא סבה לגלוי הנסתרות כענין שאמרו רז"ל כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו והבן זה. ומפני שהאשה נמשלה לגפן שנאמר אשתך כגפן פוריה ומן הגפן הזה יוצא היין הנזכר על כן תקנו ברכת נשואין על היין והמובחר הוא אדום כזרע האשה שמזרעת אודם כענין שנאמר (בראשית מ"ט:י"ב) חכלילי עינים מיין. כבס ביין לבושו. (בראשית לב') ודם ענב תשתה חמר. (משלי כג לא) אל תרא יין כי יתאדם וכתיב בתריה אחריתו כנחש ישוך רמז לנחש הקדמוני:

ספר הזוהר [שם] מה כתב ותקח מפריו ותאכל ולא כתיב ותקח ממנו. <תרגום - מה כתוב "ותקח מפריו ותאכל" ולא כתוב ותקח ממנו, מן העץ>. איהי אתדבקת באתר דמותא וגרימת מיתה לכל עלמא ואפרישת חיים מן מותא. <היא נתדבקה במקום המות וגרמה מות לכל העולם והפרידה החיים מן המות בזה שהפרידה היסוד מהמלכות>. ובחובא דא גרם פרישותא לאתפרשא. <וחטא הזה גרם לפירוד בין הנוקבא לז"א>. דהא קול מדבור לא מתפרשין לעלמין. <שהרי קול שהוא ז"א מדבור שהיא הנוקבא אינם נפרדים לעולם>. ומאן דמפריש קול מדבור אתאלים ולא יכיל למללא. <ומי שמפריד קול מדבור נעשה אילם ואינו יכול לדבר>. כיון דאשתקיל מיניה מלולא אתיהיב לעפרא. <וכיון שניטל ממנו הדבור הוא ניתן לעפר>. אמר כי הפרידה מדת הדין ממדת רחמים. ובסבת העון הזה אמר כל מקום שגלו שכינה עמהם וזהו אמרו גרם פרישותא לאתפרשא והבן זה. הנה שביארנו כי חטא האשה היה במלכות. אמנם חטא האדם היה בצדיק יסוד עולם הנקרא ברית שנאמר והמה כאדם עברו ברית (הושע ו ז):

בראשית רבה איש תהפוכות ישלח מדון (משלי טז כח) זה נחש שהפך דברים על בוראו. ונרגן שרגן דברים על בוראו שאמר לא מות תמותון. מפריד אלוף שהפריד אלופו של עולם. הרמז לצדיק יסוד עולם שנאמר העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה

(משלי ב יז). אמרו רבותינו זכרונם לברכה ומאן ברית אלהיה ההוא אתר דאתקרי ברית זהו מאמרם והמה כאדם עברו ברית. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אדם הראשון מושך ערלתו הוה:

ספר הזוהר [שם ל"ה ב'] רבי יהודה שאיל לרבי שמעון הא דתנינן אדם הראשון מושך ערלתו הוה מאי הוה. <תרגום - רבי יהודה שאל את רבי שמעון זה שלמדנו אדם הראשון היה מושך בערלתו מה פירושו>. אמר ליה דפריש ברית קדש מאתריה. <אמר לו רבי שמעון שהפריד ברית קודש ממקומו דהיינו שהפריד את היסוד דז"א מן המלכות>. ודאי מושך בערלה הוה ושבק ברית קודש ואתפתה במיליה דנחש. <ודאי על ידי זה המשיך עליו את הערלה ועזב את קדושת היסוד ואתפתה בדברי הנחש>. ענין הקצוץ יש לך לדעת כי יש חילוק בין מועט למרובה וענינו הוא לעשות אחת מן העשר ספירות רשות בפני עצמה ומחלק רשות אחד לשתים והרי הוא מאמין בשתי רשויות:

בראשית רבה ומהו אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון וחוה. ר' יהודה בר רבי אלעאי אמר ענבים היו שנאמר וענבימו ענבי רוש אשכלות מרורות למו. אשכולות הללו הביאו מרורות לעולם. בפרקי רבי אליעזר מצא נח גפן שגורשה מגן עדן. אמר רבי עקיבא אמר רבי זכאי אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח נח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמו שאמרו אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה. דתניא רבי מאיר אומר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה. ואף כי תמצא קצת מרז"ל שאמרו חטה היתה כבר ידעת סוד החטה בפסוק והנחש היה ערום וכולם נתכוונו לדבר אחד. אמרו שם בב"ר רבי מאיר אומר חטה היתה כדלא הוי בבר נש דעה אי לא אכיל ההוא גברא פתא דחיטין מן יומוי רב שמואל בר רב יצחק בעא קמיה דרבי זירא אמר ליה והא כתיב עץ אמר ליה מתמרות היו כארזי לבנון. רבי אבא דעכו אמר אתרוג היה הה"ד ותרא האשה כי טוב העץ אמר רבה צא וראה איזהו אילן שעצו נאכל כפריו ואי אתה מוצא אלא אתרוג. ע"כ בבראשית רבה. וסוד האתרוג תדעהו בסוד הלולב בג"ה (בגזרת האל) והכל הולך אל מקום אחד. ספר הבהיר שאלו לו תלמידיו אימא לן עובדא היכי הוה. אמר להן סמאל הרשע קשר עם כל צבאות מעלה על רבו משום דאמר קב"ה ורדו בדגת הים אמר היאך אוכל להחטיאו ולגרשו מלפניו ירד עם כל חיילותיו ובקש לו בארץ חבר כמוהו ומצא נחש היה לו דמות גמל רכב עליו והלך לו אל האשה אמר לה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן. אמר אבקש יותר ואוסיף כדי שתגרע היא אמרה לו לא מנענו אלא מעץ הדעת אשר בתוך הגן אמר לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון. הוסיפה שני דברים אמרה מפרי העץ ולא אמר להם אלא מעץ ואמרה ולא תגעו בו פן

תמותון. מה עשה סמאל הרשע הלך ונגע באילן והיה האילן צווח ואומר אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני (תהלים לו יב) רשע אל תגע בי. הלך ואמר לאשה הרי נגעתי באילן ולא מתי אף את געי בו ולא תמותי הלכה האשה ונגעה באילן ראתה מלאך המות בא כנגדה אמרה אולי עכשיו אני מתה והקדוש ברוך הוא עושה לו אשה אחרת ונותנה לאדם הריני גורמת לו שיאכל עמי אם נמות נמות שנינו ואם נחיה נחיה שנינו. לקחה מפירות האילן ונתנה לאדם בעלה נתפקחו עיני שניהם וכהו שיניו אמר מהו זה שהאכלתני שכשם שקהו שני כך יקהו שני כל הבריות. ישב לו בדין אמת שנאמר ישבת לכסא שופט צדק (תהלים ט ה). קרא לאדם אמר לו למה ברחת מפני. אמר את קולך שמעתי בגן ורעדו עצמותי ואירא כי עירום אנכי ואחבא. עירום אנכי מפעלי עירום אנכי מצוויי עירום אנכי ממעשי ואחבא. מה היה לבושו של אדם עור של צפורן וכיון שחטא הסירו מעליו ראה עצמו ערום שנאמר מי הגיד לך כי עירום אתה אמר אדם לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כשהייתי לבדי שמא חטאתי לך אלא האשה שנתת עמדי היא הדיחתני מדבריך שנאמר האשה אשר נתת עמדי אמר לה הקדוש ברוך הוא לא דייך שחטאת אלא שהחטית את אדם אמרה לפניו רבונו של עולם הנחש השיאני לחטוא לפניך הביא שלשתן וגזר עליהן גזירות דין והפיל סמאל והכת שלו ממקום קדושתו מן השמים וקצץ רגליו של נחש וארורו מכל חיה ובהמה ופקד עליו שיהא מפשיט עורו אחת לשבע שנים בעצבון גדול:

ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות: ספר הזוהר [שם ל"ו ב'] אמר רבי חייא דהא אתפקחו למנדע בישין דעלמא מה דלא ידעו עד השתא. <תרגום - "ותפקחנה עיני שניהם" אמר רבי חייא שנפקחו לדעת את רעות העולם מה שלא ידעו עד עתה>. כיון דידעי ואתפקחו למנדע ביש כדין ידעו דהא ערומים הם דאבדו זהורא עילאה דהוה חפי עליהו ואסתלק מינייהו ואשתארו ערומים מיניה. <מכיון שידעו ונפקחו עיניהם לדעת רע אז ידעו כי עירומים הם שאיבדו זוהר עליון שהיה חופה עליהם ונסתלק מהם ונשארו ערומים ממנו>. ויתפרו עלה תאנה אתדבקו לאתחפייה באינון צולמין דההוא אילנא דאכל דאיקרון טרפי אילנא. <"ויתפרו עלי תאנה" פירושו שנדבקו להתכסות באותם הצללים של האילן ההוא שאכלו ממנו שנקראים קליפות האילן>. ויעשו להם חגורות רבי יוסי אמר כיון דידעי מהאי עלמא ואתדבקו ביה חמן דהאי עלמא מתדבר על אינון טרפין דאילנא ועבדו תוקפא לאתתקפא ביה בהאי עלמא. <"ויעשו להם חגורות" רבי יוסי אמר כיון שידעו מהעולם הזה ונתדבקו בו ראו שהעולם הזה מתנהג על ידי הקליפות האילן ועשו להם חיזוק להתחזק בהם

בעולם הזה>. וכדין ידעו כל זייני חרשין בעלמא ובעו למיחגר זיינין בהו באינון טרפי אילנא בגין לאגנא עלייהו. <ואז ידעו כל מיני כישוף שבעולם ורצו לחגור כלי זין מכוחם של קליפות האילן הזה כדי להגן על עצמם>. זה המאמר מבואר מתוך דברינו והבן מה שאמר ויעשו להם חגורות כי מלת חגורה נאמרה על החרב שנאמר חגור חרבך על ירך גבור. ור"ל כי נדבקו ברוח טומאה שהם עלים וקליפות מן האילן העליון שהם כחות הטומאה המשפיעים לעולם הניחו המוח ונדבקו בקליפות להתנהג בכחם בזה העולם. ועל כן אמר וכדין ידעו כל זייני חרשין וכו'. כי כל מעשה שדים וכשפים נשפעין משם. ומכאן תבין פירוש מתניכם חגורים:

ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. הנה פגם האשה של מטה פגמה באשה של מעלה כמה דאת אמר ובפשעיכם שולחה אמכם (ישעיה נ א). וכתיב נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה. (ירמיה יב ז) זהו שאמרו רז"ל תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר חביבין ישראל שכל מקום שגלו שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם וכו':

מדרש רות (זוהר חדש פ' ט"ד) ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא אדם הראשון משבא סמאל רכוב על הגמל וסבב אותו שחטא לא זכר את האיש שבמסכנותא יהיה על זה העון שהנחש סבב לחיה וסמאל לאדם הראשון וסמאל לא הוה ביה כחא דיהפוך לאדם עד שבא נחש והפך לבה דחוה וחוה הפכה לבו דאדם וחטאו שניהם ועל דא אמר האשה אשר נתת עמדי שסמאל לא היה לו רשו דיהפוך לי עד שבאה חוה וגרמה לי דאכילנא מיניה ועל דא איתתא היא דאתענשת ובכל מקום שגלו שכינה עמהם ולא אמר אחד מן המדות זכרים. וגם בספר הזוהר אמרו ובחובא דא גרם פרישותא לאתפרשא וכבר הבאנוהו למעלה והענין הוא כי חטא האדם עולה במסלה העולה בית אל ופוגם בצורה עליונה כענין על מכרם בכסף צדיק (עמוס ב ו) זה הקדוש ברוך הוא. ועוד אמרו יונתי תמתי מה התאומים הללו חשש אחד מהם ראשו חבירו מרגיש כך אמר הקדוש ברוך הוא עמו אנכי בצרה ועדיין נבאר זה בג"ה (בגזרת האל). ע"א (ענין אחר) גם לרבותינו ז"ל על גלות השכינה כי היא השופעת לעולם דכתיב וכסף הרבתי לה וזהב עשו לבעל (הושע ב י). מדרש רות (זוהר חדש פ"ד ט"א) הנפש נמשלת לשכינה והגוף לישראל ישראל שחטאו למה השכינה גולה עמהם אלא על מה שנתן להם עושר וכבוד מאד ויהב להון כל מה דבעו והם חטאו ועל דא אמר וישמן ישורון ויבעט ועל דא גלתה עמהון. מה רימה ותולעה עולה על הגוף בשעה שישראל רעים בני עשו וישמעאל שנקראו רימה ותולעה שולטים עליהם והגוף נבקע והורגים ישראל ועל דא אף בשרו עליו יכאב ונפשו

עליו תאבל וכדין איהי מסאבת לנשמה העליונה דמקרי נעמי ומכאן תבין פירוש ואפקוד עונה עליה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ו א'] אמר רבי שמעון נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר. <תרגום - אמר רבי שמעון כתיב "נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר" (תהלים ל"ט ג'). פירוש מרוב השתיקה נעשיתי אילם ואפילו בדברים הטובים ואפילו כי כאבי נעכר החרישׁ>. האי קרא כנסת ישראל אמרו דאיהי בגלותא. <פסוק זה אומרת כנסת ישראל שהיא הנוקבא דז"א שהיא בגלות>. מ"ט בגין דקול מדבר ליה לדיבור. <וטעם משום שז"א הנקרא קול מנהיג את הדיבור>. כיון דאיהי בגלותא קול אתפרש מיניה ומלה לא אשתמע. <וכיון שהיא בגלות הרי קול נפרד ממנה והדיבור שהיא הנוקבא לא נשמע>. ועל דא נאלמתי דומיה. <ועל כן אמרה הנוקבה נאלמתי דומיה>. מ"ט בגין דהחשתי מטוב ולא (אחיל) [אזיל] קול בהדי. <ומה הטעם שנאלמה משום שהחשיתי מטוב, שהקול שותק ולא הולך עמה>. וישראל אמרי לך דומיה תהלה. <וישראל אומרים אז "לך דומיה תהלה" (תהלים ס"ה ב')>. מאן דומיה תהלה דא תהלה לדוד דאיהי דומיה בגלותא ושתיקא בלא קול. <מי השותקת, היא תהלה לדוד היינו המלכות בגלות, ומשותקת בלי קול>. והענין כי בהיות כנסת ישראל שלמטה בארץ הטהורה נוהגים כשורה לעשות כמשפט וכתורה היתה השכינה ברוח הקדש ביניהם נאה והדורה ועל כל כבוד חופה ועטרה שנאמר מידעת זאת בכל הארץ (ישעיה יב ה). וכתיב ה' מלך תגל הארץ שהרמז לארץ החיים ובהפך זה היא כצפור נודדת מן קנה ויוצאת מביתה וממלונה כענין שנאמר משדד אב יבריח אם (משלי יט כו) וכתיב למה תהיה כגר בארץ וכאורח נטה ללון (ירמיה יד ח) וזהו רמז נאלמתי כענין וכרחל לפני גוזזיה נאלמה (ישעיה נג ז). וכבר ידעת סוד רחל בענין רחל מבכה על בניה כי בהסתלק ממנה מדת טוב הנקרא קול אז התהלה דומיה כענין שנאמר הוא תהלתך והבן זה. ואמרו רז"ל במדרש איכה בכה תבכה בלילה לילה היה מושך עמהם קינה והרמז למדת לילה זהו שנאמר על זאת אספדה ואלילה וכתיב על אלה אני בוכיה כבר ידעת כי כנסת ישראל נקראת זאת ואני כדאמרינן שחורה אני ונאוה וכתיב כי אני ה' רופאך. ומלת אלה רומז לרוח הטומאה כדאמרינן על אלה חשכו עינינו (איכה ה יז). וכן אמרו רז"ל בתנא דבי אליהו רחל מכבה על בניה אל תקרי רחל אלא רוח אל:

ספר הזוהר [ויחי רכ"ח א' ופקודי רל"ו ב'] על אלה אני בוכיה. <תרגום - "על אלה אני בוכיה" (איכה א טז)>. מאי טעמא בגין דאתיהב רשו לאתר דא לשלטאה על ישראל ולחרבא מקדשא. <למה בוכה השכינה הנקראת אני לפי שניתן רשות לסטרא אחרא

לשלוט על ישראל ולהחריב את המקדש>. ובגין דאיתיהב לון רשו לשלטאה כתיב על אלה אני בוכיה. <ומכיון שניתן להם רשות לשלוט כתוב על אלה אני בוכיה>. רזא דמלה על אלה דא סטרא דמסאבא דאתיהיב לון רשו לשלטאה. אני בוכיה דא רוחא קדישא דאיקרי אני. <סוד הדבר, "על אלה" הוא צד הטומאה שניתן להם הרשות לשלוט. "אני בוכיה" זה רוח הקדש שנקרא אני>:

ובמדרש איכה על אלה אני בוכיה רבי שמואל בר נחמני אמר על עבודה זרה שנאמר אלה אלהיך ישראל. זהו שנאמר אשכח בניך גם אני (הושע ד ו) כלומר גם אשכח השכינה הנקראת אני עליה רמז הכתוב קולה כנחש ילך כי בחיל ילכו ובקרדומות באו לך כחוטבי עצים (ירמיה מו כב) והבן זה. זהו שאמר הכתוב נודי ספרת אתה (תהלים נו ט) רוצה לומר גלותי עם גלותך. ואמרו רבותינו ז"ל בכל צרתם לוא צר (ישעיה סג ט) כמה דאת אמר יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה (תהלים צא טו). אמר הקדוש ברוך הוא בשעה שמנעת צרה לישראל והם מבקשים אותי ויהיו משתפין כבודי עמהם אני עונה אותם שנאמר יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אמר רבי יודן למה הדבר דומה לאשה שהיתה עוברה והיה לה כעס עם אמה ועלתה אמה למעלה ובעת לידתה היתה צווחת למטה והיתה אמה שומעת קולה למעלה והיתה צווחת אף היא כנגדה והיו שכינותיה אומרות לה מה טיבך שאת צועקת וכי את יולדת עמה אמרה להן בתי יולדת בצער ואע"פ שכעסתי עליה איני יכולה לסבול צווחתה אלא הריני צווחת עמה וכי צרתה של בתי אינה שלי. והרמז מופלא ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת (עזרא א כג). ואמרו רבותינו ז"ל אמר דוד רבונו של עולם אתה סבור שאנו דוחקים עליך שתקרב את הקץ בשבילנו אלא עד מתי ימינך ממושכנת שנאמר למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו. ועל העניין הזה תיקנו להזכיר גלות השכינה עם גלותינו באומרנו כהושעת אלים בלוד עמך וכל האל"ף בי"ת ההיא משום דכתיב יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה וזהו אמרנו אני והו הושיענא כלומר שיושיע אותנו ושמו עמנו שנאמר צדיק ונושע הוא (זכריה ט ט) וזהו חנון בידם מעבידים וכל הענין ההוא. ע"א (ענין אחר) ועקר כי אני והו הם שני שמות שיש לשכינה משם של ע"ב אותיות והטעם להזכיר אלו השמות מפני שבהם נרמז גלות השכינה שנאמר ואני בתוך הגולה (יחזקאל א א) והוא אסור בזיקים (ירמיה מ א) ובקשתינו מלפניו יתעלה שיושיע את שמו הגדול כמה דאת אמר על דבר כבוד שמך וזהו עשה למען שמך:

מדרש איכה הדבר אשר היה אל ירמיהו וגומר והוא אסור בזיקים ומה דבר אמר ליה איחות עמהון ואנא מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון אמר אם אנא

נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון וסגי הוא מהני להון הה"ד למענכם שולחתי בבלה מניין שחזר ירמיהו מן הדין קריא דכתיב הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' אחרי שלוח אותו נבוזראדן רב טבחים מן הרמה בקחתו איתו והוא אסור באזיקים. אמר ר' אחא כביכול והוא ודכוותיה ואני בתוך הגולה. ענין אחר אני והו רמז להקדוש ברוך הוא הנקרא הוא ולשכינת עוזו הנקראת אני ונתייסד על הפסוק ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר (תהלים עח סא). ודע כי אף שאר המדות אשר לפניך הם בחסרון בזמן הגלות כמה דאת אמר העניים והאביונים מבקשים מים ואין (ישעיה מא יז) וכתיב הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם שהרמז בהם לשש קצוות והשכינה כמאמר רבותינו ז"ל לאחר שחרב בית המקדש נתמעטה פמליא של מעלה. ואמרו עוד בפסוק צדקתך אלהים עד מרום כשם שהתחתונים צריכים צדקה אלו מאלו כך העליונים צריכים צדקה וכן הצדיק אבד שהרמז לצדיק יסוד עולם הנקרא זה כד"א זה אלי. וכתיב על זה היה דוה לבנו זהו שנאמר בחרבן הבית ערו ערו עד היסוד בה רוצה לומר צדיק יסוד עולם:

מדרש רות (זוהר חדש פ' ט"ג) הצדיק אבד כל זמן שלא יבא השפע אבד ועליו נאמר ונהר יחרב ויבש ובעת הברכה נאמר כי אתה תברך צדיק (תהלים ה יג) וברכות לראש צדיק (משלי י ו):

ספר הבהיר תנא עמוד אחד מן הארץ עד לרקיע וצדיק שמו על שם הצדיקים וכשישראל צדיקים מתגבר ואם לאו מתחלש והוא סובל כל העולם דכתיב צדיק יסוד עולם ואם חלש לא יוכל להתקיים העולם. הבן כל זה כי לא מן הארץ והרקיע אשר עלינו דבר זהו שנאמר בית קדשנו ותפארתנו היו לשריפת אש וגומר (ישעיה סד י) ר"ל כי אין שם מים רק כחות הטומאה שנמשלו לאש הפך הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישעיה סו ב) ונקראה ירושלים עיר האמת (זכריה ח ג) מה שלא היה לעולם כי עד אז לא נקראה רק עיר הצדק כד"א צדק ילין בה (ישעיה א כא). אמנם אז יתקיים עיניך תיארנה ירושלים נוה שאנן (ישעיה לג כ) ומלכי צדק מלך שלם (בראשית יד יח). ראיתי לברר לך רמזים שנרמזו בפרשת ויהי בחצי הלילה הרומז לענין זה כפי מה שרמזו רז"ל במדרש רות אמנם לא אביא לשונם מפני האורך. כבר ידעת מה שאמרו רז"ל שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ושאג (ירמיה כה ל). ואמרו רז"ל כי במשמרה שנייה הקב"ה מתייחד עם שכינת עוזו וכשהיא בגלות אומר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת (רות ג ח). האיש זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה וילפת כד"א ילפתו ארחות דרכם (איוב ו יח).

והנה אשה שוכבת מרגלותיו היא השכינה הפך שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. רק השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א):

ספר הבהיר השליך משמים ארץ. משל למה הדבר דומה למלך שהיתה לו עטרה נאה על ראשו ומילת נאה בכתיפיו ובאה לו שמועה רעה השליך העטרה מראשו והמלת מכתיפיו. דמה אותה לעטרה כד"א אשת חיל עטרת בעלה כדאמרינן בספר הבהיר ללמדך שאותה תאגא עולה עד למעלה. ומאי משמע שאותה תאגא אבן יקרה היא מוכללת ומעוטרת דכתיב אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה ועולה עד המקום אשר נחצבה ממנו דכתיב משם רועה אבן ישראל זהו שנאמר השליך משמים ארץ תפארת ישראל. רוצה לומר כי תפארת ישראל השליך הארץ העליונה והפרידה מן השמים. ויש מפרשים כי תפארת ישראל הוא המושלך רוצה לומר השליך את תפארת ישראל משמים ארץ:

מדרש איכה השליך משמים ארץ תפארת ישראל. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך הקניטוהו וקבל עליו הקניטוהו וקבל עליו אמר כלום בני המדינה מקניטין אותי אלא בשביל העטרה הזאת שהיא נתונה על ראשי הא מקלקלא לאפיהון. כך אמר הקדוש ברוך הוא כלום ישראל מכעיסין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב אביהם שהיא חקוקה בכסאי הא מקלקלא לאפיהון הה"ד השליך משמים ארץ תפארת ישראל. ואז הקדוש ברוך הוא שואל אותה מי את בתי כי בתו היא שנאמר רני ושמחי בת ציון (זכריה ב יד) כלומר היאך את מתנהגא בגלותא והיא השיבה ואמרה אנכי רות אמתך כלומר מרווה מן הצער והגלות ופרשת כנפיך על אמתך (רות ג ט). מלת כנף תבין מפסוק מכנף הארץ (ישעיה כב טז) לאחוז בכנפות הארץ (איוב לח יג) והסוד רמז בפסוק יפרוש כנפיו לתימן (איוב לט כו). והענין הוא כי מדת היסוד נקרא אביר יעקב וכשהוא שואב מן הבינה ולמעלה אזי הנשר אינה נושרת ונובלת עליה רק היא כפורחת עלתה נצה (בראשית מ י). ועל כן אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב המן הבינה שלך מלא אביר יעקב שפע ונוצה ויפרוש כנפיו לתימן שהרי חסדי דוד שואבים משם מאברהם שהוא בתימן וכן אנו אומרים מגן אברהם מגן דוד חסד לאברהם חסדי דוד לפיכך בבאו לחבק את המלכות שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שיר השירים ב ו) יפרוש כנפיו לתימן זהו וימינו תחבקני. וכתיב אלוה מתימן יבא (חבקוק ג ג). עניין אחר נקראת רות כלומר שהייתי מרווה אותך בשירות ותושבחות כדאמרינן אזכרה נגינתי בלילה. אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא זוכרת אני שירות שהייתי אומרת לפניך בלילות כדאמרינן ונגינותי ננגן כל ימי חיינו (ישעיה לח כ). שירת כנסת ישראל

היא בלילה כדאמרינן ובלילה שירה עמי. שירה כתיב בה"א הרומזת לשכינה. זהו ויהי לאבל כנורי (איוב ל לא) ואמרו רבותינו ז"ל זה כנורו של דוד וזהו מאמרם מניין שכנסת ישראל מתפללת והקדוש ברוך הוא חפץ לשמוע קולה כד"א השמיעיני את קולך וגומר. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה בפסוק אני חבצלת השרון אין שרון אלא שהיא שרה למי שברא העולם דכתיב שבחי ירושלים את ה' ועל ירושלים של מעלה דבר הכתוב. והענין לבער כל מיני חוח וקמשונים ולתקן המסלה לישראל זהו סוד אלהים אל דמי לך (תהלים פג ב) כי הנה אויביך (שם ג') וגומר. אל תתני דמי לך וגומר. וכתיב למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך. רוצה לומר על כן אודך לעולם כדי שגם הכבוד לא ידום כי כפי העשוי למטה כך למעלה:

ספר הזוהר [נשא קכ"א א'] ובפלגות ליליא ממש איתער שמאלא כמלקדמין. <תרגום - בנקודת חצות לילה ממש מתעורר השמאל שהוא הגבורה כמקודם בעת השקיעה>. וורדא קדישא סלקא ריחין והיא משבחא ואירמת קלא. <והשושנה הקדושה שהיא המלכות מעלה ריחות בסוד העלאת מ"ן ומשבחת ומרימה קולה להקב"ה>. וכדין סלקא ושרייא לרישיה לעילא בשמאלה ושמאלא מקבל לה. <ואז כשעולה השחר ושורה ראשה בשמאלה דהיינו כתר דמלכות נקשר בזרוע שמאל של ז"א, והז"א מקבל אותה בשמאלו בסוד תפילין>. ומכאן תבין מאמר רז"ל על כנורו של דוד שהיה מנגן בחצי הלילה מפני רוח צפונית שהיתה מנשבת בו. ואז היה קם דוד ממטתו להגביר כחו שנאמר חצות לילה אקום להודות לך כדי להתחבר עמה כמו שאמר בזה המאמר זכאה הוא מאן דאיתער לזווגא ליה ויש אומרים כי זמן בקשת רחמים הוא בסוף הלילה שנאמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא ואמרו רז"ל לעת מצא זו אשה ר"ל במשמרה שלישית שאשה מספרת עם בעלה והבן זה. ואע"פ שאני איני כדאי אני אכריע והוא האמת כי בחצות הלילה ראוי להשתתף עם כנסת ישראל ולבקש רחמים עליה ועל בניה כענין שהיא עושה למעלה שנאמר ופרשת כנפיך על אמתך או הירא ממדת הדין כענין שנאמר חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך הרומז למדת הדין אמנם בקשת צרכיו בסוף הלילה שתינוק יונק משדי אמו ועדין אבאר זה בגזרת האל. ובקשה זו צריכה להיות בנפילת אפים כאשר נבאר עוד בגזרת האל:

הג"ה. בספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ב א'] אמר רבי אלעזר בתחלת שעתא קמייתא בליליא כד נשף יממא ועייל שמשא מאריה דמפתחן דממנן על שמשא על בתליסר תרעין דפתיחן ביממא. <תרגום - אמר רבי אלעזר בתחילת השעה הראשונה של הלילה כשהיום עובר והשמש שוקעת, בעל המפתחות שהוא מטטרו"ן הממונה על השמש נכנס בשלשה

עשר שערים הפתוחים ביום>. בתר דעל בכלהון כל אנון תרעין סתימין כרזא קאים ושרי לכרוזא. <ואחר שנכנס בכולם כל אותם השערים נסגרים שלא יכנסו בהם החיצונים השולטים בלילה, אז עומד הכרוז שהוא המלאך גבריאל ומכריז על איסוף המלאכים השומרים את העולם>. קאם מאן דקאם ואחיד לאינון מפתיחן בתר דסיים כרוזא כל אינון נטרי עלמא מתכנשין וסלקין. <ואז עומד מי שעומד היינו המלכות ומקבלת את המפתחות, אחר שהכרוז מסיים אז כל אותם המלאכים שומרי העולם מתקבצים ועולים ומתמנים מלאכים אחרים לשמירת לילה>. לית מאן דפתח קוטרא כולא (משתתפין) [משתתקין] . <ואין מי שיפתח הקשר כי כולם משתתקים>. כדין דינין דלתתא מתערין ואזלין ושאטין בעלמא וסיהרא שרי לאנהרא. <אז מתעוררים הדינים של מטה והולכים ומשוטטים בעולם והלבנה שהיא המלכות מתחילה להאיר>. ומארי דיבבא תקעין ומיללין תקעין תניינות כדין מתערין שירותא ומזמרין קמיה מריהון. <ובעלי היבבא שהם כוחות הדין המעוררים יבבא ויללה בעולם תוקעים ומיללים דהיינו תרועה, אח"כ תוקעים שנית אז מתעוררת השירה והמלאכים מזמרים לפני רבונם>. כמה מארי תריסין קיימי בקיומייהו ומיתערין דינין דעלמא. <וכמה בעלי מגינים עומדים בקיומם ומעוררים דינים בעולם>. כדין בני נשא נימין ונשמתא נפקת ואסהדא סהדותא ואתחייבת בדינא וקודשא בריך הוא עביד חסד בבר נש ונשמתא תאבה לאתרה. <וכשבני אדם ישנים אז הנשמה יוצאת מהגוף ומעידה עדותה ומתחייבת בדין והקב"ה עושה חסד עם האדם ונשמתו חוזרת למקומה>. בפלגות ליליא כד ציפורין מתערין סיטרא דצפון איתער ברוחא קאים בקיומייה שרביטא דסטר דרום ובטש בההוא רוחא ואתבסם. <בחצות לילה כשהצפורים שהם המלאכים מתעוררים בשירתם צד צפון שהוא מדת הדין מתעורר ברוחו דהיינו רוח צפונית מתחזקת, וכנגדו קם בקיומו השרביט של צד דרום שהוא חוט של חסד ומכה באותה הרוח דהיינו מזדווג בה על מנת להמתיק הדין>. כדין קדוש ברוך הוא איתער הוא בנימוסיה לאשתעשעא עם צדיקייא דבגינתא דעדן. <אז מתעורר הקב"ה כמנהגו להשתעשע עם הצדיקים בגן עדן>. בההוא שעתא זכאה חילקיה דבר נש דקאים לאשתעשעא באורייתא דהא קדוש ברוך הוא וכל צדיקייא דגנתא דעדן צייתין לקליה הה"ד היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך. <אשרי חלקו של האדם הקם באותה השעה להשתעשע בתורה כי הקב"ה וכל הצדיקים שבגן עדן מקשיבים לקולו, על זה נאמר "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני" (שה"ש ח יג)>. ולא עוד אלא דקדוש ברוך הוא משיך עליה חד חוטא דחסד למיהוי נטיר בעלמא דהא עלאין ותתאין נטרין ליה הה"ד יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. <ולא עוד אלא

הקב"ה מושך עליו חוט של חסד שיהיה נשמר בעולם כדי שהעליונים והתחתונים ישמרו אותו, זהו שכתוב "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי" (תהלים מב ט)>. אמר רבי חזקיה כל מאן דאשתדל בהאי שעתא ודאי אית ליה חולקא תדיר בעלמא דאתי. <אמר רבי חזקיה כל מי שעוסק באותה השעה בתורה ודאי שיש לו חלק תמידי בעולם הבא>. אמר ר' יוסי מאי טעמא תדיר בעלמא דאתי. <שאל רבי יוסי מרבי חזקיה מהו הטעם של תמידי בעולם הבא כשהוא בעולם הזה>. אמר ליה הכי אוליפנא דכל פלגות ליליא קודשא בריך הוא איתער בגנתא דעדן כל אינון נטיעין אשתקיין יתיר מההוא נחלא דאקרי קדומים נחל עדנים דלא פסק לעלמין. <אמר לו רבי חזקיה כך למדתי שבכל חצות לילה כאשר הקב"ה מתעורר ליכנס בגן עדן כל אלו הנטיעות של הגן דהיינו ו"ק דמלכות מקבלים השקאה יתירה מאותו הנחל שנקרא קדומים, מצד אבא, נחל עדנים, מצד אימא, שאבא ואימא יחודם תמידי ואין שפעם נפסקים לעולם>. כביכול ההוא דקאים ואשתדל באורייתא כאילו ההוא נחלא אתרק על רישיה ואשקי ליה בגין אינון נטיעין דבגנתא וכולהו צדיקייא דצייתין ליה חולקא שויין ליה כההוא שקיו דנחלא. <כביכול זה האדם הקם בחצות לילה ועוסק בתורה כאילו אותו שפע הנחל נמשך על ראשו ומשקה אותו בתוך אותם הנטיעות שבגן עדן וכל הצדיקים שבתוך גן עדן מקשיבים לו ומשימים לו חלקו באותו שיקוי הנחל, הוא השפע דאו"א>. אשתכח דאית ליה חולקיה תדיר בעלמא דאתי. <נמצא שיש לו חלק תמידי לעולם הבא>. כתיב חצות לילה אקום להודות לך מאי קא חמא דאיהו אמר חצות ולא אמר בחצות. <כתוב "חצות לילה אקום להודות לך" (תהלים קיט סב) מה ראה דוד שאמר חצות לילה ולא אמר בחצות לילה>. אלא חצות לילה ודאי ולקב"ה אמר הכי דהא קב"ה הכי איקרי חצות לילה ממש קודשא בריך הוא אשתכח וסיעתא דיליה וכדין שעתא דעיילו לגנתא דעדן לאשתעשעא. <ומשיב אלא ודאי להקב"ה אמר כן, שכך נקרא. כי חצות לילה ממש נמצא הקב"ה ופמליא שלו ואז הוא הזמן שנכנס לגן עדן להשתעשע עם הצדיקים>. (כו' דתלת) [נ"א בתחלת] שעתא קמיתא דליליא כל דינין דלתתא מתערין ואזלין ושאטין בעלמא. בפלגות ליליא ממש קב"ה איתער בגנתא דעדן ודינין דלתתא לא משתכחן וכל נימוסין דלעילא בליליא לא אשתכחן אלא בפלגות ליליא. <בתחלת שעה ראשונה של הלילה כל הדינים של מטה מתעוררים והולכים ומשוטטים בעולם, בחצות לילה ממש הקב"ה מתעורר ובא לגן עדן והדינים נעלמים ואינם נמצאים, וכל הנהגות הדין של המלכות בלילה אינם נמצאות ופועלות אלא בחצות לילה>. מנלן מאברהם דכתיב ויחלק עליהם לילה. <ומאין לנו זאת שבחצות לילה יש הנהגת הדין על ידי המלכות. מאברהם, שכתוב "ויחלק עליהם

הלילה">. במצרים בחצות הלילה. <ובמצרים, כתוב "ויהי בחצי הלילה">. ובאתרין סגיאין באוריתא הכי אשתכח. <ובהרבה מקומות בתנ"ך נמצא כן שנעשו ניסים לישראל בחצות לילה על ידי הנהגת הדין של המלכות>. ודוד הוה ידע. <ודוד היה יודע זאת>. ומהיכא הוה ידע אלא הכי אמר אבא דמלכותא דיליה בהאי תליא. <ומנין ידע, אלא ככה אמר אבא כי מלכותו של דוד היתה תלויה בזה בהארת המוחין של חצות לילה>. ועל דא קאים בההוא שעתא ואמר שירותא. <ועל כן קם בשעה ההיא ואמר שירה>. והכי קרייה קדוש ברוך הוא חצות לילה אקום להודות לך וגו' דהא כל דינין תליין מהכא ודינין דמלכותא מהכא משתכחין. <ועל כן קרא להקב"ה חצות לילה אקום להודות לך וגו' כי אז כל הדינים תלוים מכאן, והדינים של המלכות מכאן נמצאים>. ובההיא שעתא אתקטר ביה דוד וקם ואמר שירתא. דבפלגות ליליא מלכות דשמיא איתער. <ועל כן בשעה ההיא נתקשר בה דוד וקם ואמר שירה משום שבחצות לילה מלכות שמים מתעוררת>. האי ליליא דינא דמלכותא היא ובכל אתר דינא הוא. <כי לילה היא זמן שליטת הדין והוא בחינת דין בכל מקום>. והאי דאמר חצות בגין דינקא בתרי גווני בדינא ובחסד. <וזה שאמר דוד חצות לפי שהמלכות יונקת בב' אופנים, בדין ובחסד>. ודאי פלגותא דדינא הוא דהא פלגותא אחרא נהורא אנפהא בסיטרא דחסד ועל דא חצות לילה כתיב. <ובודאי בחצי הראשון של הלילה הוא דין, ובחצי השני של הלילה מאירות פניה של הלילה מצד החסד, ועל כן כתוב "חצות לילה">. עד כאן בספר הזוהר. והתבונן על זה המאמר היטב ותבין טעם היות דוד יודע לנגן וגם תבין סוד בהיותו מנגן לפני שאול וסרה מעליו רוח הרעה (שמואל א' טז כג) כי כל מדות הדין ספו תמו והבן כל זה היטב. ובזמן שהקדוש ברוך הוא כועס על כנסת ישראל אמר לה הסר מעלי המון שיריך מכלל שהם עליו כמשא והיא משיבה אל תנאץ למען שמך וגומר (ירמיה יד כא) וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אל תנבל כסא כבודך. ונחזור לדברינו השיב הקדוש ברוך הוא לשכינת עוזו ברוכה את לה' בתי הטבת חסדך האחרון מן הראשון וגומר (רות ג י). כבר בארנו כי מדת דוד המלך עליו השלום היתה המלכות שנאמר זאת היתה לי. גם יש לך לדעת כי כשהצדיק דבק באחת ממדותיו של הקדוש ברוך הוא המדה ההיא מלמדת עליו זכות כענין שמצינו בשלמה המלך עליו השלום אמרם ז"ל בשעה שבקשו למנות את שלמה בן דוד מג' מלכים אמרה שכינה לפני הקדוש ברוך הוא וכו'. ובמדרש משלי אמרו אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא. עוד אמרו בא דוד ונשתטח לפניהם. עוד אמרו בא אש מן השמים ולחכה

בפסיליהם. הכל רמז למדת שלמה המלך שנאמר וה' נתן חכמה לשלמה הנקראת לבעלי הקבלה חכמת שלמה זהו שנאמר אף חכמתי עמדה לי. כי למדה עלי זכות:
ספר הבהיר וה' נתן חכמה לשלמה. משל למה הדבר דומה למלך שהשיא בתו לבנו ונתנה לו במתנה וכו'. על כן אמר לה הקדוש ברוך הוא כמו ששתקת וסבלת גדופי שמעי בן גרא שהיה מבחורים כן סבלת צער הגלות זהו לבלתי לכת אחרי הבחורים. דל ועשיר רמז לטיטוס ונבוכדנצר. ועתה בתי אל תיראי כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את כד"א אשת חיל עטרת בעלה. וכתיב אשת חיל מי ימצא וגו'. ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל וגו' (רות ג יג). רוצה לומר ליני בלילה בזמן הגלות שנמשל ללילה כד"א תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער. שהרמז לכחות האומות. והיה בבקר בזמן הגאולה אם יגאלך טוב כלומר אם תהיי ראויה להגאל מחמת מעשים טובים שיעשו ישראל יגאל. ואם לאו וגאלתיך אנכי חי ה'. כד"א למעני למעני אעשה. וכתיב לא למענכם. ע"א (ענין אחר) הטוב הנזכר הוא האור הגנוז ולו משפט הגאולה. ואלו הם דברי בועז הצדיק ששמר את בריתו והוא האומר יש גואל קרוב ממני כי הטוב הנזכר הוא הגואל הקרוב. ולזה תמצא במזמור כאיל תערוג הנאמר על הגלות אמרה לאל סלעי למה שכחתני שהרמז בו אל הגואל הטוב הנזכר ובמזמור של אחריו אמר כי אתה אלהי מעוזי. ורמז בו אל השם הנכבד הנקרא אתה ומעוז אמנם הראשון נקרא אל כמה דאת אמר אל ה' ויאר לנו. ויאמר הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה ותאחז בה וימד שש שעורים וישת עליה ויבא העיר (רות ג טו). המטפחת הוא החלוק הנזכר בפרקי היכלות. והבן זה מאד מפסוק וריח שלמותיך כריח לבנון שש שעורים כד"א שיעורים והרמז לשש קצוות שנאמר סוגה בשושנים. והנה הגואל עובר אשר דבר בועז ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני אלו הם דברי הצדיק לגואל הטוב. וקראו פלוני כי הוא האור הגנוז גם קראו אלמוני מיום גלות השכינה כענין שמו שמים על זאת והמלך בלתי מטרונה. ותשובתו לא אוכל לגאול פן אשחית את נחלתי כלומר לא אוכל לגאול בראשונה כי הברכה והשפע שהם נחלתי מזרועות עולם מונעים אותי מלגאול בראשונה כי השכינה צריכה לקבל קודם ממך ואחר כן ממני. ועל כן קודם יבא משיח בן יוסף שהוא מצד הצדיק שנאמר על מכרם בכסף צדיק ואחרי כן משיח בן דוד שנאמר קומי אורי כי בא אורך. ובמכילתא וכן אתה מוצא כשישראל משתעבדין כביכול השכינה משתעבדת וכן הוא אומר אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו (שמואל ב' ז כג):
מדרש שיר השירים אתי מלבנון כלה כשהגלתי השכינה מבית המקדש הגלתי אתכם עמה כשתחזור אתם חוזרים עמה. שיתי לבך למסילה דרך הלכת (ירמיה לא כא) הלכתי

כתיב וכן ויחללו את קדשי (יחזקאל לו כ) כביכול הוא עמהם זהו כי עתה תצאי מקריה ושכנתי בשדה (מיכה ד י). ואמרו רז"ל במסתרים תבכה נפשי מפני גוה (ירמיה יג יז) מפני גאותו של מלכות שמים:

מדרש איכה גבי עשר מסעות שנסעה שכינה. אמר רבי אחא משל למלך שהיה יוצא מפלטין שלו בכעס וכשהיה יוצא היה חוזר ומגפף ומנשק בכתלי פלטין שלו ובעמודי פלטין ובוכה ואומר הוי שלום בית פלטין שלי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי כך משהיתה שכינה יוצאה מבית המקדש היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכתלי בית המקדש ובעמודי בית המקדש ובוכה ואומרת הוי שלום בית מקדשי הוי שלום בית מלכותי הוי שלום בית יקרי. בפרק ערבי פסחים מאי דכתיב מושיבי עקרת הבית. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם עשאוני בני כחולדה זו שדרה בעקרי בתים:

בראשית רבה התנערי ירושלים אמר רבי אחא כהדין תרנגולתא דמנערה גרמא מן קטמא. ובפרק חלק ודמעתה על לחיה אמר רבה אמר רבי יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה. המשל ידוע שנאמר אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה (יואל א ח). אוי מי יחיה משומו אל. אמר רבי יוחנן אוי לאותה אומה שתמצא בשעה שהקדוש ברוך הוא עושה פדיון לבניו מי מטיל כסות בין לביא ללבייא בשעה שנזקקין זה לזה. כתב החכם רבי עזרא המשל נפלא והסוד חתום. והנה הוא כטעם לויתן זה יצרת לשחק בו וכתיב עליו התשחק בו כצפור (איוב מ כט) והבן זה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ג א'] פתח רבי יוסי ואמר צהלי קולך בת גלים. <תרגום - פתח רבי יוסי ואמר "צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה עניה ענתות" (ישעיה י ל)>. האי קרא על כנסת ישראל איתמר. <כתוב זה על כנסת ישראל נאמר>. בת גלים ברתיה דאברהם הכי אוקמוה בת גלים כד"א גל נעול. <"בת גלים" בתו של אברהם, וכן פרשוהו "בת גלים" "גל נעול" שהמלכות נקראת גל>. גלים אינון נהרין דמתכנשין ואזלי ועיילי לגווה ומליין לה דכתיב שלחיך פרדס רמונים. <גלים הם האורות המתקבצים והולכים ונכנסים בתוך המלכות וממלאים אותה כמו שכתוב "שלחיך פרדס רמונים" (שה"ש ד יג). "שלחיך" הם האורות המתקבצים>. הקשיבי לישה כד"א ליש אובד מבלי טרף ליש דכר לישה נוקבא. <"הקשיבי לישה" פירוש לישה כמו שכתוב "ליש אובד מבלי טרף" (איוב ד יא). ליש הוא שם זכר שהוא היסוד, לישה היא שם נקבה שהיא המלכות>. אמאי אתקרי ליש אי משום דכתיב ליש גבור בבהמה או משום דכתיב ליש אובד מבלי טרף. <ומקשה למה המלכות נקראת ליש בשם זכר, אם משום שכתוב "ליש גבור בבהמה" (משלי ל ל) דהיינו היא מדת הגבורה שבה, או משום שכתוב "ליש אובד מבלי טרף" שהוא על חוסר

שפע בה>. אלא משום דכתיב מבלי טרף בשעתא דאינון נחלין מסתלקין ולא עיילין לגווה כדין לישה אבידת מבלי טרף. <ומשיב משום שכתוב "מבלי טרף" בשעה שאותם נחלי שפע מסתלקים ממנה ולא נכנסים בתוכה אז נקראת המלכות לישה שהיא אבודה מבלי טרף שאין היסוד משפיע בה>. דכתיב ליש אובד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו. <שכתוב "ליש אובד מבלי טרף", כשהיסוד אבוד מבלי שפע להשפיע בה אז בניה של הלביאה, הם ישראל יתפזרו בגלות>:

מדרש איכה למה לנצח תשכחנו יש ישיבה בלא כסא יש מלך בלא מטרונא יש חתן בלא כלה יש כלה בלא חופה יש מלך בלא עטרה יש מלך בלא פלטין והבן כל זה:

מדרש תלים אגילה בישועתך. אמר רבי אבהו זה אחד מחמש מקראות הקשים שישועתן של ישראל ישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתינו אין כתיב כאן אלא ישועתך אמר דוד ישועתינו היא ישועתך. אמר רבי ברכיה הכהן מה דכתיב צדיק ונושע הוא (זכריה ט ט) מושיע אין כתוב כאן אלא נושע וכשעתידין לחזור שכינה היא חוזרת עמהם שנאמר ושב ה' אלהיך והשיב אין כתוב כאן אלא ושב. ונ"ל כי אלו הענינים שכתבנו רמוזים בקללת האיש והאשה הה"ד בעצב תלדי בנים כדאמרינן בנים אתם לה' אלהיכם. וכתיב צור ילדך תשי כלומר התשתם כחו. ואל אישך תשוקתך כי היא חפצה בייחוד ומשתוקקת לבעלה. והבן כי קללת ואל אישך תשוקתך מדה כנגד מדה היא הפרידה במחשבתה ועל כן משתוקקת לייחוד. וטעם וקוץ ודרדר תצמיח לך רמז לכחות הדין שתשפיע לך בסבת חטאה. ואין לתמוה על חטא אדם וחוה מדוע נכתב ונחתם בטבעת המלך לדורותיו אחריו כי באותו היום שנברא בו אדם הראשון נשלם הכל והנה הוא שלימות הבנין וכללו כי ממנו נשתת העולם. וכאשר חטא הוא כל העולם כולו חטא ועונותיו סבלנו מה שאין כן בחטא זרעו אחריו:

הגה"ה. ובמדרש רבי תנחומא מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע אשר הוא אדם עד שאדם הראשון מוטל גולם הראה לו הקדוש ברוך הוא כל צדיק וצדיק עומד מזרעו יש תלוי בשערו יש בראשו יש בצוארו ויש בשאר איבריו. תדע לך שבשעה שבקש איוב להתווכח עם בוראו אמר מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט. השיבו איפה היית ביסדי ארץ. אמר ר"ל איפה כתיב א"ל איפה שלך באדם הראשון תלויה בצוארו בראשו בשערו בעיניו באיזה אבר. זה מורה שאנחנו בשר מבשרו לא זרעו לבד וכל מה שהוא בעולם השפל הכל היה למעלה ונעשית הצורה בששת ימי בראשית על ידי הדברים המתקנים המציאות זהו ושנאמר שור או כשב או עז כי יולד וכי שור בן יומו קרוי שור זהו שנאמר מה שהיה כבר נקרא שמו. וכן הוא אומר קורא הדורות מראש (ישעיה מא ד). עד כאן:

ואמרו רבותינו ז"ל בפרקי רבי אליעזר הגדול ז"ל כי ל"ט קללות נתקללו אדם וחוה ונחש והאדמה וע"כ החוטא אשר עליו רוח טומאת הזוהמה ההיא לוקה ארבעים חסר אחת. ואמרו בירושלמי כי המלקות צריך בחוט השדרה עשרה כנגד י' קללות של נחש כי החוט הוא כנגד הנחש המסית את האדם שלא כפף שדרתו שהוא כמין נחש אצל קונו על כן אמרו רבותינו ז"ל שדרתו של אדם אחר שבעים שנה נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים. לימינו עשרה כנגד אדם שנברא בימין. לשמאל עשרה כנגד האשה שנבראת בשמאל. בבטנו תשע כנגד הארץ שנתקללה בתשע קללות כי היא כמו הבטן. ובמדרש רות (זוהר חדש ע"ט ט"ד) כשברא הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון מבית המקדש בנאו מעפר בית המקדש נטל וברא אותו כיון שברא אותו ועמד על רגליו באו כל הבריות להשתחוות לו מה עשה הקב"ה נטלו משם והכניסו לגן עדן ועשה לו י' חופות כדוגמת י' חופות שעתיד הב"ה לעשות לצדיקים בגן עדן לעתיד לבא ומלאכי השרת היו יורדין ועושין שמחה לפניו נתן לו חכמה עליונה וכשירד סמאל משמי מרום ראה מעלתו של אדם ומלאכי השרת משמשין לפניו בחופתו וירע לפניו מה עשה נטל נחש כמין גמל ורכב עליו וירד ופתה אותו עד שעבר מאמר יוצרו. ר' אלכסנדרי אמר רוח זנונים נכנס בתוכו. ר' חדקא אמר רוח טומאה הוה ובו עבר מאמר יוצרו כיון שעבר נגלה עליו הב"ה וגירשו מגן עדן וגזר עליו י' גזירות ועל חוה י' גזירות ועל הנחש עשר גזירות ועל האדמה עשר חסר אחת נמצא ארבעים חסר אחת שמתחייב הרשע בבית דין:

ויקרא אדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי. האדם ואשתו ידוע. והבן אמרו אם כל חי אם כד"א ולאומי אלי האזינה (ישעיה נא ד) כל כד"א בת היתה לאברהם ובכל שמה. חי כי הכל הנזכר הוא חי העולמים. ואולי כי מלת חוה רומזת לשפע הנחש הנשפע בה:

ויעש יי' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ו ב'] לבתר אלביש לון קודשא ב"ה בלבושא דמשכא איתהני מינייהו הה"ד כתנות עור. <תרגום - אחר החטא הלביש הקב"ה לאדם וחוה לבושים שהעור היינו הגוף נהנה מהם, שכתוב "כתנות עור">. ברישא כתנות אור דהוו משמשין ביה עלאין דלעילא בגין דמלאכי עילאי הוו אתיין לאתהנויי מההוא נהורא הה"ד ותחסרהו מעט מאלהים. <קודם החטא התלבשו בלבוש רוחני היינו כתנות אור שהיו משתמשים בו העליונים, לפי שמלאכי מעלה היו באים להנות מאותו האור, על זה נאמר "ותחסרהו מעט מאלהים">. והשתא דחבו כתנות עור דעור איתהני מיניה ולא נפשא. <ועכשיו שחטאו נתלבשו בכתנות עור שעור הגוף נהנה מהם ולא הנפש>. ויונתן תרגם ועבד יי' אלהים לאדם ולאנתתיה

לבושין דיקר מן משך חויא דאשלח מיניה על משך בשריהון. וכן אמרו בפרקי דרבי אליעזר הגדול ז"ל רבי אליעזר אומר מעור שהפשיט את הנחש עשה הקב"ה כתנות כבוד לאדם ולעזרו:

ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים:

בראשית רבה להט החרב על שם משרתיו אש לוהט המתהפכת שהן מתהפכות פעמים אנשים פעמים נשים פעמים רוחות פעמים מלאכים וכשתבין זה תבין מה טעם באו השמות פעמים בלשון זכר ופעמים בלשון נקיבה כמו כי היום יי' נראה אליכם. כי הרמז הוא למדת הדין על שהיא נפעלת מקבלת אצילות מזולתה. וכן אם ככה את עושה לי. ע"א (ענין אחר) המתהפכת רמז למדת הדין שפעמים מתהפכת למדת רחמים. ודע והבן כי אף על פי שפירשנו כל הפרשה כולה על דרך הסוד מכל מקום גם הפשט אמת ויציב בעץ החיים ועץ הדעת והנהרות והכרובים ולהט החרב. וכבר העידו כמה פעמים אנשים שנשרפו בברק להט החרב וכולם היו בעלי הפילוסופיא קדומה אשר נטו ברוב דבריהם אחר דברי רבותינו זכרונם לברכה. ומאז נתבטלו ובאו ארסטו ותלמידיו הרשעים ונטו מדרך התורה לגמרי אחר סברתם ומופתיהם הנקראת לבעלי הקבלה אחיזת עינים. והמקום ההוא נכבד מכל מקומות העולם השפל מפני המוצק אשר על ראשו מעולם העליון. וע"כ יראו בו מראות אלהים יותר משאר מקומות הארץ כמה דאת אמר וזה שער השמים כ"ש שוכני גן עדן שהשוכנים שם למדים בציורי הדברים כל סודות העליונים ונפשם מתעלית בלימוד ההוא ורואה מראות אלהים ומשיג כל מה שיכול הנברא לדעת ולהבין. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה הביאני המלך חדריו אלו חדרי גן עדן. מכאן אמרו כמעשה הרקיע כן מעשה גן עדן. והאמת הוא כי תמצא בדברי רז"ל כי בגן עדן של מטה יש שכר ועונג לנפשות הצדיקים ואף על פי שאינם גוף והם במדרגת המלאכים וראיתי בזה דיעות לחכמים זכרונם לברכה יש אומרים כי הנפשות כשיוצאים מזה העולם אינם יכולין לעלות מיד עד שירגילו עצמן באותן ציורין ובאותו אור כי הרגיל בחשך אם יסתכל באור גדול לא יוכל לסובלו עד שירגיל עצמו מעט מעט ואח"כ יסתכל באור הגדול. ועל כן נכנסים בגן עדן של מטה שיש בו ציורים מציורי העולם הזה ומציורי העולם העליון ומשם תעלה לאור הגדול לצרור החיים. ועוד הוסיף הרמב"ן ז"ל ביאור על זאת הכוונה ואמר כי כל שנים עשר חדש עדיין כח הגוף קיים והנשמה נוטה לדעתה ולמעשיה כאשר היתה באמנה אתו בהצטיירות מחשבות גשמיות וזהו מאמר רבותינו ז"ל כל שנים עשר חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש גופו בטל ונשמתו עולה ושוב אינה

יורדת כי תוך שנים עשר חדש אף על פי שעולה לידיעת עולם הנשמות יורדת היא לענין שהיתה כבר לאחר שנים עשר חדש לבשה מלאכות ונתעלית מדעות גשמיות ונתעטרה בעטרה של עולם הבא ומן ההשגה ההווה אל הנפש במקום ההוא מתעלית לדבקות עולם העליון והשגת העונג הרוחני וזהו מה שתמצא בדברי רבותינו ז"ל בצדיקים דסלקי ונחתי למתיבתא דרקיעא. העלייה היא השגת הנפש ודביקותה בעליונים והירידה היא להשגת מה שהגיעו לסגולת התחתונים בחייהם. וכוונה זו טובה והגונה אך אינה מספקת לגמרי לפי כוונתם ז"ל כי תמצא בדבריהם המזכירים שם האבות כלם ושאר חסידים כלם במעלתם. ואם הכונה היא תוך י"ב חדש או עד שירגילו עצמם באור העליון הרי מכמה שנים נסעו משם ואין שם אלא רוח חדשה לפי דבריהם זה יוצא וזה נכנס ע"כ צריכין אנו לקבלה. ומצאתי בדברי רז"ל מקום יש ששמו חצר מות ולפני החצר שדה ולפני השדה נחל ודומה משמרן. מדברות ואין קולן נשמע אוכלות ושותות ואין קולן נשמע וכתיב מות ירעם (תהלים מט טו). ואמרו בחגיגה רעינא להו עד דמשלמי יומוי וכו'. וראיתי לקצת חכמי הקבלה האחרונים שכתבו כי מצאו בספר חנוך בן ירד כשלקח אותו אלהים כתוב בו סוד זה עם שאר סודות מופלאות וכבר הזכירו רבותינו ז"ל הספר ההוא בספר הזוהר. ולפי דברי הספר ההוא דע כי גן עדן של מטה הוא מוכן מיום שנברא לרוחות הצדיקים לגור שם בצורתם וכן תרגם המתרגם בפסוק גן נעול כגנתא דעדן דלית רשו לגבר למיעל לגויה אלהין צדיקייא דמשתלחן תמן נפשתהון על יד מלאכייא וכו'. ומשם פורחות למעלה ומזהירין ומשיגין השגה אמיתית כל אחד לפי מעלתו ובהיותם בגן עדן של מטה לובשין סוד המלבוש המחדש להם בהריחם אויר גן עדן ונתון הלבוש ההוא לכל רוח ורוח באותה צורה ודמות שהיה בזה העולם ממש סימן לדבר כי שמואל הנביא עליו השלום בהראותו לבעלת אוב אמר עוטה מעיל. ונמשך להם אור השכינה ממעלה דרך חלונות הרקיע שעל גבי גן עדן והצדיקים משתחוים נגד האור ההוא וניזונין באור ההוא שהוא סוד המן שניזווין ממנו מלאכי השרת כמו שאמרו רבותינו ז"ל משרתיו אש לוהט מהיכן הן ניזונין רבי יודן בשם רבי יצחק אמר מזיו השכינה דכתיב באור פני מלך חיים. רבי חגי אמר ואתה מחיה את כולם אתה מחיה לכולן וכו'. וזיו השכינה על ראשיהן עטרה וכשפורחין בגן עדן שלמעלה אז פושטין מעליהן המלבוש ההוא והיא העלייה והירידה. ואמר חנוך ראיתי שם מלאכים ממונים גדולים ועונין קק"ק וכו'. ובמדרש איוב אמר הב"ה לאיוב אמרת כלה ענן וילך אם ילך אדם לפני הצייר ויאמר לו עשה לי צורתו של אבא מה הצייר אומר לו הראני איקונין שלו ואם לאו לא אוכל לעשותו ואני בראתי אדם הראשון שלא באיקונין על אחת כמה

וכמה המתים שכל אחד ברקיע זיו איקונין שלהם לפני. ובמדרש רות (זוהר חדש פ"ב ט"ד) אמר רבי נחוניא סח לי בן גיאים כשעליתי לזה הרקיע וכו' עד למעלה מזה השער נגלה לפני שער גדול ועשרה שערים סביבותיו שאלתי עליו אמר לי השער הזה אין לי רשות עליו לא יפתח אלא בראשי חדשים ושבתות וימים טובים באותו זמן כשנכנס שבת או ראש חדש או מועד קול מתפוצץ בכל הני רקיעין ואומר פתחו שערים מפני שכל הרוחות שבגן עדן כל ימי השבוע עומדות שם ומטיילות בתוכו ובאותו זמן בההוא רקיע שעל גבי גן עדן שבארץ נפתחו ארבע חלונות רשומים בד' אותיות של שם המפורש המיוחד בגנזי מרומים וכל אותם הרוחות מתלבשות בלבוש יקר באותו גן עדן כדמות אותו העולם שהיו עומדות במלבוש בשר מטיפה סרוחה. ובשעה שהחלונות נפתחות כולן פושטין מלבושיהן ופורחין למעלה באותן חלונות ועולות למקום הזה וששה בעלי כנפים וכמה ממונים עמהם פותחין עמהן השער הזה בכל אלו העשרה והרוחות נכנסות לשם בחדוה ועולות למעלה וכן בכל רקיע ורקיע כעין זה בשעה שאלו הרוחות עולות רוחות אחרות יורדות שנתוסף בהם חיים באותו עולם אלו עולות ואלו יורדות באותו מקום שירדו אלו משם שם חונות האחרות ואין מקום נשאר פנוי. במוצאי שבת בשעה שישראל אומרים ויהי נועם וכו'. אותן הרוחות שירדו להן בשבת עולות מהם אלו עולות ואלו יורדות אלו עולות למקומן וכן תמיד בענין זה עד כאן. ומכאן נוכל להבין קצת מן העונשים שהזכירו רבותינו ז"ל לנפשות הרשעים הדומות גם הם לעונש גופני והבן כל זה היטב עוד מצאתי לרבותינו ז"ל תנא שבע פתחים לנפשות הצדיקים להכנס עד מקום מעלתן ועל כל פתח ופתח שומרים. הפתח האחד נכנס במערת המכפלה שהיא סמוך לגן עדן ואדם הראשון שומר עליו. זכתה הוא מכריז ואומר פנו מקום שלום בואך. יוצאה מפתח ראשון אל הפתח השני לשערי גן עדן ומוצאה את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת זכתה נכנסת לשלום ואם לאו שם תקבל ענשה ותשפט בלהט הכרובים. וכנגדן היו הכרובים במקדש ובשעה שהיה נכנס כהן גדול ביום הכפורים זכה היה נכנס בשלום לא זכה מבין ב' הכרובים להב יוצא ושורף אותו מבפנים ומת והיו הכרובים אלו כנגד אלו אשר בשער גן עדן לצרוף הנשמות זכתה נותנין לה פרדס סימן ליכנס נכנסת לגן עדן אשר בארץ ועמוד אחד של ענן ונוגה מעורבת זה בזה ועשן סביביו שנאמר וברא יי' על כל מכון הר ציון וגומר (ישעיה ד ה) והוא נעוץ מלמטה למעלה זכתה לעלות עולה באותו עמוד עד ירושלים של מעלה לא זכתה נשארת שם וכו'. אמנם על דבר אחד יש לדקדק אחרי שהם באותו תענוג הגדול למה ישובו לתחיית המתים לגרעין הגוף. ובאמת בזה צריך ישוב הדעת כי לא על חנם הוא. יש לומר מפני שאין אדם בעולם שלם במעלת

התורה והמצוה ישיב אותם הקב"ה בעולם הזה כמתחלה בביטול יצר הרע ויחיו בו שנים ארוכות וישלימו חוקם ויקיימו עכשיו מה שלא קיימו קודם לכן וראיה ממשה רבינו ע"ה כי היה תאב ליכנס לארץ כדי לקיים מצות הנוהגות בה כל שכן לשאר בני אדם ותשובה זו טובה להמון העם. אמנם על דרך סוד החכמה הפנימית יש בו ענין נפלא והוא כי כבר ידעת כי העולם הזה נמשך בו סוד זוהמת הנחש שבא על חוה ובסבת הזוהמא ההיא נקנסה מיתה לאדם וזרעו כי בראות השם יתעלה משך הטומאה המתפשטת בעולם תמיד כוונתו לכלותם ולהתיש כחם ומפני כך הגופים כלים ונפסדים ואין להם קיום וכשתכלה הזוהמא ורוח הטומאה תעבור מן הארץ הנה השם יתעלה יחדש עולמו בלתי זוהמא אחרת ויקיץ שוכני עפר בכחו וסבתו קדושים משרתי עליון וישמח יי' במעשיו כמו שהיתה כוונת הבריאה בתחילה שעדיין לא באה לפועל אפילו יום אחד שנאמר ואדם ביקר בל ילין (תהלים מט' יג) כמו שייסד הפייט ויכון עולם על מליאותו כי על כל פנים לא היתה כוונת הבריאה לבטלה רק עתידה לצאת לפועל. וכן יש אומרים גם בעץ החיים כי לא נברא לבטלה רק יאכלו ממנו אנשי התחיה ויחיו לעולם וכן מצאתי בברייתא דרבי יוסף בן עוזיאל ע"ה. ודוגמא לדבר מצינו בארץ ישראל בהיותה בתחלה תחת המשכת סבה אחרת בסוד שבעה עממים שהם סוד הערלה והטומאה ואחרי כן העבירה מלפניו ולא היה שולט בה זולתו והנחילה לגוי אחד מיוחד לעבודתו. סימן לדבר תכסיסי המלך יתברך ויתעלה אחר הרוח רעש ואחר הרעש אש וגומר (מלכים א' יט א). עד דממה דקה. כענין זה היה העולם תחת ממשלת סבות אחרות והמשכת רוח טומאה וערלה עד עת בואו יתעלה ביום הדין וישיב הצדיקים וישמחו בממשלתו ויתקן העולם באחדות שלימה ואזי מעלתם בזה העולם במקום אשר ראו מתחלה חשך יראו אור גדול יהיה יי' אחד ושמו אחד יי' יזכנו להיות מכללם אמן:

והאדם ידע את חוה אשתו וגו'. דע כי קין נולד מן הזוהמא והטפה שהטיל הנחש בחוה אמנם בלתי זרע אדם שנתערב באותה הזוהמא לא היה יכולת לרוח ההוא ללבוש גוף אדם ולצאת לאויר העולם וזרע האדם המציא לו מקום להתלבש בו. ועל כן נעשה הורג כד"א כי משרש נחש יצא צפע וגו' (ישעיה יד כט) כי מדת הדין שופעת עליו. וכן תרגם יונתן בן עוזיאל ע"ה ואדם ידע את חוה איתתיה דהיא מתעברא מן סמאל מלאכא ועדיאת ויליד ית קין והוה דמי לעילאי ולא לתתאי ואמרת קניתי גברא ית מלאכא דיי'. ובפרקי רבי אליעזר הגדול ז"ל משל למה הדבר דומה לאדם שיש לו רוח רעה כל מעשים שהוא עושה וכל הדברים שהוא מדבר אינו עושה אלא מדעת רוח רעה שיש עליו. כך הנחש כל מעשים שעשה וכל דברים שדיבר לא דיבר אלא מדעתו של סמאל עליו הכתוב אומר

ברעתו ידחה רשע (משלי יד לב). בא אליה רוכב על נחש ועיברה את קין ואחר כך בא אליה אדם ועיברה את הבל וכו'. ומזה המאמר תבין מה שתמצא בדברי רבותינו ז"ל נבא ולא ידע מה נבא וברית כרותה לשפתים אל יפתח אדם פיו לשטן רוצה לומר ישמר שלא ידבר השטן בפיו כי לפעמים יקרה לאדם שמלאך טוב או שטן משים דבר בפיו והוא אינו מרגיש. וגם בשאר בעלי חיים מצינו זה שנאמר ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י כ):

מדרש רות (זוהר חדש פ"ג) בההיא זימנא דהמלך שלמה גלי שיר השירים זוהמא דההוא נחש קדמאה דאטיל באדם ובחוה אסתלק מעלמא. <תרגום - באותו הזמן ששלמה המלך גילה את שיר השירים הזוהמא שאותו נחש הקדמוני הטיל באדם וחוה נפסקה מן העולם>. בגין דכד נפקי תולדין לעלמא מאדם וחוה מההוא זוהמא נפקו. <משום שכשיצאו תולדות לעולם מאדם וחוה יצאו מאותה זוהמא, ועל ידי שיר השירים נפסקה הזוהמא מהם>. דהכי שמענא מרבותא ואינון שמעו עד פומא דאליהו דאמר הכי. <שכך שמעתי מרבותי והם שמעו איש מפי איש עד אליהו הנביא שאמר כך>. מאי דכתיב והאדם ידע את חוה וגומר. והאדם דא אדם קדמאה דכד אתא נחש על חוה אטיל בה זוהמא. וקין מההוא סטרא דההוא נחש נפק. <מה שכתוב "והאדם ידע את חוה" וכו', "והאדם" זהו האדם הראשון כי כשבא הנחש על חוה הטיל בא זוהמא וקין יצא מאותו הצד של הנחש>. מה נחש דרכו להרוג ולהמית הכי נמי מיד קין נעשה הורג כד"א כי משרש נחש יצא צפע. <מה הנחש דרכו להרוג ולהמית כך מיד קין נעשה הורג, כמו שכתוב "משורש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף" (ישעיה י"ד כ"ט)>. נחש דא נחש הקדמוני יצא צפע זה קין שיצא משרשו ועקרו. <"משורש נחש" דהיינו הנחש הקדמוני, "יצא צפע" זהו קין שיצא משרשו ומעיקרו>. ופריו שרף מעופף שנעשה הורג כשרף הזה שאין למכתו לחש מעופף כפול כבר נעשה הנחש במינו כפול. <"ופריו שרף מעופף" שנעשה הורג כשרף הזה שאין למכתו לחש, "מעופף" בשני פאי"ן דהיינו כפול שכבר נעשה הנחש במינו כפול>. ואי תימא מההוא זוהמא נפק ואת אמרת והאדם ידע את חוה אשתו וגו'. ודאי מאדם הוה ולא מההוא זוהמא אלא ההוא נחש הטיל בה זוהמא ומההוא זוהמא דאשתאל בה הוה משכשכא במעהא ולא הוה ליה גופא לאתכללא ביה ולאפקא ההוא רוחא בעלמא. <ואם תאמר איך יצא קין מאותה זוהמא של הנחש, והרי כתוב "והאדם ידע את חוה אשתו ותהר" וכו', אם כן ודאי מאדם היה קין ולא מאותה זוהמא, אלא שאותו הנחש הטיל זוהמא בחוה ואותה זוהמא שנבלעה בה היתה מקשקשת במעיה ולא היה לה גוף להכלל בו על מנת להוציא את אותה הרוח לעולם>. כיון שבא

אדם הראשון עליה איתער ההוא זוהמא בההוא זרע ועבד גופא להההוא רוחא בישא זוהמא דהוה במעהא איתכליל ביה ונפק לעלמא בדיוקנא סומקא סגי מכל שאר בני עלמא דהוו אבתרא. <כיון שבא עליה אדם הראשון נתערבה אותה הזוהמא בזרע שלו ונעשה גוף לאותה הרוח רעה והזוהמא שהיתה במעיה נכללה בו ויצאה לעולם בצורה אדומה יותר מכל האנשים האחרים שבעולם שהיו אחריו>. ועוד דההוא זרע דאטיל אדם למיעבד גופא מההוא סטרא בישא הוה ואתקף ההוא רוחא בישא ואתגליף ביה לעלמא. <ועוד שאותו זרע שהטיל בה אדם לעשות גוף היה מאותו הצד הרע, ונתחזק בו הרוח הרעה של הנחש ונחקק בו ויצא לעולם>. כיון דחמאת ליה חוה אמרה קניתי איש את יי' עם יי'. <כיון שראתה אותו חוה אמרה "קניתי איש את יי" דהיינו עם ה' עם הקדושה>. וכד אתי קרבניה מההוא סטרא בישא אייתי ליה דכתיב ויהי מקץ ימים ולא מקץ ימין. <וכשהביא קין קורבנו הביא אותו מהצד הרע שכתוב "ויהי מקץ הימים" שהוא מהצד הרע הנקרא קץ הימים ולא מצד הקדושה שנקרא קץ הימין>:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ג א'] ותאנא בצניעותא דסיפרא בעא עתיקא קדישא למיחזי אי אתבסמו דינין ואתדבקי תרין אלין דא בדא ונפק מסטרא דנוקבא דיוקנא דדינא תקיפא ולא יכיל עלמא למיסבל דכתיב והאדם ידע את חוה וגו' קניתי איש את י"י. <תרגום - וכן למדנו בספרא דצניעותא, רצה עתיקא קדישא שהוא אריך אנפין לראות אם נמתקו הדינים ונתייחדו אלה באלה, ויצאה מצד דין הנוקבא דמות דין קשה שהיא נשמת קין ולא היה יכול לסבול העולם הגבורות הקשות של קין, שכתוב "והאדם ידע את חוה" וגו' "קניתי איש את יי">. ולא הוה הכי משום דלא אתבסמת וחויא תקיפא קשיא עייל ואטיל בה זוהמא דדינא קשי ובגיני כך לא הוה הכי דאתבסמא. <ולא היה כך אלא משום שהנוקבא לא יכלה להתמתק מרבוי הדינים שהטיל בה הנחש דין קשה, ולכן הנוקבא לא יכלה להתמתק>. וכד נפיק דא קין מסטרא דנוקבא נפק תקיף קשיא תקיפא בדינוי קשיא בדינוי. <וכאשר יצאה נשמת קין מצד הגבורות דנוקבא יצאה בדין קשה וחזק שנולד חזק בדיניו וקשה בדיניו>. כיון דנפק אתחלשת ואתבסמת. <כיון שיצאה נשמתו היינו שנולד קין נחלשו ונמתקו הגבורות של הנוקבא>. בתר דא ונפיק אחרא בסימא יתיר וסליק קדמאה דהוה תקיפא קשיא וכל דינין לא איתערעי קמיה. <אחר לידת קין הוציאה הנוקבא נשמה אחרת של הבל יותר ממותקת ועלה ונתגבר חוזק הדין של קין עד שכל הדינים של הבל לא עמדו בפניו>. (זוהר בראשית ל"ו ב')

ברא קדמאה ברא דזוהמא הוה. <תרגום - הבן הראשון שהוא קין יצא מזוהמת נחש>. תרין אתו עלה ואיתעברת ואולידת תרין. <שנים באו על חוה והולידה שנים>. דא נפק

לזנא ודא נפק לזנא. <זה יצא לצדו היינו קין לסטרא אחרא וזה היינו הבל יצא לצד הקדושה>. ורוחא דלהון אתפשטו דא לסטרא דדא ודא לסטרא דדא דא דמי לסטרוי ודא דמי לסטרוי. <והרוחות שלהם נפרדו כל אחד לצד שלו, וכל אחד היה דומה לצד שיצא ממנו>. מסטרא דקין כל מדורין דזיינין בישין ורוחין ושדים וחרשין אתיין. <מצדו של קין יצאו כל מדורי המינים הרעים ורוחות רעות והשדים והכשפים>. ומסטרא דהבל סטרא דרחמי יתיר ולא בשלימו חמר טב בחמר ביש לא אתתקן כהדיה. <ומצדו של הבל נמשך בעולם יותר רחמים אבל לא בשלמות בדומה ליין הטוב>. עד דאתא שת ואתייחסו מיניה כל אינון דרין דזכי עלמא וביה אישתיל עלמא. <עד שבא שת והתיחסו ממנו כל הדורות של צדיקי העולם ובו נתיסד העולם>. ומקין כל אינון חציפין ורשעין וחייבי עלמא. <ומקין באים כל החצופים והרשעים וחוטאי עולם>. ודע כי עם קין נולדה תאומה אחת ועם הבל ב' תאומות ונשאום לנשים זהו שנאמר עולם חסד יבנה. והנה בין אדם וחוה וקין והבל ותאומותיהם היו שבעה רמז לשבעה קצוות ועל כן לא נאסרו זה בזה כי כולן מכח עליון נוצרו ולא היו סבה אחר סבה. ובענין העריות ארמוז יותר בג"ה (בגזרת האל):

בראשית רבה ותהר ותלד את קין. אמר רבי יהושע בן קרחה עלו למטה שנים וירדו שבעה קין ותאומתו הבל ושתי תאומותיו. ותוסף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה. הסוד המקובל בענין הבל גדול מאד נרמז בפסוק ומשה היה רועה והבן זה. וקין היה עובד אדמה היא האדמה האדומה ממדת הדין ויתכן היות עובד מלשון ועבדתם את יי' אלהיכם:

ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליי'. ענין הקרבנות וסודם גדול ובמקומם יתבאר בג"ה (בגזרת האל). והנה ארמוז ראשי פרקים לבד. דע כי הקרבן מקרב הכחות ומאחדם זו לזו ועל כן נקרא קרבן כדאיתא בספר הבהיר בעת שישראל מקריבין קרבן לפני אביהם שבשמים מתייחדים יחד והיינו ייחודו של אלהינו דאמאי איקרי קרבן על שם שמקרב הצורות הקדושות כד"א וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך (יחזקאל לז יז). ואמר ריח ניחוח כי אין ריח אלא באף ואין ניחוח אלא לשון ירידה כדכתיב וירד ומתרגמין ונחת ע"י ריח הקרבן הרוח יורד ומתיחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב אליהם על ידי הקרבן והיינו דאיקרי קרבן. והדין נקודה אתיא דרך הצינורות להדין אתייא על ידי דריח הקרבן ומיד יורד דכתיב ריח ניחוח ליי' שיורד יי' ליי' רוצה לומר כי על ידי הקרבן מתאחדין וכל ספירה משפעת לחברתה. ויש מפרשים בעבור כי מדת הדין נתמנית ליפרע מן העבירות ולכל עון יש לו קרבן ידוע לרצות בו מדת הדין על

כן אמר שיורד יי' לייי' רוצה לומר מתהפך ממדת הדין למדת רחמים. ויש לך לדעת מפני מה הבל נתרצה וקין לא נתרצה כי קין הביא מפרי האדמה שלא היה בו רוח חיים ולא שת לבו רק לזאת כד"א עובד אדמה ולא העלה הדברים למקום עלויין רק תפש דרך אמו שסחטה ענבים. אמנם הבל תפש דרך אביו והקריב הכחות ונתעלו למקום עילויין כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו כי כוונתו היתה להודיע לברואים יחודו של הקדוש ברוך הוא כדי שלא יחשבו שהוא בראם כמבואר בפרקי רבי אליעזר הגדול זכרונו לברכה והיה קרבנו קרבן תודה נאה ליחיד להודות ליחיד יתעלה על כח הקיום שהמציא בו ועל כח הדיבור שהמשילו לעליונים שנאמר כל שתה תחת רגליו (תהלים ח ז) כיון שראו אדם הראשון מתואר בצלם אלהים היו סבורים שהוא בראם לפיכך הוצרך להקריב מהם קרבן להקדוש ברוך הוא להודיע שהוא אדון יחידי ואין לו שני וממנו הכל לכך היה קרבנו בקרן אחד במצחו ולפי שכח הקיום הוא מכח שור שנאמר ורב תבואות בכח שור (משלי יד ד) לפיכך הקריב שור שהוא מלך בבהמות ולפי שהוא מפרה כח הקיום נקרא פר מלשון פרה ורבה. ולשון מנחה מלשון הנחה הניחו את רוחי (זכריה ו ח) שהיא מניחה את הרוח על מכונתו. בפרקי רבי אליעזר הגדול זכרונו לברכה רבי יהושע בן קרחה אומר אמר הקדוש ברוך הוא לא יתערבו מנחת קין ומנחת הבל לעולם אפילו בארג בגד רמז כי היו כוונתיהם חלוקות כמו שביארנו :

הלא אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו. פירוש הפסוק כתרגומו ואמר לפתח חטאת רובץ רמז לשערי צדק כי משם הדין בא לעולם לעוברי עבירה כי משם כחו של מלאך המות :

ספר הזוהר [שם] לפתח חטאת רובץ. <תרגום - "לפתח חטאת רובץ">. לפתח דא פתחא דלעילא דמיניה נפקין דינין על עובדין בישין דעלמא. <"לפתח" זה פתחו של מעלה שממנו יוצאים דינים על מעשיהם הרעים של בני העולם>. פתח כמה דאת אמר פתחו לי שערי צדק. <"פתח" פירושו כמו שכתוב "פתחו לי שערי צדק" דהיינו שערי מלכות>. ולההוא פתח חטאת רובץ דא מלאך המות והוא זמין לאתפרעא מיניה. <ולאותו פתח חטאת רובץ הוא מלאך המות והוא עתיד להפרע ממך>. תא חזי בראש השנה איתיליד אדם בראש השנה דוקא רזא דלעילא ותתא. <בוא וראה בראש השנה נולד אדם בראש השנה דוקא שהוא סוד מעלה ומטה>. ראש השנה לעילא ראש השנה לתתא. <ראש השנה הוא סוד הדין למעלה וכן ראש השנה הוא יום הדין למטה בעולם הזה>. בראש השנה אתפקדו עקרות מנלן דכתיב וה' פקד וה' דוקא דא ראש השנה. <בראש השנה

נפקדות עקרות ומנין שראש השנה הוא הזמן לפקידת עקרות מהכתוב "וידוד פקד את שרה", שכל מכל שנאמר ויי' ו' יתירה הכוונה הוא ובית דינו שהוא סוד ראש השנה של מעלה>. ובגין דנפק אדם בראש השנה נפק בדינא ועלמא קאי בדינא. <ומשום שנולד אדם בראש השנה הוא נולד בדין והעולם עומד אז בדין>. ובגיני כך לפתח חטאת רובץ בגין לאתפרעא מינך. <ועל כן "לפתח חטאת רובץ". מלאך המות רובץ כדי להפרע ממך>. ואליך תשוקתו עד דתשתיצי. <"ואילך תשוקתו" של מלאך המות להעניש אותך עד שישמידך>. זהו שאמרו רבותינו ז"ל יורד ומתעה עולה ומסטין וכו' כי הם שלשה עניינים הבאים מכח אחד כשהוא מתעה נקרא יצר הרע כשמלמד עליו טובה נקרא שטן כשהורגו נקרא מלאך המות וע"כ הוא שטן הוא יצר הרע ותשוקתו ותאותו היא להשלים הפעולות אשר הוא סבתם כי כל הכחות שהם סבות הם פועלים בחפץ ורצון כדאמרינן בספר הבהיר ומאי מרויח יצר הרע משל למה הדבר דומה למלך שהפקיד פקידים על מדינות מלכותו ועל סחורתו כל אחד ואחד ממונה על אוצרות המאכל הטוב ואחד ממונה על האבנים באו כל העולם לקנות מאוצרות המאכל הטוב בא זה שממונה על אוצר האבנים ראה שאין קונים ממנו קינא מה עשה שלח שלוחיו להרוס הבתים החלשים כי בחזקים לא יוכל אמר בין כך ובין כך שישתדלו להרוס בית אחד מן החזקים יהרוס עשרים מן חלשים ויבאו כלם ויקחו אבנים ממני ולא אהיה אני פחות מחבירי והיינו דכתיב מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ. ואחר כך הנני קורא לכל משפחות ממלכות צפונה (ירמיהו א':ט"ו) והרעה יהיה לה עסק וגם יצר הרע ישתדל תמיד. ומאי משמע דשטן לישנא דמטה הוא שהוא מטה העולם לכף חובה דכתיב ויט אליה אל הדרך ומתרגמינן וסטא לוותה שטה מעליו. ואתה תמשול בו לפי הפשט רוצה לומר בתשובה אמנם דעת רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר כי מלת את"ה רמז לשכינה הנקראת כך כענין ואתה מחיה את כולם כמה דאת אמר מחיה כי משם החיים והטובה. וכבר ידעת כי מלת את ה' כוללת הכל. ותוספת הה"א רמז לכבודו של מקום. והנה כוונת הפסוק כי השכינה שנקראת אתה תמשול בו במלאך המות כענין יי' לא יעזבנו בידו וגו':

ספר הזוהר [שם ל"ז א'] ואתה תמשול בו. רזא דא כמה דכתיב ואתה מחיה את כלם. <תרגום - "ואתה תמשול בו" הוא סוד כמו שכתוב "ואתה מחיה את כולם". אתה היא המלכות שמחית אפילו את הקליפות>. מכאן אמרו לא שליט קודשא ב"ה בעלמא אלא בזמנא דישתצון חייבי עלמא. <מכאן אמרו לא שולט הקב"ה בגלוי אלא בשעה שישמדו רשעי עולם>. ועל דא כיון דמלאך המות ישיצי לון כדין שליט עלוי דלא יפוק לאבאשא

עלמא. <ועל כן כיון שמלאך המות ישמידם ישלוט אז הקב"ה עליו ולא יתן לו להרע לעולם>. דכתיב ואתה תמשול בו ואתה דוקא. <ועל זה נאמר "ואתה תמשול בו" המלכות דוקא תשלוט בו לאחר שנפרע מהרשעים>. רבי יוסי אומר ואתה תמשול בו בתיובתא. <רבי יוסי אומר "ואתה תמשול בו על ידי תשובה>. נרמז במאמר זה כשאין רשע בעולם מלאך המות אין לו עסק לפעול. אז ימחה השם יתעלה דמעה מעל כל פנים ויהיה ה' אחד ושמו אחד בלתי כח הטומאה כי הרעה לא יהיה לה עסק. וזה הדעת נראה לי נכון ועיקר כי מלת אתה רמז לשכינה. ומצאתי לו עוד רמז בספר הזוהר [אדרא זוטא ר"ץ א'] שאמרו שם כללא דכלא זעיר אנפין אקרי אתה. עתיקא קדישא איקרי הוא. אמנם מצאתי לקצת חכמי הקבלה שאמרו שמלת אתה רומזת לחכמת אלהים ואני לכנסת ישראל והוא לנעלם ב"ה ופסוק לעזרתו כי אתה אבינו. וידוע כי חכמת אלהים נקרא אב כי משם אצילות הכל, ומצאתי לזה הדעת סמך בספר הזוהר. [שם] אמרו שם האי עדן איתמשיך מעדן עילאה סתימאה דכל סתימין. <תרגום - ועדן הזה נמשך מעדן העליון הוא סתום באבא ואימא והם סתומים בזו"ן>. ומהאי עדן איקרי שירותא ובעתיקא לא איקרי ולא הוי שירותא וסיומא. <ומעדן זה נקרא תחילת הגילוי כי בעתיק היינו אריך אנפין אינו נקרא עדיין בשם גלוי ולא היה בו התגלות האורות אפילו בסיומו>. ובגין דלא הוה ביה שירותא וסיומא לא איקרי אתה. <ומכיון שלא היה בו התגלות לא בתחילתו ולא בסיומו לכן לא נקרא "אתה" שהוא לשון נוכח לשון גלוי>. בגין דאתכסיא ולא אתגלייא ואיקרי הוא. <ומשום שהוא בהסתר ולא גלוי נקרא "הוא" שהוא לשון נסתר>. ומאתר דשירותא אשתכח איקרי אתה ואיקרי אב דכתיב כי אתה אבינו. <אבל ממקום שנמצא תחילת הגלוי שהוא אבא דאצילות נקרא "אתה" ונקרא אב כמו שכתוב "כי אתה אבינו" (ישעיה סג טז)>. ובאתר דשירותא אשתכח אף על גב דאתכסייא מיניה הוי שירותא ואיקרי אתה והוא אב לאבהן. <ונמצא במקום תחילת הגילוי אף על פי שאבא מכוסה, עם כל זה הוא תחילת הגלוי ונקרא אתה ונקרא אב, והוא אב לכל האבות>. והאי אב נפיק מעתיקא קדישא דכתיב והחכמה מאין תמצא. <וזה האב יוצא מאריך אנפין שנאמר "והחכמה מאין תמצא", דהיינו החכמה שהוא האב, מאריך אנפין שהוא אין, תמצא>. ובגין כך לא אשתמודע. <ולכן לא נודע ואין בו השגה>. תא חזי אלהים הבין דרכה הבין דרכה ממש. <בוא וראה "אלהים הבין דרכה" (איוב כח כג) דרכה ממש דהיינו שבילי החכמה>. אבל והוא ידע את מקומה מקומה ממש. <אבל "הוא" אריך אנפין ידע את מקומה מקומה ממש>. וכל שכן דרכה וכל שכן ההוא חכמה דסתימא ביה בעתיקא קדישא. <וכל שכן את שבילי התפשטות החכמה, וכל שכן את דרכי המוחא סתימאה

שבו עצמו>. הנך רואה כוונות חלוקות ואומר אני ליישב שניהם כי כמו שמלת חכמה היא שם משותפת לשניהם רוצה לומר חכמת אלהים וחכמת שלמה כך שם אתה:
ויאמר קין אל הבל אחיו וגו' אמרו קצת בעלי הקבלה כי אמירת קין עם הבל היתה בפרשת ציצית שנאמר בו ויאמר ולא לחנם אמרו זה ובטעם הציצית יתבאר בג"ה. מוסף על זה כשתבין מחלוקתו של קרח עם משה רבינו עליו השלום שהיתה בטלית שכולה תכלת כמו שאמרו רז"ל יתבאר לך היטב. ומלת שדה רומזת למדת הדין של מעלה הנקרא לרז"ל שדה של תפוחים הצריך השקאה ממים העליונים שלא תהיה מדת הדין קשה :
ספר הזוהר (אדרא רבא קמ"ג א') ת"ח מה כתיב ויהי בהיותם בשדה דאשתמודע לעילא בשדה דאיקרי שדה של תפוחים. <תרגום - בוא וראה מה שכתוב "ויהי בהיותם בשדה", "בשדה" הוא השדה הנודע למעלה, "בשדה" הנקרא שדה תפוחים>. ספר הזוהר (בראשית ל"ו ב') אמר רבי יהודה מאי דכתיב ויהי בהיותם בשדה מאי שדה דא איתתא. <תרגום - אמר רבי יהודה מה שכתוב "ויהי בהיותם בשדה" מהו שדה זו אשה היינו התאומה השניה שנולדה עם הבל>. ועל דא קם וקטיל יתיה דהא מסטרא דא ירית לקטלא מסטרא דסמאל דגרים מותא לכל עלמא. <ומשום שקין חשק בה קם והרג את הבל, כי מצד זה שירש קין את כח הרציחה מצד שמאל שהוא ס"מ שפיתה את חוה וגרם מיתה לכל העולם>. וקני קין להבל על נוקביה. <וקין קנא להבל על האשה הנוספת שהיה להבל, והרגו>. אמר רבי חייא הא חזינן דכתיב ויחר לקין מאד ויפלו פניו על דלא אתקבל קרבניה. <אמר לו רבי חייא הרי ראינו שכתוב "ויחר לקין מאד ויפלו פניו" וזאת הסיבה שהרג את הבל משום שלא נתקבל קורבנו>. א"ל הכי הוא וכלא הוה לקבליה. <השיב לו רבי יהודה כן הוא, שחרה לקין על שלא נתקבל קורבנו והכל עמד לפניו, גם זו, וגם הקנאה בנוקבא היתירה>. בפרקי רבי אליעזר הגדול ז"ל רבי צדוק אומר נכנסה שנאה גדולה בלבו של קין על שנתרצית מנחת הבל ולא עוד אלא שהיתה תאומתו יפה שבנשים אמר אהרוג את הבל אחי ואקח את תאומתו שנאמר ויהי בהיותם בשדה אין שדה זו אלא אשה שנמשלה לשדה שנאמר כי האדם עץ השדה. ודע כוונת קין היתה להשחית הבנין של מעלה כי בראותו שלא נתקבל קרבנו חשב למדוד מדה כנגד מדה. אמר הנה אדם וחוה ואני והבל והתאומות שבעה וחשב כי בהסתר בנין של מטה יהיה נסתר בנין של מעלה. אף כי לפי הפשט יש לומר כי נתכוון שיהיה העולם נבנה ממנו כי חשב שלא היה לאביו זרע אחר עוד ויבנה העולם ממנו. ודע כי יש לתמוה על מיתת הבל כי לא מצינו לו עון שיענש עליו מיתה כזו. והתשובה היא כי בהקרבת קרבנו

הציץ להסתכל יותר מן הראוי ונרמזה תשובה זו בפסוק ויסתר משה פניו כי ירא וגומר והמבין יבין:

כי תעבוד את האדמה וגומר. כבר פירשנו מלת תעבוד והכוונה היא כי לא יוסיף להפיק רצון מהשם הנכבד רק יגורש מארץ החיים כי חפיצה בייחוד לא כמחשבתו הרעה שהפרידה מן הבנין. ואמר נע ונד כענין שנאמר בשטן משוט בארץ ומתהלך בה (איוב א ז) והבן זה. או יהיה פירוש נע ונד צווי כי עונש הרוצחים גלות למדו דרך תשובה:

הן גרשת אותי וגומר. ספר הזוהר (בראשית ל"ו ב') אמר רבי אלעזר בשעתא דחב קין מיסתפי בגין דחמא כמה זייני משריין מזיינין ואתיין לקטלא ליה. <תרגום - אמר רבי אלעזר בשעה שקין חטא היה מתירא כי ראה לפניו מיני מחנות מזוינים שבאו להרגו>. וכד הדר בתיובתא מאי קאמר ומפניך אסתר מאי ומפניך אסתר אלא סתיר מבניינא דיליה. <וכשעשה תשובה מה אמר "הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר". מה הפירוש של "מפניך אסתר", אמר קין אהיה מוסתר ומוחרב מהבנין שלי>. רבי אבא אמר כד"א ויסתר פניו ממנו. <רבי אבא אמר פירוש זה על "מפניך אסתר" שהוא כמו במשה נאמר "ויסתר פניו" דהינו מפניו של הקב"ה הוא נסתר>. ועל דא ומפניך אסתר מאינון פנים דילך אהא נסתר דלא ישגחון בי ועל דא והיה כל מוצאי יהרגני. <ועל זה נאמר מפניך אסתר מהפנים שלך אהיה נסתר שלא ישגיחו עלי ועל כן "והיה כל מוצאני יהרגני">. על דעת רבי אלעזר יהיה אסתר מלשון סתירה שהיה נהרס מהבנין של מעלה כטעם ונכרתה הנפש ההיא מלפני. ועל דעת רבי אבא רמז כי ענשו של חוטא אינו אלא בהסתרת פנים ואז מדת הדין תפעל פעולתה ליפרע ממנו ותחול עליו זהו שנאמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אין דבר רע יורד מלמעלה רק בהסתרת פנים המאירים החשך יכסה ארץ כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במדה שאדם מודד בה מודדין לו רמזו אל המדות הפועלים פעולתם:

ספר הבהיר מלמד שיש להקדוש ברוך הוא מדה אחת ששמה רעה והיא לצפונו של הקדוש ברוך הוא דכתיב מצפון תפתח הרעה מצפון היא באה ומאי ניהו מדה היא צורת יד ולה שלוחים הרבה ושמם כולם רע אך יש בהם קטן וגדול והם מחייבים את בני העולם כי תהו לצד צפון ואין תהו אלא הרע המתהא את בני אדם. הרמז לזרוע השמאלי מזרועות עולם. וכמו שיש איברים באדם גדולים וקטנים כך יש מיני חסדים ודינין זה גדול מזה כי כאשר מתרחק יניקתם מן הרוח הפנימי מתמעט והולך:

ושם אחיו יובל וגומר. כבר רמזתי לך כי השירה רומזת לדין כד"א ובלילה שירה עמי. ועל כן הלוים הם על השיר כאשר יתבאר בג"ה (בגזרת האל). ועל כן יצא השיר מתולדת

קין וזהו אמרו אחרי כן לוטש כל חורש נחשת וברזל כד"א ועל חרבך תחיה. ואחות תובל קין נעמה היא אשה שמדון אם אשמדאי שמשם נולדו השדים כאשר יזכירוהו תמיד בהשבעת השדים:

מדרש רות (זוהר חדש פ"א ט"ב) אמר רבי נחמיה אמר רבי יהודא היתה נעמה בההוא זמן וכל העולם טועין אחריה. רבי שלום אמר אמה של שדים היתה. ובספר הזוהר [זוהר ח"א י"ט ב'] אדם מאה ותלתין שנין שימש ברוחין נקבין עד דאתת נעמה ומגו שפירו דילה טעו בני האלהים אבתרה עז"א ועז"אל ואולידה מינייהו ומינה אתפשטו שדין רוחין בישין בעלמא וכבר הבאנו זה המאמר למעלה:

וידע אדם עוד את חוה אשתו וגומר. הנה קין והבל נשמד פריים ממעל ושרשיהם מתחת כי לא נתיישב העולם מזרעם. אמנם אחרי שאדם וחוה שבו בתשובה והסירו הבגדים הצואים מעליהם והלבישו עצמם ממחלצות עליונות מאצילות רוחני ועליוני אז עשו פרי למעלה זה שת ונתקיים העולם בזרע הקדש בלי תערובת זוהמא כלל. ודע כי כפי חשיבות הטיפה אשר הולד נוצר ממנו מביא הקב"ה נשמה הראויה לה וזהו שזכה הקב"ה את אברהם אבינו ע"ה למדת החסד וכן שאר האבות כי הנשמות כלם לא ממחצב אחד חצובות רק כפי הגוף שנטעה בו זוכה לכל המעלות וזה סוד גדול צריך ביאור ארוך.

במסכת נדה דרש רבא מאי דכתיב מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל אמר רבי ישמעאל מלמד שיושב הקדוש ברוך הוא ומשמר רביעיותיהן של ישראל ואומר מתי תבא טפה שהצדיק נוצר הימנה. בפרקי ר' אליעזר הגדול ז"ל אמר אדם רבון כל העולמים העבר נא את חטאתי מעלי קבל את תשובתי וילמדו כל הדורות שיש תשובה מה עשה הקדוש ברוך הוא פשט יד ימינו וקבלו. הרמז למדת החסד הנקראת יד ימין אשר בה יכופר עון:

ספר הבהיר נשמת הנקבה מן הנקבה נשמת הזכר מן הזכר היינו דאזיל נחש בתרה דחוה אמר הואיל ונשמתה מן הצפון אסיתנה מהרה מאי הסתה הוה בה משום דבא עליה. ודבר זה ניכר לעיני הרואים כי בזה יתפרדו דיעות האנשים מן הנשים גם נשמות הרשעים אינן נאצלות מן המקום שנאצלות משם נפשות הצדיקים. בספר הזוהר אמרו על ענין קין (אדרא רבא קמ"ג א') מהאי גופא נחתין נשמתהון דרשיעייא חייביא תקיפי רוחא. <תרגום - ומזה הגוף (של קין) יורדות למטה נשמות רשעים החוטאים שהם קשי רוח>. זכאין אינון צדיקיא דמשתלפי נשמתהון מהאי גופא קדישא דאיקרי אדם. <ואשריהם הצדיקים שממשיכים נשמות בניהם מגוף קדוש הנקרא אדם>. דכליל כולא אתר דעטרין קדישין וכתרין קדישין מתחברן תמן בצרורא דאית כולא. <שכולל כל המדרגות ומקום

ההעטרות הקדושות והכתרים הקדושים מתחברים שם בצרור אחד שלם>. ואולי יקשה לך כי יש פתחון פה לבעל דין לחלוק. דע כי כח האפשרות לא יתבטל מהם אך יהיה לאדם יותר קושי מחבירו. ובפרשת וישב ארמוז יותר בג"ה (בגזרת האל) גם נשמתן של ישראל חלוקין מאומות העולם וכבר רמזתי זה בפסוק נעשה אדם:

ספר הזוהר [זוהר ח"א כ' ב'] אדם אתם רוחא דסטר קדישא גופא דידיה לבושא דאדם [כו']. <תרגום - "אדם אתם" ישראל נקראים אדם מכיון שהרוח שלהם יוצא מצד הקדושה והרוח הוא עצם האדם והגוף שלו הוא רק לבוש>. רוחא דאתפשט לשאר עמין נפקא מסטרא דמסאבו ולאו איהו אדם. <והרוח המתפשט בשאר העמים יוצא מצד הטומאה ועל כן אינם נקראים אדם>. והענין סוד גדול כי כל כח עליוני ממציא דוגמתו למטה. והנה ממעלת הקדש נמשכין כל רוחותיהן של צדיקים. אמנם יש מדריגה אחרת שמשם המשכת יצר הרע הבא ממקור הטומאה המטמא כל מושך כח מאותו הצד. ואמרו בספר הזוהר [פנחס רי"ח ב'] מאי האי דכל עמין דעלמא לא עבדין אלא ישראל בלחודוייהו דכד לעאן באורייתא מתנענן הכא והכא. <תרגום - מה זה שכל העמים בעולם לא עושים נענועים אלא ישראל לבדם, כשהם עוסקים בתורה הם מתנענעים לכאן ולכאן>. אמר ליה אדכרתן מלה עילאה:

דבני אדם לא ידעין ולא משגחין. <אמר לי הזכרתני דבר עליון ובני אדם אינם יודעים ואינם משגיחים>. יתיב שעה ובכא ואמר ווי לעלמא ווי לבני נשא דאזלין כבעירי חקלא בלא סוכלתנו. <ישב שעה ובכה>. <ואמר אוי לעולם אוי לבני אדם שהולכים כבהמות בשדה בלי תבונה>. במלה דא בלחודוי אשתמודען דקדישין נשמתהון דישראל מנשמתהון דשאר עמין. <בדבר זה בלבד ניכר בין נשמות קדושות של ישראל לנשמות שאר העמים>. נשמתהון דישראל אתגזר מגו בוצינא קדישא דדליק דכתיב נר אלהים נשמת אדם. והאי נר בשעתא דאתאחיד בגו אורייתא דלעילא לא שכיך נהורא עליה אפילו רגעא. <נשמות ישראל נגזרו מנר קדוש הדולק שהוא המלכות שנאמר נר ה' נשמת אדם, והנר הזה בשעה שמתדבק בתורה העליונה אינו שקט האור עליו אפילו רגע אלא האור מתנענע לכאן ולכאן>. ורזא דא אלהים אל דמי לך. <וזה סוד "אלהים אל דמי לך" שהמלכות הנקראת אלהים אינה דוממת ושוקטת מלשורר>. כגוונא דא המזכירים את ה' אל דמי לכם לא שכיכו לכון נהורא דשרגא כיון דאתאחדא גו פתילה ההוא נהורא לא שכיך לעלמין אלא מתנענע נהורא לכאן ולכאן. <כעין זה כתוב המזכירים את ה' אל דמי לכם, המזכירים אלו הצדיקים אל תשקטו מלהזכיר לפני ה' את צרות ישראל. אור הנר מכיון שנאחז עם הפתילה זה האור אינו שוקט לעולם אלא מתנועע האור

לכאן ולכאן>. כגוונא דא ישראל נשמתייהו מגו דהוא נהורא דשרגא כיון דמתאחדא במילי דאורייתא לא יכלין לאשתככא [כו']. <כעין זה ישראל, נשמותיהם מתוך אותו אור הנר, כיון שמייחדים בדבר תורה לא יכולים לשקוט ומתנענעים לכאן ולכאן>. דהא נר ה' נשמת אדם כתיב אדם ולא שאר עמים. <אותו הנר שהוא המלכות היא נשמת אדם, וכתוב "אדם אתם" ישראל נקראים אדם ולא שאר העמים>. וכבר ידעת כי הנשמות נבראו מששת ימי בראשית כענין שנאמר ידעת כי אז תולד ומספר ימיך רבים (איוב לח כא) ובמה יתפרדו זה מזה אלא הענין הוא כמו שביארנו. והתבונן בלשון הכתוב שאמר כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל. ותבין סוד משה מסוד אדם גם בפשט הכתוב כי הרגו קין נבין מאמר חכמי סוד העיבור כי על שלא השלים זמנו הנגזר לו בראשונה הוצרך למדה זו ואין זה קשה לענין הרוגי מלכות כי כבר השלימו חוקם. מלת שת רומז ליסוד עולם מלשון בשעה שכרה דוד שיתין וממנו נשתת העולם כמו שאמרו רז"ל בחגיגה. אחרים אומרים. על שנים עשר עמודים העולם עומד שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. ויש אומרים שבעה שנאמר חצבה עמודיה שבעה. רבי אלעזר בן שמוע אומר על עמוד אחד וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם ועל כן אותיות ש"ת הם בסוף האל"פא בי"תא:

זה ספר תולדות אדם וגומר. ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ז א'] רבי יוסי שאיל מאי האי דכתיב זה ספר תולדות אדם וגומר. זכר ונקבה וגו'. <תרגום - רבי יוסי שאל מה זה שכתוב "זה ספר תולדות אדם.זכר ונקבה" וגו'>. אמר ליה ר' אבא רזא עילאה הוא תנינן תלת ספרין פתיחין בראש השנה חד דצדיקים גמורים וכו'. <אמר לו רבי אבא סוד עליון הוא שלמדנו שלשה ספרים נפתחים בראש השנה אחד של צדיקים גמורים (אחד של רשעים גמורים ואחד של בינוניים)>. ספר עילאה דהא נפיק מיניה כולא נפיק מיניה כתיבה. <ספר עליון ספרן של של צדיקים גמורים שהיא הבינה שממנה יוצא הכל הכתיבה והחתימה לחיים יוצאת ממנה>. ספר [אמצעיתא] דההוא כללא לעילא ותתא ואחיד לכל סטרין רזא דתורה שבכתב אדם קדמאה. <ספר של בינוניים הכולל למעלה ולמטה היינו מחבר בין הבינה למלכות ומאחד את הו"ק בסוד תורה שבכתב הנקרא אדם עליון>. ספר דאיקרי תולדות אדם ומאי ניהו דצדיקים גמורים הה"ד זה ספר ודא צדיק דעביד תולדות. <וספר הנקרא תולדות אדם שהוא של צדיקים גמורים כמו שכתוב זה ספר שזה צדיק שעושה תולדות>. אף על גב שהשלשה ספרים שהזכירו רבותינו ז"ל בראש השנה על דעת חכמי הקבלה הרמז בהם לשלשה אבות העליונים הנראה מזה דמאמר הנה כי

הרמז לתשובה ולתפארת ישראל ולצדיק והספר הרמוז הנה הוא הצדיק הנקרא זה והוא עושה תולדות הה"ד זה ספר תולדות:

זכר ונקבה בראם וגומר. אמר כי ההויות היו זכר ונקבה דוגמת משפיע ומקבל והשפיע להם הברכה מן הבריכה העליונה. ויקרא את שמם אדם כשהם כלולין זה בזה נקרא שמם אדם כמו שאמרו רז"ל במסכת יבמות כל אדם שאין לו אשה אינו אדם שנאמר זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ה א'] ועל דמות הכסא. <תרגום - "ועל דמות הכסא כמראה אדם עליו מלמעלה">. דמות כמראה אדם כמראה אדם דכליל כל דמיונין. <כמראה אדם, כפני אדם הכולל כל הדמויות>. כמראה אדם דכליל כל שמהן. <כמראה אדם, הכולל כל השמות>. כמראה אדם דביה סתימין כל עלמין עילאין ותתאין. <כמראה אדם, שבו סתומים וגלומים כל העולמות העליונים והתחתונים>. כמראה אדם דכליל כל רזין דאתאמרו ואיתתקנו עד לא איברי עלמא ואע"ג דלא אתקיימו. <כמראה אדם, הכולל כל הסודות שנאמרו ונתתקנו עד שלא נברא העולם ואפילו אלא שלא נתקיימו>:

בראשית רבה ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. אמר לו בן עזאי זה ספר תולדות אדם בדמות אלהים עשה אותו זה כלל גדול מזה שלא תאמר הואיל ונתקללתי יתקלל חברי עמי. אמר רבי תנחומא אם עשית כן דע למי אתה מבזה. הכלל הוא כי צורת האדם התחתון רומזת לצורת אדם העליון ורמז עוד בפסוק הזה כי הנשמות נבראו זוגות זוגות זכר ונקבה ובאין לעולם השפל איש ואשתו ובחיבורן נקראים אדם שנאמר זכר ונקבה בראם ומכאן תבין עונש הבא על אשת איש כי פוסק ומפריד הזיווג והייחוד העליון ומשנה סדרי בראשית:

ויחי אדם שלשים ומאת שנה וגומ'. אמר בשת כדמותו בצלמו מכלל דבראשונים לא היו בצלם ודמות כדאמרינן בעירובין כל אותן מאה ושלשים שנה שהיה אדם הראשון נזיף הוליד רוחין שדין וליליו ולא באו לכלל פרצוף אדם החמוד ועוד אבאר זה בג"ה:

ויהי כל ימי אדם וגומר. הנך רואה כי שבעים שנה חסרו לאדם הראשון לתשלום האלף ונתנן לדוד והבן זה. בפרקי רבי אליעזר הגדול ז"ל אמר אדם שימחני הקדוש ברוך הוא והכניסני לגן עדן והראני מקום שכינת הצדיקים והראני ארבע מלכיות מושלן ואיבודן והראני את בן ישי מושל לעתיד לבא ולקחתי משנותי שבעים שנה והוספתי על ימיו שנאמר ימים על ימי מלך תוסיף (תהלים סא ז) זהו שנאמר בלותי בשמן רענן (תהלים צב א) רוצה לומר מבלותי ושיבתי נתתי לדוד שנמשח בשמן רענן:

מדרש רות (זוהר חדש פ"א) תנינן יאות הוה לאתקיימא דוד מלכא בעלמא מאה שנין דאלמלא אתקיים אינון ק' שנין איהו הוה מתקן לבוצינא תיקונא תקיף דלא אתעדי לעלמין ולא אתחרב בי מקדשא. <תרגום - וכן למדנו, טוב היה שדוד יתקיים בעולם מאה שנה. שאם היה מתקיים מאה שנה היה מתקן את הנר שהוא המלכות, תקון חזק שלא יסור לעולם ולא היה נחרב בית המקדש>. אלא כמה גריעו אינון שנין דלא אתקיימו. ואדם לא זכר את האיש המסכן. <אלא כמה חסרים אלו השנים שלא נתקיים בהם "ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא" (קהלת ט טו)>. דהוא אדם הראשון כד יהב ליה משנוי אינון ע' שנים לא אדכר מיניה בקדמיתא. <שאדם הראשון שנתן לדוד משנותיו שבעים שנה לא זכר ממנו בתחילה>. דאלמלא אדכר מיניה ק' שנין ישאיר ליה משנוי כמה דאיתחזון ליה בגין לאתתקפא בעלמא ויתקן תיקוניה דבוצינא. <כי אם היה נזכר ממנו היה משאיר לו מאה משנותיו כמו שראוי לו, כדי להתחזק בעולם ולתקן תיקון הנר דהיינו המלכות>. אלא לא אדכר מיניה בר שבעים שנין ולא יתיר. <אלא לא נזכר ממנו ונתן לו רק שבעים שנה ולא יותר>. דתלתין שנין היו דהוה אזיל במדברא מנהון בענא ומנהון קמי חמוי. <ששלושים שנה היו שהיה הולך במדבר מהם אחר הצאן ומהם מפני חמו שאול>. ובההוא זימנא וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעין קמי שאול מלכא. <ועל אותו הזמן נקרא "חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעין", מפני שאול המלך>. האי דלא אשתארו ביה אלא מ' חסר חד דהא שתא חדא הוה עריק מקמיה בריה. <הרי שלא נשארו לו מהשבעים שנה אלא ארבעים חסר אחת, ששנה היה בורח מאבשלום בנו>. ובגין כך נחתא תיקונא דשרגא עד דהוה כפשע בינו ובין המות. <ומשום כך ירד תקון הנר עד שהיה כפשע בינו לבין המות>. וכל דא מקמי דאדם דלא אדכר מיניה בקדמיתא לאוסופא ליה אינון תלתין שנין לתתא לאשלמא למאה שנין. <וכל זה היה מפני שאדם לא נזכר ממנו בתחילה להוסיף לו אלו שלושים שנה למטה להשלימם למאה שנה>. ואתפגמו אינון תלתין שנין לתתא מאינון שבעים דהוה חכמתו בזוייה ודבריו אינם נשמעים. <ונפגמו שלושים שנה שלמטה מאלו השבעים, בזאת שהיתה חכמתו בזויה ודבריו אינם נשמעים>:

ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותו אלהים. בספר היכלות אמר רבי ישמעאל אמרתי למטטרון מפני מה אתה נקרא בשם קונך בשבעים שמות ואתה גדול מכל השרים וגבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל הצבאים ורב מכל האדירים בגדולה ובמלוכה ובכבוד. השיב ואמר לי מפני שאני חנוך בן ירד כשחטאו דור המבול וסרחו במעשיהם ויאמרו לאל סור ממנו (איוב כא יד) מה עשה הקדוש ברוך הוא נטלני

מביניהם להיות עד עליהם בשמי מרום לכל באי העולם וכיון שלקחני הקדוש ברוך הוא לשמש את כסא הכבוד ואת גלגלי המרכבה ואת כל צרכי השכינה מיד נהפך בשרי עלי לשלהבת וגידי לאש. ועצמותי לגחלי רתמים. ואור עפעפי לזוהר ברקים. וגלגלי עיני ללפידי אש. ושערות ראשי ללהט ולהבה. וכל איברי לכנפי אש בוערות. וגוף קומתי לאש יוקדת. ומימיני חוצבי להבות אש. ומשמאלי בוערי לפידי אש. וסביבותי מפרחות רוח סערה וסופה. וקול רעש נרעש מלפני ומאחרי. דוגמא לזה אמרו רז"ל בעולם הבא לצדיקים הקב"ה עושה להם כנפים ושטים על פני המים (סנהדרין צב) פירוש הכנפים לבישת הנפש מלאכות עם דוגמת כלי הגוף ולא יתבטלו בביטול היסודות. וכוונתם היא כי חנוך נתפשט מיסוד גופני ונתלבש ביסוד רוחני והקושר קשר רוחני קשרו ומכח אצילותו עטרו השם יתעלה ויתברך העושה במחנות פלאות. ותרגם יונתן בן עוזיאל ופלח חנוך בקושטא קדם ה' והא ליתוהו עם דיורי ארעא ארום אתנגיד וסליק לרקיעא במימר מן קדם ה' וקרא שמיה מטטרון ספרא רבא. ובאלף בית דרבי עקיבא אומר שהעלהו הקדוש ב"ה ברוח סערה כאליהו זכרונו לברכה. כי לקח אותו אלהים בגימטריא ברוח סערה העלהו:

מדרש רות (זוהר חדש פ"ה) ויתהלך חנוך את האלהים. <תרגום - "ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותו האלהים">. מגו עלמא דא דבני נשא. <לקח אותו מזה העולם של בני האדם>. אתמשך חנוך זעיר זעיר עד דאתעביד מה דאתעביד ושרי בדוכתיה כדקא יאות. <ונמשך חנוך מעט מעט עד שנעשה מה שנעשה ושכן במקומו כראוי>. מטטרון רברבא ממנא דאנפין דמיניה אזדעזען שליטין ושמשין עילאין. <והוא מטטרון הגדול שר הפנים שממנו מזדעזעים שליטים ושמשים עליונים>. וייסד הפייט תקיף מטטרון שר הנהפך לאש מבשר וכו' ועל כן היה השביעי לדורות כמו שאמרו רבותינו ז"ל בדורות השביעי חשוב אדם שת אנוש וכו' חנוך. ויתהלך חנוך והוא המקבל מן המדה השביעית הנקראת גם היא מיטטרון האבן שמאסו הבונים אותה המשיל ומינה והיא היתה לראש פנה על אלף אלפי אלפים ורבותיים על אבן אחת שבעה עינים (זכריה ג ט). בה יפיק שאלתו מייחד תפלתו כל שואל משם רועה אבן ישראל. היא היד הנטויה היא האבן השתייה אשר ממנה נשתת העולם השפל. היא סוד הלבנה בחדושה היא האבן הראשה. ועל הענין הזה המופלא אמרו חכמים הקדמונים אשר מסורת בעלי רשומות בידם מפי זקניהם ורבותיהם בפסוק אל תמר בו שיכוין אדם שם בסוף תפלתו. ובלשון זה כתב רבי חמאי בספרו הנקרא ספר העיון אל תמר בו לכוין לבך בו בעת התפלה עד כאן לשונו. וחלילה שיכוין האדם לדבר נברא רק לבורא עולם. אלא סוד

הענין הוא כי שמו כשם המדה שמקבל משם כי גם היא נקראת מיטטרון. וכן אמר ר' נחוניא בן הקנה עליו השלום בתפלתו הידועה אנשאך בספירה אחרונה שהיא מלכות ונקראת מיטטרון וזהו מאמר ששמו כשם רבו. וכן אמרו רז"ל בפסוק השמר מפניו אמר הקב"ה למשה משה השמר מפניו נכבד זה משרת שמתיו לפתח היכלי מבחוץ לעשות דין בכל פמליא של מעלה ובכל פמליא של מטה. הטעם הוא כי יש לו פנים כלפי תפארת ישראל כאשה לבעלה ופנים כנגד העולם להנהיגו כמו שנאמר וכל מעשהו באמונה (תהלים לג ד) כי היה אבן בבנין משלמת הכל. ולשון מיטטרון הוא מלשון שמירה כתרגום באשמורת מטרת. ובלשון רז"ל מטרוניתא כי הוא הנקרא שומר ישראל כמו שאמרו אמר ר' יחנן העבודה קבלנו שומר ישראל ובשיר למעלות אשא עיני אל ההרים תמצא ששה פעמים לשון שמירה על שם שהיא סוגה בשושנים וכלולה משש קצוות. גם נקראת נער על שם כח הלבנה המתחדשת בכל חדש וחדש וזהו שנאמר חנוך לנער על פי דרכו (משלי כב ו):

ספר הזוהר [פקודי רל"ח א'] וסיהרא קדישא לינקא בקדושה לחדותתיה כדקא יאות. <תרגום - והמלכות הקדושה תוכל לינוק בקדושה כדי להתחדש כראוי לה>. ובגין דמתחדשא בכל ירחא איקרי נער. והא אוקימנא. <ומכיון שמתחדשת בכל חדש נקראת נער. וכבר ביארנו עניין זה>. [בראשית ל"ז ב'] אמר רבי אבא ספר ודאי נחתו ליה לאדם הראשון וביה הוה ידע חכמתא עילאה. <ואמר רבי אבא, ודאי ספר ממש הורידו לאדם הראשון ובעזרתו ידע והשיג החכמה העליונה>. וספרא דא מטא לבני אלהין ומשגחין ביה וידעין ביה. <וספר זה נמסר לבני האלהים ומסתכלים בו ומשגיחים בו>. וספרא דא נחת ליה מריה דרזין ותלת שליחן ממנן קמיה. <וספר זה הוריד בעל הסודות הוא רזיאל המלאך ושלשה מלאכים ממונים לפניו לשמור על הספר>. ובשעתא דנפק אדם מגנתא דעדן אחיד בההוא ספרא כד נפק טאס מיניה לרקיע צלי ובכא קמיה מריה ואתיבו ליה כמלקדמין בגין דלא יתנשי חכמתא מבני נשא. <ובשעה שיצא אדם מגן עדן אחז בספר ההוא, אך כשיצא פרח ממנו הספר לרקיע, התפלל ובכה לפני אדונו והחזיר לו את הספר כבתחילה כדי שלא תשכח החכמה מבני אדם>. וכן תנינן ספר הוה ליה לחנוך ודא ספר מאתר דספרא דתולדות אדם הוה. <וכן למדנו ספר היה לחנוך וזה הספר היה ממקום הספר של תולדות אדם>. והאי הוא רזא דחכמתא דהא מארעא נטיל דכתיב ואיננו כי לקח אותו אלהים. <וזה הספר הוא סוד החכמה כי נלקח מהארץ ונעשה מלאך בשמים דכתיב "ואיננו כי לקח אותו אלהים">. והוא הנער כד"א חנוך לנער. <והוא הנער שנקרא בכל מקום נער כמו שכתוב "חנוך לנער" דהיינו חנוך הוא הנער>. וכל גנזי

עלמא אתמסרן בידיה ודא מסיר ויהיב ועביד שליחותא. <וכל הסודות העליונים נמסרו בידו והוא מוסר ונותן אותם לכל הראויים אליהם וכך עושה שליחותו>. ואלף מפתחין אתמסרון בידיה נטיל בכל יומא וקשיר קשרים למריה דעלמא. <ואלף מפתחות נמסרו בידו נוטלן בכל יום ומיחד יחודים לרבונו>. נטיל ליה קדוש ברוך הוא לשמשיה הה"ד כי לקח אותו אלהים. <לקח אותו הקב"ה כדי שישמשו כמו שכתוב "לקח אותו אלהים">. ומן דא אתמסר ספרא ואתקרי ספרא דאיקרי ספרא דחנוך בשעתא דאחיד ביה קדוש ברוך הוא אחמי ליה כל גנזי עילאין אחמי ליה אלינא דחיי בגו מציעות גינתא וטרפוהי וענפוהי. <ומזה נמסר לו הספר הנקרא ספרו של חנוך כי בשעה שלקח אותו הקב"ה הראה לו כל הנסתרות העליונים וסוד עץ החיים שנמצא באמצע הגן ועליו וענפיו>. וכולא חמינן בספריה. <וכל סודות אלו אנו רואים בספרו>. זכאין אינון חסידי עלמא דחכמתא עילאה אתגלי להו ולא אתנשי מינייהו לעלמין כמה דאת אמר סוד ה' ליריאיו. <אשריהם אלו חסידי עולם שחכמה עליונה נתגלתה להם ואינה נשכחת מהם לעולם כמו שנאמר "סוד יי' ליראיו ובריתו להודיעם">:

ויראו בני האלהים את בנות האדם וגומר. כבר ידעת מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בפרקי רבי אליעזר על המלאכים שנפלו ממקום קדושתן אמרו שם רבי אומר המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים ראו בנות דורותיו של קין שהיו מהלכות ערומות בשר ערוה ומכחלות עיניהם כזונות תעו אחריהן ולקחו מהן לנשים שנאמר ויראו בני האלהים. רבי יהושע בן קרחה אומר המלאכים אש לוהט הם שנאמר משרתיו אש לוהט. אלא משעה שנפלו ממקום קדושתן מן השמים נעשה כחן וקיומן כבני אדם ולבשו גוף עפר שנאמר לבש בשרי רמה וגוש עפר (איוב ז ה):

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ז א'] אמר רבי יצחק עז"א ועזא"ל כד נפלו מאתר קדושתייהו מעילא חמאן בנת בני נשא וחטאו ואולידו בנין ואילין הוו נפילים דכתיב הנפילים היו בארץ. <תרגום - אמר רבי יצחק, עז"א ועזא"ל כשנפלו ממקום קדושתם מלמעלה ראו וחמדו את בנות האדם וחטאו בהן והולידו בנים, והם היו הנפילים דכתיב "הנפילים היו בארץ">. רבי חייא אמר בנוי דקין הוו בני האלהים דכד אתא נחש על חוה אטיל בה זוהמא ואתעברת וילידת לקין וחיזו דיליה לא הוה דמי כשאר בני נשא. <רבי חייא אמר בניו של קין היו בני האלהים כי כשבא נחש הוא הס"מ על חוה והטיל בא זוהמא והתעברה והולידה את קין, ומראהו לא היה כשאר בני אדם מכיון שהוא תולדת מלאך>. וכל אינון דאתיין מסטרא דיליה לא איקרון אלא בני האלהים. <וכל אלו שבאו מהצד שלו לא נקראו אלא בני האלהים מפני שדמו למלאכים>. רבי יהודה אומר ואפילו אינון

בני הנפילין הכי איקרון. <רבי יהודה אומר אפילו בני הנפילים כך נקראו היינו בני האלהים>:

מדרש רות (זוהר חדש פ"א) רבי חנינא פתח ויראו בני האלהים עז"א ועזא"ל תרין מלאכין הוו דקטרגו למריהון. <תרגום - רבי חנינא פתח "ויראו בני האלהים" הם עז"א ועזא"ל שני מלאכים היו שקטרגו לרבונם על בריאת האדם>. ואפיל לון קודשא בריך הוא מאתר קדושתהון מעילא וכד נחתו אתגלימו באוירא ואתעבידו כבני נשא. <והפיל אותם הקב"ה ממקום קדושתם למעלה, וכשירדו נתגלמו באויר ונעשו כבני אדם>. ולית לך בכל אינון מלאכין דאשלימו לאתערבא גו בני נשא כאינון דאיקרון אישים וכאינון דאיקרון בני אלהים. <ואין לך בכל המלאכים שיגמרו להתערב בין בני האדם כאותם המלאכים הנקראים אישים וכאותם הנקראים בני אלהים>. כיון דאפיל לון קב"ה אגלימו מכל אינון יסודי דבני נשא מתלבשין בהון. <כיון שהפילם הקב"ה נתגלמו מכל היסודות שמהם מורכבים בני האדם>. שאר מלאכין כד נחתו אינון זמינין לאתבא לדוכתייהו אגלימו באוירא ומתפשטי מיניה ואהדרן לדוכתייהו. <שאר המלאכים כאשר יורדים ועתידים לחזור למקומם מתגלמים באויר בירידתם ובעליתם פושטים לבושם וחוזרים למקומם>. ר' קסמא בר ר' ינאי אמר כתיב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט. <רבי קסמא בר רבי ינאי פתח "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט" (תהלים קד ד)>. אית מלאכי דאינון מרוחא ואית מלאכי דאינון מאשא דא יהיב מדיליה לחבריה בגין דאית שלמא בינייהו. <ומסביר, יש מלאכים שהם מרוח ויש מלאכים שהם מאש וכל אחד נותן משלו לחברו משום שיש שלום ביניהם>. ועל דא אינון דנחתי מתרין יסודי אילין נחתי וכד נחתי מתלבשן יתיר באוירן דעלמא ואיתגלימו. <ועל כן אלו המלאכים יורדים משני היסודות הללו וכשיורדים לעולם הזה מתלבשים יותר באויר העולם הזה ומתגלמים>. אינון דאתערבו בהאי עלמא מתלבשן ביסודי דהאי עלמא ולא יכילו לפרחא ולאתבא לאתרייהו ומתעכבי הכא כיון דשבע יומין אתעכבו הכא דא בתר דא לא אהדרו תמן. <המלאכים האלו המתערבים בעולם הזה מתלבשים ביסודות של העולם הזה ואינם יכולים לעוף ולשוב למקומם ומתעכבים כאן כיון שנתעכבו כאן שבעה ימים זה אחר זה לא יכולים לחזור לשם>. ועל דא ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה. <ועל כן כתוב "ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה">. מאי כי טובות הנה דהוה נהירו שפירו דלהון כנהירו עילאה. <מהו כי טובות הנה, שהאור שלהן היה מאיר כאור העליון>. כיון דאולידו בנין נטל לון קדוש ברוך הוא ואעיל לון בטורא דחשוכא דאיקרון הררי קדם וכפית לון בשלשלאות דפרזלא ואינון משלשלאין משקעין עד גו

תהומא רבא ותמן אולפי חרשין לבני נשא. <כיון שהולידו בנים לקח אותם הקב"ה את עז"א ועזא"ל והכניסם בהררי החשך הנקראים הררי קדם, וכפת אותם בשרשראות של ברזל אשר הם משוקעות עד תוך התהום הגדולה, ושם בהררי החשך הם לומדים כישוף לבני אדם>. ובלעם מתמן נטיל חרשוי ואוליף מינייהו באינון טורין הה"ד מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם. ותמן אתעטרו כל יודעי עלמא. <ובלעם משם לקח כשפיו ולמד מהם באלו ההרים כפי שכתוב "מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם" ומשם נתעטרו כל יודעי הכשפים בעולם>. ומגו דהוו קטרגי דמריהון בקדמיתא. <ומתוך שהיו בקטרוג על רבונם בתחילה על בריאת האדם>. ועד כען יומא מקטרגין אינון למריהון כמה דאינון חרשין דמכחישין פמליא דלעילא. <עד היום הזה הם מקטרגים לאדונם בכשפים האלו המכחישים פמליא של מעלה>. ואלמלא אינון שלשלאות דמשקעי גו תהומא ואחידן בהון בתפיסו סגיא מטשטשי עלמא הוו ועלמא לא הוה יכיל למיסבל. <ואלמלא אלו השרשראות ששקועים בתהום הגדולה שמחזיקות אותם בחוזק גדול היו מחריבים העולם והעולם לא היה יכול לסבול>. ותמן באינון טורין דחשך ינקי מסטרא דצפון דהא מההוא סטרא כל אינון זיינין מתנגדין בעלמא. <ושם באותם הרי החשך הם יונקים מצד צפון כי מאותו הצד כל אלו המינים הרעים נאבקים בעולם>. ובהבדלה דרבי עקיבא אמר עז"א ועזא"ל רזי דמריהון גליין ונקב יתהון מן נחיריהון ותלא יתהון בטורי קבל דשמשא לא חזיין ורוחא לא נשבא על אפיהון כל זמן וכל שעה ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אמרה נשמתו של משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מאצל שכינתך ירדו שני מלאכים עז"א ועזא"ל וחמדו בנות הארץ והשחיתו את דרכם על הארץ עד שתלית אותם בין הארץ לרקיע:

ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם וגומר. כבר רמזתי למעלה כי בזמן שבני אדם עושין רצונו של מקום גורמין ברכה מאפיסת האין בכל ההויות וכשהברכה מתפשטת אז הנשמות זוכות להתגלות בעולם וכפי אצילות הנאצל כך הם הנשמות הנאצלות פעמים מרוחו יתעלה ופעמים מרוח הטומאה. ובזמן שבני אדם אין עושין רצונו של מקום אין ההשפעה מצויה בשכינה רק בכחות הטומאה והנשמות באות משם כענין שאמרו רבותינו ז"ל בפרק קמא דתענית אין הגשמים נעצרים אלא בשביל שנתחייבו שונאיהם של ישראל כליה שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו (איוב כד יט). רמזו כי כשמדת הדין הנרמזת באש ובחום מתגברת על מדת החסד הנרמזה במימי שלג הוא סבת החטאים שנאמר שאול חטאו. עוד שם אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנאמר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגומר (ירמיה ג ג). ועל

זה כתיב לא ידון רוחי באדם לעולם מלת רוחי רומזת אל הנשמות ומלת ידון כמו וישב חרבו אל נדנה (דברי הימים א' כא כז). ואמר כי נמנעו הנשמות החדשות לבוא לעולם ופירש הטעם בשגם הוא בשר כי הרוח הנזכר שב להיות בשר רוצה לומר רוח גופני:

ספר הבהיר כל כחותיו של הקדוש ברוך הוא זה על גב זה והן דומין לאילן ומה אילן זה על ידי המים מוציא פירות אף הקדוש ברוך הוא על ידי המים מוציא פירות האילן. ומאי ניהו מים של הקדוש ב"ה היינו חכמה והיינו נשמות הצדיקים שפורחים מן המעיין אל הצנור הגדול ועולה ודבק באילן וע"י מה פורחים ע"י ישראל כשהן צדיקים וטובים שכינה שרויה עמהם ושרויה במעשיהן בחיקו של הקדוש ברוך הוא ומפרה אותן ומרבה אותן. ענין אחר רמז לקצור ימי האדם וזה רמז לעולם:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ח א'] בשגם הוא בשר דמשיכן דרוחא בבני נשא זימנא רבה איהו אתהדר למיהוי בשר לאתמשכא בתר גופא. <תרגום - בשגם הוא בשר, פירושו לפי שנמשך רוח החיים בבני אדם זמן רב חזר הרוח להיות בשר להמשך אחר תאות הגוף>.

עוד דרשו רבותינו ז"ל דרשות אחרות על מלת בשגם כי רמז למשה רבינו עליו השלום שהוא בגימטריא בשגם וזהו והיו ימיו מאה ועשרים שנה:

ספר הבהיר שביעי הוי מזרחו של עולם ומשם בא זרעם של ישראל כי חוט השדרה משוך מן המוח של אדם ובא לאמה ומשם הוא הזרע דכתיב ממזרח אביא זרעך (ישעיה מג ה) וכבר כתבנוהו למעלה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ז ב'] לא ידון רוחי וגומר. <תרגום - "לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר" (בראשית ו ג)>. רבי אחא אמר בההוא זימנא הוה ההוא נהרא נגיד ונפיק אפיק רוחא עילאה מאילנא דחיי ואריק באילנא דשריא ביה מותא. <רבי אחא אמר, בעת ההיא טרם המבול היה הנהר ההוא שהוא יסוד דז"א נמשך ויוצא מעדן שהיא הבינה, הוציא רוח עליון מעץ החיים הוא ז"א, והיה היסוד מוריק ומשפיע את רוח החיים באילן ששורה בו המות היא המלכות שמאחיזת הקליפות בה, בא המות>. ואתמשכו רוחין בגווייהו דבני נשא זמנין סגיאין עד דסלקו בישין ואתעתדו לפתח. <ועל ידי זה נמשך רוח חיים בתוך נשמות בני אדם זמן רב עד שעלו מעשים רעים והתיצבו בפתח המלכות>. כדין אסתלק רוחא עילאה מההוא אילנא בשעתא דפרחא נשמתהון דבני נשא. <אז נסתלק רוח עליון שבמלכות, בשעה שיוצאות הנשמות מהמלכות ופורחות בבני אדם>. היינו דא דכתיב לא ידון רוחי באדם למיתב לעולם בשעתא דפרחן נשמתהון דבני נשא. <על כן כתוב "לא ידון רוחי באדם" פירושו שלא ימשך עוד רוח חיים בז"א הוא אדם לשוב לעולם בעת שפורחים נשמות מזו"ן לבני אדם>. אמר כי ההשפעה היתה

יורדת ממדת רחמים למדת הדין הנקרא אילנא דחיי ואילנא דמותא והנשמות נשפעות תוך האצילות ההוא כאשר רמזנו ובהסתלק ההשפעה נעדרו הנשמות:

מדרש ילמדנו לא ידון רוחי באדם אמר ריש לקיש אמר הקדוש ברוך הוא איני בורא עוד נפש לאדם. רבי יוחנן אמר כשיעלו נפשותיהן אצלי איני מחזירן להן שנאמר וישב חרבו אל נדנה. הבן דעת רבי יוחנן כי הוא רומז למאמר ר' אחא ודעת ריש לקיש ירמוז למה שאני עתיד לכתוב בסוד העיבור כי רמז כי לא יתן להם זרע חדש רק מן הזרע שכבר בא. ולפי דעת קצת מן המקובלים האחרונים מטעם גדול נאסר אבר מן החי לבני נח ולא נאמר לאדם הראשון כי לא הוצרך עד אז. וזהו לא ידון רוחי באדם והבן זה:

הנפילים היו בארץ וגו'. תרגם יונתן שמחזי ועזאל אינון נפלו מן שמיא והוו בארעא ביומיא האינון. אמר כי המלאכים שנפלו מקדושתן היו בארץ להוציא אותן שלמעלה שלא היו בארץ:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ד א'] הנפילים היו בארץ לאפקא אילין אוחרנא דלא הוו בארעא עז"א ועזא"ל היו בארץ בני האלהים לא הוו בארץ ורזא הוא וכלא איתמר. <תרגום - "הנפילים היו בארץ" בא להוציא את האחרים שלא היו בארץ. הנפילים הם עז"א ועזא"ל שנפלו לארץ, ובני האלהים לא ירדו לעולם הזה. ויש סוד בעניין הזה שנאמר במקום אחר>:

המה הגבורים כד"א ששים גבורים סביב לה. ואמר גבורים כי יניקתם מן הגבורה והם ס' עשרה בכל קצה וקצה משש קצוות וסובבים מטתו של מלך שהשלום שלו כמה דאת אמר ויאסוף רגליו אל המטה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ז א'] המה הגבורים שיתין הוו בארעא כחושבן דלעילא. <תרגום - "המה הגבורים" (בראשית ו ד), מהמיעוט שנאמר המה למדנו ששים היו כפי החשבון למעלה>. כתיב הכא המה הגבורים וכתיב התם ששים גבורים סביב לה. <כתוב כאן המה הגבורים ואצל שלמה כתוב ששים גבורים סביב לה, מה שם ששים אף כאן ששים>. רבי יוסי אומר המה הגבורים אשר מעולם ממש מעולם דיקא. <רבי יוסי אומר המה הגבורים אשר מעולם, ולומד מכאן מעולם ממש, דוקא מעולם ולא כמו עז"א ועזא"ל שנפלו למעלה מהעולם>:

מדרש רות (זוהר חדש פ"א) רבי יוסי ורבי יהודה אמרי כמה דאת אמר ששים גבורים סביב לה. (אדרא רבא קמ"ד א') אשר מעולם מההוא דאקרי עולם כדתנינן ימי עולם. רמז לששת ימי בראשית. ענין אחר אשר מעולם רמז כי הגבורים האלו יניקתן מן המקום שנקרא עולם והרמז לשכינה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ז א'] אמר רבי יצחק מעולם דא הוא מטתו של שלמה דכתיב ששים גבורים סביב לה. <תרגום - אמר רבי יצחק, "מעולם" אשר בכתוב "המה הגבורים אשר מעולם", זה מטתו של שלמה שכתוב ששים גבורים סביב לה>. רבי אחא אמר כלהון בני האלהים אקרון. <ר' אחא אמר כולם כל הששים גבורים נקראים בני אלהים>. נקראת השכינה מטתו של שלמה כי היא מטה מוצעת למלך שהשלום שלו הנקראת כסא ה'. אנשי השם הם הכחות הנשפעות ממדת הדין הנקרא שם:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ד אא] אנשי השם מנהון נפקין רוחין ודינין לעלמא לאתדבקא ברשיעייאי. <תרגום - "אנשי השם" (בראשית ו ד) זוהי המלכות אשר ממנה יוצאים רוחות ודינים לעולם להתדבק ברשעים>. ענין אחר אנשי השם שם ממש רוצה לומר שם בטומאה הנקרא לרבותינו ז"ל רוח מסאבא:

מדרש רות (זוהר חדש פ"א) אנשי השם. מאי אנשי השם דאינון נפילין אוליפו בעלמא שם בכל מלה ומלה לאשלמא חרשייהו. <תרגום - "אנשי השם" מהו אנשי השם הם הנפילים שלמדו בעולם שם בכל דבר ודבר להשלים כשפיהם>. ומכאן תבין פירוש מלמד שמסר להם שם בטומאה כי הכשפים ומעשה השדים נשפעים מן המדה ההיא הנקראת רוח מסאבא. ומכאן תבין טעם גדול בפירוש המלות הזרות הנזכרים בלחשים הנזכרים בדברי רז"ל אף על פי שהדברים ההם אין להם פירוש אלא במלות עצמן ולחכימא ברמיזא. ובפסוק מכשפה לא תחיה נבאר יותר בגזרת האל:

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו'. אמר כי הפגם ההוא הגיע עד הארץ העליונה:

וינחם ה' כי עשה את האדם וגו'. ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ד א'] וינחם ה' הא בזעיר אפין איתמר. <תרגום - "וינחם ה'", זה בז"א נאמר>. והבן זה ממה שאמרתי לך במקום אחר. ספר הזוהר [שם קל"ו א'] ובהאי תליין ימינא ושמאלא נהורא וחשוכא רחמי ודינא וכל ימינא ושמאלא נהורא וחשוכא רחמי ודינא בהאי תליא ולא בעתיקא. <תרגום - "ובאלו תלויים ימין ושמאל אור וחשך רחמים ודין בה תלויים היינו בז"א ולא בעתיקא היינו באריך אנפין>. והבן זה מאד. אשר עשה את האדם בארץ להוציא אדם שלמעלה שלא היה בארץ שנאמר כמראה אדם עליו והבן זה. ויתעצב אל לבו כביכול לבו לקה עמהם כי נמנע השפע מלבוא אליו כענין והמה מרו ועצבו את רוח קדשו (ישעיה סג י):

ספר הבהיר אמר רבי רחומאי כבוד ולב הן אחד אלא שהכבוד נקרא על שם מעלה ולב איקרי על שם פעולת מטה והיינו כבוד השם והיינו לב השמים. נקראת השכינה שהיא כבוד ה' בשם לב כי היא כלולה מל"ב נתיבות והלב נוטה בצד צפון כי משם

עיקר קבלתו. וגם רבותינו ז"ל מנו במסכת אהלות ששה איברים בלב שמונה שם רמ"ח איברים רמז כי הוא כלול משש קצוות:

ספר הבהיר ומאי לב זה היינו דכתיב עד לב השמים ובו כלולים ל"ב נתיבות פלאות חכמה. וכבר ידעת כי השמים שם לתפארת ישראל והבן כי אין בכל האותיות אות שישמשו בה אותיות יה"ו שהם סוד השם הגדול יתעלה רק אותיות לב באמרך לי לה לו. בי בה בו. רמז כי השם הגדול נקרא בשם הנכבד כי שמי בקרבו:

ספר הבהיר מאי ניהו מלא כל הארץ כבודו אלא כל אותה ארץ שנבראת ביום ראשון שהיא למעלה כנגד ארץ ישראל מלאה מכבוד השם ומאי ניהו חכמים דכתיב כבוד חכמים ינחלו (משלי ג לה). וכתיב ברוך כבוד יי' ממקומו (יחזקאל ג יב). ומאי הוי כבוד יי' זה. משל למה הדבר דומה למלך שהיתה לו מטרוניתא בחדרו שכל חייליו משתעשעין בה והיו להם בנים ובאים כל היום לראות פני המלך ומברכים אותו אמרו לו אנה אמנו אמר להם לא תכלו לראותה עתה. אמרו ברוכה תהא בכל מקום שהיא. ומאי דכתיב ממקומו מכלל דליכא דידע את מקומו. משל למטרוניתא שבאה ממקום רחוק ולא ידעו מהיכן באת עד שידעו שהיא אשת חיל נאה והגונה בכל מעשיה. אמרו זאת ודאי מצד האור נלקחה כי במעשיה תאיר העולם. שאלו אותה מאין את אמרה להן ממקומי. אמרו אם כן גדולים אנשי מקומך ברוכה תהיי ומבורך מקומך וכי אין כבוד ה' אחת מצבאותיו לא גרע אמאי מברכים לה אלא משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו גן נאה וחוץ לגן בקרוב ממנה חתיכת שדה ואם השקה את הגן בתחלת שקיותיו הלכו להם המים על כל הגן אך אותה חתיכה של שדה לא שקתה שהיא אינה דבקה אף על פי שהכל אחד הוא לפיכך פתח לה מקום והשקה אותה לבדה. וזה המאמר הוא כמבואר רק אני צריך לעוררך על הטעם שנתן מפני מה מברכים המדה הזאת העשירית וקבעו לה ברכה בפני עצמה יותר משאר המדות אחרי שכלם מתברכות מן הסבה הראשונה יתעלה ויתברך. והמשיל משל למלך שהיה לו גן וכו' והענין הוא סוד גדול מאד כי המדה הנזכרת אין קבלתה ודביקותה עם הבנין כשאר המדות שלפניה כענין האתרוג שאינו נאגד עם הלולב ומיניו. וכענין שמיני עצרת שהוא תשלומין דראשון ורגל בפני עצמו כי הוא אצילות הראשונים ואיננו באחדות שלהן לכן צריכה לברכה כדי שתתיחד עם הבנין כענין שנאמר על הנער הידוע ונפשו קשורה בנפשו. ועוד מפני שהיא בסוף הבנין כענין שנאמר ורוב מקצצי הנטיעות בה קצצו על כן המשיך לה ברכה בפני עצמה. והבן היטב מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על ענין זה בספר הזוהר [זוהר ח"א י"ח א'] קישורא דייחודא דעלמא עילאה עד הכא. <תרגום - קשר היחוד של העולם העליון עד כאן>.

איהו חי עלמין תמן אסתיים ואתקשר עלמא עילאה בייחודא דיליה. <עד היסוד הוא חי העולמים שם מסתיים היסוד ונקשר העולם העליון על ידו>. ובגין כך איקרי מקום אחד דכתיב ויקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד. <ולכן נקרא היסוד מקום אחד, שנאמר "ויקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד">. כל דרגין וכל שייפין מתכנשין תמן והוו כולהו ביה חד בלא פירודא כלל. <וכל המדרגות וכל האברים מפרצוף ז"א מתקבצים ביסוד, וכולם נעשו בו אחד בלי פרוד כלל>. ולית דרגא דאתייחדן בייחודא חד אלא האי. <ואין מדרגה שתתיחד שם ביחוד שלם אלא רק מדרגה זו>. וביה אתכסיין כולהו באורח סתים בתיובתא חד. <ובו מתכנסים כל האורות בדרך סתום בהשתקקות אחת>. ובמקום אחר בספר הזוהר [אדרא זוטא ר"צ ב'] כתוב בענין שני ההיי"ן של שם המיוחד שהראשונה רמז לבינה והשניה לכנסת ישראל. אמרו שם בזה הלשון שלמה מלכא תיקונא קדמאה דגלי ואמר הנך יפה רעייתי מהאי הוה. <תרגום - התיקון הראשון שגילה שלמה המלך ואמר "הנך יפה רעיתי", מזה היה, דהיינו ה' ראשונה שהיא אימא>. ותיקונא תניינא קרי כלה. <ותיקון שני שאמר "אתי מלבנון כלה" שהיא הנוקבא שלמטה שהיא ה' אחרונה הנקראת כלה>. דאיקרי נוקבא דלתתא ה' קדמאה לא איקרי כלה ה' בתראה איקרי כלה לזימנין ידיעין לזימנין סגיאין דהא זימנין סגיאין אינון דדכורא לא מתחבר עמה ואסתלק מינה. <ה' ראשונה אינה נקראת כלה, אלא רעיתי, וה' אחרונה נקראת כלה לזמנים ידועים ולזמנים רבים, כי הרבה זמנים יש שהזכר דהיינו ז"א לא מתחבר עמה ומסתלק ממנה>. ועל ההוא זימנא כתיב ואל אשה בנדת טומאתה וגומר. <ועל הזמן ההוא כתוב "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב">. בשעתא דאתדכאה נוקבא ודכורא בעי לאתחברא עמה כדין איקרי כלה. <בשעה שהנוקבא נטהרת והזכר רוצה להתחבר עמה אז נקראת כלה>. כלה ממש. <כי באה ככלה ממש>. אבל האי אימא לא אפסיק רעותא דתרוייהו לעלמין כחד נפקין וחד שריין לא פסיק דא מן דא ולא אסתלק דא מן דא. <אבל אמא זו ה' ראשונה לא נפסק רצון שניהם של אבא ואימא לעולם כאחד יוצאים וכאחד שורים לא נפסק זה מזה ולא מסתלק זה מזה>. ובגין כך כתיב ונהר יוצא מעדן יוצא ודאי ולא אפסיק. <ומשום כך כתוב "ונהר יוצא מעדן", תמיד ואינו נפסק>. וכתיב וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. <וכתיב "וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו" (ישעיה נח יא)>. ובגין כך כתיב רעייתי ברעותא באחוה שריין באחדותא שלימתא. <ומשום זה כתוב רעיתי מלשון רעותא שהוא רצון, ששורים ברצון של אחוה ואחדות שלמה>. אבל הכא האי כלה כד אתי דכורא לאתחברא עמה היא כלה. <אבל כאן ה' אחרונה הנקראת כלה כי כשבא הזכר להתחבר עמה היא כלה ממש>. עד כאן.

ונראה לי כי לזה כיון בעל ספר יצירה בספרו הנכבד באמרו עשר ספירות בלי מה. עשר ולא תשע עשר ולא אחת עשרה וכו'. כי אע"פ שהייחוד העליון הוא עד יסוד עולם אין להוציא ולהפריד הכלה מן הבנין כי גם זאת מעם ה' צבאות יצאה. ולזה אמר י' ולא תשע כי היא מחוברת בבנין ומשלמת הכל. ועוד אמר עשר ולא אחת עשרה כי אע"פ שאצילותן מאין סוף יתעלה אינו נגדר במנין מצד עצמו יתעלה עד כאן. וכשתבין זה המאמר תבין כל מה שכתבנו והמשכיל יבין. הנה נתבאר תוך דברינו פירוש כבוד ה' וזהו מלך הכבוד והרמז לתפארת ישראל שנאמר ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. והוא שנאמר אל הכבוד הרעים:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"א א'] אל הכבוד הרעים כד"א ורעם גבורותיו מי יתבונן דא סטרא דאתיא מגבורה ונפקא מיניה. <תרגום - "אל הכבוד הרעים" (תהלים כט ג). קשה שהרי אל הוא חסד, והרעים היא פעולה של גבורה. ומתרץ שהוא כמו שכתוב "ורעם גבורותיו מי יתבונן" (איוב כו יד). שמתוך ההתבוננות מתגלה זו הבחינה ברעם הגבורה, כך אל הכבוד שהוא החסד מתגלה מחמת הגבורה, כך המלכות המכונה אל הכבוד יוצאת מצד הגבורה>:

ענין אחר נורא מאד ויתעצב אל לבו כי מאמר נעשה אדם היה מאמר המדה הנקרא לב: בראשית רבה רבי אמי אמר בלבו נמלך משל למלך שבנה פלטירין על יד אדריכל ראה אותה ולא ערבה לו על מי ראוי להתרעם לא על אדריכל אתמהא כך ויתעצב אל לבו:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ד א'] וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ. <תרגום - "וינחם יי' כי עשה את האדם בארץ" (בראשית ו ו). וינחם יי' נאמר בז"א>. לאפוקי אדם דלעילא דלא הוה בארץ. <מלת בארץ באה להוציא את האדם העליון שלא היה בארץ>. ויתעצב אל לבו ויעצב לא נאמר אלא ויתעצב דאיהו אתעצב דביה תליא מילתא לאפקא מאן דלא אתעצב. <"ויתעצב אל לבו" (שם). ויעצב לא נאמר דהיינו שעצב אחרים, אלא ויתעצב, שנתעצב בעצמו לפי שבו תלוי הדבר להוציא מי שאינו נעצב>. ויתעצב אל לבו בלבו לא כתיב אלא אל לבו כמאן דמתעצב ומקבל למריה דאמר חזי האי לליבא דכל ליבין. <"ויתעצב אל לבו" בלבו לא כתוב אלא אל לבו כמי שמתעצב לאדונו, כי הראה זה ללב של כל הלבבות>:

ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתים. להוציא אדם של מעלה שלא היה באדמה:

ונח מצא חן בעיני ה'. כבר רמזנו כי בהתבטל התחתונים כביכול גם העליונים מתבטלין על כן רמז כי לא נתבטלו לגמרי כי נח נשאר לקיום מין האדם וכן מכל מין ומין

להחיות זרע על פני כל הארץ. ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ד ע"א] ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה. <תרגום - "ויאמר יי' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה">. לאפקא אדם דלעילא. <בא להוציא אדם שלמעלה>. ואי תימא אדם דלתתא בלחודוי לאו לאפקא כלל משום דלא קאים דא בלא דא. <ואם תאמר באדם שלמטה בלבד מדובר, אין להוציא ולחלק בין זה לזה כלל משום שאינו עומד זה בלא זה>. ואלמלא חכמתא סתימאה דכלא כלא איתתקן כמרישא. <ואלמלא החכמה הסתומה מהכל דהיינו חכמת אריך אנפין היתה מאירה אל המלכות היה הכל מתוקן כבתחילה ולא היה מבול>. הה"ד אני חכמה שכנתי ערמה אל תקרי שכנתי אלא שכינתי. <זה שכתוב "אני חכמה שכנתי ערמה" (משלי ח יב). אל תיקרי שכנתי אל שכינתי, שהחכמה הסתומה גרמה למלכות שהיא ערמה שתשכון במקומה>. ואלמלא בהאי לא קאים עלמא. <ואלמלא זה לא היה קיום לעולם>. הה"ד ה' בחכמה יסד ארץ. <זה שכתוב "יי' בחכמה יסד ארץ" (משלי ג יט). אריך אנפין בחכמה שלו יסד את המלכות>. וכתיב ונח מצא חן בעיני ה'. <וגם "ונח מצא חן בעיני יי" שבסיבתו נתקיימה המלכות>:

נח

ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. אמר כי הארץ העליונה נשחתה בחטא האדם ולשון השחתה מלשון חבר הוא לאיש משחית (משלי כח כד). וכן כי שחת עמך והכוונה הפריד ההויות וכן בנים משחיתים (ישעיה א ד'). לא תשחית את עצה. ושחת ארצה. שחת לו. וטעם והנני משחיתם את הארץ עם הארץ כמו שאמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה [משל] לבן מלך שהיתה לו מניקה כל זמן שהוא סורח היתה מניקתו נרדית. ונקראת מניקה כי משם יונקים הכל כד"א טוב הארץ תאכלו (ישעיה א יט). ופירוש ותמלא הארץ חמס כענין ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה (ירמיה ב ז') וכתיב וישימו ארץ חמדה לשמה (זכריה ז יד) ופירוש חמדה כלולה ויכל אלהים כמו דתרגם ירושלמי וחמיד:

ויאמר אלהים לנח קץ כי בשר וגו'. מדת הדין נקראת קץ כל בשר כענין נוטל רשות ונוטל נשמה והיא ממונת ליפרע מן הרשעים וכו' ובעבור כי אינה פועלת בלתי רשות כענין שנאמר אם ישוך הנחש בלא לחש (קהלת י יא) רוצה לומר עד שלוחשין לו מלמעלה על כן אמר בא לפני ליטול רשות להשמידם על מעשיהם הרעים זהו סוד וגנב יבא פשט גדוד בחוץ (הושע ז א') והבן כל הפסוק היטב. בראשית רבה אמר רבי חנינא בן פזי אין דבר רע יורד מלמעלה. אתיבון והכתיב אש וברד שלג וקיטור (תהלים קמח ח'). אמר

להם רוח סערה היא שעושה דברו כי מלאה הארץ חמס כל זה הוא מן הקטרוג שהיתה מדת הדין מקטרגת כי בחטאם נתמלאה הארץ חמס וינקה מכחות הטומאה תחת כחות הקדושה והטהרה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ג א'] תא חזי אף הקדוש ברוך הוא אמר לנח קץ כל בשר בא לפני. <תרגום - בא וראה אף הקב"ה אמר לנח "קץ כל בשר בא לפני">. מאי איהו דא איהו קץ דאחשיך אפיהון דברייתא. <ושואל מי הוא, ועונה זהו הקץ שהוא מחשיך פני הבריות וממיתן, היינו מלאך המות>. בא לפני מכאן אוליפנא חייבי עלמא מקדימין ליה ומשכאן ליה עלייהו לאחשוכא לון. <"בא לפני" מכאן למדנו שרשעי העולם בעוונותיהם מקדימים את מלאך המות ומושכים אותו עליהם להחשיך פניהם ולהמיתם>. דכיון דיהבי ליה רשו נטיל נשמתין ולא נטיל עד דיהבי ליה רשו. <שכיון שנותנים לו רשות מלמעלה נוטל את הנשמה, אך לא יכול ליטול עד שמקבל רשות>. ועל דא כתיב בא לפני ליטול רשו לאחשכא אפייהו דבני עלמא ובגין כך והנני משחיתם את הארץ:

<ועל זה כתוב "בא לפני" ליטול רשות להחשיך פניהם של בני העולם, ולכן כתיב "הנני משחיתם את הארץ">:

עשה לך תבת עצי גופר וגומר. צוהו להסתר מפני מדת הדין כד"א חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו כ'). בא בצור והטמן בעפר מפני פחד ה' (ישעיה ב י') וכעניין ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר כי כיון שניתן רשות למחבל לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע גם כי צריך לחלוק לה כבוד וזה יתבאר עוד בגזירת האל:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ג א'] תנינן בזמנא דמותא אית במתא או בעלמא לא יתחזי בר נש במתא בגין דאית ליה רשו למחבלא לחבלא כולא. <תרגום - למדנו, בזמן שיש מגפה בעיר או בעולם לא יראה אדם בעיר, מכיון שיש רשות למחבל להשחית הכל>. בגין כך אמר ליה קדוש ברוך הוא לנח בעי לך לאשתמרא לך ולא תחזי גרמך קמיה דמחבלא דלא ישלוט עלך. <לכן אמר הקב"ה לנח אתה צריך להשמר לך ולא תראה עצמך לפני המחבל כדי שלא ישלוט עליך>. ואי תימא מאן יהיב הכא מחבלא הלא מיין הוו דאתגברו. <ואם תאמר מי נתן כאן את המשחית לחבל שלא שמענו שחיבל, והלא רק מי המבול אתגברו ושטפו הכל>. תא חזי לית לך דינא בעלמא או כד אתחמי עלמא בדינא דלא אשתכח ההוא מחבל דאזיל בגו אינון דינין דאתעבידו בעלמא. <ומתרץ, בא וראה אין לך דין בעולם או כשמוכה העולם בדין שלא נמצא שם המשחית שהולך בתוך אלו הדינים הנעשים בעולם>. אוף הכי טופנא הוה ומחבלא אזיל בגו טופנא ואיהו איקרי הכי. <כן כאן היה מבול והמשחית הלך בתוך המבול והוא נקרא כך בשם מבול>.

ועל דא אמר הקדוש ברוך הוא לטמרא גרמיה ולא יתחזי בעלמא בשוקא. <ולכן אמר הקב"ה לנח שיטמין עצמו בתוך תיבה ולא יראה בעולם ובשוק>. ואי תימא האי תיבותא איתחזי בעלמא ומחבלא אזיל בגוה כל זמנא דלא מתחזי אפי בר נש קמיה מחבלא לא יכיל לשלטאה עליה. <ואם תאמר אותה התיבה נראתה בעולם והמשחית הלך בתוכה, התירוץ, כל זמן שלא נראים פני אדם לפני המחבל לא יכול לשלוט עליו כיון שרושם העבירות ניכרים בפנים>. מנלן ממצרים דכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. <מאין לנו ממצרים, שנאמר "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר">. מאי טעמא כיון דמחבלא הוה אישתכח ויכיל ליה לחבלא לא אצטריך לאתחזאה קמיה. <מה הטעם שלא לצאת כיון שהמשחית נמצא שם ויכול לחבל למי שנראה לפניו, לכן אין צריך להתראות לפניו>. בגין כך הוה גניז נח וכל אינון דעימיה בתיבותא ומחבלא לא יכיל לשלטא עלייהו. <ולכן היה נח וכל אותם שהיו עמו גנוזים בתיבה והמחבל לא יכל לשלוט עליהם>:

ובמדרש רות (זוהר חדש ע"ז) בזמן שהדין בא בעיר יסלק אדם עצמו מאותה העיר שכיון שניתן רשות למלאך המשחית אינו חושש לכל אדם בכל איש שפוגע בו יש לו רשות להזיק. ובפרק הכונס צאן לדיר תמצא רמזים לענינים אלו. וטעם וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר פשטו ידוע ונרמז בו עוד סוד כד"א איש כפר נפשו שלא תשלוט מדת הדין עליהם. והבן אמרו מבית ומחוץ. וטעם ואני הנני מביא כתב הרב הגדול ז"ל (הרמב"ן) ועל דרך האמת הוא כמו ויסרתי אתכם אף אני יאמר אף אני תהיה ידי בהם על שהשחיתו את הארץ וכבר ידעת פירוש מלת אני:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ג ב'] אמר רבי חייא נח דהוה איש צדיק אמאי לא בטיל מותא מעלמא אלא בגין דעד לא פסקה זוהמא דעלמא. <תרגום - אמר רבי חייא נח שהיה איש צדיק למה לא נתבטל המות מהעולם. אלא לפי שעדין לא פסקה הזוהמא מן העולם>. ועוד דאינון לא הוו מהמנין ביה בקב"ה וכולהו אחידן בטרפי אילנא דלתתא והא איתמר. <ועוד טעם שהדורות שאחר המבול לא היו מאמינים בקב"ה וכולם אחוזים היו בעלי האילן למטה דהיינו בכוחות הטומאה>. ואפשר עוד כי הספור הזה ירמוז לסוד היובל הגדול שישוב הכל לתשובה הרמוזה בתיבה וזה טעם חמשים אמה רחבה הרומזים לחמשים שערי בינה. ומלת רחבה כד"א מרחובות הנהר. וטעם תחתיים שניים שלישים תעשה רומזין לשלשה עולמות שישובו כלם לתיבה הנזכרת. וטעם בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אז יכלה גלגול הנשמות וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. וטעם ארבעים יום וארבעים לילה תבין מסוד ארבעים יכנו ומסוד ארבעים יום יום לשנה והפך

זה ויהי שם עם ה' ארבעים יום. כטעם ארבעים סאה של מקוה טהרה והבן זה. וטעם והקימותי את בריתי אתך כתב הרב הגדול ז"ל (הרמב"ן) על דרך האמת הברית מעולם היא והמלה נגזרת מלשון בראשית ברא אלהים והנה בריתי כמו ברייתי והמלה סמוכה כי היא סמוכה לעולמים שהיו לפנינו יצוה שתקום ותהיה עם הצדיק וכן ואני הנני מקים את בריתי אתכם (בראשית ט ט') בריתי היתה אתו (מלאכי ב יח) והמשכיל יבין עד כאן: וימח את כל היקום וגומר. דרשו רבותינו זכרונם לברכה וימחו מן הארץ לעולם הבא. רמזו לארץ החיים כד"א ושרשך מארץ חיים סלה (תהלים נב ז). חלקי בארץ החיים (תהלים קמב ו'). ומארצו יצאו (יחזקאל לו ב). זהו ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ (ישעיה ס כא). ומה שאמרו רבותינו ז"ל בקידושין מטיבין לו ומאריכין ימיו ונוחל את הארץ:

ויזכר אלהים את נח ואת כי החיה וגומ'. אין להביא ראיה מזה הפסוק על כי השגחת השם יתעלה היא אפילו בפרטי החיות והבהמות כי הבאים בתיבה היו לקיום המין וכל השאר נמחו במבול. ועל כן ההשגחה היתה בהן פרטית כי זכר את דבר קדשו שאמר והיה העולם והרצון אשר לו בבריאת העולם עלה לפניו ורצה בקיום העולם במינים אשר ברא בו והנה ראה עתה להוציאם שלא יכלו בתיבה. ולא הזכיר העוף והשרץ כי זכירת החיה שוה עמהן ויגד עליו רעו ובשילוח הקן אבאר זה בגזירת האל. ונתעוררו רז"ל על מלת ויזכור מפני שהמבול בא בכח מדת הדין כאשר פירשנו ובעוד שהיה מכלה העולם נח היה בתיבה ולא היה לזכרון לפניו ואחרי עשותה פעולתה נזכר נח ועל כן כתיב ויזכור אלהים כי בכל המבול הוזכר אלהים כאשר נפרש הטעם:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד ב'] בגין דנח הוה סתום מעינא, לבתר דאיתעביד דינא ושיצי עלמא ונח רגזא מה כתיב ויזכור אלהים את נח. <תרגום - ולפי שנח היה סתום מעיני המשחית, לכן אחר שנעשה הדין ונחרב העולם ונח כעסו של מקום מה כתיב "ויזכור אלהים את נח">. דהא כד הוה שיצי עלמא לא אדכר דסתים מעינא הוה. <כי עד עתה כשכלה העולם לא נזכר לפי שהיה סתום מעיני המשחית>. ורזא דא אוליפנא קב"ה סתים וגלייא. <וסוד זה למדנו שיש להקב"ה שני שמות סתום שם הוי"ה שלא מוזכר בפה, וגלוי שם אדנ"י שמותר להזכירו>. גלייא דא הוא בי דינא סתים הוא אתר דכל ברכאן נפקין מתמן. <שם הגלוי הוא בית הדין ושם הסתום הוא ז"א שכל הברכות יוצאות משם>. ובגין כך כל מילוי דבר נש דאינון בסתימו ברכאן שרי עלייהו וכל דאינון באתגלייא ההוא אתר דבי דינא שרייא עלויה בגין דאיהו אתר באתגלייא וכולא הוא ברזא עילאה כגוונא דלעילא. <ולכן כל ענייניו של אדם שהם סתומים שורה עליהם

הברכה וכל הדברים שהם בגלוי שורה עליהם מקום בית הדין שהוא המלכות, וכל מה שנעשה למטה הוא בסוד עליון כדוגמת מעלה>:

ויבן נח מזבח לה' וגומר. קרבנו של נח גם הוא היה קרבן תודה כמו שאמרו רז"ל בפרקי רבי אליעזר ישב נח ודרש ואמר הב"ה הצילנו מן מי המבול והוציאני מן המסגר הזה אני חייב להקריב לו קרבן מה עשה נח לקח מן הבהמה הטהורה שנים ומן העופות שנים. מה עשה הקדוש ברוך הוא פשט ידו ונשבע לנח שלא להעביר מי המבול לעולם ונתן אות בקשת ברית שבועה לעולם לעד. ובאמרו ויבן נח מזבח לה' רמז ענין גדול שרמזוהו רז"ל כי בעבור חטאו של אדם נסתלק שכינה מן התחתונים בא שת והורידה. בא אנוש וסילקה וכו' ועתה בא נח והורידה והזמין לה מקום למטה כאומרו ויבן נח מזבח לה'. ודע כי הקרבן מקרב רצון השפל ומייחדו ומקרבו ברצון העליון. ומקרב רצון העליון כדי לייחדו ברצון השפל והמקריב קושר נפשו בנפש קרבנו ומעלה עליו הכתוב כאילו הקריב נפשו. ויעל עולות במזבח עלת כתיב כלומר העלה הכח ההוא מעילוי לעילוי במעלה העליונה. וכתיב עלת לייחד הכל לאדון הכל וזהו ניחוח שניחת רוח בכחות להתייחד רצונם ברצון התחתון ולייחד הכל ייחוד שלם בעשר ספירות ודע כי הקרבן בתחלת עילויו מתעלה למדת הדין שנאמר יעלו על רצון מזבחי (ישעיה ס ז') על כמו עד רוצה לומר רצון שנקרא מזבחי כי שם יזבחו זבחי צדק. על כן אמר ויעל עולות במזבח: בראשית רבה ויעל עולות במזבח. רבי אליעזר בן יעקב אומר על מזבח הגדול שבירושלם שם הקריב אדם הראשון שנאמר ותיטב לה' משור פר וגו' (תהלים סט לב). הרמז לירושלם של מעלה שנאמר זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות (יחזקאל ה ה'). ופירוש זה הפסוק יתבאר בגזירת האל. בפרקי רבי אליעזר הגדול רבי ישמעאל אומר באצבע הראה לו הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו עליו השלום אמר לו בזה המזבח הוא שהקריבו בו הראשונים קין והבל הוא המזבח שהקריב בו נח שנאמר ויעל עולות במזבח:

וירח ה' את ריח הניחוח וגומ'. כשם שיש איברים באדם מיוחדים לפעולתם העין לראות וכיוצא בהם. כך יש כחות אלוהיות למעלה נקראים באותם השמות ממונים על פעולתם וזה סוד גדול יתבאר בפרשת ויחי בגזירת האל:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ח א'] תאנא בתרין נקבין דחוטמא בחד נוקבא נפק תננא להיט ומשתקע בנוקבא בתהומא רבא ומחד נוקבא נפיק אשא דאוקיד בשלהובי ומתלהטא בארבע מאה אלף עלמין דבסטר סמאלא. <תרגום - למדנו בשני הנקבים של החוטם, בנקב אחד הימני יוצא עשן לוהט ומשתקע בנקב של תהום הגדול, ומנקב אחד

השמאלי יוצא אש השורף בשלהביו ומתלהט בארבע מאות אלף עולמות שהם הגבורות הנעלמות הנאחזות בצד שמאל של החוטם>. ומאן דגרים לקרבא בהאי איקרי אשא דיי' אשא דאכלא ואוקיד כל שאר אשין. <ומי שגורם בעוונותיו להתקרב בצד שמאל של החוטם נקרא אש ה' שהיא אש האוכלת ושורפת כל שאר האשים>. והאי אשא לא אתבסם אלא באשא דקרבנאה. <וזאת האש אינה מתבסמת אלא על ידי אש הקרבנות של מטה>. והאי תננא דנפיק מנוקבא אחרא לא אתבסם אלא בתננא דקרבנא דמדבחא. <וזה העשן היוצא מנקב האחר הימני אינו מתמתק אלא בעשן הקרבן שעל המזבח>. וכולא תליין בחוטמא ובגין כך כתיב וירח ה' את ריח הניחוח. <וכל ענייני הגבורות תלויים החוטם ולכך כתיב "וירח יי' את ריח הניחוח">:

ויאמר ה' אל לבו. כבר הודעתיך משל הסרסור והאדרכל בבריאת העולם גם בפסוק ויתעצב אל לבו. והנה עתה בסבת הקרבן נתייחדו תפארת ישראל ושכינת עוזו הנקראת לב ואמר לא אוסיף לקלל עוד את האדמה העליונה בעבור חטא האדם כמו שאמרו רבותינו ז"ל כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו. והבן זה. ובשני המדות שזכרנו כאן נתן אות הקשת בענן. וטעם אך בשר בנפשו דמו היא אזהרת אבר מן החי וכבר רמזתי סודו בסוד שש מצות שנצטוה אדם הראשון כי כל העובר על אחת מן המצות הוא גורע ומקצץ אבר מן המרכבה העליונה וזהו אבר מן החי והבן זה. מוסף על זה אם נאמין סוד גלגול הבהמות האוכל אבר מן החי כאילו אוכל אבר אחד מאיברי חבירו והבן זה. ואמרו קצת מן המקובלים האחרונים כי העובר על מצוה זו להכעיס ולא עשה תשובה יתגלגל בבהמה ויטרפוה חיות ויאכלוה בעודה חיה והרמז יודע צדיק נפש בהמתו (משלי יב י'). כי יהיה לו ידיעה בעת עונשו. אלה דבריהם ואם קבלה נקבל. וטעם באדם דמו ישפך יתכן שירמוז לאדם העליון והבן זה ממה שאמרו רז"ל בפסוק ידין בגוים מלא גויות (תהלים קי ו):

ואני הנני מקים וגו'. מלת אני רומזת לשכינה כאשר רמזנו כבר ועל כן אמר למעלה ואני הנני מביא את המבול. ועתה במדה זו השלים להם ימחץ וידיו תרפינה (איוב ה יח):

ויאמר אלהים זאת אות הברית וגו'. כבר ידעת פירוש מלת זאת היא הרמוזה בקשת כענין שאמרו יודעי המרכבה וקשת שכינה בין כתיפיו. ואות הברית הוא יסוד עולם הנקרא אות ונקרא ברית כאשר נבאר. ואני, הוא הנותן:

את קשתי נתתי בענן וגו'. סוד הקשת נורא מאד ולשונו מלשון קושי והוא רמז לכבוד של מעלה הכלול משלש אמות אמש בשלשה גוונין לבן ואדום ותכלת זהו שנאמר כמראה הקשת וגו'. הוא מראה דמות כבוד ה' הכלול מחסד ודין ורחמים. והתבונן במראות

הקשת כי הלובן בימין והאודם בשמאל והתכלת באמצע כי הוא נגזר מכבוד של מעלה והבן זה מאוד. וזהו אמרם בבראשית את קשתי נתתי בענן את קשותי. דבר שהוא מוקש לי. אפשר כן אלא קשין דפירייא:

ספר הזוהר [ח"א י"ח ע"ב] קשת מראה דמות כבוד ה'. <תרגום - קשת היא היסוד שהיא כמראה דמות כבוד יי'>. אינון גווינין דאתחזיין בההוא דמות חיוור וסומק וירוק. <אלא הגוונים המאירים במלכות לבן אדום וירוק>. הוא מראה דמות כבוד ה' מיכאל בסטרא דא וגבריאל בסטרא דא רפאל בסטרא דא. <על אלו הגוונים נאמר "הוא מראה כבוד יי". מיכאל בצד ימין שהוא חסד גוון לבן, גבריאל בצד שמאל שהוא הגבורה גוון אדום, ורפאל בצד הפנים שהוא תפארת גוון ירוק>. ועל כן אסרו חכמים להסתכל בקשת משום דכתיב כי ירא מהביט אל האלהים:

ספר הזוהר [ח"ג פ"ד ע"א] תא חזי אסיר ליה לבר נש לאסתכלא בקשת. <תרגום - בוא וראה אסור לו לאדם להסתכל בקשת>. בגין דאיהו חיזו דדיוקנא עילאה. <משום שהוא מראה דמות העליונה>. ואסיר ליה לבר נש לאסתכלא באצבעתא דכהנין בשעתא דפרסי ידיהון. <ואסור לו לאדם להסתכל באצבעות הכהנים בשעה שפורשים ידיהם>. בגין דאיהו חיזו יקרא דמלכא עילאה. <משום ששם שורה הכבוד של המלך העליון>. אמנם חכמי הקבלה פירשו שהאיסור הוא להסתכל באותה מדה לבדה מפני שהיא מנהגת העולם בחטא אדם הראשון ועל כן ראוי לו שלא בא לעולם:

מדרש שיר השירים דודי צח ואדום דמותו מאודם משחור מירוק ומלבן כך דמותו של הקדוש ברוך הוא כמראה הקשת וכו'. והנה כוונת הפסוק את קשתי שהיא מדת הדין הנתונה בענן בעת הדין תהיה לאות הברית. והיה בעננ ענן על הארץ שלא יאיר ה' פניו אליה מחטאת יושביה ונראתה מדת הדין בענן ואזכור את הברית בזכות הרחמים ואחמול על הטף אשר בארץ והנה האות הזה והברית הוא אות המילה והברית שבה וזהו שאמרו רבותינו ז"ל למי שיש בידו סלת רותח ובקש ליתנו על בנו ונתנו על עבדו והבן כל זה:

והיתה הקשת בענן וגו'. בראשית רבה בין אלהים זו מדת הדין של מעלה. ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ. זו מדת הדין של מטה. מדת הדין של מעלה קשה ומדת הדין של מטה רפה עד כאן. וכבר ידעת ענין ב' המדות האלו וזהו אמרו על הארץ ולא אמר בארץ:

ויחל נח איש האדמה וגו'. פשטו ידוע ונרמז בזה סוד גדול לחכמים שנכנסו בעמקי התורה וסתריה. כבר ידעת כי השכינה נקראת כרם שנאמר כרם היה לשלמה (שה"ש

ח יא). כרם ה' צבאות (ישעיה ה ז') ומן הכרם ההוא יוצא היין המשומר בענביו אשר רמזנו והבורא יתעלה ויתברך בגלות סתריו לבני אדם רצה שהאדם יתור ויבקש הכרם הזה אך לא שיתדבק בקליפותיו כי בזה הכרם יש בו שני מיני יינות. האחד הוא היין המשומר הנזכר הבא מצד החסד שיש בזה האילן ונקרא כוס ישועות כוס רויה כוס של ברכה. ועוד יש בו יין אחר שנאמר עליו חמת תנינים סורי (דברים יב יג) הגפן נכריה (ירמיה ב כא) כוס התרעלה (ישעיה נא יז). ונמשך היין ההוא מצד הטומאה הנקרא יין נסך שנאמר האומרים למסכה אתם אלהינו (ישעיה מב ז). כי נגע ברוח הטומאה זהו שנאמר ישתו יין נסיכם. והנה נח שהוא איש האדמה האדומה ממדת הדין נטע כרם והלך לתור ולבקש ענייני הכרם ההוא ולהבחין בין טוב והרע שבו. זהו שנאמר ויטע כרם. אמנם לא נזהר ולא נשמר כדכתיב ויחל נח דרשו רז"ל עשה עצמו חולין. וישת מן היין וישכר וגו'. כלומר שתה מן היין המשכר. ויתגל בתוך אהלה. הה"א השנייה הנקראת כרם שם נתגלה חרפתו כי נמשך אחרי היין המשכר ולא אחר היין המשמח אלהים ואנשים ולזה הסוד וישת. ויתגל. חסירות הה"א כענין שאני עתיד לכתבו בויקר אלהים אל בלעם. והנה היה חטאו דומה לחטא אדם הראשון במקצת. כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בפרקי רבי אליעזר הגדול. מצא נח גפן שגורשה מגן עדן אמר לו הקדוש ברוך הוא נח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין וכו'. ולזה תמצא כי הנכנסין בזה הכרם מעטים יהיו הנכנסין בשלום ויצאו בשלום. וכבר ידעת בסוד ארבעה נכנסו לפרדס מהן מתו ומהן לא נשמרו. ואלישע אחר כשראה כי נפת תטופנה שפתי זרה וחלק משמן חכה (משלי ה ג') וראה ממשלתה וענינה וסבתה לא נשמר ואשם ונשא עונו ועל כן נקרא אחר בסבת הדבקו באל אחר. והנה אדם ונח לא נשמרו מן היין הזה. אמנם אברהם אבינו ע"ה נכנס בשלום ויצא בשלום. והוא סוד וירד אברם מצרימה ויעל אברם ממצרים אמנם אותם שנכשלו נאמר עליהם דבש מצאת אכל דייך וגו' (משלי כה טז). והנה נח היה ראוי בשתותו מזה היין להתבייש מערותו והדבקו במקום ההוא לא כאדם הראשון שמשך בערלתו. וחם ראה את ערות אביו מלשון רואה אני את דברי אדמון. הרואה אתה וגו'. ועל כן זרעו נתקלל. אמנם שם ויפת ערות אביהם לא ראו רק הלכו אחורנית כי רגליה יורדות מות ועל כן נתברכו ככתוב יפת אלהים ליפת וגו:

ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וגו'. העיר הנזכרת היא עיר קטנה כמה דאת אמר ושם הקטנה רחל. והמגדל הוא מגדל עוז שם ה'. (משלי יח י') וזהו וראשו בשמים רמז לשמים העליונים. ונעשה לנו שם. היודע פירוש שם יכיר מחשבתם הרעה. כי רצו

להפריד השכינה מן הבנין ובהפרדה היו כחות הטומאה שופעין בה מזוהמת הנחש וזהו ונשרפה לשרפה. בסוד בית קדשנו ותפארתנו היה לשרפת אש (ישעיה סד י') ובסוד כי את מקדש ה' טמא. ותהי להם הלבנה לאבן. יודע לך סוד זה בסוד שיעור קומה. ואיני יכול לפרש. והאבן היא האבן הראשה והיו נותנין שיעור מועט כנגד רב. ואחרי שיעשו העיר והמגדל כצורתם אמרו לעשות להם שם להתנהג בזאת שלא ינתנו ביד מנהיג אחר: בראשית רבה ונעשה לנו שם אמר רבי חייא אין שם אלא עבודה זרה. ובסבת טעותם היתה בראותם כי היא מנהגת העולם השפל וכל מעייני התהוות גופיות אשר בעולם הזה כולם נמשכין ממנה כענין שנאמר ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה הנאמר על אשת חיל. וכתיב ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש (איוב כח ה). שהרמז לארץ העליונה כיונו לחזק אותה בזה העולם בכח המעשה שהיו עושין להכין אותה ולסעדה. ויונתן בן עוזיאל תרגם ונעביד לנא סגידו ברישיה ונשוי חרבא בידיה. והנה ענשן היה מדה כנגד מדה. כי הם רצו להפרידה מן הבנין. ועל כן נענשו להפרידם מן הבנין בלשונות ובארצות. וזה הסוד רמזו באומרו ויהי בנסעם מקדם. מקדם דוקא נסעו ממזרח ודבקו במערב בלתי המשכת הכל. עליהם הכתוב אומר אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם (תהלים נה כד). כי אז נחלקו שנות האדם למחציתם:

וירד ה' לראות את העיר וגו'. הזכיר מלת ירידה בשם המיוחד הנה ובענין סדום נאמר ארדה נא ואראה. והוא כדרך ויאמר יי' אל לבו וכבר פרשתיו. בני האדם רמז כי חטאם דומה לחטא אביהם. בראשית רבה בני האדם. מה נימא בני חמרייא בני גמלייא. אלא בנוהי דאדם גדול קדמאה. וטעם ועתה לא יבצר מהם. תבין מעתה כי כן נענשו כפי מחשבתם שנאמר אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם וגו' (תהלים נה כד). והנה בכל ענין המבול הזכיר שם אלהים וכאן ובענין סדום הזכיר שם המיוחד כי במבול נידונו בלי חמלה על השחתת הארץ שהשם הגדול הסתיר פניו ממנה בחטאת יושביה והוא הענן הנראה לנו. וכן למעלה בארץ החיים. ובהסתר הפנים ובהעדר הכח מעליה והתרחקה המבול בא ממנה בלא רחמים וחמלה. אבל כאן לא נדונו במדה ההיא המכלה את הכל לפי שלא חטאו הם כדור המבול. ועל כן לא הביא עליהם השם הנכבד המבול אלא גם השם הגדול היה בדין ההוא. ואין הרחמים עושה כלה זהו סוד ה' למבול ישב ר"ל שלא נזכר שם:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד ב', פקודי רכ"ו ב'] ומאי שנא דכתיב וה' המטיר על סדום ועל עמורה. <תרגום - ומה נשתנה שכתב וה' המטיר על סדום ועל עמורה ולא כתוב ואלהים המטיר>. ומאי שנא בטופנא דכתיב אלהים בכל אתר. <ומה נשתנה במבול

שכתוב אלהים בכל מקום ולא הוי"ה>. אלא בכל אתר דתנינן ויי' הוא ובית דינו. <אלא בכל מקום שכתוב ויי', למדנו הוא ובית דינו>. אלהים סתם דינא בלחודוי. <אלהים סתם יורה על בית דין בלבד>. בסדום איתעביד דינא ולא לשיצאה עלמא. ובגין כך אתערב איהו בהדי דינא. אבל בטופנא כולי עלמא שיצי וכל אינון דאשתכחו בעלמא. <בסדום נעשה הדין שלא לכלות העולם ולכן נתערב ז"א עם הדין, אבל במבול השמיד את כל העולם וכל הנמצאים בעולם>. ואי תימא נח ודעימיה הא סתים מעינא הוה דלא איתחזי. <ואם תאמר נח וכל שעמו ניצולו ולא נשמדו כל הנמצאים, הוא משום שהיה נעלם מהעין ולא נראה למשחית>. ועם כל דא מה דאשתכח בעלמא שיצי ליה. <ועם כל זה מה שנמצא לעיני המשחית נכלה מן העולם>. ועל דא ה' באתגלייא ולא שיצי כולא אלהים סתים ובעי לאסתמרא דהא כולא שיצי. <ועל זה ויי', יורה שאינו משחית כל מה שגלוי לעין, אלהים יורה שצריכים להסתר ולהשמר מפני שמכלה הכל>. ועל דא אלהים בלחודוי הוה. <ועל כן אלהים יורה על הנוקבא לבדה בלי ז"א שהוא רחמים>. ורזא דא ה' למבול ישב מאי ישב אלמלא קרא דכתיב לא יכילנא לומר ישב בלחודוי דלא אתא עם דינא. <וזה סוד יי' למבול ישב, מאי ישב, ואלמלא המקרא כתוב לא יכולנו לומר זה, כי ישב פרושו לבד בפני עצמו ולא נתחבר עם הדין שנעשה במבול>. כתיב הכא ישב וכתיב התם בדד ישב בלחודוי. <ולמדנו גזירה שווה כתוב כאן ישב וכתוב שם (ויקרא יג מו) בדד ישב, שהרי מלת ישב פירושו לבדו>. ענין אחר הטעם שהוזכר השם המיוחד בסדום ובהפלגה כי קצצו נטיעותיו מה שאין כן במבול והבן זה:

מאלה נפרדו איי הגוים וגו'. בפסוק זה נרמז כי בדור הפלגה נתן לכל אומה חלקה מן הארץ ושר אחד למעלה עליה ובין כולם שבעים והם שבעים ענפים מן האילן העליון שבעים שרים הסובבים כסא הכבוד והם הנקראים בשיר השירים השומרים הסובבים בעיר כי על ידיהם באים הגזירות של מעלה והם שומרים ומליצים כל אחד על אומתו. ונשאר ישראל חלק ה' מן האומות שנאמר כי חלק ה' עמו (דברים לב ט) כי יעקב בחר לו יה (תהלים קלה ד') וכתיב חלקי ה' אמרה נפשי (איכה ג כד) העם בחר לנחלה לו (תהלים לג יב). ומן הארצות ארץ ישראל שאין עליה שר ומושל רק השם יתעלה ויתברך זהו סוד כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט יט). ולזה רמז הכתוב כי בימיו נפלגה הארץ שנחלקה לשבעים מלאכים הממונים עליהם. ובתרגום ירושלמי תרגם הבה נרדה. אמר ה' לשבעין מלאכיא דקיימין קדמוהי וכו'. ויפץ ה' וגו'. ואתגליאה מימרא דה' עילוי דקרתא ועימיה שבעין מלאכייא כל קבל שבעין עממייא וכל חד וחד לישן עמיה ורושם כתביה דיליה ובדריגון מתמן. אמנם אם נרצה לפרש הארץ על הארץ העליונה יהיה

פירוש נפלגה הארץ נשגב ונעלם כי קצצו נטיעותיה מן הבנין והבן זה וכבר רמזנוהו למעלה:

ויחי תרח שבעים שנה וגומר. הצדיקים הדבקים במדותיו של הקדוש ברוך הוא הם המרכבה כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה האבות הם הם המרכבה. ואף כי זה המאמר הוא כפול שהרמז בו לאבות העליונים שהם מרכבה לתשובה. מכל מקום גם האבות של מטה שבזכותם נתקיים העולם הם המרכבה. כי נפשותם נאצלות מן הג' מדות שנתייחדו להם. ועל כן טבעו של אברהם אבינו עליו השלום היה מוכן ומסוגל לחסד והיה ראש לאכסנאין וביתו פתוח לרווחה שנאמר ויטע אשל בבאר שבע. על כן זכה להיות ראש לבנין כי במדה שאדם מודד בה מודדין לו. וזכה למדת החסד שנאמר חסד לאברהם (מיכה ז כ'):

ספר הבהיר לאברהם וליצחק וליעקב נתנו כחות אחד לכל אחד ואחד ובמדה שהלך כל אחד ואחד דוגמתה ניתן לו. אברהם גמל חסד בעולם שהיה מזמין לכל באי עולם ועוברי דרכים מזון וגומל חסד ויוצא לקראתם. וכתיב וירץ לקראתם ועוד וישתחו ארצה זאת היתה גמילות חסדים שלימה והקב"ה מדד לו כמדתו ונתן לו מדת החסד שנאמר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' (מיכה ז כ'). מאי מימי קדם מלמד שאם לא היה אברהם גומל חסד וזוכה למדת חסד לא היה יעקב זוכה למדת אמת בשביל שזכה אברהם למדת חסד זכה יצחק למדת פחד שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. הואיל וזכה יצחק למדת הפחד זכה יעקב למדת אמת שהיא מדת שלום ומדד לו הקב"ה כמדתו דכתיב ויעקב איש תם. בראשית רבה א"ל הקב"ה אני אומנותי גמילות חסדים תפשת אומנותי בא ולבש מלבושי. עוד שם א"ר ראובן צדקה היתה צווחת ואומרת אם אין אברהם עשה אותי אין מי שיעשה אותי שנאמר צדק יקראהו לרגלו (ישעיה מא ב):

ספר הבהיר כך אמרה מדת חסד כל ימי היות אברהם בעולם לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי שהרי אברהם עמד שם במקומי ושמר משמרתי ואני זאת היא מלאכתי שאני מזכה את העולם ואפילו נתחייבו אני מזכה אותם. ועוד משיבה ומביא בלבם לעשות רצון אביהם שבשמים וכל זה עשה אברהם דכתיב ויטע אשל בבאר שבע ויקרא בשם ה'. סדר לחמו ומימיו לכל באי עולם והיה מזכה אותם ומדבר על לבם למי אתם עובדים עבדו את ה' אלהי השמים והארץ והיה דורש להם עד שהיו שבים. ומנלן דאף החייבים היה מזכה דכתיב המכסה אני מאברהם. אלא אזכהו שידעתי שיבקש עליהם רחמים. בא אברהם בקש כח לתת לו נתנו לו אבן יקרה זו. ולא רצה אותה זכה ולקח מדתו של חסד שנאמר חסד לאברהם זהו שנאמר עליו שב לימיני וגו':

ספר שבעה היכלות (זוהר בראשית מ"ה א') אברהם דאיהו ימינא לעילא נטיל היכל אהבה רוחא דאיקרי אהבה. <תרגום - אברהם שהוא ימין למעלה לוקח היכל אהבה רוח שנקראת אהבה>. לאתקשרא דא בדא ולאתחבקא דא בדא למהוי חד. <להתקשר זה בזה ולהתחבק זה בזה להיות אחד>. וסימניך הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. <והסימן על זה "הנה ידעתי כי אשה יפת מראה את">. ושפירו דאתתא באינון שדים. <והיופי של האשה באלו השדים>. וזה נבאר במקומו בגזירת האל. אחרי כן נולד יצחק שדבר על יצרו להתקרב עולה תמימה ונתן לו כח הגבורה שנאמר ופחד יצחק היה לי אחרי שנעקד מעלה עליו הכתוב כאילו נשרף ולכן היה ראוי לאותו נסיון כי לולי העקידה שעקדו אברהם לא היה העולם מתקיים בפחד גבורתו. ולכן היה קודש ולא יצא חוצה לארץ וכמו שהאש יצא מן המים כדאמרינן בספר יצירה אש ממים. ואמר המים הרו וילדו אפילה. כן מאברהם היה ראוי לצאת ממנו יצחק:

ספר שבעה היכלות (שם) יצחק דאיהו שמאלא נטיל ההוא היכלא דבי דינא דכל דינין מיתערין מתמן. <תרגום - יצחק שהוא שמאלו של ז"א לקח אותו ההיכל של בית דין שכל הדינים מתעוררים משם:

ספר הבהיר בא יצחק בקש כחו ונתנו אותה לו ולא רצה בה. זכה ונטל מדת הגבורה דהיינו הפחד דכתיב וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. והנה לאברהם וליצחק לא היה להם כח שלימות בזרעם כי מכל אחד מהם יצא מקום אחיזה של כחות הטומאה. לאברהם נאמר ולישמעאל שמעתיך. זהו סוד ידו בכל ויד כל בו כי כחו יצא מאברהם שנתן מקום אחיזה לכחות הטומאה אשר מימין. ויצחק יצא כחו של עשו שנאמר שוכני בחגוי סלע (עובדיה א ג') והבן זה. ונתן כח לכחות הטומאה שמשמאל. אחרי כן בא יעקב אבינו ע"ה שהיה איש אמיתי וקיים נדרו שנדר תפש מדת האמת לחלקו שנאמר תתן אמת ליעקב. פירוש אמת א'ש מ'ים ת'פארת. זהו סוד שהאיקונים שלו חקוקים בכסא הכבוד. זהו סוד ירכיבהו על במתי ארץ (דברים לב יג) כי נתעלה על כלם כי אברהם ויצחק לא הגיעו רק עד זרועות עולם אבל יעקב עד אחיזת הכתר זהו סוד זאת קומתך דמתה לתמר אבל ושדיך לאשכולות ולפיכך בברכת אברהם ויצחק תמצא מ_צ_ר_ים. מה שאין כן בברכת יעקב שאין כחות הטומאה עולין למקום עילוייו שאילמלא כן אין לזרעו של יעקב קיימא בין עשו וישמעאל:

ספר הבהיר בא יעקב אבינו ע"ה ורצה בה ולא נתנוה לו אמר הואיל ואברהם למעלה ויצחק תחתיו אתה תהיה באמצען ותטול שלשתן ומאי אמצעי היינו שלום. והכתיב תתן אמת ליעקב. אמת ושלום חד הוי כד"א דברי שלום ואמת (אסתר ט ל') כי יהיה שלום

ואמת בימי (ישעיה לט ח). והיינו דכתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך. (ישעיה נח יג) והיינו נחלה גמורה דאית להו החסד הפחד והאמת והשלום:

ספר הזוהר אברהם מימינא ויצחק משמאלא יעקב אחיד אפין באפין זהו שנאמר כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם (תהלים מד ד). ימינך לאברהם וזרועך ליצחק ואור הפנים ליעקב וזהו מאמרם האבות הן הן המרכבה ואין קורין אבות אלא לשלשה והרגל הרביעי הוא דוד אמנם לא זכה למעלה ההיא בחייו רק בבנין הבית שבנה שלמה בנו עליו השלום. וכן אמר בספר הזוהר (מדרש הנעלם לך לך כ"ה) ביומא דאיתבני בית מוקדשא עביד הקב"ה טיבו סגיא עם דוד מלכא. <תרגום - ביום שנבנה בית המקדש עשה הקב"ה חסד גדול לדוד המלך>. דבתר דאזדמן ליה ההוא חובא אף על גב דמחל ליה הקב"ה כד נפק ליה מהאי עלמא לא שבקוהו מלאכי עילאה למיעבר תרעי ירושלם דלעילא והוה יתיב אבראי. <כי אחר שקרה לו אותו החטא דבת שבע אע"פ שמחל לו הקב"ה כשיצא מהעולם הזה לא עזבוהו מלאכים העליונים לעבור שערי ירושלים שלמעלה, והיה יושב בחוץ>. וביומא דאיתבני מקדשא קרא הקב"ה למיכאל רברבאה קדישא ומני ליה למיהוי הוא ושיתין קדישין עילאין אפטרופוסים דישראל אינון דאסחרו כורסיה יקרא. <וביום שנבנה בית המקדש קרא הקב"ה למיכאל השר הקדוש ומינה אותו שיהיה הוא וששים מלאכים קדושים עליונים מגינים על ישראל, והם הסובבים את כסא הכבוד>. ומני ליה [למיכאל] למיעל לדוד משיחא לתרעי ירושלם דלעילא ולאתקנא ליה עם אבהתא רכיבא עילאה. <ומינה את מיכאל שיכניס את דוד מלך המשיח בשערי ירושלים שלמעלה ולתקנו עם האבות ביחד להיות מרכבה עליונה דהיינו רגל רביעית למרכבה>. ההי"ד על כל הטובה אשר עשה יי' לדוד עבדו. <זה שכתוב על כל הטובה אשר עשה יי' לדוד עבדו>. ועל כן זכה דוד לעשות תילים כנגד מדתו שנאמר כי קולך ערב. ועל כן היה לוחם דוד מלחמות השם ואמר למנצח רמז לנצח ישראל שהיא סוד הימין העומדת להכריע השמאל ונקרא נצח לפי שמנצח המלחמות בכח החסד שנאמר נעימות בימינך נצח. ועל כן נתייחד שמו של הקב"ה עם כל אחד מארבעתם. מה שאין לומר אלהי משה וזולתו:

והחסיד הרב יצחק ז"ל בן הרב ז"ל היה נוהג לחתום בברכת המזון אלהי דוד ובונה ירושלים. כי אחרי שקרבו השם לעבודתו וזכה להיות רגל רביעי מן המרכבה ולא הוזכר בתפלה אנו מזכירין אותו בברכת המזון הרומז למלכות בית דוד כמו שאמר דוד אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא וגו' זהו שנאמר רגלי עמדה במישור מדת הדין המישרת האדם על כרחו יתהלך במישרים. ואולי כי לזה כוונו רז"ל באמרם על

שמיני עצרת רגל בפני עצמו הוא כי השלשה רגלים הם לשלשה אבות והרגל הרביעי הוא לדוד והוא שמיני עצרת וזה שנאמר ויעל אלהים מעל אברהם וכן ביעקב אמנם ביצחק לא מצינו לשון כזה אף כי היה מן האבות והטעם בעבור כי מדת הדין נתיחדה עליו אין ישיבתו עליו אלא לדין ובשביל זכותו של יצחק הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים על ישראל כי אפרו מונח לפניו על גבי המזבח ובזכות יצחק מרחם על בניו אפילו במדת הדין שנאמר ואף גם זאת בהיותם וגומר ואפשר כי כל צדיק וצדיק שידבק במדותיו של הקב"ה נקרא בשם המדה שהוא דבק בה שנאמר הולך את חכמים יחכם (משלי יג כ'):

ספר הזוהר [במדבר קי"ז א'] ועם כל דא עלמא תתאה לא אישתלים ולא הוה בקיומיה עד דאתא אברהם ואתקיים עלמא. <תרגום - ועם כל זה עולם התחתון לא נשלם ולא נמצא בקיומו עד שבא אברהם ונתקיים העולם>. אבל לא אשתלים דאברהם אשתכח ביה בעלמא ואחיד ליה בימינא כמאן דאחיד ביתא למאן דנפיל. <אבל לא נשלם עד שאברהם נמצא בעולם ואחז בו בימינו שהוא חסד כמי שאוחז ביתו למי שנופל>. אתא יצחק ואחיד ביה בשמאלא ואתקיים יתיר. <בא יצחק ואחז בו בשמאלו ונתקיים העולם יותר>. כיון דאתא יעקב אתקיים עלמא ולא הוה מתמוטט. <כיון שבא יעקב נתקיים העולם ולא היה מתמוטט>. והנך רואה כי נולדו מיעקב שנים עשר שבטים ושבעים נפש רמז לשנים עשר גבולי אלכסונין הנזכרים בספר יצירה ובספר הבהיר. ושבעים נפש הם שבעים ענפי אילן העליון ובזה נמצא שלימות הכל:

ספר הזוהר [שם] עם כל דא לא אישתיל עלמא בשורשוי עד דאוליד תרין עשר שבטין ושבעין נפשאן ואשתיל עלמא. <תרגום - ועם כל זה לא נשתל העולם בשרשיו עד שיעקב הוליד י"ב שבטים ושבעים נפש ונשתל העולם>:

ספר הבהיר אילן אחד יש לו להקב"ה ובו י"ב גבולי אלכסונין גבול מזרחית דרומית וכו' מרחיבין והולכין עד עדי עד והן הן זרועות עולם בפנים מהן הוא האילן. וכל אלו האלכסונין יש כנגדן פקידין והם י"ב כו'. מכל אלו הענינים תוכל לדעת כי כל הספורים אשר בתורה עיקרם למעלה. ובהיותם למעלה על כל פנים מולידים פרי למטה דוגמתו דוגמת האור היוצא מן השמש. ועל כן תמצא בתורה ענינים רבים אשר בפשטם נראין ענינים מיותרים. ובהעלותך ענינם אל מול פני המנורה העליונה יאירו כדכתיב גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט יח):

לך לך

ויאמר יי' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. כבר הודעתיך סוד האבות למעלה ובעבור היות אברהם אבינו ע"ה נולד בעבר הנהר שנאמר בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם וגומר (יהושע כד ב) עקר הב"ה את אברהם ממקום נטיעתו ושתלו במקום פנימי בארץ ישראל כי שם יחולו עליו הברכות. ועל דרך הסוד כבר ידעת מדת אברהם אבינו ע"ה. והפסוק הזה הוא רמז אל ההשפעה ממדת החסד אל ארץ העליונה להשקותה מן המים העליונים שלא תהיה מדת הדין קשה. ופירוש מארצך הוא שם למדת החסד ומולדתך להויות הראשונות. ובית אביך הוא רמז לאין סוף יתעלה ויתברך:

ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. רמז שיהיה הוא עצמו ברכה כמו בריכת מים המטהרת הטמאים. בראשית רבה אברהם היה מברך את הכל שנאמר ונברכו בך כל משפחות האדמה. ומי מברך אברהם הקדוש ברוך הוא שנאמר ויי' ברך את אברהם בכל. והיה ברכה מה בריכה זו מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב את הרחוקים. רמז למדת החסד שאין טומאה נוגעת שם כלל. כי שם המים העליונים הטהורים המטהרים כי ו' מעלות לטומאה והם אבי אבות הטומאה והוא המת. שני לו אב הטומאה והוא השרץ. ראשון לטומאה ושני בחולין ושלישי בתרומה ורביעי בקודש ובקצה השביעי אין שם טומאה. ענין אחר והיה ברכה הרמז על השכינה כלומר בך אני משרה השכינה שהיא סוד הבריכה המתברכת מתשעה אספקלריאות שלפניה. והנך רואה כי שבע ברכות נתברך אברהם אבינו עליו השלום רמז לשבעה קצוות. ומלת ונברכו יש מפרשים מלשון הבריך הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כי שבעים אומות נאחזים באברהם ויצחק כמו שרמזנו למעלה שאלמלא אברהם ויצחק אין להם אחיזה במרכבה וזהו סוד שבעים פרי החג:

וילך אברם כאשר דבר אליו יי' וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן. בלכת אברם להשפיע לארץ העליונה הלך עמו לוט כי קבלת הארץ היא משניהם. ולשון לוט מלשון לווטין וזהו בצאתו מחרן לשון חרון אף. ואמר בן חמש שנים ושבעים שנה וידעת כי אין הזקנה פוסלת בכהנים:

ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. כתב הרב הגדול זכרונו לברכה אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין האבות והוא ענין גדול רמזוהו רבותינו זכרונם לברכה בלשון קצרה. אמרו כל מה שאירע לאבות סימן לבנים. ולכן יאריכו הכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים ויחשוב

בהן כאילו הן דברים מיותרין אין בהם תועלת וכולן באין ללמד על העתיד כי כאשר יבא המקרה לאחד משלשה האבות יתבונן ממנה דבר הנגזר לבא על זרעו. ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח הגזירה אל פועל דמיון תהיה הגזירה מתקיימת על כל פנים. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות כמאמר ירמיהו שצוה לברוך והיה בכלותך לקרוא את הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל. וכן בענין אלישע בהניחו זרועו על הקשת ויאמר ירה ויור ויאמר חץ תשועה ליי' וחץ תשועה וגומר וכתיב ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים וגו'. ולפיכך החזיק הקדוש ברוך הוא את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרוע והבן זה. וטעם והכנעני אז בארץ. לרמוז לשרו של מעלה וכבר פירשתי זה בסוד הפלגה:

וירא יי' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לייי' הנראה אליו. הארץ הנקראת זאת היא מיוחדת לישראל. ליי' הנראה אליו באמרו ליי' רמז לשם הגדול יתעלה. ובאומרו הנראה אליו רמז לשכינה הנראית לנביאים נמצא סוד הקרבן לתפארת ישראל ולשכינת עוזו אמנם הנראה מכונת רבותינו זכרונם לברכה כי בזה הפסוק רמז אל השם הנכבד המקבל מן הקרבנות תחלה. אמנם בפסוק הבא אחר זה לא כתב כן כי בנאו לשם הגדול יתעלה ולעולם בהמשכת הכל:

ספר הזוהר [זוהר ח"א פ' א' וע"ש הגירסא] פתח ר' שמעון ואמר ויבן שם מזבח לייי' הנראה אליו. וכתיב ויבן שם מזבח לייי'. <תרגום - פתח רבי שמעון ואמר, "ויבן שם מזבח לייי' הנראה אליו". ובפסוק הבא כתיב "ויבן שם מזבח לייי">. אלא רזא דחכמתא ויבן שם תרין מדבחין בנא אברהם חד באתגלייא וחד באתכסייא. <אלא זה סוד החכמה, ויבן שם, שני מזבחים בנה אברהם אחד בגלוי ואחד מכוסה>. דכתיב ויבן שם מזבח לייי' הנראה אליו להההוא דרגא דאתגלי ליה. <זה שכתוב "ויבן שם מזבח לייי' הנראה אליו" פירושו לאותה המדרגה שנגלתה אליו דהיינו להנוקבא דז"א שאורותיה מנובלות החכמה>. וחד באתכסייא דכתיב ויבן שם מזבח לייי'. <והשני באתכסיא לאורות המאירים בחסדים המכוסים מהחכמה, שכתוב בפסוק השני ויבן שם מזבח לייי' ולא מוסיף לנראה אליו>. הכא ידע אברהם רזא דחכמתא מה דלא ידע מקדמת דנא. ואתעטר אברהם דרגא בתר דרגא עד דסליק להההוא דרגא דאיתחזי ליה. <כאן ידע אברהם סוד החכמה מה שלא השיג מקודם לכן נתעטר אברהם מדרגה לדרגה עד שעלה לאותה דרגת החכמה העליונה שנתגלתה לו>. בראשית רבה ויבן שם מזבח. אמר רבי אלעזר שלשה מזבחות בנה וכו:

ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליי' ויקרא בשם יי'. ההרה הוא מקור מים. שנאמר הרים נזלו מפני ה' (שופטים ה ה') ומן ההר הזה נובעין המים העליונים ששם מימי החסד והרחמים. מקדם לבית אל. מדת יום נקראת מזרח ומשם אורה יוצאה לעולם. בית אל היא בית האל הנאמן כמה דאת אמר בכל ביתי נאמן הוא והענין כמו כי שמי בקרבו. וזה סוד אל בכל מקום כי הלמ"ד רומז לתפארת ישראל במשיכות צוארה מושך מן האל"ף משך חכמה מפנינים מסוד האל"ף. והבן סדר ההשפעה מזה הפסוק היטב כי כאשר הגיע לבית אל אמר ויט אהלה בה"א. רוצה לומר אחל ה"א השנייה של שם בן ארבע אותיות. ענין אחר ההרה רמז לבינה. והשפיע שם בצנור החסד המים העליונים מקדמונו של עולם שהוא האין עד בית אל. וכן נראה דעת רבותינו זכרונם לברכה כי הר יי' רמז לבינה והה"א שבסוף מלת ההרה היא הה"א הראשונה של שם בן ארבע אותיות. בית אל מים. רמז שהשכינה במערב הנקרא ים. ואחרי שנטה אהלו בנה מזבח לשם האל הגדול יתעלה. ויקרא בשם יי'. רמז לסוד הייחוד כי השכינה נקראת שם. והזמין שם השם המיוחד כמה דאת אמר כי שמי בקרבו:

ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. רמז כי אברהם היה מתדבק במדת החסד שהוא דרומה של עולם. ועל כן כל מסעיו של אברהם אבינו ע"ה היו לצד דרום:

ספר הזוהר [זוהר ח"א פ' א'] ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. <תרגום - "ויסע אברהם הלוך ונסוע הנגבה">. מאי הנגבה דא דרום והוא חולקיה דאברהם. <מהו הנגבה זהו דרום שהוא חלקו של אברהם שדרום הוא חסד>. הלוך ונסוע דרגא בתר דרגא עד דסליק לדרום. <"הלוך ונסוע" פירושו מדרגה אחר מדרגה עד שעלה לדרום>. ותמן אתקשר בדקא יאות. <ונתקשר שם כראוי עד שיכל להחזיק במדרגת החסד>. ואלמלא מימיו של אברהם אבינו עליו השלום היתה מדת הדין נגובה ויבשה וזהו הנגבה. עליו כתיב נאם יי' לאדוני שב לימיני (תהלים קי א):

ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ. כתב הרב הגדול (הרמב"ן) זכרונו לברכה נרמז בפסוק זה כי בניו ירדו למצרים בעבור הרעב לגור בארץ והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הנשים כמו שנאמר וכל הבת תחיון. והקדוש ברוך הוא ינקום נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר ויחזיקו בהם לשלחם מן הארץ. לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא נהיה בבנים וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם צא וכבוש את הארץ לפני בניך. אתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו וכו' עכ"ל ז"ל. אמנם על דרך הקבלה יש לך לדעת כי

בהיות הרעב בארץ העליונה הנקראת מצרים שהיא מצד השכינה שהיא במערב הוצרך לירד שם אברהם אבינו ע"ה עם מימיו להשקותה מימי תשובה וחסד ורחמים שלא תהיה מדת הדין קשה ביונקה מכחות הטומאה:

ספר הזוהר [שם פ"א ע"ב] מה כתיב ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה. <תרגום - מה שכתוב "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרים">. למינדע כל אינון דרגין דאתייחדן לתתא דכולהו דרגין דלבר. <רצה לדעת כל אותם המדרגות הנאחזות למטה שכולם מדרגות חיצוניות>. על כן כשהגיע שם נלקחה אשתו. כי השכינה עיקר קבלתה מן הגבורה בת זוג לאברהם איש החסד וזהו מה שנאמר ואמרו אשתו זאת כמה דאת אמר מאת יי' היתה זאת (תהלים קיח כב). והרגו אותי ואותך יחיו. ההריגה רמז ליבשות הגדול כשהיא נגובה ויבשה. והרמז כשאינו משפיע למטה. ואותך יחיו כי ממנה יחיו כי משם קבלתה וזהו אמרו כי אשה יפת מראה את כי היא השופעת לעולם העושר והזהב שנאמר מצפון זהב יאתה (איוב לז כב). זו רוח צפונית המזלת הזהב. וזהו מאמרם ז"ל הרוצה להתעשר יצפין. וזהו אמרם רבותינו ז"ל בספר שבעה היכלות. הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את ושפירו דאיתתא באינון שדים תיאר היופי אל השדים כי הם משפיעים והמניקים. ועל כן קראה אחותי באומרו אמרי נא אחותי את. כי זרועות עולם הם אח ואחות. ואמר למען ייטב לי. רמז להשפעה. ואמר וחיתה נפשי כי הנפש ישפיע לכל הכחות והבן זה. ועוד נרמז בפסוקים אלו טעות דור הפלגה והדומין להם שדבקו באשה זרה בלתי ייחוד הכל. והרמז לאיחוי אלכסנדרי רוצה לומר שהיא דבוקה בבנין וחפצה בייחוד ולא בפירוד. וטעם ותקח האשה בית פרעה לינק מכחות הטומאה אשר סביבותיה שנאמר כשושנה בין החוחים. וכתיב זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה (יחזקאל ה ה'). והבן כי שתי פעמים נלקחה שרה אחת מפרעה ואחת מאבימלך רמז לשני פעמים שנחרב הבית: ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב. מזכיר הכסף קודם הזהב רמז למדת החסד הנרמזה לכסף הלבן. וכן הבורא יתעלה מקדים כסף לזהב שנאמר לי הכסף ולי הזהב כי כן הוא סדר הבנין מלמעלה למטה. אמנם לפעמים מונה הזהב תחלה מפני שהוא קרוב אלינו יותר. כדאמר בספר הבהיר ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה א). מפני מה הזכיר יין תחלה מפני שהוא קרוב אלינו יותר. יין וחלב סלקא דעתך אלא אימא דמות יין וחלב רמז לזרועות עולם:

ויהי בימי אמרפל וגו'. כתב הרב (הרמב"ן) ז"ל מעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ד' מלכיות תעמודנה למשול בעולם ולבסוף יתגברו בניו עליהן ויפלו כולם בידם וישיבו כל שבותם ורכושם. והיה הראשון מלך בבל כי כן העתיד כדכתיב אנת הוא רישא די דהבא

(דניאל ב לח). ואולי אלסר שם עיר במדי או בפרס ועילם היא העיר אשר הומלך בה מלך יון הראשון ומשם נתפשט מלכותו כשנצח דריוש וכן אמרו רבותינו ז"ל שש שנים מלכו בעילם. ואח"כ נתפשטה מלכותם בכל העולם. ומלך גוים הומלך על עמים שונים אשר שמוהו עליהם לראש ולקצין. רמז למלך רומי שהומלך על עיר מקובצת מעמים רבים וכן אמרו רז"ל ותדעל מלך גוים מלכות הרשעה שהיא מכתבת טירונייא בכל העולם עכ"ל ז"ל:

וישובו ויבואו אל עין משפט וגו'. טעם אל עין משפט אולי יש בו סוד. והתרגום העירני עליו שתרגום פלוג דינא. ולפי פשוטו לא הבנתיו. ואולי רמז למדת הדין של מטה הנקראת כך והיא עין משפט. ורבותינו ז"ל העירוני על זה בפסוק חצות לילה אקום להודות לך וגו'. אמרו בספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ב ב'] שעתא קמייתא דליליא כל דינין דלתתא מיתערין ואזלין ושטין בעלמא. <תרגום - בתחילת שעה ראשונה של הלילה כל הדינין של מטה מתעוררים והולכים ומשוטטים בעולם>. בפלגות ליליא ממש קודשא בריך הוא איתער בגינתא דעדן ודינין דלתתא לא משתכחן. <בחצות לילה ממש הקב"ה מתעורר בגן עדן והדינים שלמטה נעלמים ואינם נמצאים>. וכל נימוסין דלעילא לא אשתכחו אלא בפלגות ליליא. <וכל הדרכים של מעלה דהיינו דרכי הבינה הממתקת את הנוקבא אינם נמצאים בלילה אלא בחצות לילה ממש>. דכתיב ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו וכתיב במצרים כחצות הלילה. <שכתוב "ויחלק עליהם את הלילה הוא ועבדיו", ובמצרים כתוב "כחצות לילה">. ודוד הוה ידע דמלכותא דיליה בהאי תליא ועל דא קאים בההיא שעתא ואמר שירתא דכתיב חצות לילה אקום להודות לך וגו'. <ודוד היה יודע, שמלכותו של דוד היתה תלויה בזה דהיינו בהארת המוחין של חצות לילה, ועל כן קם בשעה ההיא ואמר שירה כמו שכתוב "חצות לילה אקום להודות לך">. דהא כל דינין תליין מהכא. <כי אז כל הדינים תלויים מכאן>. בהאי שעתא אתקטיר ביה דוד וקם ואמר שירתא. <באותה שעה נתקשר בה דוד וקם ואמר שירה>. אמר ליה בריה אי הכי אמאי כתיב חצות לילה [א"ל] הא איתמר דפלגות ליליא מלכותא דשמיא איתער. <אמר אותו התינוק לאביו אם כן למה כתוב חצות לילה, אמר לו הרי כבר אמרנו משום שבחצות לילה מלכות שמים מתעוררת>. אמר ליה אנא שמענא דהאי ליליא דינא דמלכותא היא. והאי דאמר חצות בגין דינקא בתרי גווני בדינא ובחסד ודאי. <אמר התינוק אני שמעתי כי הלילה היא זמן שליטת הדין של המלכות ומה שאומר חצות לילה הוא משום שהמלכות יונקת אז משתי בחינות בדין ובחסד וודאי הוא>. פלוגתא דדינא הוא דהא פלוגתא אחרא נהירא ונפקא בסטרא דחסד ועל דא חצות לילה כתיב.

<שחצי הלילה הראשון הוא דין, כי מחצה האחרת מאיר הפנים מצד החסד ועל כן כתוב "חצות לילה" דהיינו המחצה של חסד>. קם ר' אבא ושוי ידיה על רישיה וברכיה וכו'. <קם רבי אבא ושם ידיו על ראשו וברכו>. והנה פלוג דינא לפירוש זה הוא כמו חצות לילה שהרמז לשכינה הכלולה מחסד ודין:

וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו'. אע"פ שלוט היה בן אחיו קראו אחיו מן הטעם שזכרנו ושרמזנו. ילידי ביתו זו אשתו ומלת וירק מוכחת כן והבן זה. וירדוף עד דן. הרמז למדת הדין כי בתו היתה ועל כן היתה לוחמת מלחמותיו זהו שנאמר ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. ויחלק כד"א ויהי בחצי הלילה כי עד אז ממשלת מדת הדין. וכתיב נותן זמירות בלילה (איוב לה י') זהו וירדפם עד חובה רמז למדת הדין המחייבת את האדם שהיא שמאלו של הקדוש ברוך הוא שנאמר משמאל לדמשק. כד"א מצפון תפתח הרעה. בפרקי רבי אליעזר הגדול ז"ל ויחלק עליהם לילה שמואל הקטן אומר שם נחלק עליהם הלילה שהיה מקודם שנאמר ויחלק עליהם לילה הוא הלילה שיצאו בו ישראל ממצרים. הוא הלילה שהכה בו בכורי מצרים. הוא הלילה שנאמר בו בלילה ההוא נדדה שנת המלך. אמרו רבותינו ז"ל נדדה שנת מלכו של עולם. הוא הלילה שהכה בו אברהם את המלכים ואת מחניהם שנאמר ויחלק עליהם לילה:

ומלכי צדק מלך שלם וגומר. בראשית רבה המקום הזה מצדיק את יושביו מלכי צדק אדוני צדק. נקראת ירושלם צדק שנאמר צדק ילין בה (ישעיה א כא). כוונתם היא כי מלת צדק רומז לשכינה שנאמר צדק צדק תרדוף וכתיב חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך (תהלים קיט סב). על משפטי צדקך רוצה לומר משפט מדת הדין שהם בחצות הלילה ובהיותה כלולה מן הכל ומתאחדת בשם הגדול אזי נקרא מלך שלם שלא ינקה מכחות הטומאה ועל כן הוציא לחם ויין כמה דאת אמר ותתן טרף לביתה וגו':

ספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"א ב'] צדק מהאי משפט איתזן. <תרגום - צדק שהיא הנוקבא מזה המשפט שהוא ז"א מקבלת שפע ומזון>. ולזמנין קרי לה מלכי צדק מלך שלם. <ולפעמים קראנו לנוקבא מלכי צדק מלך שלם כשהיא שלימה בדין ורחמים והיא שלימה בבחינה זו>. וכד מיתערין דינין ממשפט כולהו רחמי כולהו בשלימו דהאי מבסם להאי צדק ודינין מיתתקנין. <כשמתעוררים דיני המלכות ומעורבים מדיני ז"א, אז דיני הצדק הם רחמים, כולם בשלימות דין ורחמים ואז ממתיקים את הצדק. וגם הדינים התחתונים נתקנים ומתבטלים>. וכולהו נחתין לעלמא בשלימו ברחמי דמתחבר דכר ונוקבא וכל עלמא כולהו ברחמי ובחדוותא. <וכל הדינים יורדים לעולם הזה בשלימות

מעורבים ברחמים ומתחברים זכר ונוקבא שהיא שעת ייחוד זו"ן וכל העולמות כולם בהתעוררות רחמים ושמחה>. זהו שנאמר לעתיד ונקראה ירושלם עיר האמת וגם נקראת יי' שמה:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ז ב'] ולזמנא דאתי אשתכח בה עינא חד דרחמי עינא דעתיקא דעתיקי. <תרגום - ולעתיד לבוא תמצא בה במלכות עין אחת של רחמים, העין של עתיקא דעתיקין היינו אריך אנפין>. הה"ד וברחמים גדולים אקבצך. כיון דאמר ברחמים מהו גדולים. <זה שנאמר "וברחמים גדולים אקבצך". ושואל כיון שאמר ברחמים למה נאמר גדולים>. אלא רחמי דעתיק דעתיקי אינון איקרון רחמים גדולים. <אלא יש רחמים ויש רחמים. יש רחמים דאריך אנפין והם נקראים רחמים גדולים>. רחמים דזעיר אפין איקרו?? רחמי סתם. <ויש רחמים דז"א שנקראים רחמים סתם>. וסוד הענין כי עד אז נקרא העיר הצדק. וזהו שנאמר יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב (תהלים מח ג) אמר כי הוא בירכתי צפון כי משם עיקר קבלתה. והוא קרית מלך רב כמו ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כח) הבן זה. זהו שנאמר ובית אל לא תוסיף עוד להנבא כי מקדש מלך הוא ובית ממלכה הוא (עמוס ז יג):

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ז א'] תנא בצניעותא דספרא מהי עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן. <בספרא דצניעותא מהו שכתוב "עיניך תראנה ירושלים נוה שאנן" (ישעיה לג כ')>. וכי ירושלם נוה שאנן הוא. <וכי ירושלים היא נוה שאנן>. והא כתיב צדק ילין בה. <והרי כתוב "צדק ילין בה">. ובאתר דאשתכח דינא לא שקיט ולא שאנן הוא וכו'. <וצדק הוא דין ובמקום שנמצא צדק אין שקט ולא שאנן>. ועל כן כתב עליה ואני אהיה לה נאם יי' חומת אש סביב וגומר (זכריה ב ט'):

וברוך אל עליון וגו'. דע כי ברוב המקומות מלת אל רומז למדת הרחמים דכתיב אלי אלי למה עזבתני. אל יי' ויאר לנו. כי הוא המאור הגדול. אמנם יש לך להתבונן כשהוא דבוק לתיבה אחרת כי כשהוא מחובר ליסוד או לשכינה נקרא אל שדי כשמושך מן הבינה נקרא אל עליון וזהו אל עליון גומל חסדים טובים לפי שהתשובה ממציא הדברים במשך החסד קראו גומל חסדים ולפי שיש בהם כח רחמים נקראים טובים. וכן אל מלך כי הוא המלך וכן אל חי. בראשית רבה רבי יודה בר ר' מימון בשם ר' יוסי בר ר' נהוראי אומר מכח אותה ברכה אכלו שלש יתידות עולם אברהם יצחק ויעקב באברהם כתיב ויי' ברך את אברהם בכל. בזכות ויתן לו מעשר מכל. ביצחק כתיב ואוכל מכל. בזכות ויתן לו מעשר מכל. ביעקב וכי יש לי כל. בזכות ויתן לו מעשר מכל. הרמז ליסוד עולם הנקרא

כל כד"א כל פעל יי' למענהו (משלי טז ד) היא בתו של אברהם אבינו עליו השלום ששמה כל וזהו מעשר מכל כי העשירית יונקת מן הכל:
ספר הבהיר מי אתי כשנטעתי אילן זה שנטעתי להשתעשע בו כל העולם וקראתי שמו כל שהכל תלוי בו והכל יוצא ממנו והכל צריכין לו ובו צופין ולו מצפין:
ספר הזוהר (זוהר חדש לך לך כ"ה ט"א) ויתן לו מעשר מכל. מאי מכל, אמר רבי יהודה היא שכינתו של מקום. דהא תנינן אמר רבי ברכיה מאי דכתיב ויי' ברך את אברהם בכל. שהשרה שכינתו עליו:
ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש וגומר. פשט הפסוקים ידוע. ומצאתי לרז"ל הזה בלשון הזה. תנא נגירסיאל שרו של גיהנם עומד לפני נשמת הצדיקים שלא יתפללו על הרשעים לפני הקב"ה ושינתנו ברשותו שיורידם לבאר שחת הה"ד ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש וגו' משמע נפש החוטאת היא תמות כלומר תן לי הנפש המתאוה בחטאות כדי שתהא נידונת כפי רשעתה ולא תקחנה בתחנוניך והרכוש קח לך. אותם ששבו מדרכם הרעה קח לך להצילם מדינה של גיהנם. אמר ר' יהודה באותה שעה הנשמה מה היא אומרת. ויאמר אברם אל מלך סדום וגו'. בשבועה שלא אתפלל ולא אקח אותם הרשעים שהייתי מכריז לפניהם באותו העולם והוכחתים לחזור בתשובה ופירשתי להם כל משפט גיהנם ולא שמעו לי ואם אקח מכל אשר לך שלך הם וברשותך הם בלעדי רק אשר אכלו הנערים חוץ מאותם המורים תורה לאחרים ולתינוקות ששכרן כפול. דאמר ר' יצחק כל המלמד תורה לתינוקות דירתו עם השכינה. והיינו דאמר רבי שמעון כד הוה אתי למיחמי עולמייא דבי רב הוה אמר אזלית למיחמי אפי שכינה. וחלק האנשים אשר היכו אתי. באותו העולם תדע שאחזיק בהם ולא אתנם בידך ואף על פי שהם ראויין ליענש. כל כך יש לטעון לנשמת הצדיקים עם מלך סדום שהוא שר של גיהנם המושל על הרשעים. ענר אשכול וממרא שהם האבות הם יקחו חלקם:
אחר הדברים האלה וגו'. אמר במחזה כמו במראה אליו אתודע וזהו דבר יי' כמה דאת אמר בתחלת תחנוניך יצא דבר (דניאל ט כג). ולא יקשה לך ראש דברך אמת כשתבין מלת ראש אמנם משה נתנבא באספקלריא המאירה ועדיין אבאר זה בגזירת האל. והרב הגדול (הרמב"ן) ז"ל כתב היה דבר יי' אל אברם במחזה זכה עתה אברם להיות לו דבר יי' במחזה ביום כי מתחילה היתה נבואתו במראות הלילה וטעם היה דבר יי' אל אברם במחזה כטעם וכל העם רואים את הקולות וסודם ליודעים חן עד כאן לשונו. אנכי מגן לך ידעת כי המגן מעכב הפורענות כתריס לפני הפורענות והרמז למדת החסד הנתונה

אליו. בפרקי ר' אליעזר הגדול ז"ל אנכי מגן לך אמר לו הב"ה אל תירא ימיני מגנת לך בכל מקום שאתה הולך כתריס לפני הפורענות:

ספר הזוהר [אדרא אבא קמ"ב ב'] זכאה חולקיה למאן דפריס מלכא ימינא וקביל ליה תחות ימיניה. <תרגום - אשרי חלקו של מי שהושיט לו המלך ימינו לקבלו תחת ימינו>. ועל כן כתוב אחריו שכרך הרבה מאד והבן זה. ענין אחר יש מפרשין כי מלת מגן תורה על מדת הדין של מטה הרפה כי כן דרך המגן להיות בשמאל וראיה ממה שאמר דוד המלך ע"ה ותתן לי מגן ישעך. ברוך אתה יי' מגן דוד והכוונה לפי שהיתה בתו ולוחמת מלחמותיו כדכתיב מי העיר ממזרח צדק (ישעיה מא ב) וידעת פירוש צדק. ועל כן כתוב אחריו אדני אלהים מה תתן לי כמו אדני אלהים אתה החילות ובעבור כי דוד המלך ע"ה ממנה ירש המלכות והיא הלוחמת מלחמותיו על כן רוב תחנוניו היו אליה. אליך אדני אקרא. ראית אדני אל תחרש. אדני אל תרחק ממני. אלהי ואדני לריבי. ואליה היתה תשוקתו באומרו אדני נגדך כל תאותי. אתה תענה אדני אלהי. ועתה מה קויתי אדני. ביום צרתי אדני דרשתי. חנני אדני כי אליך אקרא כל היום (תהלים) כיוצא בהם:

ויוצא אותו החוצה וגו'. בראשית רבה השמים אין כתיב כאן אלא השמימה בה"א זה בראתי העולם הריני מוסיפו על שמך ואתה פרה ורבה. רבי יודן אומר יהו אותיותיך מנין אברככ"ה רמ"ח. מפני שבאות ה' נברא העולם על כן בטל כח המזל באות ה'. שלא יאמרו הוא גזר ואחר בטל. ואף על פי שהוליד ישמעאל בעוד ששמו אברם הוצרך לביטול המזל כדי להוליד משרה. והוצרך לשינוי שם שרי גם כן כי שרי לא היתה יכולה להוליד לא מאברם ולא מאברהם בעוד שמה שרי. ועדיין אינו מיושב אצלי כי היה די בשינוי שם שרי לבד. כי כמו שהוליד מהגר בעוד שמו אברם כך היה מוליד משרה ונראה כי אין טעם תוספת שני ההי"ן של אברהם ושרה כדי לבטל כח המזל. ובספר הבהיר למה הוסיף הקדוש ברוך הוא ה' באברהם יותר מכל האותיות. אלא שיזכו כל איבריו של אדם לחיי העולם הבא. כביכול בו נשלם הבנין כדכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם. ועל דרך האמת כי הה"א הזאת היא הה"א השניה של שם בן ד' אותיות. וטעם התוספת כי בלעדה לא היה מוליד והיא בתו כי הוא מיוחד למדת החסד הגדולה וזה רמז באומרו כה יהיה זרעך. כי היא הנקראת כה. ובברכת כהנים יתבאר בגזירת האל. ולפיכך הה"א היא סימן לנקבה בכל מקום. אמרה, אכלה. אבל הוא"ו מורה על הזכר עמו, אתו, וכיוצא בהן. ואמרו רז"ל שהקדוש ברוך הוא חתם שם י"ה באברהם אבינו עליו השלום היו"ד בבריתו וההה"א בשמו:

והאמין בה' וגו'. כתב הרב (הרמב"ן) ז"ל ואיני מבין מה הזכות הזה כי למה לא יאמין באלהי אמן (ישעיה סה טז). והוא הנביא בעצמו. ולא איש אל ויכזב (במדבר כג יט). מי שהאמין לשחוט בנו יחידו ושאר הנסיונות איך לא יאמין בבשורה טובה. והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בהשם וחשב כי בצדקתו של הקב"ה יתן לו זרע על כל פנים ולא בצדקת אברהם ובשכרו אף על פי שאמר לו שכרך הרבה מאד. וכל אלו דברי הרב ז"ל ונכונים הם לפי הפשט ועל דרך האמת יראה לי כי רמז בכאן סוד גדול אמר כי האמין בהשם ושם אמונה בשמו הגדול. והפך זה לא האמנתם בי לשום האמנה בשמי. וזהו ויחשבה לו צדקה. כי חיבור צדק בצדיק נקראת צדקה כמו שאפרש בפרשת ראה אנכי בגזירת האל. והבן זה:

ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה. כבר העירותיך למה זכר השם באל"ף דל"ת כי היה ירא להזכיר השם הגדול רק בצירוף. ומה שאמר יי' יראה על מקום מקדש העתיד ויעקב יזכיר תמיד אל שדי ומשה רבינו ע"ה יזכיר השם הגדול מפרשת וארא כאשר נבאר במקומו בגזירת האל. ובברכות אמרו אמר רבי שמעון בן יוחאי מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקדוש ב"ה אדון עד שבא אברהם שנאמר אדני ידוד במה אדע כי אירשנה. ואף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם שנאמר למען אדני למענך מיבעי ליה. אלא אמר רבא למען אברהם שקראך אדון. ועל דרך האמת יהיה פירוש הפסוק בנה בית המקדש שהוא כסא והיכל לשם הנכבד הנקרא אדוני:

ויהי השמש באה וגו'. ראה כאילו תנור עשן כולו ובתוכו לפיד אש בוער כענין ענן גדול ואש מתלקחת. והעשן הוא הענן והערפל הנזכר במתן תורה. ולפיד האש בתוכו הוא האש האמור שם ודבריו שמעת מתוך האש. וכתיב ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר וגו'. והנה השכינה עברה בין הבתרים והוא הברית אשר היתה אתו מעולם וזה טעם כרת יי' את אברם ברית לאמר. כי הקדוש ב"ה בעצמו העביר ברית בין הבתרים והמשכיל יבין עד כאן לשון הרב הגדול ז"ל. ונראה לי כי בעבור היות המראה הזאת על גלות מצרים על כן ראה אותה בעת המנחה כי אז תוקף מדת הדין:

אני אל שדי התהלך לפני וגו'. שמות הבורא יתעלה משתנים לפי הפעולות והמצות כאשר ישתנו פעולות האדם באבריו אף כי הכל בכח הנשמה. וזה השם הרמז בו לצדיק הרמוז בברית מילה ונקרא כן על שם שאמר לעולם די:

ספר הזוהר [במדבר קי"ט ב'] תא חזי אל שדי הא אוקימנא בצדיקא דעלמא דביה סיפוקא דעלמא. <תרגום - בוא וראה אל שדי הרי העמדנו בצדיק עולם שבו ספוק העולם>. ואיהו אמר לעולם די. <והוא אמר לעולם די>. אמנם כשמזכיר שדי לבד ולא הזכיר מלת אל

עמו. הרמז בה לכנסת ישראל כי ממנה יונקים הכל. וזהו כשוד משדי יבא (ישעיה יג ו). כי כשנפסקה היו"ד משדי אזי היא שדודה ומתמלאת מן הכחות החיצונים אז נקרא חרב לה' מלאה דם (ישעיה לד ו). ענין אחר שדי מלשון שודד כלומר משדד ומנצח מערכות השמים. והטעם להזכירו עתה כי בו יעשה הנסים הנסתרים לצדיקים. רוצה לומר הנסים שאדם יכול לומר עליהם כי הם בדרך טבע אמנם הניסים שיש בהם שינוי מנהגו של עולם כקריעת ים סוף ודומיהם. הם נעשים בשם המיוחד שנתגלה למשה רבינו עליו השלום. ועל כן אמר לאברהם אבינו ע"ה כי הוא התקיף המנצח שיגבר על מזלו ויוליד ויהיה ברית בינו ובין זרעו לעולם ולא יהיו תחת ממשלת מזל או כוכב. אמנם הדעת הראשון נראה לי עיקר. ואל תרחיק עוד היות פירוש מלת שדי מלשון שדים כי משם יבא השפע והיניקה לכל הנמצאים כענין השדים המניקים את התינוק וכשאין הברכה מצויה בתחתונים אז כתיב אחות לנו קטנה ושדים אין לה. והנה אברהם אבינו ע"ה קודם המולו לא היה ראוי לצאת ממנו יצחק דרך הערלה. ומצאתי עוד לרבותינו ז"ל שאמרו שלא שימש אברהם בשרה בעוד ערלתו בו כי לא קבלה אותה הצדקת טיפת מצד הערלה כי הערלה מאוסה וטמאה מכל טמאות שבעולם. והנה בהיות אברהם אבינו ע"ה יודע עיקר התורה ויודע באצטגנינות שלא היה יכול להוליד לא הוציא זרעו לבטלה. והקב"ה הזמין לאותה צדקת שלא תתקרב בערלה. כיון שנמול והעביר ממנו הערלה הרומזת לכחות הטומאה אז יצא זרע קודש מחלציו כי לא היה ראוי לצאת דרך הערלה. כי כל הכחות והטפות הנמשכות משם גם הרוח הנמשך בקרבם בא מרוח הטומאה הנקראת ערלה המקום אשר משם פורחות רוחות רעות. לפיכך הגוים הם טמאים בחייהם כאשר נבאר בגזירת האל. ובעבור כי הברית רומז ליסוד עולם כאשר רמזנו. על כן תיקנו בברכת המילה אשר חתם באות ברית קדש. זהו שאמרו רבותינו ז"ל במדרש ילמדנו ואתנה בריתי ביני ובינך זהו שאמר הכתוב סוד ה' ליריאיו (תהלים כה יד). ואיזהו סודו של הקב"ה זו מילה שלא גלה הקב"ה מסתורין שלה אלא לאברהם דיו לעבד שוה לקונו. משל למלך שהיה לו אוהב והיה עשיר יותר מדאי אמר המלך מה אתן לאוהבי כסף וזהב יש לו הרבה אלא היני חוגרו זייני. ובאגדה ברא הקב"ה עשר אצבעות ידים למעלה ועשר אצבעות רגלים למטה וברא האבר ביניהם ועשה לו עטרה להיות מולך עליהם. ועל כן סמך אחריו ובריתו להודיעם וכבר פירשתי. ותיקנו לברך ברכה זו על היין כנגד היין המשומר בענביו הראוי לצדיק הנזכר ואומר אחריו ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאוד מאד כי הצדיק הנזכר עושה תולדות כענין זה ספר תולדות אדם ועל כן בכל מקום בתורה שתמצא כתוב זה השם נאמר על ריבוי התולדות. כד"א ואל שדי יברך

אותך ויפרך וירבך. אני אל שדי פרה ורבה. אל שדי נראה אלי בלוז הנני מפרך. ובעבור כי מיצחק לא יצאו תולדות הרבה כמו מאברהם ויעקב על כן לא תמצא שהשם יתעלה אמר לו אני אל שדי כמו באברהם ויעקב. ודע כי לא נקרא אברהם אבינו ע"ה שלם עד שנימול שנאמר והיה תמים כי עד עתה לא היה תמים:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ב א'] כיון דאתגליא יו"ד פומיה דאמה אתגליא חסד עילאה. <תרגום - כיון שנגלית יו"ד שהיא פי האמה נגלה החסד העליון>. והאי אמה חסד הוא דאיקרי ותלי בהאי פומה דאמה. ולא איקרי חסד עד דאתגליא יוד דפום אמה. <ואמה זו נקראת חסד ותלויה בפי אמה הזו. ואינה נקראת חסד עד שנגלית היו"ד של פי האמה>. ותא חזי לא איקרי אברהם שלם בהאי חסד עד דאתגליא יו"ד דפום אמה. וכיון דאיתגלייא יו"ד אקרי שלם. <ובוא וראה שלא נקרא אברהם שלם בחסד הזה עד שנתגלתה היו"ד של האמה, וכיון שנתגלתה היו"ד נקרא שלם>. הה"ד התהלך לפני והיה תמים תמים ממש. וכתיב ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני. <זה שכתוב "התהלך לפני והיה תמים", תמים ממש. וכתוב "ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני" (שמואל ב' כב כד)>. מאי קא מיירי רישא בסיפא אלא כל דגלי האי יו"ד ואשתמר דלא עיילא ליו"ד ברשותא אחרא ליהוי שלים בעלמא דאתי וליהוי צריר בצרורא דחייא. <ומה זה אומר היחס של ראש הכתוב אל סופו, אלא כל מי שמגלה היו"ד ההיא דהיינו החכמה שבעטרת יסוד ונשמר שלא יכניס את היו"ד ברשות אחר יהיה שלם לעולם הבא ויהיה צרור בצרור החיים>. מאי ברשותא אחרא דכתיב ובעל בת אל נכר. <מהו ברשות אחר, היינו שכתוב "ובעל בת אל נכר" (מלאכי ב יא)>. ובגין כך כתיב ואהיה תמים לו וכיון דהוית תמים בגילוייא דיו"ד ואשתמרה מעוני. <ומשום זה כתוב "ואהיה תמים לו", כיון שהוא תמים בגילוי היו"ד "ואשתמרה מעוני" שלא תדבק באל נכר>. וכיון דאתפשט אמה דא אתפשט סטר גבורא מאינון גבורן בשמאלא דנוקבא ואשתקע בנוקבא באתר חד. <וכיון שנתפשט אמה זו נתפשט צד הגבורה מגבורות השמאל שבנוקבא ונשתקע במקום אחד בנוקבא>. ורשים בערייתא כסותא דכל גופא דנוקבא. <ונרשם בהעריה הכסות של כל גוף הנוקבא>. ובההוא אתר איקרי ערוה דכלא וכו'. <ובמקום זה נקרא ערות הכל>. וצריך אתה להתבונן על סוד הפריעה שאמרו רבותינו ז"ל מל ולא פרע כאילו לא מל כי הערלה שהיא סביב לברית רמז לכחות הטומאה כענין שנאמר כי רשע מכתיר את הצדיק (חבקוק א ד') צדיק ממש. וכתיב סביב רשעים יתהלכון. זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה. כשושנה בין החוחים. וסביביו נשערה מאד. כל גוים סבבוני והבן זה. ועל כן צריך להסירה ולהכנס תחת כנפי השכינה. בעטרת הברית בהעברת זוהמת

הערלה שסביבותיה וכחות הטומאה נוטלין חלקם בערלה ובדם הנוטף מן הברית אשר חלק יי' להם מן המצוה ההיא כאשר ארמוז בסוד התפילין כדי שישאר חלק יי' בלתי זוהמא וקטרוג. כמו שאמרו רז"ל שכל הנימול אינו רואה פני גיהנם שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ (ישעיה ס כא). והרמז כי מלת צדיק רומז לברית עליון ועל כן ירשו ארץ חפץ:

ספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ג א'] זכאין אינון ישראל דעבדין קרבנין לקודשא בריך הוא. <תרגום - אשריהם ישראל שמקריבים קרבן לרצון הקב"ה>. דמקריבין בניהו לח' יומין לקרבנא. <שמקריבים את בניהם לשמונה ימים לקרבן>. כד איתגזרו עאלו בהאי חולקא טבא דקדוש ב"ה. <וכשנימולים ונפרעים כדין הם נכנסים באותו חלק הטוב של הקב"ה שהוא מדת היסוד>. דכתיב וצדיק יסוד עולם. כיון דעלו בהאי חולקא דצדיק אינון כולן צדיקים. <שהיסוד נקרא צדיק שנאמר "וצדיק יסוד עולם". וכיון שעל ידי הברית נכנסו בזה החלק של היסוד הנקרא צדיק הם נקראים צדיקים>. עד כאן לשונו. וכשפורעין אז נכנסה בברית העליון הנקרא חי העולמים. ובעבור כי הברית הוא דוגמת הלב לכך חותכין גם חדוד הלב בראשיתו להעביר משם כחות הטומאה זהו ומלתם את ערלת לבבכם והמילה דוחה את השבת כי היא למעלה מן הכלה הכלולה. ועל כן נעשה בשמיני כדי שתעבור עליה השבת כי אין שמנה בלא שבת. וכתיב בזאת יבא אהרן אל הקדש. ויקרא רבה והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר משל למלך שנכנס למדינה והוציא כרוז ואמר אכסנאים שיש בעיר לא יראו פני עד שיראו פני מטרונה תחלה. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו את השבת שאין שבעה בלא שבת. ואין מילה בלא שבת. אמר רבי יצחק משפט אדם ומשפט בהמה. משפט אדם שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו. ומשפט בהמה מיום השמיני והלאה ירצה:

אמנם בספר הבהיר מוכיח כי הטעם הח' ימים כנגד ההויות. אמר שם ומאי ניהו שאמר שמיני מפני שבו נתחלו השמנה ובו נשלמו השמנה לחשבון אך הוא בפעולה הוי שביעי. ומאי ניהו שמנה שנתחלו שמנה ימים דברית מילה. ושמונה הם אינם אלא שבעה ומאי טעמא אמר הקדוש ברוך הוא שמנה. מפני שהם שמנה קצוות באדם. ומאי ניהו יד ימין ושמאל ורגל ימין ושמאל ראש וגוף וברית מילה מכריע ואשתו שהיא בת זוגו דכתיב ודבק באשתו והיו לבשר אחד הרי שמנה. ואלו ימי המילה כנגדם ותמניא אילין לא הוו אלא שבע דגוף וברית חד הוי הרי שבע. הנה כוונת מצות המילה רמוזה כהלכתה. והשם יראנו נפלאות מתורתו אמן. ודע כי היסוד נקרא חוק על כן אנו אומרים בברכת המילה

וחק בשארו שם. אמנם חקת רמז לכנסת ישראל. ונקראו כך כי חק לשון גבול וגדר חק נתן ולא יעבור. ובעבור כי סביב החק והחקה כמה סרבים וסלונים המקטרגים. כענין כל גוים סבבוני כמו זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה על כן נקראים כך. ובמצות אלו נכשלים הרשעים שאינן מוצאין טעם למצות שהם חוקים חזקים ואינם יודעים העיקרים הגדולים התלויין בהן. כי יש לך לדעת כי כל תרי"ג מצות כלם הם עצמם מהמרכבה העליונה בדמיון הצורה הנעשית מעשה רוקם יש מצוות מיוחדות למדת יסוד כגון עריות וברית מילה וכן לכל המדות כאשר נבאר בגזירת האל:

ספר הבהיר שלישי מחצב התורה אוצר החכמה רוח אלהים חיים מלמד שחצב הקדוש ברוך הוא כל האותיות שבתורה וחקקן ברוח ועשה בו צורותיו. והיינו דכתיב אין צור כאלהינו (שמואל א' ב יט). אין צייר כאלהינו. ועל כן דע כי מצות התורה הם נחלקים לדרכים רבים. וכל מצוה היא ענף אחד ואבר אחד מהצורה העליונה עד שבתשלום כל התורה כולה נמצא האדם העליון שלם כי כל ספירה וספירה מעשר ספירות יש לה תיקון וחבור עם הספירה הסמוכה לה עד שיתחברו כולן ועושות צורה אחת. ולפי עומק ההשגה הזאת נתן לנו התורה שלימה מבראשית עד לעיני כל ישראל והנה כל אותיות התורה בצורותיהן ובחבורן ובפירודן ובאותיות עקומות ועקושות חסרות ויתרות קטנות וגדולות כתרי האותיות סתומות ופתוחות וסדורן הן סדרי עשר ספירות. ולכך היה הצורך לספור האותיות והתיבות. וכתיב ולא קרי קרי ולא כתיב. כי כולה בנין אלהי חצובה בשמו של הקדוש ברוך הוא. ועל כן ספר תורה שחסר אות אחת או הותיר אות אחת פסול לפי שאין זו צורת העשר ספירות מאחר ששינה מאותה הצורה. וזה מאמרם זכרונם לברכה ו' דגחון חצי התורה באותיות כי הוי"ו הוא הקו האמצעי. ומבראשית עד אז רמז לזרוע ימין ומשם עד לעיני כל ישראל רמז לזרוע שמאל ולפיכך כל אחד מישראל חייב לומר לעצמו בשבילי נברא העולם. ולפיכך צוה וחייב השם יתעלה ויתברך לכל אחד ממנו לכתוב ספר תורה לעצמו. ורזא סתימאה כאילו עשאו לשם יתעלה. מוסף על זה כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא. ועל כן אין להוסיף ולגרוע אפילו אות אחת. ומכאן תבין סוד שכר קיום המצות ועונש עבירתן כי העובר עליהם כאילו קצץ הנטיעה ההיא מן הבנין ועדיין נבאר זה בגזירת האל. משל למעיין גדול חתום וכמוס ונמשכין ממנו צנורות ויאורים דרך נתיבות להשקות גנות ופרדסים. ומן ההשקאה ההיא מעלין צמחים. על דרך זה הם מצות התורה כל אחד נתלה בחלק אחר מן המרכבה העליונה לימין ולשמאל פנים ואחור מעלה ומטה וכולן תלויין מן הסבה הראשונה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"א א'] רבי אליעזר קפץ בקדמיתא ודרש קול יי' על המים אל הכבוד הרעים יי' על מים רבים. <תרגום - רבי אליעזר התחיל ודרש על הפסוק "קול יי' על המים הרעים יי' על מים רבים">. קול יי' דא קול עילאה דממנא על המים דנגדין מדרגא לדרגא עד דמפרשי לאתר חד בכינופיא חדא. <"קול יי", הוא קול העליון שהוא ממונה על המשכת מימי החסדים הנמשכים מהדעת מספירה לספירה עד שפורשים למקום אחד ושם נכללים יחד>. ההוא קול עילאה משדר לאינון מייא באורחייהו כל חד וחד כפום אורחיה. <אותו הקול העליון דהיינו הבינה משלחת ומשפעת מים היינו חסדים בדרך ובשיעור הראוי כל חסד למקומו>. כהאי גננא דממנא על מייא לשדר לון לכל אתר ואתר כדקא חזי ליה. <כמו בעל הגן הממונה לשלוח המים לכל מקום כראוי לו>. והרמז על זה המשלח מעיינים בנחלים:

ספר הזוהר [במדבר קי"ח א'] תא חזי פקודי אורייתא עילאין אינון לעילא. <תרגום - בוא וראה, מצוות התורה העליונות הן למעלה>. אתי בר נש ועביד פקודא חדא ההוא פקודא קיימא קמיה קודשא בריך הוא ומתעטר קמיה ואמר פלניא עביד לי ומן פלניא אנא. <בא אדם ועשה מצוה אחת, המצוה ההיא עומדת לפני הקב"ה ומתעטרת לפניו ואומרת פלוני עשה אותי ומן פלוני אני>. דאיהו איתער לה לתתא הכי נמי איתער לעילא ועביד שלמא לעילא ותתא. <משום שהוא עורר אותה למטה כך גם עורר למעלה. ועושה שלום למעלה ולמטה דהיינו גורם זווג לז"א ומלכות>. כמה דאתמר או יחזק במעוזי יעשה שלום לי לעילא. שלום יעשה לי לתתא. <כמו שנאמר "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי" (ישעיה כז ה) דהיינו למעלה, שלום יעשה לי דהיינו למטה>. הענין הזה הוא כי עשיית המצוה היא אורח חיים והעושה אותה למטה מקיים ומעמיד כחה למעלה והולך בדרכי האור ולא יסור ממנו ועל כן בהפרד נשמתו מגוייתו האור ההוא כמו משאב לנשמה כדכתיב צדקתו עומדת לעד. כי המדה ההיא שואבת אותו. קרנו תרום בכבוד. רוצה לומר זוהר הנשמה כמו כי קרן אור פניו ירום ויעמוד במקום עליוני ופנימי בכבודו של הקדוש ברוך הוא. ועל זה אמרו רבותינו ז"ל עשן בחופה למה שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו. הנה כי בעשיית המצוה לקח שכר שאין למעלה ממנו. ובהתעסק אדם בעבירה הולך בדרכי חשך ואפלה כד"א דרך רשעים כאפלה (משלי ד יט) והוקשר נפשו אל המקום שנתייחד בה וזהו עונש שאין למעלה ממנו. והנה מצות של תורה הם תרי"ג מצות משתלשלות ומתאחדות בשבע קצוות עליונות וזה החשבון עולה למנין כתר שהיא הספירה הראשונה וכן א"ר נחוניא בן הקנה ע"ה אהדרך בספירה הראשונה שהיא כתר עליון הודך והדר כבודך אחד יחיד ומיוחד בנראה ובנסתר בסוד נעלם אקדמך בשש

מאות ועשרים עמודי אור שהם ראש מילולך שהם תיקון לרום מעלתך ומהם תמשך החיות בכל הספירות כולן. ונרמז מנין זה בפרשת עשרת הדברות שיש בו כתר אותיות לרמוז על הענין הזה המופלא:

ספר מעיין החכמה טוב ומטיב והכל שלו זאת ראשית תחלת פעלו שש מאות ועשרים הם ראש מילולו:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ו א'] מכאן אתאחדן טעמי אורייתא בדכיא ומסאבא בכל אינון סטרין דאינון דכיין ובכל אינון סטרין דאינון מסאבן. <תרגום - מכאן נאחזים טעמי התורה בטומאה ובטהרה בכל אלו הצדדים שהם טהורים ובכל אלו הצדדים שהם טמאים>:

ויפל אברהם על פניו וידבר אתו אלהים. ענין נפילת אפים ארמוז בו סוד גדול בפסוק שמע ישראל בגזירת האל. ולפי הפשט הוא כדי שיהא מעותד לנבואה. ועוד לרמוז למה שכתוב ויסתר משה פנוי לחלוק כבוד לשכינה ועל כן כתוב אחריו וידבר אתו אלהים:

ובספר הזוהר [ואתחנן ר"ס ב'] צלותיה דבעי בר נש לקודשא בריך הוא לכוונא דהוי צלותא תחנונים. <תרגום - התפלה שמבקש האדם להקב"ה צריך לכוון שתהיה תפלת תחנונים>. מנלן ממשה דכתיב ואתחנן אל יי' דהא היא צלותא מעליא. <מאין לנו זה ממשה שכתוב "ואתחנן אל יי" זו היא תפלה מעולה>. תא חזי מאן דקאי בצלותא בעי למיכסייא עינוי בגין דלא אסתכל בשכינה. <בוא וראה מי שעומד בתפילה צריך שיכסה עיניו כדי שלו יסתכל בשכינה>. ובספרא דרב המנונא סבא מאן דפקח עינוי בשעתא דצלותא ולא מאיך עינוי בארעא אקדים עליה מלאך המות [וכו']. <ובספרו של רב המנונא סבא אמר מי שפוקח עיניו בשעת התפילה ולא משפיל עיניו לארץ מקדים עליו מלאך המות וכו'>. דודאי שכינתא קמיה הדא הוא דאמרי ויסב חזקיהו פניו אל הקיר. בגין כך לא בעי למיהוי חוצץ בינו לבין הקיר. <ודאי השכינה עומדת לפניו ולכן אסור לו לפתוח עיניו, זה שכתוב "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר" משום זה צריך שלא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר>:

אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים. אמר כי השכינה הנקראת אני והברית העליון הוא עמו כדאמר בספר הבהיר כרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו ורגליו נתבייש אברהם אמר לו הקדוש ברוך הוא אני הנה בריתי אתך ובו תהיה לאב המון גוים. או אפשר שרמז לו כי נתן אליו המדה ההיא שישמרהו כענין שאמרו רבותינו זכרונם ברכה מי ששמר את האבות ישמור את הבנים זהו שנאמר יהי יי' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו

(מלכים א' ח נז). וטעם והיה שמך אברהם. כבר פירשנו טעם תוספת הה"א כי רומזת לשכינה שהיא הה"א אחרונה של שם:

ובספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ג א'] מאי חזא קודשא בריך הוא דלא אקרי אברהם עד השתא. <תרגום - מה ראה הקב"ה שלא קרא לאברהם בשם אברהם עד שהיה בן תשעים ותשע שנים>. אלא הכי אוקימנא דעד השתא לא אתגזר וכד אתגזר עייל בהאי ה"א ושכינתא שריא ביה וכדין איקרי אברהם. <אלא כך העמדנו, שעד עתה לא היה נמול וכשנמול נתחברה בו השכינה והיא סוד אות ה' אחרונה של שם הוי"ה ושרתה עליו, ואז נקרא אברהם>. והיינו דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ותנא בה' בראם. <והיינו שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם". ולמדנו שבראם באות ה'>. ותנא באברהם. <ובמקום אחר למדנו שבראם באברהם>. מאי קמיירי. <במה חולקים אלא שתי המאמרים>. דא חסד. <שזה חסד, אברהם הוא מדת חסד שבה נברא העולם>. ודא שכינתא וכולא נחית כחדא. <וזה שכינה, הה' היא השכינה דהיינו ע"י המלכות שבה נברא העולם>. וזה טעם כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה:

וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה את בריתי הפר. ענין הכרתת הנפשות הוא כענף הנכרת מן השורש אשר הוא חי ממנו כשלא תשוב לצרור החיים. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה בספרי אין הכרתה אלא הפסקה וענוש מדה כנגד מדה הוא הפר הברית העליון שמשם פורחים הנשמות שנאמר את בריתי הפר. לפיכך נשמתו לא תשוב לשרשה. ודע כי אין הכרת בכל חייבי כריתות שוה שהצדיק הגמור שתקפו יצרו ואכל כזית מן החלב אינו נכרת ואבד מן העולם הבא. או בעל אחד מחיבי כריתות אינו אבוד לגמרי מגן עדן ועולם הבא. שהרי מנו רבותינו זכרונם לברכה שאין להם חלק לעולם הבא. ולא מנו רק הכופרים בעיקרי התורה. אלא הכרת לפעמים הוא לנפש ולפעמים לגוף ומי שזכיותיו מרובין מעונותיו אע"פ שיש בהם מחייבי כריתות העונש מגיע לו בגופו והוא מת בחצי ימיו כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה מת בן חמשים שנה זו היא מיתת כרת. ואמרו בספרי מפני מה ענש להלן מיתה ובכאן כרת ללמדך שכרת הוא מיתה ומיתה היא כרת. ולזה רמזה תורה בקצת הכריתות ונכרת האיש ההוא מעמיו ולאחר שמת זה המחוייב בגופו כיון שרובו זכיות אינו יורד לגיהנם אלא זוכה למעלה הראויה לו מחלקי גן עדן. ויש חייב כרת שעונותיו מרובין ועונש שלו מגיע לנפש החוטאת שהיא נכרתת מחיי גן עדן. ומחוייבי כריתות הללו רמז בהן הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מלפני "והאבדתי את הנפש ההיא". ורשעים הללו אין להם כרת בגופם רק מזקינים בעולם הזה שנאמר ויש רשע מאריך ברעתו (קהלת ז טו):

ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אותו והפרתי אותו והרבתי אותו במאד מאד שנים עשר נשיאים יוליד ונתתיו לגוי גדול. כבר רמזתי כי אברהם אבינו ע"ה נתן אחיזה לכחות הטומאה לשנים עשר נשיאים שמצד ימין. וכנגדן שנים עשר גבולי אלכסונין מצד הטהרה הנרמזים בשנים עשר בני יעקב:

ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם. בראשית רבה אמר ריש לקיש האבות הן הן המרכבה. וכבר רמזנו למעלה:

וירא

וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. כבר ידעת כי האנשים האלו היו מלאכים. ועל כן קראם בשם רבם כד"א ויאמר אדוני אם נא מצאתי חן בעיניך כי משם השתלשותם והכיר בהם כי הם מלאכי עליון. ולכן השתחוה להם ארצה. וכן כתוב ויבואו שני המלאכים סדומה בערב והמעשה היה בהקיץ ממש כי נדמו לו כדמות אנשים. וידעת מה שכתב בענין זה הרמב"ן ז"ל וז"ל בכל מקום התעוררו החכמים להודיענו כי ראיית מלאך אינה נבואה. ואין הרואים מלאכים או מדברים עמם בכלל נביאים כאשר הזכרתי בדניאל אבל היא מראה תקרא גלוי עינים כמו ויגל יי' את עיני בלעם וירא את מלאך יי'. וכן ויתפלל אלישע ויאמר יי' פקח נא את עיניו. אבל במקום שיזכיר המלאכים בשם אנשים כענין פרשה זו ופרשת לוט וכן ויאבק איש עמו. וכן וימצאהו איש לדעת רז"ל הוא כבוד נברא במלאכים יקרא אצל היודעים המלבוש יושג לעיני בשר בזכי הנפשות כחסידים ובני הנביאים ולא אוכל לפרש. והמקום אשר תמצא בו ראיית השם ודבור מלאך או ראיית מלאך ודיבור השם ככתוב בדברי משה רבינו ע"ה בתחלת נבואתו ובדברי זכריה עוד אגלה בו דברי אלהים חיים ברמיזות. עד כאן לשון הרב ז"ל. כוונת הרב ז"ל כי בראיית מלאך ודבור השם לדיו פרצופין שמשם כח הנבואה שנאמר יי' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מח טז) והנה אנחנו רואים ולא נוכל להכחיש הפעולות הנעשים בשרי בוהן או בענין אחר הבאים מרוח הטומאה שהנער רואה מה שאין אחרים רואים. כל שכן שלוחי השם יתעלה ויתברך הבאין מרוח הטהרה וקדושה שנראין למי שנשלחו להם ולא לאחר. וכבר ראינו ושמענו דוגמא לדבר כשהחולים עומדין סמוך למיתה שרואין ומכירין המתים הבאים לקראתם ואין אחר רואה כענין פנו מקום לחזקיה מלך יהודה שבא. והענין הוא כי בהתבטל הכחות הגופניות אין ראייתו ושמיעתו באמצעות הכלים המיוחדים להן כמו העין והאזן אלא בעין הנפש בלבד בלי אמצעי וכן בראיית המלאכים כי תתפשט הנפש מכחותיה

ויאצל עליה רוח הקדש ותראה בראות עצמה כראיית המלאכים זה את זה והיא הראיה האמתית והשמיעה הנכונה. ולא יוכלו הפילוסופים להכחיש שלא יהיה למלאך אחד ראיה או שמיעה ממלאך אחר ותקרא אותה השגה שהיא מגעת להם זה מזה אף כי אינה באמצעות כלי כל שכן בשלוחי השם הנשלחים בארץ כי כל דבר רוחני היורד למטה לא יפעול זולת בהתלבשם מלבוש דוגמת הנשמה בבואה בעולם השפל. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה וקויי יי' יחליפו כח (ישעיה מ לא) כמה דאת אמר חליפות שמלות מה להלן מלבוש אף כאן מלבוש. אף כי זה המאמר נאמר על נשמות הצדיקים הלובשין דוגמא בגן עדן. ונקרא הלבוש ההוא בספרי החכמה חלוק דרבנן. ומכאן תבין סוד החלוק הנזכר בספר היכלות כמה דאת אמר וככלה תעדה כליה (ישעיה סא י'). והמשכיל יבין. ותמצא בדברי רבותינו ז"ל אומרים עדיין לא נשלם חלוקו של פלוני. זהו סוד ומעיל קטן תעשה לו אמו (שמואל א' ב' יט). והרמז לשכינה הנקראת אם וכתיב איש זקן עולה והוא עוטה מעיל (שמואל א' כח יד). זהו סוד סדין עשתה ותמכור (משלי לא כד) והבן סוד ותמכור היטיב ממאמר רבותינו ז"ל בספר הבהיר שמהן מתפרנס הלב והלב מפרנסן. כי לפי מעלת הצדיק יופי לבושו והבן זה. ועל זה עדות נגלה לכל כי השמים בהיותם משמשים בעולם השפל להולידה ולהצמיחה על ידי המטר המשפיעים עליה בתחלה מתלבשין במלבוש העננים שנאמר המכסה שמים בעבים (תהלים קמז ח') ואחר כך המכין לארץ מטר כי בלי לבוש לא יוכלו להכין אותה ולסעדה. כי כל הדברים הרוחניים המשמשים ועושים שליחותם בזה העולם השפל כולן מתלבשין בעת הצורך ואחר כך נשללין ויוצאין ממלבושיהן. ואמרו בספר הזוהר (בראשית ט"ז א) לכולא אית לבושא לאתלבשא בציורא דלבושא ומשכי תועלתא מעילא לתתא וסלקי מתתא לעילא. <תרגום - לכל אחד מהד' יסודות יש סוד לבוש שיוכל כח ההיולי להצטייר בצלמו, ומשם למשוך התועלת מלמעלה למטה ואז יכולין לעלות בסוד המ"ן מלמטה למעלה>. ואפילו השמש עצמו אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי הוא מתלבש באור אחר. כי לולי זה לא היתה בריה יכולה לעמוד בו. ומאותו מלבוש נטל משה רבינו עליו השלום. ובהיותו עם בני אדם לא היו יכולין להסתכל באותו מלבוש רק בנותנו המסוה על פניו להלביש המלבוש ההוא ובבא משה אל אהל מועד היו פניו נשללות מאותו מלבוש כי אין לו עסק בתחתונים. זהו סוד פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה (שה"ש ה ג'). וכענין זה שליחות המלאכים שאינו עומד בלי לבוש כל זמן אשר הוא תחת השמים ואין נראין רק למי שהן שלוחים אליו ועל כן אין רואה המתים רק החולה שהן נשלחין אליו קשה. ואמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר [זוהר ח"א י"ט א'] בענין המלאכים

כל אינון דלא אצטיירו בציורא בדיוקנא לית לון קיומא. <תרגום - כל אלו שאין להם צלם ודמות להלביש את הצורה, אין להם קיום>. קיימין לפום שעתא ומתאכלין באשא דאכיל לון ומהדרן כמלקדמין וכן בכל יומא. <והם חיים רק לפי שעה ונאכלים ונתקנים על ידי המלכות שהיא אש, וחוזרים להתחדש כל יום מחדש>. בר נש לתתא אית ליה דיוקנא וציורא ולאו איהו בקיומא הכי כגוונא דלעילא. <אדם התחתון יש לו צלם ודמות ועם כל זה אינו חי לעולם כמו המלאכים העליונים>. ציורא ודיוקנא דלעילא מתציירן בציורייהו כמה דהויין בלא מלבושא אחרא לאתציירא. ובגין כך אינון בקיומא תדיר. <כי הצורה והדמות של המלאכים העליונים, הצורה שלהם מתלבשת בגוף שהוא גם כן רוחני בלא שום לבוש גשמי ולכן הם חיים לעולם>. ציורא דאדם לתתא מתציירן בציורייהו במלבושא ולא בגוונא אחרא ובגין כך דקיימין בציורא זמן ועידן. <אבל נשמת אדם התחתון מלבד לבוש הצלם והדמות מתלבשת הנשמה עוד בלבוש גוף גשמי ואינו כדוגמת גוף המלאכים, לכן חיים רק זמן קצוב>. ובכל ליליא ולילא אתפשט רוחא מהאי מלבוש וסלקא. וההוא אשא דאכיל אשא אכיל ליה. <וכל לילה ולילה מתפשט רוח האדם מגופו ועולה בסוד מ"ן לתוך המלכות שהיא אש אוכלת אש, שקולטת אותו>. ובתר אהדרן כמלקדמין ומצטיירן בלבושייהו, ובגין כך לית לון קיומא כאינון דיוקנין דלעילא. <ואחר כך בבקר מתחדשת הרוח וחוזרת לעולם הזה ומתלבשת בגוף שהוא לבוש לנשמה. ולכן אינם חיים לעולם כמלאכים העליונים>. והנה קראם בשם רבם באמרו אדוני אם נא מצאתי חן בעיניך. כי השגתן היא מגנת ביתן המלך (אסתר א ה'): יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ. אמרו רבותינו זכרונם לברכה בבראשית רבא בפסוק ומים אין לשתות. אמרת לנו שהוא אל אמונה. ואותן המים שהפקיד אבינו בידו יוקח נא מעט מים כפר בנו ומים אין לשתות. כוונתם היתה על היותם במדבר מקום חורב ושממון שהוא משמאל. והיא יבשה מן המים העליונים. והם היו מבקשים מימי החסד הבאים ממדת אברהם אבינו עליו השלום ועל המדבר כתיב אשר אין מים. והבן מפני מה לא אמר אשר אין בו מים זהו שנאמר ומים תבן במדה (איוב כח כה) במדה ממש. ספר הזוהר (בראשית ל"ג א) רבי יוסי אומר כתיב ומים תכן במדה. <תרגום - רבי יוסי אמר כתוב "ומים תכן במדה">. במדה ממש. <ומפרש במדה ממש שעל ידה תיקן המאציל את מדות החסדים, כמה יש צורך להמשיכם לכל אחת מספירות זו"ן כשהגיעו לתוכה>. ואתקין לון כד מטא לגביה ואינון תקונין דעלמא כד מטן מסטרא דגבורה. <והם המתקנים את זו"ן הנקראים עולם כשמגיעים החסדים

דזו"ן מאימא שהיא מצד הגבורה>. ואולי כי על כן נקרא שמו אברם כי הוא האב העליון ורם לבנין:

ספר הזוהר [במדבר קי"ח ב'] מסטרא דאבא אחיד ותליא חסד עילאה וכו'. ויצחק רמז לשיר של לוים. כי השירה ממנו בא. וזהו אברהם יגל יצחק ירנן. והשענו תחת העץ. הרמז לעץ הדעת טוב ורע:

ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. נתן להם חמאה וחלב הרומזים למדת החסד כמה דאת אמר ובלא מחיר יין וחלב. וענין האכילה הוא שהיה ראשון ראשון מסתלק. וענין ההסתלקות תבין מדבר מנוח כי ברדת האש העליון עליו היה הקרבן כלה מאליו כרמוז במנוח שעלה המלאך בלהב המזבח העליון שנאמר ויעל מלאך יי' בלהב המזבח אל השמימה וידוע כי מנוח לא בנה מזבח רק הקריב על הצור רק הכוונה בו בלהב המזבח העליון אשר משם ירד ועל כן אמר לו אם תעצרני לא אוכל בלחמך כי פגול הוא לשם להקריב לאחד מן הכחות רק לשם המיוחד שנאמר בלתי ליי' לבדו. זהו ואם תעלה עולה ליי' תעלנה ואז ישב לו בעבורו כי יתעלה המלאך באור העליון ויתעלה בלהב המזבח העליון השמימה כשלהבת קשורה בגחלת והנה זה מבואר. אמנם יש להתישב ולהתבונן אחרי שאברהם אבינו עליו השלום הכיר בהם שהם מלאכים למה אמר להם לאכול והנה מצינו שהנביא הוכיח ישראל על הקריבם למלאכים שנאמר ושמני וקטרתי נתת לפניהם ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחח ויהי נאם יי' (יחזקאל ט יח) וגם המלאך אמר למנוח אם תעצרני לא אוכל בלחמך. תשובתך היא כי האמת הוא כי הזובח או מקטר להם חייב מיתה כי הוא עובד לאלהים אחרים אמנם בלובשם המלבוש הנזכר מותר להאכילן ולהשתחוות להם ותמה על עצמך כי ההשתחואה היא מן ארבעה העבודות שאף אם אין דרך עבודתו בכך חייב סקילה ומצינו אברהם ויהושע שהשתחוו להם. אלא סוד הענין הוא כמו שרמזנו. כי בהיותם בפרצוף אדם החמוד הותר בהם כל מה שהותר באדם. זה הענין נגלה אלי בחלום הלילה. וכתב הרב (הרמב"ן) ז"ל ולא ידענו למה הרבה בלחם כל כך לשלשה אנשים. אולי ידע הסתלקות המאכל ראשון ראשון והוא כמרבה עולות למזבח עד כאן לשונו. וכוונתו צריך לישבה כמו שכתבתי. גם יתיישב בזה המאמר ענין גדעון שאמר למלאך שנגלה לו אל נא תמוש מזה עד בואי אליך והוצאתי את מנחתי והנחתי לפניך ויאמר אנכי אשב עד שובך. ובתנא דבי אליהו כל האומר לא אכלו מלאכי השרת אצל אברהם אבינו לא אמר כלום אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח פתח להן הקדוש ברוך הוא את פיהן ואכלו שנאמר

והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. וטעם היפלא מיי' דבר. כתרגומו היתכסה מלשון כי יפלא. וכתב הרב הגדול זכרונו לברכה כי יש בו סוד נעלם. וכוונתו כי הוא לשון פלאי וכן ונפלינו אני ועמך. רומז לחכמת שלמה והיא הפועלת למטה בהשגחה פרטית שנאמר והוא ישפוט תבל בצדק וכתיב וכל מעשהו באמונה:

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר עליו. ידעתיו הוא מלשון ידיעה ממש. והרמז הוא להשגחת השם יתעלה יאמר כי שמירתו תהיה דבקה בו תמיד כענין כי יודע יי' דרך צדיקים (תהלים א ו'). שהרמז בו משגיח עליהם ובצרכיהם ודרך רשעים תאבד כענין והסתרתי פני מהם והיה לאכול. כי בהסתרת הפנים יהיו לאכול:

ובספר הזוהר [קדושים פ"ז ב'] כי יודע יי' דרך צדיקים קודשא בריך הוא ידע ואשגח באורחא דצדיקיא לאוטבא להון והוא אזיל קמייהו לנטרא להו. <תרגום - "כי יודע יי' דרך צדיקים", הקב"ה יודע ומשגיח בדרך הצדיקים להיטיב להם והוא הולך לפניהם לשמור אותם>. ובגין כך מאן דנפיק לאורחא בעי דליהוי ההיא אורחא דקודשא ב"ה וישתתפון ליה בהדייהו. <ולכך מי שיוצא לדרך צריך לראות שיהיה הדרך ההיא של הקב"ה וישתף את הקב"ה עמהם>. ובגין כך כתיב כי יודע יי' דרך צדיקים. <ולכך כתוב "כי יודע יי' דרך צדיקים">. ברשיעייא כתיב ודרך רשעים תאבד. <וברשעים כתוב "ודרך רשעים תאבד">. היא גרמא להון בגין דקודשא בריך הוא לא אשתמודע ליה להוא אורחא דלהון ולא אזיל בהדייהו. <דהיינו היא מעצמה תאבד להם לפי שהקב"ה לא רוצה להכיר את הדרך שלהם ואינו הולך עמהם ולא משגיח בהם>. צדקה ומשפט אמרו רז"ל אין צדקה ומשפט אלא ביעקב שנאמר משפט וצדקה ביעקב אתה עשית (תהלים צט ד) זהו שנאמר יסרני יי' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני (ירמיה י כד) וכתיב והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה לב יז) וכתיב שלום ואמת יהיה בימי (מלכים ב' כ יט) והתבונן בלשון הכתוב שאמר בתחלה כי ידעתיו ואחר כך ושמרו דרך יי' למען הביא יי' על אברהם והענין הוא סוד גדול רמוז בסוד הברכות שהם גלוי ונסתר כי השכינה אומרת כי ידעתיו כי ישמרו מצות השם הגדול וכן מה שכתוב לפנינו ויי' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת יי' ירמוז לזה:

ארדה נא ואראה הכצעקתה וגו'. הפסוק הזה קשה מאד לפי פשוטו. ולפי דרך הקבלה כבר הודעתיך כי הבורא יתעלה ויתברך לפעמים דן את העולם במדת הדין בלי רחמים כמו בדור המבול שלא הוזכר בו השם הגדול רק שם אלהים. ולפעמים נדון העולם בצירוף הרחמים פן יחרב וישחית הכל וכן אמרו רז"ל [אדרא זוטא רצ"א ב'] בפסוק צדק

ומשפט מכון כסאך כד מתערין דינין ממשפט כולהו בשלימו דמבסם להאי צדק ודינין מיתתקנין וכולהו נחתי לעלמא בשלימו ברחמי. <תרגום - כשמתעוררים דינים ממשפט כולם הם בשלמות, כי זה המשפט מבשם את הצדק הזה והדינים מתתקנים וכולם יורדים לעולם בשלמות וברחמים>. וכד אסגיאו חובי עלמא ואסתאבת מקדשא ודכורא אתרחק מן נוקבא וחוייא תקיפא שרייא לאיתערא ווי לעלמא [וכו']. <וכשמתרבים עונות העולם והמקדש שהוא המלכות נטמא וז"א מתרחק מן נוקבא שהיא המלכות והנחש החזק מתחיל להתעורר אוי לעולם שניזון בזמן ההוא מן צדק הזה שהוא מלכות בפרוד מן ז"א שהוא משפט וכו'>. אסהידנא עלי דכל יומאי הוינא מצטער על עלמא דלא יערע בדינא דצדק ולא יוקיד עלמא בשלהובוי וכו'. <אני מעיד עלי שכל ימי הייתי מצטער על העולם שלא יקרה בדיניו של צדק, והעולם לא ישרף בלהביו וכו'>:

וגם בענין המבול זכרתי זה הענין. וגלה לנו הכתוב כי אעפ"י שבמדת הדין יהיו חייבים בא לדונם עתה גם בצירוף הרחמים. ופירוש ויאמר יי' רוצה לומר ויאמר יי' אל לבו ארדה נא ואראה במדת רחמים אל מדת הדין. ועל כן כתב לשון ירידה כענין שנאמר הנה יי' יוצא ממקומו (ישעיה כו כא) וארז"ל יוצא ממדת רחמים ובא לך למדת הדין ואראה ברחמים הכצעקתה הבאה אלי במדת הדין עשו כלה. ובעבור כי חטא אנשי סדום היה כי קצצו בנטיעה האחרונה הנקראת צעקה כענין הנה צעקת בני ישראל באה אלי. וזהו שאמר כצעקתה של אותה ריבה והבן זה. ואם כן עשו חייבים כלייה ואם לא אדעה וארחם עליהם. כמו וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים שהרמז לחבור הכל מלשון וידע אדם וכן כל לשון ידיעה אצל השם יתעלה הוא דביקות והמשכה שמשפיע טובו וחסדו עליו. ואדעך בשם ואין צור בל ידעתי (ישעיה מד ח) והבן זה:

ויגש אברהם ויאמר האף תספה וגו'. מדת אברהם היתה להגן על הפורענות כי היה איש החסד כדאמרינן בספר הבהיר ומנלן דאף החייבים היה מזכה דכתיב המכסה אני מאברהם וגומר ואף על פי שזה הענין היה כפשוטו אף על פי כן לא תרחיק היות ההלצה הזאת במרכבה העליונה והבן זה. ואמר האף תספה. האף היא מדת הדין הנקראת חרון אף. וכן תרגם יונתן הרוגזך שצייא זכאה עם חייביא. ומלת תספה לנקבה הנסתרת. וחשב אברהם כי בה לבד ידונם והיא תספה צדיק עם רשע שאינה מבחנת בין צדיק לרשע כי לא ידע מחשבות יי' אשר חשב עליהם ברחמיו. ולכן אמר כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען הצדיקים אשר בקרבה. אבל לא יתכן גם במדת הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה הצדיק כרשע ויאמרו שוא עבוד אלהים (מלאכי ג יד). כל שכן במדת רחמים שהוא שופט כל הארץ והוא העושה משפט כענין ויגבה יי' צבאות

במשפט (ישעיה ה טז). ואומרנו המלך המשפט. שרוצה לומר המלך הוא המשפט. ועל כן לא אמרו מלך המשפט. וזהו ענין הכפל חלילה לך. והקדוש ב"ה הודה שישא לכל המקום בעבורם כי במדת רחמים יתנהג עמהם. ומה שיודיע אליך כי הענין הוא כאשר רמזתי היות ויאמר יהו"ה כתוב ביו"ד ה"א הרמז למדת רחמים. ובמקום אשר יזכיר אברהם השם יזכירנו באלף דל"ת כי יהיה מדבר לשם הנכבד. והתחיל מחמשים צדיקים לתת חשבון של עשרה בכל כרך ובין כולם הם חמשים רמז לחמשים שערי בינה כי בהיות כנגדן בארץ דין הוא לפי הרחמים שיהיו ניצולין. ומעתה לא יקשה לך דברי אברהם אבינו ע"ה אל השם יתעלה באומרו לו חלילה לך וגומר כי ליועץ המלך נתנוהו כמו שאמרו רבותינו ז"ל אין הקב"ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא של מעלה והבן זה. וזהו אומרו השופט כל הארץ לא יעשה משפט כי לא היה אברהם אבינו ע"ה חושד דינו של הקב"ה שלא היה ביושר רק הענין הוא כמו שרמזתי והבן. ועל כן אמר האף תספה ולא תשא הרמז למדת הדין. והדיבור בלשון נקבה נסתרת. והנה בפחות מעשרה לא היה לו כח להגן שהרי בדור המבול היו שמנה נח ואשתו ושלשת בניו ושלשת כלותיו ולא ניצולו וכן אמרו בבראשית רבה. ועל כן השיבו השם יתעלה לא אשחית בעבור העשרה הידועים. מכאן תבין כל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מעשרה. וטעם לא אשחית בעבור העשרה אם אמצא שם ולא אמר לו כי אין שם מספר הזה לפי שעדיין לא נגמר דינן בצירוף הרחמים כמו שאמר ארדה נא ואראה. ואל תתמה באמרו כי משחיתים אנחנו וכתיב לפני שחת יי' כי על דרך האמת רמז לנו סוד מופלא כי יש כמה דינין זה גדול מזה ומקטרגין על הנידון עד שיעשו שליחותן והמשכיל יבין:

ויי' המטיר וגו'. אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל מקום שנאמר ויי' הוא ובית דינו לא שהוי"ו תורה על מדת הדין אלא שמשמע רבוי ומלת בית דינו רומז לשכינת עוזו. כי שם בית דין של מעלה. וכבר רמזתי למעלה מפני מה לא אמר מאתו מן השמים כי השכינה עשתה בהם שפטים בכח השם הגדול הרמוז במלת השמים. אמנם כוונת רז"ל בספר הזוהר היא כי מאת יי' רמז לשכינה הנקראת את וזהו מן השמים כי היא כלולה מאש ומים וזהו לשונם בספר הזוהר [אדרא רבא קל"ז ב'] מאת יי' מן השמים בזעיר אפין כתיב. <תרגום - מה שנאמר ויי' הכוונה מאת יי' מן השמים בז"א נאמר>. משמע דכתיב מאת יי' מן השמים. <משמע משכתוב מאת יי' מן השמים שהוא ז"א הנקרא שמים>. אש ומים רחמי ודינא לאפקא מאן דלית ביה דינא כלל. <כי שמים אותיות אש ומים, רחמים ודין להוציא מי שאין בו דין כלל>. ולפי זה יהיה פירוש הפסוק כי השם הגדול המטיר עליהם גפרית ואש ממדת הדין. ולכל הפירושים תבין כי לא יוכל לכתוב מאתו והבן

זה. ועוד יש לרז"ל בספר הזוהר ענין אחד יש לנו לבארו כי אף על פי שהשם המיוחד יורה על מדת רחמים לפעמים נזכר במדת פורענות כמו שכתוב ואומר חלותי היא שנות ימין עליון (תהלים עז יא). ואמרו רז"ל ארורים הרשעים שמהפכים מדת רחמים למדת הדין. וענין ההפוך פירשו קצת חכמי הקבלה בעבור כי המדות כלולות זו בזו והקב"ה מיוחד בכולן וכולן מייחדים בו שאם לא כן אי אפשר שתתהפכנה מזו לזו עד שיבטל אותם תחלה ואח"כ יברא אותם בריאה חדשה. ועוד יש מפרשים כי ההפוך הנזכר הוא על דרך שבע כפולות בג"ד כפר"ת שרוצה לומר תמורות ומתהפכות מענין לענין בלא שיתוף אות אחרת ולא שהאות מתהפכת מענינה הראוי לה אבל פעולותיה מתהפכות כלומר שיש לה פעולות שהאחת הפך מהשנית והיא פועלת אותם בבת אחת לשני בני אדם כגון העושר והעוני שהם הפכים ויש להם מוצא אחת ויסוד אחד או לאדם אחד בזה אחר זה. כגון עני והעשיר או להפך. ועוד יש לרז"ל ענין אחר בסוד ההפוך נתבאר בספר הזוהר [שם] אמרו שם ויי' המטיר על סדום וגומר הכי תנא לא דיין לרשעים שאין מהפכין מדת הדין למדת רחמים אלא שמהפכים מדת רחמים למדת הדין. <תרגום - "ויי' המטיר על סדום" וגומר. כך למדנו, לא די לרשעים שאין מהפכין מדת הדין למדת רחמים אלא שמהפכים מדת רחמים למדת הדין>. והיאך מהפכין והא כתיב אני יי' לא שניתי. אלא כל זמן דעתיק דעתיקי רישא חיוורא אתגלייא רעוא דרעוין רחמי רברבין אשתכחו בכולא. <ואיך מהפכים מדת הדין למדת הרחמים והרי כתוב "אני יי' לא שניתי", אלא כל זמן שעתיק דעתיקין ראש הלבן שהוא כתר דאריך אנפין מתגלים, רעוא דרעוין שהם מצח דאריך אנפין נמצאים רחמים גדולים בכל>. ובשעתא דלא אשתכח כל דינין דזעיר אפין זמינין וכביכול דהאי רחמי עביד ההוא דינא עתיקא דכולא. <ובשעה שאינם מתגלים, כל הדינים דז"א מוכנים, וכביכול ז"א שהוא רחמים העתיק מכל עושה אותו דין>. תנא כד אתגלייא עתיקא דעתיקין רעוא דרעוין כולהו בוצינין דאיקרון בשמא דא נהרין ורחמי אשתכחו בכולא. <למדנו כשמתגלה עתיק דעתיקין רצון הרצונות כל הנרות הנקראות בשם הזה של עתיק מאירים ורחמים נמצאים בכל>. ובשעתא דלא אתגלייא טמירא דטמירין ולא נהרין איליו בוציני מתערין דינין ואתעביד דינא. <ובשעה שאינו מתגלה הנסתר שבנסתרים ואלו הנרות אינם מאירים, דינים מתעוררים ונעשה דין>. מאן גרים להאי דינא רעוא דרעוין דלא איתגליא ובגין כך מהפכין חייביא רחמי לדינא. <מי גרם את הדין הזה, רצון הרצונות שלא נגלה, ומשום זה מהפכים הרשעים הרחמים לדין>. רמז הנה כי בהעדר הברכה מגולות עיליות אז מדת הדין פועלת פעולתה לא שיהיה שינוי רצון בבורא יתעלה רק בהסתר פנים והמדות משפיעות לכל כפי יניקתם

מן הסבה הראשונה יתעלה ויתברך על כן נקראים מדות ענין שאמרו רז"ל במדה שאדם מודד בה מודדין לו. אמר מודדין והרמז על המדות. ואמרו רז"ל בילמדנו א"ר יוסי בן דורמוסקית סימן זה יהיה בידך כל זמן שאתה מרחם על חבירך יש לך מרחם ואם אין אתה מרחם על חבירך אין לך מרחם שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך. עוד אמרו רז"ל כל כהן המברך מתברך ושאינו מברך אינו מתברך דכתיב ואברכה מברכיך. וסוד הענין הוא כי אין אדם נותן לאחרים ממה שאין לו. ועל כל פנים המשפיע לאחרים אחד משפיע עליו. תבין מכאן גדול כח הצדקה. ועדיין נבאר זה בגזירת האל. אמנם לא נתיישב לי זה המאמר כי כבר ביארנו כי כל מקום שנאמר ויי' הוא ובית דינו. וכן אמרו בילמדנו ויי' המטיר על סדום. מאי ויי' שישב עליהן במשפט סנהדרין של שבעים ואחד וחייבן. והרמז לשבעים מלאכים הממונים על שבעים אומות. והמופלא שבבית דין הוא כנגד השם הנכבד. ועדיין יתבאר סוד זה בגזירת האל:

ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח כתב הרב ז"ל כי הראות באויר הדבר ובכל החלאים הנדבקים יזיק מאד וידביקם וכן המחשבה בהם. ולכן יסגר המצורע וישב בדד וכן נשוכי החיות השוטות ככלב השוטה וזולתו כאשר יראו המים וזולתו יחזו בהן דמות המזיק וימותו כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת יומא. ולכן היתה נציב מלח כי באת המכה במחשבתה כאשר ראתה גפרית ומלח היורד עליה מן השמים ודבקה בה. וקרוב אלי לומר כי בהשחית השם את הערים האלה היה המלאך המשחית עומד בין השמים והארץ נראה בלהב אש כמלאך המשחית שראה דוד. בפרקי רבי אליעזר הגדול זכרונו לברכה אל תביט אחריך. אל תביטו אחוריכם שהרי ירדה שכינתו של הקב"ה להמטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש. ועדית אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה הנשואות בסדום והביטה לאחוריה אם הם הולכות אחריה וראתה אחוריה השכינה ונעשית נציב מלח. וסוד הענין תבין מברית מלח וגם מימי הים המלוחים ירמזו לזה וכבר דברתי בו:

וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני יי'. מכאן אמרו רז"ל כי אברהם אבינו עליו השלום תיקן תפילת שחרית שנאמר אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה וכן האמת כי בה היא העמידה. ותפלת דמנחה יצחק אבינו ע"ה תיקנה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב. יעקב תיקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום. סוד הענין הוא נרמז בפסוק יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי (תהלים מב ט). והנה סוד תפלת שחרית רומזת למדת החסד. על כן אברהם שהיה איש החסד תיקנה. תפלת מנחה רומזת למדת הגבורה הנקראת לרז"ל שדה של תפוחים. זהו לשוח בשדה כלומר אצילות

והמשכה לפעול בשדה. ואמר לפנות ערב כי היא פונה לקראת השכינה הנקראת מדת לילה כאם לקראת בתה. ועל כן יצחק תיקנה. וזמנה מתחיל מו' שעות ומחצה ולמעלה ואז זמן שחיטת תמיד של בין הערבים ותפלת ערבית יעקב תקנה כי הרמז בה לשכינה והוא המשפיע אליה. ועל כן נתעוררו רז"ל בזמני התפלות ונתנו זמן צאת הכוכבים לתפלת ערבית והנץ החמה בק"ש. ואמרו כל שלא אמר אמת ויציב שחרית אמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (תהלים צב ג). ועל כן באמת ויציב מזכיר כח החסד שעשה לנו הקב"ה וקבלת מלכותו עלינו אמנם בתפלת ערבית מזכיר בה גאולת מצרים שנאמר המכה בעברתו כל בכורי מצרים וגו' עד בואו אל המכוון לאמר מלכותך ראו בניך וכו:

ספר הזוהר [נשא קכ"א א'] ת"ח בשעתא דצלותא דמנחה דינא שריא בעלמא. <תרגום - בוא וראה בשעת תפלת המנחה הדין שורה בעולם>. ויצחק תיקן צלותא דמנחה. <ויצחק שהוא גבורה תיקן תפלת מנחה>. וגבורה עילאה שלטא בעלמא עד דאתי ועייל ליליא בגין לקבלה ליה. <וגבורה עליונה שולטת בעולם עד שבא ונכנס הלילה משום שהגבורה מקבלת את הלילה>. ועוד רמזו רז"ל בספר הזוהר [נשא קי"ט ב' ק"כ א'] ענינים מופלאים בענין זה ראוי לנו לבארם. אמרו שם כל האומר תהלה לדוד שלשה פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. <תרגום - כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא>. והאי אוקימנא בגין לזווגא ליה ולאשתכח בין צפון לדרום. <והעמדנו שפירושו הוא דהיינו שמזווג תהלה זו שהיא המלכות שתמצא עם ז"א בין צפון לדרום>. אתי בר נש בצפרא ומקבל עליה עול מלכות שמים כמה דאיתמר מסדר שבחא באינון תושבחן דקאמר עם תהלה לדוד. <בא אדם בבקר מקבל עליו עול מלכות שמים באלו התשבחות שאומר, דהיינו תהלה לדוד>. וכולהו הלליה דאינון עשרה תושבחן דעשרה כתרין קדישין דשמא קדישא. <וכל אלו הלליה שהם סדר של עשר תשבחות של עשר ספירות הקדושות של השם הקדוש>. ובגין כך עשרה אינון הלליה. <ומשום זה יש עשר פעם הלליה>. לבתר סיים בעשרה תושבחן דאינן הללו אל בקדשו. <ואחר כך מסיים בעשר תשבחות שהם הלליה הללו אל בקדשו>. מאן אינון עשרה הלליה והא חמשא אינון אלא שרי שבחא בהלליה וסיים בהלליה. <ואיפה הם עשרה הלליה, שיש רק חמשה מזמורים שמתחילים בהלליה. ומשיב שכל תשבחה מתחילה בהלליה ומסתיימת בהלליה הרי חמשה כפולים שהם עשר>. לבתר עילוייא דסדור שבחא באז ישיר דאית ביה כלא. ובדא מקבל עליה עול מלכותא קדישא. <ואחר כך עורך סדור השבח של אז ישיר משה שיש בו הכל ובזה מקבל עליו עול

מלכות הקדוש>. לבתר אמרי ליה בחסד בסיומא דצלותא לאתקשרא ביה. לבתר אמר ליה בצלותא דמנחה דגבורה תליא ודינא שרי. <ואחר כך אומר אותו בחסד עם סיום התפילה שתתקשר בו. ואחר כך אומר תהלה לדוד בתפלת המנחה שהגבורה תלויה והדין שורה>. אשתכח כל יומא דאתיהיבת בין צפון לדרום לאתחברא בחבורא חדא בגופא חדא כדקא יאות. <נמצא מטה זו שהיא מלכות נתונה בכל יום בין צפון לדרום, (צפון היא תפלת מנחה ודרום היא תפלת שחרית) שתתחבר בזווג אחד בגוף אחד כראוי>. ומאן דמדכר לה כל יומא בהאי גוונא ודאי איהו בן העולם הבא. <ומי שמזכיר תהלה לדוד דהיינו מסדר ומחבר המלכות בכל יום באופן זה ודאי הוא בן עולם הבא>. והבן כוונתם היטב כי התהלה רומזת לכנסת ישראל של מעלה שנאמר הוא תהלתך והוא אלהיך. וכתיב ויהללוה בשערים מעשיה. וזהו לדוד. וכבר ידעת מדתו. ועל כן תיקנו לאומרה שלשה פעמים ביום. אחת קודם תפלה כי אין להכנס לפני המלך בלעדה. כמה דאת אמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל (ירמיה ט כג). וכתיב זמרו לאלהינו בכנור. והרמז לכנורו של דוד וכבר רמזנוהו. וכתיב כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי והבן זה. כי רמז על השכינה הנקראת נער. וכתיב בזאת יבא אהרן אל הקדש. וזהו מאמרם בספר הבהיר משל למבקשים לראות את המלך שואלים אנה ביתו ואח"כ שואלים אנה המלך. אחרי כן צריך לאומרה בסוף התפילה של שחרית לזווגה עם מדת החסד ולבקש ממנה סליחה וכפרה כרמוז במזמור לדוד אליך נפשי אשא כמה דאת אמר בזאת יכופר עון יעקב (ישעיה כז ט) בזאת דוקא. וזה כל פרי הסר חטאתו (ישעיה כז ט) יתבאר בסוד זה אלי. ועוד צריך לאומרה בתפלת המנחה לזווגה עם מדת הגבורה נמצאת מטתו של שלמה מונחת בין צפון לדרום ומזווגת עם זרועות עולם. אמנם בתפלת ערבית אין ראוי לאמרה כי יהיה נראה פירוד כשתהיה לבדה. ומן הטעם הזה אין בה נון. אף כי כתב החכם ר' עזרא זכרונו לברכה קבלנו כי הנו"ן סופה להאמר בימי הגאולה. כי אז לילה כיום יאיר וגו'. מוסף על זה אחרי שנקראת תהילה ואין תהילתו של הקב"ה שלימה אם אין כסאו שלם ראוי שתהיה גם התהלה חסרה. גם מטעם זה היא רשות כדי שלא יתבונן בה לבדה ויקבעו בה מחשבתם ויקצצו בנטיעה. וכבר רמזתי הטעם מפני מה חששו עליה יותר משאר המדות. ויש מפרשים שעל כן תפילת ערבית רשות לפי שלא היתה תפלתו של יעקב בשעת שימוש מדת רחמים שהיא מדתו של יעקב. אמנם בברכות אמרו רבותינו זכרונם לברכה טעם אחר ואמרו מפני שיש בו שני דברים האחד מפני שהוא מסודר באל"ף בי"ת. והשני שמזכיר בו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ושני ענינים אלו גדולים מאד כי סדר האל"ף בי"ת רומז לתחלת ההויות הנמשכות מחכמת אלהים

הרמוזות באותיות שהן צורת כל הנבראים כמו שאמרו רז"ל אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו. גם ענין הפרנסה הוא נפלא מאד ועדיין נרמוז זה בגזירת האל. ונשוב לדברינו ועשרה הללויה רומזין לעשרה ספירות והם חמשה כנגד חמשה דוגמת משפיע ומקבל ואחרי כן כללן במזמור הללו אל בקדשו שהן עשר הלולים. והתחיל מן קדש הנסתר וסיים בתרועה כמה דאת אמר ותרועת מלך בו (במדבר כג כא). ותרגומו שכינת מלכהון ביניהון והיא בסוף הבנין. ובמלת אז ישיר רמז לעשר ספירות כי הא' כוללת השלשה הראשונות והזי"ן לשבעה קצוות וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה במלת אז בואו ונקלס ליחיד הרוכב על שבעה:

ספר הבהיר אז תקרא וה' יענה אם אז תקרא ה' יענה מיד. מאי ניהו אז אלא מלמד שאין רשות לקרוא לאל"ף לבדה אלא על ידי השנים אותיות הדבקים בה היושבים ראשונה במלכות ועם אל"ף הם שלשה נשארו שבעה מעשרה מאמרות והיינו אז ישיר:

ספר הזוהר [פנחס רכ"ו א'] אמר רבי שמעון תא חזי כל מאן דאמר תלת זימני בכל יומא תהלה לדוד איהו בר עלמא דאתי והא איתמר טעמא ואי בגין פרנסה ומזוני דכל עלמא. <תרגום - אמר רבי שמעון בוא וראה כל מי שאומר שלש פעמים בכל יום תהלה לדוד הוא בן העולם הבא. וכבר למדנו הטעם שהוא משום שכתוב בה פותח את ידך שהיא תפלה על מזון>. תרין זימנין אינון ביומא בצפרא ובפניא דכתיב בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבוע. <ושואל אם הטעם הוא משום פרנסה ומזון של כל העולמות היה צריך לומר ב' פעמים, כי ב' פעמים הם בכל יום בבקר ובערב שכתוב "בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע">. אי הכי אמאי תלת זמנין בכל יומא אלא תרי מזוני דבני נשא לכל עלמא וחד למיהב תוקפא להההוא אתר לפתיחו ידוהי. <אם כן למה צריך לומר ג' פעמים בכל יום. ומשיב ב' פעמים בכל יום בשביל מזון בני אדם ושל כל העולם, ופעם אחת לתת תוקף לאותו המקום ההוא שידיו פתוחות>. תרין מזוני אילין משניין דא מן דא הכא. <וב' מזונות אלו של בני אדם הם משונים זה מזה>. ואתה נותן להם את אכלם בעתו. <הראשון שכתוב "ואתה נותן להם את אכלם בעתו">. דא מזונא דעשירא דיהב מזונא דסגיאין בעתו דא חד. <זהו מזון של עשירים שנותן להם הרבה מזון בעתו>. תרין דכתיב ומשביע לכל חי רצון. דא מזוני דמסכינין דאינון שבעין מרצון ולא מגו מיכלא סגי. <השני שכתוב "ומשביע לכל חי רצון" זהו מזון של עניים שהם שבעים מרצון ולא ממאכל מרובה>. פותח את ידיך דא תוקפא להההוא אתר דבפתיחות ידוהי נפקא רצון ושבעא לכולא. <והשלישי שכתוב "פותח את ידך" זהו תוקף למקום ההוא שבפתיחת ידיו יוצא רצון ושובע הכל>. תו הכי אוליפנא דלא איהו אלא תרי זמני. <עוד כך למדתי

שאינו צריך לומר אלא ב' פעמים תהלה לדוד>. בכל זמנין אילין חיובא על בר נש. <ואלו ב' פעמים הם חובה על האדם>. ואי אמר יתיר לאו בגין חובה איהו אלא בגין שבחא או תושבחן דזמירות דדוד מלכא. <ואם אמר יותר אינו בשביל החוב אלא בשביל שבח או התשבחות של הזמירות דדוד המלך>. מאי טעמא דפרנסה לא חזי למישאל אלא בתר צלותא ופיוסיה דמאריה מלכא ייכול בקדמיתא ולבתר ייכול עבדא. <מהו הטעם משום שאינו ראוי לבקש על פרנסה אלא אחר התפלה והפיוסים לאדונו, והמלך יאכל תחילה ואחר כך עבדיו>. הה"ד באתי לגני אחותי כלה וגו'. לבתר אכלו רעים כו'. <זה שכתוב "באתי לגני אחותי כלה אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי". ואחר כך "אכלו רעים">. אכלתי יערי דא צלותא דמיושב. <"אכלתי יערי", היא תפלה דמיושב (מיוצר אור עד קריאת שמע)>. בההוא לבנון יוצר אור והאופנים וחיות הקדש כולם קדושים כל הני איקרון יערי אילנין ועשבין דביה. <ומסביר יער הלבנון שהוא עולם הבריאה כולל יוצר אור והאופנים וחיות הקודש כל אלו נקראים יער אילנות והנטיעות שבו>. דבשי דא קרית שמע דאיהו מתיקא דכולא בכמה צופין ומתקין. <"עם דבשי", היא קריאת שמע שהיא מתוקה מכל בכמה צופים ומתיקות>. שתיתי ייני עם חלבי דא צלותא דמעומד משיכו דיין עילאה דאיתנטר ודא בשלשה ראשונות. <"שתיתי ייני", היא תפלה עמידה שהיא המשכה של היין העליון המשומר, וזהו בג' ברכות הראשונות>. עם חלבי. אילין שלשה אחרונות מתכללן אילין באילין. <"עם חלבי" אלו הם שלש ברכות אחרונות. ונכללו אלו באלו שהראשונות הם הארת החכמה שבבינה והאחרונות הם הארת החסדים>. עד כאן מיכלא דמלכא לבתר אכלו רעים לעילא שתו ושכרו דודים לתתא. <עד כאן הוא מאכל המלך, ואחר שאכל המלך "אכלו רעים" למעלה דהיינו המלאכים, "שתו ושכרו דודים" למטה דהיינו הנשמות>. ועל דא לית חיובא דמזוני אלא בתר צלותא דמנחה בערב קודם צלותא. <ועל כן אין חיוב לשבח על המזונות אחר התפלה, ובמנחה קודם התפלה. שתפלת מנחה כנגד יצחק שהוא דין>. מאי טעמא בגין דלא אשתכח דינא קשיא. <ועל כן מטרם שנמצא הדין הקשה דהיינו קודם התפלה>. בעוד דאנפי נהירין יימר תהלה לדוד בהאי סדורא דמזונא. <בעוד שפני המלך מאירים בחסד יאמר תהלה לדוד בסדר ההוא של מזונות>. דלבתר דדינא שריא ותליא על עלמא לאו שעתא איהי. <כי אחר התפלה שהדין שורה ותלוי על העולם אין הזמן לזה>. אתא ר' פנחס ונשקיה. <בא ר' פנחס ונשקו>. [שם רמ"א ע"ב] אמר רשב"י על רזא דא אסור לאדם שיטעום כלום עד דייכול מלכא עילאה ומני איהי צלותא. <אמר רבי שמעון בר יוחאי על סוד זה אסור לאדם לטעום כלום עד שיאכל המלך העליון ומה היא אכילתו היא

תפילה>. ודע כי יש אנשים ששואלים אחרי שהקדוש ב"ה יודע לבות בני אדם ורחמנא ליבא בעי. מדוע הצריכו רז"ל להוציא התפלה בפה ולא יספיק בה המחשבה לבד. ועל דרך הקבלה יש לך לדעת כי כל עניני התחתונים צריכין לצאת בפועל או במעשה דהיינו מצות המעשיות או בדיבור כגון תפלה ותלמוד תורה ועקיצת שפתיו הוי מעשה ואינו מספיק הכוונה לבד:

אמרו בספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ד א'] בפסוק כי עוף השמים יוליך את הקול בלשון הזה כל מה דחשיב בר נש וכל מה דאסתכל בלביה לא עביד מלה עד דאפיק בשפוותיה והוא אתכוון ביה. <תרגום - כל מה שחושב האדם וכל מה שיסתכל בלבו אינו עושה בזה דבר עד שמוציא בשפתיו, והוא נתכוון לזה>. וההוא מלה דאפיק מתבקע באוירא ואזלא וסלקא ומטאס בעלמא ואתעביד מיניה קלא. <ואותה המלה שהוציא מתבקעת באויר והולכת ועולה ועפה בעולם ונעשה ממנה קול>. וההוא קלא נטלין מארי דגדפין וסלקין ליה למלכא ועייל באודנוי. <ואותו הקול לוקחים אותו בעלי הכנפים ומעלים אותו אל המלך ונכנס באוזניו>. הה"ד וישמע יי' את קול דבריכם. וישמע יי' ויחר אפו. <זה שכתוב "וישמע יי' את קול דבריהם", "וישמע יי' ויחר אפו">. ובגין כך כל צלותא וכל בעותא דבעי בר נש מקמיה דקב"ה בעי לאפקא מילין בשפותיה דאי לא אפיק לון לאו צלותיה צלותא ולאו בעותיה בעותא. <ומשום כך כל תפלה וכל בקשה שמבקש האדם לפני הקב"ה צריך להוציא המלים בשפתיו. שאם אינו מוציא אותן בשפתיו אין תפילתו תפילה>. וכיון דמיליא נפקין מתבקעין באוירא וסלקין וטאסין ואתעבידו קלא ונטיל לון מאן דנטיל ואחיד לון לכתרא קדישא ברישא דמלכא. <וכיון שהמלים יוצאות מתבקעות באויר ועולות ועפות ונעשו קול, ולוקח אותן מי שלוקח ומאחד אותן לכתר קדוש בראש המלך>. וכיוצא בזה אמרו רז"ל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם. כי מתוך הקריאה הנאמרת בכוונה והמשכת הדברים מתרבים ומתוספים ושמחים. ובשם רב סעדיה גאון ז"ל מצאתי כי האותיות ביוצאם מן הפה ויפקידם ויניחם באויר פלחוהו כפלח ונתחדש ממנו דמויות מכוונות מפורדות מבוארות כנגד כח כל אות מהן הלא תראה במתן תורה הוריד השם יתעלה על ההר אש גדולה בהוד והדר מוקפת ענן וערפל וחשך שחור שנאמר ישת חשך סתרו (תהלים יח יב). ערבב הכל באש נראה דמותו בענן כדבר היוצא מחרט ומחוגה יש לו ניענוע התיבה באויר וראו העם הדבור ודמות האותיות שנאמר וכל העם רואים את הקולות וגו'. והנה נראה האנוש ידבר ביום קר ביציאת האות מהפה יחתוך באויר ויתחרט בו דמות כדמות האותיות וכו'. ואם תתבונן במאמר זה עד תכליתו תבין עוד טעם לכמה ענינים הנעשים ע"י שם טהרה או להפך

וכבר רמזתי זה. ובמקום אחר מספר הזוהר [ואתחנן ר"ס ב'] ובשעתא דצלותא סיימא כל אינון מילין דאפיק בר נש מפומיה בההוא צלותא כולהון סלקין לעילא ובקעין רקיעין עד. <תרגום - ובשעה שמסיים התפילה כל אלו המלים שהאדם הוציא מפיו בתפילה ההיא כולם עולים למעלה ובוקעים רקיעים>. דמטאן להההוא אתר ומתעטרין ברישא דמלכא ועביד מנייהו עטרה. <עד שמגיעים למקום שמגיעים ומתעטרות בראש המלך ועושה מהם עטרה>. והא אוקמוה חברייא. <והרי העמידו החברים>. ומזה המאמר תבין טעם למה לא תקנו לומר בתפלת יוצר כתר יתנו לך רק בסוף התפלה והבן זה. מדרש תילים אמר רבי פנחס בשם רבי אבא המלאך שהוא ממונה על התפלה הוא ממתין עד שיתפלל כנסייה אחרונה שבישראל ועושה אומן עטרה ונותנן בראשו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ברכות לראש צדיק (משלי י ו'). זה צדיקו של עולם ואמרו חכמי הקבלה כי המלאך הזה הוא סנדלפון עומד אצל יסוד עולם כי משם קבלתו. ולזה רמז בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו:

ובספר היכלות נרמזו ענינים אלו למבינים ותקנו לתת שלום לשמאלו שהוא ימינו של הקב"ה הרומז למדת החסד ואחרי כן לימינו הרומז לשמאלו של הקב"ה אחרי כן באמצעי שהוא האמצעי. וצריך לפסוע שלש פסיעות לאחריו כנגד השני פתחים שנכנס והבן זה. ותיקנו והוא רחום קודם תפלת ערבית והטעם מבואר. במדרש רות אמרו שם (זוהר חדש ע"ט ט"ב) שלשה שלימים מושלים בגיהנם מתחת יד דומה. והם משחית אף וחמה. וכל האחרים ממונין תחתם ודנין נפשותיהן של רשעים. וכל אותן כתות של מלאכי חבלה כולן מרעישין גיהנם ונשמע קולן לרקיע. וקולות של רשעים ביניהם צווחין ואומרים ווי ווי ואין מרחם עליהן והמשחיתים הללו שולטים כל ימי השבוע מזמן תפלת ערבית ודנין אותן שהיו במחשך מעשיהן ומהרהרין הרהורים על משכבותם ועליהן אמר הכתוב והיה במחשך מעשיהם הוי חושבי און וכיון שהתחילו גומרים ביום ודנים אותן. אבל התחלת הדין לרשעים בגיהנם משתחשך הלילה. ועל זה נקראין לילות כד"א מפחד בלילות. וא"ר אלכסנדרי מפחדה של גיהנם. ולכן תקנו בתפילת ערבית כל ימי השבוע והוא רחום. על כי מאותה שעה שבחשך דנין את הרשעים ע"י ג' המשחיתים שהם משחית אף וחמה וכלן נכללו בהאי והוא רחום. משחית. הה"ד ולא ישחית. אף. והרבה להשיב אפו. חמה. ולא יעיר כל חמתו. ולפיכך תקנו והוא רחום בימי החול. כיון שנכנס השבת מסתלק הדין מן העולם והרשעים בגיהנם יש להם מנוחה ומלאכי חבלה אינן שולטין עליהן משעה שקדש היום. ועל כן אין אומר בערב שבת והוא רחום כדי שלא יתעוררו מלאכי חבלה ולפיכך הוא אסור לאומרו בערב שבת מפני כבודו של

מלך המגין על הרשעים בשבת להורות שכבר נסתלק הדין מן העולם וכבר אין רשות למחבלים לחבל. (זוהר חדש ע"ט ב') לסנטירא דהוה מלקי לחייבייא אתא מלכא לאגנא עליה ושזביה כיון דקאים קמי מלכא מאן דאגזים ליה במלקיותא לאו קלנא דמלכא הוא. <תרגום - בדומה לשומר שהיה מכה הרשעים בא המלך להגן עליהם ולהצילם. כיון שעומד לפני המלך מי שיפחידם במלקות האין הוא בזיון למלך>. כך מלכא איהו שבת נטיל לחיובי גהינם ואגין עלייהו וכל סנטריא מתעברן קמי מלכא. <כך המלך הוא שבת שלקח כל הרשעים שבגיהנם ומגן עליהם, וכל השומרים עוברים לפני המלך>. מאן דנטיל רצועה קמי מלכא ואגזים לון לאו קלנא דמלכא איהו. <מי שלוקח רצועה לפני המלך ומפחיד אותם האין זה בזיון המלך>. הנך רואה כוונתם שאין לומר והוא רחום בערב שבת והאומרים אותו תועים גמורים הם. והוא הדין שאין לומר שומר עמו ישראל כי מורים שהשרים והמקטרגים הם בממשלתן ולא הוא יתעלה. ועוד המשילו משל אחר רבותינו ז"ל. משל לרועה צאן כל זמן שהצאן במדבר תוך הזאבים אז מתפלל על שמירתם אבל כשהצאן בעיר אינו מתפלל על שמירתן. וזהו טעם בחתימת הפורש סוכת שלום. כי כיון שבא השבת אינו צריך שמירה מן הקטיגור. ועל כן חותמים הפורש סוכת שלום כלומר סוכת דוד המחוברת לשלום כמה דאת אמר אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס ט יא):

ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפוך את הערים אשר ישב בהן לוט. אמרו רבותינו זכרונם לברכה אמר רבי יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא זוכר הצדיקים שנאמר ויהי בשחת אלהים ויזכור אלהים את אברהם. נראה לי מכאן ראיה שצדקת הצדיק תועיל לזרעו אף אם אינם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. רק שלא יהיו רשעים גמורים. וכבר הזכירו רבותינו זכרונם לברכה זה הענין בענין דוד ואבשלום. וצריך להתבונן בפסוק חי אני נאם יי' אם בן ואם בת יצילו המה בצדקתם יצילו נפשם (יחזקאל יד כ'):

על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם. מלת שבועה הוא מלשון שבעה כמו חצבה עמודיה שבעה (משלי ט א'). והרמז לשבעה ימי בראשית והשבועה אינה עולה רק עד המדות ועל כן הנשבע לבטל את המצוה אין כח בשבועה לעוקרה. אבל נדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות כי על גבי תורה עולין והבן זה ובמקום שתמצא שבועה בבורא נשבע יי' וגומר ר"ל נעשה שביעי להסכים עם מדותיו הפעולה הנזכרת כי אין להם פעולה רק מאתו יתעלה ויתברך ועל כן לא תמצא מלת שבועה נאמרת בלשון עבר כגון שבע אלא נפעל. ועוד נרמוז יותר בגזירת האל:

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יי' אל עולם. ואם נמנה ממטה למעלה יהיה באר שבע החסד מדתו של אברהם אבינו ע"ה ואם נמנה ממעלה למטה יהיה שביעית העשירית ולכל הפירושים מלת אשל רומז על האצילות והברכה כמו שדרשו רז"ל אכילה שתייה לוייה. ואף לפי פשוטו שהוא אילן יתכן שירמוז לעץ הדעת והבן זה.

בשם יי' פירשתיו בפסוק וקרא בשם יי'. אל עולם יתכן שירמוז לשר העולם והבן זה:

ויהי אחר הדברים וגו'. אמרו רז"ל אחרי דבריו של שטן וכו'. הוציאו המדרש הזה במלת אלה הרומז לשטן המקטרג. וכבר פירשנו טעם הענין למעלה. גם סוד עקידת יצחק וזהו סוד האיל שהקריב תחת בנו והבן. מוסף על זה יש לך להתבונן מפסוק ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר (איוב לג כד). כי כשנגזרה מיתה על האדם ונמצא לו מליץ למעלה. והכתב שנחתם בטבעת המלך אין להשיב אין תקנה לדבר עד יותן למלאך המות כופרו וכן אמרו בפירוש במדרש רות (זוהר חדש פ' ט"ג) על רבי כרוספדי שחלה והגיע זמנו למות. ונמצא לו מליץ למעלה שהיה מעביר על מדותיו אמר שם ולא שביק ליה מלאך המות עד דיהבו ליה באתריה ר' כרוספדי סבא כמלקדמין כדין שבק ליה. וזהו רמז אחר בסוד הקרבנות. ובתנא דבי אליהו מצאתי כל גזירה וגזירה שיוצאה מפי הקדוש ברוך הוא על האדם כיון שעשה תשובה אין משלחין אותה לפורענות אלא משלחין אותה לאדם אחר. שנאמר צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו (משלי יא ח):

וישכם אברהם בבקר וגומר. אמר בעלייתו של אברהם בבקר רמז למדתו שנאמר יומם יצוה יי' חסדו. ויחבוש את חמורו. לא תמצא חמור כתוב בתורה קודם חמורו של אברהם אבינו עליו השלום הוא החמור הנוער במשמרה הראשונה כמו שאמרו רבותינו ז"ל בברכות שלשה משמרות הוי הלילה משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו. והנה המשמרה הראשונה היא מצד החסד ועל כן אמרו חמור נוער. ולפי הנראה מדעת רבותינו ז"ל בסוד לא תחרוש בשור ובחמור כי שניהם רומזין לכחות המקטרגין נצטרך לפרש ויחבוש את חמורו מלשון רבותינו ז"ל חבוש בבית האסורים כלומר שנתגבר על כחות המקטרגין שקטרגו עליו. והאמת כי במשמרת הראשונה חמור נוער כי אז תחלת ממשלת מדת הדין ושלוחיה שולטין בעולם שנאמר מפחד בלילות. המשמרה שניה גם היא מצד הגבורה כי בחצות לילה אז תוקף מדת הדין ועל כן אמר כלבים צועקים כי הכלב הוא מצד הנפש האוכלת ועל כן ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו כי היה בחצות הלילה אז הוא תוקף מדת הדין. השלישית הרחמים מתקרבים לבא בעולם זהו אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו הרמז למה שנאמר הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם

וכתיב ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וכתיב עיני כל אליך ישברו והבן כל זה. ר' נתן אומר ארבע. רמז לד' ראשי נהרות הנזכרים בפרשת בראשית. וטעם ואני והנער נלכה עד כה. נפרש בתורת כהנים בגזירת האל:

כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. יש לשאול כי ידענו כי אברהם היה אוהב שנאמר זרע אברהם אוהבי (ישעיה מא ח). ואיך לא שבחו במעלתו הגדולה שהיא מצד החסד רק שבחו במדת היראה כי ידענו כי כל מה שעשה אברהם אבינו ע"ה עשה מאהבה ויש הבדל בין האוהב לירא כיתרון האור מן החושך. ועל כן יש לך לדעת מאמר בעלי הקבלה כי היראה היא על שני דרכים יראה פנימית ויראה חיצונית היראה חיצונה היא למטה מן האהבה והפנימית היא למעלה מן האהבה כיצד יראה חיצונה היא סוד כל הירא לעבור על מצות המלך פן יענש ויתפש במאמר המלך. יראה פנימית בהיות האדם משיג מעלת הבורא יתעלה ורוב התענוגים והעושר והכבוד אשר בהיכלו בהגיע אדם לידיעת מעלה זו יפחד ויבהל ויאמר שמא אינני ראוי לעמוד בהיכל המלך. כי לפי גודל מעלתי ורוב פחיתותי וחסרוני ימצא בי ערות דבר ויוציאני חוצה מהיכלו ונמצא כל ימיו עומד בדאגה ויראה לבל ימצא בו המלך מום או חסרון כענין שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך נמצא זה ירא מרוב אהבתו וחבתו להדבק במלך ולהיות ממשרתיו. זו היא היראה שהיא למעלה מן האהבה ועל יראה זו נאמר כי ירא אלהים אתה כי המגיע למעלה זו הרי אשתו ובניו וגופו אינם נחשבין לו לכלום כדי למוסרם על הבורא יתעלה כקונה אלף ככרי זהב בפרוטה אחת ועל יראה זו פנימית כתב ראשית חכמה יראת יי'. אשרי איש ירא יי'. אשרי כל ירא יי' (תהלים). את יי' אלהיך תירא. ויראת מאלהיך. מה יי' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וכיוצא בהם:

ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי' יראה אשר יאמר היום בהר יי' יראה. דע כי ביום הכיפורים נעקד יצחק אבינו ע"ה ואז בקש אברהם אבינו ע"ה שיפתחו לו שערי בינה ותשובה לכפרה לישראל באותו יום. והשם יתעלה הודה לו לתת מתנה זו לבניו לפתוח להם שערי תשובה זהו שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא יראה אשר יאמר היום בהר יי' יראה. וכבר ידעת כי הבינה נקראה הר ואותו היום נקבע לכפרה על ישראל. ולפיכך דע כי שערי תשובה פתוחין מראש השנה עד יום הכפורים כמה דאת אמר ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד (ירמיה לא ג) בסבת אהבת אברהם אבינו ע"ה נמשך חסדו לבניו. ועל אותם הימים כתיב דרשו יי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נה ו) קרוב ודאי שאלמלא שהשערים הללו פתוחין רחוק היה הדרך מאד כי כל הבקשות שאדם מבקש מלפני השם יתעלה לולי המקטרגין והמונעים שיש באותה

הבקשה היתה בקשתו נעשית בין שיהיה צדיק או חוטא. אמנם בהגיע המתנה או הבקשה ההיא דרך צפון ששם מעבר כל השאלות אותן הכחות מערערין ואומרים נעמוד לדין אליה ואם אינו ראוי לא ישיג בקשתו. והיא צפונה שם להיותה לצדיקים שנאמר וצפון לצדיק חיל חוטא (משלי יג כב) מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם (תהלים לא כ') ודאי. ואלמלא עקידת יצחק אין אחד מכל הנבראים יכול להפיק רצון שאלתו מרוב דקדוק הדין במקום הזה. והיודע סוד זה יבין סוד ויהי כי זקן יצחק והמשכיל יבין. בהר יי' יראה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה בפסחים מאי דכתיב והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יי' ואל בית אלהי יעקב (ישעיה ב ג') אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק. אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר אשר יאמר היום בהר יי' יראה ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה אלא כיעקב שכתוב בו בית שנאמר ויקרא למקום אל בית אל. ייחס ההר לאברהם כי הוא מקום מים שמשם המים העליונים שנאמר הרים נזלו מפני יי' (שופטים ה ה'). ובבראשית רבה מי יעלה בהר יי' זה אברהם. השדה היה מיצחק כי הוא שדה של תפוחים הצריך השקאה שלא תהיה מדת הדין קשה זהו שנאמר על אשת חיל זממה שדה ותקחהו. הבית הוא ליעקב אינו נוטה לקצוות רק מקבל משניהם. וסוד הענין הוא כי בימות הגאולה יתנהג עמנו במדת רחמים שנאמר ומאספכם אלהי ישראל (ישעיה נב יב) הוא ישראל סבא קדישא וזהו והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כט כג). מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלהי יעקב (תהלים קיד ז). וסוף הפסוק מוכיח שנאמר ההופכי הצור אגם מים. ר"ל מהפך מדת הדין למדת רחמים:

ובספר הזוהר נראה כי כוונתם בהר יי' שהוא רמז לבינה. ובית אלהי יעקב רמז לחכמה. כי הבי"ת רמז לחכמה כאשר ידעת בפסוק בראשית והה"א ראשונה של שם רמז לבינה והיא הה"א הרמוזה בהר יי'. אמרו שם מאי דכתיב לכו ונעלה אל הר יי'. כיון דאמר אל הר יי'. מאי אל בית אלהי יעקב. דא היא חכמה דכתיב בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן משמע ה"א וריש חד אינון. כבר רמזתי סוד זה בפרשת בראשית כי אות ה"א ואות רי"ש רמז לבינה:

חיי שרה

ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה יי בתוככם לאחוזת קבר. בהיות אברהם אבינו יודע מעלת המקום ההוא שהוא בית שער לעדן

כאשר כתבנו למעלה. על כן בחר בו כי דרך שם יכנסו לגן עדן. וזהו סוד עובר לסוחר. כי הגן נקרא סוחרת לבעלי הקבלה:

ואברהם זקן בא בימים וגו'. אמרו רז"ל בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. בספר הבהיר ומהיכן היתה בת לאברהם הן דכתיב ויי' וברך את אברהם בכל וכתיב כל הנקרא בשמי לכבודי וגו' (ישעיה מג ז) ההיא ברכה היתה בתו או לא היתה אלא אמו. בתו היתה. משל למלך שהיה לו עבד שלם תמים לפניו ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכולן. אמר המלך מה אתן לעבד זה או מה אעשה לו אלא אצונו לאחי הגדול ליעצו לשומרו ו??כבדו. חזר העבד עם אחיו הגדול למד מדותיו אהבו האח וקראו אוהב דכתיב זרע אברהם אוהבי (ישעיה מא ח) אמר מה אתן לו ומה אעשה לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות ואין כמותן והם סגולת מלכים אתננה לו ויזכה במקומי. הה"ד ויי' ברך את אברהם בכל. הנראה מזה המאמר כי התפארת הוא המלך והאח הגדול הוא החסד. כתב הרמב"ן ז"ל כי המדה הנזכרת היא השמינית מי"ג מדות וכתיב אני יי' עושה כל (ישעיה מה ז). כוונת הרב ז"ל כי הרמז בא ליסוד הכל ובאמרו אני יי' עושה כל רמז שהמכריע הראשון ישפיע לשני ונקרא אמת לפי כוונתו ז"ל ולשונו מוכיח על הברית. אמנם מה שנראה כוונתם זכרונם לברכה כי מלת אמת רומז לתפארת ישראל. וכבר רמזתי זה. והבת הנזכרת היא כנסת ישראל שהיתה לו כבת. וכן אמרו בספר הבהיר ברוגז רחם תזכור (חבקוק ג ב'). בעת שיחטאו לך בניך ותכעוס עליהם רחם תזכור. ומאי רחם תזכור. אותו שאמר ארחמך יי' חזקי (תהלים יח ב). ונתת לו המדה הזאת שהיא שכינתו של ישראל וזכור בנו שירשה ונתתה לו שנאמר ויי' נתן חכמה לשלמה (מלכים א' ה כו). וזכור אביה אברהם שנאמר זרע אברהם אוהבי. ויש מרבותינו ז"ל שאמרו שלא היתה לו בת. ולפי הפשט מפני שלא היה יכול להשיאה רק לעובדי עבודה זרה. אמנם יש מחכמי הקבלה מפרשים כי מחלוקתם היתה אם הבת הנרמזת היא בימין או בשמאל. ובזה צריך עיון גדול כי יש ראיות לכאן ולכאן. אמנם הדעת נוטה שהיא בשמאל ועל כן הלב נוטה קצת לצד שמאל. גם סוד התפילין של יד מוכיח כן. וצריך להתבונן בפסוק נצבה שגל לימינך (תהלים מה י'). ובפסוק שב לימיני (תהלים קי א) הנאמר לדוד לדעת רז"ל ובפסוק לקץ הימין (דניאל יב יג). השיב אחור ימינו. וטעם ואשביעך ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ ידוע מדברינו כי אלהי השמים היא התשובה כטעם השמים כסאי (ישעיה סו א). ואלהי הארץ תבין מפסוק וזנה אחרי אלהי נכר הארץ כמו שאני עתיד לבאר בגזירת האל. ועוד יש לפרש כי רמז למכריע ראשון ולכן הוסיף בו וי"ו:

ויען לבן ובתואל וגו'. דע כי רבותינו ז"ל גם בעלי הקבלה האחרונים דברו הרבה בענין זיווג האדם באשתו. כי מיי' אשה לאיש והבדילו בין זיווג ראשון לזיווג שני. ולפי מה שנראה לי לפי האמת בפירוש זיווג ראשון וזיווג שני הוא כי זיווג ראשון רמז לנשמות חדשות. וזיווג שני רמז לסוד העיבור. ועל כן זיווג שני הוא לפי מעשיו והבן זה. ומכאן יש ללמוד כי גם עתה יש חדשות. ועדיין ארמוז המחלוקת שיש לבעלי הקבלה בענין זה: ובספר הזוהר [זוהר ח"א צ"א ב'] אמר רבי יצחק אמר רבי יהודה קב"ה מזווג זיווגין ואומר בת פלוני לפלוני. <אמר רבי יצחק בשם ר' יהודה הקב"ה מזווג זיווגין ומכריז בת פלוני לפלוני>. אמר ר' יוסי מאי קא מיירי. והכתיב אין כל חדש תחת השמש. <אמר ר' יוסי למה צריך הקב"ה להכריז בת פלוני לפלוני והרי כתוב "אין כל חדש תחת השמש" שהנשמות עומדות לפניו זוגות זוגות משעת יצירתן>. אמר ר' יהודה תחת השמש כתיב שאני לעילא. <אמר ר' יהודה זה שכתוב אין כל חדש זהו תחת השמש כשבאות לעולם הזה שהוא תחת השמש לא יתחדש בהזיווגים שום חידוש אבל למעלה מהשמש שם צריך הכרזה שזו מזומנת לזה שלא ישלוט אחר בבת זוגו של זה>. אמר רבי יוסי מאי כרוזא הכא. והאמר רבי חזקיה אמר רבי אבא דההוא שעתא ממש דנפיק בר נש לעלמא בת זוגו אזדמנת לו. <שואל ר' יוסי עם כל זה מדוע צריך להכריז שהרי אמר רבי חזקיה בשם רבי חייא באותה שעה ממש כיוצא האדם לעולם בת זוגתו מזדמנת לו משמע אפילו בלא הכרזה>. אמר רבי אבא זכאין אינון צדיקייא דנשמתהון מיטמרין קדם מלכא קדישא עד לא ייתון לעלמא. <מתרץ רבי אבא אשריהם הצדיקים שנשמותיהם מעוטרות לפני המלך הקדוש עד שלא יבואו לעולם>. דהכי תנינן בההיא שעתא דאפיק קב"ה נשמתהון בעלמא כל אינון רוחין ונשמתין כולהו כלילן דכר ונוקבא ומתחברן כחדא בידא דההוא ממנא שליחא דאתפקד על עדואיהון דבני נשא. <שכך למדנו באותה שעה שהקב"ה מוציא הנשמות לעולם כל הרוחות והנשמות כולם כלולות זכר ונקבה ומחוברות יחד ואחר צאתם נמסרות בידי אותו הממונה הוא השליח שמופקד על עיבוריהם של בני אדם>. ובשעתא דנחתין ואתמסרן בידוי מתפרשן ולזמנין דא קדים מן דא אחית להו לבני נשא. <ובשעה שיורדות מלמעלה ונמסרות בידיו ונבדלות זו מזו ולפעמים זה מקדים לרדת לעולם לפני זה והוא מורידן ומלבישן בטפות בני אדם לפי הראוי להן>. וכד מטא עידן זיווגא דילהון מתחברן קודשא בריך הוא דידע אינון רוחין ונשמתין מחבר לון כקדמיתא. <וכשמגיע זמן הזיווג שלהם להתחבר הקב"ה היודע אותם הרוחות והנשמות וזיווגם הוא מחבר אותם יחד כבתחילה>. ומכרזי להו עלייהו וכד מתחברן אתעבדו חד גופא חד נשמתא ימינא ושמאלא כדחזי. <ואלו שזכו לזיווגם

האמיתי הקב"ה מכריז עליהם וכאשר מתחברים כבתחילה נעשים גוף אחד ונשמה אחת ימין ושמאל שהזכר בחי' ימין והנקבה שמאל>. ובגין כך אין כל חדש תחת השמש. <ולכן באמת אין כל חדש תחת השמש שהכרוז רק מודיע על הזיווג כבתחילה>. ואי תימא הא תנינן לית זיווגא אלא לפום אורחוי דבר נש. <ואם תאמר הרי למדנו שאין מזווגים לו לאדם אשה אלא לפי דרכיו ואיך אמרת שהם עומדים זוגות זוגות>. הכי הוא דאי זכי ועוברוהי אתכשרן זכי להההוא דיליה לאתחברא ביה כמה דנפיק. <אלא כך הוא ודאי שהכל לפי הזכות שאם זוכה ומעשיו ישרים זוכה לבת זוגו להתחבר בה כמו שיצאו יחד ממקור הנשמות>. אמר ר' חייא מאן דאתכשרן עובדוי באן אתר יתבע ההוא זיווגא דיליה. <שאל רבי חייא מי שמעשיו ישרים באיזה מקום ישתדל למצוא את הזיווג שלו>. אמר ליה תנינן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם דתלמיד חכם פקדוניה דמריה אתפקדן בידיה. <אמר לו רבי אבא לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, וזו ההשתדלות, כי התלמיד חכם הפקדון של הקב"ה נמצא בידו (הפקדון היא נשמת הבת)>. תנא ברזא דמתניתא כל אינון דאתיין בגלגולא דנשמתין יכולין לאקדמא ברחמי זיווגא דלהון. <למדנו בסוד המשנה כל אותם בני אדם שיש להם נשמה הבאה בגלגול ובת זוגם לא באה בגלגול לכן אין להם בת זוג הם יכולים להקדים בתפילה לקחת להם אשה אע"פ שאינה בת זוגם>. ועל דא איתערו חברייא שמא יקדמנו אחר ברחמים. <ועל זה נתעוררו החברים שמא יקדמנו אחר ברחמים>. ושפיר קאמרו אחר דייקא. <ועל כן מותר לקדש אפילו במועד. ויפה אמרו הלשון, אחר, דהינו זר שאינו בן זוגה>. ובגין כך קשיא זיווגין קמיה קב"ה ועל כל פנים כי ישרים דרכי יי'. <ועל כן קשים הזיווגים לפני הקב"ה כקריעת ים סוף ועל כל זה נאמר "ישרים דרכי יי">. ר' יהודה שלח לר' אלעזר אמר הא רזא דמלה עוד לא ידענא אינון דאתו בגילגולא דנשמתין מאן אתר להו זיווגא. <ר' יהודה שאל לר' אלעזר את סוד הדבר איני יודע שאלו הנשמות הבאות בגלגול מאיזה מקום ימצאו את בת זיווגם>. שלח ליה מה נעשה להם לנותרים לנשים וכו' וכתיב וחטפתם בכרמים פרשתא דבני בנימין מוכיח. <ענה לו ר' אלעזר כתוב במעשה פילגש בגבעה "מה נעשה להם לנותרים לנשים". שנהרגו כל שבט בנימין ונותרו כשש מאות איש, ומאין ימצאו להם נשים שהרי אסורים היו לקחת משבט אחר. וכתוב "ויצאתם מן הכרמים וחטפתם לכם". שנתנו להם עצה לחטוף. ופרשה זו של בני בנימין מוכיח על זו הדרך>. ועל האי שמא יקדמנו אחר ברחמים. <ועל זה למדנו שמא יקדמנו אחר ברחמים שאם אין לו בת זוג יכול להקדים תפילה ברחמים שהקב"ה יתן לו את בת זוגו של איש אחר>. תנינן אמר ר' יהודה השתא הוא ודאי דקשיין זיווגין

קמי קב"ה. <למדנו אמר ר' יהודה בודאי על זה נאמר שקשין הזיווגים לפני הקב"ה שצריך הקב"ה להמית איש המגולגל בשביל בן הזוג שחזר בתשובה>. זכאה חולקהון דישראל דאורייתא אוליף להו אורחוי דקודשא בריך הוא וכל טמירין וגנזייא דגניזין קמיה דכתיב תורת יי' תמימה משיבת נפש. <אשרי חלקם של ישראל שהתורה מלמדת להם דרכי הקב"ה וכל הסודות וגנזי הנסתרות לפניו ומגלה אותם לישראל שכתוב "תורת יי' תמימה משיבת נפש">:

ויצא יצחק ישוח בשדה וגו'. כבר פירשנו הפסוק למעלה בסוד תפלת המנחה ולכן צריך לקבל התענית בתפלת המנחה כענין שאמרו ייסר בצלו ובשעת המנחה נענה אליהו באש וגבריאל נראה לדניאל בעת מנחת ערב וידעת עניינו כי שמו נגזר מגבורה. לפנות ערב פירשתיו. וכן אמרו בספר הזוהר (בראשית כ"א א) פנות ערב רזא דצלותא דיצחק לאתתקנא ההוא דרגא דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה לההוא. <תרגום - לפנות ערב הוא סוד תפלת יצחק כדי לתקן מדרגה הזו כמו שכתוב "ויצא יצחק לשוח בשדה" דהיינו לתקן המלכות הנקראת שדה ולהרחיק ממנה אחיזת הקליפות הנקראות פנות ערב>. פנות ערב אסתכלותא דערב וחשכן כולהו לגביה. <פנות גם לשון פניה והסתכלות הקליפות הנקראות ערב וחשך>. בהאי פנות ערב אסתכן יעקב בההוא ממנא דעשו. <וגם יעקב נסתכן באותם הקליפות על ידי הממונה של עשו שהוא הס"מ>:

ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו רמז להתייחדות מדת הפחד והגבורה ליצחק וזה רמוז במלת ויביאה והבן זה מספר הזוהר:

ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם. אמרו רבותינו זכרונם מלמד שמסר להם שם הטומאה והם כשפים ומעשה שדים. וסוד הענין הוא כי אברהם אבינו ע"ה היו בידו כחות הטהרה וכחות הטומאה. הטהרה בפנים ביניקת האילן מקור מים חיים והטומאה מבחוץ הם כחות הערלה הנקראים קליפות אילן העליון והנה במותו נתן כחות הטהרה ליצחק. את כל אשר לו ליצחק. בסוד בת היתה לו ובכל שמה כחות הטומאה מסר לבני הפלגשים הראויין להם וישלחם מעל יצחק בנו. שלא יכנסו טמאים בהיכל. קדמה אל ארץ קדם. הרמז לכח בני קדם שנאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם:

תולדות

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. כבר הודעתיך כי ראוי היה יצחק לצאת מאברהם כי הוא אש ממים. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה המים הרו וילדו

אפילה. וטעם ויהי יצחק בן ארבעים שנה גם סוד ויהי עשו בן ארבעים שנה תבין כי הם שני הפכים וסודם רמוז בסוד ויהי שם עם יי' ארבעים יום וסוד ארבעים יום יום לשנה יום לשנה. ובסוד ארבעים יכנו. ועדיין ארמוז זה בגזירת האל:

ויעתר יצחק ליי' לנכח אשתו וגו'. כבר רמזתי לך כמה פעמים כי בבקשת האדם צרכיו מלפני הבורא יתעלה צריך לכוין גם אל המדה אשר משם בקשתו נאצלת ולהמשיך שם הברכה מהבריכה העליונה כדי שתהא בקשתו נעשית. ועל כן אמרו קצת החכמים כי כל הבאים להתפלל לפני השם על שאלת בנים צריכין לכוין לנצח והוד ומשם ממשיכין לשם הנכבד יתעלה. ועל כן הנצח וההוד נקראים צבאות כשאומר יי' צבאות רמז לנצח וכשאומר אלהים צבאות רמז להוד ועל כן צריך לכוין אליהם כי מהם יבא השפע להצמיח ולהוליד כל מין ומין לפי ענינו. ועל כן חנה בהתפללה על בנים אמרה יי' צבאות אם ראה תראה. וכן אמרו רז"ל בספר הזוהר [אדרא זוטא רצו א'] תרין ביעי דדכורא. <תרגום - שני ביצי הזכר הפנימיים שהם בכליות>. דכל משחא ורבותא וחילא דדכורא דכל גופא אתכנשו תמן וכל חילין דנפקין מנהון נפקן ושריין כלא בפום אמה. <שכל השמן וגדלות וכח כל הגוף מתקבץ בהם וכל הצבאות היוצאים יוצאים מהם וכולם שורים בפי האמה שהוא היסוד>. ובגין כך איקרון צבאות אינון נצח והוד. <ומשום כך נקראים צבאות והם נצח והוד>. אף כי יש מפרשין כי מלת צבאות רומז לתפארת ישראל ודברי רז"ל שאמרו שהוא אות בצבא שלו מסיימן. ובפסוק והיא מרת נפש ותתפלל על יי' נרמז סוד גדול באמרה על יי' ולא אמרה אל יי'. כי ידעת כי על יי' הוא אהיה ונקרא בס??ר הזוהר מזל העליון. וזהו מה שאמרו רז"ל כי הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה בהיכל כי ספר תורה עצמו משם שואב ומקבל וזהו מאמרם עוד בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא כי אריכות ימי חזקיהו ולידת האמהות וחנה ואסוך שמן דאלישע יכחיש היות זה הדבר כפשטו רק הפירוש בו לאו בזכותא תליא מילתא במדת הפחד והגבורה אשר שם הוא בית דין של מעלה אשר הזוכה שם יזכה בדינו כי שם מצרף הבקשות רק בשם אהיה ולפיכך הרוצה להוליד בנים על ידי נס או הרוצה להשיג חיים או מזונות יותר על הנגזר לו ראוי לעלות עד שם. הרמז כי באלה השלשה דברים צריך לעלות עד שם. חיי דכתיב בחזקיהו הנני יוסיף על ימיך. ולא אמר אוסיף או מוסיף. בני דכתיב בחנה ותתפלל על יי' מזוני דכתיב השלך על יי' יהבך וגומר. על יי' ממש והטעם כי כל הרוצה להשיג דברים הללו לא יוכל להשיגם על פי הדין. ודע והבן כי אעפ"י שאנו אומרים שהרוצה להשיג חפצו יתכוין למדה פלונית אין הכוונה שיגיע עד שם ויעמוד אלא ימשיך בכוונתו עד המקור העליון אותה המדה אשר ממנה

נולד כוונתו עד שיגיע השפע לאותה מדה שהוא מתכוין בה ואז נמצא המתפלל מייחד הספירות זו בזו ועל כל פנים בקשתו נעשית:

ובספר הזוהר [וילך רפה ע"א] ובגין כך בעי בר נש לסדר שבחא דמריה כי האי גוונא מתתא לעילא לסלקא יקרא דמריה לאתר עמיקתא דבירא נגיד ונפיק. <תרגום - כתוב משום זה צריך האדם לסדר שבח אדונו באותו הדרך ממטה למעלה ולהעלות כבוד אדונו למקום עמקות הבאר הנמשך ויוצא היינו מקום הבינה>. לבתר יעיר לאמשכא מעילא לתתא מההיא שקיא דעילא לכל דרגא ודרגא עד דרגא בתרא לאמשכא ברכאן לכלא מעילא לתתא. <ואחר כך צריך להמשיך ממעלה למטה מהשקאת אותו הנחל העליון שהוא היסוד דבינה לכל מדרגה ומדרגה עד המדרגה האחרונה שהיא המלכות>. לבתר בעי לקשרא בכולא קשרא דהימנותא. <ואחר כך צריך לקשור בכל, קשר של האמונה>. ודא הוא בר נש דאוקיר לשמא קדישא לשמא דמריה. <וזהו אדם המכבד את אדונו ליחד השם הקדוש>. ועל דא כתיב כי מכבדי אכבד מכבדי בעלמא דין אכבד בעלמא דאתי. <ועל זה כתוב "כי מכבדי אכבד" כי מכבדי בעולם הזה, אכבד בעולם הבא>. ובוזי יקלו. <"ובוזי יקלו">. מאי ובוזי יקלו דא הוא מאן דלא ידע לייחדא שמא קדישא ולקשרא קשרא דהימנותא ולאמשכא ברכאן לאתר דאצטריך ולאוקיר שמא דמריה. <מהו ובוזי יקלו זה הוא מי שאינו יודע ליחד את השם הקדוש ולקשור קשר האמונה ולהמשיך ברכות למקום שצריך ולכבד שם אדונו>. וכל מאן דלא ידע לאוקיר שמא דמריה טב ליה דלא איברי. <וכל מי שאינו יודע לכבד את אדונו טוב לו שלא נברא>. זהו סוד ממעמקים קראתיך יי':

ובספר הזוהר [ואתחנן רס"ה ב'] אמרו היושבי בשמים. היושב מיבעי ליה מאי היושבי. <תרגום - כתוב "היושבי בשמים" היה צריך לומר היושב מהו היושבי>. אלא הא אוקימנא כל מאן דבעי לצלאה צלותיה קמי מאריה בעי למיבעי מעמיקתא דכולא. <ומשיב אלא העמדנו כל מי שרוצה להתפלל תפילתו לפני בוראו צריך לבקש מן העמוקה מכל דהיינו מהבינה>. לארקא ברכאן לתתא כמה דאת אמר ממעמקים קראתיך יי'. <שתשפיע ברכות למטה כמו שכתוב "ממעמקים קראתיך יי'>. והאי י' עמיקמא דכולא היא והאי בעי לארקא ברכאן לההוא אתר דאיקרי שמים ולאתזנא מיניה כולא. <ואותה הי' ב"היושבי" היא העמוקה מכל ומזה צריך להשפיע ברכות למקום ההוא הנקרא שמים שהוא ז"א שיזונו ממנו הכל>. ועל דא בשמים ממש. <ולכן כתוב "היושבי בשמים" בשמים ממש>:

ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער ויקראו שמו עשו. עשו הרשע נמשך אחרי פעולת הדין זהו סוד ועל חרבך תחיה ועל כן היה אדמוני. והבן אמרו כלו כאדרת שער הרמז לכחות הטומאה היוצאים ממנו ולכן צריכין גילוח שנאמר ביום ההיא יגלח יי' (ישעיה ז כ'). וטעם בן ששים שנה בלדת אותם תבין מסוד ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות (שה"ה ג ז') ר"ל מפחד יצחק שלא יכנסו טמאים בהיכל והטעם מפני כי אברהם אבינו ע"ה תיקן צינורות הימין שנאמר ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. אמר כי יצחק תיקן צנורות השמאל שלא יכנסו בהיכל הקדש:

ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אוהלים. יודע ציד כד"א כנמרוד גבור ציד והענין כמו שאמרו רז"ל על כחו יורד ומתעה וזהו איש שדה זהו השדה שנהרג בו הבל. הוא השדה שנאמר בו כי בשדה מצאה. הוא השדה שנאמר בו נופל בשדה לא נודע מי הכהו והבן כל זה. ויעקב איש תם. ספר הבהיר אין תם אלא שלם שנאמר תמים תהיה עם יי' אלהיך ומתרגמינן שלים תהא. והרמז למה שנאמר תתן אמת ליעקב (מיכה ז כ'). יושב אוהלים. יושב בין אהל אברהם ואהל יצחק ומקבל משניהם עליו נאמר מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יי' צדקות פרזונו בישראל אז ירדו לשערים עם יי' (שופטים ה יא). מקול מחצצים זהו קול יעקב מלשון חצי ועומד. בין משאבים הם זרועות עולם האהלים הנזכרים השואבים מעולם העליון. שם יתנו צדקות יי'. משם שואבת המדה הנקראת צדק ילין בה (ישעיה א כא). צדקות פרזונו בישראל רמז ליסוד עולם. והמלה הפוכה מלשון פזר נתן לאביונים (תהלים קיב ט) כי הצדיק מפזר לכנסת ישראל:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ב א'] פתח ואמר. <תרגום - פתח רבי שמעון ואמר מה שכתוב "מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יי' פרזונו בישראל" (שופטים ה יא)>. מקול מחצצים דא קול יעקב כמה דאת אמר איש הבינים. <"מחצצים" פירושו קול יעקב כי יעקב איש הבינים דהיינו חוצץ בין קו הימין לקו השמאל>. בין משאבים דאיהו יתיב בין אינון דשאבין מיא מעילא. <"בין משאבים" התפארת יושב בין חסד וגבורה שהם שואבים מימי שפע המוחין מלמעלה מהחכמה ובינה>. והוא עייל בתרין סטרין וכליל לון בגויה. <והוא עולה בשני צדדים של החסד והגבורה וכולל שניהם בתוכו>. שם יתנו צדקות יי' תמן הוא אתר מהימנותא לאתדבקא. <"שם יתנו צדקות יי" שם הוא מקום המלכות הנקראת אמונה ושם מתדבקת עמו אבא>. שם יתנו צדקות יי' תמן אינון יונקין צדקות יי' ושאבין. <"שם יתנו צדקות יי" שמשם יונקים ושואבים צדקות

יי' כלומר שמזיווג דזו"ן יונקים ושואבים נצח והוד הנקראים צדקות יי'>. צדקות פרזונו דא צדיק דעלמא דאיהו קיים קדיש ואיהו שאיב ונטיל כולא. <"צדקות פרזונו" יורה על צדיק עולם שהוא ברית וקדוש והוא שואב ונוטל הכל>. ומפזר לגו ימא רבא אינון מיין עילאין. <ומפזר לתוך הים הגדול דהיינו לנוקבא את המים העליונים האלו>. בישראל דהא ישראל ירתן קיים דא ויהביה לון קודשא ב"ה ירותת עלמא. <"בישראל" שישראל ירשו ברית הזה ונתן להם הקב"ה ירושת עולם>. כיון דישראל שבקו ליה דלא פרעין דהוו גזרין ולא פרעין מה כתיב אז ירדו לשערים עם יי'. <כיון שישראל עזבו את הברית שלא פרעו שהיו מלים ולא פורעים מה כתוב עליהם "אז ירדו לשערים עם יי">. אינון שערי צדק יהבין לתרעי ולא עיילין לגאו. <"ירדו לשערים" שירדו לשערי צדק שהיו יושבים בשערים ולא נכנסו לפנים, דהיינו בעת ששמרו הברית זכו להיות בהיכל המלך בפנים הוא פנימיות הנוקבא דז"א אבל אחר שעזבו הברית לא נכנסו בפנימיות ההיכל>. ובההוא זמנא כתיב ויעזבו את יי' אלהיהם. <ועל אותו עת כתוב "ויעזבו את יי אלהי אבותם">. עד דאתת דבורה ונדיבת לון בהאי דכתיב בפרוע פרעות בישראל. <עד שבאה דבורה ונדבה להם בזה כלומר גילתה המוחין העליונים בשבילם כמו שמתבאר מהפסוק "בפרוע פרעות בישראל" פרעות הם גילויים מלשון לפרוע שיער>. ועל דא כתיב חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל. <ועל כן כתוב "חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל". שבאה דבורה והכריחה את ישראל לקיים מצות פריעה>. פרזון דא הוא פרזונו דאמרן. <"פרזון" הוא פרזונו שאמרנו מקודם שחדל היסוד להשפיע שפע למלכות>. חדלו פרזון קיים קדישא דלא אתפרעו. <עוד פירוש, חדלו פרזון שחדלו מלגלות העטרה לפי שלא פרעו>. עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל. <"עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל">. מאי אם אלא אנא נחתית מיין עילאין מלעילא לקיימא עלמין. <מהי אם, שאמרה להם אני הורדתי מים עליונים מלמעלה לקיים העולמות>. בישראל סתם לעילא ותתא דעלמא לא אתקיים. <"בישראל" הוא סתם הכוונה להמשיל השפע למעלה לזו"ן והם ישפיעו על ישראל למטה>. אלא על דא אתקיימא ורזא דכולהו וצדיק יסוד עולם. <ואין העולם מתקיים אלא על מצות ברית מילה וזה נרמז בפסוק "צדיק יסוד עולם" שהצדיק שהוא היסוד על ידו מתקיים העולם>. גם נרמז בפסוק זה מאמר רבותינו זכרונם לברכה שאמרו כי צורתו של יעקב אבינו ע"ה חקוקה בכסא הכבוד שנאמר יוש"ב אהלי"ם בגימטריא יוש"ב הכס"א: ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אוהבת את יעקב. הרמז המופלא כי מדת הדין של מעלה נותנת שפע ויניקה לעשו הנזכר אף חובב עמים. אמנם השכינה אוהבת יעקב

וכבר ידעת זה. וסוד כי ציד בפיו תבין בפסוק וצודה לי צידה. ובמאמר רז"ל מאי מרויח יצר הרע וכו'. ועדיין ארמוז זה בגזירת האל:

ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף. ויזד הפך כי אם צלי אש כי בתבשיל יעקב היה בו מים ועל כן נתאוה לו עשו בבאו מן השדה הנזכר. זהו מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בבראשית רבה ויבא עשו מן השדה אין שדה אלא נערה מאורשה שנאמר ואם בשדה ימצא האיש את הנערה וגו' ועוד אמרו שהרג הנפש שנאמר כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד לא):

ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כי עיף אנכי על כן קרא שמו אדום. הלעיטני הפך צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי ג כה) כי קללה שרויה במעיו. מן האדום בראשית רבה הוא אדום ותבשילו אדום ארצו אדומה גבוריו אדומים לבושיהם אדומים ופורע ממנו אדום ולבושו אדום. הוא אדום שנאמר ויצא הראשון אדמוני. תבשילו אדום שנאמר הלעטני נא מן האדום. ארצו אדומה שנאמר ארצה שעיר שדה אדום. גבוריו אדומים שנאמר מגן גבורהו מאדם (נחום ב ד'). לבושיהם אדומים שנאמר אנשי חיל מתולעים (שם). פורע ממנו אדום שנאמר דודי צח ואדום (שה"ש ה י'). בלבוש אדום שנאמר מדוע אדום ללבושך (ישעיה סג ב). והבן כל זה:

ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי. יעקב החסיד התם בכל דרכיו בהיותו רואה העולם הזה עומד בדוגמא של מעלה וכל ההויות התחתונות הם דוגמות לעליונות וידע ענין אברהם ויצחק אביו וענינו שהם המרכבה נשתדל לשם שמים ולא לכבודו להוריש לבניו סוד הקרבנות ועבודת השם יתעלה ולקח מאותו רשע סוד הבכורה בשביל אותה האכילה שנתן לו כסוד העזאזל וזהו סוד הנה אנכי הולך למות כאשר רמזתי והבן זה מאד. כי חלילה שכוונת יעקב אבינו ע"ה היתה בשביל ממון. וטעם נזיד עדשים כבר הודעתיך כי לכל דבר כח ממונה עליו והנה הוא האדום הנזכר למעלה כי הוא ראוי לו כמו שרמזנו:

ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו יי'. דע כי חכמי הקבלה אמרו כי הארץ העליונה מאה שערים לכל שער בית קיבול נובעת מעייני ברכה לעולם. ומשם ינק יצחק אבינו ע"ה מאה מיני ברכות ממאה שערים הנזכר שמשם יוצא ברכה ושפע ואצילות לכל הנבראים. ולפיכך תמצא באהל מועד מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן שאין לך אדן שלא יהיה לו בית קיבול לקבל הברכה מן העמודים שנאמר ווי העמודים. וכבר ידעת כי סוד הוי"ו הוא סוד הקו האמצעי והוא סוד מאה ברכות בכל יום. כי המקיים זה יזכה בזה כי כל ברכה וברכה יש לה מקום ומעיין ממה שהיא נשפע

ונאצלת. ואם ח"ו יחסר מהם הרי הוא מקלקל הצנורות ומקצץ נטיעות נפשו ואוי לו על חסרונו שאינו נכנס בשערי צדק לפי שהאדנים לעמודים אינם מסודרים ואין שכינה שורה על דבר פגום כי אין האהל פרוסה כסדר זהו סוד אהל בל יצען וגו' (ישעיה לג כ') נמצא כל הגומר בכל יום מאה ברכות כאילו פורש אהל מועד ותקעו על מאה אדנים ומתברך במאה מיני ברכות:

וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו. כתב הרב (הרמב"ן) ז"ל יספר הכתוב ויאריך בענין בארות ואין בפשוטי הסיפור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק והוא ואביו עשו אותם בשוה. אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר עתיד כי באר מים ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק. ולכן הזכיר באר מים חיים כמו שאמר מקור מים חיים את יי' (ירמיה יז יג) וקרא הראשון עשק ורמוז לבית ראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אמנו כמה מלחמות עד שהחריבוהו והשני קרא שמה שטנה שם קשה מן הראשון והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה (עזרא ד ו') והיו לנו לשטנה עד שהחריבוהו והשלישי קרא אותו רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו ויעשה בלא ריב ומצה והאל ירחיב גבולינו כמו שנאמר ואם ירחיב יי' אלהיך את גבולך וגו'. שהוא לעתיד. וכתיב ורחבה ונסבה למעלה וגו' (יחזקאל מא ז). עד כאן דברי הרב ז"ל. ונעבור בהם עד יערה עלינו רוח ממרום. וטעם ותכהין עיניו מראות פירשתיו והתבונן עליו:

ועתה שא נא כליך וגו'. שא נא כליך כמה דאת אמר ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט ב') גם סוד הקשת ידעת בפרשת נח. וצא השדה דרשו רבותינו זכרונם לברכה בב"ר וצא השדה זו אדום שנאמר ארצה שעיר שדה אדום. ואולי כי מלת וצא כמו צא תאמר לו (ישעיה ל כב). וצודה לי צידה יצחק היה אוהב הציד שהיה מכלה גבורתו וכחו בחיות. ומה ששאל לאכול קודם הברכה כדי לשמח מדתו. וכבר פירשתי בפרשת בראשית טעם לביאת יעקב במרמה ליטול הברכות מעשו. ויש בפרשה זו ענין נעלם מאד ובענין יום הכפורים נרמוז בגזירת האל:

ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק. בראשית רבה איש שעיר. כמה דאת אמר ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא). ואנכי איש חלק כמה דאת אמר כי חלק יי' עמו. וממה שרמזנו למעלה בענין יעקב ועשו תבין זה. וסוד גדיי העזים והמטעמים נרמוז בענין יום הכפורים בגזירת האל. ויונתן תרגם ויבא לו יין וישת ואזדמן

ליה מלאכא דיי' ואייתי מן חמרא דאצנע בעינבוי מן יומי שירוי עלמא ויהביה ביד יעקב ויעקב אמטי ליה לאבוי לאכול ושתי:

ויעש גם הוא מטעמים וגו'. ועכיב מימרא דיי' מיניה צידא דכיא ואשכח כלבא חדא וקטליה ועבד אף הוא מיניה תבשילין. וכבר ידעת סוד הכלב מפסוק מיד כלב יחידתי (תהלים כב כא):

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש. בפרקי ר' אליעזר הגדול זכרונו לברכה ר' יהודה אומר ברך יצחק את יעקב עשר ברכות כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם וכן בבראשית רבה כי בן זקונים הוא לו שנתברך בעשר ברכות כאביו מטל השמים אמרו רז"ל בבראשית רבה מטל השמים זה ציון. ומשמני הארץ אלו הקרבנות. דבר אחר מטל השמים זה מקרא. ומשמני הארץ זו משנה. כבר ידעת כי ציון רמז לשמים העליונים הנקראים תורה שבכתב והארץ רמז לארץ העליונה הנקראת תורה שבעל פה. והבן אמרו מלת משמני ותבין רמז אחר בטעם איסור החלב. והנה היה מבורך בשמים ובארץ. וכבר רמזתי בפרשת בראשית ענין מניעת הברכות יעקב מעשו כי היה מדה כנגד מדה כי כמו שמנע סמאל שרו של עשו הברכות מלמעלה בהחטיאו אדם הראשון כך מנע יעקב הברכות מעשו. וכבר ידעת מה שאמרו רז"ל שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם. ובפסוק ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד נרמז בו סוד גדול רמזוהו רז"ל בספר הזוהר בחטא בני אהרן ושם נרמזהו בגזירת האל. ועל כן אמרו רז"ל שראה גיהנם פתוחה מתחתיו והבן זה. ויונתן תרגם ואזדעזע יצחק זעזוע סגי כד שמיע קליה דעשו וריח תבשיליה עלת באפוהי כריח דיקידת גיהנם. והנה יצחק היה מצפה לצידת השדה הנזכר והיה בו מדעת קונו כי נתפתה ביינו והבן זה. הלא אצלת לי ברכה. בעבור כי הברכות היו נאמרות ברוח הקדש והיו נאצלות מן המרכבה העליונה על כן אמר לשון אצילות:

ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבוד והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך. החרב הנתונה לעשו הרשע היא חרב ליי' שנאמר עליה הוי חרב ליי' עד אנה לא תשקוטי האספי אל תערך הרגעי ודומי (ירמיה מז ו) ואמר לה הנביא שני דברים האחת הרגעי מלשון מרגוע והשנית שתשקוט מלקטרג כמו וידם אהרן. בראשית רבה פלטה נפשי מרשע חרבך (תהלים יז יג). פלטה נפשי מאותו הרשע שהוא בא מכחה של אותה החרב שנאמר ועל חרבך תחיה:

ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא. כבר ידעת ענין יעקב ואמר כי נסע מן הבאר השביעי המלא מן המים העליונים ומשם הלך לחרן היא מדת הדין של מטה הרפה הנרמזת בה"א וזהו ויפגע במקום שרמז לתפלת ערבית ואין צריך לפירוש המדקדקים שפירשו וילך כמו ללכת. וענין הסולם שראה יעקב אבינו ע"ה דע כי הסולם הוא דרך לעלות בו יעקב אבינו ע"ה לחצר המלך יתעלה כאדם היודע מלכות השם יתעלה ולא היה יודע מאיזה צד יכנס בו והראה לו השם יתעלה דרך הכניסה על ידי הסולם הנזכר כענין שנאמר זה השער לי"י צדיקים יבאו בו. בו בעודו על הסולם הנזכר שנאמר והנה יי' נצב עליו. רוצה לומר על הסולם והשער ההוא הוא בית אל שנאמר אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. וכן הוא אומר פתחו לי שערי צדק שערי צדק ודאי. כמה דאת אמר צדק צדק תרדוף. ענין אחר הראהו בחלום הנבואה כי כל הנעשה בארץ נעשה על ידי המלאכים והכל בגזירות עליון שעליהם כי מלאכי יי' אשר שלח להתהלך בארץ לא יעשו קטנה או גדולה עד שובם מהתיצב על אדון כל הארץ לאמר לפניו התהלכנו בארץ והנה היא יושבת בשלוה או מלאה חרב ודם והוא יצוה להם לשוב ללכת בארץ לעשות שליחותו. והראהו כי הוא יתעלה נצב על הסולם ומבטיחו ליעקב הבטחה גדולה שלא יהיה ביד המלאכים רק יהיה חלק יי' תמיד ועל דעת רבי אליעזר הגדול היתה זאת המראה כענין [ברית] בין הבתרים לאברהם כי הראהו ממשלת ארבע מלכיות מעלתן וירידתן וזה טעם מלאכי אלהים כענין שנאמר בדניאל שר מלכות יון ושר מלכות פרס: בראשית רבה עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה מלמד שדמות יעקב אבינו ע"ה חקוקה בכסא הכבוד. הכוונה היא כי כל הספירות הן כסאות זו לזו שנאמר עד די כרסוון רמיו (דניאל ז ט'). כסאות לבית דוד (תהלים קכב ה') והשמים העליונים שהם מדת יעקב אבינו עליו השלום הם כסא לתשובה שנאמר השמים כסאי (ישעיה סו א):

והנה יי' נצב עליו ויאמר אני יי' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. אני יי'. כבר ידעת פירוש אני והרמז כאן להקדוש ברוך הוא ולשכינת עוזו והזכיר מלת אביך באברהם ולא ביצחק כי אברהם מושך כח מן האב העליון והזכיר ואלהי יצחק רמז לזרועות עולם. ובעבור כי כחות הכתרים היו בבית אל הזכיר אלהי אברהם ויצחק. הארץ היא ארץ חפץ אשר יעקב שוכב עליה ממש זהו מאמר רבותינו ז"ל שקיפל הקב"ה ארץ ישראל ונתנה תחת יעקב אבינו ע"ה. ובספר

הזוהר [ח"ג פד ע"א] נתבאר סוד זה. הארץ אשר אתה שוכב עליה תנן שנקפלה לו ארץ ישראל. <תרגום - למדנו שנתקפלה מתחתיו כל ארץ ישראל>. וכי ארץ ישראל דאיהי ארבע מאה פרסי על ארבע מאה פרסי היאך אתעקרת מאתראה ויתבה תחותוי. <ושואל וכי ארץ ישראל שהיא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה איך נעקרה ממקומה ובאה תחתיו>. אלא ארץ ישראל אחרא עילאה קדישא אית ליה לקודשא ברוך הוא. <אלא ארץ ישראל אחרת עליונה קדושה יש לו לקב"ה>. ואיקרי ארץ ישראל והיא תחות דרגא דיעקב דקאים עלה. <ונקראת ארץ ישראל שהיא המלכות והיא תחת מדרגת יעקב שהוא עומד עליה>. ואחסין לה לישראל בגין רחימותא דלהון לדיירא עמהון ואיקרי ארץ החיים. <והורישה הקב"ה לישראל בגלל האהבה שלהם שתדור עמהם ונקראת ארץ החיים>. לך אתננה ולזרעך כמה דאת אמר וישק יעקב לרחל. ולזרעך כדכתיב ונפליני אני ועמך שרוצה לומר יהא חלקנו במופלא:

והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך. הזכיר ארבע קצוות מלמטה למעלה והבן זה. ונברכו בך. כמה דאת אמר בך יברך ישראל שבמדת יעקב יתברך העולם והבן זה. ענין אחר ונברכו בך מלשון המבריך והמרכיב הנזכר בדברי רבותינו ז"ל וזהו אמרו בך ולא ממך. וטעם אכן יש יי' במקום הזה. כתרגומו כי השכינה נקראת יש שנאמר להנחיל אוהבי יש. ובפסוק היש יי' בקרבנו יתבאר בעזרת האל:

וייקץ ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. מכאן אמרו רבותינו ז"ל שבית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה. הענין הוא כי ארץ ישראל מכוונת תחת הקו האמצעי. וכן הוא אומר מציון מכלל יופי (תהלים ז ב'). וכן כל אי ואי מקבל כח מן הקצה שכנגדו. ואמרו רבותינו ז"ל בפסוק ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה (ירמיה ג יט). משל למלך שהיו לו פלגשים והיו לו מהם בנים הרבה והיה לו בן אחד ממטרונא אשתו והיה מחבבו יותר מדאי נתן המלך לכל בני הפלגשים שדות וכרמים ואחר כך נתן לבנו פרדס אחד בלבד אמר לו אביו חייך כל קילורין שלי מן הפרדס הזה לפי שאני מחבבך יותר מאחיך נתתי אותו לך. כך הקב"ה ברא לאומות העולם שנאמר ששים המה מלכות ושמונים פילגשים וגומר (שה"ש ו ח') אלו האומות. אחת היא יונתי. זו כנסת ישראל. וחלק הקב"ה לאומות העולם שדות וכרמים שנאמר בהנחל עליון גוים. אבל ישראל נתן להם ארץ ישראל קילורין של הקדוש ב"ה. ממנה הקרבנות. ממנה לחם הפנים. ממנה הבכורים. כל כך למה לפי שהפריש בין

בנה של מטרונה לבני הפלגשים שנאמר ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. וזהו שנאמר כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט יט). וכתיב כי חלק יי' עמו:
ספר הבהיר כחות צורות הקדושות ממונות על כל אומה וישראל הקדושים נטלו גוף האילן ולבו. ובפסוק ארץ אשר יי' אלהיך דורש אותה יתבאר זה בגזירת האל. ובמלת זה ארמוז לך סוד בפסוק זה אלי. וזה לך האות. והבן זה. וטעם ויצק שמן על ראשה. כלומר הריק עליה שמן הטוב על הראש שיורד על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו ממש. כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם. ותבין סוד הררי ציון כי שם השמן הטוב שהוא חיים עד העולם. ויונתן בן עוזיאל תרגם וזה שער השמים מכוון כל קבל תרע שמיא משכלל תחות כורסיה יקרא. ודע כי כחות הכתרים היו בבית אל זהו שתרגם מה נורא המקום הזה מה דחילו אתרא הדין. והבן כי יעקב אבינו עליו השלום קרא למקום הזה שני שמות בית אל ובית אלהים בית אל רמז שהיא בית למדת הרחמים בית אלהים רמז שהיא בית למדת הגבורה כי המדה הזאת לעולם נקראת על שם הדבר המשפיע אליה באו שאר הנביאים וקראוה בית יי' כנגד יעקב שנאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים (ישעיה ב ב'). והרמז לשלשה שמות אלו אל אלהים יי' דבר ויקרא ארץ (תהלים נ א'). רמז כאן כי שלשה שמות אלו המיוחסות לאבות תיקנו צנורות הארץ העליונה ויקרא ארץ מקרא קדש אשר עד עתה נטמאה על יד אדם הראשון ממזרח שמש עד מבואו והבן זה. ומזמור לאסף כמו האספו ואגידה לכם והבן גם זה. ועל כן סמך לו מציון מכלל יופי אלהים הופיע כלומר אחר התאחדות ההויות בציון קראה מכלל על שהיא כלולה מן הכל:
ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יי' לי לאלהים. רמז כי לא זכה יעקב בכחו עד שובו לבית אביו. וידעת כי שלום ואמת אחד ועדיין יתבאר זה בגזירת האל:
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. האבן הנזכרת נקראת זאת. וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. הבן מכאן סוד המעשרות כי נתן יעקב המעשר לעשירית כענין עישור נכסים שתיקנו לאשה של מטה מדה כנגד מדה וזהו סוד עשר תעשר ואמרו רבותינו ז"ל עשר בשביל שתתעשר כי היא המעשרת בסוד הרוצה להתעשר יצפין וסוד חדשים לקטרת בואו והפיסו. ואמר תתן לי. כי היא השופעת לעולם והדיבור לנקבה הנסתרת או אל האבן הנזכרת. ואמרו רז"ל והאבן הזאת מלמד שאחר שנזדמן לו שמן ויצק על ראשה נפתחה הארץ וירדה האבן עד עמקי תהומות ונעשית סניף לארץ ועליה היכל יי' עומד. ונקראת אבן שתייה שממנה נשתת העולם. והיא עומדת בטיבור הארץ:

וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם. הנה יעקב הלך למזרח העולם כי הוא כחו כענין שנאמר הלוך ונסוע הנגבה באברהם. ואל יקשה לך זה עם מה שכתבתי למעלה בפסוק ושבתי בשלום כשתבין מה שאני עתיד לכתוב בו בפסוק מעודי עד היום הזה. ומן הפסוק הזה תבין מאמר רבותינו ז"ל בספר הבהיר בא יעקב אבינו ע"ה רצה בה ולא נתנוה לו. וזהו וישא יעקב רגליו והבן זה:

וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים והאבן גדולה על פי הבאר. רמז הבאר לשכינה שעיקר קבלתה מן השדה של תפוחים. וזהו אמרו באר בשדה. ושלשה עדרי צאן רמז לשלשה אבות העליונים הרובצים ומשפיעים אליה. כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים הרמז לארבע מחנות שכינה או לשבעים מלאכים הסובבים כסא הכבוד כי משם קבלתם. והאבן גדולה היא האבן הראשה כד"א משם רועה אבן ישראל (בראשית מט כד) היא אבן שתיה שממנה נשתת העולם השפל. בראשית רבה והאבן גדולה על פי הבאר היא השכינה. מדרש ילמדנו והשיבו את האבן זו אבן של יעקב. ענין אחר הבאר רומז ליסוד העולם. והאבן על פיה כי משם קבלתה. בראשית רבה שלשה עדרי צאן. כהנים לוים וישראלים וכחותיהם ידועים כי רומזים לזרועות עולם ולמכריע ראשו:

ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה. העדרים הם הכחות הממונים להשפיע לעולם התחתון כי קבלתם מן המקום ההוא הנקרא שמה זהו ונאספו שמה. כד"א ויתיצב עמו שם (שמות לד ה) ומשם יפרד (בראשית ב י'). וטעם וגללו בסוד ויתגוללו רחמיך על מדותיך. וזה הלשון נהוג על הרחמים. נכמרו רחמיו תרגומו אתגוללו. והשקו את הצאן. הכחות התחתונים שמקבלין השקאה מן העליונים:

עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן אשר לאביה כי רועה היא. רחל רומז לשכינה כד"א רחל מבכה על בניה (ירמיה לא טו) וכרחל לפני גוזזיה (ישעיה נג ז) כד"א שכינה צועקת על בניה והיא בת לבן. הרמז כי היא בתו של אברהם אבינו ע"ה היונק מן החסד המלבין עונותיהם של ישראל והיא הרועה את הצאן ומנהגת את ישראל כדאמרינן מי ששמר את האבות ישמור את הבנים. כמה דאת אמר ואתנה צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד יז). וכתיב ורעי את גדיותיך וגו' (שה"ש א ח'):

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו. כבר ידעת כי זרועות עולם הם אח ואחות הימין אח והשמאל אחות ויעקב הוא ישראל סבא המקבל מהם הנקראים לו אב ואם

ולכן האב הוא העמוד הימיני מזרועות עולם ואמו השני. והנה בת לבן כמו צהלי קולך בת גלים (ישעיה י ל'). ואת צאן לבן אחי אמו כד"א נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם (תהלים מז י'). ויגש יעקב ויגל את האבן. כי הולך לפניכם יי' ומאספכם אלהי ישראל (ישעיה נב יב). ר"ל ישראל סבא וישק את צאן לבן הפך העניים והאביונים מבקשים מים ואין (ישעיה מא יז) כי השקה מימי תשובה ורחמים. ואל תתמה על היותינו ממשילים לבן למדת החסד על שמו בהיותינו יודעים רשעו כי שבעים פנים לתורה והכל אמת. סמך לזה מצאתי לרז"ל בבראשית רבה אמרו שם ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור הידעתם את מי שהוא עתיד ללבן עונותיכם כשלג וכו'. וגדולה מזו מצאתי באגדה אמרו בפסוק ויאמר המן למלך אחשורוש ויאמר המן זו מדת הדין למלך אחשורוש זה הקדוש ברוך הוא שאחרית וראש שלו וכו' והרמז למדת הדין המקטרג. כתבתי זה להפיס דעת מעוטי אמנה:

וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך. סוד הנשיקה הוא רמוז מכלל דברינו הרומז לחיבור הקדוש ברוך הוא עם שכינת עוזו. כתיב הכא ושם הקטנה רחל וכתיב התם אחות לנו קטנה:

ספר שבעה היכלות (זוהר בראשית מ"ה א') שמים אתחברו ברוחא דא ברחימו בשלימו באנהרותא מתדבקן דא בדא. <תרגום - שמים התחברו ברוח הזאת באהבה בשלמות בהארה נתבקו זה בזה>. כדין כל אינון היכלין וכל אינון רוחין והיכלין איתכללין בהאי. <אז כל אלו היכלות וכל אלו רוחות והיכלות נכללו ברוח הזאת>. כל חד וחד דאינון רוחין והיכלין בכללא דשמים. <וכל אחד ואחד מאלו הרוחות וההיכלות הנקראים בכללות שמים>. כל חד וחד נטיל ההוא היכלא וההוא רוחא דאיתחזי ליה לאתחברא בהדיה ולאשתלמא בהדיה כדקא יאות. <כל אחד ואחד מהם לוקח אותו היכל ואותו הרוח הראוי לו להתחבר עמו ולהשתלם ממנו כראוי>. בגין דהא רוחא שתיתאה דאיתקרי רצון סליק לון לגביה בההוא ייחודא. <משום שהרוח הזאת שכאן הנקראת רצון מעלה ביחוד הזה כל הרוחות והאורות>. והכי איתחברון שמים בההוא רוחא קדישא לעילא. <וכך מתחברים השמים ברוח הקודש העליון>. נטיל היכלא דא. <שבו לוקח היכל זה העליון>. רוחא דאיקרי רצון לאתנשקא ולאתחברא ולאשתלמא דא בדא. ורזא דא וישק יעקב לרחל. <ורוח הזה עליון הנקרא רצון להתנשק ולהתחבר ולהשלים זה בזה וזה סוד "וישק יעקב לרחל">. מדרש רות (זוהר חדש פ' ט"ג) עיר קטנה זו כנסת ישראל שנקראת עיר הקדש קרתא קדישא לגבי קודשא ברוך הוא כד"א אחות לנו קטנה שנאמר ושם הקטנה רחל. ויבך יתכן שירמוז למה שכתוב בבכי יבואו

ובתחנונים אובילם (ירמיה לא ט). או ירמוז למה שכתוב השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א'). וכתיב ותשלך אמת ארצה (דניאל ח יב). אם ידבר על הגלות והפסוק הבא אחריו מוכיח כן:

ויהי כשמוע לבן את שמע יעקב בן אחותו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה. יתכן שהכתוב רמז לנו רמזים מן הגאולה. ופירוש לבן פירשנו למעלה. ושמע יעקב. כד"א וישמע אלהים את נאקתם. והוא בן כנסת ישראל הנקראת אחותו. וירץ לקראתו ויחבק לו כד"א וחסדי מאתך לא תמוש (ישעיה נד י') וכתיב ובחסד עולם רחמתיך (שם ח'). ויביאהו אל ביתו זה בית המקדש. ענין אחר יש לפרש כל זה החיבוק והנישוק במרכבה העליונה והבן זה. ויהיה פירוש ויביאהו אל ביתו בירושלם של מעלה כי טוב האדם בביתו. ויסתייע פירוש זה ממאמר לבן אך עצמי ובשרי אתה. כד"א זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי והמשכיל יבין. ותפש סדר הפסוק ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה א):

ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה. היופי בכנסת ישראל בהיותה נקיה מכחות הטומאה כד"א כלך יפה רעיתי ומום אין בך. עוד רמז כי היא השופעת לעולם שנאמר ארץ ממנה יצא לחם (איוב כח ה). ועל כן נקראת לפעמים מלאך יען היות הנהגת זה העולם על פיה:

ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה. ענין אהבת יעקב ברחל ידוע כי יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. וטעם אעבדך כטעם בקרב שנים חייהו (חבקוק ג ב') ותבין מסוד שבע ברכות וכבר רמזתי למעלה:

ויאמר לבן טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר שבה עמדי. רמז שהשכינה הנרמזת ברחל שורה בישראל ולא באומות העולם. וכבר פירשתי רמז לבן ורחל והנה הוא כטעם ונפלינו אני ועמך שיהא חלקינו במופלא כאשר נפרש. ויהיה פירוש לאיש אחר לעם אחר. שבה עמדי לשמור מצותי. ולפירוש האחד שפירשתי שהפסוק רמז לדביקות הקב"ה בשכינת עוזו יהיה פירוש לאיש אחר כענין לא תשתחוה לאל אחר. והבן זה מאד ממה שאמר בספר הבהיר משל למלך שהשיא בתו לבנו וכו':

ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה. ויעבד כמו לעבדה ולשמרה כי צריכה השקאה שלא תהיה מדת הדין קשה בהפרדה מן המים העליונים. שבע שנים הרמז לז' קצוות הנרמזים בשבעת ימי בראשית. כד"א בקרב שנים חייהו כי השנים הם מימים [רבים] (יהשוע כג א) והבי"ת שבמלת ברחל היא כבי"ת ויבא יעקב מן השדה בערב כפי מה שאני עתיד לפרש. והנה היא כלולה משש קצוות

ועמה הם שבעה. ואמר אחדים על דרך הייחוד שלא לקצץ בנטיעות. באהבתו אותה כי היא מיוחדת לו ועצורה אליו. וידעת כי האהבה היא נשפעת ממדת זכור ובזה יהיה הייחוד ולזה נצטרכה רחל הנזכרת מיעקב הנזכר:

ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה. לפירוש האחר רמז הכתוב לגאולה העתידה. ורמז להפסקת גלות השכינה זהו כי מלאו ימי. ימי הגלות והשיעבוד ושיתף עצמו בזה שנאמר ותשלך אמת ארצה. ופירוש ואבואה אליה כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה מי מטיל כסות בין לביא ללבייא בשעה שנזקקין זה לזה: ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ב ב'] מטרוניתא יתבת עם מלכא ואתחברו אפין באפין. ויהיה פירוש ויאסוף לבן וגומר כענין שנאמר ועשה יי' צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שמרים (ישעיה כו ו). ולפירוש האחר שפירשנו למעלה יהיה פירוש כי מלאו ימי נמלאו ששת ימי בראשית מימי התשובה ורחמים להשפיע לכלה הכלולה מן הכל. זהו סוד ואבואה אליה והבן:

ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אותה אליו ויבא אליה. בערב למד על עיקר קבלתה שהיא בלילה כמה דאת אמר הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם זהו שנאמר על אשת חיל ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה. ויהיה פירוש לאה עיפה וצמאה לחבור הכל. ופירוש ויבא אליה ידוע מעתה:

ותהר לאה ותלד בן ותקרא את שמו ראובן כי אמרה כי ראה יי' בעניי כי עתה יאהבני אישי. כבר ביארו חכמי הקבלה כי הראיה היא ממדת הדין כי משם כחו של עין הרע. ואמרו רז"ל כל מקום שנתנו חכמים עיניהם מיתה או עוני. והיא רמוזה בה"א שנייה של שם בן ד' אותיות. ואמרה כי עתה יאהבני אישי. מקרא מלא שמדמה האהבה לגחלי איש שנאמר רשפי אש שלהבת יה (שה"ש ח ו') ואין לך בעולם רשפי אש קשין יותר ממדת הדין ואמר כי במדת הדין יאהבני איש כמה דאת אמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו' (שה"ש ח ז'). ואל תתמה על אברהם הנקרא אוהבי. והאהבה הפך היראה כי כמו שהיראה בשני ענינים כאשר פירשנו כן האהבה כי האוהב יזהר במצות עשה ולזה נאמר באברהם אבינו ע"ה אוהבי אבל ההשתוקקות והאהבה להתחבר בייחוד הכל זהו במדת הדין והבן זה. וקראה השני על השמיעה הרומזת למדת רחמים. וידעת כי כח השמיעה יותר דק ונכבד מן הראייה. ואמרו רז"ל חירשו נותן לו דמי כולו. והנה רמזה בשני השמות הראשונים הה"א אחרונה והוי"ו שלפניה שהם שמו של הקדוש ב"ה. קראה השלישי לוי מלשון כי לוית חן הם לראשך (משלי א ט') והוא לשון כתר או לשון חבור כי הוא כלול מחסד ודין. כאמרו עתה הפעם ילוה אישי אלי. והנה הוא

השלישי שבשבטים ויצאו ממנו כהנים ולוים כי הוא מקבל מזה ומזה. קראה הרביעי יהודה מלשון הודאה שנאמר צדקה ממני. והוא ענין בינה הנקראת תשובה ויצא ממנו דוד שנאמר נאם הגבר הוקם על (שמואל ב' כג א). ודרשו רז"ל שהקים עולה של תשובה. ואמרו גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. לפי שזכה יהודה לכל זה הטיל הקדוש ברוך הוא שמו המיוחד בשמו והדל"ת רומז כי היה רביעי לשבטים:

ובספר הזוהר (זהר חדש לך לך כ"ה טור ד') קודשא ב"ה לא ניחא ליה מכל בנוי דיעקב למיהב שולטנא דמלכיא לעלמין אלא ליהודה. <תרגום - הקב"ה לא נראה לו מכל בניו של יעקב שתהיה לו שליטת המלכות לעולם אלא ליהודה>. הה"ד לא יסור שבט מיהודה וגומר. <זה שכתוב "לא יסור שבט מיהודה" וגומר>. הוא בלחודוי ולא שאר בנוי דיעקב. <הוא לבד ולא שאר בניו של יעקב>. איסתכל קודשא ב"ה ביקרא דשמיה דהוה רשים בשמיה דיהודה ובגיניה שלטיה על כולא ושולטניה דלא תעדי. <הסתכל הקב"ה בשמו הגדול שהיה רשום בשמו של יהודה ובשבילו השליטו על הכל וממשלתו לא תפסק>. ובלדת יהודה עמדה מלדת מפני שבאה עד התחלת התפשטות לכל הנבראים. ענין אחר מפני ששלטה בה עין הרע שאמרה הפעם אודה את יי'. וטעם ואם אין מתה אנכי הרמז למותא תניינא כי עמדה בסוד ה' כי מי שאין לו בנים חשוב כמת וחשבה מחשבות לבלתי תדח מהסתפח בנחלת יי':

ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה. לפי ההמשכה והאצילות שהיתה נמשכת ונאצלת על בלהה שפחתה היתה נמשכת גם כן עליה כעין נשיאות כפים וסמיכת הקרבן להאציל על הדבר שסומכים עליו כח הראוי ולפי שלא היה הכהן יכול לסמוך ידיו על כל אחד ואחד מישראל היה נושא כפיו לקבל כח מלמעלה לרמוז בעשר אצבעותיו לעשר ספירות. זהו אמרו ותלד על ברכי ואבנה כי כשתלד על ברכי אמשוך ממנה כח הריון כאילו לא היתה יכולה להרות אלא ממנה ובבאור אמרו רז"ל לא מן הכל אדם זוכה ללמוד ואם בדברי תורה כך קל וחומר בדברים אחרים שאין אדם זוכה לקבל מן הכל:

ותאמר רחל דנני אלהים וגם שמע בקולי ויתן לי בן על כן קראה שמו דן. השם הזה מבואר שהוא ממדת הדין. ועל כן הזכיר שם אלהים זהו יהי דן נחש עלי דרך וגומר. וצרף בו הרחמים באמרו וגם שמע בקולי כי השמיעה רומזת לרחמים. וקראה השני בשם נפתלי מלשון חיבור כד"א צמיד פתיל והרמז למעיינות הנשפעות ליסוד עולם זהו נפתלי אילה שלוחה. כי האילה לצדיק. עם אחותי גם יכולתי מלת אחותי נאמרת על החכמה שנאמר אמור לחכמה אחותי את (משלי ז ד'). ושם אשר מלשון יישר כחך כלומר יתחזק

מזל ויוסיף כח ויכנס לשאוב מפנימיות המקור ואוסיף עוד ללדת. וכן היה שילדה אחרי כן ישששכר שנאמר עליו ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים ואמרו רבותינו זכרונם לברכה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לבינה כישששכר:

ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבא כי שכור שכרתיך בדודאי בני וישכב עמה בלילה הוא. נרמז בפסוק הזה רמז מופלא בהתייחדות הקדוש ברוך הוא עם שכינת עוזו וכבר ידעת רמז יעקב גם שדה והנה בבא יעקב הנרמז למדת יום אל מדת ערב הוצרך לבוא מן השדה כי משם עיקר קבלת ערב הנזכר וכבר רמזתי זה ובבוא יעקב להשפיע אליה בעבור השתוקקותה למים העליונים יצאה עיפה לקראתו ואמרה אלי תבא כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בספר היכלות שלשה פעמים בכל יום כסא כבודך משתטח לפניך ואומר התכבד ושב עלי מלך מפואר שמשאך חביב עלי ואין כבד עלי. וטעם כי שכר שכרתיך בדודאי בני כטעם ישראל אשר בך אתפאר והבן כל זה היטב. קראה ששי בשם זבולן כדאמרינן ומזבולן מושכים בשבט סופר (שופטים ה יד). כלומר המשכת הקו האמצעי הנקרא שבט. ומלת בשבט אינה סמוכה לסופר רק הפירוש הוא המשיך הסופר בשבט כדאמרינן בספר יצירה בספר וספר וספור. והרמז לשלשה אותיות יה"ו הנקראים שמו הגדול וכבר רמזנום. ולשון זבולן מלשון בנה בניתי בית זבול לך (מלכים א' ח יג) ר"ל המעותד והמזומן לזבול. וראוי הוא ללידת דינה אחרי זבולן שמשמעותה דין ה"א. והרמז לה"א שנייה של שם בן ארבע אותיות:

ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. כבר ידעת רמז רחל ומלת ויזכר כמו יי' זכרני יברך (תהלים קטו יב). והבן כי לא אמר זכרינו שיהיה פירוש הזכרים שלנו רק פירושו כד"א זכור לזכר ושמור לנקבה. ויפתח את רחמה כד"א הרחיבי מקום אהלך (ישעיה נד ב) והבן זה. כי ברוב המקומות מלת זכירה סמוכה לרחמים. כד"א זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם יי' (ירמיה לא כ'):

ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף יי' לי בן אחר. לא אמרה בנים אחרים כי יודעת היתה כי השבטים לא יהיו רק י"ב ונתפללה שאותו הבן יהיה ממנה. ושם יוסף הוא מלשון אסיפה ר"ל התפשטות הקו האמצעי לכאן ולכאן לאסוף ולכלול ולחבר ראשי עם להיות שליט עליהם כדכתיב ויוסף הוא השליט ונקרא על שם צדיק ויצאו ממנו שני שבטים מנשה ואפרים שהם רמז ליכין ובועז הנקרא למודי יי'. ומן הטעם שזכרנו אמרו רז"ל שנולד מהול כיעקב אבינו ע"ה. וקרא האחד בן אוני ואביו קראו בנימין היא קראתו לפי ענינה כלומר נתן לי כחי שהיא מדת הדין כמו ולאין אונים עצמה ירבה כחי וראשית אוני ואביו קראו בנימין לפי ענינו זה שמאלו של זה וזה ימינו של זה. וידעת כי מדת

הדין לאם שנאמר משא אשר יסרתו אמו (משלי לא א). ומדת רחמים לאב שנאמר כרחם אב על בנים:

ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות מחשוף הלבן אשר על המקלות. כבר הודעתיך כמה פעמים סודות נפלאות בספורי התורה הקדושה שאין מי יוכל לספר שבח מעלתה וסתריה וגם כי נמצאו ספורים בתורה ודומים שאינן לצורך ותועלת וכשאנו קורין בתורה אנו מברכין על הספורים ההם חיי עולם נטע בתוכנו כמו בפרשת אנכי יי' אלהיך כי כשיסיר האדם מסוה העורון מעל פניו ימצא במעשה ההוא הר הבושם והלבונה עין לא ראתה אלהים זולתיך. והנה בפסוק זה נרמז על יעקב אבינו ע"ה כי לקח לעצמו מקל לבנה לח ולוז וערמון עשה מעשה ודמיון כדי להמשיך הענינים העליונים למטה ולקח לעצמו מדתו בסוד האמונה במקום הראוי להדבק בו מקל הוא סוד תפארת ישראל הנאצל מזרועות עולם שהם סוד לבנה ולח ולוז הוא יעקב וערמון רמז שכלל שניהם ומבריח מן הקצה אל הקצה כי גוונו לבן בפנים ואדום בחוץ ויפצל בהם פצלות לבנות שיהיו כולם בסוד הימין מחשוף הלבן כי אותה מדה היא גלויה ומנהגת העולם בהיותה מחוברת עם יעקב אינה אדומה והבן כל זה אף כי לפי הפשט יש בו תועלת בענין המקלות ללמד את בני אדם שיטהרו עצמם בעת תשמיש כי כפי המחשבה יהיה העובר ועל כן אמרו רבותינו ז"ל לעולם יקדש אדם עצמו בשעת תשמיש שאם הבהמה שאין לה דעת להכיר הדבר ותועלתו או הזיקו ולהתבונן בו אעפ"כ מחשבתה ורעיונה ר"ל הצורות המצטיירות בלבבה באותה שעה יש לה כח להתלבש באותו מעשה שיהיו עובריה מצטיירות בצורות המקלות המצטיירות בלב הצאן כל שכן האדם שהוא בעל חכמה וידע לצייר במחשבתו כל מה שירצה הן טוב הן רע שצריך לטהר עצמו באותה שעה. וכן רז"ל עוררונו על זה בברכות רבי יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן ואתיין בנות ישראל ליסתכלן בי כי היכי דליהוי להון זרעא שפירא כוותי. ובמשנה תורה נרמוז יותר בגזירת האל:

אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך. המלאך הנזכר למעלה אמר לו אנכי האל בית אל. והרמז לשכינה הנקראת מלאך כי היא הנראית לאבות ואליה היה הנדר ועל כן אמר אשר נדרת לי שם נדר כמו שפירשתי למעלה. ונקראת מלאך יען היות הנהגת העולם הזה על פיה. והבן שקראה מלאך האלהים האלהים בגימטריא מלא"ך בעבור יניקתה מן הגבורה אמר האלהים. וכן אמרו במכילתא שאל רבי נתן את ר' שמעון בן יוחאי וימצאה מלאך יי' וירא מלאך יי' בכל מקום. וכאן הוא אומר מלאך האלהים. אמר לו אין אלהים בכל מקום

אלא דיין. וטעם עד הגל הזה ועדה המצבה כטעם העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ. וכתיב הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה ועדיין ארמוז זה בגזירת האל. וזהו טעם והמצפה אשר אמר כי היא המצבה שהקים יעקב ובעבור כי השגחתה בעולם השפל כד"א מי זאת הנשקפה וגו' (שה"ש ו י). היפלא מיי' דבר. על כן אמר יצף יי' וגו'. וכן רמז אונקלוס מימרא דיי' והבן:

לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש. פחד יצחק ידוע מדברינו. וכן הוא אומר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יי' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יי' ואל טובו באחרית הימים (הושע ג ה'). אמר כי יבקשו הרחמים השם הגדול בן ארבע אותיות ומדת הדין שלמטה הנרמזת לדוד וישפיעו פחד יצחק אל השם ואל טובו הנזכר. ואומרו באחרית הימים רמז אל הטוב הנזכר שהוא באחרית הימים. ועל המדה הזו תקנו אלהי יצחק ופחד יצחק היא האש האוכלת על גבי המזבח היא מדת הדין שלמעלה העזה שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה:

ספר הבהיר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. אטו יש אדם שישבע כך באמונת פחד אביו אלא עד כאן לא ניתן כח ליעקב ונשבע בכח שנתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. ומאי ניהו שממנו יוצא הרע שמתהא את בני אדם. ומאי ניהו הוא דכתיב ותפל אש ה' (מלכים א' יח לח) וכתיב כי יי' אלהיך אש אוכלה:

ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים. המלאכים האלו הם שני המלאכים המלוין את האדם אחד טוב ואחד רע וקבלתם מזרועות עולם ופגעו ביעקב כי הוא המקבל משניהם כאשר רמזתי ומלת לדרכו רומזת למדתו כד"א ויבא יעקב שלם. והבן זה:

ובספר הזוהר (זוהר חדש נח כ' ט"ד) מצאתי משרייתא קדישא דערע. <תרגום - המחנה הקדוש שפגש יעקב (זה מה ששמעו רבי אלעזר ורבי יוסי)>. יעקב אברהם ויצחק הוו דערעו ליעקב כד אשתזיב מלבן. <(זה המחנה היה) אברהם ויצחק היו שפגשו את יעקב כשניצל מלבן>. ולא דא בלחודוי אלא לכל צדיקייא נשמתהון דצדיקייא מערען קדמוהי לשזבותיה. <ולא זה בלבד אלא לכל הצדיקים נפגשים אליהם נשמות הצדיקים להצילם>. זכאין אינון צדיקייא דנטרין להון משרתי קדישי עליון דכתיב כי מלאכיו יצוה לך. <אשריהם אלו הצדיקים ששומרים אותם מחנות קדושי עליון שנאמר "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך">. מלאכי השרת מסייעין אותו. שכינה מסייעת אותו. רבי נתן אומר נשמתן של צדיקים מסייעין אותו וכו'. ואני שמעתי ולא אבין שהרי יצחק

אבינו ע"ה היה חי בבוא יעקב אבינו ע"ה מבית לבן. ויש מפרשים ויפגעו בו לשון תפלה שנתפללו עליו:

(אמר העורך - מכיון שהמאמר הקודם הובא בקיצור גדול הביאו מעתיק הרקאנטי מכתב היד, מן הזוהר בהרחבה):

נסים חלפן-אני המעתיק מצאתי בספר הזוהר [מצורע נ"ה ב'] וז"ל רבי אלעזר ורבי יוסי חמוי הוו אזלי מאושא ללוד. <תרגום - רבי אלעזר ורבי יוסי חמו היו הולכים מאושא ללוד>. אמר רבי יוסי לרבי אלעזר אפשר שמעת מאבוך מאי דכתיב ויעקב הלך לדרכו וכו'. <אמר רבי יוסי לרבי אלעזר אולי שמעת מאביך הסבר על הכתוב "ויעקב הלך לדרכו" וגו'>. אמר ליה לא ידענא. <אמר לו איני יודע>. עד דהוו אזלי מטו למערתא ללוד שמעו ההוא קלא דאמר תרי עוזלין דאילתא עבדו קמאי רעותא דניחא לי. <בעוד שהיו הולכים הגיעו למערה של לוד שמעו קול ההוא דאומר שני עופרי אילה עשו לפני הרצון שהיה לי לנחת רוח>. ואינון הוו משירייתא קדישא דערע יעקב קמיה. <ואלו היו מחנה הקדושה שפגע יעקב לפניו>. איתרגיש ר' אלעזר ואסתער בנפשוי ואמר מריה דעלמא כך אורחוי טב לן דלא נשמע שמענא ולא ידענא. <התרגש רבי אלעזר והסתער בנפשו ואמר אדון העולם כך דרכיו, דהיינו אם כך דרכה של בת קול טוב לנו שלא נשמע כלום, ממה שמענו לא הבנו כלום>. איתרחיש ליה ניסא ושמע ההוא קלא דאמר אברהם ויצחק הוו. <קרה לרבי אלעזר נס ושמע קול ההוא שאמר אברהם ויצחק היו>. נפל על אנפוי וחמא דיוקנא דאבוי. <נפל על פניו דהיינו עשה יחוד וראה צורת אביו>. אמר ליה אבא שאילנא ואתיבונא דאברהם ויצחק הוו דערעו ליעקב כד אישתזיב מלבן. <אמר לו, אבא! שאלתי מי אלו שני העופרים והשיבו לי שאברהם ויצחק היו שפגעו ביעקב כשניצל מלבן (והרי יצחק היה עוד חי)>. אמר ליה ברי פוק פתקך וסב סבתך. <ענה לו אביו בני הוציא פתקך דהיינו מה ששמעת מבת קול, וקח גם דברי אביך הזקן>. פום ממלל רברבן הוה. <אותה בת קול ששמעת יצא מפה מדבר גדולות דהיינו השכינה שבאה עם נשמות אברהם ויצחק להציל את יעקב>. ולא דא הוא בלחודוי אלא לכל צדיקייא נשמתהון דצדיקייא מערעין קדמוהי לשיזבותיה. <ולא זה הוא לבדו דהיינו שלא רק ליעקב נזדמנו מלאכי אלהים להצילו אלא לכל הצדיקים בכל הדורות מזדמנות נשמות של צדיקים לפניהם להצילם בעת צרתם>. ואינון מלאכיא קדישיא עילאי. <ואלו הם מלאכים הקדושים העליונים>. ות"ח יצחק קיים הוה בההוא שעתא אבל נשמתיה קדישא איתנסיבת בכורסייא יקרא דמאריה. <ובוא וראה כי יצחק היה חי באותה השעה אבל נשמתו הקדושה נלקחה ממנו בכסא הכבוד של קונו>. כד איתעקד על גביה

מדבחא. <דהיינו בעקידה פרחו נפשו רוחו ונשמתו ואח"כ חזרו נפשו ורוחו ונשמעתו נשארה בכסא הכבוד>. ומכדין אסתמו עינוי מחיזו היינו דכתיב ופחד יצחק היה לי עכ"ל. <ומאז נסתמו עיניו מראות ונחשב כמת היינו שכתוב "ופחד יצחק היה לי">:

וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. ענין הפרשה הזאת לפי הסוד הרמוז בה הוא רמז להשפעה הבאה מיעקב אל הארץ העליונה והמלאכים אשר לפניו הם למודי יי' וכבר רמזתים. והנה הם לפני יעקב מה שאין כן במלאכים הנזכרים למעלה ושלחם ארצה שעיר שדה אדום. ארצה היא הארץ העליונה. ור"ל ארץ ה"א השנייה של שם בן ד' אותיות. שעיר כד"א ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא). שדה היא שדה של תפוחים המשפעת לארץ הנזכרת. אדום היא האדומה ממדת הדין והנה יעקב הנזכר בא דרך הנצחים ויסוד עולם אל הארץ הנזכרת:

ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה מלת כה רומז לכנסת ישראל כד"א כה תברכו. לאדוני כד"א אלהי ואדני לריבי (תהלים לה כג) והרמז למדת הדין. ובאמרו עבדך רמז כי הוא משפיע אליה. ויהיה מלת עבדך נאמרת בלשון ארמית ופירוש בו עושך. עם לבן פירשתיו. ואחר מלשון אחרית כי שם פוסק המעיין:

ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדוני למצא חן בעיניך. אמר כי היו לו חמשה דברים. שור כד"א ופני שור מהשמאל. חמור הוא חמורו של אברהם אבינו ע"ה הנוער במשמרה ראשונה. ומפני שאמר על עצמו עם לבן גרתי שרמז כי עיקר קבלתו מן החסד בבואו אל הארץ הנזכר הוצרך להקדים השור לחמור כי עיקר קבלתה מן הגבורה הנרמזת לשור. והצאן רמז לתפארת ישראל שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד יז). עבד ושפחה הרמז ללימודי יי' זכר ונקבה בראם. להגיד לאדוני ר"ל להמשיך כד"א ונגד ונפק. ועל הדרך הזה יש לפרש ופי יגיד תהלתך. למצוא חן בעיניך. מלת חן מלשון תחנה הרומז בכל מקום לשכינה כד"א ואתחנן. ואמר בעיניך כי הראיה מכח מדת הדין כאשר רמזתי:

וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו. הולך לקראתך. על דרך אלי תבא וכבר פירשתיו. וארבע מאות איש עמו. ירמוז על ארבע מאות כחות אלהיות הנאצלות ממדת הדין ונקראים בתי דינין של מעלה. וכשמתאחדין ביעקב מתהפכין לרחמים:

ספר הזוהר [אדרא רבא קכ"ט א'] מהאי מצחא נהרין ארבע מאות בתי דינין. <תרגום - מאותו המצח מאירים ארבע מאות בתי דינים>. כד אתגליא האי רצון כלהו משתככן קמיה. <וכשמתגלה הרצון הזה כולם נשקטים לפניו>. הה"ד דינא יתיב כלומר יתיב באתריה ולא אתעביד. <זה שכתוב "דינא יתיב" כלומר שנשאר במקומו והדין אינו עושה>. ותאנא שערא לא קאים בהאי אתר משום דאתגלייא ולא אתחפיא ואיסתכלון מאריה דינא ואשתככון ולא איתעביד. <ולמדנו שלא נמצא שערות במקום הזה משום שמתגלה ואינו מתכסה כדי שיסתכלו בעלי הדין ויהיו נשקטים והדינים לא יעשו>:

וייראו יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר ואת הגמלים לשני מחנות. כבר ידעת כי היראה מכח מדת הדין ועל כן ויצר לו. והוצרך לזה בבואו מן השדה הנזכר אל עשו אחיו להשפיע אל הארץ הנזכרת כפי ענינה. והנה חצה כל אשר אתו לשני מחנות להשפיע לה ויין וחלב משני זרועות עולם והבן כל זה:

ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה. רמז כי עיקר קבלתה היא ממדת הגבורה כי ממנה יונקת תחלה. ולזה רמז באמרו והכהו והבן זה מאד. והמחנה האחרת רומז למדת החסד וזהו לפליטה. ובעבור כי הם נקראים אב ואם על כן כינה הראשון לנקבה והשני לזכר דוגמא לדבר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (משלי). כד"א רגליה יורדות מות (משלי). והבן זה:

ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יי' האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואטיבה עמך. בהצטרך יעקב הנזכר להשפיע למטה שיתף עמו זרועות עולם הנרמזים באלהי אברהם ואלהי יצחק שלא יראה כקציצה בנטיעה על כן לא אמר אלהי אבי אברהם ויצחק. גם פשט הכתוב רמז לנו רמז גדול כי בתחלה קרא אל אלהי אבותיו אשר לו הגדולה והגבורה ואחרי כן לתפארת ישראל שנאמר יי' האומר אלי. דוגמא זה אמר פעם אחרת האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק ואחרי כן אמר האלהים הרועה אותי. והנה קרא לכל הכחות ודבור קטונתי לכל הכחות הנזכרים ולעולם בהמשכת הכל ויחודו. ודע והבן כי כפי הבקשה והמקום אשר הבקשה נאצלת משם תהיה כוונת המתפלל כמו שאמרו רבותינו ז"ל מפני מה אין ישראל נענין לפי שאינן יודעין להתפלל בשם ופירש החכם רבי עזרא ז"ל והוא הנכון בשם הראוי לאותו ענין ושלא תהא המחשבה זזה מייחוד הכל. והבן זה מאד כי יש בכל ענין שם שמורה עליו. יש ממונה על הסליחה והתפלה והרחמים. יש ממונה על הדמעה. יש על הפגעים והצרות. יש על שאלת בנים. יש על המזונות. יש על הגבורה. יש על החסד. ואם אין אדם יודע לכוין בתפלתו באותו השם הממונה על מה שצריך לו מי גרם לו שלא יפיק

רצונו סכלותו ומיעוט השגתו וחושב בדעתו מחשבה רעה שהשם יתעלה מנע ממנו חפצו ורצונו ואינו אלא סכלותו כענין שנאמר אולת אדם תסלף דרכו וגומר (משלי יט ג). וחטאתיכם מנעו הטוב מכם (ירמיה ה כה). אמנם כשיהיה בקי בהן ובשמותיהן ויצטרך לבקש לפני השם בקשה או שאלה וישים דעתו וכוונתו אל השם הממונה על שאלתו לא די שיפיק חפצו ורצונו אלא שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה. משל לאוצר מלא כל טוב שיש בו כמה חדרים כל חדר מיוחד לדבר אחד. בחדר זה מאכל. בזה משתה. בזה זהב. בזה מרגליות. בזה מלבוש. כשאדם צריך לאכול ואינו יודע החדר שהמאכל בה אפשר שימות ברעב והחדרים מלאים כל טוב לא מפני שמנעו ממנו בקשתו אלא שאינו יודע באי זה חדר הוא הדבר הצריך לו. ואמרו רז"ל במדרש תילים אם אתה עונה לי מוטב ואם לאו אני קורא לישראל סבא. וכן אמרו עוד הרוצה להחכים ידרים. להתעשר יצפין. שנאמר מצפון זהב יאתה (איוב לז כב) וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום. כתב החכם רבי עזרא ז"ל לא אמרו יתפלל בדרום אלא ידרים כלומר יכוין לבו למדת הדרום לאור הבהיר. ועל זה היו שלמים נדרים ותודה נשחטים בדרום. והרוצה להתעשר יצפין למדת הצפון אשר משם העושר עד כאן לשונו ז"ל:

ספר הזוהר [אדרא רבא ק"ל ב'] תאנא כד הוה רב המנונא סבא בעי לצלאה צלותיה אמר לבעל החוטם אני מבקש לבעל החוטם אני מתחנן. היינו רזא דכתיב ותהלתי אחטם לך. והענין בעבור שהיה צריך למדת הדין על כן היה אומר לבעל החוטם לא אמר אל החוטם רק בקש מעילת העלות יתעלה שישפיע ברכתו למדת הדין הצריכה אליו שתהיה בקשתו נעשית על ידה דוגמא לדבר זה אמרו רז"ל עמוד מכסא הדין ושב על כסא רחמים ולפעמים להפך והכל בכח עילת העלות יתעלה המשפיע להם כענין שאמרו רז"ל אין הרוכב טפילה לסוס אלא הסוס טפילה לרוכב. הרוכב על הסוס הוא מושל בו להנהיגו כרצונו כך אין פעולה למדות זולתי רצון הרוכב עליהם כד"א כי תרכב על סוסיך וגומר(חבקוק ג ח'). כי רצונו הוא רצונם. וכן הוא אומר בטחו ביי' עדי עד כי ביה יי' צור עולמים (ישעיה כו ד). פירוש עדי עד נצחי וקיום עד אין סוף כי ביה יי' כלומר מיוחד צור העולמים בכל מדה שיש לו. הן במדת הדין הנרמזת בשם יה כענין שנאמר יסור יסרני יה (תהלים יז טז). כי יד על כס יה. אם עונות תשמר יה (תהלים קל ד). ובראשית רבה אשרי הגבר אשר תיסרנו יה (תהלים צד יב). השם אינו אומר אלא יה. כמי שעומד לפני הדיין והדיין דן אותו. והן במדת רחמים שהוא השם הגדול בן ארבע אותיות מיוחד הוא בכולן וכולן מיוחדים בו זהו שנאמר כי ביה יי' צור עולמים (ישעיה כו ד). ועל כרחינו אנו צריכין לומר אחרי ראותינו שהעולם מתנהג לפעמים ברחמים

ופעמים בדין שאין השינוי מעילת העלות יתעלה רק פעם פועל בזה ופעם פועל בזה כמו האומן בכליו ואי אפשר לעולם להתקיים בלתי המדות. כי לולי מדת החסד לא היתה תקנה לאדם אחר חטאו ולולי מדת הגבורה לא היה עונש לחוטא וכן בכל המדות אל הפעולות הנאצלות מהן אף כי כולן אדוקין זה בזה ורוח אחד לכל:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ב א'] תאנא אי עתיקא דעתיקין קדישא דקדישין לא איתתקן בהדין תיקונין לא אשתכחו עילאין ותתאין וכולא הואי כלא הואי:

<תרגום - למדנו אם עתיק העתיקים קדוש הקדושים שהוא אריך אנפין לא היה מתתקן באלו תיקונים לא היו נמצאים העליונים והתחתונים והכל היה כלא היה>:

שוב לארצך ולמולדתך כענין שנאמר בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו). שובה יי' רבבות אלפי ישראל. לארצך היא ארץ העליונה שהיא ליעקב. ולמולדתך ר"ל שנולדה ממנה כמו ומולדתך אשר הולדת אחריהם הפך ממולדתך הנאמרת באברהם. ואטיבה כענין אני אעביר כל טובי. עמך כענין ונבקשנו עמך. וכבר פירשתיו:

קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי וגומר. בעבור כי כל הכחות של מעלה חוץ מעילת העלות יתעלה משפיעין ומקבלין ובהשפעם צריכין לקבל על כן הוצרך יעקב לתפילה זו והבן זה. ועל כן הזכיר חסדים ואמת והבן. כי במקלי הוא המקל לבנה וכבר פירשתי סודו ובו עבר הירדן כאשר נפרש לפנינו:

הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים. כבר פרשתי ענין ההצלה בפסוק והיה המחנה הנשאר לפלטה. כי ירא פירשתיו בויירא יעקב. והכני פרשתיו בפסוק אל המחנה האחת והכהו. ובמלת אם רמז למדת הדין של מעלה הנקראת כך. בנים כד"א בנים אתם ליי' אלהיכם והבן כל זה:

ואתה אמרת הטיב אטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב. רמז בשני הטובות לשני יניקות שהיו צריכין עתה ליעקב הנזכר. ולמי אלה לפניך. כד"א אלה אלהיך ישראל. גם אלה תשכחנה (ישעיה מט טו). אלה עשן באפי (ישעיה סה ה). על אלה חשכו עינינו (איכה ה יז). והם דברי עשו הרשע. אמנם יעקב השיבו כפי מדתו הילדים אשר חנן וגומר. ובסכום המנחה לא נתגלה לי בו עדיין סוד רק אתה רואה כי הנקבות היו יותר מן הזכרים רמז כי עיקר קבלתם מן הגבורה והוזכרו בתחלה כי עיקר קבלתם בתחלה והבן כל זה. ומכאן תוכל להבין כי יעקב הוצרך לשלוח המנחה קודם ראיית פני אחיו לפי סדר ויחוד המרכבה עליונה כד"א גם הנה עבדך יעקב אחרינו וזהו פירוש אכפרה פניו במנחה כתרגומו והבן זה בסוד והקריב את אשר לחטאת ראשונה. ואמר אולי ישא פני רמז לפנים המאירים:

ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו. הנחל הוא הירדן הנרמז ליסוד עולם כי משם ירד בנחל. וידעת כי דרך הצדיק יתפשטו המעיינות למדת הדין של מטה. ויעבר את אשר לו. רמז לתפארת ישראל אשר ליעקב והבן כל זה הענין היטב ותבין ממה שאמרו בעלי הקבלה האומרים כי כל ספירה מבקשת ומתפללת לאשר עליה לאור באור החיים עד הנותן בלתי מקבל כענין שאמר בלויתן הידוע הירבה אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות (איוב מ כז) והבן. גם מן המנחה ששלח יעקב לעשו תתבונן על סוד העזאזל כי על כרחו הקטיגור נעשה סניגור. ועוד נרמוז הענין הזה בגזירת האל:

ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. כבר ידעת כי המלאך הזה הוא שרו של עשו. ולפי הפשט רמז הענין הזה על דור השמד. וכן אמרו רז"ל בבראשית רבה נגע בצדיקים שהם עתידים לצאת ממנו זה דורו של שמד. כי המאורע הזה רמז לדורותיו אחריו כענין שאמרו רז"ל כל מה שאירע לאבות סימן לבנים. אבל על דרך הסוד כבר הודעתיך כי איברי האדם הם ענפים מן המרכבה עליונה ומרמ"ח אצילות שיש באדם העליון נגלו רמ"ח מצות עשה ורמ"ח מלאכים הנקראים לבעלי הקבלה מלבוש השכינה ושמם כשם רבם וכמו כן שס"ה ענפים של דין יש באילן העליון משם שס"ה ימים ושס"ה גידין. וגיד הנשה יש לו חמשה ענפים מימין וחמשה ענפים משמאל ובין כלם עשרה כנגד עשר כתות של טומאה הסובבים המרכבה שנאמר סביב רשעים יתהלכון (תהלים יב ט) והגיד הזה סמוך לברית ששם ישיבת אלו הכתות והנה האוכל אותו מושך עליו רוח הטומאה כי אבר מחזיק אבר. ולשון הנשה ר"ל גיד המשכה ומנשה עבודת השם יתעלה וזהו על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה כי הם הנזהרים מכחות הטומאה. והנה איברי יעקב אבינו ע"ה כולם היו תקיפים ולא יכול בהם שרו של עשו הבא מרוח הטומאה רק בגיד הנשה מצא מקום לחול שם. ויש מן האחרונים שכתבו כי עונש האוכל גיד הנשה ולא עשה תשובה להתגלגל בקדישה הנקראת זונה נשכחה זהו וחיתם בקדשים (איוב לו יד) מדה כנגד מדה. וברוך יודע האמת. ויש עוד לרבותינו ז"ל ענין מופלג בזה הספור רמזו בותקע כף ירך יעקב. אמרו בספר הזוהר [זוהר ח"א כ"א ב'] בלשון זה והוא צולע על ירכו דא איהו נצח ישראל. <תרגום - "והוא צולע על ירכו". ירכו פירושו ספירת נצח של ז"א הנקרא ישראל>. ירכו כתיב ולא ירכיו. <כתוב "ירכו" בלשון יחיד ולא ירכיו בלשון רבים>. דא דרגא רביעאה דלא אתנבי מתמן בר נש עד דאתא שמואל נביאה. <זה יורה שהוא מדרגה רביעית דהיינו נצח שאיש לא יתנבא משם עד שבא שמואל>. ועל דא כתיב וגם נצח ישראל לא ישקר. <ועליה כתוב "גם נצח ישראל לא ישקר">. כדין

איתתקן דרגא דהוה חלשא מכד אסתכן יעקב מן ממנא דעשו. <אז נתתקן מדרגת הנצח שהיתה חלשה מעת שנסתכן יעקב אבינו על ידי המלאך הממונה על עשו>. דאגע בכף ירכו כד אתא לגבי יעקב נטל תוקפא מההוא פנות ערב בדינא תקיפא. <שנגע בכף ירכו כשבא שרו של עשו ליעקב לקח יעקב התחזקות מאותו פנות ערב הוא שרו של עשו בדין תקיף>. ויעקב הוה אתכלל ביה ולא יכיל ליה. <ויעקב היה נכלל בו ועל כן לא יכול לו>. וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו. <"וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו">. נטל תוקפא דדינא מתמן. <ולקח יעקב התחזקות משם כלומר כשהמלאך נגע בכף ירכו בהתאבקותו עם יעקב כדי להפילו לקח יעקב כח וחיזוק מאותו הירך בכדי לדחות המלאך משם בכח אותו תוקף הדין>. בגין דירכא איהו לבר מגופא ויעקב גופא הוה וגופא הוה כליל ברזא דתרין דרגין ברזא דאיקרי אדם. <משום שהירך הוא מחוץ לגוף כי יעקב הוא ספירת תפארת המכונה גוף וגופו זה כלול בסוד ב' המדרגות שהם דכר ונוקבא בסוד שהוא נקרא אדם>. דכיון דנטל תוקפא לבר מגופא מיד ותקע כף ירך יעקב. <וכיון שיעקב לקח חיזוק מבחינת מחזה ולמטה שהוא מחוץ לגוף שלו מיד ותקע כף ירך יעקב>. ולא אתנבי בר נש מתמן עד דאתא שמואל. <ולא נתנבא איש משם עד שבא שמואל ותיקן את הנצח>. ועל דא נצח ישראל כתיב ביה כי לא אדם הוא. <ועל כן כתוב אצל נצח ישראל כי לא אדם הוא>. ויהושע איתנבי מהודו של משה שנאמר ונתת מהודך עליו. <ויהושע נתנבא מספירת הוד של משה שכתוב בו "ונתת מהודך עליו">. ודא דרגא חמישאה נצח ירכא שמאלא דיעקב. <הוד הוא מדרגה חמישית, נצח הוא ירך שמאל של יעקב>. ובגין כך אתא דוד וכליל בימינא. <ועל כן בא דוד וכלל אותו בימין>. דכתיב נעימות בימינך נצח ימינך נצח לא כתיב אלא בימינך. <שלא כתוב נעימות ימינך נצח אלא בימינך נצח שזה יורה שמקודם דוד לא היה הנצח בימין>. מאי טעמא דאתחלש ירכא דיעקב ובגין דאיתרבי ביה סטר מסאבו ונקיט תוקפא מיניה. <ושואל מהו הטעם שנחלש ירך יעקב, ומשיב משום שיתגבר בו צד הטומאה ולקח חיזוק ממנו>. ואתעכב עד שמואל ועל דא אתא לאדכרא דדא איהו ירכא דישראל דכתיב וגם נצח ישראל. <ונתעכב התיקון עד שמואל ועל כן בא שמואל להזכיר שזה הוא ירך ישראל שכתוב "וגם נצח ישראל">. ועל דא כל מילוי הוי בדינא בשירותא ובסופא. <ועל כן כל דבריו של שמואל היו בדין בהתחלה ובסוף>. ותו קודשא ב"ה כליל ליה לבתר בהוד. <ועוד כלל אותו הקב"ה גם בספירת הוד>. אימת לבתר דמשח מלכין. <ושואל אימתי כלל אותו הקב"ה בהוד, ומשיב בעת שמשח המלכים שאול ודוד>. ועל דא הוה שקיל שמואל כמשה ואהרן מה משה ואהרן בתרין סטרין דלעילא אוף הכא שמואל לתתא בגוונא דאינון תרין סטרין.

<ועל כן שקול שמואל כמשה ואהרן, מה משה ואהרן היו נבדלין לב' צדדים של מעלה כך שמואל למטה היה כמוהם בב' צדדים ימין ושמאל>. ומאן אינון נצח והוד. <ומי הם אלו ב' צדדים הן נצח והוד>. בגונא דמשה ואהרן לעילא. <כמו משה ואהרן של מעלה>. ועל דא שקיל הוה שמואל כמשה ואהרן. <ועל כן היה שקול שמואל כמשה ואהרן>. דוקא שמואל דהא שית עקרין כולהו אחידן דא בדא. <דוקא שמואל שעל ידי שמואל שש קצוות התפארת נכללו זה בזה>. ומשה ואהרן ושמואל אוף הכי אחידן. <ומשה ואהרן שהם בחינת ימין ושמאל נאחזים ומיוחדים בימין ושמאל שלמטה מחזה שהוא שמואל כך אחוזים יעקב משה ויוסף>:

ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל. תמצא שינוי השם באברהם ויעקב ולא ביצחק כי מדתו דין ואינו מעביר ראשון ראשון כמו החסד והרחמים:

ובספר הבהיר אותו כח שניתן ליעקב אבינו ע"ה שמו ישראל והרמז לישראל סבא. וטעם יש לי כל ידעת פירוש מלת כל אשר ליעקב. וטעם וישתחו ארצה שבע פעמים יתכן שירמוז לשבעה קצות וסוד השתחויה ארמוז בקריאת שמע בגזירת האל וזה עד גשתו עד אחיו כלומר שהפך מדת הדין למדת רחמים. ומה שהעיר אותי על זה הוא מה שמצאתי לרבותינו זכרונם לברכה בבראשית רבה אמרו שם וישתחו ארצה שבע פעמים. למה שבע אמר לו הריני רואה עצמך כאילו נתון לפנים משבעה רקיעים ויושב ודן ואני נדון לפניך ואתה מתמלא עלי רחמים. אמר לו רבי חנינא ברבי יצחק לא זז משתטח והולך משתטח והולך עד שהכניס מדת הדין במדת רחמים:

וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה. אמר כי נסע עשו לשעיר כי שם מקומו. ויעקב לסכות כדאמר בספר הבהיר מאי ניהו סכות אמר ליה בית דכתיב בחכמה יבנה בית (משלי כד ג). ומנלן דסכות הוי בית דכתיב ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית. והרמז לסוכת דוד. ובמקומו יתבאר בגזירת האל. ועוד יש בפסוקים אלו ענין מופלא רמוז בסוד יום הכפורים ובמקומו יתבאר בגזירת האל:

ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל. דרשו רבותינו ז"ל במגלה מניין שקראו הקב"ה ליעקב אל שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל. ר"ל כי אלהי ישראל הרומז לשכינה קרא ליעקב אל הרומז למדת רחמים. ובבראשית רבה הביאו הסוד הזה בלשון אחר אמר לו אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים. ר"ל השכינה אמרה ליעקב הנזכר אתה אלוה בעליונים אלו ה' ספירות אחרונות. ואני אלוה בתחתונים שהיא מנהגת העולם השפל שנאמר והוא ישפוט תבל בצדק (תהלים ט ט'):

ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ. פשט הפרשה ידוע. עוד נרמוז בו סוד גדול. כבר רמזתי לך כמה פעמים כי כשבני אדם מקלקלין מעשיהם אז כחות הטומאה מתפשטין בהיכלי קדש וכבר ידעת סוד דינה וסוד שכם בן חמור הנוער במשמרה ראשונה שכחות מדת הדין מושלים בעולם. וטעם החוי מלשון נחש הקדמוני. זהו סוד ויענה כמה דאת אמר ונחלתי שמתם לתועבה (ירמיה ב ז') הפך לא תביא אתנן זונה וגו'. וזהו כי נבלה עשה בישראל. וסוד לא נוכל לתת את אחותינו לאיש אשר לו ערלה והמשכיל יבין. וטעם אך בזאת פירשתיו:

ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני עשו אחיו. אמר נגלו לשון רבים רמז לכחות הכתרים שהיו בבית אל כאשר רמזתי זהו כי אלהים קדושים הוא. אך יש אלהים שופטים בארץ (תהלים נח יב):

ואלה תולדות עשו הוא אדום. כשתתבונן בתולדות עשו תמצא כי רוב תולדותיו היו על ידי ממזרות כי ממדה שגברה עליו יוצאין כמו שאמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר (זהר חדש מ"ו טור ג') מחשבה רעה בגין דאקרי איהי רעה דרגא דאיהי רעה בגין כך איקרי מחשבה רעה. <תרגום - מחשבה רעה נקראת היא משום שהמדרגה שעליה היא רעה, ומשום זה נקראת מחשבה רעה>. הכא קיימין כל רעותין בישין וכל הרהורין בישין וכל זנותין וכל בישין דעלמא. <כאן נמצאים כל הרצונות הרעים וכל ההרהורים הרעים וכל מעשי זנות וכל הרעות שבעולם>. ואיהי קיימא לכל רעותין אילין דאסתאב בר נש בהו. <והיא עומדת על כל הרצונות האלו שיטמא האדם בהם>. וזהו אמרו אשר מצא את הימים במדבר כי שם מקומו. ומכאן תבין רמז אחר באיסור העריות והבן:

ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלוך מלך לבני ישראל. דע כי בפרשה זו נרמזו ענינים מופלאים בספר הזוהר וכשתתבונן בהם תבין מאמר רבותינו זכרונם לברכה מלמד שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן. והבן כי בכל המלכים נאמרה מיתה חוץ מן האחרון כמו שאמרו רבותינו ז"ל שיתף מדת רחמים עם מדת הדין ועל כן הזכיר שם המלך ואשתו ואף כי בדברי הימים תמצא מיתה במלך האחרון רמז על סוד שמיטין ויובלות. ועוד כי שם כתב הדד וכאן הדר. ובמלה אלה רמז לאלה תשכחנה. ומלכים מגזרת מלכות. בארץ אדום רמז למדת הדין. לפני מלך מלך לבני ישראל. מדת רחמים הרמוזה לישראל סבא:

ספר הזוהר [אדרא רבא קכ"ח ע"א] תנא רזין דרזייא כד פתח רבי שמעון ית פומיה ארעא אזדעזעת וחברין אתחלחלו וארכובתהון דא לדא נקשן. <תרגום - למדנו סודי סודות כשפתח רבי שמעון פיו נזדעזע הארץ והחברים נתחלחלו וארכובותיהם נקשו זה

לזה>. גלי ברזא פתח ואמר ואלה המלכים וגומר. <גילה בסוד ופתח ואמר כתוב "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך" וגו'>. זכאין אינון צדיקייא דאיתגלי להון רזי דרזין דאורייתא דלא איתגלי לקדישי עליונין. <אשריהם הצדיקים שנתגלו להם סודי הסודות של התורה שאינם מתגלים לקדושים עליונים דהיינו למלאכים>. מאן ישגח בהאי ומאן יזכה בהאי. <מי ישגיח בזה ומי יזכה בזה הכתוב "ואלה המלכים">. דהוא סהדותא על מהימנותא דכולא. <שהוא עדות על האמונה של הכל>. צלותא ורעוא יהא דלא איתחשב לחובא לגלאה דא. <תפלתי תהיה לרצון שלא יהיה נחשב לחטא לגלות זה>. ומאן יימרון חברייא דהא קרא קשיא. <ומה יאמרו החברים שהרי מקרא קשה הוא>. דלא הוה ליה למיכתב הכי. <שהרי לא היה צריך לכתוב כך>. דהא חזינן כמה מלכין הוו עד דלא ייתון בני ישראל ועד לא יהא מלכא לבני ישראל. <כי ראינו כמה מלכים שהיו לאדום מטרם שבאו בני ישראל ומטרם שהיה מלך לבני ישראל>. ומה איתחזי הכא. <ומה מראה לנו כאן>. אלא רזא דרזין הוא דלא יכלין בני נשא למנדע ולאשתמודע ולמירחש בדעתייהו בהאי. <אלא סוד הסודות הוא שלא יכולין בני אדם לדעת ולהוודע ולעיין בדעתם בזה>. תאנא עתיקא דעתיקין טמירא דטמירין עד דלא זמין תקוני מלכא ועטורי עטורין שירותא וסיומא לא הוה. <למדנו עתיק של כל העתיקין הצפון מכל צפון מטרם כשהכין תקוני המלך ועטרי עטרות ראשית וסיום עוד לא היה דהיינו הכנת הכלים והאורות היתה בטרם החכמה העליונה והתחתונה>. והוה מגליף ומשעיר ביה ופריס קמיה חד פרסא ובה גליף ושעיר מלכין. <והיה מחוקק ומשער בחכמה ופרש לפניו גבול אחד ובו חקק ושיער מלכים>. ותיקונוי ולא אתקיימו. <ותיקוניו לא נתקיימו>. הה"ד ואלה המלכים וגו' לפני מלוך מלך וגו'. <זה שכתוב "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלוך מלך לבני ישראל">. מלכא קדמאה. <ופירושו לפני שמלך מלך ראשון לבני ישראל>. וכלהו דגליפי בשמהן אתקראו ולא אתקיימו עד דאנח לון ואצנע לון. <וכולם שנחקקו נקראים בשמותיהם ולא נתקיימו עד שעזב אותם והצניע אותם>. לבתר זימנא דהוה מסתלק בההוא פרסא ואתתקן בתיקונוי. <ולאחר מכן היה מתעלה בגבול ההוא ונתתקן בתקוניו>. [אדרא רבא קל"ה א'] תאנא בצניעותא דספרא עתיקא דעתיקין. <תרגום - למדנו בספרא דצניעותא עתיקא דעתיקין דהיינו א"ק>. עד לא זמין תיקונוי באני מלכין ומשעיר מלכין ולא הוו מתקיימין. <עד שלא הזמין ולא תיקן את פרצופי האצילות היה בונה מלכים ומשער שיעור המלכים ולא היו מתקיימים>. עד דאנח לון ואצנע לון לבתר זמנא. <עד שעזב אותם והצניע אותם לזמן אחר>. הה"ד ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום. <זה שכתוב "ואלה

המלכים אשר מלכו בארץ אדום">. באתר דכל דינין קיימין תמן. <פירוש ארץ אדום בכל מקום שכל הדינים נמצאים שם>. וכלהו לא אתקיימו עד דרישא חיורא עתיקא דעתיקין איתתקן. <וכולם לא נתקיימו עד שראש הלבן עתיק העתיקים נתתקן היינו גולגלתא באריך אנפין>. כד איתתקן תקין כל תיקונין דלתתא תקין כל תיקונין דעילאה. <כשנתתקן תקן כל התקונים שלמטה ותקן כל התקונים שלמעלה>. מהכא אוליפנא כל רישא דעמא דלא איתתקן הוא בקדמיתא לית עמא מתתקנין. <ומכאן למדנו כל מנהיג עם שלא נתתקן תחילה אין עמו מתתקנים>. [ואי איהו מתתקן כלהו מתתקנן] . <ואם הוא מתתקן כולם מתתקנים>. ואי איהו לא מתתקן בקדמיתא לא יכלין עמא לאיתתקנא ביה. <ואם הוא אינו מתקן עצמו תחילה אין העם יכולים להתתקן>. מנלן מעתיק יומין. <מאין לנו זה מעתיק יומין>. דעד לא אתתקן הוא בתיקונוי לא אתקיימו כל אינון דבעא לתקנא וכולהו עלמין אתחרבו. <שכל עוד שהוא לא נתתקן בתקוניו לא נתתקנו כל אלו שצריכים להתתקן וכל העולמות נחרבו>. [אדרא רבא קמ"ב ע"א] חסד ימינא, וגבורא שמאלא אתבסם דא בדא ואיקרי אדם כליל מתרין סטרוי. <תרגום - חסד ימין גבורה שמאל נמתקת הגבורה בחסד ונקרא אדם הכלול מב' צדדים>. ובגין כך בכולהו כתרין. <ומשום זה בכל הספירות (יש ימין ושמאל)>. עד לא זמין תיקוני מלכא עתיקא דעתיקין חרב עלמין ובנא עלמין. <בטרם שהוכנו תקוני המלך היה עתיק דעתיקין מחריב עולמות ובונה עולמות>. ואתתקן תיקונין לאתקיימא ההוא נוקבא ולאתבסמא. <ומתקן תקונים לקיים את אותה הנוקבא ולהמתיקה>. ולא אתקיימו עד דנחית חסד עילאה ואתקיימו ואתבסמו תיקוני נוקבא בהא אמה מקרי חסד. <ולא נתקיימה עד שירד החסד העליון ונתקיימו ונמתקו תקוני הנוקבא ביסוד הזה שנקרא חסד>. הה"ד ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום. <זה שכתוב "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום">. אתר דכל דינין משתכחין תמן ואינון תיקוני אתתא. <הוא המקום אשר כל הדינים נמצאים שם ואלו תקוני האשה>. אשר היו לא כתיב אלא אשר מלכו דלא אתבסם עד דאיתתקן כולא ונפק חסד. <ולא כתוב אשר לא היו אלא אשר מלכו שלא נמתקו עד שהתקין הכל ויצא החסד הזה שהוא עטרת היסוד ששם נגלה החכמה>. הה"ד וימת וימת דלא אתקיימו ולא אתבסמו דינא בדינא. <וזה שכתוב וימת, וימת בכל המלכים כי לא נתקיימו ולא נמתקו להיותם דין בדין>:

וימלך באדום בלע בן בעור וגו'. וימלך באדום מקום הדין בלע בן בעור כד"א בלע המות (ישעיה כה ח) והוא בלעם בן בעור והבן זה עירו מקום אצילותו דנהבה דין הבה ולא נתקיים בו העולם כי לא היה בו שלימות האדם העליון ותקונו:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ה א'] וימלך באדום בהאי יקירא הוא אתר דכל דינין מתקטרין תמן ותליין מתמן. <תרגום - "וימלוך באדום" הוא סוד יקר, הוא מקום שכל הדינים נקשרים שם ותלוים משם>. בלע בן בעור תנא הוא גזירת דינא תקיפא דתקיפין דבגיניה מתקטרין אלף אלפין מארי דיבבא ויללא. <"בלע בן בעור" (הוא המלך הראשון הוא הדעת) למדנו שהוא גזרת דין הקשה שבקשים שעל ידו מתקשרים אלף אלפים בעלי יבבה ויללה>. דנהבה מאי דנהבה כלומר דין הב כד"א לעלוקה שתי בנות הב הב. <"ושם עירו דנהבה" מהו דנהבה כלומר דין הבה כמאמר לעלוקה שתי בנות הב הב>. וכיון דסליק לאתישבא לא קאים ולא הוה יכיל למיקם. <כיון שמלך הדעת עלה להתישב במדרגתו ולא היה יכול לעמוד בה>. מאי טעמא משום דאדם לא איתקן מאי טעמא דתיקוניה דאדם ודיוקניה כליל כלא ויכיל כלא לאתישבא ביה. <מהו הטעם הוא משום שאדם לא נתתקן ומאותו הטעם של תקון האדם, בצורתו כלול הכל והכל יכול להתישב בו>. ובגין דתיקונא דאדם דא לא אשתכח לא יכילו למיקם ולאתישבא ואתבטלו. <ומשום שתקון זה של אדם לא נמצא בהם לא יכלו ז' המלכים לעמוד ולהתישב ונתבטלו>. אתבטלו סלקא דעתך והא כולהו באדם כלילן. <וכי יעלה על דעתך שנתבטלו והרי כולם נכללו באדם>. אלא אתבטלו ואסתלקו מההוא תיקונא עד דייתי דיוקנא דאדם. <אלא שנתבטלו ונסתלקו מאותו התקון עד שיבוא תקון האדם>. וכד אתי האי דיוקנא אתגלפו כלהו ואתחזרו לקיומא אוחרא. <וכשבאה צורת האדם הזה נחקקו כולם וחזרו לקיום אחר>. מנהון איתבסמו ומנהון אתבסמו ולא אתבסמו ומנהון לא אתבסמו כלל. <מהם נתבשמו, מהם נתבשמו ולא נתבשמו, ומהם שלא נתבשמו כלל>. ואי תימא והכתיב וימת דאתבטלו לגמרי. <ואם תאמר הרי כתוב "וימת" משמע שנתבטלו לגמרי>. לאו הכי הוא אלא כל מאן דנחית מדרגא קדמאה דהוה ביה קרי ביה מיתה. <ומשיב אינו כן אלא כל מי שיורד ממדרגה הראשונה שהיה בה נקראת בו מיתה>. כד"א וימת מלך מצרים דנחת מדרגא דהוה ביה. <כמו שנאמר "וימת מלך מצרים", שפירושו שירד ממדרגתו הקודמת שהיה עומד בה>. מכאן יש להבין כי מה שאמרו רז"ל בבראשית רבא בונה עולמות ומחריבן לאו דווקא מחריבן אלא כאילו מעמידן לצד אחד עד תיקון פרצוף האדם העליון שנכללו בו מדת הרחמים עם מדת הדין. וענין המיתה הוא רמז לעולם ההוא שנחרב מפני אש יי' כד"א להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא והבן זה מאד. והמלך האחר שמו יובב בן זרח מלשון יבבא. ואמר בן זרח כי אצילותו ממדת יום הרמוז ממזרח. והיה מבצרה כד"א כי זבח ליי' בבצרה

(ישעיה לד ו) מלשון השחתה ובצירה. ואל תממה באמרו במלך השלישי מארץ התימני כי ידעת כי השכינה בתו של אברהם אבינו ע"ה:
וימת חושם וימלוך תחתיו וגו' בן בדד. כמו ישב בדד ועל כן הכה את מדין בשדה שנהרג בו הבל. ועירו עוית כמו שאמרו רז"ל יורד ומתעה וכו':
וימת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחובות הנהר. הנהר הזה אינו מקום המים העליונים כי לא נרמזה מדת חסד עד המלך האחרון רק הרמז לבינה כד"א ונהר יוצא מעדן. וכן מוכיח מלת רחובות כד"א ברחובות תתן קולה (משלי א כ') והרמז לחמשים שעריה הנקראים רחובות:
ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ב א'] ואי תימא אי הכי דדינא כלהו והכתיב מרחובות הנהר. <תרגום - ואם תאמר אם כן שהם כולם דינים והרי כתוב "וימלך תחתיו שאול מרחובות הנהר">. והאי לא אתחזי דינא תנא כלהו דינא בר מחד דאתקיים בתראה. <ולא נראה שיהיה דין כי למדנו שכולם דין חוץ מאחד שהוא המלך האחרון שנתקיים>. והאי שאול מרחובות הנהר דא חד עטר דאתפשט ונפק מרחובות הנהר. <ואותו שאול מרחובות הנהר הוא צד אחד שנתפשט ויצא מרחובות הנהר>. דדא היא בינה דמתפתחן מינה חמשין תרעי לסטרי עלמא דנהרין ובוצינין. <שזה הוא הבינה שמתפתחים ממנה חמישים שערים לצדדי העולם שמאירים ובוערים>. הדא הוא דאמרינן שאול מרחובות הנהר. <זה שאמרנו שאול מרחובות הנהר>. והנה על המלכים הראשונים שמתו רמז הכתוב כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו וגו'. המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו רעדה אחזתם וגו'. ועל האחרון רמז באמרו כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי' צבאות וגו' (תהילים מ"ח:ט'):
ספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ב א'] וימת וימת עברו יחדו נבהלו נחפזו דלא אתקיימו באתרייהו. <תרגום - וימת, וימת שמתו כל המלכים שכתוב עברו יחדו נבהלו נחפזו משום שלא נתקיימו במקומם>. בגין דתיקונין דמלכא לא איתתקנו. <משום שעוד לא נתתקנו התקונים של המלך>. וקרתא קדישא לא אזדמן. <והעיר הקדושה דהיינו המלכות לא נזדמנה>. הה"ד כאשר שמענו, כולהו לא אתקיימו והאי אתקיימת. <זה שכתוב כאשר שמענו כי כולם לא נתקיימו והמלכות נתקיימה>:
וימת בעל חנן בן עכבור וימלוך תחתיו הדר וגו' ושם. המלך הזה האחרון לא מת ובו נכללו כל הראשונים ובא עם בת זוגו והנה הדר כמו פרי עץ הדר ובת זוגו היא מהיטבאל בת מטרד הרמז למדת הדין של מעלה הטורדת האדם ומענישו כי עיקר קבלתה ממנו. ענין אחר מטרד רמז לחכמה עליונה. ונקראת כך כי הכל נטרדים מהשגתה שנאמר נתיב

לא ידעו עיט (איוב כח ז) והרמז לשלשים ושתים נתיבות. בת מי זהב הרמז לזרועות עולם שהם סוד המים העליונים. והאש הגדולה הנקרא זהב. ותפש סדר הבנין אף כי לפי הקבלה הוא להפך. ומלת פעו מלשון כיולדה אפעה (ישעיה מב יד) ובלשון רבותינו זכרונם לברכה פעיתא דא:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ב א'] וימלוך תחתיו הדר. מאי הדר דא חסד עילאה. <תרגום - "וימלוך תחתיו הדר" מהו הדר הוא חסד עליון>. ושם עירו פעו כדקא פעי בר נש וזכי לרוח קדישא. <"ושם עירו פעו" היינו שעל ידו פועה אדם שזוכה לרוח הקודש>. ושם אשתו מהיטבאל. בכאן אתבסמו דא בדא ואקרי. <"ושם אשתו מהיטבאל" כאן נמתקו זה בזה והמלכות נקראת אשתו>. אשתו מהיטבאל דלא כתיב בכולהו מהטיבאל אתבסמותא דא בדא. <"אשתו מהיטבאל" מה שלא כתוב בכולם שם אשתו, "מהיטבאל" מורה על התבשמות זה בזה>. בת מטרד תיקונין דמסטר גבורה. <"בת מטרד" על שם התקונים שבה מצד הגבורה>. בת מי זהב אתבסמו ואתכללו דא בדא מי זהב רחמי ודינא על כן אתדבקת איתתא. <"בת מי זהב" היינו שנמתקו ונתכללו זה בזה מי זהב הרחמים והדין. על כן נתדבקה האשה בזכר>. עוד שם (אדרא זוטא רצ"ב א') וימלוך תחתיו הדר. הדר ודאי כד"א פרי עץ הדר. <תרגום - "וימלוך תחתיו הדר" הדר ודאי דהיינו יסוד שנקרא עץ הדר כמו שכתוב "פרי עץ הדר">. ושם אשתו מהיטבאל, כד"א כפות תמרים וכתיב צדיק כתמר יפרח. דאיהי דכר ונוקבא. <"ושם אשתו מהיטבאל" כמו שכתוב "כפות תמרים" שהוא היסוד מטעם שכתוב "צדיק כתמר יפרח" שהתמר צריך זכר ונקבה על מנת לפרוח>. האי איקרי בת מטרד בת מההוא אתרא דמתטרדין כלא לאתדבקא ואיקרי אב. <ואשתו נקראת בת מטרד בת מאותו המקום שהכל טרודים להשיג שנקרא אב>. וכתיב לא ידע אנוש ערכה וגו'. <וכתוב "לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים">. דבר אחר בת מאמא דמסטרהא אתאחדן דינין דטרדין לכולא. <דבר אחר בת מהבינה שמצדה מתעוררים דינים המטרידים הכל>. בת מי זהב דינקא בתרין אפין דנהירא בתרי גווני בחסד ובדינא. <"בת מי זהב" משום שיונקת משני צדדים המאירים בשני אפנים בחסד ובדין>. דעד לא איברי עלמא לא הוו משגחין אפין באפין. <שטרם שנברא העולם לא היו משגיחים פנים בפנים>. ובגין כך עלמין קדמאין אתחרבו ועלמין קדמאין בלא תיקונין איתעבידו. <ומשום זה עולמות הראשונים נחרבו ועולמות הראשונים נעשו בלא תקון>. וההוא דלא הוה בתיקונא איקרי זיקין ניצוצים. <ואותו המלך שלא היה בתקון נקרא זיקים ניצוצים>. כהאי אומנא מרזבא כד אכתש אומנא דפרזלא אפיק זיקין לכל עיבר. <כאותו אומן נפח כשמכה בפטיש הברזל מוציא

ניצוצות לכל צד>. ואינון דנפקין להטין ונהרין ודעכין לאלתר. <ואותן ניצוצות יוצאים להטים ומאירים ומתכבים מיד>. ואילין איקריין עלמין קדמאין. <ואלו נקראים עולמות הראשונים>. ובגין כך אתחרבו ולא אתקיימו עד דאיתקן עתיקא קדישא ונפיק אומנא לאומנותיה. <ומשום כך נחרבו ולא נתקיימו עד שנתתקן עתיקא קדישא ויצא האומן לאומנותו>. ועל האי תנינן במתניתא דילן דניצוצא אפיק זיקין לתלת מאה ועשרים עיבר. <ועל זה למדנו בברייתא שלנו שהמאור הוציא זיקים לשלש מאות ועשרים צדדים>. ואינון זיקין עלמין קדמאי איתקריין ומיתו לאלתר. <ואלו הנצוצות נקראים עולמות העליונים ומתו מיד>. לבתר נפק אומנא לאומנותיה ואתתקן בדכר ונוקבא. <ואחר כך יצא האומן לאומנותו ונתתקן בדכר ונוקבא>. האי זיקין אתדעכין ומיתו והשתא אתקיים כולא. <ואלו הניצוצות שנכבו ומתו והנה עתה נתקיים הכל>. עד כאן. והבן מזה המאמר טעם איסור שתי אחיות בחייהן מה שאין כן בשאר העריות. ועל כן יש לך לדקדק מאד בספורי התורה. וכבר העירותיך על זה כי אין הבדל בין פרשה זו ובין פרשת עשרת הדברות ושמע ישראל:

ובספר הזוהר [ואתחנן רס"ה א'] א"ר שמעון אלמלא ידעין בני נשא מלין דאורייתא לינדעו דהא לית מלה או אות באורייתא דלא אית ביה רזין עילאין ויקירין. <תרגום - אמר רבי שמעון אם היו בני אדם יודעים דברי תורה היו יודעים שאין מלה בתורה או אות בתורה שאין בה סודות עליונים ויקרים>. ואמרו רז"ל בפסוק כי לא דבר רק הוא מכם דברים שאתם אומרין רק הוא הוא חייכם. משל למלך שצד צפור ונתנו ביד עבדו אמר לו הוי זהיר בצפור זה לבני אם אבדת לא תאמר צפור באיסר אבדת אלא נפשך. כי הוא חייכם:

וישב

לכו ונמכרנו לישמעאלים וידינו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו. אמרו רבותינו זכרונם לברכה בפרקי ר' אליעזר וגם בילמדנו רבי מני אומר ממכרת יוסף לא נתכפרה לישראל עד שמתו שנאמר ונגלה באזני יי' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון (ישעיה כב יד). ועל כן תרגם יונתן בן עוזיאל עד תמותון מותא תניינא וכן תרגם עוד לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי על חיקם (ישעיה סה ו) ואמסר למותא תניינא ית גוייתהון. וזה יורה שאין פירוש מותא תניינא מיתת הנפש שאמר גוייתהון:

ובספר היכלות אמר רבי ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה כשבאה שמועה קשה מכרך גדול של רומי לומר יתפשו ארבעה אנשים מאבירי ישראל. רבן שמעון בן גמליאל. ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול. ורבי יהודה בן בבא. ורבי אלעזר בן דמה. ושמונת

אלפים תלמידי חכמים מירושלם פדיון שלהם וכיון שראה רבי נחוניא בן הקנה גזירה זו עמד והורידני למרכבה ובקשתי משר הפנים ואמר לי עשרה כתבו ב"ד של מעלה ונמנו לסמאל שרה של רומי לומר לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים גזירה וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת. ושמורה לו להנקם ממנו עד שיגיע יפקוד יי' על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא) שנשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכיותיו במרום כגדיים וכבשים של יום הכפורים. ואל תתמה על שנאמר בראובן ומותא תניינא לא ימות כי לשם כיון במעשה בלהה. אעפ"י שיש לתמוה כי הוא לא פשע במכירתו. ויש אומרים הפך כי עונש ראובן היה על חטא בלהה לא על יוסף וכן מוכיח פסוק פחז כמים אל תותר והבן זה שאמר את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. ואני תמיה על מה שמצאתי בליקוטי הרב רבי אליעזר ז"ל בזה הלשון כל מה שאירע ליוסף בו לקו עשרה הרוגי מלוכה ושמות עשרה שבטים שמכרו את יוסף עולין כשמות עשרה הרוגי מלוכה עכ"ל ז"ל. ולא עלה לידי החשבון הזה רק אם נכתוב רבי חנניה בן תרדיין בשני יודין ויהיו העשרה הנזכרים רבן שמעון ורבי ישמעאל ורבי עקיבה ורבי חנניה בן תרדיון ורבי טרפון ורבי יהודה בן בבא ורבי אלעזר בן שמוע ורבי ישבב הסופר ורבי יהודא הנחתום ורבי חוצפית התורגמן סך שמותם בגימטריא אלפים ושמנה מאות וחמשים ושמנה. וכן עולה סכום שמות השבטים עם זבולן בוי"ו אחד לבד יוסף ובנימין. מדרש רות (זוהר חדש פ"ט טור ג') רבי יודאי הוה קאי קמיה דרבי עזריה בר סימאי אמר ליה צדיקים דאזדמן לון חובה מאינון כריתות דאורייתא וחיישי תשובה ומיתו מיתה מכפר עלייהו או לא. <תרגום - ורבי יודאי היה לפני רבי עזריא בר סימאי ושאל לו צדיקים שקרתה להם עבירה מאלו חייבי כריתות שבתורה ומהרהרים בתשובה ומתו האם המיתה מכפרת עליהם או לו>. אמר ליה אין ולזמנין דאתענשו בההוא עלמא ואתכפר להו. <אמר לו כן ולפעמים הם נענשים בעולם הזה ונתכפר להם>. חמא אנפוי ירוקין אמר ליה אמאי מה דתימא דאורייתא היא דלא מקבלה טומאה. <ראה שפניו של רבי יודאי ירוקים אמר לו אמור מה שתאמר כי התורה אינה מקבלת טומאה>. כדכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה'. <שכתוב "הלא כה דברי כאש נאם יי" (מה אש אינה מקבלת טומאה אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה)>. כפי הרהורין רטישין דבלבך. <כפי ההרהורים מכים בלבך>. אמר סוד ה' ליראיו עשרה סבי קטולי מלכות אתענשו על מכירת יוסף. <אמר רבי יודאי "סוד יי' ליראיו" ואם כן אמור לי עשרה הרוגי מלכות נענשו על מכירת יוסף האם לא נתכפר לשבטים במיתתן>. (אמר ליה פנחס הוא אליהו) אמר ליה רבי עקיבא לית ליה זכות אבות. <אמר לו רבי עקיבא שהיה אחד מעשרה הרוגי מלכות אין לו זכות אבות שיצא

מגרים והרי הוא לא מעשרת השבטים>. אמר ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים. <אמר לו רבי עזריה עשרה הרוגי מלכות יצאו מישששכר "ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים">. פתח ואמר ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבא כי שכר שכרתיך. <פתח ואמר "ויבא יעקב" וכו'>. שכר השתא שכרתיך לבתר זימנא. <שכר עתה שכרתיך אחר זמן>. יששכר יש השתא שכר לבתר זמנא וקנו למלכות שמים. <"יששכר" יש כעת שכר לאחר זמן יהיו למלכות שמים>. גופין דלהון ישתארון בדוכתייהו בהאי עלמא וכלא איתהדר כמלקדמין. <והגופות שלהם ישארו במקומם בעולם הזה והכל חוזר כבתחילה>. איש אשר כברכתו ברך אותם כתיב. <"איש אשר כברכתו ברך אותם" כתוב>. נפל על אנפוי רבי יודאי ואדמוך אחמו ליה בחלמיה האי קרא אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. <נפל רבי יודאי על פניו ונרדם הראו לו בחלום את המקרא הזה "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך">. נכנסת סתום. <שנכנסת בעניין עשרה הרוגי מלכות סתום פיך>. מההוא יומא לא משתעיל בהאי. <מאותו היום לא דיבר בעניין זה>. אמר מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון בצל כנפיך. <והיה אומר "מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון" בצל כנפיך ממש>. ולית למשתעי בגו דלהון דהא חסד ה' בכולא אשתכח. <ואין לדבר מבניו הם הנשמות החוסות בצל כנפיו כי חסד ה' בכל נמצא>. מכאן נראה לי להוכיח ממה שאמר מאינון כריתות וכו' שאין מדה זו נוהגת באנשים שצריכין למירוק מחמת עון רק בעונות חמורים כגון חייבים כריתות וכיוצא בהן כי מן השאר נפרעין ממנו בזה העולם או מתכפר במיתה או נפרעין ממנו אחרי מותו כרמוז כאן אך בעבירות המונעין ממנו השלימות כענף הנכרת משורשו צריך למירוק הנזכר כענין שנאמר ירוע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם (איוב לד כד). ובזה יתישב מה שהוקשה לי על סוד העיבור קושיא חזקה צריך אתה להתבונן עליה כי אחרי שהשם יתעלה עשה זה לבלתי ידח ממנו נדח מדוע לא העניש בענין אחר רק בזה ושמא יוסיף על חטאתו פשע ויאבדו הטובות הראשונות וזה מיושב לדעתינו כי יש עונות חמורות שלא יתכפרו בענין אחר. וכן מוכיח הפסוק שאומר אם יכופר העון הזה. משמע לשאר עבירות הקלות אינו צריך מותא תניינא. ומעתה תבין מאמר רבותינו זכרונם לברכה על רבי עקיבא שתוק כך עלה במחשבה לפני בסוד הגלגול. ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה אמר רבי יהודה ברבי שלום אין אתה מוצא שנקרא צדיק רק שנים שעמדו בעולם נח ויוסף. נח שנאמר נח איש צדיק. יוסף שנאמר על מכרם בכסף צדיק. וטעם ויאמר האיש נסעו מזה יודע לך בסוד זה אלי וכבר רמזתיו בסוד וזה שער

השמים. וטעם וימאן להתנחם הוא ביודעו כי שלשה האבות וי"ב שבטים הם דוגמא של מעלה נתירא פן בהסתר הבנין של מטה יפגום של מעלה:

ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה והקם זרע לאחיך. צריך אתה להתבונן במה שרמזתי לך למעלה בענין המילה כי הבורא יתעלה נתן בתוכנו האבר הזה רשום בבשרנו בחותם אמת שהוא סוד המילה כפי מה שרמזנו למעלה. ובסוד זה נכנס אדם בסוד האמונה. והוא יתעלה רוצה שלא יהיה הפסק למקור זה כי הוא סוד דוגמת הנהר אשר לא יכזבו מימיו ואין הפסק למקורו. וכל המפסיק מקור זה מלמטה כביכול כמו שמתיש כח של מעלה באין חובש ונהר יחרב ויבש (איוב יד יא) הואיל והאדם עומד למטה בסוד דוגמא עליונה ומי שמקורו מש מעשות פרי אין לו תקנה לעולם כגון אותו שלא רצה לקחת אשה ואותו שהשתדל ולקח ולא יכול ובא גואלו וגאל וגומר כי קודם לכן אינו נכנס בפלטרין של מלך. ונפסק מאותה תמונה הכוללת כל התמונות ואינה נכללת במקום ששאר נשמות נכללות כי נכרת דמותו משם כד"א ונכרתה הנפש ההיא מלפני רק מזמין לו הקב"ה מקום מוכן בגן עדן לפי מעשיו עד בוא חליפתו. ומן הנראה מכוונת הרב ז"ל כי הצריכין למדה זו לא יבואו בה עד אחר שנים עשר חדש למיתתן וזהו מאמרם שלאחר י"ב חדש בזמן הנה נמסרות לדומה ואין להם מנוחה. אמנם יש חולקין בזה כי אולי יבא גואלו ויגאלנו מיד כמו שארמוז בפסוק לא תלין נבלתו על העץ. והנה בבוא גואלו הקרוב אליו תבנה ותכונן כמקדם וישוב לימי עלומיו זהו סוד והיה לך למשיב נפש (רות ד טו):

ובספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ג ב'] אמרו תנינן מאן דאפיק גרמיה מהאי עלמא מכללא דאדם. <תרגום - ואמרו למדנו מי שמוציא עצמו בעולם הזה מכלל אדם>. לבתר כד נפיק מהאי עלמא לא עייל לכללא לעלמא דאתי דאיקרי גופא קדישא. <לאחר כשיוצא מהעולם הזה אינו נכנס בכלל אדם לעולם הבא הנקרא גוף קדוש>. אלא באינון דלא איקרון אדם ונפקין מכללא דגופא. <אלא באלו שאינם נקראים אדם שיצאו מכלל הגוף>. וזהו רמז לא ימחה שמו מישראל והרמז לישראל סבא. וצריך שיתכוונו שניהם להמשיך רוח המת שהיתה בחיקה להאסף בטיפה ההיא וישוב לימי עלומיו. וסוד הענין אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף (איוב לד יד). כי הכוונה והרעיון מושך הרוח בהמציא לו מקום בסוד כוונת התפלה. ודבר זה נשאל לחכמים גדולים והשיבו פסוק פרא לימוד מדבר באות נפשה שאפה רוח (ירמיה ב כד). ודע כי זה סוד מן הסודות הגדולים אשר בתורה הזהירו עליו מאד חכמי הקבלה לבלתי יכשל בו וישמר בו מן

הטעות. וגם רז"ל אמרו בסוף כתובות השביע הקב"ה את ישראל שלא יגלו סוד העיבור ועליו נבנה ספר איוב בסוד צדיק ורע לו רשע וטוב לו:

ספר הבהיר מאי טעמא אמרינן אשר קדשנו במצוותיו וצונו ולא אמרינן אשר קדשתנו וציותנו מלמד שחי העולמים כלולים בו כל המצות וברחמיו עלינו נתנם לנו כדי לקדשנו בהם ואולי נזכה. מאי טעמא כי בשעה שאנו נזכה בעולם הזה לעולם הבא הוא גדול ובידו הוא אוצר הנשמות. ובשעה שישראל טובים הנשמות זוכות לצאת ולבא בעולם. ואם אינן טובים לא יצאו והיינו דאמרינן אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף מאי כל הנשמות שבגוף הוי אומר שבגוף האדם העליון. ויזכו החדשות לצאת ואז בן דוד זוכה להוולד היאך כי נשמתו תצא חדשה בכלל האחרים. משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו חיל ושלח להם פת מאכל לרוב. נתעצלו ולא אכלו אותו גם לא שמרוהו ונתעפש ונפסד הפת. בא לדרוש ולפקוד אם יש להם מה יאכלו מצא להם פת מעופש ומצאן מתביישים לבקש לו פת אחרת כלומר זה לא שמרנו ואחר נבקש. גם המלך כעס ולקח אותו המעופש וצוה עליו לתקנו וליבשו כפי היכולת ונשבע אלה האנשים פת אחרת לא יאכלו עד שיאכלו הפת המעופש הזה. ושלחו להם מתוקן מחדש מה עשו אמרו לחלוק אותו חלקוהו ונטל כל אחד מהם חלקו הזריז שם חלקו באויר ושמרו ואכלו טוב והאחר לקח אותו ואכל ממנו בתאוה אכל מה שאכל והשאר הניחו ולא שמרו כי נתיאש ממנו ונפסד יותר ונתעפש ולא יכול כלל לאכלו נשאר רעב עד שמת ונפקד עליו עון גופו לאמר למה הרגת עצמך לא די שהפת קלקלתם לכם מתחלה אלא החזרתיו לכם מתוקן וחלקתם אותו ואתה קלקלתה חלקך ונתרשלת מלשמרו ולא עוד אלא הרגת את עצמך והוא משיב אדוני מה הייתי עושה ועונים אותו היה לך לשומרו. ואם תאמר לא יכולת היה לך להשגיח בחביריך ושכיניך שחלקו עמך הפת ותראה מעשיהם בו ושמירתם והיה לך להשתדל לשמור כמותן ועוד דורשין אותו למה הרגת עצמך לא די שקלקלת הפת אלא עוד הוספת והרגת חומר גופך וקצרת ימיך ואפשר שהיה יוצא ממך ברא מעליא שהיה מציל אותך וקלקולך ואחרים וקלקולם. לכן מכל צד ירבו עליך ייסורין. נבהל והשיב ומה הייתי עושה מאחר שלא היה לי פת או ממה הייתי יכול לחיות. אמר לו אם אתה היית עמל ויגע בתורה לא תענה כסילות ועזות כזה שמתוך תשובת דבריך ניכר שלא עמלת ויגעת בתורה. והוא כתיב בתורה כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יי' יחיה האדם. ומה היה לך לחקור ולדרוש ולשאול מה הדבר על מה יחיה האדם. כי בעולם החשך האדם חי על הפת אך בעולם האור לא יחיה על הלחם לבדו. אלא על מה הוי אומר על כל מוצא פי יי' יחיה האדם.

ומאי ניהו מוצא פי יי' הוי אומר יחיה בתורה דהיינו מוצא פי יי' מכאן אמרו לא עם הארץ חסיד. אם אליו אינו גומל חסד היאך יקרא חסיד ואעפ"י שמתחסד עם הבריות והוא עם הארץ לאו חסיד איקרי ובמה מתחסד עם קונו בתלמוד תורה שכל הלומד תורה גומל חסד לקונו דכתיב רוכב שמים בעזרך הוי אומר כשאדם לומד תורה לשמה אז אתה עוזר לי ואני רוכב שמים ואז בגאותו שחקים. מאי שחקים הוי אומר בחדרי חדרים כדמתרגמינן ומימריה בשמי שמייא. הילכך לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יי' יחיה האדם והיא תורה שיצאה מפי הקב"ה ועליה יחיה האדם הילכך וכסיל יענה עזות. עזוב עזות ואל תענה כאשר ענית ולכך נענש. ומהו ענשו כבר פירשתיו. ומזה המאמר יש להוכיח כי דוד לא הוצרך לעיבור זהו שנאמר אף בשרי ישכון לבטח. ונשמת המשיח חדשה. ואין זה דעת הקלירי שאמר הוא דוד בעצמו. וכתיב ודוד עבד?? נשיא להם לעולם (יחזקאל לז כה). וסימן לדבר אד"ם. וכן דברי רבותינו זכרונם לברכה שאמרו על מלך המשיח שנולד מוכיח כדעת הקלירי. גם יש לדקדק מזה המאמר שאין עתה נשמות חדשות עד ימות המשיח שנ??מר ורוח חדשה אתן בקרבכם (יחזקאל יא יט) שהרי אמר ונשבע אלה האנשים פת אחרת לא יאכלו. וכן נראה לי להוכיח מפסוק מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש (קהלת א ט') והבן זה. ואולי המדה הזאת הותחלה ממאמר לא ידון רוחי באדם והבן מה שכתבתי שם. אמנם יש מבעלי הקבלה חולקים בדבר כי יש בשרידים גם עתה מן החדשות וכן מוכיח בספר הזוהר. ופסוק ורוח חדשה מדבר על הכלל גם זה המשל אמר אלה האנשים וברוך היודע. ושמעתי כי החסיד רבינו יצחק בר ה"ר אברהם בר רבי דוד היה מכיר בפני אדם אם הוא מן החדשים או מן הישנים:

ספר הבהיר א"ר רחומאי כשביקש משה לדעת ידיעת השם הנכבד ואמר הראני נא את כבודך בקש לדעת מפני מה צדיק ורע לו צדיק וטוב לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ולא הודיעוהו. לא הודיעוהו סלקא דעתך אלא לא הודיעוהו מה שביקש. וכי תעלה על דעתך שמשה לא היה יודע סוד זה אלא כך אמר משה דרכי הכחות אני יודע אבל איני יודע איך המחשבה מתפשטת בה יודע אני שבמחשבה האמת אך לא ידעתי חלקיו ובקש לדעת חלקיו ולא הודיעוהו. מפני מה צדיק וטוב לו צדיק ורע לו מפני שהצדיק כבר היה רשע לשעבר ועתה נענש. וכי מענישין על ימי הנערות והא אמר ר' שמעון שאין מענישין אלא מבן כ' שנה ומעלה אנא לאו בחיי אמרי אלא אמרי שכבר היה רשע. אמרו לו חביריו עד מתי תסתום דבריך. אמר להם צאו וראו משל לאדם שנטע בגנו כרם ויקו לעשות ענבים ויעש באושים. ראה שלא הצליח נטעו גדרו ונקה הגפנים מן הבאושים ונטעו עוד שנית

ראה שלא הצליח נטעו גדרו ונטעו אחר שניקהו ראה שלא הצליח גדרו ונטעו עד כמה אמר להם עד אלף דור שנאמר דבר צוה לאלף דור (תהלים קה ט). ומכאן תבין פירוש הפסוק יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים וגומר אמרתי שגם זה הבל. (קהלת ח יד) כמו הבל פי האדם שנכנס ויוצא כן היא המדה בצדיקים ורשעים. והיינו דאמרינן ע"ד דורות ותשע מאות חסרו עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור. נראה לי כי המדה הזאת נוהגת עד ג' פעמים שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ועל ארבעה לא אשיבנו. וכן רמז בפסוק וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים וגו' הזכיר שלשה ערלות ושלשה שנים אך בשנה הרביעית יהיה קדש וידבק בצרור החיים. ויש חולקים בזה וראייתן מפסוק ועשה חסד לאלפים. ומזה המאמר שאמר עד אלף דור אין להכריע כי אינו ר"ל אלף פעמים רק שהמדה הזאת נוהגת כל ימות עולם הרמוזים באלף דור כאשר נבאר בסוד שמטין ויובלות בגזירת האל. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק. צדיק ורע לו צדיק בן רשע. וכן אמרו ברשעים רשע וטוב לו רשע בן צדיק. רשע ורע לו רשע בן רשע. וכוונתם כי צדיק בן צדיק שהחזיק בצדקתו פעם ראשונה ושנייה. וצדיק בן רשע שהיה רשע ועתה צדיק. ועל כן אמרו רז"ל שהקב"ה כביכול בוכה על תלמיד חכם שאין לו פת בסלו ועוסק בתורה כי הוא סובל עונותיו הראשונים ועל כן מזונותיו בצער. במסכת שבת אמרו רבותינו זכרונם לברכה פרק שואל אדם והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב ז). תנה לו כמו שנתנה לך בטהרה משל למלך שחלק בגדי מלכות לעבדיו פקחים שבהם קפלום והניחום בקופסא טפשים שבהם הניחום כשהם מלוכלכים. לימים בקש המלך את כליו. הפקחים החזירום כשהן מגוהצין הטפשים החזירום כשהן מלוכלכים שמח המלך לקראת הפקחים וכעס לקראת הטפשין אמר ינתנו כלים לכביסה והם יחבשו בבית האסורים. וזהו סוד והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את יי' אלהיך (שמואל א' כה כט) כדרך ואני תמיד עמך (תהלים עג כג) שלא אתפרד ממך לראות עמל ויגון. ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע (שמואל א' כה כט) כמו תתהפך כחומר חותם (איוב לח יד) וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב' יד יד). ונרמז עוד במזמור שיר ליום השבת באמרו איש בער לא ידע וגו' בפרוח רשעים כמו עשב וגו' (תהילים צ"ב:י"ג'). ועל הצדיק אומר צדיק כתמר יפרח וגו'. כדרך ואני תמיד עמך. וחתם להגיד כי ישר יי' צורי ולא עולתה בו. ולפי זה יהיה פירוש ליום השבת לעולם שכולו שבת כי אז הוא יום הדין על הגמול והעונש. והפסוקים מוכיחים כן כי אין בזה המזמור זכר

שבת רק הפירוש כן כמו שפירוש זהו הנאמר על הצדיקים והיה כעץ שתול על פלגי מים ועל הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח (תהילים א':ג'):

ספר הבהיר אמר רבי רוחמאי מאי דור הולך ודור בא אמר רבי עקיבא דור שכבר בא משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו עבדים והלבישן כפי יכלתו בגדי משי ורקמה קלקלו השורה השליכן ודחפן מעליו והפשיטן בגדיו והלכו להם. לקח הבגדים ורחצן היטב עד שלא נותר בהן שום סיג והניחן אצלו מזומנים קנה עבדים אחרים והלבישן בבגדים ההם והוא לא ידע אם טובים הם אותם העבדים ואם לאו והרי זכו בבגדים שכבר באו לעולם ולבשום אחרים לפניהם אבל הארץ לעולם עומדת. והיינו וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. הוקשה לו פשט הכתוב כי היה לו לומר דור בא ודור הולך כי קודם בא האדם ואחר כך הולך. ועל כן פירש דור שכבר בא. מדרש רות (זוהר חדש פ"ט טור ב') רבי נחוניא בן יוסי אומר מקום נתבצר לנפשותן של רשעים בגהינם ומשם יוצאות ומשוטטות בעולם ואין להם מנוחה וחוזרות לגהינם ובאות אחר כן ודוחות אותן משערי חיים וחוזרות בעולם ומאן אינון אותם שהפגימו בריתם ולא נתעסקו בפריה וריביה עד שבא הקב"ה ובונה אותם ומשתיל ונוטע אותם. משל לאדם שנטע אילן ראה שלא הצליח עקרו ושתלו במקום אחר וכן פעמים רבות שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. על שלשה פשעי ישראל. ויש אומרים כי כשאמר המלאך לדניאל ותנוח ותעמוד. בישרו שלא יצטרך לגלגול. מדרש רות (זוהר חדש פ"ד טור ב') רבי רחומאי פתח גבור בארץ יהיה זרעו. זכאה הוא מאן דיזכה דיתבריך בבנין בהאי עלמא מאן דלית ליה בנין איהו אזיל מיד ליד דכתיב יד ליד לא ינקה רע. וסוד יי' ליראיו. דתנינן אמר רבי יוסי בר רבי יהודה מפני שנתמעט הדמות מנדין מקומו בעולם הבא ומתמעטים מעשיו לפני המקום ועליהם כתיב ויצאו וראו וכו' (ישעיה סו כד) שכל הפוגם בריתו מעלין עליו כאילו פוגם במקום אחר. רבי יוסי אומר אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם וגו' (תהלים קכז ה'). במתעסק בפריה וריביה הכתוב מדבר. מאי לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. אלא כשהאדם יוצא מן העולם ונפשו באה ליכנס כמה מלאכי חבלה עומדים מצד זה ומצד זה כמה מלאכי שלום עומדין מצד זה ומצד זה זכה מלאכי שלום מקדימין ואומרים לו שלום בואך לא זכה מלאכי חבלה עומדים ומקדימין לו רע ואומרים לו אוי לרשע רע ומאי ניהו מי שלא נתעסק להניח בן בעולם הזה. וכל המניח בן בעולם הזה ומלמדו תורה ומעשים טובים אין מלאכי חבלה וגיהנם שולטין בו שנאמר לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער (תהלים קכז ה'). אלו מלאכי חבלה שאינן יכולין לשלוט בו. ולא יימר בר נש הרי תורתי ומעשי מגינין עלי ולא אתעסק בפריה

ורביה אלא אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אינו נכנס במחיצתו של מקום ואין להם חלק לעולם הבא כגון חד מחברנא דאפקוה מתריסר תרעיה דההוא עלמא דאלמלא קליה דרבי יהודה חסידא איטריד מתרין עלמין לית לך בתורה ומעשים טובים כחזקיה מלך יהודה וכתיב ביה כי מת אתה ולא תחיה (ישעיה לח א) מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא. וזהו אל תבכו למת ואל תנודו לו בכו בכה להולך (ירמיה כב י') ואמרו רבותינו זכרונם לברכה להולך בלא בנים. וסוף הפסוק מוכיח שנאמר לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו רמז לנשמתו שלא תשוב אל המקום אשר ממנו חוצבה. ומה לנו עוד ראיה כי הנה החסיד רבי יוחנן שהיו לו בנים ומתו ונתירא מעונש זה ואמר מה אנא לעלמא דאתי ולא השיבו לו עד שהאיר הקב"ה עיני זקן אחד ואמר לו עליך רבי יוחנן שאתה זקן ועל רבי חזקיה שהיה עקר עליכם נאמר כה אמר יי' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגומ' (ישעיה נו ד) ומחזיקים בבריתי כלומר משתדלים לעשות פרי ואינן יכולין עליהם נאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (שם ה') ר"ל כי נפשם הנקראת שם לא תכרת מן התמונה הכוללת כל התמונות והתנחם החסיד. ואם הוא היה ירא מן העונש ההוא כל שכן שאר בני אדם. ויש לשאול אם אין לאיש אח מה יהיה ממנו או אם לא נשא אשה לעולם אנה יגאל. ולפי הסברא נשיב כי יגאל ע"י אחרים מקרוביו אף כי היה לו נחת רוח יותר באשת חיקו וראיה מהבל שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין כי ניתקן ע"י אביו ואמו. אמנם דעת המקובלים בסוד העבור הוא כך כבר אמרנו כי מי שמת ערירי לא בפשעו כמו רבי יוחנן ורבי חזקיה אחרי שהם השתדלו בעבודת בוראם והחזיקו בבריתו ולא זכו ודאי לא ישוב לראות עמל תחת השמש. והנה אשתו של חסיד ההוא המתיבמת ואין צורך לבעלה בייבום ההוא כי הוא שוקט ובוטח עכ"פ אין הענין לריק כי שם ינוחו ויגאלו מי שאין לו גואל או שלא נשא אשה. ועל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה אשריהם הצדיקים שאע"פ שלא זכו בחייהם לבנים זכו במיתתם. מדרש רות (זוהר חדש פ"ח טור ד') ונתן לרעהו זו מצות יבום. מאי ונתן לרעהו אמר רבי חנינא משל לאדם שהיה תועה בשדה במקום לסטין וחיות כיון שראוהו ליסטים תועה עמדו עליו והכוהו קפחו כל שכרו וכל עמלו שמע חבירו זיין עצמו והלך והוציאו מידם ערום מכל מה עשה לו בנה לו בית ונתן לו עשה לו מלבושים אחרים ונתן לו בא ולבש באותן המלבושים וישב באותו בית והתחיל להרויח כמתחלה ודא ונתן לרעהו. ומצאתי שרבותינו זכרונם לברכה נתעוררו במדרש רות (זוהר חדש פ"ט טור ג') על מה ששואלין העולם לפי סוד העיבור היאך חיה נשמתו והיכן ומצאתי שם בלשון זה

רבי ברוקה אומר כתיב ונכרתה הנפש ההיא מלפני. <תרגום - רבי ברוקא אמר כתוב "ונכרתה הנפש ההיא מלפני">. אי הנפש תכרת הגוף ההוא מה תהא ממנו. <ושואל אם הנפש תכרת אותו הגוף מה יהיה ממנו>. אי הכי כמה קברות בריקנא כמה ציונים למגנא. <ואם תאמר שיתבטל כמה קברות הם בחנם כמה ציונים הם בחנם>. דהא אמר לבתר קב"ה בני להההוא נפש כדמלקדמין בהאי עלמא גופא דשבק איתאבידה הא קיברא בריקנא. <כי אחר כך כשהקב"ה יחזור ויבנה אותה הנפש כבתחילה בעולם הזה דהיינו שיתגלגל לעולם הזה נמצא שהגוף הראשון שעזב נאבד והקבר הוא ריקם>. אי הכי כמה גרמי איתאבידו כמה קברי למגנא. <ואם כן כמה גופין נאבדו וכמה קברים הם בחנם>. אלא קב"ה לא ישיצי עובד ידוי אלא מארעא ומתחות שמיא אלה. <אלא הקב"ה אינו מכלה מעשה ידיו רק מארץ ומתחת השמים האלה>. ויחתון לתתא ויתבנון בקיומא אחרא גו אינון תתא בדיורא דאיקרי נשייה. <והם יורדים למטה מהארץ הזו ויהיו נבנים בקיום אחר תוך אלו התחתונים במדור הנקרא נשיה (מלשון שכחה)>. ותמן יתנשון לדרי דרין. <ושם יהיו נשכחים לדורי דורות>. דהא שבע ארעין לתתא, ארץ, אדמה, ארקא, גיא, נשייה, ציה, תבל. <והנה שבע הארצות למטה ואלו הם ארץ, אדמה, ארקא, גיא, נשייה, ציה, תבל>. דיורא דילן. <תבל הוא המדור שלנו>. נשייה אמאי אלא אינהו אנשי קיומא דבריר מלאפשטא בעלמא אינשי אינהו גו נשייה. <נשיה מה היא אלא הם אנשים שמנעו ההתפשטות שלא עסקו בפריה ורביה ואותם אנשים ישארו בתוך נשייה>. ולעולם לית קברא למגנא ולית ציונא בריקנא. <ולעולם אין קבר בחנם ואין ציון בחנם>. ובההוא דיורא דנשייה לא הוו אלא אינון דאקרון גופיה מגאן. <ובאותו מדור נשיה אין שם אלא אלו הנקראים גופי חנם>. גופי מגאן נחתין תמן לא עבדין תולדין דהא נשיה לאו בינייהו. <גופים שבחנם ירדו לשם, ואינם עושים תולדות שאין בניהם נשים>. זרעי ואכלי ואינשי כל מאן דעבדין. <וזורעים ואוכלים ושוכחים כל מה שעושים>. נפשאן עד לא יתבנון בהאי עלמא אידחיין מכמה תרעי ואזלי ומשטטי בהאי עלמא עד דאשכחו פרוקא. <הנפשות משום שלא נבנו בבנים בעולם הזה נדחות מכמה שערים והולכות ומשוטטות בעולם הזה עד שימצאו להם גואל דהיינו יבם>. ואילין איקרון שכנות. <ואלו הנפשות נקראות שכנות>. הדא הוא דאמר ותקראנה לו השכנות שם האי גופא איתבני לאתקיימא בתבל ארצו. <וזה שנאמר "ותקראנה לו השכנות שם" ואותו הגוף הבא מן היבום נבנה להתקיים בתבל ארצו>. וכוף אזנך לשמוע מה שאגלה לך שהעליתי ממדרש רות ולא אביא לשונם מפני האורך אמרו בפסוק אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל (איוב יד כב) כי כח אחד מכחות הנפש הנקרא בשם נפש הבהמית

נשארת עם הגוף בקברו כאשר היתה באמנה אתו ומתאבל ובוכה על ארמונו והיכלו הנרקב ושב לעפר כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה קשה רמה למת כמחת בבשר החי. ועל הכח הזה וגופו נאמר משל הסומא והפיסח שהרכיבן זה על זה ומזה הכח יש הודעה והשגה לגופי המתים זה מזה כאשר מצינו בדברי רבותינו ז"ל שהמתים מספרים בקבריהם זה לזה אף כי אין הסיפור בשפה וחיתוך לשון ומכאן תבין סוד אלהים ראיתי עולים מן הארץ (שמואל א' כח יג). כי על הכח הזה נאמר השוכן על הגוף. כי הנפש שהיא בצרור החיים לא תפרד מזיו העליון בכחות הטומאה רק על הכח הזה המתלבש ברוח הגוף שהיה בו. ושמעתי כי בהראות המת בבעלי אוב או בענין אחר אם היה אדם בודק בקברו באותה שעה לא היה מוצא שום דבר עד אחרי חזרתו שפשט את מלבושיו. וכן מצאתי בליקוטי רבינו יהודה החסיד ז"ל. והסוד הנזכר רמוז בנעמי ורות וערפה כי נעמי שבה לקדמותה ורות נשאת לבועז להמציא מקום למחלון בעלה. וערפה רמז לכח הזה שהזכרנו ועל כן שבה אל עמה ואל אלהיה. וכשתבין זה ידעתי כי לא יקשה לך מה שהקשו לחכמי סוד העיבור מה שמנו רבותינו ז"ל אדם דוד משיח במספר שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם וכשנתעורר הרצון ונשאת רות לבועז אז נולד בנה של נעמי זהו סוד יולד בן לנעמי וזה טעם אהבת נעמי לילד הנולד ואז היתה מנוחה והשקט לילד הנולד ולא ישוט בקברי הצדיקים והחסידים למצוא מנוח לכף רגלה כאשר היתה רות חוזרת בשדות טרם הנשאה לבועז ועל כן נקרא בועז גואל שנאמר וגאלתיך אנכי חי יי' כי עשה חסד עם המת. והמבין פסוק ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה) ופסוק וישתכחו בעיר אשר כן עשו (קהלת ח י') כלומר בהעירם משנתם יבין תשובה שאילת הטפשים השואלים על סוד העיבור איך לא זכרה ימי נעוריה גם לכל אדם לפי דעתינו שהנשמות נבראו מאז. ולזה רמז הכתוב כבר היה לעולמים וגו' (קהלת א׳:י-י״א) אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו וגו' והבן כל זה. וכשהגואל הוא הקרוב אין צורך לרות שתקראנה לה השכנות להוליד בן לנעמי כי בכוונת האיש והאשה יספיק שנאמר אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף (איוב לד יד). אמנם כשיש גואל קרוב ממנו לא יספיק הכוונה לבד רק היא צריכה קריאה משכנותיה כי היא משתוקקת לגואל הקרוב יותר. ומכאן תבין ענין גדול שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שהמתים מבקשים רחמים על החיים שנאמר ותעל שכבת הטל פירוש תפלת שוכני קבר ולפעמים משתטחין על קבריהם כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בכלב שנשתטח על קברי האבות. וחכמינו אמת ודבריהם אמת כי הגוף מעורר הנפש והנפש הרוח והרוח הנשמה והרחמים מתעוררים לבוא בעולם. ודע כי זה הסוד הוא נוהג במי שיש לו זכויות ועונות כי בצדיקים גמורים

כתיב ואני תמיד עמך (תהלים עג כג) וברשעים גמורים נאמר כי תולעתם לא תמות (ישעיה סו כד). מתים בל יחיו (ישעיה כו יד). אך מי שיש לו זכיות ועונות צריך להתנקות שנאמר וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב' יד יד). ולפעמים נוהג במי שרובו עונות שנאמר ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו (קהלת ח י'). וכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו נרמז במלת אל פניו הסוד הנזכר. אמנם ברוב בני אדם הוא לטובתם כענין שנאמר כי אתה תבחר ולא אני (איוב לד לד) ורמוז למעלה. זהו שנאמר ושבח אני את המתים שכבר מתו (קהלת ד ב'). הפסוק אומר לך דרשני. ידוע הוא שהמתים מתו והחיים עדיין חיים אלא שכבר מתו ר"ל מותא תניינא. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה בסוד סתרי תורה בפסוק לא תקום פעמים צרה (נחום א ט') כי לא יקבל צער באחרונה כמו בראשונה ועל כן שבחם שלמה המלך ע"ה. מדרש רות (זוהר חדש פ"ח טור ד') וזאת התעודה בישראל. בישראל ולא בשאר האומות שלא נתן להם מצוה זו. ועליהם כתיב יאבדו מארצא ומתחות שמיא אלה שלא נתן להם תקומה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא דכתיב מתים בל יחיו וגו'. וזהו מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בסוד עמי לא יהיו (יחזקאל יג ט) זה סוד העיבור ולפירוש זה צריך להתבונן על אדם והבל ואיוב שהיו מחסידי אומות העולם או נחלק בין קודם מתן תורה לאחרי כן. ועל המצוה הגדולה הזאת היו החכמים הקדמונים קודם מתן תורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האח כי הוא הקרוב ואחריו שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה והיה נחשב לאכזריות גדולה מן האח כאשר לא יחפוץ ליבם. מדרש רות (זוהר חדש פ"ט טור ד') יולד בן לנעמי. <תרגום - "ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי">. אשכחת אבידה דאבדה. <שבזה מצאה נעמי את האבידה שאבדה>. מכאן ההוא נפש דבר נש יומא דאיתיליד בר נש נפשא דיליה שלימא. <מכאן (מהפסוק הזה) משמע שאותה הנפש היינו ביום שנולד בן אדם הנפש שלו שלימה>. איהי לא אוספת ולא נעדרת בר בעוד בגופא דקיק לית לה רשו לאנהרא ולאתפשטא למיחזי חילהא. <היא בלא תוספת ובלא חסרון ובגוף זה אין לה רשות להאיר ולהתפשט ואין לה כח להראות>. דכתיב ישוב לימי עלומיו. <שכתוב "ישוב לימי עלומיו">. בההוא שעתא דגופא דא איתבני מיד ותקראן לו השכנות שם לאמר. <באותה השעה שגוף זה הנולד מיבום נבנה מיד "ותקראנה לו השכנות שם לאמר">. את מוצא כל אתר דאיקרי שם דא איהי נפש. <אתה מוצא בכל מקום שכתוב שם, שם היא הנפש>. כמה דאת אמר ולא יכרת שם המת. <כמו שנאמר "ולא יכרת שם המת" שזו היא הנפש>. והכא ותקראן לו השכנות אינון שכנות קרו להההוא גופא דאיתבני השתא שם. <וכאן "ותקראנה לו השכנות"

שהשכנות האלו קראו לאותו הגוף שנבנה עתה שם>. קרוא להההוא נפש לאשתכללא בההוא גופא. <שקראו לאותה הנפש (של מחלון) שישתכלל בגוף הזה>. דהא לזמנין זמינא תמן נפשא ולזמנין לא זמינא. <כי לפעמים מוכנה שם הנפש ולפעמים אינה מוכנה להתלבש בגוף זה>. בגין דאזלא ומשטטא בעלמא. <משום שהולכת ומשוטטת בעולם>. וכדין קרון ליה גביה ההוא גופא. <ואז קוראים לה שתתלבש בגוף הזה>. בשעתא דרעותא איתער לאן אזלא. <בשעה שהרצון נתעורר דהיינו שמתעורר שנפש המת תתלבש בגוף הנולד מהיבום איפה הולכת הנפש>. לגבי קברי דאבהתא לגבי קברי דחסידי. <היא הולכת לקברי האבות ולקברי החסידים>. עד דאיתער בועז הכא. <עד שנתעורר בועז כאן (בועז הוא היבם)>. ושאר נשמתין קרו לה ואתת ואשכללת באתר דא. <ושאר הנשמות דהיינו השכנות קוראים אותה ובאה ומשתכללת במקום הזה>. והכתיב אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף. <ושואל הרי כתוב "אם ישים אליו לבו" ליבם את אשתו "רוחו ונשמתו אליו יאסוף">. שאני הכא דהוה גואל קרוב. <ומשיב כאן הוא שונה משום שהיה גואל קרוב>. דהא תועילתא יתיר מההוא גואל דאיקרי קרוב דאיתער למיהוי זמינא תמן מיד דאיתער לגביה. <יש תועלת יותר שאותו גואל הנקרא קרוב שתתעורר הנפש להיות מוכנה שם מיד שנתעורר עליה>. והכא דהוה רחיק איצטריך למיקרי לה. <וכאן שהוא יבם רחוק צריכות השכנות לקרוא לה>. דהא מחשבה רחיקא הוה. <מפני שהיא מחשבה רחוקה>. דמחשבה קריבא לא אצטריך אלא היא אתת בההוא איתערותא לאתבנאה תמן. <אבל מחשבה קרובה אין השכנות צריכות לקרוא אותה אלא הנפש באה מאליה באותה התעוררות של היבם כדי שתבנה שם>. ועל דא ותקראן להההוא גופא שם ההוא נפש לאתבנאה תמן. <ועל כן ותקראנה לגוף ההוא שם שהוא הנפש כדי שתבנה שם>. וכוונתם היא בעבור כי השכינה נקראת שם שנאמר לשכן שמו שם ותרגומו לאשראה שכינתיה. וכן ונעשה לנו שם כמו שפירשתי שם. ובעבור כי משם השתלשלות הנשמות בכח צדיק יסוד עולם נקרא הנפש בשם הסבה הנמשכת ממנה. מדרש רות (זוהר חדש ע"ה טור ג') אם יזכה בר נש ויהיה צדיק והוה ידע שמיה דקודשא ברוך הוא. <תרגום - אם יזכה האדם ויהיה צדיק והוא ידע שמו של הקב"ה>. מה יימרון לה כל אימת דאסתלק מעלמא לא תירא מפחד לילה. <מה יאמרו לו כשמסתלק מן העולם "לא תירא מפחד לילה">. ואם בר נש לא יזכה לאורייתא ולעובדין טבין. <ואם האדם לא יזכה לתורה ולמעשים טובים>. כל אימת דאסתלק מעלמא וייעול בארעא חשוכא דאמרנא. <כשמסתלק מן העולם ויכנוס בדרך החשך שאמרתי>. אזדעזעו כל מאן דאית בההוא אתר ויימרון הזאת נעמי. <מזדעזעים

כל מי שהוא במקום הזה ויאמרו "הזאת נעמי" (היא הנשמה)>. דאזלת בארחא הדין מליא מכל טבא מלייא דאורייתא. <שהלכה בדרך הזו מלאה כל טוב מלאה מתורה>. עמוד ענן דאנהר לה באתרא הדין למהך ביממא. <שעמוד הענן האיר לה במקום הזה ללכת ביום>. ועמודא דאשתא למהך לה למיזל באתרא הדין בליליא. <ועמוד האש האיר לה ללכת במקום הזה בלילה>. ועם בעלה נשמתא לנשמתא. <והיתה עם בעלה שהוא נשמה לנשמה>. אתבת איהי ואמרת אל תקראנה לי נעמי וגו'. <השיבה הנשמה ההיא ואמרה "אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרה כי המר לי שדי מאד">. אני מלאה הלכתי באתרא הדין וריקם השיבני יי'. <"אני מלאה הלכתי" במקום הזה "וריקם השיבני יי">. (זוהר חדש פ"ג ט"א). <אמר רבי אלכסנדרי בשעה שהאדם נפטר מזה העולם הנשמה והנפש אזלן כחדא. <תרגום - הולכות יחד>. שנאמר ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם ויהי כבואנה בית לחם ותהום כל העיר עליהם ותאמרנה הזאת נעמי. דאזלת באתרא הדין מלייא מכל טבא מילייא דאורייתא. <שהלכה מהמקום הזה מלאה מכל טוב מלאה מתורה>. עמודא דענא ברישא ביממא וייחמון לה גנתא דעדן. <עמוד הענן היה בראשה ביום והיו מראים לה את גן עדן>. שרגא ברישא בליליא ויחמון לה אתר דרשיעייא דיינין ביה. <עמוד אש בראשה בלילה והראו לה את הגיהנם מקום שהרשעים נידונים בו>. שנאמר בהלו נרו עלי ראשי. בההיא שעתא אמרת הנשמה אל תקראנה לי נעמי וגו'. אני מלאה הלכתי באתרא הדין מלייא מן אורייתא מלייא מכל טבא. <אני מלאה הלכתי במקום הזה מלאה מן התורה מלאה מכל טוב>. וכען. <ועתה>. ריקם השיבני יי' לזה העולם. למה תקראנה לי נעמי ויי' ענה בי ושדי המר לי. דעייל. <שנכנס>. בי יצר הרע רוח הבהמית ונפש הבהמית. ומעתה יהיה פירוש הפסוק וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע פשוט לפניך ונרמז בפסוק לא תחסום שור בדישו. וסמוך ליה כי ישבו אחים יחדיו. ולשון נקייה דבר הכתוב כי מעשה ער ואונן דומה לחוסם שור בדישו ועל כן נסמך למצות ייבום. אמנם יש להתבונן על מחשבת אונן כי אף לפי רשעו שלא רצה להמציא מקום לאחיו שוטה היה. כי גם לו לא יהיה זרע בהשחתת זרעו והיה מקיים בעצמו תמות נפשי עם פלשתים. וימות גם הוא ערירי כאחיו. ונוכל ליישב כי היה דעתו לישא אחרת והיה חושב שכל זמן שלא יעשה פרי באשת המת יהיה פריו שמור עבורו. וכן מעיד הכתוב וידע אונן וגו' ולפי כוונתו לא היה חטאו גדול כמו שמשמע מפשוטי הכתוב וטוב ללמד עליהם זכות כי נבנו בפרץ וזרח התאומים שהיו צדיקים גמורים ומשם יצא מלכות בית דוד ובהם נתקיים מצות יבום שני המתים הנזכרים והבן זה. וכבר רמזתי מפני מה קיום מצוה זו באשתו כי המת רגיל בבת זוגו אשת חיקו והיא כלי מוכן

לקבל מבן זוגה ואהבתה קשורה בנפשו. אמנם היות המצוה הזאת מאח יותר מאביו כמו שמצינו ביהודה. גם בירושתו האב קודם לכל יוצאי יריכו. דבר זה שאל הרב רבי יום טוב את הרב רבי שלמה ז"ל והשיב לו לפי שיותר רומזת המים הנמשכים זה לזה ממה שהן רומזת אל המעיין שנמשכות משם וכן המשל בין האחים והאב. ואם תבין זה תדע מפני מה הבכור קודם לשאר אחים כי הקרוב קרוב קודם. ועוד כתב בזה הר' שם טוב טעם אחר כי האב גמר להוציא ענפיו ופירותיו ולא היה לו כח להוציא ענף אחד שני פעמים ומעשה יהודה צדקת תמר היתה אבל האחים יש להם להוציא ענף זה מכלל ענפיהן כי לא הוציאו פירותיהן עדיין. ולולי שהדברים אלו צריכים קבלה ובלעדי הקבלה ילך האדם בהם כסומא בארובה. היה נראה לומר כי כל מי שאין לו זרע מאשתו בודאי אינה בת זוגו הנגזרת לו כד"א הזנו ולא יפרוצו (הושע ד י'). ולפיכך הותרה לו אשת אחיו שאין לו בנים כי לא היתה אשת אחיו הנגזרת לו. ובזה יתיישב ספק אחר שהוקשה לי למה לא נצטוה הייבום רק כשמת עירירי שמא אף אם יש לו בנים יצטרך ליבום מחמת עונות אחרות ולפי זה יתישב כמו שרמזנו. ומה שהעירני על זה הוא פסוק ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה והבן כל זה היטב. ונשאר לי ספק אחר אם הסוד נוהג בנשים כבאנשים ואלו הענינים צריכין קבלה. ולפי הסברא יש פנים לכאן ולכאן כי היתר אחות אשתו לאחר מיתת אשתו יורה כי הדין שוה בנשים כבאנשים כי הוא דוגמת היבום אך מה שלא חייבהו התורה כמו היבום והחליצה רק שהרשות נתונה יורה ההפך ושמא יש בזה טעם כי האשה תחת בעלה אף כי אחרי מותו הלא תראה שנעשת כשפחה לחלוץ מנעל היבם מפני שחייבת להמציא מקום אליו כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ויבמה בעל כרחה מה שאין כן באיש שאינו ברשות אשתו שיתחייב להמציא לה מקום באחותה אחרי מותה וברוך יודע האמת. ובפסוק הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי יורה כי נוהג בנשים כבאנשים והרמז למותא תניינא ועל כן מי שאין לו בנים חשוב כמת ומסוד היבום תבין ענין החליצה כי האשה היא מנעלו של בעל ועתה חלץ מהם וצריך לשוט בארץ לבקש לו מנוחה אחרת והואיל ואינן עושין לו חסד ביבום יגיע לו תועלת בחלוץ המנעל כי הכוונה באותו המנעל לתת לו חלקו בחיים. ובסתרי תורה אמרו יש מי שתיקונו במנעל והוא קיום הכל ויש מי שאין לו חלק במנעל כלום בשום צד בעולם. והסוד מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב (שה"ש ז ב'). ודרשו רבותינו זכרונם לברכה בתו של אברהם אבינו ע"ה בת היתה לו ובכל שמה. ויש מי שאין תיקונו במנעל כלום ולפיכך צריך לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו כדי שיהיה אותו הנועל המנעל בקיום גדול. ועל הענין הזה המנעל נותנין אותו לארץ

שיצא המת מאותו רשות ואין תיקונו במנעל ויכנס ברשות המתקן בסוד המנעל. וכאשר תדע מהו ועל מה המנעל הזה משונה ותדע ענין מלכת שבא שבאה לנסות למלך שלמה בחידות והאחד מן הבקשות שבקשה לו על דרך חידה לעשות לה מנעל וכתיב ויגד לה המלך את כל לבה (שופטים טז יז) ולא כתיב ויעש. אזי תוכל לעמוד על עומק הסתרים בדבר נכון. ודע כי סתרי התורה גדולים ורמים לאין חקר ותכלית. יי' ברחמיו יסיר מסוה העורון מעל פנינו ככתוב גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך (תהלים קיט יח). אמר רבי יודאי מצות יבום משובח והמקיים מצות יבום לשמה נעשה שותף להקדוש ב"ה דכתיב ולא יכרת שם המת. וכתיב ולא יכרת כל בשר:

ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ. ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח. הנה היו פרץ וזרח תאומים בלידה כמו ביצירה והרמז בהם לדיו פרצופים איש באחיו ידובקו. זרח על שם החמה. ופרץ על שם הלבנה שנפרצה לעתים ומלאה לעתים כפי קבלתה מן השמש. והנה פרץ שם (לכח) [לכת] בית דוד. ועל כן יצא ממנו מלכות בית דוד. וזהו מאמרם בקידוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים והבן. וזהו ויתן י"ד בגימטריא דוד. ואמרו רז"ל ראויין היו ישראל שלא יגלו ממקומן לעולם ולא נגזרה גזירה עד שכפרו בעיקר שנאמר אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי (מלכים א' יב טז). ואלו התאומים יצאו מתמר כי התמר כלול מזכר ונקבה בלולב וגרעינין:

ספר הבהיר ישב רבי אמוראי ודרש מה זכתה תמר ויצאו ממנה פרץ וזרח מפני שהיתה שמה תמר. מאי טעמא איקרי פרץ וזרח פרץ איקרי על שם הלבנה. וזרח איקרי על שם החמה. פרץ על שם שהלבנה נפרצת לעתים ונבנית לעתים. וזרח איקרי על שם החמה. והא פרץ הוא היה הבכור והחמה גדולה מן הלבנה לא קשיא דהא כתיב ויתן יד. וכתיב ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני דהוא הוה ליה להיות בכור. ומפני שמחת הקב"ה שצפה שעתיד לצאת ממנו שלמה שעתיד לומר שיר השירים החזירו. ומאי טעמא איקרי תמר ולא איקרי שאר שמות מפני שהיא נקבה נקבה סלקא דעתך אלא אימא שכוללת זכר ונקבה דכל אילני תמרים כלולים זכר ונקבה והאיך שהלולב הוי זכר והפרי מבחוץ הוי זכר ומבפנים הוי נקבה והיאך בגרעינו שהיא סדוקה כעין אשה וכנגדה כח הלבנה למעלה. ובבראשית רבה אמרו רז"ל צדיק כתמר יפרח מה תמרה וארז יש להם תאוה אף הצדיקים מתאוים להקדוש ב"ה זהו שאמר הכתוב אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסיניו (שה"ש ז ט'). הם דברי ישראל בגלות האומרים כי אעפ"י שגרם העון חשבתי שאעלה לגדולה בזכות השכינה הנמשלת לתמר הכלולה אוחזה בסנסיניו בזכות שאנו אוחזים

בידינו מעשיה וזכיותיה. ויהיו נא שדיך וגו' ר"ל ויהי מקום יניקתיך כאשכלות הגפן שתקבלו זוהר ושפע ממקור החכמה. וריח אפך כתפוחים. המשל על קבלתה משני הכרובים:

מקץ

וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אותו על כל ארץ מצרים. כבר רמזנו בירידת אברהם אבינו ע"ה למצרים כי מלת מצרים הוא לשון מיצר השכינה הנקראת ים על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי מצרים שנייה ומצרנית לארץ ישראל וסוד הענין הוא כי שר של מצרים הוא שני למרכבה זהו שנאמר וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו ולפיכך הוצרך יי' יתברך לעשות כל האותות והמופתים במצרים לפי שהוא שר עליון על כל השרים כענין שנאמר עליו ביחזקאל אל מי דמית ככה בכבוד ובגודל בעצי עדן והורדת את עצי עדן אל ארץ תחתית. והמשל הוא למעלת כחו ומזלו ולפיכך נתן השם יתעלה בו האותות כדי שלא יאמרו הרי יש שר גדול בשמים שהקדוש ב"ה לא השפילו לפיכך הך הכפתור וירעשו הסיפים (עמוס ט א') זהו שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כדי שנהיה בטוחים שאין שר ומושל בכל האומות שאין השם יתעלה משפילו זהו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ועדיין נבאר זה בגזירת האל וטעם למה תתראו אבאר בפסוק ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר:

ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל וגו'. כבר ידעת כי הצדיק הוא מעיין הברכה אל הארץ העליונה והוא השליט זהו והוא השליט על הארץ. ובספר שבעה היכלות אמרו יוסף הצדיק הוא עמודא דעלמא והנה שמר את בריתו כענין בועז. ובספר הזוהר [זוהר ח"א י"ז א'] אמר על מדת יסוד הנקרא מוסף יסודא דעלמא איקרי מוסף וכו' וכן שם יוסף:

ואל שדי יתן לכם רחמים וגו'. בראשית רבה ר' יהושע בן לוי פתר קרייה בגליות. לפני האיש זה הקדוש ב"ה שנאמר יי' איש מלחמה. עוד אמרו ואל שדי זה השלטון וכו'. והענין שיעלה אתכם ממדת הדין לרחמים. והבן אמרו קחו מזמרת הארץ בכליכם רמז לארץ העליונה ומזמרת הוא מלשון עזי וזמרת יה. מזמור לדוד. וסוד הענין שהמשיך עליהם מעולם העליון:

ויגש

ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. כבר ידעת פירוש אלהי יצחק כמה דאת אמר ופחד יצחק. והנה בבוא יעקב למצרים ידע כי הגלות התחיל שם בזרעו ונתירא מן הפחד ההוא וזבח זבחים שלא תהיה מדת הדין מתוחה בזרעו ולכן הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות והיתה תחלת כוונתו במדת הגבורה הקרובה אליו והנה מטעם זה לא אמר ויזבח זבחים ליי' מפני שעתה זכה יעקב בחלקו והוצרך לפרש כוונתו וכבר פירשתי זה בפסוק וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ומשם תשכיל:

ויאמר אלהים אל ישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני. הנה בזכות הקרבנות נראה אליו אלהי יצחק אביו במראות הלילה מיעוט מראות שנים כמה דאת אמר אשר עין בעין נראה אתה יי' והלילה רמז למדת הדין רפה הנגלית לאבות הוא שאמר לו אנכי האל אלהי אביך הבטיחו שלא יכלה זרעו במצרים. וקריאת יעקב שני פעמים ארמוז בענין משה בגזירת האל:

אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך. מכאן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרים. ועל כן תרגם אנקלוס אנא אחות ולא ברח ממנו אעפ"י שתורה על גשמות וכן לא יברח מן הדבור ואמירה כמו שיברח מן השמיעה והתנועה. ומה שאמר ביעקב והנה אנכי עמך והא מימרי בסעדך ולא תרגם והא אנא עמך כי אם היה אומר כך היה במשמע שהם דברי הקב"ה במדת הרחמים כענין שכתוב בתחלת הענין והנה יי' נצב עליו שרמז בו על צורת יעקב החקוקה בכסא הכבוד. וטעם גם עלה רמז להעלות השכינה מן הגלות כי בצאת השכינה יצאו בניה עמה כי ישראל נאחזים בה זהו שנאמר ואעש למען שמי (יחזקאל כ ט'). וכבר רמזנו גלות השכינה בפרשת בראשית. בויקרא רבה אמרו והנה מנורת זהב כלה וגולה על ראשה (זכריה ד ב') תרין אמוראים חד אמר גולה וחד אמר גאולה מאן דאמר גולה גלו לבבל שכינה עמהם כד"א למענכם שולחתי בבלה וגומר (ישעיה מג יד) והרמז לזה יבדל אלהים בין האור ובין החשך:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ב א'] ויבדל אלהים בזמנא דגלותא וזהו מאמרם לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבא בירושלם של מטה שנאמר בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר (הושע יא ט):

ובני יוסף אשר יולד לו במצרים נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים. כבר רמזתי לך כי היה ראוי לצאת מיעקב של מטה שנים עשר שבטים ושבעים נפש.

וכן אמרו במדרש רות (זוהר חדש ע"ו טור ב') שנים עשר שבטים תלויין ממדת יעקב הנקראת שמים שנאמר ואתה תשמע השמים פתח רבי ואמר כדוגמא דאית תריסר שבטין לתתא דאינון בני יעקב כך אית יעקב עילאה בשמים וי"ב שבטין עילאין וכמה דמיחדי שמיה דקודשא ב"ה ישראל לתתא כך מיחדין מלאכים קדישין לעילא כולא כגוונא דלעילא וכנגד אלו שנים עשר פשוטות שבאל"ף בי"ת ושנים עשר מנהיגין בנפש ושנים עשר גבולי אלכסונין:

ספר הבהיר ישב רבי רוחמאי ודרש מאי שנים עשר שבטי ישראל אלא מלמד ששנים עשר שבטים יש לו להקב"ה ומאי ניהו משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו מעין נאה ולכל אחיו אין להן מים אחרים אלא מאותו המעיין ואינן יכולין לסבול צמא מה עשה עשה למעיין שנים עשר צנורות וקראם על שמות בני אחיו אמר אם יהיו הבנים כאבותם יזכו ואמלא הצנורות וירוו אבותם וישתו בניהם אחריהם ואם לא יזכו הבנים ולא יעשו דברים הגונים לפני הרי הצנורות עומדות על ענין זה אתן להם מים שלא יתנו לבניהם הרבה אחר שאינם עושין רצוני. עוד שם ללמדך ששנים עשר מנהיגים יש לו להקדוש ברוך הוא ובכל אחד ואחד ששה כחות ומאי הם שבעים ושתים לשונות וכו':

ספר הזוהר [במדבר קי"ז ע"א] כיון דאתא יעקב אתקיים עלמא ולא הוה מתמוטט. <תרגום - כיון שבא יעקב נתקיים העולם ולא היה מתמוטט>. ועם כל דא לא אישתיל בשורשוי עד דאוליד תריסר שבטים ושבעים נפש ואשתיל עלמא. <ועם כל זה לא נשתל העולם בשרשיו עד שיעקב הוליד שנים עשר שבטים ושבעים נפש ונשתל העולם>. הכלל הוא כי יש כבוד למעלה מכבוד והתחתונים רמז לעליונים ושבעים נפש רומזים לשבעים מלאכים הסובבים כסא הכבוד הממונים על האומות זהו שנאמר ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים כאשר נרמוז בדגלים בגזירת האל ועם יעקב י"ג בסוד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם י"ג חדשים בסוד העיבור:

ויחי

ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם ויאמר אנכי אעשה כדבריך. כבר ידעת גודל מעלת ארץ ישראל ומעלת הצדיקים הקבורים בה כאשר רמזתי. אמנם רבותינו זכרונם לברכה נתעוררו בספר הזוהר על שלשה צדיקים שהם יעקב אבינו ע"ה משה רבינו ע"ה ויוסף הצדיק ע"ה שיעקב זכה ליקבר גופו בארץ ישראל ומשה רבינו ע"ה לא עצמותיו ולא גופו. ויוסף עצמותיו ולא גופו. ורמזו בעניין זה נפלאות וזהו לשונם בספר הזוהר [ח"א כא ע"ב] יעקב ומשה ויוסף כחדא אזלין. <תרגום - יעקב משה ויוסף

באים כאחד>. יעקב מית וגופיה אעילו ליה בארעא קדישא. <יעקב מת והעלו את גופו לארץ הקדש>. יוסף מית גופיה לא אתקבר בארעא קדישא אלא גרמוי. <יוסף מת ולא נקבר גופו בארץ הקדש רק עצמותיו בלבדם>. משה לא האי ולא האי. <משה לא זה ולא זה כי הן גופו והן עצמותיו נקברו בחוץ לארץ>. אמאי. <למה היו השינויים הללו ביניהם>. אלא יעקב בעלא קדמאה דמטרוניתא הואי. <אלא יעקב בעלה הראשון של הנוקבא היה>. מית יעקב ואיזדווגת ביה במשה ובעוד דהואי משה בהאי עלמא. <מת יעקב נזדווגה במשה ובעוד שהיה משה מלובש בגוף בעולם הזה>. מני לה כדקא יאות. <פקד אותה כראוי>. ואיהו הוה בעלה תניינא דמטרוניתא. <והוא היה בעלה השני>. יעקב אעילו ליה לארעא גופיה שלים בגין דאיהו גופא. <יעקב העלו אותו לארץ הקודש בגופו שלם משום שהוא גוף (שהוא מרכבה לגוף של ז"א)>. יוסף גרמוי ולא גופיה בגין דגרמין אינון חילין ומשריין דלעילא וכולהו נפקי מההוא צדיק. <יוסף העלו רק עצמותיו ולא גופו משום שהעצמות הם צבאות ומחנות של מעלה וכולם יוצאים מאותו צדיק>. וצדיק צבאות איקרי. <וצדיק נקרא צבאות>. מ"ט בגין דכל צבאות משריין עילאין מיניה נפקי. <ומהו הטעם משום שכל הצבאות ומחנות שלמעלה ממנו יוצאים>. ועל דא גרמוי דאינון צבאות עלו בארעא. <ועל כן עצמותיו של יוסף שהם בחינת צבאות העלו אותם לארץ הקודש>. משה הוה לבר ולא על תמן לא גופיה ולא גרמוי. <משה היה בחוץ לארץ ולא נכנס שם לא גופו ולא עצמותיו>. אלא עלת שכינתא בארעא בתר דמית משה אהדרת לבעלה קדמאה דתמן ודא איהו יעקב. <אלא השכינה נכנסה בארץ אחר שמת משה וחזרה לבעלה הראשון שהוא יעקב>. מכאן נוקבא דאתנסיבת לתרין בההוא עלמא הדרת לקדמאה. <מכאן שאם הנקבה היתה נשואה לשני אנשים בעולם הזה חוזרת לאחר פטירתה לבעלה הראשון>. משה הוה לבר כיון דבעלא קדמאה הוה בארעא. <לפיכך נקבר משה בחוץ לארץ כיון שבעלה הראשון היה בארץ>. מני לה בחיוהי מה דלא זכה בו יעקב. <משה זכה בחייו מה שיעקב לא זכה בחייו>. יעקב שימש בה בההוא עלמא ומשה בהאי עלמא. <יעקב גרם זווג דז"א בנוקבא רק לאחר פטירתו ומשה גרם לזווג דז"א בנוקבא בחייו>. ואי תימא גריעו דמשה הוה לאו הכי. <ואם תאמר שזהו חסרון של משה דהיינו שלא יכל לגרום זיווג לאחר פטירתו אינו כן>. אלא כד נפקו ישראל ממצרים מסטרא דיובלא הוה. <אלא כשיצאו ישראל ממצרים מצד היובל היתה גאולתם שהיא הבינה>. וכלא אינון שתין רבוון בעלמא עילאה הוו. <וכל אלו ששים רבוא שיצאו היו מעולם העליון דהיינו מבינה>. ובההוא דיוקנא אזלו במדברא. <ובאותה הצורה הלכו במדבר>. וחד מנהון לא עאל בארעא אלא בניהון תולדין דלהון. <ואחד מהם לא בא לארץ

אלא בניהם הנולדים מהם באו לארץ>. כדקא חזי דאינון תיקוני דסיהרא. <כפי הראוי שהם תיקון הלבנה>. וכל עובדי ארעא תיקוני דסיהרא הוו. <וכל עובדי הארץ תקון הלבנה היו>. משה שמש בסיהרא בעוד דאיהו בגופא ומני לה ברעותא. <משה המשיך זווג ז"א בלבנה שהיא הנוקבא בעוד שהוא בגוף בעולם הזה, ופקד עליה כרצונו>. כד אתפטר מן עלמא סליק בסליקו עילאה ברוחיה קדישא ואתהדר ברוחיה דיובלא עילאה. <אבל כשנפטר מעולם הזה נתעלה רוחו הקדוש בעליה העליונה וחזר הרוח ליובל העליון דהיינו הבינה>. ותמן איתדבק באינון שיתין רבוון דהוו דיליה. <ושם נתדבק משה בששים רבוא נשמות שהיו שלו>. מה דלא הוה כן ליעקב דאיהי אתהדר ברוחא לגו שמטה. <מה שלא היה כן ביעקב שהוא לאחר פטירתו חזר רוחו לתוך השמטה שהיא הנוקבא דז"א ולא בבינה>. מה דלא הוה כן בחייו בגין דביתא אחרא הוה ליה. <מה שלא היה כן בחייו משום שבחייו היה לו בית אחר>. וארעא קדישא בתיקוניה דלתתא אתקנת בחילא דלעילא. <וארץ הקדושה בתיקונה התחתון נתתקנה בכח הנוקבא שלמעלה>. ועל דא לא איתחזו למיהוי כולהו כחדא. <ועל כן אי אפשר שיהיו כולם ביחד>. אינון דעלמא עילאה הוו בלחודייהו כלהו לרוחא. <כי אלו הנמשכים מעולם העליון הם כולם בחינת רוח ביחוד>. ואינון דעלמא תתאה הוו בלחודייהו כלהו בגופא. <ואלו הנמשכים מעולם התחתון שהוא נוקבא דז"א הם כולם בחינת גוף ביחוד>. ולא אתחזון למיהוי אלין ואלין גו סיהרא. <ואינו ראוי שיהיו אלו ואלו תוך הלבנה שהיא הנוקבא>. אלא אלין בסיהרא ואלין לבר. <אלא אלו תוך הלבנה ואלו מחוץ לה>. לנהרא אלין מגו אלין. <שיקבלו הארה אלו מאלו>. אלין דעלו לארעא דיוקנא דקדמאי הוו ולא הוו בסליקו עילאה כוותייהו. <אלו שנכנסו לארץ היו צלם מהראשונים אבל לא היו במדרגה עליונה כמוהם>. בגין דלא יהא דרא ולא הוה מקדמת דנא כאינון קדמאי דאתחזי להון זיו יקרא דמריהון אפין באפין. <משום שלא יהיה עוד דור ולא היה דור מקודם לכן כאלו הראשונים כדור המדבר אשר נראה להם זיו יקר רבונם פנים בפנים>. יעקב שמש בנשוי בגופא בתר אתדבק רוחא ברוחא. <יעקב שמש בנשיו בגוף ולאחר פטירתו עלה רוחו ונתדבק ברוח הנוקבא>. משה אתפרש מאיתתיה ושימש כד איהו בגופא בההוא רוחא קדישא. <משה פרש מאשתו צפורה ונתדבק בעודו בגופו באותה רוח הקודש דהיינו הנוקבא דז"א>. לבתר אתדבק רוחיה ברוחא עילאה טמירא דלעילא. <ולאחר פטירתו נתדבק רוחו ברוח עליון נסתר של מעלה>. וכן כל דרגין הוו ממדבקן כולהו כחדא. <וכן כל המדרגות כולן היו מתדבקות להאיר כאחת>. רוחא דמשה דיובלא איהו גופיה דשמטה הוה. <רוחו של משה הוא מיובל היינו מבינה וגופו משמטה

היינו מנוקבא>. רוחא דיעקב לאתדבקה בשמטה גופיה דנשוי הוה בהאי עלמא. <רוחו של יעקב להתדבק בשמטה וגופו היה שייך לנשותיו שבעולם הזה>. כל אינון נהורין עילאין כדיוקנא דלהון לתתא בארעא. <כל אלו האורות עליונים נמצאים בצורתן בארץ שלמטה>. וכולהו תליין ברקיעא דשמיא. <וכולם תלויים ברקיע השמים>. רזא תרין שמהן כלילן כחדא. <סוד ב' שמות (המאורות הגדולים) כלולים באחד>. דשכללותא דלהון תלתא ואתהדר לחד דא לקביל דא. <והשכלול שלהם הוא בשלשה וחוזרים לאחד זה מול זה>. ואיהו שמא גליפא מחקקא כליל בהאי רזא דמהימנותא ע"כ. <והוא שם מפותח וחקוק כלול בה בסוד האמונה>. והנה לפי כוונתם ז"ל יעקב היה ראוי ליקבר בארץ ישראל גופו שלם בעצמותיו שנאמר ויעבד ברחל ובמותו חזר לאכסניא שלו. יוסף הצדיק נקברו שם עצמותיו ולא גופו כי עצמותיו היו כחות וצבאות אילן העליון הנקרא צדיק המשפיע לארץ העליונה משה נתעלה ביובל העליון ועל יובל ישלח שרשיו אף כי בחייו היה איש האלהים ועבד יי' ר"ל בעלה דמטרוניתא ועבד יי' הגדול במותו לא ידע איש את קבורתו ונתעלה למעלה מכלם. והנה משה רבינו ע"ה פירש מאשתו בחייו ר"ל מאשתו של מטה ונעשה שושבינא דמטרוניתא וזכה בחייו למה שזכה יעקב אבינו ע"ה במותו. אחרי מות משה נתעלה אל התשובה והאחות הקטנה רחל חזרה לבעלה הראשון יעקב. מכאן תוכל לדעת גודל מעלת ארץ ישראל והצדיקים הקבורים בה וכי כל הדברים התחתונים תלויין בעליונים:

וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור. כבר ידעת כי אפרים היה ראש דגל מערבי והשכינה במערב והוצרך ליתן לה הימין כי היא בתו כד"א נצבה שגל לימינך (תהלים מה י'). ואמר כי מנשה הבכור והיה ראוי לשמאל כענין שארמוז בבכורי מצרים:

ובספר הזוהר [במדבר קי"ט ב'] שכל את ידיו מאי שכל אלא ימינא הוה זקיף וסטר ליה שכינתא כלפי אפרים. <תרגום - "שכל את ידיו" מהו שכל, אלא יד ימין היתה זקופה כנגד אפרים ונטתה השכינה כלפי אפרים>. וארח ריח דשכינתא על רישיה כדין אמר בך יברך ישראל לאמר. <ויעקב הריח ריח השכינה על ראשו אז אמר "בך יברך ישראל לאמר">. וחמא דאיהו במערב אמר ודאי שכינתא במערב. <וראה שהיא במערב אמר ודאי שהשכינה במערב>:

ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים וגו'. המלאך הגואל אותי וגו'. כבר פירשתי כי יקרא הנביא אל אלהי אבותיו אשר לו הגדולה והגבורה ואחרי כן אמר האלהים הרועה אותי קרא לאלהי האמת ויהיה הרועה אותי

מגזרת ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז י') כי במדה ההיא שלום וריעות. ויש לשאול למה לא הזכיר השם המיוחד כמו שאמר דוד המלך ע"ה יי' רועי לא אחסר. תשובה יעקב אבינו ע"ה שמדתו מדת רחמים הוצרך להזכיר מדת שם אלהים. דוד שמדתו מדת הדין הוצרך להזכיר מדת רחמים. והנה הכל כלול עמהם שלא ידמה כקציצה בנטיעה. ואל יקשה לך אמרו מעודי עד היום הזה עם מה שכתבתי למעלה עדיין לא ניתן כח ליעקב כי מעודו ינחנו בדרך אמת. אמנם לא נתיחדה עליו המדה ההיא בעוד היותו בחוצה לארץ. גם הוצרך להתנהג עם לבן דרך פתלתול איננו דרך אמת. והנה אעפ"י שהזכיר יעקב אבינו ע"ה הג' אבות הראשונים הזכיר ג"כ השכינה באמרו המלאך הגואל וכבר רמזתי מפני מה נקראת מלאך ואמר הגואל כי ממנו הגאולה. ומכאן תבין סוד הסומך גאולה לתפלה כענין נעוץ סופו בתחלתו. ומלת יברך רמז לכל המדות הארבעה שהזכיר ובפסוק ראשון לא הזכיר דבר עד הזכירו המלאך הגואל ואמר בך יברך ישראל לאמר ולא אמר יתברך אלא יברך רמז כי ישראל סבא יברך את העולם דרך השכינה הרמוזה באפרים:

ספר הזוהר [במדבר קי"ט ב'] בך יברך ישראל לאמר ישראל סבא מאי קא משמע לן בך יתברך ישראל לא כתיב או יבורך אלא בך יברך ישראל מאי יברך אלא ישראל קדישא לא יברך עלמא אלא בך דאת במערב דכתיב אני אל שדי פרה ורבה אוליפנא דחמא עימיה שכינתא:

ויאמר יעקב אל בניו האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. רמז להם על מה שיקרה להם בעצמם על מכירת יוסף וזהו אשר יקרא אתכם. ואמר לראובן כי יש לו יתר שאת ויתר עז על אחיו כי לא פשע במכירתו של יוסף אמנם בעבור שהיה פחז כמים ובלבל יצועי אביו אל תותר. ויתכן כי יצועי רמז לשכינה אחר שהם דברי יעקב והבן. ובשמעון ולוי אמר בסודם אל תבא נפשי זהו סוד העיבור. והוא כטעם וטוב משניהם את אשר עדן לא היה (קהלת ד ג')זהו אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל וליהודה אמר מטרף בני עלית הרמז לרבן שמעון בן גמליאל זהו כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותו. ולזבולן אמר זבולן לחוף ימים ישכון רמז בו על מיתת רבי יהודה בן בבא שישב בין שני הרים ובין שני תחומי. <הגהת המעתיק מכתב היד) כנוי לבושו שב לשם יתעלה כענין ידין בגוים מלא גויות. ואמרו רבותינו ז"ל שהקדוש ברוך הוא יש לו מלבוש אדום מדם המקדשים את השם יתעלה. עד כאן>:

שבת ושם נעצו בו ג' מאות לונכיות של ברזל ויתנכלו בצירוף לונכיות. ונרמז בפסוק וימררוהו ורובו וישטמוהו בעלי חצים ובעון ויפשטו את יוסף נפשט עורו של ר' ישמעאל בעון ודבתם רעה לשונו של ר' יהודה נלחכה בפי חזיר. בעון שגרמו לומר חיה רעה

אכלתהו ומה שאמר רבי עקיבא מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור נסרק בשרו בשיני ברזל ונרמז בפסוק יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים וירא מנוחה כי טוב ראה מנוחת הצדקים בגן עדן כי טובה היא ותענוג הארץ העליונה כי נעמה ויט שכמו לסבול דינו של הב"ה ולא בטל הגזירה בשם. מכאן תבין גודל עונש המטריח את קונו ובעוד שהיה למס היה עובד השם כי יצתה נשמתו באחד. ועתה נחזור לפירוש הפסוקים:

יהודה אתה יודוך אחיך וגו'. ידעת כי מיהודה מלכות בית דוד ירדה זהו ללמד את בני יהודה קשת וידעת סוד הקשת על כן אמר בו ידך בעורף אויבך. ועל כן היה יהודה שביעי לאבות אברהם יצחק יעקב ראובן שמעון לוי ויהודה כי הוא כנגד הכלה הכלולה שהיא השביעית כשבת. נאמר ביהודה ותעמוד מלדת. בשבת שבת וינפש. ונאמר ביהודה אתה יודוך. ובשבת טוב להודות ליי'. נאמר ביהודה מטרף בני עלית פירוש טרף מזון כלומר נסתלקת מלעשות אפילו מלאכת נפש כמו בשבת לא תעשה כל מלאכה. ביהודה כרע רבץ כארי וכלביא מי יקימנו. ובשבת שבו איש תחתיו. ביהודה אוסרי לגפן עירה. כלומר יאסור אותו ממלאכתו. בשבת למען ינוח שורך וחמורך. ביהודה כבס ביין לבושו הרמז על קידוש היום שהוא ביין רמז למדת הדין ועל כן נתן לו השבט שנאמר לא יסור שבט מיהודה. וכמו שיהודה היה רביעי לשבטים כן השבת היא מצוה רביעית בעשרת הדברות. והוצרך להתערב במלכות בית דוד מזרע שאר האומות שיהיה שלום בענייניו ומדת הדין לא תקטרג עליו כדאמרינן בפרק הבא על יבמתו א"ר אלעזר מאי דכתיב ונברכו בך אמר הקדוש ב"ה לאברהם שתי הברכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית. מדרש רות (זוהר חדש ע"ח ט"ב) וזרע דוד צריך מצד זה ומצד זה. כתיב ואהבת את יי' אלהיך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע. הכל צריך כאחד וזרע דוד אצטריך הכי (עד כאן). חכלייי עינים מיין ולבן שינים מחלב". אמרו רבותינו זכרונם לברכה בכתובות אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ב"ה רמיז לי בעיניך דאיבסם לי מחמרא ואחוור שינך דאיבסם מחלבא. הכוונה היא כי השכינה מבקשת השפע העליון מזרועות עולם הנרמז ביין וחלב כדאמרינן ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה א) ובקשה היין תחילה כי עיקר קבלתה מן הגבורה בתחילה. ויש ספרים שגורסין דבסים לי מחמרא דבסים לי מחלבא ויהיה דבור כנסת ישראל למדת רחמים ואומרת לו חביב זיווגך עלי כי אתה יונק מזרועות עולם הנרמזים ביין וחלב ואני מקבל מהם:

יהי דן נחש עלי דרך וגו'. המשילו לנחש רמז לנחש הקדמוני. ואמר עקבי סוס כמה דאת אמר ואתה תשופנו עקב:

נפתלי אילה שלוחה וגו'. האילה נמשלת לכנסת ישראל מה אילה זו חביבה על בעלה ורחמה צר וכו'. ואמר כי היא שלוחה ממקור העליון ונותנת אמרי שפר רמז לתפלתה של הקב"ה כמה דאת אמר השמעני את קולך. ונעשית עטרה כדאמרינן בספר הבהיר ואמר שם אתגא ואזלא איהי בראש קונה שמים וארץ. ללמדך שאותה תאגא עולה עד למעלה למעלה. ומאי משמע דהאי תאגא אבן יקרה היא מוכללת ומעוטרת דכתיב אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קיח כב). ועולה עד מקום שנחצבה ממנו דכתיב משם רועה אבן ישראל:

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור. כבר ידעת מה שאמרו רז"ל על זרע יוסף הצדיק שלא שלט בו עין הרע שנאמר עלי עין ובספר הזוהר [אדרא רבא ק"ל א'] נתבאר סוד זה אמר שם בלשון זה הנה עין יי' אל יראיו וכתיב עיני יי' משוטטות. <תרגום - "הנה עין יי' אל יראיו וכתוב "עיני יי' המה משוטטים בכל הארץ">. זכו עין יי' עינא דלעילא לא זכו עיני יי' משוטטות עינא דלתתא. <היינו אם זכו "עין יי' אל יראיו" שהיא עין עליונה דאריך אנפין לא זכו "עיני יי' המה משוטטים" שהיא עין שלמטה דז"א>. דתנינן מפני מה זכה יוסף דלא שלטא ביה עינא בישא מפני שזכה לאישתגחא בעינא טבא עילאה. <שלמדנו מפני מה זכה יוסף שלא שלט בו עין הרע הוא מפני שזכה להיות מושגח בעין הטוב העליון>. הה"ד בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. <זה שכתוב "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין">. כלומר בסבת עין דאישתגח ביה. <כלומר על סבת עין העליון שהיה מושגח בו>. וכתיב טוב עין הוא יבורך מ"ט איקרי חד. <וכתוב "טוב עין הוא יבורך" מהו הטעם שנקרא עין אחד ולא אמר טוב עינים>. תא חזי בעינין דלתתא אית עין ימינא ואית עין שמאלא ואינון תרי בתרי גווני. <בוא וראה בעין התחתונה דז"א יש עין ימין ויש עין שמאל והם שתים בשתי בחינות>. אבל הכא לית עינא שמאלא ותרוייהו בדרגא חד סלקין וכולא ימינא. <אבל כאן בא"א אין עין שמאל ושתיהם עולות בדרגה אחת והכל ימין>. ובגין כך עין אחד ולא תרין. <ומשום כך כתוב עין אחת ולא שתים>. ותאנא עינא דא דהוא עינא דאשגחותא פקיחא תדיר חייכן תדיר חדאן תדיר. <ולמדנו עין זו שהיה העין של ההשגחה פתוחה תמיד צוחקים תמיד ושמחים תמיד>. דלא הוי הכי לתתא דכלילין בסומקא באוכמא בחוורא בתלת גווני. <מה שאין כן למטה שהן כלולות באדום ובשחור ובלבן בג' גוונים>. ולא הוי תדיר פקיחא דאית גביני סורטא על עינא. <ואינן תמיד פקוחות שיש לו גבות המכסים על העין>. ועל דא כתיב עורה למה תישן יי' פקח יי' עיניך וראה. <ועל כן כתוב "עורה למה תישן יי" "פקח עיניך וראה">. כד איתפקח אית למאן דאיתפקח לטב ואית למאן

דאיתפקח לרע . <כשנפקחו עיני ז"א יש מי שנפתחו עליו העינים לטוב ויש מי שנפתחו עליו לרע>. ווי למאן דאיתפקח ועינא אתערב לסומקא. <אוי למי שנפקחו עליו העינים והעין מעורבת באדום>. וסומקא איתחזי לקבליה ומכסייא עינא. <והאדום נראה כנגדו ומכסה על העין>. זכאה מאן דאישתזיב מיניה. <אשריו מי שינצל ממנו>. לעתיק יומין טבא דעינא. <עתיק יומין הוא טוב עין>. חיואר בגו חיואר דכליל כל חיוארא. <לבן בתוך לבן הכולל כל לבן>. זכאה חולקיה מאן דישגח עילויה בחד חיור מינייהו. <אשרי חלקו של מי שהשגיח עליו לבן אחד מהם>. ועל דא כתיב טוב עין הוא יבורך. וכתיב בית יעקב לכו ונלכה באור יי'. <ועל זה כתוב "טוב עין הוא יבורך וכתוב "בית יעקב לכו ונלכה באור יי">. ע"כ. ואתה בן אדם בראותך המאמרים האלה וכיוצא בהם המורים על הנשמות השמר אל תפן אל און ושמור נפשך מאד פן תכשל ותחריב את העולם לאמר שיש בש"י מדות מוגשמות ומתוארות ומוגבלות שאין הדבר כך חלילה חלילה ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו. וצריך אני להאיר עיניך במאמר זה וכיוצא בו ושמור אותו היטב כי יסיר ממך כמה ספקות ושבושים רעים. דע כי אמתת עצם הבורא יתעלה ויתברך אינה מושגת לזולתו ואין בכל ברואיו עליונים ותחתונים יודע עצם אמתתו רק הוא יתעלה ויתברך וא"כ צריכין אנו להתבונן על התוארים הנמצאים בתורה ובדברי רז"ל יד רגל אזן עין וכיוצא בהן. דע והאמן כי כל אותן הענינים אעפ"י שהם מורים ומעידים על גדולתו ואמתתו אין כל בריה יכולה להתבונן ולדעת מהות הדבר ההוא הנקרא יד עין רגל וכיוצא בהם ואל יעלה בדעתך כי עין כצורת עין ויד כצורת יד אבל הם ענינים פנימיים ופנימיים באמתת מציאות הש"י אשר מהם המקור והשפע יוצא לכל הנבראים לא שיהיה דמיון בינו יתברך ובינינו מצד העצם והתבנית כמו שנאמר ואל מי תדמיוני ואשוה (ישעיה מ כה) כי אין לו דמיון בנבראים רק על כוונת צורת האיברים שבנו שהם עשויין לדמיון סימנים לענינים סתומים עליונים שאין הדעת יכולה להשיג וזה הדמיון אינו גופני כלומר בעצם ותבנית אלא בדמיון זכרון כמי שכותב ראובן בן יעקב שהרי אין אותיות אלו צורת ראובן בן יעקב ותבניתו ומהותו אלא זכרון שזה ראובן בן יעקב הכתוב הוא סימן לאותו עצם והתבנית הידוע הנקרא ראובן בן יעקב. ולפי שהשם יתעלה ויתברך רצה לזכותינו ברא בגוף האדם כמה איברים נסתרים ונפלאים כדמיון סימן למעשה מרכבה. ואילו יזכה האדם לטהר אחד מאיבריו יהיה אותו אבר כדמיון כסא לאותו אבר העליון הפנימי הנקרא בשם זה עין יד וכיוצא בו. כיצד הנשמר והנזהר במראה עינו שלא יביט ויסתכל בדבר עבירה ובדרך גנאי רק במה שהוא קדושת השם יתעלה ועבודתו אותו עין נעשית כמו כסא לאותו דבר של מעלה הנקרא עין וזהו ענין

האבות הן הן המרכבה. ודע כי המדות תלויות באיברים. כיצד מידת עין היא הראות מדת האזן היא השמע מדת היד היא המשוש מדת הרגל היא ההליכה. והנה המדות נמשכות אחר האיברים>. ולפי שהזכירו רז"ל כלפי מעלה לשון מדות יש לך לדון ענין המדות כמו התארים שאמרנו וכמו שאין ערך ודמיון בינו יתעלה ובינינו בענין האיברים כך אין ערך בינו יתעלה ובינינו בענין המדות ולפי שאנו משתמשים בחיבורינו זה בלשון מדות השמר מן הטעות כמו שאמרו רבותינו ז"ל לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם ואין דמיון בין מדותיו יתעלה ומידותינו זולתי בדרך הזכרת השם לבד. מוסף על זה יש לך להתבונן במה שכתבתי לך בפירוש בצלמנו כדמותינו כי כמו ששם אדם לא נאמר על הגוף רק על רוח הפנימי כי הגוף נקרא בשר אדם כך שמות האיברים הם שם לכחותיהם לא שם לחומר. והבן זה המאמר כלו היטב:

<הג"ה ובספר הזוהר אמרו כי כשהתחיל רבי שמעון לגלות סתרי התורה פתח ואמר ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וכו' כולם ענו ואמרו אמן. כל זה כדי שלא יטעו בדבריו שיהיה דמיון בינו ובינינו יתעלה ויתברך>:

ותשב באיתן קשתו וגו'. הברכה הזאת דומה לברכת הנערים כי אביר יעקב הוא אלהי האמת וידיו הם זרועות עולם על כן לא אמר אביר אברהם ויצחק וזולתם ואמר משם רועה אבן ישראל כד"א אבן מאסו הבונים. וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא שהרמז לשכינה. ואמר כי יניקתה הוא מאביר יעקב כענין ושם חביון עוזו (חבקוק ג ד'). וחביון הוא הכח המתעלה הנחבא במקום אצילותו כד"א וכנה אשר נטעה ימינך (תהלים פ טז): ובספר הבהיר משם רועה אבן ישראל הוא המקום הנקרא שם שנאמר ושם חביון עוזו. והנה אבן ישראל כמו כנסת ישראל ואולי רמז במלת אבן סוד בהוסיפך נון על אב יהיה הבניין שלם ובמלת קשתו רמז ליסוד עולם הנתון ליוסף הצדיק כי שמר את בריתו שלא הביאו בכח הטומאה ומכאן תבין פירוש עריה תעור קשתך. הפך הצדיק אבד והבן זה היטב:

מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך וגו'. כבר הודעתיך כי אלהי אביך הוא אלהי אמת. ואת שדי כבר רמזתי לך כי מלת שדי לבד אל רומזת על השכינה ועל כן אמר אחרי כן ברכות שמים מעל רוצה לומר שמים עליונים. ברכות תהום היא השכינה הרובצת תחת זהו ברכות שדים ורחם. ותרגם אונקלוס דאבוך ודאמך. והנה הוא מבורך בשמים ובארץ והבן אמרו ברכות אביך גברו על ברכות הורי כי כבר רמזנוהו בענין האבות כי בו נשלם הכל:

וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם וגו'. כבר ידעת פירוש מלת זאת כי שם צוה יי' את הברכה (תהלים קלג ג') וזהו ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם שרמז אליהם איך שמם רמוז כל אחד ואחד בי"ב צירופי השם ביחוד:

ויכל יעקב לצוות את בניו ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו. כבר רמזתי לך ענין מטתו של הקדוש ברוך הוא הנתונה בין צפון לדרום שנאמר הנה מטתו שלשלמה. ורמז הכתוב כי מיתת יעקב אבינו ע"ה היתה על יד המטה הנזכרת בנשיקה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על הצדיקים הידועים שהם שש שלא שלט בהם מלאך המות והם אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים דכתיב בהם על פי יי' רק במרים שגנאי בדבר כי היתה מיתתם על ידי השכינה ואמרו רז"ל היה רבי מאיר אומר גדול הוא השלום שלא ברא הקב"ה מדה טובה מן השלום שנתנה לצדיקים בשעה שנפטרין מן העולם שלש כתות של מלאכי השרת מקדימין לפניו בשלום הראשונה אומרת יבא שלום. השנייה אומרת ינוחו על משכבותם. השלישית אומרת הולך נכוחו. ולא דיין לצדיקים שמיתתן ע"י כבוד שנאמר וכבוד יי' יאספך (ישעיה נח ח). אלא שמקלסין לפניו יבא בשלום זהו שנאמר ואחר כבוד תקחני (תהלים עג כד) הדבור לנקבה הנסתרת. ועל ענין זה אמרו רבותינו ז"ל בסוף סוטה כשמת רבי בטלה כהונה כי נתעסקו בו כהנים לטמא בו כי לא היתה מיתתו רק ע"י השכינה:

ספר הזוהר [במדבר ק"כ ב'] תא חזי כיון דבר נש עביד צלותא ודאי בעובדא ומילולא. <תרגום - בוא וראה כיון שהאדם עשה תפלתו ודאית במעשה ובדבור>. וקשיר קשורא דייחודא. <וקשר קשר היחוד>. ואשתכח על ידוי דמתברכאן עילאין ותתאין. <ונמצא שעל ידו מתברכים עליונים ותחתונים>. כדין בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותא דעמידה כאלו איתפטר מעלמא. <אז לאחר שגמר תפילת העמידה צריך האדם להראות את עצמו כאלו נפטר מן העולם>. דהא אתפרש מאילנא דחיי וכניש רגלוי לגבי ההוא אילנא דמותא דאהדר ליה פקדוניה. <שהרי נפרד מעץ החיים ואסף רגליו אל אותו אילן המות שהחזיר לו פקדונו>. כד"א ויאסוף רגליו אל המטה. <כמו שנאמר "ויאסוף רגליו אל המטה">. והתבונן על הסוד הגדול שאגלה לך במאמר רבותינו ז"ל האבות מתו בנשיקה כי כשהיו החסידים ואנשי מעשה מתבודדים ועוסקים בסודות העליונים היו מדמים בכח ציור מחשבותם כאלו הדברים ההם חקוקים לפניהם וכשהיו קושרים נפשם בנפש העליונה היו הדברים מתרבים ומתברכים ומתגלים מאליהן מאפיסת המחשבה כאדם הפותח בריכת מים ומתפשטת אילך ואילך כי המחשבה הדבקה היא המקור והבריכה והמבוע אשר לא יפסק ולכך המדביק המחשבה בהרהור

רע קשה מעבירה כענין שאמרו רבותינו ז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה ואמרו רבותינו ז"ל בפרק אין דורשין בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו. בא אצלו רבי עקיבא אמר לו בן עזאי מה היום מימים אמר לו שמעתי עליך שאתה יושב ושונה והאש מלהטת סביבותיך אמרתי שמא בחדרי המרכבה ירדת אמר לו והלא דברי תורה נמשלו לאש שנאמר הלא כה דברי כאש (ירמיה כג כט) אמר לו ואני יושב ושונה והדברים יורדין ושמחין לפני. הטעם הוא כשהיה מדביק נפשו בנפש העליונה היו חקוקים בלבו הדברים הנוראים והיה מציירם כאילו היה אדם משים הדברים בפיו כי בדבקות המחשבה מתוך האצילות ההוא שהיה מאציל וממשיך עליו היו הדברים מתוספים ומתרבים ומתוך השמחה היו נגלים אליו. ועל כן אין השכינה שורה לא מתוך עצלות וכו' אלא מתוך שמחה. ואולי תתגבר עליו אותה השמחה עד כי יתחדש עליו בכיה רבה ומופלאה ותבקש נשמתו ונפשו להפרד מגופו וזו היא מיתת נשיקה שמורה חיבור הנושק בדבר האהוב לו כי אז יתחבר נפשו בשכינה. ועל כן תמצא בספר הזוהר לפעמים בגלוי הנסתרות קם רבי פלוני ובכה. ואולי יתרבה עליו הבכיה עד אסיפת נשמתו כמה דאת אמר ויאסוף רגליו אל המטה. אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף. ודע כי המחשבה מתפשטת ועולה עד מקום מוצאה וכשמגעת שם היא נפסקה ואינה יכולה לעלות עוד והמשל מעיין המים היוצא מן ההר אם תעשה תחתיו חפירה לבל יתפשטו מימיו יעלה המים עד מקום המקור ולא יותר. ולכך כל ההורס לחשוב בדבר שאין יכולת במחשבה להתפשט ולעלות אינו נמלט באחד משני דברים או לבלבל מוחו ולהרוס בנין גופו. או מרוב כפיית המחשבה להדביקה במה שאינה יכולה להשיג תעלה נפשו ותנתק ותשוב לשרשה. ועל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה במופלא ממך אל תדרוש ועל כן החסידים הראשונים היו מעלין מחשבתם עד מקום מוצאה. וכן היתה המשכת הנבואה שהיה הנביא מתבודד ומכוין לבו ומדביק מחשבתו למעלה וכפי דבקות הנביא היה צופה ויודע מה שהיה עתיד להיות זהו ובו תדבקון והיו הנביאים חלוקים במעלותם ובדבקותם. ודע כי קודם שניתנה התורה היו המראות מתעוררות מעצמם מלמעלה לפי שלא היה כח לאותן הדורות להעיר עליהם רוח הנבואה כי לא נצטוו רק שבע מצות. ואף כי אברהם נצטוה על המילה וקיים כל התורה כלה גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. אבל לאחר נתינת התורה לפי ההתבודדות וההתעוררות היה לו מלמעלה אצילות והמשכה כפי מעלת מחשבת החושב והיו אומרים אותם בעל כרחם שנאמר ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי נלאיתי

כלכל ולא אוכל (ירמיה כ ט'). וכבר ידעת גודל תאות בלעם לקלל את ישראל ולא היה יכול כי אם כפי דברי רוח הקדש שנאמר הלא את אשר ישים יי' בפי אותו אשמור לדבר: ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ב ב'] אמר רבי שמעון כולהו בוסינין וחברין דאתון בהאי עזקא קדישא. <תרגום - אמר רבי שמעון כל המאורות הם אתם החברים, שבאים להתתקן בטבעת הקדושה>. אסהדנא עלי שמיא עילאין דעילאין וארעא קדישא עילאה דעילאה. <מעיד אני עלי שמים עליונים דעליונים והארץ הקדושה העליונה דעליונה>. דאנא חמי השתא מה דלא חמי בר נש מיומא דסליק משה בזימנה תניינא לטורא דסיני. <שאני רואה עתה מה שלא ראה אדם מיום שעלה משה בפעם השניה להר סיני>. ואנא חמי אנפיי נהירין כנהורי שמשא תקיפין דזמינין למיפק באסוותא לעלמא דאתי. <שאני רואה פני מאירים כאור השמש החזקה שעתידה לצאת לרפאות העולם>. דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. <שכתוב "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה">. ועוד דאנא ידענא דאנפיי נהירין ומשה לא ידע ולא אסתכל. <ועוד שאני יודע שפני מאירים ומשה לא היה יודע ולא היה מסתכל>. דכתיב ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. <זה שכתוב "ומשה לא ידע כי קרן אור פניו">. ועוד דאנא חמי בעיני תלת עשר מכילן אילין גליפין קמאי ונהוריה כבוסיני. <ועוד שאני רואה בעיני שלש עשרה מדות חקוקות לפני ומאירות כנרות>. וכד אתפרש כל חד מינייהו בפומיכון אסתלק ואתעטר ואיתתקן ואיטמר בטמירותא דתקוני דיוקנא קדישא. <וכשמתבאר כל אחד מהם מפיכם עולה ומתעטר ומתתקן ומסתתר בנסתרות של תקון הפרצוף הקדוש>. וכל אחרנין אישתארו. <וכל האחרים שעוד לא בארתם נשארים>. ובעוד דכל דא מתפרש בפומיכון נהיר ואתעטר ויתיב כמלכא בגו חיליה. <ובעוד שכל אחד מן התקונים מתבאר בפיכם מאיר ומתעטר ויושב כמלך בתוך צבאותיו>. וכד איסתיים לאתפרשא סליק ואתעטר בעטרא קדישא ואתתקן ואתטמר ויתיב בתיקוני דיוקנא קדישא. <וכשנשלם הביאור עולה ומתעטר בעטרה קדושה ומתתקן ומסתתר ויושב בין התיקונים של הפרצוף הקדוש>. וכן לכל חד וחד. <וכן בכל אחד ואחד המתבאר מפיכם>. אזדרזו חבריין קדישין דהא כקיימא דא לא יהי עד דייתי מלכא משיחא. <הזדרזו חברים קדושים כי בקיום הזה לא יהיה העולם עד שיבוא מלך המשיח>. העיד עליו הקב"ה ושכינת עוזו כענין שמעו שמים והאזיני ארץ. עוד אמרו שם (אדרא רבא קל"ד ב') אמר רבי שמעון כד אתפרש פרישו דא דאתון חמאן על ג'. <תרגום - אמר רבי שמעון כשנפרס פרסה זו שאתם רואים על ג'>. אנא חמינא דנחתו כל תיקונין בגווה ונהירו באתר דא. <אני רואה שירדו כל התיקונים לתוכה ומאירים במקום

זה>. חמינא אילין תיקונין דנהרין עלה. <וראיתי אלו התקונים מאירים עליה>. והוו מחכאן מילי דפומנא לאיתעטרא ולאיסתלקא כל חד באתרייהו. <והדברים שבפינו היו מחכים להתעטר ולעלות כל אחד למקומו>. וכד הוה מתתקן מפומנא כל חד וחד סליק ואתעטר ומתתקן בההוא תיקונא דאיתתקן הכא מכל פומא דחד מינן. <וכשהתיקונים היו מתתקנים בפינו כל אחד ואחד עלה ונתעטר ונתתקן בתקון ההוא שנתתקן כאן מפה כל אחד ממנו>. ושעתא דחד מינן פתח פומיה לתקנא בההוא תיקונא. <ובשעה שכל אחד ממנו פתח פה לתקן באיזה תיקון>. ההוא תיקונא הוה יתיב ומחכא למלה דנפיק מפומיכון. <אותו התקון היה יושב ומחכה לדבר שיצא מפיכם>. וכדין איתעטר וסליק בדוכתיה ואתעטר. <ואחר שנתעטר ועלה למקומו ונתעטר>. וכל סמכין מכאן ומכאן חדאן. <וכל הסמוכים דהיינו המלאכים הסומכים את הכסא מכאן ומכאן היו שמחים>. על דשמעין מה דלא ידעין. <כי שמעו מה שלא ידעו>. וצייתין לקליכון. <והיו מקשיבים לקולכם>. כמה רתיכין קיימין הכא בגיניכון. <כמה מרכבות היו נמצאים כאן בשבילכם>. זכאין אתון לעלמא דאתי דכל הני מילין דנפקין מפומיכון כולהו מילין קדישין כולהו מילי כשרן. <אשריכם לעולם הבא שכל הדברים שיצאו מפיכם כולם דברים קדושים כולם דברים ישרים>. דלא שטאן לימינא ולשמאלא. <שאינם סרים לימין ולשמאל>. קודשא בריך הוא חדי וצוית להני מילין עד דהוא גזר דינא. <הקב"ה שמח ומקשיב לדברים אלו עד שהוא גוזר הדין>. די לעלמא דאתי תימרון זימנא אחרינא כל הני מילין קדישין. <כי לעולם הבא תאמרו פעם שנית כל אלו הדברים הקדושים>. עלנא כתיב וחכך כיין הטוב הולך לדודי למשרים דובב שפתי ישנים. <שעליהם כתוב "וחכך כיין הטוב הולך לדודי למשרים דובב שפתי ישנים">. מאי דובב שפתי ישנים דאפילו לעלמא דאתי מרחשן שפוותייכו קמיה. <מהו דובב שפתי ישנים היינו שאפילו לעולם הבא שפתותיכם תהיינה דובבות לפני>. הנה מבואר כאן בביאור ולא ברמז כי העליונים צריכין לשלימות התחתונים כדכתיב רוכב שמים בעזרך. ומתוך דביקות המחשבה היו מצויירין לפניהם הענינים שהיו עסוקים בהם והיו מצפים לדברי פיהם ואז היה עולה ומתדבק בייחודו והבן זה עד מאד כי הוא נפלא. ודע כי כמו שהפרי כשהוא נגמר יפול מן האילן ולא יצטרך עוד לחבורו כך הוא חבור הנפש עם הגוף כי בשהשיגה מה שביכולתה להשיג ותדבק בנפש העליונה תפשט מלבוש העפר מעליה ותנתק ממקומה ותדבק בשכינה זהו מיתת נשיקה:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ד א'] תנא בכה רבי שמעון וארים קליה ואמר. <תרגום - בכה רבי שמעון והרים קולו ואמר>. אי במילין אילין דאיתגליין הכא איתגנזו חברייא

באדרא דעלמא דאתי. <אם בדברים שלנו שנתגלו כאן היו נגנזים החברים באדרא דעולם הבא>. ואסתלקון מהאי עלמא יאות ושפיר הוא. <והיו מסתלקים מעולם הזה טוב ויפה היה זה>. בגין דלא איתגליין לחד בני עלמא. <משום שלא נגלו עוד לאחד מבני העולם הזה>. הדר אמר הדרי בי דהא גלי קמיה עתיק דעתיקין סתימא דסתימין דלא ליקרא דילי עבידי. <חזר ואמר אני מתחרט על דברי לפי שגלוי לפני עתיק דעתיקין סתום דכל סתימין כי לא לכבודי עשיתי>. ולא ליקרא דבית אבא ולא ליקרא דחברייא אילין. <ולא לכבוד בית אבא ולא לכבוד החברים האלו>. אלא בגין דלא יטעון באורחוי ולא יעלון בכסופא בתרעי פלטורוי ולא ימחון בידייהו. <אלא כדי שלא יטעו בדרכיו ולא יכנסו בבזיון לשערי היכלו ולא ימחו בידם>. זכאה חולקי עמהון לעלמא דאתי. <אשרי חלקי עמהם לעולם הבא>. תאנא עד דלא נפקו חברייא אלין מההוא אדרא מיתו רבי יוסי בר רבי יעקב ורבי חזקיה ורבי ייסא. <למדנו טרם יצאו החברים מן האדרא מתו רבי יוסי ב"ר יעקב ורבי חזקיה ורבי ייסא>. וחמו חברייא דהוו נטלי להון מלאכין קדישין בההוא פרסא. <וראו החברים שהיו נושאים אותם המלאכים הקדושים בפרסא ההיא>. דאיתדבקו נפשייהו בשעתא דא. <שנתדבקו נפשותיהם בשעה ההיא>. הרי לך בבירור כי מרוב הדבקות נדבקה נפשותם בנפש העליונה עד שמתו בנשיקה. ספר הזוהר [שם ב'] עד דאילין מתבסמין נשמתייהו באינון מילין. <תרגום - בעוד שאלו היו מבשמים נשמותיהם באלו הדברים>. נפק נשמתייהו בנשיקה ואתקשרו בההוא פרסא. <יצאה נשמתם בנשיקה ונתקשרה בפרסא ההיא>. ונטלו להו מלאכי עילאה. <ולקחו אותם המלאכים העליונים>. כבר הארכנו בזה מה שיש בו די והמשכילים יבינו. ומן המטה הנרמזת הנה תבין פירוש וישתחו ישראל על ראש המטה ויתחזק ישראל וישב על המטה. ואמרו קצת חכמי הקבלה כי צריך להזהר כל אדם בעת מותו שלא ישאר כלום מאיבריו חוץ למטה כי כל הנשאר ממנו חוץ לזאת המטה עליו נאמר לא יאסף ולא יקבר לחית השדה נתתיהו לאכלה. והרמז הזה גדול מאד לפי שסביבות המטה הנזכר יש מיני משחית ופורעניות כד"א כשושנה בין החוחים לפיכך צריך שיאסף אל עמיו ולא חוץ לכחות הטומאה זהו ענין אסיפה הנאמרת בצדיקים:

ויגוע ויאסף וגומר. ומיתה לא נאמרה בו כמו שאמרו רבותינו ז"ל יעקב אבינו לא מת יש מפרשים בעבור שהוא כולל הכל כד"א ישמח ישראל בעושיו. והבן אומרו בעושיו בלשון רבים כי הרמז לישראל סבא הכלול מזרועות עולם. וכן הוא אומר וצדקה תציל ממות. ויש מפרשים כי נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיים והם מתלבשות במלבוש של אויר אשר מתלבשות בו צורות הקדושות וזו תחופף עליו כל היום כמלבוש המלאכים

כן נפש יעקב יכולה להתלבש ולהתראות כענין אליהו ז"ל לובשת לבושה שני שלא יפשיטנה ערומה או תתלבש לעתים מזומנים כענין הנהו קפולאי דמסכת שבת ומעשה דרבי בכתובות:

בגורן האטד. ידעת כי הוא מין ממיני הקוצים ולכן עשו שם ההספד והבן זה. וטעם ויעש לאביו אבל שבעת ימים לרמוז כי הנפש במיתתה נפסקת משבע קצוות וקיומם. ורבותינו אמרו נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה עוד אמרו שבעת ימי האבל הנפש חוזרת מכוכו לביתו ומביתו לכוכו ואין לה רשות ללכת לפני השכינה עד שבעת ימים:

סליק ספר בראשית:

אמר המביא לבה"ד יען נשאר מקום פנוי ראיתי להעתיק מאמר קצר בגודל הזכות של מצות הצדקה לבני ארץ ישראל, כפי שמצאתי בהקדמת תהלים שנדפס בעה"ק צפת"ו מזמן ישן נושן והוא העתק מכ"י קדש ר' נתן שפירא זלה"ה בעל מצת שמורים:

וז"ל על הפסוק כי תשא את ראש בני ישראל:

הנה נודע שכל הנשמות צריכים לעלות דוקא דרך ארץ ישראל ששם שער השמים וכשבאים לשם סמוך לסולם הרוחני שמסבב כל ארץ ישראל ורוחב ד' מאות פרסה שם יושבים הבתי דינין ודנין הנשמה אם היא ראויה ליכנס לארץ ישראל כדי לעלות למעלה אם היא זכאית מניחים אותה ליכנס ואם לאו אזי משליכין אותה בתוך כף הקלע. ובאיזו זכות היא נכנסת בזכות הצדקה כמ"ש והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. וז"ש כי תשא את ראש ב"י ר"ל אם תרצה להנשא למעלה לרקיע הנשמות של ישראל העומדים על הראש של בן אדם בסוד הצלם. כדי ליתן דין ומשפט על עבירות שעשו בימיהס. וז"ש לפקדיהם ר"ל לפקידה שלהם לבית דין שהם פוקדים כל עונותם ונתנו איש כופר נפשו כי כל ה"ה בחינות נר"ן ח"י כולם בשם נפש יקראו ולכן אמר דוד המלך ע"ה ה' ברכי נפשי כמ"ש רז"ל וזה שאמר שצריך ליתן פדיון נשמתו ואמר לאיזו מקום צריך ליתן וז"ש בפקוד אותם ר"ל במקום שיושבים הבתי דינים שהוא שם בארץ ישראל ואותו המלאך שנברא מן הצדקה זו שנתן לארץ ישראל הוא מוליך הנשמה בלי שופר לארץ ישראל לעלות למעלה וז"ש ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם שאפילו שדנין אח"כ במשפט אותו המלאך הוא מליץ יושר בפניה ומצלת אותה מאבן נגף שהוא מקטרג וע"ז נאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד ממי אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר שהוא המלאך הנברא מהצדקה שהוא כופר נפש עכ"ל. דברי המביא לבית הדפוס. חיים יעקב הכהן:

שמות

ואלה שמות:
וימררו את חייהם. הפשט ידוע ויש בו רמז למה שכתוב בכל צרתם לו צר (ישעיה סג ט) כי לפי הפשט היה יכול לומר וימררו אותם. וכן למען ענותו בסבלותם:
ויואל משה לשבת את האיש וגו'. אל תתמה בהיות משה רבינו ע"ה אב הנביאים ויתרו כומר לעבודה זרה איך נתחתן עמו כבר הודעתיך כי לפעמים החסידים היתה כוונתם לתת חלק לצד הטומאה כמו שרמזתי לך בסוד התפילין ומלכות בית דוד משום ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז). וזהו שאמר משה רבינו ע"ה ליתרו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יי' עמנו והטבנו לך. ובספר הזוהר [קדושים פ' ב'] מגו חשוכא נפיק נהורא. מגו רחמי נפיק דינא. מגו טב נפיק ביש. <תרגום - מתוך החשך יצא אור ומן הרחמים יצא דין מתוך הטוב יצא רע>. וכולא איתכליל דא בדא ודא בדא. <והכל נכלל זה בזה וזה בזה>:
וישמע אלהים את נאקתם וגו'. וירא אלהים את בני ישראל וגו'. צריך להתבונן למה הזכיר אלהים ד' פעמים והיה מספיק באחד וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו'. על כן דע כי ד' לשונות אלו שהם שמיעה זכירה ראייה ידיעה כל אחד רמז לענייננו על כן כתב אלהים בכל אחד. שמיעה בשכינה שנאמר יי' שמעה ואח"כ סלחה לרחמים ואח"כ הקשיבה לתשובה ועל כן הזכיר בכל אחד יי'. זכירה ברחמים כד"א יי' זכרנו. ראייה בבינה. ידיעה מלשון וידע אדם רמז שהשפיע התפארת לעטרה במצות התשובה ולזה רמז לפנינו באמרו הנה צעקת בני ישראל באה אלי כי נקראת השכינה צעקה כענין הכצעקתה הבאה אלי וכבר פירשתיו. וגם בשמי הגדול ראיתי את הלחץ וגו' וזה טעם וגם:
ספר הבהיר מאי בקרב שנים תודיע כד"א וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים משל למה הדבר דומה למלך שהיתה לו אשה נאה והעמיד ממנה בנים וחבבן וגדלן ויצאו לתרבות רעה שנאן ושנא את אמן. חזרה אמן עליהם בני מה אתם עושים כך שאביכם שונא אתכם ואותי עד שננחמו וחזרו לעשות רצון אביהם ראה אביהם כך אהבן וזכר אמן הה"ד וירא וידע. וכתיב בקרב שנים תודיע (חבקוק ג ב'). והמשל הזה ידוע כי הוא רמז למה שאמרו רז"ל כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם וכבר פירשתי:
ספר הבהיר יי' שמעתי שמעך יראתי כך אמר חבקוק תפלתי ידעתי שנתקבלה בתענוג וגם התענגתי וכשהגעתי למקום פלוני והבנתי שמעך יראתי. ועל כן אמר יי' פעלך בקרב שנים חייהו בייחודך משל למה הדבר דומה למלך אמון ומכוסה שנכנס בביתו וצוה בל יבקשו עליו כל המבקש יפחד פן ידע המלך שהוא עובר על מצותו. ולכן אמר

יראתי י"י פעלך בקרב שנים חייהו משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו מרגלית טובה והיא חמדת מלכותו ובעת שמחתו מחבקה ומנשקה ושמה על ראשו ואוהב אותה. אמר חבקוק אע"פ שהמלכים עמך אותה המרגלית חמדה היא בעולמך על כן אמר בקרב שנים חייהו מאי משמע לישנא דשנים הוא דכתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור אין אור אלא יום דכתיב המאור הגדול לממשלת היום והשנים הם מימים הה"ד בקרב שנים. ומאי תודיע תרחם כד"א וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים ומאי ברוגז רחם תזכור אמר בעת שיחטאו בניך לך ותכעס עליהם רחם תזכור ומאי רחם תזכור תזכור אותו שאמר ארחמך יי' חזקי (תהלים חי ב). ונתת לו חמדה הזאת שהיא שכינתו של ישראל. וזכור בנו שירשה ונתתה לו שנאמר ויי' נתן חכמה לשלמה (מלכים א' ה כו). וזכור אביה אברהם שנאמר זרע אברהם אוהבי (ישעיה מא ח). והנה סוד הענין הוא כי הבקשה על כנסת ישראל הנפעלת ומקבלת אצילות מזולתה וזהו פעלך ואמר בקרב שנים הם שנים קדמונים הרומזים לימות עולם וזהו חייהו שתחיה מיוחדת עם הבנין וביחודו ולא תינק מכוחות הטומאה. ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ח ב'] יי' פעלך. <תרגום - "יי' פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברגז רחם תזכור">. מאי פעלך זעיר אפין. <מי הוא פעלך, הוא ז"א>. בקרב שנים אינון שנים קדמונים אינון ימי קדם. <"קרב שנים" אלו הם שנים קדמוניות הם ימי קדם>. שנות עולם אינון ימי עולם. <ושנות עולם הם ימי עולם>. חייהו מאן זעיר אפין דכל נהירו דיליה מאינון שנין אתקיימי. <"חייהו" למי לזעיר אנפין שכל האור שלו מאלו שנים קדמוניות מתקיים>. ובגין כך אמר חייהו ברוגז רחם תזכור. <ולכן אמר חייהו ברוגז רחם תזכור>. עשה רחם מלשון פטר רחם ותזכור מלשון זכר והרמז לחכמה אחרונה. ענין אחר רחם תזכור הרמז למדת החסד העליונה הנתונה לאברהם שהוא בגימטריא רח"ם. ספר הזוהר [שם] ברוגז רחם תזכור. <תרגום - "ברוגז רחם תזכור">. להוא חסד עילאה דביה איתער רחמין לכולא. <היינו שיזכור בחסד עליון הזה שבו מתעוררים הרחמים לכל>. למאן דבעי לרחמא ולמאן דיאות לרחמא. <למי שצריך רחמים ולמי שראוי לרחמים>:

ומשה היה רועה וגו'. אמרו רז"ל בילמדנו כל מי שנאמר בו היה ראה עולם חדש לפי ומשה היה רועה. וכבר הזכרתי סוד זה בסוד הבל. אחר המדבר אמרו רבותינו ז"ל המדבר היה בורח ונעשה לפניו יישוב עד שבא אל הר האלהים. ר"ל כי הקב"ה היה פותח לו שערי חכמה ובינה מה שלא הגיע עד עתה היו לפניו כמדבר ועתה נעשה לו יישוב ונראה לו שם המלאך בלבת אש כענין הראוי למידת הדין ולשון חורב רומז לזה:

וירא מלאך יי' אליו בלבת אש מתוך הסנה וגו'. המלאך הזה על דעת קצת רבותינו הוא מיכאל ועל כן אמר מלאך יי' ולא אמר מלאך אלהים רמז למדת רחמים ואמר בלבת אש כלומר במדת הדין כענין כי שמי בקרבו ועל כן רמז ב' מדות אלו אמר פקוד פקדתי אתכם כלומר פקידה לרחם על ישראל במדת רחמים ופקידה לדון המצריים על אשר הרעו לישראל שנאמר וגם את הגוי אשר יעבודו וגו' ועל כן יקראנו בפסוק שני בשם המיוחד שנאמר וירא יי' כי סר לראות:

ובספר הזוהר [אדרא רבא קל"ז א'] ארז"ל ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים. <תרגום - "ראה ראיתי את עני עמי במצרים">. ראה לאוטבה לון. <"ראה" כדי להיטיב לישראל>. ראיתי לנקמה לון. <"ראיתי" כדי לנקום בשבילם>. מדעייקין לון. <לאותם שמיצרים לישראל>. ובגין כך כתיב עורה למה תישן יי' הקיצה וגו'. <ומשום זה כתוב "עורה למה תישן יי' הקיצה אל תזנח לנצח">. עורה והקיצה תרי אשגחותא תרי פקיחין תרי טבאן רחמי ונוקמין. <עורה והקיצה הם שתי השגחות שתי פקיחות עינים שתי מיני טוב רחמים ונקמות>. ענין אחר המלאך הזה הוא המלאך הגואל שאמר ליעקב אנכי האל בית אל זהו ומלאך פניו הושיעם (ישעיה סג ט) ר"ל המלאך הנקרא פניו ועל כן נגלה לו בלבת אש בענין הראוי למדת הדין והתימה מיונתן בן עוזיאל שתירגם ואתגלי זגנזגאל מלאכא דיי'. וירא לי כי הביאו לזה שהוא שר של תורה והוא רבו של משה רבינו ע"ה וכן אמרו בעלי הקבלה ז"ל רבו של אדם רזיא"ל רבו של שם יופיא"ל רבו של אברהם צדקיא"ל. רבו של יעקב רפא"ל. רבו של יוסף גבריא"ל. רבו של משה זגנזגא"ל. רבו של אליהו מלתיא"ל. ויש אומרים כי רבו של משה מטטרו"ן מתוך הסנה. משום עמו אנכי בצרה. ידוע כי הוא ממיני הקוצים. וראה הסנה בוער כענין הבער של מטה והסנה איננו אוכל על כן קם לראות ואז קרא לו אלהים מתוך הסנה והרמז למלאך הנזכר:

ויאמר משה משה. טעם הכפל הוא כי כל דיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נכלל במדת הדין ובמדת רחמים כמו שאמרו רז"ל במתן תורה דיו פרצופין היה הקול יוצא. והענין הוא כי אין הקב"ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא שלו וידוע כי יש בהן מלמדי זכות וחובה ועל כן הקריאה פעמים כי הוא בהסכמת חסד ודין:

ובספר הזוהר [אדרא רבא קל"ח א'] אמרו עניין אחד בלשון זה בכלהו אתר דשמא אדכר תרין זימנין פסיק טעמא בגווייהו. <תרגום - בכל מקום שנזכר שם שתי פעמים, פוסק טעם ביניהם>. אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל. <כגון אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל>. כלהו פסיק טעמא בגווייהו בר ממשה משה דלא פסיק טעמא בגווייהו. <בכולם מפסיק טעם ביניהם חוץ ממשה משה שאין מפסיק טעם ביניהם>.

אברהם אברהם קדמאה לא שלים בתראה שלים דהשתא שלים בעשר נסיונות. <והטעם הוא שאברהם אברהם, הראשון אינו שלם והשני שלם שעכשיו נשלם בעשרה נסיונות>. ובגין כך פסיק טעמא בגווייהו דהשתא לא איהו כקדמיתא. <ולכן מפסיק הטעם ביניהם להורות שכעת אינו כמו מקודם>. יעקב יעקב בתראה שלים קדמאה לא שלים דהשתא אתבשר ביוסף ושרת עליה שכינהא. <יעקב יעקב השני שלם הראשון אינו שלם כי עתה נתבשר שיוסף חי ושרתה עליו השכינה>. ועוד דהא השתא אשתלים בארעא אילנא קדישא כגוונא דלעילא. <ועוד כי עתה נשלם בארץ האילן הקדוש שהוא יעקב כעין ז"א של מעלה>. בתריסר תחומין בשבעין ענפין מה דלא הוה קודם. <שיש בו י"ב תחומים שהם י"ב צרופי הוי"ה ושבעים ענפים מה שלא היה לו מקודם לכן>. ובגין כך דבתראה שלים קדמאה לא שלים פסיק טעמא בגווייהו. <ומשום כך יעקב השני שלם והראשון אינו שלם על כן מפסיק הטעם ביניהם>. שמואל שמואל טעמא פסיק בגווייהו. <וכן שמואל שמואל מפסיק טעם ביניהם>. מאי טעמא בתראה שלים קדמאה לא שלים. <מהו הטעם שהשני שלם והראשון אינו שלם>. דהא השתא נביאה וקודם לא הוה נביאה. <כי עכשיו הוא נביא ומקודם לכן לא היה נביא>. אבל משה משה לא איפסיק טעמא בגווייהו דמיומא דאתיליד שלים הוה דכתיב ותרא אותו כי טוב הוא. <אבל משה משה אין טעם מפסיק ביניהם כי מיום שנולד היה שלם שכתוב "ותרא אותו כי טוב הוא">:

ויאמר אל תקרב הלום של נעליך מעל ר??ליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. המתין המלאך לדבר לו עד עתה להקדימו בלא תעשה הבא ממדת הדין כאשר נבאר בגזירת האל. ואמר אל תקרב הלום כלומר אל תתחכם יותר להשיג מדוע לא יבער הסנה כי אין הדבר תלוי בסנה רק באש כי הוא אש של מעלה ואמרו רז"ל אין הלום אלא מלכות של נעליך מעל רגליך רמז לכנסת ישראל שנאמר מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב ורמז לו שלא יקל ראשו כנגד השכינה שנאמר ושמע בקולו אל תמר בו: ובספר הזוהר [וילך רפ"ד ב' ועיין שם רס"א ב'] אמר רבי אבא אמר רבי יהודה מאי דכתיב כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. <תרגום - אמר רבי אבא בשם רבי יהודה מהו שכתוב "כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא">. אדמת קודש ודאי דהיינו ארץ החיים. <אדמת קדש ודאי דהיינו ארץ החיים שהיא המלכות>. וכתיב אשר אתה עומד עליו עליו ודאי היינו בקדמיתא וכל שכן לבתר. <"אשר אתה עוד עליו" עליו ודאי והיינו בתחילה ומכל שכן אחר כך>. נראה כי מלת עליו היה מדביקה לאדמת ר"ל כ?? המקום אשר אתה עומד שם דע כי עליו ארץ החיים שהיא אדמת קדש:

ויאמר אנכי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים. הזכיר אלהי לכל שלשה האבות והרמז למדותיהן וכנגדן הזכיר משה האל הגדול הגבור והנורא הגדול על אברהם שנאמר וגדול חסד. הגבור על פחד יצחק והנורא על יעקב שנאמר כי עמך הסליחה למען תורא (תהלים קל ד). והוסיף ו' ואלהי יעקב ובמלת והנורא משלשה טעמים האחד הוא כי אות ו' רמז לאלהי יעקב ועוד כי גם לאברהם היה לו חלק במדת הגבורה כשנתגבר על יצרו וכבש רחמיו על בנו ועוד כי מוצא האש ממים כדאמרינן אש ממים בספר יצירה ועל כן לא הפסיק ביניהם. ומן הטעם שכתבנו תבין טעם למה תקנו בברכת מגן האל הגדול הגבור והנורא אחרי הזכירו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ויסתר משה פניו כי ירא. טעם היראה פירשתי בפרשת בראשית כי נתייירא ממה שאירע לו ורז"ל אמרו בזכות ויסתר זכה לקלסתר פנים שנאמר כי קרן עור פניו. בזכות כי ירא מהביט זכה ותמונת יי' יביט היא אספקלריא המאירה כי עדיין לא זכה בה. וטעם ארץ טובה ורחבה אפרש בפסוק ואכלת ושבעת ומשם תשכיל. גם טעם וארד להצילו תבין ממה שכתבתי בפסוק ארדה נא ואראה:

ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות וגו'. כתב הרמב"ן ז"ל ועל דרך האמת וזה לך האות כמו זה לי עשרים שנה בביתך אמר כי אהיה עמך והנה לך האות אות הברית שתהיה עמך תמיד כדרך אני הנה בריתי אתך כי אנכי השולח אותך שתעבדון את האלהים על ההר הזה ואז אעלה בקרבך בקרב העם אל המקום אשר הכינותי עכ"ל הרב ז"ל וכוונתו ידועה כי מלת זה רומזת לצדיק שהיה עם יעקב ובפסוק זה אלי תבין:

ואמרו לי מה שמו וגו'. כתב הרב הנזכר ז"ל גם בעת ההיא היה משה אב בחכמה גדול במעלת הנבואה ודרך שאלה בקש שיודיעוהו באי זה מדה שלוח אליהם כענין שאמר ישעיהו הנביא ע"ה יי' אלהים שלחני ורוחו. כוונתו לומר שנבואתו באה מכח השם הגדול ומשכינתו ונקראת רוחו כי משם מוצא הנשמות בעולם השפל ועל כן אמר ישאלוני על שליחותי באי זה מדה היא אם היא במדת אל שדי הנגלית לאבות או במדת רחמי עליונים שיעשו בה אותות ומופתים מחודשים ביצירה. ושאל זה בעבור שלא פירש לו שם משמותיו הקדושים כלל ושמע משה רבינו ע"ה שהבטיחו על מתן תורה והוא היודע שהתורה לא תנתן רק בשם הגדול עד כאן דברו ז"ל. ובמדרש אלה שמות רבה אמרו רז"ל באותה שעה בקשו משה שיודיענו הקב"ה שמו הגדול שנאמר ויאמר אלהים אל משה אהיה וגו'. א"ר אבא בר ממל אמר הקב"ה למשה שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני נקרא פעמים שאני נקרא באל שדי בצבאות באלהים ביי' כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים כשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות כשאני תולה חטאיו

של אדם אני נקרא אל שדי כשאני מרחם על עולמי אני נקרא יי' שאין י"י אלא רחמים שנאמר יי' יי' אל רחום וחנון הוי אומר אהיה אשר אהיה אני נקרא לפי מעשי. וסוד המדרש הזה הוא כי לפי רצון פעולת עלת העלות ית' המתפשט במדות כך נקרא שמו יתעלה לפי שבאמצעות המדה ההיא יצא רצונו מן הכח אל הפועל כד"א יי' בחכמה יסד ארץ וגו' (משלי ג יט) והוא יתעלה פועל על ידם ברצונו הקדמון הנטוע בהן ששת ימי בראשית להוציא כל דבר בזמנו זהו רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה (ישעיה יא ב). כשייעד הנביא לומר כי כל הקדושות ההם יחולו על המשיח קרא הרוח הפנימי הפועל בהם רוח חכמה ובינה לא שהרוח ההוא רוח מחכמה ומבינה אלא שהיא רוח לחכמה ולבינה ונקרא כשם המדה שפועל בה. והבן הזכירו חכמה ובינה עצה וגבורה דעת ויראת יי':

ובספר הבהיר עצה זו גמילות חסדים גבורה זו מדת הדין. דעת זו האמת ובדעת בוחן האדם האמת. יראת יי' זו אוצרו של תורה דכתיב יראת יי' היא אוצרו (ישעיה לג ו). ואמרו ל"י מ"ה שמ"ו מ"ה. רמז השם המיוחד בסופי תיבות. ובסוף הענין רמזו בראשי תיבות ידב"ר הו"א וג"ם הנ"ה הוא כשם שיש שכינה למעלה כך יש שכינה למטה:

ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה וגו'. כתב הרמב"ן ז"ל זה השם תשובת שאלתו שפירשנו להודיעו שהוא שלוח אליהם במדת הדין אשר במדת רחמים. ואמר כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם כלומר שיזכיר להם השם האחד לבדו להורות על האחדות ולכן צוהו עוד כה תאמר אל בני ישראל יי' אלהי אבותיכם וגו' שלחני אליכם כי השם הזה מדת רחמים וידעו כי יוליך לימין משה זרוע תפארתו ויחדש אותות ומופתים בעולם. והנה פירש לו כי אהיה אשר צוהו לאמר להם הוא השם הגדול הזה והם שוים בלשונם ובאותיות כי שני האותיות האחרונות שבשם הראשון הם הקודמות בזה כי בראשון יורו על חכמת שלמה כדכתיב ויי' נתן חכמה לשלמה ובזה יורו על חכמת אלהים ואות האל"ף בראשון תורה על הקדמות והייחוד והיו"ד בשני על עשר ספירות בלי מה. ונלקחו שני האותיות האלו האל"ף והיו"ד משני שמות הקדושים ונכתבו תחלה וסוף בשם הנכתב והנקרא באל"ף דל"ת להורות כי הוא אצילתו מן הראש עד הסוף ומדת הדין באמצע כי שמי בקרבו ומכאן תבין למה קמצותו ונשתמש לשון הקודש בשם ההוא בכל שם אדנות כי ממנו כל הממשלה והשלטון. והקדוש ברוך הוא יראנו נפלאות מתורתו עד כאן לשון הרב זכרונו לברכה. והנני מוסיף לך קצת ביאור על רמיזותיו. הנה הקדוש ברוך הוא אמר למשה כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם ולא מצינו שאמר להם רק שם יו"ד ה"א על כן רמז הרב ז"ל כי השלשה אהיה הנזכרים בכתוב רמז

כי נתגלה לו השם יתעלה בשלשה שמות באהי"ה ביהו"ה באדונ"י ומסרם לו. הראשון אהיה הרומז לכתר עליון זה לא הורשה לו לגלותו אף לזקני ישראל ונקרא בשם זה על שאינו מושג רק לעצמו לא לזולתו. והשני ביו"ד ה"א הרומז לחכמת אלהים גלהו לזקנים והסתירו מישראל והשלישי באל"ף דל"ת לכל ישראל. ודע כי מארבע אותיות של שם ביו"ד ה"א יוצאים ארבע שמות מן היו"ד י"ה. מן הה"א ה"י מן הוא"ו ו"ה. מן הה"א ה"ו. דוגמא לדבר משם של ארבעים ושנים יוצא שם אחד מכל אות ונקרא המלוי והם ארבעים ושתים שמות. ושאר דברי הרב זכרונו לברכה רמזתים בפרשת בראשית. והנך רואה כי השם באל"ף דל"ת כולל שני השמות הראשונות האל"ף בראש והיו"ד בסוף ובאמצע ד"נ רמז למדת הדין זהו כי שמי בקרבו ובפסוק ובא יי' אלהים וכל קדושים עמך רמז כי כל שמות הקודש כלולים בשם יי' כי גם שם אהיה כלול בסוד קוצו של יו"ד. אמנם על צד הפרטות אמרו בעלי הקבלה כי הראשונה שמה א"ה והשנית שמה י"ה וזהו אהיה. והשלישית שמה י"ה עם תוספת ו"ה נמצא שהשם הוא א"ה יהו"ה והוא בגימטריא שלשים ושנים כמנין נתיבות החכמה. ודע כי הראשון יוצא ממזמור הבו ליי' בני אלים. והשני מרננו צדיקים ביי'. השלישי מהושיעני אלהים. ויש לך להתעורר על מלת כה תאמר הנזכרת כאן על שם אהיה. ובפסוק שני על שם יי' והסוד כי מלת כה רומזת לכנסת ישראל כמו שנפרש בברכת כהנים בגזירת האל. והיא הפתח להכנס בשני השמות הראשונות שהזכרנו כי בזאת יבוא האדם אל הקודש בתחלה לשם אדני ואחר לשם יי' ואחריו לשם אהיה. ולפיכך כתב בשני הפסוקים שבהם אהיה ויי' מלת כה זהו סוד כה אמר יי' שלח עמי. והנה לא שמעת עד כה. כה אמר יי' בזאת תדע כי אני יי':

זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. זה שמי אלהי אברהם ויצחק שהם תחלת העולם והמשכת הבנין. וזה זכרי הוא אלהי יעקב כמו יי' זכרנו וזה טעם תוספת הוי"ו. לדור דור רמז לשכינה ורוצה לומר לזכר שהוא לדור דור ועל כן תמצא בכל מקום דור דור סמוכה למלת זכרך. ונקראת דור דור שהיא דירה לשם יתעלה. גם דרה ביניינו כענין הוכן אתם בתוך טומאותם:

ובספר הבהיר משם רועה אבן ישראל משם ניזון אבן ישראל ומאי משם היינו צדק עליון ומאי ניהו היינו האור הגדול הצפון דהיינו סוחרת והאבן שדרה למטה ונקראת דר. ענין אחר זה שמי תורה שבעל פה שהיא לעולם רוצה לומר לקו האמצעי. וזה זכרי תורה שבכתב המיוחדת לדור דור והענין כאילו אמר נאה תורה שבעל פה לתורה שבכתב ותורה שבכתב לתורה שבעל פה וזהו לשמך ולזכרך תאות נפש. ועוד יש מפרשים כי למדו הקב"ה למשה היאך יזכירנו בעת תפלתו שתהיה תפלתו מקובלת לפניו וזה טעם

וזה זכרי כי כל היודע עצם השמות להזכירם כראוי וביושר כמו שהם נזכרים למעלה מיד תפלתו מקובלת ומאושרת. והחסיד הרב רבי יצחק ז"ל פירש כי שמי בגימטריא עם י"ה שהיא חכמת שלמה עולה שס"ה כמספר מצות לא תעשה הרומזים לעטרה. וזכרי בגימטריא עם ו"ה שהוא תפארת עולה רמ"ח כמספר מצות עשה הרומזים לרחמים וזהו זה שמי שהוא לעולם. יעקב שהוא עיקר העולם. וזה זכרי שהוא לדור דור. ונתעוררו רבותינו זכרונם לברכה על מלת לעולם שהוא חסר וי"ו ואמרו לעלם כתיב לא כמו שאני נכתב אני נקרא נכתב אני בי"ה נקרא בא"ד. הטעם כי העטרה מקבלת מן התפארת והיא היכל י"י כדרך שמי בקרבו על כן שם הגדול נקרא בשם שכינת עוזו. ענין אחר י"י הגדול בין הנגלה והנעלם עולה נ"ב פירוש וד' ה' ו' ה' שהם האותיות הנעלמות מהשם הגדול בהיותך מצרפו במלואו עם הנגלה יהו"ה עולה נ"ב וכשתצרף עם נ"ב י"ג שהוא מספר אח"ד יעלה ס"ה כחשבון אדנ"י נמצא שנרמז בקריאתו י"י אחד על כן נקרא בא"דני. ענין אחר ידוע הוא כי האותיות כשאינן נקודות יש להן פנים הרבה. אמנם כשהם נקודות אין להם רק משמעות אחד כפי הנקודה על כן ספר תורה שיש בו כל הפנים אינו נקוד. אמנם בעת הקריאה קורין בו כפי הקבלה שנאמר למשה בסיני ולבשו אותו הצורה. אמנם הש"י לא לבש צורה לעולם רק הוא לעולם כולל הכל. וההוגה אותו באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא מפני שהוא נותן גבול ליחודו והרמז לא תקיפו פאת ראשכם כמו שנרמוז בגזרת האל:

ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים וגו'. דע כי מכות מצרים היו ע"י השכינה בכח השם הגדול יתעלה ונרמז במטה האלהים כמה דאת אמר שבט אפי וכן מוכיח פסוק הלא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין וגו' (ישעיה נא ט) וזהו אות הנחש והצרעת והמים שנהפכו לדם כי מדת רחמים נהפכה להם למדת הדין. וידעת ענין הדם והמים. אמנם בספר הבהיר מוכיח כי מכות מצרים היו בכח מדת הדין של מעלה הדנה אותן בלי חמלה. וזהו ויחר אף ה' במשה. ויש מפרשים כי טעם וינס משה מפניו כי פחד בראותו הנחש פן היו מפעולות רוח הטומאה הנרמזת בנחש הקדמוני ועל כן השיבו הקדוש ברוך הוא שלח ידך ואחוז בזנבו כי זנב הנחש רומז לכחות הטומאה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר [במדבר קי"ט ב'] חיוויא כד איהו בדינא כפיף רישא לעפרא וסליק זנבא. <תרגום - הנחש כשהוא בדין כופף ראשו לעפר ומעלה זנבו>. כדין זנבא שליט ומחי רישא דאכפפיה לתתא. <ואז הזנב שולט ומכה הראש שנתכופף למטה>. מיד ויהי למטה בכפו. <מיד "ויהי למטה בידו">. והבן מפני מה הזכיר לויה באהרן. והנה משה לא היה מזכיר השם הגדול הנגלה לו רק בא"ד והיה מתחנן אליו שלא יחר

בו האף. גם היה מפחד מהזכיר השם הגדול המחודש אליו ומדבר אליו זהו אמרו אדני למה הרעותה לעם הזה כי השם המיוחד לא יריע לעם:

ויהי בדרך במלון ויפגשהו יי' ויבקש המיתו. ותקח צפורה צר ותכרות וגו'. ספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ג ב'] ויבקש המיתו. <תרגום - "ויבקש המיתו">. למאן למשה. <למי ביקש להמית, למשה>. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה וכי את אזיל לאפקה ית ישראל. <אמר לו הקב"ה למשה וכי אתה הולך להוציא את ישראל>. ולאכנעא מלכא רבה ואת אשדית מינך ית קיימי. <ולהכניע מלך גדול ואתה מבטל ממך את מצותי>. דברך לא איגזר. <כי בנך לא נימול>. מיד ויבקש המיתו. <מיד ויבקש להמיתו>. תנא נחת גבריאל בשלהובא דאשא לאוקדיה ואיתרמי חד חיוויא לקטלא ליה. <למדנו ירד גבריאל בלהב אש לשרפו ונזדמן נחש אחד להרוג אותו>. עד דקמת צפורה וגזרת לברה ואשתזיב. <עד שקמה צפורה ומלה את בנה וניצל>. הה"ד ותקח צפורה צר. <זהו שכתוב "ותקח צפורה צור">. מהו צר אלא אסוותא. <מהו צור אלא פירושו רפואה>. דכתיב ותכרות את ערלת בנה דנצנצה בה רוחא דקודשא בריך הוא. <שכתוב "ותכרות את ערלת בנה" כי נצנצה בה רוח הקודש>:

ויאמן העם וישמעו וגו' ויקדו וישתחוו. אמרו רז"ל בספר הזוהר [זוהר ח"א מ"ד א'] קידה באנפין לארעא לאיתגברא על דינא. <תרגום - קידה על אפיים שפניו יגעו בארץ כדי להתגבר על הדין>. השתחואה לאיתדבקה בריחומוי דמריה והבן זה היטב. ולכן הקדים הקידה להשתחוואה בסוד החטאת הקודם לעולה. פן יפגענו בדבר או בחרב. הקרבנות הם כופר הפגיעה כי לפניו ילך דבר. והנה פרעה היה חכם גדול והיה מכיר שם אלהים ולא היה מכיר ה' המיוחד שנגלה למשה. ועל כן ענה לא ידעתי את ה' והם ענו אותו אלהי העברים:

וארא

וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. הזכיר בפסוק זה לשון דיבור ולשון אמירה הרומזים להקדוש ברוך הוא ושכינת עוזו ועל כן רמזם באמרו אני ה' וידעת פירוש אני ה' זהו שכתוב וידבר יי' אל משה לאמר. כי כל אחת דבקה בחברתה:

וארא אל אברהם אל יצחק וגו'. בפסוק הזה רמוז ההבדל שיש בין נבואת משה רבינו ע"ה ונבואת שאר הנביאים. וכתב הרמב"ן ז"ל ועל דרך האמת יבא הכתוב כפשוטו ומשמעו. ויאמר אני יי' נראיתי להם באספקלריא של אל שדי כטעם במראה אליו אתודע. ואותי יי' לא נודעתי להם שלא נסתכלו באספקלריא המאירה שידעו אותי כטעם אשר

ידעו יי' פנים אל פנים (דברים לד י'). כי האבות ידעו השם המיוחד אבל לא נודע להם בנבואה. ולכן כשידבר אברהם אל השם יזכיר יי' המיוחד עם א"ה או א"ד לבדו. והנה הענין שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במדת הדין רפה ונהג עמהם בה. ועם משה יתנהג ויתודע במדת רחמים שהוא בשמו הגדול כטעם מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיהו ס"ג:י"ד'). וכתיב כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת (שם). ולכן לא יזכיר משה מעתה שם אל שדי כי התורה בשמו הגדול נתנה שנאמר אנכי יי' אלהיך והוא שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך וגו'. וכבר רמזתי פירוש שמים. והקב"ה יגלה עינינו ויראנו נפלאות מתורתו. וטעם וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם וגו'. וגם אני שמעתי וגו'. כלומר נראיתי להם באל שדי וגם הקימותי להם הברית ההוא לפני. וגם בשמי הגדול שמעתי עתה אני את נאקת בני ישראל. ואזכור את בריתי אשר הקימותי להם עמדי והמשכיל יבין עכ"ד הרב ז"ל. ולפי זה על כן אמר וארא כי חכמה אחרונה נקראת מראה. אמנם האספקלריא המאירה נקראת ידיעה פנים אל פנים רמז אל פנים המאירים ופנים שאינם מאירים. ומטעם זה לא תמצא בשאר נביאים וידבר יי' ויאמר יי' כמו במשה רבינו ע"ה רק ויהי דבר יי'. ופירוש דבר יי' העטרה. ומצאתי בתרגום יונתן בן עוזיאל שמתרגם וידבר יי' אל משה ומליל מימרא דיי'. וטעם הדבר הוא אף כי כשהדיבור למשה ממדת רחמים יוצא גם מפי השכינה להנעים הקול ולשכך אותו ולהחלישו כדי שיוכל משה לסבלו ולקבלו שאין ילוד אשה יכול לסבול כח הקול הבא מלפני לפנים. ובאותו הקול נתנה התורה שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. ע"י השכינה לישראל. ובויקרא רבה אמרו רז"ל מה בין משה לכל הנביאים רבי יהודה ב"ר אלעאי ורבנן ר' יהודה ברבי אלעאי אמר מתוך מ' אספקלריאות הה"ד וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי (יחזקאל מג ג). ומשה ראה מתוך אספקלריא אחת ומראה ולא בחידות. ורבנן אמרי הנביאים ראו מתוך אספקלריא מלוכלכת הה"ד ואנכי חזון הרביתי וגו' (הושע יב יא). ומשה ראה מתוך אספקלריא מצוחצחת הה"ד ותמונת יי' יביט. ובפרק החולין אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל הנביאים נתנבאו מתוך אספקלריא שאינה מאירה ומשה מתוך אספקלריא המאירה. ודע כי כל העשר ספירות נקראו אספקלריאות ולאחרונה קראו שאינה מאירה כי יש בה טיפי חשך רמז למדת הדין ועוד מפני שהיא מתרחקת מן המעין הגדול והמשל על זה אם תשים לפני אור השמש בגד פשתן לבן דק מאוד יאיר השמש אורו אבל יוכל אדם להעמיד עיניו כנגדו לסבול זוהר אורו יותר ממה שהיה יכול לסבול תחלה ואם ישים

עוד בגד שני יוכל לסבול יותר ויותר וכל שכן אם ישים עשרה בגדים אע"פ שכולם דקים ולבנים כל אחד חשך מעט מאור השמש עד שמגיע לעשירי שאינו מונע עצמו מלהעמיד עיניו כנגד אורו ואינו מזיק לו כך העשר ספירות אע"פ שכולם מאירות ומזהירות יוכלו הנביאים לסבול אור האחרונה יותר מן הראשונה אליה לפי שאותן הספירות הנקראין אבות מקבלות זוהר האור הפנימי מלפני לפנים ולא מזולתו ומהם מתפשט האור ההוא מזו לזו עד הסוף ואינו דומה האור השנייה לאור הראשונה והשלישית לאור השנייה. וכל הנביאים חוץ ממשה רבינו ע"ה קבלו הנבואה מן האחרונה הנקראת מדת לילה חוץ ממשה רבינו שהשיג ממדת רחמים הנקראת מדת יום שהיא מוכתרת ברוח הקודש הפנימי המתפשט בו תמיד ועל כן לא נתנבא אלא ביום ונקרא בכל מקום בשם המיוחד ואע"פ שעל המדה ההיא נאמר למשה כי לא יראני האדם וחי. הקול נשמע למשה רבינו ע"ה ממנה ומשיג ומרגיש כי מן השמים העליונים בא אליו הדיבור ועל הענין הזה אמרו רבותינו זכרונם לברכה פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. מדרש רות (זוהר חדש ע"ז טור א') מרחוק יי' נראה לי כשהקדוש ברוך הוא מדבר עם הנביאים אינו נגלה עליהם אלא מרחוק ועל כן רואין דמות דברים כאדם העומד מרחוק חוץ ממשה רבינו ע"ה דאמר ר' אלעזר אמר רבי חנינא כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא באספקלריא שאינה מאירה ומשה נתנבא מתוך אספקלריא המאירה. שאר הנביאים מרחוק ומשה מקרוב דכתיב לא כן עבדי משה בכל בימי נאמן הוא מהימנא בבי מלכא קרוב הוא למלכא. ואיתמר כל הנביאים מתוך שהתנבאו מרחוק אין אהבתו של המקום עליהם דכתיב אהבת עולם אהבתיך. רבי חנינא אמר יש רחוק ונתקרב ויש קרוב ונתרחק יש רחוק ונתקרב דכתיב ממרחק תביא לחמה ויש קרוב ונתרחק דכתיב מרחוק יי' נראה לי. זה קרוב אצל הנביאים ויש רחוק למלכות. רבי אליעזר אמר איפכא קרוב למלכות ורחוק מן הנביאים שרואין דמיון של מעלה כמין גוף. ותמצא בישעיה ואראה את אדני באל"ף דל"ת כי לא תשיג למעלה. וביחזקאל היתה עלי יד יי' היא זרוע יי' ואף כי נבואת משה היא במדת רחמים אף על פי כן הכל על ידי השכינה ועל כן אנו אומרים במוספין על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור זהו שנאמר כי אחת ידבר אל כלומר בעטרה שהיא אחת מן הספירות ידבר אל רוצה לומר מדת רחמים עם הנביאים. ודע כי הנבואה נמשכת מן העטרה ומתחלקת לג' חלקים. החלק הא' נקרא נבואה ואותו השיגו הנביאים ע"ה. החלק הב' נקרא רו"ח הקד"ש ואותו השיגו דוד ושלמה ודניאל ויתר החסידים והוא למטה מן הנבואה. החלק הג' נקרא בת קול והוא למטה מרוח הקודש ואותו השיגו חכמי ישראל אחר שפסקה הנבואה ורוח הקודש ולא היה נשמע כי אם למוכתרים בחכמה

ובחסידות ובו צופים בנסתרות שנאמר והאנשים אשר היו עמי (דניאל י ז'). ואף כי האבות התנהגו במדות המיוחדות להם לא התנבאו מהן רק מן האחרונה כמו שרמזנו: וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי. פירוש מלת וגם רמזנו למעלה. ואמר כי נאקת בני ישראל באה אלי כגון צעקת בני ישראל. ואזכור את בריתי מן יי' זכרנו. ובריתי ידוע. אשר נשאתי את ידי הרימותי זרוע עוזי אלי ליתן להם את הארץ וכן כי אשא אל שמים ידי. אשא את היד הגדולה אל השמים העליונים. ונתתי אותה לכם רמז לירושלים שלמעלה. מורשה כמו מאורשה. אני ה' כמה דאת אמר אני יי' הוא שמי (ישעיה מב ח):

ויקח עמרם את יוכבד דודתו וגו'. הנך רואה כי משה רבינו ע"ה היה שביעי לאבות וכבר רמזתי בסוד חנוך כי השביעי חשוב ואל תתמה מלידת משה שהיתה בענין זה כשתבין מה שכתבתי במלכות בית דוד:

כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל וגו'. כבר ביארתי לך למעלה ענין מכות מצרים ועל כן בכל אחת מהן תמצא ענין שרומז לדין ועל כן נעשו במטה האלהים ואף בערוב ובדבר ובשחין חשך מכת בכורות שלא נעשו על ידי המטה הוזכר בו דבר רומז לדין. בערוב כתיב כי אני יי' בקרב הארץ כטעם כי שמי בקרבו והרמז לארץ העליונה. בדבר כתיב הנה יד יי' הויה בשחין ידעת כי הכבשן הוא מקור האש. וזרקו השמימה כי מדת רחמים נתן כחה במדת הדין להציל את ישראל ולהכרית את המצרים: כה אמר יי' בזאת תדע כי אני יי' וגו'. כבר פירשתי מלת כה על כן בזאת תדע והפיכת המים לדם רמזתי כי מדת רחמים נהפכה להם למדת הדין. וטעם בעבור זאת העמדתיך כבר פירשתי לך מלת זאת וסופו מוכיח כן. והבן אמרו במכת הברד ויי' נתן קולות וברד רמז למה שאמרו כל מקום שנאמר ויי' הוא ובית דינו. ועל כן היו האש והמים מעורבים יחד ועל כן ותהלך אש ארצה והבן:

בא

בא אל פרעה:

למען שתי אותותי אלה בקרבו. כבר פירשנו מלת אלה ומשם באו מכות מצרים. וטעם כי אותה אתם מבקשים יתכן שירמוז למה שכתוב יעלו על רצון מזבחי (ישעיה נו ז) והבן: ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים. טעם היותה בחצות הלילה כי אז ממשלת מדת הדין לפעול פעולתה ואותה שעה היתה שעת מאדים הממונה על הדם ועל ההריגה שהרי בחמישי בשבת יצאו אבותינו ממצרים ובליל חמישי מתו בכורי

מצרים וכשתחשוב סוד כצנ"ש חל"ם בראשי לילות חל"ם כצנ"ש בראשי הימים תמצא תחלת מאדים בחצות ליל חמישי. ואומר אני יוצא הרמז לשכינה הנקראת אני. וטעם יוצא כטעם הנה י"י יוצא ממקומו (ישעיה כו כא). רוצה לומר יוצא ממדת רחמים ובא לו למדה הדין:

ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. כבר רמזתי לך סוד משמרה שנייה כלבים צועקים והרמז שלא תשלוט עליהם מדת הדין. ואמר לשונו כענין ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז) זהו מיד כלב יחידתי (תהלים כב כא). ואמרו רז"ל מלאך המות בא לעיר כלבים צועקים. וראיתי שכתב אחד מתלמידי רבי יהודה החסיד כי פעם אחת היה כלב זועק וזנבו מונחת בין ירכותיו והיה מהלך לצדדין מאימת מלאך המות ובא אחד ודחף את הכלב למקום אשר היה בורח משם ומת הכלב לאלתר:

החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. כבר ידעת כי המאורות הם רמז לדיו פרצופין ועל כן אין ללבנה אור רק מהשמש כמו שאמרו רז"ל אספקלריא דלא נהרא מגרמא אלא בעששיתא דנקטא נהורא ונהיר. וסוד החידוש הוא כשמתקרבת לקבל מהשמש. ולזה אמרו רז"ל מי שטעה ולא הזכיר של ראש חודש ערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החודש בלילה. כטעם תפלת ערבית רשות וכבר רמזתי זה. ובעבור כי עיקר קבלתה מן האש הגדולה המתפשטת בה תחלה על כן תיקנו לתת לה חלקה בכל ראש חודש שעיר ונוטל פרס זה מאת המלך ית' כדי שלא תקטרג ולא תהיה זוהמת הנחש הקדמוני בה. שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד ז):

ובספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד א'] כד סיהרא אתקרב לשמשא. <תרגום - כאשר הלבנה שהיא הנוקבא נתקרבת אל השמש שהוא ז"א>. איתער קודשא בריך הוא סיטרא דצפון ואחיד בה ברחימו ומשיך ליה לגביה. <מעיר הקב"ה את צד צפון ואוחז בה באהבה ומושך אותה אצלו>. ודרום איתער מסטרא אוחרא. <והדרום נתעורר מצד אחר>. וסיהרא סלקא ומתחברא במזרח. <והלבנה עולה ומתחברת במזרח>. וכדין ינקא מתרין סטרין ונטיל ברכאן בחשאי. <ואז יונקת משני צדדים ולוקחת הברכות בחשאי>. וכדין אתברכא סיהרא ואתמלייא. <ואז מתברכת הלבנה ומתמלאת>. והכא מתקרבא אתתא בבעלה. <וכאן מתקרבת האשה לבעלה>. וכמו דאית רזא דיוקני שייפי אדם ותיקונוי. <וכמו שיש סוד צורות אברי האדם ותיקוניו>. הכי נמי איהו רזא ותיקונא דנוקבא. <כן יש סוד צורות אברי הנוקבא ותקוני הנוקבא>. וכולא פריש בגוון. <וכל ההפרש הוא רק בגוון שז"א גוון ירוק ונוקבא גוון אדום>. הכי נמי לתתא רזא ותיקונא דאדם תתאה אוחרה תחות סיהרא ותיקונא דאתתא. <כן כך יש למטה סוד תקון אדם תחתון

מסטרא אחרא שמתחת הלבנה ותקון האשה>. וכמו דרועא שמאלא לעילא אחיד בה ואיתער לקבלא ברחימו. <וכמו שזרועה השמאל למעלה אוחז בנוקבא ומתעורר מנגדה באהבה>. הכי נמי לתתא האי נחש איהו דרועא שמאלא רוח מסאבא. <כן כך למטה הנחש הזה שהוא זרוע שמאל של רוח הטומאה>. ואחיד בה מאן דרכיב ביה לסיהרא ומשיך ליה בציקו דקוטפא ואיסתאבת. <ואוחז בו מי שרוכב עליו אל הלבנה ומושך אותה מבין הדבקים ונטמאת>. וכדין ישראל לתתא מקרבי שעיר וההוא נחש איתמשיך אבתריה. <ואז ישראל למטה מקריבים שעיר והנחש ההוא נמשך אחרי אותו השעיר>. וסיהרא אתרבא וסלקא לעילא ואיתקשרא לאיתברכא. <והלבנה מתמלאת ועולה למעלה ונקשרת כדי להתברך>. ונהרין אנפהא מה דאיתחשכת לתתא. <ופניה מאירים כעת כלפי מה שנחשכה מקודם בהיותה למטה>. זהו סוד העזאזל ועולתה קפצה פיה. ואמרו רבותינו ז"ל בתורת כהנים כדי ליתן לתוך פיו של שטן. אמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה רבי חנינא בריה דרבי אחא אמר משל לרועה שהיה עומד ומביט בצאנו בא זאב ונזדווג לו אמר תנו לו תיש אחד כדי שיתגרה בו. רבי חמא ברבי חנינא אמר משל למלך שהיה יושב בסעודה ובא כלב ונזדווג לו אמר המלך תנו לו אבר אחד שיתגרה בו. וסוד הענין כדי שהמקטרג לא יצא ריקם מלפניו הואיל והוא אינו תובע רק דין מלפניו. והמשל הנזכר ועוד משל אחד שאמרו רבותינו ז"ל משל לרועה שהיה עומד על שפת הנהר ורוצה להעביר את צאנו נשא עיניו וראה זאב בא לעדר לפזר את צאנו אמר הרועה בעוד שאני מעביר את אלו יבוא הזאב ויאכל את אלו מה עשה בחר תיש גדול וחזק אמר אטלנו ואתננו לו ובעוד שהתיש מתעסק עמו והוא עם התיש אעביר את צאני. כל המשלים האלו נאמרו על איוב כי בעוד שהמקטרג לפני הקב"ה ותובע דין אמת שנאמר ויבוא גם השטן בתוכם והיה בראש השנה שנאמר ויהי היום ותרגומו והוה ביום דינא רבא יום מיתבע סורחנייא אז בא השטן לקטרג וכדי שלא יקטרג על ישראל השליך לו הקב"ה תיש אחד בין שיניו זה איוב ואמר לו השמת לבך על עבדי איוב ואתה יודע כי השטן לא שאל על איוב אלא הקב"ה נתנו לו כדי שיתפרש מבניו ולא יגע בהם וכן היה שהניח את ישראל ונתעסק באיוב כדי שלא יצא ריקם מלפניו זהו שאמר איוב שלו הייתי ויפרפרני ואחז בערפי ויפצפצני ויקימני לו למטרה. תרגום משמרת מטרת רוצה לומר כדי לשמור את ישראל הקימני אצלו. זהו סוד העצם והתיש כי בהשליכו לכלבו נהפך לאוהבו מכשכש לו בזנבו. כי אמר אכפרה פניו ועל כן הוא שעיר כי הוא הראוי לו כמה דאת אמר שעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא):

ספר הזוהר [פקודי רס"ט א'] תא חזי בכל ריש ירחא וירחא כד סיהרא איתחדשא. <תרגום - בוא וראה בכל ראש חודש וחודש כשהלבנה מתחדשת>. יהבין ליה להאי קץ כל בשר חולקא חדא יתיר על קרבנין לאתעסקא ביה וישתמש בחולקיה. <נותנים לקץ כל בשר זה חלק אחד נוסף על הקרבנות הרגילים להתעסק בו ולהשתמש בחלקו>. ויהא סיטרא דישראל בלחודייהו בגין דיתייחדון עם מלכיהון. <וישאר הצד של ישראל להם לבדם כדי שיתיחדו במלכם>. ודא איהו שעיר בגין דהוא חולקיה דעשו. <וזהו שמקריבים שעיר משום שהוא חלקו של עשו>. דכתיב ביה הן עשו אחי איש שעיר. <שכתוב בו "הן עשו אחי איש שעיר">. ועל דא איהו משתמש בחולקיה וישראל אינון משתמשין בחולקייהו. <ועל כן הוא משתמש בחלקו וישראל משתמשים בחלקם>. [פקודי רל"ז ב'] זכאה חולקיה דמאן דיכיל דלא ידכרון חובוי לעילא ולא ישגחון עליה לביש. <תרגום - אשרי חלקו של מי שיכול שלא יזכרו עוונותיו למעלה ולא ישגיחו עליו להרע>. וישראל כולהו בעיין לאסטמרא מיניה. <וישראל כולם צריכים להשמר ממנו (מן המקטרג)>. כל שכן בר נש בלחודוי. <כל שכן אדם לבדו>. וכל שכן דהא ברזא עילאה דלעילא דבעינן לאסטמרא. <וכל שכן בסוד העליון של מעלה צריכים להשמר>. למיהב ליה בכל ירחא וירחא כד סיהרא בעי לאתחדתא חד שעיר בגין דלא יקטרג חדוותא. <ולתת לו בכל חודש וחודש כשהלבנה צריכה להתחדש שעיר אחד כדי שלא יקטרג על ההתחדשות>. ויטול חולקיה כדקא חזי ליה. <ויקח חלקו מן השעיר כראוי לו>. וסיהרא קדישא לינקא בקדושה לחדתותיה כדקא יאות. <והלבנה הקדושה תינק בקדושה להתחדש כראוי>. וכד מתחדשא בכל ירחא וירחא בגין כך איקרי נער והא אוקימנא. <וכשמתחדשת הלבנה בכל חודש וחודש נקראת משום זה נער וכבר העמדנוהו>. ובגין כך ישראל קדישין אינון עמא חד בייחודא קדישא. <ומשום זה ישראל הקדושים שהם עם אחד ביחוד קדוש>. קדוש ברוך הוא יהיב לון עצה לאישתזבא מכולא. <הקב"ה נותן להם עצה להנצל מן הכל>. זכאין אינון בעלמא דין וזכאין אינון בעלמא דאתי. <אשרי הם בעולם הזה ובעולם הבא>. שנאמר ועמך כולם צדיקים וגו'. <שכתוב "עמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר">. ומכאן תבין טעם מה שתיקנו במוסף ראש חודש זכרון לכולם יהיו תשועת נפשם מיד שונא: דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר וגו'. פסח מצרים מקחו היה מבעשור רמז לעשר ספירות בלימה. ובעניני הפסח אתן לך כלל אחד כבר ביארנו כי גאולת מצרים היתה על ידי מלאך הגואל בכח השם הגדול זהו אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה והשה מן הפסח רומז אליה ובעבור היותה כלולה מן הרחמים על כן צוה להיות

זכר כי המדות כוללות זו את זו כענין שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום וצוה ג"כ להיותו תמים כי הוא בא לרצון השם הנכבד רמז לשכינה שנאמר בה כולך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד ז') כי מאחר שבא לשים שלום בעולם כל מדות הדין ספו תמו. והכל שלום הפך ישמע בה על פני תמיד חלי ומכה והבן זה מאוד. והיתה מצות שחיטתו בין הערבים בעת תפלת המנחה שתיקן יצחק אבינו ע"ה וכבר ידעת ענינה ונתינת הדם על המשקוף ועל המזוזות הוא דוגמת הקרבה למדה ההיא כענין שנאמר והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וגו'. והיתה מצות אכילתו בלילה רמז למדת לילה ועל כן לא תותירו ממנו עד בוקר. וטעם להיותו צלי אש לרמוז לאש של מעלה אוכלת אש וצריך להתיש כחה וכח המקטרגים המקבלים משם וזה טעם איסור בשל מבושל במים:

ספר הזוהר [פקודי רל"ז א'] תא חזי במלה דההוא סיטרא דלהון. <תרגום - בא וראה בדבר שהוא בצד שלהם (דהיינו בשה)>. דכתיב אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש. <כתוב "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו">. לתברא ליה ולאכפייה ליה וכדין כל אינון דאתיין מסיטריה לא שלטי. <כדי לשברו ולהכניע אותו ואז כל אלו הבאים מצדו לא יוכלו לשלוט>. וזה טעם ראשו על כרעיו ועל קרבו והבן זה. ויש מפרשים הטעם ליחדה ייחוד שלם ולא יטעו בה להפרידה מן הבנין וזה טעם ועצם לא תשברו בו. והיתה מצות אכילתו על מצות ומרורים שתהיה כלולה כי המצה רמז למדת רחמים והמרור למדת הדין ולשונו מוכיח כן:

וככה תאכלו אותו וגו'. הפסוק הזה אומר לך דרשני אמר מתניכם חגורים רומז למה שפירשתי בויעשו להם חגורות כי מלת חגורה רומז לדין שנאמר חגור חרבך (תהלים מה ד) וחגור נתנה לכנעני (משלי לא כד) הנאמר על אשת חיל והבן זה ועל כן מלת חגורם חסר י' וזהו נעליכם ברגליכם כמה דאת אמר מה יפו פעמיך בנעלים (שה"ש ז ב') ומקלכם בידכם כמה דאת אמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה והבן זה. ואכלתם אותו בחפזון תרגום יונתן בן עוזיאל ותיכלון יתיה בבהילו דשכינת מאריה עלמא. וכן אמרו רבותינו ז"ל במכילתא אבא חנון אומר משום רבי אליעזר זה חפזון דשכינה אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר קול דודי הנה זה בא וגו' הנה זה עומד אחר כתלינו (שיר השירים ב':ח') יכול אף לעתיד יהיה בחפזון תלמוד לומר כי לא בחפזון תצאו (ישעיה נב יב). ובאלה שמות רבה כי לא בחפזון תצאו לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנאמר וי' הולך לפניהם יומם אני ובית דיני אבל לעתיד לבוא אני לבדי שנאמר כי הולך לפניכם יי' ומאספכם אלהי ישראל (שם). וסוד המדרש הזה הוא כאשר פירשתי כי

בגאולת מצרים היה הקב"ה עמם ביום ובית דינו עמהם בלילה אבל לעתיד לבוא תהיה השכינה כיריעות שלמה כמה דאת אמר נוטה שמים כיריעה (תהלים קד ב). ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה (תהלים קלט יב) והכל במדת רחמים מיוחדת שנאמר אשים מדבר לאגם מים וגו' (ישעיה מא יח) ונרמז סוד זה במאמר ירמיהו הנביא ע"ה בימים ההמה נאם ה' לא יאמרו עוד ארון ברית יי' ולא יעלה על לב ולא יזכרו וגו' בעת ההיא יקראו לירושלים כסא יי' וגו'. וסוד ארון הברית אבאר במקומו בגזירת האל. גם רז"ל רמזו זה בפרק קמא דתעניות אומר שם אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם שימני כחותם על לבך (שה"ש ח ו') אמר לה בתי את שואלת דבר זה פעמים נראה ופעמים אינו נראה חייך אני אראה לך דבר הנראה לעינים שנאמר הן על כפים חקותיך (ישעיה מט טז) ופירוש זה המאמר פירשתי בפסוק ויתעצב אל לבו. ומשם תשכיל ותבין כי האכילה בחפזון דומה קצת להלעיטני נא האמור בעשו והבן זה. ומכאן תבין סוד הסבת שמאל שתיקנו רז"ל בלילי הפסח:

ועברתי בארץ מצרים וגו'. דרשו רבותינו ז"ל ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה אני ולא מלאך והכיתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא שרף. אל תתמה באמרו אני ולא מלאך אני ולא השליח. וכתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים וכתיב ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף. כשתבין כי מכות מצרים היו ע"י מדת הדין בכח השם הגדול וזהו וישלח מלאך כי נקרא מלאך הגואל כאשר ידעת. אמנם הרב (הרמב"ן) ז"ל כתב כי טעם ולא יתן המשחית הוא המלאך המשחית בעולם בעת הנגף כענין ויאמר יי' אל המלאך המשחית הרף ידך לא המשחית במצרים כי הב"ה הוא המכה עכ"ד. ובמסכת בכורות אמרו נגלה עליהם הקב"ה בעצמו ובכבודו הרמז להקב"ה ולשכינת עוזו ולזה רמז אעשה שפטים אני יי' וידעת פירוש אני יי':

ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. זה הסוד שרמזתי לך כי מצרים ראש לכל הממשלות שבשרי האומות ולפיכך ויהרוג יי' כל בכור. יפקוד י"י על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא):

שבעת ימים מצות תאכלו וגו'. טעם חיוב אכילת מצה בלילה הראשון ואסור אכילת חמץ כל שבעה כבר רמזתיו כי החמץ רמז למדת הדין החמוצה והוא מלשון מכף מעול וחומץ (תהלים עא ד). והמצה רמז למדת רחמים. ובענין המנחות יתבאר יותר בגזירת האל. ונוהגת המצוה הזאת ז' ימים רמז לז' צורות הקדושות שיש לו להקב"ה וכדי שלא יקצץ בנטיעות ויתן כל הכח בשכינה בלתי כח השם הגדול על כן צוה באכילת מצה

שלא יזוז דעתו ממדת רחמים זהו שאמרו רבותינו ז"ל כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה וכו'. ומכאן תבין רמז באיסור הקרבת השאור והבן:
ולקחתם אגודת אזוב וגו'. כבר רמזתי לך כי זהו דוגמת הקרבה לרצות מדת הדין. ויש מפרשים כי אגודת אזוב רומזת לכנסת ישראל שבה נאגר ונאסף הכל וטעם טבילתה בדם כמאמר רבותינו ז"ל שהקב"ה טובל באש והכוונה שקבלה כח ממדת הדין הקשה הנרמזת לדם וזה טעם והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות כדרך כי עלה מות בחלונינו (ירמיה ט כ') ולהורות שעד בית י"י העליון הגיע דינם החרוץ:
ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר. ביארתי ענין זה בפירוש תיבת נח כיון שניתן רשות למחבלים לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע וזה סוד גדול עדיין יתבאר בגזירת האל. ובמדרש רות (זוהר חדש פ"א טור ג') בזמן שהרעב בעיר לא יראה אדם עצמו ולא יהלך יחידי בעיר מפני שמלאך המות נמצא שם ויש לו רשות לחבל ועל דא כתיב ויאמר יעקב לבניו למה תתראו. כיוצא בו בזמן שהדבר בעיר יסגור אדם עצמו ולא יתראה בשוק כי כיון שנתן רשות למחבל מי שפוגע בו ניזוק ואיהו מתחייב בנפשו. והרב ז"ל כתב ואתם לא תצאו הזהיר הכתוב את ישראל שלא יצאו מפתח ביתם בלילה ההוא לפי שהקב"ה עובר במצרים כמלך שעובר ממקום למקום ואיספקלטורין שלו לפניו שלא יפגע בו אדם ולא יסתכל בו שנאמר ובא י"י אלהי כל קדושים עמך (זכריה יד ה) וכן ושמתיך בנקרת הצור להגן עליו מפמליא של מעלה:
ויהי בחצי הלילה ויי' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה. כל מקום שנאמר וי"י הוא ובית דינו. וכן תרגום יונתן בן עוזיאל ומימרא דיי' קטיל כל בוכרא. וידעת פירוש מימרא וכבר רמזתי זה. וטעם מיתת הבכורות משני טעמים כי לא תתרוה צמאונה רק בטובים שבהם כענין וממקדשי תחלו (יחזקאל ט ו') ועוד כי יש לבכור כח האם יותר וענין קין יוכיח ועל כן תלוי בפטר רחם והבן זה:
זאת חקת הפסח וגו'. כבר ידעת פירוש מלת זאת. והרמז הנרמז על זאת אספדה ואלילה (מיכה א ח') שרמז על גלות השכינה ונקרא גם כן חוקת ועל כן כל בן נכר לא יאכל בו. כי מי שאינו שומר מצותיה אינו ראוי ליהנות ממנה. ומטעם זה כל הנכנסין תחת כנפי השכינה ומתגיירין נקראים גירי צדק כמה דאת אמר צדק צדק תרדוף:
בבית אחד יאכל. כענין ומפתח אהל מועד לא תצאו והענין שתהיה הברכה מצויה שם כענין ונטל ברכאן בחשאי וידעת כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הצנוע. ועצם לא תשברו בו. הטעם כדי לחלוק כבוד למדת הדין וליחדה ייחוד שלם:

המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו. הנה מילת זכריו ועבדיו מעכבתו מלאכול הפסח הטעם כי בעוד כחות הטומאה והערלה עליו אינו ראוי לידבק בשכינה ובהגלות אות ברית קודש אז השכינה יונקת ממקום טהרה וכבר רמזנו זה וזה טעם וכל ערל לא יאכל בו:

קדש לי כל בכור פטר כל רחם וגו'. טעם המצוה לפי פשוטו מבואר בפסוק ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג יי' כל בכור וגו' על כן אני זובח ליי' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה. בעבור שהיו בכורי מצרים חלק מדת הדין ובכורי ישראל ניצולו על כן צריך לפדותם לתת כופר כענין מצאתי כופר (איוב לג כד) כמו שרמזתי בעקידת יצחק והיתה טעם נתינתו לכהן שלא תהא מדת הדין קשה כענין כל חרם בישראל לך יהיה וזה טעם כל פטר חמור כי הוא רוח הטומאה כמה דאת אמר אשר בשר חמורים בשרם (יחזקאל כג כ). ואם לא תפדה וערפתו רמז למדת הדין כסוד עגלה ערופה והבן. וטעם בעבור זה עשה י"י כתב הרב (הרמב"ן) ז"ל על דרך האמת מה שאמר הכתוב בעבור זה כמו זה אלי ואנוהו. יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים וכו'. כוונתו ידועה כי מלת זה רומזת לצדיק ואלי לשכינה וזהו אומרו בעבור שמו וכבודו ולא בזכותינו כענין צדיק ונושע הוא (זכריה ט ט'):

והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך. יש לך להתבונן על סוד התפילין וכוונתם ארבע פרשיות שבראש רומזים לארבע ספירות חכמ"ה בינ"ה גדול"ה גבור"ה והפרשיות מורות עליהן. הראשונה קדש לי כל בכור מורה על ראשית שהיא חכמ"ה ואמרו עליה בספר הזוהר [ואתחנן רס"ב א'] ודא איקרי פטר כל רחם פתחא דכל משיכותא ויסודא דלעילא. <תרגום - וזו נקראת פטר כל רחם שהיא פתיחת כל המשכת הרחמים ויסוד עליון>. והיא הנרמזת ביו"ד של שם המיוחד הרי מתאחד התפארת באין סוף ע"י חכמה הנקראת ראשית בסוד קדש לי כל בכור. שנייה להתבונן על יציאת מצרים מורה על בינה מפני שיציאת ישראל ממצרים מורה על שיחרור עבדים אשר הוא ביובל והיובל הוא בשנה הנ' והרמז בו לבינה שיש לה נ' שערים והיא רמוזה בה"א הראשונה של שם המיוחד והתבונן בתנועת הה"א שאין בה רק הוצאת הרוח כד"א ביום הניח י"י לך מעצבך (ישעיה יד ג). וכשתבין זה תדע כי במדת הבינה יצאו ישראל ממצרים ואז נפתחו שערי הבינה ועל כן תמצא יציאת מצרים בתורה נ' פעמים זהו סוד וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים זהו הכתוב בפרשה זו כי בחוזק יד הוציאנו כי הבינה היא חוזק היד כי שואבת ממנה היד השמאלית ובכח הבינה יצאו ישראל מבית עבדים ונפתחו להם חמשים שערים ואלמלא אותם חמשים שערים שנפתחו אין יכולת לישראל לצאת ממצרים כי

השר של מצרים הוא בכור ואין יכול לו אלא הבינה של מעלה ממנו ועל כן תקנו שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים וכו'. ואמרו רבותינו ז"ל בפסוק כשושנה בין החוחים מה השושנה בין החוחים קשה ללוקטה כך היו ישראל קשין להגאל ממצרים. שלישית שמע מורה על אהבת חסד. רביעית והיה מורה על מדת הדין הקשה שמזהרת על העונשין ובאלו הארבע ספירות מתעטרת תפארת ישראל ומניחן הנרמז באות וי"ו של שם המיוחד זהו סוד כי שם י"י נקרא עליך שם י"י ממש. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. אמנם הארבע פרשיות שבזרוע הם רמז לתפאר"ת נצ"ח והו"ד יסו"ד ובהם מתעטרת כנסת ישראל הנרמזת בה"א שנייה של שם בן ארבע אותיות והרמז בהם ויעש י"י אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. לאדם ולאשתו הרמז בהם להקב"ה ושכינת עוזו. ולפיכך נקראו תפילין של ראש קדושה חמורה ותפילין של יד קדושה קלה והשח ביניהם כמקצץ בנטיעות אף כי אין מעכבות זו את זו אין ייחוד שלם עד שיניח שתיהם. ונכתב ידכה מלא רמז לספירה החמישית הנרמזת בזרוע השמאלית הנקראת יד כהה מלשון ולא כהה בם (שמואל א' ג יג) רוצה לומר שהיד השמאלית היא מונעת הטובות בדין מן הרשעים. ענין אחר הה"א רומזת לכנסת ישראל היא הה"א השניה של שם בן ארבע אותיות. ויהיה פירוש הפסוק והיה ה' לאות על ידך. ענין אחר ידכה הם שתי תיבות יד כה. וכבר פירשתי מלת כה הרומזת לכנסת ישראל כי תפלה של יד רומזת שם. מכל הענינים האלו תוכל לדעת טעם הנחתה בשמאל:

ספר הזוהר [ואתחנן רס"ט א'] והיה לאות על ידך הא אוקמינא על ידכה דא הוא שמאלא ובספרא דאגדתא אמרינן יד כה כמה דאת אמר כה יהיה זרעך זהו שאמרו רבותינו ז"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם שימני כחותם על לבך (שה"ש ח ו') ועל כן היא כנגד הלב כמה דאת אמר ויאמר י"י אל לבו. ולשון תפלה של יד מפרשין כי בעבור שאין לה כח קיום מצד עצמה רק ע"י שפע התפארת הבא לה דרך הצדיק על כן נקראת תפלה מלשון היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו ו'). כאילו אינה פועלת בפני עצמה רק ע"י ברית מלח ולפיכך מלכות בית דוד נקראת ברית מלח. סימן לדבר ואני תפלה (תהלים קט ד) ועל כן נקרא תפלה עבודה כאומרם אי זו היא עבודה שהיא בלב בלב ממש. עבודה ממש כמה דאת אמר עובד אדמתו ישבע לחם (משלי יב יא). והטעם שאין מניחין תפילין בלילה אף כי תפלה של יד רומזת אליה גזירה שמא יפיח בהן או הוא כטעם פטור תפלת ערבית שלא יתבוננו לה לבדה ובשבת ויו"ט אין להניחן כמו שאמרו יצאו שבתות וימים טובים שהם עצמן אות. מפני שבה"א הרמוזה בתפלת היד

ברא העולם והיא מורה על המלאכה ועל המעשה. והטעם הראשון מספיק אף לפטור שבתות וימים טובים כי השבת לזכור ושמור. והמועדים לשמחה ולששון. ותפלה של יד בית אחת שנאמר אחת היא יונתי תמתי (שה"ה ו ט):

ספר הזוהר [ואתחנן רס"ב א'] תפלין דאנח קב"ה. <תרגום - תפילין שהקב"ה מניחם>. הוא הוא דבעי בר נש לאנחא בכל יום בגין דאינון שמא קדישא עילאה. <ולכן צריך האדם להניח תפילין בכל יום משום שהם השם הקדוש העליון>. דכתיב כי שם י"י נקרא עליך. <שכתוב "כי שם יי' נקרא עליך">. ותנן שם י"י ממש. <ולמדנו שם הויה ממש>. ואילין תפילין דרישא. <ואלו הם התפילין שבראש>. מוחא עילאה דאימשיך במוחא תתאה. <מח העליון שנמשך ממח התחתון>. איקרון תרין מוחי ואינון דכתיב חכמות ומתפרשן בחד. <ונקראים שני מוחין שכתוב "חכמות" ברבים ונפרדים כאחד>. רבי יצחק אמר האי דכתיב קדש לי כל בכור הוא כתרא דכליל ואיסתים כל אינון אחראין. <רבי יצחק אמר היינו שכתוב "קדש לי כל בכור" זו היא ספירה הכוללת וסותמת כל אלו האחרות>. כל בכור סתם לאעלא. <"כל בכור" בכור סתם למעלה>. משיכותא דלעילא סתמא דכולא. <המשכת האור שלמעלה סתומה בה>. ודא איקרי פטר כל רחם פתחא דכל משיכותא וייסודא דלעילא. <וזו נקראת "פטר כל רחם" שהיא פתיחת כל המשכת היסוד העליון>. ואמר רבי שמעון וסתים ביו"ד דשמא קדישא חד ביתא דתפילין. <ואמר רבי שמעון וספירת חכמה זו סתומה ביו"ד של השם הקדוש וזו היא בית אחד של תפילין>. דהוא קדש לי כל בכור סתם מוחא עילאה חד. <שהוא "קדש לי כל בכור" בכור סתם הוא מח עליון אחד>. ביתא תניינא והיה כי יביאך אמר רבי יהודה מוחא דתרעוי נפקין לחמשין תרעין. <בית השני של תפילין "והיה כי יביאך" אמר רבי יהודה הוא מח ששעריו יוצאים לחמישים שערים>. תרעין סגיאין אינון לקביל תרעין סגיאין. <אלו השערים הרבים הם כנגד הרבה פעמים>. דכתיב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. הוציאך י"י ממצרים. <שכתוב "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ו"הוציאך יי' ממצרים">. ואידכר זמנין סגיאין דוכרנא דמצרים. <ונזכר הרבה פעמים זכר ליציאת מצרים>. ואינון חמשין לקבל חמשין. <והם חמישים פעמים כנגד חמישים שערי בינה>. ותנינן בספרא דרב המנונא סבא דאמר תרעין סגיאין דלעילא ותתא. <ולמדנו בספרו של רב המנונא סבא שאמר שערים רבים שלמעלה ושלמטה>. אתבר קודשא בריך הוא והוו סתימין ומתקטרין בשולשליהון. <שבר הקב"ה שהיו סתומים וקשורים בשלשלאות>. בגין לאפקא לון לישראל לבר. <ושברם הקב"ה כדי להוציא את ישראל ממצרים>. דהא מאילין תרעין דההוא מוחא מתפתחי ומתקטרי כל שאר

תרעין. <כי מאלו השערים של אותו המח נפתחו והותרו כל שאר השערים>. ואלמלא דאתברו ואתפתחו אינון תרעין דהאי מוחא. <ולולא שנשברו ונפתחו אלו השערים של מח הבינה הזה>. לא הוו מתפתחן אוחרנין למיעבד דינא ולאפקא ישראל מעבדותא. <לא היו נפתחים שערים אחרים לעשות דין במצרים ולהוציא את ישראל מן העבדות>. וכולא סתים בהאי דאיקרי אימא עילאה. <והכל סתום במח בינה הזה הנקרא אמא עילאה>. דמינה איתער חילא לאימא דלתתא. <שממנה נתעורר כח לאמא תתאה>. ומאי איהי. <ומה היא>. ההוא דכתיב ולאומי אלי האזינו אל תקרי ולאומי אלא לאמי. <היינו שכתוב בה "ולאומי אלי האזינו" (ישעיה נא ד) אל תקרי ולאומי אלא לאמי>. לא זז הקב"ה מחבבה לכנסת ישראל. <כי לא זז הקב"ה מחבבה לכנסת ישראל>. עד דקרא לה אמי. <עד שקראה אמי>. והאי נפקא מאימא עילאה דהיא ביתא תניינא דאיקרי ה' דשמא קדישא. <ואלו האורות יוצאים מאמא עליונה שהוא בית שני של תפילין שנקרא ה' של השם הקדוש>. דאתפתחא לחמשין תרעין. <שנפתחה לחמישים שערים>. ומהאי נפקא רוחא דחד נוקבא דפרדשקא דחוטמא. <וממוח הזה יוצא רוח לנקב אחד של חלון החוטם>. ותנינן יובלין דנפקו בהון עבדין לחירות בהאי מוחא איתאחדן. <ולמדנו יובל שבו יוצאים העבדים לחרות במח בינה זה מתאחד>. דאינון חמשין שנין דיובלא ואינון חמשין יומין דחושבנא דעומר. <וחמשים שערי בינה הם חמישים שנה של יובל והם חמישים יום של ספירת העומר>. ואתאחדן ביה דבהו נייחין רוחיי דעבדין ומפקא רוחיהון לנייחא. <ומתאחדים במח בינה זה שבו נחים הרוחות של העבדים ורוחם יוצא לחירות>. כמה דכתיב ביום הניח ה' לך מעצבך ומרגזך ומן העבודה הקשה. <למנוחה כמו שכתוב "ביום הניח יי' לך מעצבך ומרגזך ומן העבודה הקשה" (ישעיה יד ג)>. ובגין כך ה' נייחא דרוחא לאפקא רוחא. <ומשום זה ה' ראשונה דהויה היא מנוחת הרוח ומוציאה הרוח לחירות>. והאי ביתא דיציאת מצרים ביה תליא ובאת ה' דשמא קדישא. <והבית השני הזה של תפילין תלויה בו יציאת מצרים ובאות ה' ראשונה של השם הקדוש>. תא חזי מסיטרא דאבא אחיד ותליא חסד עילאה. <בוא וראה מצד אבא אוחז ותלוי חסד עליון>. מסטרא דאמא נפקא גבורה. <ומצד אימא יוצאת גבורה>. וכולא אחיד הקב"ה ומתעטרא בהו את ו'. <והכל אוחז הקב"ה ומתעטר בהם אות ו'>. תליתאה שמע ישראל ישראל סבא. <ובית שלישי של תפילין הוא "שמע ישראל" שהוא ישראל סבא>. ואהבת את י"י אלהיך. <עם "ואהבת את יי' אלהיך">. תני ר' שמעון דא הוא רזא עילאה דישראל מתעטרא בסיטרא דאבא. <למד רבי שמעון זה הוא סוד עליון שישראל העליון שהוא ז"א נתעטר מצד אבא>. ומאי ניהו. <ומה הוא>. אברהם. <הוא אברהם>.

ואיתעטרא בסיטרא דאימא. <ונתעטר מצד אמא>. ומאי ניהו יצחק. <ומה הוא הוא יצחק>. תנינן ואהבת. <למדנו "ואהבת">. בגין דרחים ליה יתיר למלכא עביד חסד עם כולא. <מפני שאוהב למלך ביותר עושה חסד עם הכל>. וחסד יקירא ההוא דאיקרי חסד דאמת. <וחסד יותר ההוא נקרא חסד של אמת>. דלא בעי אגר עליה אלא בגין רחימותא דמלכא דרחים ליה יתיר. <שאינו רוצה שכר בעד מעשיו אלא עושה משום אהבת המלך שאוהב אותו ביותר>. וברחימותא תליא חסד. <ובאהבת המלך תלוי חסד>. ועל דא אקרי אברהם אוהבי. <ועל כן נקרא אברהם "אברהם אוהבי">. ובגין דרחים ליה יתיר אסגי חסד בעלמא. <שמשום שאהב אותו ביותר הרבה חסד בעולם>. ועל דא ואהבת ברחימותא תלייא חסד. <ועל כן כתוב בבית השלישי "ואהבת" שבאהבה תלוי חסד>. ודא היא ביתא תליתאה. <וזה הוא בית שלישי שבתפילין>. רביעאה והיה אם שמוע. השמרו לכם. וחרה אף י"י. <בית רביעי של תפילין הוא "והיה אם שמוע" וכו' "השמרו לכם" וכו' "וחרה אך יי">. גבורא תקיפא ודינא קשיא היא ונפקת מסטרא דאימא עילאה. <שכל זה מורה על דין חזק ודין קשה שיוצא מצד אימא עליונה>. ותנינן אע"ג דלית היא דינא מסטרהא נפק גבורה עילאה. <ולמדנו אע"פ שאמא אינה דין אלא הדין יוצא מצידה שהיא גבורה עליונה>. ואי תימא והיה אם שמוע דלאו היא דינא. <ואם תאמר "והיה אם שמוע" אינו דין>. לית כתרא מכל כתרין דמלכא דלא איתכליל טב וביש. <אין ספירה בכל ספירות המלך שלא תהיה כלולה טוב ורע>. כל שכן גבורה דאיתכלל טב וביש. <כל שכן גבורה שנכללים בה טוב ורע>. ואילין ארבע נטיל לון ו' ואיתעטר בהו. <ואלו ארבע פרשיות לוקח אותם הו' ומתעטר בהם>. ואילין אינון תפילין דאנח הקב"ה. <ואלו הם התפילין שמניח הקב"ה>. תנינא ו' סליק ואתעטר בעטרוי ואחיד להאי ולהאי ואיתעטר בכולהו. <למדנו ו' זו עולה ומתעטרת בעטרותיו ואוחז לזה ולזה ומתעטרת בכולם>. ועל דא ו' אמצעותא דכולא דעילא ותתאה לאתחזאה חכמתא שלימותא מכל סטרוי. <ועל כן ו' היא אמצעית הכל למעלה ולמטה להראות שלמות החכמה מכל צדדיה>. תנינן ו' נטיל אינון עילאין דאמרינן ואילין תפילין דאנח קודשא בריך הוא. <למדנו ו' שהיא ז"א לוקח אלו המוחין העליונים שאמרנו והם התפילין שמניח הקב"ה>. בגין כך בעי בר נש לאיתפארא בהו. <משום זה צריך האדם להתפאר בהם>. עליה וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך שם י"י ממש. <עליהם כתוב "וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך" שם הוי"ה ממש>. אינון תפילין דרישא. <ואלו הם תפילין של ראש>. תפילין דרועא היא שמאלא דאיקרי עוז וירתא מעוז. <תפילין של זרוע היא שמאל הנקרא עוז והמלכות יורשת מן עוז>. הה"ד והיה לאות על ידכה

בה"א והיא ה"א אחרונא דאוקימנא. <זה שכתוב "והיה לאות על ידכה" עם ה' יתרה והיא ה' אחרונה שהעמדנו>. זכאה חולקהון דישראל. <אשרי חלקם של ישראל>. ועל דא ה"א בתראה נטלא תפילין דהיא שמאלא. <ועל כן ה' אחרונה לוקחת התפילין שהיא שמאל>. ולמאן אינון ארבע דאינון חד גופא ועל דא כלילן בחד. <ומי הם אלו הארבע הפרשיות שהם גוף אחד שעל כן כלולים בבית אחד>. ומאן אינון. <ומי הם>. תפאר"ת הו"ד נצ"ח יסו"ד. <הם תפארת הוד נצח יסוד>. והיא ה"א דידכה וכולהו אחידי להיא אחידא בגין דאתברכא מינייהו וכלילא מכולהו. <והם ה' של ידכה שכולם אחוזים כדי שתתברך מהם והיא כלולה מכל הד' ספירות>. אמר רבי חייא אי הכי הא דכתיב וראית את אחורי ותנינן דא קשר של תפילין. <אמר רבי חייא אם כן הרי כתוב "וראית את אחורי" ולמדנו שזה קשר של תפילין>. א"ל הא אוקימנא ושפיר הוא וכולא ברירו דמלה. <אמר לו הרי כבר העמדנו ופירוש זה יפה הוא וכולו בירורו של הדבר>. ועל דא מהאי תלייא רצועה חד לתתא דהא מינה תליין תתאי ואתזנו מיניה. <ועל כן מתפילין של יד תלויה רצועה אחת למטה שממנה תלויים התחתונים ונזונים ממנה>. ועל דא אקרי אות. <ועל כן נקראת אות>. דכתיב זאת אות הברית. <שכתוב "זאת אות הברית">. וכתיב והיה לאות על ידכה בה"א והא איתמר. <וכתוב "והיה לאות על ידכה" בה' יתרה וכבר ביארנו>. שמע ישראל. <"שמע ישראל">. אמר רבי ייבא. <אמר רבי ייבא>. ישראל סבא. <שהוא ישראל סבא>. רבי יצחק אמר ע' רברבא לאכללא שבעין שמהן דסהדותא דכולא. <רבי יצחק אמר ע' גדולה שבשמע היא כוללת שבעים שמות שהוא עדות הכל>. שמע ישראל כמו דכתיב שמעו שמים האזינו השמים. <שמע ישראל כמו שכתוב "שמעו שמים האזינו ארץ">. אוף הכא שמע ישראל וכלא חד מלה. <אף כאן שמע ישראל מורה על מוחין דעדות והכל הוא ענין אחד>. ה' רישא דכולא בנהירו דעתיקא קדישא ואיקרי אב. <הוי"ה (ראשונה משמע ישראל) היינו ראש הכל שבהארת עתיקא קדישא ונקרא אב>. אלהינו עמיקתא דנחלין ומבועין דנפקין ונגרין לכלא. <אלהינו (משמע) הוא עמקות הנחלים והמבועים שמשם יוצאים ונמשכים לכל>. י"י גופא דאילנא שלימו דשרשין. <הוי"ה (שניה דשמע) הוא גוף האילן שהוא שלמות השרשים>. אחד כנסת ישראל וכולא חד שלימותא ואיתקשר דא בדא ולא אישתכח פירודא אלא כולא חד. <"אחד" הוא כנסת ישראל דהיינו מלכות והכל הם שלמות אחת ונקשרים זה בזה ולא נמצא ביניהם פירוד אלא הכל אחד>. תני רבי יצחק רתיכא קדישא עילאה ארבע בתי תפילין דאנח ו' כמה דאיתמר. <למד רבי יצחק מרכבה הקדושה העליונה הם ארבע בתים של תפילין שמניח ו' כמו שלמדנו>. רתיכא קדישא אחרא ארבע בתים אחרנין

דכלילו בחד דאנח ה' בתראה כמה דאוקים. <מרכבה קדושה אחרת הם ארבע פרשיות אחרות הכלולות בבית אחד שמנחת ה' אחרונה כמו שהעמדנו>. [שם רס"ה א'] רבי אבא שלח ליה לרבי שמעון. <תרגום - רבי אבא שלח שאלה לרבי שמעון>. אמר ליה הא דאוקמי מר בתפלי דמרי דעלמא ואינון קודשא דקודשין. <ואמר לו זה שהעמיד אדוני בתפילין של הקב"ה שהם קדשי קדשים (יפה הוא)>. משכא של תפילין ואינון רצועין איקרי קדושא אסמכתא מנלן. <העור שעל התפילין והרצועות שנקראים קדושה סמך על זה, מאין לנו>. אמר ליה ויעש י"י אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם לאדם ולאשתו. <ענה לו רבי שמעון "יעש יי' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם לאדם ולאשתו">. דייקא. <עור דייקא>. והכי אוקמא רב המנונא סבא. <וכך העמיד הענין רב המנונא סבא>. ואילין אינון דרישא. <ואלו הם של ראש>. ודרועא ידכה בה"א והא אוקמוה. <שעל הזרוע כתוב "ידכה" עם ה' וכבר העמידוהו>. [שם רס"ט א'] וחברנא יתבי דרומא אוקמוה ברזא דלהון בתי תפילין כהאי גוונא. <תרגום - וחברינו יושבי הדרום העמידו בסודות שלהם בתי התפילין באופן זה>. קדש לי כל בכור לקביל כתרא עילאה דכולא. <"קדש לי כל בכור" בכור הוא כנגד כתר עליון על הכל>. והיה כי יביאך לקביל חכמה. <"והיה כי יביאך" הוא כנגד חכמה>. שמע ואהבת לקבל בינה. <"שמע" "ואהבת" הוא כנגד בינה>. והיה לקבל חסד. <"והיה אם שמוע" הוא כנגד חסד>. לבתר כלילן כולהו בדרועא שמאלא דאיקרי עוז. <ואחר כך כלולים כולם בתפילין אשר בזרוע שמאל הנקרא עז>. דכתיב ובזרוע עוזו אין עוז אלא תורה. <שכתוב "ובזרוע עוזו" ואין עוז אלא תורה>. ואין עוז אלא תפילין. <ואין עוז אלא תפילין>. ומילין לא מתישבן לגבן מאי טעמא. <והדברים אינם מיושבים אצלנו מה הטעם הוא>. בגין דכתר עליון הוא כליל כולא והוא לא בחושבנא. <משום שהכתר העליון כולל הכל והוא אינו בחשבון>. ועוד והיה כי יביאך ביציאת מצרים תליא. <ועוד והיה כי יביאך תלויה ביציאת מצרים>. ההוא אתר אישתכח ביה חירו לעבדין. <שהוא אותו מקום שנמצא בו חירות לעבדים>. ועל דא לא מתתקן באורחייהו. <ועל כן אין דרכם של חברינו יושבי דרום מתוקן>. ואנא מחכמה שריין. <ואנו מתחילים מחכמה>. והכי הוא וקודשא בריך הוא נטיל לון וכן ארבע לעילא ארבע לתתא. <וכך הוא והקב"ה מניח אותם התפילין ארבע פרשיות הם למעלה וארבע למטה>. ארבע באתר דמוחא. <ארבע הם במקום המח>. ארבע באתר דליבא שריא. <וארבע הם במקום שהלב שורה>. בגין דדא בדא איתקשר. <משום שזה נקשר בזה>. ובעי בר נש לאיתעטרא בהו בגין דאיהו שמא קדישא עילאה. <וצריך האדם להתעטר בהם משום שהם שם הקדוש העליון>. דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם י"י

נקרא עליך ויראו ממך. <שכתוב "וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ויראו ממך">. וכל מאן דמתעטר בעטרה קדישא דא איקרי מלך בארעא. <וכל מי שמתעטר בעטרה הקדושה נקרא מלך בארץ>. וקדוש ברוך הוא מלך דרקיע. <והקב"ה מלך ברקיע>. הה"ד מלך אסור ברהטים. <זה שכתוב "מלך אסור ברהטים">. כמה דקדוש ברוך הוא מלך לעילא כך הוא מלך לתתא. <כמו שהקב"ה מלך למעלה כך הוא מלך למטה>. עד כאן בספר הזוהר. התבונן עליו כי הוא כולל כל מה שאמרנו. והנה הכתוב ייחד האות ביד והזכרון בעינים שנאמר והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך וידעת כי האות רמז לשכינה כי אות היא ועל כן היא בשמאל. והזכרון לתפארת ישראל ועל כן היא במוח כי משם יניקתו. עוד מצאתי בספר הזוהר ליקוטי בתר ליקוטי (חיי שרה קכ"ט א' במדרש הנעלם) בלשון זה. רבי יהודה ורבי יוסי ורבי חייא אשכחוה לרבי אלעזר בר רבי שמעון והוה מגלי רזין עילאין בתפילין. <תרגום - רבי יהודה ורבי יוסי ורבי חייא מצאו את רבי אלעזר בן רבי שמעון בשעה שהיה מגלה סוד תפילין>. עלו קמיה אמרו ליה במאי קא עסיק מר. <נכנסו לפניו ואמרו לו במה מתעסק אדוננו>. אמר לון טעמא דתפילין אמינא זכאה הוא בר נש דמנח תפילין וידע טעמא דידהו. <אמר להם טעם התפילין אני אומר אשרי האדם המניח תפילין ויודע הטעם שלהם>. אמרו אי ניחא קמיה דמר לימא לן מלה. <אמרו אם טוב הוא לפני אדוננו יאמר לנו איזה דבר>. אמר אנא שמענא מאבוי דקדוש ברוך הוא ברחימותא סגיאה דהוה ליה עם ישראל אמר לון למעבד משכנא. <אמר אני שמעתי מאבי שהקדוש ברוך הוא ברוב אהבתו שהיה לו לישראל אמר להם לעשות לו משכן>. כגוונא דרתיכא עילאה דלעילא. <כעין המרכבה העליונה של מעלה>. ויתי דיוריה עמהון. <ויבוא לשכון עמהם>. הה"ד ועשו לי מקדש ושכנתי. <כמו שכתוב "ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם">. ושמענא מאבוי דהכא סתים טעמא דתפילין בהאי פסוקא. <ושמעתי מאבי שבמקרא הזה נסתם טעם התפילין>. תא חזי כגוונא דלעילא איתעביד מקדשא ברתיכוי קדישין. <בוא וראה המקדש נעשה כעין עליון בצורות מרכבותיו הקדושים>. ובתר כן אשרי קב"ה דיוריה עמהון כגוונא דא. <ואחרי כן השרה הקב"ה את שכינתו עמהם כענין זה>. איתערו חברנא מארי מתניתין בטעמא דתפילין. <וכאופן הזה העירו החברים בעלי המשנה בטעם התפילין>. למיהוי ההוא גברא דוגמא דרתיכוי עילאין רתיכוי עילאה ותתא. <שאותו האדם המניחם יהיה דוגמא למרכבות העליונות מרכבות עליונות ותחתונות>. למיתי מלכותא דיליה וישרי דיוריה ליה. <לכדי שתבא המלכות שלו וישרה שכינתו עליו>. גם אתה צריך להתעורר בסוד שי"ן של תפילין שאמרו רז"ל הלכה למשה מסיני. השי"ן האחת רומזת לשלשה

אבות העליונים ועל כן אין לה רק שלש עוקצין והאחרת לדוד עמהם כי הוא רגל רביעי כאשר ידעת. ועל כן היה בשמאל:

ספר הזוהר [ואתחנן רס"ב ב'] רבי יצחק אמר שי"ן דרשימא בתלת קשרין. <תרגום - רבי יצחק אמר שי"ן הרשומה בשלשה קשרים>. ושי"ן דארבע קשרין רמיזא היא לתלתא ורמיזא היא לארבעה. <ושין של ארבעה ראשים רומזת לשלשה ורומזת לארבעה>. תלתא הא דאמרינן ארבע למיהוי רתיכא קדישא כחדא. <שלשה הוא זה שאמרנו (ג אבות חג"ת) ארבעה כוללת גם מלכות שיהיו מרכבה קדושה ביחד>. דדא כללא דתיקונא עילאה. <כי המלכות היא כלל של התקון העליון>. ומהכא אתפרשן ואתמשכן תתאי בארחייהו ברצועיהו. <ומכאן מתפרשים ונמשכים המדרגות התחתונות בדרכיהם ברצועותיהם>. דתליין בהני שערי דרישא דתליין בהו ואיתמשכן מינייהו כל אינון אחרנין עד דאיתקשרן באתרייהו. <והן תלויות בשערות הראש שתלויות בהן ונמשכות מהן כל אלו מדרגות אחרות עד שנקשרים במקומם>. גם אתה צריך לדעת סוד ב' הרצועות הנאצלות מתפילין שבראש הרומזים לנצח והוד שהם סוד השוקים הנאצלים מתפארת ישראל כמה דאת אמר שוקיו עמודי שש (שה"ש ה טו). ועוד נבאר סוד זה במשכן בגזירת האל:

ספר הזוהר [פנחס רל"ו ב'] תרין רצועי נפקין מסטרא דא ומסטרא דא. <תרגום - שתי רצועות יוצאות מצד זה ומצד זה>. רזא תרין ירכין דהאי א"ח דנביאי קשוט אחידן בהו. <שהוא סוד ב' ירכים שמחזה ולמטה של אח שנביאי האמת נאחזים בהם>. דהא מלעילא נפקין תרין דרועין מימינא ומשמאלא. <כי למעלה יוצאות שתי הרצועות מימין ומשמאל>. ודל"ת איתאחדת בהו. <והד' נאחזת בהם>. לבתר איתפשטו ירכין לתתא. <ואחר כך נתפשטו ירכין למטה>. כיון דהיא איתאחדת לעילא כדקא יאות נחתא לתתא לאיתאחדא באוכלוסהא. <כיון שהיא נאחזת למעלה כראוי היא יורדת למטה להתאחז בצבאותיה>. וכד איהי אתאחדת לעילא אחידת בשפולי ירכין. <וכאשר היא נאחזת למעלה נאחזת בסוף הירכים>. ורשימו דיו"ד דברית קדישא עלה מלעילא כדין איהי איתאחדת בייחודהא. <ורושם היו"ד שהוא ברית קודש עליה מלמעלה אז היא מתיחדת ביחוד אחד>. ומכאן תבין כי מצותם הוא שיגיעו עד הברית והבן זה. והבן על חלקם מלת אחד לשנים אח ד' והרמז לתפארת ישראל הנקרא אח לדל"ת רבתי שבאחד והוא האומר לכנסת ישראל פתחי לי אחותי רעייתי (שה"ש ה ב') והוא המניח תפילין של ראש והדל"ת רמז לשכינה המנחת תפילה של יד שהיא דלה בלתי השפע הנאצל בה מתפארת ישראל. גם צריך להזהר מאוד שלא ירחיק היו"ד שברצועת היד מן הבית

שבתפילה של יד כי היו"ד שבה רמז לצדיק כמו שרמזנו בסוד המילה והוא המשפיע על השכינה הנרמזת בבית תפילת של יד לבל יתקיים עבורו הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז א) כי כמו שעושין למטה כך נעשה למעלה והבן זה. ותראה כמה ייחוד גדול מייחד האדם בהיותו מניח תפילין בראש וביד ומטיל שלום בין איש לאשתו בין אב לבתו מתאחדין ומתקשרין זה בזה קשר אהבה וחיבה יתירה. אשרי הזוכה להעטיר למלך בעטרה המתפארת ולהריק שפע אצילות ברכה כמה דאת אמר להניח ברכה אל ביתך (יחזקאל מד ל):

ספר הזוהר [פנחס רל"ו ב'] יו"ד דא איצטריך דלא יעדא כלל מגו תפלה של יד. <תרגום - יו"ד זו צריכה שלא תסור כלל מתפלה של יד>. דלא יעביד פירודא. <שלא יעשה פירוד בין יסוד שהוא הי' לתפלה של יד שהיא מלכות>. וכל חדוה דיליה בהאי איהו יו"ד. <וכל שמחה של המלכות היא ביו"ד זו>. בדכורא איהו ולא איהו בנוקבא. <יו"ד זו היא בזכר ולא בנוקבא>. ובגין כך אתקריבא בהדא. <ומשום זה היו"ד סמוכה אליה בתפלה של יד>. ומאן דרחיק לה מאתרא רחיק הוא מעדונא דעלמא דאתי. <ומי שמרחיק היו"ד ממקום זה הוא רחוק ממעדני עולם הבא>. דדכורא איהו צדיק ואיהי צדק בלא יו"ד. <שהזכר הוא צדיק והנוקבא היא צדק בלי יו"ד>. איהו איש ואיהי אשה בלא יו"ד. <הוא איש והיא אשה בלי יו"ד>. ובגין חדוה דילא אתקריבא בה לאתעדנא בהדא. <ומשום זה השמחה שלה היא להתקרב אל היו"ד ולהתעדן עמה>. מאן דרחיק עדונא איתרחיק ליה מעדונא דלעילא. <ומי שמרחיק עדון זה מרחיקים אותו מעדן של מעלה>. ועל דא כתיב כי מכבדי אכבד. <ועל כן כתוב "כי מכבדי אכבד" (שמואל א' ב ל)>. וטעם הנחת תפילין של יד קודם של ראש ארמוז לך בו סוד גדול במשנה תורה בגזירת האל כי העולה עולה מלמטה למעלה והיורד יורד מלמעלה למטה על כן תפלה של יד ראוייה להיות קודמת בהנחה ומתאחרת בשעה שחולצן. גם צריך אתה להתעורר על סוד שערות העגל הנכרכים בפרשיות כי הוא סוד גדול מאוד. ומצוה להיותן מעגל נראין חוץ לבתים להשלים אלינו מדת הדין ולעשות לה חלק בקדושתנו כמו שרמזנו בענין שעיר ראש חדש כי צריך אדם לחלוק לה כבוד בענינים מפורסמים כמו שפעולותיהן גלויין ולא להרהר אחר פעולותיה כי הכל בצדק ובדין:

ספר הזוהר [ח"ב רל"ז ב'] אמר ליה רבי שמעון לרבי אבא תא חזי אע"ג דכל הני מילין דקאמרן. <תרגום - אמר רבי שמעון לרבי אבא בוא וראה אע"פ שכל אלו הדברים הם כמו שאמרנו>. דרוח מסאבא בעי לאכפייא ליה בכל סטרין. <שצריכים להכניע את רוח הטומאה מכל הצדדים>. תא ואומר לך רזא חדא דלא אתיהיב לאתגליא בר לאינון

קדישי עליונין. <בוא ואמר לך סוד אחד ולא ניתן לגלותו חוץ לאלו קדושים עליונים>. תא חזי להאי אתר דאיהו רוח מסאבא קב"ה יהיב ליה שולטנו למישלט בעלמא לכמה סטרין. <בוא וראה למקום ההוא שהוא רוח הטומאה נתן לו הקב"ה שליטה שישלוט בעולם בכמה אופנים>. ויכיל לאזקא ולית רשו לאנהגא ביה קלנא דבעינן לאיסטמר מיניה דלא יקטרג לן בגו קדושא דילן. <והוא יכול להזיק ואין לו רשות להתנהג עמו בבזיון כי צריכים להשמר ממנו שלא יקטרג עלינו בקדושה שלנו>. ועל דא רזא חדא אית לן דבעינן למיהב ליה דוכתא זעיר בגו קדושא דילן. <ועל כן יש לנו סוד אחד שצריכים לתת לו מקום קטן בתוך הקדושה שלנו>. דלא משתכח מקטרגא בגו קדושא דילן דהא מגו קדושה דילן נפק שולטנו דיליה. <שלא ימצא מקטרג בתוך הקדושה שלנו כי מתוך הקדושה שלנו יוצאת שליטתו>. ובעינן גו רזא דתפילין לאצנעא חד שערא דעגלא דיפוק לבר. <וצריכים בתוך סוד התפילין להצניע שערה אחת של עגל שתצא לחוץ>. ויתחזי דהא חוטא דשערא דא לא מסאב בר דאי כד אתחבר ההוא שערא ואיתעביד כשעורה. <ויראה חוט השערה הזה שאינו מטמא חוץ אם השערה ההיא מתחברת ונעשית כשיעור>. אבל פחות מן דא לא מסאב. <אבל פחות מזה אינו מטמא>. וההוא שערא בעי לאעלא ליה בגו קדושא עילאה דילן. <ושערה ההיא צריכים להכניסה בתוך קדושה העליונה שלנו>. ולמיהב ליה דוכתא בגין דלא יקטרג בקדושא. <ולתת לה מקום כדי שלא יקטרג עלינו בקדושה שלנו>. ויפוק מן ההוא שערא לבר ויתחזי. <ויצא מן אותה השערה לחוץ מן התפילין שתהיה נראת>. דכד חמי ליה להההוא בר נש בקדושא עילאה. <כי כשהסטרא אחרא רואה אדם ההוא בקדושה העליונה>. ואיהו חולקיה דיליה משתתף לתמן. <והחלק שלו משתתף משם>. כדין לא יקטרג ליה ולא יכיל לאבאשא ליה לעילא ולתתא. <אז לא יקטרג עליו ולא יוכל הרע לו למעלה ולמטה>. דהא דוכתא יהיב ליה. <שהרי נתן לו מקום>. ואי האי חולקא לא יהבינן ליה דוכתא בגו קדושא דילן. <ואם לא נותנים לו חלק בקדושה שלנו>. יכיל לאבאשא ליה לתתא וסליק ומקטרג ליה לעילא. <הוא יכול להרע לו למטה ועולה ומקטרג עליו למעלה>. ואמר פלוני דקא מקדש השתא כך וכך עבד יומא פלניא. <ואומר פלוני שהוא מקדש עכשיו כך וכך עשה ביום פלוני>. כך אינון חובוי עד דמסר דינא על ההוא בר נש ואיתענש על ידוי. <וכך הם חטאיו עד שמגיע הדין על אדם ההוא ונענש על ידו>. וכך הוו ישראל עבדי דהוו ידעי רזא דנא. <וכך היו עושים ישראל שהיו יודעים סוד הזה>. כד שראן לאיתקדשא בקידוש עילאה ביומא דכיפורי. <כשהתחילו להתקדש בקדושה העליונה ביום הכיפורים>. הוו מסתכלי מיד למיהב חולקא להאי אתר. <היו משגיחים מיד לתת

חלקו למקום ההוא>. למיהב ליה חולקיה ביניהו בגין דלא אישתכח מקטרגא. <ולתת לו חלק ביניהם כדי שלא ימצא מקטרג עליהם>. ולא ייתון לאדכרא חוביהון דישראל. <ולא יבוא להזכיר עוונותיהם של ישראל>. דכמה חבילין וכמה משריין אינון דאזדמנון לנטלא מלה מיניה כד אתי לקטרגא. <שכמה אגודות וכמה מחנות הם המוכנים לקחת הדבר ממנו כשבא לקטרג>. זכאה חולקיה דמאן דיכיל לאישתזבא דלא ידכרון חובוי לעילא ולא ישגחון עליה לביש. <אשרי חלקו מי שיכול להינצל שלא יזכרו עוונותיו למעלה ולא ישגיחו עליו להרע>. הנה לך סוד התפילין כנתינתן מהר סיני. והב"ה יראנו נפלאות מתורתו אמן>:

בשלח

ויהי בשלח:

ויי' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן וגו'. עמוד הענן ביום רמז למדת יום ועמוד אש לילה רמז למדת לילה. זהו וי"י הוא ובית דינו. ופירוש הכתוב שהשם הגדול במדת רחמים עמהם ביום ובלילה בית דינו שוכן בתוך עמוד האש כטעם אשר עין בעין נראה אתה י"י. העי"ן ראשון רמז לתפארת ישראל והשני לשכינת עוזו. והבן ניקוד האל"ף שבנראה שהוא בקמץ ולא בסגול ותבין כי מדת הדין פועלת בכח הרחמים דוגמא לדבר וברא ה' על כל מכון הר ציון וגו' (ישעיה ד ה'):

ובני ישראל יוצאים ביד רמה וגו'. היא זרוע ה' ההולכת עם ישראל כמו שאמרו רז"ל יצאו למדבר שכינה עמהם שנאמר וה' הולך לפניהם יומם. ודע כי כשהקב"ה רוצה לעקור אומה ולהשפילה משפיל השר שלה תחלה במרום כמו שאמרו רז"ל אין אומה נופלת אלא אם כן נופל שרה תחלה שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום וגו' (ישעיה כד כא) וכשממעט השפע מזה ומרבה לזה או מתבטלין הממונין כשיגיע ממונה אחר לבטלן אז היא מלחמה בין מלכי האדמה זהו שנאמר ותגדל עד צבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם (דניאל ח י') להודיע כשלקו הממונים למעלה עכ"פ לוקין אותם שהן תחת ממשלתן. ואמרו רז"ל בפסיקתא קל מן שמיא נפל מהו קל אמר רבי יוסי בן חלפתא השר שלו קל היה שמו זהו קל מן שמיא נפל. ודע והאמן כי כשרדף פרעה אחרי ישראל כל המלחמה היתה למעלה ולמטה זהו ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים כי שר של מצרים נתחבר עם סמאל ונתוספו לו שש מאות לבד רכב מצרים זהו וכל רכב מצרים ובאו להלחם עם אדנ"י שנאמר ה' ילחם לכם וגו'. ולפי שהיו ישראל סרבנים על הים לפיכך היתה מלחמת השרים קשה ואז לבש הקב"ה שלשה

מיני מלבושים. לבוש מלכות לתפארת גאון יעקב. לבוש החסד מצד אברהם להציל בניו. לבוש מלחמה מצד הגבורה להלחם עם מרכבות של מצרים וסמאל הרשע. ואלו השלשה מלבושים הם בסוד ויסע ויבא ויט זהו סוד ויסר את אופן מרכבותיו הם האופנים העליונים שהיו מנהיגים למצרים שלמטה במרוצה ובהשברם נשברו כחותם למטה. ואז אמרו אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים של מעלה. ואמרו רז"ל אמר הקב"ה כשאני גואל אתכם אני נפרע משריהם תחלה ואח"כ מהם שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה ואני עושה בהם שאוסר אותן שנאמר לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט ח') ולמה אני עושה לשרי האומות כך שהן מתקיימין עליהם כשהן יוצאין למלחמה כך אתה מוצא בשעה שהיו המצריים רודפין אחר ישראל תלו ישראל את עיניהם וראו שרן של מצרים פורח באוירא מזויין למלחמה שנאמר וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם נוסעין אין כתיב כאן אלא נוסע זה שר של מצרים התחילו מתייראין ממנו אמר להן הקב"ה מזה אתם מתייראין חייכם לו אני משקיע תחלה סוסיהם ורוכביהם אין כתיב כאן אלא סוס ורוכבו. וכן בסיחון הוא אומר ראה החלותי תת לפניך את סיחון שהראהו שרו כפות ומונח לפניו זהו סוד כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד וגו' (ישעיה לד ה). זהו מאמרם ז"ל בספר היכלות על סמאל שר של רומי וכחותיו ושמורה לו נקמה להנקם ממנו עד שיגיע יפקוד י"י על צבא המרום במרום שהוא נשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכיות במרום כגדיים וכבשים של יום הכיפורים והוא שנאמר מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא (שופטים ה כ'). זהו יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו (תהלים ג ד'). ודע כי ראוייה היתה יציאת מצרים להיות בה בקיעת הים ולטבוע בו פרעה וחילו ולהיעשות ע"י המטה שנאמר ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו וכבר רמזתי לך ענין המטה והים. ומן הג' פסוקים הנזכרים ידעת שיוצא שם של ע"ב הנקראים לבעלי הקבלה ע"ב גשרים וכל גשר וגשר יש לו שם ידוע מן הע"ב שמות והגשרים מתדבקין זה בזה באדיקות המתמצע עד שיעשה בהם ליחלוח ומשם נובעין המים העליונים עד שנעשין כמין אבן הבדולח ומתפרדין ונכנסין בתוך הגשרים. ובתפלת ר' נחוניא בן הקנה אמר אתה יחיד בסתר הזוהר הוא המתחלק לע"ב גשרים שהם מורים על זיעת החיות ומהם המים העליונים ונקראת ספירה רביעית היא חסד וכל גשר וגשר יש לו שם ידוע והם מוכתרים מבוררים בתיבות יוצאין מן הכח אל הפועל וכו'. ובאותיות השם המיוחד תמצא מספר ע"ב. כיצד י' י"ה יה"ו יהו"ה. והטעם שלא להפריד הנאצל מן המאציל:

ספר הבהיר השם היוצא משלשה פסוקים ויסע ויבא ויט אותיות הפסוק הראשון ויסע כסדר הפסוק נסדרות בשם. ואותיות הפסוק השני שהוא ויבא בהפוך הפסוק נסדרות בשם. ואותיות הפסוק השלישי שהוא ויט כסדר הפסוק נסדרות בשם. ובכל אחד מן הפסוקים ע"ב אותיות ובכל שם ושם ג' אותיות. גם נרמז זה השם בפסוק ויהי בשלשים שנה שאותיותיו ע"ב כי הגלה ומראת חסרין ו'. והנה השם הזה של ע"ב אותיות יוצא ממדת החסד ושם של מ"ב יוצא ממדת הגבורה ויוצא מפסוק בראשית עד ב' ובוהו והן כחות שכליות אלקיות וכבודו של מקום מתאחד בהם ומתעלה עד אשר אין סוף לרוממותו כמו שאמרו באלפ"א בית"א של רבי עקיבא על ע"ב שמות המסודרין על סדר האל"ף בי"ת שהם יוצאין מלפני כסא הכבוד בכתרים של אש ולהבה כי הם עצם אמתי ואותיות פורחות למעלה בעקר המרכבה והם ממונים להעשות כל דבר בהם ופעולותיהם ידועים למקובלים:

ויסע מלאך האלהים וגו'. המלאך הזה הוא בית דינו של הקב"ה ומלת האלהים אינה סמוכה וכן אמרו רבותינו ז"ל ירדו לים שכינה עמהם שנאמר ויסע מלאך האלהים אם כן המלאך הזה הוא השכינה ונקראת מלאך ושר העולם יען היות הנהגת העולם על ידה. האלהים בגימטריא מלאך. ובבראשית רבה אותה מדת הדין שהיא מתוחה כנגד ישראל הפכה הקב"ה ומתחה כנגד המצרים:

וירא ישראל את היד הגדולה וגו'. אמר כי השיגו ישראל ביד הגדולה ומלת וירא כמו ולבי ראה (קהלת א טז). ודע כי יש הפרש בין יד י"י ואצבע אלהים כשהשכינה פועלת בכח ה' ספירות אחרונות נקרא יד וכשפועלת לבדה נקראת אצבע אף כי יש אומרים כי היד רמז לקשה ואצבע לרפה הראשון עיקר. ותרגום אונקלוס גבורת ידא תקיפא כי קבלתה מן הגבורה:

אז ישיר משה וגו'. כבר רמזתי כי מלת אז רומזת לי' ספירות. ואמרו רז"ל בואו ונקלס ליחיד הרוכב על שבעה והכוונה לשבעה קצוות שנאמר מרכבותיך ישועה (חבקוק ג ח'). אמר רבי עקיבא בשעה שאמרו ישראל אז ישיר לבש הקב"ה חלוק של תפארת שחקוק עליו כל אז שבתורה וכשחטאו קרעו שנאמר בצע אמרתו (איכה ב יז) ועתיד להחזירו שנאמר אז ימלא שחוק פינו (תהלים קכו ב'). וטעם את השירה הזאת לי"י כבר ידעת פירוש מלת זאת והיא השירה הנזכרת אשה ליי' כמה דאת אמר והקרבתם אשה לי"י ובפרשת וילך יתבאר בגזירת האל. ואל תרחיק היות מלת ישיר מלשון תשורה כמו ותשורה למלך והוצרך לומר זה בעבור שתשועת הים היתה בכח השכינה לא טעו

להפרידה מן הבנין אלא שהקריבוה לי"י וכבר ידעת כי הלויים היו ממונים על השיר כי הם מכח מדת הדין וכתיב כי קולך ערב (שה"ש ב יד):
עזי וזמרת יה וגו'. הזכיר שם יה בעבור כי תשועת הים היה בכח זה השם אע"פ שמעת שנגלה השם הגדול למשה לא יזכיר שם אחר. ואמר כי עוזו וזמרתו השם הזה. ובאלה שמות רבה אין עוז אלא דין שנאמר ועוז מלך משפט אהב (תהלים צט ד) ובמכילתא אין עוז אלא תורה שנאמר יי' עוז לעמו יתן (תהלים כט יא) והרמז לתורה שבעל פה. עוד אמרו אין עוז אלא מלכות שנאמר יי' בעזך ישמח מלך (תהלים כא ב) וכתיב ויתן עוז למלכו (שמואל ב י') וזמרתו הוא תפארת ישראל והכל כלול בי"ה שנאמר כי ביה י"י צור עולמים (ישעיה כו ד). זה אלי זה רמז לצדיק:
ובספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ג ב'] תנא זה וזאת בחד דרגא אינון ולא אתפרשן אלי למלכות והרמז על זה היה דוה לבינו (איכה ה יז) על זה רמז לצדיק שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז א) כמה דאת אמר ולבי דוי (איכה א כב). על אלה כמה דאת אמר גם אלה תשכחנה (ישעיה מט טו). והסימן אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. וכן הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה י"י קוינו לו וגו' (ישעיה כה ט) וכן הנה זה עומד אחר כתלינו (שה"ש ב ט') זה כותל מערבי שלא זזה השכינה משם. ומשם משגיח על בני אדם שנאמר והוא ישפוט תבל בצדק (תהלים ט ט'). ואנוהו אעלה אותו אל נוה עליון במדת רחמים. ענין אחר זה אלי רומז למדת רחמים. וכן אמרו במכילתא זה אלי עמי נהג במדת רחמים ועם אבותי במדת הדין. ומנין שאין אלי אלא מדת רחמים שנאמר אלי אלי למה עזבתני (תהלים כב ב). אל נא רפא נא לה. (תהלים קיח כז) אל י"י ויאר לנו. ולפירוש זה יהיה פירוש ואנוהו אעשה לו נוה הוא ירושלים של מעלה וכן תירגם אונקלוס דין אלהי ואבני ליה מקדשא. ויהיה הפרש בין שני הפירושים בין מלמעלה למטה וממטה למעלה אלהי אבי וארוממנהו לפירוש הראשון יקרא שכינה אלהי אבי כי היא נגלית לאבות בנבואה. ועוד כמו שאמרו רבותינו ז"ל מי ששמר את האבות ישמור את הבנים. ויהיה פירוש וארוממנהו במדת רחמים שעל ידה תתעלה מדת הדין לרחמים ולפירוש השני אלהי אבי הרמז לישראל סבא וירומם אותו במקור העליון הנעלה במחשבת רעיון:
י"י איש מלחמה י"י שמו. ספר הבהיר אמר רבי אמוראי מאי דכתיב י"י איש מלחמה משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו דירות נאות ושם לכל אחת ואחת שם וכולן זו טובה מזו אמר אתן דירה זו לבני ששמה א' גם זו טובה ששמה יו"ד גם זו טובה ששמה ש' מה עשה אספן כולן הג' ועשה מהן שם אחד ועשה מהן בית אחד אמרו לו עד מתי תסתום

דבריך אמר להם בני אל"ף ראש יו"ד שני לו שי"ן כולל כל העולם ולמה כולל כל העולם שכתוב בו תשובה. הוקשה לו מלת איש הנאמרת בשם יתעלה ופירשה באותיותיה. ולפי זה המאמר האל"ף רומז לכתר עליון והיו"ד לחכמה השניה כמו שפירשתי בפרשת בראשית והשי"ן לתשובה שהיא הבינה ויש מפרשין כי היו"ד רמז לבינה והשי"ן לימוד עולם והראשון עיקר:

ספר הבהיר מאי דכתיב יי' איש מלחמה יי' שמו אלא איש הוי סימן כדמתרגמינן י"י מריה נצחן קרביא ומאי ניהו מאריה א' ראשונה היכלא קדישא היכלא קדישא סלקא דעתך אלא אימא היכל הקדש יו"ד בעשרה מאמרות נברא העולם היינו תורת אמת שכוללת כל העולם ושי"ן מאי הוי אמר ליה שורש האילן השי"ן הוי כעין שורש האילן ומאי הוי אילן דאמרת א"ל כל כחותיו של הקב"ה זה על גב זה והן דומין לאילן ומה אילן זה ע"י המים מוציא פירות אף הקב"ה ע"י המים מוציא כחות האילן ומאי ניהו מים של הקב"ה היינו חכמה והיינו נשמות הצדיקים הפורחים מן המעיין אל הצנור הגדול ועולה ומתדבק באילן:

ימינך יי' נאדרי בכח ימינך יי' תרעץ אויב וכו'. אמרו רבותינו ז"ל היתה ידו אמת משקעתן וידו אחת מצלת אתכם. והכוונה היא כי במדת הדין ידון המצרים וברחמים ירחם על ישראל כמו שהודעתיך כי בקיעת הים לקבל את ישראל בבורחם מפני אויביהם היא דוגמת האם המקבלת בניה בחיקה לעת הצורך כי היא אמן של ישראל ונוקמת נקמתן של ישראל ועל כן נדונו מצרים בתוכה:

ובספר הבהיר ימינך יי' תרעץ אויב זה הזהב ועל המצלת את ישראל אמר נאדרי בכח שרוצה לומר נאחז בכח וכח שם לתפארת ישראל שנאמר ועתה יגדל נא כח יי' כמו שאני עתיד לפרשה בגזירת האל. ואל תתמה אם יזכור הכתוב ימין בפורענות הרשעים כי הוא כענין ויהפך להם לאויב (ישעיה סג י') ויהפך ממש. כמו שאמרו רבותינו ז"ל על הרשעים המהפכים מדת רחמים למדת הדין וזה הטעם יספיק בכל מקום שתמצא השם המיוחד בענין פורענות. והטעם הוא מפני כי כל ההויות כולן כלולים זה בזה כמו שרמזנו למעלה ולא תמצא פעולת דין שלא יהו בה רחמים ופעולת רחמים שאין בה דין כי כולן כלולין זה בזה. ואמרו רבותינו ז"ל קלל את האשה הכל רצין אחריה. קלל הנחש פרנסתו מצויה. גם פורענות הרשעים רחמים לצדיקים שנאמר באבוד רשעים רנה (משלי יא י'). ואמרו רבותינו ז"ל בכל דין שהקב"ה עושה אתה מוצא רפואה. ויי' המטיר על סדום ועמורה נשאר ממנו פליט ויגוף יי' את העם נשאר ממנו פליטה וכו'. והבן זה הענין מאוד כי יסיר ממך כמה ספיקות:

וברוח אפיך וגו'. הכוונה היא כי נמנעו ההמשכות להתפשט בתחתונים ויהיה נערמו מים רמז לימין. נצבו כמו נד נוזלים רמז להמשכה השמאל. קפאו תהומות רמז למכריעים. בלב ים רמז לים האחרון כמה דאת אמר כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז'). זה מאמר כל מימות שבעולם נבקעו:

מי כמוך באלים יי' וגו'. נכתבו אלו שתי התיבות כמכה ובאלם חסרים ומלת כמכה בה"א והפירוש בהן לשון הכאה ואלמות והרמז למדת הדין. ולפי דעת חכמי הקבלה שני ההי"ן שיש במלת כמכה ראשון ושני רומזין למה שאמרו בספר יצירה עשר ספירות בלימה חמש כנגד חמש ויש חלוקה ביניהם בזה כי החכם רבי עזרא ז"ל פירש כי ה"א ראשונה רומזת לה' ספירות ראשונות וה"א אחרונה רומזת לחמש ספירות אחרונות ויש שהשיבו עליו ממה שאמר באחרון נאדר בקדש ולכך כתבו להפך. עוד יש מפרשין כי שני ההי"ן רומזין לשני ההי"ן של שם והראשונה רומזת על ה"א השנייה ששמועתה דין והשנייה על הראשונה הרומזת לתשובה המתעטפת ומתלבשת בחכמה ולשון נאדר מלשון אדרת והפירוש בו מלובש ומעומר בקדש שהיא החכמה מקור הברכה שנאמר שאו ידכם קדש וברכו (תהלים קלד ב'). נורא תהלות כבר פירשנו מלת נורא כי רומזת לתפארת ישראל שנאמר כי עמך מקור חיים (תהלים לו י') כי עמך הסליחה למען תורא (תהלים קל ד). וכתיב ותפארתו עבור על פשע (משלי יט יא). ואמר תהלות רמז שמקבל מן הקשה ומשפיע לרפה הנקראת תהלות. וזהו עושה פלא כמה דאת אמר אני יי' עושה כל (ישעיה מה ז). לשני הדעות שכתבתי בו. ויש אומרים כי ע"כ נקרא תפארת ישראל בשם נורא שבו יראו כל המראות:

נחית בחסדך וגו'. רמז לעמוד ענן שהוא מצד החסד ולשון נחית מלשון מנוחה והנחה. נהלת בעזך רמז לעמוד האש וכן אמרו רז"ל במכילתא נהלת בעזך בזכות מלכות בית דוד אין עוז אלא מלכות שנאמר י"י בעזך ישמח מלך (תהלים כא ב):

תפול עליהם אימתה ופחד וגו'. כתיב אימתה והיה יכול לכתוב אימה ור"ל אימת ה' השנייה ופחד הוא פחד יצחק ועל דרך זה כי טוב זמרה אלהינו (תהלים קמז א') והבן:

תביאמו ותטעמו וגו'. מכון לשבתך כתרגומו וכן אמרו רז"ל במכילתא. מכון לשבתך זה אחד מן הדברים שכסא הכבוד של מטה מכוון כנגד של מעלה. וכן הוא אומר יי' בהיכל קדשו (תהלים יא ד) ואומר בנה בניתי בית זבול לך וגו' (מלכים א' ח יג). תרגום יונתן בן עוזיאל אתר דמכוון קבל כורסי יקרך קביל בית שכינת קדשך. מקדש יי' כוננו ידיך. הרמז לירושלים של מעלה המקבלת מזרועות עולם דרך תפארת ישראל וזהו ידיך:

י"י ימלוך לעולם ועד. טעמו כסוד הברכות כי בהתעלות הרצון והתגדלו ברכה וחיים באין לעולם ועל כן אמר יי' ימלוך לעולם ועד כלומר התשובה שהוא המלך ימלוך לתפארת ישראל הנקרא עולם ולשכינת עוזו הנקראת ועד וכן ענין הברכות להאציל מן המלך העליון לתפארת ומשם לכנסת ישראל וכן יהי כבוד יי' לעולם (תהלים קד לא). וימלא כבוד יי' את כל הארץ ובקדיש יתגדל ויתקדש ותרגום אונקלוס לעלם ולעלמי עלמיא מיעוט עולמות שנים הרי ה' עולמות והרמז לה' הויות אחרונות:

ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים. המדבר הוא מקום חורב ושממון ועל כן לא מצאו בו מים כי המקום ההוא מיוחד למדת הדין שנאמר נחש שרף ועקרב וגו' שם כוחו הגדול ופעולתו:

ויצעק אל יי' ויורהו יי' עץ וגו'. ספר הזוהר [נשא קכ"ד ב'] רבי אלעזר פתח ויבאו מרתה. <תרגום - רבי אלעזר פתח "ויבאו מרתה" וכו'>. אמר רבי אלעזר תוהנא איך בני עלמא לא מסתכלי ולא משתדלי באורייתא. <אמר רבי אלעזר תמה אני איך בני העולם אינם מסתכלים ואינם עוסקים בתורה>. הכא אית לאסתכלא אמאי כתיב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו. <הרי כאן יש להסתכל למה כתוב כאן "שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו">. אבל ודאי רזא דמלה הוא דהכא על מייא הוה. <אבל ודאי סוד הדבר שכאן היה הנס על המים>. בגין דמצראי הוו אמרי דבנייהו דישראל הוו מינייהו. <כי המצריים היו אומרים שבני ישראל הם בניהם>. והוו כמה בישראל דהוו חשדין לאנתתייהו בדא. <והיו כמה אנשים בישראל שהיו חשודים נשיהם בזה>. עד דקודשא בריך הוא מטא לון בהאי אתר ובעא למיבדק לון. <עד שהקב"ה הביאם למקום הזה (מרה) ורצה לבדוק אותם>. מאי כתיב ויבואו מרתה וגו'. ויצעק אל י"י ויורהו י"י עץ. <מה כתוב "ויבואו מרתה" וגו' "ויצעק אל יי" "ויורהו יי' עץ">. אמר קב"ה למשה מה את בעי הא כמה חבילין קיימי גבייהו. <אמר הקב"ה למשה משה מה אתה רוצה הרי כמה גדודים מקטרגים עומדים עליכם>. (דאת) ואנא בעינא למיבדק הכא נשיהון דישראל. <ואני רוצה לבדוק כאן את נשיהם של ישראל>. כתוב שמא ורמי למיא ויבדקון כלהון נשי וגוברין ולא אישתאר לעז על בני. <כתוב! שם הקדוש והשלח אל המים ויבדקו כל ישראל נשים וגברים ולא ישאר לעז על בני>. ועד דיבדקון כלהו הכא לא ישרי שמי עלייהו. <וכל עוד שלא יבדקו כאן כולם לא אשרה שמי עליהם>. מיד ויורהו י"י עץ. <מיד "ויורהו יי' עץ וישלך אל המים">. דא שמא קדישא ההוא דהוה כתיב כהנא למיבדק נשיהון דישראל. <עץ הוא שם הקדוש ההוא שהיה כותב הכהן לבדוק נשיהם

של ישראל>. כדין שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו. ולפי זה יהיה פירוש הפסוק ויבאו מרתה מלשון מי המרים המאררים. ושם נסהו כי בדקן כסוטות:
ספר הבהיר ויבאו מרתה וגו'. מלמד שרוח צפונית היתה מעכבת דכתיב ויורהו י"י עץ וישלך אל המים וימתקו המים. מיד נתן הקב"ה ידו בשטן ומעטו ואלמלא כן לא יכלו ישראל לעמוד לפניו דכתיב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו מלמד שבאותה השעה דבק השטן בהם כדי לאבדם מן העולם דכתיב וילונו העם על משה. ועוד קטרג על משה עד כי צעק אל יי' ונענה ומאי ויורהו י"י עץ וימתקו המים מלמד שעץ החיים היה סביב המים ובא השטן ונטלו משם כדי לקטרג על ישראל ולהחטיאם לאביהם שבשמים והיה אומר להם עתה תלכו במדבר ועדיין אלו המים שהם מרים טובים עתה כי תסתפקו מהם אבל במדבר לא תמצאו אפילו לרחוץ ידיכם ורגליכם אז תמותו ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל. באו אל משה ואמרו לו כך וכך דחה אותן ראה כי לא יכול להן התחזק על ישראל ועל משה ובאו העם וילונו על משה. אמרו כאן חסרים לנו המים מה נשתה במדבר בא השטן לזייף דבריהם אל משה כדי להחטיאן מיד שראה משה השטן ויצעק אל י"י ויורהו י"י עץ. עץ החיים היה שהסיר השטן וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו הקב"ה לשטן חק ומשפט ושם נסהו לישראל בא הקב"ה להזהיר את ישראל ויאמר אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיך. משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בת נאה ואחרים מתאוים לה ידע המלך בדבר ולא יכול להתקוטט עם המוצאין את בתו לתרבות רעה אמר לה בתי אל תחושי לדברי האויבים לא יוכלו לך לא תצאי לפתח הבית ועשי מלאכתך בביתך ולא תשבי בטילה אפילו שעה אחת ולא יוכלו לראותך ולהזיק לך כי יש בהם מדה אחת מתרחקין מכל דרך טובה ובוחרין בכל דרך רע וכשרואין איש מדריך בדרך טובה והולך בה שונאין אותו ומאי ניהו השטן מלמד שיש לו להקב"ה מדה אחת ששמה רעה והיא לצפונו של הקב"ה דכתיב מצפון תפתח הרעה (ירמיה א יד) כלומר כל הרעה שבאה אל כל יושבי הארץ מצפון היא באה ומאי ניהו מדה היא צורת יד ולה שלוחים הרבה ושמם כולם רע אך יש בהם גדול וקטן והם מחייבין את בני העולם כי תהו לצד צפון ואין תהו אלא הרע המתהא את בני העולם עד שיחטאו וכל יצר הרע שיש באדם משם הוא בא ולמה נתן בשמאל מפני שאין לו רשות בכל העולם אלא בצפון ולא הורגל אלא בצפון ולא רצה להיות אלא בצפון לפי שכשהיה בדרום עד שילמד מהלך הדרום היאך יוכל להטעות יתעכב אותן הימים שילמוד ולא יחטיא לפיכך הוא לעולם בשמאל והיינו דכתיב כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולא יטה אלא לשמאל שכבר הורגל בה ולפום הכי אמר הקב"ה לישראל אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיך וגו'

והאזנת למצותיו ולא למצות יצר הרע כל חוקיו ולא חוקי יצר הרע כי אני יי' רופאך. ומאי משמע דשטן לישנא דמטה הוא שהוא מטה את העולם לכף חובה דכתיב ויט אליה ומתרגמינן ושטא לותה וכתיב שטה מעליו ועבור (משלי ד טו):

ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים וגו'. וכי מה שבח היה בשבעים תמרים באחת מקטני המקומות יש אלף אלא זכו לדוגמתם ושם להם משל בתמרים. ושבעים תמרים מה טעם אלא קבלו עליהם המצות דכתיב אם שמוע תשמע. מיד ויבואו אלימה. מאי אלימה. אלי מה. ושם שתים עשרה עינות מים הקב"ה נתנן בתחלה עינות מים ואח"כ החזירן להם אבנים דכתיב שתים עשרה אבנים מה טעם מפני שבתחלה היתה תורה נמשלת למים אחר כן נקבעה במקום קבוע מה שאין המים עושין שהיום כאן ומחר להלן. מאי ושבעים תמרים מלמד שע' קומות יש לו להקב"ה ושואבים מי"ב פשוטות מה המים האלו פשוטים אף אלו פשוטים. ומנלן דתמרי הוי קומה דכתיב זאת קומתך דמתה לתמר (שה"ש ז ח'). ולא עוד אלא בתמרים יש שבעים מינים דכתיב ושבעים תמרים ולא היו דומים זה לזה ופעולתם זה לזה וטעם זה אינו דומה לטעם זה. ואמרת שבעים קומות והא אנן תנן ע"ב אלא ע"א הם וישראל ע"ב אך אינן בכלל. והא אמרת שבעים אלא האחד שר השטן. משל למלך שהיו לו בנים קנה להם עבדים אמר להם הנה לכם בשוה. אמר האחד איני רוצה עמכם כי אני יש לי יכולת לגזול לכם הכל. אמר המלך הואיל וכן הוא לא יהיה לך חלק בתוכם ועשה ככל יכלתך יצא וארב להם בדרך והראה להם זהב הרבה ואבנים טובות וחיילות ואמר להם סורו אלי. מה עשה המלך סדר חיילותיו וחיילות בניו כולם והראה לעבדיו ואמר להם אל יטעה אתכם טועה לאמר חילו רב מחלי הנה חיילותיו של אותו הבן רמאי וחושב לגזול אתכם אתם לא תשמעו לו כי בתחלה יחלוק דבריו לפי שתלכדו במצודתו ואחרי כן ישחק עליכם ואתם עבדי ואני אעשה מכם נקמה אם לא תשמעו ותסורו מאחריו כי הוא שר של תוהו שנאמר ולא תסורו כי אחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תוהו המה (שמואל א' יב כא) אך המה יכולים להזיק. והנה אני מיעץ אתכם אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיך ושמרת כל חקיו ומשתשמור כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים למה אמר כל אלא כדי לסגור לו כל הדלתות כי כשלא מצאך פעם אחת רך ופעם אחת קשה בשמרך כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים על ידו לא אשים עליך וגו'. מאי כי אני יי' רופאך ומתי הכהו אלא כשיבא הוא ויכה אני רופאך:

ויאמר אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך וגו'. ענין הכתוב בשתי לשונות גלוי ונסתר כי בתחלה לקול יי' אלהיך ובסוף אמר כי אני י"י רופאך והענין יובן ממלת לקול וממלת

אני כי הם רומזים לשכינה. והנה השם הנכבד מדבר ואומר אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיך הזכיר שלשה דברים קול יי' אלהיך שהרמז בהם לשלשה שמות הראשונים של שלשה עשרה מדות אך לא באותו הסדר רק להפך. ובעבור כי המצות נצטוו לנו ממדת רחמים שהוא השם הגדול על כן אמר והאזנת למצותיו כי ממנו נתנה התורה שנאמר מימינו אש דת למו רוצה לומר מהימין והאש דת למו. ודיבור כל המחלה אשר שמתי במצרים הוא דבור השם הנכבד הדנה את המצריים כמו שפרשנו והיא המבטחת אותנו בשנשמור מצות השם וחוקיו יהיה שם הנכבד הנקרא אני רופאינו. דוגמא לדבר מצינו שהשם הנכבד מדבר על השם הגדול ויי' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת יי' וכן ושמרו דרך יי' למען הביא יי'. (יהושע א ט') הלא צויתיך חזק ואמץ כי עמך יי' אלהיך ומן הטעם הזה תקנו בברכות ענין גלוי ונסתר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו ונרמז בפסוק ישקני מנשיקות פיהו וגו'. ויש לי בזה שתי כוונות האחת דרך חכמי הקבלה. והשנית מה שנראה לי כוונת רז"ל בספר הזוהר והנני מאיר עיניך בשתיהן והב"ה יחשכנו משגיאות. כוונת הרמב"ן ז"ל ושאר חכמי הקבלה היא כי הדיבור לנכח הוא לתשובה הנקרא מלך עולם כי היא המלך והעולם רומז לתפארת ישראל על שם שהוא מעמיד הששׁ קצוות ברצון סבת הסבות המשפיע אליו ורוצה לומר מלך של עולם וכשאומר אשר קדשנו במצותיו וצונו כוונתו לעולם הנזכר אשר קדשנו במצותיו כי משם נתנה התורה ואם היה אומר קדשתנו היה משמעותו לתשובה ואינו אלא התפארת שהוא עיקר העולם המקדש אותנו ואשר עשה לנו. אמנם הנראה לי מכוונת רבותינו ז"ל בספר הזוהר. וכן מדברי רבינו יהודה החסיד והרב רבי אלעזר מוורמישא והסברא נותנת כי הדיבור לנוכח הוא לשכינה הנקראת אתה ולתפארת ישראל מדבר בנסתר כי השכינה היא הצריכה לברכה כמה דאת אמר ברוכה את ליי' בתי (רות ג י') וכבר רמזתי זה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א י"ח ע"א] ותראה היבשה דא ה' תתאה. <תרגום - "ותראה היבשה" שהיא ה' אחרונה>. דא איתגלי וכל שאר אתכסי. <היא שנתגלתה אבל שאר המדרגות נתכסו>. ועל דא רזא דברכה באתגלייא ואתכסייא. <ועל כן סוד הברכה בגלוי וכיסוי>. ולית באתגלייא בר מן ה"א תתאה וכל שאר אתכסי. <ואין בגלוי חוץ מן ה' אחרונה וכל שאר המדרגות נתכסו>. ומגו האי דתתאה אשתמודע בסוכלתנו ההיא דאתכסיא. <ומתוך מדרגה זו האחרונה נשמע ונתגלה אור ההוא שנתכסה>. אל מקום אחד בגין דהכא הוא קשורא דייחודא דעלמא עילאה. <"אל מקום אחד" שהוא יסוד משום שכאן הוא הקשר של הייחוד של העולם העליון>. יי' אחד ושמו אחד תרין ייחודין. <כי בכתוב

"יי' אחד ושמו אחד" מרומזים ב' יחודים>. חד דעלמא עילאה לאתיחדא בדרגוי. <אחד הוא עולם העליון המתייחד במדרגותיו>. וחד דעלמא תתאה לאתייחדא בדרגוי. <ואחד עולם התחתון המייחד במדרגותיו>. קשורא דייחודא דעלמא עילאה עד הכא איהו חי עלמין. <וקשר היחוד של העולם העליון עד היסוד הוא חי העולמים שהוא היסוד>. תמן אסתיים ואתקשר עלמא עילאה בייחודא דיליה. <שם מסתיים ונקשר עולם העליון ביחוד שלו>. ובגין כך איקרי מקום אחד דכל דרגין וכל שייפין מתכנשין תמן. <ועל כן נקרא מקום אחד משום שכל המדרגות וכל האברים מתקבצים שמה>. והוו כולהו ביה חד בלא פרודא כלל. <וכולם נעשו בו אחד בלא פירוד כלל>. ולית>. דרגא דאתייחדן בייחודא חד אלא האי. <ואין מדרגה שתתיחד ביחוד אחד שלם אלא רק מדרגה זו>. דביה אתכסיין כלהו באורח סתים בתיאובתא חד. <ובו מתכסים כל האורות בדרך סתום בהשתוקקות אחת>. ועד הכא בדרגא חד אתייחד עלמא דאתגליא בעלמא דאתכסיא. <עד כאן בדבור ותראה היבשה נתיחד עולם הנגלה בעולם המכוסה>. ועלמא דאתגליא אתייחד אוף הכי לתתא. <והעולם הנגלה מתייחד גם כן למטה>. ועלמא דאיתגליא איהו עלמא דתתאה. <והעולם הנגלה הוא עולם התחתון שנגלה בראיה כמו שכתוב>. וראה את יי'. ויראו את אלהי ישראל. וכבוד יי' נראה. וירא כבוד יי'. כמראה הקשת. הוא מראה דמות כבוד יי'. <"וראה את יי" "ויראו את אלהי ישראל" "וכבוד יי' נראה" וכו'>. ודא הוא רזא דתראה היבשה. <וזה סוד הכתוב "ותראה היבשה" שמדובר בעולם התחתון הנגלה>. עוד אמרו שם [אדרא זוטא רפ"ט ע"א] בלשון הזה שמא קדישא סתים וגליא. <תרגום - השם הקדוש הוא סתום וגלוי>. ההוא דסתים לקבליה דעתיקא קדישא סתימא דכלא. <דהיינו זה שסתום הוא כנגד אריך אנפין הסתום מכל>. ההוא דאיתגלייא בגיניה ההוא דאיתגלייא דתליא בזעיר אפין. <ואותו שגלוי בזכות ההוא שגלוי ותלוי בז"א>. ובגין כך כל ברכאן בעיין סתים וגליא. <ולכן כל הברכות צריכים להיות בסתום וגלוי>. ובלשון הזה כתב ה"ר אלעזר מוורמשא ז"ל לכך תיקנו בחתימת כל ברכה ברוך אתה ה' לשכינה וכל שלא ידע זאת החכמה המופלאה אל יהי מהרהר למי מתכוין רק לאביו שבשמים וכן ראיתי בכתב ר' יהודה החסיד ששלח לבנו. עכ"ל ז"ל:

ספר הבהיר ומאי טעמא אמרינן אשר קדשנו במצותיו וצונו ולא אמרינן אשר קדשתנו וציותנו מלמד שחי העולמים כלולין בו כל המצות וברחמיו עלינו נתנם לנו כדי לקדשנו בהם ואולי נזכה. מזה המאמר אין הכרעה על מלת אתה כאחת מן הדיעות רק יש להוכיח מכאן כי דיבור אשר קדשנו במצותיו וציונו הוא לחי העולמים והוא העולם הנזכר בברכות הכלול מן המצות והוא אשר קדשנו ברחמיו עלינו. ותיקנו בעלינו לשבח

דרך נסתר מפני שמזכיר בו לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאין רשות לכוון אליו פנים בפנים רק דרך נסתר כענין ישקני מנשיקות פיהו שהם דברי הכבוד העליון המשתוקק התעלות באור העליון כי המחשבה אסורה לחשב שם כי הוא למעלה אשר ממנה יאמן כל אמון ולכן התקינו שיהא משבח ומהלל ומקלס למלך מלכי המלכים יתעלה. וזה התירו לנו כי אין צריך שם קביעות המחשבה ומוטל עלינו להללו ולקלסו יתעלה ויתברך. ויש מפרשים מלך התשובה מלכי זרועות עולם המלכים הקב"ה ושכינת עוזו. ויש לך לדעת כי אין רשות לאדם לעלות מחשבתו מן הבינה ולמעלה שנאמר אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא (משלי ז ד') ומשם ולמעלה צריך לדבר דרך נסתר ולפיכך אין מזכירין בברכות רק השם המיוחד ולא שם אהיה. ובעבור כי המתפלל צריך לכוין דעתו כאילו מדבר לפני המלך פנים בפנים בקביעות כמו שאמרו רבותינו ז"ל דעו לפני מי אתם עומדים והוא מבקש צרכיו ממנו או מודה לו בנפלאות אשר עשה וכאשר הוא מתנהג עם בריותיו ברחמים לא יתכן לעלות מחשבתו כי אם למקום אצילות הנשמה כמו המים שאין עולין רק עד מקום יציאתן. ומטעם זה אמרו רבותינו ז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך כי העונה מעלה מחשבתו למעלה מן המברך כי הוא פותח המקור מראשיתו להשפיע הברכה אל המדה הצריכה למתפלל וכוונת המברך נאצלת ממקום ברכת העונה אמן כי העונה אמן אינו קובע מחשבתו לפני המלך פנים בפנים ובמקדש לא היו עונין אמן לפי שהיו מזכירין את השם ככתבו ומפרשין האות שהוא מקור הברכה. אבל בגבולין שאין רשות להזכירו כי אם בכנוי הוצרכנו לענות אמן כדי לפתוח מקור הברכה למדה ההיא. ואמרו רבותינו ז"ל כל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כחו קורעים לו גזר דינו שנאמר בפרוע פרעות בישראל וגו' (שופטים ה ב'). רבי יוחנן אומר אפילו יש בו שמץ עבודה זרה מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתיב התם כי פרעה אהרן. והפירוש הנכון הוא שפירש בו החכם רבי יעקב בר רבי ששת ז"ל כי בכל כחו חוזר אל השם ר"ל שכיון את השם בכל מה שראוי לו באותיותיו ובפירושיו ובעיוניו ובניקוד המקובל והסימן שלו לעולם יי' דברך נצב בשמים (תהלים קיט פט) זהו בכל כחו באותיותיו ובניקודו ובכל מה שניתן לנו רשות להתבונן בשעה שאומר יהא שמו הגדול מבורך עכ"פ יהא כח בידו לבטל גזר דינו ובלבד שלא תהא בו שבועה וצריך לכוין ואחר כך מברך. והפך זה ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל שפירש ואח"כ בירך ולפיכך נתחייב ואם בעבירה חייב במצוה שכנגדה זוכה. גם מה שאמרו אפילו יש בו שמץ עבודה זרה מוחלין לו תבין מעתה כי תקן מעוותו בייחוד השם שהוא הפך עבודה זרה. ועל כן כל העונה אמן צריך לעמוד באימה וביראה ולכוין בברכת

המתפלל שלא תהיה אמן יתומה, יתומה ודאי כדי להמשיך שם הברכה. ופירוש אמן פירשו חכמי הקבלה כי הרמז בו לחכמת אלהים ולחכמת שלמה והוא בגימטריא צ"א כשם (י"ה) [יהו"ה] ושם אדנ"י. ויש עוד מפרשים כי האל"ף רמז למה שאין המחשבה משגת מ"ם פתוחה יפתח י"י לך את אוצרו הטוב נו"ן פשוטה כוללת זכר ונקבה. ויש עוד מפרשים שהוא נגזר מאמון והוא שם קדוש נמצא בספרי החכמים הבקיאים בשמות. ויש עוד מפרשים כי אמן בגימטריא צ"א כמנין יי' אחד כי השם שלשה פעמים עולה ע"ח ואחד שלשה עשרה הרי צ"א. ואם תרצה אמור כמנין היה והוה ויהיה אחד. והנה העונה אמן מודה כי הבורא יתעלה ויתבר?? היה קודם בריאת העולם וברצונו מקיימו וישיבהו לתהו ובהו ולאחדותו אין סוף. ולכן גדול כח העונה אמן מן המברך כי המברך ממשיך הברכה והעונה אמן מייחדו ומודה על חידוש העולם כרצונו והעולם מתקיים במאמרו וישיבהו לתהו ובהו שליט על הכל ראשון ואחרון יתעלה שמו לעדי עד ולנצח נצחים אמן:

ובספר הזוהר [וילך רפ"ה ב'] תנא כל מאן דשמע ברכה מההוא דמברך ולא אתכוון לאתבא עליו אמן איקרי ובוזי יקלו. <תרגום - למדנו כל מי ששמע ברכה מאותו שמברך ולא יתכוון להענות עליו באמן נקרא "ובוזי יקלו">. כדאמרינן לכם הכהנים בוזי שמי. <כמו שאמרנו "לכם הכהנים בוזי שמי">. ובשעתא דאצטריך מאי עונשיה. <ובשעה שהיה צריך לענות ולא ענה מה עונשו>. כמה שלא פתח ברכאן לעילא כך לא פתחין ליה. <כמו שלא פתח ברכות למעלה כך אין פותחים לו ברכות>. ולא עוד אלא כד נפק מהאי עלמא מכריזין קמיה טרוקו גלי קמיה דפלניא ולא תקבלון ליה. <ולא עוד אלא כשיוצא מהעולם הזה מכריזים לפניו סגרו הפתחים לפני פלוני ולא תקבלו אותו>. ווי ליה ווי לנפשיה. <אוי לו אוי לנשמתו>. [שם רפ"ו א'] אמר רבי יוסי מאי דכתיב אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות וגו'. <תרגום - אמר רבי יוסי מה שכתוב "אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות" וגו'>. אותי עזבו דא הוא דלא בעי לקדשא שמיה דקב"ה באמן. <"אותי עזבו" זה הוא שלא רצו לקדש השם של הקב"ה באמן>. מאי עונשייהו לחצוב להם בורות נשברים. <מהו עונשם "לחצוב להם בארות בארות נשברים">. דנחתין לגיהנם דרגא בתר דרגא עד דנחתי לאבדון דאיקרי תחתית. <שיורדים לגיהנום מדרגה אחר מדרגה עד שיורדים לאבדון שנקרא תחתית>. ואיהו דקדיש שמא דקב"ה לכוונה ביה כדקא יאות. <ואם הוא מקדש השם של הקב"ה לכוון באמן כראוי>. סליק דרגא בתר דרגא לאיתענגא מההוא עלמא דאתי דנגיד תדיר ולא פסיק. <עולה מדרגה אחר מדרגה להתענג מהעולם הבא ההוא שנמשך תמיד ולא נפסק>. הה"ד אמונים

נוצר ה'. <זה שכתוב "אמונים נוצר יי">. [שם רפ"ה א'] תנינא גדול העונה אמן יותר מן המברך. <תרגום - למדנו גדול העונה אמן יותר מן המברך>. הא אוקימנא קמיה דר"ש דאמן ממשיך ברכה ממבועא למלכא וממלכא למטרוניתא דא היא כנסת ישראל. <הנה העמדנו לפני רבי שמעון שאמר שהעונה אמן מושך ברכות מהמקור שהוא בינה אל המלך שהוא ז"א ומהמלך אל המלכה שהיא כנסת ישראל>. ובאתוון גליפן דרבי אלעזר. <ובאותיות חקוקות של רבי אלעזר אומר>. מאל"ף למ"ם. <מן אל"ף של אמן שהיא הבינה אל המ"ם של אמן שהיא ז"א>. וממ"ם לנו"ן. <וממ"ם של אמן אל נו"ן של אמן שהיא המלכות>. כיון דמטון ברכן לנו"ן מתמן נגדין ונפקין ברכאן לעילאי ותתאי ומתפשטי לכלא. <כיון שמגיעות הברכות לנו"ן משם נמשכות ויוצאות ברכות לעליונים ותחתונים>. <ומתפשטות בכל>. וקלא נפיק איתשקיין משקיותא דברכאן דאפיק עבדא דמלכא קדישא. <והקול יוצא ומכריז שתו משקוי הברכות שהוציא עבד המלך הקדוש>. וכד ישראל לתתא מטמרין לאתבא אמן ולכוונא ליבייהו כמה דאיצטריך. <וכאשר ישראל למטה שומרים לענות אמן ולכוון ליבם כמו שצריך>. כמה פתחין דברכאן פתחין לעילא כמה טבן משכחן בכולהו עלמין כמה חדו בכלא. <כמה פתחי ברכות פתוחים למעלה כמה טוב נמצא בכל העולמות כמה שמחה היא בכל>. מאי אגר להו לישראל דגרמי האי. <ומהו שכרם של ישראל שגרמו לזה>. אגר להו בעלמא דין ובעלמא דאתי. <שכרם הוא בעולם הזה ובעולם הבא>. בעלמא דין בשעתא דעקין להו לישראל ומצלין צלותא קמיה מאריהון. <בעולם הזה בשעה שמצירים להם ומתפללים תפלתם לפני אדונם>. קלא מכרזא בכולהו עלמין פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. <הקול מכריז בכל העולמות "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים">. אל תקרי אמונים אלא אמנים. <אל תקרא אמונים אלא אמנים דהיינו שומרים לענות אמן>. פתחו שערים כמה דישראל פתחי להו תרעין דברכאן כן השתא פתחו שערים. <"פתחו שערים" כמו שישראל פתחו להם שערי הברכות כך עתה פתחו שערים>. ויתקבל צלותהון מאינון דעקין להו. <ותתקבל תפלתם על אלו שמצירים להם>. האי בעלמא דין. <זה שכרם בעולם הזה>. בעלמא ההוא מאי. <ובעולם הבא מהו שכרם>. דכד יפוק בר נש מהאי עלמא מכריזין קמיה דא הוא בר נש דהוה שומר לאתבא אמן. <כשיצא האדם מהעולם הזה מכריזים לפניו זה הוא האדם שהיה שומר לענות אמן>. מאי שומר כלומר נטיר ההוא ברכה דאמר ההוא מברך. <מהו שומר כלומר ששומר אותה הברכה שאומר המברך>. ומזמנא ליה לאתבא אמן כמה דאיצטריך. <ומחכה לו לענות אחריה אמן כמו שצריך>. נשמתיה סלקא ומכרזי קמיה פתחו שערים. <אז נשמתו עולה ומכרזת לפניו

פתחו שערים לפניו>. כמה דאיהו הוה פתח תרעין כל יומא כד הוה. <שומר אמונים. <כמו שהוא היה פותח שערים כל יום כשהיה שומר אמונים דהיינו אמנים>. אמר ר' יהודה מאי אמן אמר רבי אבא אוקמוה כולא. <אמר רבי יהודה מהו אמן אמר רבי אבא הרי העמידו הכל>. איקרי אמן מבוע דההוא נחלא דנגיד. <אמן נקרא המקור של הנחל ההוא הנמשך שהוא בינה>. אמן איקרי דכתיב ואהיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אמן. <ונקרא אמן שכתוב "ואהיה אצלו אמון" אל תקרא אמון אלא אמן>. קיומא דכלהו ההוא נחלא דנגיד ונפיק אמן אקרי. <קיום כל המדרגות שהוא אותו נחל הנמשך ויוצא נקרא אמן>. מן העולם ועד העולם עולם דלעילא עולם דלתתא. <"מן העולם ועד העולם" פירושו מעולם שלמעלה שהוא בינה לעולם שלמטה שהוא מלכות>. אוף הכא אמן אמן אמן דעילא ואמן דלתתא. <אף כאן אמן ואמן אמן שהיא הבינה אמן של מטה שהיא מלכות>. והא אוקימנא אמן באינון אתוון. <וכבר העמדנו אמן באלו האותיות>. ר"ש אמר אל"ף עמיקא דבירא דכל ברכאן מתמן נבעין ונעין ונפקין. <רבי שמעון אמר אל"ף דאמן היא עמקות הבאר שכל הברכות נובעות ומתקדמות ויוצאות משם>. מנהרא דנגיד ונפיק ואיקרי מ"ם. <מנהר שנמשך ויוצא ונקרא מ"ם>. מההוא רזא דתנינא. <מזה הסוד שלמדנו>. ומשתכחין מ"ם פתוחה מ"ם סתימא דאוקימנא לסרבה המשרה. <ונמצאים מ"ם פתוחה שהיא יסוד ומ"ם סתומה שהיא הבינה כמו שהעמדנו בכתוב לסרבה המשרה>. נו"ן נו"ן פשוטה נו"ן כפופה. <נו"ן, כוללת שני נוני"ן ן' פשוטה ונ' כפופה>. כללא דאת וי"ו. <נו"ן כוללת בתוכה אות ו' שהוא הזכר>. כללא דנו"ן כפופה. <ונ' שהיא המלכות>. בגיני כך נ' איקרי נו"ן וי"ו נו"ן ברזא דמתניתא הכי תנא. <ומשום כך נ' נקראת יחד נ'ו'ן' בסוד המשנה כך למדנו>. וי"ו דכר. <ו' הוא זכר>. נו"ן פשוטה כללא דדכר ונוקבא. <ן' פשוטה כוללת זכר ונוקבא>. ונו"ן כפופה בכללא דפשוטה היא. <ונ' כפופה היא בכלל ן' פשוטה>. ובספרא דרב המנונא סבא מ"ם דהכא נוטריקון מלך. <ובספרו של רב המנונא סבא המ' שכאן (באמן) היא נוטריקון מלך>. והיינו אמן. אמן נוטריקון א"ל מל"ך נאמ"ן. <והיינו אמן נוטריקון אל מלך נאמן>. כללא דכולא ושפיר הוא והא איתמר. <שהוא כולל הכל ויפה הוא וכבר למדנו>:

ויאמר י"י אל משה הנני ממטיר וגו'. דרשו רבותינו ז"ל במכילתא מן השמים מאוצר טוב של שמים שנאמר יפתח י"י לך את אוצרו הטוב וגו' כוונתם לשמים העליונים הנקראים טוב כענין מה רב טובך (תהלים לא כ') השמים בגימטריא פרנסה. וכן אמרו בספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ב ב'] לא אזדמן מנא דנפיק מהאי טלא בר מההוא זמנא דאזלו בני ישראל במדברא. <תרגום - לא נזדמן מן שיוצא הטל הזה חוץ מאותו זמן

בעת שהלכו בני ישראל במדבר>. וזן להו עתיקא דכלא מהאי אתר. <וזן אותם העתיק מכל מאותו מקום (מהטל שעל הגלגלתא)>. הדא הוא דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. <זה שכתוב "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים">. כמה דאת אמר ויתן לך האלהים מטל השמים. <כמו שאמר הכתוב "ויתן לך האלהים מטל השמים">. האי בההוא זימנא בזמנא אחרא תנינן קשין מזונותיו של אדם וכו'. <זה היה בזמן ההוא ולזמן אחר למדנו קשים מזונותיו של אדם וכו'>. והאי במזלא תליא ודאי. <כי בזמן הזה תלוים המזונות במזל ודאי>. ועכ"פ בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא כמה דאוקימנא. <ועל כל פנים בנים חיים ומזון לא בזכות תלוי הדבר אלא במזל תלוי הדבר כמו שהעמדנו>. וכבר פירשתי זה המאמר בפרשת תולדות יצחק. וכבר ידעת כי המן בא בזכות משה רבינו ע"ה והוא היה שושבינא דמלכא ועל כן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. ובספר הזוהר [שם רפ"ג ב'] כל יומוי דמשה שמשא נהיר לעולם. <תרגום - כל ימיו של משה השמש העירה לעולם>. כל יומוי דמשה אכלו לחם מן השמים. <כל ימיו של משה אכלו ישראל לחם מן השמים>. כיון דאתא יהושע מה כתיב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ. <כיון שבא יהושע מה כתוב "וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ">. מה בין האי להאי אלא דא מלעילא ודא לתתא. <מה בין זה לזה דהיינו בין המן ובין הלחם אלא זה מלמעלה וזה הוא מלמטה>. מכאן אוליפנא כל יומוי דמשה אישתכח גופא דשמשא שליט ונהיר לעלמא. <אלא מכאן למדנו כל ימיו שנמצא משה היה שולט גוף השמש ומהיר לעולם>. כיון דאסתלק משה איתכנש גופא דשמשא ונפיק גופא דסיהרא. <כיון שנסתלק משה נסתלק גוף השמש ויצא גוף הלבנה>. ודע כי יש במן סוד גדול רמזוהו ז"ל במסכת יומא אומר שם לחם אבירים אכל איש (תהלים עח כה) לחם שמלאכי השרת אוכלין דברי רבי עקיבא א"ל רבי ישמעאל טעית וכי מלאכי השרת אוכלין והלא כבר נאמר לחם לא אכלתי אלא לחם אבירים לחם שנבלע באיברים. והענין הזה שאמר רבי עקיבא הוא שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה. וכן פירשו ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט ו') אתה מחיה לכולם. ועליו נאמר ומתוק האור (קהלת יא ז) והמן הוא מתולדת האור הזה העליון שנתגשם ברצון הבורא יתעלה ויתברך נמצא שאנשי המן ומלאכי השרת ניזונין מדבר אחד. ור' ישמעאל תפש אותו מפני ששם קיומו בדבר המתגשם אבל המלאכים אין קיומם בדבר המתגשם כי קיומם הוא באור העליון עצמו. ולפירוש זה יתבאר מאמר רז"ל שאמרו כי היו מוצאים טעם במן בכל מה שירצו כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים ותמצא מנוח חיים ותפק רצון מפניו:

ויאמר משה אל העם בתת יי' לכם. אמרו רבותינו ז"ל מכאן את למד שבפנים מאירות ניתן המן לישראל השליו ששאלו אותו מלא מעיים נתן להם בפנים חשיכות אבל המן ששאלו אותו כהלכה ניתן להם בפנים מאירות. בתת יי' לכם בערב בשר לאכול שבפנים חשיכות ניתן השליו לישראל. ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה וגו'. בפנים חשיכות רוצה לומר כי המן שאלו אותו כהלכה כי אין אדם מתקיים בלא אכילה ובטחו בהקב"ה שאינן לוקטין רק דבר יום ביומו ניתן להם בפנים מאירות זהו ולחם בבוקר כמה דאת אמר יי' בוקר תשמע קולי (תהלים ה ד'). ר"ל מדת יום אבל השליו שאלו אותו בתלונה ולא כהלכה והשלים הקב"ה חפצם להראות גדלו כי לא קצרה יד יי' מהושיע (ישעיה נט א) לכן נתנו להם במדת לילה זהו בערב בשר לאכול. ויש לדקדק על לשון הפסוק כי נראה שהיה לו לומר בתת יי' לכם בשר לאכול בערב ולחם לשבוע בבוקר רוצה לומר לסמוך הנתינה אל הבשר והלחם אלא כיון לרמוז כי זמן נתינת הבשר מאתו יתעלה בערב וזמן נתינת הלחם הוא בבוקר וכן האמת ונרמז בפסוק ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה (משלי לא טו) שהרמז למשמרה אחרונה שתינוק יונק אז היה המן יורד שאז הוא זמן ירידת הטל שנאמר וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו ואז הוא פרנסת כל הבריות מלחם ובשלשה שעות אחרונות של יום אז הוא פרנסת לילה ועליהם אמרו רז"ל שלישיות יושב הקב"ה וזן את העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים:

לא עלינו תלונותיכם כי על יי'. תרגם אונקלוס אלהין על מימרא דיי' והכונה כי השכינה נקראת כך שנאמר ואת אמרת קדוש ישראל בצע אמרתו והיא ההולכת עמם במדבר ומכאן תבין דברים רבים בתרגום וידבר העם באלהים ובמשה ואתרעם עמא על מימרא דיי'. הוא העובר לפניך מימריה עבר קדמך. ביני וביניכם בין מימרי. בין אלהים ובין כל נפש חיה בין מימרא דיי'. יצף יי' יסך מימרא דיי'. השבעה לי באלהים במימרא דיי'.

ויוצא משה את העם לקראת האלהים לקדמות מימרא דיי':

היום לא תמצאוהו בשדה. אמרו רז"ל במכילתא א"ר אלעזר בן חסמה היום אי אתם מוצאין אותו אבל אתם מוצאים אותו לעולם הבא וכן אמרו בחגיגה על הרקיע הנקרא שחקים שטוחנין בו מן לצדיקים. ובספר הזוהר (אדרא רבא קכ"ח ב') אמרו רז"ל בענין הטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים לעתיד לבוא ומההוא טלא מתקיימין קדישין עליונין והוא מאנא דטחנין לצדיקייא לעלמא דאתי ונטיף ההוא טלא לחקלא דתפוחין קדישין הדא הוא דאמרינן ותעל שכבת הטל. וכבר ידעת כי העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונזונים מזיו שכינה רק הענין הוא כמו שביארנו כי המן מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון הבורא יתעלה

על כן אמרו כי לעתיד לבוא יחזור לנו כי קיום אנשי העולם הבא יהיה מזיו השכינה כענין משה בהר ואליהו אך לא יתגשם כענין המן כי יגיע מעלתם ליהנות תמיד מזיו השכינה כמלאכי עליון למעלה ממעלת אנשי דור המדבר ואף כי הם בגוף כי אין הקב"ה חפץ בבטול צורת האדם כי לא היתה צורת הבריאה ללא טעם רק לצורך גדול ולטעם נכבד זהו ועטרותיהם בראשיהם משל שיהיו הנשמות דבקות ומעוטרות סביב מן האור הבהיר ההוא והפך זה ונכרתה הנפש ההיא נכרתה מן המקום אשר היא ראויה לשוב שמה כענף הנכרת משרשו:

ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו. כבר ביארתי סוד שבת במקומו וענין השביתה בו. ודע כי כל מדה משש קצוות הוציאה דברים מן הכח אל הפועל כמו שרמזנו שם והמדות מתקיימות ע"י השפע הבא להם ממקור החיים ובא אותו המשך מאין סוף לתחלת השש קצוות עד הספירה האחרונה הנקראת שבת ומתמלאת מן הברכה ע"י כולן וזו היא השביתה והעונג והמנוחה השקולה כנגד הכל ולכך נקרא שבת שהיא שבת לכולן ועונג ומנוחה לעצמה על ידי האור הפנימי המתפשט בה דרך המדות אשר לפניה ומפני שכל מדה ומדה משש קצוות יש לה שביתה בהשלימה להוציא פעולתה מן הכח אל הפועל על כן אמרו רז"ל מי שבא בדרך ולא נזכר מתי הוא שבת שובת ומונה מכאן ואילך ו' ושובת בשביעי לפי שכל המדות הם שבת מטעם שביארנו וכולן זכר למעשה בראשית:

הנני עומד לפניך שם על הצור וגו'. רמז כי השם הגדול הוא על הצור כמה דאת אמר ונצבת על הצור. (ישעיה נא א) הביטו אל צור חוצבתם רמז למה שאמרו העולם נברא בה"א צור ישראל זהו בחורב ובהכותו בצור הנזכר יצאו ממנו מים. זהו שנאמר ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעיינו מים (תהלים קיד ח'). ומלת ההופכי רוצה לומר שנתהפכה מדת הדין הנרמזת בצור למדת רחמים הנרמזת במים זהו למעיינו מים ו' יתירה רומזת לאלהי יעקב הנזכר למעלה מלפני אלוה יעקב:

ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את יי' לאמר היש יי' בקרבנו אם אין. ספר הזוהר [אדרא רבא קכ"ט א'] על דא תאיבו בני ישראל לצרפא בלבהון. <תרגום - ועל זה חשקו בני ישראל לצרף בלבם>. דכתיב היש יי' בקרבנו אם אין. <שכתוב "היש יי' בקרבנו אם אין">. בין זעיר אפין ובין אריך אנפין דאיקרי אין. <היינו בין בזעיר אנפין שנקרא יי' ובין באריך אנפין שנקרא אין>. אמאי אתענשו. <אם כן למה נענשו>. משום דלא עבדו בחביבותא אלא בנסיונא. <משום שלא עשו זה מתוך מתוך אהבה אלא בנסיון>. דכתיב ועל נסותם את יי' לאמר וגו'. <שכתוב "ועל

נסותם את יי' לאמר היש יי' בקרבנו אם אין"<. וכבר ידעת רמז אין בפרשת בראשית. ויש מחכמי הקבלה שפירשו בענין אחר ואמרו כי חטאם הנה היה כי רצו להפריד בין הספירה הראשונה הנקראת אין ובין הספירה השנית שהיא חכמת אלהים. וקראוה יש לפי שהספירה אשר למעלה ממנה נקראת אין לפי שאינה מושגת. ובהתפשטות החפץ נקראת יש כענין אכן יש יי' במקום הזה. והנה בעשות השם יתעלה ויתברך הנסים והנפלאות לישראל במדבר שאלו וחקרו ע"י מסה ומריבה היש יי' בקרבנו אם אין. ורצו להבדיל במקום שאין הבדל ופירוד. ודברי רז"ל בספר הזוהר נראין לי עיקר כי מלת יש רומזת לחכמה אחרונה הנקראת זעיר אנפין. וזהו סוד להנחיל אוהבי יש (משלי ח כא) כי עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר יהיה יי' לעטרת צבי (ישעיה כח ה):

והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו'. נשא משה י' אצבעותיו לרום השמים לרמוז לי' ספירות בלימה ולייחדם ייחוד שלם וישפיעו כל הכחות באמונה שהיא הנלחמת לישראל כדי שלא יהיה כח לעמלק ממדת הדין הקשה. וידעת כי י' אצבעות רומז לעשר ספירות כדאמרינן בספר יצירה י' ספירות בלימה כמספר י' אצבעות חמש כנגד חמש:

ספר הבהיר והיה כאשר ירים משה ידו וגו' מלמד שהמדה שנקראת ישראל בתוכה תורת אמת ומאי ניהו תורת אמת שמורה על אמתות העולמים ופעולתו במחשבה והוא מעמיד עשר מאמרות שבהן העולם עומד והוא אחד מהן וברא באדם כנגד אותן עשר מאמרות עשר אצבעות ידים וכשהיה משה מרים ידו ונתכוון במעט כוונת הלב באותה מדה שנקראת ישראל ובתוכה תורת אמת ורומז לו בעשר אצבעות ידיו שהוא מעמיד את העשרה הנזכרים ואם לא יעזור ישראל לא יתקדש העשרה מאמרות כל יום ויום הילכך וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק וכי משה היה עושה שיגבר עמלק אלא אסור לו לאדם לשהות שלש שעות כפיו פרושות השמים. טעם האיסור שלא יטריח יותר מדאי וימשיך לרוב. וכן מוכיח באגדות שבמסכת תעניות. ענין אחר מפני שאסור לבטל מנהגו של עולם כלומר לבטל צנורי הכחות המשפיעים לאומות סימן לדבר ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ר"ל לעקור ולמנוע התפשטות הכחות העליונות רק מעט מעט ברצון ובתחנונים ובתפלה ובנחת ושמחה. כמה דאת אמר לא תחסום שור בדישו וידעת כי השור הוא מהשמאל שנאמר ופני שור מהשמאל (יחזקאל א י'). ואמר שלא לחסמו שלא יקטרג כשהוא דש ומכלה העולם. רק שלח תשלח את האם בתפלה שלא תחריב העולם והבנים תקח לך וגו' ועל כן כאשר הניח ידו בא כח לעמלק וגבר וכאשר ירים ידו לדבקה באמונה גבר כחן של ישראל שהוא השם הנכבד. ויש אומרים כי על

כן ציוה שילחם יהושע כי פניו כפני לבנה אין נאה בישיבה כזקן ואין נאה במלחמה כבחור ויהושע בן נון נער מבחורי משה. מכאן תבין סוד נשיאות כפים ובמקומו יתבאר בגזירת האל:

ספר הבהיר שאלו לו תלמידיו למי נושאין כפים אמר להם לרום השמים מנלן דכתיב נתן תהום קולו רום ידהו נשא (חבקוק ג י') הא למדת שאין נשיאות כפים אלא לרום השמים. וכשיש בישראל משכילים ויודעים את סוד השם הנכבד ונושאין כפיהן מיד נענין. שנאמר אז תקרא וייי' יענה (ישעיה נח ט). אם אז תקרא יי' יענה מיד:

ויחלוש יהושע את עמלק וגו'. אמרו רז"ל במכילתא אמר רבי אלעזר לפי חרב למה נאמר למדנו שהמלחמה הזאת לא היתה אלא על פי הגבורה. רמז למה שכתוב הוי חרב לייי' (ירמיה מז ו) וכתיב בחרבו הקשה (ישעיה כז א) והרמז למדת הדין של מעלה או אפשר שירמוז למדת הדין של מטה והוא הנכון. וטעם כתוב זאת זכרון בספר ידעת פירוש סוד זאת וסוד זכרון תבין מפסוק זכרון תרועה והנה הוא כטעם יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ כז). וטעם בספר כטעם ימחו מספר חיים. ובפסוק מחני נא מספרך נבאר יותר:

כי יד על כס יה. דע כי מלת כסא לפעמים רומז למדת רחמים ופעמים למדת הדין כי שניהם נקראים כסא מדת רחמים היא כסא לתשובה שנאמר השמים כסאי (ישעיה סו א) ומדת הדין כסא למדת רחמים שנאמר יי' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה (תהלים קג יט). וזהו מאמר חזי הוית עד די כרסוון רמיו אחד לו ואחד לדוד וכו'. ויאמר כי יד על כס יה ירמוז כי היד השמאלית מזרועות עולם אשר היא על כס יה ר"ל על השכינה שהיא כסא לשם הגדול והיא אשר תמחה את עמלק ותהיה מלחמה לייי' בעמלק מדור דור הרמז לשכינה כמו וזה זכרי לדור דור. והענין כי מדת הדין של מעלה תהיה בו למחותו עם הרפה. ובמדרש חכמים בשם המלא ובכסא השלם רמז בזה כי בימות המשיח תתעלה השכינה ותתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן ויהיה אורה כאור החמה כענין שנאמר והיה ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד (זכריה יד ט). אמנם בראשונה היה כח עמלק חזק לפי המשכתו מצד הפחד שהוא מזרעו של עשו הרשע. ועל כן נתגאה ונלחם ורצה לקום על כחן של ישראל. אמנם בימות המשיח ימחה זרעו של עשו ושל עמלק מפני כחן של ישראל שיגבר למעלה. ויש מפרשים כי על כן לא הזכיר רק חצי השם הראשון כי חצי השם האחרון הוא בגימטריא ח"י במלואו ו"ו ה"א. וכאילו נשבע כביכול שאיני חי עד שאעשה נקמה בעמלק. והנה השם ביו"ד ה"א כאילו נרמז

בו חי השם. כי חצי האחרון הוא חי וחצי הראשון במלואו עולה כ"ו. יו"ד ה"א כמספר השם הגדול:

יתרו

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. פירש הרמב"ן ז"ל ועל דרך האמת תשמרו בריתי לדבקה בי כענין שנאמר במלאך הגואל כי אם שמע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר עכ"ל ז"ל. ולפי כוונתו מלת בריתי רומז לשכינה ולפי שלא ראו זולתי קול הוצרך להזהירם שלא יפרידוה מן הבנין ולא ידעתי מי הכריחו לזה כי נוכל לפרש בריתי על צדיק ויהיה הקול מחובר בו ועל כן אמר ושמרתם את בריתי והבן. וטעם והייתם לי סגולה רמז שיהיו חביבין לפניו כאוצר נחמד לא ימסרנו המלך ביד אחד מן הפקידים אלא הוא ישמרנו בעצמו וכן הענין בישראל הנאמר בהם כי חלק יי' עמו לא השליט עליהם שר מן האומות וזה טעם כי לי כל הארץ כי הוא אדון הכל ומושל בכל חלק שרי של מעלה והפקידם על האומות מה שאין כן בישראל. ועל דעת רז"ל יהיה מלת סגולה רומזת לג' אבות העליונים אשר בחיבורם יקראו סגולה ופירוש כי לי כל הארץ על דרך כי שמי בקרבו והבן מלת סגולה ומלת ארץ:

ספר הזוהר [במדבר קי"ט ב'] זכאה חולקהון דישראל דעלייהו כתיב כי יעקב בחר לו יה. <תרגום - אשרי חלקם של ישראל שעליהם כתוב "כי יעקב בחר לו יה">. תלת אבהן אילין אקרון סגולה בין לעילא בין לתתא. <שלשה אבות אלו נקראים סגולה בין למעלה בין למטה>. כגוונא דא ישראל כהנים לוים וישראלים כל אחד מאילין סגולתו דקודשא בריך הוא לעילא סגולתו לתתא. <וכעין זה בני ישראל כהנים לוים ישראלים כל אחד מהם סגולתו של הקב"ה למעלה וסגולתו של הקב"ה למטה>. ודא הוא והייתם לי סגולה מכל העמים. <וזה שכתוב "והייתם לי סגולה מכל העמים>:

במשך היובל המה יעלו בהר. דרשו רבותינו ז"ל שופר של אילו של יצחק היה רמז כי הקול הזה היה קול פחד יצחק מדת הדין עזה ולכך ויחרד כל העם אשר במחנה ולא השיגו דיבור בגבורה הזאת זולתי בקול האחרון. ודע כי יש מרבותינו ז"ל שדרשו כי התורה נתנה בי' קולות. ויש אומרים שנתנה בז'. ויש אומרים בה'. ויש אומרים בקול אחד. וכולם דברי אלהים חיים האומר בעשר ר"ל בכח עשר ספירות כי כל ספירה תפעל מאמר אחד. אנכי כנגד הראשונה. לא יהיה כנגד השנייה. זכור כנגד בינה היא אם השביעיות והשבת שביעי. לא תשא כנגד החסד כי הוא ראש לשבעה ושבועה מלשון

שבעה זהו שנאמר באברהם שהיה איש החסד ואשביעך. כבד כנגד הגבורה כי היא נקראת אם וצריך לכבדה כענין אוקירו נשייכו. לא תרצח כנגד תפארת כי הוא מכריע בנתים. וצוה שלא לנטותו לצד הטומאה והרצח. לא תנאף כנגד נצח. לא תגנוב שלא ישפיע יותר במדת הוד לעשותה בפני עצמה. לא תענה כנגד צדיק. לא תחמוד כנגד הכלה הכלולה שנאמר אל תחמוד יפיה בלבבך (משלי ו כה). ומאן דאמר בשבעה הרמז לז' קצוות כי משם התחלת העולם שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט ג). ומאן דאמר בה' רמז לה' הוויות אחרונות כי ממדת רחמים נתנה התורה שנאמר מימינו אש דת למו. וכנגד ה' קולות אלו תקנו ה' קולות בברכת חתנים כי התורה נמשלה לכלה. וכן אמר במדרש רות (זוהר חדש פ"ט ט"א) ואית בברכה זו ה' קולות שבהן נתנה התורה וכולן יורשת כלה בתולה בברכותיה דהא היא ראויה. ומאן דאמר בקול אחד רמז למה שהשיגו ישראל שנאמר קול גדול ולא יסף וכתיב וכל העם רואים את הקולות חסר ו'. ודע כי התורה נחלקה לב' חלקים תורה שבכתב ותורה שבעל פה וראיתי דעות חלוקות לבעלי הקבלה בזה יש אומרים כי תורה שבכתב ממדת החסד שנאמר ותורת חסד על לשונה (משלי לא כו) על כן המשילה הכתוב למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה א) שהרמז למים העליונים:

ובספר הבהיר מאי ניהו חסד היינו תורה דכתיב הוי כל צמא לכו למים וגו' לכו אכלו בלא כסף הוא יאכילכם תורה וילמדכם כי כבר זכיתם לכך בזכות אברהם אשר היה גומל חסד בלא כסף היה מאכיל ומשקה אמר רבי חייא בזכות גמילות חסד אדם לומד תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף וכתיב לי הכסף ולי הזהב (חגי ב ח') ותורה שבעל פה ממדת הגבורה. ויש אומרים כי תורה שבכתב יוצא ממדת רחמים שנאמר ראש דברך אמת (תהלים קיט קס) ומשם נתנה התורה שנאמר מימינו אש דת למו ר"ל מן הימין והאש כלומר ממדת הרחמים הנאצלת משניהם נתן הדת למו. וזהו שאמרו בברכות פרק הרואה והתפארת זו מתן תורה זהו שנאמר ותורת אמת היתה בפיהו (מלאכי ב ו') ועל כן אנו מברכים אשר נתן לנו תורתו תורת אמת ותורה שבעל פה נאצלת מתורה שבכתב והיא הכלה הכלולה מן הכל. ולדברי הכל תורה שבעל פה משמעותה דין ושבכתב חסד ורחמים הטעם כי בתורה שבכתב אין מפורש בה דינין וגזירות כמו שיש בתורה שבעל פה כי בכמה מקומות גזרו רז"ל ועלינו להאמין. גם לדברי הכל תורה שבעל פה נאצלת מתורה שבכתב ועל כן בכל מקום יבקשו רז"ל בדבריהם ראיה מן הכתוב וזהו דוגמת האצילות ואין לה סמך רק מתורה שבכתב ולא נתנה ליכתב שלא לקבוע לה מקום בפני עצמה רק מתורה שבכתב מפני סוד הנשיקה ועל כן חייב

אדם ללמוד בשניהם וכשאדם לומד תורה שבכתב ולא זכה ללמוד תורה שבעל פה הרי הוא נרגן מפריד אלוף (משלי טז כח) כמי שהזמין החתן לחופה והכלה עומדת בבית אביה והוא מחלק רשות אחד לשנים. אבל הייחוד האמתי הוא לחבר שניהם חתן וכלה מתעוררין פנים אל פנים ומתאחדין בנשיקה וחבוק והיו לאחדים ופניהם איש אל אחיו אז ברכה ושפע ניתוסף ממקור האין אל היש וכל מדות הדין ספו תמו ופני הלובן פני הרחמים נתרבו וזהו ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים א ב') הרמז למדת יום ומדת לילה:

ובספר שבעה היכלות [זוהר בראשית מ"ב א'] מאן דקרי שית סדרי משנה דא הוא מאן דידע לסדרא ולקשרא יחודא דמריה כדקא יאות. <תרגום - כל הקורא שש סדרי משנה זה הוא היודע לסדר ולקשר יחוד רבונו כראוי>. אילין אינון דמקדשי שמא דמריהון בכל יומא תדיר. <אלו הם המקדשים שמו של רבונם בכל יום תמיד>. ובסדר נשים יש שבעה מסכתות רמז כי האשה כלולה משש קצוות ועמה שבע כנגד שבע ברכות שתקנו לה. ויש בסדר נשים אחת ושבעים פרקים כנגד הסנהדרין הממונים על הדין. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה בקידושין כשם שבית דין מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום. אמר אמימר מאי קראה כולך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד ז') רוצה לומר כי הם כנגד השכינה ששבעים מלאכים מקבלים ממנה ועמה אחד ושבעים כנגד המופלא שבבית דין ועל כן צריכין להיות מנוקים ממום כמוה:

בספר הבהיר כי נר מצוה ותורה אור אור נר זו מצוה ומצוה זו תורה שבעל פה אור זו תורה שבכתב משל למה הדבר דומה לחדר צנוע בסופי הבית אף על פי שיום הוא ואור גדול בעולם אין אדם רואה בתוך אותו החדר אלא אם כן הכניס בו נר. כך תורה שבעל פה אע"פ שהיא נר צריכה היא לתורה שבכתב לפרק קושיותיה ולבאר סודותיה. המשיל תורה שבעל פה לנר שאדם מדליק אותו מדבר אחר. כן תורה שבעל פה מקבלת ונאצלת מתורה שבכתב ודימה תורה שבכתב לאור שהוא גדול מנר ולחדר צנוע כי הוא האור הגנוז ואמרו בסופי הבית ר"ל בפנימיות. ונראה לי להכריע כדעת האחרון ממה שכתב בספר הבהיר בענין יצר הרע והיינו דכתיב ולבי חלל בקרבי אמר דוד הואיל ויכלתי לו ובמה יכל לו דוד בגרסתו שלא היה שותק לילה ויומם והיה מחבר ומאי היה מחבר תורה של מעלה היה מחבר להקב"ה והיינו דאמרן לעולם ילמיד אדם תורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ומאי ניהו תורה דאמרת היינו כלה שמקושטת ומעוטרת ומוכללת בכל המצות והיא אוצר התורה והיא ארוסתו של הקב"ה דכתיב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. אל תקרי מורשה אלא מאורשה. הנה לך בבירור כי תורה

שבעל פה היא מלכות והיא הנקראת כלה ואמרו כי דוד בגרסתו בשניהם היה מחברן והבן זה. והנה המסכתות הנשפעות מהמדה ההיא הם ששים כמה דאת אמר ששים המה מלכות (שה"ש ו ח') ר"ל הנשפעים ממדת המלכות וכנגדן אמרו רז"ל שתין מיני חמרא הוו והמשובח שבכולן הוא האדום והרמז בו לשחיטת קדשים ונתחברו המסכתות האלו בשיתא סדרי משנה הכוללת הכל בשש קצוות. והבן מה שאמרו רז"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב כי כל אחד הפך חבירו על תורה שבעל פה רמז הכתוב כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה (תהלים מה יד) ומאחר שאין לה סמך אלא מתורה שבכתב אין לקבוע לה מקום אחר רק עליה מפני סוד הנשיקה. והמצוה שבתורה שבעל פה לישא וליתן בה דוגמת המדה ההיא כמו שאמרו רז"ל בפרק קמא דתעניות אמר רבי חנינא מאי דכתיב ברזל בברזל יחד (משלי כז יז) למה נמשלו תלמידי חכמים בברזל לומר לך מה ברזל כל אחד מחדד את חבירו אף תלמידי חכמים מחדדים זה לזה בהלכה. והבן למה המשילו לחדוד הברזל. ובמדרש ילמדנו והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כג יג) כשם שהשואל שואל למטה כך למעלה שנאמר בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא (דניאל ד יד). כשם שנושאין ונותנין בהלכה למטה כך נושאין ונותנין בהלכה למעלה. ובירושלמי דפאה גרסינן אפילו מה שתלמיד וותיק עתיד להורות לפני רבו נאמר למשה בסיני. מדרש רות (זוהר חדש פ"ח ט"ד) וזאת לפנים בישראל אין זאת אלא תורה על התעודה זו תלמוד ירושלמי שנאמר צור תעודה חתום תורה בלמודי. צור תעודה בארץ ישראל שם נקראו למודי יי' ושם ולא בחוצה לארץ. וכתיב לתורה ולתעודה. ועל התמורה זו תלמוד בבלי שבחוצה לארץ שחלפו הלשון והדת והכל היה לפני הקב"ה קודם שברא העולם. וכשתבין מה שכתבתי תבין מה טעם נמנעו רבינא ורב אשי מלעשות פסקי התלמוד לבד המשא ומתן כי הוא העקר והבן זה. ודע כי צריך אדם להתעסק בתורה שבכתב ביום ובתורה שבעל פה בלילה דבר כפי עניינו וכן אמרו רז"ל בפירקי רבי אליעזר כל אותן מ' יום שעמד משה בהר היה קורא בדת מקרא ביום ושונה בדת משנה בלילה וכן תרגם המתרגם בפסוק דודי צח ואדום (שה"ש ה י') בלשון זה בכן שריאת כנישתא דישראל למשתעי בשבחיה דמריה עלמא וכן אמרת להוא אלהא רעותי למפלח דעטיף ביממא באיצטלא כתלג חיור ועסיק בעשרין וארבע ספרין דאורייתא ופתגמי נבואה וכתיבי ובלילי הוא אסיק בשיתא סדרי משנה וזיו יקרא דאנפוהי זהירין כנורא מסגיאות חכמתא וסברא דהוא מחדד שמעוון חדתן בכל יומא ויומא ועתיד לפרסומינון לעמיה ביומא רבה. תאר הלבנות הרמוז במלת צח לתורה שבכתב ועל כן אמר באיצטלא כתלג

חיור והאדמות הרמוז במלת אדום לתורה שבעל פה היוצאת מן הכלה זהו שאמרו ואף כל דבריהם כגחלי אש והוי זהיר בגחלתן ועל כן אמר זיו יקרא דאנפוהי זהירין כנורא רמז לאש אוכלה אש. ובפרק קמא דתעניות אמר רבה האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתח ליה דכתיב הלא כה דברי כאש (ירמיה כג כט) ועוד אמר ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה ר"ל תלמידי חכמים העוסקים בישובו של עולם ובבניינו. והבן אומרו דהוה מחדד שמעוון חדתין בכל יומא רומז אל המשא ומתן שצריך לעשות בתורה שבעל פה. על שני התורות רמז הכתוב הנחמדים מזהב ומפז (תהלים יט יא) רב זו תורה שבעל פה ומתוקים מדבש ונופת צופים (שם) זה תורה שבכתב. וכתיב מאלפי זהב וכסף (תהלים קיט עב). וכתיב תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שה"ש א יא). כי תורה שבכתב היא מעמידה כרוח המעמיד את הגוף. והמשיל תורה שבכתב לנקודה שהנקודה באותיות כרוח לגוף. דמיון נקודתא באתוותא כנשמתא בגופא. ואמרו רז"ל כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה יי' חסדו ובלילה שירה עמי (תהלים מב ט). שירה בה' וכבר רמזתי זה. ועל כן אמרו כל מי שאינו לומד מלילי ט"ו באב ואילך תקבריה אימיה. ואולי כי מלת אימיה רומזת לכנסת ישראל על שמנע ממנה ברכה הראויה לה. ובסוף מסכת תמיד אמרו תני רבי חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה וגו' נוכח פני יי' (איכה ב׳:י״ט) ועליה רמז הכתוב לבש יי' עוז התאזר (תהלים צג א). ואמרו רז"ל אין עוז אלא תורה. וטעם אל תגשו אל אשה פשטו ידוע גם רמז שלא יטעו אחר הקול הנראה להם לקצץ בנטיעות רק לייחדו עם הבנין ייחוד שלם:

ויהי קול השופר הולך וחזק מאוד משה ידבר והאלהים וגו'. הפסוק הזה בא להורות לנו עיקר נבואתו של משה וההבדל שבינו ובין שאר הנביאים ורמז זה באמרו והאלהים יעננו בקול כי לפי הפשט מלת בקול יתירה. אמנם רמז על אומרו בקול בקולו של משה ובמדתו וכן היתה כוונת רז"ל בספר הזוהר [ואתחנן רס"ה א'] אמרו שם תא חזי כתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול. <תרגום - בוא וראה כתוב "משה ידבר והאלהים יעננו בקול">. תנינן מאי בקול בקולו של משה. <ולמדנו מהו בקול בקולו של משה>. ושפיר הוא בקולו של משה דייקא בההוא קול דאיהו אחיד ביה. <ויפה הוא בקולו של משה דוקא באותו קול שהוא אוחז בו>. על כל שאר נביאי. <שהוא עולה בו על כל שאר הנביאים>. ומתמן משה איתזן על כלהו. <ומשם משה מזין את כולם>. ובגין דאיהו אתאחד על כולהו. <ומשום שהוא נאחז בקול הזה יותר מכולם>. בההוא קול דרגא עילאה. <הנה הקול הזה שהוא מדרגה עליונה>. הוה אמר להו לישראל יי' אלהינו

דאיהו דרגא דאיקרי שכינתא. <היה אומר לישראל יי' אלהינו שהיא המדרגה הנקראת שכינה>. דשריא בגווייהו. <השורה בתוך ישראל>. זכאה חולקיה. <אשרי חלקו>. ורז"ל סמכו מכאן להעמיד התורגמן שהיה הרב לוחש אליו והתורגמן משמיע דבריו לרבים וכן הוא אומר הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים. דע כי כל זה היה לענין מוכרח דוגמת השתלשלות הנבואה והבן זה:

וירד יי' על הר סיני וגו'. כשתשכיל בפרשה תבין כי שמו הגדול ירד על הר סיני ושכן עליו באש והוא מדבר עם משה והדבור עם משה בכל הפרשה בשם הגדול והעליה והיציאה לקראת מקום הכבוד. והזהיר פן יהרסו אל יי' לראות. גם אצילי בני ישראל לא חזו אותו וכל ישראל שמעו את קול יי' מתוך האש הגדולה כמו שאמרו רז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום והנה פי הגבורה כמו פי יי' ועל כן אמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר וידעת כי אין אלהים אלא דיין. ובמשנה תורה כתיב את כל הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם כי שם פירש מתוך האש. והקשה הרב הגדול ז"ל על מאמר רז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום והנה הכתוב אומר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. וכתיב את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם. ואני אפרש לך כוונת רז"ל ודאי שכל עשרת הדברות שמעו כל ישראל מפי האלהים כפשט הכתוב אבל בשני דברות הראשונות היו שומעים הדבור ומבינים הדבור ממנו כאשר יבין משה אותם ועל כן ידבר עמהם כאשר ידבר האדון אל עבדו ומכאן ואילך בשאר הדברות ישמעו קול הדבור ולא יבינו אותו ויצטרך משה להגיד להם את כל דבור ודבור עד שיבינו אותו ממשה. עד כאן דבריו ז"ל:

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. אמרו רז"ל במסכת חגיגה בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטהרין והללו מטמאין והללו מכשירין והללו פוסלין הללו מתירין והללו אוסרין שמא יאמר אדם היאך אני למד מעתה תלמוד לומר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר כולן אב אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא. ואמרו תלמיד אחד היה לו לרבי מאיר שהיה מטהר את השרץ במ"ט פנים. כל זה הוא כי בדבור אשר נאמר עליו קול גדול ולא יסף היו בו כל הפנים המשתנים והמתהפכים לטמא וטהור לאסור ומותר לפסול וכשר כי לא יתכן להאמין שיהיה הקול ההוא חסר כלום ולכך בגודל הקול היו הדברים מתהפכין מכל צד זה לעומת זה וכל אחד ואחד מן החכמים קבל את שלו כי לא הנביאים בלבד קבלו מהר סיני אלא אף כל החכמים העומדים בכל דור ודור כי כל אחד קבל את שלו שנאמר את הדברים האלה דבר יי' אל כל קהלכם ועל הענין הזה אמר אלו ואלו דברי

אלהים חיים הם כי אם היה אחד מהם טועה בקבלתו לא היה אומר כך ואלו הם שבעים פנים שיש לתורה המתהפכין לכל צד כי נחלק הקול ההוא לע' ענפים כאשר ביארנו ובמדרש תלים אמרו רבותינו זכרונם לברכה יי' יתן אומר המבשרות צבא רב (תהלים סח יב) היה הדבור יוצא ומתחלק לז' קולות והז' קולות לשבעים לשון. ורבי יהושע בן לוי אומר כאדם המכה את הסדן וניצוצות יוצאות לכאן ולכאן כן המבשרות צבא רב. הפטיש כחו אינו אלא דבר אחד ומפוצץ הסלע לכמה שברים כך הקול שנתנה בו התורה. וזה הענין יבאר לך ספקות כשתתבונן עליו אנכי יי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. כשבא הקב"ה לתת תורה לישראל נתן להם מופת על אלהותו ומצד המופת ההוא ידעו אותו והאמינו בו והמופת ההוא יציאת מצרים עם כל הנמשך אחריה ואמרו אשר הוצאתיך כלומר ראית בעיניך. והתחלת התורה היא בב' הרומזת ליו"ד של שם המיוחד והתחלת עשרת הדברות בא' הרומז לא' שבשם אהיה וכבר פירשתיו. ובמלת אנכי נתעוררו רז"ל בספר הבהיר אמרו שם כדי שלא יאמרו העולם הואיל והם עשרה מאמרות לעשר מלכים שמא לא יוכלו לדבר על פה אחד כתב ביה אנכי וכלל העשרה. ומאי העשרה מלכים ז' קולות וג' אמרים ומאי אמרים דכתיב יי' האמירך היום ומאי ניהו ג' דכתיב ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קניינך קנה בינה (משלי ד ז') כמה דאת אמר ונשמת שדי תבינם (איוב לב ח) ונשמתו של שדי היא תבינם. שלישי מאי כדאמר ליה ההוא סבא להההוא ינוקא במופלא ממך אל תדרוש במכוסה ממך אל תחקור במה שהרשיתיך תתבונן אין לך עסק בנסתרות. זה המאמר הוא שורש גדול בייחוד הש"י ויתברך כי אע"פ שהספירות הם עשר במנין אע"פ כן יחיד הוא המושל בכולן ורוח אחד לכל כנשמת האדם שאינה מתחלקת כלל אף כי היא פועלת באיבריה ועל כן אמר כי בדבור אנכי נכללו כולן. דוגמת דבר זה אמר בעל ספר היצירה בספרו הנכבד עשר ספירות בלימה מדתן עשרה שאין להם סוף וגו' ואדון יחיד אל מלך נאמן מושל בכלן ממעון קדשו ועד עדי עד. ויש מפרשים כי במלת אנכי רמז לראשונה והשם המיוחד לחכמה ובינה ואלהיך לתפארת ישראל. וכבר ביארתי כי יש בפרשת עשרת הדברות כת"ר אותיות ונרמז זה המנין בפסוק יי' מלך יי' מלך יי' ימלוך לעולם ועד שהוא כמנין כת"ר כי ימלוך מלא בוי"ו:

ספר הבהיר ובכלל העשרה נכללין כל תרי"ג מצות ומנה אותן האותיות של עשרת הדברות ותשכח דאינון תרי"ג ובהן כל כ"ב אותיות לבר מן ט' דלית בהון ומאי טעמא ללמדך דט' היא בנו"ן ואינה בכלל הספירות:

<גה"ה כתוב בספר התמונה וסוד אות הט' ראה חוזק הצרות וריבוי על זה והמאורעות שבשמטה זו ולא רצה לתת מאותותיה אות לפעול כאשר כלם ולא רצה לקבל הנפשות אחר גלותם כי זאת פעולתה לשוב הנפשות אל מקום מנוחתם ותהיה גאולה לישראל באורך גלותם ולשכון אתם בתוך טומאתם אבל אמרה די להם שישבתו בשבת הידוע גם הגופות גם הנשמות וכך נכתבה התורה בלוחות בלא ט'. ואם תעיין שם תמצא בסוף לשונו כך. הכל מפעולת היסוד והאות שלו ט' ואז אחז משה בכח הציור אות שלו שנתנה לו לחלקו שנאמר וזה לך האות והשם הגדול כרת עמם ברית כרותה של י"ג מדות ואחז משה בכח אות שלו ובא איש אל רעהו ואשה אל אחותה לחיבור אחד והלוחות שניות כתובים באצבע אלהים וגם האות של היסוד עמם האריכות וההטבה ובזה ישראל קבלו את התורה. עד כאן ואם תשכיל בלוחות שניות כתוב למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך ואם תבין אז תשכיל עד כאן הגה"ה>:

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו'. אלהים אחרים הם המלאכים שלא יאמר אדם הואיל והקב"ה עושה מעשיו ע"י שלוחיו ושלוחו של אדם כמוהו וראוי לעבדם כי עבד מלך מלך. על כן הזהיר עליהם ובכללם כל האמצעיים. ולפי הפירוש הזה יש לשאול מה טעם אמרו על פני ומה שאמרו רבותינו ז"ל כל זמן שאני קיים או כל זמן שאני שם אינו מספיק שהרי כמה מצות יש שנוהגות בכל מקום ובכל זמן ולא נאמר בהם על פני לתלות זמנם ומקומם בקיום אמתתו ית' אבל אמר בהם בכל מושבותיכם. אות היא לעולם. ויש שלא נאמר בהם אחת מכל אלה ונוהגות בכל מקום ובכל זמן. על כן יש לפרש כי על פני פירושו לשון תוספת כמו אם תקח נשים על בנותי. ולמדנו שפניו של הקב"ה הם אלהינו:

והזהירנו שלא להוסיף עליהם אלהים אחרים ועל כן תרגם אונקלוס בר מני. והנה פניו של הקב"ה הם פני רחמים רומזים לת"ת ישראל והאחרים הם זרועות עולם שלא יעבדם ע"י קציצה וכן אמרו רבותינו ז"ל במדרש רות (זוהר חדש ע"ח) אלהים אחרים דא חמור ואתון כוונו לחמורו של אברהם ואתונו של בלעם. ורמזתי ענינם. האחד זכר והשני נקבה והם אלהי כסף ואלהי זהב שמזהיר עליהם בפסוק וידעת ענין כסף וזהב זהו שנאמר ירא את י"י בני ומלך (משלי כד כא). ועם שונים אל תתערב. וכתיב אל תט ימין ישמאל (משלי ד כז). ענין אחר אלהים אחרים רמז לכחות הטומאה והזהיר על כל עבודה להם שנאמר לא תעבדם כי בהיות האדם עובדם אפילו פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס מחזק בהן רוח הטומאה כי לכל עבודה זרה יש לה כח הטומאה למעלה וכבר אמרו רז"ל על שרו של פעור שבא לת"ח אחד. והחכם רבי עזרא כתב כבר ידעת

מהו אחרית והדברים המקבלים משם נקראים אחרים נטה דעתו לפירוש הראשון כי המלאכים מקבלין מהשכינה הנקראת אחרית. ויש לשאול אחרי שההשתחויה הוא מן הד' עבודות שחייבה בהן התורה מיתה בין כדרכה בין שלא כדרכה איך יהושע השתחוה למלאך שנאמר ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו. וכן אברהם אבינו ע"ה שנאמר וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה. ויש להשיב כי בלובשם צורת אדם מותר להשתחוות להם כמו שמותר להשתחוות לאדם מה שאין כן בפושטן המלבוש והבן זה: לא תעשה לך פסל וכל תמונה וגו'. כבר הודעתיך כי פעולת התחתונים פועלים למעלה וכל העושה פסל ותמונה לשכינה הרי הוא מפרידה מן הבנין. אמרו רבותינו ז"ל בראש השנה ובמסכת עבודה זרה דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל וכו' ומי שריא וכו'. ומביא שם לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום שרפים ואופנים וחיות הקדש וכו' פירשתיו בצורה הכתובה במרכבת יחזקאל ודרשו עוד לא תעשון אתי לא תעשון אותי רמז על צורת אדם הראשון שנאמר בו בצלמינו כדמותינו וכן אמרו עוד נסתכלת בדמות דיוקני בדיוקני עצמה אל תסתכל על צורת אדם הראשון ועוד אמרו אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם ולכן אמרו רבותינו ז"ל כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם. ולשון פסל מלשון פסל לך על שם שהיא נאצלת מן הבנין. וטעם אל קנא כי הוא יתברך מקנא בהיותו נותן תהלתו לאחר כדרך מי אשר חטא לי אמחנו מספרי וכבר פירשתי. ולשון קנא מלשון רוח קנאה ולכן לא תמצאנו רק בעבודה זרה. וטעם לאוהבי ולשומרי מצותי ידעת רמז אהבה והשמירה וכן היתה כוונת רז"ל במכילתא לאוהבי זה אברהם וכיוצא בו ולשומרי מצותי אלו הנביאים והזקנים. כתב הרב ז"ל יש בזה סוד אמרו שאברהם נתן נפשו באהבה כענין שכתוב חסד לאברהם ושאר הנביאים בגבורה: <הגה"ה בין בדבר המופלא הזה כמו שאדם מקצץ בנטיעות ובפרט ע"י עבודה זרה כך יגרום מניעת ההתפשטות מן הייחוד העליון השלם ועל כן כתיב אל קנא ודעהו וכן אמר עזרא חבול חבלנו לך ולא שמרנו. וכל מי שהוא פוסל מדה אחת מחברתה אפילו במחשבתו הרי זה בכלל עובד עבודה זרה. ודעהו מחטא המקושש או ח"ו מדמה בכח הדמיון שום צורה ולכן צריך ליזהר מכח הדמיון שהוא המסית בדברים אלו כי לא ייצייר אלא דבר גשמי כמוה והשם יתברך יצלינו משגיאה. עד כאן הגה"ה>:

לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא וגו'. דע כי הנשבע לשוא הרי זה קוצץ בנטיעות וזה טעם לא תשא ולא אמר תשבע רק לא תשא כלומר לא תשא החתן מבת זוגו. כי לא ינקה יי' וגו'. כי בהיות החיבור שלם כתיב ונקתה ונזרעה זרע. וזה שהפריד לא ינקה:

פוקד עון אבות על בנים רמז בו לסוד העבור וכבר רמזנוהו גם סוד עושה חסד לאלפים פירשתי בסוד העיבור:
זכור את יום השבת לקדשו. ובמשנה תורה שמור ובספר הבהיר זכור לזכר שמור לכלה. והענין כי מלת זכירה היא מצות עשה וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה זכרהו על היין בכניסתו ומצות עשה יוצאה ממדת זכור הבאה מן האהבה כי העושה מצות אדוניו אוהב אותו ואדוניו מרחם לו. וזהו לזכר למ"ד (מים דכורים). ומלת שמירה היא היא במצות לא תעשה והרמז לשכינה והיא מדת היראה כי הנשמר מעשות דבר רע בעיני אדוניו ירא אותו ועל כן שמור לכלה. ועוד אמר זכור ליום ושמור לילה. הרמז למדת יום ומדת לילה והנה זכור למצות עשה ושמור למצות לא תעשה והם כלל הכל כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש רות (זוהר חדש פ"ה) זכור ושמור כללא דאורייתא. וכתב הרב ז"ל ואני תמה אם נאמר שמור מפי הגבורה למה לא נכתב בלוחות הראשונות. ויתכן שבראשונות ובאחרונות היה כתוב זכור ומשה פירש להם כי שמור גם כן נאמר עמו וזו כוונתם באמת. והנראה במכתב הלוחות שהיו ה' הראשונים בלוח אחד וה' שניים בלוח אחד שיהיו ה' כנגד ה' כענין שהזכירו בספר יצירה י' ספירות בלימה ה' כנגד ה' וברית יחיד מכוון באמצע ומשם יתבאר לך למה היו שתים כי עד כבד את אביך הוא כנגד תורה שבכתב ומכאן ואילך כנגד תורה שבעל פה ונראה שלזה רמזו רז"ל שני לוחות כנגד שמים וארץ וכנגד חתן וכלה וכנגד שני שושבינים וכנגד שני עולמים וכל זה רמז אחד והמשכיל יבין עכ"ל. ובעבור כי בשבת נאמרו בו זכור ושמור על כן שבת הוא זכר ונקבה שומר שבת מחללו (ישעיה נו ו). מחלליה מות יומת שהרמז בו לזכור ושמור. ויש מפרשים לשון מחלליה בעבור כי כנסת ישראל היא הנקודה האמצעית וסביבותיה ע' אומות כנקודה בתוך העגולה שנאמר זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה (יחזקאל ה ה') אמר בה מחלליה כלומר מי שנכנס לחללה לעקור דבר מתקוניה ומכל ענייניה יומת. וממה שכתבנו תוכל להבין מפני מה אמרו אתי עשה ודחי לא תעשה כי העשה מעלה אחת מלמעלה ללא תעשה ועל כן דוחה אותה והאהבה גדולה מן היראה כי המקיים בגופו וממונו מצות אדוניו גדול מן הנשמר לעשות רע בעיניו. ועל כן בלא תעשה תמצא עונש מלקות כי כשיעבור על המדה ההוא תחול עליו מה שאין כן בעשה היוצא ממדת רחמים. חוץ ממכת מרדות שהיא מדרבנן כגון עשה לולב ואינו עושה וכיוצא בו מכין אותו עד שתצא נפשו. וכן נמי תמצא לאו הבא מכלל עשה עשה כי מדת שמור נאצלת מזכור ולכך תמצא עיקרים הרבה יוצאים ממצות עשה לפי שבמדת היראה כח ממדת האהבה והיא כלולה ממנה. גם תבין מכאן מפני מה הנשים אינן חייבות במצות עשה

שהזמן גרמא כי אם בלא תעשה כי הלאוין נשפעין ממדת שמור שהיא הכלה. ואלמלא שמור הרומז אליה לא היו הנשים חייבות בקידוש היום לפי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות ובא שמור לחייבן כדאמרינן בכל מקום השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. וכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה לקדשו רוצה לומר להמשיך אליו הקדש. ומכאן תבין מפני מה תקנו קידוש היום ביין כי הוא כנגד היין המשומר בענביו ששת ימי בראשית. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל המקדש על היין בלילי שבתות זוכה וממלא גרבי יין מדה כנגד מדה. וזהו יין ישמח לבב אנוש (תהלים קד טו) והבן זה. כי ששת ימים ולא אמר בששת כבר פירשתיו:

על כן ברך יי' את יום השבת ויקדשהו. לשון ברכה נופלת על התפשטות המקור מלשון בריכה וכבר פירשתיו. והקדים הברכה לקדושה כי הברכה מאין סוף והקדושה מן הקדש. ובסוד ז' ימי בראשית תבין טעם ז' ברכות שתקנו בשבת וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי הם כנגד ז' קולות שנתנה בהם את התורה:

כבד את אביך וגו'. לפי הפשט כי הם שותפים ביצירה ועל דרך האמת הרמז בהם להקדוש ברוך הוא ושכינת עוזו זהו מאמרם בברכות כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו וגו' (משלי כח כד). ובקידוש אמר רב יוסף כד הוה שמע קל כרעא דאימיה אמר ניקום מקמי שכינתא דאתייא. ספר הזוהר (במדבר קי"ט א) ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך כיון דכתיב ישמח אביך ואמך מאי ותגל יולדתך דהא באמך סגיא אלא ישמח אביך דא הקדוש ברוך הוא ואמך דא כנסת ישראל. ותגל יולדך דלתתא. והנה במצות הכבוד הקדים אב לאם וביראה הקדים אם לאב ורז"ל נתנו טעם בזה לפי הפשט. ועל דרך האמת הקדים האב לכבוד כי היא מצות עשה זהו כרחם אב על בנים (תהלים קג יג) כי הוא המזריע לובן והקדים האם למורא כי היא מלא תעשה זהו סוד המשא אשר יסרתו אמו (משלי לא א). אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז ז) ואמר כליותי רמז לחכמה אחרונה. ונרמזה היראה בעשה כדאמר בספר יצירה אש ממים:

לא תרצח. אמרו רז"ל במכילתא כל מי שהוא שופך דמים מעלים עליו כאילו ממעט את הדמות. משל למלך הנכנס למדינה והעמיד לו איקונין ועשו לו צלמים וטבעו לו מטבעות לאחר זמן כיסו איקונותיו שברו את צלמותיו ופסלו את מטבעותיו ומיעטו בדמותו של מלך כך כל מי שהוא שופך דמים מעלין עליו כאילו ממעט הדמות. והבן מפני מה נקרא הרוצח שופך דמים מיעוט דמים ב' למטה ולמעלה שמכרית דמותו של מעלה. וכבר רמזתי זה כי כל ההורג את הנפש ומפריד נשמתו מגופו הרי הוא מונע אצילות נשמה

העליונה מן הספירה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר (אדרא רברא קמ"א ב') מאן דפסיק האי מעלמא כמאן דפסיק האי נשמתא. <תרגום - מי שמפסיק יחוד זה מן העולם הוא כמו שמפסיק נשמה זו>. ומתחזי דאית נשמתא אחרא בר מהאי. <ומראה שיש נשמה אחרת חוץ מזו>. ובגין כך ישתצי הוא ודוכרניה לדרי דרין. <ומשום כך יכלה הוא וזכרונו מן העולם לדורי דורות>. וכבר זכרנו זה בפסוק וייצר:

לא תנאף. סוד הענין הוא שלא ישפיע רק לבת זוגו וגם היא לא תינק מכחות הטומאה כענין שנאמר ולא תטמא את הארץ וכתיב ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה וידעת מה שנאמר על האשה הזונה העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה (משלי ב יז): ספר הזוהר [נשא קכ"ה ב'] רבי חזקיה פתח אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך. <תרגום - רבי חזקיה פתח "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך">. מה גפן זה לא מקבלה עליה אלא מדידיה כך אתתא דישראל קיימא כהאי גוונא. <מה גפן זו אינה מקבלת עליה רק ממינה כך אשה בישראל עומדת באותו אופן>. דלא מקבלת עלה אלא מההוא בר זוגא. <שאינה מקבלת עליה אלא בן זוגה>. ועל דא כתיב כגפן פוריה. <ועל כן כתוב כגפן פוריה>. מאי פוריה פורחא דאפיקת ענפין לכל סטרא. <מהי פוריה שפורחת ומוציאה ענפים לכל צד>. ואן בירכתי ביתך ולא לבר. <ואיפה, בירכתי ביתך ולא לחוץ>. בגין דלא ליתי לשקרא בברית אל עילאה. <משום שלא תבוא לשקר בברית עליון>. ושלמה אמר העוזבת אלוף נעוריה וגו'. <ושלמה אמר "העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה">. מאן ברית אלהיה. <מהו ברית אלהיה>. ההוא אתר דאיקרי ברית. <המקום ההוא שנקרא ברית שהוא היסוד>. והיא איתקשרת ביה בגין כך בירכתי ביתך. <והיא נתקשרה בו משום כך כתוב בירכתי ביתך>. א"ר חזקיה תונבא ליתיה על ההוא בר נש דשביק ליה לאנתתיה דתיתחזי משערא דרישא לבר ואפילו בביתא. <אמר רבי חזקיה חלחלה תבוא על אותו אדם העוזב את אשתו שתראה משערות ראשה לחוץ ואפילו בבית>. ודין הוא חד מאינון צניעותא דביתא. <וזה הוא אחד מאלו צניעות שבבית>. ואיתתא דאפיקת משערא דרישא לבר לאיתתקנא ביה גרים מסכנותא לביתיה. <ואשה המוציאה משערות ראשה לחוץ להתיפות בו גורמת עניות לבית>. וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא וגרים מלה אחרא דשרייא בביתא. <וגורמת שבניה לא יהיו חשובים בדור וגורמת דבר אחר שישרה בבית>. מאן גרים דא. <מי גרם לכל זה>. ההוא שערא דאיתחזי מרישא לבר. <אותו השער שנראה מראשה לחוץ>. ומה בביתא האי כל שכן בשוקא וכל שכן חציפותא אחרא. <ומה בבית כך כל שכן בשוק וכל שכן חציפות אחרת>. ובגין כך בירכתי ביתך. <ומשום כך כתוב "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך">.

אמר רבי יהודה שערא דאתתא דאתגליא גרים שערא לאתגליא. <אמר רבי יהודה שערות ראשה של האשה שנגלו גורמים לשער אחר להתגלות>. ולאפגומא ליה. <שכוחות הסטרא אחרא נאחזים בשערה וגורמים לפגום אותה>. ובגין כך בעיא איתתא דאפילו סרסורי דביתא לא יחמון שערא חד מרישה. <ולכן צריכה האשה שאפילו קורות ביתה לא יראו שער אחד מראשה>. כל שכן לבר. <כל שכן לחוץ>. תא חזי כמה בדכורא שערא הוא חומרא בכולא. <בוא וראה כמו בזכר נמצאות שערות קשים מכל>. הכי נמי לנוקבא. <כך הוא בנוקבא>. פוק חזי כמה פגימו פגים ההוא שערא דאתתא. <צא וראה כמה פגמים פוגם שער האשה>. גרים לעילא. <גורם פגם למעלה>. גרים לתתא. <גורם פגם למטה>. גרים לבעלה דאיתלטייה. <גורם לבעלה שיתקלקל>. גרים מיסכנותא. <גורם עניות>. גרים מלה אחרא בביתא. <גורם דבר אחר בבית>. גרים דאיסתליק חשיבותא מבנהא רחמנא לישזבן מחציפו דילהון. <גורם לסלק החשיבות מבניה, הרחמן יצילנו מחוצפה שלהם>. ועל דא בעיא איתתא לאיתכסייא בזיוייתיה ביתא. <ועל כן צריכה האשה להתכסות בזויות הבית>. ואי עבדת כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים. <ואם עושה כן מה כתוב "בניך כשתילי זיתים">. מה זית דא בין בסיתוא בין בקיטא לא איתאבידו טרפוי ותדיר אישתכח חשיבו דשאר אילנין. <מה זית זה בין בחורף ובין בקיץ אינו מאבד מעליו ותמיד נמצאת בו חשיבות יותר משאר אילנות>. כך בנהא סלקן בחשיבו על שאר בני עלמא. <כך בניה יתעלו בחשיבות על שאר בני העולם>. ולא עוד אלא דבעלה אתברך בכולא בברכאן דלעילא בברכאן דלתתא בעותרא בבנין ובני בנין. <ולא עוד אלא שבעלה מתברך בכל בברכות שלמעלה ובברכות שלמטה בעושר בבנים ובבני בנים>. הה"ד כי כן יבורך גבר ירא יי'. <על זה נאמר "כי כן יבורך גבר ירא יי">. וכתיב יברכך יי' מציון. וכתיב וראה בנים לבניך שלום על ישראל. על ישראל סבא קדישא. <וכתוב "יברכך יי' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך וראה בנים לבניך שלום על ישראל" הוא ישראל סבא הקדוש>:

לא תגנוב. גם איסור הגניבה רומז למרכבה העליונה כי אין ראוי ליהנות רק מן האצילות הבא אליו והגוזל והגונב הרי הוא יונק מכחות הטומאה ומטה צינורות הקדושות לכח הטומאה. ויש מחכמי הקבלה האחרונים שאומרים כי קבלה בידם כי כל הגונב או גוזל חבירו עתיד לתקן מעוותו ולמות מיתה תניינא זהו מאמרם ז"ל כל הגוזל חבירו כאילו נוטל נשמתו שנאמר את נפש בעליו יקח (משלי א יט):

לא תענה ברעך עד שקר. ברעך זה הקב"ה שנאמר זה דודי וזה רעי (שה"ש ה טז). וכן אמרו רבותינו ז"ל אמר הקב"ה לישראל הזהרו שלא תעידו בי עדות שקר הה"ד לא תענה

ברעך זה הב"ה שנקרא ריען של ישראל שנאמר זה דודי וזה רעי. ובעבור כי המצות הם דוגמת בנין וצורה והם סבות למציאות הגוף כי רמ"ח איברים כנגד רמ"ח מצות עשה שס"ה גידין כנגד מצות לא תעשה כל העובר על אחד מהן הרי הוא מעיד עדות שקר בבוראו ופוגם למעלה כי מתכונת הגוף במספר האיברים והגידים וצורתו הכל נעשה לכוונת ענין של מעלה:

לא תחמוד בית רעך וגו'. זאת היא חתימת עשרת הדברות וכך חתמה כנסת ישראל של מעלה בשבחו של הקב"ה שנאמר וכלו מחמדים (שה"ש ה טז) גם רמוז בבית רעך ובאשת רעך לכנסת ישראל. והזהיר שלא יחמוד יפיה להפרידה מן הבנין ועל כן היא עשירית לעשרת הדברות כי היא עשירית לבנין. ואמרו רבותינו ז"ל כי נכללו במצוה הזאת כל המצות שנאמר כל מצותיך אמונה (תהלים קיט פו). והנה עשרת הדברות מתחילות בא' ומסיימות בך'. סימן לדבר א"ך טוב לישראל (תהלים עג א). ואך בגימטריא אהיה והוא טוב לישראל ומלא רחמים. אלהים טוב לברי לבב שאינן יראים ממדת הדין. ומהמספר הזה תבין מאמר רבותינו ז"ל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה כי סוד הקדושה הוא סוד אחדות העשר ספירות זו בזו ולכך אין לפחות מעשרה. ובמסכת כלים מנו עשרה קדושות בארץ ישראל זו לפנים מזו. גם עשר שמות שאינן נמחקין לרמוז על הענין הנכבד הזה. ויש לך לשאול מפני מה מכל תרי"ג מצות נבחרו אלו הי' מצות יותר מכולם. גם מפני מה באלו העשר יש בהם שלש מצות עשה ושבע מצות לא תעשה. ועל השאלה הראשונה יש להשיב על דרך הפשט כי באלו העשרה כלולין כל התרי"ג מצות כמו שכתב רבינו סעדיה ז"ל בפירושו מספר היצירה. אמנם על דרך הקבלה יש לך לדעת כי אלו העשר מצות רומזים לעשר מאמרות כמו שנרמוז. ועל כן יש בהן שלש מצות עשה ושבע מצות לא תעשה כמו שרמזתי לך בסוד שבעת ימי בראשית שלא היו אלא ז' כי הג' ראשונות אין שם יום נתפש בהם וכנגדן השלשה מאמרות הראשונות שהם בראשית ויאמר אלהים יהי אור ויאמר אלהים יקוו המים והבן. כי הג' שהם מצות עשה הם אנכי כבד וזכור ובהן נכללו כל ההוויות וייחודן כי דיבור אנכי כנגד המוח שהוא מקור הכל לכך הקדימו. דבור זכור כנגד הלב. וידעת כי הלב והמוח ראשים באדם העליון כמו שנרמוז בסוד התפילין בגזירת האל. כבוד אב ואם רומז לייחוד הכל. ועל כן נבחרו הג' אלה להיותן מצות עשה. ושבע הנשארים הם מצות לא תעשה ונבחרו משאר מצות לא תעשה כי הם פוגמים בצורה העליונה. כי לא יהיה לך הוא הפך היחוד השני לא תשא שהוא נרגן מפריד אלוף כמה דאת אמר הוצאתיה נאם יי' ובאה אל בית הגנב וכו' (זכריה ה ד'). השלישי לא תרצח שהוא פוסל מטבעו של מלך בידיו שהם ידי עשו.

הרביעית לא תנאף כנגד ואת ברית אלהיה שכחה (משלי ב יז). החמישית לא תגנוב כמו שרמזתי. הששית לא תענה. השביעית לא תחמוד וכבר רמזתי סודם:

<הגה"ה ובפסוק וישכם אברהם בבקר אל מקום אשר עמד שם בפרשת וירא פירש בו הרב וכל העם רואים כפשוטו בשם רבנו סעדיה וקחנו משם. עד כאן ההגה"ה:>.

וכל העם רואים את הקולות וגו'. כבר פירשתי טעם מפני מה קולת חסר. והענין כי לא השיגו ישראל רק בקול אחד. ומשה השיב בחמשה קולות או בז' לפי כוונת:

החכם רבי עזרא. ורואים פירושו משיגים או פירושו במראה הנבואה:

ספר הבהיר וכל העם רואים את הקולות וכי נראין קולות אלא רואים את הקולות אותן קולות שאמר דוד קול יי' על המים. קול יי' בכח. ואומר בכח ידי עשיתי (ישעיה י יג). ואומר אף ידי יסרה ארץ (ישעיה מח יג). קול יי' בהדר. ואומר הוד והדר פעלו. ואומר קול יי' שובר ארזים (תהילים כ"ט:ז") זו קשת שמשברת עצי ארזים ועצי ברושים. קול יי' חוצב להבות אש. זה שעושה שלום בין האש ובין המים שחוצב האש ומונע אותו מללחוך המים גם מונע המים מלכבותו. קול יי' יחיל מדבר. שנאמר ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם תהלים יח נא) יותר מן המדבר. קול יי' יחולל אילות וגו'. דכתיב השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באיילות השדה (שה"ש ב ז') הא למדת שבשבע קולות נתנה ובכלם נגלה אדון העולם וראום והיינו דכתיב וכל העם רואים את הקולות עד כאן. והנה הקול הראשון הוא על המים רמז למימי החסד העליונים ולא הוצרך להביא לו ראיה. קול השני קול יי' בכח הביא עליו ראיה אף ידי יסדה ארץ שהיא השמאלית והרמז למדת הגבורה ועל כן אמר אחריו וימיני טפחה שמים. הקול השלישי קול יי' בהדר הביא עליו ראיה הוד והדר פעלו. הקול הרביעי קול יי' שובר ארזים זו קשת רמז בו לצדיק הנקרא כך שנאמר עריה תעור קשתך (חבקוק ג ט') הפך הצדיק אבד (ישעיה נז א). והבן מה שאמרו רז"ל בפסוק זה. הקול החמישי הוא חוצב להבות אש הוא השלום והאמת שעושה שלום בין האש ובין המים. הקול הששי קול יי' יחיל מדבר הביא עליו ראיה ועושה חסד למשיחו והרמז לנצח שהוא ענף החסד. הקול השביעי קול יי' יחולל אילות והביא עליו באילות השדה כבר ידעת כי האילה רמז לשכינה והבן מלת יחולל. ופירוש בצבאות או באילות השדה כי צבאות אות בצבא שלו והרמז לתפארת ישראל. באילות השדה רמז לשכינה והשדה הוא שדה של תפוחים זהו כי גם אילת בשדה ילדה ועזוב (ירמיה יד ה). והמשל על גלות השכינה וכן אילת השחר תהלים כב א) כי אילת היא לשחר כמה דאת אמר יי' בקר תשמע קולי (תהלים ה ד'). ובעבור כי ישראל לא השיגו רק באחרונה על כן אמר לפידים ושופר והר עשן והבן זה:

ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. כתב הרב ז"ל תרגם אונקלוס ולא יתמלל עמנא מן קדם יי' ולא עשה כן בשאר המקומות כי תרגם וידבר אלהים ומליל י"י הטעם לאונקלוס מבואר שלא נאמר בכל מתן תורה דבור השם לישראל רק מתוך האש ומן האש שמעו והוא מה שהשיגו הם וכן מן השמים ועל דרך האמת מתוך השמים והוא מתוך האש בשוה. והנה כשראה אונקלוס בכאן ואל ידבר עמנו אלהים שלא הוזכר בו מחיצה לא ראה לתרגומו ולא ימלל עמנא י"י ואין בלשונו כנוי למלת אלהים ולכך שלל בכאן מהם הדבור ממש. ומן המופלא בחכמת אונקלוס שלא הזכיר במעמד הר סיני יקרא די"י או מימרא די"י ותרגם אנא מתגלי לך. ואתגלי יי' על טורא דסיני ולא תרגם יקרא דיי' כמו שתרגם תחלה הר האלהים לטורא דאיתגלי עלוהי יקרא דיי' כן עשה בכל מקום שהוזכר השם המיוחד בירידה הזאת. אבל כאשר יזכיר הכתוב אלהים תרגם לקראת האלהים לקדמות מימרא דיי' בא האלהים איתגלי לכון יקרא דיי' אשר שם האלהים דתמן יקרא דיי'. וכן אמר ומן קדם י"י מתעני ליה בקל ומה שתרגם את הדברים האלה דבר ה' מליל י"י טעמו מפני שכתוב פנים בפנים והמשכיל יבין עכ"ד ז"ל:

ויאמר יי' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. כבר פירשתי מלת כה והשמים הם השמים העליונים פנים המאירים. אהלי כסף ואלהי זהב הם זרועות עולם והזהיר שלא יעבדום על ידי קציצה כירבעם בן נבט שקיצץ בין גולות עליות לגולות תחתיות:

מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. הרמז לשכינה האדומה ממדת הדין כדכתיב אש תמיד תוקד על המזבח. ואומר אזכיר את שמי ולא אמר תזכיר והסוד כי אזכיר מלשון יי' זכרנו. ושמי רמז לשכינה. והנה אזכיר את שמי כמו אפאר את שכינתי כי שם צוה יי' את הברכה (תהלים קלג ג'). ועל כן אבא אליך וברכתיך. וכן תרגם אונקלוס דאשרי שכינתי. והענין כמו שהיה הלל הזקן אומר אם אתה תבוא אל ביתי אני אבוא אל ביתך ר"ל אם תדע ליחד את שם המיוחד ולהאציל אליו הברכה שמצינו שנקרא שמו של הקב"ה בית שנאמר לביתך נאוה קודש (תהלים צג ה). גם אני אבוא אל ביתך ואתקן צורכי גופך כמו שאמר בספר הבהיר צדיקים וחסידים שבישראל שבהן מתפרנס הלב והלב מפרנסם. והחכם רבי עזרא כתב צריך אתה להתעורר במלת אזכיר ולדעת כי הם דברי המלך השוכן עליו. ונרמז עוד בזה הפסוק שאין רשאין להזכיר את השם בגבולין רק בא"ד ולא ככתבו רק במקדש וכבר פירשתי הטעם בפרשת ואלה שמות ומשם תשכיל:

ספר הבהיר כתוב אחד אומר ויט שמים וירד (שמואל ב' כב י) וכתוב אחד אומר וירד יי' על הר סיני וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם. כיצד אישו הגדולה היתה בארץ שהוא קול אחד ושאר קולות היו בשמים. שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה. בפרק שני דייני גזילות אמר רב ענן כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח. כתיב הכא מזבח אדמה וכתיב התם וכפר אדמתו עמו. ואעפ"כ אמרו רבותינו ז"ל אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה. ויש בזה סוד כי המתים בחוצה לארץ אין רוחם נכנסת למקום מנוחתם מיד מפני כחות הטומאה שבחוצה לארץ ומערבבין אותה אמנם בארץ ישראל אין בה כחות אחרות כי היא חלק י"י ומיד תמצא מנוח לכף רגלה:

אם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחלליה. פשטו ידוע כי החרב הוא המחריב את העולם ועשו אשר שנאו השם יורש החרב שנאמר ועל חרבך תחיה והחרב כחו גם בשמים כי במאדים ובמזלות הדם החרב יצליח ובהם תראה גבורתו לכך לא יובא בית יי' וזהו הטעם שהזכירו הכתוב בפירוש אמר לא תבנה אתהן גזית כי בהניפך עליהם ברזל לעשותן הנפת עליה חרבך המרצח ומרבה חללים וחללת אותם ומפני זה לא היה במשכן ברזל כי גם יתידותיו עשה נחשת ושלמה הוסיף במצוה שלא נשמע כלי ברזל בבית בהבנותו. ולפי האמת רמז הנה כי המדה הזאת חפצה בטובתן של ישראל ואינה מדקדקת עמהם לרוב חטאם. ולכן אין לבנות אבניה גזית רק אבנים שלמות כי אבני גזית הם רמז לכחות הטומאה המקטרגין ומדקדקין לכל עון ולכל חטאת לפיכך אינן ראויין למזבח כפרה כי הם מקטרגות זהו גדר דרכי בגזית (איכה ג ט') ולפיכך אבני מזבח לכפרה באין אע"פ שאין האבן מכוונת אלא מכאן רחבה ומכאן קצרה היא רצוייה למזבח העולה זהו כי חרבך הנפת עליה ותחלליה. והרמז לחרב נוקמת נקם ברית וזהו אמרו ותחלליה כמה דאת אמר אל תחלל את בתך להזנותה והבן זה. אמנם בנין הבית היה באבני גזית שנאמר אבנים גדולות אבני גזית (מלכים א' ה לא) עשויות בדקדוק ומדה ידועה ואם יש בם מקומות שאין שווין מכה בפטיש עד שישתוו. והטעם כי כשאין הצנורות נמשכין אליה מעולם הרחמים אז היא חרב נוקמת נקם ברית ועל כן נקרא מקום ישיבת הסנהדרין לשכת הגזית כי אין מרחמים בדין:

ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו טעם מצוה זו לפי פשטה ידוע הוא דרך כבוד של מעלה. ועל דרך הקבלה יש לדעת כי המזבח רמז לשכינה המקבלת מן הצדיק הנקרא ברית של מעלה ובחבור ההוא ברכה ושפע בא לעולם והפוסע על גבי המזבח ומגלה ערותו עליו גורם פירוד למעלה שנאמר ונרגן מפריד אלוף (משלי טז כח)

שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. מוסף על זה כי הוא כמשתמש בשרביטו של מלך:

משפטים

ואלה המשפטים:
אשר תשים לפניהם. אמרו רבותינו ז"ל כל התורה כולה תלויה במשפט לכך נתנה הקב"ה אחר מתן תורה וצריכין הדיינים לידע כי הקב"ה עמהם בדין שנאמר אלהים נצב בעדת אל (תהלים פב א). ועל כן מצוה לשמוע אליהם כי השכינה מסכמת עמהם. ובמדרש תלים אלהים נצב בעדת אל הוא שאמר הכתוב כי המשפט לאלהים הוא. וכן ביהושפט הוא אומר כי לא לאדם תשפוטו (ד"ה ב' יט ו) שלא יאמרו הדיינים לעצמינו אנחנו יושבים אלא אמר הקב"ה הוו יודעין כי עמכם אני יושב שנאמר אלהים נצב בעדת אל אני י"י אוהב משפט (ישעיה סא ח) ואם הטיתם אותי אני אטה אתכם שנאמר וקרבתי אליכם למשפט (מלאכי ג ה'). מדרש רות (זוהר חדש ע"ז טור ג') פתח ההוא סבא ואמר ויהי בימי שפוט השופטים בזמן שהקב"ה דן את העולם למי דן תחילה לאותן שהן דנין את העולם הן דנין את העולם ומי דן להם הקב"ה. מפני קלקול הדין רעב בא לעולם כל זמן שבא אינו בא אלא בעון ראשי העם. כי ההוא דאמר ר' יודן מאי דכתיב רב אוכל ניר ראשים ויש נספה בלא משפט. רב אוכל כשיש סיפוק מן אוכל בעולם. ניר ראשים הם זורעים ואוכלים לשובע וכשאין אוכל בעולם יש נספה בלא משפט. יש מי שעומד בשלוה ונספה מן העולם על איזה עון על עון שמקלקלין את הדין ומעותין אותו. ואי תימא אם הגדולים חוטאים בלא משפט שלא עשו משפט בעולם הקב"ה בא להרוג את העניים בשבילם אלא העניים הם כליו של הקב"ה והם קרובים אליו וכשהרעב בא לעולם הם צועקים אליו והקב"ה שומע להם ומעיין עליהן ודן לאותן שגירמו צער זה על העניים ונספין מן העולם קודם זמנם. דא"ר יודן כל דיין שאינו מחמיץ את הדין אין מחמיצין דינו מלמעלה ומסתלק מן העולם קודם זמנו ההוא דאמר ויש נספה בלא משפט. יש מי שאינו דן את הדין לאמיתו ומקבל עליו שכר מאת הקב"ה ויש מי שדן את הדין לאמיתו ונתפס עליו לפני הקב"ה. הדן דין אמת לאמיתו ונתפש כגון דיין שמדקדק דקדוקין לזכות לרשע דתנינא בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה או מפני שהזמן גורם לו והדיין מסלק עצמו מלהענישו ומדקדק בענין הדין למצוא פתח לזכות אותו מן הדין ממש והוא דין כשהקב"ה דן את העולם אותו הדיין נתפש עליו ומסתלק מן העולם קודם זמנו ואם לאו עליו כתיב לא נין לו ולא נכד בעמו כשעצמו אינו נתפש נתפש זרעו.

יש מי שאינו דן את הדין לאמיתו ומקבל עליו שכר כגון אבא שראה מחבר לאשת איש ומחבקה ומנשקה אפיק לון לקולפון וקטיל לון לאו דבני הריגה נינהו אלא לעשות סייג לתורה דלא תימא דינא אפיק לי בדין תורה וסגי לי. אלא דיינא דלא עבד סייג לתורה אין לו סייג בעולם הזה ובעולם הבא סייג שלו נין ונכד עצור ועזוב. האי בעולם הזה. בעולם הבא מעבירין ממנו אותם מעשים טובים שהם סייג לעולם הבא לאדם כי הא דאמר ר' נורי עשו סייג לתורה בדיל דתירתון חיים בהאי עלמא ובעלמא דאתי:

ספר הזוהר [ח"ג פ"ה ע"ב] תא חזי קב"ה שביק כורסייה דדינא בשעתא דדייני יתבי. <תרגום - בוא וראה הקב"ה משים כסא הדין בשעה שהדיינים יושבים>. הה"ד כונן למשפט כסאו. <זה שכתוב "כונן למשפט כסאו">. דמתמן אתתקן כורסיה דקב"ה. <ומשם מתתקן הכסא של הקב"ה>. ומאן אינון כורסייה אילין אינון צדק ומשפט. <ומי הוא הכסא שלו אלו הם צדק ומשפט>. הה"ד צדק ומשפט מכון כסאך. <זה שכתוב "צדק ומשפט מכון כסאך">. ומאן דדאין דינא בעי למידן בכורסייא דמלכא. <ומי שדן דין צריך לדון בכסא המלך>. ואי פגים חד מינייהו כאילו פגים בכורסייה דמלכא. <ואם פוגם אחד מהם כאילו פוגם בכסא המלך>. וכדין קב"ה אסתלק מביניהו ולא קאים בדינייהו. <ואז הקב"ה מסתלק מבין הדיינים ואינו קם בדין שלהם>. אמר עתה אקום יאמר י"י וגו'. <ואומר "עתה תקום יאמר יי' וגו'>. ורוחא דקודשא אמר רומה על השמים אלהים. <ורוח הקודש אומר "רומה על השמים אלהים">:

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם. התחיל המשפט הראשון בעבד עברי מפני שיש בשלוח העבד בשנה שביעית סוד שמטין ויובלות ובמקומו יתבאר בגזירת האל. ואמרו רבותינו ז"ל כל שביעי חשוב למעלה רקיע השביעי חביב שמים רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות ערבות חביב שנאמר סולו לרוכב בערבות (תהלים סח ה). בארצות השביעי חביבה ארץ אדמה ארקא גיא נשייה חלד תבל. תבל חביבה שנאמר ישפוט תבל בצדק (תהלים ט ט'). בדורות השביעי חשוב. אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד חנוך והוא חביב שנאמר ויתהלך חנוך את האלהים. בבנים השביעי חשוב אליאב אבינדב שמה יהונדב אונם שפטיה דוד השביעי והוא חשוב מכולם. במלכים השביעי חביב שאול איש בושת דוד שלמה רחבעם אביה אסא והוא החביב שנאמר ויקרא אסא אל י"י אלהיו (ד"ה ב' יד י). בשמיטות השביעית חביבה שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה. בשנים השביעית חבביה שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה. בימים השביעי חשוב שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי. בחדשים השביעי חביב הוי אומר בחודש השביעי. וטעם והגישו אל הדלת או אל המזוזה

וגו'. ידעת מה שאמרו בו רבותינו ז"ל לפי הפשט. ועוד יראה לי לומר כי אחרי שהעבד עבד שש שנים יצא מכלל שש קצוות ולא רצה לצאת לחפשי בהכנסו בשביעית אשר שם עבד חפשי מאדוניו צוה הכתוב שיגישהו אדוניו בפתח היכל שביעי ולא יכנס בפנים רק תרצע אזנו העשויה כדמות אל"ף בפתח הנזכר והבן. ואמה העבריה יוצאה בסימנים מפני שניתן לה זוג קודם יצירה ובבא עת נשואיה יוצאה מרשות אדוניה לבן זוגה כי מי"י יצא הדבר שנאמר מ"י אשה לאיש. וטעם ועבדו לעולם ידעת מה שפירשו רבותינו ז"ל לעולמו של יובל. וכתב הרב ז"ל והמשכיל יבין כי לעולם כפשוטו כי העובד עד היובל עבד כל ימי עולם ולשון מכילתא רבי אומר בא וראה שאין עולם אלא חמשים שנה שנאמר ועבדו לעולם עד היובל וזהו והיה לך עבד עולם. לחפשי בגימטריא לחמשים:

וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת. אפשר שהזכיר שתי מיתות רמז למותא תנינא. וכבר רמזתי ענין העשרה הידועים. וכן כי ביום אכלך ממנו מות תמות. אפשר שהזכיר ב' מיתות רמז למותא תניינא. דוגמא לדבר אמרו רבותינו ז"ל הכרת תכרת הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא. וצריך אני לעוררך בסוד ארבע מיתות בית דין. סקילה שריפה הרג וחנק. אף כי לפי הפשט כל אחת מהן כבדה מחברתה והכתוב בירר לכל חטא מיתה הראויה לו מ"מ דע כי מיתת האדם היא על יד מלאך המות המקבל כחו ממדת הדין המשתנית לכמה דינין חלוקים. הריגת הסייף מורה לחרב נוקמת נקם ברית העליון. מיתת חנק כי המרה את פי י"י הרומזת למדת הדין. הסקילה באבנים מורה לאבן פינתה כי קעקע אותה מן הבנין. השריפה מורה בי פגעה בו אשו הגדולה שאמר הכתוב ואת האש הגדולה הזאת:

עין תחת עין וגו'. כבר ידעת כי זה הפסוק אמרו רבותינו ז"ל שאינו כפשוטו אלא לממון גם פסוק כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו. הכוונה בו לממון דבר הניתן מיד ליד וכן וקצותה את כפה וכן בעליו יומת. ואולי תשאל אחרי שאין הכוונה בו ככתבו למה נכתב כך לתת מקום למינים לרדות והתשובה היא מה שאמרו רז"ל שבעים פנים לתורה. ופירוש המצוה כפי פשוטה ניתן בתורה שבעל פה ואחריה נלך. אמנם בא לשון הפסוק בענין אחר שיובנו בו הפנים האחרים שלא היו מובנים בלתי הלשון ההוא. דוגמא לדבר באומרו עין תחת עין האמת הוא כפי הקבלה כי החובל בחבירו חייב בחמשה דברים. אמנם נכתב כך לסוד גדול מאוד כי כבר רמזתי כי צורת האדם כולה באיבריו ותבניתו נעשית על צורת האדם העליון והנה בהיות איברי האדם על כוונת הבריאה יהיו איבריו דוגמת כסא לאיברים העליונים ומוסיף בהם כח והמשכה מאפיסת האין ובהפך הפך זהו סוד כאשר יתן מום באדם הידוע כן ינתן. והבן זה מאוד. גם רבינו סעדיה גאון ז"ל

כתב בספר האמונות אילו דברה תורה כל ענינה בלשון כוללת ובכוונה אחת לא יכלנו לדעת כל סתרי החכמה והבינה שהתורה כוונה בחכמה אף על פי שלא פירשה כי דברי תורה יש להם פנימי וחיצון גלוי ונסתר שנאמר אחת דבר אלהים וגו':

כי יפתח איש בור וגו'. ספר הזוהר [נשא קכ"ב א'] ר' יצחק ורבי יהודה הוו אזלי מאושא ללוד. <תרגום - רבי יצחק ורבי יהודה היו הולכים מאושא ללוד>. אמר ר' יהודה נימא מילין דאורייתא וניזיל. <אמר רבי יהודה נאמר דברי תורה ונלך>. פתח ר' יצחק ואמר כי יפתח איש בור וגו'. <פתח רבי יצחק ואמר "כי יפתח איש בור" וגו'>. מה כתיב בתריה בעל הבור ישלם. <מה כתוב אחריו "בעל הבור ישלם">. ומה על דא כך מאן דגרים לאבאשא עלמא בחובוי על אחת כמה וכמה. <ומה על זה כך, מי שגרם להרע לעולם בחטאיו על אחת כמה וכמה>. אלא תוהא אע"ג דאבאיש עלמא אית ליה תשובה. <אלא תמה אני אף על פי שהרע לעולם מועילה לו תשובה>. דהא כתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וכתיב והתודו והשיב. <שהרי כתוב "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם" וכתוב "והתודו על חטאתם והשיב">. אלא ודאי דא מהניא להו בגין דעבד תשובה כביכול עביד ליה ממש. <אלא ודאי זה מועיל להם כיון שעשה תשובה כביכול הוא עושה אותה ממש תשובה דהיינו תשב ה' אל ו'>. דההוא מאן דפגים לעילא אתקין ליה לתתא. <כי מה שפגם למעלה תקן אותו למטה>. ובמה בתשובה. <ובמה בתשובה>. ותשובה אתקין כולה לעילא אתקין לתתא אתקין לגרמיה אתקין לכל עלמא. <ותשובה מתקנת הכל, מתקנת למעלה ומתקנת למטה ומתקנת את עצמו ומתקנת לכל העולם>. וכבר רמזתי זה:

מכשפה לא תחיה כי שוכב עם בהמה מות יומת. זובח לאלהים יחרם בלתי לייי'. כבר ביארנו כי כשפים ומעשה שדים נשפעין מרוח הטומאה ואף כי ענייני הכשוף קצתם נעשים בעירוב היסודות והרכבתם כמו שאמרו רז"ל קמיע של עיקרין מ"מ יש נעשים בדיבור לבד כי יש כח בדברי האדם כמו שרמזתי בסוד התפלה. מדרש רות (זוהר חדש פ"א טור ב') אשר מעולם אנשי השם מאי אנשי השם דאילין נפילין אוליפו בעלמא שם בכל מלה ומלה לאשלמא חרשייהו. <תרגום - "אשר מעולם אנשי השם" מהו אנשי השם הם הנפילים שלמדו שם בכל דבר ודבר שבעולם להשלים כשפיהם>. רבי עזריא שאיל לרבי יוסי איש כפר אונו מאי טעמא חרשין אינון בנשייא לא בגברייא דכתיב מכשפה לא תחיה ולא כתיב מכשף. <ר' עזריה שאל את רבי יוסי איש כפר אונו מהו הטעם שהמכשפים נמצאים בנשים ולא בגברים שכתוב מכשפה לא תחיה ולא כתוב מכשף>. אמר ליה כתיב לא תאנה אליך רעה. <אמר לו כתוב "לא תאונה אליך רעה">.

דא סיטרא דנוקבא ודאי. <רעה זה צד הנוקבא ודאי>. ונגע לא יקרב באהלך דא הוא דכורא. <(המשך הפסוק)>. <"ונגע לא יקרב באהליך" זה הוא זכר>. ומן נוקבא כל זיינין חרשין וכל עומקין בישין אתיין לעלמא. <ומן הנוקבא הם כל מיני כשפים וכל העומקים הרעים הבאים לעולם>. הה"ד ומוצא אני מר ממות האשה וגו'. <זה שכתוב "ומצא אני מר ממות את האשה" וגו'>. אסורים ידיה. <ומסיים הפסוק "אסורים ידיה">. רבי ינאי ור' יוסי חד אמר כל הנוגע באשה או המקבל מידה לידו לא ינקה מדינה של גיהנם. <רבי ינאי ורבי יוסי אחד אמר כל הנוגע באשה או מקבל מידה לידו לא ינקה מדינה של גיהנם>. שנאמר יד ליד לא ינקה רע. <שנאמר "יד ליד לא ינקה רע">. ההוא דכתיב אסורים ידיה ודאי. <זה שכתוב "אסורים ידיה" ודאי>. וחד אמר מן הנקבות באות כל מיני נחש וכשוף וכל הרהורים רעים ואלמלא שאסורים ידיה ולא שבקין היו הורגין וממיתין בני העולם בכל עת ובכל זמן. <ואחד אמר מן הנקבות באים כל מיני נחש וכישוף וכל ההרהורים הרעים ואלמלא שאסורים ידיה ולא היו מונעים אותה היו הורגות וממיתות בני העולם בכל עת ובכל זמן>. ולא אתקפא נוקבא אלא בחילא דדכורא. <והנקבה אינה מתגברת אלא בכח הזכר>. דכיון דהיא שראת בעומקא דיליה ידעת לאומאה לבר נש דיליה לאשלומי רעותא. <כיון שהיא שורה בעומק שלו ויודעת ממנו להשביע את האדם שימלא רצונה>. ובמה. <ובמה היא משביעה>. בשם במילין עמיקין בשמא מסאבו. <בשם, בדברים עמוקים של שם הטומאה>. ועל דא עובדא בה תלייא ומילין בדכורא ותרווייהו מן נוקבא מתערי. <ועל כן המעשים תלויים בנקבה והדיבורים בזכר ושניהם מתעוררים מן הנקבה>. ובגין כך כל זיינין חרשין משתכחין. <בנוקבי ולא בדכורי. <ומשום זה כל מיני הכשפים נמצאים בנקבה ולא בזכר>. תנן העובר בין שתי נשים אם נדות הן נכפה. <למדנו העובר בין שתי נשים אם הן בנדותן נעשה חולה>. ואם אינן נדות עין הרע שולט בו בגופו או בממונו. <ואם אינן נדות עין הרע שולטת בו בגופו או בממונו>. כי הא דרבי יוחנן בר שמלאי. <כמו זה דרבי יוחנן בר שמלאי>. זמנא חדא הוה בדרך קסרין עבר בין תרין נוקבי ממה דאיסתכלו ביה איסתכן מיד בגופיה ובממוניה. <שפעם אחת היה בדרך קסרין עבר בין שתי נשים מזה שהסתכלו בו נסתכן מיד בגופו ובממונו>. מאי טעמא. <מהו הטעם>. בגין דההוא רוח בישא שראת עילווי ויכיל לנזקא. <משום שרוח רעה שורה עליהן ויכול להזיק>. מאי תקנתיה לימא הכי זי"ל זי"ל דומ"י דומ"י אעדי וקטור דקטר לא לך ולא לי. <מהי תקנתו שיאמר כך, לכי לכי דומי דומי הסירי קשר הקשר לא לך ולא לי>. לבתר יתחיל באל ומסיים באל. <ואחר כך יתחיל באל ויסיים באל>. יתחיל באל דכתיב אל מוציאם ממצרים. <יתחיל באל

שכתוב "אל מוציאו ממצרים">. ויסיים באל כי לא נחש ביעקב. <ויסיים באל "כי לא נחש ביעקב.מה פעל אל">. ויזיל ליה ולא ישגח אבתריה. <וילך לו ולא יביט לאחריו>. רב הונא הוה סליק מבבל. <רב הונא היה עולה מבבל לארץ ישראל>. וכד סליק להתם איערע בחד כפר חמא ההיא איתתא דהוה אתיא אבתריה. <וכשעלה לשם פגש בכפר אחד את אותה אשה שהיתה באה אחריו>. ארימת מיין אכתפוי ונטילת עפרא מרגלוי. <וזורקה מים על כתפיו ולקחה עפר מתחת רגליו>. אהדר רישיה ואמר לה עביד וטול ברתי דהא כלא כלום גבאי אבל גוזר אני עליך בלבילא דעתך. <החזיר ראשו ואמר לה עשי וקחי בתי שזה כלום לגבי אבל גוזר אני עליך שתתבלבל דעתך>. לבתר אמר לה לא בגיני אלא בגין דלא תקטול בני אנשא אחראין. <אחר כך אמר לה לא בשבילי גזרתי עליך אלא כדי שלא תהרגי בני אדם אחרים>. וכך הוה אתבלבל דעתה ולא ידעה מידי ומייתא. <וכן היה שנתבלבלה דעתה ולא ידעה כלום ומתה>. ועל דא כתיב לא תאונה אליך רעה וגו'. <ועל זה כתוב "לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך">. תני רבי חייא טוב לפני האלהים ימלט ממנה. <למד רבי חייא "טוב לפני האלהים ימלט ממנה">. ממאן. <ממי>. מההיא אתתא דכתיב בה אשר היא מצודים וחרמים. <מאותה אשה שכתוב בה "אשר היא מצודים וחרמים">. בא וראה בזמן שהרעב בעיר לא יראה אדם עצמו ולא יתהלך יחיד מפני שמלאך המות נמצא שם ויש לו רשות לחבל. ועל דא כתיב ויאמר יעקב לבניו למה תתראו. כיוצא בו בזמן שהדבר בעיר יסגור אדם עצמו ולא יתראה בשוק כיון שניתן לו רשות מי שפוגע בו ניזוק ואיהו ממחייב בנפשיה בא וראה עשר שנים היתה נעמי בשדה מואב ומפני מה נענשו מחלון וכליון מפני. <שלקחו נשים מואביות אין לך נשים מתעסקות בנחש ובנשוף כבנות מואב מאי כתיב ויצמד ישראל לבעל פעור. כיון דאכלו בחרשייהו מיד הוו סגדין לטעות. <תרגום - כיון שאכלו בכשפיהן מיד היו משתחוים לאלהיהן>. ויצמד רבי חייא אמר כהני צמידים תכשיטין הכי הוו מתחברן לבעל פעור. <"ויצמד" רבי חייא אמר כצמידים האלו התכשיטים כך היו מתחברים בבעל פעור>. בחרשיהון דנשיא מנלן. <ושואל מאין שישראל עבדו לבעל פעור מפני הכישוף של הנשים>. דכתיב הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם. <ומשיב שכתוב "הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם">. בעצת בלעם לא כתיב אלא בדבר. <בעצת בלעם לא נאמר אלא בדבר בלעם>. אוליף לון מלה בפומא. <שבלעם למד את אותן הנשים דברים בפה>. דהא חרשין וקסמין לא הוו בעלמא כוותייהו. <כי מכשפים וקוסמים לא היו בעולם כמוהן>. אבל מילין בפומייהו לאשלמא חרשייהו לא ידעי. <אבל הדברים שבפה להשלים הכשפים לא היו יודעות>. ועל דא בדבר בלעם עבדו ואשלימו חרשייהו ויכילי

להו. <ועל כן בדבר בלעם שלימד אותן עשו והשלימו כשפיהם ויכלו להם>. הנך רואה כוונתם כי על כן אמר מכשפה רמז לעיקר קבלתה. ועל כן מזכירים בקמיעות שם האם ולא שם האב. ובפרק במה אשה נשבה אמר אביי אמרה לי אם כל קמיעי בשמא דאמא וכל קטרי בשמאלא ועל כן רוב המתעסקים בענינים אלו פגומין כענין הנאמר בנביאי הבעל ויתגודדו כמשפטם (מלכים א' יח כח). הבן אומרו כמשפטם ולא כמנהגם:

ספר הזוהר [פקודי רל"ז א'] תא חזי אית מאן דעביד חרשין ולא אצלח בידוי דהא לעובדין איליין גבר מתקנא אצטריך. <תרגום - בוא וראה יש מי שעושה כשפים ואינו מצליח בידו כי לעבודות אלו צריך לאיש מתוקן>. תא חזי מבלעם דאיהו הוה מתקנא לאינון חרשי דיליה לאצלחא בידוי. <בוא וראה ומבלעם שהוא היה מתוקן לאלו הכשפים שלו, להצליח בידו>. בגין דכתיב ונאם הגבר שתום העין. <שכתוב "ונאם הגבר שתום העין">. דחד עינא סתים תדיר. <שעין אחת שלו היתה סתומה תמיד>. וחיזו דעינוי לא הוה באורח מישור מומא הוה ביה בעינא. <ומראה עינו לא היה בדרך ישר, מום היה לו בעינו>. כתיב ושלח ביד איש עתי המדברה. <וכתוב "ושלח ביד איש עתי המדברה">. זמין בכולא חיזו דעינוי דלא איתכשר. <שהאיש יהיה מזומן לגמרי שמראה עיניו לא יהיה בדרך הישר>. אבל רוחא דקדשא מאן דאישתמש בהדיה מה כתיב כל איש אשר בו מום לא יקרב. <אבל רוח הקדש מי שישתמש בו מה כתוב "כל איש אשר בו מום לא יקרב">. זהו מאמרם בשבת מזליה דהאי גברא מקבל כתבא מזליה דהאי גברא לא מקבל כתבא והבן זה. ועל כן רוב עניינים אלו נעשין בלילה ובעיגולים ובגחלים לוחשות והקטרות כידוע לבעלי הנגרומנציאה ולזה נסמך פסוק זה לפסוק כל שוכב עם בהמה מות יומת והבן זה מאוד. מוסף על זה אף לפי הפשט רמז לנו ענין גדול באיסור רביעות בהמה שהכניס הברית בכחות הטומאה הנקראת בהמה ומשנה סדרי בראשית. ויש מחכמי הקבלה שאמרו בסוד ואת הבהמה תהרוגו כי היא היתה ראויה לכך בעוברה על אחת מן העריות וזהו שכתוב בעריות ונכרתה מעמיה כי אין לה הכירא יותר בעמיה רק בבהמה לפיכך ואת הבהמה תהרוגו כי כל דרכיו משפט. ועוד אמרו בעונש הבא על הבהמה כי סופו לעטלף כי נתעטף בעבירות ודוקא כשלא עשה תשובה ואם קבלה נקבל. ושמא כי בזה נחלקו רבותינו ז"ל במנחות אם יש לברך שלא עשני בהמה והבן זה. גם נסמך לו זובח לאלהים יחרם. בעבור שהזובחים למלאכיו יחשבו לעשות רצונו שיהיו להם אמצעיים להפיק רצון ממנו יתעלה על כן אמר בלתי ליי' לבדו. או אפשר שירמוז על ההקטרות הנזכרות וזהו יחרם והבן זה. נרמז בפסוק זה כי כוונת שחיטת הקרבנות היא לתפארת ישראל בחבור הכל שנאמר לרצונכם תזבחוהו. וידעת פירוש

רצון לו ולמדת הדין והבן זה. ויש עוד מפרשים כי אזהרת זובח לאלהים יחרם היא שלא יעבוד למדת הדין ע"י קציצה זהו אמרו בלתי ליי' לבדו:

אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו. פשטו ידוע וטעם בא השמש כי אז ממשלת מדת הדין קשה ולא תפגע בו. ויש עוד לרבותינו ז"ל בפסוק זה ענין נכבד רומז לסוד העבור ואמרו שזה הפסוק מדבר על נשמת האדם שצריך להפקידה בכל לילה להקב"ה כמו שנאמר בידך אפקיד רוחי (תהלים לא ו) ורמזו בלא תחבול בגד אלמנה על לא תקום פעמים צרה (נחום א ט') והבן זה:

כן תעשה לשורך ולצאנך וגו'. כבר ביארתי כי הטעם הוא שתעבור עליו השבת כי אין שבעה בלא שבת:

ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו. כי דבקות ישראל הוא במקום הקודש כמה דאת אמר כי חלק יי' עמו. ובשר בשדה טרפה הנזכר הוא שדה של תפוחים ואחרי שנטרפה ע"י חיות היער בשדה הנזכר אין ראוי לישראל לאכלה רק ליתן אותה לכלב הידוע שהלקהו ויתגרה בו ויכשכש לו בזנבו ועולתה קפצה פיה ולא יחרץ כלב לשונו וזהו טעם או מכור לנכרי כי משם כחו. ומכאן תבין טעם כיבוס בגדי האוכל נבלה וטריפה שנאמר וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה וכבס בגדיו. ויש מחכמי הקבלה האחרונים מפרשים סוד הנבלה והטרפה לסוד העיבור והרמז אל תתן לחיית נפש תוריך (תהלים עד יט) וכתיב הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי (תהלים כב כא). ועל כן אסור לשחוט בסכין שיש בו פגימה שלא לצערה ואם נטרפה רמז כי באותו אבר חטא ועדיין לא נצרפה לגמרי ואמרו כי עונש האוכל נבילות להכעיס ולא שב רמוז בזה הפסוק לכלב תשליכון אותו ואם קבלה נקבל. וכבר ידעת כי ע' מיני טרפיות הן שמנו רבותינו זכרונם לברכה במסכת חולין גם ידעת כי ענפים יש באילן העליון וכשנטרפה באחת מהן אסורה באכילה והבן זה:

ושש שנים תזרע וגו'. והשביעית תשמטנה וגו'. ענין זה יתבאר בסוד השמיטה בגזירת האל. ועוד נרמז בפסוק זה סוד אומר שתהיה הארץ העליונה זרועה וכלולה משש קצוות הנקראים שנים שנאמר בקרב שנים חייהו (חבקוק ג ב') וכשתהיה זרועה מכולן אז תאסוף תבואתה כמה דאת אמר ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט ו'). אמנם והשביעית תשמטנה ונטשתה כי יהיה הפסק הנשמות וזה סוד גדול:

לא תזבח על חמץ דם זבחי וגו'. אמרו זכרונם לברכה לא תשחט את הפסח ועדיין החמץ קיים. וסוד הענין הזה הוא שלא להראות בפעולותיו לתת כל הכח למדת הדין בלתי כח השם הגדול יתעלה כי כפי פעולות הנעשין למטה כך נעשין למעלה:

ראשית בכורי אדמתך וגו'. סוד הבכורים הוא לכנסת ישראל ובמקומו יתבאר בגזירת האל:

לא תבשל גדי בחלב אמו. לפי הפשט הוא מפני האכזריות שיחלב אדם הבהמה ויבשל בו היוצא ממנה. אך זה הטעם אינו מספיק לטעם איסור בשר בחלב. ושמא כי טעמו הוא כסוד הכלאים. ויש עוד מפרשים כי הבשר והחלב רומזים לזרועות עולם וכבר ידעת פירוש בשר מפסוק קץ כל בשר והוא הבור ריק ממים ומלא נחשים ועקרבים וידעת כי אף השם חרה בעם בעוד הבשר בין שיניהם ולכן אין ראוי לערבו בבאר מים חיים שהחלב והדבש יוצאים משם באשר יי' שם כי אין להכניס כח הטומאה בהיכל הקודש. וידעת ענין החלב מפסוק ובלא מחיר יין וחלב ישעיה נה א) ופסוק שתיתי ייני עם חלבי (שה"ש ה א') והבן זה. ומצאתי בדברי רבותינו זכרונם לברכה כשאמר לו הקב"ה למשה לא תבשל גדי וגו' ופירש לו בשר בחלב. אמר משה תן לי רשות לכתוב בשר בחלב אמר לו כתוב לך את הדברים. ומעתה אל יקשה בעיניך למה בא הפסוק בלשון זה ולא אמר בפירוש בשר בחלב כי כבר העידותיך בזה בסוד עין תחת עין. וסוד הענין נרמז בלשון הכתוב שלא היינו למדין אם נכתב בפירוש בשר בחלב כי ידעת סוד הגדי מסוד השעיר המשתלח וכנסת ישראל נקראת אם והנה הזהיר שלא לבשל הגדי הנזכר בהיכלי קודש כאשר רמזנו. ולפיכך נסמכה אזהרה זו לפרשת רגלים כדי שלא יקטרג לעולם על ישראל:

הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו'. השמר מפניו ושמע בקולו וגו'. כי אם שמוע תשמע בקולו וגו'. כי ילך מלאכי לפניך וגו'. אמרו ז"ל אמר לו הקב"ה למשה מי ששמר את האבות ישמור את הבנים. וכן אתה מוצא באברהם שברך את יצחק הוא ישלח מלאכו לפניך. ביעקב כתיב המלאך הגואל אמר הוא גאלני מיד עשו הוא הצילני מיד לבן הוא זנני ופרנסני בשני רעבון אמר הקב"ה מי ששמר את האבות ישמור את הבנים שנאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך. ועוד אמרו רז"ל בפירוש אמר להם הקב"ה הזהרו בשליח שאינו חוזר בשליחותו מדת הדין הוא אל תמר בו מדבריהם יש ללמוד כי מלת אנכי רמז למדת רחמים והמלאך הזה הוא מלאך הגואל וכבר פירשתיו. זהו לשמרך בדרך כי ממנו השמירה כדאמר שמור לכלה. ובאלה שמות רבה אמר להם הקב"ה אילו זכיתם אני בעצמי נעשיתי שליח כדרך שנעשיתי להם במדבר שנאמר וי"י הולך לפניהם יומם. עכשיו שלא זכיתם הריני מוסר אתכם לשליח הנה אנכי שולח מלאך לפניך. צריך להתישב בזה המאמר. וטעם אשר הכינותי כי בית המקדש הוא מכון לתפארת ישראל ולשכינת עוזו כי שם הכסא שלם והשם שלם. ואמר השמר מפניו כי קולו קול אלהים חיים ר"ל קול השכינה הוא מנצחי עולם הנקראים אלהים חיים והמצוה לשמוע

בקולו שלא יעזבו תורה שבעל פה כענין שנאמר ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (ישעיה ה כד) ואמרו רז"ל זו תורה שבעל פה וכבר פירשתי זה בפירוש ויאמר ופירוש לאמר. ויש מפרשים כי על כן נקראת אמרת כי היא אומרת דברי השם הגדול יתעלה וזהו בצע אמרתו (איכה ב יז):

אל תמר בו. זהו מאמרם אל תמירוני בו ואל תעשוני תמורתו כי לא ישא לפשעכם כשאין בו רחמים מכלה הכל ואינו נושא הפשעים. כי שמי בקרבו. אמר כי השם הגדול בקרבו כי דרך המלך לדור בביתו. ועל כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה באלה שמות רבה ולא עוד אלא שאתם גורמים שאני שומט שמי מקרבו. וידעת מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ששמו כשם רבו. ועשית ככל אשר אדבר השם הגדול מדבר דרך נסתר על שכינתו. ועוד לא רצה להפרידה ממקום אצילותה. ואיבתי את אויבך על ידה במדת הדין וזהו והכחדתיו והוצרכו ישראל למלאך זה בבואם ליכנס לארץ כי היא הלוחמת מלחמותיהם ובהיות המלאך הנזכר עם ישראל לא אמר הקב"ה כי לא אעלה בקרבך אבל כשחטאו בעגל רצה הקב"ה לסלק זה המלאך מביניהם ואמר כי לא אעלה בקרבך ושיהא מלאך אחר משלוחיו הולך עמהם ובקש משה רחמים וחזר ושיכן שכינתו בישראל והמלאך שבא בימי יהושע אמרו רבותינו ז"ל כי היה גבריאל והוא שר צבא י"י:

ועבדתם את יי' אלהיכם וברך את לחמך וגו'. כתב הרמב"ן ז"ל ענין הכתוב בשתי לשונות והמשכיל יבינהו מפסוק כי אני יי' רופאך. ויש לפרש כוונתו בשני פנים האחד הוא כי השכינה מדברת ואומרת ש??עבדו את השם הגדול והוא יתברך יברך את לחמנו ואת מימנו כי ממנו הברכה באה לעולם ומלת והסירותי מדבר על השכינה כי היא המרפאת שנאמר מחצתי ואני ארפא וזה נראה לי נכון. אמנם יש מפרשים כי לעולם משה ידבר מפי השם הגדול יתברך והוא מדבר על השכינה דרך נסתר וברך כי היא השופעת לעולם ועל עצמו אמר והסירותי מחלה כי הוא יתברך מרפא את החלאים הבאים מכח מדת הדין:

ואל משה אמר עלה אל יי' וגו'. דרשו רבותינו זכרונם לברכה זה מטטרון ששמו כשם רבו. זה המאמר נחלקו בו חכמי הקבלה כפי שתי הדיעות הנזכרות למעלה יש מפרשין כי השם הגדול יתעלה המדבר למשה אמר לו שיעלה אל יי' זה מטטרון שנקרא בשם המיוחד לפעמים שהרמז בו על השכינה הנקראת כך. וטעם עלה כלומר עלה אל מקום הכבוד אשר שם המלאך הגואל ולא יבא אל השם הגדול כי לא יראני האדם וחי. אמנם בענן ששם השכינה. והיה מתעלה ומסתלק בהרגשה יותר משאר הנביאים עד שמגיע לתפארת ישראל. ולפי זה לא הוצרכה עלייה זו בשביל משה כי כבר נגלית לו בסנה

רק הוצרכה בשביל אהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ויש אומרים כי אינו נכון שיאמר העליון עלה לתחתון על כן יפרשו להפך כי המלאך הנזכר מטטרון אמר למשה שיעלה אל השם הגדול יתעלה:

ונגש משה לבדו אל ה' וגו'. רמז הבדל נבואת משה ואהרן ובניו כי הם לא יעלו מהשר ולמעלה. ויש מפרשים כי השם הגדול מדבר למשה שיגש אל השכינה הוא לבדו:

וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים ליי' פרים. היו העולות והשלמים האלו פרים כי כל ימי היות ישראל במדבר פחדו ממדת הדין בעבור היות שם כחה הגדול ולכן הקריבו ליי' פרים להשלימה ומכאן תבין סוד פרים הנשרפים:

ויראו את אלהי ישראל וגו'. הרמז לשכינה ומלת את מורה עליה. ותרגם אונקלוס ית יקר אלהא דישראל והיא הנקראת כבוד יי' וזהו ותחת רגליו. ותרגם אונקלוס ותחות כורסי יקריה כי השמים העליונים הם הכסא שנאמר השמים כסאי (ישעיה סו א). ויש אומרים כי משה וכל ישראל השיגו כאן ה' ספירות אחרונות והדעת הראשון נראה לי עיקר. כמעשה לבנת הספיר אין מלת לבנה מורה על לובן והספיר הוא אדום שנאמר מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו (איוב כח ו) דוגמת השכינה שהיא אש אוכלת אש ולא היה מדמה אותה ללובן רק מלת לבנה הוא מלשון לבינה. ויאכלו וישתו תרגום אונקלוס ידוע והענין כי הנפש נהנית ושמחה כשיודעת שמעשיה מקובלים לפני בוראה. ובאלה שמות רבה ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו שזנו עיניהם מזיו השכינה רבי יוחנן אמר אכילה ודאית דכתיב באור פני מלך חיים (משלי טז טו). כתב החכם רבי עזרא זכרונו לברכה ראה וחכם איך הפליא לדבר כי המאכל השפל שהוא בא מסבה אחר סבה המקבלת זו מזו זן את האדם ומפרנסו על אחת כמה וכמה הדבק והרואה בעין הלב סיבת הסיבות שהוא ניזון ומענג והיא האכילה הודאית והעקרית ועל זה נאמר ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה כי בהתחזק כח הנשמה בהדבקה בבוראה נתבטלו ההרגשים הצמאים לתענוגי עולם השפל זהו טרף נתן ליריאיו יזכור לעולם בריתו (תהלים קיא ה') עכ"ל ז"ל. ודע שאין כוונת האכילה להפסד דבר הנאכל אלא להוסיף לאכול כח התענוגים וחיים על כן אמר אכילה ודאית ולא חלק על האומר שזנו עיניהם מזיו השכינה רק הוסיף פירוש על פירושו שהנפש שמחה ומתענגה במעשים המעונגים לפני הבורא כהנאת הגוף באכילה והיא האכילה ודאית שהזכיר רבי יוחנן זהו העונג שאמר הכתוב אז תתענג על יי' (ישעיה נח יד) רוצה לומר עונג הנפש וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה משה רבינו ע"ה מאין היה אוכל מזיו שכינה היה ניזון ואל

תתמה החיות שהן נושאות הכסא ניזונות מזיו השכינה שנאמר ואתה מחיה את כולם (נחמיה ט ו'):

ויאמר יי' אל משה עלה אלי ההרה וגו'. כבר רמזתי לך ההבדל שיש בין ויאמר יי' לוידבר יי' כי ויאמר הוא מענייני תורה שבעל פה. וכן מלת לאמר שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו (ירמיה ג א'). וידבר הוא תורה שבכתב וכן הוא אומר ראש דברך אמת (תהלים קיט קס) ואמרו רבותינו זכרונם לברכה בפרק קמא דברכות אמר רבי לוי בר חמא מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן לוחות זו תורה שבכתב והתורה זו משנה והמצוה כמשמעה. להורותם זה תלמוד מלמד שכולם נתנו למשה בסיני. ומזה תבין טעם להורותם חסר ו' וכן הוא אומר ואל חדר הורתי (שה"ה ג ד'). תמצא בפרשה ג' עליות. עלה אלי ההרה. ויעל משה אל הר האלהים. ויעל משה אל ההר. וכנגדן ג' עליות כתובין במתן תורה. ומשה עלה אל האלהים. ויקרא יי' למשה אל ראש ההר ויעל משה. ויאמר יי' אליו לך רד ועלית וכשאמר ומשה עלה אל האלהים לא פירש לאיזה מקום עלה אם להר אם למקום אחר וכשאמר ויקרא אליו יי' מן ההר לאמר נכון לפרש כי מלת ההר כפשטו עלה אל ההר ולפירוש זה אין הפרש בין ירידה זו לירידת יום שלישי רק שביום שלישי היתה לעיני כל העם וכאן למשה לבד. אמנם קשה קצת למה לא נכתבה הירידה עד יום שלישי אם היתה למשה קודם לכן. גם לפי דברי רז"ל במסכת סוכה נראה שלא היתה כוונתם בזאת העלייה אל ההר שאומר שם רבי יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלה משה לרקיע שנאמר השמים שמים ליי' והארץ נתן לבני אדם (תהלים קטו טז). ופריך ולא ירדה שכינה למטה והכתיב וירד יי' על הר סיני. ומשני למעלה מעשרה. ועמדו רגליו ביום ההוא (זכריה יד ד) למעלה מעשרה. ולא עלו משה ואליהו במרום והכתיב ומשה עלה אל האלהים ומשני למטה מעשרה. ויעל אליהו בסערה השמים (מלכים ב' ה יא) למטה מעשרה. נראה כי כוונתם בעליית משה אל ההר וכן עלה אל יי' אין הכוונה אל ההר אלא ענין העלייה היא נטילת רשות לעלות ממדריגה למעלה ממדריגה ובא להורות כאן כי משה לבדו עלה למעלה מן השר כאשר רמזנו:

ומראה כבוד יי' כאש אוכלת וגו'. כבר ידעת כי השכינה היא אש אוכלת אש וכבר רמזתי זה בפסוק מצמיח חציר לבהמה (תהלים קד יד):

תרומה

וידבר יי' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כי איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. סוד המשכן נשגב ונעלם מאד ומה שהרשות נתונה נרמוז די

למבינים. אמרו רז"ל אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה משכן וכו'. רבי ברכיה אמר משל למלך שנגלה לבן בתו בלבוש שכולו מרגליטון אמר לו עשה לי כזה אמר לו אדני המלך מנין יש לי מרגליטין אמר לו אתה בסימניך ואני בכבודי כך אמר לו הקב"ה למשה אם אתה עושה מה שלמעלה למטה אני מניח סוקליטון שלי ויורד ומצמצם שכינתי ביניכם. עוד אמרו רז"ל הענין הזה בלשון אחר בפסוק וראה ועשה בתבניתם. כתבניתם לא נאמר אלא בתבניתם מלמד שהראה הקב"ה למשה למעלה אש שחורה אש ירוקה אש לבנה אש אדומה אמר לו וראה ועשה אמר לו משה וכי אלהים אני שאוכל לעשות כאלו אמר לו אני בכבודי ואתה בסימניך. מזה המאמר נוכל להבין כי צורת המשכן כולה רומזת לצורת מעשה מרכבה עליונה כמו צורת האדם והתורה. ובהיות למטה הדברים ההם עכ"פ תשרה שם שכינה כמו ששכן על הר סיני. וכמו שכתוב בהר סיני הן הראנו יי' אלהינו את כבודו ואת גדלו שהרמז בו לדיו פרצופין. כן כתוב במשכן ב' פעמים וכבוד י"י מלא את המשכן רמז לכבוד למעלה מכבוד. ומכאן תבין סוד בנין בית הבחירה. ודע כי כל מערכת המקדש וגנזיו ועליותיו וחדריו ותבנית העזרות והאולם וההיכלות וחצרותיו ולשכותיו וצורת כל מקום ומקום הכל קבל דוד המלך ע"ה ברוח הקודש ומסר לשלמה בנו והכל במדה במשקל ובמשורה לפי סדרי מערכת צורת השכינה זהו שכתוב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וגו' (ד"ה א' כח יא) עוד אמרו ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפורשים וסוככים על ארון ברית יי' הכל בכתב יי' עלי השכיל כל מלאכת התבנית (שם). והיה כסא ומעון לשכינה זהו כשבנה שלמה את הבית אמר בנה בניתי בית זבול לך מכון וגו' (מלכים א' ה יג). וחזרו הצינורות וההמשכות להריק ברכה בבית המקדש היינו דכתיב כי שם צוה יי' את הברכה (תהלים קלג ג'). וכתיב מציון מכלל יופי אלהים הופיע תהלים ג ב) כי היא מכוונת כנגד העליונה ומשם יניקת הכל כמו שאמרו רז"ל כל הארצות מתמציתה של ארץ ישראל שותות. ספר הבהיר מאי דכתיב ויקחו לי תרומה אמר הקב"ה הרימו אותי בתפילותיכם ומי אותו שנדבו לבו להמשך מן העולם הזה כבדוהו כי בו אני שמח שיודע שמי וממנו ראוי לקחת את תרומתי שנאמר מאת כל איש אשר ידבנו לבו וגו' מאותו המתנדב דאמר רב רחומאי אלמלא צדיקים וחסידים שבישראל שמרימין אותי על כל העולם בזכיותיהם. דבר אחר ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא יו"ד והוא עשירי ומנלן דעשירי קדש שנאמר העשירי יהיה קדש ליי'. ומאי ניהו קדש שנאמר ראשית כל בכורי כל. ובאלה שמות רבה וזאת התרומה כנסת ישראל שהיא תרומה שנאמר קדש ישראל ליי' ראשית תבואתה אמר להם הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי

כביכול שנמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה. הענין כי תרומה תרמוז לכנסת ישראל ואמר שנמכרתי עמה כדרך דודי לי ואני לו. ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) תא חזי קרבן לא איתקרב אלא בירושלם בלחודהא ולא באתרא אחרא מאי טעמא בגין דירושלם איהו נקודה דכל עלמא ושבעין ארעין סחרנהא והיא קיימא באמצעית כמה דאת אמר זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות ונקודא דא אמצעיתא איהי גו נקודה עילאה אמצעיתא גו מלכוון אחרנין ודא קיימא לקבלא דדא לית מאן דפסקה בגווייהו וכל זמן דקרבנין איתקריבו בירושלם בדקא חזי כל אינון דקיימי סוחרנהא כלהו מסתפקי ומתזנן כל חד וחד ונקודה דא מתדבקא גו נקודה עילאה ההיא נקודה עילאה סלקא לעילא לעילא עד דאתקשר כולא לאנהרא מגו נקודה עילאה סתימא דכל סתימין ואיתקשר כולא כדקא חזי וכדין אשתכחו ישראל בארעא קדישין באילין קרבנין:

וזאת התרומה אשר תקחו מאתם וגו'. פירשתי מלת זאת כי היא התרומה ומקבלת משלשה אבות העליונים הרמוזים בזהב וכסף ונחושת וכבר ידעת ענינם. אמנם ברזל לא נתנדב שנאמר ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו (מלכים א' ו ז) כבר פירשתי סודו. ותכלת וארגמן וגו' מלת תכלת היא מלשון כל כמה דאת אמר אני יי' עושה כל (ישעיה מה ז). והרמז בו ליסוד עולם או יהיה הרמז בו לכנסת ישראל שהיא תכלית הכל וסוף הכל והארגמן רמז למכריע ראשון כי הוא ארוג ממינים הרבה זהו שנאמר עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן (שה"ש ג י') הכסף ימינו של הקב"ה והזהב שמאלו והארגמן מורכב משניהם. ספר הזוהר (אדרא רבא קמ"א ב') ודלת ראשך כארגמן מהו ארגמן גווני דכלילן גו גווני. <תרגום - "ודלת ראשך כארגמן" מהו ארגמן היינו גוונים הכלולים בתוך גוונים>. ויש אומרים כי גוון הארגמן אדום. ותולעת שני תבין מפסוק כי כל ביתה לבוש שני הנאמר על אשת חיל. וטעם שש משזר יש מפרשים על שש קצוות וטעם משזר יורה על אחדותם ועורות האלים הם אדומים ממדת הדין. והזכיר הכתוב חמשה עשר דברים כנגדם ט"ו שיר המעלות ט"ו תיבות ברכת כהנים ט"ו שבחות בישתבח כנגד שם י"ה:

ככל אשר אני מראה אותך. זהו רמז כי כל הענינים האלו הם למעלה ויורה על זה אומרו וכן תעשו לא אמר כן תעשו. ואמר אני מראה כי אני הוא המראה וידעת פירוש אני. וכן בבנין בית המקדש אמר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (ד"ה א' כח יט):

ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו וגו'. ספר הזוהר (בראשית ל"ג ב) כתיב הנה ארון הברית אדון כל הארץ. <תרגום - כתוב "הנה ארון הברית אדון כל הארץ">. הנה ארון הברית דא מאורות דברקיע השמים. <הנה ארון ברית זה מאורות שברקיע

השמים>. ארון תיבותא לאעלא ביה תורה שבכתב. <ארון הוא תיבה להכניס בתוכה תורה שבכתב>. הברית דא שמשא דנהיר ביה ואיהי ברית בהדיה. <הברית הוא השמש המאיר לנוקבא והיא נקראת ברית כמוהו>. ארון הברית דייקא אדון כל הארץ. <ארון הברית בדיוק, בזמן שז"א מחובר לנוקבא אז נקרא אדון כל הארץ>. הברית איהו אדון כל הארץ ובגין דא האי ארון איהו אדון. <הברית שהוא ז"א נקרא אדון כל הארץ ולכן אותו ארון הוא אדון>. בגין שמשא דנהיר ליה ונהיר לכל עלמא מינה נקטא שמא ואתקרי האי אדון. <משום שהשמש המאיר לה ולכל העולם ממנו לוקחת הנוקבא את השם אדון>. ברזא דאל"ף דלי"ת נו"ן יו"ד כמו דאמרי צדיק וצדק. <בסוד שם אדנ"י כמו שאנו אומרים צדיק על זכר וצדק על נוקבא>. כך אדון דא בדא תליה. <כך אדון ואדנ"י תלויים זה בזה>. הנה כוונתם כי הארון רמז לשכינה והיה מצופה זהב דכתיב ממשבצות זהב לבושה (תהלים מה יד). והזר שעליו רמז לאשת חיל עטרת בעלה (משלי יב ד) ואמר ויצקת לו ארבע טבעות זהב לרמוז לד' נהרות המשפיעין אליה כמה דאת אמר כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז') כי היא כלולה מן הכל והיתה תורה שבכתב מונחת בתוכו כענין כי שמי בקרבו. ויש אומרים כי ב' לוחות רומזים ללמודי ה' המקבלים ממכריע ראשון להשפיע שם. ועל כן מלת ארן חסר ו' והבן. ודע כי הלוחות ו' טפחים אורך על ו' רוחב ועובי כל אחת שלשה טפחים הרי הן בתשבורת ו' פעמים ל"ו שהם רי"ו טפחים כמספר אותיות שם של ע"ב אותיות. גם מספר התנועות היוצאות מאותיות יה"ו הם רי"ו כי הקריאה של שתי אותיות בכל השש תנועות עם תנועת שבא הם ל"ו וכשתצרף אות שלישית הם ו' פעמים ל"ו קריאות שהם רי"ו כמספר הנזכר. והכפורת אשר על הארון רמז לתפארת ישראל. ועל כן הוא עליו כעין של מעלה והכרובים אשר על הכפורת רומזים לזרועות עולם המשפיעין לתפארת ישראל להורות לכבוד למעלה מכבוד. ועל כן כרובים בגימטריא מראה כבוד. ענין אחר יש מפרשים כי הכרובים רומזים לדיו פרצופין וכן נראה דעת הרמב"ן ז"ל. ולזה נוטה מאמר רז"ל שאמרו ב' כרובים כנגד יי' אלהים. אמנם מה שכתבתי נראה לי עיקר לפי סדר המרכבה העליונה וכן נראה כוונת רז"ל במדרש רות (זוהר חדש פ"ז ע"ג) אמר עלמא עילאה שהיא בינה אריק ברכאן בקדמיתא לתרין כרובים דתחותה ואינון ימינא ושמאלא חסד וגבורה. <תרגום - אמר עולם עליון שהוא בינה משפיע ברכות תחילה לשני הכרובים שמתחתיה שהם ימין ושמאל חסד וגבורה>. וכו'. והיו הכרובים והכפורת מקשה רמז לייחוד הכל כי הכל כח א' ואין שם פירוד כלל. אמנם לא היו מקשה עם הארון כי הוא רגל בפני עצמו כענין הלולב ומיניו שאינו נאגד על האתרוג והבן זה כי הוא אצילות הראשונים ואינו באחדות שלהם

וכבר רמזתי זה. והיו הכרובים משני קצות הכפורת אחת לימין ואחת לשמאל והכפורת באמצען והיו פורשי כנפים להורות כי הם מקבלים ושואבים האור הפנימי מן המקור העליון סוככים בכנפיהן על הכפורת להשפיע בו היין והחלב ופניהם איש אל אחיו כמער ולויות. במסכת יומא אמר רב קטינא בשעה שישראל עולין לרגל מגלין להן את הפרוכת ומראין להם הכרובים שהיו מעורין זה בזה ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר עם הנקבה מאי כמער איש ולויות (מלכים א' ז לו) אמר רב בר רב שילא כאיש המעורה בלויה שלו. אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו גוים להיכל מצאו כרובים מעורין זה בזה והוציאום לשוק ואומרים הללו שאומר עליהם ברכתן ברכה יעסקו בדברים הללו מיד הזילום שנאמר כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה (איכה א ח'). ובפרק המוכר אמרו רז"ל כרובים בנס עומדים כיצד הם עומדין רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר פניהם איש אל אחיו וחד אמר פניהם אל הבית למאן דאמר פניהם איש אל אחיו הא כתיב ופניהם אל הבית (ד"ה ב' ג יג) לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. והרב הגדול ז"ל כתב ואם תחשוב למה היו הכרובים פניהם איש אל אחיו והיו מקשה תוכל לדעת כי ראוי להם שיהיו פורשי כנפים למעלה כי הם כסא עליון וסוככים על העדות שהוא מכתב אלהים וזה טעם לתבנית המרכבה כי הכרובים שראה יחזקאל נושאים הכבוד תבנית לכרובים שהם כבוד ותפארת והכרובים אשר במשכן ובמקדש תבנית להם כי גבוה מעל גבוה שומר (קהלת ה ז') וזה טעם ואדע יחזקאל י כ) שראה באחת וידע באחת ולפיכך אמר המה והמשכיל יבין עכ"ל ז"ל. וכוונתו ידוע כי מכתב אלהים רמז לבית דוד ובה ראה אמנם בתפארת לא ראה רק הבין וכבר כתבתי לך למעלה כי כוונת הרב ז"ל בכרובים לדיו פרצופין ואנו כתבנו מה שהראונו מן השמים:

ונועדתי לך שם ודברתי אתך וגו'. רמז כי משה נתנבא באספקלריא המאירה זהו אתך מעל הכפורת. ואמר מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות כי כן הוא סדר הבנין:

ועשית שלחן עצי שטים וגו'. ממה שכתוב בארון תבין סוד השלחן וסוד המסגרת בסוד הכפורת. ועל כן השלחן נתון בצפון כי משם עיקר קבלתו כמה דאת אמר אף ערכה שלחנה (משלי ט ב') וידעת פירוש אף והיא העורכת שולחנה וזה טעם צפוייו זהב. טעם הזר כטעם זר הארון. ולשון מסגרת מורה על דבר סגור כמה דאת אמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך תהלים לא כ) כי האור גנוז. וארבע טבעותיו בסוד ד' טבעות הארון אמר לעומת המסגרת תהיין הטבעות כי כוונת הטבעות האלה להשפיע אל המסגרת הנזכר ובדעת חדרים ימלאו (משלי כד ד):

לבתים לבדים. הרמז בבדים לד' חיות נושאי המרכבה המקבלים מן הטבעות הנזכרות זה לימין וזה לשמאל זה למזרח וזה למערב והרמז בהם רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהילים ס"ח:י"ח חי') שור נשר אריה ן' פשוטה רמז לאדם וזה הסוד אין אנו עתה בביאורו. ואמר כי הטבעות הנזכרות הם בתים ומקומות אל הבדים הנזכרים ואמר כי הבדים נושאים השלחן רמז לד' חיות נושאות את המרכבה. ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"א א'] רבי שמעון פריש פלוגתא. <תרגום - רבי שמעון פירש המחלוקת כך>. פתח ואמר קרא דכתיב לעומת המסגרת תהיין הטבעות. <פתח ואמר קרא כתוב "לעומת המסגרת תהיינה הטבעות">. מאן מסגרת דא. <מי הוא מסגרת זו>. הוא אתר דסגיר ולא פתח בר בשביל חד דקיק דאיתיידע בגניזו לגביה. <זה הוא מקום שסגור שאינו נפתח זולת בשביל דק אחד שנודע בתוכו בצנעה>. ובגיניה איתמלי ורשים עזקיא לאדלקא בוצינין. <ומכוחו נתמלא באור וציין טבעות להדליק הנרות>. ובגין דאיהו אתר דגניז וסתים איקרי מסגרת ודא הוא עלמא דאתי. <ומשום שהוא מקום גנוז וסתום נקרא מסגרת וזה הוא עולם הבא>. תהיין הטבעות אילין עזקין עילאין דמתאחדן דא בדא. <"תהיינה הטבעות" אלו הטבעות העליונות הנאחזות זו בזו>. מייא מרוחא. <המים שהוא חסד נכלל מרוח שהוא תפארת>. ורוחא מאשא. <ורוח מאש שהיא גבורה>. ואשא ממייא. <ואש ממים>. כלהו מתאחדן דא בדא ונפקן דא מן דא כהני עזקין. <כולם נכללים זה בזה ויוצאים זה מזה כמו הטבעות>. וכולהו מסתכלן לגבי ההוא מסגרת דביה אתאחיד נהרא עילאה לאשקאה לון. <והטבעות כולם מסתכלים אל המסגרת ההוא ששם נאחז לאותו הנהר העליון על מנת להשקותם>. ואתאחדו בהיכלא לאנהרא ואתתקן ביה. <ונאחזים בו לקבלת הארה שבו הם מתתקנים>. בתים לבדים הני עזקאן עילאי. <"בתים לבדים" אלו הטבעות העליונות>. אינון בתים ואתרין לבדים ואינון רתיכא לתתא. <הן נעשות עתה בתים ומקומות להבדים שהם המרכבה שלמטה>. בגין דדא אתי מסיטרא דאשא ודא מסטרא דמיא ודא מסיטרא דרוחא. <ומפני כך זה שהוא גבורה בא מצד האש וזה שהוא חסד בו מצד המים וזה שהוא תפארת בא מצד הרוח>. וכן כלהו בגין למיהוי רתיכא לארונא. <וכן כל מה שיש במרכבה עליונה נמשך לתחתונה כדי שהבדים יהיו מרכבה לארון העדות>. דעלייהו מאן דיקרב יקרב לאילין בתים. <שעל כן כל הקרב יקרב לבדים האלו>. ולאו במה דלגו. <ולא במה שהוא לפנים מהם>. לך לך אמרין נזירא סחור לכרמא לא תקרב. <לך לך אומרים לנזיר סבב סבב לכרם לא תקרב>. בר אינון דאיתחזון לשמשא בגו לון אתייהב רשותא לאעלא ולקרבא. <חוץ מאלו הראויים לשמש בפנים להם ניתן רשות להכנס וליקרב>. ועל דא כתיב והזר הקרב יומת. <ועל כן כתוב

"הזר הקרב יומת">. והבן כי כשבא להזכיר הטבעות לא הזכיר רק שלשה מהם מים מרוח רוח מאש ואש ממים ומים מרוח ואש ממים ידעת בספר יצירה ורוח מאש היא השכינה הנקראת רוח קדישא והרביעי לא הזכיר כי הוא המסגרת עצמו. והבן אמרו ודא אתי מסיטרא דמייא וכו' רמז לד' חיות העומד לימין מקבל מן החסד העומד לשמאל מקבל מן הגבורה כי קבלתם מהמרכבה עליונה:

ונתת על השלחן וגו'. הלחם רומז ליסוד עולם ודין הוא שיהיה על השלחן שלא ישאר שלחן יי' בלתי מזונות הפך ואין איש שם על לב (ישעיה נז א) וצריך להתבונן למה היה הלחם מונח על הקשות ולא על השלחן מוסף על זה שכבר עוררתי כי צריך להמציא מקום למטה שבו תחול הברכה מלמעלה כי אין הברכה של מעלה חלה על דבר ריקם ראיה לדבר הגידי לי מה יש לך בבית (מלכים ב' ד ב) דהא אין מברכין על שלחן ריקם שאם אין יסוד למטה אין ענין של מעלה חל בו. דוגמא לדבר זה אמרו רז"ל עצם יש באדם שאינו כלה לעולם והוא עצם התחתון שבשדרה וקראוהו רז"ל תרווד רקב ואמר עליו שאם תכניסהו באש אינו נשרף לעולם כל שכן שאינו כלה לעולם. ובויקרא רבה מהיכן אדם מציץ לעתיד לבוא מלוז של שדרה הביאו ללוז אחד נתנוהו במים ולא נמחה באור ולא נשרף ברחים ולא נטחן נתנוהו על הסדן התחיל מכיש עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא הועיל ממנה כלום זהו שנאמר וינאץ השקד (קהלת יב ה) והקב"ה משאיר באדם זה העצם עד תחיית המתים ואז התחייה חל עליו. וכשאינו כורע במודים להודות על אמונת בוראו מאותו עצם נעשה נחש ברייה המקולקלת ולעולם לא יבנה עוד עם יושבי חלד. ואמר עוד כי העצם ההוא יתרטב בטל שעתיד להחיות בו את המתים ונעשה כשאור בתוך העיסה ויתפשט לכאן ולכאן וימתחו מתוכו כל האיברים והגידים ועור ובשר ויתגלגלו עד ארץ ישראל ושם יקבלו רוחותיהם בארץ הטהורה והקדושה. כל זה מורה כי אין שום ענין של מעלה חל זולתי כשיש לו מקום למטה כי ששת ימי בראשית שנברא יש מאין לא נברא עוד רק יש מיש. והנה סוד לחם הפנים על דרך האמת כי כאשר תבין מלת לפני תבין שמו וסודו ורמוז בפסוק ברכת יי' היא תעשיר (משלי י כב) כי היא המעשרת שנאמר מצפון זהב יאתה (איוב לז כב) ומשם תחול הברכה ויצא שובע לכל ישראל ולכך אמר כל כהן המגיעו כפול אוכל ושובע. ואמרו רז"ל בפסוק הנה מטתו שלשלמה (שה"ש ג ז') מה המטה אינה אלא לפרייה ורבייה כך בית המקדש כל מה שהיה בתוכו היה פרה ורבה שנאמר ויאריכו הבדים מלכים א' ח ח) וכן הוא אומר זהב פרוים (ד"ה ב' ג ו). וכן הוא אומר בית יער הלבנון (מלכים א' י כא) כמה דהדין חורשא סגי ולזה רמזו רז"ל בתענית אין הגשמים יורדין אלא א"כ נמחלו עונותיהן של

ישראל שנאמר רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך (תהלים פה ב) אי נמי מדכתיב ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל וגו' (מלכים א' ח לו) ונתת מטר על ארצך וגו' והבן כל זה כי על הארץ הנזכרת במעשה בראשית כיון הכתוב:

ועשית מנורת זהב וגו'. חכמת המנורה בגביעיה וכפתוריה ופרחיה נעלמה מאוד. ועל כן אמרו רז"ל שנתקשה משה במעשה המנורה. המנורה יש בה ז' קנים שלשה מצד זה ושלשה מצד זה ופני כולם אל האמצעי רמז הוא לשבעה קצוות מקום הקודש ועל כן היו מקשה לרמוז לייחוד הכל כי הכל כח אחד כאשכול שהכל בו שבו ענפים ועלין וזגין וענבים הכל בזמורה אחת והכל מתגדל ומתברך משרש אחד הנטוע במקום נטיעתו. כן כל הז' מדות יונקין ומתברכין משרש אחד ופני כולם אל המקור העליון לבקש מאל אכלם שהוא המקיימם והמעמידם וז' קני המנורה קראם זכריה הנביא ע"ה שבעה אלה עיני יי' כי השגחת העולם על ידיהם והם שבע צורות קדושות שיש לו להקב"ה ואתה רואה כי יש מן ו' הקנים קרובים אל הנר האמצעי זו מזו וכפי קרובם אל קונם הוא מעלתם ובאיברי האדם תבין ענין זה כי כל אבר המתרחק מן האמצע מתמעט גדולו וכמו שיש באדם איברים גדולים וקטנים כן יש באדם העליון מיני חסדים ודינין זה גדול מזה לפי יניקתם מן המעיין הנובע כי האדם התחתון נבנה על צורת אדם העליון והנרות שבכל קנה וקנה רומזים כי הם מקבלין האור והזוהר מן הקנה האמצעי רמז לאמצעי שבז' קצוות שהוא עיקר ומעמיד הכל וממנו מתפשט הברכה מן הראשון לשני ומב' לג' ונקרא נר האמצעי שהוא גוף המנורה ועיקרם נר מערבי מפני שראשו מוטה קצת לצד מערב ויוצא חוץ משורת שאר הקנים וזהו רמז גדול וענין נעלם כחתן היוצא לקראת הכלה ואור שמן הניתן בכל נר ונר שעל ידו דולקים ומאירין רמז למשך הנמשך בהם מאין סוף כי האורה רומזת להשגחת הש"י בתחתונים שהיא ע"י המדות הנזכרות והשמן שבנר האמצעי רמז לקו האמצעי שהוא מעמיד הכל ובו היה מתחיל ובו היה מסיים. ויש דורות שהיו בישראל צדיקים שבימיהם לא כיבה נר מערבי והיה סימן יפה לישראל ועדות לכל באי העולם שהשכינה שורה בישראל:

שלשה גביעים משוקדים וגו'. ובמנורה ארבעה גביעים. צוה להיות בכל קנה מן הששה שלשה גביעים ובאמצעי ארבעה ובין כולם כ"ב לרמוז לכ"ב אותיות התורה וכ"ב אלף מרכבות שהיו במתן תורה כולן באותה מראה שראה יחזקאל הנ' גביעים רומזים לג' אבות העליונים וצוה לעשותן בצורת גביע כי הם מקבלים ושואבים ממקור העליון להשפיע לאשר תחתם. ובעבור כי כולם כלולים זה בזה צוה לעשות כן בכל קנה וקנה כמו שאמר בעל ספר היצירה א' עם כולן וכולן עם א' וסימן לדבר חיות המרכבה הפנים

שיש בזה יש בזה הכפתור הוא כנגד המכריע השני ועל כן צורתו עגול ופרח היא השושנה שבשיר השירים הכלולה מז' קצוות ונקרא בספר הזוהר וורדא קדישא. והנה הג' גביעים שבכל קנה וקנה רומזים לג' הדסים שבלולב והכפתור והפרח ללולב ואתרוג והבן זה. והגביע הרביעי אשר בקנה האמצעי רמז לתשובה הרוכבת עליהם ואמרו רז"ל בהקומץ רבה נמצאו גביעים כ"ב כפתורים י"א פרחים תשעה. ושים לבך על המספר הזה והסימן יי' ב"ם סיני בקדש (תהילים ס"ח:י"ח חי'):

וכפתור תחת שני הקנים וגו'. כשתדע סוד המרכבה עליונה תדע כי ראוי להיות כפתור תחת שני הקנים הראשונים רמז למכריע ראשון שהוא תחת זרועות עולם. ותחת שני הקנים השניים כפתור אחד רמז למכריע שני המקבל מנצח והוד הנרמזים בשני קנים השניים הנקראים שני שוקיים שנאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז (שה"ש ה טו) ר"ל כי הנצחיים שהם השוקיים הם עמודי שש. ר"ל עמודי ו' קצוות או עמודי הו' הראשון של שם שהיא בגימטריא שש על שהיא סובלה ו' שמות הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד יסוד. והשנייה הנחטפת רומז למכריע שני והם מיוסדים ביסוד עולם. על השם הנכבד הנקרא אדני. ואמר פ"ז לרמוז למה שנאמר בספר יצירה נעוץ סופו בתחילתו. כי השם הנכבד הנזכר בא"ד שהוא סוף הבנין ושם אהיה שהוא מקור הכל ותחלתו הוא כנגד פ"ו עם אין סוף יתעלה ויתברך. ענין אחר פ"ז בגימטריא לבנה והוא כח בית דוד סימן לדבר ואמר כפתוריהם וקנותם ממנה יהיו רמז לייחוד הכל:

והגבורה הגדולה ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' תפארת העשר יריעות רומזים לעשר ספירות וההוד והנצח ואורך היריעה כ"ח אמות ורחבה ד' ובין צדיק הכל ל"ב רמז לל"ב נתיבות והיו ה' כנגד עטרה' שנאמר חמש יריעות תהיין חוברות וגו'. לרמוז למה שאמר בעל ספר יצירה י' ספירות בלימה ה' כנגד ה' כי הה' אחרונות שואבות מן הה' ראשונות והיה חבורם ע"י לולאות וקרסים דוגמת משפיע ומקבל ובחבורם היה המשכן אחד והיו הקרסים והלולאות חמשים כנגד חמשים שערי בינה והיה עשר אמות אורך הקרש רמז לי' ספירות והיה חבורם ע"י הידות והאדנים דוגמת משפיע ומקבל ואל יקשה לך למה היו האדנים מכסף ולא מזהב כי אחרי התחברות הידות באדנים כל מדות הדין ספו תמו ופני הלובן פני הרחמים נתרבו כמה דאת אמר כנפי יונה נחפה בכסף (תהלים סח יד) והבריח התיכון רמז למכריע ראשון ומרוצתו מן הקצה אל הקצה משל לחבור וקירוב עת דודים. וטעם כמשפטו אמרו רז"ל שהיה צריך לציין הקרשים שלא יחליף אותם וכן אמר בירושלמי דשבת פרק הבונה והקמות את המשכן כמשפטו. וכי יש משפט לעצים אלא איזה קרש זכה להנתן בצפון ינתן בצפון בדרום ינתן בדרום:

ונתת את הפרוכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרוכת את ארון העדות והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים. הפרוכת הוא כנגד הרקיע המבדיל בין המים העליונים לתחתונים וכבר ביארתי סודו ועל כן נתינתו תחת הקרסים חבור ה' הוויות אחרונות לה' הראשונות:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ג א'] והבדילה הפרוכת דהא איהו רקיע דמפריש בגו אמצעיתא. ספר שבעה היכלות [זוהר בראשית מ"ה א'] והבדילה הפרוכת וכו'. <תרגום - "והבדילה הפרוכת" וכו'>. האי קדש הקדשים אתר מתקנא להההוא נשמתא עילאה. <קדש קדשים הזה הוא מקום מתוקן לקבל נשמה עליונה>. כללא דכולא עלמא דאתי לגבי האי עלמא. <שהיא כלל של הכל שהיא עולם הבא של העליונים>. דהא כד מתחברן כולהו רוחי דא בדא ואישתלימו דא עם דא כדקא חזי. <שהרי כעת שמתחברים כל הרוחות של ההיכלות זה בזה ונשלמו זה מזה כראוי>. כדין אתער רוחא עילאה נשמתא דכולא. <נתעורר אז רוח עליון הנשמה של הכל>. לגבי עילאה סתימא דכל סתימין לאתערא על כולא ולאנהרא לון מעילא לתתא. <לגבי העליון הסתום מכל סתום שישפיע על הכל להאיר להם מלמעלה למטה>. ולאשלמא לון לאדלקא בוצינין. <ולהשלים אותם להדליק את הנרות>:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ב ע"ב] תא חזי מייא אעדו ואולידו חשוכא ודא היא והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קודש הקדשים. <תרגום - בוא וראה המיים האלו הרו וילדו אפלה ועל הסוד הזה כתוב "והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים">:

ושמת את השלחן מחוץ לפרוכת ואת המנורה נוכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון. כבר עוררתיך כי המנורה ראויה להיותה בדרום כי משם עיקר קבלתה והם זה נוכח זה רמז לתפארת ישראל והשכינה ותרגם יונתן בן עוזיאל והבאת את השלחן ותתגעיל ית פתורא בסטר צפונא מטול דמתמן מתיהב עותרא. ובמנורה אמר תמן גנזי חכמתא דמתילין לנהורא. ויש עוד מפרשים כי טעם נתינת המנורה בדרום כדי שלא יהא צל צפוני במקדש ולילה כיום יאיר. סימן לדבר כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה (ישעיה מד ג). אצק מים מן הימין על הצמא אוצר הנשמות שנאמר בו צמאה נפשי (תהלים מב ג) ונוזלים מן השמאל על היבשה הידועה וקבל כל אחד מכחו זהו שנאמר עורי צפון ובאי תימן וגו' (שה"ש ד טז). הזכיר תחלה פנת צפון להשפיע לגן כי היא המתפשטת בה תחלה ואחרי כן דרום להפיח בגן היבש ולהשקותו מהשפע העליון ואחרי כן יבא דודי לגנו זה תפארת ישראל המתייחד בה אחרי כן וענין יזלו בשמיו ר"ל להשפיע ברכה לנפרדים ויתבאר לך סוד זה בהקפת המזבח בגזירת האל. והרמז כי עיקר

קבלת השכינה הוא ממדת הדין של מעלה שנאמר מי זאת עולה מן המדבר כתמרת עשן מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל (שה"ש ג ו'). כבר ידעת כי השכינה נקראת זאת ודמה אותה בהיותה הולכת לפני מחנה ישראל לתמרת עשן שהוא מתמר ועולה. ואמר עשן לפי שעיקר קבלתה היא משם מקוטרת מור ולבונה ר"ל נפעלת ומקבלת אצילות מזולתה. מור ולבונה הרמז לזרועות עולם זה לבן וזה אדום מכל אבקת רוכל כלולה מן הכל. והזכיר קודם המור האדום רמז לעיקר קבלתה וכתיב טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו (משלי טו יז) לשון ארוחה מלשון אורח חיים ואהבה שם היא השכינה שעיקר קבלתה משור אבוס שנאמר ופני שור מהשמאל (יחזקאל א י') ושנאה בו ר"ל מדת הדין:

ועשית את המזבח עצי שטים וגו'. בעבור היות המזבח עשוי לשים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים בסוד הקרבנות על כן היו כל מעשיו נחשת ולא מכסף וזהב שנאמר לכל כליו תעשה נחושת. והיה ה' אמות אורך וה' אמות רוחב ה' כנגד ה' ושלש אמות קומתו לרמוז לשלש הויות העליונים וארבע קרנותיו רומזים לד' ראשי נהרות. ומסדר הקפת המזבח התחתון תבין סדר הקפת המזבח העליון והיאך הוא מתאחד בו' קצוות ובהם מתברך. ורבותינו ז"ל ביארו סוד זה בספר הזוהר [במדבר ק"כ א'] אמר שם רבי אלעזר שאיל לר"ש אבוי אימא לי סימנא לזיווגא דייחודא מניין. <תרגום - רבי אלעזר שאל מרבי שמעון אביו אמור לי סימן לזיווג הייחוד מאין>. א"ל ברי אע"ג דאוקימנא מילין לכל סטר וסטר ואתבדרו הכא מלה והכא מלה. <אמר לו רבי שמעון בני אע"פ שהעמדנו דברים לכל צד וצד ונתפזרו הדברים דבר כאן ודבר כאן>. סימנא דא נקוט בידך והכי הוא כעין סחרא דמדבחא. <סימן זה נקוט בידך וכך הוא כעין סיבוב המזבח>. דתנן בא לו לקרן דרומית מזרחית צפונית. צפונית מערבית מערבית דרומית. <דתנן בא לו לקרן דרומית מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית>. א"ל והא לא יכיל עד דמקבל עליה בר נש מלכותא קדישא בקדמיתא. <אמר לו רבי אלעזר והרי אינו יכול לעשות כלום עד שמקבל עליו אדם עול מלכות הקדושה בתחילה>. ויהיב עליה עול דא. <ונותן על עצמו עול זה>. ואת אמר דייתי לדרום בקדמיתא. <ואתה אמרת שיבוא לדרום תחילה שהוא חסד>. א"ל כלא הא אמינא לך. <אמר לו רבי שמעון הרי אמרתי לך הכל>. דהא ובא לו לקרן אמינא בקדמיתא והא ידעת ודא הוא עול מלכותא קדישא. <<כי "ובא לו לקרן" אמרתי בתחילה והרי ידעת סוד הקרן שהוא המלכות וזה הוא עול מלכות הקדושה>. >.לבתר דרומית דתמן הוא אילנא דחיי. <<ואחר כך דרומית ששם הוא עץ החיים>. >.ודא לזווגא ליה במזרח דאיהו אבא עילאה דהא בן מסיטרא

דאבא קא אתי. <וזה לזווג את הדרום במזרח שהוא אבא עילאה כי בן מצד אבא בא>. בגיני כך מדרום למזרח דתוקפא דדרום במזרח הוא. <ומשום זה מדרום למזרח כי חיזוקו של דרום במזרח הוא>. ובעי לאתקשרא כחדא דרום במזרח. <ועל כן צריך שיתקשרו יחד דרום ומזרח>. ומזרח דאתקשר בצפון כמה דאת אמר וצפונך תמלא בטנם. <ומזרח המתקשר בצפון כמו שנאמר "וצפונך תמלא בטנם" (תהלים יז יד)>. בגין דהאי אשלים ומלי נחלין ומבועין. <משום שזה משלים וממלא הנחלים והמבועים של מזרח>. ועל דא מזרחית צפונית דאינון אבא ואמא לא איתפרשן לעלמין והא אוקמוה. <ועל כן צריך ליחד מזרחית צפונית שהם אבא ואמא שאינם מתפרשים לעולם וכך העמדנו>. ומה דאיתמר צפונית דאיהי טמירא עילאה. <ומה שנאמר בה צפונית הוא משום שהיא צפונה העליונה>. ומסטרא דיליה נפיק צפון. <ומן הצד שלה יוצא הצפון>. ודינין מסטר דיליה מתערין אע"ג דאיהי רחמי וחדו. <והדינים מתעוררים מן הצד שלה אע"פ שהיא רחמים ושמחה>. כד איהי נפקת צפון נפיק ביה. <וכשהיא יוצאת הצפון יוצא בה>. דאיהו אתכליל וקשיר בדרום. <כי הוא נכלל ונקשר בדרום>. לבתר צפונית מערבית. <ואחר כך יבוא קרן צפונית מערבית>. דהא מסיטרא דאבא נפיק בן ומסיטרא דנוקבא נפקת בת. <כי מצד אבא יוצא בן ומצד אמא יוצאת בת>. ובגיני כך צפונית מערבית. <ומשום זה צפונית מערבית>. ודא הוא קרן דקדמיתא דהשתא אתקשר בצפון סתם. <וזו היא קרן שבתחילה, ועתה היא נקראת צפון סתם>. לבתר בעי לקשרא ליה בדרום דתמן הוא קשורא דכולא וגופא ביה אשתכח. <ואחר צריך לקשר אותה בדרום ששם הוא קשר הכל והגוף נמצא בו>. ועל דא מערבית דרומית. <ועל כן מערבית דרומית>. אשתכח האי קרן תלת זמני חד לקבלה ליה בר נש בקדמיתא. <נמצאת קרן זו ג' פעמים, אחד שהאדם צריך לקבל עליו תחילה>. ולבתר הכי לקשרא לה בתרי דרועי לאיתחברא בגופא ולמיהוי כולא חד. <והקרן שלאחר כך הוא לקשר המלכות בב' זרועות דרום וצפון להתחבר בגוף ושיהיה הכל אחד>. ודא היא סדורא דייחודא שלים. <וזה הוא סדר היחוד השלם>. וכל סטר וסטר בההוא קשורא דלעילא דאיתחזי ליה. <וכל צד וצד ייחד בקשר ההוא הראוי לו>. ולא יתחלף סיטרא בסיטרא אוחרא דלא איתחזי ליה בגין דלא איתענש. <ולא יחליף צד בצד אחר שאינו ראוי לו כדי שלא יענש>. ומאן דעביד יחודא כדקא חזי כמה דאמינא זכאה חולקיה בהאי עלמא ובעלמא דאתי. <ומי שעושה יחוד הזה כראוי כמו שאמרתי אשרי חלקו בעולם הזה ובעולם הבא>. דהא ידע לסדרא ייחודא דמריה שבחא דמריה. <להיותו יודע לסדר יחוד אדונו ושבח של אדונו>. ולא עוד אלא דקודשא בריך הוא משתבח ביה. <ולא עוד אלא שהקב"ה משתבח

בו>. עליה כתיב ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. <עליו כתוב "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט ג)>. [ח"ג שם] רזא ליתבי דרומא אחנא. <תרגום - סוד זה הוא ליושבי הדרום אחינו>. הכי שדרנא לון אחנא טיסטרא דבוצינין ברזין קטירין דבעיתו לייחדא ייחודא כטפסרא דקטירא עילאה. <וכך שלחנו להם אחינו מצד המאורות בסודות הקשרים דהיינו הייחודים שאתם רוצים לייחד ייחוד של קשר העליון>. קבילו עלייכו עול מלכותא בכל יומא בקדמיתא ובדא תיעלון בקשורא קדושא דדרום. <קבלו עליכם בכל יום עול מלכות בתחילה ובזה תעלו בקשר הקדוש של הדרום>. ואסחרו סיטרי עלמא עד דמתקשרן בקשורא חדא ובדרום תקיעו דוכתא ותמן תישרון. <ותסובבו רוחות העולם עד שמתקשרים בקשר אחד ובדרום תקבעו המקום ושם תשכנו>. וצריך אני להעירך על סוד המאמר המופלא הזה כבר ידעת כי כל הויות האצילות העליון כולן מקבלין זה מזה עד העליון ית' המשפיע ואינו מקבל כמו שאמרו בספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ג א'] כל אינון תיקונין דלעילא בגופא קדישא בדכר ובנוקבא כללא דאדם. <תרגום - כל אלו התקונים שלמעלה שהם בגוף הקדוש בזכר ונוקבא שהוא כלל האדם>. אתמשיך דא מן דא ומתאחדן דא בדא ומשקן דא לדא. <נמשכים זה מן זה ומתאחזים זה מזה ומשקים זה את זה>. כמה דאתמשך דמה ווירידין לדא ולדא להכא ולהכא מאתר דא לאתר אחרא. <כמו הדם הנמשך בורידים לזה ולזה לכאן ולכאן ממקום זה למקום אחר>. ואינון משקין לגופא דא ושקיין דא לדא. <והם משקים את הגוף הזה ומשקים זה לזה>. כן כל כתרין קדישין דגופא אשקיין דא לדא מנהירין דא לדא עד דאנהירו כלהו עלמין ומתברכי בגיניהו. <כן כל הכתרים הקדושים של הגוף משקים זה לזה ומאירים זה לזה עד שמאירים כל העולמות ומתברכים בשבילם>. ובעבור כי כפי הפעולות הנעשים למטה כך נעשה למעלה על כן צריך לכוין ביושר כפי סדר הקבלה אשר היא למעלה שלא ישתנו בסיבתו סדרי בראשית. וכענין שכתוב קרוב יי' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת (תהילים קמ"ה:י"ח). וענין אמת במקום זה שידע המתפלל כשהוא מזכיר את השם יתברך לאיזו מדה צריך לכוין לשם יתעלה ויתברך בהמשכת הכל ונתן סימן לדבר סוד הקפת המזבח של מטה הרומזת להקפת מזבח של מעלה שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' (תהלים כו ו) וסוד הענין הוא כל פונות שאתה פונה בייחודך לא יהו אלא דרך ימין הביאו רז"ל ראיה לזה בזבחים מים שעשה שלמה והרמז לים העליון שעשה מלך שהשלום שלו. אמנם בעבור כי אין להכנס לראות פני המלך יתברך בלעדי השכינה שנאמר אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך (שה"ש ו א') כי לא נוכל להשיגו רק עמך

כמה דאת אמר בזאת יבא אהרן אל הקדש. כי אם בזאת יתהלל המתהלל (ירמיה ט כג) על כן קודם הייחוד צריך לקבל עולה עליו בעטיפת ציצית ואחרי כן יכנס עמה לייחד השם הגדול יתברך כענין שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם (מלכים א' ח מח) רמז לארץ העליונה ועל זה רמז באמרו במאמר זה (במדבר ק"כ א) והא לא יכיל עד דמקבל עליה בר נש מלכותא קדישא בקדמיתא ויהיב עליה האי עול. <תרגום - והרי אינו יכול לעשות כלום עד שמקבל אדם עליו עול מלכות הקדושה בתחילה ונותן על עצמו עול זה>. והיא נקראת במאמר זה קרן. ואחר כן יכנס עמה לייחד השם הגדול יתעלה ולהוציא הברכה מן המקור העליון כמה דאת אמר ממעמקים קראתיך יי' (תהלים קל א) וישפיע אחרי כן לזרועות עולם ואחרי כן מדרום למזרח זהו סוד דרומית מזרחית א"ב וב"ן אחרי כן מזרחית צפונית שיקבל גם מן הגבורה אחרי קבלתו מן החסד זהו ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כח) אחרי כן צפונית מערבית כי עיקר קבלה השכינה מן הצפון בתחלה אחרי כן צריכה לקבל מן הדרום זהו מערבית דרומית והנה היא כלולה מן הכל. והבן אמרו אשתכח האי קרן תלת זימנין רמז כי בייחוד זה שהזכיר יש זכר לכנסת ישראל ג' פעמים וזהו סוד תהלה לדוד ג' פעמים וכבר רמזתיו בסוד השלשה תפלות. ואומר אני כי סדר ייחוד זה תפש חבקוק הנביא ע"ה בתפלתו הידועה כי בהכנסו לפני ולפנים בסוד האלף להשפיע משם ברכה לכל הבנים באמרו שמעתי שמעך יראתי לא נכנס בלעדי השכינה. ואמר יי' פעלך בקרב שנים חייהו בייחוד וכבר פירשתיו ואחרי כן אמר אלוה מתימן יבא. הרמז למדת החסד. וקדוש מהר פארן הרמז למדת הגבורה כמה דאת אמר עד איל פארן אשר על המדבר ואמר במדה הזו קדוש בעבור היותה האש הגדולה כמה שאמרו בספר יצירה אש ממים חקק וחצב כסא הכבוד ואופנים ושרפים וחיות הקדש כסה שמים רמז לשמים עליונים הנקרא מזרח. ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג ג') היא הארץ העליונה הנקראת תהלה והיא מערב שהשכינה במערב. ודע כי הענין הזה עקר גדול וסוד מופלא בייחוד השם יתברך כי הכל מתברך ממקור אחד ורוח אחד לכל. ונקראו מדות אלו בזה השם מטעם גדול החסד נקרא דרום כלומר דר רום כי הוא הראשון שבבנין כמו אברם. הגבורה נקראת צפון לסוד גדול כי במדה ההוא שם מעבר כל השאלות והטובות ופעמים מעכבתן מלירד למטה אם האדם אינו ראוי ונשארו הבקשות ההם צפונות בה כי כל הבקשות שאדם מבקש מלפני השם יתברך לולי המקטרגים היתה בקשתו נעשית בין שיהיה צדיק בין שיהיה רשע. אמנם בהגיע הבקשה ההיא דרך צפון אותן הכחות מערערין ואומרים נעמוד לדין עליה ואם אינו ראוי לא ישיג בקשתו והיא צפונה שם להיותה לצדיקים שנאמר וצפון לצדיק חיל חוטא (משלי יג כב) מה רב טובך אשר צפנת

ליראיך (תהלים לא כ') ועוד מפני שמשם יצר הרע נשפע הצפון בלבו של אדם כמה דאת אמר את הצפוני ארחיק מעליכם (יואל ב כ'). ומפני אלו שני הטעמים אמר למעלה ומה דאיתמר צפונית וכו'. התפארת נקרא מזרח כי הוא נקרא מדת יום כדאמר נובלת אורה של מעלה גלגל חמה זהו מי העיר ממזרח צדק וגו' (ישעיה מא ב). המלכות נקראת מערב כי שם מתערב הכל כדאמר בספר הבהיר ולמה איקרי מערב מפני ששם מתערב כל הזרע ואמר הכתוב ממנו תהיין קרנותיו לרמוז לייחוד הכל. ועוד ווי העמודים רומזים לשנים עשר גבולי אלכסונין הנשפעים ממדת יעקב אבינו ע"ה זהו וחשוקיהם כסף כי רובו מן החסד:

תצוה

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן. כבר ידעת כי אין הקרבן קרב בלתי כהנים לוים וישראלים כי הם כנגד שלשה אבות העליונים. הכהנים מן החסד על כן הם מכפרים כי בחסד יכופר עון (משלי טז ו) וכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. (ישעיהו א׳:י״ח חי') הלוים מכח הגבורה ועל כן הם ממונים על השיר ובעבור כי הם כנגד זרועות עולם על כן מה שכשר בזה פסול בזה כמו שאמרו רבותינו ז"ל בחולין כשר בכהנים פסול בלוים כשר בלוים פסול בכהנים. ישראל מכח הרחמים הנקרא ישראל סבא קדישא על הענין הזה אמרו רבותינו ז"ל כהנים לוים וישראלים מעכבין את הקרבן. ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) דהני ליואי וישראלי בהדייהו כולהו מעמדות כולהו קיימי על קרבנא לאתקשרא קשרין לנחתא ברכאן לעלמין מעמדות בצלותא כהני ברעותיה ליואי בשירתא מעמדות מתערי לה להאי מחשבה טהורה לאסתלקא כהנא מתער ימינא לחבקא לה ליואי מתערי שמאלא ברחמי לאחדא לה כמה דאת אמר שמאלו תחת לראשי וכדין ריח לאתכנשא דא בדא לאתקשרא דא בדא והרוח דא איתתא בבעלה וכל שאר חיילין אכלין ומרוין ומדשני בהני תנני ותרבין ועלוון וכלא ברזא דישראל וכהני וליואי כדקא חזי. ואל תתמה אחרי שכח הלוים הוא מדת הדין של מעלה איך יצא אהרן מהם שהוא הפך מדתם כי כך דרכו של הב"ה יתעלה מוציא אש ממים ומים מאש מתוך מים מלוחין מוציא המתוקים ובתוקף המרירות מזריח שם פלאו למתקן:

ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת. אמר שיעשו בגדי קדש לאהרן לשרת בהם כבוד יי' השוכן בתוכם ולתפארת כדכתיב כי תפארת עוזמו אתה (תהילים פ״ט:י״ח חי') וכתיב בית קדשינו ותפארתנו (ישעיה סד י') ונאמר עוז ותפארת במקדשו (תהלים

צו ו) וכן לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד (ישעיה ס יג) שיהיה מקום המקדש מפואר בתפארת ומקום רגליו שהוא בית המקדש מפואר בכבוד השם וכן ובישראל אתפאר (ישעיה מד כג) שיהיה מראה ומייחד בהם תפארתו דכתיב יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר (ישעיה ס ז'). וטעם היות המדה הזאת נקראת תפארת מלשון ותשלח פארות (יחזקאל יז י') על שם שהוא מתאחז בכל הצדדין ושואב מן האין משפיע עד המלכות ובעבור כי סוד הבגדים גדול על כן אמר ואתה תדבר אל כל חכמי לב שיבינו ויכוונו למה שיעשו. ואמר אשר מלאתיו וגו' ר"ל כי הלב הנזכר מלא רוח חכמה זהו מלא אותם חכמת לב והרמז לחכמת שלמה וכבר פירשתי מלת לב. וסוד שמונה בגדי כהן גדול נרמז בספר הזוהר אמרו שם (אדרא רבא קל"ב ב') ומהאי דיקנא איתגלייא דקנא דכהנא רבא עילאה. <תרגום - ומאותו הזקן נתגלה הזקן של הכהן הגדול העליון>. ומיניה דקנא דנחית לדקנא תתאה לכהנא רבא. <ומזה הזקן יורד לזקן הכהן הגדול התחתון>. מאי דקנא דכהנא רבא. <מהו זקן הכהן הגדול>. דקנא דכהנא רבא בתמניא תיקונין אתתקן. <זקן הכהן הגדול נתתקן בשמונה תיקונים>. ובגין כך תמניא תקונין לכהנא רבא. <ומשום זה שמונה תיקונים לכהן הגדול>. כד משחא נחית על דקניה דכתיב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן וגו'. <כאשר שמן יורד על זקנו כמו שכתוב "כשמן הטוב היורד על הראש יורד על הזקן" וגו'>. מנלן. <ומאין לנו שכהן גדול שלמטה מכוון כנגד כהן גדול שלמעלה>. דכתיב שבת אחים גם יחד. גם לרבות כהן גדול של מטה שכל זמן שכהן גדול של מטה משמש בכהונה גדולה כביכול כהן גדול של מעלה משמש בכהונה גדולה. דע והבן כי החושן רומז לתפארת ישראל והאפוד לשכינת עוזו ועל כן לא יזח החושן מעל האפוד רמז לחיבור הכל והבן כי תמיד בחושן יזכיר משפט ועשית חשן משפט כמה דאת אמר משפט וצדקה ביעקב (תהלים צט ד) וקבועים בו י"ב אבנים חלוקים בד' טורים ג' בכל טור וטור רמז לי"ב שבטים החלוקים בד' דגלים ג' בכל דגל ודגל זהו שנאמר והאבנים תהיין על שמות בני ישראל וגו'. ודע והבן עוד כי השם הגדול יתברך יש בו י"ב צירופים ולא יותר ואלו הם:

ידוד יההו יוהה:

הוהי היהו ההיו:

וההי והיה ויהה:

היהו היוה ההוי:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכל הצירופים האלו מורים על ההויה וסוד מציאות הש"י כדכתיב אני יי' לא שניתי (מלאכי ג ו') משא"כ בשאר השמות כי בהפוכם תמצאם

לפעמים מורים הפך הכוונה סימן לדבר הם קנאוני בלא אל כלומר עשו מאל לא ויאמרו לא היא. וכנגד י"ב צירופים אלו כאן י"ב שבטים כל שבט יש לו חותם אחד מאלו השנים עשר כמה דאת אמר כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט יט):

ונתת אל חושן המשפט וגו'. כתב הרב ז"ל לא נזכרו אורים ותומים לא בצוואה שיאמר ועשית את האורים ואת התומים ולא במעשה שיאמר ויעש אורים ותומים. גם נזכרו בה"א הידיעה מה שאין כן בארון ושלחן ומנורה. אבל אמר ועשו ארון ועשית שלחן ועשית מנורת זהב ובאורים ותומים אמר ונתת אל חושן המשפט את האורים וגו'. ולא הזכירם הכתוב רק במשה לבדו שאמר בצואה ונתת כי לא היה מעשה אומן ולא היה לאומנים ולא לקהל ישראל בהם מעשה ולא נדבה אבל הם סוד מסוד למשה מפי הגבורה והוא כתבם בקדושה או היו מעשה שמים ולזה יזכירם סתם ובידיעה כמו וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים והנה משה לקח את האורים ואת התומים והניחם בחושן המשפט אחרי שהלביש את אהרן האפוד והחשן כמה שנאמר ויתן עליו את האפוד ויחגור אותו בחשב האפוד וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התומים. כי לאחר כן נתנם בין כפלי החשן והענין כי היו שמות קדושים ומכחן יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל כמשפט. והמשל כי כאשר שאלו מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה (שופטים א א') היה הכהן מכוין בשמות שהם האורים והאירו לעיניו אותיות יהודה ויו"ד מלוי ועי"ן משמעון ולמ"ד מלוי וה"א מאברהם הכתוב שם על דעת רבותינו ז"ל או פעם אחרת לנגד עיניו ה' מיהודה והנה כאשר האותיות מאירות אל עיני הכהן עדיין לא ידע סדורן כי מן אותיות אשר סדרו מהן יהודה יעלה היה אפשר להעשות מהן הוי הד עליה. או הי על יהודה ותיבות אחרות אבל היו שם שמות אחרים הנקראים תומים מכחן יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות שהאירו לפניו כי כאשר כיון בשמות האורים והאירו חוזר ומכוין מיד בשמות התומים ועודן האותיות מאירות לעיניו ויבא בלבו שחבורם הוא יהודה יעלה וזו מדרגה ממדרגות רוח הקודש למטה מן הנבואה ולמעלה מבת קול שמשתמשין בה בבית שני ואפשר שאחרי שנתן משה בחשן השמות הקדושים היו נודעים במסורת ממנו לגדולי חכמי ישראל שמסרן להן עם ספרי התורה ולפיכך היה ביד דוד אפוד והיה כדמות אפוד משה ובו חשן כדמות חשן הקדש אבל נראה שהיה בד כאשר נאמר בשמואל נער חגור אפוד בד (שמואל א ב:יח). ואמר בנוב עיר הכהנים שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד (שם כב חי') וילבישו אותו את הכהן שהוא מבני הנביאים ושואלין בו ונענין עכ"ל ז"ל. ואני מצאתי בשם ה"ר אליעזר ז"ל את האורים ואת התומים בגימטריא שם בן שבעים ושתים ואחרי שהחשן רמז לתפארת

ישראל דין הוא דיהו עליו שתי טבעות זהב רומזים לזרועות עולם דוגמת הכרובים על הכפורת. וידעת כי קצת בגדי הכהנים היו קצתם מזהב וקצתם מכסף רומזים לזרועות עולם וכפי צורך העבודה משתנים הבגדים והבן זה. וסוד הפעמונים מפורש בכתוב ונשמע קולו בבואו אל הקדש והוא כעין נטילת רשות ליכנס כי הבא בהיכל מלך פתאום חייב מיתה כענין אחשורוש וכמו שאני עתיד לכתוב בפסוק וכל אדם לא יהיה באהל מועד על כן צוה להשמיע קולו כמי שיקרא הוציאו כל איש מעלי ויבא לעבוד עבודת המלך בייחוד. וכן בצאתו לצאת ברשות ושיודע הדבר כדי שיוכלו משרתי המלך לשוב לפניו ובפרקי היכלות יוודע זה. והנה הטעם שלא יפגעו בו מלאכי אלהים והזהיר זה בכהן גדול למעלתו וזה טעם לפני י"י כי הוא העובד לפניו שתשרה שכינה בעבודתו כי מלאך יי' צבאות הוא. ואמרו רבותינו ז"ל בענין החשן ר' יהושע בן לוי אמר משל לבן מלכים שהיה פדגוגא נכנס אצלו מלמד על בנו סניגוריא והיה מתירא מן העומדים עליו פן יפגעו בו מה עשה הלבישו פורפירא שלו שיהיו רואים אותו ומתיראים ממנו. כך אהרן היה נכנס בבית קדש הקדשים ולולי זכיות הרבה שהיו נכנסים עמו ומסייעות אותו לא היה יכול ליכנס למה שהיו מלאכי השרת שם מה עשה הקב"ה נתן לו מדמות לבוש הקדש שנאמר וילבש צדקה כשריון (ישעיה נט יז). וטעם לא יקרע אמרו רבותינו ז"ל לפי שהשטן מתקנא בו ואוחזו שם כדרך הנלחמים זה עם זה:

וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגו'. דע כי סוד שבעת ימי המלואים גדול מאוד. אמרו בספר הזוהר (בראשית ל"ד א) רבי יצחק אמר כתיב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים אילין אינון שבעת יומי בראשית רבי יהודה אומר אילין שבעת ימי המלואים. <תרגום - רבי יצחק וכו' עד שבעת ימי המלואים>. מלואים ודאי בגין דההוא זימנא אתבסם עלמא ואתהדר בשלימותא ולא אתפגם סיהרא בגין חיוייא בישא דכתיב ביה ונרגן מפריד אלוף. <מלואים ודאי משום שבאותו הזמן מתבשם העולם וחוזר לשלמותו ולא נפגמת הלבנה בגלל הנחש הרע שכתוב בו "ונרגן מפריד אלוף">. ספר הבהיר כאור שבעת הימים ימים איבעי ליה וכו'. ויקרא רבה חצבה עמודיה שבעה (משלי ט א') אילין ז' ימי בראשית דבר אחר חצבה עמודיה שבעה אילין שבעה ימי המלואים. וסוד הענין כבר ידעת כי שלימות המרכבה העליונה תלויה בשלימות האדם התחתון וזהו אחד מן הטעמים הגדולים שיש בבריאת האדם ותועלתו בהכנסו בגוף כי האדם כלול מן ההויות ולכך כחו גדול ושלימותו לפי כוונתו וידיעתו להמשיך ולהאציל מאפיסת המחשבה וכפי העשות האדם צורות דומות לתחלת הבריאה שהם פעולות האמת יוסיף האדם התחתון כח והמשכה ורבוי שפע

וברכה באדם העליון ובסבתו יתברכו כל המדות כמה דאת אמר שיורד על פי מדותיו (תהלים קלג ב) מדותיו ממש. ובהיות האדם פוגם אבריו למטה כביכול מקצץ דוגמתו למעלה. ועניין הקצוץ הוא שנתקבץ אותו אבר בתוך ההויה הנקרא אין וכאילו אותו האבר חסר למעלה הדא הוא דכתיב כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נז א) נאסף ממש. וכתיב צור ילדך תשי כביכול מתישין כח של מעלה הפך ועתה יגדל נא כח אדני. זהו אך העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעונותיך (ישעיה מג כד) וכתיב זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך (ירמיהו ד׳:י״ח חי׳) אמרו רבותינו ז"ל זה הקב"ה שנקרא לבן של ישראל שנאמר לבבי וחלקי (תהלים עג כו) וכתיב וישח אדם וישפל איש (ישעיה ב ט') דרשו רבותינו ז"ל זה הקב"ה. ולזה הענין המופלא רמזו רבותינו ז"ל בפרק קמא דתעניות אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל בטול תורה שנאמר בעצלתים ימך המקרה (קהלת י׳:י״ח חי׳) בשביל עצלות שהיה בהן בישראל שלא עסקו בתורה עושה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך ואין המקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו (תהלים קד ג) ואמרו ז"ל כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ וגו' (ישעיה נא טז). זהו שנאמר שפתי צדיק ירעו רבים ואויליים בחסר לב ימותו (משלי י כא). וידעת פירוש לב כי כבר פירשתיו והבן:

ספר הזוהר [האזינו רצ"ז א' וב'] תנינן כביכול חייבין עבדין פגימותא לעילא. <תרגום - למדנו כביכול הרשעים עושים פגם למעלה>. מאי פגימותא. <מהו הפגם>. כמה דכתיב שיחת לו לא בניו מומם. <הוא כמו שכתוב "שחת לו לא בניו מומם">. דהא כל הני תיקונין לא משתכחין כדקא יאות. <משום שכל אלו התקונים אינם נמצאים כראוי>. כתוב אחד אומר וילבש צדקה כשריון וכתיב וילבש בגדי נקם וגו'. <כתוב אחד אומר "וילבש צדקה כשריון וכתוב שני אומר "וילבש בגדי נקם" וגו'>. אלא אמר רבי יצחק וילבש צדקה בזמן שישראל זכאין. <אלא אמר רבי יצחק "וילבש צדקה" בזמן שישראל זכאים>. לא זכו וילבש בגדי נקם. <לא זכו "וילבש בגדי נקם">. א"ר יוסי מאי פגימותא. <אמר רבי יוסי מהו הפגם שהרשעים עושים למעלה>. כמה דתנינן דאבהן לא מסתפקין לאתברכא מההוא שקייו דנחלא כל שכן בנין. <הוא כמו שלמדנו שהאבות אינם מקבלים הספקה להתברך מאותו שיקוי של הנחל וכל שכן הבנים>. הדא הוא דכתיב שחת לו לא בניו. <זה שכתוב "שחת לו לא בניו">. מאי לו לא לעילא ולתתא. <מהו לו לא ב' פעמים אחד למעלה ואחד למטה>. והיינו דאמר ר' שמעון כל זמנא דחייבייא סגיאו בעלמא כביכול שמא קדישא לא מתברך בעלמא. <והיינו שאמר רבי

שמעון כל זמן שהרשעים מרובים בעולם כביכול השם הקדוש אינו מתברך בעולם>. הדא הוא דכתיב יתמו חטאים מן הארץ וגו' ברכי נפשי וגו'. <זה שכתוב "יתמו חטאים מן הארץ" וגו' ברכי נפשי" וגו'>. אמר רבי אבא מקרא זה ממש הוא דכתיב שחת לו לא בניו מומם. <אמר רבי אבא מקרא זה ממש הוא שכתוב "שחת לו לא בניו מומם">. מאן גרים לחבלותא דא דור עקש ופתלתול בגין דאינון חייבין ודרא אשתכח הכי. <מי גרם למום זה דור עקש ופתלתול משום שאלו הרשעים והדור נמצאים כך>. בגין כך בתר דאמר משה כל הני מילי ואדכר שמא כדקא יאות אמר ודאי צדיק וישר הוא. <משום זה אחר שאמר משה כל אלו הדברים והזכיר השם הקדוש כראוי אמר ודאי צדיק וישר הוא>. וכולא בתיקוניה. <וכולו בתקונו>. אבל שיחת לו לא בניו מומם. מאי טעמא בגין דאינון דור עקש ופתלתול. <אבל "שחת לו לא בניו מומם" מהו הטעם שהוא כך משום ??הם דור עקש ופתלתול>. אמר רבי אבא לו לא הא אוקמוה. <אמר רבי אבא "לו לא" הרי העמידוהו וכך הוא>. והכי הוא הליי' תגמלו זאת לשלמא גמול דא לקב"ה על אינון טבן דעביד לך ועביד לקבלך. <ולאחריו כתוב "הליי' תגמלו זאת" היינו אתם משלמים גמול זה להקב"ה על כל הטובות שגרם לכם ועשה לפניכם>. ועל כן יש לו לאדם להתבונן במצות התורה כמה עולמות מקים בעשייתן וכמה עולמות מחריב בביטולן כל שכן בעוברי עבירה שנאמר על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר יי' על עזבם את תורתי. (ירמיה ט יא) ואל יעלה בדעתך כי העונשים הכתובין בתורה הם כמו המעניש את האדם על עברו על מצות המלך לא כן רק הן דבר טבעי ממש כי המבטל מצוה ממצות התורה אותו הטוב שהיה נשפע בסבת עשייתה הוא נמנע כדמיון מי שאינו זורע שדהו שאינו קוצר וכמי שאינו לובש בגדים שגופו מתקרר. וכמו שטבע האש לחמם וטבע המים להרטיב והלחם להשביע כך טבע כל מצוה ומצוה לעשות אותם הטובות שנאמרו בה או אותן העונשים שנאמרו בבטולה ולא כל העבירות שוות יש עבירות נוגעות בהיכל פנימי כגון עבודה זרה גלוי עריות שפיכות דמים וכיוצא בהן ויש עבירות נוגעות חוץ להיכל כגון אכילת דברים טמאים ולכך נקראין צדיקים על היותם מעמידים הדברים על מתכונתם:

ספר הזוהר [אדרא רבא קכ"ח א'] פתח ר"ש ואמר עת לעשות ליי' הפרו תורתך מאי עת לעשות ליי' משום דהפרו תורתך מאי הפרו תורה תורה דלעילא. דאיהי מתבטלא אי לא איתעביד כתקוני שמא דא. <תרגום - פתח וכו' כי היא מתבטלת אם אינה נעשית בתיקוניה אלו>. ר' יהודה אמר עת לעשות ליי' בגין לאתקנא ולשכללא כלא. זהו שאמרו רז"ל כל המקיים מצותי מעלה אני עליו כאילו עשאני. הדא הוא דכתיב עת לעשות

ליי' (תהלים קיט קכו') לעשות ממש. ועל כן נקראו החסידים אנשי מעשה וההפך כי את מקדש יי' טמא זהו מאמרם ז"ל היה לך לעזרני. ואמרו עוד ואולם חי אני אמר רבא החייתני בדבריך וזהו סוד ישמעאל בני ברכני וסוד נענע לי בראשו והודיע כי בברכת רבי ישמעאל נמשך שמן הטוב מן האין וזהו אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך כי ברית כרותה לשפתים. ואחרי שנדע כי יש כח בידינו לתקן עליונים ותחתונים ולקדש שם שמים למעלה או להטיל מום בקדשי שמים ועד היכן מגיע טהרתינו או טומאותינו יש לנו לברר הדרך שבו נדבק בשם המיוחד כמה דאת אמר ובו תדבק כי בטהר האדם איבריו ומעמידם על כוונת הבריאה אז מוסיף דוגמת אותו האבר מלמעלה ודבוק בשם יתברך כמה דאת אמר דמות כמראה אדם עליו מלמעלה (יחזקאל א כו). דוק ותשכח אבר מחזיק אבר. ואחרי שבידינו הכחות הללו להחזיק הספירות במתכונת המחשבה הטהורה והכל לפי רוב המעשה נתן הש"י לנו מרוב אהבתו לבני אוהביו אנשי אמונתו סוד צורת הי' ספירות בתורתו והוסיף לנו ביאור כי כל ספירה יש לה תיקון צורה ודרך חיבור ונשוק עם ספירה הסמוכה לה עד שיתחברו כולן כאחת ועושות צורה אחת ולפי עומק ההשגה הזאת נתנה לנו כל התורה כולה שלימה מבראשית עד לעיני כל ישראל והנה כל אותיות התורה בצורותיהן ובחיבורן ובפירודן ובאותיות עקומות יתרות וחסרות גדולות וקטנות פתוחות וסתומות הם צורת עשר ספירות וההפסקות והפרשיות הם דוגמת בנין כמו שיש באדם קשרי יד ורגל ופרקים וכבר רמזתי זה. והנה כל המקיים מצוה ידועה כביכול משפיע עליה כח למעלה בצורה העליונה דרך צנורות המחשבה אל אותו החלק ואז יתברכו העליונים בסבת התחתונים והשם הגדול מתברך ומתרבה בשפע ורבוי מעמקי הארץ עד שמתעטר ומתעלה בסבת העובדים מאהבה עליהם נאמר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג) כלומר בסבתך אקבל רבוי ותוספת השפעה מן המקור. ובמדרש ילמדנו אמרו רבותינו אמר הקב"ה אני מתקדש בכם שנאמר כי בראותו ילדיו (ישעיה כט כג) וכן הוא אומר ישראל אשר בך אתפאר. ואתם מתקדשים בי שנאמר והייתם קדושים. ובתנחומא אמרו בא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום שקראן ה' פעמים בפסוק אחד אמר רבי יהודה ב"ר סימון משל לאחד שהיה עושה עטרה עבר אחד ראה אותה אמר לו כל מה שאתה יכול לקשט אותה באבנים טובות ומרגליות קשט ותקן בה שהרי היא עתידה להנתן בראשו של מלך. כך אמר הקב"ה למשה כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל ולפארם עשה שבהן אני מתפאר שנאמר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ופירוש ב' יש לך לדעת כי מחטא אדם הראשון שהטיל הנחש פגם בצורה עליונה לא נשלמה הצורה עד

ז' ימי המילואים מלואים ממש. ואילים שנים תמימים כבר פירשתי טעם התמימות בכל הקרבנות בענין הפסח:

ולחם מצות וחלות מצות בלולות בשמן וגו'. טעם היות הקרבנות מצה ולא חמץ רמזתי כבר ועוד נרמוז יותר באיסור השאור. וענין הבלילה בשמן ומשיחת אהרן ובניו והכלים בסוד ההשפעה הנשפעת במדות שנאמר שיורד על פי מדותיו ר"ל לגזירת מדותיו ממש אחרי שהם רומזים למדותיו של הקב"ה צריכין משיחה וידעת כי משיחתן היתה כמין נזר סימן לכתר מלכות להודיע אצילותם והמשיחם משמן רומזת לדבר שיהיה האש ראוי להאחז בה רמז לאש עליוני שנאמר את קרבני לחמי לאשי. ובשעת העבודה היה טובל במים והנה הוא כלול באש ובמים בשעת העבודה והבן. וטעם רחיצת אהרן ובניו במים יתבאר בגזירת האל בפרשת כי תשא גם טעם סמיכות הקרבן רמזתי בסוד לידת השבטים. גם טעם כוונת השחיטה רמזתי בפסוק זובח לאלהים יחרם. ועל כן אסור לשחוט בסכין פגום לחלוק כבוד למדת הדין שיצא נפשה בלי ייסורין וזהו טעם איסור הנחירה. ואמרו רבותינו ז"ל שחיטת נכרי נבלה ומטמאה במשא כי דינו כדין כחו וסיבתו וכתיב ולא תלכו בחקות הגוי. ואמרו רז"ל בספר הזוהר כי הכהנים היו נמנעים מלשחוט שלא לעשות הפך מדתם ובכל מקום תמצא וסמך ושחט. גם אמרו מקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שכשרה בזר. ובספר הזוהר (נשא קכ"ד א) אמר ושחט אחרא ולא כהנא בגין דלא יפגם ההוא אתר דאחיד ביה אך קשה לי קצת שהרי ביומא מצינו שהיו הכהנים מפייסין עליה מי שוחט מי זורק ואולי יש לחלק בין קרבן צבור לקרבן יחיד:

ולקחת מדם הפר ונתת על קרנות המזבח וגו'. דע כי הזאת הדם לגבי מזבח הוא הקרבה למדה ההיא וכן טעם הקרבת החלב והאימורים כי כולם מקבלין פרס מאת המלך יתעלה ומתפרנסין משם הכחות העליונות כל אחד מן הראוי לו. ובפרשת ויקרא יתבאר בגזירת האל. ויש אומרים כי החלב והדם מיוחדים לזרועות עולם לפי גוונם ומה שכתבתי נראה לי עיקר וכן מוכיח בספר הזוהר. והנה כל האימורין הקרבין אל המזבח הם מתאוים התשמיש ומסכימים בחטא. הכליות יועצות שנאמר צרפה כליותי ולבי (תהלים כו ב). וכתיב אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז ז) הכבד משלים כח התאוה ומתפשטת באדם החלב המכסה את הקרב וכל החלב אשר על הקרב כענין וישמן ישורון ויבעט. כי כסה פניו בחלבו (איוב טו כז) ולכך הכליות שהם מקור העצה והחלב אשר עליהם והיותרת המגין על הכבד היה מקטירין לשם לכפר על חטא האדם היוצא ממחשבת

הכליות ומתאוות הכבד ושומן הלב שיהיו אלו בחלופם כי כולם הסכימו בחטא. והאליה ידוע כי בעת שירבע הזכר הנקבה ינענע האליה:
והקטרת המזבחה. נכתב בשני ההי"ן ה' כנגד ה' והרמז לעשר ספירות. ודע כי לפעמים תמצא כתוב המזבח ולפעמים תמצא כתוב המזבחה וסודו בסוד חשמל והחשמלה שבח ושבחה והמשכיל יבין:
ואת בשר הפר ואת עורו וגו'. כלל אתן לך בכל הנשרפים בחוץ שהם פרים והרמז כי משם מתפרנסין כחות הטומאה בסוד העזאזל ועדיין יתבאר בגזירת האל וזה הפר בא לכפר על מעשה העגל כי הכל גלוי וידוע לפניו ועל כן סמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראשו כי חטא במעשה ההוא והנה הפר ההוא היה לתת למדת הדין חלקה בז' ימי המילואים והיה פר והיה בתחלה כטעם פרי החג והבן זה:
והקטרת את כל האיל המזבחה עולה הוא ליי' ריח ניחוח אשה ליי' הוא. האיל הזה היה כליל לשם למעלה אחר שקבל המקטרג חלקו אשה ליי' מלת אשה לשון אש והה"א רומזת לשכינה הנרמזת בה"א אחרונה של שם ור"ל אש השכינה. ודרשו רבותינו ז"ל אשה לשום אישים הרמז לשני אישים לאש ממים ואש השכינה וע"י הקרבן מתקרב אש השכינה באש הגדולה הבת עם האם וכנגד זה היו הלוים הממונים על השיר הבאים מן הכח הזה. ריח דרשו רז"ל ריח לשום ריח כי ע"י ריח הקרבן מתעלה הכל כריח העולה למעלה והם כנגד ישראל שכחם היא מדת רחמים. ניחוח דרשו בו נחת רוח לגבוה שאמר ונעשה רצונו כנגד הכהנים ולשון עולה כמשמעה וכן אמרו רבותינו ז"ל בתורת כהנים עולה לשם עולה והרמז לשכינה שהיא עולה ומתאחדת מעלוי לעלוי עד עילת העילות יתעלה ויתברך וכן אמרו בספר הזוהר (פקודי רל"ח ב) ובגין כך מיקרי עולה דסלקא לאתעטרא למיהוי חד בקשורא חדא. <תרגום - ומשום זה נקראת המלכות עולה שעולה ומתעטרת להיות אחד בקשר אחד>. מדרש רות (זוהר חדש פ"ב טור א') אמר רבי יוסי ב"ר יהודה אמר ר' יוחנן מאי דכתיב יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה אלא אפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ המשמש לפני לפנים דהואיל ואינו קורא בתורה אין עבודתו עבודה ואין מקבלים עליה שכר. ועליה כתיב גם בלא דעת נפש לא טוב כהן גדול שאינו יודע עיקר עבודה אין עבודתו עבודה. וא"ר יהודה ומנלן דכהן גדול צריך להיות תלמיד חכם שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי' צבאות הוא. פתח ואמר צו את אהרן ואת בניו לאמר אהרן ובניו מצווין שאר כהנים אינן מצווין אלא כל כהן שאינו יודע עיקר העבודה כאהרן ובניו אינו מצווה ואם עבד עבודתו אינה עבודה דהא במה מתכוין כשאינו יודע. הכי

אמר רבי חייא אמר רבי יצחק. <תרגום - וכך אמר רבי חייא בשם רבי יצחק>. כהנים לויים וישראלים מעכבין את הקרבן. <כהנים לויים וישראלים מעכבים את הקרבן>. עיקרא דקרבן כהן צריך לכוונא שמא קדישא. <עיקר הקרבן הוא הכהן הצריך לכוון בשם הקדוש>. ולסדרא ביה דרגין עילאין ולייחדא כולא בייחודא שלים למיהוי עילאין ותתאין ברעותא בכוונא דלהון. <ולסדר המדרגות העליונות וליחד הכל ביחוד השלם ולהיות העליונים והתחתונים בהרצון והכוונה שלו>. והכי א"ר חייא א"ר יצחק. <וכך אמר רבי חייא בשם רבי יצחק>. מאי דכתיב אשה ריח ניחוח ליי" אלא הוא כנגד ג' מדרגות אלו>. אשה דרגין אילין. <מה שכתוב "אשה ריח ניחוח ליי" אלא הוא כנגד ג' מדרגות אלו>. אשה לקבל דא לויים דממנן על השיר ולארמא קלא והוו מסיטרא דאשא. <"אשה", כנגד זה הם הלויים הממונים על השיר ולהרים קול והם מצד אשה (האש)>. וכוונין כגווני ניגונא וחדוה דשיר. <ומכוונים במגוון ניגונים ושמחה ושיר>. ומגו כך כל זמנא דהוה סליק על דוכן בחור. <ומתוך כך כל זמן שהיה עולה על הדוכן בחור>. דאיהו גבור ושלהובא דאשא תקיף ביה לארמא קלא בנעימו דניגונא. <שהוא גבור ששלהבת האש חזקה בו כדי להרים קול בנעימות הניגון>. איהו כשר לעבודה. <הוא כשר לעבודה>. כיון דאתחלש שלהובא דבחרותא דיליה וגומרין דנורא מתדעכין בגויה. <כיון שנחלש בו שלהבת הבחרות וגחלי אש דהיינו הדמים דועכים בתוכו>. הוא דאתחלש תוקפיה וקלא שרא לאתברא. <הנה נחלשת גבורתו והקול מתחיל להשבר>. כדין כתיב מבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה וגו' ופסול לעבודה. <אז כתוב "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד" ופסול לעבודה>. ומכאן ולהלן ושרת את אחיו באהל מועד לשמור משמרת ועבודה לא יעבוד. <מכאן ולהלאה "ושרת את אחיו באהל מועד לשמור משמרת ועבודה לא יעבוד עוד">. משמרת דרקיע אוף הכי נמי כיון דמנגנין ניגונא קמי מריהון ואיקרון אישים. <המשמרות שברקיע גם כן כיון שמנגנים ניגונם לפני אדונם נקראים אישים>. והכי שמענא משמיה דרבי דרבי שמעון בן יוחאי דאמר רבי אליעזר דרגין אילין אית מינייהו תרעין דממנן על תרעין לבר ומנייהו פנימאין לגו. <וכך שמעתי משמו של רבי שמעון בר יוחאי שאמר רבי אלעזר מדרגות אלו של האישים יש מהם הממונים על השערים מבחוץ ומהם ממונים על השערים הפנימיים מבפנים>. ואינון פנימאין אמרי שירתא וסלקין ועיילין בהאי שירתא חמש דרגין עד חמשין שנין לקבל חמשין תרעין דיובלא. <ואלו הפנימיים אומרים שירה ועולים ובאים בשירה זו חמש מדרגות שכל אחת כלולה מעשר עד חמישים שנים כנגד חמשים שערים של יובל שהוא בינה>. כיון דסלקי תמן נטיל לון רוחא דאשא מלהטא ותבר תוקפייהו. <כיון

שעלו שם>. <לוקח אותם רוח של אש לוהטת ומשבר גבורתם>. כיון דאתבר תוקפייהו דחיין לון ונחתין מאינון דרגין. <כיון שנשברה גבורתם דוחים אותם ויורדים מהמדרגות האלו>. וקיימין לבר ממונין על תרעין ואילין נטלין חולקיהון מתננא דאשא דא דקרבנא בר אינון דנטלי לגו. <ועומדים בחוץ ממונים על השערים ואלו לוקחים חלקם מעשן האש של הקרבן חוץ ממה שלוקחים מבפנים>. ובכל יומא ויומא מתחדשן אחרנין וממנן על שירתא. <ובכל יום ויום מתחדשים ממונים אחרים על השירה>. ריח לקבל דא ישראל דקא מצלי צלותא חשיבא קמיה קודשא בריך הוא כריח בוסמין דבגינתא דעדן. <"ריח" הוא כנגד ישראל שמתפללים תפילה חשובה לפני הקב"ה כריח הבשמים שבגן עדן>. ניחוח דאיהו נחת רוח לגבוה. <"ניחוח" שפירושו נחת רוח לגבוה>. לקביל דא כהן דהוא מכוין כגוונא דרעותא דשמא קדישא. <כנגד זה מדרגת הכהן שהוא מכוון הכוונה כרצונו של השם הקדוש>. ומייחד ייחודא באתוון רשימין. <ומיחד יחוד באותיות הרשומות של השם>. וכל דרגין נהרן ומתלהטין ונציצי בנציצו עילאה מגו דעומקא עילאה טמירא. <וכל המדרגות מאירות ולוהטות ונוצצות בהתנוצצות עליונה מתוך עומק העליון הסתור>. ועל דא איצטריך כהנא למיהוי חכימא בחכמה ונאה בסוכלתנו ושפיר בנהירו דאורייתא וזריז ופקיח יתיר מכל עלמא. <ועל כן צריך הכהן להיות חכם בחכמה ונאה בתבונה ויפה באור התורה וזריז ופקח יותר מכל העולם>. ואם עם הארץ הוא עבודתו לאו עבודה. <ואם הוא עם הארץ עבודתו אינה עבודה>. עליה כתיב לא יתיצבו הוללים לבנגד עיניך. <ועליו כתוב "לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך" (תהלים ה ו')>. הנה לך בביאור כי ג' תיבות אלו שהם אשה ריח ניחוח הם כנגד כהנים לוים ישראלים. ובספר הבהיר פירש ריח ניחוח בענין אחר אמר שם אין ריח אלא באף ואין ניחוח אלא לשון ירידה דכתיב וירד ומתרגם ונחת הרוח יורד ומתאחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב אליהם ע"י הקרבן והיינו דאיקרי קרבן:

ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל. אחר החטאת והעולה קרב האיל השני הזה שהוא שלמים. ולשון שלמים כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שמשימין שלום בעולם שנהנין ממנו המזבח והכהן והבעלים ועל כן אמר באיל כי איל מלואים הוא רמז למה שכתוב באתי לגני אחותי כלה וגו' (שיר השירים ה׳:א׳) ואחרי כן אכלו רעים. ובפרשת ויקרא יתבאר בגזירת האל:

את הכבש האחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני וגו. אמרו רז"ל אמר רבי סימון מימיו לא לן אדם בירושלים ובידו עון הא כיצד תמיד של שחר מכפר על עונות שנעשו בלילה

ושל בין הערבים היה מכפר על עונות שביום והיו אחד ביום ואחד בלילה רמז למדת יום ומדת לילה כי לפי השתנות הזמנים צריך ליחדו בכל מדותיו:

ועשרון סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונסך רביעית ההין יין לכבש האחד. סוד המנחות והנסכים הקרבין בכל קרבן וכל הדבר הקרב מתבואה הכל למדת הדין סימן לדבר אשר יעשה מאלה לי"י וכן הוא עיקר לרז"ל:

וידעו כי אני י"י אלהיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני י"י אלהיהם. אמר לשכני בתוכם על דרך ישראל אשר בך אתפאר כי בעבור ישראל עבודתו כהוגן ומפרסמין מצותיו ועושין רצונו או השכינה אומרת בשבילך ישראל אתייחד בתפארת. דוגמא לזה ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ואמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול כביכול אין לו במה להתחבר וכן פה אשב כי אויתיה (תהלים קלב יד). אוה למושב לו (שם). והארץ אזכור כלומר מזכירין הארץ ברחמים. ואזכור מלשון י"י זכרנו (תהלים קטו יב):

ועשית מזבח מקטר קטורת וגו'. המזבח הזה היה מזבח הקטורת שנאמר והקטיר עליו אהרן קטורת סמים בבוקר בבוקר. וכתיב ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה. והרמז בו לשכינה. ועל כן היה מצופה זהב שנאמר משבצות זהב לבושה (תהלים מה יד). ולשון קטורת נ"ל שהוא לשון ארמית וענינה קשר ודבוק מרכבה עליונה ועל שהוא מתעלה למדת הדין כתיב ישימו קטורה באפך וכתיב שמן וקטרת ישמח לב (משלי כז ט) והרמז ללב הידוע הוא שנאמר בקטורת זרה ועל פני כל העם אכבד שידעו כבודי כי לא ישא לפשעכם ויזהרו בכבודי. והזהיר שלא להעלות עליו קטורת זרה כי המצוה והכוונה היא שתתעלה משם לשם הגדול יתעלה לייחד הכבוד והתפארת ולא יעשוה זרה פן יהיו כבני אהרן לפירוש האחד שאנו עתידין לפרש בגזירת האל. ומכאן תבין למה הקטורת עצר המגפה כי היה משלים להם המדה ההיא המכלה אותם. והטעם שתלה הכתוב הקטורת בנרות המנורה הוא סוד יתבאר בחטא נדב ואביהוא בגזירת האל. ויש מפרש כי מזבח הקטורת רמז לתשובה. אמנם הדעת הראשון עיקר וכן דעת הרמב"ן ז"ל. וענין זרו וטבעותיו ובדיו תבין מסוד השולחן וכבר פירשתיו. והנך רואה כי מזבח החיצון והפנימי כל אחד יש לו שלשה שמות מזבח החיצון נקרא מזבח העולה ומזבח הנחושת ומזבח החיצון. מזבח הפנימי נקרא מזבח הזהב ומזבח הקטורת ומזבח הפנימי. והחיצון רמז לקשה כי שם רק כופר נפשם. והפנימי למדת הדין רפה כמו שפירשתי. והיה פרס בשחרית ופרס בין הערבים כסוד התמידים:

ונתת אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדות לפני הכפורת וגו'. דע כי כל זה האריכות בא להורות על ענינו שהיה יכול לכתוב ונתת אותו לפני ארון העדות באהל מועד כאשר אמר בסדר ויקהל וכבר ידעת ענין הפרוכת למעלה:

כי תשא

כי תשא את ראש בני ישראל וגו'. כבר ידעת מה שאמרו רז"ל כי עין הרע שולט בדבר המנוי שנאמר יצו י"י אתך את הברכה באסמיך מכאן שאין הברכה שורה אלא בדבר הסתום מן העין כדאמר בספר הזוהר ונטיל ברכאן בחשאי ובהפרד ממנה הברכה אז מדת הדין פועלת שם ולזה צוה הש"י ליטול כופר מהם שלא תשלוט בהם מדת הדין:

ספר הזוהר [כי תשא קפ"ז ב'] תא חזי הא אוקמוה לית ברכתא דלעילא שרייה על מלה דאתמני. <תרגום - בוא וראה הרי העמידו שאין ברכה עליונה שורה על דבר שנמנה>. ואי תימא ישראל היך אתמנון אלא כופרא נטיל מינייהו. <ואם תאמר ישראל איך נמנו אלא לקח מהם כופר נפשם>. והא אוקמוה וחושבנא לא הוי עד דאתכניש כל ההוא כופרא וסליק לחושבנא. <והעמידו שלא עשו חשבון עד שנתקבץ כל הכופר והוא עלה לחשבון>. ובקדמיתא מברכין להו לישראל ולבתר מנין ההוא כופרא ולבתר אהדרן ומברכין לון לישראל. <נמצא שמתחלה מברכים את ישראל ואחר כך מנו את הכופר ואחר כך חוזרים ומברכים את ישראל>. אשתכחו ישראל מתברכאן בקדמיתא ובסופא ולא סליק בהון מותנא. <נמצא שישראל נתברכו בתחילה ובסוף ולא היה בהם נגף>. מותנא אמאי סליק במניינא. <נגף למה עולה במנין>. אלא בגין דברכתא לא שרייא במניינא. <אלא משום שהברכה אינה שורה בדבר שבמנין>. כיון דאסתלק ברכתא סיטרא אחרא שרייא עליה ויכיל לאנזקה. <וכיון שנסתלקה הברכה שורה עליו הסטרה אחרא והוא יכול להזיק>. בגיני כך נטלין כופרא ופדיונא לסלקא עליה מניינא. <משום זה מקבלים כופר ופדיון להעלות עליו המנין>. ומכאן תבין כמה עונש גדול יש בגלוי סתרי תורה כביכול כאילו מכחיש הסדר של מעלה ומעורר עליו עונש מדת הדין:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד ב'] כל מילוי דבר נש דאינון בסתימו ברכאן שריין עלייהו. <תרגום - כל דברי האדם שהם בהעלם אצלו שורה עליהם ברכות>. וכל דאינון באתגלייא ההוא אתר בי דינא שרייא עלייהו. <וכל שהם בהתגלות מקום ההוא של בית דין שורה עליו>. בגין דאיהו אתר באתגלייא. <משום שהוא מקום הגילוי>. וכולא הוא ברזא עילאה כגוונא דלעילא. <והכל הוא בסוד עליון כעין של מעלה>. [אדרא רבא קל"ח א'] האי אודנא סתים לבר. <תרגום - אוזן זו סתומה מבחוץ>. ועקימא עייל לגו

ההוא נוקבא. <והאלכסון נכנס בפנים לנקב האוזן שבו>. דנטיפה ממוחא. <הנוטפים מהמוח>. בגין למיכנש קלא לגו ולא יפוק לבר ויהא נטיר וסתים מכל סטרוי. <כדי להכניס הקול לפנים שלא יצא לחוץ ויהא שמור וסתום מכל צדדיו>. בגין כך הוא רזא. <משום זה הוא סוד>. ווי להההוא מגלה רזין. <אוי למי שמגלה סודות>. דמאן דמגלה רזין כאילו אכחיש תקונא דלעילא דאתתקן למיכנש רזין ולא יפקון לבר. <כי מי שמגלה סודות כאילו גורע תקון העליון שנתתקן לאסוף הסודות בפנים שלא יצאו לחוץ>. [אדרא רבא קכ"ח א'] רבי שמעון פתח ואמר הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר. <תרגום - רבי שמעון פתח ואמר "הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר">. האי קרא קשיא כיון דאמר רכיל מאי הולך איש רכיל הוה ליה למימר. <מקרא זה קשה כיון שאמר רכיל למה אמר הולך היה צריך לומר איש רכיל>. מאי הולך אלא מאן דלא אתיישב ברוחיה ולא מהימנא. <אלא מהו רכיל מי שאינו מיושב ברוחו ואינו נאמן>. ההוא מלה אזיל בגויה כחיזרא במייא עד דרמי ליה לבר. <דבר ההוא הולך בתוכו כמוץ במים עד שמשליך אותו לחוץ>. מ"ט משום דלית רוחיה רוחא דקיומא. <מהו הטעם משום שרוחו אינו רוח מתקיים>. אבל מאן דרוחיה רוחא דקיומא כתיב ונאמן רוח מכסה דבר. <אבל מי שרוחו רוח של קיום, בו כתוב "ונאמן רוח מכסה דבר">. ונאמן רוח קיומא דרוחא ברוחא תלייא מילתא. <ונאמן רוח פירושו רוח מתקיים וברוח תלוי הדבר>. וכתיב אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. <וכתוב "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך">. ולית עלמא מתקיימא אלא ברזא. <ואין העולם מתקיים אלא בסוד>. וכי במילי דעלמא איצטריך רזא. במילין רזין דרזייא דעתיק דעתיקייא דלא אתגליין אפילו למלאכין עילאין לא כל שכן. <ואם בדברי העולם צריכים סוד, בדברי סודי הסודות דעתיק יומין שאינם נמסרים אפילו למלאכים העליונים לא כל שכן>. [אדרא זוטא רצ"ד ב'] זכאה חולקהון דצדיקייא עלייהו כתיב נאמן רוח מכסה דבר. <תרגום - אשרי חלקם של הצדיקים שעליהם כתוב "ונאמן רוח מכסה דבר">. נאמן רוח ודאי דהא רוחא דלהון מאתרא קדישא אישתליף ובגין כך נאמן רוח איקרון. <נאמן רוח ודאי כי הרוח שלהם נשלף ממקום קדוש ומשום זה נקראים נאמן רוח>. וסימנא אוקימנא כל ההוא דמגלה רזין בידוע דנשמתיה לאו איהו מגופא דמלכא קדישא. <והעמדנו סימן זה מי שמגלה סודות ידוע שנשמתו אינה מגוף המלך הקדוש>. ובגין כך לית ביה רזא ולא מאתר דרזא הוא. <ומשום זה אין בו סוד ולא ממקום הסוד הוא>. וכד יפוק נשמתיה לאו דבקא בגופא דמלכא קדישא דהא לא אתריה הוא. <וכאשר יוצאת נשמתו מגופו אינה מתדקבת בגוף המלך הקדוש כי אינו מקומה>. ווי להההוא בר נש ווי ליה לנשמתיה. <אוי לאותו אדם אוי

לנשמתו>. זכאה חולקהון דצדיקייא מכסייא רזין. <אשרי חלקם של הצדיקים המכסים הסודות>. כל שכן רזין עילאין דקדוש ברוך הוא רזין עילאין דמלכא קדישא. <כל שכן סודות העליונים של הקב"ה סודות עליונים של המלך הקדוש>. עלייהו כתיב צדיקים לעולם ירשו ארץ. <עליהם נאמר "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ">. ומכאן תבין י' קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים וכו'. וכתיב כי כקול הסירים תחת הסיר (קהלת ז ו') והנשים דברניות כתולדות האש לשרוק ולהשמיע קול ושמא על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה לתורה שבעל פה למוציאיהם בפה. ובעבור כי בצורת האדם נרמזו בו עשר ספירות על כן כפרו עשרה גרה ועל כן העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט מוסף על זה בעבור כי מחצאי השקלים אלו היו קונין תמידין ומוספין של כל השנה רצה שתהיה יד כולן שוה בקרבנות הציבור:

ועשית כיור נחשת וגו' ורחצו אהרן ובניו ממנו וגו'. הכיור רומז אל השכינה כמה דאת אמר כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז') וכתיב יקוו המים מתחת השמים ועל כן ירחצו בו בבואם להקריב כמה דאת אמר בזאת יבא אהרן אל הקדש. וטעם הרחיצה לפי הפשט כי כל הקרב לשלחן מלכים לשרת וליגע בפת בג המלך וביין משתיו (דניאל א ח') רוחץ ידיו בעבור היותם עסקניות והוסיף לרחוץ גם הרגלים בעבור היות הכהנים משרתים יחפים ויש ברגליהם זוהמא וכיעור. ועל דרך הסוד בעבור היות ראש האדם וסופו הידים והרגלים כי הידים למעלה מהכל בהגביהן למעלה והרגלים למטה והגוף בנתים רמז לעשר ספירות שיהיה כל גופו כלול בנתים כדאמרינן בספר יצירה כרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו ועשר אצבעות רגליו והם ה' כנגד ה' ורצה השם יתברך שיהיה מספר ההויות בתחלתו וסופו לרמוז שהם סבת מציאותו ובהם קיומו. וטעם היותה במים בעבור כי בלילה זמן ממשלת מדת הדין על כן רוח רעה שורה על הידים. ובבא היום שהוא הרחמים מעבירין אותן במים וברכה וטובה באה לעולם כי הוא רומז לנשיאות כפים. ומכאן תקנו נטילת ידים דלתפלה וכמו שקדוש ידיו ורגליו תחלה לעבודת היום כך על נטילת קודם לכל ברכות של שחרית:

ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה. כבר ידעת פירוש חכמה ותבונה ודעת בפרשת בראשית. וסמך חכמה לרוח אלהים כי היא רוח אלהים חיים והפסוק הרומז לזה הוא מי חכם ויבן אלה נבון וידעם וגו'. הזכיר הנה חכמה ותבונה ודעת והבנין כלו ואמר כי צריך להקריב ייחוד אצילות החכמה בבינה וזהו מי חכם ויבן כמו שאמר בספר יצירה הבן בחכמה וחכם בבינה וצריך לייחד אצילות הבינה בדעת זהו נבון וידעם כי ישרים דרכי י"י (הושע יד י') זהו יכין ובועז הרומזים לנצח והוד

צדיקים זהו יסוד עולם ופושעים יכשלו בם הרמז למדת הדין של מטה והענין לומר כי בצלאל היה חכם להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ואל מה ירמוזו כמו שאמרו רז"ל יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ כי המשכן ירמוז באלו והוא יודע ומבין סודו. והנה בצלאל והעושין במלאכה נאמר בהם לחשוב מחשבות ומעשה חושב. ולפעמים מעשה רוקם. מעשה חושב רומז לה' ספירות עליונות ומעשה רוקם לה' ספירות אחרונות דוגמא לדבר תמצא בשיר השירים אשכול הכופר וצרור המור הכחות שהם בכבוד פנימיים ונעלמים ואשכול הכופר הגלוין והמפורסמין:

ואתה דבר אל בני ישראל אך את שבתותי תשמורו וגו'. אמר שבתותי ולא שבתי לרמוז לזכור ושמור ועל כן אמר אות היא האות לזכור והיא לשמור ועל כן אמר אחריו ושמרתם את השבת רמז לשמור ואמר כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה מדה כנגד מדה כי מזכור הוא אצילות הנשמה למטה כמה דאת אמר ממני פריך נמצא (הושע יד ט) וכשאינה חוזרת למקום הראוי לה אז היא נכרתת ונאבדת מן המקום אשר היא ראויה לשוב שמה וזהו מקרב עמה ועל הצדיק הוא אומר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה נו ה). ובמדרש שיר השירים תוכו רצוף אהבה אלו נפשות הצדיקים הנזנות עמו במרום. וחכמי המחקר אמרו כי נשמת האדם יש לה בריאות וחולי. חוליה הם המעשים הרעים ובריאותה הם המעשים הטובים ואמרו על החכם כשהוא נפטר מן העולם תהי נשמתו מדרך חכמתו נאצלת מכל יצירי מטה ונוגעת אל הצורה העליונה הטהורה והקדומה ובאה בתוכה ועוד אמרו כי אין המבוקש ממנו אלא שתשוב נפש האדם אלהית. ואמר לדורותם ברית עולם כי הברית רמז לשבת:

ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וגו'. כבר פירשתי כי במלת אות רומז ליסוד והיא רומז לכנסת ישראל ומלת ששת לא תחסר אות ב' וגם טעם שבת וינפש פירשתי בסוד נשמה יתירה. ויש מפרשים וינפש כלומר נשלמו הכחות והצורות העליונות ונתפשטה נשמה בגוף והחלו התולדות מכאן ואילך. ואמרו רז"ל בפרק ב' דביצה אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי כל מצוה שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעה שנאמר ביני ובין בני ישראל. ובאלה שמות רבה פירש המאמר הזה. ראו כי י"י נתן לכם את השבת לכם ניתנה ולא לאומות העולם. מכאן אמרו אם יבואו בני נח וישמרו את השבת לא דיין שאינן נוטלין שכר אלא חייבין מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו ואזהרה לבני נח זו היא מיתתן וכן הוא אומר ביני ובין בני ישראל אות היא. משל למלך יושב ומטרונה יושבת כנגדו העובר ביניהם חייב מיתה והרמז לכנסת ישראל של מעלה. ובאלה הדברים רבה אמר רבי חייא בר

אבא בנוהג שבעולם מלך ומטרוניתא יושבין ומשיחין זה עם זה מי שבא ומכניס עצמו ביניהן אינו חייב מיתה כך השבת הוא בין הקב"ה ובין ישראל שנאמר ביני ובין בני ישראל לפיכך כל גוי שמכניס עצמו ביניהם עד שלא מל חייב מיתה. וזהו מאמרם עוד גוי ששבת חייב מיתה. והנה השומר שבת כהלכתו מייחד הקב"ה וכנסת ישראל וגורם ברכה למעלה ולמטה בייחוד ההוא ולזה אמרו רז"ל כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כאנוש מחול לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו' (ישעיה נו ב). וסוד הענין הוא כי איסור עבודה זרה הוא עקרו כי מפריד בין השכינה אל הבנין והשומר שבת מתקן מעוותו וזו תשובה שלימה:

ויתן אך משה ככלותו וגו'. אמרו רז"ל כי ככלתו רמז לכלה הכלולה ועל כן נכתב חסר וי"ו. וטעם שני הלוחות ופירוש אצבע כבר פירשתי. וירושלמי תרגם שני לוחות העדות תרי לוחי סהדותא לוחין דאבן סנפרינון מכורסי יקרא מתקלהון ארבעין סאין. וסוד זה ארמוז לך בפרשת זאת תהיה בגזירת האל:

וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר וגו'. הכתוב הזה הוא מפתח לענין העגל ולדעת מחשבת עושיו כי בידוע שלא היו ישראל סבורים שמשה הוא האלהים ושהוא בכחו עשה להם האותות והמופתים אלא אמרו משה שהורה לנו הדרך והיו המסעות על פי י"י בידו אבד ממנו ועל כן בקשו משה אחר שיורה להם הדרך על פי י"י כמשה ועל כן היו מזכירים אשר העלנו מארץ מצרים וזה התנצלותו של אהרן למשה כשאמר לו מה עשה לך העם הזה והשיב אליו אל יחר אף אדוני וכל הענין אמר כי הם לא יבקשו העגל להיות להם לאלוה ממית ומחייה רק שיורה להם הדרך כמשה אחר. והנה אהרן היה המוציא הצורה הזאת כי הם לא אמרו לו מה יעשה להם שור או כשב וזולתם. וזהו מאמר רז"ל שאיוו לאלוהות הרבה כי לא ידעו במה יבחרו ואי זה הטוב להם. והכוונה לאהרן היתה מפני שישראל היו במדבר מקום חורב ושממון והחרבן ושממון העולם יבא מן הצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א יד) כי שם מדת הדין של מעלה שולטת שאין הכוונה במלך בבל בלבד כפשט הכתוב רק כי מהשמאל תדין מדת הדין לעולם להשיב אל כל יושבי הארץ כרעתם. והנה במעשה מרכבה ופני שור מהשמאל לארבעתן (יחזקאל א י') לכן חשב אהרן כי המחריב יורה דרך מקום החרבן כי שם כחו הגדול וזהו חג לי"י מחר שיהיו העבודות והזבחים לשם המיוחד להפיק רצון ממנו בבעל הצורה כי בהיותה לפניהם יכוונו לעניינה. ורז"ל למדו הענין הזה לנו וגלו סודו אמר ראה ראיתי את עני עמי אמר לו הקב"ה למשה משה אתה רואה ראיה אחת ואני רואה שתי ראיות אתה רואה אותן באין לסיני ומקבלין תורתי ואני רואה איך מתכוונין בי שאני יוצא בקרוכין

שלי שאתן להם התורה שנאמר רכב אלהים רבותיים אלפי שנאן (תהילים ס"ח:י"ח חי') ושומטין אחת מטטרמולין שלי שנאמר ופני שור מהשמאל לארבעתן ומכעיסין אותי בו. ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) אמר רבי שמעון הא אתמר קח לך עגל בן בקר לחטאת לכפר על ההוא חובא דאיהו חב אבל תא חזי רזא איהו ואוקימנא דאית שור דאיהו מסטרא שמאלא כמה דאת אמר ופני שור מהשמאל כמה דאית שור אית בקר ועגל ופרה וכלהו בסטרא שמאלא ומתפשטי דרגין כל חד וחד דקא חזי ליה. [פקודי רל"ו ב'] תא חזי כד עבדו ישראל ההוא עובדא וגרמו להההוא חובא מאי טעמא עגל ולא סטרא אחרא. <תרגום - בוא וראה כאשר עשו ישראל אותו מעשה וגרמו חטא ההוא מה הטעם עגל ולא בחינה אחרת>. דאי תימא דאינון ברירו עגלא לאו הכי הוה. <ואם תאמר שהם בחרו עגל לא כך היה>. אלא אינון אמרו קום עשה לנו אלהים וגו'. <אלא הם אמרו "קום עשה לנו אלהים אשר ילך לפנינו">. ואהרן רעותיה הוה לעכבא לון. <ואהרן רצונו היה לעכבם>. אלא ודאי עיבידתא איתעביד כדקא חזי. <אלא ודאי העבודה נעשתה כראוי>. דהא מסיטרא דדהבא סוספיתא כד אתבריר דהבא. <כי מצד הזהב יוצאת פסולת בעת שנברר הזהב>. מתמן מתפשטי כל אינון סיטרי שמאלא דאינון היתוכא דההוא סוספיתא דדהבא ומתפרשן לכמה סטרין. <ומשם מתפשטות כל אלו בחינות השמאל שהם היתוך של פסולת הזהב ונפרדות לכמה בחינות>. וכל אינון דאית לון חיזו סומקא. <ולכל אלו שיש להם מראה גוון אדום>. גוון דדהבא קיימי בטורי כד שמשא בתוקפיה. <שהוא מראה הזהב הנמצא בהרים בעת שהשמש בתוקפו>. בגין דתוקפא דשמשא אחזי דהבא לעלמא ואוליד ליה בארעא. <כי תוקף השמש מראה הזהב בעולם ומוליד אותו בארץ>. וההוא דממנא על ההוא תוקפא דשמשא חיזו דיליה כעיגלא ואיקרי קטב ישוד צהרים. <והממונה על תוקף השמש ההוא המראה שלו הוא כעגל ונקרא "קטב ישוד צהרים" (תהלים צא ו)>. ודא נפק מגו עגלא התוכא סומקא דדהבא. <וזה ההיתוך האדום של זהב יוצא מתוך העגל>. וכל הני אתיין מההוא סומקא רוח מסאבא. <וכל אלו באים מצד ההוא האדום שהוא רוח הטומאה>. דכל אינון רוחי מסאבא מתפשטי מיניה בעלמא. <שכל אלו היוצאים מרוח הטומאה מתפשטים בעולם>. והאי רוחא מסאבא איהו חוייא בישא. <ורוח הטומאה ההוא הוא נחש הרע>. ואית מאן דרכיב עליה ואינון דכר ונוקבא. <ויש מי שרוכב עליו והוא זכר ונקבה>. ואיקרון אלה דאינון מזדמני בעלמא בכל אינון סטרין דלהון. <ונקראים "אלה" שהם מזדמנים בעולם בכל אלו הבחינות שלהם>. ורוח קדישא איקרי זאת. <ורוח הקדש נקראת "זאת">. דאיהי רזא דברית רשימא קדישא דאשתכח תדיר עמיה דבר נש. <שהוא סוד הברית רושם

הקדוש הנמצא תמיד עם האדם>. וכן זה אלי. <וכן נקרא זה שכתוב "זה אלי">. אבל אילין איקרון אלה. <אבל אלו נקראים אלה>. ועל דא כתיב אלה אלהיך ישראל. <ועל זה כתוב "אלה אלהיך ישראל">. ובגיני כך כתיב גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך רזא דזאת לא אשכחך. <ומשום כך כתוב "אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך" (ישעיה מט טו) "ואנכי" שהוא סוד זאת לא אשכחך>. ואי תימא הא כתיב אלה דברי הברית הכי הוא ודאי. <ואם תאמר הרי כתוב "אלה דברי הברית" כך הוא ודאי>. דכל אילין לא מתקיימין אלא באלה. <כי כל אלו הקללות אינן מתקימות אלא מתוך אלה>. דתמן כל לווטין כמה דאוקימנא דאיהו ארור. <ששם כל הקללות כמו שהעמדנו שהוא ארור>. ובגין כך אקדים ואמר אלה דקיימין על מאן דיעבר על דברי הברית. <ומשום זה הקדים ואמר אלה, העומד על מי שעבר על דברי הברית>. אלה המצות אשר צוה י"י. <"אלה המצות אשר צוה יי' את משה">. בגין דפקודייא דאורייתא לאתדכאה בר נש ולא יסטי לארחא דא ויסתמר מתמן ויתפרש מינייהו. <משום שמצות התורה הם לטהר האדם שלא יסטה לדרך הזה וישמר מהם ויפרד מהם>. ואי תימא אלה תולדות נח הכי הוא ודאי. <ואם תאמר "אלה תולדות נח" כך הוא ודאי>. דהא נפק חם דאיהו אבי כנען. <כי יצא חם שהוא אבי כנען>. וכתיב ארור כנען. ואיהו רזא דא דאלה. <וכתוב "ארור כנען" והוא סוד זה שכתוב אלה>. ועל דא כל הני היתוכי סוספיתא דדהבא. <ועל כן כל אלו הם היתוך פסולת הזהב>. כד קריב דהבא דאיהו מסיטרא דיליה. <כאשר הקריב אהרן הזהב שהוא הצד שלו>. ותוקפא דאשא דכולא חד וסיטרא חד דהבא ואשא. <שהוא כלול בתוקף האש והכל אחד וצד אחד הוא זהב ואש>. ורוח מסאבא אשתכח תדיר במדברא אשתכח אתר בההוא זמנא לאתתקפא ביה. <ורוח הטומאה הנמצא תמיד במדבר מצא מקום באותו הזמן להתחזק בו>. ומה דהוו ישראל דכיין מההוא זוהמא דאטיל בעלמא וגרים מותא לכלא כד קאימו על טורא דסיני. <ומה שהיו ישראל טהורים מאותה זוהמא שהטיל הנחש בעולם וגרם מות לכל מעת שעמדו על הר סיני>. גרים לסאבא לון כמלקדמין ולאתתקפא עלייהו. <גרם להם חטא העגל עתה לטמא אותם כמקודם ולהתחזק עליהם>. וגרים לון מותא ולכולי עלמא לדריהון בתריהון. <וגרם להם שוב המות ולכל העולם ולדורותם אחריהם>. הה"ד אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם אכן כאדם תמותון. <זה שכתוב "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם אכן כאדם תמותון" (תהלים פב ו)>. ובגין כך אהדר אהרן לבתר לאתדכאה ברזא דמהימנותא עילאה באינון שבעה יומין קדישין. <ומשום זה חזר אהרן אחר כך להטהר בסוד אמונה העליונה באלו ז' ימים הקדושים>. ולבתר לאיתדכאה בעגלא. <ואחר להטהר בעגל לחטאת>.

ותא חזי בכולא בעי אהרן לאתדכאה דאי לא הוה אהרן לא הוה נפק עגלא. <ובוא וראה בעיקר היה צריך אהרן להטהר כי לולא הוא לא היה יוצא העגל>. מאי טעמא בגין דאיהו הוה ימינא ואיהו תוקפא דדהבא ושמשא. <מהו הטעם משום שאהרן הוא ימין והוא תוקפו של הזהב והשמש>. ואשא רוח מסאבא נחת ואתכליל תמן. <ואש רוח הטומאה ירד ונכלל שם>. ואסתאבו ישראל ואסתאב איהו עד דאתדכי. <ונטמאו ישראל ונטמא אהרן עד שיטהרו>. מאי טעמא אסתאב בגין דנפק עגל דאיהו מסיטרא דשמאלא דאיהו שור. <מהו הטעם שנטמא משום שיצא עגל שהוא מצד השמאל שהוא שור>. ומיניה עגל. <וממנו יצא העגל>. ואיהו שמאל. <הוא שמאל>. כדכתיב ופני שור מהשמאל לארבעתן. <כמו שכתוב "ופני שור מהשמאל לארבעתן">. ואהרן דאיהו ימינא אתכלל ביה שמאלא ונפק על ידיה. <ואהרן שהוא ימין נכלל בו השמאל ויצא על ידו>. ועל דא אתיהב ליה עגל כמה דאיהו גרים. <ועל כן ניתן לו עגל לחטאת כמו שהוא גרם>. וישראל קריבו שעיר דאיהו כדקא חזי. <וישראל הקריבו שעיר שהוא כפי שנראה>. בגין דשעיר לא איתקריב אלא מגו לאתדכאה מרוח מסאבא ובכלא אתדכי. <משום שהשעיר לא נקרב אלא בכדי להטהר מרוח הטומאה ובכל נטהר>. כתיב וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב. <כתוב "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב">. מאן תבנית שור. <מיהו תבנית שור>. דא עגל. <זה עגל>. שור שמאלא. <שור הוא מצד השמאל>. אהרן ימינא אתכלל שמאלא ביה ואתתקף ביה ונפק על ידיה. <אהרן ימין, נכלל בו השמאל ונתחזק בו ויצא על ידו>. תא חזי וימירו את כבודם. <בוא וראה "וימירו את כבודם">. דא שכינתא דאזלא קמייהו. <זו שכינה שהלכה לפניהם>. ואחלפו לה בדוכתא מסאבא אל אחר. <והחליפו אותה במקום טומאה אל אחר>. ובגין כך לא אתעבר זוהמא דא מעלמא עד ההוא זימנא דיעבד ליה הקב"ה. <ומשום זה לא עברה הזוהמא הזו מן העולם עד הזמן ההוא שהקב"ה יעביר אותה מן העולם>. כמה דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ. <כמו שכתוב "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" (זכריה יג ב)>. מדרש חזית דרש רבי פמייס וימירו את כבודם בתבנית שור שור של מעלה:

ויאמר אליהם אהרן פרקו וגו'. בחר בזהב ולא בכסף בעבור שהוא מורה על מדת הדין ומראהו כמראה אש וכמו שאמרו רז"ל זהב פרויים (ד"ה ב' ג ו) שדומה לדם הפרים ולכן נעשה בית הקרבנות כלו מזהב וכן מזבח הקטורת והכרובים ודרשו בהם שאם היו של כסף הרי הן כאלהי כסף ואלהי זהב. ועל כן אמר אשר באזני נשיכם ולא אמר באזניכם והבן זה. ופירוש אלה אלהיך ישראל פירשתי. והנה עברו על לא יהיה לך אלהים אחרים ויעשו להם אלהי זהב דווקא. ובפרק אין עומדין אמר גם אלה תשכחנה (ישעיה מט טו)

זה מעשה העגל וכן הוא אומר אלה עשן באפי (ישעיה סה ה) והבן זה. ואמר אשר העלוך וגו' לרמוז כי ישראל לקחו להם זה במקום היד הגדולה ועל כן לא תמצא בעגל שיאמר בשום מקום אשר הוציאנו ממצרים כי לא כפרו במי שאמר אנכי וכן אשר הוצאתיך רק אמר אשר העלוך. והבן אמרו ויקומו לצחק. ודרשו רבותינו ז"ל זה גלוי עריות כמה דאת אמר בא אלי לצחק בי. והבן זה במה שפירשתי בשבעה מצות שנצטוו בני נח:

ויאמר י"י אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים. ענין השחתה הריסת הבנין כענין איש כלי משחיתו בידו (יחזקאל ט א'). הנני [אליך] הר [ה]משחית (ירמיה נא כה) ופירוש השחתה בכאן מה שקראו רז"ל קצוץ בנטיעות ועל כן אמרו שיחת ולא נשחת והכוונה כי הפרידו את הדברים ונעשו חברים לאיש משחית זה ירבעם שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים וכתב החכם רבי עזרא ז"ל דעת ישראל במעשה העגל ודעת ירבעם אחד. ובאמת כי לא היתה סיבת ירבעם כאחאב וכוונתו היתה לאחר שהמלכות נחלקה וצדק וצדקה בירושלים וחסד ופחד בבית אל. ובאמת היה קצוץ אם לא נחלקה המלכות אך כשנחלק המלכות והכחות ההם היו בבית אל עשה את העגלים וזהו לשלמה אלהים משפטיך למלך תן (תהלים עב א) בעבור עצמו וקרא משפטיך כל הדברים וצדקתך התפלל שיתן לרחבעם בנו אחר שתחלק מלכותו ירושלם ששם צדק וצדקה. ויש לשאול מפני מה היו שניהם זהב שהרי כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב וחטאו נרמז כשאמר לו אחיה השילוני בדבר י"י הגדול ואותי השלכת אחרי גוך (מלכים א' יד ט) והבן זה. ומזה תבין מאמר רבותינו ז"ל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל הקב"ה וכנסת ישראל. וסוד הענין הוא כי החפץ ביצירה הוא שישתפוה ויברכוה כענין שנאמר תנו לה מפרי ידיה (משלי לא לא) והגוזל ממנה שפע וברכה הרי הוא משחית הבנין למעלה. ומכאן תבין מאמר הש"י למשה מי אשר חטא לי. כי לשמו הגדול חטאו כענין הכצעקתה הבאה אלי. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם וגו'. אמרו רז"ל ועתה הניחה לי א"ר אלעזר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול שתפס משה בהקב"ה כאדם שתופש בחבירו ואמר לפניו רבש"ע איני מניחך עד שתסלח ותמחול להם. וכבר ידעת מה שאמרו רז"ל בפסוק צדיק מושל יראת אלהים (שמואל ב' כג ג) אמר הקב"ה אני מושל בכל ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה. והענין הוא כשיגיע האדם למעלת צדיק עולה עד הבינה וקורעת לו גזירה שגזרו לו בבית דין של אבות העליונים שהם ע' סנהדרין העליונים. ובספר שבע היכלות אמרו רז"ל (זוהר בראשית מ"ה ב') מאן דידע לקשרא ייחודא דא זכאה חולקיה. <תרגום - מי שיודע לקשר יחוד הזה אשרי חלקו>. רחים לעילא רחים לתתא. <הוא אהוב למעלה ואהוב למטה>.

הקב"ה גוזר ואיהו בטיל. <הקב"ה גוזר והוא מבטל>. סלקא דעתין דאיהו מקטרגא דמריה. <וכי יעלה על הדעת שהצדיק מקטרג לבורא>. לאו הכי. <אינו כך>. אלא בגין דכד איהו קשר קשרין וידע לייחדא יחודא. <אלא כשהצדיק קושר קשרים ויודע ליחד יחודים>. כל אנפין נהירין וכל שלימו אשתכח וכולא מתברכא כדקא יאות. <ומאירים כל הפנים ונמצא כל השלימות והכל מתברך כראוי>. כל דינין מתעברין ומתבטלין ולא אשתכח דינא בעלמא. <כל הדינים עוברים ומתבטלים ולא נמצא שום דין בעולם>. זכאה חולקיה בהאי עלמא ובעלמא דאתי. <אשרי חלקו בעולם הזה ובעולם הבא>. וזה המאמר דומה למאמרם אחר ז"ל בענין ההיפוך ממדת הדין למדת רחמים. שאמר ועתה הניחה לי בעבור כי יש כח ביד הנביאים להפך מדת הדין למדת הרחמים אמר כך כי מדת הדין תפעול פעולתה זהו ויחר אפי בהם ואכלם. ולזה רמזו רז"ל בויחל משה שהתיר לו נדרו כי כשהצדיק מעלה כוונתו למקום הנקרא בטול נדרים מבטל גזירות כמו שאני עתיד לכתוב בפרשת נשא. ויש מפרשים הניחה לי כי עמי אין לה רשות לחבל אך אם תהיה דנה בפני עצמה יהיה לה רשות וכן נראה דעת הרמב"ן ז"ל שכתב הניחה לי על דרך האמת תניח הרחמים ומדת הדין תתחרה בהם ואכלם כי עמי אין לה רשות בהם:
ויחל משה את פני י"י אלהיו וגו'. בעבור שמשה נצטרך למדת הדין שלא תחול עליהם על כן אמר ויחל כי היא התחלה אלינו וזהו פני י"י אלהיו הרמז לפנים שאינן מאירים ויהיה את פני כמו עם פני והבן זה. והנה משה התחיל מן המדה ההיא שלא תכלה אותם כרגע ומשה יעלה להתפלל לתפארת ישראל עד שהמלך במסבו שהוא התשובה. ויאמר למה י"י וגו'. לפי הפשט הענין קשה לפרשו כי מאחר שכולם עבדו עבודה זרה מה שאלה היא למה י"י והנה כולם נתחייבו כלייה והיה ראוי להתפלל דרך וידוי ותחנה אנא חטא העם הזה וגו' כמו שהתפלל עזרא דכתיב התודותו על מעל הגולה. ועל דרך האמת אמר למה תתן רשות למדת הדין להיות שולטת בעמך כי אתה הוצאת אותם בשמך הגדול במדת רחמים בהם ובמדת הדין לשונאיהם וזהו אמרו בכח גדול וביד חזקה שהיה הכל עם ישראל מיוחד רחמים ודין. וידעת כי כח גדול הוא כח חסד הרומז לתפארת ישראל. ויד חזקה מדת הדין. והנה כאשר אמר למשה הניחה לי מיד הבין משה כי הדבר תלוי בו ומיד קודם רדתו מן ההר התפלל כי היה ירא לעכב תפלתו פן יצא הקצף מלפני השם ותחול עליהם ויכלה אותם כרגע. וכן אמרו רבותינו ז"ל באלה שמות רבה אמר משה איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים מיד התחיל ללמד עליהם סניגוריא וכו'. ודע כי לשון תפלה נופל על תפארת ישראל ושכינת עוזו. אמנם לשון תחנה אינו נופל רק על כנסת ישראל. סימן לדבר שמעה אדני תחנתי י"י תפלתי יקח (תהלים ו י'). אליך י"י

אקרא ואל אדני אתחנן (תהלים ל ט'). והבן מכאן טעם תפלת משה רבינו ע"ה הכתובה כאן ובמשנה תורה והבן זה:

למה יאמרו מצרים לאמר וגו'. אמר ברעה הוציאם לרמוז למדת הדין זהו להרוג אותם בהרים. שוב מחרון אפך על דרך שובה י"י רבבות אלפי ישראל מלשון בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו) או יהיה פירוש שובה ממש על דרך שפירשתי בפסוק ועתה הניחה לי:

והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב וגו'. אמרו רז"ל במדרש רות (זוהר חדש פ"ג טור ג ד) בשעתא דבעא קב"ה למיהב אורייתא לישראל הלוחות היו כתובים פנים ואחור שנאמר מזה ומזה הם כתובים והלוח אחד פנים ואחור והלוח אחר ימין ושמאל שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא תרין. ועל מה תרין זמנין והמכתב מכתב אלהים קודם שעשו ישראל העגל ובעא קודשא בריך הוא למיהב תרין אילין על ידא דמשה לישראל היה כתוב בלוחות והלוחות מעשה אלהים המה והלוחות היו בדוגמת ו"ה לוח אחד ו"ה מכתב דא הוא ו"ה. והלוחות ו"ה לוחות מעשה אלהים המה בינה עילאה ו"ה אינון תרין דרועין ו"ה והמכתב דא יעקב ורחל שנקראו שמש וירח ונקראו שני שדים ואתקריאו חד ועל דא מכתב אלהים מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות מהו חרות אלא חירות ממלאך המות ומשעבוד מלכיות ומכל מרעין בישין דעלמא וכיון דעבדו ית עגלא פרחו אתוון מתרין סטרין פנים וימין. ואני אפתח לך הדרך הישר שתבין אלימלך ונעמי. מחלון ורות. בדוגמא דא תרין אלימלך ונעמי לוח אחד ימין ושמאל מחלון ורות פנים ואחור לוח אחרת. וכד עבדו ישראל ית עגלא אסתלקו אלימלך ומחלון נשארו נעמי ורות תרין נקבות אזלו תרווייהו כי פקד יי' את עמו לתת להם לחם דיהבו זמנא אחרא אורייתא ותלכנה שתיהן עד בואנה בית לחם וגו'. ותהום כל העיר עליהם, כל, דא צדיק. העיר, דא ציון עיר דוד. ותאמרנה הזאת נעמי שבשעתא דיהבת על טורא דסיני וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים כדין צווחת אורייתא ואמרת אל תקראן לי נעמי. אני מלאה הלכתי מכל חידו ומכל טביא דעלמא ומשעבוד מלכיות ותשאל למה תקראן לי נעמי ודא הוא רזא דאמר קב"ה לישראל וראית את אחורי ופני לא יראו כשאני רציתי למיהב אורייתא לישראל ימין ואחור פנים ושמאל הם לא רצו דעברו ית עגלא וכאן שאם הם ירצו אני לא ארצה. אמר הכי שמענא בשעתא דבעא קב"ה למיהב אורייתא לישראל נטל תורה שבכתב ותורה שבעל פה ואזל בהו לגבי שאר עמין ולא בעו לקבלא לון עד דנחית לון לישראל על גבי טורא דסיני. אמרו מלאכי השרת למאן קא בעי קב"ה למיהב תרין תורות אילין אמר לישראל אע"ג דבעינא למיהב לון

לישראל ערבין דילי עוללים ויונקים ובגיניהון איתערון תרין תורות אילין דכתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. ומהכא נפקא מהתם נפקא דכתיב את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה את מי יורה דעה דא תורה שבכתב ואת מי יבין שמועה דא תורה שבעל פה. לגמולי מחלב ולעתקי משדים דבגינהון נחתת אורייתא לישראל על טורא דסיני. דבר אחר ותלכנה שתיהן עד בואנה בית לחם לאן הלכו לשאר עמין עד דאתו לטורא דסיני דקיימו ישראל על טורא דסיני כיון דנחתו תורה שבכתב ותורה שבעל פה מיד ותהום כל העיר עליהם ותאמרנה הזאת נעמי אזדעזע כולי עלמא. וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים כדין אמרה הזאת נעמי דא הוא נעמי דאורייתא שפירו דילה ולא ידעו ישראל עונשין דאורייתא וגזרין דאורייתא עד דאתו למרה דכתיב ויבאו מרתה וכתיב שם שם לו וגו' וכדין אמרה אורייתא קראן לי מרה וגו':

וישמע יהושע את קול העם ברעה וגו'. כמה דאת אמר ברעה הוציאם וזהו קול מלחמה במחנה כי היא רמוזה בעגל. וטעם אין קול ענות גבורה וגו'. כבר ידעת כי מדת הדין של מעלה נקראת גבורה ומדת הדין של מטה היא רפה וחלושה. ואמר משה רבינו ע"ה כמסתפק בחטאם אם קצצו בין חמש לחמש או אחרונה מן הבנין. אין קול ענות גבורה ר"ל מדת הדין עזה. ואין קול ענות חלושה למדת הדין רפה וחלושה רק קול ענות. וירא את העגל ומחלת. עשו מחלת לעגל להעציבו כי הוצרך לכך והבן כי מחלת חסר וי"ו והבן זה. וישבר אותם תחת ההר אמרו רז"ל בירושלמי רבי עזריה בשם ר' יוסי הלוחות משאן ארבעים סאה והכתב היה סובלן כיון שפרח הכתב כבדו ונפלו ונשתברו. כך כל דבר שהב"ה מסלק שכינתו ממנו שוב אינו מתקיים. דוגמא זו אמרו רבותינו ז"ל בחגיגה שהכל תלוי בזרוע של הקב"ה ונושא הכל וכן הארון נושא את נושאיו וחיות הקדש וכסא הכבוד נראות נושאות והן נשואות סימן לדבר כשהנשמה פורחת מן הגוף מכביד הגוף: ויקח את העגל אשר עשו וגו'. לפי הפשט עשה זה לבזות מעשיהם כי טחן האלוה שלהן והכניסו בבטנם שיוציאוהו ברעי ובצואה שנאמר תזרם כמו דוה צא תאמר לו (ישעיה ל כב) ולפי דעת רז"ל שאמרו נתכוין לבודקם כסוטות והיה זה בסוד אפר הפרה האדומה הנתונה במים חיים וזה הסוד יתבאר במקומו:

ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם וגו'. לא אמר חטא גדול רק חטאה גדולה והרמז לרוח הטומאה וזהו מאמר משה רבינו ע"ה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה והנה הוצרכו בעשיית העגל ג' דברים אהרן לעשותו כמו שרמזנו כי האש יצא ממים כדאמר בספר יצירה אש ממים ואמרו עוד המים הרו וילדו אפלה. הזהב לעשותו ממנו הרומז למדת הדין. המדבר להעשות שם שנאמר נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים. ומכאן

תבין טעם לדברי רבותינו ז"ל שאמרו ביתא מייתבא יתיב שנאמר ושאייה יוכת שער (ישעיה כד יב). ספר הזוהר [פקודי רל"ז א'] והכא כלא אתתקן לרוח מסאבא למיהב ליה דוכתא לשלטאה. <תרגום - וכאן (במעשה העגל) הכל היה מתוקן לרוח הטומאה לתת לו מקום לשלוט>. אשכח מדברא דאיהו חרוב מכולא. <מצא מדבר שהוא חרוב מכל>. כמה דכתיב נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים. <כמו שכתוב "נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים">. דתמן איהו שולטנא דיליה. <שמשם הוא השליטה שלו>. אשכח דהבא ספוקא כדקא יאות. <מצא די זהב כראוי>. אשכח אהרן לאתכללא בימינא לאתתקפא ביה. <מצא את אהרן להכלל בימין ולהתחזק בו>. כדין אשלים דוכתיה כדקא יאות ונפק ואשתלים. <אז נשלם מקומו כראוי ויצא ונשלם>. מנלן דרוח מסאבא הוה. <מאין לנו שהיה רוח הטומאה>. דכתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה. <שכתוב "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה">. רוח מסאבא נחש קדמאה כדאמרינן בכמה דוכתי. <זה רוח הטומאה נחש הקדמוני כמו שאמרנו בכמה מקומות>. ואומר להם למי זהב התפרקו וגו'. [שם] עגל מסכה וכתיב ואשליכהו באש ויצא העגל הזה. <תרגום - "עגל מסכה" וכתוב "ואשליחהו באש ויצא העגל הזה">. דמשמע דלא עבד ליה. <משמע שלא עשה אותו>. אי הכי מאי ויעשהו. <אם כן מהו "ויעשהו">. אלא ודאי כמה דאוקימנא דאלמלא אהרן לא אתתקף רוח מסאבא לאתכללא בדהבא. <אלא ודאי כמו שהעמדנו שלולא אהרן לא נתחזק רוח הטומאה להכלל בזהב>. אבל כל תיקונא דאיצטריך אשכח לאתכללא. <אבל כל תיקון שצריך, צריך להכלל>. אמר כי אהרן לא עשה בו שום פעולה רק אמר ויעשהו כי לא היה יכול להעשות רק על ידו כמו שרמזנו. מכאן תבין טעם לכמה ענינים הנעשים הן ע"י טהרה הן ע"י טומאה הנעשים ע"י אדם אחד ולא ע"י אחר וכן גם בעתים כתב רבינו האיי גאון ז"ל יש עתות הבאות לפועל ויש עתות שאינם מהנות כלום וכן אמרו רז"ל מזליה דהאי גברא מקביל כתבא מזליה דהאי לא מקביל כתבא:

ויאמר להם כה אמר יי' אלהי ישראל שימו וגו'. כבר ידעת כי הלוים באים מכח הגבורה וזהו שתרגם אונקלוס מי ליי' אלי מאן דחלייא דיי' והנה להם מוטל לעשות דין בעובדי עבודה זרה ואמר אלהי ישראל לרמוז לשם הנכבד וכוונת משה בענין זה לטובת ישראל כדי שתתרצה מדת הדין בזה ולא תכלה אותם כרגע כמו שאני עתיד לפרש בענין פעור בגזירת האל ולכך הרג עובדי העגל בפרהסיא כדי שיתקדש שם שמים בהם תחת החלול שעשו ועל כן אחר מעשה העגל אמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדולה ועתה אעלה אל יי'. ואמר עברו ושובו בסוד נע ונד תהיה בארץ נבראשית.

וכתיב משוט בארץ וגו' (איוב א ז') ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ג ב'] וכד קמו ליואי לקטלא כדין אתער חוייא בישא. <תרגום - וכשעמדו הלויים להרוג הרג אז חזר ונתעורר נחש הרע>. והוה אזיל קמייהו ולא יכיל לשלטאה בהו. <והיה הולך לפניהם ולא יכול למשול בהם>. בגין דהוו ישראל מזרזין כלהו בחגורי מזוינין. <מכיון שהיו ישראל מזוינים בחגורות כלי זין>. ולא יכיל ההוא נחש לשלטאה בהון. <ועל ידי זה לא היה יכול הנחש לשלוט בהם>. וכיון דאמר משה הורד עדייך מעליך אתייהיב רשו להההוא נחש קדמאה לשלטאה עלייהו. <וכיון שאמר משה "ועתה הורד עדייך מעליך" ניתן רשות לנחש לשלוט עליהם>. וטעם מחני נא מספרך אשר כתבת הוא כטעם והרגני הרוג כי ו' קצוות נקראים ספר כי הם בין אותיות וכתיבה והמת נמחית צורתו משם וזהו ימחו מספר חיים וגו' (תהלים סט כט) ועל ספרך כלם יכתבו (תהלים קלט טז). ועל כן השיבו הש"י מי אשר חטא לי אמחנו מספרי כי לשמו הגדול חטאו. וכוונת משה רבינו ע"ה באמרו מחני נא רוצה לומר למות תחתם לסבול ענשם כענין והוא מחולל מפשעינו (ישעיה נג ה) כי מיתת צדיקים מכפרת וזהו סוד גדול יתבאר בסוד עגלה ערופה בגזירת האל:

ושלחתי לפניך מלאך וגו'. המלאך הזה אינו מלאך הברית הנאמר בו בעת רצון פני ילכו כי עתה סלק הקב"ה שכינתו מביניהם ורצה להנהיגם ע"י מלאך אחר:

ויאמר י"י אל משה אמור אל בני ישראל וגו'. הש"י רחמן מלא רחמים כאשר ראה שנתאבלו על חטאם חזר ואמר בדרך רחמים אמור אל בני ישראל כי עד עתה הזכיר עמך והעם אבל עתה הזכירם בשמם החביב ויאמר למשה שיאמר להם כי בטובתם לא יעלה בקרבם שלא יכלה אותם כרגע והטיבו אשר עשו להנחם ולהתאבל על חטאם ופירוש אדעה כמו ואם לא אדעה כי במדת רחמים יעשה בהם. ענין אחר הפסוק הזה מן התוכחה. ואמר הורד עדיך ליתן רשות למדת הדין לשלוט בהם כמו שרמזתי למעלה. זהו ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב ותרגם יונתן בן עוזיאל ולא שתו איש עדיו עליו ולא שויאו גבר תקון זייניה דאתייהיב לון בסיני דביה שמיה רבה וקדישא חקיק ומפרש עלויה. וענין העדי הנזכר על דעת רז"ל וגם על דעת אונקלוס שתרגם תקון זייניה הוא כי בשעת מתן תורה חגר להם הקב"ה כלי זיין להנצל מכל פגע רע וממלאך המות שנאמר חרות על הלוחות ודרשו בו חירות ממלאך המות והם שמותיו של הקב"ה ויהיה פירוש עדיך כמאמר הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם (ירמיה כא ד). ואמרו רז"ל במדרש איכה חלל ממלכה ושריה (איכה ב ב') אלו שרים של מעלה אתה מוצא בשעה שהיה ירמיהו מתנבא על ישראל היה אומר להם עשו תשובה עד שלא יבואו השונאים והיו אומרים לו אם יבואו השונאים מה הם יכולים לעשות דין אמר אית בי

מקפלא שור דינור ואחרא אמר אית בי מקפלא שור דמיא ואוחרנא אמר אית בי מקפלא שור דפרזלא אמר להם הקב"ה בדידי אתם מתנאים חייכון אנא מודע לכון דלית אתון כלום. מה עשה חילף שמם של מעלה דין דהוי ממני על מיא מניתיה על נורא דין דהוי ממני על נורא מניתיה על מיא וכיון שבאו השונאים לשם הוה חד מנהו קרי למלאך והוה עני ליה והוא אמר ליה עביד מלה פלוני והוה מלאכא אמר ליה לא אית בי מה אעביד לך דכבר מורם אנא מיניה הה"ד חלל ממלכה ושריה אילין שרים של מעלה. ואולי כי לזה רמז הכתוב ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער (ישעיה כב ה). וכן מצאנו במדרש בפסוק כל רעיה בגדו (איכה א ב') בה רומז לזה ואמרו רז"ל רבי יעקב דכפר חנן אמר זה מיכאל וגבריאל. במדרש תהלים רבי אבא בר כהנא אמר שתי דורות היו משתמשים בשם המפורש אנשי כנסת הגדולה ודורו של שמד ויש אומרים אף דורו של חזקיהו היו יודעין שם המפורש שנאמר הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם (ירמיה כא ד) איזהו כלי המלחמה זהו שם המפורש כשהיו יוצאין למלחמה לא היו יוצאין להלחם אלא השונאים נופלים לפניהם וכיון שחטאו וגרמו העונות וחרב הבית היו נופלין ביד שונאיהם. רבי אייבו ורבנן ר' אייבו אמר המלאכים היו מקלפין השם שהיה חקוק עליו ורבנן אמרי מעצמו היה נקלף. מדרש איכה מה אעידך כמה קשוטין קשטתי אתכם כמה דאת אמר ואעדך עדי (יחזקאל טז יא) רבי יוחנן אמר ס' רבוא של מלאכים ירדו עם הקב"ה לסיני ועטרה ביד כל אחד ואחד לעטר כל אחד ואחד מישראל. רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן מאה ועשרים רבוא אחד מקשט ואחד לובש עטרה. רבי יוחנן דצפורי אמר זיינין היה חוגרם כמה דאת אמר מוסר מלכים פתח (איוב יב חי). ובמדרש ילמדנו ר' שמעון אמר כלי זיין נתן להם והשם הגדול היה חקוק בזיין וכל הימים שהיה בידם לא היה מלאך המות יכול לשלוט בהם שנאמר חרות על הלוחות מהו חרות רבי יהודה אומר חירות מן המלכיות רבי נחמיה אמר ממלאך המות. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא בשם רבי אלעזר בשם ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמר הקב"ה אם יבא מלאך המות ויאמר לי למה נבראתי אני אומר לו אם בראתיך על האומות בראתיך לא על בני למה שעשיתי אותם אלהים שנאמר אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פב ו). מדרש איכה תני ר' שמעון בן יוחאי כלי זיין היה להם לישראל בסיני והיה שם המפורש חקוק עליו וכשחטאו נוטל מהם הה"ד ויתנצלו בני ישראל את עדים. באיזה צד נוטל מהם רבי אייבו ורבנן רבי אייבו אמר מאליו היה נקלף ורבנן אמרי המלאך היה יורד ומקלפו. ספר הזוהר (נח ס"ג ב) תא חזי מה כתיב ויתנצלו בני ישראל את עדיים ויתנצלו וינצלו מבעי ליה אלא ויתנצלו על ידא דאחרא בגין דאתיהיב רשו לנחש לשלטאה. את עדים

מהר חורב דקבילו מטורא דחורב כד אתייהיב אורייתא לישראל. <תרגום - בוא וראה מה כתוב "ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב" "ויתנצלו" וינצלו היה צריך לכתוב אלא ויתנצלו מורה שנתנצלו על ידי אחר כי ניתן רשות לנחש לשלוט עליהם>. ואמרו רז"ל ר' יהודה אומר סמאל נכנס לתוכו והיה גועה להתעות את ישראל שנאמר ידע שור קונהו (ישעיה א ג') רבי אלעזר בן ערך אומר כשירד הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו ששים רבוא מלאכי השרת כנגד ששים רבוא של גבורי ישראל ועטרן לישראל כתר שם המפורש וכשהיו לובשים אותו השם היו טובים לפני השם כמלאכי השרת. וכיון שעשו אותו מעשה אמר לו הקב"ה הורד עדיך מעליך באותה לילה ירדו ששים רבוא של מלאכי השרת ולקחו מהם כל אחד מה שנתנו עליהם ונמצאו ערומים שלא ברצונם שנאמר ויתנצלו בני ישראל וינצלו אין כתיב אלא ויתנצלו. ויש אומרים מאליו היה נקלף. ודע והבן כי זה העדי עתיד הקב"ה להחזירו לנו זהו שנאמר כי כלם כעדי תלבשי (ישעיה מט חי'). ואמרו רז"ל הזיין שנטל מיוצאי מצרים השם היה חקוק וכתוב עליו שנאמר הורד עדיך מעליך וסופו לחזור שנאמר כי כולם כעדי תלבשי לכן ידע עמי שמי (ישעיה נב ו). וטעם כל מבקש י"י יצא אל אוהל מועד כי משם יבקשנו וכבר רמזתי זה:

ודבר י"י אל משה פנים כאשר ידבר איש אל רעהו וגו'. כבר ידעת נבואת משה רבינו ע"ה ועיקרה ונרמזה באמרו פנים אל פנים בפנים הראשונים רמז לפנים המאירים ובשניים רמז לאספקלריא שאינה מאירה כי השיג בכבוד והבין בתפארת. והבן כי לא אמר פנים בפנים כי זה נאמר על כל ישראל שנאמר פנים בפנים דבר י"י וגו'. ואמר כאשר ידבר איש אל רעהו כי היה מקבל כח הנבואה ולא נזדעזע:

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ג א'] מאן הוא בנבואה עילאה כמשה. <תרגום - מי הוא בנבואה עליונה כמשה>. דלא זכה בר נש כוותיה. <שלא זכה אדם כמותו>. דהא שמע דבורא באכרזא באוכחא ולא דחיל ולא אזדעזע. <שהוא שמע דבור בהכרזה בהוכחה ולא פחד ולא נזדעזע>. ושאר הנביאים אפילו באמירה מזדעזעין. <ושאר הנביאים אפילו באמירה נזדעזעו>:

ויאמר משה אל יי' ראה אתה אומר אלי וגו'. עד עתה לא היה צריך לאמר לשאול מי ומי ההולכים עמו כי היה עת רצון אבל עתה מפני החטא הוצרך לדקדק ולהזכיר לו התנאים ואע"פ שכבר אמר למעלה ושלחתי לפניך מלאך מאחר שלא פירש לו שם המלאך שישלח עמו אין דבר זה מסור בידו ויש לו עדיין רשות לבקש מי שהוא גדול ממנו שאין השליחות נמסר לשליח עד שעת מעשה. ראיה לדבר אמרו רז"ל שהתנה

הקב"ה עם שר של אש שיציל חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש ואעפ"כ בקש שר של ברד להצילם בשעת מעשה עד שאמר לו שר של אש מנהגו של עולם שהמים מכבין האש וכו' בפרק ערבי פסחים ואילו היה השליחות נמסרת בידו בשעת התנאי לא היה מבקש של ברד בשעת מעשה להצילם זהו שנאמר במלאכים עושה דברו (תהלים קג כ') כלומר שהדיבור הוא להם בשעת מעשה עד אותה שעה יכול המאמר להתבטל וכאלו לא נגזר הוא דומה:

ואתה אמרת ידעתיך בשם. כלומר שידעתני בשמך הגדול להסתכל באספקלריא המאירה כמו אשר ידעו השם פנים אל פנים. ויתכן שיהיה ואתה אמרת ממה שאמר לו ושמי י"י לא נודעתי להם וכבר פירשתי. וגם מצאת חן בעיני בקש ממנו שיהיה מוצא החן הגדול תפארת ישראל והוא דבקות הדעת. ענין אחר ידעתיך בשם ר"ל בשם הנכבד ועוד רוממתני בחן הגדול ולולי שאני ירא לחלוק על דברי הרב הגדול ז"ל הייתי מפרש ידעתיך בשם פירוש בשם הגדול והחן רמז לשכינת עוזו כמו שמשמעות מחנה בכל מקום ואתחנן אל יי'. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך במדת הדין הודיעני נא את דרכיך נתיבות הדרכים כאשר אתה נודע בשמך. ואדעך ר"ל לייחדך וזהו דעת אונקלוס אודעני כען ית אורח טובך ואדע רחמך. ענין אחר בקש להודיעו כבוד למעלה מכבוד ורצה בזה שימסור מפתח להמשיך לכל דבר כפי מה שיצטרך ולא תעכב מדת הדין על ידו:

ויאמר פני ילכו והניחותי לך ויאמר אליו אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה. אמרו רז"ל בפרק קמא דברכות מניין שאין שואלין לאדם בשעת כעסו שנאמר פני ילכו והניחותי לך המתן עד שיעברו פנים של זעם משמע לפי דבריהם כי הפנים של כעס וכוונתם כי הבטיח הקב"ה את משה שעדיין יהיה עת וזמן שיתרצה לו ולא פירש ממי יהיה זה ועל כן השיבו אם אין פניך הולכים עתה אל תעלנו מזה והנה לפירוש הזה הולכים וילכו ר"ל יסתלקו לא שיבואו עמנו. ענין אחר ועיקר פני ילכו רוצה לומר המלאך הגואל שנאמר ומלאך פניו הושיעם (ישעיה סג ט) ומלאך הברית אשר אתם חפצים (מלאכי ג א') ונקראים פני כי הם פני הזעם לכלות האויבים וכן היתה כוונת אונקלוס שאמר שכינתי תהך ואניח לך. והניחותי לך שלא אתנהג עמך במדת הדין העזה אלא במדה כלולה מרחמים מלשון והיה בהניח יי'. ומשה השיבו אם אין פניך הולכים גדולים צדיקים שיודעין לפתות את בוראם. הפנים האלו הם פני האמת והרחמים ואע"פ שאמר לו פני ילכו אמר לא אבקש פנים של זעם אחר שחטאו כי לא יוכל לשאת עון ופשע רק בקש שיבוא עמהם פנים בפנים וימחול פשעם כי כן היו התנאים בפרשת וארא. וטעם כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם פירשתי למעלה לפי הפירושים והבן כי בכאן הזכיר

החן קודם ואחר כך ואדעך בשם ולמעלה בדברי משה רבינו ע"ה הזכיר הפך וזה יאמת פירוש הרב ז"ל:

ויאמר הראני נא את כבודך. מן התשובה שהשיב לו לא תוכל לראות את פני למדנו כי השאלה היתה ראיית פנים הנקראים כבוד כי יש כבוד למעלה מכבוד ומלת הראני פירושה הבינני מלשון ולבי ראה (קהלת א טז) או פירושה במראה הנבואה. ויתכן שיהיה כבודך בכאן ההוד הגדול היא אספקלריא המאירה כלומר אשיג לדעת מהות פנימיות הכבוד הזה וההפרש שיש בינו ובין אשר למטה ממנו והשיב לו לא תוכל לראות את פני כלומר לא תוכל להתבונן בו עד שתשיג מהות פנימיותיו. ואע"פ שמשה רבינו ע"ה היה מתנבא מהמדה ההיא לא היה משיג בה דבר רק שהיה מרגיש כי משם בא אליו הדיבור ומה שהיו שאר הנביאים משיגים במדת לילה היה משה משיג במדת יום:

ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וגו'. אין לפרש שיבטיחהו להראות כל טובו רק אמר שישיג במדת כל שהיא טובו כי טוב האדם בביתו כי מראה הפנים לא יוכל להשיג. וקראתי בשם י"י לפניך שאקרא לפניך השם הגדול שלא תוכל לראותו וחנותי בו את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם. והזכיר חנינה ורחמים לרמוז לתפארת ישראל ולשכינת עוזו שתדע בקריאה ההיא מדת החנינה ומדת הרחמים אשר יחוננו וירוחמו בשמי ובטובי ועל זה נאמר בכל ביתי נאמן הוא ר"ל בכל שהוא ביתי כי טוב האדם בביתו ואמרו רז"ל וחנותי את אשר אחון אע"פ שאינו ראוי והגון וכבר רמזתי זה בסוד העבור. ובמדרש תנחומא אומר ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך טובי וכל טובי מדת הטוב ומדת הפורענות וחנותי את אשר אחון באותה שעה הראה לו הקב"ה כל אוצרות מתן שכרן של צדיקים כל אחד לפי מעשיו והוא שואל האוצר הזה של מי הוא והוא אומר לו של בעלי תורה והאוצר הזה של מי הוא של מכבדיה ומראה לו אוצר גדול והוא אומר רבון העולמים האוצר הגדול הזה של מי הוא אמר לו מי שיש לו מעשים טובים אני נותן לו משכרו ומי שאין לו אני עושה ונותן לו חנם שנאמר וחנותי את אשר אחון. וכתב החכם ר' עזרא ז"ל תמצא במקומות רבים בדברי רז"ל אין לו חלק לעולם הבא ר"ל אין לו בית בפני עצמו אוצר שהוא ברשותו והוא מושל עליו וזהו עושין לו מדור לפי כבודו ומי שאין לו זכות הוא עומד במקום שעומדים רבים:

ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי. אין לפרש כי לא יראני שיראה אותו כשהוא מת כי אפילו המלאכים וחיות הקודש לא השיגוהו שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה סד ג) כי הוא אור הגנוז רק פירושו כי טרם שישיג שם תפרד נפשו מגופו כי אפילו במראות המלאכים נאמר במראה נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח

(דניאל י טז). ויש מפרשין כי על כן אמר וחי כי לאחר מותו ישיגהו כי הוא גנוז לצדיקים לעתיד לבוא. ואל יקשה לך זה עם פסוק כי את המלך יי' צבאות ראו עיני (ישעיה ו ה'). כשתדקדק במלת את שנאמר ואשמע את הקול מדבר אלי. ועל כן אמר יראני ולא אמר ירא אותי שהיה משמעותו אתי ואין המכוון כך. ויש מפרשים כי האדם הנזכר כאן הוא האדם החקוק במרכבה שנאמר ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א י'). וחי רמז לחיות הקודש:

ויאמר י"י הנה מקום אתי ונצבת על הצור. אמר לו הנה מקום אתי בהר אשר שכינתי שם ונצבת על הצור שהיה בהר כמו שנאמר הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב. ואמרו רבותינו ז"ל שהקב"ה נקרא מקומו של עולם ועל כן אמרו רבותינו ז"ל ברוך המקום והכוונה על השכינה והשם בחשבון המרובע עולה כחשבון מקום. ואמר לו הש"י כי המקום הנזכר ישיג בהשגה ולא בראיה והעבירו והראו אחוריו ולא פניו שהוא כל טובו כאדם העובר לפני חבירו ורואה אחוריו ולא פניו ומסר לו בעברו כשליח ציבור עטוף בטליתו ומזכיר שלש עשרה מדות רחמים שלא יחזור ריקם בתפלתו. ובי"ג מדות אלו היו החסידים הראשונים מתפללין ולא חוזרין ריקם. וכתב הרב רבי אלעזר ז"ל מויעבור עד ונקה השמות בקריאתן ובכתיבתן בגימטריא ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם:

והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור ושכותי כפי עליך עד עברי. הוצרך לשכות כפו פן יהיה כאשתו של לוט כי אלהים וכל קדושיו עמו. ואמר עד עברי ולא אמר עד עברו רמז לייחד הכל באין סוף. ופירוש ונצבת על הצור ידוע ממלת צור כמה דאת אמר הנני עומד לפניך שם על הצור:

והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו. הבן כי לא אמר ופני לא תראה רק לא יראו כלומר אין כח בשום בריה להשיגם. ופירוש הפסוק ידוע ממה שפירשתי. ואמרו רז"ל מלמד שהראהו קשר של תפילין והרמז לתפלה של יד שכל הספירות נקשרות בה וכן תרגם יונתן בן עוזיאל ותחמי ית קטר דבירא דתפילי יקר שכינתי:

והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר. אמרו רבותינו ז"ל כי משה לא נתנבא אלא ביום שנאמר ביום צוותו והרמז למדת יום וכבר פירשתיו. וזהו והיה נכון לבקר לקבל כחו כמה דאת אמר יי' בקר תשמע קולי (תהלים ה ד') כי לא יחסר אות ב' ובעבור כי שאר הנביאים לא זכו למעלה הזאת על כן אמר ואיש לא יעלה עמך כי בתחלה היה בעבור כל ישראל וזה למשה לבד וגדול היה הכבוד הזה מן הראשון:

וירד יי' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יי'. כענין כי שמי בקרבו. אמר כי ה' הגדול וירד בענן הכבוד ויתיצב עמו שם השם המיוחד נתיצב בכבודו וכן אמרו רבותינו ז"ל ותתצב אחותו על השכינה וזהו רמז מלת שם כדאמרינן בספר הבהיר משם רועה אבן ישראל הוא המקום הנקרא שם ושם חביון עוזו (חבקוק ג ד'). ופירוש ויקרא בשם יי' פירשתיו בענין אברהם אבינו ע"ה:

ויעבור יי' על פניו ויקרא יי' יי' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת. כבר ידעת כי באלו השלש עשרה מדות נחלקו בו הגאונים ז"ל יש אומרים כי פוקד עון אבות על בנים מן המנין ולפי דבורם יהיה השם הראשון מן שם הקריאה שבא להודיענו מי הקורא אמנם המנהג ברוב המקומות שלא למנות רק עד ונקה ומנהג של ישראל תורה היא כי השלש עשרה מדות הם רחמניות כלם ואין להזכיר בהם לא ינקה ופוקד עון אבות וגו'. ועתה הבן פירוש הענין וסודו כאן קיים הקב"ה הבטחתו שאמר למשה רבינו ע"ה אני אעביר כל טובי על פניך כלומר השכינה הנקראת אני עבר על פניו ועל כן תרגם ואעבר יי' שכינתיה. ויקרא יש אומרים כי השכינה קרא אלו המדות. ויש אומרים כי מדת רחמים אמרן. ויש אומרים כי משה רבינו ע"ה אמרן כי משם נבואת משה רבינו ע"ה. יי' יי' אל שלש מדות הללו הם שמות וקראו אותן רז"ל מדות והראשון מדת המלך בעל התשובה והשני כסא המלך שהוא תפארת ישראל והשלישי מדת טובו הרומז לשכינת עוזו. והעשרה הנותרים נכללים בשלשה שהזכרנו כי רחום וחנון וארך אפים לתשובה. ולא אמר מרחם ומחונן ומאריך אפים כי הוא יתעלה פועל במדות הללו והוא הרחמים והרחמים הוא החנינה והחנינה הוא אריכות אפים ואע"פ שאנו אומרים בשמונה עשרה המרחם כי לא תמו חסדיך זה כשאנו מזכירים אותו יתעלה על פעולותיו אמנם כשאנו מזכירין מדותיו הדבוקות בו כשלהבת הקשורה בגחלת אז יש לומר רחום וחנון. ועוד יש לפרש כי הרחמים והחנינה נרמזים ברחום וחנון ר"ל כי ממנו הרחמים והחנינה הרומזים לדיו פרצופים. ועוד אמרו שלשה מדות אחרים לבעל הרחמים והם ורב חסד כי טובו מן החסד וזהו מטה כלפי חסד כי הוא מרבה חסד באמת על גבורתו ועוזו ואמת כך שמו. נוצר חסד לאלפים כי זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל אז נוצר כמו מצמיח כמו נצר משרשיו יפרה (ישעיה יא א). עוד אמרו שלש עשרה מדות אחרות למדת הטוב והם נושא עון ופשע וחטאה וראיה לדבר אני עשיתי ואני אשא (ישעיה מו ד) כי אני הוא הנושא וכבר ידעת פירוש אני והמדה האחרונה היא ונקה רמז בו לסוד העיבור כי ע"י הפקידה יתלבנו ויתנקו כתמי הנפש. והשם יתעלה יסלח לנו העונות והפשעים. ומפני כי הנשיאות אינו שוה בעון ופשע וחטאה כי כפי חטא האדם כך היא פקודתו ובכל

אחד ענין אחד מיוחד יקרא בכל אחד מדה אחת. והנה נרמזו בשלש עשרה מדות כל ההויות כי הענפים בכלל הזרועות והמכריע שני בכלל הראשון. זהו דעת הרב הגדול ז"ל בפירוש שלש עשרה מדות ואחריו נטו רוב חכמי הקבלה:

ובספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ב ב'] פירש ארך אפים מלשון ארוכה שפירושו רפואה ואמרו שם כד מסתכלין אנפוי דזעיר אפין באפוי דעתיקא קדישא כלא ארך אפים איקרי. <תרגום - וכשמסתכלים פניו של ז"א בפנים של עתיקא קדישא נקרא הכל ארך אפים>. מאי ארך אפים. <מהו ארך אפים>. אסותא דאנפין. <רפואה מן הפנים>. דהא לא אשתכח אסותא בעלמא אלא בזמנין דאשגח באנפוי. <כי לא נמצאת רפואה בעולם אלא בזמן שמשגיח בפנים>. ויש עוד מבעלי הקבלה שפירשו פירוש י"ג מדות בענין אחר וזהו כוונתם כי השם הראשון הוא עצם ומה שמונה אותו בכלל המדות אינו מצד עצמו כי אם ממה שמגיע לנו ממנו יתברך בפעולותיו כי הוא יתברך מקור ומעיין לכל פועל במדותיו כפי רצונו וכנגדו הזכיר משה רבינו ע"ה האל בתחלת שבחיו ואחר שהזכירו יתעלה הזכיר הנשארים סוד מדותיו שהם י"ב מהי"ג הארבעה ראשונים הם רחמים והארבעה שניים חסד והארבעה שלשיים דין כי אין מדה אחרת זולת אלו והקדים להזכיר הארבעה של מדת רחמים קודם אף כי היא אחרונה. וגם משה רבינו ע"ה הזכיר אותה באחרונה כאמרו והנורא לפי שנצטרך למדה זו משאר המדות שעדיין לא עשו תשובה שלימה ולא נתכפר עונם פתח במדת הסליחה שנאמר כי עמך הסליחה למען תורא (תהלים קל ד). אמר תורא מגזירת נורא שהרמז למדת רחמים. וטעם לייחד כל מדה מן השלשה הנזכרים ארבע מדות לכל אחת ואחת מפני שמצינו כי השלשה מדות כל אחת ואחת מהן מתחלק לארבעה כאשר נפרש. ועתה אפרש לך הארבעה חלוקי הרחמים שהם יי' אל רחום וחנון. אלו הם ארבעה מדות רומזים למדת רחמים כי השם בי"ה ידעת שרומז לרחמים. אל הוא רחמים שנאמר אלי אלי למה עזבתני (תהלים כב ב). רחום כמשמעו רחמים וחנון חנינה כי גם הוא רחמים. והמדה הזאת יש בה ארבעה מיני רחמים האחת שהקב"ה סולח לאדם קודם שיבקש מחילה מעביר ראשון ראשון ובלבד שלא יוסיף עליהם כמו שאמרו רז"ל ועון עצמו אינו נמחק ר"ל כי חוזר ונעור אם חטא אחרי כן. השנית שמוחל וסולח לשבים בכל לבם ויום הכפורים מכפר. השלישי שהתשובה ויום הכפורים תולין וייסורין ממרקין. הרביעית שכולן תולין עד המיתה ומיתה ממרקת. ואל תתמה היאך קראנו החלוקות האלו רחמים מאחר שנידון בהם במיתה ויסורין לפי שהן בנוהג שבעולם והקב"ה סולח לו על ידיהן אין לך רחמים גדולים מאלו שניצול מדינה של גיהנם ע"י ייסורין ומיתה שהם בנוהג העולם ולא עוד אלא שזוכין לחיי העולם הבא

ומקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים עומדים. ובכל אחד מאלו ארבעה חלוקי הרחמים ייחד לו שם אחד מהשלש עשרה מדות לפי עניינו כראוי לו כי השם הראשון נזכר על חלוקה הראשונה שמוחל בלא תשובה כי הוא מדת הרחמים. השני אל מוחל בתשובה שנאמר אלי אלי למה עזבתני כלומר ודי לו בתשובה שנאמר יי' אלהינו אתה עניתם (תהלים צט ח) שמוחל להם ע"י תשובה. השלישי רחום מוחל ע"י ייסורין שנאמר והוא רחום יכפר עון ולא ישחית (תהלים עח לח) כלומר לגמרי מכלל שהתחיל. ולשון השחתה נאמר בייסורין שנאמר כן משחת מאיש מראהו (ישעיה נב יד) וכתיב אכן חליינו הוא נשא (ישעיה נג ד). הרביעי חנון מכפר במיתה שנאמר ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר (איוב לג כד) ר"ל מצאתי כופר שלא ימות ולפירוש זה על כן לא אמר מרחם וחונן לפי שאינו כל שעה אלא פעמים שהוא כובש רחמנותו וחנונו ממנו עד שידון אותו במיתה וייסורין ואחר שהזכיר במדת רחמים פתח במדת החסד כי מדה זו דרכה לעשות חסד עם הבריות בין זכו בין לא זכו. ומדה זו מתחלקת לארבע חלוקות ועל כן ייחס למדה זו ג"כ ארבע שמות והן ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים. החסד הראשון שעשה הב"ה עם דורות הראשונים כ"ו דורות שהיו קודם מתן תורה ועליהם אמר דוד המלך ע"ה כ"ו פעמים כי לעולם חסדו שאע"פ שלא זכו בתורה ובמצות הקב"ה זן אותם בחסדו שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט ג) ועל החסד הזה נאמר ארך אפים כי מאריך הקב"ה אפו לרשעים אע"פ שלא זכו ממתין להם שמא יעשו תשובה. החסד השני הוא החסד שעשה הקב"ה את ישראל שהוציאם ממצרים מבית עבדים וזה החסד נעשה לתשלום גמול שע"י ההוצאה יקבלו עליהם אלהותו ועל זה החסד נאמר ורב חסד מטה כלפי חסד. החסד השלישי הוא החסד שעשה הקב"ה לישראל כשקבלו עליהם תורה ומצות שנאמר זכרתי לך חסד נעוריך (ירמיה ב ב'). החסד הרביעי הוא החסד שעושה הקב"ה עם המתים מלבישן ומכבדן ומלוה אותן כביכול שזה החסד עשה הקב"ה עם משה רבינו ע"ה שנאמר ויקבור אותו בגי. ואחר כן הזכיר נושא עון ופשע וחטאה ונקה ארבע כנגד ארבע מיני חלוקות דין שהם ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק. עוד יש ארבעה חלוקי דינין. הראשון דין בן סורר ומורה שאמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב זהו ענף ממדת הדין שעדיין לא חטא חטא שיתחייב עליו מיתה וגם לא להיותו בסקילה החמורה רק בחנק הקל. הדין השני הנהוג בבית דין בעדים והתראה. הדין השלישי מלקות ארבעים. הדין הרביעי מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכרסו נבקעת. כלל הדברים כי הבורא יתעלה ויתברך פועל במדותיו כפי רצונו ובמוסר אלהינו כלולים בו כל המדות

שהם חסד ודין ורחמים והוא יתעלה פועל בהן כאומן בכליו וכמו שלא תתכן הפעולה זולתי הכלים כך לא תתכן השגחתו על ברואיו זולתי המדות למדוד לנו בהם כרצונו יתעלה ועל כן שלשה מדות האלו קראם הכתוב כסא החסד שנאמר והוכן בחסד כסא (ישעיה טז ה) וענין כסא כלומר שהוא מיוחד לישיבת המלך כך הקב"ה משפיע למדה ההיא מאורו הגדול כדי לפעול פעולתה המיוחדת לה. הדין נקרא ג"כ כסא שנאמר מלך יושב על כסא דין (משלי כ ח') שהמלך הנזכר הוא הבורא יתעלה שהרי כתוב אחריו מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי (שם) והקב"ה יתעלה לבדו הוא הדן דינין שבלב ולא מלך בשר ודם. מדת רחמים גם היא נקראת כסא שנאמר עד די כרסוון רמיו (דניאל ז ט') ואמרו רז"ל תרין כסאות הללו למה אחת לדין ואחת לצדקה עוד דרשו אחת לו ואחת לשרפרף עוד אמרו אחת לו ואחת לדוד הכוונה כולה היא לרמוז אחת לרחמים ואחת למדת הדין. ודע כי הכנויין שמותר למוחקן שאינן שמות הקודש כמו רחום וחנון ודומיהם הם כמו כלים לשמות הקודש שאסור למוחקן ובהם פועלים שמות הקודש פעולתן כיצד כי השם הממונה על החסד שהוא אל הכנויים שהם צורת חייליו הם רחום וחנון חסיד רב חסד סולח ארך אפים. והשם הממונה על הדין שהוא אלהים הכנויים שלו שהם צורת חייליו הם קנא ונוקם פוקד עון אבות איש מלחמה אדיר שופט דיין. והשם הממונה על הרחמים בן ארבע אותיות הכנויין שלו נושא עון אמת עובר על פשע נוצר חסד ודומיהם. ועתה אבאר לך בפרט איך הקב"ה כולל במדה אחת כל המדות או מקצתן כפי צורך הפעולה כשהקב"ה עושה דין ברשעים באותו דין עצמו עושה חסד לצדיקים שנאמר ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהלים נח יא) הנה כי בדין הרשע מרחם על הצדיק שהיה אותו רשע מיצר לו. גם הטובה שעושה לצדיק פועל בה לרשעים דין שנאמר פזר נתן לאביונים (תהלים קיב ט') וכתיב בתריה רשע יראה וכעס ועל זה אמרו רז"ל מחצתי ואני ארפא במה שאני מוחץ אני מרפא וכן מצינו באברהם אבינו ע"ה שהיה יושב פתח האהל כחום היום לרפאות המילה דרשו רז"ל שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים וכו'. והיה אותו השמש מזיק לעולם ומרפא לאברהם. וכן לעתיד לבוא כתיב וזרחה לכם יראי שמי (מלאכי ג כ') לטובתן של צדיקים והרשעים נשרפין בהם כי העיקר אצלי כי המדות כלולות זו בזו שאם לא כן לא יתחברו לעולם והרי ח"ו היחוד נפרד ונחש וחוה יוכיחו כשקללם ריחם עליהם אמרו רז"ל נישא קלל את הנחש הרי פרנסתו מזומנת. קלל את האשה הכל רצין אחריה. ובספר הזוהר (אדרא רבא קמ"ז ב') תני תורי זהב ונקודות כסף אתבסמו דיני ורחמי דלית דינא דלא הוו ביה רחמי ועל דא כתיב נאוו לחייך בתורים צוארך בחרוזים.

בתורים כמה דאת אמר תורי זהב. בחרוזים דכתיב עם נקודות הכסף. הרי לך ראיה ברורה כי כשהקב"ה פועל במדה אחת כולל בה כולן או מקצתן והכל מכחו יתעלה ויתברך שנאמר שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד הזכיר שלשה שמות כנגד שלשה אבות שהזכרנו ואחרי כן אמר אחד שהוא בגימטריא שלשה עשר והענין שאין מדותיו חלוקות ונפרדות רק כולן אחד וזהו ייחוד שלם ממיני הייחוד שאין המדה נפרדת וחלוקה רק כולן אדוקות בו ופועל בכולן כרצונו ולכך נקרא אחד שאין אחד כמותו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וטעם על שלשים ועל רבעים יתכן היות סודו בדרך הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב לג כט) וכבר פירשתיו:

וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו. השתחואה לשם הנכבד שעבר על פניו כי קיים לו הבטחתו. ונחלקו רז"ל במסכת סנהדרין אמרו שם מה ראה רבי חנינא בן רבן גמליאל אמר ארך אפים ראה ורבנן אמרי אמת ראה תניא כמאן דאמר ארך אפים ראה וכו'. ועוד אמרו על אי זה מהן השתחואה אמר רבא על החסד שנאמר וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו ורבנן אמרי על מדת הרחמים. וכבר פירשתי פירוש ארך אפים על דעת רבותינו ז"ל שפירשו המשכת החסד לשכינה. אמנם יש מפרשים המשכת הגבורה לתורה שבעל פה זהו ארך אפים. ר"ל אריכות האף שהוא הגבורה:

ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוונינו ולחטאתנו ונחלתנו. לא ידעתי למה נכתבו שני השמות באל"ף דל"ת שהרמז בהם לשם הנכבד שהרי משה לא נתרצה רק בפנים המאירים. וכתב הרב הגדול ז"ל ולא יתעלם ממך למה נכתבו שני השמות הללו באל"ף דל"ת ומפני זה אמר הנה אנכי כורת ברית ואת מעשי יי' כי נורא הוא עד כאן לשונו. ויש מפרשים דברי הרב ז"ל כי מטעם זה נכתבו שניהם באל"ף דל"ת לפי שהיה דבק בדבור השם הנכבד והכל שוה בו להיותו כלול מהכל כאשר רמז הרב למעלה שענין התפלה שוה בשניהם אלא ששם רמז לגדול וכאן לנכבד והבן מה שבאר הרב ז"ל כי מפני זה אמר הנה אנכי כורת ברית ואת מעשה יי' כי נורא הוא כי הוא הנכבד והנורא והברית אשר כרת ה' עמהם ואל תטעה בגבור ונורא כי שם נאמר בגבורה ואז נוראות ימינך והבן כל זה. ואמר כי עם קשה עורף הוא כי מאחר שנתרצה להם יהיה השם הנכבד טוב למקשי ערפם יותר ממלאך אחר כי הם עמו ונחלתו וכאשר בשעת הכעס היה נוח להם במלאך בעבור כי הם קשי עורף שנאמר פן אכלך בדרך כן בעת רצון טוב להם בשכינה שירחם עליהם:

ויאמר הנה אנכי כורת ברית נגד כי עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יי' כי נורא הוא אשר אני עושה עמך.

מאמר נגד כל עמך אעשה נפלאות היא תשובת שאלתו ששאל ונפלינו אני ועמך וגו'. כי זה הלשון נופל על השכינה שנאמר היפלא מיי' דבר ושאל שיהא חלקם במופלא כמו שאמרו רבותינו ז"ל בקש משה רבינו ע"ה שתשרה שכינה על ישראל ולא באומות העולם כי לא יתכן לפרש שיבטיח לעשות עם ישראל נפלאות אשר לא נבראו שהרי לא נעשו להם מעולם נסים כיציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה שיבטיח עתה בגדולים מהם אלא שהענין ירמוז אל שיכון השכינה בישראל ועל היותו עם משה לשם ולתפארת בנעלם ובמופלא וזהו כי נורא הוא אשר אני עושה עמך וכבר ידעת פירוש נורא:

ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם. הטעם בחמור יותר מבהמה אחרת תבין ממה שכתבתי לך בפירוש משמרה ראשונה חמור נוער. וענין העריפה דומה לעגלה ערופה והבן זה:

כי לא תשתחוה לאל אחר כי יי' קנא שמו אל קנא הוא. אל אחר הוא אחד מאלהים אחרים והרי עתה הזהיר על אלהי זהב זהו אחר והנה הזהירם שלא יטעו עוד כאשר טעו במעשה העגל וזהו כי לא תשתחוה נתינת מעם לפסוקים של מעלה. מדרש רות (זוהר חדש ע"ה טור א') ולסטרא דמסאבא לא יהב קודשא בריך הוא שמא דיליה שנאמר אני יי' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. אני רמז לשכינה שנאמר ויסרתי אתכם אף אני רמז למדת הדין. מהו לאחר לא אתן שנאמר לא תשתחוה לאל אחר דהוא מסיטרא דמסאבא טמא. וזה טעם ותהלתי לפסילים לכחות הטומאה. וידעת פירוש תהלתי:

וטעם לא יראו פני ריקם הזהירנו כשנעלה לרגל להקריב קרבן לשם יתעלה כדי שכל הכחות יהנו מהם ויטלו פרס מאת המלך יתעלה ולא יקטרגו עלינו זהו שנאמר את קרבני לחמי לאשי מלשון איש אל תקרי לאשי אלא לאנשי. ועוד כי ע"י הקרבנות תתעלה כנסת ישראל למעלה כמה דאת אמר והקרבתם אשה ליי' ויהיה יי' אחד ושמו אחד. ואמרו קצת מחכמי הקבלה כי העובר על מצוה זו יתגלגל בפסח או בסומא שיהיה פטור מן הראייה כי כיון שעבר בה הותרה לו. ואם קבלה נקבל:

וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו. הרמז בקירון פני משה כי נסתכל באספקלריא המאירה כי לא נדבר עמו אלא ביום ועל כן זכה לקירון עור פנים מדה כנגד מדה. אף לפי הפשט כל הדבק ביוצרו ומתלבש ברוח הקודש יראה אות הנפש על גוף האפל. וכן אמרו רבותינו ז"ל על פנחס בשעה שהיתה רוח הקודש שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים וגם על רבי אליעזר כשהיה דורש במעשה בראשית היה קרנותיו כקרנות משה רבינו ע"ה ואין אדם מכיר אם יום ואם לילה. וכתב הרב ז"ל אף כי דעותינו לא ישיגו בחקירה הזאת מאיזה צד תהיה המדה הזו אבל נאמן שהוא כן.

כי הבורא אותה יתעלה ויתברך שמו יודע מסודות הנפש ומהותה יותר מהתחכמותינו ועוד אנו רואים שחפצי הנפש המזומנים ברצונה נותנים לגוף ומוסיפין זוהר והוד ושומן ובריאות אפילו בבואה אליו בעמל וביגיעה כל שכן חכמה לחכמים כענין שכתוב חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונה קהלת ח א) עד כאן דבריו. וכבר כתבתי בפרשת ויחי מזה הענין. וטעם וייראו מגשת אליו כי כשראו קרני ההוד פחדו וחזרו אחורנית אולי חשבו שהיה שם כבוד השם ומלאכי עליון עמו ופחדו פן יפרוץ בהם השם. וכתב ה"ר אלעזר ז"ל הזקנים הראשונים כשקראו בספר תורה וחוזרין ויושבים היו מכסין פניהם ואמרו השומע מפי קורא כשומע מפי משה דכתיב ויצא ודבר ויתן את המסוה על פניו ואומר וילט פניו באדרתו (מלכים א' יט יג) ואמרו רבותינו ז"ל קודם שחטאו ישראל היו רואין שבע מחיצות של אש ולא היו יראים ולא היו מזדעזעים וכשחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולים לראות:

ויקהל

ויקהל משה:
קחו מאתכם תרומה ליי' כי נדיב לבו יביאה את תרומת י"י זהב וכסף ונחשת. אמר יביאה בה"א רמז לכנסת ישראל הנרמזת באות ה"א כי בהביאם את התרומה מכוונים לה"א השנייה זהו ראשית תבואתה (ירמיה ב ג') בה"א וזהו כל חכם לב בכם שיכוונו שם. וכבר פירשתי מלת לב כי היא כוללת כל התורה כולה ב' דבראשית ולמ"ד דלעיני כל ישראל וזהו משפטים ב"ל ידעום (תהלים קמז כ'). ר"ל משפטים ל"ב נתינות:

פקודי

אלה פקודי:
ויכס הענן את אהל מועד וכבוד יי' מלא את המשכן. אמר כי הענן יכסה את האהל מכל צד והוא מכוסה וטמון בו. וכבוד יי' מלא את המשכן כי תוכו מלא מן הכבוד כי הכבוד שוכן בענן תוך המשכן כענין שנאמר בהר סיני ואל הערפל אשר שם האלהים. ואמר כי לא יכול משה לבא אל אהל מועד ולבא אפילו אל הפתח שהענן היה מכסה אותו ולא היה רשאי לבא תוך הענן. ועוד כי המשכן מלא כבוד יי' ואיך יכנס בו. והטעם שלא יבא שם בלא רשות אבל יקראנו ויבא בתוך הענן כאשר עשה בהר סיני. ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן. ויבא משה בתוך הענן. ואמר כי ענן יי' על המשכן יומם וגו'. זהו דוגמא עמוד הענן ועמוד האש וכבר ידעת ענינם:

סליק ספר שמות:

ויקרא

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. הזכיר השם המיוחד בדבור ולא הזכירו בקריאה כענין ואל משה אמר עלה אל ה' כי השם הנכבד קראו וזהו סוד אל"ף זעירא דויקרא והדבור אליו מהשם הגדול:

ובספר הזוהר [האזינו רפ"ה א'] כי שם יי' אקרא מאי אקרא כמה דאת אמר ויקרא אל משה דא שכינתא. ויש מפרשים הפך והראשון עיקר. וטעם מאהל מועד כי באמצעות השכינה היה מדבר עם משה כמו שאנו אומרים במוספים מפי כבודך כאמור. והבן כי באברהם נאמר והוא יושב פתח האהל כי לא נכנס באהל רק בפתח אמנם במשה רבינו ע"ה נאמר מאהל כי נכנס באהל ומשם נסתכל באספקלריאה המאירה זהו בכל ביתי נאמן הוא. והבן אמרו אדם כי יקריב מכם וכבר העירותיך בזה על דעת קצת חכמי הקבלה אך לא ידענו האמת אתם עד יערה עלינו רוח ממרום. ואיפשר עוד שרומז לקרבנות שמקריב מיכאל מנפשותיהן של צדיקים:

אם עולה קרבנו מן הבקר וגו'. כבר רמזתי לך סוד הקרבנות בכמה מקומות. גם צריך לכוין המקריב שיהא הקרבן ההוא תמורתו. וכן הענין מתחלה לוקח הבהמה ומשליכה לארץ בחזקה ודומה בנפשו כאילו השליך עצמו וכשמתודה מודה שחייב סקילה. עוד שוחט הבהמה ודומה בנפשו כאילו שוחט עצמו ומודה שהוא חייב הרג וחנק כי בעת ששוחט הבהמה תוקף ידו לשחטה וחונקה מעט בתקיפת השחיטה שלא ישהה הרי השחיטה הרג וחנק. אחרי כן שורפה ודומה בנפשו כאילו נשרף ומודה שהוא חייב שריפה ומתודה והקב"ה מקבלו. גם צריך הכהן לראות בשעת זריקת הדם האיש והאשה המתכפרין בקרבן. ובעבור שאסור להסתכל באשה לכן עשו הכיור במראות הצובאות כי כשהכהן מקריב קרבן נשים מסתכל בכיור ורואה בו פרצוף האשה המביאה הקרבן. אמרו רז"ל על מה העולה מתכפרת על עשה ולא תעשה הניתק לעשה רבי שמעון אומר אין העולה באה אלא על הרהור הלב רבי לוי אומר מקרא מלא הוא שנאמר והעולה על רוחכם (יחזקאל כ לב). ממי אתה למד מבניו של איוב שנאמר והעלה עולות מספר כולם וגו'. אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם. והנה לפי שתי הדעות האלו יש טעם נכון להיותה זכר כי אם היא באה על עשה ועל לאו הניתק לעשה ידעת כי העשה מזכור. גם אם היא באה על הרהורי הלב ידעת כי המחשבה היא מקור וראשית הכל:

ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) ורזא דעולה סלקא דכר ולא נוקבא בגין דכולא רעותא דמחשבה טהורה סלקא בדכורא. והענין כי היא מתאחזת בתחלה במדת רחמים מה שאין כן בחטאת כי היא מתאחזת במדת הדין בתחלה:

ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) תא חזי כד קרבנא דכר אתקשר כולא מעילא לתתא כד קרבנא נוקבא אתקשר כולא מתתא לעילא. תמים כבר פירשנו טעם התמימות. אל פתח אהל מועד וגו'. הפתח הזה רומז לשערי צדק כי שם עלוי הקרבנות. וזהו לרצונו לפני ה' כי היא הנקראת רצון שנאמר יעלו על רצון מזבחי (ישעיה ס ז') גם נקרא פני יי':

וסמך ידו על ראש העולה. כבר פירשתי טעם הסמיכה כי הוא להאציל עליה חטאו כמו שארמוז בענין העזאזל וזהו ונרצה לו כי מדת הדין תתרצה לו בזה. ואמרו רז"ל בירושלמי אמר רבי יוסי בר אבא כל מי שהוא תוכף לסמיכה שחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן לנטילת ידים ברכה אין שטן מרקד באותה סעודה. לגאולה תפלה אין שטן מרקד כל היום. והבן כל זה היטב. גם סוד השחיטה והזריקה פירשתי:

והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה. נרמז במלת לנתחיה כי היה צריך הכהן המקריב שידע לכוין ולהקריב כל נתח ונתח וכל חלב ודם לעיקר מוצאו. וכן אמרו רז"ל בספרי רבי יאשיהו אמר שאם זרק את הדם כראוי ואינו יודע לשם מי זרקו ואם הקטיר את החלב כראוי ואינו יודע לשם מי הקטיר מניין שהכהנים נושאים עון שנאמר אתה ובנך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש:

ספר שבעה היכלות [זוהר בראשית מ"ה ב'] קרבנא סלקא תננא ומספקי כל חד וחד כדקא חזי ליה. <תרגום - עשן הקרבן עולה ומספק לכל היכל והיכל כראוי לו>. כהני ברעותא וליואי בבסימו דשירתא דא אתכלל בדא. <והכהנים ברצונם להעלות נחת רוח והלויים בנעימת זמירתם שמזמרים בשעת הקרבת הקרבן, זה נכלל בזה>. ועיילין היכלא בהיכלא רוחא ברוחא עד דמתחברן באתרייהו כדקא חזי ליה. <ונכנסים היכל בהיכל רוח ברוח עד שמתחברים כולם במקומם כראוי להם>. בסייפא ואשלימו דא בדא עד דאינון חד ואתנהרין דא בדא. <ונשלמים זה מזה עד שנעשים אחד ומאירים זה בזה>. כדין נשמתא עילאה דכולא אתיא מלעילא ונהיר לון והוו נהרין כולהו בוסיניו בשלימו כדקא חזי. <אז הנשמה העליונה מכולם באה מלמעלה ומאירה עליהם ומאירים כל הנרות בשלמות כראוי>. עד דההוא נהורא עילאה דכולא אעיל לבית קדש הקדשים. <עד שאותו אור העליון נתעורר וכל ההיכלות נכנסים לבית קדש הקדשים>. ואתברכא ואתמליא כבירא דמיין נבעין דלא פסקין וכולהו מתברכאן לעילא ותתא. <והיכל השביעי מתברך ומתמלא כבאר מים נובעים ואינם פוסקים וכל ההיכלות מתברכים

למעלה ולמטה>. ודע כי יש מן הזבחים שהם נאכלין למזבח ולכהנים ולבעלים כמו השלמים. ויש מהן נאכלים לכהנים כמו חטאות ואשמות וכולן וזריקת הדם והקטרת אמורין לכפרת העבירה אך העולה כולה כליל ולא היה רשות לדבר גופני ליהנות ממנה לפי שהעביר המחשבה בהרהור רע מנפש ועד בשר יכלה לשוב הכל רוח כמו שהיתה עיקר העבירה ברוח. ועל זה אמרו רז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה. ופירוש עולה אשה ריח ניחוח פירשתי בפרשת ואתה תצוה. ויש עוד מפרשים אשה כאילו השי"ן קמוצה. ועולה שהיא עולה למעלה ובאמרו הוא לשון זכר רמז לת"ת ישראל וריח רמז לחכמת אלהים:

ספר הזוהר [עיין נח ע' א'] אמר רבי יהודה כתיב עולה אשה ריח ניחוח. <תרגום - אמר רבי יהודה כתוב "עולה אשה ריח ניחוח">. אי עולה סלקא דכר ולא נוקבא דכתיב זכר תמים יקריבנו. <קרבן עולה מעלים זכר ולא נקבה שכתוב "זכר תמים יקרבנו">. אמאי כתיב אשה. <אם כן למה כתוב "אשה" לשון נקבה היה צריך לכתוב אש>. אמר רבי יוסי אע"ג דלאתר דכורא קא סליק נוקבא לא בעייא לאיתפרשא מיניה ולדחייה לה לבר. <אמר רבי יוסי אף על פי שעולה נקרב זכר ולמקומו נקרב הנקבה לא צריכה להפרד מז"א ולפרוש לה לחוץ>. אלא בה אתקריב קרבנא. <אלא בהנוקבא הוא נקרב דהיינו על ידי הקרבן עולה הנוקבא לז"א להתחבר יחד>:

ושחט אותו על ירך המזבח צפונה וגו'. הקרבנות הבאים על חטא שחיטתן בצפון משום דכתיב מצפון תפתח הרעה (ירמיה א יד) והנה למנוע הרעה הבאה מן הצפון או מפני שנגשים שם כחות המקטרגים וכחות מדת הדין צוה הקב"ה שכל שעה שיבואו שם ימצאו שחד ולא יבואו לקטרג. אבל תודה ושלמים בכור ומעשר שחיטתן בכל מקום בעזרה שלא היו באים על חטא:

ונתח אותו לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו וגו'. סמך הכתוב הראש אל הפדר וגם בית השחיטה היה מכוסה ממנו כדכתיב תפוחי זהב במשכיות כסף (משלי כה יא) והבן. ולפי דעת האחד שרמזתי בענין החלב הטעם כי הם שוים ומקום אחד עילויים זהו על העצים אשר על האש:

ואם מן העוף עולה קרבנו ליי' והקריב מן התורים או מן בני היונה את קרבנו. כבר ידעת מה שאמרו רז"ל בחולין כשר בתורים פסול בבני יונה כשר בבני יונה פסול בתורים. הטעם הוא כי הם שני הפכים זה יסודו מים וזה יסודו אש. ואמר תחילת הציהוב שבזה ושבזה פסול כי בתורים הם קטנים וביונים הם גדולים:

ספר הזוהר [ויקרא כ"ו ב'] תא חזי מכל אינון עופי לא מקרבין אלא מן התורים ובני יונה. <תרגום - בוא וראה כי מכל אותם עופות שברא הקב"ה לא מקריבים אלא מן התורים או בני יונה>. אלא רזא דא מה דאתכשר בדא פסל בדא. <אלא סוד זה הוא שאמרו חז"ל מה שהוכשר בתורים דהיינו דוקא גדולים וצהובים פסול בבני יונה שדוקא קטנים שעדין לא הצהיבו>. דא ימינא ודא שמאלא. <כי יונים הם מצד החסד שאין להם גוון אדום ואילו תורים הם מצד הגבורה שיש להם גוון אדום>. וכולא חד. <וכולם אחד שהחסד והגבורה נכללים יחד>. גם על סוד המליקה עוררונו ז"ל אמרו שם כשר בשחיטה פסול במליקה כשר במליקה פסול בשחיטה והנה המליקה דוגמת עריפת פטרי חמורים ועגלה ערופה והשחיטה הפכה כי המקום ההוא נבחר לחלוק לה כבוד שתצא נפשה בלא ייסורין אמנם המליקה רמז כי הוא פנה אל השם עורף ולא פנים ולכן צריך מלקות מעין חטאו וזה טעם כי עם קשה. ומסוד הצפרנים תבין זה ותבין מה טעם הצפרנים מפילין את האשה ובסוד ההבדלה יתבאר בגזירת האל. או אפשר כי ענין המליקה שלא להניף ברזל על הקרבן שהרי אפילו במזבח נאמר לא תניף עליהם ברזל כל שכן בקרבן עצמו. אמנם בקרבן הבהמה אי אפשר בענין אחר. וטעם ונמצה דמו תבין מסוד זריקה:

והסיר את מראתו בנוצתה וגו'. דע כי השלכת המוראה והנוצה למקום הדשן היא דוגמת הקרבה ויתבאר בסוד תרומת הדשן הקודמת לכל הקרבנות והבן מה שאמרו רז"ל תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעוף. ועוד יש לרז"ל בספר הזוהר ענינים נוראים בסוד הקרבנות ראוי לנו להביאם. [פנחס ר"מ ב'] אמר שם סתרא דקרבנין סגיאין ולא אתמסר לאתגלייא בר לזכאי קשוט דרזא. <תרגום - יש הרבה סודות של הקרבנות ולא נמסרו לגלות חוץ מצדיקי אמת>. דמריהון לא איתכסי מינייהו. <שסוד אדונם אינו נעלם מהם>. סתרא דקרבנייא דא איהו ארבע דיוקנין חקוקין בכסא. <הסוד של הקרבנות זהו הסוד של אלו ארבע צורות חקוקות בכסא>. ודא איהו כורסייא דמלכא קדישא. <וזה הוא הכסא של המלך הקדוש>. פני שור פני נשר פני אריה פני אדם דכליל לכולהו. <פני שור פני נשר פני אריה פני אדם כולל כולם>. וכל אפין מסתכלין איליין לאילין ואתכלילן איליין באיליין. <וכל ד' פנים מסתכלים אלו לאלו ונכללים אלו באלו>. ומינייהו מתפשטן לכמה סטרין ורבוון עילאה ותתאה דלית להון שיעורא ומניינא וחשבון. <ומהם מתפשטים לכמה צדדים ורבבות למעלה ולמטה שאין להם שיעור ומניין וחשבון>. פני שור אתפשט לבעירי רוחא מיניה לארבעה זיינין ואתכללו בחד. <פני שור מתפשט ממנו רוח לבהמות לארבעה מינים שנכללים כאחד>. ואילין אינון פרים וכבשים ועתודים ועזים. <ואלו הם פרים וכבשים ועתודים ועזים>. ואילין קיימין לקרבנא. <ואלו עומדים

לקרבן>. ובגין דמיניהון הוי מאינון חילין קדישין דמתפשטי מההוא פני שור מתקרבין ליסודא דלהון ואתהנין מההוא יסודא ולבושא דלהון. <ומשום שהקרבן הוא מהם אלו צבאות הקדושים המתפשטים מפני השור ההוא מתקרבים על ידי הקרבן אל היסוד שלהם ונהנים מאותו היסוד והלבוש שלהם>. ואי לא דהוי להו יסודא בהאי עלמא לא מתקרבי תמן. <ואם לא שהיה בהם היסוד של העולם הזה לא היו מתקרבים שם>. כגוונא דהוי נייחא לשכינתא קדישא מרוחיהון דצדיקי ואתקריבת לקבל ההוא רוחא דההוא זכאה ואיתהנת מיניה. <כמו שיש נחת לשכינה הקדושה מן רוחות הצדיקים והיא קרבה לקבל הרוח של הצדיק ונהנית ממנו>. בגין דמינה הות ההוא רוחא. <שאותו הרוח הוא נמשך ממנה>. כך אילין איתהנון מסיטרא ויסודא>. דלהון. <כך אלו הצבאות המתפשטים מפני שור נהנים מצד היסוד שלהם>. ואיתהנון מההוא לבושא דמקרבי. <ונהנים מאותו הלבוש הנקרב>. דהא מלבושא דרוחא דלהון הוות ובגין כך איתהנון מיניה. <שהוא מן הלבוש של הרוח שלה ומשום זה נהנים מהם>. פני נשר אתפשט לעופי רוח מיניה. <פני נשר מתפשט ממנו רוח לעופות>. ונשר בתרין סטרין איהו. <ונשר בשני צדדים הוא>. ורזא דא ועוף יעופף תרין סטרין. <וזה סוד "ועוף יעופף" המורה על ב' רוחות>. ובגין כך נחתא ואתפשטא מימינא ושמאלא דעופי. <ומשום כך מתפשט ויורד מימין ומשמאל לקרבן העוף>. מכל סטר דברא לא אתקריב אלא יונה ותורין. <מכל צד נוהג שלא נקרב אלא יונה ותורים>. דאינון בקושטא לזוגייהו מכל שאר עופין. <שהם אמתיים לזוגיהם יותר מכל שאר העופות>. נרדפין ולא רודפים מהימנא דא לדא נוקבא לבר זוגא. <הם נרדפים ואינם רודפים ונאמנים זה לזה הנקבה לבן זוגה>. ועל דא קרבנא מינייהו. <ועל כן הקרבן מהם>. ונחתי ומתקרבי אינון רוחין קדישין ואיתהנון מיסודא ועיקרא דלהון. <ויורדים ומתקרבים אלו הרוחות הקדושות ונהנים מיסוד ועיקר שלהם>. ואי תימא היאך אתפשט מהאי יונה או משפנינא דא לכמה סיטרין חיילין דלית להו שיעורא או מבעירא חדא אוף הכי. <ואם תאמר איך נתפשט מאותה יונה או תור לכמה צדדים צבאות שאין להם שיעור או מבהמה אחת גם כן>. תא חזי חד שרגא דקא איתמלי מיניה כל עלמא תוב אעא דקיק דליק לרברבא. <בוא וראה נר אחד דק שדולק מתמלא ממנו כל העולם אור ועוד עץ דקיק מדליק עץ גדול>. עד הכא מתרין סיטרין דחקיקין בכסא. <עד כאן נתבאר הקרבן משני צדדים החקוקים בכסא>. השתא אית לשאלא ארבע דיוקנין אינון דחקיקין בכסא מאי טעמא לית קרבנין מן אחרנין. <עתה יש לשאול הרי ארבע צורות הן החקוקות בכסא מהו הטעם שאין קרבן מצורות אחרות>. אלא ודאי מכולא קרבנא. <אלא ודאי שיש קרבן מכולם>. אריה

חקוק בכסא בשעתא דקרבנא שלים אריה נחת ועאל באשא ואכיל ואיתהני תמן. <אריה חקוק בכסא, בשעה שהקרבן שלם יורד האריה ונכנס באש ואוכל ונהנה משם>. אדם חקוק בכורסייא אדם עיקרא דכולא ומתקריב תמן רוחיה ונשמתיה. <אדם חקוק בכסא, הנה אדם הוא עיקר הכל ומקריב שם את רוחו ונשמתו>. ואדם עילאה אתהני מאדם דלתתא וכל זיינא מתקרב לזייניה ואתהני מיניה איתהני מדיליה ממש ומיסודא דיליה. <ואדם העליון נהנה מאדם התחתון וכל מין קרב למינו ונהנה ממנו משלו ממש ומן היסוד שלו>. ואי תימא הא אריה דלית ליה יסודא לתתא מההוא קרבנא. <ואם תאמר הרי אריה אין לו יסוד למטה מאותו קרבן>. אריה כליל בכולהו דהא מימינא הוי. <אריה כלול בכולם כי הוא לימין שהוא חסד>. ובגין כך אכיל מכולהו. <ומשום זה הוא אוכל מכולם>. וכל שאר לא אכלין מזייניו. <וכל השאר אינם אוכלים ממינו>. דימינא איהו. <משום שהוא ימין>. הא כל ד' דיוקנין דחקיקין בכסא מתקרבין לקרבנא. <הרי שכל ד' צורות החקוקות בכסא מתקרבות אל הקרבן>. ובגין כך קרבנא שלים. <ומשום זה הוא קרבן שלם>. וכד הני איתהנו מיסודא ועיקרא דלהון כדין נחת רוח לאדלקא בוצינין עילאין. <וכשהם נהנים מיסוד ומעיקר שלהם אז יורד רוח להדליק נרות העליונים>. כהני וליואי יהבי יסודא ועיקרא לאינון דרגין עילאין דלהון. <כהנים ולוים נותנים יסוד ועיקר למדרגות העליונות שלהם>. וכל דרגא יהב ליסודיה ארבע דיוקנין בכרסייא בקדמיתא. <וכל מדרגה נותנת ליסודה ארבע צורות הכסא בתחילה>. כדאמרן זיינא לקבל זיינא ומתקרבי אינון בקדמיתא זיינא לזייניה. <כמו שאמרנו שכל מין הוא כנגד מינו והם מתקרבים תחילה מין למינו>. פני שור כולהו פנים כל אינון דמתפשטי לאינון זייניה כדאמרן כולהו מתקרבי לעיקרא ויסודא דלהון. <פני שור כולו פנים המתפשטים לאלו המינים שאמרנו כולם מתקרבים לעיקר ויסוד שלהם>. פני נשר כדאמרן. <פני נשר כמו שאמרנו>. אריה כמה דאיתמר. <וכן פני אריה כמו שאמרנו>. אדם דאקריב רוחיה ונשמתיה מתקריב לגביה אדם עילאה. <אדם המקריב שרוחו ונשמתו נקרבים לאדם העליון>. כהנא דמייחד שמא קדישא מתקריב לגביה כהנא עילאה. <הכהן המייחד על הקרבן את השם הקדוש נקרב לכהן העליון>. ההוא דעל לבית קדש הקדשים. <אותו הנכנס לבית קדש הקדשים>. ואיקריב ודאדליק בתיקוניה בנהירו דאנפין לקדמות כהנא דלתתא. <וזה מתקרב לה ומדליק נרות המלכות בתקונו בהארת הפנים כנגד הכהן שלמטה>. ליואי דנגני בחדוא ההוא משרא דלהון חדי ואנהיר אנפין. <הלוים המנגנים בשמחה אותו הצד שלהם שמח ומאיר פנים>. ישראל קיימי על קרבנא בצלותא. <ישראל המקריבים העומדים על הקרבן בתפלה>. דהא בצלותא דלהון על כולא הוה.

<כי התפלה היתה על כל הקרבנות>. אתער גבייהו ישראל סבא חותמא קדישא ואנהיר אפין. <מתעורר אליהם ישראל סבא הסתום הקדוש ומאיר פנים>. כל זיינא לזייניה וכל מלה בתר יסודא דיליה אזלא. <כל מין נקרב אצל מינו וכל דבר הולך אחר יסוד שלו>. ואתערו דרגין תתאין דרגין עילאין. <המדרגות התחתונות מעוררות למדרגות העליונות>. אע"ג דכולהו מתערין. <ואף על פי שכולם מתעוררים>. דרגין דחקיקין בהו בכסא לגבי דרגין בארעא יסודא דלהון. <והמדרגות החקוקות בכסא מתעוררות להמדרגות שבארץ שהן היסוד שלהם>. ואינון דרגין עילאין דמיטמרן כולהו מתקרבים לסעודתא ומתערי. <וכן אלו מדרגות עליונות הנסתרות שכולם מתעוררות ומתקרבות לסעודה של הקרבן ומתעדנים>. אבל לית רשו לחד מיניהו לאושטא ידא בקרבנא עד דמלכא עילאה אכיל ואיתהני ויהב לון רשותא. <אבל אין רשות לאחד מהם להושיט יד בקרבן עד שהמלך העליון אוכל ונהנה ונותן להם רשות>. לבתר כיון דיהב לן רשו כל חד וחד אכל ואיתהנון כדקא יאות. <אחר שנתן להם רשות כל אחד ואחד אוכל ונהנה כראוי>. והיינו דכתיב אריתי מורי עם בשמי. <והיינו שכתוב "אריתי מורי עם בשמי">. אילין אינון דרגין עילאין. <אלו הם מדרגות עליונות>. מורי עם בשמי דא דרועא דימינא בירכא דשמאלא. <"מורי עם בשמי" זה זרוע הימין שהוא חסד בירך שמאל שהוא הוד>. אכלתי יערי עם דבשי יעקב ברחל הא אכילנא כדקא יאות. <"אכלתי יערי עם דבשי" זה יעקב ברחל זהו אכילה כראוי>. שתיתי ייני עם חלבי. דא דרועא שמאלא בירכא דימינא. <"שתיתי ייני עם חלבי" זהו יחוד זרוע שמאל גבורה בירך ימין נצח>. הא כולהו דרגין עילאין דאיתהני בהו מלכא קדישא בקדמיתא. <הרי כל המדרגות עליונות שנהנה מהם המלך הקדוש בתחילה>. ודא מעלא דיליה והנאה דיליה מיכלא דמלכא עילאה בקדמיתא. <וזהו המעלה שלו והנאה שלו מאכל מלך העליון בתחילה>. ולהלן יהיב רשו לארבע דיוקנין דחקיקין בכורסייא ולכל אינון דמתפשטי מינייהו לאיתהנאה ולמיכל. <ולהלאה מכאן נותן המלך רשות לארבע צורות החקוקות בכסא ולכל אלו המתפשטים מהן להנות ולאכול>. הה"ד אכלו רעים אילין ארבע דיוקנין דאמרן. <זה שכתוב "אכלו רעים" אלו הם ארבע צורות שאמרנו>. שתו ושכרו דודים כל אינון דמתפשטי מינייהו. <"שתו ושכרו דודים" כל אלו המתפשטים מהם>. וכולהו אכלי ואתהנון כדקא יאות ונהירו אפין. <וכולם אוכלים ונהנים כראוי ופניהם מאירים>. ועלמין כולהו בחדו. <וכל העולמות הם בשמחה>. וכל חד וחד בין דרגין עילאין בין דרגין תתאין ביסודא דלהון מתקרבין ואיתהנון. <וכל אחד ואחד בין במדרגות העליונות ובין במדרגות התחתונות מתקרב אל היסוד שלו ונהנים>. דא איהו רזא וסתרא דקרבנא כדקא חזי. <זה הוא סוד

וסתר של הקרבן כראוי>. אתא רבי אלעזר ורבי אבא וכל חברייא אישתטחו קמיה. <באו רבי אלעזר ורבי אבא ושאר החברים ונשתטחו לפני רבי שמעון>. אמר רבי אמי אלמלא לא אתמסר אורייתא בטורא דסיני אלא אמר קב"ה הא בר יוחאי אורייתי וסתרי דיליה [דיי לעלמא]. <אמר רבי אמי אם לא היתה נמסרת התורה בהר סיני אלא שאמר הקב"ה הנה בר יוחאי שימסור לכם התורה והסודות שלי היה די לעולם>. ווי לעלמא כד תסתלק מעלמא. <אוי לעולם כאשר תסתלק מן העולם>. מאן ינהיר בוצינין דאורייתא כולא איתחשך מההוא יומא. <מי יאיר אז נרות התורה הכל יהיה נחשך מיום ההוא>. דהוא עד דייתי מלכא משיחא לא ליהוי דרא כדרא דא דרבי שמעון שרי בגויה. <כי עד שיבוא מלך המשיח לא יהיה דור כדור הזה שרבי שמעון שרוי בתוכו>. והתעורר על זה המאמר הנפלא ממה שכבר כתבתי לך כמה פעמים כי כל דבר עליוני יש לו דוגמה וענין בזה העולם והוא אליו כצל אצל המיצל ואדוק בו. ועל כן אמר כאן כי רוח הבהמות נאצל ונשתלשל מחיה הנקרא שור ועל כן בהתקרבו על גבי המזבח מתעלה עליו כי הוא דוגמתו. ורוח העופות נאצל ונשתלשל מחיה הנקרא נשר ובהתקרבו על גבי המזבח פני נשר והכחות הנאצלות משם מתפרנסין בו. ופני אדם ניזונין ונהנין מנפש האדם המקדש אותו ונשמתו בעת הקרבן כל מין מתקרב למינו ונהנה ממנו וכל זה הוא אחרי התאחדות הכחות העליונות אז נוטלין הכחות פרס מאת המלך ונהנין כמו שאמרנו אמנם קודם לכן אינו רשאי שום כח ליהנות וזהו סוד מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שאסור לאדם לעשות חפציו קודם תפלה:

<הג"ה והאריה אינו משפיע מכחו אבל הוא מקבל וחוטף כשישראל היו כשרים היה רבוץ על המזבח כדוגמת ארי וח"ו כשהיו הפך דרשו מיד כלב וכו' עד כאן>:

ספר הזוהר [פנחס רמ"א ב'] על רזא דא א"ר שמעון אסור לאדם שיטעום כלום עד דייכול מלכא עילאה. <תרגום - על סוד זה אמר רבי שמעון אסור לאדם לטעום כלום עד שיאכל המלך העליון>. ומאי ניהו צלותא דבר נש כגוונא דא. <ומה היא אכילתו היא תפלה תפלתו של האדם היא כעין זה>. בקדמיתא מזמין לדיוקנין דחקיקין בכורסייא על אינון בריין. <בתחילה מזמינים לד' צורות החקוקות בכסא שישרו על אלו הבריות>. דמתפשטי רוחין דלהון עופי ובעירי לקורבנא. <שמתפשטים רוחות שלהם על העופות והבהמות שיהיו לקרבן>. בריין דרוחא דלהון יסודא בהא עלמא מינייהו. <שהם בריות שיסוד הרוח שלהם בעולם הזה הוא מהן>. והיינו דקאמר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך. <והיינו שנאמר "מה רבו מעשיך יי' כלם החכמה עשית מלאה הארץ קניניך">. בריין דאתחזאן לקרבנא דרוחא דלהון מתפשטי עלייהו ד'

דיוקנין מזמנין על בריין אילין. <כי הבריות שהרוח שלהם ראוי לקרבן מתפשט עליהם ד' צורות שבכסא המזומנים על קרבנות אלו>. היינו דקאמר והאופנים וחיות הקדש. <והיינו שאנו אומרים והאופנים וחיות הקדש>. כל אינון חיילין אוחרני דקא מתפשטי מינייהו. <וכל אלו צבאות אחרים המתפשטים מהן>. ולבתר כהנא רבא דקא מייחדא שמא קדישא היינו אהבת עולם אהבתנו וגו'. <ואחר כך הכהן הגדול המיחד שם הקדוש והיינו אהבת עולם אהבתנו וכו'>. ייחודא דקא מייחד היינו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. <היחוד שהכהן מיחד הינו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד>. ובתר ליואי דקא מתערי לניגונא היינו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי השמרו לכם. <ואחר כך הלוים שהם מתעוררים לנגן היינו והיה אם שמוע, תשמעו אל מצותי, השמרו לכם וכו'>. דא ניגונא דליואי בגין לאיתערא סיטרא דא לקרבנא דא. <שזה זמר הלוים כדי לעורר צד הזה בקרבן הזה>. ולבתר ישראל דא אמת ויציב ישראל סבא דקיימא על קרבנא דא הא דרגין עילאין פנימאין על כולא קיימין על פתורא. <ואחר כך ישראל והיינו אמת ויציב ונכון הרומז על ישראל סבא העומד על הקרבן שהוא ה"א מדרגות עליונות פנימיות על הכל הנמצאים על השלחן>. אבל לית להו רשו לחד מינייהו למיכל ולאושטא ידא לקרבנא עד דמלכא עילאה אכיל. <אבל אין רשות לאחד מהם לאכול ולהושיט יד אל הקרבן עד שמלך העליון אוכל>. והיינו ג' ראשונות ושלש אחרונות. <והיינו ג' ראשונות וג' אחרונות שבשמונה עשרה>. כיון דאיהו אכיל יהיב רשו לארבע דיוקנין וכל אינון סיטרין דמתפרשאן למיכל. <וכיון שהוא אכל נותן רשות לד' צורות ולכל אלו הצדדים המתפשטים מהן שיאכלו>. כדין אדם דא דאיהו דיוקנא דכליל כל שאר דיוקנין בעי למיפל על אנפוי. <אז אדם שהוא צורה הכוללת כל שאר הצורות נופל על פניו>. ומיסר רוחיה וגרמיה לגבי אדם דחקיק על אינון דיוקנין לאיתערא ליה כדקא חזי. <ומוסר עצמו ורוחו אל אדם שלמעלה החקוק על אלו הצורות שיתעורר אליו כראוי>. והיינו אליך יי' נפשי אשא. <והיינו לומר "אליך יי' נפשי אשא">. תלת דיוקנין אחרנין וכל אינון דמתפשטין מינייהו. <והשלש צורות אחרות וכל המתפשטים מהם>. תהלה לדוד והיינו יביעו ירננו יאמרו ידברו. <"תהלה לדוד" היינו יביעו ירננו יאמרו ידברו>. כולהו אכלי ומתהנון כל חד וחד כדקא חזי ליה. <וכולם אוכלים ונהנים כל אחד ואחד כראוי לו>. מכאן ולהלן לימא בר נש עקוי דליביה. <ומכאן ולהלאה יאמר אדם צרות ליבו>. יענך ה' ביום צרה. <שכתוב "יענך יי' ביום צרה">. עקוי כעוברתא דיתבי בעקוי למתהפכו כולהו סניגורין עלוי דבר נש. <כמו צרת המעוברת היושבת בחבליה כדי שכולם יתהפכו להיות מליצי יושר על האדם>. על דא כתיב אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו. <ועל

כן כתוב "אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי' אלהיו">. רבי שמעון הוי אזיל לטיבריא. <רבי שמעון היה הולך לטבריה>. פגע ביה אליהו. <פגש בו אליהו>. אמר ליה שלם דמר במאי קא עסיק קב"ה ברקיע. <אמר לו שלום אדוני אמר לו רבי שמעון במה עוסק הקב"ה ברקיע>. א"ל בקרבנות קא עסיק ואמר מילין חדתין משמך. <אמר לו בקרבנות הוא עוסק ואומר דברים חדשים משמך>. זכאה אנת. <אשריך>. ואתינא למקדם לך שלם. <ובאתי להקדים לך שלום>. ומלה חד בעינא למשאל מינך לאסכמא. <ודבר אחד רציתי לשאול ממך שתיישב לי>. במתיבתא דרקיעא שאילתא שאלו. <בישיבה של הרקיע שאלו שאלה>. עלמא דאתי לית ביה אכילה ושתיה והא כתיב באתי לגני אחותי כלה אכלתי יערי. <עולם הבא אין בו אכילה ושתיה והרי כתוב "באתי לגני אחותי כלה" וכו' "אכלתי יערי עם דבשי" וכו'>. מאן דלית ביה אכילה ושתיה איהו אמר אכלתי יערי שתיתי ייני. <מי שאין בו אכילה ושתיה הוא יאמר אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי>. אמר רבי שמעון וקב"ה מה אותיב לון. <אמר רבי שמעון והקב"ה מה השיב להם>. א"ל אמר הקב"ה הא בר יוחאי לימא ואתינא למישאל מינך. <אמר לו אליהו הקב"ה אמר הרי בר יוחאי יאמר ובאתי לשאול ממך>. אמר רבי שמעון כמה חביבו חבב הקב"ה לכנסת ישראל. <אמר רבי שמעון כמה חביבות חיבב הקב"ה את כנסת ישראל>. ואסגיאו רחימו דרחים דשני עובדוי מכמה דהוה עביד. <ומרוב אהבה שאהב אותה שינה מעשיו ממה שדרכו לעשות>. אע"ג דלית אורחוי באכילה ושתייה בגין רחימותא אכל ושתה. <כי אף על פי שאין דרכו באכילה ושתיה בשביל אהבתה אכל ושתה>. הואיל ואתי לגבה עביד רעותא. <כי כיון שבא אליה עשה רצונה>. כלה עיילת לחופה ובעת למיכל לית דין דייכול חתנא בהדה אע"ג דלאו אורחוי למיכל הכי. <כלה הנכנסת לחופה ורוצה לאכול אינו דין שיאכל החתן עמה אף על פי שאין דרכו לעשות כך>. הה"ד באתי לגני אחותי כלה. <זה שכתוב "באתי לגני אחותי כלה">. הואיל ואתינא לגבה ולמיעל בהדה לחופה אכלתי יערי עם דבשי. <כיון שבאתי אצלה ללכת עמה לחופה "אכלתי יערי עם דבשי" וכו'>. וילפינן מדוד דזמין לקב"ה ושני עובדוי ממה דאורחוי דקב"ה קביל ועביד רעותיה. <ואנו למדים מדוד שהזמין את הקב"ה ושינה מעשיו ממה שהיה דרכו של הקב"ה והקב"ה קיבל ועשה רצונו>. זמין למלכא ולמטרוניתא בהדיה. <כי הזמין המלך והמלכה>. הה"ד קומה יי' למנוחתך אתה וארון עוזך. <זה שכתוב "קומה יי' למנוחתיך אתה וארון עוזך">. מלכא ומטרוניתא כחדא. <דהיינו המלך והמלכה יחד>. בגין דלא לאפרשא לון ושני עובדוי דמלכא. <וכדי שלא להפריד ביניהם שינה המעשים של המלך>. הה"ד כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו. <זה שכתוב "כהניך

ילבשו צדק וחסידיך ירננו">. ולוייך מיבעי ליה דהא רינא וזמרא בלואי נינהו. <לוייך ילבשו צדק היה צריך לומר כי רינה וזמרה הן מצד הלויים>. ואיהו שני ואמר וחסידיך ירננו דאינון מסיטרא דימינא. <והוא שינה ואמר וחסידיך ירננו שהם מצד ימין>. א"ל קב"ה לדוד לאו אורח דילי הכי. <אמר לו הקב"ה דוד אין דרכי כך>. אמר דוד רבון כל העולמים בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך. <אמר דוד רבון כל העולמים בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך>. וילפינן מהאי אורחיה דעלמא דמאן דמזמן לאחרא ההוא דאתי לגביה אית ליה למעבד רעותיה אע"ג דלאו אורחיה בכך. <ולמדים מזה דרך העולם שמי שמזמן אחר ההוא שבא אליו יש לו לעשות רצונו אף על פי שאין דרכו בכך>. ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו. <"ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו">. הואיל ואתי חתן לגבי כלה אע"ג דלאו אורחיה למשכב אלא בכרים וכסתות. <כיון שבא החתן אל הכלה אף על פי שאין דרכו לשכב אלא בכרים וכסתות>. ואיהי יהבת ליה אבנים למשכב כולא יקבל ברעותא דליבא. <והיא נתנה לו אבנים לשכב עליהם יקבל הכל ברצון הלב>. הה"ד וישכב במקום ההוא. <זה שכתוב "וישכב במקום ההוא">. על אינון אבנים אע"ג דלאו אורחיה בכך. <על אלו האבנים אף על פי שאין דרכו בכך>. אוף הכא נמי אכלתי יערי עם דבשי. <אף כאן גם כן "אכלתי יערי עם דבשי">. אע"ג דלא אורחוי בכך בגין רחימו דכלה. <אף על פי שאין דרכו בכך עשה זאת בשביל אהבת הכלה>. ועם כל דא בביתא דכלה ולא באתר אחרא. <ועם כל זה רק בבית של הכלה ולא במקום אחר>. באתריה לא אכילה ולא שתיה באתר דילה אכילה ושתיה. <במקומו אינו אוכל ואינו שותה במקום שלה אוכל ושותה>. הה"ד באתי לגני אחותי כלה. <זה שכתוב "באתי לגני אחותי כלה">. מלאכים דשדר קב"ה לאברהם באתרייהו לא אכלו ולא שתו בגין אברהם אכלו ושתו. <וכן המלאכים ששלח הקב"ה אל אברהם במקומם לא אכלו ולא שתו ובשביל אברהם אכלו ושתו>. א"ל חייך מלה דא בעא הקב"ה למימר ובגין דלא למחזק טיבו לגרמיה קמי כנסת ישראל סליק מלה לגרמך. <אמר לו אליהו חייך דבר זה רצה הקב"ה לומר וכדי שלא להחזיק טובה לעצמו לפני כנסת ישראל העלה הדבר אליך>. זכאה אנת בעלמא דמרך משתבח בך לעילא עליך כתיב צדיק מושל ביראת אלהים. <אשריך בעולם שרבונך משתבח בך למעלה ועליך כתוב "צדיק מושל יראת אלהים">:

ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' וגו'. ממה שרמזתי לך למעלה תוכל לדעת כי בהקרבת הקרבן מתעלה רצון השפל ומתקרב ברצון העליון ורצון העליון בשפל לפיכך השפל צריך להקריב לו רצונו ע"י הקרבן וקושר נפשו בנפש קרבנו ואז מעלה עליו הכתוב

כאילו הקריב נפשו הה"ד ונפש כי תקריב ודרשו רז"ל במנחות מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב נפשו כי בהקרבת הכהן הקרבן מדביק נפשו בנפש העליונה במזבח העליון בתחלה ומשם מתעלה הנשמה למעלה דרך עילויה ואז נקרא הכהן הזה מלאך שנאמר כי מלאך ה' צבאות (מלאכי ב ז') הוא ובהקרבת נפשו למעלה רצון השפל מתקרב ברצון העליון ורצון העליון מתרצה להשלים חפצו מאותו ענין שהקריב קרבנו בשבילו. קרבן מנחה. נקרא הקרבן הזה בשם מנחה מלשון הנחה כמה דאת אמר והנחה למדינות עשה (אסתר ב׳:י״ח חי') ומלשון הניחו את רוחי (זכריה ו ח'):

ספר הזוהר (לא מצאתי מקור) אמר רבי אלעזר האי דלא איהו מגו דבהמה לאיתערא קרבנא בשאר קרבנין ועל דא סלת מצה בגין לאתערא חדוא לאינון רתיכין קדישין האי מחשבה טהורה דאיקרי סלת ואקרי מצה אמאי איקרי מצה אלא רזא דמלה כד איהי מתקשרא בקשורא דדכורא איקרי מצוה בוא"ו וכד איהי ינקא למישריה דרתיכין קדישין איקרי מצה בלא וא"ו ובגין כך כל הני קרבנין דאתיין מסטרא דקמחא ונהמא בלחודייהו על דא אתיין וכולא ברזא דישראל וכהני וליואי כדקא חזי. וענין נתינת השמן וסודו תבין מפסוק שמן וקטרת ישמח לב וידעת פירוש לב והנה הוא להמציא מקום לאש העליונה לחול שם. גם ענין הלבונה מפסוק מקוטרת מור ולבונה:

והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו וגו'. מכאן תבין טעם למאמר רבותינו ז"ל מלמד שהכהנים אוכלין והבעלים מתכפרין שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם כי הכהן הוא תחלת הבנין. ועל כן הוא המכפר על כן מקבל חלקן מן הקרבנות כי בקבלתו חלקו למטה כך נעשה למעלה. טעם קדש קדשים אבאר לך בפסוק כי עם קדוש אתה לה' אלהיך. והטעם שיזכיר הכתוב מנחה היא ביו"ד ויכתוב הוא כדי שלא לקצץ בנטיעות ליתן כל הכח אל הנקבה בלתי זכר רק היא אצלו בכח:

כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאור וכל דבש וגו'. בעבור שהקרבנות באים לרצון לשם הנכבד להשלים אלינו כל המדות על כן לא יבואו מן הדברים אשר להם היד החזקה כמו השאור הרומז למדת הדין החמוצה והקשה גם לא יבואו מן הדברים המתוקים לגמרי כמו הדבש רק מן המזוגים כענין שאמר בבריאת עולם שיתף מדת רחמים עם מדת הדין ובראו ואם יקשה לך היאך היו מקריבין חלב ודם המיוחדים לזרועות עולם לפי דעת אחד עדיין נבאר בזה לפנינו בגזירת האל:

וכל קרבן מנחתך במלח תמלח וגו'. הטעם לענין זה כי המלח תחלתו הוא מים ותולדתו לרוות הארץ ע"י המטר ולהולידה ולהצמיחה ובכח השמש המכה בהם יעשה מלח ונהפך טבעם להכרית הזרעים שנאמר גפרית ומלח שריפה כל ארצה וגו' והנה במלח

נכללו המדות כולם המים בתחלתו והאש בסופו והזכיר הברית אחריו כי הוא רמז לצדיק ולכך אמר הכתוב כי אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח (ד"ה ב' יג ה) כי כמו שהמלח הוא טעם כל המאכלות כך היסוד הוא טעם כל כחות המלכות כי הוא מדתו של דוד המלך ע"ה. זהו טעם הרמב"ן ז"ל אמנם לפי מה שנראה שהוא דעת רבותינו ז"ל בספר הזוהר הוא כי כבר רמזתי לך כי מימי הים התחתון רומזים למימי העליון ועל כן הם מלוחים רמז למדת הדין ובעבור כי אין לבוא אל המלך בלעדה כדאמרינן בזאת יבא אהרן אל הקדש על כן אמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח על זה הענין רמז הכתוב ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים (ישעיהו מ"ח:י"ח חי'). כינה הנהר לשלום והים לצדק:

ספר הזוהר [נשא קכ"ה א'] מי המרים המאררים. אילין מי ימא דאינון מרירין. <תרגום - "מי המרים המאררים" אלו הם מי הים שהם מרים>. מאי הא דא ימא קדישא. <מה הם מי הים הם הים הקדוש>. בשעתא דאשתכחת בדינא קשייא כדין איקרי מי המרים המאררים. <בעת שנמצא בדין קשה אז נקראים מי המרים המאררים>. ובגיני כך מיא דימא לתתא אינון מרירין. <ומשום זה מי הים התחתון כולם מרים>. תא חזי האי ימא קדישא כמה נהרין מתיקין עייל בגוה. <בוא וראה הים הקדוש הזה כמה נהרות מתוקים נכנסים בתוכה>. ובגין דאיהי דינא דעלמא מימוי מרירן. <ומשום שהיא דין של העולם מימיה מרים>. כד מתפשטי מתיקין. <וכשמתפשטים הם מתוקים>. לזמנין מיא דימא מרירין לזמנין מתיקין. <ולפעמים מי הים מרים ולפעמים מתוקים>. ימא כד בלע כל שאר מימין יקרי ימא דקפא ובלע כל אינון אחרנין ושאיב לון בגויה. <כאשר מי הים בולעים שאר מימות ונקראת ימא דקפא ובלע לכל אלו מימות האחרים ושואב אותם בתוכו>. גם לפי זה הפירוש ראוי לסמוך הברית למלח והבן. טעם אביב קלוי באש יתבאר בסוד העומר כי במנחת העומר הכתוב מדבר:

ואם זבח שלמים קרבנו אם זכר אם נקבה וגו'. בעבור שהשלמים באים להטיל שלום בעולם ולהשלים אליו מדת הדין ועל כן הם אם זכר אם נקבה. וכתב הרב ז"ל כי השלמים מלשון כל חפצי ישלים (ישעיה מד כח) אבנים שלימות. וטעם הקרבת האימורין פירשתי כי הם מתאוים התשמיש ומסכימים בחטא ועל כן לא היו מקריבין המוח ולב והריאה כי הם מיוחדים למחשבת החכמה וכולן אין להם זוג רק הן אחד אחד:

ספר הזוהר [צו כ"ז א'] תא חזי כתיב צו את אהרן וגו'. <תרגום - בוא וראה כתוב "צו את אהרן" וכו'>. רזא הכא ואוקימנא לית צו אלא עבודה זרה. <יש סוד כאן והעמדנו שאין צו אלא עבודה זרה>. והכא אתייהיבית ליה לאיתוקדא ההוא מחשבה ולאתעברא מגו

קודשא. <וכאן ניתן לו לשרוף את המחשבה הרעה ההיא ולהעבירה מן הקדושה>. בהאי רעותא דסלקא לעילא ובהאי תננא ותרבין דמתוקדן בגין לאיתעברא מגו קודשא. <ברצון הזה שעולה למעלה ובעשן הזה ובחלבים הנשרפים כדי שיהיו נעברים מן הקדש>. והאי צו ברשותייהו קימא לאפרשא לון מגו קודשא מגו האי קרבנא. <וצו ההוא ברשותם להפרידו מן הקדש על ידי הקרבן הזה>. ואי תימא צו את בני ישראל. <ואם תאמר "צו את בני ישראל">. הכי נמי דהא ברשותייהו קיימא כל זמנא דעבדי רעותא דמרייהו לא יכיל לשלטאה עלייהו. <אף כאן פירושו עומד ברשותם שכל זמן שישראל עושים רצונו של אדונם אין הסטרא אחרא יכול לשלוט עליהם>. והאי קרא כולא אתא לאחזאה רזא במלה לאתעטרא להאי רוח קודשא לעילא לעילא. <ומקרא זה בא להראות סוד הדבר לעטר רוח הקדש הזה למעלה למעלה>. ולאפרשא לדא רוח טומאה ונחתא לה לתתאי. <ולהפריש את רוח הטומאה להורידה למטה למטה>. דבמקום אחר מספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד ב' וס"ה א'] חביתין וכל שאר מנחות לאתערא רוח קודשא ברעותא דכהני וליואי וישראל. <תרגום - מנחת חביתין וכל שאר המנחות צריכים לעורר רוח הקדש בהרצון של הכהנים והלוים וישראל>. ובההוא תננא ושמנא וקמחא דסליק מתרוון. <ובאותו עשן ושמן קמח העולה על המזבח>. מסתפקי כל שאר מארי דדינין דלא יכיל לשלטאה בההוא דינא דאתמסר לון. <ומסתפקים כל בעלי הדין שאינם יכולים לשלוט בדין ההוא שנמסר להם>. וכולא בזמנא חדא. <והכל נמשך בזמן אחד>. תא חזי כולא אתעביד ברזא דמהימנותא לאסתפקא דא ודא ולאסתלקא לעילא מאן דאיצטריך עד אין סוף. <בוא וראה הכל נעשה בסוד האמונה להספיק זה לזה ולהעלות למעלה מה שנצרך עד אין סוף>. בכאן מוכיח בפירוש כי העשן והחלבים והמנחות מתעלין למדת הדין לרוות צמאונה והטעם כי הם מטמטמין את הלב שנאמר ונטמתם בם. ולפיכך מתרבה החלב באכילה ושתייה כי הוא חלקו וכדי שלא להדבק בצד שמאל אמרה תורה כל חלב וכל דם לא תאכלו. ראיה לזה דברי רז"ל שאמרו חלב טמא אינו סותם רוצה לומר אינו מגין בפני הפורענות שאינו מצד ימין המגין כמגן אברהם. וכבר רמזתי לך כי צריך הכהן להקריב כל נתח לעיקר מוצאו כמו שאמרו רז"ל בספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ה א'] תא חזי האי קץ כל בשר. <תרגום - בוא וראה "קץ כל בשר">. כל רעותיה לאו איהו אלא בבשרא תדיר. <זה כל רצונו תמיד אינו אלא בבשר>. ובגין כך תיקונא דבשרא תדיר לגביה. <ומשום זה תקון הבשר בכל מקום שהוא רק בשבילו>. ועל דא איקרי קץ כל בשר. <ועל כן נקרא קץ כל בשר>. וכד איהו שליט על גופא ולא על נשמתא. <וכשהוא שולט שולט על הגוף ולא על הנשמה>. נשמתא סלקא לאתריה ובשרא אתייהיב לאתר

דא. <הנשמה מסתלקת למקומה והבשר ניתן למקום זה דהיינו לקץ כל בשר>. כגוונא דקרבנא דרעותא סלקא לאתר חד. <כמו זה הוא בקרבן שהרצון של מקריבו עולה למקום אחד דהיינו להקדושה>. ובשרא לאתר חד. <והבשר של הקרבן עולה למקום אחד דהיינו קץ כל בשר>. ובר נש דאיהו זכאה איהו כפרה ממש לכפרה. <ואדם שהוא צדיק הוא עצמו קרבן ממש לכפר כפרתו>. ואחרן לאו בגין דביה מומא. <ואחר שאינו צדיק הוא אינו קרבן משום שיש בו מום>. דכתיב כי לא לרצון. <שכתוב "כי לא לרצון">. ועל דא צדיקייא אינון כפרה בעלמא דקרבנא ממש. <ועל כן הצדיקים הם כפרה של העולם והם קרבן ממש>. והכלל כי כולן נוטלים פרס מאת המלך מן הראוי להם. ולפי זה לא יקשה לך מה שכתבתי למעלה בענין השאור והדבש אך עדיין קשה לי מניסוך המים והיין שאין דרך לפנות רק ימין ושמאל. וצריך אני לעשות לי רב. והנה לפי הטעם ההוא יהיה ענין החלב והדם והשאור והדבש והיין והמים רמז אחד. החלב והדם מותר לגבוה ואסור להדיוט השאור והדבש מותר להדיוט ואסור לגבוה. היין והמים מותר לזה ולזה. עוד יש טעם אחר באיסור אכילת החלב והדם יתבאר בסוד איסור המאכלות בגזירת האל כי הם מטמטמין הלב בהתערב דם נפש הבהמית עם דם האדם לא תוכל הנפש ההיא להשיג בוראה מפני נפש הבהמית שבו כי תהיה נפש מקולקלת בהלקחה אל האלהים אשר נתנה לא תוכל להשיג מעלתה מפני שנטנפה בנפש הבהמית וידוע לכל כי החלב והדם מטמטמין את הלב. וטעם לחם אשה שהם לחם לאשה וממנו לאשים:

דבר אל בני ישראל לאמר נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' וגו'. צריך אתה לדעת כי כל העובר עבירה אחת ממצות התורה הרי הוא חוטא באותו ענין שהמצוה ההיא תלויה בו ובעבור כי מצוות לא תעשה נשפעות ממדת שמור צריך להביא כפרתו לתקן מעוותו דוגמת החטא ועל כן קרבנו נקבה כשבה או שעירה. וטעם היות האשם זכר כתב הרב ז"ל בעבור כי החטאת בחייבי כריתות שתשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה והאשם לא יבא על חיוב כרת וכאילו הוא לריח ניחוח כעולה שהיא עולה למעלה מן החטאת. ופר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור הם נשרפים בחוץ וכבר העירותיך עליהם. וטעם על שפך הדשן ישרף וגו' פירשנו. גם שעיר נשיא תדע סודו מן השעירים שהם להעביר רוח הטומאה כמו שאמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר שעיר לא מתקרב אלא מגו לאתדכאה מרוח מסאבא וכו'. אמנם מה שנראה מדעת הרב ז"ל שכתב וזה לשונו ושעיר הנשיא בעבור כי הוא המולך אשר לו המשפט והלוחם מלחמות השם ועל חרבו יחיה כדרך שעירי עבודה זרה שהשעיר הוא לצדיק אשר לו המשפט והנה קרבנו שעיר לרמוז למדתו שהיא לוחמת מלחמות השם הגדול ולפיכך הוא זכר. וטעם היות ההזאה

שבע פעמים שנאמר והזה מן הדם שבע פעמים לפני יי' תבין מסוד השביעיות. ואמר לפני יי' אפשר שירמוז לפנים של זעם ופני י"י הם פני הפרוכת והבן:
ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטורת הסמים לפני ה' וגו'. כבר פירשתי סודו של מזבח הפנימי כי הוא כנגד מדת דינו של ישראל והנה צריך להתוודות באותו מקום שהיה החטא. ותבין מפני מה מזה שבעה הזאות בפרכת הקדש והבן. והנך רואה כי בפרים הנשרפים ובשעיר נשיא לא נאמר לריח ניחוח אשה ליי' כי הפרים יש מהם חלק בחוץ להעביר רוח הטומאה ובחטאת כהן משיח לא הזכיר ונסלח לו כי עדיין לא נמחל לו לגמרי עד שיתחנן לאלהיו כי מלאך יי' צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים ובחטאת יחיד לא הזכיר אשה כי לא הוצרך כי ידוע הוא:
ואת השני יעשה עולה כמשפט וגו'. הטעם להתקרב החטאת בראשונה כבר ידעת המשל שהמשילו בו רבותינו ז"ל כיון שנתרצה המלך נכנס דורון אחריו והענין כי החטאת בא לכפר פניו אל הקטיגור ואחר שנתרצה לו באה העולה לרחמים ועוד כי סדר הבנין הוא תחלה למדת הדין ואח"כ למדת רחמים שנאמר ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה א). וסוד עשירית האיפה רומז לכנסת ישראל שהיא עשירית למנין ולבנין ופירוש איפה מדה:

צו

צו את אהרן:
אמרו רבותינו ז"ל במדרש ילמדנו זה שאמר הכתוב כי מי בשחק יערוך ליי' (תהלים פט ז). אמר הקב"ה אילו הייתי מבקש קרבן לא הייתי אומר למיכאל שיקריב קרבן וממי אני מבקש קרבן מישראל. וכבר ידעת כי מיכאל הוא הכהן הגדול של מעלה כי כחו מן החסד ואמרו במדרש כי נשמותיהן של צדיקים מקריב בדמות תמידים של אש אמנם בספר הזוהר (מדרש הנעלם נח כא' ט"א) אמר רבי יצחק לרבי חייא מה קרבן הוא זה יכול לומר כשאר קרבן אמר ר' חייא הקרבה כאדם מקריב דורון לפני המלך ומיכאל הולך עמם לפתח החמישי וששי לפני הקב"ה ואומר רבונו של עולם אשרי בניך בני אוהביך אברהם יצחק ויעקב אשריהם הצדיקים הזוכים לזה וכשמגיעין לשער השביעי שהוא ערבות וגנזי חיים טובים מוצאים שם וכל נשמותיהם דצדיקייא כולהו תמן נכנסין מלאכי השרת ומקלסין לפני הקב"ה ונזונין מזיו אספקלריא המאירה ושם המנוחה והנחלה. ועתה הבן פירוש הפסוק לפי כוונת רז"ל:
ספר הזוהר [צו כ"ז א'] תא חזי כתיב צו את אהרן ואת בניו לאמר. <תרגום - בוא וראה כתוב "צו את אהרן" וכו'>. רזא הכא דא אוקימנא לית צו אלא עבודה זרה. <יש סוד

כאן והעמדנו שאין צו אלא עבודה זרה>. והכא אתייהיבת ליה לאתוקדא ההיא מחשבה ולאתעברא מגו קודשא. <וכאן ניתן לו לשרוף את המחשבה הרעה ההיא ולהעבירה מן הקדושה>. בהאי רעותא דסלקא לעילא ובהאי תננא ותרבין דאיתוקדן בגין לאיתעברא מגו קודשא. <ברצון הזה שעולה למעלה ובעשן הזה ובחלבים הנשרפים כדי שיהיו נעברים מן הקדש>. והאי צו ברשותייהו קיימא לאפרשא לה מן קודשא מגו האי קרבנא. <וצו ההוא ברשותם להפרידו מן הקדש על ידי הקרבן הזה>. ואי תימא צו את בני ישראל. <ואם תאמר "צו את בני ישראל">. הכי נמי דהא ברשותייהו קיימא כל זמנא דעבדי רעותא דמריהון דלא יכיל לשלטאה עלייהו. <אף כאן פירושו עומד ברשותם שכל זמן שישראל עושים רצונו של אדונם אין הסטרא אחרא יכול לשלוט עליהם>. והאי קרא כולא אתיא לאחזאה רזא במלה לאתעטרא בהאי רוח קודשא לעילא. <ומקרא זה בא להראות סוד הדבר לעטר רוח הקדש הזה למעלה>. ולאפרשא לדא רוח טומאה ונחתא לה לתתא. <ולהפריש את רוח הטומאה להורידה למטה למטה>. דא ברעותא ובצלותא כדקאמרינן ודא בעובדא. <זה ברצון ותפלה כמו שאמרנו וזה במעשה הקרבן>. כולא כדקא חזי ליה. <כל אחד כראוי לו>. והאי קרא מוכח עלייהו דכתיב צו את אהרן. <ומקרא זה מוכיח עליהם שכתוב "צו את אהרן">. צו דא עבודה זרה ורוח מסאבא לאמר דא איתתא דאיקרי יראת יי'. <צו זו עבודה זרה ורוח הטומאה לאמר זו אשה הנקראת יראת יי'>. כתיב הכא לאמר וכתיב התם לאמר. <כי כתוב כאן לאמר וכתוב שם לאמר>. הן ישלח איש את אשתו. <"הן ישלח איש את אשתו">. והא אוקמוה ובגין כך בהאי קרא כלא איתמר וכהנא קיימא לאתקנא כולא ברזא דאדם ובהמה. <וכבר העמדנו ומשום זה הכל נאמר והכהן עומד לתקן את הכל בסוד אדם ובהמה>. זכאה חולקהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי דאינון ידעי אורחוי דאורייתא ואזלי בה באורח קשוט. <אשרי חלקם של הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא שהיו יודעים דרכי התורה והולכים בה בדרך אמת>. עליהון כתב יי' עליהם יחיו. <עליהם כתוב "יי' עליהם יחיו">. מאי עליהם אלין אורחיה אורייתא. <מי הם עליהם אלו הם דרכי תורה>. יחיו יתקיימו בהאי עלמא ובעלמא דאתי. <"יחיו" היינו שיתקיימו בעולם הזה ובעולם הבא>:

זאת תורת העולה. [זוהר שם] אמר רבי חייא האי קרא אוקימנא ליה בהאי גוונא. <תרגום - אמר רבי חייא מקרא זה העמדתי אותו באופן זה>. זאת תורת דא כנסת ישראל. <"זאת תורת" זו היא כנסת ישראל דהיינו מלכות>. העולה דא מחשבה רעה דאיהו סלקא על רעותא דבר נש לאסטאה ליה מאורחא דקשוט. <"העולה" זו היא מחשבה רעה שהיא עולה על מחשבתו של האדם להטותו מן דרך האמת>. היא העולה היא דסלקא

ואסטייה ליה לבר נש בעי לאוקדא ליה בנורא. <"היא העולה" זו היא העולה ומשטנת על האדם וצריכים לשרפה באש>. בגין דלא אתיהיב ליה דוכתא לאסטאה. <כדי שלא לתת לה מקום להשטין>. ובגין כך על מוקדה על המזבח כל הלילה. <ומשום זה "על מוקדה על המזבח כל הלילה">. מאן לילה. <מי הוא לילה>. דא כנסת ישראל דאיהי זאת לאיתדכאה בר נש מההוא רעותא. <הוא כנסת ישראל שהיא זאת הבאה לטהר את האדם מאותו רצון>. על מוקדה בגין דנהר דינור איהו אתר לאוקדה לכל אינון דלא קיימי בקיומייהו. <"על מוקדה" משום שנהר דינור הוא מקום לשרוף כל אלו שאינם נמצאים בקיומם>. דהא עאלין לון ההוא נורא דדליק ומעביר שולטניהון מעלמא. <כי מביאים אותו באש ההוא השורף ומעבירים ממשלתם מן העולם>. ובגין דלא ישלטון על מוקדה כל הלילה. <וכדי שלא ישלוט על מוקדה כל הלילה>. ואכפייה ולא שלטא. <ואז נכנע ואינו שולט>. רמז בזה המאמר כי העולה היא באה להעביר רוח הטומאה ושלא תשלוט ולתת לה חלקה בבשר ובאימורין ובעשן ובחלבים ובעשן המתעלים שם ואז והיה מחניך קדוש:

ספר הזוהר (זהר חדש מ"ו ט"ג) ובסטר שמאלא קיימא דרגא אחרא דבסטר מסאבא דאיקרי אוף הכי ממשבה ואיקרי מחשבה רעה. <תרגום - ובצד שמאל עומדת מדרגה אחרת שמצד הטומאה שנקראת גם כן מחשבה ונקראת מחשבה רעה>. בגין דאיקרי איהי רעה דרגא דאיהו רע ובגין כך איתקרי מחשבה רעה. <משום שהמדרגה שעליה היא רעה ומשום זה נקראת מחשבה רעה>. הכא קיימי כל רעותין בישין וכל הרהורין בישין וכל זנותין בישין וכל בישין דעלמא. <כאן נמצאים כל הרצונות הרעים וכל ההרהורים הרעים וכל מעשה הזנות הרעים וכל הרעות שבעולם>. ואיהי קיימא לכל רעותין אילין דאסתאב בר נש בהו. <והיא עומדת על כל הרצונות האלו שהאדם יטמא בהם>. בהאי מחשבה רעה קיימי כמה דרגין מסאבין וכלהו קיימי לסאבא ליה לבר נש רעותין דאינון הרהורין דמחשבה רעה. <במחשבה רעה זו נמצאים כמה מדרגות טמאות וכולן עומדות לטמא האדם ברצונות ובהרהורים האלו של המחשבה הרעה>. וכדין אסתאב בר נש בהו ואתדבק בההוא סטרא. <ואז נטמא האדם בהם ומתדבק באותו צד>. ועל דא בעי לקרבא עולה לאתדכאה. <ועל זה צריכים להקריב קרבן עולה להטהר>. כד קריב בעי לאסטאה רעותיה לגבי מחשבה קדישא. <וכשמקריב אותו הוא צריך להטות כרצונו אל המחשבה הקדושה>. וסליק תננא מאינון חלבין ואימורין באינון אתרין וההיא מחשבה רעה סלקא בקדמיתא. <וכשעולה עשן מהחלבים האלו ומהאמורים האלו עולה תחילה לאותה מחשבה רעה>. וכולהו נטלי ליה ורוון מיניה.

<ולוקחת את כולם וניזונת מהם>. ולבתר סליק תננא אחרא דקיק. <ואחר כך עולה עשן אחר דק>. וכל אינון עילאין מינייהו מאריהון דדינא מתכנשי ועיילין לגו. <וכל העליונים ומהם בעלי הדין מתקבצים ונכנסים לפנים>. עד דאתפרשו דא לגו דדא ואתרוו ואיתזנו כל חד וחד. <עד שיתפרדו זה מתוך זה וירוו וישבעו כל אחד ואחד>. ועאל דא לגו דדא ואתכניש דא לגו דדא עד דאסתליקו כלהו. <ויעלו זה לתוך זה ואתאספו זה תוך זה עד שעולים כולם>. לאתכללא כלא דא עם דא ולאשתלמא דא עם דא וגופא אתקשר בגופא. <ויכלל הכל זה עם זה וישלימו זה עם זה וגוף מתקשר בגוף>. כדין אתעטר ההוא בר נש רעותיה ברעותא דההיא מחשבה דכייא דאיקרי מחשבה טהורה. <אז מעטר האדם הזה את רצונו ברצונה של המחשבה הנקיה הנקראת מחשבה טהורה>. וכדין כהנא מסיטרא דימינא וליואי מסיטרא דשמאלא מקשרי סייפי בסייפי. <ואז הכהן מצד ימין והלוי מצד שמאל קושרים אברים באברים>. עד דאסתלק הא מחשבה טהורה בין ימינא ושמאלא ואתחברו דא עם דא לאתחברא ולאעלא דא בדא. <עד שאותה מחשבה טהורה עולה בין ימין ושמאל ומתחברים זה עם זה להתחבר ולהכנס זה בזה>. וכד כולא אתקשר דא בדא עלמא דאתי אפיק כל נהירו לאתנהרא כחדא כולהו. <וכשנתקשר הכל זה בזה הוציא העולם הבא אור רב להאיר את כולם יחד>. וכל חדו אשתכח וכל אנפין נהירין. <ושמחה רבה נמצאת וכל הפנים מאירים>. וכולא איהו בבסימו. <והכל הוא במתיקות>. ואתפרש בר נש מגו מחשבה רעה ואתדבק במחשבה טהורה עד דאיתדבק כולא במחשבה סתימאה עילאה דכולהו והוי כולא חד. <והאדם נפרד ממחשבה רעה ומתדבק במחשבה הטהורה עד שמתדבק הכל במחשבה הסתומה העליונה על הכל ויהיה הכל אחד>. ומה דאישתאר מן קרבנא לאיתכלא בליליא דלא יתהני מיניה בר נש. <ומה שנשאר מן הקרבן צריך להתעכל בלילה כדי שאדם לא יהנה ממנו>. מאי טעמא דהא עולה קרבן דעלוון לית ליה רשו לבר נש דעלמא לאתהנאה מיניה. <מה הטעם של העולה הזו שקרבן של עולות אין רשות לאדם להנות ממנו>. בגין דההוא קרבנא לא אתקריב אלא מגו דאתמשכא במחשבה רעה סיטרא דמסאבא. <הוא משום שהקרבן אינו נקרב אלא משום שעל ידי מחשבה רעה נמשך צד הטומאה>. ובגין דלא אתפשט ולא יסגי סיטרא דמסאבא כולא אתהדר לגו אשא לאתכללא. <וכדי שהצד ההוא לא יתפשט ולא ירבה הצד האחר הוחזר כולו לתוך האש להתעכל>. ולא יתהני מההוא קרבנא בר נש בעלמא. <ושום אדם שבעולם לא יהנה מהקרבן ההוא>. בליליא מתאכלי כל מה דאישתאר כד"א על מוקדה על המזבח כל הלילה. <בלילה נעכל כל מה שנשאר כמו שנאמר "על מוקדה על המזבח כל הלילה">. בגין דכד עאל ליליא כל

אינון גרדיני נימוסין משתכחי ואזלי ושלטי וכל אינון אימורין ותרבין. <כי כשהלילה בא כל אלו חוקרי הדינים נמצאים והולכים ושולטים בכל האברים והפדרים האלו>. כלהו מתאכלי ומאינון איתזנון כל אינון גרדיני נימוסין. <וכולם מתעכלים ומהם נזונים כל אלו חוקרי הדינים>. ואינון חולקא דלהון לאיתזנא בגין דלא ישלטון ולא יתקרבון לגו קדושא. <והם החלק שלהם להיות נזונים כדי שלא ישלטו ולא יתקרבו אל הקדש>. ויתפרש בר נש מההוא סטרא ואיתדבק ברעותא עילאה. <ויפרד האדם מהצד ההוא ויתדבק ברצון העליון>. וקב"ה כדין שביק לחובוי דההוא בר נש וכהנא מכפר עליה כדכתיב וכפר עליו הכהן מחטאתו. <ואז יסלח לו אדונו לאותו אדם והכהן מכפר עליו ככתוב "וכפר עליו הכהן מחטאתו">:

[פקודי רל"ח ב' וצו כ"ו א'] זאת תורת העולה אמר רבי שמעון אע"ג דקא אמרן דכתיב אדם ובהמה תושיע י"י. <"זאת תורת העולה" אמר רבי שמעון אף על פי שכך אמרנו שכתוב "אדם ובהמה תושיע יי">. עולה סליקו וקשירו בכנסת ישראל לעילא ודבקא דילה בגו עלמא דאתי למהוי כולא חד. <עולה היא העליה והקשר של כנסת ישראל למעלה ודבקות שלה בעולם הבא שיהיה הכל אחד>. ובגין דאיהי סלקא לאתעטרא בגו עלמא דאתי למהוי חד איקרי עולה קדש קדשים. <ומשום שהיא עולה לאתעטר בתוך עולם הבא להיות אחד נקראת קדש קדשים>. ובגין כך איקרי עולה דסלקא לאתעטרא למיהוי חד בקשורא חדא בחדו. <ומשום זה נקראת המלכות עולה משום שעולה ומתעטרת בז"א להיות הכל אחד בקשר אחד בשמחה>. ובגין דסלקא לעילא לעילא כתיב זאת תורת העולה. <ומשום שעולה למעלה למעלה כתוב "זאת תורת העולה">. רזא דכר ונוקבא כחדא תורה שבכתב ותורה שבעל פה. <שהוא סוד דכר ונוקבא יחד תורה שבכתב ותורה שבעל פה>. זאת דא תורה שבעל פה. <"זאת" היא תורה שבעל פה>. תורת דא תורה שבכתב. <"תורת" דהיינו תורה שבכתב>. העולה דא עלמא דאתי דאקרי קדש קדשים ועולה קדש קדשים ודאי. <"העולה" היינו שהיא עולה לעולם הבא הנקרא קדש קדשים ועולה היא גם כן קדש קדשים>. ובגין כך סדורא דנכיסו דילה לסטר צפון דאיהו סטר שמאלא. <ומשום זה סדר השחיטה שלה הוא לצד צפון שהוא צד שמאל>. דהא איהי תורה שבעל פה לא סלקא בחביבותא אלא מסיטרא דצפון. <כי תורה שבעל פה זו אינה עולה באהבה אלא כשנתעורר צד צפון>. כמה דאוקימנא דכתיב שמאלו תחת לראשי. <כמו שהעמדנו שכתוב "שמאלו תחת לראשי">. וכדין איהי סלקא בחביבותא ואתעטרת בימינא ואתחברא באמצעיתא. <ואז היא עולה באהבה ומתעטרת בימין ומתחברת בקו האמצעי>. ואתנהיר כולא מרזא דקדש קדשים. <והאיר הכל מסוד

קדש הקדשים>. ודא מגו דרזא דאדם בצלותא וכהנא ברעותא וליואי בשירתא. <וזה מתוך סוד האדם בתפלה והכהן ברצונו והלוי בשירתו>. והא אוקימנא כמה דעולה קדש קדשים רוח עילאה. <והרי העמדנו אשר עולה היא קדש קדשים רוח עליון>. בגין דתלת רוחי קשירן בההוא רוח תתאה דאיקרי רוח הקדש. <משום שג' רוחות קשורין יחד באותו רוח תחתון הנקרא רוח הקדש>. רוח דלגו באמצעות דאיקרי חכמה ובינה. <הוא רוח שבפנים באמצע הנקרא רוח חכמה ובינה>. ודא הוא רוחא דנפיק מגו שופר כליל באשא ומייא. <וזה הוא רוח היוצא מתוך השופר הכלול מאש ומים>. רוח עילאה דאיהו סתים בחשאי דביה קיימין כל רוחין קדישין וכל אנפין נהירין. <רוח עליון הסתום בחשאי שבו מתקיימים כל רוחות הקדושים וכל פנים מאירות>. ובגין כך אהדרת עולה רוחא ממש. <ומשום זה חוזרת העולה לרוח העליון ממש>. ולבתר מרזא דבהמה מיסתפקי דאיתגזרו לאקשרא רוחא אחרא דאיהו גו מסאבא. <ואחר כך מסוד הבהמה שמקריבים מסתפקים ונגזרים החיצונים לקשור רוח אחר שהוא בתוך הטומאה>. מאינון תרבין ושמנונין כמה דאיתמר. <שהוא על ידי החלבים ושומן כמו שלמדנו>. ובגין כך עולה קדש קדשים. <משום זה עולה היא קדש הקדשים>. שאר קרבנין למעבד שלמא בעלמא כולהו. <אבל שאר הקרבנות באים לעשות שלום בעולם כולו>. מכמה סטרין ומארי דדינין. <מכמה בחינות ומבעלי הדין>. לאתערבא ולאתנהרא מגו רעותא לאתבשמא. <להעביר אותם ולהאיר מתוך הרצון להמתיק אותם על ידי הקרבנות>. איקרון קדשים קלים בגין דלא מתעטרי לעילא לעילא בקדש הקדשים. <ונקראים קדשים קלים משום שאינם מתעטרים למעלה למעלה בקדש הקדשים>. ועל דא איהו קדשים קלים ונכיסו דלהון בכל אתר ואתר כמה דאוקימנא. <ועל כן הם קדשים קלים ושחיטתם בכל מקום ומקום כמו שהעמדנו>. אבל עולה דאיהי רזא דקדש קדשים לאו איהו בשאר קרבנין דכל עובדהא קדש. <אבל עולה שהיא סוד קדש קדשים אינה כשאר הקרבנות שכל מעשיה קדש>. רמז בזה המאמר כי תחלת עלוי הקרבן בכנסת ישראל כדאמרינן יעלו על רצון מזבחי וכבר ידעת פירוש רצון כי הוא המזבח ומשם לתפארת ישראל שנאמר ובית תפארתי אפאר:

עוד אמרו שם בספר הזוהר [פנחס ר"מ א'] מאי צו זו עבודה זרה בגין דלא יעול גרמיה לאסתאבא ברוח מסאבא דאיהי עבודה זרה ממש. <תרגום - מהו צו זהו עבודה זרה דהיינו שלא יכניס עצמו להטמא ברוח הטומאה שהוא עבודה זרה ממש>. רבי אלעזר פתח ואמר באתי לגני אחותי כלה וגו' האי קרא אוקימנא אבל שית סידרין דקרבנא הכא וכולא איתמר. <רבי אלעזר פתח ואמר "באתי לגני אחותי כלה" וכו' מקרא זה

העמדנו אבל יש כאן שש סדרים בקרבן והכל למדנו>. אמר ר' שמעון אלעזר ברי יאות הוא דשרית מילה וסתמא. <אמר לו רבי שמעון בני יפה הוא שהתחלת הדברים אבל סתמת אותם>. אימר. <אמור מה שידעת בקרבן>. אמר בגין דחמינא בספרא דחנוך מלה ואוליפנא. <אמר רבי אלעזר משום שראיתי דבר בספרו של חנוך ולמדתי>. אמר אימא ההיא מלה דחמית שמעית. <אמר רבי שמעון אמור אותו הדבר שראית ושמעת>. אמר כולא חד מלה. <אמר רבי אלעזר הכל דבר אחד הוא>. קב"ה אמר דא באתי לגני בגין דכל קרבנין דעלמא כד סלקן כולהו סלקין לגו גנתא דעדן בקדמיתא רזא דכנסת ישראל. <הקב"ה אמר זה "באתי לגני" משום שכל הקרבנות שבעולם כשעולים כולם נכנסים תחילה לגן עדן שהוא סוד כנסת ישראל>. והיאך בקדמיתא ושירותא דקרבנא בשעתא דבר נש מודי חובוי עליה וכהנא זריק דמיה על מדבחא. <ואיך הוא בתחילה והתחלת הקרבן בשעה שאדם מתודה חטאיו על הקרבן והכהן זורק הדם על המזבח>. השתא אית לאסתכלא איך אינון רוחין קדישין איתהנון מהאי. <עתה יש להסתכל איך אלו הרוחות הקדושים נהנים מזה>. ומאי טעמא קרבנא דבהמה. <ומהו הטעם שהקרבן מבהמה>. דהא יתיר סגי לגברא בר נש ההוא רוחא וגברא בתיאובתא. <והרי היה חשוב יותר שישבור אדם אותו הרוח ולשוב בתשובה>. מאי טעמא נכיסו דבהמה לאוקדה לה בנורא דמדבחא. <מהו הטעם של השחיטה של הבהמה ושריפתה באש המזבח>. אלא רזא איהו בגין דאית בהמה רביעא על אלף טורין. <אלא סוד הוא משום שיש בהמה רובצת על אלף הרים>. ואלף טורין אכלת בכל יומא. <ואלף הרים היא אוכלת בכל יום>. דכולהו אתקריין בהמות. <וכולם נקראים בהמות בהררי אלף>. ועל דא תנינן דאית בעיר אכיל בעירי. <ועל זה למדנו שיש בהמה שאוכלת בהמות>. וממה הוו. <וממה הם הבהמות>. מאשא וכולהו לחיך לון ההיא בהמה בלחיכה חדא. <מאש, וכולן לוחכת אותם הבהמה הזו בלחיכה אחת>. הה"ד כי י"י אלהיך אש אוכלה. <זה שכתוב "כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא">. וכל מיה דירדן מלייא בשית שנין היא עבדת לה גמיעה חדא. <וכל המים של הירדן שנתמלא בשש שנים היא עושה אותם גמיעה אחת>. ובחדא דמלה חמינא דכל הני עיקרא ויסודא להני בעירא דלתתא. <ובדבר אחד ראינו שכל אלו עיקר ויסוד לאלו הבהמות שלמטה>. בגין דרוחא דבעירי מינייהו אתפשטת לתתא. <משום שהרוח נתפשט מהם למטה>. ואתעביד ההוא רוח לתתא בבעירי. <ורוח הזה מצטייר למטה בבהמות>. וכד חב בר נש אייתי בעירא לקרבנא וההוא רוחא דבעירא דא סלקא ויתיב לאתריה. <וכשאדם חוטא מביא בהמה לקרבן ואותו הרוח של הבהמה עולה וחוזר למקומו>. וכל אינון דזנא דא מתקרבין. <וכל אלו שהם ממין

הזה מתקרבים>. ואתפשט ההוא רוח בכולהו. <ומתפשט ההוא רוח בכולם>. ואתיין ואתהנון מההוא חלבא ודמא דההוא לבושא דרוחא דא. <ובאים ונהנים מחלב ודם ההוא שהם לבוש של הרוח הזה>. דהא מסטר דלהון הוות בגין ההוא רוחא דלהון. <כי מן הצד שלהם הוא הרוח הזה>. וכלהו אתרוון ואתהנון ואתעבדן סניגורין על ההוא בר נש. <וכולם נהנים ונזונים ונעשים מליצי יושר על אותו האדם>. ועאל דרך ושט כמה דאיתמר. <והמ"ן של הקרבן נכנס דרך ושט כמו שלמדנו>. ובגין כך קורבנא מן הבהמה. <ומשום זה בא הקרבן מן הבהמה>. אמר רבי שמעון בריך בני לקב"ה. <אמר רבי שמעון ברוך בני להקב"ה>. ועלך איתמר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך. <עליך נאמר "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך">. ישמח אביך כללא. <ישמח אביך הכולל (של מעלה שהוא ז"א)>. ואמך דא כנסת ישראל. <ואמך היא כנסת ישראל>. ותגל יולדך ברתיה דרבי פנחס חסידא. <ותגל יולדתך זו בתו של רבי פנחס החסיד>. ודע כי לפי שההרהור מצוי בלילה כשאדם נעור על מטתו שנאמר הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם (מיכה ב א') על כן הקטר חלבים ואימורין בלילה שנאמר כל הלילה עד הבקר (שופטים יט כה) להיות הכפרה בזמן העבירה>:

ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד לבש על בשרו וגו'. תרומת הדשן קודמת לכל עבודות שביום. ועניינה וסודה להעביר רוח הטומאה הנשארת מעיכול אברים ופדרים הרובצת עליהם ועל כן לא תעשה רק בבגדי לבן כי בחסד יכופר עון:

ספר הזוהר [צו כ"ו ב'] מה כתיב ולבש הכהן מדו בד. <תרגום - מה כתוב "ולבש הכהן מדו בד">. אילין לבושין מיוחדין לקדושא. <אלו הם לבושים המיוחדים לקדושה>. בד יחידאי דמייחדי לקדשא. <"בד" כמו בדד שמיוחד לקדושה>. וכתיב בגדי קדש הם. <וכתוב "בגדי קדש הם">. מאי טעמא דא קדש. <מה הטעם שהוא קדש>. אלא רזא דמלה כדאמרן דאיהי קדש הקדשים דסלקא כולא ואתעטרא בקדש הקדשים בקשורא חדא. <אלא סוד הדבר כמו שאמרנו שהיא קדש קדשים שעולה הכל ומתעטר בקדש קדשים בקשר אחד>. ולבתר מפני ואעבר רוח מסאבא דסאיב כולא דלא שלטא ולא יקרב גו מקדשא. <ואחר כל נפנה ונעבר רוח הטומאה המטמאה הכל ואינו שולט ואינו קרב אל המקדש>. ויתעבר מכל סיטרי קדשא ואשתאר כולא קדש בקדושה יחידאי. <ונעבר מכל הצדדים של הקדושה ונשאר הכל קדש בקדושה לבד>. עוד שם במקום אחר [קדושים פ"ז א'] כתיב ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד. <תרגום - כתוב "ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד">. אמאי אקרי בד יחידאי. <למה נקרא בד שפירושו בדד>. בגין דלא לאתחברא להאי פשתים כחדא. <משום שלא צריכים לחבר לזה פשתים יחד>. ועל

דא לא כתיב מדו פשתים אלא בד יחידאי. <ועל כן לא כתוב מדו פשתים אלא מדו בד דהיינו יחידי>. וכהנא אמאי בעי לאתחזאה בהאי. <והכהן למה צריך להראות בזה>. אלא אילין מאני בד בעי לאתחזאה בהו על מזבח העולה כד הוא מפני קטמא דדשונא דעולה. <אלא אלו בגדי בד צריכים להראות בהם על מזבח העולה כשהיה מנקה את הדשן של העולה>. דהא עולה מסיטרא דעבודה זרה והרהורא בישא קא אתיא. <כי עולה מצד עבודה זרה והרהור רע הוא בא>. ובגיני כך בעי לאתחזאה בהו בלחודייהו ולא בערבוביא כגון דאמרן. <ומשום זה צריכים להראות בהם בלבדם ולא בערבוביא עם צמר כמו שאמרנו>. בגין דאתכפר ליה לבר נש כל אינון חובין דאתו מההוא סיטרא. <כדי שיתכפר לאדם כל אלו עוונות הבאים מאותו הצד>. וכד עייל למקדשא אתר דשלימו אשתכח. <וכשנכנס לבית המקדש למקום שהשלמות נמצא בו>. וכל אינון פולחני דשלימותא אע"ג דאתחברו ביה. <וכל אלו העבודות של השלמות אף על פי שנתחברו בו צמר ופשתים>. כמה דאמרן בציצית. <אין לנו חשש בזה כמו שאמרנו בציצית>. בגין דתמן אשתכחו ואתחברו כל אינון זיינין דלעילא. <ומשום ששם נמצאים ומתחברים כל אלו המינים של מעלה>. ובכל אינון מאני מקדשא משתכחין כמה זיינין משניין דא מן דא וכלהו אתכללו תמן כגוונא דלעילא. <וכל אלו כלי המקדש נמצאים בו כמה מינים משונים זה מזה וכולם נכללו כעין של מעלה>. זכאין אינון ישראל וקב"ה יהב לון אורייתא דקשוט אוריתא מהימנא. <אשריהם ישראל שהקב"ה נתן להם תורת אמת תורת אמונה>. ורחים להו על כל שאר עמין. <וריחם עליהם מכל שאר העמים>. דכתיב אהבתי אתכם אמר יי'. <שכתוב "אהבתי אתכם אמר יי">. כשתבין זה המאמר תבין טעם היתר כלאים בבגדי כהן כי הוא כמו טעם שהתירו בציצית ובמשנה תורה יתבאר בע"ה. מוסף על זה כי הכהן הוא המכפר על ישראל וצריך להשלים אליו כל המדות כמו שרמזתי בסוד התפילין וזה לא הותר אלא אל הכהנים המשתמשין בשרביטו של מלך כד"א והזר הקרב יומת:

ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים וגו'. הוצאת הדשן מחוץ למחנה אינה ראויה לעשות בבגדי לבן רק בבגדים אחרים והבן מלת אחרים היטב ותבין סוד גדול כד"א וכבודי לאחר לא אתן (ישעיה מב ח). מדרש רות (זוהר חדש ע"ה ט"א) ולסטרא דמסאבו לא יהיב קב"ה שמא דיליה שנאמר אני י"י הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן. אני רמז לשכינה שנאמר ויסרתי אתכם אף אני. יי' רמז למדת רחמים מהו לאחר לא אתן רמז בו לא תשתחוה לאל אחר דהא מסטרא דמסאבו טמא. וזה טעם הוצאת הדשן אל מחוץ למחנה כטעם

הנשרפים בחוץ שנאמר והיה מחניך קדוש ומכל מקום צריך מקום טהור כטעם תמימות פרה אדומה והבן זה:
והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה וגו'. כבר ידעת כי המזבח הוא הרצון והאש הגדולה עליו כי משם קבלתה וצריך לייחד האם בבת:
ובער עליה הכהן עצים. דוגמת המדה ההיא והעולה וחלבי השלמים קריבים עליה כי שם עילויים כמו שרמזנו למעלה. וטעם אש תמיד תוקד על המזבח כבר רמזתים. ויש עוד מפרשים כי טעם אש תמיד תוקד על המזבח כדי להשלים לישראל כל כחות המקטרגים שימצאו פרס מאת המזבח בכל שעה:
לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותה וגו'. כבר רמזתי איסור החמץ ומשם תשכיל ורז"ל למדו מכאן במנחות שאפילו השיריים הנאכלים לכהנים הם מצה ולא חמץ שנאמר לא תאפה חמץ חלקם והטעם ידוע כי מדת הכהנים הפך החמץ:
זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבה ליי' וגו'. בעבור כי הכהן המכפר צריך להתכפר קודם וקרבנו כליל שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל מה שאין כן במנחת ישראל שנאמר והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו שהכהנים אוכלין והבעלים מתכפרים חלף עבודתם כי באכילתם יזכו משלחן החסד אחרי קבלת מדת הדין חלקה ותהיה הכפרה שלימה במדת החסד ובמדת הדין ולא תהיה מקטרגת וישפיעו ברכה לעולם. אמנם הכהנים שהם למעלה ותחלת הבנין קרבנם כליל:
כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר יזה מדמה על הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר וגו'. בעבור כי החטאת בא לכפר פניו על החטא ולרצות מדת הדין ושם עלוייו על כן הנוגע בו יקדש להיות כמוה ולכבס בגדים כי צריך להסיר הטומאה ע"י המים העליונים. ואמרו רבותינו ז"ל אשר יזה ולא שכבר הוזה שאם ניתז מדמה על הבגד לאחר הזאה אין הבגד טעון כביסה כי לאחר מצותה נטלה מדת הדין חלקה ועולתה קפצה פיה ואין שם טומאה. וכלי חרס טעון שבירה ואינו יוצא מידי דפנו רק ע"י כבשנות וטעם הדבר תבין מפסוק יתן כעפר חרבו (ישעיה מא ב) ובמאמר רז"ל שהקדוש ברוך הוא טובל באש והמשכיל יבין:
ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל וגו'. כבר הודעתיך כי כל יום ויום יש לו כח מיוחד הפועל בו ולא יותירו אלו על אלו ובהכין האדם בזה היום לצורך מחר הוא פגול ומכאן תבין טעם אין יום טוב מכין לחבירו ובספר הבהיר ללמדך שכל יום יש לו כח וכו'. ובספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ב א'] תא חזי לית לך יומא ויומא דלא שלטא ביה יומא אחרא עילאה:

והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל. כבר ידעת כי הקרבנות באים לרצון השם הנכבד ועל כן אין ראוי לאכלם בטומאה כטעם איסור החמץ וכתיב כולך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד ז'). וטעם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו. כבר פירשתי טעם איסור החלב ואולי תשאל מה טעם להיתר חלב החיות. ועל דרך הפשט יש להשיב כי אינו קרב לגבוה והאוכל ממנו אינו משתמש בפת בג המלך. אמנם יש מן המקובלים האחרונים שכתבו בסוד הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב לג כט) כי מכאן ואילך בבהמה וזהו אדם כי יקריב מכם קרבן ליי' מכם ממש וזהו וזבחת מבקרך קרי ביה מקרבך והאריכו בזה בסוד הקרבנות ולפי דבריהם לא יבוא לעולם בגלגול חיה ועל כן אין מקריבים מהם ועל כן חלבם מותר. ואמנם חלב הבהמה על דרך זה אסור כי בדם ובחלב מושב הנשמה ולפיכך קרומי המוח אסורין כי שם משכן הנשמה. והבן זה ואם קבלה נקבל:

ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם. הטעם הוא להעלות הענף לשרשו וכבר ידעת סוד שוק הימין לכהן והבן זה:

ויז ממנו על המזבח שבע פעמים וגו'. כבר ידעת סוד השביעיות משבעה ימי בראשית וסוד המשיחה תבין מפסוק כשמן הטוב וגו' שיורד על פי מדותיו מדותיו ממש:

ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יי' ביד משה. בכל מקום יאמר כאשר צוה יי' את משה אבל בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמר כן כי לא עשו כאשר צוה יי' אבל עשו כל הדברים אשר צוה יי'. ועוד נוסף עליהם אש זרה אשר לא צוה אותם:

שמיני

ויהי ביום שמיני:

ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת. לפי דעת רבותינו ז"ל הקרבנות האלה באו לכפר על מעשה העגל וכן אמרו בספר הזוהר לכפר על ההוא חובא דאיהו חב. וכן אמרו רז"ל על קרבנות האלו כדי ליתן לתוך פיו של שטן. גם יונתן בן עוזיאל ע"ה תרגם סב לך עיגל בר תורא לחטאתא מטול דלא אשתעי עלך שטנא לישן תליתאי על עיסק עגלא דעבדת בחורב:

ואל בני ישראל תדבר לאמר. ועם בני ישראל תמליל למימר סיבו צפיר בר עיזי מטול דסטנא מתיל ביה מטול דלא ישתעי עליכון לישן תליתאי על עיסק צפיר בר עיזי דנכיסו שבטוי דיעקב ועגלא מטול דאשתעבדתון לעגלא וכו'. ובתורת כהנים אמרו רז"ל ויאמר אל אהרן מלמד שאמר לו משה אהרן אחי אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עונותיך

צריך ליתן לתוך פיו של שטן איזה דבר שלח דורון לפניו עד שלא תכנס למקדש שמא ישטינך בעבודתך במקדש ושמא תאמר אין צריך כפרה אלא אני והלא אף ישראל צריכין כפרה שנאמר ואל בני ישראל תדבר לאמר. וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחלה ובסוף. יש בידכם בתחלה וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף עשו להם עגל מסכה. יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר ויבא עגל ויכפר על מעשה העגל:

ושור ואיל לשלמים. לפי שנדמית עבירה לשני מינים לפיכך יביא שני מינים. מנין שנדמית עבירה לשני מינים שנאמר עשו להם עגל מסכה. ולהלן הוא אומר וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב יבא שור ויכפר על מעשה שור יבא עגל ויכפר על מעשה עגל שנאמר וכפר בעדך ובעד העם. והיו הקרבנות האלו חטאת ועולה ושלמים להשלים הכל:

ספר הזוהר [פקודי רל"ז א'] קח לך עגל למיעבד ביה דינא. <תרגום - "קח לך עגל" לעשות בו דין>. דהא בקדמיתא עבד ליה לשלטאה והשתא דיעבד ביה דינא לאתהפכא ליה. <תחילה עשה לו לשלוט ועתה יעשה בו דין להכניע אותו>. דהא אתעביד דינא בסיטרא דא אכפייא כל אינון דשלטין מסיטריה. <כי כשנעשה דין בהצד הזה נכנעים כל אלו השולטים מצדו>. וזהו טעם לזבוח לפני יי'. וכן רמזו רז"ל בתורת כהנים תדע שנתרצה הקב"ה לכפר על עונותיהם עבירה שאתם מתיראים ממנה כבר נזבחת לפני המקום שנאמר לזבוח לפני יי' ואמרו ישראל למשה וכי היאך מדינה מקלסת את המלך ואינה רואה את המלך אמר להם על מנת כן כי היום יי' נראה אליכם:

כי היום יי' נראה אליכם. כבר הודעתיך כי השמות פעמים בלשון זכר ופעמים בלשון נקבה. וכן אם ככה את עושה לי ואמרו זכר ונקבה הרמז למדת רחמים ולמדת הדין ובעבור כי מדת הדין היא מקבלת אצילותיה ממדת רחמים על כן כינו לזה זכר רחמים ולזו נקבה דין והיא הרעייה שבשיר השירים והרמז הנה למדת הדין שפגעה בנדב ואביהוא כמו שנפרש בגזירת האל. זהו שכתוב אחריו וירא אליכם כבוד יי'. ויש מפרשים על דרך י"י תשפות שלום לנו (ישעיה כו יב) וסוף הפסוק מוכיח שנאמר גם כל מעשינו פעלת לנו הרמז למדת הדין ליפרע מן העבירות וכן אם עונות תשמור יה (תהלים קל ג) לנקבה נסתרת וידעת כי שם יה רמז לשכינה. ואמרו רז"ל בפסוק זה אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע למלאך אתה מוסרני שאינו נושא פנים אם עונות תשמור יה י"י מי יעמוד וידעת כי המדה ההיא נקראת מלאך זהו מאמרם בלהט החרב המתהפכת פעמים אנשים פעמים נשים ועל כן כינו רז"ל לשון שכינה בלשון נקבה ראוי שתשרה

שכינה י' מסעות נסעה שכינה עלתה שכינה ובמדרש משלי נפלה שכינה לפני הקב"ה. וסוד הענין אף כי השמות יש ביניהן הפרש ממדת הדין למדת רחמים כולם כלולים זה בזה כמו שאמרו רז"ל בספר הזוהר (ואתחנן רס"ב ב) לית כתר מכל כתרין דמלכא דלא אתכליל טב וביש כל שכן גבורה דאתכליל טב וביש ומפני זה מתהפכת מדת הדין למדת רחמים או להפך שאילו לא היו כוללות זו את זו אי אפשר שתתהפכנה זו לזו עד שיבטל אותה תחלה וא"כ יברא אותם בריאה חדשה. זהו דעת חכמי הקבלה ונכון הוא וכבר כתבתי ענין אחר לרבותינו ז"ל בסוד ההפוך בענין סדום:

וישא אהרן את ידו אל העם וגו'. נכתב ידו חסר רמז ליד שנית שהיא למעלה מן השמאלית בנשיאות כפים וכן ויהי ידיו אמונה:

ספר הבהיר אמר רבי רחומאי מאי דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד והא כבר ירד אלא וירד מעשות החטאת והעולה ואח"כ וישא אהרן את ידיו אל העם. נשיאות זו למה לפי שהקריב קרבן ונתרצה לפני אביהן שבשמים כדאמרינן צריך אותו שמקרבן לעליונים ומייחדן לייחד בכללן אלו ומה אל העם בעבור העם. ומאי טעמא בנשיאות לבריך להון בברכה אלא משום דיש באדם עשר אצבעות רמז לי' ספירות שנחתמו בהן שמים וארץ:

ותצא אש מלפני יי' ותאכל על המזבח וגו'. כבר ידעת כי אש יי' אוכלת את הקרבנות וזה טעם מלפני יי'. וטעם וירא כי העם וירונו בשירת הלוים ועל כן תקנו יצחק ירנן:

ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו וגו'. החטא בנדב ואביהוא תדענו ממה שאמר הכתוב ויקריבו לפני יי' אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני יי' קטורת אשר לא צוה אותם והנה הם שמו קטורת על האשה כענין שנאמר ישימו קטורה באפך ולא שתו לבם רק לזאת והנה לא היה אשה ריח ניחוח וזהו טעם וישימו עליה קטורת ולא אמר וישימו עליהם קטרת כמה שאמר בעדת קרח ושימו עליהם קטורת אבל אמר בכאן עליה לרמוז לנו עיקר חטאם כי על האש לבד שמו הקטורת. כך פירש הרמב"ן ז"ל והנני מוסיף לך ביאור על רמיזותיו דע כי הקטורת קרב למדת הדין שנאמר ישימו קטורה באפך ולכך עוצר המגפה אמנם היה צריך לכוין ביחוד השם המיוחד לריח ניחוח והם לא עשו כן. ועל כן נענשו כי כמו שחשבו לתקן עצמה מתו שהם כיונו לייחדה בכח עצמה בלא ייחוד השם הגדול ולפיכך חרה אפה בהם כי היא חפצה בייחוד אשר הוא לה טוב ושפע וברכה ולא תהיה זרה בכוונתם ולזה הדעת נטו רוב חכמי הקבלה ז"ל:

אמנם כוונת רז"ל בספר הזוהר היא בענין אחר והוא סוד גדול ראוי לבארו לנו ותבין בו אגב גררא מפני מה תלה הכתוב הקטורת בהטבת הנרות ובהדלקתן שנאמר והקטיר

עליו אהרן קטורת סמים בבקר בבקר בהטיבו את הנרות ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה ותבין כוונתם תחלה ואח"כ אביא לשונם בגזירת האל. כבר ביארנו למעלה בסוד התפלה והייחוד כי אין לבא לפני המלך יתברך ויתעלה בלעדי השכינה סימן לדבר אני בצדק אחזה פניך (תהלים יז טו). כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי. זהו שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקדש וכן הוא בסוד הקרבנות כי התפלה במקום הקרבן. ודע והבן כי כל דבר הקרב לגבוה אז בהתקרבו צריך לכוון שתתייחד השכינה עם האבות העליונים בסוד ייחוד כוונת התפלה כאשר ביארנו בסוד הקפת המזבח ובאותו הסדר ממש ואז יתעוררו האבות הראשונים העליונים להשפיע לשכינה לייחדה עמהם ייחוד גמור והקרבן הוא לריח ניחוח כי כמו שמכוין למטה כך נעשה למעלה. והמדה אשר הקרבן מתעלה שם בתחלה מתעוררת למעלה בעשיית הקרבן למטה לקבל הקרבן ההוא בשמחה כביכול כאדם ששולח דורון אל המלך והמלך מקבלו בשמחה. ואם ח"ו לא יתקרב כראוי ושינה בה דבר אחד מטכסיסי המלכות הקרבן אינו לרצון והמקריב נענש. והנה בני אהרן הקריבו אש זרה בחסרון ה"א לא אשה זרה ולא שתו לבם לזאת יקרא אשה וחסרו הה"א מן האשה ונכנסו בלעדי השכינה והנה בהאירם הכחות של מעלה מדת הדין של מעלה העזה אשר חפצה והשתוקקותה להדבק בבתה כמה דאת אמרת ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ולא נמצאת ביד בני אהרן כי עשאוה זרה בכוונתם אז ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד וחלתה מדת הדין עליהם. ורז"ל המשילו משל מופלא לאדם שהיה הולך בדרך ומצאו הארי בא להזיקו נטל ירך של בשר ונתנו לו לולי זה היה הארי אוכלו כן היה חטא בני אהרן מדת הדין יצאת לקבל חלקה מן הקטורת ולהתאחד ולשמח עם בתה כאשר לא היה זכר לבתה באותו ייחוד חלתה על המקריבין זהו שנאמר ותצא אש מלפני יי' רמז למדת הדין עזה ואמרו רז"ל אמר רבי אמי כל מי שאינו תוכף גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך יצא המלך לידע מה הוא מבקש מצאו שהפליג:

הבן זה המאמר היטב וכבר ידעת פירוש גאולה ותפלה. והנך רואה כי הכתוב תלה הקטרת הקטורת בנרות המנורה כאשר כתבתי והטעם לייחדה עם הבנין ייחוד שלם שימצא מין את מינו ומדת הדין תמצא מקום וענין לחול שם בהעלאת השלהבת והשמן כד"א (משלי כז ט) שמן וקטורת ישמח לב ממש. ואילו היה הכהן מקריב הקטורת לבד היה נענש כבני אהרן כי שינה טכסיסי מלכות ומדת הדין לא היתה מוצאת מקום לחול והיתה חלה על המקריב כמו שאמרו רז"ל בילמדנו פגעה בהם מדת הדין ונשרפו שנאמר ותצא אש זהו הטעם הראשון הנזכר בספר הזוהר. הטעם השני הוא כבר ידעת כי מדת

הדין של מעלה העזה נקראת אש אוכלה שנאמר כי י"י אלהיך אש אוכלה וכשהיא יוצאת אין כח באש של מטה לסבלה רק היא נאכלת ממנה כענין שאמרו רז"ל אש אוכלת אש אף כי זה נאמר על אש השכינה האוכלת אש של מלאכים כד"א הושיט אצבעו ביניהן ושרפן ק"ו באש ההדיוט שאין בו כח לסבול אש של מעלה ועל כן נקראת אש של מטה לערך האש ההוא אש זרה רק אש השכינה יש בה כח לסבלו כאמה בתה והיא לא נמצאת בקרבן הזה לסובלה וחלתה עליהם ושרפתם. והנה לשני הפירושים ענשם היה מפני שלא עשו זכר לשכינה בייחוד ההוא ושכחו וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כמו שפירשתי והרמז הגדול לזה הפירוש נרמז באמרו אחרי מות וכו' בזאת יבא מורה כי ענשם היה שנכנסו בלתי זאת:

ואחר זה אביא לך לשון רז"ל בספר הזוהר. (לא מצאתי מקור) ותצא אש מלפני יי' וכו'. תא חזי ברישא אתערו בחדוותא לקשרא קשרין בסטר שמאלא איהו דכתיב שמאלו תחת לראשי וכד קרבנא אתקריב לאתקשרא קשרא נפיק אשא לקבלה ליה לאחדא בה וכד אשא דאיהו שמאלא אחיד ביה כדין ימינא קריב ליה לגבוי כדכתיב וימינו תחבקני עד דכולא אתקשר וקאים ברוח ורוח דא איהו דאתכליל ואחיד בין מיא ואשא ורוח עילאה שרי עלייהו בניחא וכדין כתיב ריח ניחוח ליי' נייחא וחדוא כדא יאות. ותא חזי כד קרבנא קריבו בני אהרן בההוא קטורת נפק אשא לקבלה דוכתא דהאי אשא עייל ביה לאתקשרא בגופיה כד"א ויביאה יצחק האהלה וכד נפקת לקבלה ליה לא אשכחת בידייהו כדין אחיד בהו ואיתוקדן. לבר נש דהוה אזיל באורחא נפק אריה לגביה זקף עינוי וחמא ליה נטל תיגדא דבשרא דאשתכח גביה ושדיה ליה ואשתזיב אי לא הוה בידיה איהו הוי אתאכיל אמר ר"ש לאו הכי והאי מלה סתימא היא כתיב כי יי' אלהיך אש אוכלה אשא דאכיל אשא אבל לא אית אשא דמקבל לאשא עילאה וסביל ליה וכניס ליה לגביה בר מההיא וכד נפיק האי אשא ולא אשתכח בידייהו דבני אהרן ההוא אשא דסביל אשא אתוקדן ביה. ואי תימא מהו אש זרה אשא דלא יכיל למיסבל אשא דלעילא ואתאכיל איהו ואינון אתוקדו. ותא חזי אי אתוקדו אמאי כתיב בהו מיתה בגין יקרא דאהרן. בני אהרן וכי לא ידענא דאינון בני אהרן אלא בנוי דאהרן דהוה ידע למקרב קרבנא כדקא יאות ואינון לא קריבו. בקרבתם לפני יי' וימותו. בקדמיתא כתיב בהקריבם אש זרה והכא כתיב בקרבתם דאיתקריבו אינון דלא אשתכח בידייהו אשא דסביל אשא וחדות דאשא לקבלא אשא ומתלהטן כחדא ואתעביד כולא חד ועל דא בקרבתם לפני יי' דא אשא דלעילא וימותו אתוקדו מיבעי ליה. אלא וימותו מהאי עלמא. תא חזי ותצא אש מלפני יי' ותאכל אותם מלפני דווקא על דא האי קרא רזא הוא כד האי אשא אתקריב

לא אתקריב אלא במשחא וסדורא דבוצינא ובגין כך כתיב בקטורת בהיטיבו את הנרות יקטירנה וכתיב בהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה. כד האי אתקריב ארבע סמכין לד' זויין נטלו לה מלרע לעילא. ואילין ארבע סמכין אינון לארבע סיטרי עלמא וכל סמכא וסמכא תרין מגרופיין בהו וכל סמכא וסמכא וכל מגרופיין ומגרופיין תלתא אשתכחו דסמכין ומגרופיין תריסר וקיימין לארבע סיטרי עלמא וכד כולהו מתחבראן אשתכחו לסטר מזרח תשעה לסטר מערב תשעה לסטר דרום תשעה לסטר צפון תשעה והאי אשא דסביל אשא עליהון תחות אילין מתכוון סמכא דסמכין עילאין חד לכל סטר וההוא חד תרי ביה אחידן ואלף אלפין ורבוא רבוון קיימי ממנן מלרע וכדין כד נחית ההוא אשא עילאה נטיל להאי אשא דשארי עלייהו ונטלי כולהו כחדא וכולהו נהירין מההוא נהורא דאתבהיר אשא דעלייהו ונשמתהון דצדיקייא על כל אילין קיימי ונהירין ומתלהטן ביה תלת נהורין לעילא ונהרין ביה ואיהי נהורא חשוכא אשא אוכמא קרינן ליה אינון תלת נהורין חד איקרי נהורא דמזרח וחד איקרי נהורא דצפון וחד איקרי נהורא דדרום והאי אוכמא אתנהיר מכולהו ועל דא אמר דוד יי' אורי וישעי ממי אירא וכדין כתיב אבן מאסו הבונים אברהם מימינא יצחק משמאלא יעקב אחיד ביה אפין באפין. יצחק נפק לקבלה לה כד קריבו תרין בני אהרן ולא אשתכח בידייהו כדין ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד. כתיב ואש יצאה. ותצא אש מלפני יי' ותאכל אותם נפקו מתוקדין מלגו וגופייהו קיים מלבר תא חזי כתיב להפילך מאשה זרה היינו דכתיב ויקריבו לפני יי' אש זרה ותנינן אמאי אקרי אשה בגין דינקא מסיטרא דגבורה וגבורה אשא ינקא מאש ואתכלילן דא בדא אשא ותננא היינו דכתיב והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו יי' באש. תא חזי האי אשא איהו דקיק דנפיק מלגו ואחיד במלה אחרא דלא דקיק ואתאחדן דא בדא וכדין תננא סלקא מאי טעמא בגין דאתאחיד במלה דרגיש וסימנך חוטמא דנפקא ביה תננא מגו אשא ועל כן רזא דמלה ישימו קטורה באפך בגין דאהדר אשא לאתריה וחוטמא אתכניש ביה לגו עד דאתאחיד כולא ואתקריב לגו מחשבה ואתעביד כולא רעותא חדא דאתקרי קטרא ובגין כך איתקרי אשה אשה כד אתאחדת דא בדא. ותא חזי לזאת יקרא אשה לזאת ולא לאחרא בגין דא דזאת ה' איהי דאתחדא באש אבל אחרא לא איתקרי אש ה' וכך איתער האי אש האי אחרא בגין דליתא ה' לאתאחדא באש ועל דא איקרי אש זרה ולא כתיב אשה אש זרה דהא ה' לא אשתכח תמן לזאת יקרא אשה בשלימו דה' ולא לאחרא:

ותצא אש מלפני יי' וגו'. בספר הבהיר אין אש אלא חרון אף שנאמר ותצא אש מלפני י"י. ותבין מלת מלפני יי' וזהו יבכו את השריפה אשר שרף י"י. וטעם וידום אהרן כי

אין להרהר אחר מדת הדין אלא לקבל פעולותיה מאהבה. וטעם בקרובי אקדש הוא סוד גדול ארמוז לך בסוד עגלה ערופה בגזירת האל וזהו טעם ועל פני כל העם אכבד והבן:
ראשיכם אל תפרעו וגו'. בעבור כי הכהנים הם ממדת החסד נאסר להם לעשות הפך מדתם דוגמא זה נצטוו לדורות והפך זה נצטווה המצורע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע כי רוח הטומאה שופעת עליו:
ומפתח אוהל מועד לא תצאו פן תמותו וגו'. הטעם הוא כי אין הברכה והחסד חלין רק בצנעה כד"א יצו יי' אתך את הברכה באסמיך בדבר הסמוי מן העין:
יין ושכר אל תשת וגו' בבאכם וגו'. אף כי לפי הפשט טעם הענין ידוע שלא תטרף דעתו עליו מפני השכרות עוד יש לומר כי הכהנים הם אנשי החסד ובו יכופר עון והיין רמז למדת הדין קשה. ובענין הנזיר יתבאר בגזירת האל. גם נרמוז בו סוד חטא בני אהרן כי היו שתויי יין ומטעם זה אסור להורות שנאמר ולהורות את בני ישראל משום שנאמר והיה מחניך קדוש והבן זה. וטעם ואכלתי חטאת היום כי האונן אסור לאכול בקדשים כטעם לא אכלתי באוני כי הקרבנות הם להביא חן וחסד ורחמים בעולם. והאונן שמדת הדין חלתה עליו אסור בהם כי הפעולות שלמטה פוגמין למעלה:
דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו וגו'. הטעם לאסור הבהמות הטמאות לפי הפשט כי הם מולידים עפוש רע וחולי בנפשות ומעכבין שלימות האדם מלהדבק בשם יתברך כי הנשמה בדבקה בהשם יתעלה תאבד הרגשת הגוף ולא תצטרך לאכילה ושתייה והמאכל אשר במעיו לא יפסד כי אין כחותיו צריכין יניקה ובכלות דביקותו ותשוב הנפש להרגשת הגוף אילו יאכל המאכלים אסורין יארע לו דופי בגופו וגם בנשמתו כי בשלמות הגוף על תכונתו תלוי קצת שלימות הנפש כאשר נודע בדברי החכמים לפעמים בהתגברות היסודות זה על זה גם לפי זכות החומר כמו הנר שהיא בעששית דקה תאיר יותר מן העומדת בעששית עכורה וזה הטעם יספיק לכל איסורי המאכלות כי על כולם נאמר והייתם לי קדושים לטהר הנשמה המסתפקת מן האוכל לפי דקותה הצלול והדק שבו. והטעם השני לפי הקבלה כבר הודעתיך כי כל הנבראים התחתונים הם ענינים נגדיים ונאצלים מן העליונים כל אחד נאצל כחו מן המרכבה עליונה עד שלא תמצא לעולם דבר למטה שאין ענין למעלה כנגדו ואין לך דבר למעלה שלא ימצא דוגמתו למטה כצל אצל המיצל עד שאמרו רז"ל כשימצאו ענין נפלא למעלה ישאלו מהו הרומז אליו למטה ועל כן אמר בספר הזוהר מהו דרמיז ר"ל אי זה ענין יש למטה דוגמת הדבר ההוא ועל כן דע התחתונים כולם יש נאצל ממקור החסד ויש נאצל מהגבורה ויש מהרחמים יש מקדושה ויש מרוח הטומאה וכבר קבלו חכמי הקבלה ז"ל

כי הבהמות הטהורות ברייתם היא מן החסד ויש מהן עומדות באותה מדה לעולם. ועל כן הזכיר הכתוב עשרה מיני בהמות טהורות רמז לי' מאמרות. והם שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי ויחמור וגו'. אבל הבהמות הטמאות מוצא אצילותם הוא ממדת הדין ואם יאכל מהם יטו אותו למדתם תמצא נפש הבהמית מינה ותיעור אף כי רוחותם גם כן מרוחות הטומאה השטין באויר:

ובספר הזוהר [זוהר ח"א כ' ב'] כל ציורא דאתכליל באתפשטו דא איקרי אדם. <תרגום - כל ציור הנכלל בהתפשטות זו דהיינו של ן' פשוטה נקרא בשם אדם>. דכתיב אדם אתם. <שכתוב "אדם אתם">. אתם אדם ושאר עמין לאו אינון אדם. <אתם אדם ושאר עמים אינם נקראים אדם>. כל רוחא דאיקרי אדם. <כל רוח נקראת בשם אדם>. רוחא דסטר קדשא גופא דיליה לבושא דאדם איהו. <היינו הרוח שבצד הקדושה הגוף שלה הוא לבוש האדם>. ועל דא כתיב עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני. <ועל כן כתוב "עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסובבני">. בשרא לבושא דאדם איהו. <בשר האדם הוא רק לבוש לעצם האדם>. ובכל אתר כתיב בשר אדם. <ובכל מקום כתוב "בשר אדם">. אדם לגו. <שיש עצם אדם בפנימיותו>. בשר לבושא דאדם גופא דיליה. <אבל הבשר הוא רק לבוש לעצם האדם>. סיטרין דלתתא דאתהתך בהתוכא דרוחא דא אצטיירו מיניה ציורי דאתלבשן בלבושא אחרא. <הבחינות שלמטה מחזה של מלכות שהותכו בהתכה מרוח הזה נצטיירו ממנו ציורים שנתלבשו בלבוש אחר>. כגון ציורי דבעירי דכי שור שה כשבים וגו'. <כגון הציורים של בהמות טהורות שור שה כשבים וכו'>. אינון דבעיין לאתכללא בלבושא דאדם בבשרא דאדם. <היו צריכים להכלל בלבוש האדם בבשר האדם>. ההוא רוחא פנימאה דאינון ציורין סליק בההוא שמא דאיתקרי ביה גופא. <הרוח הפנימית של אלו הציורים נקרא באותו השם שנקרא בו הגוף של אותו הרוח>. דליה לבושא דההוא שמא. <כי הגוף הוא לבוש אל אותו השם>. שור איהו פנימאה ההוא גופא. <שור הוא הפנימי של אותו הגוף>. בשר דיליה וכן כולהו. <הבשר שלו הוא לבוש אליו וכן כל בעלי החיים>. כגוונא דא בסטרא אחרא דמסאבא. <באופן הזה כן גם בצד האחר של הטומאה>. רוחא דאתפשט לשאר עמין נפק מסטרא דמסאבו לאו איהו אדם. <הרוח המתפשט בשאר העמים יוצא מצד הטומאה הוא אינו בחינת אדם>. ובגין כך לא סליק בשמא דא. <ועל כן אינו נקרא בשם זה>. שמא דההוא רוחא טמא לא סליק בשמא דאדם. <השם של הרוח הזה הוא טמא ואינו נקרא בשם אדם>. ולית ליה ביה חולקיה. <ואין לו בו חלק>. גופא דיליה לבושא דההוא טמא. <הגוף שלו הוא לבוש של הרוח הטמא הזה>. טמא לגו. <טמא בפנימיותו>. בשר לבושא

דיליה. <והבשר הוא לבוש שלו>. בגין כך בעוד דשארי ההוא רוחא בההוא גופא איקרי טמא. <ומשום זה כל עוד שורה רוח ההוא בגוף ההוא הוא נקרא טמא>. נפק רוחא מההוא לבושא לא איקרי טמא ולא סליק ההוא לבושא בשמא דא. <יצא הרוח מלבוש ההוא דהיינו מהגוף אין הגוף נקרא עוד טמא ואין הלבוש נקרא באותו השם>. סיטרין דלתתא דאתהתך בהתוכא דרוחא דא אצטיירו מיניה ציורין דאתלבשן בלבושא אחרא. <הבחינות שלמטה שהותכו בהתכה מרוח זה נצטיירו מהם ציורים שנתלבשו בלבוש אחר>. כגון ציורי בעירי מסאבי. <כגון הציורים של בהמות הטמאות>. ואורייתא פתח בהו וזה לכם הטמא כגון חזיר ועופי ובעירי דההוא סיטרא. <והתורה פתחה בהם בלשון "וזה לכם הטמא" כגון חזיר ועופות ובהמות של הצד האחר>. רוחא פנימאה דאינון ציורין סליק בההוא שמא גופא לבושא דיליה. <הרוח הפנימית של אלו הציורים נקרא בשם ההוא דהיינו טמא והגוף הוא לבוש שלו>. גופא בשר חזיר איקרי חזיר לגו. <הגוף נקרא בשר חזיר כי חזיר היא פנימיותו שהוא הרוח>. בשרא לבושא דיליה. <הבשר הוא לבוש של הרוח הזה>. ובגין כך אילין תרין סיטרין אתפרשן. <ומשום זה אלו שני הצדדים נפרדים זה מזה>. אילין איתכלילו ברזא דאדם. <ואלו נכללים בסוד פני אדם>. ואילין אתכלילו ברזא דטמא. <ואלו נכללים בסוד הטמא>. כל זיינא אתהדר לזייניה. <כל מין מבעלי החיים הולך למינו>. זה הטעם יספיק לך בכל מיני איסורי מאכלות:

וטעם מפרסת פרסה ומעלת גרה לפי הפשט אין הסימנין האלו סבת הטהרה והטומאה רק סימנין שיוכר בהן המין הטמא מן הטהור ויש מן המקובלים האחרונים המאמינים בגלגול הבהמות ואמרו שאם עשה אדם עבירה אחת יתירה על זכויותיו יתגלגל בבהמה טמאה זהו שנאמר וגרה איננו מעלה טמאים הם לכם מי שאין לו גרה על זכויותיו ואם מעלת גרה על זכויותיו יתגלגל בטהרה רק אם חטא בעבודה זרה בגלוי עריות ושפיכות דמים באלו השלשה אפילו מעלת גרה יתגלגל בטומאה אם לא חזר בתשובה. זהו סוד שפן גמל חזיר. סוד שפן שפנה לעבודה זרה גמל שבא על העריות שנאמר גומל נפשו איש חסד (משלי יא יז) וכתיב בעריות חסד הוא ונכרתו. וסוד חזיר שנאמר יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יד) המחזיר דם בארץ באלו השלשה אפילו אם זכויותיו מרובין מעונותיו שהם מעלת גרה במצות יותר מן העבירות או שהם בינונים שהם סוד מפריסי פרסה מלשון פרס יתגלגלו בטמאות הנזכרות שנאמר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה ולפיכך אמרם התורה כי כל האוכל מהם כאילו אוכל בשר חברו הנטמא בעבירות וברוך יודע האמת. וכבר ידעת מה שדרשו רבותינו ז"ל למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו אלינו:

ובויקרא רבה למה נקרא שמו חזיר שמחזיר עטרה ליושנה. והכוונה היא על הכח שלו שהיא החיה הרביעית שראה דניאל וישוב עם שאר הכחות תחת כח ישראל. והבן כי הג' חיות הראשונות מעלות גרה ואינם מפריסי פרסה רמז כי יגררו גלות אחריהם ומלכותם אחת לא מלכו פליגא אבל החזיר שהיא החיה הרביעית גרה לא יגר כי אין גלות אחריו והוא מפריס פרסה כמו שנאמר מלכו פליגה תהוי (דניאל ב מא). זהו רמז וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו וגו' כלומר כשתקיימו שכינתו של הקב"ה בארץ הנקרא כל עץ שנאמר עץ חיים היא (משלי ג:י"ח חי'). גם נקרא כל כי היא בתו של אברהם אבינו. וערלתם ערלתו כלומר שבעונותיכם תהיו גורמים להגלות השכינה בין הערלים. שלשה גליות ראשונים עדיין לא יאכל אמנם בשנה הרביעית כלומר כשתצאו משם בגלות רביעי יהיה כל פריו קודש הלולים וגו'. ואמרו רבותינו ז"ל אמר להם משה הזהרו שאין חיה האמורה כאן אלא אומות העולם שאם עוסקים אתם בתורה הנקרא זאת כד"א וזאת התורה אשר שם משה ותקיימו אתם אותה אותם תאכלו האומות ואם לאו תאוכלו ודעו שתמסרו ביד ד' מלכיות הזהרו ואל תתערבו בהם ואל תשאו מהם ואל תשיאו להם שנאמר אך את זה לא תאכלו אין אכילה האמורה כאן אלא ביאה כד"א אכלה ומחתה פיה (משלי ל כ'). את הגמל זה נבוכדנצר שפער פיו כגמל לספר שבחו של הקב"ה שנאמר אתוהי כמה רברבין (דניאל ג לג). כי מעלה גרה היא שהוא גורר מלכות אחריה זו מלכות מדי ופרס הה"ד ואת השפן שאנשים שפויין החזיקו במלכות לפי שכורש ודריוש שוטרי בלשצר היו. כי מעלה גרה היא זו מלכות יון שנאמר ואת הארנבת מה הארנבת רגליה ארוכות וידיה קצרות כך היתה מלכות יון ארוכה כנגד המלכיות שלפניה וקצרה כנגד המלכיות שלאחריה. כי מעלת גרה היא זו מלכות אדום שנאמר ואת החזיר מה חזיר זה בשעה שהוא רובץ הוא פושט טלפיו כלומר שהוא טהור כך מלכות אדום החייבת גוזלת וחומסת ומראה כאילו מצעת בימה. וכן עשו דימה עצמו לאביו שנשא אשה למ' שנה כאביו לכך קראו משה חזיר והוא גרה לא יגר שאינו גורר אחריה:

מבשרם לא תאכלו. שלא תשאו מהם כד"א והיו לבשר אחד. ובנבלתם לא תגעו שלא תשיאו להם שנאמר בדינה כי נבלה עשה בישראל. עוד אמרו רבותינו ז"ל ארבעה המה קטני ארץ (משלי ל כד) אלו ארבע מלכיות. והמה חכמים מחוכמים שהיו מתחלה אומות שפלות ולמה זכו לגדולה שקראן חכמים מפני שנמצא בהם דבר טוב. זכות גדול מצא להם הקב"ה. חכמים אלו נבוכדנצר וכורש שבזכות עצמן עלו לגדולה מחוכמים אלו יון ואדום שבזכות אבותם עלו לגדולה. נמלים עם לא עז (משלי ל כה) אלו כשדיים

שנאמר הנני מקים את הכשדים (חבקוק א ו') ויכינו בקיץ לחמם (משלי ל כה) למה המשילם לנמלה לומר לך מה נמלה תכין בקיץ לחמה כך הכינו לחמם בקיץ דאמר רבי יוחנן בשכר ארבע פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבודו של הקב"ה זכה למלכות הוא וזרעו. שפנים עם לא עצום (שם) אלו מדי ופרס שהיו שפויין בתחלה ולבסוף נתעלו ומפני מה שהיו עתידין לבנות את בית המקדש שנאמר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח (ישעיה מה יג). מלך אין לארבה (משלי ל כז) אלו יונים למה המשילם לארבה מה ארבה משחית הכל כך היונים השחיתו רבים מישראל ובקשו לעקרן בשמדותיהן ולא היו ראויין למלוך ולמה זכו ויצא חוצץ כולו (שם) בזכות יפת אביהן בשעה שראה חם ערות אביו לקחו שם ויפת את השמלה ויצאו לחוץ. שממית בידים תתפש (שם) שממית זה עשו הרשע ששמם בית המקדש. ולמה קרי בסמ"ך לפי שסימה עיני אביו בלקיחת נשיו שנאמר ויקח אשה את יהודית וסמיך ליה ותכהין עיניו מראות. בידים תתפש בזכות שכיבד אביו במה שתפש בידיו. והיא בהיכלי מלך (שם) החריבו בית ראשון ובית שני שנאמר ערו ערו ב' פעמים כנגד חורבן ב' מקדשים:

ואת אלה תשקצו מן העוף וגו'. גם טעם איסור העופות הנזכרים הטמאים תבין ממה שכתבנו וכלל אמרו רז"ל כל עוף הדורס טמא זהו חוזק למה שכתבנו למעלה. גם רוב המנחשים הוא בעוף טמא כי כל עוף שיש לו מעלה בדריסה יש לו מעלה בלחישה ויותר ראוי לסמוך עליו והנה הם הולכי רגיל ומגלים סודו של עולם ואם יאכל אדם מהם יתמזג טבעו מהם:

ולאלה תטמאו כי הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב. כבר ידעת כי הטמאות נשפעות מן הצפון הנקרא רוח מסאבא זהו לאלה וכבר פירשתי מלת אלה ועל כן צריך להטהר במים רמז למים העליונים שהם מימי החסד ועל כן מברכין על המים שהכל נהיה בדברו שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט ג). והמדה השמאלית נקראת אש ממים והנה הטומאה באה מן האש והטהרה מן המים אשר עומדים במעלה השביעית ואין הטומאה נוגעת רק עד שש קצוות. כיצד אבי אבות הטומאה והוא המת. שני לו אב הטומאה שלישי לו ראשון לטומאה רביעי לו שני בחולין חמישי לו שלישי בתרומה ששי לו רביעי בקדשים והמים האלו הם הנקראים לרז"ל שערי דמעה שלא ננעלו ונקראין כן בזמן הגלות שנאמר השיב אחור ימינו (איכה ב ג') ימינו דווקא ומכאן תבין מפני מה טהרת כל דבר במים. והטעם שאין מטמאין רק בנבלתם הוא מפני זוהמא שהטיל בו מלאך המות אמנם הטרפה שמיתתה ע"י אדם אינה מטמאה:

וכי יותן מים על זרע וכו'. הטעם שאין אוכלין מקבלין טומאה אלא בהכשר הוא סוד רמוז בדברינו כי מוצא האש מן המים כדאמרינן בספר יצירה אש ממים:
ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ב ב'] מיא אעדו ואולידו חשוכא. <תרגום - המים האלו הרו וילדו אפלה>. ועל כן עד שיותן המים בהם לא יצא האש והבן זה. וזהו מאמר רז"ל מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה:
והתקדשתם והייתם קדושים וגו'. כי אני יי' המעלה אתכם וכו' זה נתינת טעם לכל הנזכר למעלה להדבק במקום הקדושה ולהתרחק מהפכה והבן אמרו כי קדוש אני וכבר פירשתי מלת אני ואומר אל תטמאו את נפשותיכם כי הנפש בהדבקה לצד הטומאה מטמאת בה והבן זה. והזהיר ישראל בזה כי נשמתן מצד הטהרה אמנם הגוים שנשמתן מרוח הטומאה כמותן לא הוזהרו על הטומאה:

תזריע

וידבר י"י אל משה לאמר. אשה כי תזריע וילדה זכר וגו'. מכאן אמרו רבותינו ז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וכו'. ואם נאמר כי הטפה הבאה באחרונה היא המתגברת אם כן הראשונה היא הכנה אל האחרונה כמו השדה חרושה לזרוע בו והאחרונה היא הזרע. וכן נראה מדברי החכם רבי עזרא ז"ל שכתב חמשה דמים הם שמראיהם נוטה לאודם. והיו החכמים הבקיאין מכירין במראה אם מן המקום שחזקתן מן השמאל. והוא דם הבא מן החדר וכו' וטהור וטמא כפלים בנקבה מן הזכר. וכן הדין כי הזכר בא מתגברת טפת הזכר שיזריע לובן אחר שתזריע הנקבה אודם ולובן טפת הזכר הבאה באחרונה מתגברת על טפת הנקבה שכבר נחלש כחה ויולדת זכר ואין הטומאה נמשכת כל כך. כי הזכר רוב הרכבתו הטפה הבא מצד ימין. אבל יולדת נקבה היא כשהזכר מזריע תחלה והנקבה באחרונה ומתגברת טפת הנקבה ולכך הטומאה נמשכת כפלים מפני התגברת ההוא הבא מצד שמאל עכ"ל ומדברי הרב רבי אלעזר מורמשא נראה הפך שכתב הדבר תלוי בתאוה האיש מתאוה לנקבה והאשה מתאוה לזכר כשהוא מזריע תחלה יולדת מה שנתאוה והנקבה מתאוה לזכר לכך כשהזריעה תחלה יולדת זכר. נראה מדבריו שהטפה הראשונה מתגברת. סימן לשתי דעות אלו עילאה גבר תתאה גבר ונראה לי להכריע כדעת הראשון ממה שאמרו רז"ל הרוצה שיהיו כל בניו זכרים יבעול וישנה ועוד אמרו הנה נחלת י"י בנים שכר פרי הבטן (תהלים קכז ג'). בשכר שמשהין הצדיקים עצמן על בטן האשה הויין להו בנים זכרים והטעם שיזריעו באחרונה. אמנם בירושלמי מצאתי סיוע לדברי הרב רבי אלעזר אמרו שם בפסוק אשה כי תזריע לשני ציורים זה צד

דמותו של זה וזה צד דמותו של זה לעולם הזכר מן האשה ונקבה מן האיש מנין ובתואל ילד את רבקה. ואת דינה בתו ושם בת אשר סרח. זכר מן האשה מנין ואשתו היהודיה ילדה את ירד וגו' (ד"ה א' ד חי). פלגשו ושמה ראומה ותלד וגו'. אשה כי תזריע וילדה זכר א"ר אבן לית ספרא דמספר לגרמיה. וטעם המילה להיותה בשמיני פירשתיו וטעם לדם טהור נרמז לי בספר הזוהר (אדרא רבא קמ"ג א') אמרו שם בענין לידת קין והבל וכד נפיק דא קין מסטרא דנוקבא נפיק תקיף קשייא. <תרגום - וכשיצא קין זה מצד הנוקבא יצא חזק וקשה>. תקיף בדינוי קשייא בדינוי. <חזק בדיניו קשה בדיניו>. כיון דנפק אתחלשת ואתבסמת. <כיון שיצא קין ממנה נחלשה ונתבשמה>. בתר דא נפיק אחרא בסימא יתיר. <אחר זה ילדה נשמה אחרת שהיא מתוקה יותר>. וכבר ידעת טעם איסור הנדה ותראה כי אותו הכח גובר עליה בעת הלידה והם חבלי יולדה ועל כן באים מיד ימי הטומאה ואחר הסרת הכח ההוא מתחלש עד שאין שם טומאה זהו טעם לדברי רז"ל מעיין אחד והתורה טמאתו והתורה טהרתו והבן זה. אמנם למספר ל"ג לא מצאתי בו טעם. ואני נ"ח (אולי נחמה) מצאתי בספר הזוהר (תזריע מ"ג ב) וז"ל וכמה אלף ורבון נפקי בזימנא חדא לעלמא. <תרגום - וכמה אלפים ורבבות נשמות יוצאות בפעם אחת לעולם>. ומן יומא דאפקת לון לא אקרון נפשן עד דאישתרשן בגופא. <ומיום שהוציאה אותם אינן נקראות נפשות עד שנשרשים בגוף>. וכמה הוא. <וכמה הוא>. לל"ג ימים. <ל"ג ימים>. הה"ד ושלשים יום ושלשת ימים וגו' עכ"ל. <היינו שכתוב "ושלשים יום ושלשת ימים">. אמנם רז"ל אמרו שרמז לל"ג דורות שמאברהם אבינו ע"ה עד חורבן הבית ואף כי דבריהם דברי אלהים חיים והרמז נאה אינו מספיק לטעם פשט המצוה עד יערה עלינו רוח ממרום:

וביום השמיני ימול בשר ערלתו. כבר ביארתי טעם הברית בפרשת לך לך. ובספר הזוהר [ח"א צ"ד א'] ומבשרי אחזה אלוה מאי ומבשרי. <תרגום - "ומבשרי אחזה אלוה" מהו ומבשרי>. ומעצמי מבעי ליה. <ומעצמי היה צריך לומר>. אלא ומבשרי ממש. <אלא מבשרי ממש דהיינו היסוד הנקרא בשר>. ומאי הוא דכתיב ובשר קדש יעברו מעליך. <ומה הוא שכתוב "ובשר קדש יעברו מעליך" (שהוא סוד ברית קדש)>. וכתיב (בשר ערלתו) והיתה בריתי בבשרכם. <וכתוב "והיתה בריתי בבשרכם" (שפירושו יסוד)>. דתניא בכל זמן דאתרשים בר נש בהאי רשומא דהאי את מיניה חמי לקב"ה ממש. <כי למדנו בכל זמן שהאדם נרשם ברשימה הקדושה הזו של אות זה מתוכו רואה את הקב"ה ממש>. ונשמתא קדישא אתייחד ביה. <והנשמה הקדושה נאחזת בו באות הברית>. וכד לא נטיר האי את מאי כתיב מנשמת אלוה יאבדו. <וכשלא שמר אות זה מה כתוב

עליו "מנשמת אלוה יאבדו" (איוב ד ט')>. דהאי רשימא דקב"ה לא נטיר. <כי הרשימו של הקב"ה לא נשמר>. ואי זכי ונטיר ליה שכינתא לא איתפרשא מיניה. <ואם זוכה ושומר אותו השכינה אינה נפרדת ממנו>. אימתי אקשרא ביה כד אתנסיב והאי את עייל באתריה דאזדמן בהדיה. <מתי מתקיימת בו השכינה כשהוא נושא אשה ואות זה נכנס במקומו ונמצא עמו>. [שם צ"ג ב'] מכאן אוליפנא מן דנטיר להאי את קיימא מלכו אתנטירת ליה. <תרגום - מכאן למדנו מי ששומר אות ברית הזה המלוכה נשמרת לו>. מנלן מבועז דכתיב חי יי' שכבי עד הבקר. <מאין לנו מבועז שכתוב "חי יי' שכבי עד הבקר">. דהוה מקטרג ביה יצריה עד דאומי אומאה ונטר להאי ברית. <כי היצר היה מסיתו עד שנשבע שבועה זו ושמר את הברית>. בגיני כך זכה ונפקו מיניה מלכין דשליטין בכל שאר עמין ומלכותא אתקרי בשמא דקב"ה. <משום זה זכה שיצאו ממנו מלכים ששליטים על כל העמים והמלכות נקראה בשם הקב"ה:

ובמלאות ימי טהרה לבן או לבת וגו'. אין חטאת באה רק על חטא. ואף כי רז"ל נתעוררו על זה על דרך האגדה בשעה שכורעת לילד וכו' לפי האמת נראה לי סוד הענין על חטא נחש הקדמוני כטעם חטאת חובה ובמקומו יתבאר בגזירת האל:

אדם כי יהיה בעור בשרו וגו'. הצרעת הוא מחלקי הטומאה ואצבע אלהים היא על כן אסור להשתדל ברפואתו ר"ל לקוץ סימני הטומאה שנאמר השמר בנגע הצרעת רק רפואתו היא ע"י הכהן המכפר כי בחסד יכופר עון (משלי טז ו) כמו הטומאה שלא תסור אלא במים וכמו שהטומאה צריכה הכשר בתחלתה כן המצורע לא תחול עליו הטומאה רק על פי כהן. וטעם להסגר השבעה ידעת מסוד השביעיות. וטעם ואת הנתק לא יגלח הפך השחתת הפאות כי השערות אשר באדם הם רמז לכחות האלהיות הנאצלים מן האדם העליון. וכתב הרמב"ן ז"ל כי ענין הנגעים רובם להראות לאדם כי יי' סר מעליו כי נגעי בתים והבגדים אינם בטבע כלל רק בהיות ישראל שלמים ליי' יהיה רוח יי' עליהם להעמיד גופם ובגדיהם וממונם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם דבר חטא ותראה בבשרו או בבגדו או בביתו יהיה זה להורות על חטאו וכי יי' סר מעליו ולכך אמר הכתוב ונתתי נגע צרעת כי היא מכת השם בבית ההוא ומצוה זו אינה נוהגת אלא בארץ ישראל כמו שאמר הכתוב כי תבואו אל ארץ כנען. ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אלא מפני שלא יקרה הענין הזה אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה ומפני זה אינן נוהגין אלא בבגדים לבנים ולא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא ולא אצבע אלהים היא עכ"ל ז"ל. וטעם פרטי המצוה זו לא יובנו רק ליודע כחות הטומאה הנשפעים מהנחש הקדמוני והבן זה היטב:

והצרוע אשר בו הנגע וגו'. אחר ששלטה עליו רוח הטומאה צריך להתנהג כפי המדה ששופעת עליו וזהו וטמא טמא יקרא. והוא כענין ויתגודדו כמשפטם (מלכים א' חי כח) וזה טעם מחוץ למחנה מושבו משום והיה מחניך קדוש. או יהיה על דעת רז"ל שרבים יבקשו עליו רחמים ותסור רוח הטומאה ממנו שתנוח עליו מדת הרחמים. וטעם נתיצת הבית ושריפת הבגדים ידוע ממה שכתבתי:

מצורע

זאת תהיה תורת המצורע וגו'. וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת וגו'. ואת הצפור החיה יקח אותה וגו'. והזה על המטהר וגו'. צוה שבטהרתו יקח שתי צפרים כסוד שני שעירי יום הכפורים. ושחט:

את הצפור האחת במים חיים להיות מדת דינו כלולה ברחמים זהו סוד עירוב הדם במים. וצוה שיהיו שם עץ ארז ואיזוב הרומזים לדיו פרצופין כמו שרמזתי בסוד אגודת אזוב גם שני התולעת ידעת בסוד המשכן. גם טעם כלי חרס ארמוז לך בסוד הסוטה בגזירת האל. ואמרו רז"ל למה צפרים אלא כשם שהוציא דברים של רוח מתוך פיו כך מתכפר בצפרים ששטות על פני הרוח ומודיעות לשמים שנאמר כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת י כ'). הצפור השני המשולח על פני השדה סודו כסוד שעיר המשתלח רק שהשעיר ההוא לעזאזל וכאן לפורחות ואע"פ שהן לכח אחד אלו עופות ואלו בהמות שהבהמות לסמאל והעופות לשדים שהן טסין ופורחין באויר וזהו טעם אמרו על פני השדה הרמז לשדה של תפוחים כי משם קבלתם ומצאתי בתרגום יונתן בן עוזיאל ז"ל ויפטור ית צפורא חיתא על אנפי חקלא ויהי אין איטימוס ההוא גברא למלקי תוב בצורעא תייבא ציפורא חייתא לבייתיה ביומא ההוא וכן בנגעי בתים אמרו אין איטימוס ההוא ביתא למילקי תוב בצירעא תייבא תמן צפורא ביומא ההוא:

<הג"ה לבעבור שלא פירש הרב בנגעי בתים ראיתי להעיר על ענין זה הערה אחת דע אתה המעיין כי כמו שיש י' צורות אלהיות מצד הטהרה כן יש דוגמתם מצד שמאל בסוד כי זה לעומת זה וגו' וכל אחד משפיע על דוגמתו בעולם וכשהיו אותם הז' עממים כגון הכנעני וכו' בונין בתיהם היו בונים ע"ש אותו הכח של אותה הספירה של צד שמאל והיה אותו הכח מתפשט ומשפיע באותו הבית וע"ז רמז שלמה המלך ע"ה "הוי בונה ביתו" וגו' וכשבאים ישראל היו נראים אותם הנגעים בבתים לפי שידוע שכשהכלים מזוהמין ובלעו זוהמא בהציץ השמש עליהם אזי מראים זוהמתם יותר ונפלט לחוץ מה שבלעו בתוכם וכשהם נקיים מתנוצצים יותר ולכן צוותה תורתינו הקדושה להרוס הבנין

והיסוד כדי להסיר אותו הכח הטמא מכל וכל ולבנות בנין חדש ואבנים אחרות בשם הש"י ולהדבק בעץ החיים ולא באילנא דמותא וכשמתפשט אותו הכח אזי מעפש האויר ומפסידו ובסיבת זה היה פועל בדומם ג"כ שהיה נכנס בד' יסודות ומפסיד הרכבתן ובהאיר האור הזך הטהור היו פולטים הזוהמה של הג' נגעים של שא"ת וספח"ת ובהר"ת הרמוזים לשלשה אבות הטומאה של צד שמאל. והמשכיל יבין וברוך שהבדילנו מן הטועים. ע"כ הג"ה>:

וכבס המטהר את בגדיו וגו'. והיה ביום השביעי יגלח את כי שערו וגו'. טעם כבוס בגדי המצורע וטהרתו במים להעביר רוח הטומאה מעליו כמה שפירשתי. וטעם גילוח שערו תבין מסוד והעבירו תער על כל בשרם כי צריך להכניע כחות הטומאה השופעת עליו וטעם קרבנותיו ידוע ממה שקדמנו:

ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב. וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וכובס במים וטמא עד הערב. הטעם להיות שכבת זרעו של אדם מטמאה כי היא כמו המת המסתלק משם הנשמה שהיא חלקו של הב"ה. וכבר ידעת עונש המוציא שכבת זרע לבטלה שהוא כמו הורג את הנפש שנאמר שוחטי הילדים (ישעיה נז ה) ואמרו רז"ל אל תקרי שוחטי אלא סוחטי כי לא ניתן השפע הזה להוציאו מפי האמה כי אם בבת זוגו ואז שורה על הטפה ההיא נשמה טהורה הבאה מצד הקדושה אבל כשיוצא שלא כסדר שורה על הטפה ההיא רוח טומאה. ואמרו קצת מחכמי הקבלה כי השערות אשר סביב הערלה רומזים לכחות הטומאה אשר סביב הברית העליון וכשיוצא שכבת זרע לבטלה מתעטפים שם הרוחות ההם בהמציא להם מקום לחול שם:

ואשה כי תהיה זבה וגו'. כבר ביארתי כי הדמים הטמאים באים מהשמאל כי הם מזוהמת הנחש שהטיל בחוה וכל זמן שהווירידין ההם פתוחין כחות הטומאה משפיעין ואם תבוא שם נשמה תהיה מן הכחות ההם והן הן עזי פנים שבדור מוסף על זה ידעת כי הזכר והנקבה הם רמז לשני המאורות הרומזים למדת יום ומדת לילה והשמש לעולם בשלימותו שנאמר והוא כחתן יוצא מחופתו (תהלים יט ו) אבל הירח שהיא כנגד האשה העליונה מקבלת תוספת וחסרון וחדוש בכל חדש וחדש ולפעמים לובשת בגדים אחרים והכתם שנמצא בידה שאינו סר ממנו לעולם היא הזוהמה שהטיל הנחש הקדמוני בירח העליון ולעתיד תסור הזוהמא ההיא שנאמר ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג ב). וכבר הודעתיך כי כל הדברים העליונים ממציאים דוגמתם למטה. וטעם טבילה במ' סאה לא פחות. גם טעם מפני מה המים שאובין פוסלין את המקוה הוא סוד גדול

לבעלי הקבלה כי האשה הדבקה בבן זוגה ולא קבלה מאחר נותנת כח בשכינה המקבלת מצינור הצדיק לא מים שאובין הבאים ממקום אחר ולפיכך המשכת המים בצינור מותר כי הוא כעין דוגמה של מעלה אף כי הם מי גשמים מפני שהגשמים הבאים מן השמים לארץ הן העונה של מעלה הבאה דרך הצנורות הטהורות. אמנם אם הם שאובים הם מרוח הטומאה ולפיכך פוסלין את המקוה ואיך תטהר האשה בהם. הנה לך טעם פסלות השאובין גם טעם פסלות החציצה תבין כי צריך כל גופו שיהא עולה בהם. אמנם טעם מ' סאה איני רשאי לכתבו והמשכיל יבינהו מפסוק ויהי שם עם י"י ארבעים יום וארבעים לילה. בכל יום למד סאה אחת מן השפע היוצא מן הברית העליון ששיערו ארבעים סאין והמשכיל יבין. ועונש הבא על הנדה אמרו קצת מן המקובלים האחרונים כי יבוא בגוי שמשמשין בנדות כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו. ואם קבלה נקבל והשם יודיענו איזה הדרך ישכון אור. וסוד חטאתה הוא כי האשה סחטה ענבים וכבר פירשתי:

אחרי מות

ויאמר יי' אל משה דבר אל אהרן אחיך וגו'. כבר ביארנו חטא בני אהרן וזהו אמרו כי בענן אראה על הכפורת. רמז לענן הכבוד שהוא על הכפורת ממש ולא יכנס בלעדה זהו בזאת יבא אהרן וכבר פירשתי מלת זאת ואמרו רז"ל בויקרא רבה ר' יודן פתח קרייה בכהן גדול בכניסתו לבית קדש הקדשים חבילות חבילות של מצוה יש בידו בזכות התורה שנקראת זאת שנאמר זאת התורה פירוש תורה שבעל פה. בזכות המילה שנאמר זאת בריתי (ישעיה נט כא) פירוש סמך זאת אל הברית. בזכות שבת שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת (ישעיה נו ב) פירוש לכלה הכלולה. בזכות ירושלים שנאמר זאת ירושלם (יחזקאל ה ה') פירוש ירושלם של מעלה. בזכות השבטים שנאמר וזאת אשר דבר להם אביהם פירוש השכין עליהם המדה הזאת. בזכות יהודה שנאמר וזאת ליהודה פירוש כי אליו המלחמה שנאמר ללמד את בני יהודה קשת (שמואל ב א':י"ח חי). בזכות כנסת ישראל שנאמר זאת קומתך דמתה לתמר (שה"ש ז ח') פירוש כי התמר כלול זכר ונקבה. בזכות מעשרות שנאמר ובחנוני נא בזאת (מלאכי ג י') פירוש כי היא העשירית והמעשר כנגדה. בזכות התרומה שנאמר וזאת התרומה פירוש כי היא התרומה. בזכות הקרבנות שנאמר בזאת יבא והסוד שיכוין ליחדה בבנין ייחוד שלם כי אין להכנס בלעדה כי לא היה מפיק מצרכיו כלום שנאמר אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך (שה"ש ו א') כלומר שלא נוכל להשיגו רק עמך:

כתונת בד קדש ילבש וגו'. אמרו בויקרא רבה כשירות של מעלה כך שירות של מטה מה שירות של מעלה ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים כך שירות של מטה כתונת בד קודש ילבש. א"כ סודם הוא כמו לבוש הבדים ולכך הודיע כי בגדי קדש הם כי היותם בד רמז לתפארת שעולה בד בבד רמז לחוט של חסד המשוך עליו ועל כן היו בגדים לבנים ועבודת היום בבגדי לבן. וכן מראות סוסים לבנים כי המראה ראייה למחשבת השם על ברואיו. וטעם ורחץ במים ידוע כי הם בגדי קדש ויונתן תרגם בגדי קדש הם לבושי קודשא אינון ברם בלבושי דדהבא לא יהא עליל מטול דלא ידכר חובא דעגלא דדהבא: ונתן אהרן על שני השעירים גורלות וגו'. סוד העזאזל נשגב מאד אמנם רז"ל ביארו סודו וטעמו:

ספר הזוהר [פקודי רל"ז ב'] וכך הוו ישראל עבדי דהוו ידעי רזא דא כד שראן לאתקדשא בקדושא עילאה ביומא דכפורי. <תרגום - וכך היו ישראל עושים שהיו יודעים סוד הזה כשהתחילו להתקדש בקדושה עליונה ביום הכפורים>. הוו מסתכלי מיד למיהב חולקא להאי אתר ולמיהב ליה חולקא בינייהו בגין דלא ישתכח מקטרגא עלייהו. <היו משגיחים מיד לתת חלקו למקום ההוא ולתת לו חלק ביניהם כדי שלא ימצא מקטרג עליהם>. ולא ייתי לאדכרא חוביהון דישראל. <ולא יבוא להזכיר עוונותיהם של ישראל>. דכמה חבילין וכמה משיריין אינון דאזמנון לנטלא מלה מיניה כד אתי לקטרגא. <שכמה אגודות וכמה מחנות הם המוכנים לקחת הדבר ממנו כשיבוא לקטרג>. זכאה חולקיה דמאן דיכיל לאשתזבא דלא ידכרון חובוי לעילא ולא ישגחון עלוהי לביש. <אשרי חלקו של מי שיכול להשמר שלא יזכרו עוונותיו למעלה ולא ישגיחו עליו להרע>. ולזה רמז הפסוק מדיינים ישבית הגורל ובין עצומים יפריד (משלי חי חי') וכתיב י"י הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה (תהלים קכ ב) ובפסוק מה יתן לך ומה יוסיף לך (שם) נרמז מאמר רבותינו ז"ל ומאי מרווח יצר הרע וכו':

ובפרקי רבי אליעזר הגדול ז"ל אמר רבי זכריה אמר סמאל לפני הקב"ה רבונו של עולם על כל אומות העולם נתת לי רשות ועל ישראל אי אתה נותן לי רשות. אמר לו הרי יש לך רשות עליהם ביום הכפורים אם יש להם חטא ואם אין אין לך רשות עליהם לפיכך נותנין לו שוחד ביום הכפורים שלא לבטל קרבן ישראל שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב"ה קרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר חטאת וכל עונותיהן של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו. ראה סמאל שאין להם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקב"ה רבש"ע יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת בשמים מה מלאכי השרת אין להם אכילה ושתייה כך ישראל ביום הכפורים מה מלאכי השרת

יחפי רגל כך ישראל יחפי רגל מה מלאכי השרת אין להם קפצין כך ישראל עומדין על רגליהם ביום הכפורים. מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא אף ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים. מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים. הקב"ה שומע עדותן של ישראל מקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל כל עם הקהל יכפר שנאמר וכפר את מקדש הקדש. ופירוש מלת עזאזל אמרו ביומא שמכפר על מעשה עוז"א ועזא"ל וכבר רמזתי ענינם בפרשת בראשית ויש מפרשים שכחו ועיזוזו מהשכינה הנקראת אל. ושים לבך בשם סמאל כי הוא ממונה על פשע וחטאת והרהורים רעים והצבע שלו אדום והכוונה בכל אלו ענינים היא כדי שישלימו ישראל להם כל המדות ולא יהיה להם מקטרג בעת דינם כי מדת הדין נתמנית לבקש דין מלפני יי' יתברך על כל החטאים על כן צריך לחלוק לה כבוד והן נקראין מלכים ושמותיהן בני מלכים ועל כן תקנו בשמנה עשרה ותהי לרצון תמיד מפני שאין לנו קרבן לכפר על עונותינו אנו יראים שלא ישלוט בנו מקטרג לכן נקדים בבקשה שתהי לרצון. אך מה שתקנו בסוף התפלה יהיו לרצון אינו מזה הענין רק לייחד הכל באין סוף שלא יהיה דומה לקציצה בנטיעה כי הרצון הוא סבת כל דבר וסיים בגאולה באמרו יי' צורי וגואלי (תהלים יט טו) כענין נעוץ סופו בתחלתו:

וכתב הרב הגדול ז"ל וזה סוד הענין כי היו ישראל עובדים אלהים אחרים והם המלאכים ועושין להם קרבנות והם להם כריח ניחוח כענין שנאמר ושמני וקטורתי נתת לפניהם (יחזקאל ט"ז:י"ח חי') ואתה צריך להתבונן בכתוב במקרא ובמסורת. פירוש לפיכך כי כתיב נתתי ביו"ד וקרינן בלשון נקבה בלא יו"ד וכן ונתתהו לפניהם לריח ניחוח וקרי ונתתיהו והוא מאמר התפארת לעטרת והבן זה. וכבר שאל ה"ר שם טוב את החסיד ה"ר יצחק שגם המלאכים היה להם ליענש בהיותם מקבלים מה שאינו ראוי להם ומתקרבים לעובדיהם לתת עליהם היום ברכה ולא עוד אלא שהיה להם להתרחק ולמחות בידם ולהודיעם שהם תחת אדון הכל ומלכותו בכל משלה ולהזהירם כאשר אמר המלאך למנוח אם תעצרני לא אוכל בלחמך ואם תעלה עולה לה' תעלנה (שופטים יג טז) והרב ז"ל השיב לו כי כן הוא ועל זה נאמר יפקוד השם על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא). ונחזור לדברי הרב ז"ל והנה התורה אמרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החורבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו מאצילות כחו יבא חורבן ושממון כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחורבן והכלל שהוא נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומות הוא עשו שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן

הבהמות השעירים והעיזים. וחלקו עוד השדים הנקראים מזיקים בלשון רז"ל ובלשון הכתוב שעירים כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר ואין הכוונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה כוונתינו לעשות רצון בוראינו שצונו בכך והמשל כמי שעושה סעודה למלך וצוה לאיש העושה הסעודה תן מנה אחד לפלוני עבדי שאין עושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו עשה עמו רק הכל נתן למלך והמלך נתן פרס לעבדו ושמר זה מצותו ועשה לכבוד המלך כאשר צוהו. ואמנם המלך לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין מן הסעודה ההיא שיספרו בשבחו ולא בגנותו וזהו טעם לגורלות כי אילו היה הכהן מקדיש אותו בפיו לעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני יי' פתח אוהל מועד כי שניהם מתנה לה' והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבא מאת השם הוא הפיל להם וידו חלק להם כענין שנאמר בחיק יוטל את הגורל ומיי' כל משפטו (משלי טז לג) וגם אחר הגורל היה מעמידו לפני הש"י לכפר עליו לומר שהוא שלו ואין אנחנו מכוונים בשילוחו אלא רצון השם כענין יעמד חי לפני יי' לכפר עליו ולכך לא נשחט אותו אנחנו כלל ותרגם אונקלוס לשמא דיי' ולעזאזל כי האחד לשם יי' והשני לעזאזל לא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו רז"ל חוקותי דברים שהשטן ויצר הרע מקטרג עליהן ואומות העולם משיבים עליהם כגון לבישת שעטנז ופרה אדומה ושעיר המשתלח לא מצאו בקרבנות תשובה לאומות העולם עלינו כי הם לאשי יי' אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושים מעשיהם וגם בפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה ועניינה דומה לשעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה כענין שנאמר לעתיד את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג ב):

ומזה תבין טעם בכבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה ומה שהזכירו רז"ל בכבוס בגדים של פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים עכ"ד הרב ז"ל. ולפי הנראה לי מספר הזוהר אשר אין כוונת השילוח לסמא"ל רק למדת הדין אשר משם מקבל שפע סמא"ל ולפי זה לא נצטרך למה שאמר הרב ז"ל ואין הכוונה שיהיה הקרבן ממנו אליו חלילה כי כבר ידעת ענין מדותיו של הב"ה אך צריכים אנו לומר כי כולן נוטלין פרס מאת המלך יתברך ובמסורת כתיב וגורל אחד לעזאזל (ויקרא טז ח) וגורל לבוזזינו (ישעיה יז יד) לכך ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא) ודע כי בהתגלות רצון העליון אז הוא עת רצון העליון ואין מקום למדת הדין להשטין ולקטרג ובהתגלותו נותן פרס לכל כח כפי מה שהוא שאילו היו כל הכחות שבעולם עומדים על משמרותם כפי תקון הבריאה שסדרם הש"י היו הכחות הפנימיים בפנים והחיצונות בחוץ אין שטן ואין

פגע רע כי כל מעשה האלהים עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע אמנם כשנתקלקלו הצינורות ונתהפכו הסדרים נכנסו החיצונים בפנים ויצאו הפנימיים לחוץ:

ודע כי כל זה העניין נרמז בספורי יעקב ועשו כי העזאזל נרמז באמרו אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ונהפך הקטיגור סניגור ומליץ בעדנו ורוצה שכחותיו יהיו לעבודתינו באמרו אציגה נא עמך מן העם וכל היום ההוא מליץ טוב על ישראל שנאמר וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה הוא שעיר העזאזל שנתנו לו זהו שנאמר באפס עצים מכבה אש ובאין נרגן ישתוק מדון (משלי כו כ'). ויעקב נסע סכותה כי ישראל טרודים בסכות מיום כיפור עד החג רמז לסוכת דוד כמו שנפרש במקומו בגזירת האל. ולמקנהו עשה סכות רמז לע' פרים המקריבים עבור שבעים אומות כאשר נפרש בגזירת האל. ואמרו רז"ל על העזאזל לא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה איברים איברים והנה ענינו דומה לעגלה ערופה והבן זה. ויש אומרים כי לכך נתכוון אמציה כשהשליך בני שעיר ואדום מראש הסלע:

וטעם וכסה ענן הקטורת וגו'. כסוד פן יהרסו שאינו דרך כבוד לראות במכוון לו כאשר יתבאר בסוד ישת חשך סתרו (תהלים חי יב) ולא יבאו לראות ואין להקשות מאותו שמצאו כף רגל עגל בין כתיפיו כי שימש שלא כדין. וטעם ולפני הכפורת יזה שבע פעמים ידוע בסוד השביעיות. ואמרו רז"ל כי היה מונה אחת עם כולן רמז לקצה הפנימי המקיימם. וטעם וכל אדם לא יהיה באהל מועד הוא כעניין ונטיל ברכאן בחשאי. כי אין ברכה מצוייה רק בדבר הצנוע ואמרו רז"ל בירושלמי כל אדם אפילו אותם שנאמר בהם ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א י') לא יהיה וכו'. בשנה שמת בה שמעון הצדיק אמר להם בשנה זו אני מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם בכל שנה ושנה זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויוצא עמי שנה זו בא לבוש שחורים נכנס עמי ולא יצא עמי אמר ר' אבהו ומי אומר שאדם היה אלא שהקב"ה וכבודו נכנס עמו ויוצא עמו כל זה הוא כדי שיתייחד העבד עם אדוניו ביחוד בלתי אמצעות אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם וכבר רמזתי זה במצות הפעמונים. והבן כי לא הורשה שום אדם ליכנס שם רק כהן גדול אחת בשנה:

ובספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ו ב'] ובגיני כך לית רשותא למיעל בר כהנא רבא דאתי מסטרא דחסד. <תרגום - ומשום זה אין רשות ליכנס לקדש הקדשים רק כהן גדול הבא מצד החסד>. בדיל דלא עאל להההוא אתר דלעילא אלא ההוא דאיקרי חסד. <משום שאינו נכנס למקום ההוא של מעלה אלא אותו שנקרא חסד>. ועייל בקדש הקדשים. <שנכנס בקדש הקדשים>. ומתבסמת נוקבא ומתברכת. <והמלכות מתבשמת

ומתברכת>. ומההוא חסד עייל לקדש הקדשים. <ומאותו חסד נכנס לקדש הקדשים>. כי שם צוה יי' את הברכה וגו'. <שכתוב "כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם">. האי איקרי קדש וכל קדשים דדכורא עיילין תמן. <המקום הזה נקרא קדש וכל הקדשים של הזכר נכנסים שם>. וכולהו אתיין מרישא עילאה. <וכולם באים מראש העליון>. ונגיד ההוא ברכה בכל שייפי גופא. <והברכה ההיא נמשכת לכל איברי הגוף>. ע"ד אינון דאיקרון צבאות דמתמן נפקין כלהו צבאות עילאין ותתאין וכו'. <ועל כן הם נקראים צבאות שמשם יוצאים כולם צבאות עליונים ותחתונים:

ויצא אל המזבח אשר לפני יי' וכפר עליו וגו' וטהרו וקדשו מטומאת בני ישראל. המזבח העליון שהוא רצון הוא לפני יי' ממש וצריך לכפרה בשביל עוונותיהן של ישראל זהו וטהרו וקדשו מטמאות בני ישראל וכן יעשה באהל מועד והבן זה. ודע כי על כן נקרא היום הזה כפורים לא כפרה כי מיעוט כפורים שנים כפרת כנסת ישראל של מעלה שנטמאת בעונותיהן של ישראל וכפרת ישראל שלמטה וכן הוא אומר ובפשעכם שולחה אמכם (ישעיה ג א'). ועל כן כתיב כי ביום הזה יכפר עליכם אכפר לא כתיב אלא יכפר ר"ל כי עם היום הזה הנקרא תשובה יכפר עליכם היודע סוד זה יבין כמה גדול כח התשובה וכמה עולמות מתקן:

וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי וגו'. טעם הסמיכה פירשתי וטעם והתודה עליו כי יוליכם עמו אל ארץ גזרה. ובספר הזוהר (נח ס"ד ב) ההיא אימרא או כשבה או שעירה דקרבין איצטריך עד לא אתקריב במדבחא. <תרגום - אותו האיל או כשבה או שעירה שמקריבים צריך לפרש עליה מטרם שמקריבים אותה על המזבח>. לפרשא עלה כל חטאין וכל רעותין בישין לאתוודאה עלה. <לפרש עליה כל החטאים וכל הרצונות הרעים להתוודות עליה>. וכדין ההיא אתקרי בהמה. <ואז נקרא הקרבן ההוא בשם בהמה>. בכלא בגו אינון חטאין. <בתוך כל אלו החטאים>. וההוא רעותא דסלקא עלה מגו חטאין בישין והרהורין בישין כגוונא דקרבנא דעזאזל. <ואותו הרצון עולה עליה מתוך חטאים רעים והרהורים רעים כמו הקרבן של עזאזל>. דכתיב והתודה עליו את כל עונות בני ישראל. <שכתוב בו "והתודה עליו את כל עונות בני ישראל">. וזהו טעם ונתן אותם על ראש השעיר החי ויונתן בן עוזיאל תרגם ויתן יתהון בשבועה אמירא ומפרשא בשמא רבא ויקירא על ריש צפירא ויפטור בה גבר דמזמן מן אשתקד למהך למדברא דצוק דהוה ביה חרורי ויפטור גברא ית צפירא למדברא דצוק ויסוק צפירא על טורא דבית חדודי וידחיניה גו רוחא זיקא מן קדם יי' וימות. ושלח ביד איש עתי נרמז כאן סוד גדול:

ספר הזוהר [פקודי רל"ז א'] אמר שם תא חזי אית מאן דעבד חרשין והא לא אצלח בידוי. <תרגום - בוא וראה יש מי שעושה כשפים ולא מצליח בידו>. דהא לעובדין אלין גבר מתקנא איצטריך. <כי לעובדות אלו צריך לאיש מתוקן>. תא חזי מבלעם דאיהו הוה מתקנא לאינון חרשין דיליה לאצלחא בידוי. <בוא וראה מבלעם שהוא היה מתוקן לאלו הכשפים להצליח בידו>. דכתיב ונאם הגבר שתם העין. דחד עינא סתים תדיר. <שכתוב "נאום הגבר שתום העין" כי עין אחת שלו היתה סתומה תמיד>. וחיזו דעינוי לא הוה באורח מישור ומומא הוה ביה בעינוי. <ומראה עינו לא היה בדרך הישר מום היה בו בעיניו>. כתיב ושלח ביד איש עתי המדברה זמין בכולא חיזו דעינוי דלא אתכשר. <וכתוב "ושלח ביד איש עתי המדברה" יהיה מזומן לגמרי שמראה עיניו לא יהיה בדרך הישר>. אבל רוחא דקדשא מאן דאשתמש בהדיה מה כתיב כל איש אשר בו מום לא יקרב. <אבל רוח הקדש מי שישתמש בו מה כתוב "כל איש אשר בו מום לא יקרב">.
וכבר רמזתי זה בפסוק מכשפה לא תחיה:
ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה וגו'. אמרו רז"ל בבראשית רבה ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר את כל עונותם עונות תם. וזה ידוע מכח יעקב ועשו. וטעם שלוחו למדבר ידוע כי שם מקומו וזהו אל ארץ גזרה ואמרו רז"ל מהו אל ארץ גזרה שגזרתי שיהיו הפורעניות כלם הראויות לבא על בני הולכות שם. וזהו טעם לכיבוס בגדי המשלח וטהרתו במים משום דכתיב והיה מחניך קדוש:
ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת וגו' יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש את עורותם וגו'. כבר ידעת סוד הנשרפים בחוץ כי הם חלק מדת הדין ומזה הטעם השורף אותם טעון כבוס בגדים:
והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו וגו'. ידעת סוד החדש השביעי מסוד השביעיות וטעם בעשור לחדש רמז לעשר מאמרות שיתעלו כולם לתשובה ועל כן נקראים ימי תשובה תשובה ממש ומכאן תבין סוד תפלת היום:
תענו את נפשותיכם יש לך להתעורר במה שרמזתי לך בסוד הקרבן כי יש כחות אלהיות ידועין לאכל הקרבן מתוך האש וכנגדן יש איברים באדם למטה אוכלין חלבו ודמו וצריך לאדם ביום התענית לכוון רוחו ונשמתו לדברים האלה ולכוון עצמו לפני ה' יתעלה כאילו הוא מזבח כפרה מוכן לפניו. ושיקבלו ממנו תמורת קרבן ועל כן תקנו רז"ל שיאמר אדם בתעניתו שיחשב חלבי ודמי. מדרש רות (זוהר חדש פ' ט"א) רבי נחוניא בן הקנה אומר לחכמים בני חייכם אין קרוב לפני המקום כלבו של אדם. <תרגום - רבי

נחוניה בן הקנה אמר וכו'>. וניחא קמיה יותר מכל קרבנין ועלוון דכל עלמא. <וטוב לפניו יותר מכל הקרבנות והעולות שבכל העולם>. מאן דיתיב בתעניתא וישויה לביה ורעותיה איהו מקרב קרבן שלים. <מי שיושב בתענית וישום לבו ורצונו לה' הוא מקריב קרבן שלם>. דניחא ליה לקב"ה קריב קמיה תרביה ודמיה וגופיה. <שטוב לפני הקב"ה שמקריב לפניו חלבו ודמו וגופו>. מקרב קמיה אשא וריחא דפומא. <ומקריב לפניו אש וריח שבהבל פיו>. וליבא ורעותא איקרי מזבח כפרה. <ולב ורצון נקרא מזבח כפרה>. קרבן איתפליג לכמה סיטרין לכמה חולקין. <הקרבן נחלק לכמה צדדים לכמה חלקים>. תעניתא דבר נש גופיה איתפליג לכמה סיטרין לכמה חולקין. <תעניתו של אדם נחלק לכמה צדדים לכמה חלקים>. קב"ה לא נטיל מכלא אלא לבא ורעותא. <והקב"ה לא לוקח מכולם אלא הלב והרצון>. ותלתא מלכין אינון בגופא מוחא ולבא וכבדא. <ושלש מלכים הם בגוף, המוח הלב והכבד>. מוחא אכיל מן כולא והוא יהיב לליבא. <המוח אוכל מכל ונותן ללב>. ליבא אכיל מן כולא והוא יהיב לכבדא. <הלב אוכל מכל ונותן לכבד>. הכבד הוא יהיב לכולא. <הכבד הוא נותן לכל>. שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים. והוא כדוגמת הים וכו'. <שנאמר "כל הנחלים הולכים אל הים" והוא כמו הים>. ויש מפרשים כי על כן נאסר ביום הכפורים אכילה ושתייה. והעינוי רמז לספירה הראשונה שהיא עשירית כשתמנה מלמטה למעלה שאין בה השגה ורעיון כלל מוסף על זה לפי הפשט טעם הענוי להכניע התאוות הגופניות כי מרוב אהבת הש"י וחמלתו על עמו תקן להם יום אחד בשנה לכפר על עונותם שלא תתמלא סאתם:

ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו'. הטעם בעבור שהיו ישראל במדבר מקום ממשלת מדת הדין העזה אסר להם שחוטי חוץ פן יטעו בה וזהו דם שפך והבן זה. וכבר פירשתי טעם ונכרת האיש מקרב עמו וההבדל שיש בין ונכרת האיש ובין ונכרתה הנפש אמנם אונקלוס לא רצה לומר כרת על הנפש ותרגם אנשא ההוא:

למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים על פני השדה והביאום לה' וגו' וזרק הכהן את הדם על מזבח יי' וגו'. אלו הפסוקים הם טעם לאיסור שחוטי חוץ כמו שפירשתי והבן אמרו על פני השדה הוא שדה של תפוחים שנהרג בו קין ועל כן צוה לאכול שלמים המטילים שלום בעולם:

ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים וגו'. כתב הרמב"ן ז"ל דע כי כאשר היתה הבריאה בתחלה במעשה בראשית בגוף האדם וכל בעלי חיים והצמחים והמתכות מד' יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהם גוף גם מורגש לכל חמש ההרגשות לעביו ולגסותו כך היתה יצירה מב' יסודות מן האש והאויר והיה מהם גוף איננו מורגש

ולא מושג לאחד מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה איננה מושגת לדקותה והגוף הזה הוא רוחני יטוש לדקותו באש ובאויר וכאשר ההרכבה בכל דבר סבת ההויה וההפסד במורכבים מד' יסודות כך היא במורכבים אלו משני יסודות כי בהתחברם יהיה בעל גוף חי ובהפרדם יהיה כמת לכן אמרו רז"ל ששה דברים נאמרו בשדים ג' כמלאכי השרת ג' כבני אדם ג' כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסין כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת ויודעין סלקא דעתך אלא שומעין מה שעתיד להיות. ג' כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם ופרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם וסבת המיתה הוא פירוד החיבור כי היא הסבה בכל המורכבים וסבת הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני האש והאויר והיסודות האחרים בו מעטים הוא טס ופורח וכל שכן אלו שאין בהם היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה ילכו ולא ייעפו וענין האכילה ללחוך מן המים והאש הריח??ת והליחות בענין שתלחוך המים והוא ענין ההקטרה אשר יעשו בעלי הניגרמנציאה לשד??ם וסבתה היושב אשר תיובש האש באויר בגופם וצריך להחזירו כאשר היא האכילה באדם להחליף מה שהותך ממנו. וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי בטיסתן באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו גם בעלי כנפים העתידות כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו בגזירת האל. ואלו ואלו אינם יודעין מה שעתיד להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודיעו בעתיד להיות בקרוב שיקבלו השדים בנגזר לבא ולכך תירגם אונקלוס יזבחו לשדים לא אלוה לשדים דלית בהון צרוך יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו שום היזק לעתיד לבא ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיע ברחוק שישמור ממנו האדם בדעתו והוא לשון ג"כ לא אל??ה כאילו אמר לא כח ממשלה כי אלהים לשון איילות אל הם יאמר שאין בשדים שום איילות ושום כח ולכך אין צורך בהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם. ע"כ דברי הרב הגדול ז"ל. ונראה לי כי יש בדברי רז"ל דברים שיורו כי אין בשדים גוף כלל מן היסודות. אמר במדרש ילמדנו אשר ברא אלהים לעשות רבי בנייה אומר אלו השדים שברא נפשותיהן עד שלא ברא גופם קדש את השבת והניחם ונשארו רוח בלא גוף והבא עליהם פטור וכו'. וזה המאמר עצמו הובא בספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ב ב'] בלשון אחר ובשעתא דכד בעי למיעל שבתא הוה ברי רוחין ושדין דעלמין. <תרגום - ובשעה שהשבת רצתה להכנס היה בורא רוחות ושדים בעולם>. ועד לא סיים לון עד דאתת מטרוניתא בתקונוי ויתיבת קמיה אנח לאינון בריין ולא אשתלימו. <ומטרם שגמרם עד שבאה המלכה בתקונים שלה וישבה לפניו הניח אלו הבריות ולא נשלמו>. נראה מכוונתם שאין בהם גוף כלל רק הם כחות

נאצלות ממדת הדין ועליהם נאמר עושה שלום ובורא רע (ישעיה מה ז) ונקראין שדים כי הם שודדים המערכות עליונות כענין שאמרו בכשפים שהן מכחישין פמלייא של מעלה וכו' ולפעמים לובשין גון שישתער לב הרואה אותם כענין שאמרו רז"ל אינהו אדמויי אדמו ועל כן מקומם היא בחרבה וגם בבית הכסא והבן זה והשתוקקותם היא להדבק אצל תלמידי חכמים כדאיתא כי הם תאבים להדבק בתלמידי חכמים כאשה המשתוקקת לבעלה וכשדה בית השלחין הצמאה למים כי יש בהם פרצוף חמור כתיקון המרכבה העליונה והבן זה ומטעם זה לא נעשה מהם גוף שלם והמשכיל יבין. על כן המתעסק בהם רוח טומאה שורר עליו מחוץ למחנה מושבו:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ג ב'] תנא כל אילין כתרין דלא אתכלילו בגופא כולהו רחקין. <תרגום - למדנו כל אלו הספירות שלא נכללו בגוף כולם מתואבים>. מסאבין ומסאבין כל מאן דמקרב לגבן למנדע מנהון מילין. <טמאים ומטמאים כל מי שיקרב אליהם לדעת דברים מהם>. תאנא מאי תאובתא דלהון. <למדנו מהי תאותם של הקליפות>. לגבי תלמידי חכמים. <לתלמידי חכמים>. משום דחמאן בהו גופא קדישא ולאתכלל בהו בההוא גופא. <משום שרואים בהם גוף קדוש ורוצים להתכלל בהם באותו גוף>. ואיתימא אי הכי הא מלאכין קדישין דליתיהון בכללא דגופא. <ואם תאמר אם כן הרי המלאכים הקדושים שאינם בכלל גוף>. לא. <לא>. דח"ו אי הוו לבר מכללא דגופא לא להוון קדישין ולא מתקיימין. <שחס ושלום אם היו לחוץ מכלל גוף הקדוש לא היו קדושים ולא היו מתקיימים>. וכתיב וגויתו כתרשיש וכתיב וגבותם מלאות עינים. <כי כתוב "וגוייתו כתרשיש" (דניאל י ו') וכתוב "וגבותם מלאות עינים" (יחזקאל א ח')>. והאיש גבריאל כולהו בכללא דאדם בר מהני דליתיהון בכללא דגופא. <"והאיש גבריאל" שכולם הם בכלל אדם חוץ מאלו שאינם בכלל גוף>. דאינון מסאבין ומסאבין דיקרב בהדייהו. <שהם טמאים ומטמאים כל מי שיקרב אצלם>. ותאנא כולהו מרוחא דשמאלא דלא אתבסם באדם. <ולמדנו כולם נמצאים מרוח שמאל שאינו נמתק באדם>. ונפקין מכללא דגופא קדישא דלא אתדבקו ביה משתכחין. <ויצאו מכלל גוף הקדוש ולא נתדבקו ונמצאים בו>. ובגיני כך כולהו מסאבין ואזלין ושאטין בעלמא. <ומשום זה כולם טמאים והולכים ומשוטטים בעולם>. ועאלין בנוקבא דתהומא רבא. <ובאים בנקב התהום הגדול>. לאתדבקא בההוא דינא קדמאה דנפק בכללא דגופא דאיקרי קין דלתתא. <להתדבק בדין הראשון היוצא מכלל הגוף הנקרא קין שלמטה>. ושאטן כל עלמין ופרחן ולא מתדבקן בכללא דגופא. <והם מעופפים ומשוטטים בכל העולם ופורחים ואינם מתדבקים בכלל הגוף>. ובגיני בך אינון לבר מכל משריין דלעילא ותתא.

<ומשום זה הם לחוץ מכל המחנות שלמעלה ושלמטה>. כמסאבי דכתיב עליה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. <והם טמאים בהם כתוב "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו">. מזה המאמר מוכיח כי כוונת רז"ל כי המלאכים אף כי הם שכל גמור לובשין צורה לפעמים אף בהיותם למעלה וזהו מאמרם בספר היכלות על המלאכים ומתעטפים כסות אש לבנה וכו' והבן זה:

וכן אמרו בפירקי ר' אליעזר מפורש המלאכים שנבראו ביום שני כשהן נשלחין בדברו הן נעשין כרוחות וכשהן משרתין לפניו הן נעשין כאש שנאמר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תהלים קד ד) ומעתה אין צורך להפך דברי תורה לחכמה יונית והבן זה כי הוא עיקר גדול אף כי זה המאמר לפי דעתי רמז כי אין אצילותם מעשר ההויות הקדושות רק ממדרגות הטומאה ועל כן אמרו בהם רז"ל שנבראו בין השמשות ולא היו בכלל העשר מאמרות והבן זה. והבן אמרו חקת עולם תהיה זאת להם לדורותם וכבר ידעת פירוש חוקת וזאת ועל הזכירה כאן באזהרת השדים והבן זה:

ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני וגו'. אחרי שהזהיר על עבודת השדים והזביחה להם הזהיר על הדם כי רוב הקטרותה הוא מדם ועל כן נקראת עבודתה ניגרמנציאה שם ההקטרה שעושין המכשפים לקרב ולחבר להם השדים ובדם האדם הוא קרוב יותר ופירוש המלה הוא נגר שם לדם האדם הנגר מנציאה שם ההקטרה הנקראת כך. מוסף על זה הוא כי החלב והדם מיוחדים לגבוה מן המעטים שכתבתי למעלה ואם יאכל אדם ממנו תפגע בו מדת הדין כענין ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כי לוקח חלקה. וטעם הכרת פירשתי כי הוא כענף הנכרת משרשו. ופירש טעם איסור אכילת הדם:

כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם כי הדם הוא בנפש יכפר. אמרו כי נפש הבהמית היא בדם ועל כן הדם הוא למזבח לתת לה חלקה ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז). ואמרו רז"ל כל מראה אדמומית מכפרין ומכשירין וחייבין בכסוי רוצה לומר כל זמן שיש בדם המעורב במים מראה אדמומית מכפר בזריקה ומכשיר הזרעים וחייב בכסוי והבן זה היטב:

ואיש איש מבני ישראל אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וגו'. סוד כיסוי הדם הוא לחלק לה כבוד למדת הדין אחרי שאין דמן של אלו נזרק על המזבח וגם כדי שלא תשלוט הפך ארץ אל תכסי דמי (איוב ט"ז:י"ח חי'). ויש עוד לפרש שלא יתקבצו שם כחות המומאה והשדים שהדם הוא מזונם כמו שאני עתיד לפרש בטעם לא תאכלו על הדם. עוד יש לפרש בעבור כי שפיכות הדם הוא דבר שנוי אצל הקב"ה ומדת

הדין מקטרגת עליו כענין ונפש חללים תשוע (איוב כד יב) צוה השם יתעלה ויתברך כשנעשה בהיתר לכסותו שנאמר ועולתה קפצה פיה אמנם בהפך נאמר כי נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות (יחזקאל כד ח) וכתיב וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה (ישעיה כו כא):

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני יי' אלהיכם. הזכיר לשון דבור ואמירה ואמר גם כן אני יי' שהרמז בהם להקב"ה ולשכינת עוזו. ואמר כמעשה ארץ מצרים כשבא להזהיר על איסור העריות אמר כמעשה ארץ מצרים וגו' להורות כי טעם איסור העריות שלא ללכת אחרי הפעולות הנשפעות ממדת הדין כמו שנפרש לאחד מן הפירוש:

ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני יי'. תרגם אונקלוס וייחי בהון לחיי עלמא. כי העיקר אצלינו שכר המצות בהאי עלמא ליכא רק לאחר פטירה הצדיק יכנס למלכות הנקראת ג"ן ומקביל פני שכינה ושם תעמודנה כל הנשמות כל אחת כפי מעשיו עד תחיית המתים ויום הדין ואחרי כן יזכו הזוכים לחיי העולם הבא שהוא גמול האחרון. ודע והאמן כי כמו שנתחלקה הארץ בקבוץ כל ישראל כך קבוץ כל הנשמות אחר יום הדין תתחלק להם נחלת העולם הבא כל אחד כפי הראוי לו שנאמר זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה. וכתיב זאת נחלת עבדי יי' (ישעיה נד יז) וידעת פירוש זאת. ודע כי הזוכין לעולם הבא אינן יודעין בפירוש עד יום הדין שבאותו היום יתפרשו בשמות שנאמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו' (דניאל יב ב) אמנם יש צדיקים גמורים שמכריזין עליהם קודם יום הדין פלוני מזומן לחיי עולם הבא כגון רבי עקיבא וחבריו ועליהם אמר רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בני עליה והם מועטים. וכתב הרב הגדול ז"ל ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם כל העושה המצות שלא לשמה על מנת לקבל פרס בעולמו יחיה בהם בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים ובכבוד ועל זה נאמר ובשמאלה עושר וכבוד (משלי ג טז) ופירשו למשמאילים בה עושר וכבוד וכן אשר מתעסקים במצות על מנת לזכות בהן בעולם הבא שהן העובדין מיראה זוכין בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים ונפשם בטוב תלין. והעוסקין במצות מאהבה כדין וכראוי כענין הנזכר בתורה בפרשת אם בחוקותי והשיג לכם דיש את בציר ובציר וגו' יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהגו של עולם ובחיי העולם הבא זכותם שלימה שם והעוזבים כל ענייני העולם הזה ואינן משגיחים עליו כאילו אינן בעלי גוף וכל כוונתם ומחשבותם בבוראם בלבד כאשר היה הענין באליהו וחנוך בהדבק נפשם בצור הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב מאליהו וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובני העולם הבא העומדים בתחיית המתים ולכן יאמרו הכתובים

בשכר המצות למען יאריכון ימיך למען תחיה והארכת ימים כי הלשון יכלול כל מיני החיים כפי הראוי בכל אחד. עכ"ד ז"ל:

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני י"י. טעם איסור העריות אין לבעלי הקבלה דבר מקובל בו. רק קצתם אמרו כי הטעם שלא להשיב דבר הנפרד לשרשו והענף לעקרו כי מאחר שאנחנו כולנו סבה אחר סבה נמצאים זה מזה אין לעשות הענפים המתפשטים אילך ואילך שורש בפני עצמו כי הקרובים הם הענפים המתפשטים מן השורש ויש להם לקבל לחות מן הענפים אחרים לא מעצמם כי היה מתייבש. והבא על הערוה גורם יבשות הענף ההוא מהמרכבה עליונה אבל קין לא נאסר באחותו כי לא היו סבה אחר סבה כי מכח עליון נוצרו ז' כנגד ז' ימי בראשית. ויש מן האחרונים שאמרו בסוד העריות כי הטעם הוא כטעם סוד העבור שלא יכרת שם המת ממשפחתו וראה הש"י ברוב חכמתו איזה מקום מנוחתו ואמרו לקרוביו כי לפעמים יבא בזכר ואם לא זכה יבא בנקבה ושמא יבא על אביו ובנו ואחיו ודודו וזה טעם ערות אביך וערות אחי אביך המדבר בזכרים:

אמנם הנראה לי מדעת רז"ל בספר הזוהר שכבר הבאנוהו עוד למעלה כי הטעם הוא בעבור שאצילותו ממדת הדין אין לנטות אחרי הפעולות הנאצלות משם וכבר רמזנו זה בענין אלופי עשו. ויש עוד מן האחרונים שאמרו בטעם העריות ענינים אחרים וזו היא כוונתם כבר ידעת כי עשר ספירות נאצלות מאין סוף יתעלה ויתברך והן קרובות אליו יתברך ומשפיע בהן ומתייחד בהן. גם הודעתיך כי הפעולות של מטה פוגמין למעלה והבא על אחת מן העריות הוא משתמש בשרביטו של מלך כי במרכבה עליונה מצוי ייחוד הקורבה איש באחיו ידובקו ואמר כי הבא על אמו פוגם בבינה הנקראת אם הבנים גם בשכינה שהיא אם כל חי ולכך כתיב ערות אמך אמך היא שני פעמים ולא ניתן להשפיע בהן רק למלך הכבוד יתעלה והמשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה. הבא על אשת אביו פוגם בהוד בת זוגו של נצח הנקרא אב לצדיק והבא על אחותו פוגם בכנסת ישראל הנקרא אחות שנאמר באתי לגני אחותי כלה (שה"ש ה א') והבן אמרו מולדת בית או מולדת חוץ רמז לב' אחיות שיש בבתי גוואי שהם בינה וגבורה ולשני אחיות אחרות שהם בבתי בראי שהם הו"ד ומלכות. והבא על בת בתו פוגם בהוד שהוא בת הגבורה. הבא על בת בנו פוגם במלכות שהוא בת נצח הבא על שתי אחיות פוגם בהוד ומלכות אמנם יעקב אבינו ע"ה שאמר לו הקב"ה אתה אלוה בתחתונים הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך ואמר בהם לצרור לשון צרור המור כי הבא עליהם עושה קשר בצינורות המרכבה שלא ישפיע לבת זוגה. הבא על כלתו פוגם בהוד שהוא בת

זוגו של נצח בנו של חסד וגם פוגם בכלה העליונה. הבא על חמותו פוגם בגבורה שהיא חמות נצח. הבא על דודתו פוגם בגבורה והו"ד. הגבורה דודתו של נצח והוד דודתו של מלכות והם אחות אביו ואחות אמו הנזכרים בפסוק. הבא על אשת אחיו שיש לו בנים פוגם בהו"ד שהיא אשת נצח אח לתפארת ובנו צדיק ובתו מלכות. הבא על אשת אביו פוגם בגבורה אשת החסד. ואמר בעריות לא תגלה שהבא עליהם מגלה בת זוגו מחברתה. והנה העריות כלם רומזות לכחות של מעלה המקבלות מבת זוגם ולחכימא ברמיזא. ועל מה ששואלים העולם מפני מה אחי האב מותר באשת בן אחיו ובן האח אסור באשת אחי אביו ועוד מפני מה האדם מותר לישא בת אחיו ואסור באחות אביו תיאסר האשה להנשא לדודה כמו שנאסר האיש לישא דודתו הטעם בכולן כי המשפיע הוא למעלה מן המקבל וזה מותר אמנם בהפך ישתנו סדרי בראשית:

ומזרעך לא תתן להעביר למולך וגו'. סמך איסור העבודה זרה לאיסור הזנות כי עבודה זרה נדמית בכל מקום לזנות והוא מקנא אם אותם שנולדו לו יזנו אחר עבודה זרה וכל ענין עבודה זרה נמשל לניאוף ככתוב בספר משלי. והבן כי בהיות עשרת הדברות בשני לוחות והיו מכוונין חמש כנגד חמש היה מכוון לא יהיה לך כנגד לא תנאף נרמזה שם האמונה רעה שפשטה בעולם השם יעביר רוח הטומאה מן הארץ כדכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג ב) שלא תמצא אמונה בעולם שלא נרמזה בתורה אלא שתשובתה בצדה. ועבודת המולך היא עבודת האש תבין איסורו מטעם כתובת קעקע והטעם שלא יכניסו כחות הטומאה בהיכל הקדש והבן זה. וטעם ואת זכר לא תשכב כי אין הזוג שוה כי אם בזכר ונקבה שמשם קיום המין דוגמת משפיע ומקבל והעושה מן המשפיע מקבל משנה סדרי בראשית. וכמו שזיווג האיש בבת זוגו רומז על הייחוד כך זיווג שני זכרים כאילו עושה שתי רשויות. ומכאן תבין טעם ובכל בהמה לא תתן שכבתך כי אין לערב צורת אלהים עם צורת בהמה לעשות מן הקדש חול אל תטמאו בכל אלה וגו' הבן מלת אלה כי משם הטומאות באות ושם נטמאו הגוים ואמר אשר אני משלח כי אני הוא המשלח:

ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה. כבר ידעת כמה האריכו רז"ל בספור שבח ארץ ישראל בסוף כתובות עד שאמרו כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה הטעם הוא כי הבורא יתברך ברא הכל ושם כח העליונים בתחתונים ונתן לכל עם ועם בארצותם לגווייהם כוכב ומזל ידוע שנאמר אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים ועוד שיש להם שרים כענין שנאמר שר פרס שר יון והם מלאכי עליון שהם שרים עליהם אבל ארץ ישראל היא אמצעית היישוב היא נחלת השם מיוחדת לשמו

לא נתן הוא יתעלה עליה שומר וקצין ומושל בהנחיל אותה לעמו ישראל המיוחד לו שנאמר בהנחל עליון גוים וגו'. ונאמר כי חלק יי' עמו וגו'. והנה היושב בארץ ישראל הוא יושב תחת הקו האמצעי ומקבל כח ממה שכנגדו והיושב בחוצה לארץ נכנס תחת רשות אחרת ומקבל כח מזולתו לפי המקום אשר הוא שם. זהו ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני יי' (יונה א ג') כי מלפני השם הוא בורח. והוא סוד ובכתה את אביה ואת אמה בהפרדה מהם והאתין רבויין. ואמרו רז"ל במדרש איכה בפסוק חלקי יי' אמרה נפשי (איכה ג כד) רבי אבהו בשם רבי יוחנן משל למלך שנכנס במדינה ועמו דוכוסין ואיפרכין ואיסטרכולין הדין הוה אמר דוכוסין פלן אנא נטיל לגבאי ואחרנא אמר אנא נסיב איסטרכולין לגביי פקח אחד אמר איני נוטל אלא המלך עצמו דכולהו מתחלפין ואיהו לא מתחלף כך אומות העולם אלו עובדין לחמה ואלו עובדין ללבנה אבל הקב"ה בגורלו של ישראל הוא הה"ד חלקי יי' אמרה נפשי כמה דאת אמר יי' מנת חלקי וכוסי (תהלים טז ה). וכתב הרב ז"ל וסוד הענין הוא כי לא מצא השם יתעלה חלק באומות ובארצות רק בישראל ובארץ ישראל לפי שהוא טהור והן טמאין וכתיב טהר עינים מראות רע (חבקוק א יג). ועל כן אמרו רז"ל אוירא דארץ ישראל מחכים מפני המוצק אשר על ראשם זהו סוד עד לא עשה ארץ וחוצות משלי ח כו) לא תהיה אשת המת החוצה. ויוצא אותו החוצה. ועל כן בחוצה לארץ אעפ"י שהכל לשם הנכבד אין הטהרה בה שלימה בעבור המשרתים הממונים עליה והעמים טועים אחרי אלהיהם זהו שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום וגו' (ישעיה כד כא) אע"פ שהכל מאתו יתעלה ובעבור שארץ ישראל היא אמצעית הישוב ומכוונת כנגד ירושלים של מעלה על כן יש מצות הנוהגות בארץ ושאינן נוהגות בחוצה לארץ וזהו ענין הכותים שאמר עליהם הכתוב כי לא ידעו את משפט אלהי הארץ (מלכים ב' יז כו) ואמר כי הנה הכותים לא היו נענשים בארצם בעבדם אלהיהם ובבואם בארץ ישראל ועשו כמעשיהם הראשונים שלח בהם את האריות ולכן אמר יעקב הסירו את אלהי הנכר וגו' בבאו לארץ זהו ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי (ירמיהו ט"ז:י"ח חי') וכן שנו בספרא ולא תקיא אתכם הארץ ארץ ישראל איננה כשאר ארצות איננה מקיימת עוברי עבירה ועוד שם ואין עמו אל נכר שלא יהיה רשאי אחד משרי האומות לבא ולשלוט עליהם והבן כי לא היו ליעקב אבינו ע"ה שתי נשים בארץ ישראל כי אם בחוצה לארץ ולא זכה ליקבר עם שתיהן כי יבוש מאבותיו: וכתב הרב הגדול ז"ל אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחוקותי תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רז"ל בית המקדש

של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה. עכ"ד ז"ל ומעתה התבונן בפירוש הפסוק ותטמא הארץ. וטעם ואפקוד עונה עליה פירשתי בפסוק האשה אשר נתת עמדי והנה הפסוק אומר לך דרשני ופירוש ותקיא הארץ את יושביה כי בעברו על העריות ועל שאר הדברים השנואים לפניו יתברך יהיה השם הנכבד שונא אותו ובבאו לידבק בו תקיא אותו הארץ הנזכרת ולא תקבל נשמתו כשאר הנשמות הטהורות וזהו טעם ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. ויש מפרשים מקרב עמם כי יתגלגלו לפעמים באומות העולם כענין שלא עשני גוי ואני תמה מדבריהם כי כמדומה לי שיש בתורת כהנים ונכרתה הנפש ההיא מעמיה יכול תלך לעם אחר תלמוד לומר מלפני. ועוד אמרו בפסחים אמר לפניו הושע רבונו של עולם החליפם באומה אחרת אמר כבר נשבעתי שלא להחליפם באומה אחרת. ויודע האמת ידריכני בדרך האמת:

קדושים

פרשת קדושים

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו. הזהירם שאל יטעו לצד הטומאה רק להדבק במקום הקדש זהו מאמר רבותינו ז"ל זו קדושת המצות וזהו כי קדוש אני יי' וכבר ידעת פירוש אני:

ספר הזוהר [קדושים פ"ב א'] איש אמו ואביו תיראו. <תרגום - "איש אביו ואמו תיראו">. תא חזי בשעתא דבר נש אתקדש לתתא באתתיה. <בוא וראה בשעה שהאדם מתקדש למטה באשתו>. כגון חברייא דמקדשי גרמייהו משבת לשבת בשעתא דרעווא אשתכח וברכתא מזדמנה. <כמו החברים שמקדשים עצמם משבת לשבת בשעה שהרצון נמצא והברכה מוכנה>. כדין מתדבקין כולהו כחד נפשא דשבת בגופא דאזדמן בשבת. <אז מתדבקים הכל כאחד נפש השבת והגוף הנולד המזדמן בשבת>. ועל דא כתיב איש אמו ואביו תיראו. <ועל כן כתוב "איש אמו ואביו תיראו">. דאינון זיווגא חד לגופא. <בההיא שעתא לאתקדשא. <שהם זווג אחד בגוף באותה שעה שנתקדש>. ואת שבתותי תשמורו דאינון מזדמנן לנפשא בההוא גופא. <"ואת שבתותי תשמורו" שהם מזמינים הנפש לגוף ההוא>. ועל דא ואת שבתותי תשמורו. <ועל כן "את שבתותי תשמורו" (שמורה על שנים)>. דבר אחר ואת שבתותי תשמורו אזהרה לאינון דמחכאן לזווגייהו משבת לשבת. <דבר אחר "ואת שבתותי תשמורו" אזהרה לאלו המחכים לזווגם משבת ולשבת>. והא אוקימנא כמה דכתיב לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי. <וכבר העמדנו כמו שכתוב "לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר

חפצתי ומחזיקים בבריתי" (ישעיה נו ד)>. מאן סריסים אילין חברייא דמסרסי גרמייהו כל שאר יומין בגין למילעי באורייתא ואינון מחכאן משבת לשבת. <מי אלו הסריסים אלו החברים שמסרסים עצמם כל שאר הימים כדי לעסוק בתורה והם מחכים משבת לשבת>. הה"ד אשר ישמרו כמה דאת אמר ואביו שמר את הדבר. <זה שכתוב "אשר ישמרו את שבתותי" כמו שאמר הכתוב "ואביו שמר את הדבר">. ובגיני כך ואת שבתותי תשמורו איש אמו ואביו תיראו. <ומשום זה כתוב "ואת שבתותי תשמורו איש ואביו תיראו">. דא גופא ואת שבתותי תשמורו דא נפשא וכולא מתדבק דא בדא. <זה אב ואם של הגוף "ואת שבתותי תשמורו" וזה אב ואם של הנפש והכל מתדבק זה בזה>. כבר פירשתי טעם קדימת אם לאב למורא ואב לאם לכבוד. ולפי מה שנראה כוונת רז"ל בספר הבהיר שבתותי רמז לזכור ושמור ועל כן לא אמר שבתי ומכאן תבין מאמר רז"ל שאמרו אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן אין כל אומה ולשון שולטת בהם והרמז לזכור ושמור ולפי זה יהיה אביו ואמו רמז לזרועות עולם ועל כן סמך אני יי' לזכור ושמור:

אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם וגו'. דע כי יש כח בחוש הראות לפעול הן לטוב הן לרע. ועל כן העין הרע מזיק. דוק ותשכח במספר העליות והירידות שעלה ושראה בלעם לישראל במספרם נאמרו למשה על ישראל והוא שנאמר ולא אביתי לשמוע לבלעם ויברך ברך אתכם ויצל אתכם מידו (יהושע כד י') ואציל אין כתיב כאן אלא ויצל זהו משה. וכן אם צדיק קלל והביט בעין הרע צריך צדיק אחר לעשות הפך מכל זה תוכל להבין כי יש כח בחושים לפעול לטוב והפך ועל כן הזהיר הקב"ה את ישראל שלא לשלוח חוש הראות באלילים ואלהי מסכה כי הוא נותן מזון ליצר הרע המתפרנס משם כל שכן ליכנס בבתי עבודה זרה שאסור כי שם רוח הטומאה שורה וראיה מאליעזר עבד אברהם שלא רצה ליכנס בבית לבן עד שפינה הבית מעבודה זרה: ובספר הזוהר [קדושים פ"ד א'] אל תפנו אל האלילים. <תרגום - "אל תפנו אל האלילים">. רבי אבא אמר אסיר ליה לבר נש לאסתכלא בטעוות עממין ולא לאתהנאה מינייהו ולא לאיתרפאה מינייהו. <רבי אבא אמר אסור לאדם להסתכל בעבודות עבודה זרה ולא להנות מהן ולא להרפאות מהן>. וכל שכן לאסתכלא בהו דאסיר ליה לבר נש לאסתכלא באתר דלא איצטריך. <כל שכן להסתכל בעבודה זרה שאסור לאדם להסתכל במקום שאינו צריך>. רבי אבא פתח ואמר פנה אלי וחנני תנה עוזך לעבדך. <רבי אבא פתח "פנה אלי וחנני עוזך לעבדך" (תהלים פו טז)>. וכי לא הוה ליה לקב"ה בעלמא שפירא כדוד דאיהו אמר פנה אלי וחנני. <וכי לא היה לקב"ה אדם יפה בעולם כדוד

שהוא אמר פנה אלי וחנני>. אלא הכי תנינן דוד אחרא אית ליה לקב"ה והוא ממונה על כמה אכלוסין עילאין ומשיריין. <אלא כך למדנו דוד אחר יש לו לקב"ה והוא ממונה על כמה גדודים עליונים ומחנות>. וכד בעי קב"ה לרחמא עלמא אסתכל בהאי דוד ונהיר ליה אנפין וחייס עלמא. <וכשרוצה הקב"ה לרחם על העולם הוא מסתכל בדוד הזה ומאיר לו פנים ומרחם על העולם>. ושפירו דהאי דוד נהיר לעלמין כולהו. <והיופי של הדוד הזה מאיר אל העולמות כולם>. רישא דגולגלותא דדהבא אתרקמת בשבע טכסיסי זייני דדהבא. <ראשו גולגולת של זהב הנרקמת בשבעה מיני טכסיסי זהב>. והא אוקמוה. <וכבר העמדנו>. וחביבותא דקב"ה לקבליה. <וחביבות הקב"ה לנגדו>. ומסגיאות רחימותא דיליה לגביה אמר ליה קב"ה דיהדר עינוי לקבליה ויסתכל ביה בגין דאינון שפירין בכולא. <ומרוב אהבתו אליו אמר לו הקב"ה שיחזיר עיניו לנגדו ויסתכל בו משום שהן יפות בכל>. הה"ד הסבי עיניך מנגדי. <כמו שאמר הכתוב "הסבי עיניך מנגדי" (שה"ש ו ה')>. דבשעתא דאילין עינין מסתכלין ביה בקב"ה כדין מתערין קסטרין דכל סיטרא בליביה ברחימותא עילאה. <כי בשעה שאלו העינים מסתכלים בו בקב"ה אז מתעוררים חיצי אהבה בכל צידי לבו באהבה עליונה>. ומסגיאות שלהובא דרחימו עילאה לגביה אמר הסבי עיניך מנגדי. <וברוב השלהבת של האהבה העליונה אליו אמר "הסבי עיניך מנגדי">. אסחר עיניך לסטר אחרא דאינון מוקדין לי בשלהובי רחימותא. <דהיינו החזר עיניך ממני לצד אחר כי הם שורפים אותי בשלהבת אהבה>. ועל דא שפירא רחימותא דקודשא בריך הוא לאתדבקא ביה אמר דוד פנה אלי וחנני. <ועל כן יפה האהבה של הקב"ה להדבק בו אמר דוד "פנה אלי וחנני">:

וטעם לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר. ידוע לפי פשטו שנאמר ואליו הוא נושא את נפשו וגו' ועל דרך האמת יש לך לדעת ולהתבונן במה שהעירותיך כי ברית כרותה לשפתים וכל הצועק בדין מן השמים נזקקין לו והנה בבא הלילה שאז הוא ממשלת מדת הדין אם השכיר תובע עלבונו לפני השם יתעלה תפגע בו מדת הדין הממונה ליפרע מן החטאים:

ובספר הזוהר [קדושים פד' ב'] לא תלין פעולת שכיר אמאי. <תרגום - "לא תלין פעולת שכיר" למה>. אלא מקרא אחרינא אשתמע. <אלא מקרא אחר נשמע>. ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כי עני הוא וכו'. <שכתוב "ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כי עני הוא">. אלא התם אזדהר דלא תתכניש בגינוי לעלמא עד דלא ימטי זמנך לאתכניש. <אלא שם הזהר שלא תאסף בשבילו מן העולם בטרם שיגיע זמנך להאסף>. כמה דאיתמר עד אשר לא תחשך השמש. <כמו שנאמר "עד לא תחשך השמש" (קהלת

יב ב)>. מהכא אוליפנא מלה אחרא מאן דאשלים לנפשא דמסכינא אפילו מטון יומוי לאסתלקא מעלמא קב"ה אשלים לנפשיה ויהב ליה חיין יתירי. <מכאן למדתי דבר אחר מי שממלא נפש העני אפילו שמגיעים ימיו להסתלק מן העולם הקב"ה ממלא את נפשו ונותן לו יותר חיים>. ולא תלין פעולת שכיר. <"לא תלין פעולת שכיר">. תא חזי מאן דנטיל אגרא דמסכינא כאילו נטיל נפשיה דיליה ואינשי ביתיה. <בוא וראה מי שלוקח שכרו של העני הוא כאילו לוקח את נפשו ונפש אנשי ביתו>. איהו אזעיר נפשייהו וקב"ה אזעיר יומוי ואזעיר נפשו מההוא עלמא. <הוא המעיט את נפשם הקב"ה ממעט ימיו וממעט נפשו מהעולם>. דהא כל אינון הבלין דנפקו מפומיה כל ההוא יומא כלהו סלקי קמי קדוש ברוך הוא. <כי כל אלו ההבלים שיצאו מפיו של העני כל אותו היום כולם עולים לפני הקב"ה>. וקיימין קמיה לבתר סלקא נפשיה ונפשייהו דבני ביתיה וקיימין באינון הבלין דפומיה. <ועומדים לפניו באלו ההבלים של פיו>. וכדין אפילו אתגזר על ההוא בר נש כמה טבין ואפילו כמה עלמין כולהו מתעקרין מיניה ומסתלקין מיניה. . <ואז אפילו נגזר על אותו אדם כמה טובות ואפילו כמה עולמות כולם נעקרים ממנו ומסתלקים ממנו>. ולא עוד אלא דנפשיה לא סלקא. <ולא עוד אלא נפשו אינה עולה>. והיינו דאמר רבי אבא רחמנא לישזבן מינייהו ומעלבונייהו. <והיינו שאמר רבי אבא הרחמן יצילנו מהם ומעלבונם>. ואוקמוה יכול ואפילו עשיר. <והעמידוהו יכול ואפילו עשיר הוא>. תלמוד לומר ואליו הוא נושא את נפשו. <תלמוד לומר "ואליו הוא נושא את נפשו">. דוקא ואפילו מכל בר נש כל שכן מסכנא. <הוא בדוקא, דהיינו אפילו מכל אדם וכל שכן עני>. והיינו דהוה רב המנונא עביד כד הוה ההוא אגיר מסתליק מעבידתיה יהב ליה אגריה. <והיינו שהיה רב המנונא עושה כשהשכיר היה מסתלק מעבודתו היה נותן לו שכרו>. ואמר ליה טול נפשך דאפקדת גבאי אזיל פקדונך. <ואומר לו קח את נפשך שהפקדת בידי קח פקדונך>. ואפילו א"ל יהא בידך עד דבעינא לא הוה בעי. <ואפילו אמר לו השכיר יהיה שכרי בידך עד שאצטרכו לא היה רוצה>. אמר לפקדונך דגופא לא אתחזי דאתפקדא בידי כל שכן פקדונא דנפשא. <אמר הפקדון של גופך אינו ראוי להפקיד בידי כל שכן פקדון הנפש>. דהוא פקדונא דנפשא לא אתיהיבת אלא לקב"ה. <כי הפקדון של הנפש לא ניתן אלא להקב"ה>. דכתיב בידך אפקיד רוחי. <שכתוב "בידך אפקיד רוחי">. אמר רבי חייא ובידא דאחרא שרי. <שאל רבי חייא ובידי אחר שאינו בעליו מותר להפקיד שכרו>. אמר ליה אפילו בידיה בתר דיהב. <אמר לו אפילו בידי בעליו מותר להפקיד, אחר שכבר נתן לו שכרו בידו>. כתיב לא תלין פעולת שכיר וכתיב לא תבא עליו השמש. <כתוב "לא תלין פעולת שכיר" וכתוב "ולא תבוא

עליו השמש">. אלא תא חזי לית לך יומא ויומא דלא שלטא ביה יומא אחרא עילאה. <אלא בוא וראה אין לך יום ויום שאינו שולט עליו יום עליון אחר>. ואי הוא לא יהיב ליה נפשא דיליה כמאן דפגים ההוא יומא. <ואם הוא לא נתן לו הנפש שלו כמי שפוגם ליום ההוא>. ובגיני כך ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש. <ומשום זה "ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש">. והאי דאיתמר לא תלין בגין דנפשיה לא סליק. <וזה שנאמר לא תלין משום שנפשו לא עולה>. וסליק ההוא דמסכינא ואנשי ביתיה כמה דאיתמר. <ועולה אותו העני ואנשי ביתו כמו שאמרנו>. וטעם לא תכלה פאת שדך לקצור ולקט קצירך לא תלקט טעמו מפורש לעני ולגר תעזוב אותם כי פגעה בהם מדת הדין וצוה לתת להם הדברים הנעזבים במקום העוזבת אותן והם ילקטו וימלאו כריסן מהן הואיל והיא עזבה אותן ועל כן אמרו רז"ל שתים לקט שלש אינן לקט כי שתים הם זוגות ומשם פרנסתן עד יערה רוח ממרום:

לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול וגו'. כבר הודעתיך עוד בסוד הברכות והתפלה כמה גדול כח הדבור לפעול הן לטוב הן להפך כי האותיות ביוצאם מהפה עושות רושם באויר ופועלות למטה ואף כי לפי האמת אין הבדל בין חרש לאדם אחר יש ליתן טעם לפי הפשט כי החרש חסר ממנו כח הדבור והשמיעה והחסר מן הדבר מוכן לקבל היזק מן החוש החסר בו יותר ממקום אחר. <:

ובספר הזוהר [קדושים פ"ה א'] תא חזי מאן דלייט לחבריה ואיהו קמיה ואיכסיף ליה כאלו אושיד דמיה. <תרגום - בוא וראה מי שמקלל חבירו והוא נמצא לפניו וביזה אותו כאילו שפך דמו>. והא אוקמוה. <וכבר העמדנו>. והאי קרא דלאו חבריה עמה וההוא לייט ליה. <ומקרא זה מדבר שאין חברו לפניו והוא מקללו>. ההיא מלה סלקא. <דבור ההוא עולה>. ולית לך כל מלה ומלה דנפק מפומא דלא אית לה קלא. <שאין לך כל דבור ודבור שיוצא מפה האדם שאין לו קול>. וההוא קלא סליק לעילא. <והקול ההוא עולה למעלה>. וכמה קסטירין מתחברן עימיה דההוא קלא. <וכמה מלאכי חבלה מתחברים בקול הזה>. עד דסלקא ואתער אתר דתהומא רבא כמה דאוקמוה. <עד שעולה ונתעורר המקום של תהום גדול כמו שהעמדנו>. וכמה מתערין עליה דההוא בר נש. <וכמה מהם מתעוררים על האדם>. ווי למאן דנפיק מלה בישא מפומיה והא אוקמוה. <אוי למי שהוציא דבור רע מפיו וכבר העמידוהו>. ולפני עור לא תתן מכשול. <"ולפני עור לא תתן מכשול">. אוקמוה במאן דגרים לאחרא למיחטי. <העמידוהו במי שגורם לאחר שיחטא>. ומאן דמחי לבריה רבה ולפני עור וכו'. <ומי שמכה לבנו הגדול ולפני עור וכו'>. מאן דלא מטי להוראה ואורי כמה דתנינן. <היינו מי שלא הגיע להוראה ומורה

כמו שלמדנו>. כי רבים חללים הפילה. <"כי רבים חללים הפילה">. ועבר משום ולפני עור לא תתן מכשול בגין דכשיל ליה לחבריה לעלמא דאתי. <וזה עבר "ולפני עור לא תתן מכשול" משום שמכשיל את חברו בהוראתו לעולם הבא>. דתנינן מאן דאזיל באורח מישור באורייתא ומאן דישתדל באורייתא כדקא יאות אית ליה חולקיה תדיר בעלמא דאתי. <שלמדנו מי שהולך בדרך הישר בתורה ומי שעוסק בתורה כראוי יש לו חלק תמיד לעולם הבא>. וההוא מלה דאורייתא דנפק מפומיה אזיל ושט בעלמא וסלקא לעילא. <כי הדבור של תורה שמוציא מפיו הולך ומשוטט בעולם ועולה למעלה>. וכמה עילאין וקדישין מתחברן בההוא מלה. <וכמה מלאכים עליונים וקדושים מתחברים בדבור ההוא>. וסליקא באורח מישור ואתעטרא בעטרא קדישא ואיתסיק בנהרא בעלמא דאתי דנגיד ונפיק מעדן. <ועולה בדרך ישר ומתעטר בעטרה קדושה ומזדכך בנהר של עולם הבא הנמשך ויוצא מעדן>. ואתקבל ביה ואשתאיב בגויה. <ומתקבל בו ונשאב בתוכו>. ואתנטע סחרניה דההוא נהרא אילנא עילאה. <והקב"ה נוטע סביב הנהר ההוא אילן עליון>. וכדין נגיד ונפיק נהורא עילאה ואתעטר בההוא בר נש כל יומא כמה דאיתמר. <ואז נמשך ויוצא אור עליון ומתעטר באותו אדם כל היום ההוא כמו שלמדנו>. ומאן דלעי באורייתא ולא ידע לאשתדלא ביה באורח מישור ההוא מלה סלקא וסטי אורחין. <ומי שלומד תורה ואינו עוסק בה בדרך הישר דיבור התורה ההוא עולה ונוטה מדרך הישר>. דלית מאן דאתחבר ביה כלא דחיין ליה לבר. <שאין מי שיתחבר בו והכל דוחים אותו לחוץ>. ואזיל ושט בעלמא ולא אשכח אתר. <והולך ומשוטט בעולם ולא מוצא מקום>. מאן גרים ליה האי ההוא דסטי ליה מאורח מישור. <מי גרם לו זה היינו אותו אדם שנטה מדרך הישר>. הה"ד ולפני עור לא תתן מכשול ובגיני כך ויראת מאלהיך אני יי'. <זה שכתוב "ולפני עור לא תתן מכשול ומשום זה כתוב "ויראת מאלהיך אני יי">. ומאן דתיאובתיה למילעי באורייתא ולא אשכח מאן דיליף ליה. <ומי שתשוקתו הוא לעסוק בתורה ואינו מוצא מי שילמד אותו>. והוא ברחימותא דאורייתא לעי בה ומגמגם בה גמגמתא דלא ידע. <והוא באהבת התורה מדבר בה ומגמגם בה בגמגום שאינו יודע>. כל מלה ומלה סלקא וקב"ה חדי בההוא מלה וקביל ליה ונטע ליה סחרניה דההוא נחלא. <כל דבור ודבור עולה והקב"ה שמח בדבור ההוא ומקבלו ונוטע אותו מסביב אותו הנחל>. ואתעביד מאינון מלין אילנין רברבין ואיתקרון ערבי נחל. <ונעשים מאלו הדבורים אילנות גדולים ונקראים ערבי נחל>. הה"ד באהבתה תשגה תמיד. <זה שכתוב "באהבתה תשגה תמיד">. ודוד מלכא אמר הורני יי' דרכך אהלך באמתך. <ודוד המלך אמר "הורני יי' דרכך אהלך באמתך">. וכתיב נחני באורח מישור

למען שוררי. <וכתוב "ונחני בארח מישור למען שוררי">. זכאין אינון ישראל דידעין אורחוי דאורייתא ומשתדלי ביה באורח מישור. <אשריהם ישראל היודעים דרכי התורה ועוסקים בה בדרך הישר>. דאינון נטעין אילנין דחיין לעילא. <שהם נוטעים אילנות החיים למעלה>. ובגין כך כתיב תורת אמת היתה בפיהו. <ומשום זה כתוב "תורת אמת היתה בפיהו">. וכי אית תורה דלאו איהי אמת. <וכי יש תורה שאינה אמת>. אין. <כן>. כגוונא דא דאורי. <כעין שהורנו>. מה דלא ידע ולאו איהו קשוט ודאי דאוליף מלה דלאו איהו אמת. <ומי שלא ידע ולא אמיתי ודאי מורה דבר שאינו אמת>. ובגיני כך כתיב תורת אמת היתה בפיהו. <ומשום זה כתוב "תורת אמת היתה בפיהו">. ועם כל דא מבעי ליה לאיניש למילף מיליה דאורייתא מכל בר נש אפילו ממאן דלא ידע. <ועם כל זה צריך האדם ללמוד תורה מכל אדם אפילו ממי שאינו יודע>. בגין דעל דא אתער באורייתא וייתי למילף ממאן דידע. <משום שעל ידי זה יתעורר בתורה ויבא ללמוד ממי שיודע>. ולבתר אשתכח דאזיל בה באורייתא באורח קשוט. <ואחר כך יהיה נמצא שהלך בתורה בדרך אמת>. תא חזי ישתדל בר נש לעלמין בפקודי אורייתא אפילו עביד שלא לשמה. <בוא וראה יעסוק אדם לעולם בתורה ומצוותיה אפילו עושה שלא לשמה>. דמתוך שלא לשמה תהא לשמה. <שמתוך שלא לשמה בא לשמה>:

לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל וגו'. כבר ידעת כי המשפט הוא המכריע ראשון שנאמר משפט וצדקה ביעקב (תהלים צט ד). והזהיר שלא יטהו לצד העול. כענין שנאמר שויתי י"י לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים טז ח). זהו נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה (תהלים לד יד). בעבור שהוא המכריע כדאמר בספר יצירה לשון חק מכריע בנתים. לא תשא פני דל. יתכן שירמוז לד' רבתי שבאחד והבן. בצדק תשפוט עמיתך. כענין צדק צדק תרדוף ושתף עמו המשפט שלא לקצץ בנטיעות. <:

ובספר הזוהר [קדושים פ"ה ב'] רבי יוסי פתח לא תעשו עול במשפט. <תרגום - רבי יוסי פתח "לא תעשו עול במשפט">. הא איתמר בפרשתא דא מלין עילאין ויקירין דאית ביה בפיקודי דאורייתא. <הרי למדנו שבפרשה זו יש בה דברים עליונים ויקרים שיש במצוות התורה>. תא חזי תרין דרגין אינון הכא משפט צדק. <בוא וראה שתי מדרגות הן כאן משפט וצדק>. מה בין האי להאי אלא חד רחמי וחד דינא ודא אתבסם בדא. <מה בין זו לזו אלא אחת רחמים ואחת דין וזו מתבשמת בזו>. כד איתער צדק דאין דינא דכולא כחדא דלית ביה רחמי ולא ותרנותא. <כאשר נתעורר צדק הוא דן דין לכל ביחד כי אין בו רחמים ולא ויתור>. וכד איתער משפט אית ביה רחמי. <וכאשר נתעורר משפט יש בו רחמים>. יכול יהא כולא דינא במשפט אתא קרא ואמר בצדק תשפוט

עמיתך. <יכול שיהא כל הדין במשפט בא הכתוב ואמר "בצדק תשפוט עמתך">. מאי טעמא. <מה הטעם>. בגין דצדק לאו דאני לדא ושביק לדא אלא כולהו כחדא בשיקולא חד. <משום שצדק אינו דן לזה וסולח לזה אלא דן הכל ביחד בהשואה אחת>. כגוונא דא לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול. <כעין זה "לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול">. אלא כולהו בשיקולא חד בצדק. <אלא הכל בהשואה אחת בצדק>. יכול יהא כולא דינא בצדק בלחודוי אתא קרא ואמר תשפוט. <יכול שיהיה כל הדין בצדק בלבד בא הכתוב ואמר "תשפוט">. דבעי לאתחברא כולהו כחדא ולא אשתכח דא בלא דא. <שצריכים לחבר אותם יחד שלא ימצא זה בלא זה>. והאי שלימו דדינא. <וזו היא שלמות הדין>. וכל כך למה. <וכל כך למה>. בגין דקב"ה שכיח תמן ובגין כך בעי לאשלמא דינא כגוונא דיליה ממש. <משום שהקב"ה נמצא שם ומשום זה צריכים להשלים הדין כמו שהוא ממש>. ותא חזי קב"ה שוי כורסייה דדינא בשעתא דדייני יתבי. <ובוא וראה הקב"ה משים כסא הדין בשעה שהדיינים יושבים>. הה"ד כונן למשפט כסאו. <זה שכתוב "כונן למשפט כסאו">. דמתמן אתתקן כורסייה דקב"ה. <ומשם מתתקן הכסא של הקב"ה>. ומאן אינון כורסייה אילין אינון צדק ומשפט. <ומי הוא הכסא שלו אלו הן צדק ומשפט>. הה"ד צדק ומשפט מכון כסאך. <זה שכתוב "צדק ומשפט מכון כסאך">. ומאן דדאין דינא בעמא בעי למידן בכורסייה דמלכא. <ומי שדן דין בעם צריך לדון בכסא המלך>. ואי פגים חד מינייהו כאילו פגים לכורסייה דמלכא. <ואם פוגם באחד מהם כאילו פוגם בכסא המלך>. וכדין קב"ה אסתלק מביניהו ולא קאים בדיניהו. <ואז הקב"ה מסתלק מבין הדיינים ואינו קם בדין שלהם>. ומאי אמר עתה אקום יאמר יי'. <ומה אומר "עתה אקום יאמר יי">. ורוחא דקודשא אמר רומה על שמים אלהים. <ורוח הקדש אמר "רומה על השמים אלהים">:

וטעם ואהבת לרעך כמוך לפי פשוטו ידוע ובב"ר אמרו רבותינו זכרונם לברכה ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה אמר לו בן עזאי בדמות אלהים עשה אותו זה כלל גדול מזה שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתבזה חברי עמי הואיל ונתקללתי יתקלל חברי עמי. אמר רבי תנחומא אם עשית כן דע למי אתה מבזה והנה האוהב את חבירו הנעשה בצלם אלהים הוא אוהב הש"י ומכבדו:

את חוקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים וגו'. איסור הכלאים וטעמו נרמז בדברי רבותינו זכרונם לברכה בחולין אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל למעלה מכה אותו ואומר לו גדל הה"ד הידעת חוקות שמים (איוב לח לג) כי קודם בריאת העשבים והאילנות ברא כחם למעלה וכל כח משפיע לעשב שלו ובבא הטל מן השמים יורדים

ניצוצות הכחות אל העשבים ויש בו כח מכל העשבים. ועל כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה שהטל יפה לעולם וכשנפסק מן האילנות ומן העשבים שפע הכחות של מעלה אז ייבשו ויבול עליהם ולפיכך יבשים הרבה אילנות ועשבים קודם זה. ואחרי שכל עשב נאצל מכח ידוע שיש במרכבה העליונה הזורע כלאים משנה סדרי בראשית אם יינק עשב שכחו גדול מעשב שכחו קטן מחריב העולם כי אין ראוי לינק רק מבת זוגו כדוגמה של מעלה. והנה המרכיב שני מינין כאלו יחשוב שלא השלים הקב"ה כל הצורך ויחפוץ הוא להוסיף בו בריות ויעזור בבריאות עולם. ובעירוב הזרעים משנה אדם סדר בראשית שנאמר בהן למינהו והוא מכחיש ומערבב הכחות העליונים אשר משם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם וזהו שנאמר את חקותי תשמורו ואמרו רבותינו זכרונם לברכה חוקים שחקקתי בהם את עולמי כי הצמחים כולם יסודותם בעליונים. וכבר ידעת מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כל מקום שנאמר חוקה גזירת מלך היא שאין רשות לאדם להרהר אחר מדותיו ואין הכוונה שלא יהיה טעם לדבר אלא שלא ישנה אדם חוקי יי' יתעלה כי הוא כמי שמחליף מטבעו של מלך מכמות שעשאו כך המחליף במינין ועושה כלאים בשום דבר מזייף מטבעו של מלך. ופירוש מילת שעטנז מצאתי לחכמי הקבלה שפירשו שיש שטן אחד ממונה על מי שלובש שעטנז ויכול להזיק והוא שטן ע"ז בצירוף אותיות שעטנז. והגוים שאינן יודעים לכוין במלה קורין לו שטאנס. ועל כן רשום בספר התורה שעטנז ג"ץ סימן התגין כדי להורות שהמתעסק בתורה נצול מהמקטרג ההוא שהוא מלאך המזיק שהוא שטן ע"ז ג"ץ צורר גדול לאדם יורד ומתעה עולה ומסטין נוטל רשות ונוטל נשמה. ויש מפרשים כי שעטנז דומה לשתי מדות שיש למעלה המקטרגים על ישראל והקב"ה הפרידן זה מזה שלא יתחברו לעולם להזכיר עונותיהן של ישראל. והנה הלובש שעטנז מחבר הכחות הללו לערבב תפלתן של ישראל ואמר כי כל הלובש שעטנז בתפלתו סנדלפון המלאך הקושר כתרים להקב"ה מתפלתן של ישראל אינו מקבל תפלתו עם שאר התפילות שנדמה לו ככומר עבודה זרה הנותן כח לרוח הטומאה:

וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו. שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים ליי'. כתב החכם רבי עזרא ז"ל וז"ל הטעם כי כחות האילן אינן נבדלין זה מזה עד שלשה שנים ומן הטעם הזה אמרו באשה פחותה מבת שלשה שנים ויום אחד כנותן אצבע בעין שעדיין אין בתוליה נגמרין עד לאחר שלשה שנים והן חוזרין לאחר מיכן ויום אחד שאמר באשה הוא כנגד השנה הרביעית שהיא מצות עשה להיות נטע רביעי עכ"ל ז"ל:

אמנם דעת חכמי הקבלה האחרונים וכן נראה דעת רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר כי כל השלשה שנים הראשונים כחות הטומאה שולטין באילנות ולפיכך נקראין ערלה ופירותיהן נולדים מן הכח ההוא והנהנה מהן נהנה מכחות הטומאה הנקראת ערלה והכחות ההם נקראין לבעלי הקבלה קליפי אילן העליון. ושמעתי כי בתוך שלשה שנים ראשונים פועלין בעלי הכשפים פעולותיהן ומשלשה שנים והלאה נמשך על אותה הנטיעה כח אחד של קדושה והיא קדש הלולים. והבן אמרו להוסיף לכם תבואתה בה"א רומז לה' אחרונה של שם הבאה בשנה החמישית אחרי העדר כחות הערלה והטומאה השולטין וכבר ידעת בסוד העומר ושתי הלחם כי אלו הכחות ממשלתן בתחלה. וטעם להוסיף לכם הוא על כל ענין הנזכר למעלה כי אחרי קבלת כחות הטומאה חלקם בפירות הערלה ההולכים לאיבוד והסרתם מכרם השם יתעלה נטע שעשועיו ונתינת חלק למקום הקדושה עכ"פ תחול תוספת ברכה למטה כי בהתקן הצינורות העליונות ישפיעו למטה כענין שנאמר אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה (הושע ב כג). ומלת תענה כאילו יקראוה יושבי הארץ להשפיע להם ואמרו רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר (בראשית י"ח א) תוקפא דרוחא מסאבא בכל אינון תוקפין ואינון רזא דערלה וכו'. <תרגום - התגברות רוח הטומאה בכל אלו רוחות עזים והם סוד הערלה>. ומן התורה אין המצוה הזאת נוהגת רק בארץ ישראל שנאמר וכי תבאו אל הארץ הטעם הוא כי הכחות הנזכרים הם סביב אילן העליון שנאמר זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה וגו' (יחזקאל ה ה') וכתיב סביב רשעים יתהלכון (תהלים יב ט). ולפי דעת רבותינו ז"ל הלולים מלשון הלולא והרמז לזיווג כנסת ישראל להקב"ה:

ספר הזוהר [קדושים פ"ז א'] פתח רבי חייא ואמר וכי תבאו אל הארץ וכו'. <תרגום - אמר רבי חייא "כי תבאו אל הארץ" וכו'>. הא אוקמוה חבריא דהא אילנא לא עבד פירין אלא בארעא. <כבר העמידוהו החברים כי אילן אינו עושה פירות אלא בארץ>. וארעא אפיק לון ואחזי להההוא איבא לעלמא. <והארץ מוציאם ומראה פירות ההם לעולם>. וארעא עביד פירין מגו חילא אחרא דלעילא. <והארץ עושה פירות מכח אחר שלמעלה>. כמה דנוקבא לא עבדא פירי אלא מגו חילא דדכורא. <כמו שהנוקבא אינה עושה פירות אלא מכח הזכר>. וההוא איבא לא אשתלים באשלמותא עד תלת שנין. <והפרי ההוא אינו נשלם במלואו עד שלש שנים>. וחילא לא איתפקידת עליה לעילא עד דאשתלים. <והכח שעליו לא נתמנה למעלה עד שנשלם>. ואתתקנו כחדא כדין הוא שלימותא. <ונתקנו יחד אז היא השלמות>. תא חזי נקבא עד תלת זמנין דאתעברה איבא במעהא לא אשתלים. <בוא וראה הנוקבא מטרם שנתעברה שלש פעמים פרי בטנה אינו נשלם>.

עד לבתר תלת עידונין נוקבא אתקנא בההוא איבא ואיתבסמו כחדא. <אחר שלשה עבורים מתתקנת הנוקבא בפרי ההוא ומתבשמים יחד>. כדין ההוא איבא שלימותא דכולא ושפירא דכולא. <אז הפרי ההוא שלמות הכל ויופי הכל>. בתר דנפק. <אחר שיוצא>. עד תלת שנין לא אית ליה חילא לעילא דהא כדין אשתלים בשולא דיליה. <שעד שלש שנים אין לא כח מלמעלה כי אז נשלם הגידול שלו>. ולוי אתידע מכולא תליתאה לאימיה דאיתתקנת ביה ואתבסמת ביה. <ושבט לוי נבחר מכל השבטים כי הוא שלישי לאמו שנתקנה בו ונתבשמה בו>. בתר תלת שנין איתפקדת עליה חילא עילאה דלעילא. <אחר שלש שנים נתמנה עליו כח עליון מלמעלה>. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לי"י. <"ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים ליי">. מאי קדש הלולים. <מהו קדש הלולים>. תושבחא לשבחא ליה לקב"ה. <תשבחות לשבח לקב"ה>. עד הכא מכאן ואילך רזא דמלה. <עד כאן לפי פשוטו מכאן ואילך נבאר סוד הדבר>. ובשנה הרביעית מזדווגא כנסת ישראל בקב"ה והלולא אחת אשתכח. <כי בשנה הרביעית מזדווגת כנסת ישראל עם הקב"ה ושמחה אחת נמצאת>. דכתיב קודש הלולים ליי' הילולא וחדוה בזיווגא חד. <שכתוב "קדש הלולים ליי" הילולה ושמחה בזיווג אחד>. מאי שנה רביעית. <מהו שנה רביעית>. דא קדוש ב"ה. <זהו הקב"ה>. ותנינן שנה רביעית דא כנסת ישראל דאיהי קיימא רביעאה דכורסייא. <ולמדנו שנה רביעית זו כנסת ישראל שהיא נמצאת רביעי לכסא>. ודא היא קדש הלולים. <וזהו קדש הלולים>. הילולא קידושא אישתכח דקב"ה איזדווג בהדה. <שמחה קדושה נמצאת שהקב"ה מזדווג בה>. וכדין חילין אתמנן על עלמא על כל מלה ומלה כדקא חזי ליה. <ואז נתמנו צבאות על העולם ועל כל דבר ודבר כראוי לו>. מיכאן ולהלן מתברכן כולהו ושרי למיכל. <מכאן ואילך מתברכים כולם ומותר לאכול פירות>. כולהו בשלימותא דכולא באשלמותא לעילא ותתא. <כי הכל נמצא בשלמות בשלמות של מעלה ושלמטה>. ועד לא אישתלים כולא מלעילא ומתתא אסיר למיכל מיניה. <ומטרם שנשלם הכל מלמעלה ומלמטה אסור לאכול ממנו>. ומאן דאכיל מיניה כמאן דלית ליה חולקא בקב"ה. <ומי שאוכל ממנו הוא כמי שאין לו חלק בקב"ה>. דההוא איבא בלא רשותא עילאה קדישא קיימא. <כי פרי ההוא עומד בלי רשות עליון קדוש>. דלא שרי עליה עד דאשתלים. <כי אינו שורה עליו עד שיהיה נשלם>. ובלא רשותא תתאה. <ובלי רשות תחתון>. דהא לא איתבסמת חילא דארעא ביה. <כי לא נתבשמה כח הארץ בו>. וההוא דאכיל מיניה אחזי גרמיה דלית ליה חולקא לעילא בתתאה. <ומי שאוכל ממנו מראה עצמו שאין לו חלק למעלה ולמטה>. ואי בריך עליה ברכה לבטלה היא. <ואם ברך עליו היא ברכה

לבטלה>. דהא קב"ה עד כאן לא שרי עלויה ולית ליה ביה חולקא. <כי עד עתה הקב"ה אינו שורה עליו ואין לו חלק בו>. רחמנא לישיזבן מאינון דלא משגחין ליקרא דמריהון. <הרחמן יצילנו מאלו שאינם משגיחים על כבוד אדונם>. זכאין אינון צדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי. <אשרי אלו הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא>. עלייהו כתיב ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. <עליהם כתוב "וארח צדיקים כאור נגה ואור עד נכון היום" (משלי ד׳:י״ח חי')>:

לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקניך. ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני יי'. אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה. אלו הד' פסוקים טעם אחד להם. והוא על דרך הכלל שלא יטעה האדם וידבק אחר הפעולות הנשפעות ממדת הפחד והדין והזכיר תחלה לא תאכלו על הדם כי היא מעבודת השדים הנקבצים בהקטרת הדם כאשר פירשתי כי בדם הם מתקרבים והוא להם לריח ניחוח כי הדם הוא ממדת הדין והפחד והם נדבקים במינם והנה האוכל על הדם הוא אוכל מזבחיהם להתקרב אליהם לדעת מהן עתידות ונותן כח באותן הכחות וכדי שלא לידבק במדת הדין כי אם במדת רחמים אמר לא תאכלו על הדם. ואמר לא תנחשו רוצה לומר לא תטעו אחר פעולת נחש הקדמוני הנקרא רוח מסאבא ופעולותיו נקראים ניחוש כדאמר ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים ועל ידי השבעות ידועות הנקראים שם בטומאה מודיעים עתידות מאשר יבאו על האדם והטועה אחריהם הבורא סר מעליו ומניחו בידיהם וזהו מאמרם כל דקפיד קפדין בהדיה. ואחר מיתתו הכתות הנזכרות מתלוים עמו כמו שאמרו בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו. ויש עוד מפרשים אזהרה שלא נעשה פעולת נחש הקדמוני שהטיל פגם בחוה העליונה. ויש מן המפרשים אחרונים שכתבו כי העובר על מצוה זו הנחש יהיה לבושו והבן זה ואם קבלה נקבל. לא תעוננו. מגזרת עונה כד"א אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו. והזכיר אחרי כן איסור השחתת הפאות אחר שאסר לך להדבק בפעולות הנזכרים הזהירך שלא להשחית הכחות המיוחדין והנרמזים למדת החסד. וזהו סוד גדול מאד רמזתיו בפסוק בן פורת יוסף בסוד צורת האדם כי שערות האדם רומזים לכחות אלהיות שיש באדם העליון יש מהן אצילותן ממדת החסד ויש ממדת הדין ואותן אשר אצילותם ממדת החסד אסור להשחיתן וזהו סוד לא יקרחו קרחה בראשם כי היא אזהרה לכהנים הבאים ממדת החסד אמנם ללוים שהם ממדת הגבורה נאמר והעבירו תער על כל בשרם להחליש הכחות ההם הלא תראה כי הגוים אשר מדת הדין שופעת עליהם ובפרט לכומר עבודה זרה שרוח הטומאה שורה עליהם

משחיתים הפאות בהקפת ראשם כי הם בזה כסומא בארובה וכן מנהגם גם בכתובת קעקע וכשתבין זה תדע טעם שאין הנשים חייבות בהקפת הראש כי הן דוגמת הלויים והבן זה. ונראה כי הכתוב מתאר השערות האחרים לכחות הדין שנאמר לחייו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר (שה"ש ה יג) וכתיב כחוט השני שפתותיך (שה"ש ד ג') כל אלו המקומות רומזים למדת הדין. ובלשון הזה כתב הר' אלעזר ז"ל בספר הנפש שערות הראש יונקים מן המוח כמו המלאכים מן הכבוד. ועתה אביא לך לשון רבותינו זכרונם לברכה בספר הזוהר וטעם המצוה הזאת ובתנאי שתדע מה שכתבתי לך בפרשת ויחי ואם לאו יזיק לך להביאך בדמיונות כוזבות:

בספר הזוהר [אדרא רבא קמ"א א'] תקונא שתיתאה נפיק שערא בחד חוטא סחרניה דדיקנא וההוא איקרי חד מחמש פאין ותלייא בחסד וברחמים ולא איבעי לחבלא האי חסד כמה דאתמר ובגין כך לא תשחית את פאת זקנך. <תרגום - התקון הששי השערות היוצאות כמו חוט אחד של שערות מסביב הדיקנא והוא הנקרא אחד מחמש פאות שבזקן התלויות בחסד ורחמים ולא צריכים להשחית חסד הזה כמו שלמדנו ומשום זה "לא תשחית פאת זקנך">:

[שם קל"ג ב'] קם ר' ייסא פתח ואמר כתיב וחסדי מאתך לא ימוש וכתיב ובחסד עולם רחמתיך. <תרגום - קם רבי ייסא פתח ואמר כתוב "וחסדי מאתך לא ימוש" (ישעיהו נ"ד:י') וכתוב "ובחסד עולם רחמתיך" (שם)>. הני קראי קשו אהדדי. <מקראות אלו קשים זה על זה>. ולא קשו דתנינא אית חסד ואית חסד. <ולא קשה כי למדנו יש חסד ויש חסד>. אית חסד דלבר ואית חסד דלגו חסד דלגו הא דאמרן דעתיק דעתקי והוא סטים בסיטרא דא דדיקנא דאיקרי פאת זקן. <יש חסד שמבחוץ ויש חסד שמבפנים הוא שאמרנו בעתיקא דעתיקין שהוא סתום בצד הזה של הדיקנא שנקרא פאת הזקן>. ולא בעי בר נש לחבלא האי סיטרא משום דאית חסד דלגו לגו דעתיק יומין. <שהאדם לא צריך להשחית צד הזה משום חסד הזה שבפנים של עתיק יומין>. ובגיני כך בכהן דלתתא כתיב לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו. <ומשום זה בכהן של מטה כתוב בו "לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו">. מאי טעמא דלא לחבלא אורחא דהאי חסד עתיקא. <מהו הטעם הוא כדי שלא להשחית דרכיו של חסד דעתיק>. וכהן מסיטרא דא קא אתי. <כי הכהן בא מצד הזה>. ותאנא בצניעותא דספרא בכולא איצטריך האי חסד לאתרבאה ולמיבני ולא לקטעא ליה ולא אישתיצי מעלמא. <ולמדנו בספרא דצניעותא בכל אופן צריך החסד להתרבות ולהבנות ולא לקצץ אותו כי אינו כלה מן העולם>. והאי דכתיב וחסדי מאתך לא ימוש. <והיינו שכתוב "וחסדי מאתך לא

ימוש">. חסד דעתיק יומין. <שהוא חסד דעתיק יומין>. ובחסד עולם חסד דאיקרי חסד עולם. <ובחסד עולם היינו חסד שנקרא חסד עולם>. ואיהו אחרא כדכתיב עולם חסד יבנה. <וזה הוא חסד אחר שבז"א שכתוב "אמרתי עולם חסד יבנה">. יש להוכיח מכאן כי הקפת כל הראש שמה הקפה:

ובמקום אחר מספר הזוהר [שם ק"מ ב'] אמר ותאנא האי אורחא דנפיק תחות תרין נוקבין. <תרגום - אמר ולמדנו האורח הזה יוצא מתחת ב' נקבי החוטם>. ושערין זעירין מלייא להההוא אורחא. <ושערות זעירות ממלאים האורח ההוא>. לא איקרי ההוא אורחא עובר על פשע. <ולא נקרא אורח ההוא "עובר על פשע">. דלית אתר לאיתעברא משום תרין גווני. <כי אין מקום להעביר הפשע משום שני טעמים>. חד משום שערי דמשתכחין בההוא אתר וההוא אתר קשיא לאתעברא. <אחד משום שערות הנמצאות באותו מקום ואותו מקום קשה מלהעביר שם חכמה>. וחד משום דנחית ההוא אורחא עד רישא דשפוון. <וטעם שני משום שיורד אותו אורח עד תחילת השפתיים>. וכתיב שפתותיו שושנים סומקין כוורדי. <שכתוב "שפתותיו שושנים" דהיינו אדומות כשושנים>. מור עובר סומקא תקיף והאי אורחא דהכא בתרי גווני גזים ולא חייס. <"מור עובר" היינו אדום קשה כי האורח הזה שבכאן בשני אופנים מפחיד ללא רחמים>. ומכאן מאן דבעי לאגזמא תרין זמנין בטש בידיה בההוא אורחא. <ומכאן מי שרוצה להפחיד מכה בידו שתי פעמים באורח הזה:

ובמקום אחר [שם קל"ג א'] כתב דברים שיורו בתחלת העיון הפך זה המאמר אמר שם מתחות תרין נוקבין נפיק חד אורחא ושערא אתפסק בההוא אורחא. <תרגום - מתחת שני הנקבים יוצא אורח אחד והשערות נפסקות באורח ההוא>. משום דכתיב ועובר על פשע. <משום שכתוב "ועובר על פשע">. והאי אורחא אתתקן לאעברא ביה. <ואותו אורח נתתקן להעביר בו רוח החכמה של החוטם>. ובגיני כך יתיב תחות תרין נוקביה חוטמא. <ומשום זה יושב אורח זה תחת שני נקבי החוטם>. האי אורחא ושערא אתפסק ולא אתרבי בהאי אורחא. <ובהוא אורח השערות נפסקות ולא גדלות באורח זה>. משום כובש עונות. <משום שכתוב "כובש עונות">. וכתיב עובר על פשע למיתן עברא עד פומא דיימר סלחתי. <וכתוב "עובר על פשע" כדי לתת מעבר עד הפה שיאמר "סלחתי">. הנך רואה הפך המאמר הראשון ולפי האמת יתיישב כי המאמר הראשון נאמר על מ"ד של מטה הנקרא זעיר אפין וזה האחרון נאמר על המדה הנקרא עתיקא קדישא וכן אמר שם זעיר אפין כד נחית אורחא מתחות נוקביה חוטמא כתיב ויחר אף יי' בם וילך. <תרגום - בזעיר אנפין כשיורד ההוא אורח מתחת נקבי החוטם כתוב

"ויחר אף יי' בם וילך">. מאי וילך דנפיק רוחא מרוגזא דאינון נוקבין. <מהו וילך היינו שיוצא רוח של רוגז מאלו הנקבים>. ומאן דאישתכח קמיה אזיל ולא אשתכח. <ומי שנמצא לפניו הולך ואינו נמצא>. הה"ד כי רוח נשבה בו. <זה שכתוב "כי רוח יי' נשבה בו">. בההוא אורחא כתיב ועבר יי' לנגוף את מצרים. <בההוא אורח כתוב "ועבר יי' לנגוף את מצרים">. באריך אפין כתיב ועובר על פשע ורוח עברה ותטהרם הכא כתיב עובר על פשע. <ובאריך אנפין כתוב "ועובר על פשע" "ורוח עברה ותטהרם" וכאן כתוב "עובר על פשע">. ותבין זה ממה שהעירותיך למעלה בזכר ונקבה. ונרמז עוד באומרו לא תקיפו פאת ראשכם לראש של מעלה והרמז שלא ישים היקף וקצבה וגבול לקוצו של יו"ד של שם המיוחד והעובר על לאו זה ולא שב אמרו קצת מן המקובלים כי סופו להיות כומר לעבודה זרה בדרך שהלך בה מוליכין אותו השם יצילנו ברחמיו. וטעם ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם גם איסור כתובת קעקע תבין מפסוק ויתגודדו כמשפטם (מלכים א' חי כח) והבן אמרו כמשפטם ולא אמר כמנהגם רק כמשפטם והכוונה כפי מה שיחייב עבודתם שהיו עובדים למדת הפחד ע"י קציצה והיו חוקקים על עצמותם שם כחות הטומאה שהיו עובדים להם כענין ותהי עונתם על עצמותם (יחזקאל לב כז). ולשון קעקע הוא מלשון רז"ל מקעקע כל הבירה כולה והרי הוא סותר כחות הטהרה ומושך עליו רוח הטומאה. ואמר לנפש בעבור כי מדת הדין חלתה עליו די לו באבילות ממוצע ובפסוק לא תתגודדו נבאר יותר בגזירת האל. ואמר אני יי' וכבר ידעת פירוש אני. ואמר אחרי כן אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה ולפי הפשט סמך הזנות לעבודה זרה כי ענין אחד הוא ואמר ולא תזנה הארץ לסוד גדול כמו שפירשנו בפסוק ותטמא הארץ וזהו ומלאה הארץ זמה רמז לכחות הטומאה הנשפעין בה בסבת חטא בני אדם. ויש עוד לפרש אל תחלל את בתך היא כנסת ישראל בתו של אברהם אבינו ע"ה והזהיר שלא לחללה ולהזנותה והמשכיל יבין:

את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני יי':

ספר הבהיר שמור את יום השבת ההוא במדה שביעית נאמר דכתיב את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. מאי ניהו מדה שביעית הוי אומר זה מדת טובו של הקב"ה ומאי טעמא אמר שבתותי ולא אמר שבתי משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אשה נאה וכל שבוע ושבוע מזמינה יום אחד להיות עמו והמלך יש לו בנים נאים ואהבם ואמר להם הואיל וכן הוא שמחו גם אתם ביום שמחתי כי אני בשלכם אני משתדל וגם אתם הדרו אותי. ומאי טעמא זכור ושמור זכור לזכר ושמור לכלה. ומאי טעמא ומקדשי תיראו שמרו עצמכם מן ההרהור כי מקדשי קדוש הוא למה כי אני יי' בכל צד. הכוונה היא

שלא יקצצוה מן הבנין וזהו כי אני יי' בכל צד. אמנם מה שנראה לומר דעת הרב הגדול ז"ל כי באמרו שבתותי תשמורו רמז לשבת הגדול וסמך לו השמירה כענין נעוץ סופו בתחלתו להחביר כנסת ישראל לדודה. ואחר כן רמז למדת שמור. ואמר ומקדשי תיראו והנה כלל הכל ולזה אין מלאכת בית המקדש דוחה שבת והבן זה. ובתורת כהנים אמרו רז"ל כאן הזהיר על כל המצות רמזו שכל המצות בכלל שבת והמקדש וכבר הזכרתי זה בזכור ושמור:

וטעם אל תפנו אל האובות ידוע כי הם נשפעים מרוח הטומאה ועל כן סמכו לפסוקים של מעלה. <:

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וגו'. לפי הפשט הוא כי יש תועלת גדולה בכבוד תלמידי חכמים ועוד אמרו רז"ל בספר הזוהר [קדושים פ"ז ב'] מפני שיבה תקום מפני שיבה דאורייתא תקום. <תרגום - "מפני שיבה תקום" היינו מפני שיבה דאוריתא תקום>. מכאן דבעי בר נש למיקם מקמי ספר תורה. <מכאן שצריך אדם לקום מפני ספר תורה>. והכי אמר ר' ייסא סבא כד הוה חמי ספר תורה הוה קם מיקמיה ואמר מפני שיבה תקום. <וכך אמר רבי ייסא סבא כשהיה רואה ספר תורה היה קם מפניו ואומר "מפני שיבה תקום">. כד הוה חמי חומש דאורייתא עבד ליה הדורא והוה אמר והדרת פני זקן. <כשהיה רואה חומש היה מהדרו בקימה ואומר "והדרת פני זקן">. כגוונא דא בעי בר נש למיקם בקיומיה לקמיה דת"ח. <כעין זה צריך האדם לקום מלא קומתו לפני תלמיד חכם>. בגין דאיהו קאים בקיומא עילאה קדישא. <משום שהוא נמצא בצורה הקדושה העליונה>. והדרת פני זקן דאיהו תלמיד בעלמא. <שכתוב "והדרת פני זקן" שהוא תלמיד בעולם>. ורבי שמעון הוה אמר מכאן רמז לתורה שבכתב ותורה שבעל פה. <ורבי שמעון אמר מכאן רמז לתורה שבכתב ותורה שבעל פה>. ותו תני מפני שיבה אזהר ליה לבר נש עד לא יסתלק לשיבתא דייקום בקיומא טבא בעלמא. <ועוד למדנו מקרא זה "מפני שיבה" התורה מזהירה לאדם שלפני ביאתו לשיבה יקום בקיום טוב בעולם>. בגין דההוא הדורא ליה. <משום שזה הידור לו>. סוף יומוי ולית שבחא ליה לבר נש כד איהו סב ואיהו לא יכיל למהוי ביש. <אבל בסוף ימיו אין שבח לאדם כיון שהוא זקן ואינו יכול להיות רע>. אלא שבחא דיליה כדאיהו בתוקפיה והוא טב. <אלא שבחו הוא כשהוא בכחו והוא טוב>. ושלמה מלכא אמר גם במעלליו יתנכר נער. <ושלמה המלך אמר "גם במעלליו יתנכר נער">. כגוונא דא וזכור את בוראך בימי בחרותיך. <כעין זה כתוב "וזכור את בוראך בימי בחרותיך">. ומזה המאמר תבין טעם

לדברי רז"ל את יי' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים כי הוא לכבוד השפע הנשפע מן החכמה והנאצל ממנה:

לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה. פשטו ידוע ונרמז בו עוד שהמשפט הוא המכריע בנתים לא תעשה בו עול כד"א נצור לשונך מרע (תהלים לד יד) כלומר שלא יטהו אל הרע והוא הנקרא שקל הקדש שהמאזנים העליונים תלוים בה הנקרא בפסוק שלאחר זה מאזני צדק. וידעת פירוש צדק ומשפט מפסוק צדק ומשפט מכון כסאך תהלים פט טו) והזכיר ד' פעמים צדק בפסוק זה כנגד הנקראים צדקות י"י:

ובספר הזוהר [זוהר ח"א ל"ג ב'] רבי יוסי אומר טיפסא דשקלא באמצעיתא קיימא וסימן במדה במשקל ובמשורה. <תרגום - רבי יוסי אומר הלשון של המשקל עומד באמצע והסימן "במשקל במדה ובמשורה">. משקל לישנא דקיימא באמצעיתא ורזא דא שקל הקדש. <משקל פירושו שהלשון של המאזנים עומד באמצע וזה סוד "שקל הקדש">. ומאזנים ביה קיימין ואתקלו. <והמאזנים עומדים בו ונשקלים המוחין>. מאן דאתקלו ומאזנים. <מהו מאזנים שבו נשקלים המוחין>. דכתיב מאזני צדק. <הוא שכתוב "מאזני צדק" (דהיינו שהצדק נשקל בה)>. וכולהו קיימין במתקל שקל הקדש. <וכל המוחין עומדים במשקל שקל הקדש:

ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו כי מזרעו נתן למולך. כבר הודעתיך פירוש מלת אני. ומלת פני יש לפרש פנים של זעם והענין כי מדת הדין תחול עליו בעבודת המולך וכבר ידעת כי הוא עבודת האש והנה ענשו מדה כנגד מדה. אמנם הנראה מדעת הרמב"ן ז"ל כי הם פנים המאירים כי הוא מתעב את גאון יעקב בהקריבו את בניו למולך. ואמר למען טמא את מקדשי כי בית המקדש של מעלה מטמא בעבודת המולך. ולחלל את שם קדשי רמז לשם הגדול המתחלל בעבודה ההיא והבן הזכירו טומאה במקדש וחלול בשם קדשו וזהו מה שאמרו רז"ל אמר רבי חנינא כל הנהנה בעולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית (משלי כח כד). אין אביו אלא הקב"ה שנאמר הלא הוא אביך קניך ואין אמו אלא כנסת ישראל. והטעם כי החפץ ביצירה שיברכו את ישראל בשמו הגדול כי משם קיום העולם והרמז לזה מה שנאמר באשת חיל תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה והבן זה מאד. ומטעם זה הזכיר אחר זה הענין איסור אוב וידעוני והעריות כי עבודה זרה נדמית בכל מקום לזנות והוא המקנא אם אותם שנולדו יזנו אחר עבודה זרה כטעם אשר יולדו לי כי היא האומנת:

וטעם כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו כתב הרב הגדול ז"ל על דרך האמת בעבור שאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי אני י"י אלהיכם ואמר אני י"י מקדשכם כי השם הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלנו מעולם שמו אם כן המקלל המשתתפים ביצירה חייב מיתה וזה טעם משפט הנואף והנואפת אשר סמך לכאן והקדימו לכל העריות וכבר רמזתי זה עכ"ל ז"ל. ומכאן תבין טעם הכפל אביו ואמו קלל והרמז לד"פ (אולי דו פרצופין):

וטעם ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת הבהמה תהרוגו. כבר רמזתי בפסוק ובכל בהמה לא תתן שכבתך ונתעוררו רז"ל בטעם מיתת הבהמה ואמרו אם חטא אדם בהמה מאי חטאה וכו'. ולפי דעת קצת חכמי הקבלה האחרונים יש טעם גדול במיתת הבהמה כמו שאני עתיד לכתוב בסוף הפרשה בגזרת האל. והזכיר אחרי כן והתקדשתם והייתם קדושים וגו' וכלל בזה הטעם לכל המצות הכתובות למעלה ולהיותינו קדושים כד"א והיה מחניך קדוש וזהו כי קדוש אני י"י אלהיכם ושלא לטעות אחר פעולות הגוים שנאמר ולא תלכו בחקות הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקוץ בם. הבן מלת אלה ותבין כי היו טועים אחרי הפעולות הנזכרות. וטעם אשר אני משלח ידעת פירוש אני כי הוא המשלח. וזהו ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי כמה דאת אמר כי חלק יי' עמו וכתיב כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט יט) וכבר פירשתיו:

והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור ולא תשקצו את נפשותיכם וגו'. כבר הודעתיך סוד הבהמות הטהורות והטמאות וקצת מחכמי הקבלה האחרונים אומרים כי העובר על העריות סופו להתלבש בבהמה טמאה או בשקצים ורמשים ולזה רמז ולא תשקצו את נפשותיכם, ולכל הרמש שבודאי יוכל אדם לשקץ נפשו בהם וזהו ואקוץ בם. ואמרו בעונש הבא על חמותו כי סופו להתלבש בחסידה וחבריה יהרגוה. והבא על דודתו סופו להתלבש בגויה ותתגייר זהו דודתך כלומר שסופה לשוב לדתינו ולתורתינו. והבא על אשת אחיו סופו להתלבש בפרד שנאמר ועיר פרא אדם יולד (איוב יא יב) על שהפריד הבנין של מעלה. והבא על אשת איש יתגלגל בחמור זהו סוד כי תראה חמור שונאך עזוב תעזוב עמו. הבא על אשת דודו יתלבש באשה אשדודית. הבא על הבהמה יתגלגל בעטלף כי נתעטף בדבר עבירה. הבא על הזכר יתלבש בשפן או ארנבת כי הם זכרים ונקבות ושנה אחת באין עליו ושנה אחת יבא על אחרים. הבא על הגויה יתגלגל בקדשה יהודית שנאמר והייתם בקדשים. הבא על הנדה יבא בגויה המשמשות מטותיהן נידות כי כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו. הבא על כלתו יתגלגל בפרדה הבא על שתי אחיות יתגלגל בקדשה גויה שיבאו עליה שני

אחין. הבא על אשת אביו יתגלגל בגמל זהו שנאמר גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי שארו זו שאר אביך הוא והנה היה חצוף בעריות וסופו להיות צנוע כגמל. הבא על אמו יתגלגל בחמור נקבה וכולן דווקא אם לא שב בחייו. ואם קבלה נקבל. וענין אוב והידעוני פירשתיו וידוע בדברי רבותינו כי היו משביעין בשמות הטומאה ומטריחין את המתים ולכך אסור לעשות ויש אומרים כי מתלבש בהם רוח הטומאה ומדבר עתידות ששומעין מישיבה של מעלה אף כי הם חוץ ממחיצתו של הקב"ה ומשם קבל כח בלעם הרשע:

אמור

פרשת אמור

ויאמר י"י אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו וגו'. כבר הודעתיך כי הכהנים הם ממדת החסד ועל כן הם המכפרים כי בחסד יכופר עון (משלי טז ו) והנה הזהירם הכתוב שלא יטמאו למתים. גם רבה בהם הכתוב מצות יתרות שלא יפגמו מדתן וזה טעם להזכירו בני אהרן כלומר איש החסד אוהב שלום ורודף שלום כאשר העיד עליו הכתוב תומיך ואוריך לאיש חסידיך וזה טעם לדברי רז"ל שאמרו בני אהרן ולא בנות אהרן שהנשים לא הוזהרו מלטמא כי כחם ידוע ומכאן תבין טעם לא הוזהרו כשירות לינשא לפסולין:

כי אם לשארו הקרוב אליו וגו'. הותר להטמא באלה כי זהו לעשות חסד עם המתים המוטלים עליו. ומטעם זה אפילו כהן גדול מטמא למת מצוה. ושים לבך מפני מה הקדים האם לאב מה שלא עשה כן בשאר המתים שהזכיר בהם הזכר תחלה וכבר העירותיך על זה. וטעם לא יקרחו קרחה פירשתי בהשחתת הפאות כי אסור להשחית הכחות האלוהיות הנאצלות ממדת החסד כי כמו שעושין למטה כך גורם למעלה גם טעם ובבשרם לא ישרטו שרטת תבין מאיסור כתובת קעקע. ופירוש הטעם בכולם הוא קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם לעשות מן הקדש חול כי את אשי יי' וגו' אף כי לפעמים תמצא פעולה בפעולות הכהנים ענינים שהם למדת הדין זהו בעבור כי אצילות האש הוא מן המים כענין שאמרו רז"ל המים הרו וילדו אפלה. ובספר הזוהר מיא אעדו ואולידו חשוכא דוגמא לדבר שהודעתיך מענין העגל כי לא היה ראוי להעשות לענין המכוון רק ע"י אהרן:

וטעם אשה זונה וחללה כי הכהנים הם תחלת הבנין ועל כן נאמר בכהן גדול והוא אשה בבתוליה יקח. מוסף על זה כי הנשים האלו קבלו מצד הטומאה ואין ראוי לכהן שהוא

מצד החסד והטהרה להשפיע בהן רק בבת זוגו. ואלו הד' נשים שהם אלמנה וגרושה וחללה זונה נקראין לבעלי הקבלה ד' חיות של טומאה כנגד ד' חיות הקודש שמשם רוחות הטומאה באין לעולם. וזהו אמרו את אלה לא יקח (ויקרא כא יד) אלה עשן באפי (ישעיה סה ה) וכבר פירשתיו:

וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב קדוש יהיה לך כי קדוש אני וגו'. אמרו רז"ל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון וכו'. הטעם כי הוא ראש לבנין כאשר פירשתי ועל כן אחריו לוי וישראל אחריהם. וצריכין לקרות בין כלם לפחות עשרה פסוקים כנגד עשרה מאמרות ובשבת קורין ז' כנגד ז' ימי בראשית שהשבת מקבל מכלם ואמרו רז"ל הכל עולין למנין ז' ואפילו אשה וכו'. הטעם כי הוא רמז לכלה הכלולה הנקראת שבת. ביום טוב חמשה כנגד ה' ספירות הראשונות. ביום הכפורים ששה עם המכריע לכפר ואם אין שם לוי כהן קורא במקומו כי הגדול בחלוף הקטן. אמנם אם אין שם כהן נתפרדה חבילה. חבילה ודאית. ואמר עוד קדוש יהיה לך אחרי אמרו וקדשתו והכוונה קדשתו ויהיה לך גם כן קדוש בעבור שאני מקדשכם וכשהוא מקריב הקרבן לרצון מזבחי אז הוא מקדש ומקריב אתכם אלי. וטעם באש תשרף מדה כנגד מדה כאשר הכחישה מעשה אביה תדון במדת הדין קשה:

והכהן הגדול מאחיו וגו'. אף כי כל הכהנים הם מקבלים מן החסד יש בהן אחד פנימי יותר מכולן ועל כן נצטוה למצות יתרות. וטעם את ראשו לא יפרע פירשתי בענין המצורע כי כפי המדה השופעת לאדם צריך להתנהג:

כי כל איש אשר בו מום לא יקרב וגו'. כבר העירותיך על מאמר רבותינו ז"ל שהמום פוסל בכהנים ולא בלוים והשנים פוסלים בלוים ולא בכהנים נמצא כשר בכהנים פסול בלוים כשר בלוים פסול בכהנים. המום רמז למדת הדין והזקנה למדת החסד. והבן מאמרם נגלה בסיני כזקן מלא רחמים ועל הים כאיש מלחמה. והבן אמרו כי אני יי' מקדשם רמז להקב"ה ושכינת עוזו:

אמור אליהם לדרותיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם וגו'. אחר שהזכיר פסול המום הזכיר פסול הטומאה כי ענין אחד הם ואמר מלפני אני יי' בעבור כי הקרבנות באים לד"פ (אולי ד פרצופין) כי זה בא להכניס כחות הטומאה בהיכלי קדש ועל כן נכרת משם מדה כנגד מדה. ואמר הכתוב בבעלי מומים לא תקריבו אלה לי"י הבן מלת אלה כי כבר פירשתיה. גם הודעתיך כי כל אבר ואבר מן הקרבן מתעלה לעיקר מוצאו. ואם חס ושלום היה הקרבן חסר משלימתו אינו לרצון. וטעם איסור הסירוס ידוע לכל משכיל כשיעיין בו:

ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי אני יי'. רמז באומרו אני יי' כי הקרבנות הם לד"פ. וטעם והיה שבעת ימים תחת אמו פירשתי בענין המילה כי הוא כדי שתעבור עליו השבת הכלה הכלולה מן הכל. ויש לפרש כי צריך שיעברו על הקרבן ז' ימים רמז לשבעת ימי בראשית. וטעם תחת אמו ידעת כי הבינה נקראת אם שנאמר כי אם לבינה תקרא (משלי ב ג') והיא אם הבנים שמחה (תהלים קיג ט). ועל כן צריך שתהיה אצילותה בכל שבעה קצוות ומאז יהיה לרצון כי כבר עברו עליו כל ימות עולם. וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד יתבאר בסוד שילוח הקן בגזירת האל. אף כי יש לבעלי הקבלה האחרונים ענינים אשר אנו מסופקים בהם בסוד העבור אם נוהג בבהמות והביאו ראיות עצומות לדבריהם מרמז הכתובים. ולפי דבריהם אם חטאו איש ואשתו או אם ובנו יתגלגלו שם ולכן חסה התורה עליהם שלא לעקרן ביום אחד שאף כי הם בגוף בהמה עדיין יש ניצוצות שכל בהם ומכאן תבין טעם גדול לצער בעלי חיים:

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן. מנחת העומר באה מן השעורים והרמז למדת הדין ובאה בתחלת הקציר ומתיר את החדש שנאמר וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. ומודה כדי לתת למדת הדין חלקה הראוי לה בסוד החטאת הקודם לעולה וקודם לכן אסור לאכול מן החדש שלא תקטרג ועולתה קפצה פיה. ואמר אשר אני נותן לכם כי הוא הנותן. וקצרתם את קצירה של מדת הדין ועל כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי קצירת העומר בלילה רמז למדת לילה על כן הוא קלוי באש שנאמר אביב קלוי באש כי במנחת העומר הכתוב מדבר. וטעם הבאתו אל הכהן שתתעלה מדת הדין למדת רחמים. וטעם והניף את העומר לפני יי' לרצונכם בסוד ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. והסוד שלא ישלוט בנו מקטרג וכבר פירשתיו ויש מפרשים כי העומר רמז לשכינה שהיא ראשית תבואתו של הקב"ה שנאמר קדש ישראל ליי' ראשית תבואתה (ירמיה ב ג') בה"א רמז לה"א אחרונה של שם. וסוד הקרבתו לשם יתעלה כסוד והקרבתם אשה ליי' הרמז לשכינה הנקראת אשה כי מאיש לוקחה זאת. והרמז לעונתן של תלמידי חכמים וזהו מאמר רבותינו זכרונם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך שבזכות מצות העומר שלום נעשה בין איש לאשתו וכו'. ובעבור כי בפסח זמן דין תבואה כמו שאמרו רז"ל בפסח על התבואה אמר הקב"ה הקריבו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות כי בהתחבר חתן וכלה ברכה ושפע באה לעולם. והמקדים לאכול קודם הקרבת העומר הוא נרגן מפריד אלוף ואינו רוצה לזכות משלחן גבוה רק מרוח הטומאה וסופו לבא לידי חסרון ככר לחם דוגמת חטאו ועל פת לחם

יפשע גבר (משלי כח כא) וטעם הקרבנות הקרבים עם העומר ידוע מסוד הקרבנות. גם סוד הנסכים פירושו וכתיב ונסכה בה"א. ר"ל נסך הה"א שנייה של שם בן ד' אותיות. וסוד נסוך המים והיין רמז לזרועות עולם כדאמרינן בספר הבהיר ובלא מחיר יין וחלב אמרו רז"ל אמר ר' אלעזר בשעה שמנסכין מים בחג תהום אומר אבע מימיך קול שני ריעים אני שומע. כתב החכם רבי עזרא ז"ל צריך אתה להבין מי הם שני ריעים האלו וקבלנו כי שני מלאכים היו עומדים שם בשעת ניסוך המים והיין וכבר ידעת מפני מה היה מים ויין והיו ממונים מלאכים אלו למתק הפירות וליתן בהם טעם כך קבל הרב רבינו יעקב החסיד בירושלם מר' נהוראי איש ירושלם טעם ניסוך המים והיין עכ"ד ז"ל: וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל והנה מספר הימים מיום התנופה כמספר השנים מיום השמיטה עד היובל והטעם בהם אחד ועל כן תספרו חמשים יום שתספרו ז' שבתות מ"ט יום ויקדש יום החמשים כמו שנאמר ביובל והנה טעם הפרשה שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו כרמל מנחה לשם ויביא קרבן עליו וישלים מספרו בתחלת קציר חטים כעלות גדיש בעתו (איוב ה כו) ויביא ממנו סלת חטים מנחה לשם ויביא קרבן עליו עד כאן לשונו ז"ל וזה הענין בכללו יתבאר בסוד שמיטין ויובלות בגזירת האל. כי הם רמז לחמשים שערי בינה וכולן נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח ו') ובעבור כי השער הנו"ן נעלם אין אנו מונין אותו ולבסוף זכו לתורה הנדרשת במ"ט פנים טמא ובמ"ט פנים טהור:

ממושבותיכם תביאו להם תנופה שתים שני עשרונים סולת תהיינה חמץ תאפינה בכורים לי"י. כתב הרב הגדול ז"ל צוה שתהיינה חמץ כי בהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבן התודה יבא על לחם חמץ ואולי כי איסור החמץ מפני שירמוז אל מדת הדין כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ (תהלים עא ד) כי נגזל טעמם ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי (תהלים עג כא) יכעוס ויאבד טעמו ממנו ובעבור כי הקרבנות לרצון השם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעים וכן לא יבואו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון דבש רק מן הדברים המזוגים כאשר אמרו בבריאת העולם שיתף מדת הדין במדת רחמים ובראו. והנה בחג שבועות שהוא יום מתן תורה יביא קרבן כדין תודה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין. וזהו סוד מה שאמרו רז"ל לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין חוץ מקרבן תודה שאינו בטל כי בו מצה וחמץ כענין העולם הבא עכ"ל ז"ל. כוונת הרב ז"ל הוא כי העולם הבא רמז למכריע שני ובעבור שאינו מלא רחמים כראשון שנאמר לפניו ילך

דבר (חבקוק ג ה') על כן אמר כי הוא כלול ובו חמץ ומצה. והטעם הנכון אצלי אכתבהו בפרשת פנחס בגזירת השם. וכתב החכם רבי עזרא ז"ל ומה שאתה צריך לידע מפני מה לא נאמר אשה בעצרת כמו שנאמר בפרשת תמיד ובראש חודש ופסח וסוכות וכן בראש השנה וביום הכפורים לא נאמר בהם אשה כי אם עולה לריח ניחוח ובשעירי המוספים לא נאמר בהם חטאת כמו שנאמר בשאר שעירי המוספים וכל זה כי בעצרת וראש השנה ויום הכפורים אין הכוונה בקרבן לאשים כי אם למעלה מהם וכן הדין נותן. ועצרת לא נאמר בו חטאת לפי שאין בו יצר הרע עליו נאמר יתמו חטאים מן הארץ (תהלים קד לה) ע"כ דבריו ז"ל. וענין ז' כבשים והפר הקרבים על הלחם תבין טעמו מסוד הקרבנות ותמה אני על דברי החכם רבי עזרא ז"ל שאמר כי בשעירי עצרת לא נאמר בו חטאת כי אמת הוא כי בשעיר המוספים לא נאמר בו חטאת בפרשת פנחס אבל בכאן נאמר:

ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה וגו'. פשטו ידוע ויתכן לפרש סודו כסוד איסור השחתת הפאות והבן זה:

דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. כבר בארנו למעלה במקומות רבים כי הקב"ה יתעלה ויתברך מנהיג עולמו ע"י מדותיו הן לרחמים הן לדין זהו שנאמר הרועה בשושנים (שה"ש ו ג') מנהיג עולמו בשש קצוות ועל כן נקראת כנסת ישראל שושנה שהיא כלולה מו' קצוות וכל מזמור שיש בו על שושנים הרמז בו לכנסת ישראל והבן זה. וכשהוא מרחם על בריותיו מרחם עליהם בדרך אחד מדרכי הרחמים וכן בשעת הכעס להפך ע"י מדת הדין לכך ישראל נוהגין לומר בראש השנה ויגולו רחמיך על מדותיך וזהו ענין תקיעת שופר שנרמזין בה מדותיו של הקב"ה רחמים ודין והתרועה והשברים דין והתקיעה רחמים ואנו מזכירים ומעוררים מדותיו של הקב"ה להליץ טוב בעדנו. והתקיעה היא לעולם בראשונה ובאחרונה שהיא כנגד שני המכריעים שלא לקצץ בנטיעות גם להיות התרועה כלולה בהם כדי שיתגוללו רחמיו עלינו בשובנו מחטאינו ויהפוך מדת הדין למדת רחמים וזהו אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פט טז) מלשון וידע אדם ר"ל לחבר כנסת ישראל בהקב"ה כענין שכון ארץ ורעה אמונה (תהלים לז ג). ואם נפרש תרועה לשון חבור וריעות יהיה הכוונה ליחד הכחות העליונים. אמנם יש מפרשים לשון תרועה מלשון תרועם בשבט ברזל (תהלים ב ט') רוע התרועעה (ישעיה כד יט) והרמז למדת הדין ועל כן תמצא שהכתוב מזכיר התקיעה בציון הרומז למדת רחמים והתרועה בירושלם שנאמר תקעו שופר בציון והריעו בהר קדשי (יואל ב א'). זהו טעם למאמרם כי שופר של מקדש שהיו תוקעין בו בראש השנה היה פיו מצופה זהב ושל תעניות היה פיו מצופה

כסף לפי צורך הימים. וכבר ידעת גווני זהב וכסף. ודע כי הקול היוצא מן השופר הוא כלול בסוד רוח מים ואש וכן אמר בספר הזוהר רוח דנפק מגו שופר כלול באשא ומיא ונעשה מהם קול אחד בלי פירוד ובהתעוררות זה הקול מלמטה מתעלה למעלה ומתיחד באחדותו ודוחה את המקטרג ומסתתמים טענותיו והפתח נפתח והתפלה נכנסה והמלך קם מכסא הדין ומרחם על בניו. ואל תתמה היאך בהתעוררות קול אחד למטה פועל למעלה כי הוא יתברך ויתעלה המוציא מציאות הוייתו מלמעלה למטה עד אפס מקום. וכאשר התעוררות רוצה לעלות מסוד מציאותו עולה כענין רוח האדם המכניס והמוציא את ההבל וכנסתו הוא סיבת יציאתו כי אינו יוצא עד שיכנס קודם כך הוא יתברך אין סוד התעוררות המציאות יוצא מלמעלה עד שיעלה מלמטה לשוב למקום תולדתו ושאז התעוררות מעלה יוצא כמתחלה:

דוגמא לדבר זה אמרו רז"ל בספר הזוהר וכבר הבאנו אותו למעלה בענין שתי תורים או שני בני יונה (פנחס רמ"א א) ואי תימא היאך יתפשט מהאי יונה או משפנינא דא לכמה סיטרין חיילין דלית להון שיעור. <תרגום - ואם תאמר איך נתפשט מהיונה או מן התור לכמה צדדים צבאות שאין להם שיעור>. או מבעירא חדא אוף הכי. <או מבהמה אחת גם כן>. תא חזי חד שרגא דאתמלי מיניה כל עלמא. <בוא וראה נר אחד כל העולם מתמלא אור ממנו>. תוב אעא דקיק דליק לרברבא. <ועוד עץ דק מדליק עץ גדול>. ואמרו רז"ל במדרש תלים ר' יהודה בר נחמן בשם ר' לוי אמר כיון שעלה הקב"ה יושב על כסא דין כיון שתוקעין בשופר בראש השנה הוא עולה והופך מדת הדין למדת רחמים וכשמריעין הוא עולה בדין שנאמר עלה אלהים בתרועה (תהלים מז ו) וכשהשופר עולה בתקיעה י"י בקול שופר (שם) ברחמים שנאמר י"י י"י אל רחום וחנון. וכבר ידעת כי ראש השנה יום דין לכל העולם דאמרו רבותינו ז"ל בשעה שהקב"ה עולה ויושב על כסא הדין העולם עומד בדין מדת הדין עומדת על שמאלו ומדת רחמים עומדת מימינו ומריבות זו אם זו מדת הדין אומרת שפוט עולמך בדין שלם להם לרשעים כפעלם. ומדת רחמים אומרת אם עונות תשמור יה י"י מי יעמד תהלים קל ג) מדת הדין אומרת הוא רשע בעונו ימות (יחזקאל ג׳:י״ח חי') ומדת רחמים אומרת אמרת כי לא אחפוץ במות הרשע מדת הדין בפשע יעקב כל זאת (מיכה א ה') ומדת רחמים אומרת לא עתה יבוש יעקב (ישעיה כט כב). מדת הדין אומרת פוקד עון אבות על בנים ומדת רחמים אומרת לא יומתו אבות על בנים. מדת הדין אומרת אף אני אעשה זאת לכם ומדת רחמים אומרת למעני למעני אעשה (ישעיה מח יא) מדת הדין אומרת כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל לג) ומדת רחמים אומרת בטרם הרים יולדו וגו' (תהלים צ ב') מדת הדין אומרת לכן הרחיבה שאול

נפשה (ישעיה ה יד) ומדת רחמים אומרת עץ חיים היא (משלי ג:יי"ח חי'). מדת הדין אומרת כי לא אוסיף עוד ארחם (הושע א ו') ומדת רחמים אומרת כי ירחם יי' את יעקב (ישעיה יד א) מדת הדין אומרת אלה לחרפות (דניאל יב ב) ומדת רחמים אומרת אלה לחיי עולם (שם). וסוד הענין כי הוא יתברך ויתעלה סידר ותיקן כל הדברים על דרך אמת ומשפט ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא ואע"פ שהדיין יודע האמת לא ידין בלתי תובע ונתבע ועדים כדוגמא זה הוא יתברך ויתעלה מינה התובע שהוא השטן לתבוע הדין על בני העולם והעדים הם עיני יי' הרואים ומשגיחים במעשה בני אדם בסתר ובגלוי והוא יתברך הדיין שדן דין אמת והתובע הזה אינו תובע כי אם אמת ומשפט דין ועושה פקידותיו אשר הופקד עליו משנברא העולם ועל כן אמרו רבותינו ז"ל והנה טוב מאד זה מלאך המות כי אינו דובר שקרים רק תובע דרכי האמת והקב"ה יתברך ויתעלה הואיל והפקידו על ענין זה אינו רוצה שיצא ריקם מלפניו כי כל הנענשין ובני מיתה בידו ניתנו. אמנם קודם שינתנו לידו יש כח בתשובה להקל הדין או לבטלו לגמרי כפי העון וכפי גודל התשובה. <:

ספר הזוהר [פקודי רל"ז ב'] תא חזי ביומא דראש השנה עלמא איתדן וביה דינא קדישא. <תרגום - בוא וראה ביום ראש השנה נדון העולם ובו דין קדוש>. קדוש ברוך הוא יתיב ודן כל עלמא. <והקב"ה יושב ודן כל העולם>. ואיהו סטר אחרא קאים מסיטרא דא. <וסטרא אחרא ההוא עומד מצד זה>. וכל אינון דאיתדנו למותא אשגח עלייהו ואתרשימו קמיה. <וכל אלו שנדונו למיתה משגיח עליהם ונרשמים לפניו>. ובשעתא דישראל מתערי רחמי עלייהו בההוא קול שופר. <ובשעה שישראל מעוררים רחמים בקול שופר ההוא>. כדין אתערבבו כולהו. <אז נתערבב לו הכל>. דלא ידעי ולא משגחי באינון דאיתדנו עד לבתר כל אינון דלא מהדרי בתשובה. <שאינו יודע ואינו משגיח באלו שנדונו עד לאחר שכל אלו אינם חוזרים בתשובה>. ואגזר עלייהו מותא ודאי. <ונגזר עליהם מיתה ודאי>. נפקין פתקין מבי מלכא ואתמסרו ליה. <יוצאים פתקים מבית המלך ונמסרו לו>. כיון דאתמסרו ליה לא אהדרו פיתקין עד דיתעבד דינא. <כיון שנמסרו לו אינם חוזרים עד שנעשה הדין>. וישראל כולהו בעיין לאסתמרא מיניה. <וישראל כולם צריכים להשמר מן המקטרג>. כל שכן חד בר נש בלחודוי. <כל שכן אדם לבדו>. וכל שכן דהא ברזא עילאה דלעילא דבעינן לאסתמרא. <וכל שכן בזה הסוד העליון של מעלה צריכים להשמר>. ולמיהב ליה בכל ירחא וירחא כד סיהרא בעי לאתחדתא חד שעיר. <ולתת לו בכל חודש וחודש כשהלבנה צריכה להתחדש שעיר אחד>. בגין דלא יקטרג חדתותא ויטול חולקיה כדקא חזי ליה. <כדי שלא

יקטרג על ההתחדשות ויקח חלקו מן השעיר כראוי לו>. זה המאמר מוכיח שבראש השנה השם הגדול מתייחד במדת הדין של מטה ודן בה העולם אמנם חכמי הקבלה חולקין בזה ואומרין כי בראש השנה מדת הדין מתעלה ברחמים והקב"ה דן בה את העולם. וכן נראה שהוא כוונת הרב ז"ל שכתב וזה לשונו ולא הוצרך להזכיר השופר כי השופר רמז ביום והתרועה בו והנה הוא יום דין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רז"ל וכל ישראל רואים עד משה רבינו ע"ה שכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ולמה הזכיר הכתוב התרועה ולא הזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה. ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניה ולאחריה לכך אמר יודעי תרועה כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה. אבל בראש השנה מתייחד במדת הדין ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת רחמים הוא מאמרם מלך יושב על כסא דין ראש השנה יום דין ברחמים יום הכפורים יום רחמים בדין. ומכאן תבין סוד ערבוב השטן שאמרו רז"ל שהרמז למדת הדין. ונ"ל מכח זה המאמר שהיו"ד ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים אינו בעבור הבינוניים לבד התלויים עד יום הכפורים כי אף אותן שנידונו בראש השנה למיתה גזר דינם אינו נחתם עד יום הכפורים וכן הוא אומר מכל חטאתיכם לפני יי' תטהרו ומרבה אף לרשעים:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד א'] בראש השנה אתערותא קדמאה איהו בעלמא. <תרגום - בראש השנה התעוררות הראשון חוזר ובא בעולם>. מאי אתערותא קדמאה. <מהו התעוררות הראשון>. דא בי דינא דלתתא דאיתער למידן עלמא. <זה בית דין שלמטה שנתעורר לדין העולם>. וקב"ה יתיב על עלמא בדינא ודאין עלמא. <והקב"ה יושב על כסא הדין ודן את העולם>. ושלטא האי בי דינא למידן עלמא עד יום הכפורים. <ובית דין זה שולט לדון העולם עד יום הכפורים>. דנהרין אנפהא. <שאז פניה מאירים>. ולא אשתכח חיויא בישא דלטורא בעלמא. <ונחש המקטרג אינו נמצא בעולם>. דאיהו אתעסק במה דאתיין ליה שעיר דאיהו מסטרא דרוחא מסאבא כדקא חזי ליה. <שהוא מתעסק באותו שעיר שמביאין לו שהוא מצד רוח הטומאה כראוי לו>. ובגין דאתעסק בההוא שעיר לא קריב למקדש. <ומשום שמתעסק באותו שעיר אינו קרב למקדש>. ושעיר דא דא שעיר דראש חודש. <ושעיר הזה הוא כמו שעיר החטאת של ראש השנה>. ומתעסק ביה ואנהירו אנפהא דמקדשא. <כי מתעסק בו ועל כן מאירים הפנים של המקדש>. ועל דא ישראל משבחן וחדיין קמיה קב"ה ואתעבר חובייהו. <ועל כן ישראל כולם משבחים ושמחים לפני הקב"ה ומעביר עוונם>. זה המאמר מוכיח כדברי הרב

ז"ל כי ראש השנה יום דין ברחמים. ומכאן תבין מפני מה נקבע יום זה באחד לחדש כי כשהקב"ה קובע זמן לעשיית המצוה אין ספק כי יש באותה המצוה ענין הראוי לאותו הזמן או שיש לאותו הזמן עניין הראוי לאותה המצוה לקיים בה העולם והבן זה מאד:
ותבין סוד הקרבן הקרב בראש השנה כי הוא דוגמת שעיר ראש חודש וכבר ביארנוהו במקומו ובעבור כי הוא יום דין על כן אנו מתפללין המלך המשפט המלך הקדוש רוצה לומר התשובה הנקרא כך המשפט רוצה לומר כי התשובה מתנדנת בעולם במדת הדין. אמנם הראב"ד ז"ל פירש המלך שהוא המשפט והכל רמז לתשובה. ואנו עומדים לפני יי' בתפלה לבל ישפוט וידין אותנו במדת הפחד כי אם במדת החסד והרחמים. וסוד שלשה ספרים הנפתחים בראש השנה רמז לשלשה אבות העליונים שהמלך פועל בשלשתן אברהם כנגד צדיקים גמורים יצחק כנגד הרשעים יעקב כנגד הבינוניים כי המדה שאדם מחזיק היא הנמשכת אליו להעלותו ולייחדו. וכתב החכם ר' עזרא ז"ל צריך אתה לדעת כי שש קצוות הידועים שהם מלאכת שמים וארץ הכל נקרא ספר כי הם בנין אותיות וכתיבה וזהו כל הכתוב לחיים בירושלם (ישעיה ד ג') ר"ל ירושלים של מעלה ונקרא כמו כן כסא וזהו מאחז פני כסא (איוב כו ט) ולכך אמר מספרך אשר כתבת (שמות לב לב) ועל ספרך כולם יכתבו (תהלים קלט טז). ימחו מספר חיים (תהלים סט כט) כל הנמצא כתוב בספר (דניאל יב א). ודע כי בהיות הקטיגור תובע דין מלפני המלך יתברך בראש השנה לתת חשבון על כל מה שעשו ישראל כל השנה שעברה אז הלבנה מתכסית מכל חיילי מעלה כמטרוניתא העומדת כבושה על מעשה בנה יחידה בבאו לדין לפני המלך לפיכך היא מתכסית בכסה ליום חגינו (תהלים פה ד) כי המו מעיה ונכמרו רחמיה על בנה ועל אותה שעה רמז ודוד עלה במעלה הזתים עולה ובוכה וראש לו חפוי (שמואל ב' טו ל) כדי להתכסות מכל גדודי מעלה בעלותה ליראות כי יריאה פן יכבו את גחלתה ורבקה שומעת בדבר יצחק אל עשו בנו ללכת לצוד ציד מכל החטאות ולהלשין בו לאביו וילך עשו בשדה של תפוחים לצודד החטאות והלבנה נתכסית והיא שמעה מיד חזרה ואמרה אל יעקב בנה לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים הם סוד שני שעירי יום הכפורים ואעשה מטעמים לאביך הם סוד התפלות שהביא יעקב אל אביו ועשו בא מצידו להלשין ליעקב ולקטרג עליו אז ויחרד יצחק חרדה גדולה והסוד בחרדה הזאת נרמז בסמאל ונקבתו כי בחמתו יצאה משם ויש להשמר ממנה שלא יתפתה אחר חלק שפתיה וירא כי לא נעשתה עצתו מגזם ליום הכפורים שהוא יום דין הנפשות ויעקב מכין מנחה לאחיו ועל כרחו הקטיגור נעשה סניגור כאשר יתבאר בגזירת השם:

וזהו מאמר רבותינו ז"ל שני גדיי עזים טובים מאי טובים אמר ר' ברכיה אמר רב חלבו טובים לך וטובים לבניך שהם מתלכלכים בעונות כל ימות השנה ומביאים שני שעירים ביום הכפורים והן מתקרבין ומתכפר להם. ואף כי התקיעה לא נזכרה בפירוש בכתוב נרמזה במלת זכרון ובמלת יום כי היום והזכרון הוא לתרועה ולפיכך הוא מקרא קדש והוא אלהי יעקב והבן זה. תקנו רבותינו ז"ל לומר מלכיות זכרונות ושופרות בראש השנה. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר. וכבר בארתי לך בסוד התפלה כי אין להכנס לפני המלך יתברך בלתי השכינה שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקדש וזהו מאמרם ובמה בשופר. והנה במלכיות רמז לתשובה הנקרא מלך. זכרונות לתפארת ישראל שנאמר יי' זכרנו. שופרות לשכינה. והנה הם כסוד ג' שמות ראשונות של י"ג מדות ותקנו בכל אחד מהם י' פסוקים כנגד י' ספירות כי הבנין כלול בהם. וכתב הרב הגדול ז"ל ועשרת ימים שבין ראש השנה ליום כפורים ירמוז לי' ספירות בלי מה כי ביום הכפורים יתעלה בהם שנאמר ויגבה יי' צבאות במשפט (ישעיה ה טז) כידוע בקבלה וגם יש אות בשמים שהחדש הזה מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט ליי' (משלי טז יא):

כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה. וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה וגו' והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה. יש שפירשו כי אין חלוק בין והכרתי והאבדתי ולזה נוטה דעת רז"ל שאמרו לימד על הכרת שאינו אלא אובדן של נפשות. אמנם יש מפרשים כי ונכרתה ר"ל שאינה שבה אל המקום אשר חוצבה משם אבל לאחר שקבל את דינו ומת בחצי ימיו תהיה נשמתו בתענוג הכבוד אך לא במקומו הנזכר אמנם והאבדתי ר"ל שהיא נאבדת מכל הנאת שכינת כבודו של מקום. ומצאתי סיוע לזה הדעת מדברי רז"ל במדרש רות (זוהר חדש צ' ט"א) אמר שם ר' סימאי ו??' אסי חד אמר נחית ליה קב"ה לארץ התחתונה. <תרגום - ר' סימאי ור' אסי אחד אמר שהקב"ה מורידן (את הנשמות) לארץ התחתונה>. וחד אמר באבדון מאן דנחית תמן אתאביד מכל וכל עליהם כתיב והאבדתי את הנפש ההיא. <ואחד אמר שמורידן לאבדון שכל מי שיורד שם נאבד מכל וכל ועליהם כתוב "והאבדתי את הנפש ההיא":

ספר הזוהר [וילך רפ"ה ב'] בגיהנם אית מדורא בתראה תתאה מכולהו וההוא מדורא הוי מדורא על מדורא דאיקרי ארץ עיפתה. <תרגום - בגיהנום יש מדור אחרון תחתון מן כולם והמדור ההוא כפול מדור על מדור הנקרא "ארץ עיפתה" (איוב י כב)>. מהו עיפתה. <מהו עיפתה>. כד"א רבוע יהיה כפול ומתרגם מרובע יהא עיף. <כמו שאמר הכתוב "רבוע יהיה כפול" ותרגומו רבוע יהיה עיף>. אוף הכא עיפתה כפולה. <אף

כאן עיפתה כלומר כפולה>. וההוא איקרי שאול תחתית. שאול הוא מדור חד תחתית היא מדורא תתאה. <ומדוע ההוא נקרא שאול תחתית, שאול הוא מדור אחד העליון, תחתית הוא מדור תחתון>. ובגיני כך אקרי ארץ עיפתה תחתית ואקרי אבדון. <ומשום זה נקרא ארץ עיפתה תחתית ונקרא גם כן אבדון>. ועל דא כתיב שאול ואבדון. <ועל כן כתוב שאול ואבדון>. וכולהו מדורין לא אכפילו ולא עייפן בר מהאי. <וכל המדורים לא נכפלו ולא עיפים חוץ מזה>. ותנא מאן דנחית לאבדון דאיתקרי תחתית לא סליק לעלמין. <ולמדנו מי שיורד לאבדון שנקרא תחתית אינו עולה לעולם>. וההוא איקרי גבר דישתיצי ואתאביד מכולהו עלמין. <ואדם ההוא נקרא איש שכלה ונאבד מכל העולמות>. ותנא להההוא אתר נחתין להההוא גבר דמבזי לאתבא אמן. <ולמדנו למקום ההוא מורידים לאותו איש המבזה לענות אמן>. ועל אמן סגיאין אתאבידו מיניה דלא חשיב להו דיינין ליה בגיהנם. <ועל אמנים רבים שנאבדו ממנו שלא החשיב אותם דנים אותו בגיהנם>. ונחתין ליה בההוא מדורא תתאה דלית ליה פתחא ואתאביד ולא סליק מתמן לעלמין. <ומורידים אותו באותו מדור התחתון שאין לו פתח ונאבד ואינו עולה משם לעולם>. ועל דא כתיב כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה. <ועל כן כתוב "כלה ענן וילך כן יורד שאולה לא יעלה" (איוב ז ט')>. והא כתיב מבטן שאול שועתי שמעת קולי. <והרי כתוב (יונה ב ג') "מבטן שאול שועתי שמעת קולי" (שכן עולה משם)>. וכתיב מוריד שאול ויעל. <וכתוב "מוריד שאול ויעל" (שמואל א' ב ו)>. אלא הכא שאול והתם תחתית. <אלא כאן שאול שממנו עולים ושם תחתית שמשם אינו עולה>. ואוקימנא הא דהדר ביה הא דלא הדר ביה. <והעמדנו כאן שחזר בו היינו שעשה תשובה שם שלא חזר בו>:

כתב הרב ז"ל ותדע ותשכיל כי הכריתות הנזכרות בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן שכר בעולם הנשמות כי באמרו יתעלה ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה ונכרתה הנפש ההיא מלפני יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו העליון ולכך מפרש הנפש ההיא עוונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה. וטעם זה הענין כי נשמת האדם נר י"י אשר נופחה באפינו מפי עליון שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים והנה היא בעוונה לא תמות ואינה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד כמורכבים אלא קיומה ראוי והוא עומד לעד כקיום השכלים הנפרדים ולכך לא יצטרך הכתוב לומר כי בזכות המצוות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן האילן שממנו יהיה שורשו והוא מה שאמרו רז"ל מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת הנפש

החוטאת יורה על קיום שאר הנשמות שלא חטאו והם עמה שהם בשלום. וכבר פירשתי כי כל יעדי התורה בהבטחות או בהתראות כולן מופתיות מן הנסים הנסתרים בדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם. ולכן תזהיר בכרת שהוא ענין ניסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי עכ"ל. ועוד כתב ז"ל בליקוטיו כי עונש הכרת הוא לעולם הבא אחרי תחיית המתים כי דיני גיהנם שיש לנפש החוטאת בזמן הזאת אין בו הכרתה כלל שנאמר ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב' יד יד) והבן כוונתו היטב:

דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות ליי'. סוד הסוכה יש מחכמי הקבלה שפירשו כי היא רומזת לחכמה העליונה שהיא חופף להקב"ה והיא בית נתיבות לכל הספירות כי היא מקפת הכל. ובעבור כי הבי"ת רומזת לחכמת אלהים כמו שפירשתי בפרשת בראשית על כן הכשר הסוכה בג' דפנות שכן הב' מוקפת מג' רוחותיה והכשר רוחב הדופן ז' טפחים דכתיב וימיני טפחה שמים (ישעיה מח יג) טפח לכל רקיע והם ז' רקיעים. וטעם לגובה י' טפחים ידוע נמצא הכשר הדופן ע' טפחים רמז לע' הידועים. אמנם הנראה מכוונת הרב הגדול ז"ל כי הסוכה רומזת לחכמה אחרונה. ולכן היא דירת עראי כי היא דלה ברחבה וגובהה ובמחיצותיה. ואולי כי בזה נחלקו ר' יהודה וחכמים בסוכת דירת עראי ובדירת קבע וגם רבותינו ז"ל רמזו כן בפסוק כל האזרח בישראל ישבו בסכת חסר כתיב רמז לסכת דוד הנתונה לישראל לבד כי הם תחת כנפי השכינה להיותה צל על ראשם להצילם מרעתם כענין שחותמין בלילי שבתות פורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל וכבר פירשתי זה. ומכאן תבין סוד הנזכר בתחילת עבודה זרה שאמרו מצוה קלה יש לי וסוכה שמה וכו' והבן זה:

שבעת ימים תקריבו אשה לי"י ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לי"י עצרת היא וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל ועל דרך האמת כי ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ וביום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגו והנה היא שמיני עצרת כי שם נעצר הכל. וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניה ולאחריה כי כלם קדושים ובתוכם י"י ומנה ממנו מ"ט יום והשבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני והשמיני בחג הוא כיום מתן תורה שהראה את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש. ולכך יקראו חכמים בכל מקום חג השבועות עצרת שהוא כיום השמיני של חג שקראו הכתוב כן וזהו מאמרם שמיני רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב ותשלומין דראשון הוא כי הוא אצילות הראשונים ואיננו באחרות שלהם ולכך יזכיר הכתוב בפרשת כל הבכור

חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבעת ימים ולא הזכיר השמיני עצרת כי שם אמר יראה כל זכורך והנה זה מבואר עכ"ד ז"ל. וצריך להתבונן ולהעמיק על מחלוקת שנחלקו רז"ל ר' יוחנן אמר תשלומין דראשון ר' אושעיא אמר תשלומין זה לזה. ונראה מדברי הרב ז"ל כי ז' ימים מסוכות רומזים לשמיטות העולם שכל אחת מנוחה לחי העולמים. ולפי היות כל יום אחד קדושה אחת בפני עצמה אומר בכל יום ויום הלל גמור. ונוטלין בו המינין לרמוז שבכל אלף שביעי שהוא רמוז לאחד מן הימים שההויות יהיו קיימין שהלולב ומיניו רומז להם וביום השמיני אין לולב ומיניו. כי בכולן היובל נוהג. ומוחלקין בקרבנות ומתמעטים הפרים בכל אחד רמז לתוספת טובה שתהיה בכל אחת מאשר לפניה ויתמעטו האומות וכוחותיהן בכל אחת מהשמיטות כנגד הפרים ושריהן שמתמעטין בכל שמיטה ושמיטה עד יום השמיני שהוא היובל ובפסח אין לולב ומיניו כי הימים רומזים מה שהלולב ומיניו ירמזוהו. ויום ראשון שבזה ושבזה רמז לבינה. נמצא יום ראשון של פסח ומנין מ"ט יום ושבעה שבועות ויום מתן תורה כיום ראשון של סוכות וימי חול המועד ושמיני עצרת רק שימי חול המועד שבזה ושבזה נחלקים כי בפסח נרמזים למים העליונים ובסוכות לשמיטות ולכך יקראו החכמים חג השבועות בכל מקום עצרת כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן. ולשון עצרת כתרגומו כנישו. כי באותה המידה נאסף ונעצר הכל. והיא הסעודה הקטנה שהזכירו ז"ל שהיא עצורה להב"ה ומיוחדת אליו ועל כן לא נזכרה בפרשת כל הבכור כי שם כתיב יראה כל זכורך. ואמרו רז"ל אמר רבי יהושע בן לוי ראויה היתה העצרת של חג להיות רחוקה חמשים יום כשם שעצרת של פסח רחוקה חמשים יום. משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו בנות נשואות למקום קרוב אית ביומיא דיזלון וייתון אמר המלך יזלון וייתון ואי לית ביומיא דיזלון וייתון אמר המלך אני ואתם נשמח יום אחד. כך בפסח על ידי שיוצאין מהחורף אל הקיץ לפיכך היא רחוקה ממנו חמשים יום דאית ביומייא דיזלון ויימון אבל בחג על ידי שישראל יוצאין מהקיץ לחורף טרחות דרכים קשה לפיכך אינה רחוקה ממנו חמשים יום דלית ביומייא דיזלון וייתון. אמר הקב"ה אני ואתם נשמח יום אחד לפיכך ביום השמיני עצרת. הכא את אמרת עצרת תהיה לכם ולהלן אומר עצרת ליי' אלהיך אמר רבי אלכסנדרי משל למלך שבאת לו שמחה כל שבעת ימי המשתה אמר המלך לבנו בני יודע אני שכל שבעת ימי המשתה היית טורח עם האורחין ועכשיו אני ואתה נשמח יום אחד ואיני מטריח עליך הרבה אלא תרנגול אחד וליטרא אחד מבשר. כך אמר הקב"ה כל שבעת ימי החג ישראל עסוקין בקרבנותיהן של אומות העולם. דאמר רבי פנחס כל אותן שבעים פרים שהיו ישראל מקריבים בחג כנגד שבעים אומות תחת

אהבתי ישטנוני ואני תפלה (תהלים קט ד) אנו בתפלה וכיון שיצאו שבעת ימי החג אמר הקב"ה לישראל יודע אני שכל ז' ימי החג הייתם עסוקין בקרבנותיהן של אומות העולם ועכשיו אני ואתם נשמח יום אחד ואיני מטריח עליכם הרבה אלא פר אחד איל אחד וכיון ששמעו ישראל כך מיד התחילו מקלסים להקב"ה ואמרו זה היום עשה י"י נגילה ונשמחה בו (תהלים קיח כד). אמר רבי יוחנן אוי להן לאומות העולם שאבדו ואינן יודעין מה אבדו. בזמן שהיה בית המקדש קיים היה המזבח מכפר עליהם. האידנא מאי מכפר עלייהו. והיו הפרים הקרבים בחג שבעים רמז לכל האומות שנאמר שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו (תהלים קיז ב). זהו בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים (שה"ה א ו') כד"א בני אמי על כחות האומות ורמז באמי לרוח אלהים חיים. והבן כי בעצרת של פסח כתיב ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת ליי' אלהיך אמר כי הוא עצרת אבל הוא ליי' ולא לישראל אבל בחג הסוכות אמר עצרת תהיה לכם כי היא שלנו. והסוד הוא כי השביעי רמז לצדיק והוא שלו אבל השמיני רמז למלכות והוא שלנו. כי השכינה שורה בישראל. ומלת עצרת יש לפרשה עוד לשון מלכות כמו זה יעצור בעמי וכמו יורש עצר (שופטים חי ז). והנה עצרת של פסח ועצרת של חג הסוכות הוא זכור ושמור. ובמתן תורה נתאחדו שניהם זהו סוד וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לי"י בשבועותיכם שלו ושלכם מתאחדים כאחד שנאמר ביום חתונתו וביום שמחת לבו (שה"ש ג יא) זהו סוד ייחוד תפארת ומלכות זהו מאמרם זכרונם לברכה ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן. והנה עצרת של פסח שהוא קודם מתן תורה הוא לשם עצרת של סוכות שהוא אחר מתן תורה הוא שלנו. רבותינו ז"ל משלו למה הדבר דומה למלך שהיתה לו בת נאה והשיאה וחזר המלך לדור עמה והבן כל זה:

ספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ד א'] מאי עצרת כתרגומו כנישו. <תרגום - מהו עצרת הוא כתרגומו דהיינו אוסף>. כל מאי דכניש מאינון ברכאן עילאין לא ינקי מיניה אחרנין בר ישראל בלחודייהו. <כי כל מי שנאסף מהברכות העליונות לא יונקים ממנה אחרים חוץ מישראל בלבדו>. ובגין כך כתיב תהיה לכם. <ומשום זה כתוב "עצרת תהיה לכם">. לכם ולא לשאר עמין לכם ולא לשאר ממנן. <לכם ולא לשאר העמים לכם ולא לשאר ממונים>. ועל דא אינון מרצן על המים. <ועל כן ישראל מרצים את הקב"ה על המים>. למיהב לון חולק ברכאן דיתעסקון בה. <כדי לתת לאומות חלק מהברכות שיתעסקו בו>. ולא יתערבון בחדווא דישראל לבתר כד ינקי ברכאן עילאין. <ולא יתערבו בשמחתם של ישראל כאשר ינקו ישראל ברכות עליונות>. למלכא דזמין ליה רחימוי בסעודתא

עילאה דעבד ליה דא רחימוי דמלכא ידע דמלכא איתרעי ביה. <משל למלך שהזמין את אוהבו לסעודה מעולה שעושה לו לאוהבו כדי שידע שהמלך רוצה בו>. אמר מלכא השתא אנא בעי למיחדי עם רחימאי ודחילנא דכד אנא בגו סעודתא עם רחימאי יעלון כל אינון קרטיס ויתבין עמנא לפתורא למיסעד סעודתא דחדוא עם רחימאי. <אמר המלך עתה אני רוצה לשמוח עם אוהבי ואני מתירא שאני אהיה בתוך הסעודה עם אוהבי יבואו השוטרים וישבו עמנו אל השולחן לסעוד סעודת השמחה עם אוהבי>. מאי עביד אקדים ההוא רחימאי קוסטרין ובשרא דתורין ואקרב קמייהו למיכל. <מה עשה האוהב הקדים תבשילים של ירקות ובשר שור והקריב לאכול לפני השוטרים>. לבתר יתיב מלכא עם רחימוי להההוא סעודתא עילאה בכל עידונין דעלמא. <ואחר כך ישב המלך עם אוהבו לאותה סעודה העליונה מכל מעדני העולם>. וחדי מלכא ורחימוי בלחודייהו לא יתערבון אחרנין בינייהו. <והמלך שמח עם אוהבו בלבדו ולא יתערבו אחרים ביניהם>. כך ישראל עם הקב"ה בגין כך ביום השמיני עצרת תהיה לכם. <כך ישראל עם הקב"ה משום זה כתוב "ביום השמיני עצרת תהיה לכם">. וסוד הענין כי על ידי ישראל מתברכין שאר העמים כי הם מקבלין הברכה בתחלה ומהן לשאר עמין שנאמר והתברכו בזרעך כענין שאמרו רז"ל בארץ ישראל כל הארצות מתמציתה של ארץ ישראל שותות כי בהתפרנס הקו האמצעי מתפרנסים הענפים ובקבלו תוספת ברכה מתברכות ההמשכות כלן כרמוז בפסוק משכני אחריך נרוצה (שה"ש א ד') שהם דברי הכבוד שאומר יהיה רצונך שאתעלה ונרוצה אחריך כל שאר הכחות. כמו המשכת החיות וההשקאה הנמשכת מן המוח לחוט השדרה ומשם מתפשט לגידים אילך ואילך.

והיו הקרבנות הבאים על האומות פרים כראוי להם וכבר פירשתי ענינם:

ספר הזוהר [שם] כד מטאן לחג מיתערי סיטרא דימינא לעילא. <תרגום - כאשר מגיעים לחג הסוכות מתעורר צד הימין של מעלה>. בגין דאתקשר ביה סיהרא ואתנהירו אנפהא כדקא חזי. <כדי שהלבנה תתקשר בו ופניה יאירו כראוי>. וכדין יהיב חולקין וברכאן לכל אינון ממנן לתתא. <ואז מחלקת חלק מברכותיה לכל אלו הממונים של מטה>. דיתעסקון בחולקהון ולא ייתון לינקא ולקרבא בסיטרא דחולקא דישראל. <כדי שיתעסקו בחלקם ולא יבואו לינק וליקרב לצד חלקם של ישראל>. כגוונא דא לתתא כד שאר עמין מתברכאן כולהו אינון מתעסקין באחסנת חולקהון ולא הוה אתיין לאיתערבא בהדייהו דישראל ולחמדא חולק אחסנתהון. <כעין זה למטה כאשר שאר האומות כולם מתברכים הם עסוקים בנחלת חלקם ואינם באים להתערב עם ישראל ולחמוד את נחלת חלקם>. ובגין כך אינון משכין ברכאן לכל אינון בגין דיתעסקון בחולקהון ולא יתערבו

בחולקייהו. <ומשום זה ממשיכים ישראל ברכות לכל אלו הממונים כדי שיתעסקו בחלקם ולא יתערבו בחלק ישראל>. וכד סיהרא איתמליא ברכאן לעילא כדקא יאות ישראל אתיין וינקי מיניה בלחודייהו. <וכאשר הלבנה מתמלאת עם ברכות למעלה כראוי באים ישראל ויונקים ממנה בלבדם>. ועל דא כתיב וביום השמיני עצרת תהיה לכם. <ועל כן כתוב "ביום השמיני עצרת תהיה לכם">. ומזה המאמר תבין מפני מה היה מצות הסוכה בחצי החדש והבן זה. וסוד ניסוך המים הניסכין בחג פירשתי למעלה: ובספר הזוהר [זוהר ח"א ס"ג ב'] רבי חייא ורבי יוסי הוו אזלי באורחא חמו חד יודאי דהוה אתי. <תרגום - רבי חייא ורבי יוסי היו הולכים בדרך וראו יהודי אחד שבא לקראתם>. אמר רבי יוסי האי בר נש יודאי איהו. <אמר רבי יוסי אותו האיש יהודי הוא>. כד מטא לגבייהו שאילו ליה. <כשהגיע אליהם שאלו אותו מי הוא>. אמר שלוחא דמצוה אנא דהא אנן דיירין בכפר דרומיין ומטי זמנא דחג ואנן צריכין לולב וזיינין דעימיה לפקדא דלון למצוה. <אמר להם שליח מצוה אני כי אנו יושבים בכפר דרומין והגיע זמן החג וצריכים אנחנו לולב והמינים שעמו ואני מצווה להביא להם>. אזלו כחדא אמר לון ההוא יהודאי הני ארבע מינין דלולב דכולהו אתיין לרצוי על מייא שמעתון אמאי אנן צריכין לון בחג. <הלכו יחד אמר להם אותו היהודי אלו ד' מינים שבלולב שבכולם באים לרצות על מים השמעתם למה אנו צריכים להם בחג>. אמרו כבר איתערו בהאי חבריא. <אמרו לו כבר העירו בהם החברים הטעם>. אבל אי מלה חדתא היא תחות ידך אימא לן. <אבל אם יש דבר חדש תחת ידך אמור לנו>. אמר לון ודאי ההוא אתר דאנן דיירין ביה הוא זעיר וכולהו דדיירין ביה עסקין באורייתא. <אמר להם אותו המקום שאנו יושבים בו הוא קטן אבל כל הדרים בו עוסקים בתורה>. ואית עלן צורבא מרבנן רבי יצחק בר רבי יוסי מחוזא שמיה. <ויש עלינו רב מצוין שברבנים ורבי יצחק בר יוסי מחוזא שמו>. ובכל יומא אמר לון מילין חדתין. <ובכל יום אומר לנו דברים חדשים>. ואמר דהא בחג זימנא הוא לשלטאה כל אינון רברבין דממנן על שאר עמין. <ואמר כי בחג הוא הזמן שישראל ישלטו על כל שרי האומות>. ומתברכן מסיטרייהו דישראל וקרינן לון מים זדונים כד"א המים הזדונים. <והם מתברכים מצד ישראל והם נקראים מים הזדונים כמו שכתוב "המים הזדונים">. ובגין לשלטאה עלייהו אתינא ברזא דשמא קדישא באינון ארבע מינין שבלולב. <ובכדי לשלוט עליהם אנו באים בסוד השם הקדוש המרומז באלו ארבעה מינים שבלולב>. לרצויי ליה לקב"ה עלייהו ולשלטאה עלייהו ברזא דשמא קדישא. <לרצות לו להקב"ה עליהם ולמשול עליהם בסוד השם הקדוש>. ולאיתערא עלן מים קדישין לנסכא על גבי מדבחא. <ולעורר

עלינו מים קדושים לנסח אותם על הזבח>. מזה המאמר תבין טעם להיות מצות ניסוך המים בחג יותר מבשאר המועדים:

אך בחמשה עשר יום תחוגו את חג יי' שבעת ימים וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל והנה טעם כל הפרשה תחגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו לכם השמיני עצרת כענין למנצח על השמינית (תהלים ו א') וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באיגודו ולכך הקדים האתרוג אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לי"י שבעת ימים בשנה שתחוגו שבעת ימים ענין סבוב והקפה מלשון חוג שמים (איוב כב יד) ובמחונה יתארהו (ישעיה מד יג) וכן המון חוגג (תהלים מב ה) עכ"ל הרב ז"ל. כוונת הרב הגדול ז"ל כי לכך הקדים האתרוג שלא נפשע בו ואיירי דחביבא ליה אקדמה:

ולקחתם לכם פרי עץ הדר וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל על דרך האמת פרי עץ הדר הפרי שבו רוב התאוה ובו חטא אדם הראשון שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ וגו'. והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפניו עם שאר המינין וכפות תמרים הוא הראש וקו האמצעי כפול וגבוה על כלם וענף עץ עבות רמז לג' ספירות בבת אחת כענין שנאמר מידי אביר יעקב וערבי נחל כענין סלו לרוכב בערבות (תהלים סח ה) כי יתערבו במדת הדין ומדת רחמים ומכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העצרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הוא אחד בכח ולא אחד בפועל עכ"ל ז"ל. והריני מוסיף לך ביאור על רמזיו הפרי שבו רוב התאוה רומז לכנסת ישראל שנאמר בו ומראך נאוה (שה"ש ב יד) והעץ ליסוד עולם שנאמר בו כי טוב העץ ולפי שהוא אצילות הראשונים צריך להיותו במצוה ומעכב בו ולייחד הכל במחשבה ומעשה המוכיח וקו האמצעי כפול רמז לשני המכריעים וזה טעם הכפל:

ועתה אבאר לך באורך כוונת המצוה הלולב ומיניו הם ז' לולב אחד ואתרוג אחד ושלש עבות ושתי ערבות אמנם כוונת רבי עקיבא שאמר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת וכוונתו כי ברומזו בדבר אחד לכל ענין די כי אמת ושלום אחד והנצחים בכלל הזרועות הלולב כנגד התפארת כי הוא עשוי כשדרה ובעבור כי הוא כנגד מדת יום על כן אמרו כי כל היום כשר בלולב ועוד אמרו אין לו שיעור מלמעלה אבל יש לו שיעור מלמטה וכן אמר בעל ספר יצירה תכליתין אין להם קץ ושדרו של לולב צריך שתצא מן ההדס טפח כי אנו צריכין לראות הקו האמצעי שהזכרנו ולכוין אליו וידוע כי הלולב העלים שבו זו למעלה מזו וזו לפנים מזו והכל תלוי ונפרד מן השררה רמז לכבוד למעלה מכבוד כדכתיב כי גבוה מעל גבוה שומר (קהלת ה ז') ואם נפרדו

עליו פסול רמז כי הכל אחד ויונק משורש אחד ועל כן הלולב בימין כי עיקר קבלתו מן הימין וצריך לאגוד עם הלולב ג' הדסים כד"א והוא עומד בין ההדסים (זכריה א ח') שהם רמז לתשובה עם שני הכתרים שהם רוחניים. כך פירש רבי עזרא ז"ל. ויש מפרשים כי הג' הדסים הם רמז לזרועות עולם ולמכריע שני כי המכריע ראשון רמז בלולב עצמו. ולפי חילוק שני הפירושים שפירשנו נחלקו חכמי הקבלה בפירוש "תרי וחד" אם הוא אחד למעלה ושנים למטה כפירוש החכם רבי עזרא ז"ל או שנים למעלה ואחד למטה כפירוש האחרון. ושני ערבות ללמודי יי' והאגודה מורה שהכל אחד. אמנם האתרוג אינו נאגד עמהם לסוד ידוע רמוז בדברינו והלולב באמצען ולמעלה מכלן שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו (תהלים סח ה) והוא מוקף מן הכל כד"א ועץ החיים בתוך הגן וראשו העולה למעלה רמז שהוא מתעלה בספירה ראשונה כי הוא ראש לה' ספירות אחרונות ושואב מחמשה ספירות ראשונות. זהו דעת הנכון לפי דעת רוב חכמי הקבלה:

אמנם יש מפרשים כי הלולב רומז ליסוד עולם ועליו נאמר אני כברוש רענן ממני פריך נמצא (הושע יד ט) כי משם פורחין הנשמות שהם פירותיהן של ישראל ומקרא מסיים שנאמר צדיק כתמר יפרח (תהלים צב יג) ולפי דבריהם יהיו הג' הדסים רומזים לשלשה אבות העליונים ואלו ואלו דברי אלהים חיים הן. והאתרוג רמז לשכינה ועל כן הוא בשמאל כי משם קבלתו והוא עשוי כלב כד"א ויאמר יי' אל לבו וגם הירקות רומז לזה וזהו מאמרם עץ שטעם עצו ופריו שוה להורות על הייחוד. וטעם ניטלה פטמתו פסול כתב החכם רבי עזרא ז"ל כי העץ שבתוכו הוא כאשר יהיה האופן בתוך האופן. וצריך לסמוך האתרוג עם שאר המינין שלא להפרידה מן הבנין וסוד זה נגלה אלי בחלום בלילי י"ט הראשון של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו הר' יצחק ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו"ד ה"א והיה מרחיק הה' אחרונה מן הג' אותיות הראשונות ואמרתי לו מה זה עשית והשיב כך נוהגין במקומינו ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם ואשתומם על המראה ואין מבין למחר בעת נטילת הלולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלתי אתרוג והבנתי פתרון חלומי וחזר בו ורז"ל רמזו סוד זה בויקרא רבה אמרו שם פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו. כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים פירוש תפארת בין חסד ופחד. וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר סולו לרוכב בערבות. תראה שכל המינים הללו רומזים בשם ית'. ועתה אודיעך כוונה הנענועין וההקפה על דעת חכמי הקבלה אנו מנענעין לפני המלך שהוא התשובה להראות מלכותו בכל משלה וכל הנבראים נרתתים ממנו ומזדעזעים מלפניו כי ממנו נשתכלל הבנין ומנענעין לארבע

רוחות העולם וכבר ידעת סודם. ומנין הנענועין שש אחד בשעת נטילה ראשונה. והשני בהודו תחלה. והשלישית והרביעית באנא. והחמשית והששית בהודו בסוף ושש נענועין בכל דבר רמז לו' קצוות. גם כל הנטילות שבחג ל"ו שנמצא שש בכל יום שהרי אחד מהן שבת שאין הנטילה דוחה אותו. ומקיפין בכל יום פעם אחת רמז כל הקפה אחת להויה אחת לצרף בכל אחת כל השבעה ולהקיפה בכולן וכשתבין טעם חלוק קרבנות החג תבין ההקפות. ובשביעי שבעה הקפות רמז לייחד כל הז' ומכאן תבין ענין יריחו. ועדין ארמזהו בגזירת השם. ולשון ערבי נחל יש מפרשים מלשון עריבות ומתיקות ונחל לצרור החיים כלומר שעריבין עליו והנכון הוא על דעת רז"ל שהוא מלשון עירוב. ור"ל כי אלו שתי המדות הנרמזים בשתי ערבות הם מתערבים במדה ההיא הנקראת נחל. וכל מדה נקראת נחל כאשר נבאר:

ספר הבהיר מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן אילנא דאתרוגא ומאי הדר היינו הדר הכל והיינו הדר דשיר השירים דכתיב בהו מי זאת הנשקפה כמו שחר (שה"ש ו י') והיינו על שם נקבה ועל שמה נלקחה נקבה מאדם שאי אפשר להתקיים עולם התחתון בלא נקבה ואמאי טעמא איקרי נקבה על שם שנקביה רחבים ויש לה נקבים יתירים על האיש ומאי ניהו נקבי שדים ורחם ומאי ניהו שאמרנו שיר השירים שהוא הדר לכל מפרי הקדש דאמר ר' יוחנן כל הספרים קדש ושיר השירים קדש קדשים ומאי ניהו קדש קדשים אלא קדש שהוא קדש לקדשים ומאי הם קדשים אלו שכנגד ו' קצוות שבאדם וקדש הוי להו קדש לכלהו ומאי ניהו קדש זה אתרוג שהוא הדר הכל ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא גם כן אגיד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כולן יחד הוא ומאי לולב כנגד חום השדרה. וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו. ואם אין ענפיו חופין את רובו אינו כלום מפני מה משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו הרי זרועותיו שנים וראשו שלשה והיינו ענף לשמאל עבות לימין ונמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ שהוא שורש האילן. ומאי ערבי נחל כנגד שוקי האדם שהם שתים ומאי ניהו לישנא דערבי נחל משום דגדול שבהם הוי למערב ומשם יונק כחו ושל צפון הוא קטן ממנו מהלך ת"ק שנה והוא ברוח צפונית מערבית ובו פועל ונקרא על שמו והם שניהם עצים. דבר אחר ערבי שפעמים מערבין פעולתן זה עם זה. מאי ערבי נחל נחל הוי על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל כדכתיב כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז') מאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג. ומנא לן דכל מדה ומדה מאלו השבעה איקרי נחל שנאמר וממתנה נחליאל אל תיקרי נחליאל אלא נחלי אל. ועוד שם מה לב הדר פרי הגוף אף ישראל פרי עץ

הדר. מה אילן תמר ענפיו סביביו ולולבו באמצע אף ישראל נטלו גוף האילן הזה שהוא לבו וכנגד הגוף חוט השדרה באדם שהוא עקר הגוף. ומה לולב זה כתיב לו לב אף לב מסור לו. ומה לב זה שלשים ושנים נתיבות חכמה בו אף בכל נתיב מהן צורה שומרת שנאמר לשמור את דרך עץ החיים. והמאמר הזה מבואר ממה שקדמנו. והשם ברחמיו יראנו נפלאות מתורתו אמן. וטעם שתים עשרה חלות רמזתי במספר השבטים וסוד לחם הפנים פירשתי במקומו:

בהר

וידבר יי' אל משה בהר סיני לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת ליי'. כתב הרב הגדול ז"ל וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון שאשמיעך ואם תזכה תתבונן. כבר כתבתי בסדר בראשית כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום שביעי שבת ליי' כי בו יהיה שבת ליי' כמו ששנינו במזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכלו שבת שהוא מנוחה לחיי העולמים והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאה כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל שאר חייבי לאוין וחייב גלות עליה כמו שהחמיר בעריות שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה ותירץ את שבתותיה וכן שנינו גלות בא לעולם על עינוי הדין ועל עיוות הדין ועל השמטת הארץ שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא. וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר אנכי כרתי ברית את אבותיכם וגו' (ירמיה לד יג). כי גם בעבד שביעית ויובל. והיובל ידוע עוד מבראשית עד ויכלו כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו. כי הוא מוסד המאמין יחיש וזהו שנאמר ושבתה הארץ (ויקרא כה ב) וקראתם דרור בארץ (שם י') כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון שנאמר בה והארץ אזכור וכבר זכרתי זה פעמים. ושמא לזה רמזו רז"ל במדרש חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נמסרו למשה חוץ מאחת שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח ו') כי כל שמיטה בית אחת והנה הודיעהו ההוייה מתחלה ועד סוף חוץ מן היובל קדש עכ"ד ז"ל. וגם החכם רבי עזרא ז"ל כתב השביעית היא כנגד האלף השביעי הנקרא יום שבת כמו שאמרו רז"ל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב יי' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב יז) תניינא כוותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים כך העולם משמט אלף אחד לשבעת אלפים שנאמר ונשגב יי' לבדו ביום ההוא ואמר מזמור שיר ליום השבת

(תהלים צב א) ואמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור (תהלים צ ד') עכ"ד ז"ל. ומה שאמר איכא דאמרי תרי חרוב שנאמר יחיינו מיומים וגו' (הושע ו ב') יש לפרש בשנת מ"ט ושנת חמשים הבאה אחריה שהוא היובל הגדול:

וגם רבינו סעדיה גאון ז"ל כתב השמים והארץ הם מוגבלים ונקצבים וכשם שהם נקצבים ונחקרים כך יכולתם וכחם ופעולתם נקצבים ונחקרים וכיון שמגעת יכלתם עד קצה מעשיה ואחרית פעולתיה כבר בטלה וחלפה וכיון שבטלה ואבדה וחלפה כבר אבד הגושם ובטל הגולם וחזר להעדרתו ואפיסתו כמו שהיה מקודם היותו עכ"ד ז"ל. והנה כמו שבאה לנו המצוה בימים שהם שבעה ימי בראשית כן באה לנו בשנים שיומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף וגו' (תהלים צ ד') ועל כן נאמר בשנים גם כן שבת ליי' ואמרו רז"ל כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת ליי' כי הוא יום שבת ומנוחה לחי העולמים עליו רמז הכתוב והיה יום אחד הוא יודע ליי' לא יום ולא לילה (זכריה יד ז) ואמרו רז"ל זה יום שביעי לעולם. והטעם כי בכל מעשה בראשית נאמר בכל יום ויום ויהי ערב ויהי בקר אך בשבת לא נאמר בו ערב ובקר והנה באותו המדרגה הנקראת שבת תלקט הנפשות והתענוגים מלמעלה אשר לא לקטה בזמן הגלות כי אין איש שם על לב (ירמיה יב יא) וזה יהיה אחר שיכללו הנפשות באלף הששי תשובנה הנשמות על חיק כל אחת ואחת. ועוד אמרו רז"ל שאל ר' שמעון התימני את ר' זירא שמעתי עליך שאתה בקי בחדרי תורה ושאלה אחת אני שואל לך אמר לו כמה שני עולם אמר לו ששת אלפים אמר לו מנין לך אמר לו מפי האותיות א' ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' הרי חמשים וחמש כ' ל' מ' נ' ס' ע' פ' צ' ק' ר' ש' ת' הרי אלף ות"ק חסר חמשה חזור לך לאותיות הפשוטות מנצפ"ך הרי שלשה אלפים ות"ק נמצא חשבון כל האותיות חמשת אלפים חסר חמש חזור לא' שהיא ראש לאותיות עדיין חסרים חמשה אלא כיון דכתיב כי ביה יי' צור עולמים (ישעיה כוק ד) וכתיב בהבראם בה' בראם הרי ו' אלפים שנה והשביעי שבת יום דין הגדול וכן תיבות שבבראשית הם ו' חוץ מן השם כנגד ששה אלפים שנה נשתתף שמו של הקב"ה להשלים עמידת עולמו ששה אלפים שנה שיעמוד העולם והשם השביעי כנגד יום הדין שיהא הקב"ה דן את העולם ויעמוד חרב אלף שנה.

אמר לו הרי מן האותיות יש לך ממקום אחר אמר לו הן משמות שבעה רקיעים ושמות שבעה ארצות שהם נכנסין בחשבון זה שמי"ם רקי"ע שחקי"ם זבו"ל מעו"ן מכו"ן ערבו"ת חשוב לך אותיות של ארצות אר"ץ ארק"א גי"א יבש"ה חרב"ה תב"ל חל"ד והחושב יכלול חשבון אותיות הרקיעים עם חשבון אותיות הארצות והם שבעה אלפים וע"ו הוצא מהן ששה אלפים לעולם ואלף ליום דין הגדול שהוא שבת נשתיירו ע"ו הוסף עליהן

ה' משמו שנשתתף עם עולמו שנאמר כי ביה יי' צור עולמים הרי פ"א ומה טיבן של פ"א הללו שהותירו מלמד שנשתתף שמו וכסאו של הקב"ה עמהן לקיים עולם שכן כסא עולה פ"א ואלמלא כך לא היה עולם מתקיים:

תאנא דבי אליהו שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב יי' לבדו ביום ההוא (ישעיה ב יז) מאי טעמא גמר לה מבריאת עולם מה בבריאת עולם ששת ימים פעל הקב"ה ובשביעי נח כך באלפי העולם יום לאלף שיומו של הקב"ה אלף שנים. וכן אתה מוצא לפי ענין יום ויום אירע באלפי עולם. ושים לבך על אמרו וחד חרוב לא אמר שאחרי כן חרוב רמז כי לא יהיה חרוב רק אלף אחד כנגד השבת. וכן יורה עוד מאמרם אותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש עולמו ואחר כן יחזור כבראשונה עד שבע שמיטות שהם עד היובל קדש. אמנם בכל אחת מהשמשות תהיה תוספות טובה מאשר לפניה כמו שרמזתי למעלה:

ובפירקי ר' אליעזר הגדול ז"ל [פרק נ"א] רבן גמליאל אומר כשם שראשי חדשים מתחדשים ומתקדשים בעולם הזה כך יהיו ישראל מתחדשים ומתקדשים לעולם הבא שנאמר דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו וחכמים אומרים שמים וארץ עתידין להתחדש ומה כתיב עליהן ונגולו כספר השמים (ישעיה לד ד) כאדם שהוא קורא בספר תורה וגולל אותו וחוזר ופותח וקורא וגולל אותו כך עתיד הקב"ה גולל אותו וחוזר ומחדש אותו למקומו שנאמר ונגולו כספר השמים. והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא ו) כאדם שהוא פושט טליתו והוא מקפל אותו וחוזר ופותח ולובש ומקפל אותו כך עתיד הקדוש ב"ה לקפל את הארץ וחוזר ופותח ומחדש אותו למקומה כבגד שנאמר והארץ כבגד תבלה זהו שנאמר כלבוש תחליפם ויחלופו (תהלים קב כז). ובברכות פרק אין עומדין אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם לישראל בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלין כך שבועתך בטלה עכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול כשם ששמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים. ובמדרש משלי בני אם ערבת לרעיך (משלי ו א') אלו הן ישראל שבשעה שעמדו ישראל על הר סיני אמר להם הקב"ה אם נותן אני לכם תורה אתם מקיימים אותה אמרו לו הין אמר להם הקב"ה ערבים אני מבקש מכם אמרו לפניו נתן לך שמים וארץ אמר להם דבר מתבטל איני מבקש מכם למה שהן עתידים ליבטל. אמר להם יש לי ערבים טובים בניכם שאם אתם מקיימין דברי תורה אני מקיים אותם בידכם ואם לאו אני גוזלם מכם שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני (הושע ד ו'). הרי לך ראיות ברורות מדברי רז"ל גם

הכתובים מורים כן בלא ספק כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה (ישעיה נא ו) וכתיב אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מד ו) ואם היה העולם מתקיים בלתי תכלה לא היה הוא יתברך אחרון כמו שלא היה נקרא ראשון אם היה ראשון אחר. וכתיב המה יאבדו ואתה תעמוד וכולם כבגד יבלו וגו' (תהלים קב כז). ואשר יביאו ראיה ממה שכתוב והארץ לעולם עומדת (קהלת א ד') וכן ויעמידם לעד לעולם (תהלים קמח ו') ידוע הוא כי מלת לעולם פעמים נאמרת על זמן קצוב כמו ועבדו לעולם רוצה לומר לעולם של יובל ופעמים נאמרת על אורך ימים בלי ידיעת קצבה אבל יש להם קצבה וסוף כמו יחי המלך דוד לעולם (מלכים א' א לא). ופעמים היא נאמרת על זמן שאין לו תכלית ואחרית כמו י"י ימלוך לעולם ועד. ומה שהוקשה להרמב"ם ז"ל יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד (תהלים קד ה) גם אמרו רז"ל כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק יש לפרש כי בל תמוט מוסב על הבורא יתברך או יש לפרש אין לו הפסק כל זמן קיום העולם אף כי לפי דעת רז"ל לא נגמר עולם ועד על אורך הזמן רק עולם ועד הוא שם לכסאו של הקב"ה הנקרא כן שנאמר כסאך אלהים עולם ועד (תהלים מה ז) וכן אמר בספר המרכבה כסאו של הקב"ה נקרא עולם ועד שנאמר כסאך אלהים עולם ועד. ולפי כוונתם יהיה פירוש הפסוק יסד הקב"ה ארץ על מכוניה בעבור שהכסא שנקרא עולם ועד לא יתמוטט כביכול לא נברא כסא הכבוד אלא בשביל הצדיקים שנאמר וכסא כבוד ינחילם (שמואל א' ב ח):

ובספר הבהיר אמר רבי ינאי הארץ נבראת קודם השמים שנאמר ארץ ושמים אמר לו והא כתיב את השמים ואת הארץ אמר להם משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו חפץ נאה ולא היה שלם ולא קרא עליו שם אמר אשלימנו ואתקן כנו וחבורו ואז אקרא לו שם הה"ד לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים (תהלים קב כו) ואומר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה (תהלים קד ב) ואומר המקרה במים עליותיו וגו' (שם ג') ואומר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (שם ד') ואחר כן יסד ארץ על מכוניה (שם ה') ומה שמה ועד מכונה עולם והיינו עולם ועד. על כן קרא לארץ העליונה ועד כי שם מתועד הכל מלשון ונועדתי לך שם על כן אין להאמין שיתקיים העולם כקיום הממציאו חלילה רק הכל היה מן הסבה הראשונה והכל שב אל הסבה הראשונה ואין ספק עוד כי אחר שתשוב אל יסודה תחזור ותתחדש זהו כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (תהלים כד ב) יסדה ר"ל בעת הבריאה. ועל נהרות יכוננה ר"ל אחר האלף חרוב ולפי דברי הרב ז"ל שאמר כי הארץ הזאת היא ארץ החיים ירמוז עוד סוד נפלא שיחזרו ההויות לתשובה והמשכיל יבין. זהו ושבתה הארץ כי ימנעו ההויות מלפעול.

וזהו מאמרם ז"ל בפסוק כי גרים ותושבים אתם עמדי דיו לעבד להיות כרבו. ועוד אמרו מבואר בפסוק שובה ישראל (הושע יד ב) מצינו שאין בו סרחון אמר הריני שב משל למה הדבר דומה לבן מלכים שהיה חולה אמר הרופא יאכל מן חפץ זה והוא מתרפא והיה ירא הבן לאכול ממנו אמר לו אביו תדע שאינו מזיקך הרי אני אוכל ממנו כך אמר הקב"ה לישראל אם אתם מתביישים לעשות תשובה הרי אני שב ראשון שנאמר הנני שב שבות אהלי יעקוב (ירמיהו ל':י"ח חי'):

וספרת לך שבע שבתות שנים וגו'. וקדשתם את שנת החמשים שנה וגו'. יובל היא שנת החמשים שנה וגו'. בשנת היובל הזאת וגו'. שבע שבתות שנים הם שבע שמיטות רמז כי יחדש הקב"ה עולמו שבעה פעמים בכל שמיטה פעם אחת ובכל אחת מהן תהיה תוספת טובה והשפעת ברכה משלפניה כי בהתעלות יום השביעי ישאר חרוב מהנשמות כי יחזיר אותן ואחרי כן יהיה עולם חדש להשפיע נשמות חדשות בלא יצר הרע ובלא זוהמא וטומאה ושנת מ"ט עצמה היא שמטה ואחריה היובל בשנת החמשים ולשון יובל מלשון ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז ח) וכן אמרו בספר הזוהר (אדרא רבא ר"צ ב') מאי יובל כמה דאת אמר ועל יובל ישלח שרשיו משום ההוא נהר דאתי נגיד ונפיק ולא פסיק והרמז בו לתשובה כי שם ישוב הכל ותפסק ההשפעה ויחזור הכל כתחלתו ויהי זה בשנת חמשים אלף זהו שנאמר בשנת היובל ישוב השדה וגו'. ומענין נפשות הצדיקים והשארותן כבר האריך בו הרב הגדול ז"ל וכוונתו היא כי אע"פ שנאמין בחורבן העולם כמו שכתבנו יתקיימו נפשות הצדיקים ברצון הבורא יתעלה כי כמו שיאמינו הפילוסופים בעיונם קיום הכללים לעד אין אצלם חזרת עולם לתהו ובהו אף כי יש לו תחלה מפני כי כל הנברא ברצון הבורא יתעלה קיומו ברצונו כן אנחנו יכולים להאמין בקבלתינו קיום הפרט כי כמו שיום רצון כללי כן יש רצון פרטי ולזה רמז הכתוב באמרו ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מא ד). ואולי תשאל מה הבדל יש בין השמטה ויובל דע כי יש בזה שתי תשובות יש אומרים כי מה שאמרו רבותינו ז"ל וחד חרוב אינו רוצה לומר שיחזור לתהו ובהו כבשנת היובל אלא פירוש חרוב מאין אדם ובהמה ובעלי חיים והדברים המורכבים מהארבע יסודות יחזור כל דבר ליסודו. ומלת חרוב רוצה לומר כי תפסק ההשפעה במורכבים והשמים והארץ נשארו כמו שהם וכן שבעה פעמים עד היובל שיחזרו לתוהו ובוהו. וזה הדעת עיקר לבעלי הקבלה ואם נרצה לפרש חרוב ממש יהיה הבדל ביניהם כי אחר השמטה תחזור לחדושה מה שאין כן ביובל והתבונן על אמרו ביובל ספיחיה ונזיריה ובשמיטה את ספיח קצירך וענבי נזירך רמז כי בשמטה עדיין הארץ תהיה לנו בהתחדש הבריאה אבל ביובל נאמר ספיחיה כי

בשובה אל היובל היא של עצמה. וכדי לאמת לך הכוונה הזאת אכתוב לך רמז מבואר מדברי רז"ל:

בספר הזוהר [אדרא רבא קל"ו א'] בחללא דגולגלתא תלת חללי אישתכחו דשרייא בהו מוחא. <תרגום - בחלל הגולגולת נמצאים שלשה חללים שהמוח שורה בהם>. וקרומא דקיק חפי עלייהו. <וקרום דק מכסה עליהם>. אבל לא קרומא קשישא סתימאה דעתיק יומין. <אבל לא קרום קשה וסתום כמו בעתיק יומין>. ובגין כך האי מוחא איתפשט ונפיק לתלתין ותרין שבילין. <ומשום זה מוח זה מתפשט ויוצא לל"ב שבילים>. הה"ד ונהר יוצא מעדן וגו'. <זה שכתוב "ונהר יוצא מעדן" וכו'>. ותאנא בתלת חללין דגולגלתא מוחא שריא. <ולמדנו בשלשה חללים של הגולגולת שורה המוח>. מחללא חד מתבקע חד מבועא לארבע סיטרין. <מחלל אחד מתבקע מבוע אחד לד' צדדים>. ונפיק בההוא מוחא דשריא בהאי חללא תלתין ותרין שבילי רוחין דחכמתא. <ויוצא ממוח ההוא השורה בחלל הזה ל"ב שבילים של רוח החכמה>. מחללא תנינא מתבקע חד מבועא אחרא ומתפתחן חמשין תרעין. <מחלל השני מתבקע מבוע אחר ונפתחים חמישים שערים>. מאילין חמשין תרעין איתאחדו חמשין יומין דאורייתא. <מאלו חמישים שערים מתאחדים חמישים יום של תורה>. חמשין שנין דיובלא. <חמישים שנים של יובל>. חמשין אלף דרין דזמין קדוש ברוך הוא לאתבא רוחיה ליה ולשרייא ליה. <חמישים אלף דורות שעתיד הקב"ה להשיב רוחו בהם ולשרות בהם>. מחללא תליתאה נפיק אלף אלפין אידרין ואכסדרין. <מהחלל השלישי יוצאים אלף אלפים חדרים ואכסדראות>. דדעתא שרייא עלייהו ושרי בהו. <שהדעת שורה עליהם ודרה בהם>. והאי חללא שרי מדוריה בין האי חללא להאי חללא. <וחלל זה משים מדורו בין חלל הימין לחלל השמאל>. ואתמליין מתרין סטרין כל אינון אידרין. <וכל אלו החדרים מתמלאים מב' צדדים>. הה"ד בדעת חדרים ימלאו. <זה שכתוב "ובדעת חדרים ימלאו" (משלי כד ד)>:

וכבר בארתי לך כמה פעמים כי האדם נבנה בדמות צורה עליונה וחלילה שיהיה שם גוף וגשם רק הם כחות אלהיות יונקים מעיקר האילן והסתכל במה שכתבתי לך בפרשת ויחי. ורמז בשלשה חללים לשלשה הויות הנקראים חכמה ובינה ודעת הכוללים כל הבנין וסדר בחלל הראשון ל"ב נתיבות חכמה ובשנית חמשים שערי בינה ורמז כי חמשים יום שמפסח ועד עצרת רומזים שם והזכיר חמשים שני היובל שהשער האחרון נעלם וקדוש שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה ואח"כ אמר חמשין אלף דרין דזמין קדוש ב"ה לאתבא רוחיה ליה רמז כי בשנת חמשים אלף תפסק ההשפעה ואמר

לאתבא רוחיה ליה כאדם המושך רוחו אליו על כן השלמת התורה בלמ"ד ותחלתה בב' כי הם ב"ל וב"ל הוא לב ולב הוא רצון כענין שנאמר היש לבבך עם לבבי ור"ל כי קיום כל דבר הוא בעוד רצון בו כלומר קיום העולם העליון והתחתון בעוד התפשטות אצילות עילת העילות יתעלה בו כד"א ומשביע לכל חי רצון כלומר הרצון היא המשביע לכל חי ויהיה בהתהפך הרצון להשיב הדברים להוייתם כמושך רוחו אליו וזהו מלכותך מלכות כל עולמים (תהלים קמה טז) כ"ל בגימטריא חמשים ויקרא עולם כל אלף שנים.
הנה ביארתי לך סוד השמיטה והיובל כפי מה שחקרתי ויגעתי ומצאתי לחכמי הקבלה ז"ל אמנם מצאתי לקצת מן המקובלים האחרונים שהעמיקו בסתרי התורה שאין דעתם מסכמת לגמרי בכל מה שכתבנו כי יקשה להם להיות ימות המשיח לישראל כל כך זמן מועט פחות מאלף שנים ומן הדין ימי השלוה יש להיות אלף ידות יותר מימי צרות הגוים שסבלנו לקדושת השם יתעלה ויתברך ועל כן פירשו כי מה שאמרו רז"ל וחד חרוב אינו ר"ל שיחרב העולם אלא הענין הוא כי כל עוד שלא נתבערה רוח הטומאה מן העולם הנשמות היורדין לעולם צריכין למות כדי להתיש כח הטומאה מן העולם ולכלותה וכל זה היה מפני הגזרה שנגזרה על הטומאה ועל הזוהמא שהטיל נחש בחוה ואם כן כל הנשמות שנבראו ונטמאו בזוהמא ההיא צריכין למות קודם בא המשיח:
וכבר ידעת כי המדה הנקראת שבת משם פורחין הנשמות ואם כן הנשמות כלן שהן שם צריכין להתלבש בזה הגוף ולמות קודם בא המשיח ובביאת המשיח כלו כל הנשמות משם ואז הוא חרוב מן הנשמות וזהו אמרו וחד חרוב ועל כן צריך היום ההוא הנקרא שבת להתעלות וללקט רוחות חדשות שאין בהם מזוהמת הנחש המקטרג ולהורידן בזה העולם וזהו ורוח חדשה אתן בקרבכם (יחזקאל יא יט) ואז יתקיים כי הנער בן מאה שנה ימות (ישעיה סד כ'). עוד ישבו זקנים וזקנות וגו' (זכריה ח ד'). וימשך זה הזמן לפי זאת הכוונה ששה אלפים שנה אין שטן ואין פגע רע והנה באלף השביעי שהזכרנו אין שם תולדות כי כבר כלו הנשמות מן הגוף עד שתלקט רוחות ונשמות אחרות לתתם לישראל למטה ואזי יהיה עולם חדש להיות תולדות בעולם בלי טינוף ובלי יצר הרע. והנה לפי זאת הכוונה באלף הששי יבא מלך המשיח אחר כלות הנשמות מן הגוף ויחיו המתים ובאלף השביעי תפסק השפעת הנשמות למטה ואין נשמות הרעות בעולם כל האלף ההוא כי תתעלה מדת השבת לקבל נשמות טהורות חדשות ולאחר קבלתה תשפיעם למטה בטהרה ובקדושה וכל אלו יחיו בכלל ימי המשיח ויאריך הזמן הזה עד גמול העולם הבא י"י יזכנו להיות מכללם אמן. על שנת היובל רמז הכתוב לי"י הארץ ומלואה (תהלים כד א) בשוב העליונים והתחתונים ליסודן ונשגב י"י לבדו ביום ההוא (ישעיה

ב יז) זהו שכתוב יבש חציר נבל ציץ (ישעיה מ ח') לשבעת אלפים ודבר אלהינו יקום לעולם (שם) לעולמו של יובל. ואומר אני כי על הסוד הזה נאמרה מיתה בדברי הימים במלך אחרון שבפרשת ואלה המלכים כי גם זה העולם שנתקיים אחרי חורבן הראשונים וסופו לשוב לקדמותו. אמנם בחומש לא נכתבה בו מיתה לסוד ידוע שכתבנוהו שם ומשנת היובל והילך אסור להרהר כמאמר רז"ל מה לפנים ומה לאחור כי אין שם רק אפיסה מוחלטת שאינה נופלת ברשת הדמיון ועל כן ישתבשו שם הדעות בהשתבשות מה למעלה ומה למטה כי חוץ למחיצת המציאות לא נתחדש דבר ועדיין באיכותו עומד ובהעדרו אף כי יש מפרשים מה למעלה ר"ל למעלה מן ההויות והרמז לאין סוף יתעלה ויתברך. הנה הכל מבואר עד שלא נשאר בו שום ספק והשם ברחמיו יחשכנו משגיאות ויראינו נפלאות מתורתו אמן:

<הגה"ה אל יעלה בדעתך שכונת הרב שיש שינוי רצון חלילה. אלא שרוצה לומר בהפסק הרצון מלפעול כפי מה שכיון במחשבה הראשונה כי תחילת המחשבה הוא סוף המעשה. והרצון הוא קנה האמצעי כשמאיר על עבר פניה ישפיע על העולים ממנו על דרך ואתה מחיה את כלם אתה מחיה לכלם ודעהו. גם אכתוב לך כאן דבר כתוב בספר התמונה ומשם תבין וזהו לשונו באות מ' זאת הצורה נותנת כח לנפשות הצדיקים מיגיעתם ומכלה את הרשעים ומאריך להם ימים לפי גלגולם ובסוף היא להם מנוחת עולמים. ואילו הישנים רמוזים לשלשה גליות בקשו לנוח נצח שאם יבואו בשבת שלא יצאו משם. ורמז לגלגול הנפש לשפלים. ועוד לשלש פעמים תחית המתים והם ג' שבתות שבקשו לנוח באחד מהם ולא קבלום ולא עמדו עד שבאו בצורת ט' ויעמדו בכח ז' שהוא השביעי מהם ושם תמו הגליות ומכח האות שמיטה שביעית אשר בה ז' ימים והם שבתות י"י והששה לשש שמיטות והשביעי יהיה שמיטה ויובל דבוקים זה בזה והכל ישוב אל היובל אשר משם בא הכל והשמיטות יתעלו כולם אל מקום אצילותם אשר שם מקומם. וזה שכתוב בקהלת ז' הבלים כנגד כל השמיטות ובשמיטה השביעית הכל הבל כי ישובו הכל ליובל. מה יתרון לאדם בכל עמלו זה אדם הראשון ועליון. תחת השמש זה תפארת. למה זה כי דור הולך ודור בא בסודם. והארץ עליונה דבוקה ועומדת לעולם הנקרא יובל. וזרח השמש זה בנין פלטין חדשים ושמיטת השמש זורח ומאירה לעולם במידתה ובא השמש למקומה אין כל חדש תחת השמש הידוע כי כבר היה לעולמים וכך הולך ומספר כל הענין וסוד השמש והקפותיו ונתיבותיו וסיבוביו נשגב נעלם מאד. וגם כתוב שמה בסוף הספר וזה לשונו ובכל שמיטה כח קדוש בתוכה כנשמה בעולמה ובראש האור הנעלם מן הדור הנמצא בשמיטה ההיא וכן בכולם בשנת

הן' יתקע בשופר גדול וארוך מן הי"ש ובאו האובדים והנדחים מן הגלגל בשבת ז' ושם ינוחו יגיעי כח. ויתעלה השבת עמם אל ארץ אחוזתם עם ההוויות כולם ויהו שניהם יחדיו שמיטה ויובל הוא הנקרא יסוד הבינה. יסוד שבת והוא ציור שבת האחרון לשבות כל בריאה ויהיו השבתות לשבת אחד יום י"י הגרול והנורא כאשר אור ציורו אינו נמצא בשבתות ואחריו לא יהיה כן דע כי ישיג אל השבת העליון להיות הציור מדובק והמחצב אחד. כי שני ימים יהיה שינה ובשלישי יקימנו כענין שנאמר בשלשה בני אדם שישנו ובשנים מהם היה תרדימה בעבור שהעמיקו בעולמם למצוא שלמות נפשם והעמיקו בשינתם עד שבאו בצורת הזיי"ן ולא קבלום עברו בצורת הוי"ו ולא עמדו ירדו לצורת הט' ועמדו יחדיו שנאמר יחדיו למשפט נקרבה ונמצאו שלימים בדין אמת לאחד והשלישי הישן בא עד שער השמים והוא צדק ואילו הג' שינות רמוזות לג' פעמים תחיית המתים. א' של מתן תורה. וא' שהזכיר הנביא. וא' לעתיד. ויש מן האומרים א' של מתן תורה וב' לעתיד כי ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו הוא השלימות האחרון בז' שבאות ט' וזאת המדה כחה מצרפת הנפש ומשימה באוצר החיים הנצחי אשר בו בצורה והנפש יושבת במקומה נצח כי ישרים דרכי י"י ביושר הנצח וצדיקים שלימים ילכו בם כעניין שדרשו והתהלכתי בתוככם שעתיד הב"ה לטייל עם הצדיקים בגן עדן. ורשעים יכשלו ויחזרו כעניין דור הולך ודור בא ע"כ הגה"ה>:

וקראתם דרור בארץ. כתב הרב הגדול ז"ל ועל דרך האמת דרור מלשון דור הולך ודור בא וכן יובל שישוב אל היובל אשר הוא שרשו והיא תהיה לכם עכ"ד ז"ל. וטעם כי גרים ותושבים אתם עמדי כבר פרשתיו ויש בו עוד רמז למה שאמרו רז"ל כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם. וטעם בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו פשוט:

וברור ממה שכתבנו למעלה. והבן לשון אחוזתו היטב שר"ל מקום הנאחז שם ויונק משם ויחזרו הספירות לקבל פרס ויינקו מסבת כל הסבות. ויש עוד מן המקובלים אחרונים שפירשו בסוד היובל כי אז יכלה גלגול הנשמות ויחזרו כל הנשמות לאצילותן וזהו ושבתם איש אל אחוזתו. וסוד וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב' יד יד) זהו ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ. והרמז לגאולת נפשותינו וזהו סוד ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו בסוד היבום ועל כן וחשב את שני ממכרו והשיב לאיש הראשון ושב לאחוזתו רמז שהנשמה לעולם הבא תשוב לטפה הראשונה בתחיית המתים ואם לא יהיה לאיש גואל שיגאלנו אז בהיותו בגוף השני והשיגה ידו במצות ונגאל ואם לא תשיג ידו יתגלגל עד היובל הגדול כמו שאמרו בספר הבהיר עד כמה עד אלף דור שהוא זמן יובל הגדול וזהו והיה ממכרו ביד הקונה אותו עד שנת היובל ויצא

ביובל ושב לאחוזתו. והבן כי בגאולי בתי ערי חומה אמר ימים תהיה גאולתו והרמז לנפשות הצדיקים שלא יעברו במצרף הנשמות רק י"ב חדש ואחרי כן ישובו לאצילותן ודמה אותן לבתי ערי חומה המוקפין גדר ואין פרץ ואין יוצאת. אמנם אשר אין להם חומה יצאו ביובל והרמז לנפשות הרשעים:

בחוקתי

אם בחקותי תלכו וגו'. ונתתי גשמיכם בעתם וגו'. דע כי הברכות והקללות הכתובות בתורה אינם על צד הגמול והעונש לבד רק הם טבעיות ממש כדמיון הזורע שקוצר שנאמר עובד אדמתו ישבע לחם (משלי יב יא) וההפך הפך כי השם הנכבד יתברך ויתעלה הנקרא בא"ד אליו יבואו כל מיני שפע ואצילות מרום מעלה דרך השם הגדול יתעלה ובו יתחברו הנחלים הנמשכים משלש עשרה מעלות הכת"ר ומל"ב נתיבות החכמ"ה ומחמשים שערי הבינ"ה ומע"ב גשרים אשר במים העליונים הנקראים מימי החסד ומן מ"ב מיני אש להבה מן הגבורה ומן שבעים ענפים שיש לקו האמצעי כלם באים ומתגלגלים דרך נצ"ח והו"ד ומתחברים ביסוד ומשם בארה היא כנסת ישראל ובהיות כל אלו המשכות שם אז יי' אחד ושמו אחד ייחוד שלם וכל העולם כלו מתברך משם וכל היצורים למיניהם מלאים כל טוב כי צינורות הדין מתמעטים וצינורות החסד מתרבים בסבת החסידים והצדיקים שבישראל שמהן מתפרנס הלב והלב מפרנסן כענין שנאמר גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה (משלי לא יב). ר"ל בעוד שהיא יונקת בעולם החיים. וזהו ענין כי כל הברכות שבתורה הם טבעיות אמנם כשבני אדם חוטאין אז מתמעטין צנורות החסד ומתרבין צנורות הדין ואז העולם כלו בצער ובחסרון וקשה מכלן כשמסתתמין צינורות העליונות לגמרי ונמשכות מצינורות חיצונות כחות רעות ומים הרעים אז הוא חורבן ארצות ועקירתם וגליות קשות וזהו ענין התוכחות הכתובות בתורה. סוף דבר כפי ההמשכה הבאה בכנסת ישראל כך באה למטה ולפיכך מתהפכת לכמה פעולות שונות להמית ולהחיות כפי הכח הנמשך לה מן המעלות שעליה וכפי מה שהיא מקבלת כך היא פועלת בנבראים כלם והכל במשפט אמת אין שם עולה ושכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד. ולפי שהמדה הזאת מקבלת שפע מן המעלות שעליה נקראת לפעמים בשם אותה מעלה שמתמלאת ממנה באותו הזמן כיצד כשמדת הדין שלמעלה גומרת להמשיך להרוג ולאבד אף כנסת ישראל שהיא האוצר של מעלה לכל הדברים מתמלאת מאותו הדין החרוץ ופועלת וגומרת אותו הדין ונקרא אז גם היא אלהים. וזהו ויסרתי אתכם אף אני כמו שנבאר כי כשהשליח עושה שליחתו אז

נקרא השליח בשם שולחו וכשמתמלאת רחמים בכח השם הגדול אז נקראת גם היא בשם המיוחד:

ובספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ה א'] כד איתנהיר נהירא דחיורא דעתיקא. <תרגום - כשהפנים דז"א מאיר בלבן מעתיקא>. חפייה ההוא חיורא על סומקא וכולא בנהירו אשתכח. <מכסה הלבן שבו על האדום והכל נמצא בהארה>. וכד תליין דינא בעלמא וחייבין סגיאו אשתכח סגירותא בכולא. <וכשהדינים תלויים בעולם והרשעים מתרבים נמצא סגירה בכל>. וסומקא אתפשט באנפין וחפיין כל חיורא. <והאדום מתפשט בפנים ומכסה כל הלבן>. וכדין כולא בדינא אשתכח. <ואז הכל נמצא בדין>. וכדין בגדי קנאה. <ולובש בגדי קנאה>. בגדי נקם תלבושת. <כנאמר "בגדי נקם תלבושת">. (ישעיה נט יז) וכולא בהאי תלייא בגווה. <והכל תלוי בזה>. וכמה מאריה תריסין מחכאן להני גווני מצפאן להני גווני. <וכמה בעלי מגינים מחכים לאלו גווני הפנים מצפים לאלו הגווינים>. כד נהירין גווני כל עלמין כלהו בחדו. <וכשהגווינים מאירים כל העולמות בשמחה>. בזימנא דנהיר חוורא כולא איתחזו בההוא גוונא. <בזמן שמאיר הלבן הכל נראים בגוון הזה>. וכד אתחזו בסומקא כולא אתחזו בההוא גוונא. <וכשנראה באדום הכל נראה בגוון ההוא>. ובתחלת הברכות הזכיר ירידת גשמים ואמרו רז"ל גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמר הרעיפו שמים ממעל וגו' (ישעיה מה ח) ר"ל כי בהתחברות חתן וכלה הברכה יורדת כלולה כמו שאמרו מיטרא בעלה דארעא. ואמרו עוד גדול יום הגשמים שאפילו ישועה פרה ורבה בו שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע (שם) והנה גשמים רומז אל אצילת השפע הבא מהקב"ה לשכינת עוזו ורז"ל רמזו ענין זה באמרם בעתם בלילי שבתות נתכוונו לעונת תלמידי חכמים והבן זה. ונתנה הארץ יבולה הרמז לארץ העליונה שמשם אצילות הברכה שנאמר טוב הארץ תאכלו (ישעיה א יט) ועץ השדה יתן פריו הרמז ליסוד עולם שנאמר והשענו תחת העץ ופירותיו הם הנשמות כד"א אני כברוש רענן ממני פריך נמצא (הושע יד ט) וכתב הרמב"ן ז"ל ועל דרך האמת הברכות האלו עוד הם ברכות שמים העליונים ואלו הברכות בתשלומין לא תהיין רק בהיות ישראל עושין רצון אביהם שבשמים ובנין שמים וארץ שלם על מתכונתו ואין בתורה ברכות שלימות כאלה שהם דברי הברית והתנאים שבין הקב"ה ובינינו ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלו בשלימותן לא הרבים ולא היחידים שבהן שלא עלתה זכותן לכך כמו שנאמר בדוד (מועד קטן טז ע"ב) והוא עורר חניתו על שמנה מאות חלל בפעם אחד והיה מצטער על המאתים יצאת בת קול ואמרה רק בדבר אוריה החתי ועל כן תמצא רז"ל שיזכירו הפסוקים האלו לעתיד לבא שאמרו מלמד שתינוק

מישראל עתיד להיות משיח מושיע וכו' עתיד הקב"ה לטייל עם הצדיקים כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלימות עכ"ד הרב ז"ל:

והשיג לכם דיש את בציר ובציר וגו'. לפי מה שהתחלנו לפרש הברכות בסוד המרכבה עליונה יהיה פירוש דיש ובציר וזרע לג' אבות עליונים ופירוש דיש מלשון שאמרו רז"ל דש מבפנים ויזרה מבחוץ ורמז בו למדת החסד הנקרא אב ופירוש בציר למדת הגבורה כד"א יובב בן זרח מבצרה ומלת זרע תרמוז לתפארת ישראל שהוא זרע השלום וכן זרועות עולם ופירוש והשיג ירמוז כי בקיים ישראל רצון הקב"ה יתייחדו הכחות העליונים ונוכל לפרש מלת לכם לצרכיכם כמו היא לבדו יעשה לכם והרמז כי בשלמות המרכבה העליונה תתפשט הברכה לישראל כדאמר בספר הבהיר צדיקים וחסידים שיש בישראל שמרימין אותי על כל העולם בזכותיהם ומהם מתפרנס הלב והלב מפרנסן. ואכלתם לחמכם לשובע כבר בארתי בסוד לחם הפנים כי הלחם רמז ליסוד עולם וממנו שובע יוצא לעולם כי כל כהן המגיעו כפול אוכל ושבע. וישבתם לבטח בארצכם הזכיר הארץ העליונה אחרי היסוד ורמז במלת לבטח בהבטחה גדולה שלא תינק מכחות הטומאה והבן זה:

ונתתי שלום בארץ וגו'. כבר ידעת פירוש שלום וארץ והרמז שיהיה השלום מחובר בארץ העליונה וזהו הנקרא שלום בית והוא השלום השקול כנגד הכל. והשבתי חיה רעה מן הארץ רמז רמז גדול בכחות הטומאה הנשפעין מרוח מסאבא הנרמזת בחיה רעה לא ישלטו לטמא הארץ העליונה וזהו וחרב לא תעבור בארצכם כמה דאת אמר הוי חרב ליי' עד אנה לא תשקוטי (ירמיה מז ו) ענין אחר והשבתי חיה רעה מן הארץ שלא תקטרג כד"א וחית השדה השלמה לך (איוב ה כג):

ופניתי אליכם והפרתי אתכם וגו'. ופניתי מגזרת פנים והם פנים המאירים הפך והסתרתי פני מהם ובפנים האלו יפרו וירבו והברית הנזכר הוא יסוד עולם:

ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. לפי הפשט קשה לפרשו כי איך יאמר לא תגעל נפשי אתכם בהיותינו מקיימין מצותיו והנה בהיותינו חוטאים אמר לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וכן המאוס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך (ירמיה יד יט) וכתב הרב הגדול ז"ל כי הענין הוא מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכינו והנפש אשר ממנו יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה מלשון שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא י') ואמר נפשי כדרך נשבע אלהים בנפשו (עמוס ו ח') והנביא אמר בתמיה אם בציון געלה נפשך שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים

צואים נגעלים עכ"ל הרב ז"ל. ונראה כי כוונתו ז"ל היא כי השם הגדול אמר ונתתי וקורא משכני לבית דוד ונפשו לתשובה וידעת כי הנשמות מחצבן מן התשובה על דרך אמת ואמונה. והנה ההבטחה הזאת היא כדרך ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני (תהלים עג כג) ויהיו בגדינו חדשים ולבנים כמה דאת אמר ורוח חדשה אתן בקרבכם (יחזקאל יא יט) לא מן הדור שכבר בא ובספרי אמר בפסוק וגעלה נפשי אתכם רוח הקדש עולה למרום מרומים לוי גזר תענית בעא רחמי ולא אתא מטרא אמר לפניו רבונו של עולם עלית למרום ואינך משגיח על בניך פירש החכם רבי עזרא ז"ל סילקת רוח הקדש מן המקבלים ממך:

והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים וגו'. ר"ל שתהיה הנהגתי לכם מפורסמת כמלך מתהלך בקרב מחנהו מספיק להם כל צרכם והכוונה על השכינה שתשכון בישראל כדרך ותרועת מלך בו כתרגום ושכינת מלכהון ביניהון. וטעם ואשבור מוטות עולכם פירוש ביציאת מצרים. וטעם להפרכם את בריתי פירשתי בפסוק ואת בריתי הפר ושמא לזה רמז באמרו את כל המצות וידעת פירוש כל:

אף אני אעשה זאת וגו'. ונתתי פני בכם וגו'. פירוש הכתוב אף אני זא"ת אעשה לכם וידעת פירוש אנ"י ופירוש זאת. ואמרו רז"ל אף אני איני מדבר אלא באף אני אשר בניתי אני הורס ואשר נטעתי אני נותש אעשה זאת זו קשה לכם יותר מכלן ששמו הגדול הרי הוא עליכם כבעל חוב מידכם היתה זאת לכם וגו'. ובספר הבהיר אמר ר' רחומאי מאי דכתיב אף אני אלא הקב"ה אומר ויסרתי אתכם וכנסת ישראל אומרת אל תדמו שאני מבקש רחמים עליכם אלא אף אני אייסר אתכם לא די שאני אדון הדין אלא שאף אייסר. פירוש לא די שאני אדון הדין ע"י שליח כמו שעשה בסנחריב ע"י מלאך אלא אף אני כי ידי תהיה בכם. וכבר ידעת פירוש כנסת ישראל הנזכרת כאן ממקום אחר ומכאן תבין כל מלת אני הנזכר בפרשה. וטעם ונתתי פני בכם לפנים שאינן מאירות והרמז שתפגע בהן מדת הדין והתעורר על מלת מכלת ומדיבת חסרים ו':

ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו'. כבר ידעת פירוש אלה בפרשת העגל. וטעם שבע על חטאתיכם יש מפרשים כי מלת שבע רומזת לשכינה הנקראת באר שבע ועל שהיא מקבלת מז' קצוות נקראת בת שבע והיא המדה הנתונה לדוד ששת ימי בראשית הנשארים אלא שאכלה פגה בסוד אדם וחטאו גם דוד לא המתין עד שיעברו שני הערלה אלא שאכלה בעוד ערלתה בה כענין שאמרו ז"ל אדם הראשון מושך בערלתו היה וכבר פירשתי. וידעת כי כשלקח דוד בת שבע עדיין היתה ברשות אוריה החתי והבן זה. אמנם לפי דעת רז"ל רמז במלת שבע על שבע קצוות הידועין והכוונה כי כל ההויות נהפכין

לדין כמה דאת אמר ויהפך להם לאויב (ישעיה סג י') וכתיב כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך (יחזקאל לב ח) וכן אמרו בספר הבהיר מאי שבע על חטאתיכם אלא אמרה כנסת ישראל ויסרתי אתכם ואותן שכתוב בהן שבע ביום הללתיך (תהלים קיט קסד') נתלוו אליה וענו ואמרו אף אנו שבע ואע"פ שבנו מי שממונה על הזכות ועל הטוב אף אנו נתהפך ונייסר למה מפני חטאתיכם ואם תשובו אלי אשובה אליכם דכתיב שובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג ז') ואשוב לא נאמר אלא ואשובה אליכם עמכם ונבקש כלנו רחמים מן המלך ומה אמר המלך שובו בנים שובבים ארפה משובותיכם (ירמיה ג כב) שובו והשיבו שובו ובקשו לאותן שבע שישובו עמכם הה"ד והשיבו אותן שאמר שבע על חטאתיכם. וכנגד ז' אלו אמרו רז"ל שיש ז' א"ב באיכה:

ושברתי את גאון עוזכם וגו'. מלת עוז ידועה גם מלת גאון כמה דאת אמר את גאון יעקב (תהלים מז ה). באמרו שמיכם כברזל וגו' רמז להפסק ההשפעה הפך ונתתי גשמיכם בעתם. ואולי יהיה פירוש ואת ארצכם כנחושה כענין קולה כנחש ילך (ירמיה מו כב). וטעם ותם לריק כחכם תבין מפסוק ועתה יגדל נא כח י"י והנה הוא כטעם ותפארתו ביד צר (תהלים עח סא). וטעם ולא תתן ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פריו הוא הפך ונתנה הארץ יבולה וכבר פירשתי. גם טעם והשלחתי בכם את חית השדה הפך והשבתי חיה רעה מן הארץ וזה טעם ושכלה אתכם כי תפגעם מדת הדין:

והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית וגו'. החרב הנזכר הוא חרב ליי' מלאה דם והרמז למדת הדין והיא הנוקמת נקם ברית שהפרידו בינה ובין הברית העליון ומכאן תבין כי כל המטמא חותמו של מקום בביאה אסורה ראוי לזה העונש וזהו פירוש והריקותי אחריכם חרב. וטעם ונתתם ביד אויב שלא יהיה מי שילמד עליכם זכות והאויב ידוע וטעם והשמותי אני את הארץ פירשתי בסוד ותטמא הארץ. וטעם ואתכם אזרה בגוים הטעם ועמכם והרמז לגלות השכינה וזהו ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום והארץ נשמה אחריהם וכן אשר שברתי את לבם הזונה אשר סר מעלי (יחזקאל ו ט') וזהו אף אני אלך עמם. וכתב הרב הגדול ז"ל ודע והבן כי האלות האלה ירמזו לגלות ראשון כי בבית ראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר אם בחוקותי תמאסו וגו' והזכיר בהם במות וחמנים וגלולים שהיו עובדי עבודה זרה והיו עושין כל הרעות והוא שאמר והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לו לרצון במקדש ההוא והעונשין עליהן חרב ורעב וחיה רעה וגלות ודבר כי כל זה היה שם כאשר אמר בספר ירמיה. ואמר בגלות אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה

שהיו שנות הגלות כשנים שבטלו השמטות וכן אמר הכתוב בגלות ההוא למלאות דבר יי' בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה (ד"ה ב' לו כא) כן התרה בהם וכן הגיע אליהם אם כן דבר ברור הוא שעל הגלות ההוא דבר הכתוב והסתכל עוד בענין הגאולה שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבותינו ובזכירת הארץ לא שיסלח עונם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי כן היה בעלותם מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימין והלוים עמהם מעט ומקצת השבטים שגלו לבבל ושבו בעברות ודלות מלכי פרס וגם לא אמר שישובו בתשובה שלימה רק שיתודו עונם ועון אבותם ומצינו אנשי בית שני שעושין כן כמו שיתודה דניאל חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וגו' (דניאל ט ה') וכתיב כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלם ועמך לחרפה לכל סביבותינו (דניאל ט טז) וכן נחמיה התודה ועזרא אמר מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך (נחמיה ט לד) הרי כי כלם למדו מן התורה שיתודו עונם ועון אבותם וכל אלו דברים ברורים בברית הזאת כי הוא באמת ירמוז לגלות ראשון והגאולה ממנו אבל הברית שבמשנה תורה ירמוז לגלותינו זה שנגאל ממנו כי הסתכלנו תחלה שלא ירמוז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תולה אותה בתשובה ולא הזכיר בעונות ההם שיעשו אשרים וחמנים ושיעבדו עבודה זרה כלל אבל אמר והיה אם לא תשמע לקול יי' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו יאמר כי מפני שיעברו על קצת מצות שלא ישמרו לעשות את כלם יענשו וכך היה בבית שני שכן אמרו רז"ל בית ראשון מפני מה חרב מפני עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ובית שני שאנו בקיאין בהם שהיו עוסקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם. ולא הזכיר שם המקדש וריח הניחח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ואוכלת הקרבנות בבית שני כמו שהעידו רז"ל במסכת יומא ושם אמר בקללות ישא י"י עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר שבאו עם רומי הרחוקים מהם עליהם ואין כן בדברי הברית הזאת כי גלו לבבל ואשור שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד וייחוס ישראל משם היתה ויודעים לשונם שנאמר דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו (מלכים ב' חי כו). וכן והפיצך יי' בעמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ הוא גלותינו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו. והשיבך יי' מצרים באניות ובגלותינו זה היה שמילא טיטוס מהם ספינות וכן כתוב בספר רומיים. וכן מה שאמר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר וגו' בנים ובנות תוליד וגו' זה היה בגלות שני שכן היו הרומיים מושלים בארצנו והיו לוקחים בתערובת הבנים והבנות כרצונם וכן בשבי בעל כרחם. וכן ועבדת את אויבך אשר ישלחנו יי' בך וגו' היא עבודתנו שעבדנו את הרומיים בארצנו ושריהם

מושלים עלינו בארץ ומכבידים עלינו עול כבד ולוקחין גופינו וממונינו כאשר הוא ידוע. ועוד ראיה שאמר יוליך יי' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך וגו' כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני ברומא ועל הליכתו שם נחרב הבית ולא אמר הכתוב המלך אשר ימלוך עליך רק אשר תקים עליך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו אשר לא כדת כמו שאמרו ז"ל במסכת סוטה וכל אלו רמזים כאלו יזכירו בפירוש גלותינו זה והגאולה בגלות ההוא השני גאולה שלימה מעולה על כלם ואמר והיה כי יבואו אליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו' וכל הענין ואח"כ אמר והטיבך והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל ישראל לא לששית העם ושם הבטיח שיכרית ויגלה המגלים אותנו שנאמר ונתן יי' אלהיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאך אשר רדפוך. והנה אויבך ושונאך רמז לשני האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה הדברים יבטיחו בגאולה עתידה הבטחה שלימה יותר מכל חזיונות דניאל. וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם הוא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת אויבינו וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו שלא תמצא בכל היישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היא היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם. וכן אמרו רז"ל בספרי זו מדה טובה לישראל שלא יאמרו הואיל וגלינו מארצינו עכשיו אויבים מוצאים עליה נחת רוח תלמוד לומר ושממו עליה אויביכם שלא ימצאו עליה האויבים נחת רוח. והנה הברית הראשון אשר בפרשה הזאת הקב"ה כרת אותה כן היה שמו הגדול עמנו בבית ראשון והברית השני אשר בפרשת והיה כי תבא מפי משה רבינו ע"ה לסלק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני רק כבוד שמו שנאמר וארצה בו ואכבדה (חגי א ח') בתוספת ה"א רומז לה"א שנייה שבשם הגדול וכבר דרשו בו רז"ל דרש אחר גם כן רמז לחמשה דברים שהיה בית שני חסר וכו':

וזכרתי את בריתי יעקב וגו'. נכתב יעקוב מלא בוא"ו רמז כי בגאולה יתמלא יעקב מו' קצוות ויקבל תוספת ברכה מה שלא קבל בזמן הגלות שנאמר וישח אדם וישפל איש (ישעיה ב ט') וכתיב העניים והאביונים מבקשים מים ואין (ישעיה מא יז) וכתיב הכפירים שואגים לטרף (תהלים קד כא) וכתיב ויגזר על ימין ורעב (ישעיה ט יט) ואמרו רז"ל מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית שנאמר ויגזור על ימין ורעב. והרמז הנה בזכירת האבות לשלשה אבות העליונים ומנאן מלמטה למעלה. והזכיר אחריהן והארץ אזכור רמז לדוד כד"א ברוך מרחם על הארץ וכן אמרו רז"ל ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם אמר ר' שמעון משל למלך שהיו לו ג' בנות ומינקת אחת

מגדלתן כל זמן שהמלך שואל בשלום בנותיו שואל בשלום המינקת. והרמז לארץ העליונה ויהיה פירוש אזכור מן יי' זכרנו (תהלים קטו יב) וכן פירוש וזכרתי או יהיה פירושו מלשון אזכרה וכן נזכירה דודיך (שה"ש א ד') וזהו ויקנא יי' לארצו (יואל ב:יח) ר"ל קנא בעבור ארצו ובעבורה חמל על עמו כמה דאת אמר למעני למעני אעשה (ישעיה מח יא) ועל כן תקנו עשה למענך והזכיר שני פעמים למעני משום דכתיב ויתן לשבי עוזו ותפארתו ביד צר (תהלים עח סא):

ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו'. זהו שאמר הכתוב מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי (שה"ה ח א') אלה הם דברי הכבוד לשכינת עוזו שהוא מתאווה ומשתוקק להתחבר עמה כאח ותקבל יניקה ממקום יניקתו היא רוח אלהים חיים הנקראת אם ואם כן הוא כשאמצאך בחוץ ר"ל בגלות עם בניך אהיה דבק עמך לא יבוזו לי. והבן מלת אח כי כבר פירשתיו:

ספר הזוהר [האזינו רצ"ז ב'] ר' אלעזר פתח ואף גם זאת. <תרגום - רבי אלעזר פתח "ואף גם זאת">. זכאין אינון ישראל על שאר עמין. <אשריהם ישראל על כל שאר העמים>. דאע"ג דארגיזו קמיה מריהון קב"ה לא בעי לשבקא לון. <שאף על פי שהכעיסו לפני אדונם הקב"ה אינו רוצה לעזוב אותם>. דבכל אתר דגלו ביני עממיא קב"ה עמהון בגלותהון. <שבכל מקום שגלו בין העמים הקב"ה נמצא עמהם בגלות>. הה"ד ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם. <זה שכתוב "אף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם">. ר' אבא אמר ואף גם זאת. <רבי אבא אמר "אף גם זאת">. תא חזי כמה חביבותא דקב"ה לגבייהו דישראל. <בוא וראה כמה היא אהבת הקב"ה לישראל>. דאע"ג דגרמין למיגלי ביני עממיא לא שביק לון לעלמין. <שאע"פ שגרמו להיות בגלות בין העמים אינו עוזב אותם לעולם>. דלא תימא דאינון בלחודייהו בגלותא משתכחין. <ואל תאמר שהם בלבדם נמצאים בגלות>. אף גם זאת עמהם משתכחא. <אף גם זאת שזאת היא השכינה נמצאת עמהם>. הדא הוא דכתיב ואף גם זאת. <זה שכתוב "ואף גם זאת">. למלכא דארגיז על בריה וגזר עליה עונשא לאיתרחקא מיניה ולמיזל לארעא רחיקא. <משל למלך שכעס על בנו וגזר עליו עונש שיתרחק ממנו וילך לארץ רחוקה>. שמעת מטרוניתא ואמרה הואיל ובני אזיל לארעא רחיקא ושדי ליה מלכא מהיכליה אנא לא אשבוק ליה. <שמעה המלכה ואמרה כיון שבני הולך לארץ רחוקה והמלך השליחו מהיכלו אני לא אעזבנו>. או תרוונא ניתוב בהיכלא דמלכא או תרוונא ניתוב בארעא אחרא. <או שנינו יחד נחזור להיכל המלך או שנינו יחד נשב בארץ אחרת>. לזמנין פקיד מלכא על מטרוניתא וכו'. <לימים פקד המלך את המלכה ולא מצאה וכו'>. ובמדרש איכה אמרו רז"ל בפסוק ולבי

דווי חטאו בלב ולקו בלב ומתנחמים בלב חטאו בלב ולבם שמו שמיר (זכריה ז יב). ולקו בלב ולבי דווי (איכה א כב) ומתנחמין בלב דברו על לב ירושלם (ישעיה מ ב') חטאו בראש נתנה ראש. ולקו בראש כל ראש לחלי (ישעיה א ה'). ומתנחמין בראש שנאמר ויי' בראשם (מיכה ב יג). חטאו בעין ומשקרות עינים (ישעיה ג טז). ולקו בעין עיני עיני יורדה מים (איכה א טז). ומתנחמין בעין כי עין בעין יראו (ישעיה ב ח'). חטאו באף והנם שולחים הזמורה אל אפם (יחזקאל ב יז). לקו באף אף אני אעשה. מתנחמין באף ואף גם זאת. חטאו בהוא כחשו ביי' ויאמרו לא הוא (ירמיה ה יב). לקו בהוא והוא נלחם בם (ישעיה סג י'). ומתנחמין בהוא אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נא יב). חטאו בזה כי זה משה האיש. לקו בזה על זה היה דוה לבנו (איכה ה יז). מתנחמין בזה הנה אלהינו זה (ישעיה כה ט). נטה קו לא השיב ידו מבלע (איכה ב ח'). יש קו לטובה יש קו לרעה. לטובה וקו ינטה על ירושלם (זכריה א טז). לרעה נטה קו (איכה ב ח'). הבן כל זה המאמר היטב והתעורר עליו. ועתה אעירך על פסוק נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל (עמוס ה ב') ואף כי לפי הפשט הפסוק ההוא נאמר על מלכות עשרת השבטים. עוד יש לרז"ל בו ענין מופלא ואמרו משל למטרוניתא שגירשה המלך מהיכלו וכיון שעברה חמת המלך היא היתה שבה אל מקומה מאיליה פעם ופעמים ושלשה. לימים התנחם המלך עליה נשבע שלא תוסיף לבא כפעם בפעם אלא הוא בעצמו ילך אליה וישיבה בהיכלו כי שאר הפעמים חזרה מעצמה ולפיכך נתגרשה כיון שהמלך בעצמו החזירה לא מתגרש יותר זהו לא תוסיף קום מעצמה רק הקב"ה מקימה מעצמו שנאמר אקים את סוכת דוד הנפלת (עמוס ט יא) זהו בונה ירושלם יי' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז ב') כי בבית ראשון ובבית שני נאמר אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו (תהלים קכז א'). כי נעשה ע"י אדם אמנם הבית שאנו מצפים שיהיה במהרה בימינו יהיה פעולת הקב"ה שנאמר בונה ירושלים יי' (תהלים קמז ב') וכתיב מקדש יי' כוננו ידיך ועל כן יתקיים לעד:

ובספר הזוהר [פנחס רכ"א א'] כד נפקו ישראל ממצרים בעא הקב"ה למיעבד לון בארעא כמלאכין קדישין לעילא. <תרגום - כאשר יצאו ישראל ממצרים רצה הקב"ה לעשות אותם בארץ כמלאכים הקדושים למעלה>. ובעא למיבני לון ביתא קדישא ולנחתא לה מגו שמיא רקיעין. <ורצה לבנות להם בית קדוש ולהורידו מתוך שמי השמים>. ולנטעא לון לישראל. <ולנטוע את ישראל בארץ>. נציבו קדישא. <נטע קדוש>. כגוונא דדיוקנא דלעילא. <כעין הצורה שלמעלה>. הה"ד תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יי'. <זה שכתוב "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יי">.

בההוא דפעלת את ולא אחר. <באותו מקום שפעלת אתה ולא אחר>. אומנותא דקב"ה. <אומנותו של הקב"ה>. ומדארגיזו קמיה. <כיון שהכעיסו לפניו>. ביתא איתבני ע"י בר נש. <הבית נבנה על ידי אדם>. ובגין כך לא הוה ביה קיום. <ועל כן לא היה בו קיום נצחי>. ושלמה הוה ידע דבגין דהאי עובדא דבר נש לא יתקיים. <ושלמה היה יודע שמשום שזה הוא מעשה ידי אדם לא יתקיים>. ועל דא אמר אם יי' לא יבנה בית וגו'. <ועל כן אמר "אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו" (תהלים קכז א')>. דהא לית ביה קיומא. <כי אין לו קיום>. ועד כאן בניינא קדמאה דקב"ה לא הוה בארעא. <ועד עתה בנין הראשון של הקב"ה עוד לא היה בארץ>. דכתיב בונה ירושלים יי'. <שכתוב "בונה ירושלים יי">. איהו ולא אחרא. <הוא יבנה ולא אחר>. בניינא דא אנן מחכאן ולא בניינא דבר נש דלית ביה קיומא. <ולבנין זה אנו מחכים ולא לבנין בן אדם שאין לו קיום>. ואפילו קרתא דירושלים לא ליהוי אומנותא דבר נש. <ואפילו העיר ירושלים לא תהיה אומנתו של אדם>. דהא כתיב ואני אהיה לה נאם יי' חומת אש סביב. <כי כתוב "ואני אהיה לה נאם יי' חומת אש סביב" (זכריה ב ט')>. אי לקרתא כתיב הכי כל שכן ביתא דאיהו דיורא דליה. <אם בעיר כתוב כך כל שכן הבית שהוא משכן שלו>:

סליק ספר ויקרא:

במדבר

וידבר יי' אל משה במדבר סיני באוהל מועד וגו'. נתעוררו רבותינו ז"ל בספר הזוהר [במדבר קי"ז א'] על אמרו במדבר סיני באהל מועד וכו' למה הוצרך לכל הביאורים האלו. כי לא דבר רק הוא אמר שם עלמא לא אשתלים עד דקבילו ישראל אורייתא בטורא דסיני ואיתוקם משכנא. <תרגום - העולם לא נשלם עד שקבלו ישראל תורה בהר סיני והוקם המשכן>. כדין אתקיימו עלמין ואיתבסמו עלאין ותתאין. <אז נתקימו העולמות ונתבשמו עליונים ותחתונים>. כיון דאורייתא ומשכנא אתקיימו בעא קודשא בריך היא למיפקד מילוי דאורייתא. <כיון שהוקמו התורה והמשכן רצה הקב"ה לספור חיילות התורה>. כמה חיילין אינון דאורייתא כמה חיילין אינון דמשכנא. <כמה צבאות הם בתורה כמה צבאות הם במשכן>. תא חזי כל מלה דבעי לאתיישבה לדוכתיה לא מתיישבא עד דמדכר בפומא ואתמני עלה. <בוא וראה כל דבר שצריך להתישב במקומו אינו מתישב עד שנזכר בפה ונתמנה עליו>. אוף הכא בעי קודשא בריך הוא למיפקד חיילין דאורייתא וחיילין דמשכנא. <אף כאן רצה הקב"ה לספור חיילות של התורה והחיילות של המשכן>. וכולהו הוו כחד ולא מתפרשא דא מן דא כולהו כגוונא דלעילא.

<וכולם הם כאחד ואינם נפרדים זה מזה הכל כעין של מעלה>. דהא אורייתא ומשכנא לא מתפרשי דא מן דא ואזלי כחדא. <שהרי תורה ומשכן אינם נפרדים זה מזה והולכים יחד>. ובגיני כך חייליהון עיילין בחושבנא לאישתמודע גבייהו בר אינון אחרנין דלית להו חושבנא. <ומשום זה צבאותיהם עולים בח??בון שיהיו נודעים אצלם חוץ מאלו האחרים שאין להם חשבון>. ובגיני כך כתיב וידבר יי' אל משה במדבר סיני באהל מועד. <ומשום זה כתוב "וידבר יי' אל משה במדבר סיני באהל מועד">. אי במדבר סיני אמאי באהל מועד ואי באהל מועד אמאי במדבר סיני. <אם במדבר סיני למה אהל מועד ואם באהל מועד למה במדבר סיני (היה מספיק לכתוב רק אחד מהם)>. אלא חד לאורייתא וחד למשכנא. <אלא אחד לתורה ואחד למשכן>. בהאי ובהאי באחד לחדש השני בשנה השנית כולא חד. <ובזה ובזה היו באחד לחדש השני בשנה השנית והכל אחד>. והאי איקרי חדש זיו רמז להההוא ירחא ושתא דשמשא נהיר לסיהרא. <וחדש זה נקרא חדש זיו רמז לחדש ההוא ושנת החמה המאיר ללבנה>. דהא כדין עלמין כולהו אשתכחו בשלימו. <כי אז נמצאים כל העולמות בשלמות>. תא חזי לא אשתכח בהו מניינא בישראל דאיתברכאן ביה בר האי. <בוא וראה לא נמצא מנין בישראל שיתברכו ממנו כמנין הזה>. דהא מניינא לאתברכא הוה. <כי מנין הזה להתברך היה>. מניינא לאשלמא שלימותא דעלמין הוה. <והיה להשלים שלמות העולמות>. ובאתר דברכאן נפקין אתמנון. <ובמקום שהברכות יוצאות ממנו>. דכתיב באחד לחדש השני דאיהו זיוא וברכאן דעלמא דמיניה נפיק זיוא לעלמא. <שכתוב "באחד לחדש השני" שהוא זיו של ברכות העולם שממנו יוצא זיו לעולם>. ועל דא איקרי חדש זיו דזיוא דכולא נפק מיניה. <ועל כן נקרא חדש זיו כי זיו הכל יוצא ממנו>. ועל דא כתיב יברכך יי' מציון וכולא חד מלה. <ועל כן כתוב "יברכך יי' מציון" (ת??לים קלד ג') והכל דבר אחד>. וכתיב כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם. <וכתוב "כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם" (שם)>. לצאתם מארץ מצרים לאשתמודעא דכד ישראל נפקו ממצרים בחדש הראשון הוה. <"לצאתם מארץ מצרים" מודיענו שכאשר ישראל יצאו ממצרים בחדש הראשון היה>. והנה לפי כוונתם מדבר סיני ואהל מועד הם רמז להקב"ה ולשכינת עוזו. מדבר סיני רמז למדת רחמים כי שם נתנה תורה שבכתב. ואהל מועד רמז למדת הדין הנקראת כך כי היא ביתה ובה שוכן כענין כי אני יי' שוכן בתוך בני ישראל ובאמצעותה הקב"ה מדבר עם הנביאים שנאמר וידבר יי' מאהל מועד לאמר. כי כל מי שמדבר עמו ע"י אהל זה מדבר עמו ותרגום אהל משכנא הוא סוד השכינה. וענין מועד מלשון בית ווועד וזימון כלומר שהשי"ת מזומן בו תמיד והוא בית הווועד שלו

מלשון ונועדתי לך שם והיא היתה הולכת במשכן לפני מחנה ישראל שנאמר מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן (שה"ש ד ו') דימה השכינה ההולכת לפני מחנה ישראל לתימרות עשן שהוא מתמר ועולה כך השכינה מתעלה לקבל מן הכחות אשר לפניה ואמר כתימרות עשן כי עיקר קבלתה מן האש הגדולה מקוטרת מור ולבונה מקבלת אצילות ושפע מן המור ולבונה והרמז לזרועות עולם. וקראה זאת כד"א כי מאיש לוקחה זאת ובעבור כי השכינה היתה שרויה בתוכם על כן עשו משכנה כתיקון המרכבה עליונה ותקנו לה ארבע דגלים רמז לארבע מחנות שכינה והסימן מרכבו ארגמ"ן (שה"ש ג י') א'וריאל, ר'פאל, ג'בריאל, מ'יכאל, נ'וריאל. רמז שהיא רוכבת על ד' חיות המרכבה שנאמר היא מתהלכת בין החיות (יחזקאל א יג) מלת היא רומזת לשכינה כאשר נבאר בגזירת האל. והמנין הזה שנמנו כאן ישראל היה להורות כבוד למעלה מכבוד שנאמר כי גבוה מעל גבוה שומר (קהלת ה ז') כי גלוי וידוע היה לפניו מנין ישראל רק בעבור כי יש כמה ענינים שצריך לעשות בהם מעשה או דבור להוציא בפועל ואינו מספיק בהם הידיעה לבד כי העליונים צריכים לפעולות התחתונים גם כי המנין רומז למדת הדין ועל כן נאמר יוצא צבא כי מנינם היה מבן עשרים ועד בן ששים בעוד תקפו וגבורתו שהאש היסודי שולט עליו אבל הכהנים שבאו ממדת החסד לא נמנו והרמז לכל זה אלה פקודי המשכן וגו' והבן כל זה ומפני שמדותיהן של לוים חלוקים משל ישראל לכך נמנו בשני מניינים:

ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות ועל כל כליו וגו'. כבר ידעת כי הלוים הם ממדת הגבורה ועל כן הם סביב משכן השכינה שנאמר ששים גבורים סביב לה (שה"ש ג ז') זהו אמרו והלוים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ומכאן תבין סוד שמירת המקדש שצוה יי' יתברך לכהנים וללוים כי גם לכהנים צוה ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות מפני כחות הטומאה אשר סביבותיה שנאמר כשושנה בין החוחים (שה"ש ב ב') וצריך לשמור שלא יכנסו לפנים זהו שנאמר מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי יי' (תהלים קז מג). וכבר ידעת פירוש אלה ועל כן צריך שמירה והבן זה מאד:

איש על דגלו באותות לבית אבותם. כבר הודעתיך כי כל הענינים התחתונים הם נגדיים לעליונים וכפי העשייה למטה כך נעשה למעלה. וסוד ארבעה דגלים להורות כבוד למעלה מכבוד כמו שנבאר בגזירת האל. הנה ישראל נחלקו לארבעה דגלים ובכל דגל שלשה שבטים ובין כלם שנים עשר שבטי יה ובשבעים נפש ירדו אבותינו מצרימה וכשנעלה הסדר הזה ממדרגה למדרגה עד ה' יתברך נאמר כי ארבעה דגלים הם כנגד

ארבעה יסודות וארבעה מחנות שכינה וד' חיות הנושאות המרכבה וכשנעלה עוד למעלה נאמר כי כל אלו כנגד ארבע מדות שיש בהקב"ה חס"ד גבור"ה תפאר"ת מלכו"ת זהו שנאמר ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב ד') רמז לארבעה דגלים ומחנה שכינה באמצען כעין של מעלה כי ציורי המשכן היו דוגמת כבודו של הקב"ה ואמרו חכמי המחקר כי הקב"ה יתעלה ויתברך ברא דמות בארץ בארבע יסודות בדמות אדם ממש והם מיכא"ל גבריא"ל אוריא"ל רפא"ל. מיכא"ל יסוד המים ומתאחד במים העליונים מימי החסד כי הוא הכהן הגדול של מעלה שהוא המכפר כי בחסד יכופר עון (משלי טז ו) ועל כן הוא בימין. גבריא"ל כנגד יסוד האש הגדולה ועל כן הוא בשמאל והוא שר צבא של מעלה. אוריא"ל לפניו כנגד יסוד הרוח ומשם אורה יוצאה בעולם כי הוא במזרח. רפאל במערב כנגד יסוד העפר ואמרו חכמים כי הוא ממונה על העפר הדבוק מתחת כסא הכבוד הנקרא חומר ראשון וכשנעלה עוד למעלה נאמר כי אלו ארבעה מחנות שכינה נשפעין מן הארבעה מדות שזכרנו. מיכאל מן החסד. גבריאל מן הגבורה. אוריאל מן התפארת. רפאל מן השכינה. והכתוב רמזם בפירוש כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו (איוב כח א) כמו שפירש הרב הגדול בפירוש איוב. והחכם רבי עזרא בפירוש שיר השירים. ומה שעלה בידינו כי מחנה יהודה ויסוד הרוח ומחנה אוריאל וחיה ששמה אדם הם במזרח ומתאחדין במדת התפארת הנקראת מזרח. דגל מחנה ראובן ויסוד המים ומחנה מיכאל וחיה ששמה אריה כלם בדרום ומתאחדים במדת החסד הנקראת ימין. דגל מחנה דן ויסוד האש ומחנה גבריאל וחיה ששמה שור כולן בצפון ומתאחדין במדת הגבורה. דגל מחנה אפרים ויסוד העפר ומחנה רפאל וחיה ששמה נשר כולן במערב ומתאחדין במלכות. ועל כן דגל מחנה אפרים היה הפחות שבכולן כי הוא סוד הדל"ת רבתי שבאחד והנה לך טעם מפני מה יהודה במזרח כי הוא היה בעל תשובה כידוע בדברי רז"ל וידוע כי התשובה משכנה במזרח שנאמר השמים כסאי (ישעיה סו א) כי הם דברי התשובה שקדמה לעולם. ראובן בדרום כי היה איש החסד שפתח בהצלת אחיו שנאמר וישמע ראובן ויצלהו מידם. אפרים במערב כי השכינה במערב וכתיב בך יברך ישראל וכבר פירשתי. דן בצפון שנאמר יהי דן נחש עלי דרך וכתיב מצפון תפתח הרעה (ירמיה א יד) זהו טעם הנראה לי:

ספר הזוהר [במדבר ק"כ א'] דגל מחנה אפרים ימה ואיהו בין צפון לדרום. <תרגום - דגל מחנה אפרים ימה והוא בין צפון לדרום>. דרום ראובן מסיטרא חד דכתיב דגל מחנה ראובן תימנה. <דרום הוא ראובן מצד אחד שכתוב "דגל מחנה ראובן תימנה">. צפון דן מסיטרא אחרא דכתיב דגל מחנה דן צפונה. <צפון הוא דן מצד האחר שכתוב "דגל

מחנה דן צפונה">. אפרים בין דא לדא אישתכח מערב דאיהו אפרים בין צפון לדרום כולא כגוונא דלעילא. <אפרים הוא בין זה לזה נמצא המערב שהוא אפרים שהוא בין צפון לדרום הכל כעין שלמעלה>. אמנם הרב הגדול ז"ל כתב והנה הפאות תחלתן מן המזרח כמהלך השמש ואחריו הדרום ואחריו המערב ואחריו הצפון. ושמו דגל יהודה במזרח שהוא נודע בראשונה שהוא הנגיד כמו שצוה השי"ת (שופטים א ב') יהודה יעלה בתחלה וראובן בדרום לכבוד הבכורה. והנה שני הדגלים היו ללאה עם בכור שפחתה הנולד על ברכיה ודגל אחד לבני רחל במערב ודגל בני הלחינות בצפון אחרונים. ועוד ראיתי במדרש שכשם שברא הקב"ה את העולם כך טיכס לכסאו ד' חיות ולמעלה מכולן כסא הכבוד וכנגדן סידר הקב"ה הדגלים למשה אמר מזרח שממנו אור יוצא לעולם יהא כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה ועליו יששכר שהוא בעל תורה ועליו מטה זבולון שהוא בעל עושר כמה דאת אמר זבולון לחוף ימים ישכון וגו' ראשונה יסעו. דרום טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאים ממנו לעולם יהא כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה והתשובה מדה טובה ורחמיו של הקב"ה באין לעולם בשעה שעושין תשובה ועליו גד שהוא בעל גבורה ראובן בתשובה וגד בגבורה שמעון באמצע לכפר עליו ושניים יסעו פירוש התשובה היא שנייה לתורה. מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וכנגדו אפרים ובנימין ומנשה ושכינה לעולם במערב בגבול בנימין שנאמר ולבנימין אמר ידיד י"י ישכון לבטח עליו (דברים לג יב) ושלישים יסעו (במדבר ב כד) נאה לתורה ולתשובה גבורה כדי שיתגבר אדם בתורה ויתגבר על יצרו. צפון משם חשך יוצא לעולם וכנגדו שבט דן למה שהחשיך העולם בעבודה זרה שעשה ירבעם שנאמר ואת האחד נתן בדן (מלכים א' יב כט) ועליו מטה אשר להאיר החשך שנאמר וטובל בשמן רגלו. ועליו נפתלי שהוא בעל ברכה לאחרונה יסעו שכל מי שעובד עבודה זרה הולך לאחור ולא לפנים. ועוד דורשים כבר ארבע מחנות מלאכים וכו' עכ"ל שם במדרש שהיה הכל בחכמה וכבוד וגדולה לישראל ולכך יזכיר הכל בפרט:

ספר הזוהר [במדבר קי"ח ב'] איש על דגלו באותות. <תרגום - "איש על דגלו באותות">. איליין ארבע משיריין דכנסת ישראל. <אלו הם ארבע מחנות של כנסת ישראל>. באינון תריסר שבטים לתתא כולא כגוונא דלעילא. <באלה י"ב שבטים למטה הכל כעין שלמעלה>. כתיב ששם עלו שבטים שבטי יה אינון תריסר תחומין דלתתא. <כתוב "ששם עלו שבטים שבטי יה" אלו הם י"ב גבולין שלמטה>. שבטי י"ה הא אוקמוה בגין די"ה עדות לישראל. <"שבטי י"ה" העמידוהו בשביל שי"ה עדות לישראל>. ועל דא הראובני השמעוני י"ה בכל חד וחד. <ועל כן כתוב "הראובני" "השמעוני" בתוספת

י"ה בכל אחד ואחד>. אבל ודאי הכי הוא. <אבל ודאי כך הוא>. דהא אילנא עילאה קדישא בהו איתחם בתחומיה כתיב ודמות פניהם פני אדם. <כי האילן העליון הקדוש בהם נתחם בתחומם שכתוב "ודמות פניהם פני אדם">. דיוקנא דאדם אתכליל בכולהו ואפין הוו לד' סטרין דעלמא. <דמות אדם כלולה בכולם ופנים היו לד' רוחות העולם>. ומתפרשן בדיוקניהון וכולהו כלילן ביה באדם. <ונבדלים בצורתם וכולם כלולות בו באדם>. מיכאל בימינא גבריאל בשמאלא אוריאל לקדמייהו רפאל לבתרייהו שכינתא עלייהו. <מיכאל בימין גבריאל בשמאל אוריאל לפניהם רפאל לאחוריהם השכינה מעליהם>. תרין מכאן ותרין מכאן והיא באמצעיתא. <שנים מכאן ושנים מכאן והיא באמצע>. כגוונא דא בארעא לתתא תרין מכאן ותרין מכאן והיא ביניהו. <כעין זה בארץ שלמטה שנים מכאן ושנים מכאן והיא באמצע>. כיון דנטלין תרין דגלין מה כתיב ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות. <כיון שנסעו ב' דגלים מה כתוב "ונסע אהל נועד מחנה הלוים בתוך המחנות">. ולבתר אינון תרין אחרנין ארבע משריין אינון לארבע סיטרי עלמא ואשתכח תריסר. <ולאחר מכן אלו שני האחרים (אפרים ודן) שהם ד' מחנות לד' רוחות העולם ונמצאים י"ב>. אוף הכי לתתא כגוונא דלעילא. <כן גם למטה כעין למעלה>. ונסע בראשונה דגל מחנה יהודה לקבל משרייא דאוריאל. <"ונסע בראשונה דגל מחנה יהודה" שהוא כנגד מחנה אוריאל>. מחנה ראובן לקבל משרייא דמיכאל. <מחנה ראובן לנגד מחנה של מיכאל>. דא לדרום ודא למזרח. <ראובן לדרום ויהודה למזרח>. מזבח הכי נמי דרומית מזרחית. <וההזאה שעל המזבח היתה גם כך דרומית מזרחית תחילה>. מחנה דן לצפון מחנה אפרים ימה. <מחנה דן לצפון מחנה אפרים ימה>. מחנה דן לקבל משרייא דגבריאל מחנה אפרים מערב לקבל משרייא דרפאל. <מחנה דן לנגד מחנה של גבריאל מחנה אפרים למערב לנגד מחנה של רפאל>. מזבח הכי נמי צפונית מערבית. <ובמזבח גם כן צפונית מערבית>. כולא אחיד דא בדא עד דסלקא כולא ומתאחד בשמא קדישא דהוא שירותא דכולא. <הכל אחוז זה בזה עד שהכל עולה ומתאחד בשם הקדוש שהוא תחילת הכל>. עילאה דכולא קדישא דכולא כולא אתכליל ביה. <עליון על הכל קדושת הכל שהכל נכלל בו>. י' מזרח הוא שירותא דנהורא אזיל ושאט ואפיק לדרום. <י' דהוי"ה דז"א היא מזרח והיא התחלת האור הולך ומשוטט ומוציא הדרום>. ודרום נפיק ותלייא בשירותא דמזרח. <ודרום יוצא ותלוי בתחילת המזרח>. ה' דרום מינה נפיק דרום דעייל. <ה' היא דרום ממנה יוצא הדרום של מעלה>. י' בשירותא דמזרח ואפיק ליה. <י' נכנסת בתחילת המזרח ומוציאה את החסד>. ומן ה' תליא דרום וצפון וההוא דביניהו. <ומן ה' תלוים דרום וצפון ואותו

שביניהם>. י' מזרח ה' דרום וצפון תלייא ביה. <י' מזרח ה' דרום וצפון תלוים בו>. ו' באמצעיתא ודא הוא בן דכר. <ו' באמצע וזה הוא בן זכר>. בגיני כך איהו בין צפון לדרום. <ומשום כך הוא בין דרום לצפון>. ועל דא תנינן מאן דיהיב מטתו בין צפון לדרום הויין להו בנים זכרים. <ועל כן למדנו מי שנותן מיטתו בין צפון לדרום יהיו לו בנים זכרים>. דהא בן דכר איהו בין צפון לדרום. <כי בן זכר הזה שהוא תפארת הוא בין צפון לדרום>. ה' עילאה בין צפון לדרום תלייא ובן דכר בינייהו ברזא דא. <ה' עליונה בין צפון לדרום תלויה ובן הזכר ביניהם בסוד זה>. ה' בתראה במערב ועל דא דרום אחיד במזרח דאיהו שירותא דשמשא ותלייא ביה. <ה' אחרונה היא במערב ועל כן דרום נאחז במזרח שהוא התחלת השמש ותלוי בו>. ועל דא תניין מסיטרא דאבא אחיד ותליא חסד עילאה. <ועל כן למדנו מצד אבא שהוא י' נאחז ותלוי חסד עליון>. מסיטרא דאמא תליא גבורה. <מצד אמא שהיא ה' תלויה גבורה>. כגוונא דא אחיד כלא דא בדא. <כעין זה נאחז הכל זה בזה>. זויין דמזבח ה"נ איסתחרן. <הקרנות של המזבח מסובבים גם כן כך>. לקרן דרומית מזרחית דדרום תוקפיה במזרח דאיהו שירותא דשמשא. <ובא לו לקרן דרומית מזרחית כי הדרום חיזוקו הוא מזרח שהוא תחלת השמש>. ותוקפא דשמשא לא תלייא אלא בשירותא. <וכחו של השמש אינו תלוי אלא בתחילתו>. מזרחית צפונית. <אחר כך בא לקרן מזרחית צפונית>. כיון דדרום נטיל תוקפיה במזרח איהו אנהיר לצפון. <כי אחר שהדרום קבל חזקתו של המזרח האיר לצפון>. וצפון אתכליל בדרום דהא שמאלא אתכליל בימינא. <והצפון נכלל בדרום כי השמאל נכלל בימין>. צפונית מערבית. <ואחר כך בא לו לקרן צפונית מערבית>. דהא מערב דאיהי ה' בתראה נטלא מצפון. <כי המערב שהוא ה' אחרונה נוטל מצפון>. ועל דא צפון אזיל למערב. <ועל כן הצפון הולך למערב>. מערבית דרומית. <ואחר כך בא לו לקרן מערבית דרומית>. היא אזלא לאתאחדא בדרום כמה דדרום תלייא ??מזרח. <שהיא הולכת להתחבר בדרום כמו שהדרום תלוי במזרח>. ותוקפיה נטיל בשירותא. <ועל כן החיזוק שלו נוטל תחילה>. ה"נ מערב אזלא לאתחבקא בדרום. <גם כן המערב כך הוא הולך להתחבק בדרום>. הה"ד וימינו תחבקני וימינו דא דרום. <זה שכתוב "וימינו תחבקני" וימין זה דרום>. בגיני כך ינקא בתרי סטרי מצפון ומדרום. <משום זה היא יונקת מב' הצדדים מצפון ומדרום>. הדא הוא דכתיב שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני שמאלו דא הוא צפון וימינו תחבקני דא הוא דרום. <זה שכתוב "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני" שמאלו זה צפון וימינו זה דרום>. הנה שביארנו סוד הד' דגלים כולם אמנם היות לכל דגל ג' שבטים לרמוז לשלשה אבות העליונים ובין כולם הם שנים עשר רמז לשנים עשר גבולי

אלכסונין. גם מסוד שבעים נפש פירשתי במקומו. ובפרקי ר' אליעזר הגדול ז"ל ד' כחות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקב"ה מחנה הראשון של מיכאל על ימינו מחנה שנייה של גבריאל על שמאלו. מחנה ג' של אוריאל מלפניו מחנה רביעית של רפאל לאחוריו ושכינתו של הקב"ה באמצע והוא יושב על כסא רם ונשא וכסאו גבוה ותלוי למעלה למעלה באויר ומראית כבודו כעין החשמלה ועטרה נתון על ראשו וכתר שם המפורש על מצחו חציו אש וחציו ברד מימינו חיים ומשמאלו מות ושבט של אש נתון בידו ופרוכת פרוסה לפניו שבעה מלאכים שנבראו תחלה משרתים לפניו לפנים מן הפרוכת. והבן אמרו כעין החשמלה ולא כעין החשמל כי הרמז למראית כבודו היא מדת הדין של מטה. ואמר מימינו חיים ומשמאלו מות הרמז לזרועות עולם זהו חציו אש וחציו ברד רמז למים מרוח ואש ממים:

וטעם הבכור נדב ואביהוא לא ידעתי לפי הפשט למה מנאן אחרי מותן וכן בירידת יעקב אבינו במצרים הזכיר בהן ער ואונן עם שמות החיים הבאים מצרים ובדברי הימים מנאן במספר אמר בני יהודה ער ואונן ושלה שלושה נולד לו מבת שוע הכנענית ותמר כלתו ילדה לו פרץ ואת זרח כל בני יהודה חמשה (ד"ה א' ב ג) ולפי מה שרמזתי בסוד העבור יתיישב הכל וזה טעם אמרו הנה וימת נדב ואביהוא וגו' ובנים לא היו להם בסוד הייבום: ונתתה את הלוים לאהרן ולבניו וגו'. הלוים הם נתונים לכהנים כאשה הנתונה לבעלה ומטעם זה הכהן נוטל ידיו מן הלוי בעלייתו לדוכן כמו שנבאר במקומו בגזירת האל. וזה טעם הקרב את מטה לוי והעמדת אותו לפני אהרן הכהן ושרתו אותו. וטעם ושמרו את כלי אהל מועד כטעם סביב לאהל מועד יחנו. כי השכינה מוקפת מהם כטעם ששים גבורים סביב לה (שה"ש ג ז') עשרה בכל קצה מו' קצוות וכשתשים עוד י' נגד הקו האמצעי יהיו ע' והן ע' המלאכים המקיפים את כסא הכבוד הממונים על שבעים אומות וכבר רמזנו זה. ואמר גבורים כי יניקתם מן הגבורה זהו כלם אחוזי חרב וגו' (שם):

ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור וגו'. כי לי כי בכור ביום הכותי וגו'. לפי שמכת בכורות היתה ע"י מדת הדין כאשר בארנו על כן בחר לחלקה הבכורות כמו שרמזנו במקומו. ובכורי ישראל שניצולו הוצרכו לתת כפרם אליה. והנה לוים שהיו מכחה וחלופיה נכנסו תחתיהן. והיו פקודי הלוים שנים ועשרים אלף לכבוד כ"ב אותיות שבתורה וכתיב במניינם ויהיו אלה בני לוי בשמותם הבן מלת אלה כי כבר פירשתי ועל כן הזכירם במניינם בני לוי ומספר ישראל והלוים היו בין כלם שש מאות ועשרים וחמשה אלף רומז לסוד גדול כי השש מאות ועשרים רומזים למנין כתר אותיות שבעשרת הדברות והה' ירמזו לחמשה חומשי תורה הכוללת הכל. גם פסוק ה'

מלך ה' מלך וגו' עולה כולו בגימטריא כתר ובהיות ימלוך מלא בוא"ו והרמז לספירה הראשונה הנקראת כך וכבר רמזתי זה. והטעם שבני קהת נמנו מבן שלשים ועד בן חמשים פירשתי בפרשת ואתה תצוה כי אינן ראויין לעבודה רק בעוד שהכח והאש גובר עליהם. ואמרו רז"ל במה דברים אמורים שנפסלין בשנים באהל מועד שבמדבר אבל בשילה ובבית עולמים אינן נפסלין אלא בקול והטעם כי במדבר שם כחה של מדת הדין כמו שרמזתי בענין העגל. ומכאן סוד שנצטוו הכהנים שלא להתערב בעבודת הלוים והלוים בעבודת הכהנים כי מדותיהן חלוקין דוגמא לדבר אמרו רז"ל בירושלמי דשבת והקימות את המשכן כמשפטו. וכי יש משפט לעצים אלא איזה קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בצפון בדרום בדרום. וטעם וזאת עבודת בני קהת באהל מועד קדש הקדשים כבר פירשתי מלת זאת והיא עבודת בני קהת שנאמר ומשמרתם הארון והשלחן:

ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו וגו'. וכסו בה את ארון העדות ונתנו וגו' ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת וגו' ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן. דע כי יש סוד גדול בכסוי הארון והשלחן והמזבח למה נשתנו זה מזה והסוד הוא כי כל אחד כסויו הראוי לו כמו שנבאר. הארון הוא רמז למדת הדין של מטה ובהיותה כלולה מתורה שבכתב כדרך כי שמי בקרבו מטעם זה היה כסויו בבגד תכלת מלמעלה המורה על היותה כלולה גם כסוי התחתון היה פרוכת המסך וכבר פירשתי בפסוק והבדילה הפרוכת לכם כי הפרוכת הוא רומז למכריע ראשון והרמז על היותה כלולה גם כן אמנם יש מפרשים כי הפרוכת גם כן רמז אל השכינה ועל כן הוא חסר ו' והנה כסוי בארון היה בדומה לו. כי גם כסוי עור תחש רמז למדת הדין אמנם לא היה נראה הכסוי הזה רק כסוי התכלת לרמוז על היותה כלולה. גם כסוי השלחן היה בדומה לו. ואף כי השלחן גם כן רמז למדת הדין כמו שרמזנו. יבדל ענייננו מן הארון בדבר זה כי הארון רומז בהיותה כלולה מהתורה שבכתב אשר בתוכה והשלחן בהיותה דנה בפני עצמה והלחם אשר עליו רמז ליסוד עולם ולחבר שניהם היה כסויו בתחלה מבגד תכלת כי כן הדין להיותה כלולה בעוד הלחם והכלים עליו ולהפסיק ביניהם לכלים הנתנים עליו וזה הבגד היה על השלחן והלחם קודם נתינת הכלים עליו להיותה כלולה ואחרי שנתנו שם הכלים נתנו עליו בגד תולעת שני שהוא מראה אדום רמז אל היותה דנה בפני עצמה ואין לחוש אחרי שכבר נכללה בבגד הראשון שהוא כליל תכלת. והנך רואה כי בארון היה כסוי עור התחש קודם לכסוי התכלת ובשלחן היה הפך כי קודם היה בו כסוי התכלת ואחריו כסוי התחש וכל זה תוכל להבין ממה שכתבנו. אמנם כסוי מזבח העולה היה בגד ארגמן האדום יותר מכלם רומז לפחד יצחק כי שם יזרוק כופר נפשם ושם האש הגדולה אוכלת

הקרבנות. הנה נתבאר מדברינו כי בהיות מדת הדין כלולה כמו הארון היה כסויה תכלת ובהיותה דנה בפני עצמה כמו השלחן היה כסוייה בתולעת שני האדום יותר. מזבח העולה הרומז לפחד יצחק היה כסויו בארגמן האדום מכלם. אמנם כסוי המנורה וכליה היה מבגד תכלת על היותה כוללת הכל:

ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו. כתב הרב הגדול ז"ל על דרך האמת טעם הכתוב כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים הוזהרו הלוים שלא יהרסו אל יי' לראות עד שיורידו הכהנים את הפרוכת כי אז יתעלה הכבוד בחביון עוזו וישוב אל מקומו הראשון בקדש הקדשים ויהיה כבלע את וגו' כפשוטו והמשכיל יבין. עד כאן דבריו ז"ל:

והנני מבאר לך כוונתו דע שבהיות כלי המשכן סדורין כסדרן השכינה שורה בכרובים שהיו במשכן ואם יראום הלוים היו מכוונים בדעתם למעלה כנגד בית המקדש זה כנגד זה ושמא היו טועים ואפילו יכוונו כראוי לא היה דרך כבוד של מעלה לראות במכוון לו ולכך הזהירם שלא יבואו לראות פן ימותו ותפגעם הרעה. אבל אחר שהכהנים מורידין הפרכת והכלים גם כן מבליעין אז הכבוד מתעלה בשם הגדול בחביון עוזו ויבאו הלוים בקדש. והנה זה דומה לכתוב פן יהרסו וכבר ידעת שם הקדש והודעתיך כי כאשר עושים למטה כך נעשה למעלה. ויהיה כבלע כפשטו כלומר שמניח כל כלי כדרכו ואז הקודש כבלע בשם הגדול. והרב רבי אלעזר ז"ל כתב אין כבוד לראות את המלך ערום:

נשא

נשא את ראש בני גרשון וגו'. צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש מזכר עד נקבה תשלחו וגו'. המצוה הזאת פשטה ידוע כי הוא לכבוד השכינה השרויה בתוכם זהו אשר אני שוכן בתוכם וידעת פירוש אני. עוד יש לפרש שהוזהרו ישראל באזהרה זו שלא יכניסו כחות הטומאה בהיכל הקדש כמה דאת אמר לא תביא אתנן זונה וכתיב ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה:

איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו'. והתודו את חטאתם אשר עשו וגו'. יש לרז"ל בספר הזוהר [נשא קכ"א ב'] בפסוקים אלו ענין גדול אמר שם תא חזי כתיב וחבר הקיני נפרד מקין מבני חובב חותן משה. <תרגום - בוא וראה כתוב "וחבר הקיני נפרד מקין מבני חובב חותן משה">. חבר הקיני מבני בנוי דיתרו הוה. <חבר הקיני היה מבני בניו של יתרו>. כמה דאת אמר ויאמר שאול אל הקיני. <כמו שנאמר "ויאמר שאול אל הקיני">. אמאי איקרי קיני הא אוקמוה. <למה נקרא קיני כבר העמדנו>. וכתיב את הקיני ואת הקניזי וגו'. <וכתוב "ואת הקיני ואת הקניזי">. ואיתמר דעבד קינא

במדברא כעופא דא בגין למילעי באורייתא. <ולמדנו שעשה קן במדבר לעסוק בתורה כמו עוף הזה>. ואתפרש מן מאתיה נפרד מקין אתפרש מההוא עמא דהוה בקדמיתא ואיתדבק ביה בקודשא בריך הוא. <ופרש מן העיר ונפרד מקין ונפרד מהעם ההוא (המדיינים) שהיה בהם תחילה ונתדבק בקב"ה>. נפרד מקין. <ועל כן נפרד מקין>. זכאה בר נש דזכי באורייתא למיזל לאיתדבקא באורחוי. <אשרי האדם שזכה בתורה ללכת ולהתדבק בדרכיו>. דכד בר נש אזיל באורחוי דאורייתא משיך עליה רוחא קדישא עילאה. <כי כשהאדם הולך בדרכי התורה מושך עליו רוח קדוש עליון>. כמה דאת אמר עד יערה עלינו רוח ממרום. <כמו שנאמר "עד יערה עלינו רוח ממרום" (ישעיה לב טו)>. וכד בר נש סטי אורחוי משיך עליה רוח אחרא מסיטרא אחרא דאיהו מסיטרא דמסאבא. <וכשהאדם מטה דרכיו מן התורה מושך עליו רוח אחר מצד האחר שהוא צד הטומאה>. ומסיטרא דמסאבא איתער מסיטרא דנוקבא דתהומא רבה דתמן מדורי רוחין בישין דנזקי לבני נשא ואיקרון נזקי עלמא. <וצד הטומאה מתעורר מצד נקב התהום הגדול ששם משכנות הרוחות הרעות המזיקות לבני אדם ונקראים מזיקי העולם>. דהא מסטרא דקין קדמאה אשתכח. <שהם נמצאים מצד קין הראשון>. ויתרו בקדמיתא כומרא דעבודה זרה הוה. <ויתרו היה מתחילה כומר לעבודה זרה>. ולההוא סטרא הוה פלח ומשיך עליה רוחא מההוא אתר. <ולצד ההוא היה עובד ומשך עליו רוח מאותו מקום>. ואף על גב דאיקרי קני לבתר נפרד מקין ודאי ואיתדבק ביה בקודשא בריך הוא. <ואף על פי שנקרא קיני לאחר שנפרד מקין ונתדבק בקב"ה>. מאי משמע דכל מאן דאיתדבק ביה בקודשא בריך הוא ועביד פקודי אורייתא כביכול הוא קיים עלמין עלמא דלעילא ועלמא דלתתא. <זאת אומרת שכל מי שנדבק בקב"ה ועושה מצוות התורה כביכול מקיים העולמות עולם העליון ועולם התחתון>. והא אוקמוה ועשיתם אותם כתיב. <וכבר העמידוהו "ועשיתם אותם" כתוב>. וכל מאן דעבר על פקודי אורייתא כביכול פגים לעילא פגים לתתא פגים לגרמיה פגים לכל עלמא. <וכל מי שעבר על מצות התורה כביכול פוגם למעלה פוגם למטה פוגם את עצמו פוגם כל העולמות>. ועל דא איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו'. <ועל כן "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם" וכו'>. תא חזי כתיב והמה כאדם עברו ברית. <בוא וראה כתוב "והמה כאדם עברו ברית" (הושע ו ז')>. אדם עבר על פיקודא חד דאורייתא גרים ליה לגרמיה מותא וגרים לכל עלמא פגים לעילא פגים לתתא. <אדם עבר על מצוה אחת שבתורה גרם לעצמו מיתה וגרם לכל העולם פגם למעלה ופגם למטה>. וההוא חובא תלויה עד דקאים קודשא בריך הוא עלמא כמלקדמין ויתעבר ההוא פגימו מעלמא. <ואותו עוון

תלוי עד שיקיים הקב"ה העולם כבתחילה ויהיה נעבר הפגם ההוא מן העולם>. היינו דכתיב בלע המות לנצח. <זה שכתוב "בלע המות לנצח" (ישעיה כה ח)>. בגיני כך אשר יעשו מכל חטאת האדם. <ומשום זה כתוב "כי יעשו מכל חטאת האדם">. האדם כתיב אדם קדמאה. <מה שכתוב האדם רומז על אדם הראשון>. למעול מעל בי"י. <"למעול מעל ביי">. מאן דיניק מרחמי ינקא מן דינא הוא גרים פגימו. <כי מי שיונק מרחמים ויונק מן הדין הוא גורם פגם>. ועל דא רחמנא לישזבן מחייבי עלמא ולפגימו דלהון. <ועל כן הרחמן יצילנו מרשעי העולם הזה ומן הפגם שלהם>. כמה זכאין מסתלקי בגינייהו בר כל מה דגרמי לעילא ותתא. <כמה צדיקים מסתלקים בשבילם חוץ מכל מה שגורמים למעלה ולמטה>. אלא אף על גב דאבאיש עלמא אית ליה תשובה. <אלא אף על פי שעשה רע לעולם יש לו תשובה>. דהא כתיב איש או אשה וגו' וכתיב והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב. <שכתוב "איש או אשה "וכו' וכתוב "והתודו על חטאתם אשר עשו והשיב">. אלא ודאי דא מהנייא להו בגין דעביד תשובה כביכול הוא עביד ליה ממש. <אלא ודאי מועיל להם כיון שעשה תשובה כביכול הוא עושה אותו ממש (כפי המילה תשובה שמשיב הה' אל הו)>. דההוא מאן דפגים לעילא אתקין לתתא אתקין לגרמיה. <שההוא מי שפגם למעלה תקן למטה תקן לעצמו>. ובמה. <ובמה>. בתשובה. <בתשובה>. תשובה אתקין כולא אתקין לעילא אתקין לתתא אתקין לגרמיה אתקין לכל עלמא. <תשובה מתקנת הכל מתקנת למעלה מתקנת למטה מתקנת את עצמו ומתקנת כל העולם>. פתח רבי יהודה ואמר בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד יי' אלהיך. <פתח רבי יהודה ואמר "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד יי' אלהיך">. מכאן תשובה מעליא מכולא מקמי דישרי דינא בעלמא. <מכאן שתשובה טובה מהכל בטרם שישרה הדין בעולם>. בתר דשרי דינא תקיף חיליה מאן יעבר ליה מעלמא ויסלק ליה. <אחר שכבר שורה הדין נתחזק כחו ומי יעבירו מן העולם ויסלקו>. דהא כיון דשרי דינא לא איסתלק עד דאשתלים. <כי כיון שכבר שורה הדין אינו מסתלק עד שישלם>. בתר דאישתלים ועביד תשובה אתקין עלמין כולהו. <אחרי שנשלם הדין ועשה תשובה מתקן כל העולמות>. מאי משמע דכתיב ומצאוך כתיב ושבת עד ה' אלהיך. <זה משמע משכתוב "ומצאוך כל הדברים וכו' ושבת עד יי' אלהיך">. ולבתר כי אל רחום יי"י אלהיך וגו'. <ואחר כתוב "כי אל רחום יי' אלהיך" וכו'>. באחרית הימים מאי איכא הכא. <"באחרית הימים" מה הענין לכאן>. אלא לאכללא כנסת ישראל איהי בגלותא ואשתכחת בעקו דלהון ולא שבקת לון לעלמין. <אלא שהוא לכלול כנסת ישראל שהיא בגלות ונמצאת עמהם בצרה ואינה עוזבתם לעולם>. ובגיני

כך קודשא בריך הוא אף על גב דשרי דינא בעלמא בעו דיהדרון ישראל בתשובה לאוטבא לון בהאי עלמא ובעלמא דאתי. <ומשום זה הקב"ה אף על פי שהשרה דין בעולם רוצה שישראל יחזרו בתשובה להטיב להם בעולם הזה ובעולם הבא>. לית לקמיה מאן דקאים קמיה תשובה. <ואין לך דבר העומד בפני תשובה>. תא חזי אפילו כנסת ישראל תשובה אקרי. <בוא וראה אפילו כנסת ישראל שהיא מלכות נקראת תשובה>. ואי תימא תשובה עילאה. <ואם תאמר תשובה עליונה שהיא בינה>. בכל אתרא לא שכיח. <היא אינה מצויה בכל מקום>. אלא דא איקרי תשובה. <אלא זו המלכות נקראת תשובה>. כד אהדר רחמי לקבלה והיא תבת על כל אינון אוכלוסין וינקא לון. <כשחזרו הרחמים שהוא ז"א כנגדה והיא שבה אל כל ההמונים שלה להניק אותם>. ותשובה מעלייא. <ותשובה הכי טובה היא>. כד אתמסר נפשה לגבה ונטיל לה בזמנה דאיהי בתשובה כדין כולא אתתקן לעילא ותתא ואיתתקן הוא וכל עלמא. <כשהחוטא מוסר נפשו אליה והיא לוקחת אותה בזמן שהוא בתשובה אז מתתקן הכל למעלה ולמטה והוא נתתקן וכל העולם>. חייבא חד בעלמא קלקולא לכמה אחרנין בגיניה ווי לחייבא ווי לשכניה. <רשע אחד בעולם כמה אחרים נזוקים בשבילו אוי לרשע אוי לשכנו>. תא חזי יונה בגין דלא בעא למיהך בשליחותא דמריה כמה בני נשא איתאבידו בגיניה בימא. <בוא וראה יונה משום שלא רצה ללכת בשליחות אדונו כמה בני אדם היו נאבדים בשבילו בים>. עד דכולהו אהדרו עליה ודאינו ליה בדינא בימא. <עד שכולם חזרו עליו ודנו אותו בדין להשליכו לים>. וכדין אשתזיבו כולהו קב"ה חס עליה לבתר ושזיב כמה אוכלוסין בעלמא. <ואז ניצולו כולם והקב"ה חס עליו אחר כך והציל המון רב בעולם>. אימתי כד אהדר לותיה מגו עקתיה. <מתי היה זה כשחזר בתשובה לאדונו מתוך צרתו>. הה"ד קראתי מצרה לי וכתיב מן המצר קראתי יה ע"כ. <שכתוב "קראתי מצרה לי אל יי' ויעניני" (יונה ב ג') וכתוב "מן המצר קראתי יה עניני במרחב יה" (תהלים קיח ה') עד כאן>. והנה לפי כוונתם הפסוקים רומזים לכל בעל תשובה והאדם הנזכר הוא אדם הראשון. ואמר למעול מעל בי"י כענין מי אשר חטא לי וזהו בי"י ממש כי התחתונים הם בדמות העליונים ועל כן נאמר במעשה בראשית למינהו על הנבראים התחתונים שרוצה לומר למין יה"ו השם הנזכר בספר יצירה שבו נברא העולם והמעילה שהזכיר הכתוב כי יהיה מקום ההוא לשריפת אש במחשבתו כד"א אדם כי ימות באהל. אוי להם לבריות מעלבונה של פסוק זה כשהאדם מת באהל מועד ונאסף הצדיק אז כל הבא אל האהל יטמא כי כחות הטומאה שולטין שם עליונים למטה ותחתונים למעלה שמוני נוטרה את הכרמים (שה"ש א ו') ואולם מאמר אליהוא אם חטאת מה תפעל בו וגו' (איוב

לה ו) אינו סותר דברינו כי בעילת העילות המבורך על כל ברכות ותהלות אין בו שנוי יתעלה ויתברך:
ובספר הבהיר כל הרוחות סתומות חוץ מפאת צפון שהיא פתוחה לטוב ורע. לטוב והא כתיב והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת (יחזקאל א ד') ואין אש אלא חרון אף דכתיב ותצא אש מלפני יי'. אמר להם לא קשיא כאן כשישראל עושין רצונו של מקום כאן כשאין עושין רצונו של מקום. בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום אש קרובה. בזמן שעושין רצונו מדת רחמים מגלגלת וסובבת הדא הוא דאמרינן נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז׳:י״ח חי'). משל למלך שרוצה לרדות את עבדיו וליסרם עמד הגמון אחד שאל על מה. אמר לו על כך וכך שעשו אמר לו לא עשו עבדיך מעולם זה ואני ערב לך ואתה תבדוק אחריהם בין כך ובין כך שככה חמת המלך. ואטר והתודו את חטאתם כי צריך להתוודות בפיו ממש. כד"א ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג) כי הוידוי הוא חלק למדת רחמים והתשובה מועלת להחזיר הענין לקדמותו להסיר כחות הטומאה מבית אל ולהשקותו מי החסד והרחמים. ובעבור כי ראיתי דעות זרות אומרים כי אין צריך לבעל תשובה רק עזיבת ניחום וידוי קבלה ואינו צריך לענות נפשו לקבל ייסורין דוגמת החטא שעשה יסכר פי דוברי שקר אמנם כוונת התורה השלימה ודעת רבותינו זכרונם לברכה הנמשכים אחריה היא כי צריך כל בעל תשובה ללקות ולהתענות להצטער לפי ההנאה שקבל לפום צערא אגרא ולפום ההנאה צערא. ויש לך להתבונן במה שרמזתי לך כבר כמה פעמים כי האדם וצורתו ותבניתו ואיבריו הם דוגמת האדם העליון והנה כל החוטא באחד מאיבריו פגם דוגמת האבר ההוא למעלה ועל כן צריך לתקנו בתשובה ובעבור כי כל החטאות הנעשים בכוונה הלב חוטא בהן על כן צריך לכל בעל תשובה לשוב בלבו אל השם יתעלה כי הוא חוטא בלב הידוע שנאמר זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך (ירמיהו ד׳:י״ח חי') ואמרו רז"ל זה הקדוש ב"ה שנקרא לבן של ישראל ועל כן צריך לקחת אותו להכניע רום גאותו ויאמר לו מה תלך אחרי ההבל ומה תעשה ליום הדין אשר יקראו סופרי המלך ויבהילוך לתבוע ממך החשבון ואח"כ יחשוב על אותו האבר שחטא אם חטא באשה או בבת אל נכר או הוציא זרע לבטלה הנה חטא ביסוד עולם ובחותמו של מקום הנקרא אות ברית קדש וכפר בבריתו של אברהם אבינו שהמקום ברחמיו עלינו הסיר משם כחות הטומאה בהעבירו הערלה והזרע היוצא משם הוא זרע קודש היוצא תוך אות יו"ד של מקום והנה חללו בתוך הטומאה או בערוה או בבת אל נכר או בהוצאת זרע לבטלה כי מן הצדיק פורחות הנשמות ממקור החיים והמוציא זרע לבטלה טמא בחותמו של מקום בנותנו כח ועזר לאל אחר אשר קבל כח

מן המקום ההוא בסוד כחות הטומאה והערלה שהוסרו משם והוא החזירם עליו ונטמא בהם. התבונן מכאן סוד טומאת הרואה קרי בחלום וכבר נמצא בספרי החסידים שהיו מתודים עליו. אם נכשל באשת איש הנה שקר בצדיק חי עולמים ובאמונתו כי צדיק באמונתו יחיה וכל שכן אם הטריח קונו על נפש לא טוב כי בסוד החטאה הגדולה אין נפש אמונין באה כשם שהבעילה איננה בכשרות כך הנפש ועל כן אסור לבא בקהל:

ובספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ג ב'] בזאת אני בוטח מה ההוא בזאת דא הוא את קיימא דהיא זמינא תדיר לגבי בר נש ואתרמיזא לעילא. <תרגום - "בזאת אני בוטח" הוא אות הברית המזומן תמיד באדם ונרמז למעלה במלכות הנקראת זאת>. ובגיני כך איתמר בזאת כד"א זאת אות הברית. <ומשום זה נאמר בזאת כמו שכתוב "זאת אות הברית">. תא חזי בגין דהאי זאת לא נטר דוד מלכא כדקא חזי מלכותא איתערת מיניה כל ההוא זמנא. <בוא וראה משום שדוד המלך לא שמר כראוי זאת זו הוסרה ממנו המלכות כל אותו הזמן>. והכי אוליפנא האי זאת אתרמזא במלכות דלעילא ואיתרמיזת בירושלם קדישא. <וכך למדנו זאת זו נרמזה במלכות שלמעלה ונרמזה בירושלים עיר הקדש>. בשעתא ההיא דדוד עבר עליה נפק קלא ואמר דוד במה דאתקטרא תשתרי לך טרדין מירושלם ומלכותא איתעדי מינך. <בשעה זו שעבר דוד עליה במעשה דבת שבע יצא קול ואמר דוד במה שנקשרת הותרת שיגרשו אותך מירושלים והמלכות תסיר ממך>. והכי הוה במה דעבר ביה איתפס. <וכן היה במה שעבר בו נתפס>. ומה דוד מלכא הכי שאר בני עלמא על אחת כמה וכמה. <ומה דוד המלך כך, שאר בני העולם על אחת כמה וכמה>. מאי האי דאמר דוד והראני אותו ואת נוהו מאן יכיל למיחמי לקדוש ברוך הוא. <מה זה שאמר דוד "והראני אותו ואת נוהו" מי יכול לראות את הקב"ה>. אלא הכי תנינן בההיא שעתא דאיתגזר עליה האי עונשא. <אלא כך למדנו באותה שעה שנגזר עליו אותו העונש מאבשלום>. ודוד ידע דעל מה דלא נטיר האי אות כדקא יאות איתענש בהאי. <ודוד ידע שמשום שלא שמר אות הזה כראוי נענש בזה>. דכלא בהדיה אחידא ולא איקרי צדיק. <כי הכל מיוחד באחד ואינו נקרא צדיק>. הוה בעי בעותיה ואמר והראיני אותו. <היה מתפלל תפלתו ואמר "והראני אותו">. מאי אותו דא אות קיימא קדישא דאיטריד מינאי. <מהו אותו זה אות ברית קודש שנאבד ממני>. מ"ט דתרין אילין מלכותא וירושלם בהאי אחידא. <מהו הטעם שחשב שנאבד ממנו משום ששנים אלו המלכות וירושלים נאחזים באות ברית>. ובגיני כך אותו ואת נוהו. <ומשום זה קשר תפלתו "אותו ואת נוהו">. דתיהדר מלכותא דהאי אות. <שהתפלל שתחזור המלכות הקשורה באות הזה>. ונחזור לדברינו הבא על בת נכר הנה טמא ברית קדש בכחות

הטומאה זהו סוד ובעל בת אל נכר (מלאכי ב יא) שחבר אלהותו של מקום באלהים אחרים וכיוצא בזה לכל החטאות באבר אשר חטא שם צריך לשוב ולהצטער. והבן מאמר רז"ל גלות מכפרת עון שילך למקום שאין מכירין אותו ויכרת ממקומו דוגמת עונש כרת הנפש הנכרת משרשה מדה כנגד מדה וירפא מחליו וימצא צרי למכתו בקבולו בגופו וברצונו דוגמת העונש הראוי לנשמתו מאהבה כי אינו דומה מקבלן בעל כרחו למקבל מרצונו. ואמרו רז"ל אשרי אדם שיגיע לו יסורין וכובש כחו ואינו קורא תגר אחר מדת הדין בשעה שבאו ייסורין אל איוב אילו כבש כחו ולא קרא תגר אחר מדת הדין למדה מעולה ומשובחת היה בא וכשם שעומדים עכשיו ואומרים אלהי אברהם אלהי יצחק וכו' כך היו אומרים אלהי איוב. ובפרק קמא כל השמח בייסורין הבאין עליו מביא ישועה על העולם שנאמר בהם עולם ונושע (ישעיה סד ד). ובזה יש ספרים מחוברים לחכמים לעונשי העבירות ואין אנו בביאורן. אמנם כתבתי זה למחות דעות זרות האומרים כי התשובה היא לבקש מחילה ולא ישוב בדרך ההוא עוד חלילה כי לעולם לא יקרב אל התשובה ומעלתה רק בהשיב אשמו בכל אבר ואבר זהו והשיב את אשמו בראשו. ודע כי התשובה קורעת כל שטרי חובות שבעולם כי היא למעלה מכל שרי הקטיגור והשבים אליה לא יראו מפחד רעה והסוד הנמרץ והנפלא כי יי' צבאות יעץ ומ"י יפר וידו הנטויה ומ"י ישיבנה (ישעיה יד כז) וכתיב ולפני זעמו מ"י יעמוד ומ"י יקום בחרון אפו (נחום א ו') כי התשובה נקראת מי שנאמר שאו מרום עיניכם וראו מ"י ברא אלה (ישעיה מ כ'). את מ"י נועץ ויבינהו (שם יד') ממש. כי מ"י אל בשמים ובארץ. ונקראת בלשון מי כדבר שאינו מושג זהו סוד מ"י פעל ועשה (ישעיה מא ד) והענין הוא כי כל גזר דין של מעלה נמלכין בבינה למעלה ובנצח ובהוד למטה הנקראים צבאות וכשהצדיק עולה מחשבתו למעלה במקום הנקרא בטול נדרים היה מבטלה. ואמרו רבותינו ז"ל בפסוק סכותה בענן וגו' (איכה ג מד) רבי חנינא בר פפא בעא קמיה רבי שמואל אמר לו בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו דכתיב סכותה בענן לך אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים כההיא דאמר רבי יוסי בן חלפתא עתים הם לתפלה מן הדין קריא ואני תפלתי לך יי' עת רצון (תהלים סט יד) אבל התשובה נמשלה לים מה ים לעולם פתוח אף שערי תשובה לעולם פתוחין והבן מה שאמרו רבותינו ז"ל שאפילו כנסת ישראל נקראת תשובה בשעת שמתעלית לקבל מלמעלה ולהשפיע למטה. אמנם חכמי הקבלה קראו לבינה לבד תשובה משני טעמים האחד לפי שהכל שב אליו ביובל הגדול ועוד שהנחת הרוח הזך הפנימי הבא מהחכמה ומאין סוף יתברך הוא שם תדיר בלא הפסק. ולשון תשובה מלשון בשובה

ונחת תושעון (ישעיה ל טו) וכשברא הקב"ה את העולם קדם לבריאת העולם התשובה שהיא מן הדברים שנבראו קודם שנברא העולם שנאמר בטרם הרים יולדו וגו' (תהלים צ ב') והטעם לפי שגלוי וידוע לפניו מה שעתיד להיות לכך הקדים לו התשובה שאם ישוב מחטאו אין לך דבר שעומד בפני בעל תשובה שנאמר הלא אם תטיב שאת. זהו מה שאמרו ז"ל כשברא הקב"ה את עולמו עלה במחשבה לברא אותו במדת הדין ראה שאינו מתקיים בו הקדים מדת רחמים ושתפה עם מדת הדין. ומדת רחמים היא הסליחה והסליחה על ידי התשובה. לכך הקדים לו לאדם התשובה כדי שימחול לו על ידה ועל כן נקראת בשמו של מלך זהו שאמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד יי' אלהיך (הושע יד ב) כי כאשר האדם מיישר מעשיו ומזכך נפשו ומטהר מחשבותיו והוא שטעם טעם חטא וכובש יצרו לכבוד י"י יתברך והוא בכחו ובמקומו ובזמנו וידביק רוחו ונשמתו בקונו ויפרוש מן העבירות בעבורו יתברך עליו אמרו רבותינו ז"ל מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים עצמם אינם עומדין לפי שלא נצטערו כאותן שטעמו טעם חטא וכבשו יצרם לכבוד יוצרם ונדבקו בקונם זהו שנאמר עד יי' אלהיך עד כסא הכבוד:

דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי תשטה אשתו וגו'. טעם פרשת הסוטה וסודה פירשוה רבותינו ז"ל בספר הזוהר [נשא קכ"ד א'] כמו שנפרש בגזירת האל. ונתעוררו רבותינו ז"ל על סמיכת פרשה זו לפרשה של מעלה ואמרו מאי האי לגבי האי. <תרגום - מה לפרשת סוטה אצל פרשת מעילה>. אלא כמה דכתיב למעול מעל ביי'. <אלא כמו שכתוב שם "למעול מעל ביי" כתוב גם כאן "ומעלה בו מעל">. ור' אלעזר אמר איש איש. <ורבי אלעזר אמר "איש איש">. מאי איש איש דהא בחד סגי. <מדוע פעמים איש איש באחד היה די>. אלא הא אוקמוה. <אלא כבר העמידוהו>. אבל איש איש משמע איש דאיהו איש וקיים קרא דכתיב שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארו. <אבל איש איש פירושו איש שהוא איש שקיים הכתוב (משלי ה טו) "שתה מים מבורך ונוזלים מתוך כדו" (שלא נתן עינו באשה אחרת)>. כדין הוא איש בעלמא איש לגבי אתתא. <אז הוא איש בעולם איש אל אשתו>. כוונת המאמר הזה כמו שאמרו רבותינו ז"ל בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו. ומעלה בו מעל הא בחד סגיא אמאי תרי. <"ומעלה בו מעל" הרי באחד היה די למה ב' פעמים "מעל">. אלא חד לעילא וחד לתתא חד לכנסת ישראל וחד לבעלה. <אלא אחד למעלה ואחד למטה אחד לכנסת ישראל ואחד לבעלה>. בגיני כך והביא האיש את אשתו אל הכהן. <משום זה "והביא האיש את אשתו אל הכהן">. אמאי אל

הכהן. <למה אל הכהן ולא לשופט>. רזא דמלה בגין דכהנא שושבינא איהו דמטרוניתא. <סוד הדבר הוא משום שהכהן שושבינה של המלכה>. הכא אית לאיסתכלא הא כתיב ושחט את בן הבקר לפני יי'. <כאן יש להסתכל הרי כתוב "ושחט את בן הבקר לפני יי">. ושחט אחרא ולא כהנא. <ושחט דהיינו אחר ולא הכהן>. דכהנא אסיר ליה בדינא בגין דלא יפגם ההוא אתרא דאחיד ביה. <משום שהכהן אסור לו לפעול בדין כדי שלא יפגם אותו מקום שהכהן אחוז בו>. ואת אמרת והביא האיש את אשתו אל הכהן למידן דינהא. <ואתה אומר "והביא איש את אשתו אל הכהן" לדון הדין שלה>. אלא ודאי כהנא לדא בגין דאיהו שושבינא דמטרוניתא. <אלא ודאי רק הכהן ראוי לזה משום שהוא שושבינה של המלכה>. וכל נשי עלמא מתברכן בכנסת ישראל. <וכל נשי העולם מתברכים מכנסת ישראל>. וכהנא קאים לאתקנא מילין דמטרוניתא ולעיינא בכל מה דאיצטריכא. <והכהן עומד לתקן דברי המלכה שהיא המלכות ולעיין בכל מה שהיא צריכה>. בגיני כך כהנא לדא ולא אחרא. <משום זה רק הכהן ראוי לזה ולא אחר>. ואי תימא דאיהו עביד דינא לא הכי דהא לאסגאה שלמא קא אשתדל בהאי ולאסגאה חסד. <ואם תאמר שהכהן עושה דין אינו כן אלא כדי להרבות שלום הוא משתדל בזה ולהגדיל החסד>. דאי ההיא איתתא אשתכחת זכאה כהנא אסגי שלמא בהו. <כי אם האשה ההיא נמצאת נקיה הכהן מרבה שלום בהם>. ולא עוד אלא דמתעברא בברא דכר ואיתעביד שלמא על ידוי. <ולא עוד אלא שמתעברת בבן זכר ונעשה שלום על ידו>. ואי לא אשתכחת זכאה איהו לא עביד דינא. <ואם אינה נמצאת נקיה אין הכהן עושה דין>. אלא איהו שמא קדישא דאיהי קא משקרת ביה ההוא עביד דינא וההוא בדיק לה. <אלא שם הקדוש ההוא שהיא שיקרה בו הוא עושה דין והוא בודק אותה>. ותא חזי כהנא לא עייל גרמיה להאי אלא כד היא יהבת גרמה קמיה לזכאה. <בוא וראה הכהן לא הכניס עצמו לזה אלא כשהיא נותנת עצמה לפניו להשקותה כדי שתזכה>. זמנא ותרי שאיל לה כיון דאיהי בעייא לאשכחא זכאה כדין כהנא עביד עובדא בגין לאסגאה שלמא. <פעם ושתים שואל אותה וכיון שהיא רוצה להמצא נקיה אז עושה הכהן מעשה כדי להרבות השלום>:

והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה. אמר עליה כי הקרבן בא בשבילה וזהו קרבנה לשמה עשירית האיפה. כבר ידעת סוד עשירית האיפה. וטעם היותה קמח שעורים שתהיה סערת יי' חימה יוצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול (ירמיה כג יט) כענין צליל לחם שעורים (שופטים ז יג) הנאמר בגדעון ומזה הטעם הוא קמח ולא סולת. ויש מפרשים כי הקמח רומז ליסוד עולם ועל כן כתוב הוא בלשון זכר. וטעם לא יצוק עליו

שמן מפורש בכתוב כי מנחת קנאות היא ואפשר כי הוא טעם גם להיותה שעורים כי מנחת קנאות הוא ולשון קנאות מלשון אל קנא וזהו מזכרת עון מעוררת העון. והנה הקרבן הזה מתעלה למדת הדין זהו מאמרם בסוטה כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה והבן זה מפסוק אדם ובהמה תושיע י"י (תהלים לו ז):

ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש וגו'. הטעם בלקיחת המים והעפר בסוד מי אפר הפרה כי הצורך במים שאם תהיה נקייה יתגברו מימי החסד ותתעבר מכחן וזהו מים קדושים והצורך בעפר כי אם תהיה טמאה תתגבר מדת הדין עליה לדונה. וזהו שאומר אשר יהיה בקרקע המשכן הרמז למ"ח (למי חטאת) שהיה בסוף המרכבה עליונה וטעם כלי חרס ידוע מפסוק וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר כי אין לה טהרה רק בשבירה:

ספר הזוהר [נשא קכ"ה א'] במיין בדיק כהנא לאיתתא ובשמא קדישא. <תרגום - במים בדק הכהן את האשה ובשם הקדוש>. ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן. <"ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן">. מאן העפר הא תנינן כתיב והכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. <מהו העפר הרי למדנו כתוב "הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר">. הכל היה מן העפר אפילו גלגל חמה כל שכן בני נשא דאישתכחו מיניה. <הכל היה מן העפר אפילו גלגל חמה כל שכן אדם שנמצא ממנו>. אמר רבי יוסי אילו כתיב ומן העפר ולא יתיר הוה אמינא הכי. <אמר רבי יוסי אילו היה כתוב ומן העפר ולא יותר הייתי אומר כך (שהפרוש הוא מן העפר שהוא מלכות)>. אבל כיון דכתיב אשר יהיה בקרקע המשכן משמע דאחרא הוא. <אבל כיון שכתוב "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן" משמע שהוא עפר אחר>. אלא כתיב יתן כעפר חרבו. <אלא כתוב "יתן כעפר חרבו" (ישעיה מא ב)>. אילין מאריהון דתריסין ובלסטראין מארי דדינא קשייא. <אלו בעלי מגינים ובעלי בליסטראות בעלי דין הקשה>. משמע דכתיב בקרקע המשכן דאחידן לתתא. <זה משמע משכתוב בקרקע המשכן הנאחזים למטה>. ועל דא יקח הכהן ונתן אל המים. <ועל כן "יקח הכהן ונתן אל המים">. וטעם ופרע ראש האשה רומז אל הענין המכוון להמציא מקום למדת הדין לחול עליה אם היא טמאה כטעם וראשו יהיה פרוע לרוח הטומאה השופעת עליו ולהתרחק ממדה זו אמרו רבותינו ז"ל ופרע את ראש האשה תאנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש:

מנחת הזכרון מנחת קנאות היא. זהו רמז למה שרמזתי לך למעלה כי הקרבן הזה הוא לה לרחמים אם היא נקייה ועל כן הכתוב קראה מנחת זכרון כד"א ה' זכרנו ואם לאו הוא לה לדין וזהו מנחת קנאות וזהו אמרו למעלה הוא. ובכאן היא והבן. מי המרים המאררים עניינם ידוע:

ספר הזוהר [נשא קכ"ה א'] מי המרים המאררים. <תרגום - "מי המרים המאררים">. אילין מי ימא דאינון מרירין. <אלו הם מי הים שהם מרים>. מאי היא. <מה הם>. דא ימא קדישא. <הם הים הקדוש היא המלכות>. בשעתא דאשתכחת דינא קשייא כדין איקרון מי המרים המאררים. <בעת שנמצאת בדין קשה אז נקראים מי המרים המאררים>. ובגיני כך מיא דימא לתתא אינון מרירין. <ומשום זה מי הים התחתון הם מרים>. תא חזי האי ימא קדישא כמה נהרין מתיקין עיילין בגווה. <בוא וראה הים הקדוש הזה כמה נהרות מתוקים נכנסים לתוכו>. ובגין דאיהו דינא דעלמא מימוי מרירן. <ומשום שהוא דין של העולם מימיה מרים>. בגין דאחיד ביה מותא על כל בני עלמא. <משום שאחוז בו המות של כל בני העולם>. ואע"ג דאינהו מרירן כד מתפשטי מתיקין. <ואע"פ שהם מרים כשמתפשטים הם מתוקים>. לזמנין ימא דבלע כל שאר מימין איקרי ימא דקפא. <לפעמים מי הים בולעים כל שאר מימות ונקראים ימא דקפא>. ובלע כל אינון אחרנין ושאיב לון בגויה. <ובלע לכל אלו מימות האחרים ושואב אותם בתוכו>. לזמנין דשרען מיא ונגדאן מההוא ימא כל מה דנגיד לתתאי. <לפעמים נפתחים המים ונמשך מהים ההוא כל מה שנמשך לתחתונים>. ובכמה גוונין קיימא הא ימא. <ובכמה אופנים עומד הים ההוא>. המים המאררים בשעתא דאתי חיוייא ואטיל בה זוהמא. <המים המאררים הם נקראים בשעה שבא נחש והטיל זוהמא>. כדין המים המרים המאררים. <אז המים המרים המאררים>. ועל דא כהנא עבד עובדא לתתא ואומי אומאה ואיתעביד דינא. <ועל כן הכהן עשה מעשה למטה והשביע השבועה ונעשה הדין>:

וכתב את האלות האלה וגו'. הבן מכאן כמה גדולה אהבת בין איש לאשתו שאמרה תורה שימחה שמו על המים כי זיווגן רומז לייחוד דו פרצופין והמשים שלום ביניהם כאילו בונה פלטרין של מעלה. וטעם אמן אמן פירשתי בסדר ויהי בשלח מלת אמן. ורז"ל פירשו טעם הכפל אמן מאיש זה וכו'. אם אסתאבת אמן אם עתידה לאסתאבא אמן. ואולי יורה לששה קצוות:

ספר הזוהר [נשא קכ"ד ב'] כהנא כתיב ליה אתוון סריטין דנהירין דינא בדינא ורחמי ברחמי רחמי בדינא ודינא ברחמי. <תרגום - הכהן כותב את השם והאותיות שבמים היו נשרטים ומאירים את הדין בדין ורחמים ברחמים ורחמים בדין ודין ברחמים>. אי אשתכחת זכאה אתוון רחמי אשתארו ודינא סלקין. <אם נמצאת נקיה האותיות של הרחמים נשארים ואותיות הדין מסתלקים>. לא אשתכחת כדקא יאות רחמי סלקין ודינין אישתארון וכדין דינא איתעביד. <ואם לא נמצאת כראוי אותיות הרחמים עלו

ואותיות הדין נשארו ואז נעשה הדין>. וזהו מאמרם בספרי ומחה אל מי המרים מגיד שהכתב עושה המים מרים והבן טעם היות הבדיקה נעשית בענין זה:

ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות וגו' וקמץ הכהן מן המנחה וגו'. בתחלה צריך שינתן המנחה ביד האשה ומידה יקחנה הכהן. והכוונה שתסכים למה שהכהן עושה ומקבלת עליה הדין אם נטמאה ועל כן ואמרה האשה אמן אמן. ומכאן תבין עונש במי שמזכה עצמו במה שאין בו ונשבע כמה ענשו גדול ומכאן רמז שאין החרם חל רק בהסכמת הנענש ובמעמדו:

ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וגו'. הטעם כי מימי החסד פועלים בקרבה והוולד הנוצר הוא דוגמת תפארת ישראל הנאצל מזרועות עולם והנה המים האלו משתנים כמו שמוצאין האשה לדין ולרחמים:

ספר הזוהר [נשא קכ"ה א' וב'] תא חזי אי אשתכחת זכאתא אילין מיא עיילין בגווה ואתהפכאן מתיקין ונקאן גרמה. <תרגום - בוא וראה אם נמצאת נקיה אלו המים נכנסים בתוכה ומתהפכים להיות מתוקים ומנקים אותה>. וקיימין בגווה עד דאיתעברה. <ועומדים בתוכה עד שמתעברת>. כיון דמתעברא הוה מתקני משפרי בשפירו לעוברא במעהא ונפיק ברא שפירא נקי בלא מומא בעלמא. <כיון שנתעברה היו המים מייפים ביופי את העובר שבמעיה ויצא בן יפה ונקי מכל בלי שום מום שבעולם>. ואי לא אשתכחת זכאה אינון מיין עיילין בגווה וארחא ריח דזוהמא. <ואם לא נמצאה נקיה המים האלו נכנסין בתוכה והיא מריחה ריח של הזוהמא של הנחש>. ואינון מיין אתהפכאן לחיוייא במעהא במה דקלקלא איתפסת ואיתחזי קלנא לכולא. <והמים האלו מתהפכים לנחש במעיה ובמה שקלקלה נתפסת ונראה חרפתה לכל>. והא אוקמוה חברייא. <וכבר העמידו החברים>. תא חזי כל אינון נשי דעלמא באתרייהו קיימי ועל דא ההוא אתר ממש דאינהו קיימי ביה אתדנו. <בוא וראה כל נשי העולם עומדות ונדונות במקומן ועל כן אותו מקום ממש שהם נמצאים ממנו בה נדונו>. זכאה חולקא דישראל דקב"ה איתרעי בהו ובעי לדכאה להו. <אשרי חלקם של ישראל שהקב"ה רצה בהם ורצה לטהר אותם>:

איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר וגו' מיין ושכר יזיר וגו'. מצות הנזיר דומות לכהנים כי הוא נכנס בגדר החסד ועל כן נקרא קדוש. בכהנים כתיב יין ושכר אל תשת וכן בנזיר. וסוד ענבים לחים ויבשים הלחים רומזים למדת הדין הקשה שנאמר ודם ענב תשתה חמר והיבשים למדת הדין רפה היבשה לפעמים משפע העליון. בכהנים כתיב ועל כל נפשות מת לא יבא ובנזיר כתיב על נפש מת לא יבא בכהן כתיב וראשם לא

יגלחו (יחזקאל מד כ') ובנזיר ותער לא יעבור על ראשו. והנה הוא מעין דוגמה של מעלה ועל כן כתיב קדוש יהיה. וטעם תער לא יעבור על ראשו הוא הפך והעבירו תער על כל בשרם כי הנזיר כחותיו הם ממדת החסד ושערותיו רומזים לצינורות עליונות ולכחות אלהיות הנאצלות ממדת החסד ולפיכך אסור להשחיתן הלא תראה כי בהשחתתן חוזרין וצומחין רמז שהשם יתעלה מאציל אצילותו ונותן מהודו ואינו חסר. והבן כי שמשון בהתגלחו אבד כחו בעבור היותו נזיר כי ה' יתעלה סר מעליו שנפסקו ממנו צינורות השכינה שמשם ניזונין עליונים ותחתונים. אמנם בלוים באה המצוה בהפך כדי לכלות הקוצים מן הכרם כי צריך לבער כחות הטומאה שלא ישלטו:

ספר הזוהר [נשא קכ"ז ב'] קדש יהיה גדל פרע שער ראשו. <תרגום - "קדש יהיה גדל פרע שער ראשו">. משום הא דכתיב ושער רישיה כעמר נקי דבהאי דמי לגוונא דלעילא. <משום זה שכתוב ושער ראשו כעמר נקי שבזה הוא דומה לאופן של מעלה>. אמר רב יהודה בר רב בשערי ממש אישתמודע דאיהו קדישא דכתיב קווצותיו תלתלים. <אמר רבי יהודה בר רב בשערות ממש ניכר שהוא קדוש שכתוב על הקב"ה "קווצותיו תלתלים">. תני ר' שמעון אלמלא ידעין בני נשא מאי קא אמרי בהאי שערא. <למד רבי שמעון אלו היו יודעים בני אדם מה שאומרים בשערות>. והני מילי אשתמודעו למריהון כמה דאיהו רזא דרזין בחכמתא עילאה. <ואלו דברים היו נודעים לרבונם כמו שהוא למעלה בסוד הסודות בחכמה עליונה>. זהו שנאמר זכו נזיריה משלג צחו מחלב (איכה ד ז'). ומן הטעם הזה אין לגוים נזירות כי הוא הפך מדתם אף כי הגוים נודרים נדרים ונדבות כישראל. וקרבנות הנזיר כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים וסל מצות וכו' והנה הזכר לעולה למדת החסד והנקבה לחטאת למדת הדין והשלמים לתפארת ישראל המשים שלום בעולם והמנחות והנסכים ביארנו טעמם במקומם. וטעם ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים כי אין ראוי לנהוג מנהג בזיון בכחות החסד רק לבערם עם אש הקרבן. ויש מן המקובלים האחרונים שאמרו כי טעם גלוח הנזיר הוא לרמוז כי אחר כלות ימי נזרו שהרמז לאלף השביעי שיפסקו הצנורות של מעלה המריקים ברכות למטה הרמוזים בשער ונשגב יי' לבדו כמו שנבאר בסוד שמיטין ויובלים בגזירת השם זהו סוד ביום השביעי יגלחנו יומו של הקב"ה אלף שנים זהו הנראה לי בטעם הנזיר בכך הפסוקים. אמנם יש מחכמי הקבלה מפרשים כי מצות הנזירות רומז לכלה הכלולה מן הכל ועל כן סתם נזירות שלשים יום רמז למה שנאמר כירח יכון עולם (תהלים פט לח) ונאסר ביין שאין פוסקין יינות באשה שלא תהיה מדת הדין קשה וזה טעם כי יפליא וידעת לשון הפלאה מלשון נפלינו אני ועמך (שמות לג טז) היפלא מיי' דבר (בראשית

חי יד) וכבר פירשתיו. וטעם תער לא יעבור על ראשו שלא להפסיק צנורות השכינה. גם הוזהר מליטמא למת שלא יכנסו כחות הטומאה בהיכלי קדש שנאמר כלך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד ז'):

כה תברכו את בני ישראל וגו'. דע כי כנסת ישראל נקראת בתורה כה ולפי שהיא פתח למעלת רוח הקדש וממנה נכנסין הנביאים על כן כתוב בתורה כה אמר ה' וזהו כה יהיה זרעך וכבר פירשתי. כלומר מן המדה הזאת תזכה לזרע והיא בתו של אברהם אבינו ע"ה כי בה יפיק שאלתו כל שואל לשנות כח המזלות כי היא פתח עינים לכל הבקשות וזהו סוד וחסידיך יברכוכה (תהלים קמ"ה י) מלא כי מדת חסידות היא להמשיך עד כה כי אינו חיוב רק עד הצדיק שנאמר ברכות לראש צדיק (משלי י ו') וזהו סוד כי בכה ארוץ גדוד (תהלים חי ל') מלא כלומר במדת כה הנלחמת במלחמותיו של דוד ועל כן אמר הנה כה תברכו את בני ישראל כלומר הזהרו במדה הזאת הנקראת כה פן תמלא אף וחמה ממדת הפחד והגבורה כי אז היא המחרבת מדינות ומשלחת מכות בכל בני העולם ועל כן תמשכו אליה רחמים וברכות פן תחריב העולם כדי שגם אתם תתברכו מברכותיה כי כפי השפע הבא אליה מן המעלות אשר לפניה כך היא מנהגת העולם. ואמרו רז"ל מהיכן זכו ישראל בברכת כהנים ר' יהודה אמר מאביהם כה יהיה זרעך ר' נחמיא אמר מיצחק ואני והנער נלכה עד כה רבנן אמרי מיעקב כה תאמר לבית יעקב וכנגדן כה תברכו אימתי אני מגדל בניך ככוכבים ר' אלעזר ור' יוסי ברבי חנינא חד אמר כשאגלה אליהם בכה כה תאמר לבית יעקב וחד אמר כשאגלה על מנהיגיכם בכה כה אמר ה' בני בכורי ישראל. ועתה אפרש ברכת כהנים. כבר ביארנו כי האדם כלול מן העליונים ועשר אצבעות שביד האדם רומזים לעשר ספירות בלימה ועל כן הם ה' כנגד ה' כדאיתא בספר יצירה עשר ספירות בלימה ה' כנגד ה' לכן כשהכהן הוא מלאך יי' צבאות הוא מדביק נפשו למעלה ומייחד השם בלבו ובפיו והוא נושא את כפיו לרום השמים ומראה כוונתו רצויה ומחבר ומייחד הי' ספירות בנושאו עשרה אצבעות לרום השמים ומורה כי בי' ספירות נבראו שמים וארץ והוא כלול מהם ומברך את ישראל והקב"ה מסכים להם הברכות זהו מאמרם ז"ל שאסור להסתכל כשהכהן פורש ידיו שהשכינה שורה בין ידיו ועוד שהברכה אינה שרויה כי אם במקום נסתר כמו שאמרו רז"ל ונטיל ברכאן בחשאי וכבר פירשתי זה. והטעם שהוזכרה ברכה זו בהקמת המשכן פירש הרב הגדול ז"ל כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם (תהלים קלג ג') והענין כי מן המשכן העליון יתפשט שפע הברכה בתחתונים:

יברכך יי' וישמרך. כתב הרב הגדול ז"ל ועל דרך האמת כי הברכה מלמעלה והשמירה שתשמור אותה כטעם זכור ושמור. ועוד יאר השם הגדול את פניו המביטים בך וכן אמר בספרי ר' נתן אומר זה מאור השכינה ויחנך שתשא חן בעיניו כענין שאמרו עולמי עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני בכל שעה ועוד ישא השם פניו אל השמים מעל וישם לך שלום הכל בביתך. וכן אמרו בספרי ר' נתן אומר זה שלום מלכות בית דוד ושמו את שמי הגדול על בני ישראל ואני אברכם כי אני המדבר הנני עכ"ל הרב ז"ל. והנני מוסיף לך ביאור על רמיזותיו אמר כי הברכה מלמעלה למטה כלומר מהשם הגדול לכנסת ישראל הרמוזה במלת וישמרך. וזהו אמרו שתשמרו אותה וגם בפסוק שני רמז כן כלומר שיאירו פנים המאירות לשאינן מאירות והחן הרמוז בויחנך הוא החן הגדול ואחרי הארת הפנים וייחוד הפרצופין אמר בפסוק שלישי ישא השם הרומז לתשובה פניו שאינן מאירות אל השמים וישם לך שלום הכל בביתך כי השלום שלם בביתו שיהיו כל המדות נשלמים במדת הכל בביתך. ואני אכתוב לך מה שנראה שהוא דעת חכמי הקבלה כבר ידעת כי מדת הדין נקראת שומר ישראל ותרגום משמרת מטרת מלשון מטרוניתא והרמז למדה הנקראת מטטרון ובעבור כי היא השופעת לעולם אמר יברכך כי היא השופעת לעולם. וסדר הברכות לפירוש הזה מלמטה למעלה מתחיל בכנסת ישראל ואח"כ במדת רחמים באומרו יאר יי' פניו אליך רמז לפנים המאירים. וכן אמרו רז"ל יאר יי' פניו אליך יתן לך מאור פנים ועוד עולה לתשובה ואמר ישא יי' פניו אליך הוא המלך העליון המושך משך חכמה מפנינים נמצא שהכהן הוא מעלה נפשו מעילוי לעילוי. והנראה מדעת רז"ל בספר הזוהר כי מלת פניו רומזת למדת הדין והם פנים שאינן מאירים ופירוש ישא כלומר יסלקנה ממך. וכן פירש רש"י יכבוש כעסו. וזהו וישם לך שלום אמנם מלת אליך מכרעת לפירוש הראשון:

ספר הזוהר [אדרא רבא קמ"א ע"א] בשעתא דאיתעבד סומקא כתיב ישא יי' פניו אליך כלומר סליק ולא אשתכח רוגזא בעלמא. <תרגום - בשעה שנעשה אדום כתוב "ישא יי' פניו אליך" כלומר שיסתלק ולא ימצא רוגז בעולם>. ובסיפרי אמרו רז"ל ישא יי' פניו אליך רבי אומר יעביר כעסו ממך. ודע כי הכהן נוטל ידיו מן הלוי והלוי משרתו כאשה לבעלה. ובמדרש רות (זוהר חדש פ"ז ט"א) כהן העולה לדוכן ממי נוטל ידיו הוי אומר מן הלוי דאיהו מסיטרא דשמאלא למיהוי ימינא מתקדשא מגו שמאלא. ובספר הבהיר הזכירו בברכה זו ענינים אחדים ראוי לנו להזכירם זהו לשונם מאי דכתיב יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו וגו' ישא ה' וגו' זהו שמו של הקדוש ב"ה מפורש והוא שם בן י"ב אותיות דכתיב יי' יי' יי' מלמד ששמותיו של הקב"ה ג' חיילים וכל חיל וחיל דומה

לחבירו ושמו כשמו וכולן חתומין באות יו"ד ה"א וא"ו ה"א והיאך תצרף יו"ד ה"א וא"ו ה"א כ"ד פעמים והיינו חיל אחד יברכך יי' וישמרך גם השני והם כ"ד שמותיו של הקב"ה גם השלישי והם כ"ד מלמד שכל חיל ראשיהם ושריהם כ"ד תצרף כ"ד שלשה פעמים ויהיו ע"ב שמותיו של הקב"ה והיינו ע"ב שמות היוצאים מן ויס"ע ויב"א וי"ט ומי הם אלו השרים מלמד שהגבורה שר על כל הצורות הקדושות מצד שמאל של הקב"ה והוא גבריא"ל ומימינו שר על כל הצורות הקדושות והוא מיכא"ל ובאמצע הוא האמת והוא אוריא"ל שר על כל הצורות הקדושות וכל שר כ"ד צורה ואין חקר לגדודיו דכתיב היש מספר לגדודיו (איוב כה ג). שהשם יוצא משלשה פסוקים. ויס"ע ויב"א וי"ט האותיות מפסוק הראשון ויס"ע בסדר הפסוק נסדרות בשם. ואותיות הפסוק השני בהפך הפסוק הראשון נסדרות בשם ואותיות הפסוק השלישי שהוא וי"ט בסדר הפסוק נסדרות בשם ובכל אחד מאלו הפסוקים ע"ב אותיות. ובכל שם ושם שלשה אותיות. אלו הן ע"ב שמות היוצאים ומתחלקין לשלשה חלקים כ"ד בכל חלק וחלק ועל כל כ"ד שר גבוה עליהם ועל כל חלק וחלק יש לו רוחות ארבע לשמור מזרח ומערב צפון ודרום ומתחלקין ששה לכל רוח נמצא לכל רוח אחד כ"ד צורות וכן לשני וכן לשלישי וכלן חתומין ביי' אלהי ישראל אלהים חיים חי שדי רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו יי' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ישב רבי אהילאי ודרש יי' מלך יי' מלך יי' ימלוך לעולם ועד זהו שם המפורש שניתן בו רשות לצרף ולהזכיר דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם והוא שם של י"ב כשם של ברכת כהנים שהם שלשה והם שתים עשרה וניקודו כן:

יַפֵּעַל יַפּוֹעֵל יִפְעוֹל:

כל השומרו ומזכירו בקדושה ובטהרה מתקבלין כל תפלותיו ולא עוד אלא שנעשה אהוב למעלה ואהוב למטה נחמד למעלה נחמד למטה ונענה ונעזר מיד עד כאן. ומה שעלה בידינו מזה המאמר כי שלשה שמות דברכת כהנים בכל פסוק שם אחד כל אחד נקרא שר לחלק הג' משם של ע"ב אותיות כי כשמחלק שם של ע"ב אותיות לשלשה חלקים כנגד שלשה שמות אשר בו יבאו כ"ד שמות בכל חלק וחלק ובעבור ששה מלות בברכת כהנים שהם ברכה שמירה אורה חנינה נשיאת שלום על כן צריך אתה לכפול כל שם ושם מן הג' הנזכרים ששה פעמים ובכל שם ארבע אותיות והנה ארבע פעמים ששה הם כ"ד והם הכ"ד שהזכרנו שהם חיל אחד. והטעם שנחלק שם של ע"ב אותיות לג' חלקים כנגד שלשה פסוקים הם כנגד שלשה אבות העליונים ועל כן אמרו כי גבריאל שר על הצורות שמצד שמאל שהוא מצד הגבורה. ומיכאל מימין שהוא מן החסד והאמת באמצע והוא המכריע ואלו שלשה שמות שהוזכרו בברכת כהנים כשתחברם יחד יהיו

י"ב והוא שם בן י"ב ובמקדש היו הכהנים מברכים את ישראל בזה השם והמקובלין בו היו מבליעין אותו בנעימת אחיהם הכהנים ובכל ברכה היו מזכירין שם בן ד' אותיות שלשה פעמים שהוא שם בן י"ב וקבלת ניקודו ידוע אצל המקובלים כי כל אחד הובדל מחברו בניקודו. גם דע כי שם של כ"ב אותיות יוצא מחמש תיבות ראשונות שבברכת כהנים שיש בהם כ"ב אותיות והם יברכך ה' וישמרך יאר ה'. וכחו ופעולתו לנס. והבן על מה שהזכיר על פסוק ה' מלך כי הפסוק ההוא מעיד על שלשה ההויות שיש לבורא יתברך ומה שאמר כי כל השמות חתומין בשם המיוחד רמז כי הוא מקור הכל וממנו אצילות הכל:

אמנם בספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ד א'] אמר בפסוק ה' מלך סוד גדול אומר שם יי' מלך לעילא ה' מלך באמצעיתא יי' ימלוך לתתא. <תרגום - יי' מלך למעלה יי' מלך באמצע יי' ימלוך למטה>. ר' אחא אמר יי' מלך דא עלמא עילאה דאיהי עלמא דאתי. <רבי אחא אמר יי' מלך זה עולם העליון שהוא עולם הבא>. ה' מלך דא תפארת ישראל. <יי' מלך זה תפארת ישראל>. י"י ימלוך דא ארון הברית. <יי' ימלוך זה ארון הברית>. אתא זמנא אחרא דוד ואהדר מתתא לעילא ה' מלך עולם ועד. <בא דוד בזמן אחר והחזיר אותם ממטה למעלה ואמר יי' מלך עולם ועד>. ה' מלך לתתא. <יי' מלך פירושו למטה בעולם התחתון מלכות>. עולם באמצעיתא. <עולם, פירושו באמצע ז"א>. ועד לעילא דתמן וויעודא. <ועד, פירושו למעלה בבינה ששם הויעוד>. וקיומא באשלמות כולא מלך לעילא מלך לתתא. <להורות שנשלמה ההנהגה בכל השלימות מלך למעלה מלך למטה>. והנה לפי כונתם השלשה שמות הנזכרים בפסוק ה' מלך הם השלשה ראשונים שבי"ג מדות ומה שפירשו בפסוק ה' מלך עולם ועד אחרי שקבלה נקבל דבריהם כי מלת ועד קשה לי לפרשה רק על השכינה כי שם מתוועד הכל ולפי מה שפירשו רז"ל בספר הבהיר על שלשה שמות הנזכרים בברכת כהנים כי הם ג' אבות העליונים נוכל לפרש כי הברכה ראשונה נאמרה על החסד ואמר בו יברכך כי הוא המברך שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט ג) כי היא תחלת הבנין ואמר בו וישמרך לענין נעוץ סופו בתחילתו או יהיה פירוש וישמרך מהכתר השני כי כשיפרוש המלך ימינו עליו ינצל מכל דבר רע. ואמר אחרי כן יאר יי' פניו למדת הגבורה והרמז לפני הכעס שיהיו מאירין באצילות הברכה שתתפשט בהם וכן נראה מספר הזוהר [אדרא רבא קל"ג ב'] אמר שם יאר יי' פניו אליך פניו דלבר. <תרגום - "יאר יי' פניו אליך היינו הפנים שבחוץ>. דכד נהירין מתברך עלמא. <כי כשהם מאירים מתברך העולם>. ותא חזי פניו דלבר אית זמן דנהירין ואית זמן דחשוכן. <בוא וראה הפנים שבחוץ יש זמן שמאירים ויש זמן שחשוכים>. ובגיני

כך כתיב יאר פניו אתנו סלה. <ומשום זה כתוב "יאר פניו אתנו סלה" (תהלים סז ב)>. מכלל דלא הוו תדירין אלא כד אתגליין תרין תפוחין דלעילא. <מכלל שאינו מאיר תמיד אלא כשנתגלו שני התפוחים למעלה>. ואח"כ אמר ישא השם פניו אליך וישם לך שלום כנגד מדת התפארת שהוא נקרא שלום והפנים האלו הם פנים המאירים וחתם בשלום כי הוא השלום הנזכר ולזה נראה שכוונו רז"ל וישם לך שלום ר' נתן אומר זה שלום מלכות בית דוד נמצא לפירוש הראשון סדר הברכה ממטה למעלה מעלין בקדש ולא מורידין ולפירוש השני מלמעלה למטה להריק ברכות על ישראל וכן נראה מדעת רז"ל בספר הזוהר שאמרו כהנא שריא מעילא לתתא לאמשכא ברכאן תדיר מלעילא לתתא ובענין ק"ש נבאר זה בגזירת האל. והפירוש הראשון הוא דעת החסיד ר' יצחק בן הרב ז"ל שהיה נגלה לו אליהו ז"ל כי נגלה לרבי דוד אב ב"ד ולמד לו חכמת הקבלה ומסרה לבנו הראב"ד וגם לו נגלה והוא מסרה לבנו ר' יצחק סגי נהור שלא ראה מעולם וגם לו נגלה והוא מסרה לב' תלמידיו האחד ר' עזרא שפירש שיר השירים והאחד ר' עזריאל ואחריהן נמשכה להרמב"ן ז"ל והדעת השני חדשתיו מלבי מכח דברי רז"ל וכולן דברי אלהים חיים הם. אמנם הנראה מדעת הרב הגדול ז"ל ואחריו נטו רוב חכמי הקבלה שהשם הראשון והשני רומז למכריע ראשון והשלישי לבינה שכתב הרב ז"ל כי הברכה למעלה וכו'. ר"ל כי הברכה באה מהשם הגדול יתעלה לגולות תחתיות עד שומר ישראל הרמוז במלת וישמרך. וגם ביאר השם שיאירו פנים המאירות לשאינן מאירות ויחנך הוא החן הגדול וזהו שאמרו רז"ל עולמי עולמי הלואי תהא מעלת חן לפני. ואחרי ייחוד הפרצופין והארת הפנים ישא יי" פניו אל השמים מעל ר"ל לתשובה וישם לך שלום שיהיו כל המדות נשלמים במדת הכל. והבן אומרו ואני אברכם כי השכינה אומרת ואני אברכם כי כך שמה ושלום וברכה באין לעולם על ידה בהסכמת השם הגדול יתעלה וזהו ושמו את שמי כלומר שמי הגדול וגם שם אני על ישראל ואז נהיה מבורכים בשמים ובארץ:

ויהי ביום כלת משה וגו'. נכתב כלת חסר ו' לרמוז לכלה הכלולה מן הכל השרויה במשכן וסוד משיחת הכלים פירשתי:

ויביאו את קרבנם לפני יי' שש עגלות צב ושני עשר בקר וגו'. ממה שכתבתי בסוד ברכת כהנים תבין כי ראויין היו הנשיאים להביא שש עגלות צב כנגד ששה מלות הנזכרות בברכות כהנים. וי"ב בקר ידוע לי"ב שבטים שהיו כנגד שנים עשר גבולי אלכסון הנקרא שנים עשר צנורות שיש להקב"ה אשר רוח החכמה מתפשטת ומשתלחת בהם אל האבות וכנגדן הזכיר בשיר השירים שנים עשר מיני בשמים בפסוק שלחיך פרדס רמונים והבאים אמריו. ובעבור כי כוונת הקרבן היא להסתפק ממנו כל מדה ומדה על

כן הקריבו נשיאי ישראל י"ב עזים וי"ב אלים ושנים עשר כבשים ושנים עשר שעירי עזים רמז לצנורות הנזכרים שהם י"ב. ובקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים הוא החיל השמאלי הנזכר שחפצו בפרים והוא עשרים וארבעה. אלים ששים עתודים ששים כבשים ששים כנגד ששים המה מלכות (שה"ש ו ח') ששים גבורים סביב לה (שה"ש ג ז') ששים אותיות שבברכת כהנים ששים מסכתות שיהיה המזבח מקבל חלקו מכולן גם היו מביאין כלים מכסף וזהב כד"א תורי זהב נעשה לך עם נקדות הכסף (שה"ש א יא) שתהיה כנסת ישראל ששורה במשכן כלולה מן הכל. ומן הנראה קערת כסף לאברהם מזרק ליצחק הכף לרחל הנתונה ליעקב ועל כן משקלה עשרה זהב ומליאה קטרת לייחד המדות בה ועל כן היא מזהב גם קרבנותיהם היו עולה וחטאת ושלמים כנגד שלשה אבות העליונים הכוללים הכל:

ובבא משה אל אהל מועד ידבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים וידבר אליו. כבר ידעת סוד נבואת משה רבינו ע"ה ועל כן האריך הכתוב מעל הכפורת אשר על ארון העדות וכו' כי הכפורת רומז למדת רחמים והוא על ארון העדות וכבר ביארנו זה. מבין שני הכרובים וידבר אליו כתב הרב ז"ל נכפל וידבר אליו להגיד מה שאמרו שהיה הקול בא מן השמים אל מעל הכפורת ומשם מדבר עמו כי כל דבור עם משה היה מן השמים ביום ונשמע מבין שני הכרובים כדרך ודבריו שמעת מתוך האש ועל כן היו שניהם זהב. וכן אמר הכתוב ונועדתי לך שם. לדבר אליך שם. ונקדש בכבודי כי יהיה שם בית מועד לדיבור עכ"ד. וכבר הודעתיך דעת הרב ז"ל בכרובים בפרשת תרומה ומשם תבין כוונתו:

בהעלותך

דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות וגו'. צוה שיהיו שש הקנים פונים אל האמצעי רמז לששה קצוות שקיומם הוא הקצה הפנימי המקיימם ומעמידם. וכבר בארתי זה בענין המנורה. ואמרו רבותינו ז"ל במנחות אל מול פני המנורה מלמד שהיו מצדדין פניהם כלפי נר מערבי אמר רבי נתן מכאן שאמצעי משובח וכבר פירשתי למעלה טעם למה נקרא נר האמצעי נר מערבי כי ראשו יוצא משורת הקנים ונוטה לצד מערב כחתן היוצא לקראת כלה והרמז מופלא. והוצרך לומר עד פרחה מקשה הוא רמז למה שכתבתי בפסוק ויתעצב אל לבו:

קח את הלוים מתוך בני ישראל וטהרת אותם וכה תעשה להם לטהרם וגו'. כאן נבחרו הלויים לעבודתם וכבר ידעת כחם ועל כן הם ממונים על השיר כד"א ובלילה שירה

עמי (תהלים מב ט). ובערכין אמרינן תניא אמר רבי כנור של מקדש היה של שבע נימין שנאמר שובע שמחות את פניך (תהלים טז יא) אל תקרי שובע אלא שבע של ימות המשיח שמונה שנאמר למנצח על השמינית (תהלים יב א) על נימה שמינית של עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל (תהלים צב ד) וכן עוד במדרש רבי תנחומא ילמדנו רבינו כמה נימין היו בכנור שהיו הלוים מנגנין בו כך שנה רבי יהושע שבע שנאמר שובע שמחות את פניך אל תיקרי שובע אלא שבע וכן בדוד הוא אומר שבע ביום הללתיך (תהלים קיט קסד') ולימות המשיח נעשין שמונה שנאמר למנצח על השמינית ולעתיד לבא נעשו עשר שנאמר בנבל עשור וגו' (תהלים לג ב). ופירוש הענין כי בעולם הזה ישיגו החכמים שבעה ספירות וידבק אורן במקדש ובמשכן כמו שרמזנו במנורה ובקצת הקרבנות ולימות המשיח תושג ספירה שמינית וירמזו אותה ולעולם הבא תהיה ההשגה שלימה לעשר ספירות וירמזו אותן. מזה קצת ראיה שהעולם הבא יהיו בו הנשמות בגוייתן והיא הנקרא תחיית המתים וכבר רמזתי זה. והנך רואה כי בלוים יזכיר תמיד לשון טהרה וטהרת אותם. וכה תעשה להם לטהרם. אמנם בכהנים יזכיר לשון קדושה ואת אהרן ואת בניו אקדש ובנזיר קדש יהיה. וסוד הענין כי הקדושה הוא תוספת אצילות מאין סוף יתעלה ויתברך שהוא מקור הקדושה ולכך בנזיר המגדל פרע נאמר קדוש יהיה בתוספת השפעה ממקור האין לכחות הקדושה לאסור להשחיתן. אמנם סוד הטהרה הוא סוד הפסקת רוח הטומאה על כן בקרח כתיב קרח הוא טהור הוא. כי לאחר שהוסרו כחות הטומאה הוא טהור זהו סוד והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו. וטעם וכה תעשה ידוע מפסוק כה תברכו וכו' וכבר פירשתי. וסוד הזה עליהם מי חטאת כי צריך להזות עליהם אפר ומים חיים מעורבין. ובסוד פרה אדומה אבאר בגזירת האל. וטעם והקרבת את הלוים לפני אהל מועד כי הם לשירות השכינה השורה באהל כד"א ששים גבורים סביב לה (שה"ש ג ז'):

וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים. הכוונה בסמיכה זאת שיכנסו הלוים לרצות את מדת הדין ולעבוד עבודתה שלא תחול על ישראל וזהו טעם והניף אהרן את הלוים תנופה לפני יי' מאת בני ישראל והיו לעבוד את עבודת יי'. וטעם היות התנופה על ידי אהרן כי הוא איש החסד וכל זה הענין מבואר בפסוק ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל עבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש והבן כל זה כי הוא מבאר כל מה שכתבתי. וטעם ואקח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל פירוש כי ראויין היו הלוים ליכנס תחת הבכורות כי מכח אחד הן:

זאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה וגו'. ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה וגו'. מלת זאת ידעת פירושה כי היא רומזת לשכינה ואומרו כי היא ללוים כלומר כי הם משרתיה לעבוד עבודתה. וטעם פסלות השנים בלוים פירשתי:

כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה. טעם זה פירשתי בפסוק לא ימיש ומשם תשכיל:

עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אותם וגו'. שתי חצוצרות רמז לדיו פרצופין ועל כן הם מקשה גם רז"ל אמרו חצוצרת כתיב והרמז לייחוד גמור אמנם על דרך כלל הרמז יותר לרחמים ועל כן היו מכסף ולא מזהב. ואמרו רבותינו ז"ל כי בתעניות תוקעין בחצוצרות כענין שאמרו רז"ל עמוד מכסא הדין ושב על כסא רחמים. וכבר ידעת כי התקיעה רמז לרחמים על כן בעת אסיפת העם אמר ותקעו בהם ונועדו אליך העדה אל פתח אהל מועד כי אסיפתם ברחמים שנאמר שובה יי' רבבות אלפי ישראל. וכטעם ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם. אמנם נסיעתם היתה בתרועה שנאמר ותקעתם תרועה ונסעו המחנות כי השכינה היתה הולכת לפניהם וכתיב קומה יי' ויפוצו אויביך. וידעת כי התרועה רומז אליה וחומת יריחו נפלה בתרועה כי היא היתה הולכת לפניהם לכלות אויביהם ועל כן היתה יריחו חרם שלא תהיה מתוחה כנגדם שנתנו לה חלקה בתחלה. זהו שאמר עד יום אמרי אליכם הריעו והרעותם (יהושע ו י'). והיתה מצות תקיעת החצוצרות בכהנים שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות לסבת כחן ומדתן:

וכי תבאו מלחמה בארצכם וגו'. בעת המלחמה היו צריכין לתרועה כי אליה המלחמה ויהיה מלת ונזכרתם מענין ה' זכרנו והבן. וכן מלת זכרון האמור בפרשת וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו'. ובעבור היות המועדים לרחמים על כן תוקעין ולא מריעין:

ויהי בנסע הארון ויאמר משה וגו'. בנס"ע בגימטריא יעקב ועל כן הנו"ן הפוכה כאדם הכורע על ברכיו לפני המלך ומבקש ממנו צרכיו וכן צורת יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד. קומה יי' כבר ידעת כי הארון רמז למדת הדין והיא הנלחמת לישראל ועל כן בנסיעתה אמר קומה יי' ויפוצו אויביך ולא אמר קום יי' לרמוז לה"א אחרונה של שם הנרמזת בארון. ודוד אמר יקום אלהים יפוצו אויביו (תהלים סח ב) הזכיר מדת הדין לעשות נקמה בגוים וכאן אחר שרמז לה בה' שיתף עמה הרחמים ולכן הזכיר ביו"ד ה"א ומזה תבין טעם ובנחה יאמר שובה יי' שכתוב בה' ולשון שובה מלשון בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו) והרמז למדת רחמים:

ויהי העם כמתאוננים וגו' ותבער בם אש יי'. כבר ידעת כי אש יי' היא מדת הדין הממונת ליפרע מן הרשעים ועל כן נידונו באש וזה מאמר משה ואם ככה את עושה לי שהדיבור

בלשון נקבה כמה דאת אמר ואת עלית על כולנה (משלי לא כט) הנאמר באשת חיל. ספר הזוהר ואם ככה את עושה לי הוא דינא דדינין וכבר ביארתי זה בפסוק כי היום יי' נראה אליכם ויהיה פירוש הפסוק אם נגזר מלפניך שתפגע בי מדת הדין הרגני נא הרוג. וטעם ועינו כעין הבדולח כבר ידעת כי הבדולח כלול מאודם ולובן. ואמרו בספר הזוהר (אדרא רבא קכח ב) וחיזו דההוא טלא חיור כעין אבנא דבדולחא דאיתחזייא גוונים בגויה. <תרגום - והמראה של הטל ההוא לבן כעין אבני הבדולח שנראים כל הגוונים בתוכו>. הה"ד ועינו כעין הבדולח. <זה שכתוב "ועינו כעין הבדולח">. וכבר ביארתי זה בענין המן בפרשת בשלח:

אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל כבר הזכירו רז"ל כי שבעים אומות הם בשבעים לשון ויש לכל אחת ואחת מזל ברקיע ושר למעלה כענין הנאמר בדניאל שר מלכות פרס (דניאל י יג) וכתיב אצל מלכי יון והנה שר יון בא (שם כ') והוא שנאמר יפקוד יי' על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא) ואמרו כי פרי החג ירמזו להם ובפירקי ר' אליעזר אמר הקב"ה לע' מלאכים הסובבים כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם ולכן היה המספר ביורדי מצרים שבעים. וצוה במספר הזה בשופטי ישראל כי המספר הזה יכלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכחות ולא יפלא מהם כל דבר וכן במתן תורה ושבעים מזקני ישראל כי ראוי במספר הזה שתשרה בהם שכינה באשר הוא כמחנה עליון כי ישראל צבאות יי' בארץ כמו שנעשה ארון וכפורת והמשכן בדמות המשמשין במרום ונעשו הדגלים כדמיון המרכבה שראה יחזקאל להשרות שכינה עליהם בארץ כאשר היתה השכינה בשמים והנה משה על גבי שבעים הזקנים רמז לישראל שהוא גוי אחד בארץ וקבלו רז"ל כי כל סנהדרי גדולה היושבת בבית יי' במקום אשר יבחר לשכנו כן יהיה מניינם שבעים והנשיא על גבן כמשה רבינו ע"ה. והנה הם ע"א וכן האותיות בשם הגדול המפורש ע"ב כנגד השרים והשם המיוחד שהוא אדון על כלם ולזה ירמוז הכתוב באמרו אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים פב א) כי השכינה עמהם להסכים על ידם ואמר הכתוב עד מתי תשפטו עול (שם) יזהיר בהם אחרי שהשם הנכבד עמהם אמר בדבר המשפט איך לא תיראו ממנו להטות משפט כטעם המכעיסים אותי על פני (ישעיה סה ג) ואמר אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פב ו) כי מספרכם כשרי מעלה ואדון היחיד ואמרתי שתשבו מושב אלהים בארץ. אכן כאדם הראשון תמותון שגורש ממקומו הנכבד ומת כן תתגרשו מבית השם וכאחד השרים של מעלה הייתם ותפלו מן המעלה ההיא ע"כ. ובמדרש שיר השירים אמר שבעים שמות קרא הקב"ה לישראל ישורון בכור נער וכו' שבעים שמות להקב"ה עליון רם ונשא נשגב

וכו'. כתב החכם רבי עזרא ז"ל האומר שבעים הולך אחרי הענפים ועם הקו האמצעי שהוא העיקר ע"א והאומר ע"ב ד"פ (דו פרצופין) רבי יוחנן אמר ע"ג כמנין חכמה. כמה יש לך להתעורר ולקנות לב איך היו דברי רבותינו נסתרים ונעלמים וכל דבריהם אמת וצדק כי לפעמים יאמרו המאמר האמתי מצד הקבלה או מתוך הראייה הברורה ויביאו לדבריהם שהוא עמוד שהכל נשען עליו ויתר שהכל תלוי בו פסוק לזכר ולראייה בעלמא בכאן אמת הוא כי שבעים שמות יש לו להקב"ה והם גלויים וידועים למשכילים וכנגדן שבעים למדת הדין וכן הוא אומר כי כשמך אלהים כן תהלתך (תהלים מח יא) והם לא רצו לגלות הדבר בפירוש ובקשו בפסוקים כנגדם שבעים שמות והכל אמת ויש לך לדעת כי כנגדם שבעים אומות ושבעים לשונו ושבעים סנהדרין ומשה על גביהן כן מדת הדין אדוני וזהו הנה אדני נצב על חומת אנ"ך (עמוס ז ז') ושבעים פנים לתורה. כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים וחשבון השם הגדול בין מלואו וסתרו שבעים כי הנגלה עולה כ"ו ויו"ד ה"א ו"ו ה"א עולה מ"ד הרי בין הכל שבעים:

וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם וגו'. בעבור היות נבואת משה רבינו ע"ה כוללת שאר הנביאים כאשר אמר בתעניות מי איכא מידי בנביאי דלא רמזיא משה באורייתא על כן אמר ואצלתי ותרגום אונקלוס וארבי שמשמעותו התפשטות ואצילות ולא חסרון ועל כן המשילו רז"ל הענין הזה כנר הדולק מנר ואין נר ראשון חסר כלום. ועוד יש לפרש כי על כן אמר ואצלתי לרמוז כי נבואת שאר הנביאים נאצלת ממקור נבואת משה רבינו ע"ה כי ידעת כי תורה שבעל פה נאצלת מתורה שבכתב:

ויאמרו הרק אך במשה דבר יי' וגו' לא אמר הרק אך במשה הלא גם לנו. וכן רוח יי' דבר בי (שמואל ב' כג ב) לא אמר לי. פה אל פה אדבר בו. לא אמר לו. והטעם בכל אלו מפני שהיה הנביא כלי לרוח הקדש ככלי המקבל מה שמשימין בתוכו כן כשהיה הדבור עם הנביא היה מקבלו ואפילו בעל כרחו שנאמר ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי (ירמיה כ ט'):

ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם וגו' לא כן עבדי משה בכל וגו' פה אל פה אדבר בו וגו'. כבר פירשתי ההבדל אשר בין נבואת משה לשאר הנביאים בפרשת וארא ורמז כאן אם יהיה נביאכם נביא יי' שהוא למעלה ממדרגת רוח הקדש אינו מתנבא בשם הגדול המיוחד רק בשם אל שדי במראה או בחידות כענין רוח יי' דבר בי. ואמר במראה אליך אתודע. ולא אמר במראה אליו אראה אלא אתודע והנה הוא כטעם וארא אל אברהם וגו' ושמי יי' לא נודעתי להם. והענין שהשם הגדול הנרמז בענין אתודע יהיה במראה שהיא

השכינה ולכך מלת במראה קמיצה ולא בסגול. ובשאר הנביאים ידבר בה לא בשמו הגדול כענין ושמי יי' לא נודעתי להם. ועוד אמר בחלום אדבר בו לפי שבשעת הנבואה יאבדו כחותיהן כידוע בשאר הנביאים ולפי האמת בחלום רמז למדת לילה מה שאין כן במשה כי לא נדבר עמו אלא ביום ואמר בכל ביתי אשר מתוכה יראו הנביאים חלומות נאמן הוא. ויתכן לפרש כי מלת בכל תרמוז למדת הכל ונרמז עוד הנה כי לא זכה שום נביא שישאר תמיד דירת קבע בפנים רק משה רבינו ע"ה כענין שבו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי זהו בכל ביתי נאמן הוא כי קבע שם דירתו ונמצא נאמן בכל נכסי המלך בחדרים הנקראים ביתו של מלך. והסוד ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגו' ויקרא אל משה כי נכנס שם ברשות וקבע דירתו שם. ואמר פה אל פה אדבר בו כמו פנים אל פנים שהרמז להקב"ה ושכינת עוזו יאמר כי פה אל פה יהיה לו הדבור מאתי. ותמונת יי' יביט ולא יראנה בחלום. ולשון ספרי ותמונת יי' יביט זה מראה אחורים. לפיכך מה שאנו עתידים לפרש בפסוק ותמונה אינכם רואים זולתי קול שמלת תמונה תרמוז לתפארת ישראל אין להקשות כאן מפסוק לא תוכל לראות את פני כי לשון הבטה אינו דק ושכלי כמו ראייה ומראה אחורים שהזכיר בספרי ר"ל כי בראותו האחוריים יבין בפנים:

ויחר אף יי' בם וילך. והענן סר מעל האהל וגו':

ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ג ע"א] מאי וילך. <תרגום - מהו וילך>. דנפיק רוחא דרוגזא. <שיוצא רוח של רוגז (מנקבי החוטם)>. ומאן דאשתכח קמיה אזיל ולא אשתכח. <ומי שנמצא לפניו הולך ומסתלק מן העולם ואינו נמצא>. ה"ד כי רוח יי' נשבה בו. <זה שכתוב "כי רוח יי' נשבה בו" ואיננו>. בההוא אורחא כתיב ועבר יי' לנגוף את מצרים. <בדרך ההיא כתוב "ועבר יי' לנגוף את מצרים">. באריך אפין כתיב עובר על פשע. <באריך אנפין כתוב "עובר על פשע">. וכתיב ורוח עברה ותטהרם. <וכתוב "ורוח עברה ותטהרם">. הכא כתיב עובר על פשע התם ועבר יי' לנגוף את מצרים. <כאן כתוב "עובר על פשע" ושם "ועבר יי' לנגוף את מצרים">. ולקתה בצרעת מפני לשון הרע והוא מפעולות מדת הדין:

שלח

שלח לך אנשים. כבר הודעתיך בענין האבות שהקב"ה החזיקם בארץ על העתיד להעשות בזרעו גם כאן שלח המרגלים שתהא נוחה ליכבש לישראל וזה טעם איש אחד לשבט שכל שבט יזכה בחלקו אמנם הם הטילו בה זוהמא וכרתו מן המקום אשר נקרא

שם זמורה ואשכול ענבים אחד. ויש להתבונן על אומרו ומה הארץ הטובה היא אם רעה וכן על אמרו השמנה היא אם רזה. והנה הכתוב אמר ביציאת מצרים אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה וכתיב אל ארץ זבת חלב ודבש. ואיך נסתפק עתה על ההבטחה ההיא ולא מצאתי תקון בזה על דרך הפשט. אמנם על דרך הסוד יתיישב הכל כי רמז לארץ העליונה והחקירה בה אם היא נקייה מכחות הטומאה והזוהמא כענין כולך יפה רעייתי ומום אין בך (שה"ש ד ז) ומה שהעיר אותי על זה הוא אמרו היש בה עץ אם אין. וידעת סוד העץ מפסוק והשענו תחת העץ. וסוד אין מפסוק היש יי' בקרבנו אם אין והבן זה מאד. וטעם מ' יום רמזתי בחטא אדם וחוה. וטעם ויבא עד חברון ידעת מה שאז"ל על כלב כי הלך שם להשתטח על קברי האבות ואמר אבותי בקשו עלי רחמים מלפני הקב"ה כדי שאנצל מעצת המרגלים. זה המאמר יחסום פי האומרים שאין לומר מכניסי רחמים. גם מה שאמרו עוד רז"ל במסכת תעניות ולמה יוצאין לבית הקברות כדי שהמתים יבקשו עליהם רחמים זהו אם יעמוד משה ושמואל לפני (ירמיה טו א):

וטעם נתנה ראש על דעת רז"ל כי חטאם היה כדור הפלגה אמרו אין ראש אלא עבודה זרה שנאמר הוא צלמא רישיה די דהב טב (דניאל ב לב) וזהו טעם אך ביי' אל תמרודו: סר צלם מעליהם. כתב הרב הגדול ז"ל יתכן שירמוז למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא ולכך יאמר כבר סר צלם ונגזר עליהם מיתה ויי' אתנו ושוכן בקרבנו ועושה לנו נפלאות בעיני כל רואה על כן אל תיראום עכ"ל הרב ז"ל. וטעם הענין וסודו ארמוז לך כבר הודעתיך שאין דבר קטן וגדול למטה שאין לו כח למעלה ובהיות כחו עמו מגין עליו ויש לו צל כענין יי' צלך על יד ימינך (תהלים קכא ה'). ותסך עלימו ויעלצו בך אוהבי שמך (תהלים ה יב). אומר לי מחסי (תהלים צא ב). ובסור כחו מעליו צלו סר ובסור צלו מעליו הירח או השמש או האור שולטין בכל צדדיו. ובעבור כי הנהגת העולם השפל היא ע"י השכינה שנאמר והוא ישפוט תבל בצדק (תהלים ט ט') וכתיב וכל מעשהו באמונה (תהלים לג ד) והיא פועלת למטה בהשגחה פרטית על כל אדם ומעשהו כענין שנאמר היפלא מיי' דבר וכתיב באשת חיל צופיה הליכות ביתה (משלי לא כז) אם כן כשצילתה עלינו אז השם יתברך שומרנו וצלנו כענין שנאמר ובצל ידי כסיתיך (ישעיה נא טז). אמנם כשהוא מונח למקרים כענין ומפניך אסתר אין צילה על ראשו רק הוא הפקר אף כי הכל תלוי בתשובה ובמעשים טובים. אמנם החולה צריך זכות ותפלה שירפאהו השם יתעלה יותר מן הבריא שלא יבא עליו חולי וכך הוא המדה בעני ובעשיר מאיר עיני שניהם ה' וכבר שמעתי מפי חסידים ואנשי מעשה שראו באדם אחד שלא היה לו צל ובאותה לילה עצמה עשה תשובה וינחם יי'

על הרעה ובאותה לילה עצמה ראה צל על ראשו להצילו מרעתו. אמנם הטעם בליל הושענא רבה יותר משאר לילות הבנתי מדברי הר' אלעזר מוורמשא ז"ל כי בחג נידונין על המים והוא יום אחרון שבחג שאז נחתם לחיים כי כפי צורך החיים כך המים באים לעול ורז"ל רמזו ענין זה בפרק קמא דתעניות כי יהיב קב"ה שבעה לחיי הוא דיהיב שנאמר ומשביע לכל חי רצון (תהלים קמה טז) ובפרק קמא דכריתות ובפרק אחרון דהוריות אמר רב אמי האי מאן דבעי למדע אי מסיק שתיה אי לא וכו'. ותמה אני על ר' אלעזר שכתב כי אין זה נוהג רק באדם כי שמעתי כי יש שנסו ענין זה בעופות שרצו לשחוט למחר ובליל הושענא לא היה להם צל ולכן יש אומרים ביום הושענא יחתמון. והשעה אמרו קצת חכמי הקבלה כי לא ניתן לפרש ואני לא קבלתיה. ועוד יש לפרש סר צלם שירמוז לשרי מעלה שאין האומה נופלת עד שנופל השר שלה למעלה תחלה שנאמר יפקוד יי' על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא) ואחרי כן על מלכי האדמה על אדמה (שם) וכן מפורש בספר דניאל אמרו כי כבר סר הכח אשר בצלו יחיו בגוים ויי' משפילם הוא אתנו על כן אל תיראום. וכן אמרו במדרש שיר השירים ונסו הצללים אלו שרי אומות העולם והמלאכים שלהם הם הצל על האומות אמנם בני ישראל אמרו בצלו חמדתי וישבתי (שה"ש ב ג') שאינו רק חלק יי' יתברך וכבר רמזתי זה:

ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה השם בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה יי'. כתב הרב הגדול ז"ל על דרך האמת עין לשון מראה ועינו כעין הבדולח (במדבר יא ז) וארא כעין חשמל (יחזקאל א כז) אמר אשר מראה במראה נראה הוא שמך הגדול וכן עניין הכתוב ביחזקאל וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת העיר וגו' (יחזקאל מג ג). וכוונת הרב ז"ל כי המראות האלו הם רמז לדיו פרצופין והמראה העליונה נראית מתוך התחתונה כענין כי שמי בקרבו ובמדרש איכה אמרו רז"ל עיני עיני יורדה מים (איכה א טז) רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי אומר לרופא שהיה חושש באחת מעיניו אמר תבכה עיני על חברתה עינו של הקב"ה זו כנסת ישראל שנאמר כי ליי' עין אדם וכל שבטי ישראל (זכריה ט א') כביכול אמר הקב"ה תבכה עיני על עיני והבן אומרו נראה כמו כי היום יי' נראה אליכם שהוא לשון נקבה:

ובספר הזוהר [אדרא רבא ק"ל א'] לית נהירו לעינא תתאה לאתסחאה מאדמימותיה ?? מאוכמתיה. <תרגום - אין אור לעין התחתונה דז"א להתרחץ מאדמימות ומשחרות>. בר כד אתסחי מהאי נהורא חיורא דעינא עילאה דאיקרי טוב עין. <חוץ מכאשר רחוץ מהאור הלבן של העין העליונה דאריך אנפין הנקרא טוב עין>. ולית דידע כד נהיר עינא דא עילאה קדישא ואסחי לעינא תתאה. <ואין מי שיודע כאשר מאירה העין העליונה

הקדושה ורוחצת לעין התחתונה>. וזמינין צדיקייא זכאי עליונין למיחמי בחכמתא דא. <ועתידים הצדיקים זכאי עליונים לראות זה העין בחכמה זו>. הה"ד כי עין בעין נראה אתה יי'. <זה שכתוב "כי עין בעין נראה אתה יי">. ואלמלא עינא עילאה דאשגח ואסחי לעינא תתאה לא יכיל עלמא למיקם. <ואלמלא העין העליונה שמשגיחה ורוחצת את העין התחתונה לא היה יכול העולם להתקיים>. תאנא בצניעותא דספרא אשגחותא מעינא תתאה. <למדנו בספרא דצניעותא ההשגחה של העין התחתונה>. כד אשגח נהירו מלעילא ביה ועייל ההוא נהירו דעילאה בתתאה ומניה נהיר כלא. <כאשר משגיח בו אור העין העליונה ונכנס אור זה של העין העליונה בעין התחתונה מאיר ממנו הכל>. הה"ד אשר עין בעין נראה אתה יי'. <זה שכתוב "אשר עין בעין נראה אתה יי">. וסוד זה הענין תבין ממה שכתבתי לך בסוד התארים. וטעם עמוד ענן ועמוד האש פירשתי>: מבלתי יכולת ה' וגו'. אמרו רבותינו ז"ל בברכות מבלתי יכולת יי' יכול יי' מיבעי ליה אלא שלא יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה. יוצק זהב רותח על פי המדברים עתק לרז"ל האומרים כי אומר המאמר הזה היה סבור שמלת יכולת לשון נקבה רק דברו כן לסוד רמוז מדברינו כי המאמר הזה למדת הדין ועל כן אמר וישחטם במדבר וסוד זכר ונקבה פירשתי בסוד השמות הבאים פעמים כך ופעמים כך לפי הצורך:

ועתה יגדל נא כח אדני וגו'. נכתב השם באדני הרומז למדת הדין וכחו הנזכר הוא השם הגדול יתברך ואמר יגדל ר"ל יגדל בגדולה שהיא החסד וכן היתה כוונת רז"ל. א"ר יעקב בר אחא בשם רבי יוסי בר' חנינא אמר יתקף חיליהון דרחמך להתגבר מדת רחמים על מדת הדין וכן תרגם יונתן בן עוזיאל ע"ה וכען יסגי כדין חילא קדמך יי' ותתמלי רחמין עליהון. ומכאן תבין פירוש וילכו בלא כח (איכה א ו') והפך באלהים נעשה חיל (תהלים ס יד) להוסיף כח בגבורה של מעלה ועל כן והוא יבום צרינו על דרך שמהן מתפרנס הלב והלב מפרנסן וכבר פירשתיו. וזהו טעם יו"ד גדולה שביגדל והפך זה יו"ד קטנה שבצור ילדך תשי:

י"י ארך אפים ורב חסד וגו'. והנך רואה כי משה רבינו ע"ה לא ישלים כאן הי"ג מדות רק דילג מקצתן ופירש הרב הגדול ז"ל כי לא הזכיר אמת כי במדת אמת יהיו חייבים. ולא הזכיר נוצר חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו ולא הזכיר בתפלה זו אברהם יצחק ויעקב והטעם שהארץ ניתנה להם ומהם יירשוה והן מורדין באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם ולא הזכיר וחטאה בעבור שאלו מזידין ופושעים ולא ידעתי למה לא הזכיר רחום וחנון ואולי ידע משה רבינו ע"ה כי הדין מתוח עליהם ולא יחמול לעולם על כן לא בקש רק אריכות אפים שלא ימיתם כאיש אחד ולא ישחטם כצאן מדבר

שימותו במגפה ובעבור שלא בקש רק אריכות אפים אמר לו סלחתי כדברך שאהיה להם אל ארך אפים ורב חסד והזכיר פוקד עון אבות שאם יראה שלא למחול עונם יפקוד עון אבות על בניהם ומזה היתה להם גזרה לקבוע עליהם בכייה לדורות בלילה הזה כי פקד עונם על זרעם. אלו דבריו ז"ל ותמהתי על אומרו כי במדת אמת יהיו חייבים כי במלת אמת בכל מקום נרמז לרחמים. אמנם יש ליישב כוונתו כי בכל מקום יחשוב הרב ז"ל כי מלת אמת נרמז למכריע שני וזאת היא כוונתו במדת יעקב אבינו ע"ה ומעתה לא יקשה לך כי ידוע כי מכריע שני אינו מלא רחמים כראשון כרמוז לפניו ילך דבר (חבקוק ג ה'). אמנם הרב עצמו פירש מלת אמת האמורה בי"ג מדות שהרמז למכריע ראשון וגם זה יש ליישב כי המכריעים שוים בשם ובפעולה ועדיין לא יישב הרב הכל כי עדיין יקשה מדוע לא הזכיר אל שהוא מדה אחת גם השם ביו"ד ה"א לא הזכירו רק פעם אחת ודילג האחד. והחכם רבי עזרא ז"ל כתב צריך אתה לדעת כי כל י"ג מדות הם רחמניות כמו שתמצא באלה שמות רבא אעפ"כ כולן רחמניות מן התשובה כמו שהם באדם דברים רוחנים וגופנים והשם הראשון התשובה והשני מדת רחמים. ואח"כ מדות רחמניות לכך נאמר ויקרא בשם יי' מדת רחמים וכן דעת המתרגם וקרא בשמא דיי' והוצרך לומר שני פעמים יי' יי' אבל בפרשת שלח לך היה מדבר עם השכינה לא אמר אלא פעם אחת יי' עכ"ד:

ובספר הזוהר [אדרא רבא קל"א ב'] אמר ואי תימר משה היך לא אמרן אילין עילאין. <תרגום - אמר ואם תאמר משה איך לא אמר אלו י"ג מידות העליונים>. אלא משה לא איצטריך אלא לאתר דדינא אישתכח ובאתר דדינא אישתכח לא בעי למימר הכי. <אלא משה לא היה צריך רק למקום שהדין נמצא ובמקום שהדין נמצא אינו צריך לומר כך>. ומשה לא אמר אלא בעידנא דישראל חבו ודינא הוה תלייא. <ומשה לא אמר אלא בשעה שחטאו ישראל והדין היה תולה עליהם>. ובגיני כך לא אמר משה אלא באתר דדינא אשתכח. <ומשום זה לא אמר משה י"ג מדות אלא במקום שהדין נמצא>. ובמקום אחר מספר הזוהר [שם ק"מ א'] אמר בתשעה תיקונין איתתקן האי דיקנא דזעיר אפין וכו'. <תרגום - אמר בתשעה תיקונים נתתקן ההוא דיקנא דזעיר אנפין>. וכל הני תשעה כד נהרין כחדא כולהו אתחזיין ברחמים. <וכל אלו התשעה כשמאירים יחד כולם נראים ברחמים>. ובגיני כך אמר משה זימנא אחרא יי' ארך אפים ורב חסד ואלו אמת לא קאמר. <ומשום זה אמר משה פעם שנית "יי' ארך אפים ורב חסד" ואילו אמת אינו אומר>. משום דרזא דמלה אינון תשעה מכילן דנהרין מעתיק יומין. <משום שסוד הדבר אלו תשע מדות המאירים מעתיק יומין לז"א>. וכד אמר משה זמנא תניינא תשעה תקונין

אמרן לזעיר אפין. <וכשאמר משה פעם שנית תשעה תיקונים אמרן לזעיר אנפין>. ואינהו תיקוני דיקנא דמשתכחן בזעיר אפין ונחתן מעתיק יומין ונהרין ביה. <שהם תקוני דיקנא הנמצאים בזעיר אנפין שיורדים מעתיק יומין ומאירים בו>. ובגיני כך אמת דתליא בעתיקא השתא לא אמר משה. <ומשום זה לא אמר אמת כי אמת תלויה בעתיקא קדישא כעת לא אמר משה>. ואם כוונת רז"ל שהמדות שהוזכרו כאן הן תשעה כנגד תשעה תקונין שהזכיר צריך עיון איך הם תשעה וצריך לומר כי אלו הם. יי' א'. ארך אפים ב'. ורב חסד ג'. נושא עון ופשע ד'. ונקה ה'. לא ינקה ו'. פוקד עון אבות על בנים ז'. על שלשים ח'. על רבעים ט'. נמצא שחסרין ד' מי"ג מדות והם אל רחום א'. וחנון ב'. אמת ג'. נוצר חסד לאלפים ד'. ויחשוב אל רחום אחד כמו כי אל רחום יי' אלהיך והשם הגדול הראשון שבפסוק ויעבור אינו מן המנין רק שם הקריאה ולפי זה היה זה מנין הי"ג מדות יי' א'. אל רחום ב'. וחנון ג'. ארך אפים ד'. ורב חסד ה'. ואמת ו'. נוצר חסד לאלפים ז'. נושא עון ופשע וחטאה ח'. ונקה ט'. לא ינקה י'. פוקד עון אבות על בנים י"א. על שלשים י"ב. ועל רבעים י"ג. ולולי שאני ירא לחלוק על הקבלה הייתי אומר כי שום אחד מהשמות אינו ממספר הי"ג רק המספר מתחיל מרחום וחנון עד סוף הפסוק והם י"ג:

ואולם חי אני וימלא כבוד יי' את כל הארץ. אמרו רבותינו זכרונם לברכה בברכות אמר רבא החייתני בדברך. ולפי הפשט ר"ל החייתני בעיני האומות שלא יאמרו מבלי יכולת יי' רק אראה להם את ידו החזקה. ועל דרך הקבלה יש בו סוד רמזתיו בסוד ימי המלואים ותתבונן בכל מקום שנאמר חי אני על מלת אני כי היא הצריכה ברכה וחיות שפע והיא מתהלכת בין החיות (יחזקאל א יג) וסוף הפסוק מוכיח וימלא כבוד ה' את כל הארץ (במדבר יד כא) וטעם למה זה אתם עוברים את פי יי' ידוע כי הרמז לשכינה הנקראת כן שנאמר מריתם את פי למי מריבה וזה טעם והיא לא תצלח כנוי והיא מוסב על השכינה כמה דאת אמר היא מתהלכת בין החיות וכן תרגם יונתן מה דין אתון עברין ית גזירת מימרא דיי' והיא לא תצלח לכון. וסמך פרשת נסכים לפרשת מרגלים לפי שחטאו בזמורה הנזכרת הזהירם בייחודה גם סמיכת החלה תרמוז אליה:

מראשית עריסותיכם תתנו תרומה ליי' לדורותיכם. כבר רמזתי לך כי החלה היא מצוה יחידה בעיסה תרמוז לכנסת ישראל הנקראת ראשית לעולם הנפרדים ובהכנסה בתנור הבוער באש להבה צריך להפריש ממנה חלה שלא תהיה מדת הדין קשה וזהו מאמרם בזכות חלה שנאמר ראשית עריסותיכם ומשם הברכה נאצלת בעולם שנאמר וראשית

עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתיך (יחזקאל מד ל') דוגמת הקטורת שלא שנה בה אדם מעולם:

וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל כי שגגה הוא והם הביאו את קרבנם אשה ליי' וחטאתם לפני יי' על שגגתם. כתב הרב הגדול ז"ל ועל דרך האמת כבר הודעתיך כי כל מקום שנאמר במדת רחמים לפני יי' כמו על פני והרי זה כמי שאמר הוא ובית דינו והנה אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפניו והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה בעבודה זרה אבל בסדר ויקרא בשאר המצות הזכיר פעמים רבים לפני יי' וזה מבואר עכ"ל ז"ל. והנה כוונתו כי בעבודה זרה צריכין לרצות שני המידות הנזכרים כי העון הוא בשניהם. וטעם עונה בה מפורש בפרקי דרך ארץ מהו עונה בה מלמד שהנפש מוכרתת ועונה עמה כלומר שהעון דבק בה אחרי הכרת להיות נידונה ביסורין לעולם כענין כי תולעתם לא תמות (ישעיה סו כד) ותרגם יונתן עליו השלום ארי נשמתהון לא תמות ואמרו רז"ל הכרת תכרת הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא וזה לא נאמר בתורה אלא במגדף ועבודה זרה וכיוצא בהן. ובביאור אמרו רז"ל שאין כפל הכרת נדרש בכל עונות שבתורה רק באלו שבכתוב הזה אמנם לשאר הכריתות הוא בגוף או בנפש כמו שכתבנו בפרשת לך לך ואף כי מצאנו משומדים שחיים יותר מנ' שנה ואינן נכרתין מחיי העולם הזה דע כי זכות תולה להם בעולם ונפרעין מהן בגודש לעולם הבא והנה במי המרים אמרו רז"ל זכות תולה. אמנם הרב ז"ל כתב כי לפי סוד העיבור יש בו תקון לשאלה הזאת שהדין נותן להתלות אפילו לעובדי עבודה זרה להכעיס ברוך שופט הצדק שייסד הכל ברחמים:

ויאמר יי' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וגו'. והיה לכם לציצית וגו' למען תזכרו וגו'. כבר הודעתיך ההבדל שבין ויאמר לוידבר כי דבור היוצא מפי השכינה שאינו לפני ולפנים הוא בלשון אמירה ועל כן הזכיר במצות ציצית ויאמר כמה דאת אמר אמרת יי' צרופה (תהלים חי לא) בצע אמרתו (איכה ב יז) כי הוא מעניני תורה שבעל פה לפירוש האמתי שאנו עתידין לפרש:

ספר הבהיר מאי טעמא אנו מטילין תכלת בציצית ומאי טעמא שלשים ושתים משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו גן נאה ולו ל"ב נתיבות ושם שומר עליהן והודיעו לבדו אותן הנתיבות אמר לו שומרם ולך בהם בכל יום וכל זמן שתדרכם שלום לך מה עשה השומר אמר אם אני אהיה לבדי באלה הנתיבות אי איפשר לשומר אחד לקיים אלו הנתיבות ועוד כי יאמרו העולם כילי הוא מלך זה ושומר זה לכך שם שומר זה שומרים אחרים על הנתיבות אלה שהן ל"ב נתיבות. ומ"ט דתכלת אמר השומר שמא יאמרו השומרים הגן

שלי הוא נתן להם סימן ואמר ראו הסימן למלך שהוא שלו והגן הזה ואלה הנתיבות הוא תקנם ואינם שלי והנה חותמו. משל למה הדבר דומה למלך ובתו שהיה להם עבדים בקשו לילך מרחוק פחדו מן אימת המלך נתן להם המלך סימנו פחדו מן הבת ונתנה להם סימן אמרו מעתה בשני סימנין אלו יי' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך (תהלים קכא ז). עוד שם ומאי ניהו ארץ דנחצבה ממנה שמים והיא כסאו של הקדוש ברוך הוא והיא אבן יקרה והיא ים החכמה וכנגדה תכלת בטלית ציצית דאמר רבי מאיר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שתכלת דומה לים והים דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר. וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא (יחזקאל א כו) ע"כ. והנה לשון תכלת מלשון כ"ל רומז למדה הכוללת הכל והיא תכלית הכל וזהו וזכרתם את כל שהיא מצות יי' וזכרתם מלשון יי' זכרנו (תהלים קטו יב) וכ"ל היא מצות יי' ולא תתורו אחרי לבבכם שלא יקצצו בה כי היא נקראת לב וזהו אחרי לבבכם זו מינות אשר אתם זונים זו עבודה זרה הזהיר שלא יהרהרו בתכלת במינות או בעבודה זרה אבל יהיה לכם הכל לציצית וראיתם אותו וזכרתם. ואמר אחרי עיניכם זו זנות כענין שנאמר ואנכי היודע ועד נאם יי' (ירמיה כט כג) השם הגדול הוא היודע מלשון וידע אדם ומלת ועד רומז לתכלת מלשון ונועדתי לך שם כי שם מתועד הכל. ונרמז עוד באמרו אחרי לבבכם שלא להרהר אחר מדת הדין רק להצדיקו יתברך בכל דרכיו שנאמר כי כל דרכיו משפט. ויש מפרשים וראיתם אותו שב להקדוש ברוך הוא יתעלה התכלת רומז לזוהר הכבוד. אותו בגימטריא זה הוא השכינה ול"ב חוטין דומין לל"ב נתיבות הנמשכות שם כמה דאת כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז') והקשרים אל ההויות והן בין כלם עשרים חמש בכל אחד ואחד דוגמת עשר אצבעות שביד ושברגל והם חמשה כנגד חמשה עשרה לפניו ועשרה לאחריו. אמנם טעם היות המצוה נרמזת בכנף הבגד הוא סוד גדול ותבינהו מלשון ציצית כמה דאת אמר ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח ג') שהוא אצילות הבנין ואינו באחדותו. וכבר רמזתי במאמר רבותינו ז"ל משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו גן נאה וחוץ לגן בקרוב ממנו חתיכת שדה וכו'. ולזה הרמז המופלא נתנו רבותינו ז"ל שיעור בתליית הציצית בבגד שלא ירחיקנה מן הכנף שני קשרי גודל להורות שאינו באחדותו. גם לא יפחות ממלא קשר גודל שלא יקצץ הנטיעה ההיא מן הבנין כמאמר בעל ספר יצירה עשר ולא תשע עשר ולא אחת עשרה וכבר פירשתיו. ויש עוד לפרש לשון ציצית מלשון כמציץ מן החרכים (שה"ש ב ט') הציץ ומת. והרמז לשכינה המנהגת עולם השפל שנאמר וכל מעשהו באמונה (תהלים לג ד):

וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה רבי שמעון בן אלעזר אומר למה נקרא שמה תכלת על שם שנתכלו המצרים בבכוריהם שנאמר ויי' הכה כל בכור בארץ מצרים. רבי אומר למה נקרא שמה ציצית על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים. ויש מפרשים לשון תכלת על פעולתו לכלות אויבי יי' ועוברי מצותיו. זהו סוד וראיתם אותו וזכרתם ראיה מביאה לידי עשייה בסוד והיה כל הנשוך וראה אותו וחי. ועל כן אמרו רז"ל כל הגווגין יפין לחלום חוץ מן התכלת כי היא סוד מדת הדין המכלה. והבן אמרו על כנפי כי לשון כנף מושאל ברוב על הארץ העליונה שנאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' (איוב לח יג) שתקיא אותם הארץ וכמו שרמזתי בפסוק ופרשת כנפיך על אמתך (רות ג ט') זהו מכנף הארץ זמירות שמענו (ישעיה כד טז) שהרמז לכנף הארץ העליונה. וכבר ידעת כי החיות משוררות לפעמים בכנפיהם שנאמר ואשמע את קול כנפיהם בעמדם תרפנה כנפיהם (יחזקאל א כד) ולפעמים בפיהם כפי ריחוקם וקירובם אצל הכבוד כשהן קרובים אל הכבוד משוררים בכנפיהם כי יראים לפתוח פיהם פן תאכלם האש הגדולה וכשהן רחוקין מן הכבוד משוררים גם בפיהם ואפשר כי לשון כנף הוא מלשון קבוץ מלשון רבותינו זכרונם לברכה מכניף עשרה כי בארץ העליונה מתקבץ הכל וזהו זמירות שמענו כי היא המזמרת כמה דאת אמר השמיעני את קולך (שה"ש ב יד). ואמר צבי לצדיק (ישעיה כד טז) והרמז לחי העולמים שצביונה להדבק בו. ובספר הזוהר פירש עוד לשון זמירות מלשון כרמך לא תזמור (ויקרא כה ד) נותן זמירות בלילה (איוב לה י') והסוד הוא כי מחצות הלילה ואילך שאז הוא זמן שירה של כנסת ישראל להקב"ה אז כל מדות הדין ספו תמו. מכאן תבין טעם למה אין השלטת המזיקים מקרות הגבר ואילך כי קריאת הגבר הוא קול נאצל מן הקריאה של מעלה המיוחדת לגבריאל כי כל דבר עליוני יש לו דוגמא למטה כמו שרמזתי לך בכמה מקומות ועל כן תקנו לברך בכל יום הנותן לשכוי בינה:

ובספר הזוהר [וילך רפ"ד א'] רבי שמעון פתח מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק. <תרגום - רבי שמעון פתח "מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק">. ווי לבני נשא לאינון דלא משגחין ולא מסתכלין ביקרא דמריהון. <אוי להם לבני אדם שהם אינם משגיחים ולא מסתכלים בכבוד אדונם>. ולא מסתכלין בקדושא עילאה לאיתקדשא בהאי עלמא למיהוי קדישין לעלמא דאתי. <ואינם מסתכלים בקדושה העליונה להתקדש בעולם הזה להיות קדושים לעולם הבא>. מכנף הארץ דא כסותא עלאה קדישא. <"מכנף הארץ" זו כסות עליונה קדושה דהיינו מלכות>. זמירות שמענו כמה דאת אמר נותן זמירות בלילה זמירות תושבחתא דכנסת ישראל קמיה קב"ה בליליא

בגלותא. <"זמירות שמענו" כמו שאמר הכתוב "נותן זמירות בלילה" דהיינו הזמירות והתשבחות של כנסת ישראל לפני הקב"ה שהוא ז"א בלילה בגלות>. בליליא בזמנא דאיהי אזדמינא ושכיחא לשבחא ליה להקב"ה. <"בלילה" פירושו בזמן שהיא מוכנה ונמצאת לשבח את הקב"ה>. ואימתי מפלגות ליליא ואילך וכדין זמירות. <ומתי מחצות הלילה והלאה ואז "זמירות שמענו">. בליליא תושבחן. <בלילה שמענו תשבחות>. זמירות כמה דאת אמר כרמך לא תזמור וכתיב זמיר עריצים יענה. <"זמירות" כמו שכתוב "כרמך לא תזמור" וכן כתוב "זמיר עריצים יענה" (ישעיה כה ה)>. אעקרותא מאתרייהו כל אינון תקיפין. <שפירושו עקירת כל אלו העריצים ממקומם>. דהא כד עייל ליליא כמה עריצים גרדיני נימוסין שכיחין בעלמא אזלין ושאטין בעלמא לקטרגא. <כי כשהלילה נכנס כמה עריצים חוקרי דין שכיחים בעולם הולכים ומשוטטים בעולם לקטרג>. מפלגות ליליא איתער רוחא חדא ואעקר לכולהו מאתרייהו ועבר לון דלא ישלטון. <מחצות לילה והלאה נתעורר רוח אחד ועוקר את כולם ממקומם ומעבירם של ישלטו>. זמירות שמענו תושבחן דכנסת ישראל בליליא. <"זמירות שמענו" היינו תשבחות של כנסת ישראל בלילה>. וכל דא למה צבי לצדיק לאיזדווגא בזיווגא חדא בקב"ה ולאתקדשא בקדושא חדא. <וכל זה למה "צבי לצדיק" דהיינו שהמלכות רוצה להזדווג בזיווג אחד עם הקב"ה ולהתקדש עמו בקדושה אחת>. ואומר רזי לי רזי לי דא הוא רזא עילאה דא הוא רזא קדישא. <ואומר "רזי לי רזי לי" (ישעיה כד טז) זה הוא סוד עליון זה הוא סוד קדוש>. אבל אוי לי על עלמא ועל דרא בוגדים בגדו דכולהו משקרן ביה. <אבל אוי לי על העולם ועל הדור "בוגדים בגדו" (שם) שכולם משקרים בו>. משקרן בהו בגרמייהו לא די שמשקרין בהו בגרמייהו ממש אבל אינון בנין דאולידו משתקרן בההוא שיקרא דלהון ואשתכחו פגימין לעילא ותתא. <משקרים בו בעצמם ולא די שמשקרים בעצמם ממש אבל אלו הבנים שהולידו משקרים מחמת השקר שלהם ונמצאים פגומים למעלה ולמטה>. כיון דאיסתכל ישעיהו בהאי כניש לאינון דחלי חטאה ואוליף לון אורח קדישא לאיתקדשא בקדושא דמלכא ולאשתכחא בנייהו קדושין. <כיון שנסתכל ישעיהו בזה קבץ כל יראי חטא ולימד אותם דרך הקודש איך להתקדש בקדושת המלך כדי שבניהם ימצאו קדושים>. כיון דאיתקדשו אילין אינון בנין דאולידו בישראל יקרון על שמיה. <כיון שיתקדשו אלו הם הבנים שהולידו בישראל נקראים על שמו>. הה"ד הנה אנכי והילדים אשר נתן יי' לאות ולמופת דפרישין משאר עמין. <זה שכתוב "הנה אנכי והילדים אשר נתן יי' לאותות ולמופתים בישראל" (ישעיהו ח:י"ח חי') שנבדלים משאר העמים>. דבר אחר מכנף הארץ בשעתא דעאלו ישראל

לארעא וארון קיימא קדישא קמייהו. <פירוש אחר "מכנף הארץ זמירות שמענו" בשעה שנכנסו ישראל לארץ וארון ברית הקדש לפניהם>. ושמעו ישראל מסיטרא חד דארעא תושבחן וחדי וקל מזמרי עילאין דמזמרין בארעא. <שמעו ישראל מצד אחד שבארץ תשבחות ושמחה וקול מזמרים עליונים שמזמרים בארץ>. כדין צבי לצדיק תושבחא דמשה הוה בההיא שעתא. <אז "צבי לצדיק" שהתשבחות היו בשעה ההיא אל משה>. דבכל אתר דארון הוה שארי בארעא הוו שמעי קלא דאמר וזאת התורה אשר שם משה. <שבכל מקום שהארון היה שורה בארץ היו שומעים קול שאומר "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל">. אבל אוי לן דבוגדים בגדו דזמינין ישראל לשקרא בקדוש ברוך הוא ולאיתעקרא מארעא זימנא חדא. <אבל אוי לי "בוגדים בגדו" שעתידים ישראל לבגוד בקב"ה ולעקרם מן הארץ פעם אחת>. ובגין דאחידו בנייהו שיקרא דלהון אתעקרו זמנא תנינא עד דישתלים חובייהו בארעא אחרא. <ומשום שהשקר נתאחז ביניהם יתעקרו פעם שנית מן הארץ עד שישתלמו עונותיהם בארץ אחרת>:

מדרש רות (זוהר חדש פ"ד ט"ד) פתח רבי נהוראי בפרשת ציצית ואמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם הכא כתיב לדורותם וגבי שבת לדורותם דכתיב לעשות את השבת לדורותם לדרתם כתיב חסר דתנינן תקנו פרשת ציצית בק"ש ובדירתו של אדם נמצא ק"ש חוץ מפרשת ציצית שחסר משם במה נשלם אלא כשהאדם מתעטף בציצית ויוצא בו לפתח דירתו שלם והקדוש ברוך הוא שמה ומלאך המשחית זז משם וניצול האדם מכל נזק ומכל משחית והיינו לדרתם. בשביל דירתם שהיה שם שלם ויצא מפתח ביתו במצוה מלאך המשחית זז משם וניצול האדם מכל נזק ומכל משחית מנלן ממה דכתיב מזזות מאותיותיו משמע זז מות שלא נתן רשות למשחית לחבל וזז מפתחו. בשבת כתיב לדרתם מאי טעמא כיון שקדש היום דירתם של ישראל צריך להיות בנר דולק ושלחן ערוך ודירתו מתוקן כדירת חתן לקבל בו הכלה ומאי ניהו שבת כלה לעולם אין מכניסין אותה אלא בדירה מתוקנת לכבודה כפי הראוי לה ועל דא כתיב לעשות את השבת. ולמה לדרתם להכניס בה כלה קדושה לדירתו להיות בתוכו בשעה שקדש היום. ואם כלה זו באה ואינה מוצאה דירה מתוקנת ושלחן ערוך ונר דולק כלה זו אומרת אין דירה זו מישראל. ביני ובין בני ישראל כתיב אין זה מישראל אין דירתו לקדושה ועל כן צריך היכר קדושה לדירת ישראל ועל דא כתיב לדרתם בשבת ובציצית. אמר רבי נהוראי אסהדנא על מאן דנפיק מתרע ביתיה בעטופא דמצוה ותפילין ברישיה. <תרגום - אמר רבי נהוראי מעיד אני על מי שיוצא משער ביתו בעטוף של מצוה ותפילין על ראשו>. בשעתא דנפק בין תרין תרעין איזדמנת שכינתא עליה. <בשעה שיוצא בין

שני שערים (בין שער ביתו לשער בית הכנסת) השכינה מזדמנת לו>. ותרין מלאכין דקיימין עליה חד מימיניה וחד משמאליה. <ושני מלאכים עומדים עליו אחד מימינו ואחד משמאלו>. כולהו מלוין ליה עד בי כנישתא ומברכין ליה. <וכולם מלוים אותו עד בית הכנסת ומברכים אותו>. חד מקטרגא דאיהו קאים קמיה פתחא דבר נש אזיל מבתרייהו. <ומקטרג אחד העומד לפני פתחי בתיהם של בני אדם הולך מאחריהם>. ועל כרחיה אתיב ואמר אמן. <ובעל כרחו משיב ועונה אמן על ברכותיהם>:

קרח

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן וגו'. אף כי זה הסיפור לפי פשטו מובן נרמז לרבותינו זכרונם לברכה בו בספר הזוהר [זוהר ח"א י"ז א'] ענין מופלא וזהו לשונם בפרשת ויהי רקיע בתוך המים. <תרגום - "ויהי רקיע בתוך המים">. הכא רזא בפרט לאפרשא בין מיין עילאין לתתאין ורזא דשמאלא. <כאן הוא תיקון סוד בפרט להבדיל בין מים עליונים לתחתונים ובסוד השמאל>. ואתברי הכא מחלוקת בסיטרא דשמאלא דהא עד הכא רזא דימינא הוה והכא איהו רזא דשמאלא. <ונברא כאן מחלוקת בצד השמאל כי עד כאן סוד הימין היה וכאן הוא סוד השמאל>. ובגיני כך אסגיאו מחלוקת בין דא לימינא. <ומשום זה גברה המחלוקת בין צד זה לצד ימין>. ימינא איהו שלימו בכולא ובגיני כך בימינא כתיב ביה כולא דהא ביה תליא כל שלימו. <הימין הוא שלמות הכל ומשום זה כתוב הכל בימין כי בו תלוי כל השלמות>. כד איתער שמאלא איתער מחלוקת ובההוא מחלוקת אתתקף אשא ורוגזנא ונפק מיניה מההוא מחלוקת דאתער שמאלא גיהנם. <כאשר נתעורר שליטת השמאל נתעוררה המחלוקת ובאותה המחלוקת נתגבר אש וכעס ויצא מאותה מחלוקת הגיהנום>. וגיהנם בשמאלא איתער ואיתדבק. <והגיהנום נתעורר ונדבק בשמאל>. חכמתא דמשה בדא איסתכל ובעובדא דבראשית אשגח. <משה בחכמתו נסתכל בזה ובמעשה בראשית הסתכל>. בעובדא דבראשית הוה מחלוקת שמאלא בימינא ובההוא מחלוקת דאתער ביה שמאלא נפק ביה גיהנם ואדבק ביה. <במעשה בראשית היתה מחלוקת בין שמאל לימין ובמחלוקת ההיא שעורר אותה השמאל נברא בו הגיהנום ונתדבק בו בשמאל>. עמודא דאמצעיתא דאיהו יום תליתאי עאל ואפריש בינייהו ואפריש מחלוקת ואסכים לתרין סטרין. <עמוד האמצעי שהוא יום שלישי שהוא תפארת נכנס והפריד ביניהם והסיר את המחלוקת והסכים לשני הצדדים>. וגיהנם נחית לתתא ושמאלא אתכלל בימינא והוה שלים בכולא. <וגיהנום נפרד מהשמאל וירד למטה והשמאל נכלל בימין והיה הכל שלום>.

כגוונא דא מחלוקת קרח באהרן שמאלא בימינא. <כעין זה היתה המחלוקת של קרח על אהרן השמאל חלק על הימין>. אסתכל משה בעובדא דבראשית אמר ליה אתחזי לאפרשא מחלוקת בין ימינא לשמאלא. <הסתכל משה במעשה בראשית ואמר לי ראוי להסיר המחלוקת בין ימין לשמאל>. אשתדל לאסכמא בינייהו ולא בעא שמאלא ואתתקף קרח בתקפיה. <השתדל משה להסכים ביניהם והשמאל לא רצה וקרח נתחזק על אהרן בגבורתו>. אמר ודאי גיהנם בתוקפא דמחלוקת דשמאלא אצטרך לאתדבקא. <אמר משה זה ודאי שבגבורת המחלוקת של השמאל צריך הגיהנום להתדבק>. הוא לא בעי לאתדבקא לעילא ולאתכללא בימינא. <הוא קרח לא רצה להתדבק למעלה להתכלל בימין>. ודאי יחות לתתא בתוקפא דרוגזא דיליה. <ודאי שהוא ירד למטה לגיהנום בתוקף הכעס שלו>. ועל דא לא בעא קרח לאסתכמא האי מחלוקת על ידא דמשה. <ועל כן לא רצה קרח שתתפשר המחלוקת על ידי משה>. בגין דלא הוה לשם שמים ולא חייש ליקרא דלעילא ואכחיש עובדא דבראשית. <משום שהמחלוקת שלו לא היתה לשם שמים ולא חשש לכבוד עליון והכחיש מעשה בראשית>. כיון דחמא משה דהוה מכחיש עובדא דבראשית ואיתדחא איהו לבר מיד ויחר למשה מאד. <כיון שראה משה שהוא מכחיש מעשה בראשית והוא נדחה לחוץ מהקדושה מיד "ויחר למשה מאד">. ויחר למשה על דאכחישו דלא אסכים איהו מחלוקת. <חרה לו למשה על שהכחיש אותו ולא נתן לא להכריע במחלוקת>. מאד על דאכחישו עובדא דבראשית בכולא אכחיש קרח לתתא ולעילא. <"מאד" שנאמר ויחר למשה מאד על שהכחיש מעשה בראשית בכל>. דכתיב אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על י"י. <שכתוב "אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על יי">. הא תתא ועילא ועל דא אתדבק במה דאיתחזי ליה. <הכחיש קרח למעלה בז"א ולמטה בנשמות הרי שהפגם שלו הגיע למעלה ולמטה ועל כן נתדבק קרח במה שראוי לו דהיינו בגיהנום>. מחלוקת דאתתקן כגוונא דלעילא וסליק ולא נחית ואתקיים באורח מישור מחלוקת דשמאי והלל. <מחלוקת שנתקנה כעין של מעלה שעולה ולא יורד ומתקיים באורח ישר זוהי מחלוקת של שמאי והלל>. וקודשא בריך הוא אפריש בינייהו ואסכים לון ודא הוה מחלוקת לשם שמים. <והקב"ה הבדיל ביניהם והסכים להם וזהו מחלוקת לשם שמים>. ושמים אפריש מחלוקת ועל מחלוקתא דא אתקיים עלמא. <והשמים שהוא ז"א מפריש מחלוקת זו ועל מחלוקת זו מתקיים העולם>. ודא הוה כגוונא דעובדא דבראשית. <וכך הוא כעין מעשה בראשית>. קרח בעובדא דבראשית אכחיש בכולא ופלוגתא דשמיא הוה ובעא לאכחשא מילי דאורייתא. <וקרח הכחיש כל מעשה בראשית והמחלוקת

על ז"א היתה ורצה להכחיש התקונים שבתורה שהיא ז"א>. ודאי באתדבקותא דגיהנם הוה ועל דא אתדבק בהדיה. <ודאי הוא שהמחלוקת היתה מפני שכח הדין של הגיהנום נתדבק בקרח ועל כן נתדבק בו קרח>. ורזא דא בספרא דאדם. <וסוד זה הוא בספרו של אדם הראשון>. חשך כד אתער אתער בתוקפיה ואתברי ביה גיהנם ואתדבק בהדיה בההוא מחלוקת. <החשך כשנתעורר לשליטתו נתעורר ברוב גבורה וברא בו הגיהנום ונתדבק הגיהנום עמו באותה מחלוקת>. כיון דשכיך רוגזא ותוקפא איתער מחלוקת בגוונא אחרא מחלוקת דרחימו. <אחר ששקט הרוגז וכח הגבורות נתעוררה המחלוקת באופן אחר מחלוקת של אהבה>. ותרין מחלוקת היו חד שירותא וחד סיומא. <ושתי מחלוקות היו אחד בהתחלה ואחד בסוף>. ודא איהו אורחייהו דצדיקייא שירותא דלהון בקשיו וסופא דלהו בנייחא. <וזהו ארחות צדיקים שתחילתם קשה ביסורים וסופם שלוה>. קרח הוה שירותא דמחלוקת כפום רוגזא ותוקפא ואצטריך לאיתדבקא בגיהנם. <קרח היתה תחילת מחלוקתו כפי רוגז ותוקף הגבורות ולכן הצטרך להתדבק בגיהנום>. שמאי סופא דמחלוקת בגין כד הוה רוגזא בנייחא. <שמאי היה בחינת שמאל שבסוף המחלוקת שכבר שכך הרוגז>. ואיצטריך לאתערא מחלוקת דרחימו ולאתבסמא על ידא דשמים. <שצריכים לעורר אז מחלוקת של אהבה ולהתבשם על ידי השמים>. ורזא דא יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים דא מחלוקת קדמאה אתערו דרוגזא ותוקפא. <וזה סוד "יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים" זו מחלוקת הראשונה שהיא התעוררות הכעס והתקיפות>. בעא לאתפרשא ואתער גיהנם עד דרוגזא ותוקפא אישתכיך. <רצה הקב"ה להסיר המחלוקת ונתעורר הגיהנום עד שהכעס והתוקף נצטנן>. וכדין ויעש אלהים את הרקיע ויבדל אתער מחלוקת דרחימו וחביבו וקיימא עלמא. <ואז "ויעש אלהים את הרקיע יבדל" הבדלה זו היא מחלוקת של אהבה וחביבות וקיום העולם>. וברזא דא מחלוקת שמאי והלל דתורה שבעל פה עלת ברחימו גבי תורה שבכתב והוו בקיומא שלים. <ובסוד זה מחלוקת שמאי והלל שהתורה שבעל פה שהיא הנוקבא נכנסה באהבה אל התורה שבכתב שהוא ז"א והיו בזיווג שלם>. הבדלה איהו ודאי בשמאלא כתיב הכא הבדלה דכתיב ויהי מבדיל בין מים למים וכתיב ויבדל. <הבדלה נוהגת ודאי רק בבחינת השמאל כתוב כאן הבדלה שכתוב "ויהי מבדיל בין מים למים" וכתוב "ויבדל">. וכתיב התם המעט כי הבדיל אלהי ישראל אתכם וכתיב בעת ההיא הבדיל את שבט הלוי. <וכתוב שם אצל קרח "המעט כי הבדיל אלהי ישראל אתכם" וכתוב "בעת ההיא הבדיל את שבט הלוי">. דהא ודאי לית הבדלה אלא בשני באתר דאיהו שמאלא. <הרי ודאי שאין הבדלה נוהגת

אלא בשני במקום השמאל>. ואי תימא הבדלה בשני איהו ודאי אמאי הבדלה בלוי דאיהו תליתאה לדעתיה דיעקב שני הוה. <ואם תאמר אם הבדלה היא ודאי בשני למה נאמר הבדלה בלוי שהוא בן שלישי ליעקב הלא בשמעון היתה צריכה להיות הבדלה שהוא בן שני ליעקב>. ולעולם הבדלה בשני. <אלא לעולם אין הבדלה אלא בשני>. וכולא באורח מישור באורח שלים כדקא יאות. <ולאחר שנעשתה הבדלה בשני הכל הוא בדרך הישר בדרך השלם כראוי>. הבדלה במוצאי שבת בין אינון דשלטין בימי חול לשבת. <ההבדלה שאנו עושים במוצאי שבת הוא להבדיל בין אלו הכוחות השולטים בימות החול ובין הקדושה השולטת בשבת>. וכד נפיק שבת סלקא מגיהנם חד טסירה מעינא בישא דבעי לשלטאה. <ועם יציאת השבת עולה צד אחד מהגיהנום מבחינת עין הרעה הרוצה לשלוט בעולם>. בשעתא דאמרי ישראל ומעשה ידינו כוננה עלינו ואיהו נפיק מדרגא דאיקרי שאול ובעי לאתערבא בזרעא דישראל ולשלטאה עלייהו. <בעת שישראל אומרים בתפילה "ומעשה ידינו כוננה עלינו" יוצא מדרגה הנקראת שאול ורוצה להתערב בזרע ישראל ולשלוט על ישראל>. וישראל עבדי עובדא בהדס וביין ואמרי הבדלה לאפרשא מינייהו. <וישראל>. <עושים מעשה של מצוה בהדס וביין ואומרים הבדלה והסטרא>. <אחרא נפרשת מהם>. וכיון דמבדילי על הכוס מאיך ההוא טסירה ועאל לדוכתיה בשאול אתר דקרח וסיעתיה תמן. <כיון שמבדילים על הכוס נשפל אותו הצד ובא למקומו בשאול מקום שקרח וסיעתו שמה>. דכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. <שכתוב "וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה">. ואינון לא נחתון תמן עד דישראל עבדו הבדלה מנהון. <וקרח וסיעתו לא ירדו לגיהנום לפני שעשו ישראל הבדלה מהם>. דכתיב הבדלו מתוך העדה הזאת. <שכתוב "הבדלו מתוך העדה הזאת">. ולעולם הבדלה בשני דאיהו שמאלא. <ולעולם הבדלה נוהגת רק בשני שהוא קו השמאל>. בשירותא ותוקפא דאתער שמאלא במחלוקת דא עד לא שכיך בנייחא ואיתברי ביה גיהנם כדין איתבריאו כל אינון מלאכין דקטריגו למריהון לעילא. <בתחילה, הגבורה שהשמאל עורר במחלוקת טרם נשקט בנחת ונברא בו הגיהנום אז נבראו כל אלו המלאכים המקטרגים לרבונם למעלה>. ואכיל לון נורא ואתוקדו. <והאש אוכל אותם ונשרפים>. וכן כל שאר אינון דמתבטלי ולית לון קיימא ואתאכלו בנורא. <וכן שאר המלאכים כל אלו שמתבטלים ואין להם קיום ונשרפים באש>. כגוונא דא קרח לתתאה וכלא כגוונא חד עד כאן. <וכעין זה קרח למטה והכל באופן הזה>. וזה המאמר התבונן בו היטב ותבין כי מחלוקת קרח עם אהרן היה דוגמת רוח הטומאה ורוח הקדש ועל כן כאן ייחס קרח ללוי ורמז למדת הדין ולזה רמז באמרו נשיאי עדה

קריאי מועד אנשי שם והרמז למה שנאמר אנשי השם וכבר פירשתיו והבן זה מאד. וענין אהרן ידוע כי היה איש החסד כאשר פירשתי. אמנם מחלוקתו עם משה רבינו עליו השלום שמעתי אך לא בקבלה גם לא מפי ספרים כי היה להתקיים בו קללת קין שנאמר ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה. ואין טעם מן האדמה כטעם יותר רק שיקבל ענשו מן האדמה כענין ותפתח הארץ את פיה. וענין משה ידעת בפסוק ויהי הבל רועה צאן והבן כל זה. ומאמר רבותינו זכרונם לברכה שפתחה של גיהנם היתה כוונתם להורות על מדת הדין שפגעה בהם ובליעת הארץ תוכיח כן כמה דאת אמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק (ישעיה ה יד). והבן מאמר רבותינו זכרונם לברכה שאמרו למעלה עמודא דאמצעיתא דאיהו יום תליתאי עאל ואפריש בינייהו והיא הנקראת בקר שנאמר י"י בקר תשמע קולי (תהלים ה ד') זהו שאמר משה רבינו עליו השלום בקר ויודע י"י. גם תבין מזה המאמר טעם היות ההבדלה על היין:

זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו. כבר ידעת כי הקטורת קרב למדת הדין שנאמר ישימו קטורה באפך וכליל וגו' ועל כן הזכיר מלת זאת הרומז אליה זהו בזאת תדעון כי י"י שלחני וכן בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם (יהושע ג י') הנאמר על הארון וכן אמרו רבותינו ז"ל אין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה. והנה משה רבינו עליו השלום נתן להם הקטורת כי בה יבחן האמת מן השקר והנה נענשו כבני אהרן כתיב התם ותצא אש מלפני יי' ותאכל אותם ובקרח כתיב ואש יצאה מאת י"י. ודע כי אף על פי שלא מצינו בפירוש שהשם יתברך אמר זה למשה יש לך לדעת כי על פי השם יתברך עשאו וכבר ידעת כי משה רבינו עליו השלום היה מוכן לנבואה בכל עת שיחפוץ אמנם עתה לא היה מזומן לכך מרוב דאגתו על כן נפל על פניו והיה לו רוח י"י ועל כן לא הזכיר דבר י"י אליו במקום הזה כמו בשאר מקומות שאמר וידבר י"י אל משה. והבן אומרו אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותני ותתן לנו נחלת שדה וכרם. ואף כי הפשט ידוע כי ותתן לנו כתרגומו אף על פי כן ע' פנים לתורה והרמז כי קרח וסיעתו אמרו למשה רבינו עליו השלום כי לא ירשו ארץ זבת חלב ודבש הנרמזת לכחות החסד אשר בשכינה רק נתן להם נחלת שדה של תפוחים וכרם יי' צבאות בית ישראל שהרמז בהם למדת הדין קשה ולמדת הדין רפה הנתונה ללוים וידעת כי השתוקקותה של מדת הדין במדת החסד והבן זה מאד. ולכן אמר משה רבינו עליו השלום לא חמור אחד מהם נשאתי וכבר ידעת מה שפירשתי בפירוש משמרה ראשונה חמור נוער:

הבדלו מתוך העדה הזאת וגומר ויפלו על פניהם וגומר. יש לשאול מדוע הקדוש ברוך הוא רוצה להמית את ישראל כולן בעון קרח וסיעתו ואם היה פשע כל ישראל בדבר כמו

שנראה ממה שכתוב ויקהל עליהם קרח את כל העדה מה היתה תשובת משה ואהרן לשם יתברך האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף אבל יש לו סוד והיודע בסתרי הקבלה ידע הענין הזה ורבותינו זכרונם לברכה גלו אותו באמרם כיון שמדת הדין חלתה בעולם אינה מבחנת בין צדיק לרשע וטעם הענין אבאר לך בענין פעור ועגלה ערופה מה שיהיה די בגזירת השם. ויתכן שמלת תקצוף היא לנקבה נסתרת וכבר העירותיך על זה. ובפסוק ויפלו על פניהם נרמז סוד גדול בנפילת אפים כי לעולם צריך לכוין בתחינה וטוב לעשותה אחר התפלה בסוד סומך גאולה לתפלה לחבר את האהל להיות אחד מפני שהרמז לשכינה על כן אסור לעשות נפילת אפים בלילה שלא להפרידה מן הבנין כטעם אין אומרים בתפלת ערבית תהלה לדוד ובלילי האשמורת טוב להאריך בתפילות ובתחנונים עד נכון היום ואז יפול על פניו ויאמר אליך י"י נפשי אשא (תהלים כה א). ובעבור כי ראיתי מנהגות חלוקות בנפילת אפים שיש מי שמטה על שמאלו מטעם כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מד כג) ויש מי שמטה על ימינו בסוד אשה משתוקקת לבעלה ופונה אליו בהיות המטה צפון ודרום ושמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני (שה"ש ב ו'). אחוה דעי אף אני כי הדעת האחרון הוא עיקר כי צריך לפנות לצד צפון ולא לפנות אליה עורף והבן זה ומכאן תבין סוד שאמרו רבותינו ז"ל אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון וכו' וטעם שלא להטריח בדבר שאינו נענה ואני אעירך עליו בפסוק שמע ישראל בגזירת האל:

אל אלהי הרוחות לכל בשר. הרמז בו לצדיק שמשם פורחין הנשמות כמה דאת אמר ממני פריך נמצא (הושע יד ט) גם נקרא אל חי שנאמר צמאה נפשי לאל חי (תהלים מב ג) וכן היתה כוונת רבותינו ז"ל בספר הזוהר [זוהר ח"א י"ז א'] אמר שם יסודא אחיד לעמודא דא דאמצעיתא אשתלם ועביד שלם לכל סטרין. <תרגום - היסוד אחוז לעמוד הזה האמצעי ונשלם לגמרי לכל הצדדים>. כדין אתוסף ביה נהירו מעילא ומכל סטרין. <אז נוסף בו המוחין מלמעלה מהחכמה ומכל הצדדים דהיינו ימין שמאל ואמצע>. וחדוה דכולא ביה. <ושמחת כולם בו>. ומההוא תוספת דחדוא נפק יסודא דעלמין דאיקרי מוסף. <ומתוספת הזאת של שמחה יצא יסוד העולם שנקרא מוסף>. מהכא נפיק כל חיילי לתתא רוחין ונשמתין קדישין. <מיסוד זה נאצלים כל המוחין למטה ורוחין ונשמתין קדושים>. ברזא י"י צבאות אל אלהי הרוחות. <בסוד יי' צבאות אל אלהי הרוחות>. והבן אומרו בזאת תדעון וכבר ידעת פירוש זאת:

ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת וגו'. כבר ידעת כי הקטורת הוא לרצות מדת הדין ומטעם זה עוצר המגפה כי תתרווה צמאונה

ולא תקטרג כרמוז בסוד העזאזל ובתרגום שיר השירים מצאתי בפסוק אלך לי אל הר המור (שה"ש ד ו') וכל מזיקייא ומחבלייא הוו ערקין מריח קטרת בוסמים וכו'. כי יצא הקצף מלפני יי' החל הנגף. פירוש בסוד קץ כל בשר בא לפני כי צריך ליטול רשות קודם שיעשה פעולתו וכן רמז יונתן בן עוזיאל ע"ה ארום נפק מחבלא ואתכלי בחורב דשמיה קצף מן קדם יי' בהרמנא שרי לקפלא. וטעם ויעמוד בין המתים ובין החיים כטעם אשר הערה למות נפשו (ישעיה ג יב) והבן זה:

ויאמר יי' אל אהרן אתה ובניך ובית אביך. נרמז באזהרה הזאת שלא יתערבו הכהנים בעבודת הלוים והלוים בעבודת הכהנים וכבר רמזתי זה במאמר רז"ל כשר בכהנים פסול בלוים כשר בלוים פסול בכהנים:

וזה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם וגו'. שירי מנחות וחטאות ואשמות נאכלות לזכרי כהונה שנאמר כל זכר יאכל אותו מה שאין כן בקדשים קלים הנאכלים גם לנשים כמו שלמים ודומיהם הבאים להפיל שלום בעולם והבן אומרו מקדש הקדשים מן האש רמז לאש השכינה כי משולחנה זוכין שנאמר ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה (משלי לא טו):

כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם וגו'. סוד תרומה גדולה נראה מדעת חכמי הקבלה כי היא רומזת לחכמת אלהים על כן אין לה שיעור לפי מיעוט השגתה מה שאין כן בתרומת מעשר והמעשר שרומזת לחכמה אחרונה ולפי שאין השגתה מועט כל כך כראשונה יש לה שיעור והוא אחד מעשר כי היא העשירית שבבנין אמנם אף אם כי מן התורה חטה אחת פוטרת הכרי שיעורה מדרבנן אחד מחמשים רמז לשער הנעלם אשר בחמשים שערי בינה שהוא קדש ועל כן נתן לכהן שהוא קדש שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש הקדשים (ד"ה א' כג יג) ואמרו רבותינו ז"ל מפני מה מפרישים תרומות ומעשרות בארץ ישראל אמר רבי יעקב בשם רבי יהושע ברבי נחמיה מפני שארץ ישראל כאשה בעולה ובעלה מביט בה ואם אינה מתוקנת כראוי במעשרותיה מיד הזועות באין שנאמר המביט לארץ ותרעד (תהלים קד לב). ונפש בעליה הפחתי (איוב לא לט) וכי יש בעלים לארץ יתברך שמו של מלכי המלכים שהכל שלו שנאמר לי"י הארץ ומלואה (תהלים כד א) אלא אוי להם לבעלי שדות וכרמים בשעה שאינן מפרישין מעשרותיהן כתיקנן כביכול הן מפיחים נפש בעליה של ארץ דבר קשה נפש בעליה הפחתי והבן זה המאמר היטב כי כבר עוררתיך עליו. וטעם כל חרם בישראל לך יהיה אף כי לפי הנראה היה ראוי ליתנו ללוי טעם נתינתו לכהן תבין ממה שכתבנו שלא תהיה מדת הדין קשה וסוד קדושת הבכורות פירשתי שם גם טעם נתינתו לכהן תבין ממה שכתבתי שם

אמנם צריך תחילה להקטיר הדם והאימורים על גבי המזבח שנאמר את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר אשה ריח ניחוח לי"י לקבל תחלה חלקה מן הקרבנות כי הם חלקה כי זכתה בהם במכת בכורות אמנם בכור הבהמה טמאה צריכה פדיון כי אינה ראויה לגבוה. וטעם מעשר מן המעשר הנתן לכהן מן הלוי פירשתי סודו כי הכהן עליוני ופנימי יותר מן הלוי נמצא ישראל נותנים ללויים י' ממאה והלויים נותנים לכהנים אחד מעשר אם אין מאה לישראל אין עשרה ללויים ואם אין עשרה ללויים אין אחד לכהן ונתפרדה החבילה ואין עוד כלי להריק ברכה והסימן נפש רוח ונשמה אם אין הנפש מברכת מאה ברכות בכל יום לא יגיעו מן המעשר עשר לרוח וכשאין הרוח מקבל עשר לא יגיע אחד לנשמה ואנו חייבים לקשור הנפש ברוח והרוח בנשמה והנשמה דבקה בשם יתברך זהו סוד ברכי נפשי את יי' (תהלים קג א). כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים קן ו). והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים (שמואל א' כה כט):

חקת

זאת חקת התורה אשר צוה י"י לאמר. דע כי סוד פרה אדומה נעלם מאד ואמרו רבותינו ז"ל לא נגלה אלא למשה רבינו ע"ה שנאמר ויקחו אליך לך לבד אני מגלה טעם פרה. ואין כוונת המאמר הזה שלא יהיה נודע מטעם המצווה כלל רק ענין אחד יש בו שלא נגלה רק למשה רבינו ע"ה והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל מזה ומזין עליו טהורין ונוגע טמא ועל זה אמרו רבותינו ז"ל על כולם אמר שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז כג) אך בסוד הפרה באדמומיתה בתמימותה ובשריפתה בחוץ וסוד המים הנתנין באפרה וטעם טהרתה את הטמאין בכולם נבאר טעמם כמו שאמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר. וכתב הרב הגדול ז"ל כי מפני היותה נעשית בחוץ יראה לאומות העולם כאילו היא נזבחת לשעירים על פני השדה והאמת שהיא להעביר רוח הטומאה ושריפתה כריח ניחוח בחוץ ולכך אמר זאת חקת התורה כלומר נחקקת מן התורה והיא תורה שבעל פה על כן פרה אדומה ממדת הדין:

ספר הזוהר [פקודי רל"ז א'] פרה אדומה תמימה בגין לאכפייא כל אינון סיטרי מסאבי דלא ישלטון. <תרגום - "פרה אדומה תמימה" שהיא כדי להכניע כל אלו צדדי הטומאה שלא ישלטו>. אמר ליה רבי אבא והא פרה קדישא איהי דכייא איהי ואמאי. <אמר לו רבי אבא והרי הפרה הקדושה היא טהורה ולמה שריפתה תכניע כל צדדי הטומאה>. אמר ליה הכי הוא ודאי. <אמר לו כך הוא ודאי>. ואוקמוה כללא דארבע מלכוון הות דכתיב פרה כד"א כי כפרה סוררה סרר ישראל. <והרי העמידוהו שהפרה כלל ד'

מלכויות היתה שכתוב "פרה" כמו שנאמר "כפרה סוררה סרר ישראל" (הושע ד טז)>. אדומה דא מלכות בבל דכתיב אנת הוא רישא די דהבא. <"אדומה" זו מלכות בבל שכתוב "אנת הוא רישא די דהבא" (דניאל ב לח) שהזהב אדום>. תמימה דא מלכות מדי. <"תמימה" זו מלכות מדי>. אשר אין בה מום דא מלכות יון דאינון קרבין לאורחי מהימנותא. <"אשר אין בה מום" זו מלכות יון שהם קרובים לדרך האמונה>. אשר לא עלה עליה עול דא מלכות אדום דלא סליק עול. <"אשר לא עלה עליה עול" זו מלכות אדום שלא עלה עליה עול>. ורזא דמלה אף על גב דכמה מילין אתייהיבו למדרש בקראי כולא חד. <וסוד הדבר הזה הוא אף על פי שכמה דברים נתנו לדרוש בכתובים הכל סוד אחד>. והבן אומרו על מלכות יון דאינון קרבין לארחי מהימנותא אמר על הפלוסופים קדומים הנוטה בקצת דבריהם לדברי רבותינו ז"ל. וגם בזכריה בארבע מראות אמר עליה במרכבה השלישית סוסים לבנים (זכריה ו ג'). והנה טעם היותה אדומה גם נקבה הרמז למדת הדין. וטעם תמימותה ואשר לא עלה עליה עול לחלוק כבוד למדת הדין כענין הנאמר בעגלה ערופה אשר לא משכה בעול:

ונתתם אותה אל אלעזר הכהן וגומר. טעם אל אלעזר הכהן פירש הרב ז"ל להעשות לפניו ואפילו על ידי זר אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו מחשבה רעה כאומות העולם והשטן. ובספר הזוהר אמר [שם רל"ז ב] ובגין כך אתיהבת לסגן ולא לכהנא רבא. וטעם והוציא אותה אל מחוץ למחנה תבין מסוד העזאזל. ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל נוכח פני אהל מועד וגו'. כבר פירשתי טעם אלעזר ולא אהרן וטעם ההזאה הזאת שבעה פעמים תבין מסוד ז' קצוות וידוע כי אהל מועד משכן השכינה המקבלת ממדת הדין של מעלה העזה הנרמזת בדם הפרה האדומה. וטעם ואת עורה ואת בשרה ואת דמה ואת פרשה ישרוף רמז כי הכל הוא חלק מדת הדין מנפש ועד בשר יכלה והכחות הנאצלות משם מתפרנסות ממנה. וסוד עץ ארז ואזוב רמוז מדברינו הרומזים להקדוש ברוך הוא ולכנסת ישראל כי הארז הוא הארז הגבוה מכל עץ לא דמה אליו ביופיו ואגודת האזוב עמו כטעם האתרוג עם הלולב. והבן זה. וטעם שני תולעת ידוע מגוונו:

וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו וגו'. והשורף אותה יכבס בגדיו וגו'. זה ידוע ממה שקדמנו בעבור שנתעסק בפרה שכחות הטומאה מתפרנסות משם וזה טעם הנחתה מחוץ למחנה שנאמר ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה משום והיה מחניך קדוש: הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים כבר כתבנו כי סבת טומאת המת הוא מצד מלאך המות שהטיל בו זוהמא והמטמא בו צריך טהרה. אמנם מי שמת בנשיקה

מת על פי יי' כפי הדבקה בשכינה ואין רוח הטומאה שולט במיתתן לפיכך אין האויר נפסד לפי ששמרו נשמתן ולא נתפתו ביצר הרע ונשארו טהורות ולבנות כמו שנופחו מפי יי' יתברך ועל כן יציאתם גם כן היא על פי יי' יתברך ושם נדבקין וזהו שאמרו רז"ל במשה רבינו ע"ה כשבא סמאל ליטול נשמתו של משה לא הניחו לקרב אליו וכן כששאלו אליהו ז"ל ולא כהן הוא מר ואמר להם צדיקים אינם מטמאין. וטעם שבעת ימים תבין מוספרה לה שבעת ימים. וטעם היות ההזאה שלישי ושביעי ידוע מעתה כי הימים האלו הם רומזים לתפארת ישראל ושכינת עוזו ושהם גוף האילן ואמצעיתו כשתתחיל למנות מתחלת הבנין שנאמר חסד יבנה (תהלים פט ג). וטעם את מקדש יי' טמא כתב הרב הגדול ז"ל על דרך האמת יתכן שיהיה רמז למקדש העליון וכבר רמזתי סודו. והבן אומרו טמא. והתעורר למה נקראו המים האלה מי נדה:

זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו'. כבר ידעת כי הגוי בעודו בחיים טמא ומטמא בעבור הטומאה השוכן בו וכשמת נעדר ממנו אותו הרוח על כן אינו מטמא באהל כי העיקר אצלינו קברי גוים אינן מטמאין באהל שנאמר אדם כי ימות ואין אומות העולם קרויין אדם. אבל ישראל הן הפך זה כי בחייו שורה בקרבו רוח קדושה וכשמת טמא ומטמא ויש בזה סוד גדול כי בראות רוח הטומאה כלי טהור פנוי מהרוח הקדושה אז באה ושורה בו וכל אשר בתוכו טמא ומטמא ומטעם זה נהגו לשמור גופי המתים שלא יכנס בקרבם רוח רעה כי הם תאבים להשלמת יצירתם והבן זה מאד. מדרש רות (זוהר חדש עח ט"ד) הגוף מן הגוי בחייו טמא ובמותו טהור למה בשביל שיתאבד נשמתא דיליה והגוף ישוב אל העפר כשהיה. היהודי בחייו טהור ובמותו טמא למה בשביל שנשמתו עולה למקום גבוה ונשאר נפש הבהמית בגוף ועל זה נקרא היהודי במותו טמא והגוי טהור. למה הדבר דומה לתרין אילנין חד קדישא וחד מסאבא. מה הוי קדישא ומה הוי מסאבא. <תרגום - מי הוא הקדוש ומי הוא הטמא>. מה דעביד איבא הוי קדישא. <מי שעושה פירות הוא הקדוש>. ומה דלא עביד איבא הוה מסאבא ודין הוא. <וזה הוא>. דיעביד צל לעבודה זרה ועם כל דא הן נטועין בארץ ולחד אילנא אית מיין ולחד אילנא אית מיין ועם כל דא אילנא חד יעביד איבא ואילנא חד לא יעביד איבא. כדוגמא דא אינון בני ישראל ובני עשו תרין אילנין דאינון נטיעין. <שהם אילנות>. רוח דקדושה ורוח דמסאבא דא הוא אילנין ואינון בארעא חדא. <שהם בארץ אחת>. דאינון מן גופא אחונא עמנא. <שהם מצד הגוף אחים עמנו>. ולחד אית מיין ויעביד איבא דא היא אורייתא קדישא דישראל שנמשלה למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים אין מים אלא תורה ועל גופא דישראל אמר עץ פרי עושה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ וירית. <ויורש>.

גנתא דעדן וירית גופא קדישא מלעילא ונהנה נשמתו מאור השכינה. ואת אמרת דלא אית איבא באילנא דמסאבו. <ואתה אומר שאין פירות באילן הטמא>. למה אמר עץ עושה פרי למינו עיין באיבא דאילנא דעבד צל לעבודה זרה דיעביד איבא דלא אכלין מיניה וידפנו הרוח שנאמר כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח. ואית לאילנא דא דמסאבו מיין ולא יעביד איבא אלא דא דאמר אשר תדפנו רוח דא אורייתא דלהון. ועוד נרמז בפסוק זה ענין מופלג כי כשממקלקלין הצינורות של מעלה משתנין סדרי בראשית כענין וישח אדם וישפל איש (ישעיה ה טו) ואז כחות הטומאה נכנסין באהל של מעלה. ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה וגו' (איכה א י') ועל אותה שעה כתיב רגליה יורדות מות (משלי ה ה') נגע צרעת כי תהיה באדם. אוי להם לבריות מעלבונה הגורמים לה העדר הברכה זהו אדם כי ימות באהל והבן זה מאד:

וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב וגו'. השדה שנזכר הוא שדה שנהרג בו קין ושם נופלים החללים ואמרו רבותינו ז"ל חרב הרי הוא כחלל כי הוא המיוחד לעשו שנאמר על חרבך תחיה ומשם רבוי הטומאה. וממלת על פני תבין טעם למאמר רבותינו ז"ל שאמרו מגע בית הסתרים אינו מטמא והוא כטעם מאמר פטור היזק הטמון באש שנאמר הקמה מה קמה בגלוי וכו':

ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי. הנך רואה כי בהתערב המים חיים עם העפר מטהרין הטמאין וקודם לכן בעוד האפר לבדו מטמא כל העוסקים בו והנה המים חיים הרומזים למים העליונים מסירין הטומאה מן האפר כי הם עיקר הטהרה שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט ג). וטעם חיים פירשתי בסוד הטבילה. זהו שנאמר מי יתן טהור מטמא (איוב יד ד). בספר הזוהר [פקודי רל"ז ב'] מי יתן טהור מטמא. <תרגום - "מי יתן טהור מטמא">. רזא דא הכי הוא דא הוא טהור מטמא טהור דנפק מטמא. <סוד זה כך הוא שזו הפרה היא טהור מטמא טהור היוצא מטמא>. דהא בקדמיתא טמא והשתא דאיתעביד ביה דינא ויהיבת ליקידת אשתא בנורא דדליק ואתעביד עפר השתא איהו טהור מטמא טהור דנפק מטמא. <כי מתחילה היתה טמא ועתה שנעשה בה דין וניתנה לשריפת אש באש בוערת ונעשית עפר עתה היא טהור מטמא טהור היוצא מטמא>. ובגין כך כל אינון דאשתדלי בה כלהו מסאבי דהא הכי הוא ודאי. <ומשום זה כל אלו שעסקו בה כולם נטמאים כי כך הוא ודאי>. וכיון דאתעביד אפר כדין עד דיתכנש ויסתלק מתמן מסאב לכולהו. <וכיון שנעשית אפר אז מטרם שתאסף ותעלה משם מטמאה לכולם>. כד"א וכבס האוסף את אפר הפרה את בגדיו וטמא. <כמו שאמר הכתוב "וכבס האוסף את אפר הפרה את בגדיו וטמא">. אפר מאי

טעמא. <"אפר" מה הטעם>. כד"א ועשותם רשעים כי יהיו אפר. <כמו שנאמר "ועשותם רשעים כי יהיו אפר" (מלאכי ג כא)>. וכיון דאתיהב על האי אפר מים כדין איהו טהור מטמא. <וכיון שניתן על אפר זה מים אז הוא טהור מטמא>. ורזא דמלה מי חטאת מאי חטאת. <וסוד הכתוב "מי חטאת" מהו חטאת>. כמה דאת אמר לפתח חטאת רובץ. <כמו שנאמר "לפתח חטאת רובץ">. ובגין דאיהו חטאת ודאי. <וכיון שהיא חטאת ודאי רובץ>. בקדמיתא כתיב והוציא אותה אל מחוץ למחנה ובגין כך אתיהבא לסגן ולא לכהנא רבא ודא הוא טהור מטמא. <בתחילה כתוב "והוציא אותה אל מחוץ למחנה" משום זה ניתנה עשיתה לסגן ולא לכהן גדול וזו היא טהור מטמא>. בקדמיתא טמא והשתא טהור. <מתחילה טמא ועתה טהור>. וכל סטר רוח מסאבא כיון דחמי דא עריק ולא יתיב בההוא דוכתא. <וכל צד רוח הטומאה כיון שרואה זה הוא בורח ואינו יושב במקום זה>. מי חטאת ודאי מי נדה כולהו מסאבו. <"מי חטאת" ודאי מי נדה הכל טומאה>. ועל דא שלטא רוח קדשא ורוח מסאבא אתכפייא ולא שלטא כלל. <ועל כן שולט רוח הקודש ורוח הטומאה נכנע ואינו שולט כלל>. ודא הוא דינא דרוח מסאבא מחוץ למחנה בגין דאיהו רוח מסאבא. <ודין זה שנעשה ברוח הטומאה הוא מחוץ למחנה משום שהיא רוח הטומאה>. וכתיב והיה מחניך קדוש. <וכתוב "והיה מחניך קדוש">. והנה כשמזה על הטמא בורחת ממנו הטומאה בראות הדין הנעשה בפרה סוררה ורוח טהרה שורה עליו ומטהרתו. וטעם ויקח אזוב וטבל במים כבר פירשתי כי האזוב רמז לשכינה:

והיתה להם לחקת עולם ומזה מי הנדה יכבס בגדיו וגו'. רז"ל אמרו כי המזה טהור ומזה שהוזכר הנה ר"ל נוגע וטעם היות הנוגע טמא אמרו רז"ל כי לא נגלה רק למשה רבינו ע"ה:

ויבואו בני ישראל וגו' ותמת שם מרים ותקבר שם. כבר ידעת כי משה ואהרן ומרים מתו בנשיקה ומיתתם היתה על ידי שכינה כמו שפירשתי וזה רמוז במלת שם שפירשתי בויתיצב עמו שם. ומשם יפרד. וכן באהרן כתיב וימת אהרן שם בראש ההר. ובמשה וימת שם משה. ואולי כי לזה רמז שמה קברו את אברהם וכו'. ואמרו רז"ל למה נסמכה פרשת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת וסוד הענין ארמוז בעגלה ערופה וגם בענין פעור בגזירת השם. וטעם אל מקום הרע הזה ידוע מדברינו בסוד המדבר כי הוא מקום מדת הדין קשה וזהו לא מקום זרע וגו':

וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים וגו'. כוונת משה רבינו ע"ה בהכותו פעמים כדי להמשיך הברכה לתפארת ומשם לשכינה. ובענין החטא כתב הרמב"ן ז"ל

החטא במשה ואהרן איננו מתפרסם בכתוב אבל הענין סוד גדול מסתרי התורה כי בראשונה אמר הנני עומד לפניך שם על הצור כי שמו הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד יי' האש האוכלת בראש ההר ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת אבל בכאן לא פירש לו כן והסכימו שניהם להכות בצור בשם י"י פעמים והנה זה חטא ועל כן אמר לא האמנתם בי לשום אמנה בשמי ובאמונה יעשה הנס ונאמר מריתם פי כי מרו את רוח קדשו הנקראת בכל מקום פי ולכך אמר מעלתם בי ואין מעילה אלא שקור וכן החטא מפורש מוזכר בכתובים. וכן אמר המשורר ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעיינו מים (תהלים קיד ח'). וכן תוכל להתבונן זה מתפלת משה רבינו ע"ה שאמר יי' אלהים אתה החלות וגו' שהתחנן לשם הנכבד יתברך שימחול לו עכ"ד הרב ז"ל. והנני מוסיף לך ביאור על רמיזותיו דע כי הצור רמז לעטרה ובהיות השם הגדול עליו הוא ייחוד דו פרצופין ולא היה צריך להכות אלא פעם אחת רמז שהשתים אחד כי כח העטרה בא מן התפארת ויש כח ויכולת בעטרה להוציא מים והם לא עשו כן אלא הכו פעמים אחד כנגד העטרה ואחד כנגד התפארת שיתן כח בעטרה ויעשה הנס וזה היה חטאם שלא נתנו כח באמונה לעשות הנס. והנה עונשם שלא נכנסו לארץ מדה כנגד מדה. ובספר הזוהר (שלח קנ"ז א) תא חזי משה הוה שמשא ובעא לאעלא לארעא. <תרגום - בוא וראה משה היה בחינת השמש ורצה להכנס לארץ>. אמר ליה קב"ה משה כד אתי נהירא אתכליל סיהרא בגויה. <אמר לו הקב"ה משה כשבא אור השמש הרי נכללה הלבנה בתוכו>. השתא דאנת שמשא היך יקומון שמשא וסיהרא כחדא. <עתה כשאתה הוא השמש איך יעמדו השמש והירח יחד>:

וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וגו'. כבר ידעת טעם סמיכות זה הפסוק למיתת אהרן כי במות אהרן נסתלקו ענני כבוד זהו ויראו כל העדה ואמרו רז"ל אל תקרי ויראו אלא ויראו. ובספר הזוהר [וילך רפ"ג ב'] אמר משה אהרן ומרים בזכותהון יהב להון קב"ה מתנן עילאין. <תרגום - משה אהרן ומרים בזכותם נתן להם הקב"ה מתנות עליונות>. כל יומוי דאהרן לא אעדו ענני יקר מישראל. <כל ימיו של אהרן לא סרו ענני כבוד מישראל>. והא אוקמוה בגין דאהרן דרועא חדא דישראל הוה. <והרי העמדנו משום שאהרן זרוע אחת של ישראל היה>. והיינו דכתיב כי בא ישראל דרך האתרים כבר נש דאזיל בלא דרועא וסמיך גרמיה לכל אתר. <היינו שכתוב "כי בא ישראל דרך האתרים" כאדם ההולך בלא זרוע וסומך עצמו לכל מקום>. וכדין וילחם בישראל בגין דהוו בלא דרועא ימינא. <ואז "וילחם בישראל וישב ממנו שבי" משום שהיו בלי זרוע ימין>. ועל דא איצטריכו ישראל למדר נדר הה"ד וידר ישראל נדר

וגו'. <ועל כן הצטרכו ישראל לנדור נדר כמו שכתוב "וידר ישראל נדר">. עשה מלת אתרים מלשון ארמי מקומות:

וידר ישראל נדר לאמר אם נתן תתן את העם הזה וגו'. בעבור כי מדת הדין היא הלוחמת מלחמות ישראל נתנו לה את חלקה בחרם כראוי לה כמה שרמזנו טעם למה היתה יריחו חרם ועוד מפני שהיתה תחלה לכבוש הארץ רצה הקדוש ברוך הוא שלא תהיה מדת הדין מתוחה כנגדם והבן גם כן למה הוצרך יהושע למרגלים אחרי שחומת העיר היתה עתידה ליפול מאיליה כי על ידיהם נסתלקת זוהמת המרגלים. וטעם ביאתם בבית האשה הזונה ושמה רחב כד"א ורחבה ונסבה (יחזקאל מא ז) וסוד תקות חוט השני (יהושע ב׳:י״ח חי') והבן כל זה וזהו שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאם יי' (ירמיה לא טז). רוצה לומר כי המדה הנקראת אחרית דבקה בקו האמצעי על ידי תקות חוט השני. ותקוה הוא מלשון קו ועל כן אמר בבנין ירושלם וקו ינטה על ירושלם (זכריה א טז) הפך נטה קו לא השיב ידו מבלע (איכה ב ח') רמז לקו האמצעי המשפיע לירושלים של מעלה. וטעם היות נקרא תפארת ישראל קו. אמרו קצת המקובלים הטעם כי חשבון הג' נעלמים שיש בשם הגדול עם הכ"ו שהוא חשבון הנגלה יעלה בגימטריא ק"ו כי כשתחשוב נעלם ה"ה במלוי יו"ד יהיה נעלם כל השם ל"ו ואם תחשוב נעלם הה"א במלוי ה"א יהיה נעלם כל השם כ"ו כחשבון הנגלה. ואם תחשוב נעלם הה"א במלוי א' יהיה נעלם כל השם י"ח. וכשתצרף כל הג' נעלמים ל"ו וכ"ו וי"ח יעלו כלם לחשבון פ' והנגלה בעצמו כ"ו נמצא שעולה בין הכל ק"ו:

וישלח יי' בעם את הנחשים השרפים וגו'. כבר בארנו כי השם יתברך מנהיג עולמו על ידי מדותיו ומדת הדין היא הנפרעת מן החטאים הרמוזה בנחש ועל כן נדונו בנחשים השרפים:

ויאמר יי' אל משה עשה לך שרף. כתב הרב הגדול ז"ל והנראה בעיני בסוד הדבר הוא כי מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס תסיר הנזק במזיק ותרפא החלי במחליא כמו שהזכירו בויורהו יי' עץ וכן במלח אלישע במים וידוע בכל בעלי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם דמות המזיק או הכלב וימותו כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר מזה במסכת יומא וכן ישמרו הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך שלא יזכירו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם. וכבר הזכירו דבר זה מנוסה מפלאות התולדת כי נשוך הכלב השוטה אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי הכלבים ואם תעביר המים במטלית ותסננם לא

תמצא בהם שום רושם כלל וכשתחזירם לכלי זכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מבוארים וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש. וכשיהיה כל זה כך ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל וצוה הקדוש ברוך הוא למשה לעשות להם דמות שרף הוא הממית וידוע כי הנחשים הם אדומי עינים רחבי הראש שגופן כעין הנחשת בצוארם ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שורף ואם יעשנו מדבר אחר היה דמות נחש ולא דמות שרף. והכלל כי צוהו השם יתברך שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו וכשהיה האדם מביט בכוונה אל הנחש נחשת שהוא כעין המזיק היה חי להודיעם כי השם יתברך ממית ומחיה. אלה דברי הרב ז"ל ונכונים הם לפי הפשט. אמנם נראה בעיני שיש בזה סוד נשגב וכבר רמזוהו אמרו ז"ל בספר הזוהר [אדרא רבא ק"ל ב'] ותאנא כד הוה רב המנונא סבא בעי לצלאה צלותיה אמר לבעל החוטם אני מבקש לבעל החוטם אני מתחנן והיינו רזא דכתיב ותהלתי אחתם לך. וזה המאמר הוא דומה למאמר רז"ל עמוד מכסא רחמים ושב על כסא דין או להפך לפי צורך השעה. והנה ישראל שבסבת חטאם מדת הדין חלתה בהם היו צריכין לשוב אליה שלא תכלה אותם כרגע ולעולם בהמשכת הכל וייחוד הבנין כמו שרמזתי עוד ועל כן כשהיו ישראל מסתכלים שם היו מתעוררים ונזכרים מחטאם ושבים בתשובה ומכוונים באותה המדה שפגעה בהם ובה היו מתרפאין כענין ימחץ וידיו תרפינה (איוב ה':י"ח חי'). והנה היה הנחש הזה דומה במקצת לכלי בית המקדש. והבן כל זה:

אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה באר חפרוה שרים וגו'. כבר ידעת כי מלת באר רומזת לכנסת ישראל בפסוק והאבן גדולה על פי הבאר ורמז כאן להעלותה בשם הגדול יתברך וזהו אמרו את השירה הזאת וידעת פירוש מלת זאת. ובעבור שלא אמר כאן את השירה הזאת ליי' כמו שאמר בשירת משה שרמז שם להעלותה בשם המיוחד על כן אמר עלי באר ענו לה כלומר שתתעלה למעלה ואמר כי הבאר הנזכרת חפרוה שרים והרמז לזרועות עולם. כרוה נדיבי העם הרמז לג' אבות העליונים ולשון כרוה כדי לקבל השפע והברכה הנאצל עליה דרך צדיק יסוד עולם המקבל מן הנצחים שהם השוקים העליונים זהו במחוקק במשענותם. וכבר ידעת כי המחוקק רומז לצדיק שנאמר ומחוקק מבין רגליו ובמשענותם רמז לנצח והוד והנה שסדר הכל מלמעלה למטה ואח"כ סדר הכל מלמטה למעלה באמרו וממדבר מתנה וממתנה נחליאל. ובספר הבהיר מנלן דכל מדה ומדה מאלה השבעה איקרי נחל דכתיב וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל. וכולן הששה הולכין על דרך אחד אל הים ומאי ניהו אותו

דרך אחד מכריע בנתים דכתיב לפניו ילך דבר (חבקוק ג ה') וכולן הולכין לאותו צינור ומאותו צינור אל הים והיינו דכתיב וממתנה נחליאל ממקום שנתן דהיינו המוח נחליאל ומנחליאל במות דמתרגמינן רמתא ומאי רמתא סגול"ה שאחר הזרקא. ומבמות הגיא אשר הוא מזומן ומאי הוא אותו אשר בשדה מואב אל תקרי מואב אלא מאב אותו אב שנאמר עליו עקב אשר שמע אברהם בקולי ומאי הוא אותו השדה אותו שהוא בראש הפסגה וגם נשקפה על פני הישימון ומתרגמינן שמייא ועל אותו צנור נאמר מעיין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון (שה"ש ד טו) ומאי ניהו לבנון הוי אומר זה חכמה:

ספר הזוהר [וילך רפ"ו א'] אמר ר' אלעזר זמינין אינון ישראל למימר שירתא מתתא לעילא ומעילא לתתא ולקשרא קשרא דמהימנומא. <תרגום - אמר רבי אלעזר עתידים הם ישראל לומר שירה ממטה למעלה וממעלה למטה ולקשור קשר של אמונה>. דכתיב אז ישיר אז שר לא נאמר אלא ישיר את השירה הזאת מתתא לעילא. <שכתוב "אז ישיר" אז שר לא נאמר אלא "ישיר את השירה הזאת" מלמטה למעלה>. עלי באר ענו לה סק לאתריך לאתחברא בבעליך דהא עד השתא בגלותא אשתכחת עמנא. <"עלי באר ענו לה" עלי למקומך להתחבר בבעלך שעד עתה בגלות נמצאת עמנו>. באר חפרוה שרים דאולידו לה אבא ואמא הא לעילא. <"באר חפרוה שרים" שהולידו אותה אבא ואמא זה מלמעלה>. כרוה נדיבי העם אילין אבהן דאקרון נדיבי עמים. <"כרוה נדיבי העם" אלו הם האבות שנקראים נדיבי עמים>. כרוה אתר לאזדווגא מלכא בברכאן. <"כרוה" שהאבות כרו מקום שידווג המלך בברכות>. ובמה. <ובמה>. הוא זווגא. <הוא ע"י זווג>. במחוקק דא הוא יסוד. <"במחוקק" זה יסוד>. במשענותם דא נצח והוד הא מלעילא לתתא. <"במשענותם" זה נצח והוד עד כאן מלמעלה למטה>. וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. <ממדבר עולה למתנה וממתנה עולה לנחילאל ונחליאל במות>. הא קשרא שלימתא קשרא דמהימנותא קשרא קיימא דכלא ביה. <זהו הקשר השלם קשר של אמונה קשר שקיום הכל בו>. בההוא זמנא כתיב והיה יי' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. <בעת ההיא כתוב "והיה יי' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו אחד" (זכריה יד ט)>:

בלק

וירא בלק בן צפור. ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה וגו'. אמרו רז"ל בספרי [גם בזוהר שמות כ"א ב'] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באומות העולם קם ומאי ניהו בלעם. אבל יש הפרש בין נבואת משה לנבואת בלעם. משה לא היה יודע מה מדבר

עמו ובלעם היה יודע שנאמר נאם שומע אמרי אל. משה לא היה יודע מתי מדבר עמו ובלעם היה יודע שנאמר יודע דעת עליון. משה לא היה מדבר עמו אלא מעומד שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. ובלעם כשהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עינים. משל לטבחו של מלך יודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שלחנו. וכתב הרב הגדול ז"ל בפירוש המאמר הזה וזה לשונו כבר הודיע אותנו מעלת משה רבינו ע"ה בשני מקומות בפסוק וארא אל אברהם ובפסוק אם יהיה נביאכם וגו' לא כן עבדי משה וגו' אבל עתה לא דבר על משה שידע הוא את השם כענין שנאמר הודיעני נא את דרכיך ואדעך שלא אמר הכתוב אשר ידע את יי' פנים אל פנים אבל אמר אשר ידעו כי ידבר על ביאור הנבואה. יאמר כי למשה רבינו ע"ה תהיה מבוארת כמדבר אל חברו פנים בפנים שמודיעו דבריו וכוונתו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו וכוונתו באמירה ובהכרת רצונו בפניו. ואמרו כי לבלעם היה זה בעת שנבא לכבוד ישראל שעמד על דברי השם ועל רצונו וחפצו בכל הענין העתיד לבא על ישראל ואעפ"כ יש הפרש בין נבואת משה לנבואת בלעם כי משה לא היה יודע מה מדבר עמו ובאיזו מצוה יצונו אבל היה מוכן בכל עת לדבור והיה הקב"ה מצוה אותו כפי הרצון לפניו. אבל בלעם היה מכוין ומחשב בדבר אשר חפץ והולך ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה יי' לקראתו כאשר הוא מפורש בכאן ויודע שאם יחול עליו בענין ההוא אשר חשב ידבר עמו ולא מדבר אחר. ומשה לא היה יודע מתי מדבר עמו כי לא היה לו עת קבוע לדבור אבל בכל עת שיחפוץ משה ויכוין לדבור היה מדבר עמו כמו עמדו ואשמעה מה יצוה יי' לכם. וכן בכל עת שיהיה הרצון לפניו יתברך יקראנו מאהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו אבל בלעם היה מכוין את השעה שיהיה לו הדבור בה ולא תנוח עליו הרוח אלא באותה שעה אולי היא השעה אשר יזכירו רז"ל בברכות וסנהדרין שהיה מקלל בה ובה היה חל עליו הרוח ולא בעת אחרת לעולם. וכן ענין העמידה מעלה במשה והנפילה בבלעם פחיתות שלא יסבול נבואה כענין שנאמר אם יוספים אנחנו לשמוע את קול יי' אלהינו עוד ומתנו קרב אתה ושמע. ואמרו משל לטבחו של מלך על המדה הראשונה וכוונתם בזה לומר שהטבח יודע בהוצאת השולחן של מלך והשר שלו שהוא נאמן בכל ביתו ועומד בסודו לא ידע בהוצאת השלחן והמשל הזה יורה שדעת חכמים ז"ל לומר שהיה בלעם יודע בעצמו אחרי כוונתו שהשי"ת יאמר לו מה אקוב לא קבה אל וכל הענין ואח"כ ישמע הדבור במלות ההם אשר חשב בלבו ועתה בשביל ישראל ישמע בהם גם הדיבור ולפיכך היה מתפאר בעצמו עתה לומר נאם שומע אמרי אל. וראיתי הענין הזה שנוי שאמרוהו בסגנון אחר באגדה של במדבר רבה ואין לי להאריך והכלל כי כוונתם לומר כי נבואת בלעם

לומר שלא יהיה פתחון פה לאומות העולם לומר אילו היה לנו נביאים היינו עובדים להקב"ה. אבל מדרגת נבואתו למטה משאר הנביאים שהיה במחזה שדי כמו שביארתי וכן אמר בויקרא רבה אין הקב"ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בחצי דיבור כד"א ויקר אלהים אל בלעם אבל לנביאי ישראל בדבור שלם ויקרא אל משה. וחצי הדבור תבין ענינו ממה שכתבנו למעלה. והנה כולל נבואתו בפעם הזאת שאין השם חפץ בקללתינו וכי אנו עם לבדד חלק יי' ועמו לא נתערב בגוים ולא נחשב בעמים ואחריתנו טובה בדרך ישר עכ"ל הרב ז"ל. ומן הנראה בעיני עוד בסוד הענין רמזנוהו במקום אחר על פעולות הנאצלות מזרועות עולם כי ממדת הדין של מעלה עזה יבאו כשפים ומעשה שדים ובכלל הענינים הנקראים שם בטומאה והנה בלעם היה מתנהג במדה ההיא זהו שנאמר וקסמים בידם. ואמרו רז"ל בספר הזוהר [במדבר קי"ט א] מה אקוב לא קבה אל תא חזי כגוונא דאית לעילא אית לתתא אית ימינא ואית שמאלא. <תרגום - "מה אקוב לא קבה אל" בוא וראה כעין שיש למעלה יש למטה יש ימין ויש שמאל>. ישראל ושאר עמין ישראל לימינא בקדושא דמלכא קדישא. שאר עממין לשמאלא לסטרא דרוח מסאבא. <יש ישראל ושאר עמים ישראל נאחזים בימין בקדושת המלך הקדוש ושאר עמים נאחזים בשמאל בצד הרוח הטומאה>. וכולהו לתתא מכלהו דרגין לשמאלא. <וכולו למטה מכל המדרגות של השמאל>. וכולהו דרגין אחידין דא לדא עד דתליאן מן רישא. <וכל המדרגות אחוזות זו בזו מלמטה עד שתלויות בראש של השמאל דהיינו במלכות>. וכגוונא דרישא נטיל בההוא גוונא נטיל שמאלא דאיהו תתאה. <ובאותו אופן שהראש נוסע למעלה כמו כן נוסע גם כן השמאל שהוא למטה>. מאי טעמא. <מהו הטעם>. בגין דאחיד ביה. <משום שאחוז בו>. ובגין כך שאר עממין בההוא סטרא מסאבא דלהון הכי אתדברו. <ומשום זה שאר העמים באותו אופן צד הטומאה שלהם כך הם מונהגים>. ובלעם הוה אשתמש בכולהו כתרין תתאין והוא הוה חמי דהאי תתאה דאיהו זנבא לא יכיל לאתדברא אלא ברישא. <ובלעם היה משתמש בכל המדרגות התחתונות והוא היה מסתכל במדרגה התחתונה שהיא הזנב שאינה יכולה להתנהג אלא על ידי הראש>. בגיני כך אמר מה אקוב לא קבה אל דאיהו רישא. <משום זה אמר מה אקוב לא קבה אל שהוא הראש>. בגין דאיהו רישא עילאה לא אשתכח בדינא באינון יומין. <משום שאותו ראש העליון אינו נמצא בדין באלו הימים>. ואע"ג דהא אוקימנא האי מלכותא קדישא נטיל שמא כגוונא דכולא והאי טב וחסד דהאי עלמא. <ואף על פי שהשם אל העמדנוהו שהוא חסד עליון הרי מלכות הקדושה לוקחת שם הזה כעין של הכל והיא טוב וחסד בעולם>. ובגיני כך איקרי אל אלא דאיהו זועם בכל יום דאשתכח ביה דינא.

<ומשום זה נקראת אל אלא שהוא זועם בכל יום שמצוי בו דין>. ותא חזי אל שדי הא אוקימנא בצדקה דעלמא דביה סיפוקא דעילא ואיהו אמר לעולם די. <ובוא וראה "אל שדי" העמדנו שהוא צדקה בעולם שבו ספוק שלמעלה והוא אמר לעולם די>. האי אל הוא דאזדווג בהדי ובגיני כך אל שדי אל דשדי. <כי אל זה שהוא מלכות נזדווגה עמו שדי משום זה נקרא אל שדי דהיינו אל דשדי>. ועל דא מה אקב לא קבה אל. <ועל כן "מה אקוב לא קבה אל">. ובגיני כך כגוונא דאתער רישא הכי ודאי אתער תתאה. <ומשום זה כמו שמתעורר הראש שהוא המלכות כך מתעורר הזנב דהיינו רוח הטומאה>. פתח ר' אלעזר ואמר קולה כנחש ילך השתא בהאי גוונא ישראל בגלותא איהי ודאי אזלא כנחש. <פתח רבי אלעזר ואמר "קולה כנחש ילך" (ירמיה מו כב) כי עתה שישראל הם בגלות ודאי שהמלכות הולכת כנחש>. חויא כד איהו בדינא כפיף רישא לעפרא וסליק זנבא כדין זנבא שליט ומחי רישא דאכפפיה לתתא. <הנחש שהוא בדין כופף ראשו לעפר ומעלה זנבו ואז הזנב שולט ומכה ראשו שנתכופף למטה>. ועם כל דא מאן דמדבר ליה לזנבא ומאן נטיל ליה. <ועם כל זה מי מנהיג את הזנב ומי מסיע לו>. האי רישא. <אותו הראש>. אעפ"י דאיהו כפיף לעפרא הוה מדבר ליה למטלטלי. <אף על פי שהוא כפוף לעפר הוא מנהיג מסעותיו>. בגין דא. <משום זה "קולה כנחש ילך">. השתא שאר עמין דאינון אחידאן בזנבא סלקין לעילא ושלטין ומחיין ורישיה כפיף לעפרא כד"א נפלה ולא תוסיף קום. <עתה שאר העמים שהם נאחזים בזנב עולים למעלה ושולטים ומכים והראש כפוף לעפר כמו שאמר הכתוב "נפלה לא תוסיף קום" (עמוס ה ב')>. ועם כל דא האי רישא מדבר לזנבא ונטיר ליה כמה דאת אמר שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי. <ועם כל זה הראש מנהיג את הזנב ושומר אותו כמו שאמר הכתוב "שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי" (שה"ש א ו')>. אילין שאר עמין דאינון זנבא. <שהם שאר העמים שהם הזנב>. אתא ר' יהודה ונשיק ידוי אמר אלמלי לא שאילנא מלה דעלמא אלא דשאילנא דא ורווחנא ליה די לי. <בא רבי יהודה ונשק ידיו אמר אם לא הייתי שואל דבר בעולם אלא מה ששאלתי זה והרווחתי אותו די לי>. דהשתא ידענא שאר עמין ושולטנותא דלהון והיך מתברכאן. <כי עתה ידעתי בחינת שאר עמים ואיך מתנהגת השליטה שלהם ואיך מתברכים>. זכאה חולקייהו דישראל דעלייהו כתיב כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. <אשרי חלקם של ישראל שעליהם כתוב "כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו" (תהלים קלה ד')>. הנה רמז כאן בביאור כי דבקות אומות העולם במקום הפחד והגבורה ופעולותיהם והנהגתם מרוח מסאבא. גם רמז כי הכחות של מעלה אדוקות זו בזו ומקבלין זה מזה עד עלת העילות יתברך המשפיע להם וכפי

רצונו כך היא פעולתם וכשראה בלעם כי אין פעולה למדת הדין בלתי רצון המושל עליהם אמר מה אקוב לא קבה אל כמאמר רז"ל כי לא נמצאו בדין באותם הימים זהו שנאמר עמי זכור נא מה יעץ וכו' (מיכה ו ה') שאלמלא כעס הקב"ה באותן הימים לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט זהו לא זעם יי' והבן כי המשיל כנסת ישראל של מעלה בעודה בגלות לנחש כשהראש כפוף והזנב למעלה כן כחות הטומאה שולטין בה והולכת קדורנית כד"א ישליו אוהלים לשודדים וגו' (איוב יב ו) השודדים הם כחות הטומאה השלוים באהל הידוע זהו ובטוחות למרגיזי אל (שם) מרגיזי אל ודאי כי הם מקטרגים לאשר הביא אלוה בידו. כבר ידעת כי אומה הרשעה הזאת נמשלת לחזיר שנאמר יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ יד). ואמרו רז"ל כי החזיר לעולם מראה ידיו ואומר ראו שאני טהור זהו לאשר הביא אלוה בידו (איוב יב ו) וזה נאמר על סמאל הרשע והכת שלו על זה רמז שלמה המלך מעיין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע (משלי כה כו) כשהצדיק מט ונאסף לפני הרשע אז המעיין היוצא מבית השי"ת מלא רפש וטיט היון הרחמן יצילנו מאותו עונש:

ובספר הזוהר [במדבר קי"ח ע"א] אמרו רבותינו ז"ל ר' יהודה הוה שכיח קמיה דר' שמעון א"ל ישראל ממאן אתר מתברכאן. <תרגום - רבי יהודה היה מצוי לפני רבי שמעון אמר לו ישראל מאיזה מקום הם מתברכים>. אמר ליה ווי לעלמא דלא משגחין ולא מסתכלין בני נשא ביקרא דמלכא עילאה. <אמר לו אוי לעולם שאינם משגיחים ובני אדם אינם מסתכלים בכבוד מלך העליון>. תא חזי בשעתא דאשתכחון ישראל זכאין קמיה קב"ה והוו עלמין שלימין כחדא אילנא עילאה קדישא דמזונא דכולא ביה. <בוא וראה בשעה שישראל נמצאים זכאים לפני הקב"ה היו העולמות שלימים כאילן אחד עליון קדוש שבו מזון הכל>. הוה מתברך מאתר דכל ברכאן כנישין ביה וביה אתנטע ואשתילו שורשוי. <והוא היה מתברך ממקום שכל הברכות מקובצים שם ובו הוא נטוע והושתלו שורשיו>. וישראל לתתא הוו מתברכאן ואשתילו שורשוי מאתר דכל אינון ברכאן נפקין ביה ולא מתעכבי למיפק. <וישראל למטה היו מתברכים ושתלו שורשיהם ממקום שכל אלו הברכות יוצאות בו ואינן מתעכבות לצאת>. הה"ד יברכך יי' מציון וכתיב כטל חרמון שיורד על הררי ציון וגו'. <זה שכתוב "יברכך יי' מציון" (תהלים קלד) וכתוב "כטל חרמון שירד על הררי ציון" (תהילים קל"ג:ג')>. ודא הוא נהירו דעלמא דכתיב מציון מכלל יופי אלהים הופיע. <וזה הוא אור של העולם שכתוב "מציון מכלל יופי אלהים הופיע" (תהילים נ':ב')>. הופיע נהיר כד"א הופיע מהר פארן. <הופיע פירושו מאיר כמו שכתוב "הופיע מהר פארן">. ודא נהירו דכולא עלמין. <וכשמאיר

הוא מאיר לכל העולמות>. וכד הוא איתער כולא הוה בחביבותא כולא הוה ברחימותא כולא הוה בשלימו. <וכשהאור הזה מתעורר הכל הוא בחביבות הכל הוא באהבה הכל הוא בשלמות>. כדין שלמא דכולא שלמא דעילאי ותתאי. <אז שלום בכל שלום למעלה ולמטה>. הה"ד יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך. <זה שכתוב "יהי שלום בחילך שלוה בארמונותיך" (תהילים קכ"ב:ז")>. והבן שהזכיר כאן שלשה דברים זו למעלה מזו והברכה נשפעת מזו לזו. הראשונה נקראת אתר דכל ברכאן כנישין ביה ורמז בו על הספירה הראשונה מעיין הברכה והקדושה. כי שם הברכה מצויה בלי הפסק. ואח"כ הזכיר אילנא עילאה קדישא דמזונא דכלא ביה והרמז למדת רחמים מפני שהמדה ההיא היא גוף האילן ועיקרו שואבת מן הספירה הראשונה כמו שרמזנו ואמר בו קדישא דכתיב והיה מחניך קדוש. והשלישי הוא אמר דכל ברכאן נפקין ביה והרמז בו לשכינה ואמר בו נפקין ביה כי שם מתערב הכל שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז') ובאחדות אלו הכחות כלם ישראל מקבלין ברכה שאינה פוסקת שנאמר יברכך יי' מציון (תהלים קלד'). וכתיב כי שם צוה יי' את הברכה (תהילים קל"ג:ג"). וידעת כי ציון רמז לרחמים וירושלם למדת הדין זהו שלום יהי שלום בחילך שהשלום יהיה מחובר בחיל אז יהיה שלוה בארמנותיך (תהילים קכ"ב:ז") והכוונה היא כי ישראל דביקותם במדת רחמים ובשכינה כד"א אשרי העם שככה לך אשרי העם שיי' אלהיו (תהילים קמ"ד:ט"ו') מהו שככה כד"א וחמת המלך שככה (אסתר ז י') שכיך מרוגזא. דבר אחר שכיך ברוגזא הה"ד ואם כבה את עושה לי. אשרי העם שיי' אלהיו רחמי דרחמי וזהו שנאמר כי חלק יי' עמו וכבר הזכרתי זה. וכבר העירותיך בפרשת ואלה המלכים על שם בלעם ומשם משכיל:

וטעם לינו פה הלילה כי לא נדבר עמו ביום כמשה רבינו ע"ה על כן תמצא כתוב בענייניו שם אלהים ויבא אלהים אל בלעם רק בעת ברכת ישראל שהזכיר השם המיוחד ואיספקלריאה המאירה כי משם יבורכו ישראל כאשר רמזתי:

ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו וגו'. באברהם כתיב ויחבוש את חמורו ובבלעם כתיב אתונו כל אחד לפי מדתו ובמדרש רות אמרו ז"ל אלהים אחרים דא חמור ואתון כיוונו לחמורו של אברהם ואתונו של בלעם. וכבר פירשתיו. ומכאן תבין מאמר רבותינו ז"ל שבא בלעם על אתונו:

ותרא האתון את מלאך יי' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו וגומר. בעבור כי ראיית המלאכים מן העטרה על כן וחרבו שלופה בידו. וכתב הרב הגדול ז"ל מלאכי השם השכלים הנבדלים לא יראו לחוש העינים כי אינו גוף נתפש במראה וכאשר יראו

לנביאים או לאנשי רוח הקדש כדניאל ישיגו אותן במראות הנפש המשכלת כאשר תגיע למעלת הנבואה או למדרגה שתחתיה אבל שיושגו לעיני בהמה אי אפשר על כן תוכל לפרש ותרא האתון כי הרגישה בדבר מפחיד אותה לעבור והוא המלאך אשר יצא לשטן לו כענין ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א טז) שיאמר על ההשגה לא על הראות וכאשר אירע לה הנס ושם לה השם יתברך הדבור אמרה לבלעם ההסכן הסכנתי לעשות לך כה אבל לא ידעה למה עשתה כן כי לאונסה נעשה בה כך ולפיכך לא אמרה לו הנה מלאך השם עומד לנגדי כי לא עלתה השגתה לדעת זה כלל ואם נאמר כי המלאכים הנראים בדמות אנושי כאשר הזכרתי בפרשת וירא יושגו אף לעיני הבהמות אם כן איך לא יראנו בלעם ולא הוכה בסנוירים אלא יתכן שהוסיף בהשגת עיניה מי שהוסיף בה השגת הדבור וראתה כאדם. ולא הזכיר בה הכתוב ויגל י"י את עיני האתון כאשר הזכיר באדוניה כי הענין כולו באתון נס גדול כבריאה חדשה בנבראים בין השמשות אינו נקרא גלוי עינים לבד אבל רבותינו ז"ל לא יזכירו בנסים רק פתיחת פיה. וטעם הנס הזה להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם להודיע כי השם יתברך פותח פי הנאלמים וכל שכן שיאלם כרצונו פי המדברים כי הכל בידו ולהזהירו שלא ילך אחרי נחש וקסם ויקללם בהם כי מנחש היה וקוסם עד כאן לשון הרב ז"ל. ואנו לא נוכל להכחיש דברים הנוראים הנראים לעין תמיד וגם רבותינו ז"ל אמרו מלאך המות בא לעיר כלבים צועקים. וטעם שבעת המזבחות כתב הרב הנזכר כי בלעם רצה לדבק אליו רצון מאת השם בקרבנות האלו ולכך העלה עולות מספר כולם ורצה שיתעסק בלק עצמו בהם ולכך אמר ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח זה שוחט וזה זורק עד כאן לשון הרב ז"ל. וזה טעם המזבחות בה"א הידיעה ותמצא כי האבות כלן לא הקריבו רק ז' מזבחות וזה הרשע מגודל רשעו ותאותו לקלל את ישראל נתכון להסכים לצייורו ומחשבתו כל הכחות כדי שיתקיים חפצו במה שירצה לעשות. וטעם ויקר כמו ויקרא וכבר פירשנו טעם חצי הדבור ונכתב בחסרון האל"ף כי לא תמצא ענינם בשלימות כי אם בחסרון. וכן יחזקאל הנביא ע"ה בראותו רוח סערה אמר וארא ולא אמר וארא כי כל נביאים שהבינו בסבה ההיא לא נאמר שראו ראייתם תשלום אלא בגירעון וזהו סוד ויוקים ואנשי כוזבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב (ד"ה א' ד כב) ונתפרש הפסוק הזה כתעלומות חכמה לכחות הטומאה המתפשטין בעולם:

וישם יי' דבר בפי בלעם וגו'. בשעת הברכה עלה האיש הזה להנבא במדת רחמים כמשה רבינו ע"ה ועל כן הזכיר השם המיוחד בברכת ישראל כי עד עתה הזכיר בו שם אלהים ובשם המיוחד יבורכו ישראל ועד עתה כשהיה שומע במדת הדין היה חושב למצא בהם

עילה בעון אשר חטאו כענין ויהפך להם לאויב (ישעיה סג י') ותבא להם רעה במדת הדין לא ינצלו ממנה וזה טעם וירא בלעם כי טוב בעיני יי' לברך את ישראל כי יי' צוה הטוב בברכה והמשכיל יבין ודווקא בשעת הברכה נתנבא ממדת רחמים אבל אח"כ חזר לקדמותו צריך לקסמים כשאר הקוסמים ועל כן קראו הכתוב בלעם הקוסם (יהושע יג כב):

וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו. דע כי בהיות בלעם הרשע מעלה נפשו בעליונים היה צריך לראות ולהסתכל במי שכוונתו עליו להרע או להטיב והיה מדביק וקושר מחשבתו למעלה והיה ממשיך כח עליון על מי שהיה מסתכל זהו שנאמר עליו אשר מחזה שדי יחזה נופל גלוי עינים כי גלוי עינים ממש היה צריך לו זהו ויקחהו שדה צופים שהיה צופה בהם כדי להמשיך עליהם כוונתו ומחשבתו הרעה. אבל יי' יתברך היודע ומבין כל הכוונות ראה רוע שיעור כוונתו ומחשבתו לקלל את ישראל והפכה לטובה שנאמר ויהפוך יי' אלהיך לך את הקללה לברכה. ותתבונן מכאן עד היכן מגיע כח המחשבה וההרהור אם לטב אם לרע. על כן אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני וכענין רבי יוחנן דלו לי גבינאי ונתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות כי בהיות החסיד הקדוש והטהור מדביק מחשבתו בעליונים כל דבר וענין שהיה חושב בו ומכיון עליו באותה שעה היה מתקיים מיד אם טוב אם רע ועל דרך סוד התפלה וסוד הקרבנות שהוא דבקות והתקרבות העליונים. אמנם טעם היות כח עין הרע נמצא יותר בתלמידי חכמים הוא לפי שכוונתם ומחשבתם בחכמה אחרונה והיא השופטת ומענשת ולפעמים נשמת הנענש נטלת ממנו על ידי כך:

וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם וגו'. כבר ביארנו כי כוונת בלעם היתה לטורדם במדת הדין וזהו אמרו מהררי קדם כי המקום ההוא נתיחד לכחות הטומאה וכן אמרו ז"ל במדרש רות (זוהר חדש פ"א ט"ב) ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה דהוה נהיר שפירו דלהון כנהירו עילאה. <תרגום - "ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה" שהיופי שלהם היה מאיר כאור עליון>. כיון דאולידו בנים נטיל לון קב"ה בטורא דחשוכא דאיקרון הררי קדם וכפית לון בשלשלאות דפרזלא. <כיון שהולידו בנים לקחם הקב"ה והכניסם בהרי חושך הנקראים הררי קדם וקשר אותם בשלשלאות של ברזל>. ואינון שלשלאין משקעין עד גו תהומא רבא ותמן אולפין חרשין לבני נשא. <ושלשלאות אלו מושקעות עד תוך התהום הגדולה ושם לומדים כישוף לבני אדם>. בלעם מתמן נטיל חרשוי ואוליף מינייהו מאינון טורין. <בלעם לקח משם כשפיו ולמד מהם בהרים האלו>. הה"ד מן ארם ינחני בלק מלך מואב

מהררי קדם. <זה שכתוב "מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם">. וטעם ובגוים לא יתחשב כטעם כי חלק יי' עמו וכבר פירשתי וזהו טעם תמות נפשי מות ישרים הם ישראל הנקראין ישורון. ואולי יהיה מלת ישרים כענין כי ישר דבר יי' וכל מעשהו באמונה (תהלים לג ד) והמשכיל יבין:

לא הביט און ביעקב וגו'. בזה הפסוק פירש טעם הענין כלו ואמר כי האון והעמל לא הביט ביעקב ופירש הטעם כי יי' אלהיו עמו הרומז לתפארת ישראל ותרועת מלך בו הרמז לשכינה ונקרא תרועה כענין אחותי רעייתי או תרועם בשבט ברזל (תהלים ב ט') ועל כן תרגם אנקלוס ושכינת מלכיהון ביניהון. וזהו כי לא נחש ביעקב וגו' והבן אומרו כעת יאמר ליעקב ולישראל וגו'. וזו היא אחת מן הראיות שהביאו רז"ל על כי מעלת הצדיקים לעולם הבא גדולה ממלאכי השרת וכן פסוק עין לא ראתה אלהים (ישעיה סד ג) מוכיח והעד חנוך בן ירד. ועוד הביאו רז"ל ראיה מן הפסוק שאמר אז תתענג על יי' (ישעיה נח יד) כבן המתחטא לפני אביו. ובבראשית רבא אמר רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון רבי מאיר אומר מי גדול השומר או הנשמר ממה דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך (תהלים צא יא) הוי אומר הנשמר גדול מן השומר. ורבי יהודה אומר מי גדול הנושא או הנשוא. ממה דכתיב על כפים ישאונך (שם) הוי אומר הנישא גדול מן הנושא. רבי שמעון אומר מי גדול המשלח או המשתלח וכו'. ובביאור אמרו רז"ל בחולין חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת. גם הרב ז"ל אמר על הפילסופין בלשון הזה ומדוע יתפארו על קבלותינו בעשותן הנפש דקה ולתאר אותה במלות וספורין מלאכיים כי לא ראינו יחוסה בחבוריהם רק לגלגל השכל או לבעלי העיון שלהם לכת המלאכים. ואנחנו על קבלה אמתית מאבות קדושים שלא הספיקו בילדי נכרים מעלים אותה ומדקדקים ענינה מאלה עד להרבה עד שאמרו רז"ל עליה דבר כאלו נוטה שלא נבראת אמרו בבראשית רבה עם המלך במלאכתו ישבו שם עם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ישבו נפשותיהן של צדיקים שבהן נמלך וברא את העולם וכו' עכ"ל. והאמת היא כי אין שר ומלאך שיגיע למעלת הצדיקים באותו העולם. ואולי תקשה על דבריהם ז"ל ממה שאמר הפסוק ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג ז') הרי שלא הבטיחו רק להיות מעלתו בין המלאכים הנקראים עומדים. דע כי רז"ל נתעוררו על זה בסוד סתרי תורה כי יש צדיקים גמורים צרורים בצרור החיים ואף כי הן באותו השלמות ואותה המעלה הקדוש ברוך הוא שם אותן להיות מגן וצנה על זה העולם וכשרואין ישראל בצער הקדוש ברוך הוא עושה להם מחילות תחת כסא הכבוד והצדיקים עומדים ומגינים עליהם לפני המקום והקדוש ברוך הוא אומר מאריה דאגדתא

ליהוי פרונקא מי שמתחנן על בני העולם הוא יעשה השליחות והקדוש ברוך עושה להם כנפים כמלאכי השרת ושטין על העולם לעשות נסים לישראל זהו ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה כמו שהמלאכים יורדין בזה העולם לעשות נסים לישראל ואחר כך חוזרים למקומן כענין אברהם ומנוח כן הצדיקים ג"כ ז"ל. וזהו מעלה יתרה על מעלתם להיותם קרובים למלכות ומבטלין הגזרות בשליחות הש"י כענין שנאמר צדיק מושל ביראת אלהים וזהו מהלכים בין העומדים כאדם ההולך ממקום למקום ואינו מתקיים במקום אחד כך הם באים למטה לבטל הגזרות ושבים למעלה בשליחות בוראם:

ונאם הגבר שתום העין. היה בעל מום כי ראוי היה לכך כענין ויתגודדו כמשפטם (מלכים א' חי כח) ולדעת רז"ל היה גם חגר ברגליו. אמרו סוטה בלעם חגר ברגלו אחד היה שנאמר וילך שפי. דרשו שפי מלשון בוקא דאטמא דשף מדוכתיה. ובספר הזוהר [פקודי רל"ז א'] אמר תא חזי אית מאן דעבד חרשין ולא אצלח בידוי דהא לעובדין אילין גבר מתקנא איצטריך. <תרגום - בוא וראה יש מי שעושה כשפים ואינו מצליח בידו כי לעבודות אלו צריך איש מתוקן>. תא חזי מבלעם דאיהו הוה מתקנא לאינון חרשין דיליה לאצלחא בידוי. <בוא וראה מבלעם שהוא היה מתוקן לאלו כשפים שלו להצליח בידו>. דכתיב ונאם הגבר שתום העין. <שכתוב "ונאם הגבר שתום העין">. כלא חד דחד עינא סתים תדיר וחיזו דעינוי לא הוה באורח מישור מומא הוה ביה בעינוי. <שתום העין וסתום העין הכל אחד כי עין אחת שלו היתה סתומה תמיד ומראה עינו לא היה בדרך ישר מום היה לו בעיניו>. וכבר רמזתי טעם זה הענין בפסוק מכשפה לא תחיה:

וישב ישראל בשטים וגו'. ותקראנה לעם וגו'. ויצמד ישראל וגו'. מדרש רות (זוהר חדש פ"א ט"ג) אין לך נשים מתעסקות בנחש וכשוף כבנות מואב מאי כתיב ועמד ישראל לבעל פעור ויאכל העם כיון דהוו אכלי מידי בחורשייהו מיד הוו סגדין לון לטעותהון. וכבר הזכרנו זה המאמר בפסוק מכשפה לא תחיה. ונראה מכוונתם כי לא היו שולטין עליהם רק על ידי כשפים. ואל תתמה איך יעבור אדם על דעת בוראו על ידי כשוף שהרי בביאור אמרו רבותינו ז"ל בעירובין ג' דברים מעבירים האדם על דעתו ועל דעת המקום רוח רעה ודקדוקי עניות והרשות וכשפים בכלל רוח רעה הם. וסוד הענין כי אין הבורא יתברך ויתעלה משנה סדר פעולות מדותיו בעבור האדם רק אם יהיה ראוי לכך כרבי חנינא שאמרו עליו שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה. ואולי תאמר אחרי שהיו כמו אנוסין למה נענשו ונ"ל להשיב כי לא היה להם להתערב עמהם לאכול מזבחיהם. והרב רבי אלעזר מוורמשא כתב כי אין חטא המכושף גדול כשאר החטאים ואם איננו כן יש לו סוד והמשכיל ידום כי אין להרהר אחר מדת הדין ועבודת פעור ידעת ממה שאמרו בו

רז"ל וכוונתם היתה בעבודה ההיא כנגד פערה פיה לבלי חק (ישעיה ה יד) ובעבודתה מתחזק בה רוח הטומאה ונמשכה על עובדיה על דרך הבא ליטמא פותחין לו. וכדי שלא תכלה אותם מדת הדין כהרף עין אמר משה הרגו איש את אנשיו כמו שעשה בעגל שנאמר הרגו איש את אחיו ואיש את רעהו וגו' והכל לרוות צמאונה ולסלקה מעליהם ראיה לדבר כי כשהרג פנחס זמרי נעצרה המגפה וזה טעם אמרו קח את כל ראשי העם והוקע אותם לי"י נגד השמש וישוב חרון אף ה' כי מדת הדין מתרצה בהם. וטעם ראשי העם לפי פשוטו לדון את החוטאים כתרגומו וכן אמרו רז"ל במדרש שיר השירים הושב להם בתי דינין. אבל על דרך האמת רמז לנו רמז גדול כי כשמדת הדין חלתה בעולם אינה מתרצה רק בטובים שבהם וכן אמרו רבותינו ז"ל במדרש שיר השירים כשישראל חוטאים אין הקב"ה נפרע אלא מגדוליהם שכן אמר הקב"ה למשה קח את כל ראשי העם והוקע אותם לי"י. משל למה הדבר דומה למלך שמרד עליו לגיון אמר המלך מה יש לי חשבון עם האסטרטיוטות שאין אפסונותיו כלום אלא דבר קל אלא אהדוף את הגדולים שהוא נוטל שלשים דינר בכל יום. ומכאן תבין סוד ז' בני שאול המוקעים בענין הגבעונים. מדרש רות (זוהר חדש ע"ח ט"א) אלימלך יכיל הוה למיקם ולאגנה על דריה זכאה הוה. <תרגום - אלימלך היה יכול לקום ולהגן על הדור כי צדיק היה>. בשעתא דאתער קודשא בריך הוא בדינא על עלמא אשגח ברישהון דעמא ובעא לחפיא על אלימלך. <בשעה שנתעורר הקב"ה על העולם בדין הביט בראשיהם של העם ורצה לכסות על אלימלך>. בקדמיתא מה כתיב וילך איש סתם ולא כתיב מאן הוא. <בתחילה מה כתוב איש סתם ולא כתוב מי הוא שרצה לכסות עליו>. מיד קם מקטרגא ואמר ושם האיש אלימלך דאתרשים איהו ואשתמודע הכא הוא וכל ביתיה. <מיד קם המקטרג ואמר ושם האיש אלימלך שהוא רשום ונודע הוא וכל בני ביתו>. מכאן אוליפנא דלית לך דיינא בכל דרא ודרא דלא אתרשים ואשתמודע לגבי עילאה. <מכאן למדתי שאין שופט דור ודור שלא יהיה רשום ונודע למעלה>. וכד איתער דינא על עלמא איהו איתדן בקדמיתא. <ובשעה שנתעורר דין על העולם הוא נדון בתחילה>. ובענין עגלה ערופה אבאר יותר בגזירת השם ודע כי השי"ת נתכוון לטובת ישראל באומרו והוקע אותם כי מאחר שמדת הדין נתמנית ליפרע מן הרשעים כביכול שאפילו הקדוש ברוך אינו יכול להחזירה עד שתעשה פעולתה כענין שאמר ירמיה ולא יוכל יי' עוד לשאת מפני רוע מעלליכם (ירמיה מד כב). ובביאור אמרו רז"ל בספר הזוהר [נשא קכ"ב א'] ענין זה בתר דשארי דינא תקיף חיליה מאן יעבר ליה מעלמא ויסלק ליה דהא כיון דשארי דינא לא איסתלק עד שישתלים. <תרגום - אחר שכבר שרה הדין נתחזק כחו מי יעבירו מן העולם

ויסלקו כי כבר שרה הדין אינו מסתלק עד שיושלם>. סימן לדבר לא תחסום שור בדישו וידעת כי השור רמז למדת הדין וכשהוא דש ומכלה העולם אין לחסום פיו. ועל כן יונה הנביא ע"ה לא פתח פיו בתפילה עד שהטילוהו בים וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בפסוק כי לא תהיה לנו פליטה מפני אבשלום (שמואל ב' טו יד) נטל בעל הכוס להדיח את כוסו וכו'. ובספרי אמרו ואפקוד עונה עליה כיון שאני פותח את הפנקס מיד אני גובה את הכל. ועוד אמרו במדרש שובה ישראל עד יי' אלהיך (הושע יד ב) אמר להן הקדוש ברוך הוא עשו תשובה עד שלא נשב למדת הדין ואינו יכול מה לעשות אלא עד שאני עומד במדת רחמים עשו תשובה ??אני מקבל אתכם. ומכאן תבין מאמרם כשהגזר דין של מעלה נחתם בדם שאינו נקרע לעולם רוצה לומר במדת הדין קשה. מדרש רות (זוהר חדש ע"ח ט"ב) אמר ר' אושעיא ומעין יוצא מבית יי' והשקה את נחל השטים באותו זמן עתיד הקדוש ברוך הוא לטהר את כל העולם כלו ומפני שנחל שטים מרבה ניאוף יצא מעיין מבית יי' לרפא אותו נחל:

פנחס

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו'. נכתב פינחס מלא ביו"ד כי היו"ד רמז לברית כאשר ידעת והנה פנחס קנא על שחטאו בברית לפיכך נתן לו היו"ד יתרה שנאמר בריתי היתה אתו (מלאכי ב ה'). ובספר הזוהר [פנחס רל"ו ב'] יו"ד דא איהו דברית. <תרגום - היו"ד היא סוד הברית דהיינו יסוד>. ועל דא כל מאן דנטיר ברית דא איהו אשתזיב לעילא ואשתזיב לתתא. <ועל זה כל מי ששומר הברית הזה הוא ניצול למעלה וניצול למטה>. מנא לן מפנחס. <מאיפה לנו זה מפנחס>. דהא בגין דקני על ברית דא אשתזיב מן דינא עילאה ומן דינא תתאה. <משום שקנא לברית הזה ניצול מדין שלמעלה ומדין שלמטה>. ובגין כך אתרשים יו"ד דא בגויה הה"ד פינחס בן אלעזר. <ומשום כך נרשמה יו"ד זו בתוכו דהיינו בשמו זה שכתוב "פינחס בן אלעזר">. ונראה לי בעבור שתפש אומנות אביו לכפר על ישראל על כן תמצא בדברי אליהו ז"ל אני כפרתן של ישראל וזהו אמרו בן אהרן הכהן. ואמר השיב את חמתי מלשון בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו) או יהיה כפשוטו ממש ויחסו לו יתעלה באמרו חמתי כי ממנו יניקתם וחילתם וידעת מאמר רבותינו ז"ל פנחס הוא אליהו גם תמצא מרבותינו ז"ל אומרים כי היה משבט גד ויש מהם אומרים מזרע רחל גם תמצא כי אליהו היה מיחס לעצמו פעם לזה ופעם לזה ובסוד העיבור יתיישב הכל. וזהו מאמרם במדרש רות (זוהר חדש פ"ד טור ג') אמר רבי אלעזר משמיה דרבי שמעון מי עלה שמים וירד דא אליהו דא פנחס אי בשביל שקנא להקב"ה

זה קנא דכתיב קנא קנאתי קנאתי בשטים וקנאתי הכא אמר לו הקדוש ברוך הוא עד מתי אתה מקנא לשמי:

לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל הודיע הקב"ה למשה שישלם שכר טוב לפנחס על אשר קנא לאלהיו ועל הצדקה אשר עשה עם ישראל לכפר עליהם ולא מתו כולם במגפה וצוהו שיודיע לישראל שהוא כהן לעולם וזה טעם לכן אמור שיגיד זה לישראל. ואמר הכתוב ברית כהנת עולם ואמר את בריתי שלום שיתן לו ברית עם השלום דבק בו. ובאהרן נאמר לכבוד ולתפארת ולכן אמר אשר קנא לאלהיו והמשכיל יבין עכ"ל ז"ל. ונראה כי כונת הרב ז"ל היתה כי פנחס זכה לברית ולצדק אמנם אהרן זכה לכבוד ולתפארת. אמנם לא הבנתי מלת שלום לפי כוונתו. ולכל הפירושים צריך לדקדק למה שדקדק הרב ז"ל במלת לאלהיו כי רמז אל הצדק המקנא להשי"ת בעוברי רצונו. וסוד המניין שמנו כאן ישראל רמזתיו במדבר סיני והוסיף שם י"ה החנוכי הפלואי כי השם הזה שם כנסת ישראל זהו שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכב) ונכתב הנה כי נטמאו בבנות מדין והוצרכו לזה העדות. מוסף על זה נראה לי כי במניין ראשון שלטה שם מדת הדין הלא תראה כי שום אחד מהם לא נכנס לארץ רק יהושע וכלב בסוד והקריב את אשר לחטאת ראשונה אמנם במנין שני כתיב לאלה תחלק הארץ ועל כן נכתב בהם שם יה הרומז לכנסת ישראל של מעלה שהיא ארץ החיים:

ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו. כבר הודעתיך כי אפילו מצות הדינין והנחלות תלויין במרכבה עליונה ומשם השתלשלותם ואצילותם וידעת כי תפארת ישראל ושכינת עוזו נקראים בן ובת ויורשים נחלת החכמה והבינה הנקראים אב ואם בסוד ארבע אותיות של שם הגדול הרומז לאב ואם ובן ובת ולפי זה תוכל להבין כי הבן קודם לבת בירושת אביו ואמו והוא חייב לזון הבת מנכסי אביו כמו שאמרו רבותינו ז"ל הבנים ירשו והבנות יזונו וכן אמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"א א'] כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך. <תרגום - "כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך" (משלי ב ג')>. כיון דאמר לבינה אמאי אמר לתבונה. <כיון שאמר כי אם לבינה תקרא למה כתוב אחר כך לתבונה תתן קולך>. אלא כולא כמה דאמינא. <אלא הכל הוא כמו שאמרתי (אשר בזמן שבינה מנקת לבן ובת נקראת תבונה)>. הי מינייהו עילאה. <ואיזה מהן עליונה>. בינה עילאה מתבונה בינה אב ואם ובן. <ומשיב בינה היא עליונה מתבונה בינה היא אב ואם ובן>. אב י' אם ה' בן בגוויהו. <י' אב ה' אם ובן ביניהם>. תבונה כללא דבנין בן ובת ו' ה'. <תבונה היא כולה כלל של הבנים בן ה' ובת ו'>. ולא

אשתכח אב ואם אלא [בבינה ובתבונה] דאימא רביעא עלייהו ולא אתגלייא. <כי לא נמצא אב ואם שהם י"ה אלא בבינה ובתבונה אימא רובצת על הבנים ואינה מגולה>. אשתכח דכללא דתרין בנין איקרי תבונה. <נמצא שכלל ב' בנים שהם ז"א ומלכות נקרא תבונה>. וכללא דאב ואם ובן חכמה בינה ודעת. <והכלל של אב ואם ובן הם חכמה בינה ודעת>. בגין דהאי בן נטיל סימנין דאבוי ואימיה ואמאי איקרי דעת. <משום שזה הבן שהוא ז"א כשלוקח הסימנים של אביו ואמו הוא נקרא דעת>. דהוא סהדותא דתרווייהו. <שהיא לשון עדות שהיא עדות על שניהם>. והאי בן איקרי בוכרא דכתיב בני בכורי ישראל. <והבן הזה שהוא הדעת נקרא בכור שכתוב "בני בכורי ישראל">. ובגין דאיקרי בוכרא נטיל תרין חולקין. <ומשום שנקרא בכור לוקח שני חלקים (מאבא ואמא)>. וכד איתרבי בעטרוי נטיל תלתא חולקין. <וכשהוא מתגדל בעטרותיו לוקח שלשה חלקים>. ובין כך ובין כך תרין חולקין ותלת חולקין. <ובין כל ובין כך שני חלקים ושלשה חלקים>. כלא חד מלה ודאי הכי הוי ירותא דאבוי ואימיה ירית. <הכל הוא דבר אחד ודאי זה ירושת אביו ואמו יורש>. מאי ירותא דא. <ומהי הירושה הזו היא ירושת אביו ואמו החכמה ובינה>. עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא. <עטרות שהיו גנוזים בתוכה והורישו לבן הזה>. מסטרא דאבוי הוה גניז בגביה חד עטרה דאקרי חסד. <מצד אביו היתה גנוזה בתוכו בדעת עטרה אחת שנקראת חסד>. ומסטרא דאמא חד עטרה דאקרי גבורה. <ומצד אמא עטרה אחת שנקראת גבורה>. וכולהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון. <וכולם מתעטרים בראש ז"א ואוחז אותם>. וכד נהירין אלין אב ואם עלייהו כלהו אקרון תפילין דרישא. <וכשמאירים אלו אבא ואמא עליו נקראים כולם תפלין של ראש>. וכולא ירית בן דא ונטיל כולא. <והכל יורש זה הבן ולוקח הכל>. והאי יהיב לברתא וברתא מיניה איתזן. <והוא נותן לבת והבת ממנו ניזונת>. ועכ"פ ברא ירית לאבוי ואמיה ולא ברתא. <ועל כל פנים נשמע מכאן שהבן יורש את אביו ואמו ולא הבת>. ומניה איתזן ברתא כדכתיב ומזון לכולא ביה. <וממנו ניזונת הבת כמו שכתוב ומזון לכלא ביה>. והבן כל זה המאמר היטב גם על רמז בינה ותבונה כי אותיות בינה בן י"ה והרמז לתפארת ישראל הנקרא בן לי"ה הרומז לחכמה ובינה אמנם אותיות תבונה הן בן בת וה' והרמז לתפארת ישראל ושכינת עוזו הנקראים בן ובת והן נרמזים בחצי השם האחרון שהוא ו"ה:

ונתת מהודך עליו. אמרו רבותינו ז"ל מהודך ולא כל הודך מכאן אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. אמנם בספר הזוהר [זוהר ח"א כ"א ב'] אמרו רבותינו ז"ל ונתת מהודך עליו יהושע איתנבי מהודו של משה דא דרגא חמישאה:

צו את בני ישראל ואמרת אליהם וגו'. כבר רמזנו סוד הקרבנות במקומם. והבן אומרו להקריב לקרב לא נאמר אלא להקריב רוצה לומר להקריב שמותיו של הקב"ה להיות אחד שנאמר יהיה יי' אחד ושמו אחד (זכריה יד ט). וכתב הרב הגדול (הרמב"ן) ז"ל ועל דרך האמת ירמוז עוד ויאמר את קרבני לחמי לאשי תשמרו ותזהרו שתקריבוהו לי לשמי במועדו. ואמרת להם זה האשה שתקריבו האשה ליי' שיהיה הקרבן מתקרב עד כאן לשונו ז"ל. ובעבור כי כלל ההקרבה לתפארת ישראל על כן אמר להקריב ליי' ולא תרחיק היות פירוש לאשי כמו לאנשי וכבר רמזתי זה. ואמר זה האשה ידעת פירוש זה שנאמר זה אלי והרמז ליסוד עולם ואמר שיקריב הברית והעטרה לתפארת ישראל הנרמז בשם המיוחד וכבר פירשתי סוד עשירית האיפה הרומזת למדה עשירית וידעת כי פירוש איפה מדה והנה עשירית האיפה פירוש מדה עשירית וסוד המוספין הוא כי לפי ענין היום וסודו הוא קרבנו והבן זה. וכתב הרב הגדול ז"ל אין במוספי שבת חטאת כשאר המוספין מפני שכנסת ישראל בת זוגו והכל שלום והמשכיל יבין עד כאן לשונו ז"ל. כוונתו כי חטאת רמז לעטרה ובשבת שנכלל בו זכור ושמור והיא כלולה מן הכל אין צורך לקרבן חטאת כי הכל שלום ורחמים. והנך רואה כי הפר טעון מנחות ונסכים יותר מן הכבש ואף כי לפי הפשט טעם הדבר ידוע כי לפי גודל הקרבן צריך מנחות ונסכים יותר מן הקטן ממנו אף על פי כן נראה לי שיש עוד סוד בענין כי כל קרבן הרומז למדת הדין יותר מן האחר טעון מנחות ונסכים יותר כי המנחות והנסכים רומזים אליה כמו שידעת סוד נסוך היין ועל כן אין אומרים שירה אלא על היין. גם סוד המנחות ידעת בפסוק אשר יעשה מאלה ליי' ובעבור כי ראש חדש רומז להתעלות כנסת ישראל להקדוש ברוך הוא על כן אמר זאת עולת חדש בחדשו רמז במלת זאת לכנסת ישראל המתעלה ונקראת חדש על שהיא מתחדשת וזהו סוד פגימת הלבנה ומלואה. והמדה הזאת נקראת מלכות בית דוד וזהו מאמרם בקדוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים. ואמרו רבותינו ז"ל כירח יכון עולם (תהלים פט לח) כהדין סיהרא מתנהג עלמא אם זכיתם הרי אתם מונין למליאתה אברהם יצחק ויעקב עד שלמה ט"ו וכתיב וישב שלמה על כסא יי' (ד"ה א' כט כג). ואם לא זכיתם הרי אתם מונים לפגימתה רחבעם עד צדקיהו ט"ו וכתיב ואת עיני צדקיהו עור (מלכים ב' כה ז). ומכאן תבין מאמרם ז"ל כל המברך על הלבנה בעונתה כאילו מקביל פני שכינה שכינה ודאי ומזה המאמר תבין פירוש ותרב חכמת שלמה (מלכים א' ה י) עמדה במלואה. ואמרו במדרש רות (זוהר חדש פ"ג ט"ב) כיון דאתא שלמה אשתכחו אתוון קיימי על קיומיהו. <תרגום - כיון שבא שלמה נמצאו האותיות עומדות על קיומן>. כדין כתיב ותרב חכמת שלמה. <ואז כתוב "ותרב

חכמת שלמה">. וקיימת סיהרא בשלימותא. <שהלבנה עמדה במילואה (ואז נתגלה שיר השירים בעולם)>. וסוד שעיר ראש חודש פירשתי בפרשת בא אל פרעה. וסוד פרי החג שמתמעטין והולכין מה שאין כן בקרבנות הפסח שנאמר כאלה תעשו ליום שבעת ימים כבר פירשתי כי פרי החג רומזין לכחות של מעלה הממונים על אומות העולם והם מתמעטין והולכין כמו שרמזתי בסוד השמטות אמנם קרבנות הפסח הם לתפארת ישראל ושכינת עוזו כמו שרמזתי ביציאת מצרים. ומטעם זה לא נאמר בשמיני של פסח עצרת כי הוא עצמו עצרת והבן זה. וכתב החכם רבי עזרא ז"ל שני ימים טובים של גליות היום האחרון בעבור כנסת ישראל שהיא בגלות סימן לדבר שאין עושין אותו בארץ ישראל:

וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה. מנחה חדשה היא שתי הלחם ונקראת מנחה חדשה כי באים להתיר החדש במקדש כאשר העומר מתיר במדינה. והרמז כדי שתטול מדת הדין חלקה בתחלת הקרבנות שנאמר והקריב את אשר לחטאת ראשונה. ונראה לי כי הוא סוד היותם חמץ והרמז למדת הדין החמוצה והקשה וכבר כתבתי טעם אחר בזה וזה חדשתי מלבי. וסוד פרי החג המתמעטים פירשתי ועליהם כתיב תחת אהבתי ישטנוני (תהלים קט ד) כי כשהאילן העליון מתברך אז גם הענפים הקטנים שהם תחת האילן סביב השרשים כלם מתברכים בהתברך האילן אף כי אין בהם תועלת זהו סוד אחזו לנו שועלים (שה"ש ב טו) אף על פי שהם מחבלים כרמים יש להם להתברך עמנו כי הם נאחזים עמנו כן אומות העולם נאחזים בישראל על כן מקריבין עליהם קרבן כדי שלא יהנו בחלקנו בחיים הגניזה מסוד הבריכה העליונה ועל כן מתמעטין והולכים יורדין מן הקדש ולא עולין לווין ולא משלמין אך צדיק חי העולמים חונן ונותן:

מטות

איש כי ידור נדר ליי' או השבע שבועה וגו'. כבר ידעת כי האדם נבנה בצורה העליונה וכל אחד מאבריו הוא ענף אחד מהאילן העליון והפה שברא הקדוש ברוך הוא באדם לא בראו רק לספר שבחו וגדלו והוא כלי מוכן להשתמש בו למלך הכבוד והוא שנאמר תהלת יי' ידבר פי (תהלים קמה כא) ולפיכך כל היוצא מפיו יעשה והנה המקיים נדריו פותח הפה העליון לדבר טובה על ישראל וההפך הפך. אף כי על דרך הקבלה כבר ביארנו סוד הנדרים והשבועות בסוף וירא. ודע כי העובר על השבועה אין לו שורש וקיום במרכבה העליונה כי נעקר מכל השביעיות שהרי כלם נסתלקו ממנו בכפרו בהם ונטלו חייו מן העולם ולפיכך נקראת מדה זו חי העולמים. וכתב הרב הגדול ז"ל וטעם כי

ידור נדר ליי' אינו כמו אשר נשבע לי"י (תהילים קל"ב:ב') כי הוא כמו וישבע לו שנשבע אליו לצרכו. אבל בשבועות נאמר ובשמו תשבע (דברים ו יג) ואשביעך ביי (בראשית כד ג) השבעה לי באלהים (בראשית כא כג). אבל בנדרים לא נאמר ידור ביי' אלא ליי' וכבר זכרו חכמים טעם הדבר בספרי אמרו מה הפרש בין נדרים לשבועות בנדרים כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר חי יי' וחי נפשך (מלכים ב' ל ד) והסוד כי השבועה מלשון שבעה כי בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה (משלי ט א'). והנדר בתבונה ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ח כב) נמצא שהנדרים על גבי תורה עולים ולפיכך חלים על דבר מצוה כדבר הרשות והנה כל נדר ליי' וכל נשבע ביי' עכ"ל ז"ל. ולשון נדר יש מפרשים נ' דרים כלומר שהם מכוונים לנ' שערי בינה. כוונת הרב ז"ל כי חיי המלך רומז לבינה והמלך לתפארת. ועוד נמצא בנימוקי הרב הנזכר בלשון הזה ופירוש מה בין נדרים לשבועות יש לו סוד שהנדר לבנין יסוד והשבועה בו' והה"א אחרונה בשם ברורה וידועה בהיותה מששה גרועה. נמצא שהנדרים על גבי תורה עולים לכן לבטל את המצוה חלים ואין כן השבועות יען כי פריהן מאותן נטיעות. ואני אומר באולי כי זה הטעם בנדרי הבאי ולנדרים שאין בהם ממש וזירוזין שאין הנדר חל עד יחקור ויאזין כי מאשר בינה ממנו נעלמה נדר ולא ידע מה ואדון הכל אשר בידו הכל יודיענו בסתום החכמה. עכ"ל ז"ל. והבן אמרו חי יי' וחי נפשך כי אין דרך הנשבע להקדים המרובה למועט. ומכאן תבין לשון הרי עלי האמור בנדר ונדריה עליה. והנה החוטא בנדר ועובר בבל תאחר הוא חוטא בחיי המלך היא אם הבנים שמחה שנאמר כי אם לבינה תקרא (משלי ב ג') זהו מאמרם בעון נדרים בנים מתים. אמנם החוטא בשבועה הוא מפריד בין המדות ויותר באחרונה הנקראת שבע שנאמר ויקרא אותה שבעה והרי הנשבע לשקר כאילו מפרידה מן הבנין כמה דאת אמר ובפשעכם שולחה אמכם (ישעיה נ א') ויש מפרשים כי המלך היא הבינה הנקראת מלך וחיי המלך החכמה סימן לדבר והחכמה תחיה בעליה (קהלת ז יב). והעובר על מצוה זו במזיד ולא עשה תשובה אמרו קצת המקובלים האחרונים כי סופו להתגלגל באשה נדרנית זהו שכתוב איש כי ידור נדר ליי' וגו' וסמיך ליה ואשה כי תדור נדר ליי' וגו' ויצטרכו אביה ובעלה להפר נדריה מדה כנגד מדה ולזה נתכוונו רבותינו זכרונם לברכה שאמרו אי אפשי באשה נדרנית כי כבר היתה זכר ונחלף לנקבה. ועוד אמרו בעון נדרים אשתו של אדם מתה שנאמר אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך (משלי כב כז). ואם הוא חטא אשתו מה חטאה אלא ודאי רמז לשני דברים כי הוא לקח האם מעל הבנים ולפיכך אשתו ובניו מתים. ועוד שאשתו אפשר שהיה זכר נדרן ולא קיים

ועכשיו נזדווג עם נדרן ואינו דין שיתקיימו שניהם כאחד ידחה הראשון מפני השני ואם קבלה נקבל. והבן מאמר רבותינו ז"ל שאמרו היתר נדרים פורחין באויר כי באמת הן פורחין באויר של מעלה עד הגעתן למקום הנקרא נדרים ושם מתבטלין הגזרות. דוגמא לדבר תפלתן של צדיקים שמבטלין הגזרות. ואמרו רבותינו ז"ל בויעתר יצחק מה עתר זה מהפך את הגורן אף תפלתן של צדיקים מהפכין מדת הדין למדת רחמים וכבר רמזתי זה וזהו מאמרם הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו שאם לא היה היתר לנדרים לא היה נשאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט:

והרמות מכם ליי' מאת אנשי המלחמה וגו'. הנך רואה כי אנשי המלחמה נותנין המכס לכהנים וישראל ללוים כל אחד פונה לאשר למעלה ממנו וידעת סוד כהנים לוים וישראל שהרמז בהם לשלשה אבות העליונים. וקרבן אנשי הצבא היה מזהב ומתכשיטי נשים שנאמר אצעדה וצמיד וגו'. ונרמז סודו באמרו לכפר על נפשותינו לפני יי' והבן זה:

מסעי

אלה מסעי. והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רוצח וגו'. בעבור כי חטא הרציחה גדול מנשוא צריך הרוצח לגלות למקום הדין כי ערי הלוים היו קולטות ולבקש ממנה שלא תחול עליו כי בשוגג הרג. אפשר כי הטעם הוא בעבור שהאלהים אנה לידו במיתת חבירו בא לרמוז לנו כי מדת הדין של מעלה קולטת הרוצח כי היא סבבה מיתתו על ידי זה. וטעם וישב בה עד מות הכהן הגדול כי במיתתו יכפר עונו כי מיתת הצדיקים מכפרת כענין שרמזתי בפסוק והוקע אותם ליי' נגד השמש. וטעם שש ערי מקלט כנגד ו"ו קצוות שיקלטו הנפש החוטאת שגלתה משם:

סליק ספר במדבר:

דברים

אלה הדברים וכל ענייניהם כבר מפורש בהקדמת הרמב"ן. וטעם אשר נשבע ה' כמו ואל משה אמר עלה וגו' ושם פירשתי. מפרש בספרי בפסוק והנכם היום וגו' הרי אתם קיימים כיום מכאן אמרו שבעה כתות של צדיקים בגן עדן זו למעלה מזו ראשונה אך צדיקים יודו לשמך וגו' (תהלים קמ יד) שנייה אשרי תבחר ותקרב (תהלים סה ה) שלישית אשרי יושבי ביתך (תהלים פד ה). רביעית מי יגור באהליך (תהלים טו א). חמשית מי ישכון בהר קדשך (שם). ששית מי יעלה בהר ה' וגו' (תהלים כד ג). שביעית מי יקום במקום קדשו וגו' (שם):

ואתחנן

ואתחנן אל יי' בעת ההוא לאמר. אדני אלהים אתה החלות וגו'. אמר ואתחנן ולא אמר ואתפלל כי ידבר בתחנה לשם הנכבד והיה סבור לכפר פניו בהיותו מגדלו ומשבחו ונותן בו כח הפך חטאו אשר בעבורו התאנף בו ומה שלא נכנסו לארץ מדה כנגד מדה הם חסרו כח הארץ לפיכך נחסרה כחם שלא יכנסו לארץ ועל כן הזכיר אחריו השם באדנ"י ואחרי כן השם ביו"ד ה"א ורוצה לומר אדון אשר בך הרחמים. וכן אמר בילמדנו אמר לו רבון העולמים אי מתבעי לי בדין הב לי ואי לא מתבעי לי בדין רחם עלי. וכן אמר אברהם אדני אלהים מה תתן לי. בספר הזוהר [ואתחנן ר"ס ב'] מאן דקאי בצלותא בעי לסדר שבחא דמריה בקדמיתא ולבתר יתבע בעותיה. <תרגום - מי שעומד בתפלה צריך תחילה לסדר שבחו של אדונו ואחר כך יבקש בקשותיו>. דהא משה רבינו ע"ה אמר בקדמיתא אתה החלות ולבתר אעברה נא וארא. <כי משה כך אמר בתחילה "אתה ההחלות" אחר "אעברה נא וארא">. רבי יהודה אמר מאי טעמא כתיב אדני בקדמיתא ולבתר יו"ד ה"א וקרינן אלהים. <רבי יהודה אמר מה הטעם שכתוב תחילה אדנ"י אחר הוי"ה וקוראים ההוי"ה אלהי"ם>. אלא סדורא הכי הוא מתתא לעילא לאתכללא מדת יום בלילה ומדת לילה ביום ולזוגא כלא כחדא כדקא יאות. <אלא הסדר כך הוא ממטה למעלה כדי לכלול מדת יום בלילה ומדת לילה ביום ולחבר הכל יחד כראוי>. ועל דרך זו תבין בכל מקום שכתוב השם בא"ד ואחריו השם ביו"ד ה"א ולפעמים תמצא להפך יי' אדני חילי (חבקוק ג יט) וליי' אדני למות תוצאות (תהלים סח כא) כי אליך יי' אדני עיני (תהלים קמא ח') ואז הוא מלעלה למטה. ספר הזוהר [אדרא רבא קל"ח ב'] בכל היכא דאשכחן יי' יי' ביו"ד ה"א תרי זימני או בא"ד וי"ה חד לזעיר אפין וחד לעתיקא דעתיקין. <תרגום - בכל מקום שנמצא יי' יי' בי"ה ב' פעמים או אחד אדנ"י והשני הוי"ה אחד לזעיר אנפין ואחד לעתיק דעתיקין>. ואע"ג דכולהו חד וחד שמא איקרי. <ואף על פי שהכל אחד ובשם אחד נקראים>. ותנינן אימתי איתקרי שם מלא. <ולמדנו מתי נקרא שם מלא>. בזמנא דכתיב יי' אלהים דהאי הוא שם מלא עתיק דכלא וזעיר אפין. <בזמן שכתוב הוי"ה אלהי"ם שזה הוא שם מלא שעתיק מכל וזעיר אנפין>. והבן מכאן כי כל מקום שתמצא כתוב יי' אלהים ר"ל שמדת רחמים מתלבשת עם מדת הדין וכל אחת פועלת פעולתה בשלימות כמו שתמצא באדם הראשון בדינו וגירושיו. וכתיב החלות כי היא התחלה אלינו ועוד במדה ההיא היתה תחלת נבואתו כשהראה לו כבודו שנאמר ויסתר משה פניו כי ירא וגו' עם הגדולה והגבורה זהו את גדלך ואת ידך החזקה והראתי לדעת אשר מי אל בשמים ובארץ שממנו יהיו כמעשיך הגדולים וכגבורתיך החזקות.

וכבר רמזתי פירוש מלת מי. והסוד הרמוז במלת ויתעבר יי' בי כבר פירשתי בסוד העבור וטעם ואתם הדבקים ביי' אלהיכם וגו' פירשתי בסוד בלעם כי דבקות ישראל במדת הרחמים הנרמזת בשם המיוחד:

ובספר הזוהר [אדרא רבא קל"ח ב'] פתח רבי שמעון ואמר כתיב ואתם הדבקים. <תרגום - פתח רבי שמעון ואמר כתוב "ואתם הדבקים">. מאן עמא קדישא כישראל דכתיב בהו אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי'. <מי עם קדוש כישראל שכתוב בהם "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי">. משום דאדבקותא דלהון הוי בשמא דא בעלמא דין ובעלמא דאתי לא מתפרשין מיניה מההוא צרורא דצרירין ביה צדיקייא. <משום שהדבקות שלהם בשם הזה בעולם הזה ובעולם הבא לא נפרדים מצרור ההוא שצרורים בו הצדיקים>. הה"ד ואתם הדבקים ביי' ולא אל יי' אלא ביי' ממש. <זה שכתוב "ואתם הדבקים ביי" ולא כתוב אל יי' אלא ביי' ממש>. הבן כי קרא השם הזה צרור החיים כי שם נצרר הכל. ובפרק ארבע מיתות אמרו רבותינו ז"ל ואתם הדבקים וגו' כשתי תמרות הדבוקים זה בזה והתעורר מפני מה הזכיר תמרים כי אינם מתקיימים בלתי זכר ונקבה כביכול כן העליונים צריכים לתחתונים:

כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו וגו'. ספר הזוהר [זוהר ח"א ל"א ב'] אמר רבי יוסי מאי דכתיב אשר לו אלהים קרובים אליו קרוב מבעי ליה. <תרגום - אמר רבי יוסי מהו שכתוב "אשר לו אלהים קרובים אליו" למה קרובים והלא קרוב היה צריך לומר>. אלא אלהים עילאה אלהים דפחד יצחק. <אלא שיש אלהים עליון בבינה אלהים של פחד יצחק>. אלהים בתראה. <אלהים אחרון שהוא הנוקבא דז"א גם כן נקרא אלהים>. ובגיני כך קרובים וגבורות סגיאין אינון דנפקין מחד וכולהו חד. <ומשום זה נאמר קרובים וגבורות רבות המה הנקראים אלהים היוצאים מאלהים אחד שהיא הבינה וכולם אחד>. והבן כי רמז לג' מדות הנקראים בשם זה והם הבינה והפחד ומדת הדין של מטה. ופירוש בכל קראינו אליו בכל מדה שנתחנן לפניו כי הוא הכל ונמצא בכל. והבן אמרו וגבורות סגיאין אינון וכו' כי כבר רמזנוהו בסוד המנורה:

ותקרבון ותעמדון תחת ההר וההר בוער באש עד לב השמים וגו'. ספר הבהיר ומאי לב זה היינו דכתיב ביה עד לב השמים ובו כלולים ל"ב נתיבות. וכבר ידעת פירוש לב ופירוש השמים. והנה לב השמים הוא כבוד יי' בסוד ויאמר יי' אל לבו:

וידבר יי' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול. אמר כי השם הגדול נדבר לישראל מתוך האש היא מדת הדין של מטה ובה לבדה השיגו ישראל זהו קול דברים אתם שומעים והרמז לקול האחרון שהוזכר בשבעה קולות.

ותמונה אינכם רואים משיגים כמו ולבי ראה (קהלת א טז) והרמז כי לא השיגו לתמונה בגימטריא פרצוף אדם והרמז למדת רחמים הנקראת כך ומכאן תבין סוד אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך (תהלים יז טו) כי השגת הנשמות בפרידתם מן הגוף היא בגן עדן הנקרא צדק. אמנם בעולם הבא שהוא אחר תחיית המתים היא באור הגנוז הנקרא תמונה זהו אשבעה בהקיץ תמונתך:

ספר הבהיר כתוב אחד אומר וכל העם רואים את הקולות וכתוב אחר אומר קול דברים אתם שומעים הא כיצד בתחילה רואים את הקולות ומאי ראו שבעה קולות שאמר דוד ולבסוף שמעו הדבור יוצא מבין כולם ובעבור כי ראייה זו היא השגה על כן אמרו רז"ל כי פרחה נשמתן בסוד ונשמה לא (נשארה) [נותרה] בי (דניאל י יז) או בסוד הנבואה:

ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל יזהירם שלא יטעו אחר הקול אשר שמעו ויעשו השחתה לקצץ בנטיעות. ואמר תחלה תבנית זכר או נקבה באדם שמהם יהיה הקול ואח"כ הזכיר כל אשר בארץ בבהמה ובעוף וברמש האדמה ובדגי הים ואחרי כן חזר אל צבא השמים. וכבר פירשנו אשר חלק יי' אלהיך אותם כי לכולם כוכב ומזל ידוע וגבוהים עליהם מלאכי עליון כגון האמור בדניאל שר יון ושר פרס ובעבור כן יעשו להם אלהים מהם ויעבדום ואתכם לקח יי' כי אתם חלק ה' לא תקימו עליכם שר או עוזר זולתו כי הוציא אתכם מכור הברזל שהייתם בתוך מצרים בכור אש והוציא אתכם משם כנגד שריהם שעשה בהם שפטים ולולי שהפילם לא היו יוצאים כי היו במעלתם שלא יצאו והנה עשה השם יתעלה כל זה כדי שתהיו לו נחלה ותהיו לשמו הגדול סגולה מכל העמים עכ"ל. ומכאן תבין פירוש וחגור נתנה לכנעני (משלי לא כד) הנאמר על אשת חיל כי היא הנותנת טרף לביתה וחק לנערותיה (שם) והיא אשר נתנה ארץ ישראל שהיא כחגור באמצע היישוב לכנעני טרם היותה לישראל. והבן היטב אמרו תבנית זכר או נקבה על דרך אמת ואמונה מפסוק ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מד יג) והמשכיל יבין:

ספר הבהיר כתיב ותמונה אינכם רואים זולתי קול. ההוא כדאמר להו משה לישראל כי לא ראיתם כל תמונה ראו תמונה ולא כל תמונה. משל למה הדבר דומה למלך שהיה עומד על עבדיו מעוטף בכסות לבנה לא די לאימת המלכות שיסתכלו במלבושין ועוד רחוק היה המלך ושמעו קולו יכולין לראות גרונו אמרת לא הא למדת שראו תמונה ולא כל תמונה והיינו דכתיב ותמונה אינכם רואים זולתי קול וכתיב קול דברים אתם שומעים:

ויי' התאנף בי על דבריכם. לא ידעתי מה ענין פסוק זה בפרשה זו. וכתב הרב הגדול ז"ל ועל דרך האמת יאמר השמרו מאד לנפשותיכם פן תשחיתון כי השם התאנף בי מדאגה מדבר זה פן תשכחו אתם את ברית יי' אלהיכם באש האוכלת בראש ההר ותעשו לכם תמונת כל וזהו טעם אשר צוך יי' אלהיך וכבר נרמז זה בזאת חוקת התורה ורש"י ז"ל כתב אשר צוך יי' אלהיך שלא תעשה והוא פשוטו של מקרא והמשכיל יבין הפסוקים על אמתמם עכ"ל ז"ל:

כי יי' אלהיך אש אוכלה וגו'. רמז לאש ממים הנזכר בספר יצירה הוא מדת הדין המקנאה בעובדי עבודה זרה וכבר פירשתי בו פירוש אחר בפסוק תדשא הארץ והמשכיל יבינהו משם. והנך רואה כי במשנה תורה יאמר משה תמיד יי' אלהיך מה שלא כתב כן בתורה והטעם כתב הרב הגדול ז"ל והנראה בעיני על דרך האמת בזה גם בכל משנה תורה כי משה ידבר כמפי הגבורה כמו שיאמר והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם ואין משה הנותן מטר על פני הארץ ולא הנותן עשב בשדה אבל הדבור בתורה בזכור ובמשנה תורה בשמור. ולכן יאמר משה במשנה תורה יי' אלהיך ובתורה יזכיר שם המיוחד בלבד זולתי בעשרת הדברות כמו שאמר וידבר אלהים והבן זה עכ"ל הרב ז"ל:

ספר הזוהר [ואתחנן רס"ה א'] א"ר שמעון תנינן קללות שבתורת כהנים משה מפי הגבורה אמרן שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן. <תרגום - אמר רבי שמעון למדנו קללות שחומש דברים משה אמרם מפי הגבורה וקללות שבחומש דברים משה מפי עצמו אמרם>. מאי מפי עצמו וכי ס"ד דאפילו אות זעירא באורייתא דמשה אמר ליה מגרמיה. <מהו מפי עצמו וכי יעלה על דעתך שאפילו אות קטנה בתורה היה משה אומר מעצמו>. אלא שפיר הוא והא אתערנא מעצמו לא תנינן אלא מפי עצמו. <אלא יפה הוא והרי הערנו מעצמו לא למדנו אלא מפי עצמו>. ומאי איהו. <ומה הוא>. ההוא קול דאיהו אחיד ביה. <הוא אותו הקול שמשה אחוז בו>. ועל דא הללו מפי הגבורה כו'. <ועל כן הללו שבחומש ויקרא מפי הגבורה והללו שבדברים מפי עצמו>. מפי ההוא אתר דאתקשר על שאר נביאי מהימני. <דהיינו מפי אותו המקום שנקשר בו משה יותר מכל נביאים הנאמנים>. דטעם והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל פירשתי סוד ההשחתה ותמונת הכל. וטעם העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כבר פירשנו כי מן העליונים דיבר וכן מעיד אני עליך שמים וארץ:

בצר לך ומצאוך את כל הדברים האלה באחרית הימים. ספר הזוהר [ח"ג קכ"ב א'] פתח רבי יהודה ואמר בצר לך ומצאוך מכאן תשובה מעלייא מכולא מקמיה עד לא ישרי דינא בעלמא. <תרגום - פתח רבי יהודה ואמר "בצר לך ומצאוך" מכאן שתשובה

טובה מכל בטרם שישרה הדין בעולם>. דבתר דשרי דינא תקיף חיליה מאן יעבר ליה מעלמא ויסלק ליה. <כי אחר שכבר שרה הדין נתחזק כחו מי יעבירו מן העולם ויסלקו>. דהא כיון דשרי דינא לא יסתלק עד דישתלים. <כי כיון שכבר שרה הדין אינו מסתלק עד שישלם>. בתר דישתלים ועביד תשובה אתקין עלמין כלהו. <אחר שנשלם ועשה תשובה מתקן כל העולמות>. מאי משמע דכתיב ושבת עד יי' אלהיך. <זה משמע משכתוב "ומצאוך וכו' באחרית הימים ושבת עד יי' אלהיך">. באחרית הימים מאי איכא הכא. <"באחרית הימים" מה ענין לכאן>. אלא לאכללא כנסת ישראל דאיהי בגלותא ואשתכחא בעקו דלהון ולא שבקת לון לעלמין. <אלא לכלול כנסת ישראל שהיא בגלות ונמצאת בצרה עמהם ואינה עוזבתם לעולם>. ובגיני כך קודשא בריך הוא אף על גב דאשרי דינא בעלמא בעי דיהדרון ישראל בתשובה לאוטבא לון בהאי עלמא ובעלמא דאתי. <ומשום זה הקב"ה אף על פי שהשרה דין בעולם רוצה שישראל יחזרו בתשובה להטיב להם בעולם הזה ובעולם הבא>. ולית לקמיה דקאים קמיה תשובה. <ואין לך דבר העומד בפני תשובה>. ושמא לזה רמז אחר זה ולא ישכח את ברית אבותיך והבן. וטעם כי יי' הוא האלהים הכוונה שלא לקצץ בנטיעות כי אף על פי שהמדות נזכרים בלשונות רבים כל מה שיש בזה יש בזה והכל אחד כמו שאמרו בספר הזוהר [אדרא רבא קמ"א א'] כללא דכלא עתיקא דעתיקין וזעיר אנפין כלא חד. <תרגום - הכלל של הכל עתיק דעתיקין וזעיר אנפין הכל אחד>. כלא הוא כלא הוי כלא יהא. <הכל הוא בהוה והכל היה והכל יהיה>. לא שנא לא ישתני לא משתני. <לא משונה לא ישתני ולא נשתנה>. ואי תימא מה בין האי להאי כולא הוא במתקלא חדא. <ואם תאמר מה בין זה לזה דהיינו בין עתיק לז"א הכל הוא במשקל אחד>. אבל מתפרשן אורחוי. <אבל מעתיק מתחלקים דרכיו>. ומיכן אישתכח דינא. <ומכאן מז"א נמצא הדין>. ומסיטרא דילן הוו שניין דא מן דא. <ומצדינו הם שונים זה מזה>. ורזין איליו לא אתמסרו בר למחצדי חקלא קדישא וכתיב סוד יי' ליריאיו. <וסודות אילו אינם נמסרים חוץ מלקוצרי השדה הקדוש וכתוב "סוד יי' ליראיו" (תהלים כה יד)>:

מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וגו'. פשט הכתוב קשה קצת תחלה אמר מן השמים השמיעך את קולו ולבסוף ודבריו שמעת מתוך האש. והענין אף כי הקול בא מן השמים ישראל לא השיגו אותו רק מן האש וכבר פירשתי כי מן העליונים דבר וידעת פירוש קול ואש שנאמר ודבריו שמעת מתוך האש כמו שאמרו רבותינו ז"ל מפי הגבורה שמענום: ספר הבהיר כתוב אחד ויט שמים וירד וגו' (תהלים חי י') וכתוב אחד אומר וירד י"י על הר סיני וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם הא כיצד אשו הגדולה היתה בארץ

שהוא קול אחד ושאר קולות היו בשמים דכתיב מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וגו'. וטעם ויוציאך בפניו בכחו הגדול יתכן שירמוז בפניו לפנים שאינן מאירות וכחו הגדול לתפארת ישראל כי בשניהם היתה גאולת מצרים. וטעם פנים בפנים דבר יי' עמכם. הרמז לפנים מאירות ושאינן מאירות והנה הוא כטעם אשר עין בעין וכבר פירשתיו. וטעם יי' הוא האלהים הוא הייחוד הגמור ופירוש עשרת הדברות פירשתי בסדר וישמע יתרו ומשם תשכיל. גם סוד זכור ושמור כי היה הקול בזכור ושמור כי התורה ברית עולם וערוכה בכל ושמורה והוא השומע זכור והם שמור. וצריך אני להעירך כי בכאן הוסיף אשר ציוך יי' אלהיך מה שאין כתוב כן בראשונות גם במצות כבוד כתיב כאשר צוך יי' אלהיך וסוד הענין הוא כי הם דברי השכינה הרמוזה בשמור המדברת על השם הגדול יתעלה גם הוסיף במצות כבוד למען ייטב לך כלומר שיתן לך מדת טובו וזה לא נכתב בראשונות והטעם ידוע כי שם כתיב זכור וטעם קול גדול ולא יסף כבר פירשתי כי ישראל לא השיגו רק בקול האחרון. אמנם משה רבינו ע"ה השיג בהקולות אחרונות ועל השגת ישראל כתיב ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך הנזכר במעשה בראשית וזהו סוד וההר בוער באש. וטעם הן הראנו יי' אלהינו את כבודו ואת גדלו פירשתי מלת כבוד וסוד גדלו לתפארת ישראל:

היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי. אין לפרש שקודם מתן תורה יסתפקו ישראל בנבואה שהרי בים סוף כתיב ויאמינו ביי' ובמשה עבדו ותרגם אונקלוס ובנבואת משה עבדיה אמנם בעבור כי במתן תורה היה האש והקול גם כפשוטו ממש היו סבורין ישראל כי קודם שישיג אדם בהשגה ההיא ימות כענין שנאמר במראות המלאכים ולא עצרתי כח (דניאל י ח') וכתיב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי וזהו שנאמר כי מי כי בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי וטעם ואת תדבר אלינו תבין מפסוק ואם ככה את עושה לי ויהיה הדבור לנקבה הנסתרת כי בה השיגו ישראל שנאמר קול גדול ולא יסף:

מי יתן והיה לבבם זה להם. אמרו ז"ל מכאן שהקדוש ברוך הוא מתאוה שיהיו ישראל עמלין בתורה וכן הוא אומר לו עמי שומע לי (תהלים פא יד) לוא הקשבת למצותי (ישעיהו מ"ח:י"ח חי'). וכתב הרב הגדול ז"ל בעבור היות רשות האדם בידו להצדיק ולהרשיע והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אמר הכתוב כן והוא כלשון בני אדם. ועל דרך האמת הוא כמו ויאמר לאדם הן יראת יי' היא חכמה וסור מרע בינה (עיוב כח כח) וכן אמר בשכרן של מצות ראה שחותכין בשרו של רבי עקיבא במקולין של ברזל אמר לו רבונו של עולם זו מצוה וזו שכרה אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני. ותבין כן

ממה שאמר ואתה פה עמוד עמדי עד כאן לשון הרב ז"ל. ואני שמעתי ולא אבין. וטעם ועשו בארץ רוצה לומר בארץ החיים על דרך שאמרו רבותינו ז"ל כאילו עשאני כד"א עת לעשות ליי' (תהליפ קיט קכו) וכבר פירשתי:

שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד. הפסוק הזה שורש האמונה ועל כן הזכירו אחר עשרת הדברות והעיקר בו לפי הכוונה. ופירוש מלת שמע ישראל שפירושו מלשון וישמע שאול (שמואל א' טו ד) מלשון אסיפה וחבור והכוונה בו שלא לקצץ בנטיעות בין אחת לאחת עד האחד מאין סוף יתעלה. והזכיר שלשה שמות והרמז בהם לשלשה אבות העליונים. אמנם נחלקו חכמי הקבלה אם הסדר הוא מלמעלה למטה או מלמטה למעלה ויש מפרשין כי כל ייחוד הוא מלמטה למעלה שמייחד כח רבים בכח יחיד. ובשם הראשון רמז בו לתפארת ישראל עד השכינה ולא עד בכלל. ואלהינו רמז לזרועות עולם והשם האחרון רמז בו לשלשה הראשונות והנה נרמז כל הבנין רק בת מלך שהריחה ציקי קדרה כמו שנבאר. וממה שראיתי לחכמי הקבלה לא חלקו בין הייחוד של מעלה למטה או להפך. אמנם רבותינו ז"ל נתעוררו בזה אמרו בספר הזוהר (לא מצאתי מקור) ויאמר אל אהרן קח לך עגל וגו' אמר רבי אלעזר בקדמיתא אצטריך אהרן לאתדכאה עד לא שרון עליה אנון שבעת יומין עילאין דהא קדושא דלעילא לא שרייא עד דאיתדכי בר נש בקדמיתא וכיון דאיתדכי בר נש בקדמיתא כדין שרא עליה קדושא עילאה ולבתר אתא לאתדכאה בעלמא אבל רזא דמלה אהרן דאיהו ימינא בעא לאמשכא קדושה מעילא לתתא ולאתעטרא בימינא בקדמיתא ולא באתר אחרא ואי שירותא דיליה הוה בקדמתא באתר אחרא בההוא אתר הוה מתדבק לעלמין ולא יתעדי מיניה לעלמין. אבל השתא דשירותא הוה בימינא עילאה לא יתעדי מיניה לעלמין. שאר בני נשא מתתא לעילא לאוספא בקדושתא כגון בציצית בקדמיתא דאיהו עול מאי עול כמה דאת אמר אשר לא עלה עליה עול דא מלכות שמים רזא דמהימנותא וכיון דאתעטף בר נש בהאי לבתר יתקדש בקדושא עילאה וכד מעבר לון שרי מלעילא לתתא וכהנא לאו הכי אלא שרי מלעילא לתתא לאמשכא ברכאן תדיר מלעילא לתתא ובגין כך קח לך עגל בן בקר לחטאת:

ובמדרש רות (זוהר חדש פ"ז ט"ד) כל ברכאן איצטריך בקדמיתא לגבי עלמא עילאה דאיהו מקורא דכולא. <תרגום - כל הברכות צריכות להיות בתחילה אל העולם העליון שהוא מקור הכל שהוא ז"א>. ולבתר לגבי עלמא תתאה. <ואחר כך לעולם התחתון שהוא המלכות>. כגוונא דא קדושא דהא קדושה וברכה בקדמיתא לגבי עלמא עילאה ולבתר לגבי עלמא תתאה. <כעין זה קדושה שקדושה וברכה בתחילה אל עולם עליון

ואחר כך לעולם תחתון>. יתגדל ויתקדש שמיה רבא. <יתגדל ויתקדש שמיה רבא>. ההוא שם רבא עילאה על כלא מקורא דחיי דמניה נפקין כל ברכאן וכל קדושין. <הוא השם הגדול העליון על הכל מקור החיים שממנו יוצאות כל הברכות וכל הקדושות>. ודא עלמא דאתי. <וזה העולם הבא>. ולבתר משיכו מניה. <ואחר כך ממשיכים המשכה ממנו>. בעלמא דברא כרעותיה. <בעלמה די ברא כרעותיה>. עלמא תתאה. <שהוא העולם התחתון>. בגוונא דא בברכאן חוץ מתפלה בברכה שאדם שוחה בה דקא מתחיל מתתא לעילא. <כעין זה בכל הברכות חוץ מתפלה בברכות שאדם משתחוה בהם שמתחיל ממטה למעלה>. הנה חלק במאמר ראשון בייחוד בין ישראל לכהן כי הכהן מייחד מלמעלה למטה להריק ברכה על ישראל. אמנם שאר בני אדם מעלין בקדש ולא מורידין. ועל כן אמרו רבותינו ז"ל בברכות שהכהן שוחה בתחלת כל ברכה ובסוף כל ברכה כי כוונתו להשפיע למטה. ובמאמר השני חלק בין ייחוד ובין קדושה וברכה וכן הסברא נותנת כי כל ייחוד צריך לייחד כח רבים בכח יחיד. אמנם הברכה והקדושה צריך להריק ברכה בכל הבנין וכן נרמז בשיר השירים כי בסדר כנסת ישראל שבחו של הקדוש ברוך הוא התחילה מלמטה למעלה ואמר ראשו כתם פז קווצתיו תלתלים וגו' (שה"ש ה יא). אמנם הקדוש ברוך הוא סדר שבחה של כנסת ישראל מלמטה למעלה להעלותה ולייחדה בבנין ייחוד שלם והתחיל מה יפו פעמיך וגו' (שה"ש ז ב'):

ואגב גררא תבין מה שהזכיר כאן בענין הציצית והתפילין כי צריך האדם להתעטף בציצית ולקבל עולה עליו ובה יכנס לפני המלך כמה דאת אמר בזאת יבא אהרן וגו' ועל כן נקראו התפילין קדושה כאמרם תשמישי קדושה והציצית מצוה כאמרם תשמישי מצוה והקדושה על המצוה חלה. מוסף על זה בעבור כי בפעולות אלו יתייחד המלך בכחותיו ועל כן צריך מלמטה למעלה וגם בתפילין עצמם בתחלה יניח תפלה של יד שהיא קדושה קלה ואחר כן תפלה של ראש שהיא קדושה חמורה. אמנם כשנפטר מלפני המלך וחולץ תפיליו יוצא מלמעלה למטה ועל כן חולץ של ראש ואחר כך של יד. ועוד שאינו רשאי לחלוץ של יד קודם של ראש שאלמלא אין תפלה של יד מתוקנת הרומזת לשכינה לא יופיע הכתר על ידי הבינה להמשיך ולהשפיע אצילות בתפארת ישראל. ועוד אמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר בביאור כי צריך האדם להתעטף בטליתו קודם הנחת התפילין אמרו בסוד התפלה והייחוד (זוהר במדבר ק"כ ב') בקדמיתא יקבל עליה האי עול לפרשא על רישיה פרישו דמצוה ולבתר יקשר קשורא דייחודא דאינהו תפילין. <תרגום - בתחילה יקבל עליו עול זה לפרוש על ראשו פרישות של מצוה ואחר כך יקשור קשר היחוד שהם תפילין>. תפלה של יד דאיהו תפלה מיושב לבתר תפלה

של ראש דאיהו תפלה מעומד. <תפלה של יד שהיא כנגד תפילת ישיבה ואחר תפלה של ראש שהיא כנגד תפילת העמידה>. ואולי תשאלני מפני מה אין חיוב ציצית בלילה ושמא יעלה על דעתך לפי זה שיהיה זמנו בלילה יותר מן היום אחרי היותו רומז למדת לילה תשובתך היא כי היא כטעם פטור תפלת ערבית וכבר פירשתי. ונשאר לי ספק במאמר שהבאתי ממדרש רות שאמר כי בברכה ששוחה בה מייחד ממטה למעלה כי הנעת הראש למטה מורה להפך וכן מצאתי לקצת מחכמי הקבלה. ואולי הוא כטעם ויסתר משה פניו וגו' וטעם אכף לאלהי מרום (מכה ו ו'):

ובספר שבעה היכלות [זוהר בראשית מ"ה א'] אמר נפילה באנפין לאמשכא רעותא דרוחא עילאה נשמתא דכל נשמתין דאיהו תליא לעילא לעילא. <תרגום - נפילת אפים להמשיך הרצון של רוח העליון שהוא הנשמה של כל הנשמות התלוי למעלה למעלה>. עד אין סוף דמניה נפקין נהירו וברכאן לאשלמא כולא מלעילא כדקא יאות ולמהוי כולא בשלימו מתתא ומלעילא. <עד אין סוף שממנו יוצאים אורות וברכות להשלים הכל מלמעלה כראוי כדי להיות הכל בשלמות מלמטה ומלמעלה>. וכל אנפין נהירין בכל סטרין כדקא יאות כדין כל גזירי דינין מתבטלין וכל רעותא אתעביד לעילא ותתא. <ואז כל הפנים מאירים בכל הבחינות כראוי אז כל גזרות הדין מתבטלים וכל הרצון מתמלא למעלה ולמטה>. ועל דא כתיב ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר אשרי העם שככה לו. <ועל זה כתוב "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט ג) וכן כתוב "אשרי העם שככה לו">. ושני הייחודים האלו נרמזו בפסוק עורי עורי לבשי עוזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקודש (ישעיה נב א) וכבר פירשתי פירוש ציון וירושלם וכתב הרב הגדול ז"ל ואתה צריך להתבונן בזה כי שינה הכתוב בכאן לומר אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאמר במקום אחר י"י אלהיך כי י"י אלהיכם וגם בכאן אמר ואהבת את י"י אלהיך. אבל הזכיר בייחוד י"י אלהינו כי עשה עם משה הגדולות והנוראות לעשות לו שם תפארת עכ"ל ז"ל. נראה מכוונת הרב ז"ל כי בשם הראשון רמז לבינה ובשם אלהינו לזרועות עולם ובשם הג' לתפארת ישראל. ובמלת אחד מייחד עם הצדיק. אמנם הנראה מדעת רבותינו ז"ל בספר הזוהר כי בשם הראשון רמז לחכמה הנרמזת באות יו"ד של שם. אלהינו רמז לבינה הנרמזת בה"א ראשונה של שם. ובשם הג' רמז לתפארת ישראל הנרמז באות ו' של שם. אחד רמז לה' אחרונה שבה מתייחד הכל וצריך להאריך באחד עד שיעלה מלמטה למעלה ויקשור כנסת ישראל ביסוד עולם ומשם יעלה לשם הגדול יתעלה ומשם לתשובה ומשם לאין סוף בדרך אשר בא בה ישוב:

ספר הזוהר [ואתחנן רס"ג א'] שמע ישראל אמר רבי ייבא ישראל סבא. <תרגום - "שמע ישראל" אמר רבי ייבא שישראל הוא ישראל סבא>. רבי יצחק אמר ע' רברבא לאכללא שבעים שמהן דסהדותא דכולא. <רבי יצחק אמר ע' גדולה שבשמע היא כולל שבעים שמות שהוא עדות הכל>. שמע ישראל כד"א שמעו שמים והאזיני ארץ אוף הכא שמע ישראל וכולא חד מלה. <"שמע ישראל" כמו שכתוב "שמעו שמים והאזיני ארץ" (ישעיה א ב') אף כאן שמע ישראל והכל הוא דבר אחד>. י"י רישא דכולא בנהירו דעתיקא קדישא ואקרי אב. <הוי"ה ראש הכל שבהארת עתיקא קדישא שהוא חכמה ונקרא אב>. אלהינו עמיקתא דנחלין ומבועין דנפקין ונגדין לכלא. <אלהינ"ו הוא עמקות הנחלים והמבועים שיוצאים ונמשכים לכל>. י"י גופא דאילנא שלימו דשרשין. <הוי"ה שניה בשמע הוא גוף האילן שהוא שלמות השרשים>. אחד כנסת ישראל. <אחד הוא כנסת ישראל>. וכולא חד שלימותא ואתקשר דא בדא ולא אשתכח פירודא אלא כולא חד. <וכל הספירות הללו הם שלמות אחת ונקשרים זה בזה ולא נמצא ביניהם פירוד אלא הכל אחד>:

[שם רל"ו ב'] שמע ישראל ע' רברבא. <תרגום - "שמע ישראל" ע' גדולה>. ד' אוף הכי. <ד' דאחד גם היא גדולה>. וסימנא דא ע"ד היינו דכתיב עד י"י בכם. <וזהו סימן ע"ד היינו שכתוב "עד יי' בכם">. אשתארו אתוון ש"מ. <נשארו אותיות ש"מ מן "שמע">. מ' פתוחה מ"ט לא סתימא. <מ' פתוחה מהו הטעם שאינה סתומה>. ס' סתומה מלכא עילאה. <ס' סתומה היא מלך העליון>. מ' פתוחה מלכא תמאה. <מ' פתוחה רומזת למלך התחתון>. אתוון אחרנין אשתארו א"ח. <ואותיות אחרות הנשארות מ"אחד" א"ח>. כבוד אלהים הסתר דבר כתיב. <"כבוד אלהים הסתר דבר" כתוב>. רב המנונא סבא אמר כל מאן דמייחד ייחודא דא בכל יומא חדוה זמינא ליה מלעילא מהיכא מדאתוון אילין. <רב המנונא סבא אמר כל מי>. <שמייחד יחוד הזה בכל יום מוכנה לו שמחה מלמעלה ממקום אותיות אלו>. ש"מ מהאי סיטרא. <ש"מ מתחילת הפסוק>. א"ח מהאי סיטרא. <א"ח מסוף הפסוק>. ומצרף אתוון למפרע שדי ובמישר חיים. <ומחבר האותיות למפרע שדי ובמישר חיים>. וסימניך אשמח ביי' בי"י ממש. <וסימנך "אשמח ביי" (תהלים קד לד) ביי' ממש (דהיינו אשמ"ח מורכב מא"ח וש"מ א' שהיא בסוף הפסוק באה לפני הש' והמ"ח כסדר הפסוק)>. דא ייחודא קדישא ושפיר איהו. <זהו הייחוד הקדוש ויפה הוא>. והכי אשכחנא בספרא דחנוך דאמר כי האי גוונא דמאן דמייחד בכל יומא חדוה זמינא ליה מלעילא. <וכך נמצא בספרו של חנוך שאמר מעין זה, שמי שמיחד יחוד הזה בכל יום מוכנה לו שמחה מלמעלה>. תו אית ביה

ש"מ דאיתכלילו מן ע' רברבא. <עוד יש לכוון במלה "שמע" שיש בה ש"מ שנכללו מן ע' גדולה>. אלין שבעין שמהן דאבהן קדישין. <אלו הם שבעים שמות בסוד האבות הקדושים>. ישראל יי' אלהינו אילין ארבע בתי דתפילין דאחיד להון א"ח ההוא דאמר פתחי לי אחותי. <"ישראל יי' אלהינו" אלו הם ארבעה בתים שבתפילין שאוחז בהם א"ח דאחד אותו שאמר "פתחי לי אחותי">. ד' דא קשר של תפילין דהיא אחידת בהו. <ד' קשר של תפילין שהיא אוחזת בהם>. רזא לחכימין דלא אתמסר לגלאה. <והסוד נמסר לחכמים שלא לגלותו>. שתיק רבי שמעון בכה וחייך אמר דהא רעווא אישתכח ולית כדרא דא עד דייתי מלכא משיחא דיהיב להון רשו לגלאה. <שתק רבי שמעון בכה וצחק אמר כי הרצון נמצא ואין כדור הזה עד שיבוא מלך המשיח שיתן להם רשות לגלות>:

ויש עוד מפרשין אותיות אלהינו האל"ף רמז לאל"ף שבשם אהיה. ל' המשכת הברכה מן הא' לתפארת ישראל וזה סוד אל המשכת כח התפארת מן האין ובצואר הל' מושך משך חכמה מפנינים וזה אל יי' ויאר לנו (תהלים קיח כז) שרמז למאור הגדול. הה"א שבמלת אלהינו רומז לה"א אחרונה של שם כי מאחר שהמשיך אות ל' לתפארת ישראל חוזרת כנסת ישראל למשוך למטה. נו"ן כפופה רומזת לנ' שערי בינה כי כשהה"א הנזכרת מושכת אזי יסוד עולם מקבל כל הכוחות באות יו"ד של אלהינו ומאין מקבלן מנו"ן שערי בינה ומשפיע למטה ברזא דנוקבא וזהו נו"ן כפופה שהיא סוד הנקבה. הוי"ו סוד תפארת ישראל מייחד הכל מלמטה למעלה ומלמעלה למטה ומשה רבינו ע"ה על דידיה אמר אלהינו ומפי עצמו אמר משה שושבינא דמלכא ולפיכך אמר אלהינו ולא אלהיך הרי במילת אלהינו הייחוד שלם. אחר הא' היא שבשם אהיה. הח' רומזת לחכמה. הד' רמז לשש קצוות ולכך צריך לחטוף באל"ף כדכתיב אל תתחכם יותר (קהלת ז טז) ובמופלא ממך אל תדרוש ובלבד שלא יחטוף בחי"ת כי יש לנו רשות להתבונן בו ולפי שהוא צריך לייחד בד' מאריך בו וממליכו בשש קצוות. והחסיד ר' יצחק בן הרב ז"ל פירש הח' מחכמה עד היסוד והד' הסוף נמצא שהכל כלול במלת אחד:

ספר הבהיר. שאלו תלמידיו מהו ד' אמר להם משל למה הדבר דומה לעשרה מלכים שהיו במקום וכולם עשירים ואחד מהם עשיר אך לא כאחד מהם אף על פי שעשרו גדול דל נקרא לפני העשירים. ודע כי מג' שמות הנזכרים בזה הפסוק יוצא שם בן י"ד אותיות בהחליפך כל אות לאות שלאחריה והנה השם ביו"ד ה"א הוא כוזו והוא בגימטריא שלשים ותשעה והזכיר שני פעמים שעולה ע"ח והם בגימטריא הי"ה הו"ה ויהי"ה וג' פעמים אותיות השם הגדול ותקנו רבותינו ז"ל בקריאת שמע לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ותקנו לאמרו לפי שאמרו יעקב ותקנו לאמרו בלחש לפי שלא

אמרו משה ואמרו משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה תאמר יש לה גנאי לא תאמר הם לה צער התחילו עבדיה מביאין לה בחשאי. ודבריהם דברי אלהים חיים ועליהם נאמר להבין משל ומליצה (משלי א ו'). וצריך אני להודיעך מפני מה לא אמרו משה אחר שאמרו יעקב. בת מלך שהריחה ציקי קדירה היא השכינה שהרגישה שהשבטים היו מייחדים שם שמים בלב אחד בפה אחד ולשון ציקי קדירה מלשון כי לה' מצוקי ארץ (שמואל א' ב ח). וכשלא היה לה זכר באותו ייחוד כביכול היתה מצטערת בשלא נתיחדה כבודה בכבוד שמים כלומר שכשם שהוא אחד כך היא יחידה שאין ייחודו ניכר ונודע אלא בה ואם היתה אומרת שבח עצמה בפיה יש לה גנאי אבל ישראל שהם עבדיה והם עקר החבה הזכירו שם המיוחד לה בחשאי שלא יהא לה גנאי. ויש מפרשין תאמר יש לה גנאי אם תשאל שפע כמדומה שיש בה חוסר דבר וזהו גנאי לא תאמר יש לה צער כי היא תאיבה לשפע עליון וצריכה לברכת הכל וחבורו ואם אין לה יש לה צער התחילו עבדיה מביאין לה בחשאי. ומביאין רוצה לומר לכוין להביא הטובה והברכה חיים עד העולם:

ופירוש הדבר כך הוא אנו מודים שהשם המיוחד הוא אחד בעליונים ובתחתונים ובששה קצוות וכשם שהוא אחד כך כנסת ישראל אומה יחידה מיוחדת לו וכבודו מיוחד בהם ושמו משותף ביניהם ואומרים אנו שהכבוד ההוא המתייחד בהם המשותף ביניהם יהיה ברוך שם הכבוד ההוא והכבוד מתייחד בו יתעלה ומתברך מברכתו. ופירוש שם ידוע מפסוק לשכן שמו שם וזה ישגבך שם אלהי יעקב (תהלים כ ב') והוא הכבוד הנזכר הנקרא כבוד יי'. ופירוש מלכותו האומה שהוא מולך עליהם והם ישראל שהם מיוחדים לעובדו נמצא שמתייחד שם המיוחד ונתייחדה אומה יחידה בכבוד שם המיוחד שהם מיוחדים כעניין שהם מייחדים מלכותו בגימטריא היפה בנשים. לעולם ועד רוצה לומר דבר המתייחד בדבר בלי פירוד אלא בדביקות מיוחדת ומיועדת עדי עד. ענין אחר בברוך שם כבוד מלכותו הוא רמז לברכה הבאה מן העולם העליון לשכינה ומשם לעולם השפל ורוצה לומר שתבא הברכה לשם הנכבד מן הכבוד למעלה מן הכבוד שהוא תפארת ישראל הנקראת כבוד מלכותו כי המלך הוא התשובה וזה לעולם ועד כי אחרי שייחד מלמטה למעלה בברוך שם כבוד מלכותו אחרי כן משפיע אותה ברכה לעולם שהוא תפארת ישראל ומשם לועד ששם כניסת הכל וויעוד הכל:

ספר הזוהר [זוהר ח"א י"ח א' וב'] יי' אחד ושמו אחד תרין ייחודין יחודא תתאה אתייחד לפום יחודא דאתייחד יחודא דלעילא. <תרגום - "יי' אחד ושמו אחד" שני יחודים היחוד התחתון נתייחד כפי היחוד שנתייחד היחוד העליון>. יי' אלהינו יי' גוונין סתימין

דלא אתחזיין ואתקשרו אל מקום אחד. <"יי' אלהינו יי" ג' השמות מורים על גוונים סתומים ואינם נראים ומתקשרים אל מקום אחד>. ייחודא חדא עילאה גוונין דקשת לתתאה דאתייחדת בהו חיו"ר וסומ"ק וירו"ק. <שהוא סוד יחוד האחד העליון שהוא כנגד גוונים של הקשת למטה שמייחדת בהם שהם לבן אדום וירוק>. כגוונא דגוונין סתימין ואינון יחודא אחרא רזא ושמו אחד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד יחודא דלתתאה. <ואלו גווני הקשת הם יחוד אחר שהם סוד "ושמו אחד" והוא סוד "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" שהוא יחוד תחתון>. יחודא עילאה שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד דא לקבל דא. <יחוד עליון הוא "שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד" זה כנגד זה דהיינו "שמע" שהוא עליון כנגד בשכמל"ו שהוא תחתון>. יקוו המים מדידו דקו ומשחתא. <"יקוו המים" פירושו מדידה של קו ומידה>. הכא שית תיבין והכא שית תיבין משחתא בוציצא דקרדינותא. <כאן שש תיבות וכאן שש תיבות (בשני הייחודים) כמדת הבוציצה דקרדנותא>. כתיב מי מדד בשעלו מים ודא איהו יקוו המים. <שכתוב "מי מדד בשעלו מים" (ישעיה מ יב) וזה הוא הכתוב "יקוו המים">. והנה לפי זה המאמר יהיה פירוש יי' אחד בייחוד העליון כלומר שיתייחד התפארת באין סוף ושמו אחד בייחוד שני שתתיחד השכינה בתפארת ישראל וכן מוכיח ראש הפסוק שנאמר והיה יי' למלך על כל הארץ (זכריה יד ט) השם רמז לתפארת ישראל ויהיה למלך שיתעלה לתשובה הנקרא מלך על כל הארץ. וידעת פירוש כל ופירוש הארץ ואז יבא המשיח ויהיה השלימות גמור מה שלא היה מעולם ואז יהיה השם הגדול אחד בגולות עליות והשם הנכבד הנקרא שמו אחד בגולות תחתיות ואז יהיה אור הלבנה כאור החמה וישתמשו שני מלכים בכתר אחד:

והבן אמרו בסוף המאמר הנזכר כי ששה תיבות יש בשמע ישראל וששה בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והבין מאמר רבותינו זכרונם לברכה עבדא דמלכא מלכא והבן זה מאוד כי הוא מופלא. ונשאר לנו לבאר מפני מה יעקב אמרו ומשה לא אמרו יש מפרשים כי יעקב הוצרך לאומרו בעבור כי נסתלקה שכינה ממנו כמאמרם ז"ל שבקש לגלות את הקץ לבניו וכו' המשיך ברכה ורצון מלמעלה למטה כדי שתשרה עליו שכינה אבל משה רבינו ע"ה לא הוצרך לכך כי השכינה היתה עמו ומפיה היה כותב אמנם היה צריך לרומם ולהעלות בקודש ולכך יש לפרש כי התחיל לפרש למטה וסיים למעלה. ולפי זה הדעת אמרו קצת חכמי הקבלה כי המכוין לעלות אינו רשאי לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כי גנאי הוא לברך מדה של מטה באחרונה. והטעם הנכון בעיני כי משה לא אמרו לפי שהיה במקום כנסת ישראל ומפיה היה כותב ואם תאמר

היא שבח עצמה יש לה גנאי ולפי זה אין לחלק בין אדם לאדם רק כל אדם יכוין ביחוד מלמטה למעלה ולפי שלא הוזכרה השכינה ביחוד ההוא רק ברמז הדל"ת רבתי שבאחד צריך לחתום ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ומצוות קריאת שמע בבקר ובערב בעת השתנות הזמנים בממשלת כל מדה ומדה על פעולתה ואז יתיחד הכל ממטה למעלה וממעלה למטה בקריאת שמע של יום אמת מארץ תצמח (תהלים פה יב) ובקריאת שמע של לילה צדק משמים נשקף (שם) זהו גם י"י יתן הטוב וארצנו תתן יבולה (שם) ובעבור כי כולם כלולים זה בזה על כן צריך להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כל אחד מזמין את חברו במדתו. אמנם העיקר גם כן הוא להזכיר כל מדה בעתה כמו שאמרו רז"ל כל שלא אמר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (תהלים צב ג). מדת היום החסד שנאמר יומם יצוה י"י חסדו (תהלים מב ט) והוא זן בריותיו באותה מדה ומכין מזון לכל בשר. ומדת לילה האמונה היא חכמה אחרונה שאדם מפקיד נשמתו ורוחו בידו ויאמינו כי יחזיר להם פקודתם וזהו אליך יי' נפשי אשא (תהלים כה א) שתקנו לאומרו אחר תפלת שחרית ובנפילת אפים ועל כן אין במזמור ההוא ו' אע"פ שהולך בא"ב:

והבן זה מספר הזוהר מדרש רות (זוהר חדש ע"ז ט"ד) א"ר נהוראי אמר ר' נחמיה בק"ש יש רמ"ח תיבות כמנין אבריו של אדם והקורא ק"ש על תיקונו כל אבר ואבר נוטל תיבה אחד ומתרפא כד"א רפאות תהי לשרך אדהכי אתא ההוא ינוקא קם על רגלוי ואמר והלא בק"ש יש רק רמ"ה אמר ליה ר' חייא תיב בני תיב יתיב אמר בני שמעת בהאי מידי אמר כך שמעתי מאבא בק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנין אברים של אדם מאי תקנתיה תקינו שיהא שליח צבור חוזר ג' תיבות ומאי ניהו יי' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות עם הקהל וכדי שלא יפסיק לואמת לא פחות ולא יותר מג' אדהכי אתא רבי יהודה בריה דרבי פנחס ויתיב גביהו אמר להו במאי קא עסקיתו א"ל במילי דק"ש והכי אמר האי ינוקא אמר ודאי הכי הוא והכי א"ר יוחנן בן נורי אמר ר' יוסי בן דורמסקית משמיה דר' עקיבא חסידים הראשונים תקנו ק"ש כנגד י' הדברות וכנגד מנין איבריו של אדם והא חסרו מהם ג' למנין איבריו תקנו שיהא שליח צבור חוזר ומשלים אותם ומאי ניהו יי' אלהיכם אמת. בתפלה תקנו ג' ברכות ראשונות וג' אחרונות בק"ש ג' שמות בראשונה יי' אלהינו יי' וג' שמות באחרונה יי' אלהיכם אמת. וכל האומר קריאת שמע כהאי גוונא בידוע שאינו ניזוק כל אותו היום וכל האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחסר ג' תיבות אלו ששליח צבור חוזר מאי תקנתיה יכוין

בט"ו ווין שבאמת ויציב ועם כל זה היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וגו' אותן ג' תיבות שש"צ חוזר לא יוכל להמנות אותן לתשלום רמ"ח כשאר הצבור:
ובספר הזוהר (זוהר חדש ע"ו ט"ג) שמע ישראל וגומר. <תרגום - "שמע ישראל" וכו'>. האי קרא תינח בשעתא דאמרו בנוי דיעקב לאבוהון או משה לישראל אבל השתא דכולי עלמא אמרי שמע ישראל מאי ישראל קאמרי. <מקרא זה נכון בשעה שאמרו בני יעקב לאביהם "שמע ישראל" או משה לישראל "שמע ישראל" אבל עתה כל העולם אומרים "שמע ישראל" לאיזה ישראל אומרים>. אלא הא תנינן יעקב לא מית והקב"ה חתים ליה גו כורסיה יקריה למיהוי תדיר סהדא על בנוי דקא מייחדי שמיה בכל יומא תרין זמנין. <אלא הנה למדנו יעקב לא מת והקב"ה חתם אותו בכסא כבודו שיהיה תמיד עדות על בניו שמייחדים שמו בכל יום שתי פעמים>. וכד אינון מיחדין שמיה דקודשא בריך הוא אמרי שמע ישראל הוי סהיד עלן דאנן מייחדים שמא דקודשא בריך הוא כדקא חזי. <וכשהם מיחדים שמו של הקב"ה אומרים שמע ישראל תהיה עד עלינו שאנו מיחדים שמו של הקב"ה כראוי>. בההיא שעתא נטלי ליה ליעקב בד' גדפין פרישן לד' סיטרי עלמא וסלקי ליה קמיה קב"ה. <באותה השעה לוקחים את יעקב בארבע כנפים פרושות לארבע רוחות העולם ומעלים אותו לפני הקב"ה>. ומברך ליה בשבע ברכאן. <ומברך אותו בשבע ברכות>. פתח ואמר זכאה הוא אבא דזרעא דא אוליד בארעא זכאין אינון בנין דקא מעטרין לאבוהון הכי. <פתח ואמר אשרי הוא האב שהוליד זרע זה בארץ אשרי הם הבנים שמעטרים כך את אביהם>. בההיא שעתא כל קלי שמיא פתחי ואמרי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. <באותה שעה כל קולות השמים פותחים ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד>. ויעקב מתעטר בתליסר נהרי אפרסמונא דכייא וקאים תדיר כקרתא מקפא שור על בנוי קמיה קודשא בריך הוא ולא שביק דינא תקיפא לשלטאה עלייהו. <ויעקב מתעטר בי"ג נהרות אפרסמון הטהור ועומד תמיד על בניו כעיר מוקפת חומה לפני הקב"ה ואינו נותן שדין קשה ישלוט עליהם>. וכל בני עלמא לא יכלין לשיצאה לון דכתיב ואתה אל תירא עבדי יעקב. <ועל כן כל בני העולם לו יוכלו לכלותם זה שכתוב "אל תירא עבדי יעקב">:
ואהבת את יי' אלהיך. אחר שהזכיר הייחוד פתח בואהבת כי כשהאדם בלב שלם ובכוונה שלימה אז נקשרת נפש המייחד באהבתו של הקדוש ברוך הוא והיא נקראת עבודה שבלב:
ספר הזוהר [ח"ג רס"ז א'] ואהבת את יי' אלהיך. <תרגום - "ואהבת את יי' אלהיך">. דבעי בר נש לאתקשרא ברחימותא דכל פולחנא עילאה. <פירושו שצריך האדם להתקשר

באהבה בכל עבודה עליונה>. דבעי בר נש למפלח לקודשא בריך הוא בעי דיפלח ברחימו דלית לך פולחנא כמו רחימותא דקדוש ברוך הוא. <שצריך האדם לעבוד לקב"ה יעבוד באהבה שאין לך עבודה כמו אהבת הקב"ה>. רבי אבא אמר הני מילי כללא דאורייתא אינון בגין דעשר אמירן דאורייתא הכא אתכלילן והא אוקמוה חברייא. <רבי אבא אמר דברים אלו הם כלל התורה משום שעשרת הדברות שבתורה נכללו כאן וכבר העמידוהו החברים>. ותא חזי לית לך מילי דחביבותא קמיה קודשא בריך הוא כמאן דרחים ליה כדקא יאות. <בוא וראה אין לך דבר שחביב לפני הקב"ה כמי שאוהב אותו כראוי>. ומהו. <ומה הוא>. כמה דכתיב בכל לבבך. <הוא כמו שכתוב בכל לבבך>. בכל מאי קא מיירי. <בכל מהו פירושו>. בלבבך בנפשך במאודך מיבעי ליה. <בלבבך בנפשך במאודך היה צריך לומר>. מהו בכל. <מהו בכל לבבך>. אלא לאכללא תרין לבאן חד טב וחד ביש. <אלא לכלול ב' לבבות אחד טוב ואחד רע>. בכל נפשך חד טב וחד ביש. <בכל נפשך ב' נפשות אחת טובה ואחת רעה>. בכל מאודך דא לא אתייא לדרשא. <בכל מאדך כפשוטו ואינו בא לדרשה>. אמר רבי אלעזר אף הוא לדרשא אתיא. <אמר רבי אלעזר אפילו זה בא לדרש>. מאי טעמא בין דנפל ליה ממונא מירותא ומסטרא אחרא בין דאיהו רווח ליה ועל דא כתיב בכל מאדך. <מהו הטעם בין שנפל לו ממון בירושה או מצד אחר בין שהוא הרויח אותו עליהם כתוב בכל מאדך>. אמר רבי אבא אהדרנא לקרא ואהבת. <אמר רבי אבא נחזור אל הכתוב "ואהבת">. מאן דרחים לקודשא בריך הוא מתעטר בחסד בכל סטרין ועביד חסד בכלא ולא חייס על גופיה ועל ממוניה. <מי שאוהב את הקב"ה מתעטר בחסד מכל הצדדים ועושה חסד עם כל ואינו דואג על גופו ועל ממונו>. מנא לן מאברהם כמה דאתמר דהא לא חס ברחמותא דמאריה על לביה דאיהו יצריה ועל נפשיה ועל ממוניה. <מאין לנו זה מאברהם כמו שלמדנו שמשום אהבת רבונו לא חמל על לבו על נפשו ועל ממונו>. על לביה לא אשגח על רעותא דיליה בגין רחימותא דמאריה. <על לבו היינו שאברהם לא השגיח על רצונו מחמת אהבת אדונו>. ועל נפשיה ועל בריה ועל אתתיה בגין רחימותא דמאריה. <ועל נפשו היינו שלא חמל על בנו ועל אשתו מחמת אהבת אדונו>. על ממוניה דהוה קאי בפרשת דרכים ואתקין מזוניה לכל עלמא בגין כך אתעטר בעטרה דחסד. <על ממונו שהיה עומד בפרשת דרכים ותקן מזונות לכל העולם משום כך נתעטר בעטרה של חסד>. כמה דכתיב חסד לאברהם. <כמו שכתוב "חסד לאברהם">. ומאן דאתקשר ברחימותא דמאריה זכה להאי ולא עוד אלא דעלמין כולהו מתברכאן בגיניה. <ומי שנקשר באהבת אדונו זוכה לזה ולא עוד אלא שכל העולמות מתברכים בשבילו>. הה"ד וחסידיך יברכוך

אל תקרי יברכוך אלא יברכו כה כו'. <זה שכתוב "וחסידך יברכוכה" על תקרא יברכוכה אלא יברכו כה>:

[שם ב'] זכאה חולקהון דאינון דרחימותא דמאריהון מתדבק בהו לאילין לית שיעורא לחולקהון בההוא עלמא. <תרגום - אשרי חלקם של אלו שאהבת אדונם נתדבקה בהם לאלו אין שיעור לחלקם בעולם הבא>. אמר רבי אלעזר כמה מדורין על מדורין אית להו לצדיקייא בההוא עלמא ומדורא עילאה דכולא אינון דרחימותא דמאריהון אתקשר בהו. <אמר רבי אלעזר כמה מדורים על מדורים יש לצדיקים בעולם ההוא ומדור עליון מכולם הוא לאותם שאהבת אדונם נקשרת בהם>. דהא מדוריהון סליק על כולא. <כי המדור שלהם עולה על כולם>. מ"ט בגין דקודשא בריך הוא בהאי אתעטר. <מהו הטעם משום שהקב"ה מתעטר באהבה>. תא חזי כלא אהבה אתקרי ובגין אהבה קיימא כלא. <בוא וראה מדור זה נקרא אהבה ועל אהבה עומד הכל>. כמה דכתיב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וכולא ברחימותא קיימא. <כמו שכתוב "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה" (שה"ש ח ז') והכל עומד באהבה>. דהא שמא קדישא הכי אישתכח והא אוקמוה. <כי השם הקדוש הוי"ה נמצא כך וכך העמדנו>. יו"ד לא אתפרש קוצא דלעילא מן י' לעלמין דהא ברחימותא שריא עליה. <י' דהויה לא נפרד ממנה הקוץ שלה מלמעלה של הי' לעולם כי באהבה שורה עליה>. ולא מתפרש מיניה לעלמין. <ואינו נפרד ממנה לעולם>. ה' הא אוקמוה י' לא מתפרש מינה ואשתכחו כחדא בחביבותא לא אתפרשן דא מן דא י"ה הא אתמר. <ה' של הויה הרי העמידו שהי' אינה נפרדת ממנה ונמצאים יחד באהבה ולא נפרדים זה מזה י"ה כמו שלמדנו>. כמה דכתיב ונהר יוצא מעדן. <כמו שכתוב "ונהר יוצא מעדן" שנהר הוא הבינה דהיינו ה' ועדן הוא חכמה דהיינו י'>. יוצא לעלמין בחביבותא אתדבק דא בדא. <והבינה יוצאת תמיד מן החכמה ומתדבקים באהבה זה בזה>. ו"ה דא הוא תדיר חתן בכלה דארחייהו בחביבותא. <ו"ה הם תמיד חתן וכלה שדרכם באהבה>. י' בה"א ה"א עם ו' ו' עם ה"א בגין כך כלא אהבה מיתקרי. <י' בה' ה' עם ו' ו' עם ה' אחרונה משום כך הכל אהבה נקרא>. ודא בדא אתקשר בחביבותא. <וזה בזה מתקשרים באהבה>. ועל דא מאן דרחים למלכא הא אתקשר בההוא אהבה ובגין כך ואהבת את יי' אלהיך. <ועל כן מי שאוהב את המלך נקשר באהבה ההיא ומשום זה "ואהבת את יי' אלהיך">:

ושננתם לבניך ודברת בם וגו'. כבר הודעתיך כמה גדול כח הדבור הן לטוב הן להפך ועקיצת שפתיו הוי מעשה ופועל למעלה דוגמא לדבר אמרו רבותינו ז"ל כל דיבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא בו מלאך וזהו שנאמר וברוח פיו כל צבאם (תהלים לג ו)

ואם הדבור הוא ברחמים נבראים מלאכי רחמים ולהפך הפך כך כשאדם עוסק בתורה נברא מלאך אחד ומליץ בעדו זהו ותלמוד תורה כנגד כולם ואם מנבל פיו נברא בסבתו מקטרג זהו סוד לא תלך רכיל וגו':

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. טעם מצוה זו לפי פשטה ידועה כדי שיזכור את בוראו בבואו ובצאתו ואמנם על דרך האמת המזוזה רמז לכנסת ישראל של מעלה וקביעותה היא בפתחי שערים כמו שאמרו רבותינו ז"ל על המדה ההיא משרת שמתיה בפתח היכלי מבחוץ לעשות דין בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובהיותה על הפתח כל מיני משחית ומזיקים בורחין מפניה וזה רמז במלת מזוזות שאותיותיו זז מות. ויש במזוזה י' שמות כנגד י' ההויות וקבעו שדי מבחוץ כנגד והיה סימן לדבר והיה שדי בצריך (איוב כב כה) זהו יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן (תהלים צא א) בשיר של פגעים והיתה קביעותה בפתחים כי כנסת ישראל היא השער להכנס לשם יי'. ויש מפרשים כי השערים הרמוזים במלת ובשעריך רמז לחמשים שערי בינה וכבר ידעת בענין התפילין כי הפרשה היא רומז למדת החסד. ורמז בזה הפסוק שבאלו השערים הנזכרים יתייחדו זרועות עולם שהם הגדולה והגבורה:

מדרש רות (זוהר חדש פ"ד ט"ד) פתח רבי יודא ואמר וכתבתם על מזוזות ביתיך ובשעריך אשריהם ישראל שהם מזויינין תמיד במצות בשבתם בלכתם בשכבם ובקומם דכתיב בשבתך בביתך וגו'. היו ישראל מעוטרים בתורה ובמצות כדי שידבקו בקדוש ברוך הוא דכתיב ואתם הדבקים ביי' וכל הדבק בקונו אינו ניזוק לעולם ולא עוד אלא ששני מלאכי השרת מלוין לו אחד מימינו ואחד משמאלו דכתיב כי מלאכיו יצוה לך ולא עוד אלא אם תמיד מצוי במזוזה כביכול שהקב"ה נעשה לו שומר שנאמר י"י ישמרך. מה עשה הקדוש ברוך הוא נוטל מלאך ההולך לימין ומעבירו לפניו והוא עומד במקומו ונוטל מלאך ההולך לשמאל ואותו המלאך הוא מעבירו אחרי האדם והוא עומד במקומו והקדוש ברוך הוא מימין ומשמאל נמצא האדם נשמר מכל צדדיו מי יוכל להזיק אותו נמצא שומר מבחוץ והאדם מבפנים. ותנינן אמר ר' יהודה ברבי יוסי פתח המצויה במזוזה אין מזיק ואין שטן ולא פגע רע מתקרב לשם מפני שהקדוש ברוך הוא שומר אפילו בשעה שנתן רשות למלאך המשחית לחבל זוקף עיניו ורואה ששם הקדוש ברוך הוא עומד על הפתח כביכול ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף לפיכך צריך האדם שיהיה תמיד במזוזה. והנך רואה כי הוזכרו בזאת הפרשה י' מצות כנגד עשרה מאמרות:

ובספר הזוהר [ואתחנן רס"ח א'] אמר רבי שמעון הא ודאי פרשתא דק"ש ארמיזא בעשר אמירן כמה דאוקימנא. <תרגום - אמר רבי שמעון הנה ודאי פרשת קריאת שמע רמוזים

בה עשרת הדברות כמו שהעמידוהו>. כללא דעשר אמירן אינון. <הם כלל של עשרת הדברות>. ובגיני כך עשר פיקודין אית הכא לקבל עשר פקודיא דאוריתא. <ומשום כך עשר מצוות יש כאן כנגד עשר מצוות שבתורה>. ומאן אינון. <ומי הם>. ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וקשרתם והיו לטטפות וכתבתם. <א. ושננתם לבניך ב. ודברת בם ג. בשבתך בביתך ד. ובלכתך בדרך ה. ובשכבך ו. ובקומך ז. וקשרתם ח. והיו לטטפות ט. וכתבתם י. ובשעריך>. הא עשר לקבל עשר אמירן ועל דא פרשיין אילין כלל רב אינון באורייתא. <הרי עשר כנגד עשרת הדברות ועל כן פרשות אלו הן כלל רב בתורה>. זכאה חולקיה מאן דאשלים לון בכל יומא תרי זמני דהא אתקדש בפומיה שמא קדישא כדקא יאות. <אשרי חלקו של מי שמשלים אותן בכל יום ב' פעמים כי השם הקדוש נתקדש בפיו כראוי>:

את י"י אלהיך תירא ואותו תעבוד ובשמו תשבע. בעבור כי בגדר האהבה אי אפשר שלא תהא בה יראה לכך היא מצות עשה יוצאת ממדת האהבה ואמרו רז"ל את לרבות תלמידי חכמים לכבוד השפע הנאצל מן החכמה והנשפע ממנה. ויש מפרשים כי יראת השם הנרמז כאן רומזת לכתר עליון יתעלה ראייה לדבריהם ראשית חכמה יראת יי' (תהלים קיא י') שהיא ראשית לחכמת אלהים ועל כן המשיך כח היראה אל החכמה. ובירושלמי אמרו אותו ואת תורתו ר"ל על התורה הנבראת אלפים שנה קודם שנברא העולם ובשמו תשבע מלשון שבעה הרי בין הכל עשרה רמז לי' הויות:

ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו. לפי הפשט הטעם מפורש בפסוק שלאחריו כי יסיר את בנך וגו' ועוד יש לך להתעורר על מה שרמזתי לך בסוד הביאות האסורות כי בביאות ההם נותן כח ושפע לכחות הטומאה ונבראין מאותן הביאות כמה מקטרגין ומלאכי חבלה וידעת כי כנסת ישראל היא נקראת כלה להקב"ה שנאמר ומשוש חתן על כלה וגו' (ישעיה סב ה) והיא אשת נעורים וכשישראל חוטאים אז היא כמו האשה נדה שאסורה לבעלה ואז כחות הטומאה יונקים מהיכלי קדש כי ראתה גוים באו מקדשה (איכה א י') והפילגש בפנים ובניה מתגברים על בני האהובה זהו סוד ושמנים פילגשים וגו' (שה"ש ו ח') אחת היא יונתי תמתי ובהיות הפילגש בפנים צנורות הטומאה מתמלאים מנשמות של גוים ולפעמים שואלת הפילגש מהמלך שבניה ישלטו בבני האהובה והמלך נודר לה בסבת חטא ישראל ולפיכך אומות העולם שולטין על ישראל בסוד ויאהב יצחק את עשו וזהו סוד כי תהיינה לאיש שתי נשים וגו' לא יוכל לבכר וגו' וזהו סוד ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות. ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה. והנה הבא על הגויה כאילו בא על פלגשו של מלך זהו סוד וילך ראובן

וישכב את בלהה וגו'. וטעם כי עם קדוש אתה פשוטו ידוע כי יניקתו ממקום הקדש ולא מכחות הטומאה:

ובספר הזוהר [האזינו רצ"ו ב'] אמר רבי יוסי כמה חביבין ישראל קמיה קדוש ברוך הוא בקדמיתא קרא לון גוי קדוש כי עם קדוש אתה. <תרגום - אמר רבי יוסי כמה אהובים ישראל לפני הקב"ה כי בתחילה קרא אותם גוי קדוש שכתוב "כי עם קדוש אתה">. לבתר קרא לון קדש דכתיב קדש ישראל ליי'. <לאחר כך קרא אותם קדש שכתוב "קדש ישראל ליי" (ירמיה ב ג')>. מה בין האי להאי. <מה בין זה לזה בין קדוש לקדש>. אמר רבי אבא קדש עילאה מכלא דהכי תנינן כד אתחברן כולהו קדוש כחדא איקרון קדש. <אמר רבי אבא קדש הוא עליון מכל כי כך למדנו כשמתחברים כל הקדושות יחד נקראים קדש>. וכולהו סלקין ומתכנפין להההוא אתר עילאה דאיקרי קדש. <כי אז כולם עולים ומתאספים למקום העליון הנקרא קדש>. ובגיני כך קדוש קדוש קדש אתעביד מינייהו. <ומשום זה קדוש קדוש קדוש נעשה מהם>. ובגין דישראל בתלת דרגין מתעטרן כד אתחברן כחדא איקרי קדש ישראל ליי' דאיהו ראשית. <ומשום שישראל מתעטרים באלו ג' מדרגות כשמתחברות יחד נקראים קדש ישראל ליי' שהוא ראשית>. והא אוקמנא תבואתה בה"א. <הנה העמדנו תבואתה היא עם ה' יתרה>. כל אוכליו יאשמו דכתיב וכל זר לא יאכל קדש. <"כל אוכליו יאשמו" שכתוב "וכל הזר לא יאכל קדש">. אמר רבי אלעזר שירותא וסיומא דכלא אתקרי קדש. <אמר רבי אלעזר ההתחלה והסוף של הכל נקראו קדש>. וחכמה עילאה קדש איקרי. <וחכמה עליונה נקראת קדש>. וכד נהיר דא לחכמה דשלמה כמה דתנינן ותרב חכמת שלמה דקיימא סיהרא באשלמותא. <וכשמאירה חכמה זו לחכמה של שלמה כמו שכתוב "ותרב חכמת שלמה" שהלבנה עמדה במילואה>. וכד מתברכא בההוא יסודא וינקא לכל אינון סיטרין ואיתקרי אם כאילו דלעילא. <וכשהמלכות מתברכת מן היסוד ומניקה לכל אלו הצדדים היא נקראת אם כמו אותה של מעלה>. כדין קרין לה קדש קדשים דכתיב אתי מלבנון כלה וכו' מאי לבנון דא עדן וכו'. <אז קוראים את היסוד קדש קדשים שכתוב "אתי מלבנון כלה" (שה"ש ד ח') מהו לבנון הוא עדן>. ומכאן תבין סוד קדש קדשים היא והבן זה>:

וידעת כי יי' הוא האלהים האל הנאמן וגו' לאלף דור. קשה לפרש לאלף דור כמו הדורות שמנו רבותינו ז"ל שהרי מבריאת העולם עד רבי אלעזר בן עזריה שהיה עשירי לעזרא לא היו רק כמו נ"ב דורות והיה אחר חורבן הבית על כן יש לפרש כי הדורות שמנו הנה כל אחד הוא חמשים שנה כמו עולמו של יובל והוא הזמן שרמזתי לך בסדר בהר

סיני והנה כוונת הפסוק הוא הבטחה על כל ימות עולם וזהו שנאמר דבר צוה לאלף דור (תהלים קה ח). וטעם אל פניו להאבידו יש בו סוד רמוז בסוד העבור כטעם וגם רשע ליום רעה (משלי טז ד) וכבר פירשתי. ויהיה אל פניו ממש בסוד רשע וטוב לו וכבר העירותיך עליו:

עקב

והיה עקב תשמעון וגו' . ברוך תהיה מכל העמים וגו'. הטעם כי בהתעלות השכינה בסבת ישראל על כל שאר הכחות החיצונות גם ישראל למטה היונקים משם יתעלו על הענפים החיצונים וזה טעם לא יהיה בך עקר ועקרה כי צינורות הברכה ישפיעו למטה: והסיר יי' ממך כל חלי וגו'. יתכן שירמוז במדוה מצרים על הדברים הנשפעים מדת הדין עזה ויורה על זה מאמר רז"ל עשרה קבין כשפים ירדו לעולם ט' נטלה מצרים ואחת בכל העולם כלו:

לא תערוץ מפניהם וגו'. בעבור שהזכיר למעלה אבידת האומות על כן לא הזכיר הנה רק גדול ונורא והבן:

ונשל יי' אלהיך את הגוים האל מפניך מעט מעט וגו'. חית השדה הנזכרת הנה תבין מפסוק וחית השדה השלמה לך (איוב ה כג). וטעם פן תרבה עליך להתרחק מן הפעולות הנשפעות משם:

ארץ חטה ושעורה וגו'. אין לומר שכוונת השבח היתה כפי הפשט לבדו כי באחד מן המקומות שבחוצה לארץ שבעה מינים אלו לרוב מאד אמנם נשתבחה בשבעה מינים רמז לשבעה ימי בראשית והארץ הנזכרת כלולה מכולם ועוד כי נכלל בחטה כוסמת ובשעורה שבולת שועל ושיפון הרי בין הכל עשרה ועמה הבן השבח. וטעם עיינות ותהומות וכו'. רמז למעיינות הנאצלות והנשפעות שם כד"א כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז'). וטעם אשר לא במסכנות תאכל בה לחם כבר רמזתי כי לחם רומז ליסוד עולם בסוד לחם הפנים וזהו לא תחסר כל בה וידעת פירוש כל והפך זה הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז א):

ארץ אשר אבניה ברזל. לפי הפשט קשה לפרשו שאין זה שבח הארץ להיותה כברזל והנה בתוכחות והארץ אשר תחתיך ברזל אמנם נרמז בו סוד נעלם בדברי רבותינו ז"ל בפרק קמא דתעניות אמרו אל תקרי אבניה אלא בוניה כיוונו על החכמים העוסקים בתורה שבעל פה שהיא הארץ הנזכרת שהם קפדנים וקשים כברזל. ואמרו אחרי כן אפילו הכי מבעי ליה לאינש למילף ניחותא בנפשיה שנאמר והסר כעס מלבך (קהלת

יא י'). והנה רמז כי עקר קבלת הארץ הנזכרת היא ממדת הדין העזה הנרמזת בברזל שנאמר ונתן עול ברזל:

ואכלת ושבעת וברכת וגו'. אחר שהזכיר קבלת הארץ הנזכרת הזכיר כי ממנה תתפשט הברכה למטה. ודע כי כמו שהמזון לבני אדם הוא סבת קיומם כן המלאכים והנשמות מזונם קיומם מן השכינה שנאמר ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט ו') והאכילה לבני אדם דוגמת הקרבנות לכחות העליונים ועל כן צריכין נקיות וטהרה וקדושה זכו שפע לא זכו פשע. והנה השפע הנאצל מאין סוף יתעלה עד השכינה שהיא אחרונה שבבנין דוק ותשכח גם באכילה של מטה שהיא עוברת בין מקומות מזו לזו הזכירום רבותינו ז"ל במדרש קהלת בפסוק מעשרה שליטים (קהלת ז יט) והברכה היא אצילות תוספת המשכה מאפיסת המחשבה שהיא מקור החיים כמו שנאמר במקהלות ברכו אלהים י"י ממקור ישראל (תהלים סח כז) לכך תקנו מאה ברכות כנגד עשר ספירות בכל אחת מהן עשרה והיו חכמינו ז"ל זריזים להשלימם לפי שהקדוש ברוך הוא חפץ בברכה ומתקרב לפי מעלת המברך ושלמותו ויבא בביתו כמו שאמר הלל הזקן אם אני כאן הכל כאן. אף הקדוש ברוך הוא אומר אם אתה תבא לביתי אני אבא לביתך כי מצינו שהקדוש ברוך הוא חפץ מאד בברכה כמו שאמר למשה רבינו ע"ה אף על פי כן היה לך לעזרני מיד פתח ואמר ועתה יגדל נא כח אדני. וכל מי שאינו מברך נקרא גוזל ומשחית כמו שאמרו כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית (משלי כח כד) אין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר הלא הוא אביך קנך אין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר ואל תטוש תורת אמך (משלי א ח'):

ועתה אגיד לך תעלומות חכמה אשר במדרש רות (זוהר חדש פ"ז) ולא אביא לשונם מפני האורך אמרו רבותינו ז"ל עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה הדחה ושטיפה חי מלא ועטור ועטוף מקבלו בשתי ידיו אוחזו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו ומשגרו לאנשי ביתו במתנה והרמז לי' הויות וידעת כי בכוס של ברכה אין לשים בו מים עד ברכת הזן רמז כי עקר קבלתו ממדת הדין תחלה ואחר כן מן החסד וידעת גווני המים והיין גם העטור רמז למה שנאמר זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות (יחזקאל ה ה') גם סוד מקבלו בשתי ידיו אוחזו בימין רמז לקבלתו מב' זרועות עולם ומן החסד באחרונה ופירוש משגרו לאנשי ביתו ידוע מעתה. ובעבור כי עתה בזמן הגלות אין הברכה מצויה כבראשונה אין כח הקדושה וצנורותיה נמשכין בשכינה שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה נז א) על כן אמרו רבותינו ז"ל

אנו אין לנו אלא ארבעה וסימן חמש"ה כי השאר אינם בשלימות בזמן הגלות. ועוד אמרו רבותינו ז"ל עשרה דברים הנוהגים תוך הסעודה ובכולם יש טעם נעלם כמו שהשיבו בישיבה של מעלה כן אמרו במדרש רות (זוהר חדש פ"ז) ואלו הם האחד לתקן השלחן על מזונו שאוכל ומי שאוכל בלתי שלחן מסודר עליו הכתוב אומר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה (ישעיה כח ח). והטעם הוא לכבד את הקדוש ברוך הוא על מזונותיו כדאמר קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף כי המזונות אינן באין אלא מתוך מדת הדין כי היא מנהגת העולם זהו שנאמר על אשת חיל כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון (משלי לא כ'). וכתיב ארץ ממנה יצא לחם (איוב כח ה) ואמרו רבותינו ז"ל בפסחים קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה דאילו בגאולה כתיב המלאך הגואל ובמזונות כתיב האלהים הרועה אותי מעודי. ואם תאמר הרי דוד הזכיר מדת רחמים שנאמר יי' רועי לא אחסר (תהלים כג א). תשובתך היא כי כל אחד הזכיר הפך מדתו כדי שיהיה הכל כלול בו וידעת מדת יעקב ודוד. והשכינה קודמת ורואה כל שלחן מישראל ואומרת זה השולחן אשר לפני יי' אך ביום השבת צריך תוספת שינוי אחד. השנית נטילת ידים קודם אכילה הטעם הוא כי צריכה נקיות דוגמת אכילת מלאכי השרת שנאמר לחם אבירים אכל איש (תהלים עח כה) לחם שמלאכי השרת אוכלין וכבר פירשתי זה מה מלאכי השרת אוכלים בקדושה ובטהרה ובנקיות אף ישראל צריכין כך שנאמר והתקדשתם אלו מים ראשונים שהם קדושה והייתם קדושים אלו מים אחרונים וכו'. כל האוכל בקדושה דומה למלאכי השרת וכל האוכל בלא נטילת ידים ההיא מדה של פורענות שורה עליו ואכילתו טמאה ושכינה אומרת אל תלחם את לחם רע עין (משלי כג ו) מהו רע עין זה יצר הרע:

ואמרו רז"ל (זוהר חדש פ"ז ט"א) שתי מדות עומדות על שולחנו של אדם אחת מדת הטוב ואחת מדת הרע. אם האדם מקדש ידיו ומברך מדת הטוב אומרת זה לקב"ה ומנחת ידיה על ראשו ואומרת לו עבדי אתה עבדו של מקום אתה כד"א ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. וכשאין האדם מקדש ידיו ואוכל מדת הרע אומרת זה שלי הוא מיד שורה עליו ומטמאתו ומאכלו נקרא רע עין. מעשה בחסיד אחד שזימנו בעל הבית לאכול אצלו ראה שבעל הבית לא נטל ידיו והיה אוכל קם העני מן השולחן והלך לו הלך בעל הבית אחריו להחזירו אמר לו ח"ו שאוכל עמך שעליך כתיב אל תלחם את לחם רע עין ולא עוד אלא שמאכלך טמא שנאמר אל תטמאו ונטמתם בלא אל"ף כל מי ששורה עליו רוח הטומאה מקבל טומאה סתומה שאין לה פתח בא המעשה לפני חכמים נתנו לו ארבע מאות זוז באותה שעה אמרו חכמים אשריכם ישראל אשריכם

עוסקים בתורה ומה העני שהיה רעב ואף על פי כן שמר עצמו ולא חשש אלא לכבוד קונו כמה שכר טוב גנוז לאותם העוסקים בתורה לשמה. ופ"ק דסוטה כל האוכל בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם (משלי ו כו) והבן זה המאמר היטב כי הוא מופלא. השלישית שיטול ידו הימנית בידו השמאלית והטעם כי הימנית משובחת על השמאלית וצריך שהשמאל תשמש לימין:

וידעת סוד ידי האדם הרומזים לזרועות עולם דכתיב ימין י"י עושה חיל (תהלים קיח יז) רמז שהשמאל נאצל מן הימין ימין יי' רוממה כי היא משובחת מן השמאל דוגמא לזה כהן עולה לדוכן נוטל ידיו מן הלוי וצריך ליטול ידיו עד הפרק שאמרו חז"ל במקום חבור אצבעות עם הכף ויש בהם י"ד פרקים ואחרי כן כולל ידיו כאחת כי כולן כלולים זה בזה. הרביעית שצריך להגביה ידיו בשעה שמברך לאחר נטילת ידים ויקדש ידיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את יי' (תהילים קל"ד:ב") כלומר שאו ידיכם למקום הקדש לרמוז לי' ספירות ואז ברכו את יי' לימד על הברכה שתהא בנשיאת כפים וידעת כי סוד עשר אצבעות רומזים לי' הויות בסוד נשיאות כפים. והאצבע החמישי אינו בסדר שאר אצבעות גם אין בו כי אם שני פרקים מה שאין כן בשאר האצבעות שיש להם שלשה פרקים ויש בכל זה סוד הד' אצבעות רומזים לארבע אותיות של שם וצירופו י"ב כמו שביארתי בסוד אבני החשן וכנגדן י"ב פרקים בד' האצבעות והשנים שבאצבע החמישי רומזים לזרועות עולם אשר י"ב גבולי אלכסונין נשפעין מהן ולאחר שנתקדשו הידים צריך לזקוף אותם למעלה לרמוז לעליונים להריק ברכות למטה כדיוקן זה של אצבעות. החמישית לברך ברכה לנטילה זו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את יי' ובעבור כי המצות ממקור הקדושה על כן תקנו בהם אשר קדשנו במצותיו וצונו. הששית ליתן ממאכלו לעניים ולהאכילן מן המובחר שאוכל כדי לרחם עליהם ממה שחננו ה' יתעלה ובמדה שאדם מודד בה מודדין לו. השביעית לברך ברכת המוציא על הלחם הכוונה על הארץ העליונה שממנה יוצא הלחם והמזון שנאמר להוציא לחם מן הארץ (תהלים קד יד) וכתיב ארץ ממנה יצא לחם (איוב כח ה) וכבר פירשתי זה. וצריך לומר המוציא כלומר הוא המוציא שהמזונות לא נתנו ביד הממונים. השמינית שלא יהיה גרגרן ובלען אלא כאוכל לפני המלך כדי להדבק במדת החסד והקדושה ולא במדת הפחד והדין ובזה תשאר הברכה במעיו הנה בעשו כתיב הלעיטני נא והנחש המסית שרוי במעיו ונקרא רשע שנאמר ובטן רשעים תחסר (משלי יג כה) על כן צריך לאכול בנחת ובנקיות ועליו נאמר ואכלת לפני יי' אלהיך:

וידעת כי צריך האדם להדמות ליוצרו בכל ענין שיוכל גם יתבייש האדם מן הבורא יתברך המצוי אצלו תמיד ומשגיח במעשיו כאשר יתבייש האדם מחברו כאשר השוו רז"ל מורא הבורא יתברך למורא בשר ודם ואמרו רבותינו ז"ל בג' דברים אני אוהב את הפרסיים צנועין באכילתן צנועין בבית הכסא וצנועין בתשמיש המטה ואמרו עוד איזהו צנוע זה הנפנה בלילה כדרך שהוא נפנה ביום ועל כן צריך כל אדם לעמוד בענוה ולבו פנוי להקדוש ברוך הוא המצוי עמו תמיד ומשגיח במעשיו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יי' (ירמיה כג כד). ואמרו רבותינו ז"ל אסור לאדם להלך בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו רב יהודה לא מסגי ארבע אמות בקומה זקופה רב הונא בריה דרב יהודה לא מסגי ד' אמות בגלוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי ולא היו רגילין לפרוס סודר כי אם הנשואים כמו שאמרו מאי טעמא לא פריסת סודרא אמר אכתי לא נסבי. וזה רמוז באמרו שכינה למעלה מראשי. ונשוב לדברינו כי המדה שאדם תופס היא נמשכת אליו בכל מעשיו. וטעם לא יאכל תרי נראה לי כי הטעם הוא בעבור כי התחלת העולם מן החסד שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט ג) ב' הוא מקום הדין על כן לא יסיים בו. התשיעית להיות על שולחנו דברי תורה שכן אמרו רז"ל שלחן שאין בו דברי תורה האוכל ממנו כאילו אוכל מזבחי מתים. והענין הוא כי הקדוש ברוך הוא חולק מזונות לכל בריה ביום ובלילה לעליונים ולתחתונים והברכה נשפעת לנבראים כלם מן השכינה שנאמר ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה (משלי לא טו) הנאמר על אשת חיל וכל הענין הנאמר בא"ב הרמז עליה שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז'). וכמו שמלאכי השרת אומרים שירה לפני הקב"ה כשהן ניזונין מזיו השכינה כן ישראל צריכין להודות לפני הקב"ה ולעסוק בדברי תורה בשעת אכילתן והבן ממה שכתבנו בסוד מנין שהקב"ה מתפלל והמשכיל יבין. העשירית ליטול ידיו אחר אכילה כמו שאמרו רז"ל מים אחרונים חובה. הטעם כי הם באים להעביר הזוהמא הבאים מחמת נחש הקדמוני ובמים האחרונים תתפרש ממנו מדת הדין ולא תקטרג עליו ועל כן הן חובה באמת הן חובה ולמקום חובה מתעלין והנה המים האחרונים הם הפך הראשונים ועל כן דינן הפוך כמו שאמרו רז"ל בפרק קמא דסוטה מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה אף כי לפי הפשט הוא שלא יחזרו המים ויטמאו הידים:

וממה שכתבנו תבין טעם מפני מה מים אחרונים טעונים כלי כי רוח רעה שורה עליהם ובזה תטול חלקה שלא תקטרג עליו כי צריך האדם לחלוק לה כבוד בפעולותיו. ברכת המזון בשלשה טעונה כוס שלא בשלשה אינה טעונה כוס כי השכינה הרמוזה בכוס

של ברכה מקבלת משלשה אבות העליונים או מג' ספירות אחרונות כמו שאמרו בספר הזוהר [אדרא זוטא רצ"ו ב'] מטרוניתא לא מתברכא אלא בכלל דתלתא אילין אינון נצח הוד יסוד ומתבסמא ומתברכא באתר קדש הקדשים דלתתא דכתיב כי שם צוה יי' את הברכה. <תרגום - המלכה אינה מתברכת אלא בכלל של ג' אלו שהם נצח הוד יסוד ומתבשמת ומתברכת ממקום שנקרא קדש הקדשים שלמטה שכתוב "כי שם צוה יי' את הברכה">. ופותח המברך ואומר נברך שאכלנו משלו ולא פירש למי שהרי אינו רשאי לומר למי שאכלנו משלו:

ויש בו סוד כאשר אמרו במדרש רות (זוהר חדש פ"ז ט"ג) וידעת כי השכינה רמוזה בכוס של ברכה ונותן עיניו בו ואם היה אומר למי היה נראה מכוונתו שאין המתברך ההוא רמוז לפניו ר"ל בשכינה שכוונתו בה בשעת הברכה אמנם אחרי שהכוס מונח לפניו ונותן עיניו בו כענין תמיד עיני יי' אלהיך בה וכוונתו בו בברכה זו אין לומר למי. והעונין למברך צריכין להסתכל בשכינה ולומר ברוך שאכלנו משלו כלומר גם אנו מודים לדעת המברך כי אכלנו ממזון השכינה שקבלה מן המרכבה העליונה לזון העולמים שנאמר ונות בית תחלק שלל (תהלים סח יג) ושלל לא יחסר (משלי לא יא) זהו שנאמר והמלך שלמה ברוך (מלכים א' ב מה) ר"ל מלך שהשלום שלו ועושה שלום בין האש הגדולה והמים העליונים על דרך עושה שלום במרומיו ובטובו חיינו אמרו רז"ל האומר ובטובו חיינו הרי זה תלמיד חכם ומטובו חיינו הרי זה בור יש מפרשים כי מטובו משמע ממקצת טובו בחסרון ולא בשלימות כי משמעות המ"ם בכל מקום מיעוט ואין הדבר כן כי האילן לא יתקיים ביניקה לבדה לולי הענפים והקליפות והלב כנסת ישראל והקליפות שאר הכחות אמנם ובטובו כבר כולל כל הכחות המתפשטין בטובו של עולם שהיא כנסת ישראל:

אמנם במדרש רות פירש הטעם כי מטובו משמע שאין כוונת המברך במדת הטובה עצמה רק במדת של מטה היוצא ממדת הטוב ואינו כן כי כוונת המברך בברכה זו היא במדת הטוב עצמה שהוא במדת האור הגנוז. ומכאן יש להוכיח כי האומרים בשמונה עשרה כי מאור פניך נתת לנו טועים הן כי התורה באור פניו נתנה כמו שפירשתי במקומו והראוי לומר באור פניך. ובכל מקום שתמצא בברכה ראשונה מלת כל רמז לצדיק שנאמר אני יי' עושה כל (ישעיה מד כד) וזהו כי הוא זן ומפרנס לכל כענין כי אתה תברך צדיק (תהלים ה יג) ועל כן חתם ברוך אתה יי' הזן את הכל. והנה הברכה הראשונה של ברכת המזון מיוסדת על המכריע הראשון וברכה שניה נאמרה על השכינה:

וזהו אמרו ארץ טובה ורחבה כענין ארץ אשר יי' אלהיך דורש אותה דוגמא לדבר בקדיש מתחיל מן הטוב הנזכר באומרו יהא שמיה רבה ואחר כן אומר בעלמא דברא כרעותיה שהרמז לשכינה וכבר פירשתי כי בברכה וקדושה מלמעלה למטה. והבן כי קרא לארץ הנזכרת שלשה שמות והן חמדה טובה ורחבה. חמדה בהיותה בייחוד שלם וכלולה ביסוד עולם. ויכל אלהים מתרגמינן בירושלמי וחמיד יי'. טובה בהיות מדת הטוב שוכן בתוכה שנאמר גם יי' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה (תהלים פה יג). וירא אלהים את האור כי טוב כשהאור בתוכה היא טובה וכשאין אור בתוכה הוא חשך ולילה. וכן הוא אומר בכה תבכה בלילה (איכה א ב'). רחבה נקראת כשמקבלת במלוי מרחובות הנהר וסימניך ורחבה ונסבה למעלה (יחזקאל מא ז). נמצאת שרמז בשלשה תיבות על ג' קבלותיה חמדה כשמקבלת מן היסוד. טובה כשמקבלת מן הטוב רחבה כשמקבלת מן הבינה וכשאין בה אחת מכל אלו אז נראת יבשה ועל כן אמרו רז"ל כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה ומלכות בית דוד בבונה ירושלים בכוונה לא יצא ידי חובתו. אמרו רז"ל נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית ר' יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה. פלימו אומר צריך שיקדום ברית לתורה וצריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף ומלכות בית דוד בבונה ירושלים. הטעם להזכיר בה ברית כי כשנכנסו ישראל לארץ מלו שנאמר ושוב מול את בני ישראל שנית (יהושע ה ב'). וסוד הענין הוא כי לא היו ישראל ראויין ליכנס לארץ עד שימולו כי הערלה מטמאה את הארץ אמנם הברית דבק בה כענין לא תחסר כל בה:

ובספר הזוהר [זוהר ח"א צ"ג ב'] אמר קב"ה ליהושע ישראל אטימין אינון ולא אתפרעו ולא מתגלייא קיימא דילי ואת בעי לאעלאה לון לארעא ולאכנעא שנאיהון. <תרגום - אמר הקב"ה ליהושע ישראל ערלים הם שלא פרעו ולא נגלה הברית שלי ואתה רוצה להביאם לארץ ולהכניע את שונאיהם>. שוב מול את בני ישראל שנית. <"שוב מול את בני ישראל שנית">. ועד דאתפרש ואתגלייא האי ברית לא עלו לארעא ולא אתכנעו שנאיהון. <ועד שפרעו ונתגלה ברית הזה לא נכנסו לארץ ולא נכנעו שונאיהם>. וצריך שיזכור בה תורה והרמז לתורה שבעל פה שבזכותה מתקיים הארץ שנאמר כי היא חייך ואורך ימיך לשבת על האדמה. וצריך שיאמר הודאה תחלה וסוף כי על כל כבוד חופה ותחלת המחשבה סוף המעשה. וסוד מלכות בית דוד בבונה ירושלים מטעם זה אמרו רז"ל בפסחים אומרים לדוד טול וברך אומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא (תהילים קט"ז:י"ג) כי כוס של ברכה היא כנגד מדתו של דוד ועל כן היה נוהג

רבינו יצחק בן הרב ז"ל לחתום בברכה זו ברוך יי' אלהי דוד ובונה ירושלים כי הוא הרגל הרביעי מן המרכבה:

פן תאכל ושבעת וגו'. ורם לבבך ושכחת את יי' אלהיך. הפשט ידוע ויתכן עוד שבא ליזהר על טעות דור הפלגה שלא שתו לבם רק לזאת להפרידה מן הבנין בעבור שהיא הנותנת טרף לביתה וחק לנערותיה וזהו השמר לך וגו':

המוליכך במדבר הגדול והנורא וגו'. כבר ידעת כי המדבר מקום ממשלת מדת הדין ושם כחו וזהו אשר אין מים כלומר אינו מים וזהו נחש שרף ועקרב וצמאון כחות הנאצלים ממדת הדין. וטעם הנותן לך כח לעשות חיל כבר ידעת פירוש כח מפסוק יגדל נא כח י"י הוא חסד ועושה חיל וכבר פירשתיו. וטעם ואתנפל לפני יי' וגו'. כי אמר י"י להשמיד אתכם ותבין ממה שכתבתי לך בפסוק שמע ישראל כי בנפילת אפים מתבטלת גזר דין כמו שפירשתי שם וטעם אדני אלהים פירשתיו בפרשת ואתחנן. וטעם ערים גדולות ובצורות בשמים פשטו ידוע וירמוז עוד לכחן של מעלה כענין שרמזתי באלהי מצרים וזהו בצורות בשמים. וזהו ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמוס ב ט'). איך נפלת משמים הילל בן שחר (ישעיה יד יב). וטעם אש אוכלה פירשתיו והרמז לאש אוכלת אש והיא תכניע כחות האומות. וטעם באצבע אלהים פירשתיו:

זכור לעבדיך לאברהם וגו'. כבר רמזתי לך כי מלת זכירה הנאמרת בשם יתעלה הוא מלשון יי' זכרנו (תהלים קיז יב) כי אין שכחה לפני הש"י רק הוא לשון רחמים. ובעבור כי בעת הכעס הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם (תהלים קד כא) בהעדר השפע מהם על כן אמר זכור לאברהם וגו' כלומר זכור ותשפיע לג' אבות העליונים להשקותם מן הבריכה העליונה ובהתברכם על כל פנים הברכה מצוייה למטה. וטעם אל תפן אל קשי העם הזה יש בו סוד כי כל המעשה שאדם עושה למטה דוגמתו ממש נעשה ?? מעלה חקוקין לפני השם יתעלה הן לטוב הן להפך וזהו הסתר פניך מחטאי (תהלים נא יא). עתה סבבום מעלליהם נגד פני היו (יהושע ז ב'):

ובספר הזוהר [קדושים פ"ג ב'] רבי חייא פתח אל תפן אל קשי העם הזה וכי מה הוא דיימא למלכא אל תפן. <תרגום - רבי חייא פתח "אל תפנו אל קשי העם הזה" וכי מי הוא שיאמר למלך אל תפן>. והא כתיב כי עיניו על דרכי איש וכתיב אם יסתר איש במסתרים ואנכי לא אראנו נאם יי'. <והרי כתוב "כי עיניו דרכי איש" (איוב לד כא) וכתוב "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יי" (ירמיה כג כד)>. והא בכלא אשגח קודשא בריך הוא בכל עובדין אסתכל ואעיל בדינא על כולהו אם טב ואם ביש. <והרי בכל דבר משגיח הקב"ה ומסתכל בכל המעשים ומביא בדין על כולם אם טוב

ואם רע>. כד"א כי כל מעשה האלהים יביא במשפט. <כמו שכתוב "כי כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע" (קהלת יב יד)>. ומשה אמר אל תפן אל קשי העם הזה. <ומשה אמר "אל תפן אך קשי העם הזה">. אלא הכי תנינן כל בר נש דבעי לאסתמרא מחובוי כדין לא יחטא קמיה מלכא קדישא. <אלא כך למדנו כל אדם צריך להשמר מעוונותיו כדי שלא יחטא לפני המלך הקדוש>. תא חזי בר נש עביד חד מצוה ההיא מצוה סלקא קיימא קמיה קב"ה ואמרא אנא מפלנייא דעבד לי קודשא בריך הוא מני לה קמיה לאשגחא ביה כל יומא לאוטבא ליה בגיניה. <בוא וראה אדם שעושה מצוה אחת מצוה זו עולה ועומדת לפני הקב"ה ואומרת אני מפלוני שעשה אותי והקב"ה ממנה אותה לפניו להשגיח בה בכל יום להיטיב לאדם בשבילה>. עבר על פיקודי אורייתא ההיא עבירה סלקא וקיימא אמר אנא מפלנייא דעבר עלי וקודשא בריך הוא מני לה קמיה וקיימא לתמן לאשגחא ליה לשיצאה ליה. <עבר האדם על דברי תורה עבירה ההיא עולה לפניו ואומרת אני מפלוני שעשה אותי והקב"ה ממנה אותה ועומדת שם להשגיח בה לכלות אותו>. הה"ד וירא י"י וינאץ. <זה שכתוב "וירא יי' וינאץ">. מהו וירא יי' וינאץ. <מהו וירא יי' וינאץ>. ההיא דקיימא קמיה. <"וירא" היא העבירה העומדת לפניו>. תב בתשובה כתיב גם יי' העביר חטאתך דעבר ההוא חובא מקמיה בגין דלא יסתכל בה לאוטבא ליה. <חזר בתשובה כתוב "גם יי' העביר חטאתך לא תמות" (שמואל ב' יב יג) שהעביר מלפניו אותה העבירה כדי שלא יסתכל בה ולהטיב לו>. ועל דא אל תפן אל קשי העם הזה. <ועל כן כתוב "אל תפן אל קשי העם הזה">. אמר ר' יוסי מהכא משמע דכתיב נכתם עונך לפני. <אמר רבי יוסי מכאן משמע דבר זה "נכתם עונך לפני" (ירמיה ב כב)>. וזהו סבבוני בכחש אפרים (הושע יב א):

וטעם אשר הוצאת בכחך הגדול ובזרועך הנטויה. כבר פירשתי כי גאולת מצרים היתה במדת רחמים ומדת הדין זהו כחך הגדול וזרועך הנטויה. וטעם לא אבה יי' השחיתך כתב הרב ז"ל ועל דרך האמת לא רצה שתהיה מושחת ממנו שלא יהא שמו הגדול עמך וכבר רמזתי הענין בסדר כי תשא עכ"ל:

הן ליי' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. השמים העליונים הנזכרים בפרשת בראשית שמי השמים הנאצלים מהם הנראים לנו הארץ היא ארץ חפץ זהו דעת חכמי הקבלה. ולולי שאני ירא לחלוק עליהם הייתי מפרש ההפך. ראיה לדברי הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מכים א' ח כז). ותאנא דבי אליהו ושמי השמים העליונים שמים התחתונים גם בדברי רז"ל יציבא בארעא וגיורא בשמי שמייא. וכל רמז לצדיק אשר בארץ הנזכרת:

רק באבותיך חשק יי' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה. לפי הפשט החשק וההבטחה והבחירה בהיותם לעם סגולה כד"א כי חלק יי' עמו וכבר רמזתי זה. ועוד נרמז בזה הפסוק מאמרם ז"ל האבות הן הן המרכבה זהו רק באבותיך והרגל הרביעי נרמז באמרו ויבחר בזרעם אחריהם רמז לדוד:

ובספר הזוהר [ואתחנן רס"ב ב'] תאני רבי אבא הא דכתיב רק באבותיך חשק יי'. <תרגום - למד רבי אבא כתוב "רק באבותיך חשק יי">. מכאן אמר רבי שמעון אבהתא אינון רתיכא קדישא לעילא דכתיב חשק יי'. <מכאן אמר רבי שמעון האבות הן המרכבה הקדושה העליונה שכתוב חשק יי'>. תא חזי כמה דאית רתיכא קדישא לתתא כך אית רתיכא קדישא לעילא. <בוא וראה כמו שיש מרכבה קדושה למטה במלכות כך יש מרכבה קדושה למעלה>. ומאי איהי הא דאמרן. <ומי הם היינו זה שאמרנו שהם האבות>. רתיכא קדישא כלא איקרי וכלא אתקשר דא בדא ועביד כולא חד. <הכל נקרא המרכבה הקדושה כי הכל נקשר זה בזה ונעשו הכל אחד>. רק באבותיך חשק תלתא. <"רק באבותיך חשק יי" שאמרת שהם המרכבה אינם אלא שלשה אבות>. ורתיכא ארבעה. <והמרכבה ארבעה>. ארבעה מנא לן. <ומאין לנו הרביעי>. דכתיב ויבחר בזרעם אחריהם. <שכתוב "ויבחר בזרעם אחריהם">. מאי משמע. <מאי משמע>. לאתכללא בהו דוד מלכא דאיהו רביעאה לאתקנא ברתיכא קדישא. <שהכתוב בא לכלול באבות את דוד המלך שהוא הרביעי להתתקן במרכבה הקדושה>. דתנינן אבהתא תיקונא ושלימותא דכולא וגופא בהו אתכללא ואתבני ובהו אתאחיד. <כי למדנו האבות הם תקון ושלמות הכל והם הגוף ובהם נשתכלל ונבנה ובהם נתאחד>. אתא דוד מלכא ושכלל כולא ואתקין גופא ושלימת להו. <בא דוד ושכלל הכל והתקין הגוף והשלימו בהם>. ואמר רבי יצחק כמה דזכו אבהתנא לאיתעטרא ברתיכא קדישא כך זכה דוד לאתתקנא בסמכא רביעאה דרתיכא. <ואמר רבי יצחק כמו שזכו האבות להתעטר בהמרכבה הקדושה כך זכה דוד להתתקן בעמוד הרביעי של המרכבה>. אמר רבי יהודה כתיב ביה בדוד והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי. <אמר רבי יצחק כתוב בו בדוד "והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי">. מ"ט אדמוני. <מהו הטעם שנקרא אדמוני>. משום דחולקא דעדביה גרמא ליה. <הוא משום שחלק גורלו גרם לו>. אדמוני דינא. <אדמוני הוא דין>. עם יפה עינים דינא ברחמי כמה דכתיב חסדי דוד הנאמנים. <עם יפה עינים היינו שהדין היה כלול ברחמים כמו שכתוב "חסדי דוד הנאמנים">. אמר ר' יצחק חסדי דוד באתריה אוקימא אלא והוא אדמוני הא דאמרן עם יפה עינים אילין

אבהתא. <אמר רבי יצחק חסדי דוד הנאמנים ביארנו במקומו אלא והוא אדמוני פירושו כמו שאמרנו שהוא דין עם יפה עינים הם האבות>:

כי יי' אלהיכם וגו'. כבר הודעתיך כמה פעמים כי אין בתורה אפילו אות אחת שאין הררין גדולים תלויים בה והבן כי הזכיר כאן כי השם המיוחד תחלה ואחריו אלהי האלהים ואחריו אדוני האדונים. וכן במזמור הודו ליי' כי טוב אחריו הודו לאלהי האלהים ואחריו הודו לאדני האדונים והרמז בהם לג' הויות הראשונות ועל הראשון הזכיר לעושה נפלאות גדולות לבדו כענין הנאמר בספר יצירה בל"ב נתיבות פליאות חכמה ועל השני אמר לעושה השמים בתבונה ועל השלישי לרוקע הארץ על המים וגו'. האל הגדול הגבור והנורא. האל הוא אל עליון. הגדול הגבור והנורא רמז לשלשה אבות. הגדול רמז למדת החסד הגבור למדת הגבורה והנורא למדת הרחמים שנאמר כי עמך הסליחה למען תורא (תהלים קל ד) והוסיף ו' באמרו והנורא וכן באלהי יעקב כבר פירשתי זה:

ובספר הזוהר [זוהר ח"א י"ח ב'] פירשו בארבע תיבות אלו שהן האל הגדול הגבור והנורא רמז על ארבע חיות הנושאות המרכבה אמר שם בלשון הזה. ודמות פניהם פני אדם לאו אינון כאינון כרובים אינון אנפי רברבין. <תרגום - "ודמות פניהם פני אדם" אינם הם כמו הכרובים שהם פנים גדולות>. כרובים אנפי זוטרי כרביא. <כרובים הם פנים קטנות כתינוק>. פני אדם כל דיוקן כלילן בהו בגין דאינון אנפי רברבין. <בפני אדם כלולים כל הצורות משום שהם פנים גדולות>. ומתציירין בהו ציורין גליפין בגלופי שמא דמפרש בארבע סיטרין מזרח מערב צפון דרום. <ומצטייר בהן צורות חקוקות כחקיקות שם המפורש בארבע רוחות מזרח מערב צפון דרום>. מיכאל רשים ברשימו לסטר דרום. <מיכאל רשם רשימה לצד דרום>. וכל אנפין מסתכלין לגבי פני אדם פני אריה פני נשר פני שור. <וכל הפנים דהיינו פני אריה פני שור פני נשר מסתכלים אל פני אדם>. אדם איהו דכר ונוקבא ולא איתקרי אדם בר הכי. <אדם הוא זכר ונקבה ולא נקרא בשם אדם זולתם>. ומיניה אתציירן צייורין דרכב אלהים רבותים אלפי שנאן. <וממנו היינו מפני אדם נצטיירו הציורים בסוד הכתוב "רכב אלהים רבותים אלפי שנאן">. שנאן כללא דכלהו ציורין שו"ר נש"ר ארי"ה ן' דא איהו אדם פשיטו דאתכליל כחדא ברזא דכר ונוקבא. <שנא"ן כולל כל הציורים שהוא ראשי התיבת של שו"ר נש"ר ארי"ה ן' רומז לפני אדם שהוא סוד התפשטות של זכר ונקבה הנכללים כאחד>. וכלהו אלפין ורברבן כלהו נפקין מהני רזא שנאן. <וכולם אלפים ורבבות דהיינו כתות המלאכים שכולם יוצאים מאלו הד' חיות הנרמזות באותיות שנא"ן>. ומהני דיוקנין מתפרשן כל חד וחד בסטרייהו כמה דאתחזי לון. <מאלו הד' צורות מתפשטים הצורות של עולמות בי"ע כל

אחד ואחד בבחינתו כראוי לו>. אילין אינון דקא משלבן חד בחד וכליל חד בחד למיהוי כל חד כליל בחבריה. <ואלו החיות הן משולבות זה בזה וכלולות זה בזה בכדי שתהיה כל אחת ואחת כלולה בחברתה>. שור נשר אריה אדם אתנהגן ברזא דארבע שמהן גליפן. <החיות שור נשר אריה אדם מתנהגות בסוד ארבעה שמות חקוקים שהם האל הגדול הגבור והנורא>. סלקן לאתנהגא ולאסתכלא. <שעולים עליהם להתנהג ולהסתכל>. שור לאנפי אדם. <שור אל פני אדם>. סליק שמא אחרא מתעטרא מחקקא ברזא דתרין גוונין ואיהו אל. <עולה שם אחר מתעטר ונחקק בסוד שני צבעים והוא שם א"ל>. כדין אתהדר לאתרא כורסיא חקיק וגליף ליה ואתרשים לאתנהגא ברזא דשמא דא. <אחר שנכלל השור בשם א"ל הוא חוזר למקום הכסא חוקק ומפתח אותו ונרשם על ידו להתנהג בסוד שם הזה א"ל>. וסליק לאתנהגא ולאסתכלא נשר לאנפי אדם סליק שמא אחרא. <ועולה להתנהג ולהסתכל הנשר אל פני אדם ועולה שם אחר>. מתעטרא מתנהגא ברזא דתרין אנפין בגוונין. <מתעטר ומתנהג בסוד שני פנים בצבעים>. לאתנהגא לאסתכלא בסליקו לעטורא. <להתנהג ולהסתכל בדרך עליה בעטרה>. ואיהו גדול. <והוא "הגדול">. כדין אתהדר לאתרא וכורסייה חקיק וגליף ליה ואתרשים לאתנהגא ברזא דשמא דא. <אז חוזר הנשר למקום הכסא חוקק ומפתח אותו ונרשם להתנהג בסוד השם הזה "הגדול">. סליק לאתנהגא ולאסתכלא אריה לאנפי אדם. <עלה להתנהג ולהסתכל האריה אל פני אדם>. סליק שמא אחרא מתעטרא מחקקא בחא דתרין אנפין גוונין. <עולה כנגדו שם אחר מתעטר ונחקק באחד משני הפנים בצבעים>. לאתתקפא לאתקשרא בתוקפיה ואיהו גבור. <להתחזק ולהתקשר בגבורה והוא שם "גבור">. כדין אתהדר לאתרא כורסייא חקיק וגליף ליה ואתרשים לאתנהגא ברזא דשמא דא. <אז חוזר למקום הכסא חוקק ומפתח אותו והוא נרשם להתנהג בסוד שם הזה "גבור">. אדם אסתכל בכלהו וכלהו סלקין ומסתכלין ביה. <פני אדם מסתכלות בכל החיות וכולן עולות ומסתכלות בו>. כדין כולהו איצטיירן בגלופייהו בציורא דא ברזא דשמא חד דאיקרי נורא. <אז נצטיירו כולן בחקיקותיהן בציור זה בסוד שם אחד הנקרא "נורא">. וכדין כתיב עלייהו ודמות פניהם פני אדם. <אז כתוב עליהם "ודמות פניהם פני אדם">. כולהו כלילן בהאי ימינא והאי דיוקנא כליל לון. <כי כולם כלולים בצד הימין ודמות הזה כולל אותם>. ועל רזא דא איתקרי קודשא בריך הוא האל הגדול הגבור והנורא. <ועל סוד הזה נקרא הקב"ה האל הגדול הגבור והנורא>. דהא שמהן אילין גליפין אינון לעילא ברזא דרתיכא עילאה כלילא בארבע אתוון ידוד דאיהו שמא דכליל כולא. <כי השמות האלו חקוקות למעלה בסוד המרכבה העליונה כלול בד' אותיות של שם יהו"ה שהוא שם הכולל כל השמות>.

דיוקנין אילין מחקקן גליפן בכורסייא וכורסייא גליפא מרקמא בהו. <צורות האלו שנא"ן חקוקות ומפותחות בכסא והכסא נחקק ונרקם מהם>. חד לימינא וחד לשמאלא. <וחד לקמא וחד לאחרא. <אחד לימין ואחד לשמאל ואחד לפנים ואחד לאחור>. רשימא בארבע סיטרין דעלמא. <רשומות לארבע רוחות העולם>. כורסייא כד סלקא רשימא בארבע דיוקנין אילין. <בעת שהכסא עולה הוא נרשם בארבע צורות הללו שנא"ן>. ארבע שמהן עלאין נטלין להאי כורסייא וכורסייא אתכליל בהו עד דנקטא ולקטא אינון עינוגין וכסופין. <אלו ארבע שמות העליונים נושאים את הכסא והכסא נכלל בהם עד שמקבל ולוקט אלו נשמות ותענוגים הנחמדים>. נחתא מלייא כאילנא דמלי ענפין לכל סטר ומלייא איבין. <ויורד מלא כמו אילן המלא ענפים מכל צדדיו ומלא פירות>. כיון דנחתא נפקו אילין ארבע דיוקנין מצוירין בציורייהו גליפן מנהרן בוצינין מלהטן ואינון זרעין זרעא עד עלמא. <כיון שירד יוצאים אלו ארבע צורות מצוירות כל אחת בציורה חקוקות מאירות נוצצות ולוהטות והן זורעות זרע בעולם>:

וטעם ובו תדבק פירושו כי יש ענין בסוד טהרת איבריו שאפשר לידבק בשכינה אף כי היא אש אוכלה כי הנשמה הטהורה נקראת נר יי' והודלקה מאש השכינה ובה דבוקה ועלויה ותשוקתה:

הוא תהלתך וגו'. רמז במלת תהלתך לשכינה שהיא תהלה לדוד זהו תהלתו בקהל חסידים (תהלים קמט א'). ובמלת אלהיך לתפארת ישראל ויש לפרש לשון תהלה כלשון בהלו נרו עלי ראשי (איוב כט ג) והרמז לאש השכינה. ארץ אשר יי' אלהיך וגו'. כי הארץ אשר אתה בא שמה וגו'. הפסוקים האלו לפי פשטם קשין לפרשם כי באו לספר שבחה של ארץ ישראל ונראה לפי הפשט שיספר בגנותה גם נראה שיספרו בגנות ארץ מצרים ונראה שמספרין בשבחה. אמנם לפי האמת יבא הפסוק כפשוטו ומשמעו והעניין כי ארץ ישראל אינה תחת ממשלת סיבות אחרות רק תחת השם הנכבד יתעלה וזהו למטר השמים שרמז לשמים העליונים כמה דאת אמר יפתח יי' לך את אוצרו הטוב את השמים אמנם שאר ארצות שותות מתמציתה וזהו והשקית ברגלך כי אין השגחת השם יתעלה בהם וכן אמרו רבותינו ז"ל כי כל ארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש (איוב לח כו) אלא אינו דורש אלא אותה ועל ידי אומה דרישה שהוא דורש אותה דורש לכל שאר הארצות ואמרו רבותינו ז"ל ארץ ישראל שותה תחלה וכל העולם שותה לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות (איוב ה י') כל ארצות מתמציתה של ארץ ישראל שותות:

מדרש תילים אמר רבי יהושע בן לוי כל העולם כלו מתמציתה של גן עדן הוא שותה שנאמר ונהר יוצא מעדן וגו'. ובספר הזוהר [אדרא רבא קל"ז ב'] תנא כתיב עיני יי' אלהיך בה היינו צדק ילין בה דבה אשתכחו גזירי דינין יתיר מכל שאר אתראה. והכלל הוא כי רמז לארץ העליונה והיא שותה תחלה כמו המשכת החיות וההשקאה הנמשכת מן המוח לחוט השדרה ומשם מתפשט לגידים אילך ואילך ובאמת כי הקדוש ברוך הוא דורש אותה כי הארץ הזאת נדרשת בכל והיא הכל וכל שאר הארצות מתפרנסות ממנה באמת כדרך ואתה מחיה את כולם (נחמיה ט ו') והוא שנאמר הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ טו) ויהיה פירוש למטר השמים העליונים כי משם קבלתה:

והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו'. כבר ידעת מאמר רבותינו ז"ל ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכבר בארתי מעלתה כי על ידיה הוא חבור הספירות זו בזו ומעטר המרכבות העליונות ומריק הברכות מראש עד הסוף. מוסף על זה לפי הפשט כל אדם שמתפלל מעיד על עצמו שיש לו אדון שהוא צריך לו לכל דבר ואין לו קיום בלעדיו וההפך הפך ועליו נאמר ואותי השלכת אחרי גוויך (מלכים א' יד ט):

ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירושך ויצהרך. כבר בארתי כי במשנה תורה ידבר משה מפי הגבורה ועל כן הזכיר בו שמור ולא זכור והנה השכינה אמרה כי אם נשמע בקול יי' אלהינו לשמור מצותיו היא תתן מטר ארצנו כי אין משה הנותן מטר על פני הארץ. ויתכן עוד שהארץ היא הנזכרת למעלה והמטר ידוע וכן היתה כוונת רז"ל אמרו אין הגשמים נעצרים אלא בשביל שנתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה שנאמר ועצר את השמים וסמיך ליה ואבדתם מהרה ומכאן תבין טעם לדברי רבותינו ז"ל שאמרו אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון. ועוד אמרו חייב אדם להרעיב עצמו בשני רעבון וזה רמז באומרו והאדמה לא תתן את יבולה. דטעם וחרה אף מורה על חמימות רמז לאש הגדולה:

ובספר הזוהר [אדרא רבא קל"ח א'] האי דכתיב וחרה אף יי' וחרה אפי פן יחרה אף יי' כולא בזעיר אפין איתמר וכבר רמזתי זה בפרשת בראשית. וענין עצירת השמים מן המטר והארץ מן הפירות סודם ידוע ויש מפרשים מטר מלשון מטרת ובפרק קמא דתעניות רמזו כך אמרו מאי דכתיב ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרים מלהוריד טל ומטר דומין לאשה שמחבלת ואינה יולדת דאמר ריש לקיש משום בר קפרא נאמר עצירה באשה ונאמר עצירה בגשמים נאמר עצירה באשה כי עצר עצר יי' ונאמר עצירה בגשמים ועצר את השמים נאמר לידה באשה ותהר ותלד בן ונאמר לידה בגשמים כי אם

הרוה את הארץ והולידה והצמיחה (ישעיה נה י) נאמר פקידה באשה ויי' פקד את שרה ונאמר פקידה בגשמים פקדת הארץ ותשוקקיה (תהלים סה י). פירוש פקידה מלשון ופקדת נוך ולא תחטא (איוב ה כד) אמר רבי יצחק גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת ר"ל כי הברכה מצויה בכל ושלוחי מדת הדין ספו תמו כענין שאמרו עוד אמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקים בו שנאמר תלמיה רוה נחת גדודיה (תהלים סה יא) ר"ל בעלי הגדוד נוחין. וטעם ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת תבין מפסוק מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם (תהלים קד יד) וכבר פירשתיו ופירוש שדה ידעת מפסוק ויהי בהיותם בשדה. וטעם ואכלת ושבעת כטעם להוציא לחם מן הארץ וכבר פירשתיך:

ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. כבר ידעת גודל חיוב מצות המעשיות כמה עולמות מתקן בעשייתן וכמה עולמות מחריב בבטולן כמו שרמזנו זה כמה פעמים ואולי יקשה לך אחרי שהמצוות המעשיות הן תלויים באשלי רברבי מדוע אמרו רבותינו ז"ל גדול התלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה והתשובה היא כי עקיצת שפתיו הוי מעשה ואין לך דבר חשוב לפני השם יתעלה יותר ממעשה הלמוד ובהתחברות שתי התורות כאחד תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי הדברים ההם בוקעין ועולים למעלה ואין לך מעשה גדול מהם:

ובספר הזוהר [קדושים פ' ב'] רבי יוסי הוי אזיל באורחא פגע ביה ר' חייא. <תרגום - רבי יוסי היה הולך בדרך פגע בו רבי חייא>. אמר ליה הא דאוקמוה חברייא הא דכתיב בעלי בזבח ומנחה עד עולם. <אמר לו זה שהעמידו החברים שכתוב בעלי "לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם" (שמואל א' ג יד)>. בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בדברי תורה. <בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בדברי תורה>. אמאי. <למה>. בגין דדברי תורה סלקא על כל קרבנין דעלמא. <משום שדברי תורה עולים על כל הקרבנות שבעולם>. אמר ליה הכי הוא ודאי דכל מאן דאשתדל באורייתא אף על גב דאתגזר עליה עונשא מלעילא ניחא ליה מכל קרבנין ועלוון דעלמא. <אמר לו כך הוא ודאי שכל שכל מי שעוסק בתורה אף על פי שנגזר עליו עונש מלמעלה הוא יפה לו מכל הקרבנות והעולות שבעולם>. וההוא עונשא אתקרע ובגין דלעי בשמיה דקודשא בריך הוא אתפייס בהדיה. <והעונש ההוא נקרא ומשום שעסק בשמו של הקב"ה נתרצה לו>. ותא חזי לא אתדכי בר נש לעלמין אלא במלין דאוריתא. <ובוא וראה אין אדם נטהר לעולם אלא בדברי תורה>. בגיני כך מילין דאוריתא לא מקבלי טומאה בגין דהיא קיימא לדכאה אינון מסאבי. <משום זה דברי תורה אינם מקבלים טומאה

משום שהיא עומדת לטהר הטמאים>. אסוותא באורייתא אשתכח דכתיב רפאות תהי לשרך. <ורפואה נמצאת בתורה שכתוב "רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך" (משלי ג ח')>. דכייתא דכתיב יראת יי' טהורה. <וטהרה נמצאת בתורה שכתוב "יראת יי' טהורה עומדת לעד" (תהלים יט י')>. מאי עומדת לעד דקיימא תדירא בההוא דכיתא ולא אתעדי לעלמין. <מהו עומדת לעד היינו שעומדת תמיד בטהרה זו ואינה נעברת ממנה לעולם>: וטעם למען ירבו ימיכם רמז בסוד העבור שהם עצמם ישובו ויאריכו ימים והבן זה. וטעם כימי השמים על הארץ הם הראשונים והמשכיל יבין. וטעם ולדבקה בו כמו ובו תדבק כבר פירשתי ולפי הפשט הדבקות הוא שלא תפרד מחשבתו לעולם מן הבורא בלכתו ובשכבו ובקומו עד שיהיו דבריו עם השם תמיד והאנשים שיש בעצמם מעלה זאת הם עצמם מכון לשכינה כי היא הולכת עמהם ואף בחייהם צרורים בצרור החיים. והחכם רבי עזרא כתב כי עיקר עבודת המשכילים וחושבי שמו ובו תדבקון. וזה כלל גדול בתורה לתפלה ולברכות להסכים מחשבתו באמונתו כאילו דבקה למעלה לחבר את השם באותיותיו ולכלול בו עשר ספירות כשלהבת קשורה בגחלת בפיו ויזכרנו בכתבו ובלבבו יזכרנו סימן לדבר אמור לחכמה אחותי את וגו' (משלי ז ד'). ואפשר עוד כי ולדבקה בו הוא הגמול האמתי כי ההולך בדרכי השי"ת במיתתו יהיה דבק בשכינה ויזכה לתענוג העולם הבא עד שנצררה נפשו בצרור החיים שהוא הקו השוה וביובל שבה עד התשובה אשר משם חוצבה. וטעם גדולים ועצומים מכם פירשתי בפסוק ערים גדולות ובצרות בשמים:

ראה

ראה אנכי נותן לפניכם וגו'. יתכן שירמוז לזרועות עולם מן האחד הברכה ומן האחד הקללה וכבר ידעת כי פעולתם שונות וייחד לכל אחד מהם מקום בפני עצמו ומן הנראה כי הר גריזים בדרום והר עיבל בצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א יד) והבן אומרו אחרי דרך מבוא השמש כי המקומות הנזכרים למעלה ממדת יום. וטעם אשר אנכי מצוה אתכם היום כי הוא המצוה והוא היום כמה דאת אמר יי' בקר תשמע קולי (תהלים ה ד'):

אבד תאבדון וגו'. כבר ידעת כי הגוים היו עובדים למדת הגבורה על ידי קציצה ומשם עבודה זרה נשפעת וזהו על ההרים הרמים וגו' כי המקומות ההם היו מיוחדים לעבודתם ועל כן הטעינם הכתוב נתיצה ואיבוד והבן זה. וזה טעם ואבדתם את שמם מן המקום

ההוא. ויש אומרים שמם כמו ונעשה לנו שם וכבר פירשתיו. ומכאן תבין טעם לדברי רבותינו ז"ל שאמרו גוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הן והבן זה:

לא תעשון כן לי' אלהיכם וגו'. אמרו רז"ל מכאן אזהרה לנותץ אבן מן המזבח ולמוחק את השם. אמנם לפי האמת האזהרה היא שלא יקצצו בנטיעות כדרך הגוים. וכן אמרו רבותינו ז"ל אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין המזבחות אלא שלא תעשה כמעשיהם ועל כן אומר כי אם אל המקום כי שם יתייחד הכבוד בתפארת עוזו וזהו לשום את שמו שם כתרגומו לאשראה שכינתיה וזהו לשכנו תדרשו לראות פני האדון יי' כי שם משכן השכינה ואמרו רז"ל כל דרישות שאתה דורש לא יהיו אלא לשכנו של המקום כלומר לשכינת ייחודו ומטעם זה אמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה והטעם כמו שאמרו רבותינו ז"ל ונטיל ברכאן בחשאי והוציא אזהרה זו בלשון ראיה מכח מדת הדין. וטעם ושמחת לפני יי' אלהיך כי בהתברך בה שכינה ראוי לשמחה כמו שאמרו רז"ל בפרק קמא דתעניות לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה ישרים לשמחה שנאמר אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צז יא). וטעם פן תעזוב את הלוי יש בו סוד לפי דעתי והטעם אף על פי שאמרתי לך עבודת הגוים השמר לך שלא תעזוב מדת הדין הנרמזת בלוי להפרידה מן הבנין ולא תהא מחשבתך זזה מייחוד הכל. וטעם כל ימיך על אדמתך כטעם כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז') והזהיר שכל ימי בראשית יהיו על האדמה שלא תהיה יבשה והבן זה. וטעם וזבחת כאשר צויתיך ידוע מדברי רבותינו ז"ל שנצטוה משה על רוב אחד בעוף וכו' ולפי הפשט הטעם שנבחר המקום ההוא לשחיטה כדי שיצא הדם דרך שם כמו שאמרו רבותינו ז"ל שזב חטהו וכשנשחטנה אנחנו לא תחול עליה רוח הטומאה כמו בנבילה שמיתתה היתה ברוח הטומאה:

כי יקום בקרבך נביא וגו'. כתב הרב הגדול ז"ל יקראנו הכתוב נביא על פי עצמו שיאמר הוא השם דיבר בי בהקיץ ואני נביאו שלוח לכם שתעשו כך ויתכן שירמוז הכתוב למה שהוא אמת כי בנפשות בקצת בני האדם כח נבואיי ידעו בו העתידות ולא ידע האיש ההוא מאין יבא לו אבל יתבודד ותבואהו הרוח לאמר ככה יהיה לעתיד בדבר פלוני ויקראו לו הפילוסופים "כיהין" ולא ידעו סבת הענין אך הענין נתאמת לעיני רואין אולי הנפש בחדושה תדבק בשכל נבדל תתכוין בו והאיש הזה יקרא נביא כי מתנבא הוא ועל כן יבא האות והמופת אשר יאמר עכ"ד ז"ל. ולא ידעתי מה צורך לזה כי אפשר שהאיש הזה מתנבא ברוח טומאה כנביאי אומות העולם והוברי השמים הנאמר עליהם מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך (ישעיה מז יג) והנה חרטומי מצרים בלהטיהם היו

עושים בקצת המופתים כמשה רבינו ע"ה בשליחות הש"י. וטעם והיתה תל עולם בעבור היותה חרם שנאמר החרם אותה כי המקום ההוא נתיחד לרוח טומאה וזה טעם ואת כל שללה תקבוץ וגו'. וטעם לא תבנה עוד יש מפרשים כטעם ואבנה גם אנכי ממנה והנה זה הפך לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב' יד יד) וזהו וידיחו את יושבי עירם ועל כן נקראת עיר הנדחת ומאמר רבותינו ז"ל שאמרו אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא ירמוז לזה:

למען ישוב יי'. כטעם בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו) או יהיה לשון שובה ממש כטעם עמוד מכסא הדין ושב על כסא רחמים. וזהו ונתן לך רחמים ממש. וטעם נשבע לאבותיך הוא נפעל כמו נעשה שביעי עם שש קצוות וכבר פירשתיו:

בנים אתם ליי' אלהיכם וגו'. כי עם קדוש אתה וגו'. כבר רמזתי לך סוד וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח ועל כן אין לאדם להתגודד ולהקרח אף כי להתאבל יותר מדאי כי יש לו לדעת כי קיומו בעולם והמתאבל יותר מדאי נראה כאילו מוציא עצמו ועצם המת מכלל ההבטחה הנזכרת. ואמר בנים אתם ליי' כמו שכתוב וזאת התעודה בישראל (רות ד ז') או ירמוז עוד כי אצילות נפשותיהן של ישראל ממנו יתעלה כד"א ממני פריך נמצא (הושע יד ט) מה שאין כן באומות העולם או אפשר לומר כי אתם בנים מתדבקים במדת רחמים שנאמר כי חלק י"י עמו וכאשר תחול עליכם אבילות די לכם באבילות ממוצע ולא יטה לגמרי למדת הדין וזהו כי עם קדוש אתה כלומר דביקותך במקום הקדש שהוא השם הגדול. וטעם לא תשימו קרחה בין עיניכם כבר הודעתיך כי השערות שבאדם רומזים לכחות אלהיות נאצלים מן האדם העליון וכשהאדם קורח אותן הוא מקצר המעיינות העליונות ונקראים לבעלי הקבלה עולמות התלויין באדם העליון וזהו טעם למת כי הקורח על אבדתו אינו עובר רק על המת. והטעם כי מיתת האדם רומז לעולם הבא שאין בו אכילה ושתייה ואז יחזרו הדברים להוייתן כמו שרמזתי ומכאן תבין עוד טעם איסור הגדידה והגודד פוגם למעלה והבן:

וטעם ובך בחר יי' להיות לו לעם סגולה פירשתי בפסוק והייתם לי סגולה. וטעם עשר תעשר כבר פירשתי ואמרו רבותינו ז"ל עשר תעשר בשביל שמתעשר והטעם כי במדה שאדם מודד בה מודדים לו סימן לדבר ואבנה גם אנכי ממנה ואמרו רבותינו ז"ל סימן זה יהיה בידך כל זמן שאתה מרחם על אחרים יש לך מרחם שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך וכבר הזכרתי זה. ואמרו רבותינו כי מותר לנסות במעשר שנאמר ובחנוני נא בזאת (מלאכי ג י'). וכבר ידעת פירוש זאת. וטעם מעשר עני הניתן לגר ליתום ולאלמנה טעמו מפורש למען יברכך יי' אלהיך והוא בסוד ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז) ועל

כן הזכיר לוי וגר ויתום ואלמנה. וטעם לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון ידוע כי בצדקה תלויות מצות הרבה כמו שיש באדם איברים שהנשמה תלויה בהם יותר מאברים אחרים כי לולי הצדקה יבא העני לגזול ולגנוב ויש באיבודה כמה עבירות וכבר הודעתיך כי עשיית מצוה למטה היא מעוררת כחה ונשמתה ודוגמתה למעלה והנותן פרוטה לעני אותה המתנה נקראת צדקה ואז מתעורר הצדיק להתאחד בצדק ומשים שלום ביניהם זהו שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה לב יז) זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י יב) זרעו צדקה וחסד ממש וזהו וצדקה תציל ממות (משלי י יב) כשבני אדם חוטאין והארץ יבשה אזי רגלי המלכות יורדות מות והפוגע בדינה מת בלי רחמים וחמלה אוי לאותה שעה אבל הגורם להתחבר צדיק בצדק אז באים גשמי הברכה לארץ החיים נמצא הנותן צדקה לעני למטה גורם להעשות צדקה למעלה וזהו סוד וצדקה תציל ממות אלמלא צדקת החבור שנעשה עם מלכות כל הפוגע בדינה ימות. זהו כי בצדקה יכון כסא (משלי טז יב). ושביה בצדק (ישעיה א כז). בצדקה תכונני (ישעיה נד יד) זהו סוד שלום בית והבאת שלום בין אדם לחבירו זהו אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת (תהלים קו ג). מלת אשרי לא נאמרה רק על אדם הזוכה שעל ידו הספירות מתאחדות בסיבת מעשיו הטובים ועל כן מלת אשרי היא נאמרת לעולם בחיבור דבר בדבר. שומרי משפט שומר החלק הראוי לקו האמצעי הנקרא משפט שלא יכנס ברשות הטומאה עושה צדקה בכל עת כבר רמזתי לך כי חבור צדיק בצדק נקרא צדקה ובהסתלק הצדקה אז כנסת ישראל היא דוגמת עני שנאמר תפילה לעני כי יעטוף (תהלים ק א') וזהו סוד צדקה בכל עת. וכבר רמזתי סוד העתים במקום אחר כי כשהחבור הוא שלם למעלה כחות הטומאה הנקראות רעה כולם מקבלות שפע ברכה בסבת הצדקה זהו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי' אלהיך. ואמרו רז"ל בפסוק שלום יעשה לי (ישעיה כז ה) כי נאמר על הנותן צדקה ועל כך הזכירו ב' פעמים יעשה שלום לי שלום יעשה לי (שם) למעלה ולמטה. אמר רבי יהודה בר' סימון העני זה יושב ומתרעם. מה אני ומה פלוני פלוני יושב בביתו ואני כאן פלוני במטתו ואני בארץ. עמדת אתה ונתת לו עשית שלום ביני ובינו:

וטעם הוציאך יי' אלהיך מצרים לילה יתכן שירמוז למדת לילה וכבר פירשתי סודו כי יציאת מצרים היתה במדת רחמים ובמדת הדין:

ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת ליי' אלהיך לא תעשה מלאכה. כתב הרב הגדול ז"ל ועל דרך האמת עצרת היא כנסת ישראל ובא ללמדינו סוד היום. אבל איננו שוה לשמיני עצרת כי השמיני רגל בפני עצמו והקרבן של כנסת ישראל ואיננו כקרבנות

של שבעת ימים אבל שביעי של פסח הוא מכלל הרגל ועצרת כי לפעמים תמנה שמינית ולפעמים תמנה שביעית והנה הוא כשבת שיש בו זכור ושמור כבוד יום וכבוד לילה והקרבן בשביעי מכלל הרגל ועל כן אמר עצרת לי"י אלהיך לא תעשה מלאכה ושם אמר והקרבתם אשה לי"י עצרת היא כי האשה עצרת ולכך היא סעודה קטנה והמשכיל יבין עכ"ד ז"ל. וטעם שלש פעמים בשנה יראה כי זכורך כבר פרשתיו לפי הפשט ועוד תרמוז לעתיד לבא שיתקבצו כל הנשמות בתחית המתים שנאמר ונגד זקניו כבוד (ישעיה כד כג). וכתיב יהיה יי' לעטרת צבי וגו' (ישעיה כח ה). אמרו רבותינו זכרונם לברכה בבראשית רבא ותשחק ליום אחרון (משלי לא כה) כל מתן שכרן של צדיקים מתוקן לעתיד לבא ומראה להם הקדוש ברוך הוא עד שהן בעולם הזה מתן שכרן ומה שהוא עתיד ליתן להם לעולם הבא ונפשם שבעה והם ישנים אמר רבי אלעזר משל למה הדבר דומה למלך שעשה סעודה וזימן אורחים והראה להם מה שהן אוכלין ושותין ונפשם שבעה ועל כן חסידים ואנשי מעשה היו שמחים שמחת בית השואבה שהיו שואבין ברוח הקדש זהו ושמחת בחגך. ששון ושמחה ימצא בה תודה קול זמרה (ישעיה נא ג):

שופטים

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר יי' אלהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. כבר העירותיך על מלת משפט וצדקה בפסוק צדק ומשפט מכון כסא?? (תהלים פט טו) ותראה שאנקלוס תרגם מלת צדק קשוט הרומז למדת הדין אמנם צדקה תרגם זכותא הרומז למדת רחמים. וזה טעם לא תטה משפט כטעם נצור לשונך מרע (תהלים לד יד) כי הוא המכריע שלא יטהו לצד יצר הרע:

צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר יי' אלהיך נותן לך. אמרו רבותינו ז"ל בספר הבהיר צדק זו מדת דינו של עולם שנאמר צדק צדק תרדוף. וכתיב בתריה למען תחיה וירשת את הארץ. אם תדין את עצמך תחיה ואם לאו הוא ידין עליך ותקיים בעל כרחך ומאי צדק צדק תרי זמני צדק ראשון צדק ממש זו שכינה דכתיב צדק ילין בה (ישעיה א כא) ומאי צדק שני שמפחיד את הצדיקים ומפרש שם צדק הוי כובע ישועה על ראשו ואין ראשו אלא אמת שנאמר ראש דברך אמת (תהלים קיט קס) ואין אמת אלא שלום שנאמר שלום ואמת יהיה בימי (מלכים ב' ב יט) ע"כ. וכתב הרב הגדול ז"ל אם כן יאמר הכתוב תשפוט אתה בבית דינך צדק ותרדוף בו צדק צדק ותשיג אותם למען תחיה בעולם הבא בצדק השני שהוא צדק עליון והוא האור הגדול הגנוז לצדיקים לעתיד לבא והוא עוזו של הקדוש ברוך הוא וירשת את הארץ בצדק הראשון שהיא ארץ ישראל

עד כאן לשונו. נראה מדבריו כי צדק צדק רומזים לדו פרצופים ובראשון ירש את הארץ ובשני יחיה. ופירוש שמפחיד את הצדיקים הנאמר לצדק השני יש לפרש שמפחידים שמא לא יזכו אליו כי הוא האור הגנוז להם. ויש מפרשים כי הצדק השני רמז למכריע שני ובעבור שאינו מלא רחמים כראשון שנאמר לפניו ילך דבר (חבקוק ג ה') על כן אמרו שמפחיד את הצדיקים. אמנם צדק ראשון לכל הפירושים רומז לכנסת ישראל וזהו מאמר הנביא ע"ה תחת אשר חטאו ליי' נוה צדק ומקוה אבותיהם יי' (ירמיה נ ז') אמר כי חטאו בצדק ובמקוה וכבר רמזתיו וזהו בקראי ענני אלהי צדקי (תהלים ד ב') היא העטרה המיוחדת לדוד. ויש מפרשים כי צדק שני רמז לתשובה אמנם כוונת רבותינו ז"ל כפירוש הראשון ולפעמים מלת צדק שם לחכמת אלהים כענין שנאמר וארשתיך לי בצדק ובמשפט בחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה (הושע ב כא). תראה שהזכיר צדק רמז לחכמת אלהים כי שם אחד לשניהם ומשפט היא הבינה כענין שנאמר המלך המשפט וחסד ידוע גם רחמים ואמונה ידועים. וטעם לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח יי' אלהיך לפי הפשט ידוע כי עבודת האשרה היתה לאותו המלאך הממונה על האילנות שהיה מליץ יושר בעדם למעלה דוגמת העובדים לשמש ולירח ולכל צבא השמים ושמעתי שהיו חוקקים באילן צורת העבודה זרה שהיו עובדין וכשהיה האילן מתגדל היו טועין ואומרים שהיא מתגדלת מאיליה ועוד בפסוק זה אזהרה שלא לקצץ בנטיעה והבן זה. ואפשר עוד שירמוז שלא יביא כחות הטומאה במזבח העליון כענין ולא תביא אתנן זונה וגו' וכבר פירשתיו:

כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר יי' אלהיך נותן לך וגו' וילך ויעבוד אלהים אחרים וגו'. איני יודע מה טעם לזכור הנה באחד שעריך כי העובד עבודה זרה אפילו בחוצה לארץ חייב. וכתב הרב הגדול ז"ל ועל דרך האמת יתכן שהזכיר באחד שעריך בעבור שאמר לעבור בריתו והיא התועבה שנעשית בארץ ישראל. יודיע הכתוב כי הברית בארץ הברית אבל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז וכבר הזכרתי הענין הזה עכ"ל:

וטעם על פי שנים עדים אמרו קצת חכמי הקבלה כי הם כנגד הנצח וצדיק וידעת שהצדיק נקרא עדות מארון העדות ותבין עונש המעיד עדות שקר כי הוא פוגם במדות הנזכרות גם תבין טעם פסלות הנשים לעדות:

וטעם שום תשים עליך מלך ידעת כי היא מצות עשה והטעם כי קבלתו מן השכינה המנהגת העולם שנאמר וכל מעשהו באמונה (תהלים לג ד) וזהו מאמרם בקדוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים והמשילו לירח הנבנית לעתים ונפרצת לעתים וכבר הזכרתי

זה. וטעם מקרב אחיך תשים עליך מלך כי צריך שיהיה כחו וסבתו ממקום הקדש לא ממקום הטומאה וכבר הזכרתי סוד דוד הבא מרות המואביה:

רק וגו' ולא ירבה לו נשים וגו'. יש לדעת ולהתבונן כי המדה אשר בה המלך מתנהג היא המלכות כענין שנאמר בי מלכים ימלוכו (משלי ח טו) וכבר ידעת ענין דוד ושלמה שנאמר עליהם זאת היתה לי (תהלים קיט נו). וכתיב ויי' נתן חכמה לשלמה (מלכים א' ה כו). וזהו הרמוז בפסוק שלאחר זה והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו כמו שנפרש בגזירת האל. גם ידעת כי המדה הנזכרת שואבת מזרועות עולם מצד החסד חסד ורחמים ומן הגבורה ההפך אמנם עיקר קבלתה היא מן האש הגדולה כענין שנאמר עליה לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים (משלי לא כא) וכתיב ממשבצות זהב לבושה (תהלים מה יד). ובעבור כי המדה הזאת גוברת על המלך והוא צריך להתנהג בה הזהירנו יתעלה שהמלך לא ידבק לגמרי בפעולות הנשפעות מן המדה ההיא אשר בהתרחק החסד ממנה אכלה ומחתה פיה וגו' (משלי ל כ'). ועל כן הוזהר המלך מרבוי הנשים ומריבוי הסוסים לבלתי ישיב העם למדוה מצרים הרעים אשר לא ידעת. ואלו האזהרות לא הוזהר מהם רק המלך לבדו מן הטעם שכתבתי והרבה זמן הייתי נבוך על שלמה המלך ע"ה שכתוב בו ויחכם מכל האדם ואהוב מאלהיו (מלכים א' ה יא) איך נאבדו ממנו זוהרי החכמות השכליות כי לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים וכתיב וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צידונים ואחרי מלכום שיקוץ עמונים (מלכים א' יא ה) מה שאינו ראוי לשופטים שהם בלא דעת ובלא תבונה וכל ספר משלי מלא אזהרות לבלתי יסת אדם אחרי הנשים ואיך נכשל בו חכם הרזים כמוהו. ובהתבוננני על המבוכה הזאת כי היו לו אלף נשים נכריות הוסר מסוה מעל פני כי אמרו בעלי הקבלה האמתית כי סכום מדרגות הטומאה שנשפעו באילן העליון בסבת זוהמת הנחש הם אלף כחות ונקראים נשים נכריות ושלמה המלך ע"ה בהיותו קשור באילן ההוא ברוב חכמתו להבחין זוהרי החכמה ולהשלים ענין סוד האילן נמשך אחריהן לדעתן להכיר ולהשלים המדרגה וזהו שאמר וילך שלמה אחרי עשתרות אלהי צדונים ולא כתב ויעבוד שלמה אלא וילך הלך לתור ולבקש ולחפש ענין תשלום החכמה דבר על בוריו עד שנמשך אחר זה יותר מדי צרכו והיה לו אשם מאת השם יתעלה כי מצוה היא לדעת ולבקש אותו הענין ולהבחין בין טוב לרע אבל לא להדבק בו. דוגמא זו היה חטא נח שנאמר וישת מן היין וישכר וכבר פירשתי:

זהו סוד קח לך אשת זנונים (הושע א ב') כלומר שידע ויחקור אחר סבה זו ולראות אחר עניני עם קדוש שחטאו ונמשכו אחר סבה זו שעליה אמר שלמה המלך ע"ה לשמרך

מאשה זרה (משלי ז ה'). לקח גומר בת דבלים שהכל גומרין בה כי בסבתה נמשכו כל התולדות שבעולם כענין שנאמר הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי (תהלים נא ז). והיא דבה רעה בת דבה רעה הבאה מכח הנחש שהטיל זוהמא בעולם. וכבר ידעת כי יעקב אבינו ע"ה המליך שבט יהודה על אחיו שנאמר לא יסור שבט מיהודה וגו'. ואמר כי ביהודה בחר יי' לנגיד (ד"ה א' כח ד). ואל תתמה על מלכות שאול כי הוא בסוד ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז) וכטעם הבכורים הצריכין פדיון ממדת הדין ולכך הוצרך שהמלך הראשון היה חלק מדת הדין שנאמר אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי (הושע יג יא) ונפסק המלכות ממנו ומזרעו וכבר כתבתי לך בסוד הערלה והעומר רמזים לזה הענין על כן לא הצליח שאול כדוד. והבן מה שאמרו רז"ל אלמלא אתה שאול והוא דוד הייתי מאבד כמה שאול מפניו מוסף על זה לפי הפשט בעבור ששאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הבורא שלא היה להם לשאול מלך בימי שמואל שהיה נביא לוחם מלחמותיו על פי השם יתעלה וכתיב כי לא אותך מאסו וגו' (שמואל א' ח ז) לא נתן להם מלכות של קיימא מן השבט אשר לו המלכות שלא יסור ממנו לעולם ונתן להם מלכות שעה:

והיתה עמו וקרא בו וגו'. לפי הפשט והיתה מוסב על התורה. וקרא בו בספר הנזכר. ועל דרך האמת והיתה עמו בסוד ויי' נתן חכמה לשלמה (מלכים א' ה כו). אמרתי אחכמה וגו' (קהלת ז כג) וישב שלמה על כסא יי' (ד"ה א' כט כג) והיא הצריכה לו ללחום מלחמותיו שנאמר ללמד את בני יהודה קשת (שמואל ב א׳:י"ח חי) וקרא בו בתורה שבכתב והבן זה:

ראשית דגנך וגו'. בעבור כי הכהן הוא ראש הבנים על כן ניתנו לו דברים אלו שהם ראשית. וטעם לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו'. דע כי כל הפעולות הנזכרות הנה נאצלות מרוח הטומאה וצוה השם יתברך לישראל שלא יתערבו בפעולות ההם שנאמר נצור לשונך מרע (תהלים לד יד) הלשון הוא המכריע וצוה שלא יטהו ליצר הרע זהו לא יגורך רע ועל כן אמר כי תועבת יי' אלהיך כל עושה אלה וכבר ידעת פירוש מלת אלה. וחתם תמים תהיה עם י"י אלהיך כלומר מתנהג במדת השלום והאמת שהוא גוף האילן ועיקרו הנתון לישראל כד"א כי חלק י"י עמו וזהו שנאמר שויתי יי' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים טז ח) כלומר לא אטה מן הימין אל השמאל. כתב הרב הגדול ז"ל כי קוסם קסמים הוא מחשבה בעתידות בכלל מלשון קסם על שפתי מלך (משלי טז י') כמו שאמר ואת בלעם בן בעור הקוסם והיה מנחש כמו שנאמר ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וכתוב קסמי נא לי באוב (שמואל א' כח ח). והזכיר בפרט מעונן והוא היודע

בעננים. ומנחש המביט בעופות בכנפיהם או בצפצוף כענין שנאמר כי עוף השמים יוליך הקול ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י כ') והוא לשון נגזר מלשון חשתי ולא התמהמתי (תהלים קיט ס') שכל מה שימהר להודיע בעתיד קודם היותו יקרא נחש כלומר נחיש ונקדים לדעת. ואמר הכתוב כי תועבת יי' כל עושה אלה ולא אמר עושה כל אלה כי הכתוב ידבר על רובם כי המעונן והמנחש אינם תועבה ולא הוריש הכנעני בעבורם כי כל בני אדם יתאוו לדעת העתידות ומתעסקים בחכמות רבות כאלה לדעתם וכו'. ורבים יתחסדו בנחשים לאמר שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים יתפרסמו לעיני רואים ורז"ל ג"כ יודו בהם כמה שאמרו באלה שמות רבה כי עוף השמים יוליך הקול זה עורב וחכמת הטיירין העופות בלשון ערב טיאר וחכמי העופות יקראו טיירין ועוד מוזכר מזה הענין בגמרא. אבל יש לענין הזה סוד וכבר הודענו כי יש למזלות שרים ינהיגו אותם והם נפשות לכדורי הגלגלים ושרי זנב התלי הקרובים לארץ והם הנקראים נגידי התלי ומהם נעשים סימנים בעופות שבהם ידעו עתידות ולא לזמן גדול ולעתידות רחוקות יגידו רק בקרובות יודיעו מהן בקול העוף בקוראו בקול מר על המת מהם בפרישות כנפיו והוא שאמר יוליך את הקול למגידים בקולם ובעל כנפים לרומזים בכנפיהם וכל זה איננו תועבה בעמים אבל חכמה תחשב בהם וכן אמרו ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם (מלכים א' ה י) שהיו יודעין וערומים בטייאר וכן אמר הכתוב כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים (ישעיה ב ו'):

והנה שלמה למד זה בכלל חכמותיו והידיעה היא הבנת הצפצוף והערמה לסבור הענין בפרישת הכנפים. וכאשר כלל הכתוב המעוננים והקוסמים עם התועבות הנזכרות חזר ופירש כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו כי חכמתם לדעת הבאות. ואתה לא כן נתן לך יי' אלהיך יאמר הנה אסר לך השם המעשים האלה הנזכרים כי הם תועבות לפניו ובגללם הוריש הגוים מפניך ואמר לך הנחשים והקוסמים בעבור שעשה לך מעלה גדולה לתתך עליון על כל גויי הארץ שיקים בקרבך נביא ויתן דבריו בפיו ואתה תשמע ממנו מה פעל אל ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש שיקבלו מן הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך:

אבל הנבואה תודיע חפץ יי' ולא יפול דבר מכל דבריה. והנה אתם חלק יי' וסגולתו שומעי עצתו מפיו והם חלק המזלות הולכים אחריהם וזה טעם ואתה לא כן נתן לך יי' אלהיך שלא נתן לך כאשר נתן להם כטעם אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים כאשר פירשתי ובספרי אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו שמא תאמר להם יש במה לשאול ולי

אין לי תלמוד לומר ואתה לא כן נתן לך יי' אלהיך. הנה זה ראיה לכל מה שפירשנו כי הנחשים שורש דבר נמצא בם ולכן היה לישראל טענה המניעה מהם. וטעם תמים תהיה שנייחד לבנו אליו לבדו ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא יודע אמתת כל עתיד וממנו לבדו נדרוש העתידות ומנביאיו או מאנשי חסידיו ר"ל אורים ותומים ולא נדרוש מהוברי שמים וזולתם ולא נבטח שיבואו דבריהם עכ"פ אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים כי הוא אלהי האלהים עליון על כל. היכול בכל. משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם בעבודתו ולפיכך אחר אזהרת שאלת העתיד מן הקוסם ודורש בעד החיים אל המתים אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה ולא תירא ממגיד עתידות אבל מנביאיו תדרוש ואליו תשמע וזה דעת אונקלוס שאמר שלים תהא בדחלתא דיי' אלהיך שלא תהא חסר ביראתו כי תמים הוא השלם בדבר כמו שה תמים שאין בו לא מום ולא חסרון עד כאן דבריו ז"ל:

וטעם ואת האש הגדולה הזאת ידעת כי הרמז לאש ממים וכן אמרו בספר הבהיר חמשית אשו הגדולה של הקדוש ברוך הוא שנאמר ואת האש הגדולה הזאת והיא שמאלו של הקדוש ברוך הוא. ומאי נינהו הן הן חיות הקדש שרפים הקדושים מימינים ומשמאילים וכו'. ובספר יצירה אש ממים חקק וחצב כסא הכבוד ושרפים ואופנים ומלאכי השרת וחיות הקדש וכן הוא אומר נהר דינור וגו' אלף אלפין ישמשוניה (דניאל ז י'). וכן אמרו רז"ל כי הקב"ה בורא מלאכים מנהר דינור:

ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ ונשל הברזל מן העץ וגו'. אחרי שאמר בפסוק של מעלה וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת מה הוצרך לפרט יותר ואשר יבא את רעהו ביער. ועל דרך האמת רמז רמז גדול כי היער מקום ממשלת מדת הדין ושם עשתה מדת הדין שליחותה שנאמר והאלהים אנה לידו וזמנם לפונדק אחד וכו'. וזה טעם ונשל הברזל מן העץ וכבר ידעת ענין הברזל מפסוק לא תניף עליהם ברזל וסוד העץ מפסוק ותלית אותו על עץ כמה דאת אמר ויורהו יי' עץ:

ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. אמרו רז"ל כי היו בודקין עידי נפשות בשבעה חקירות כנגד שבעה קצוות שהאמת כלול שם וצריך אני להעירך על מאמר רבותינו כאשר זמם ולא כאשר עשה איך עלה בלבם אמתת טעמי המצות וקודם צריך שתדע כי זה המאמר לא אמרוהו רז"ל רק בדיני נפשות אמנם בדיני ממונות עונשים אף אחר המעשה וכן אמרו רז"ל הרגו אין

נהרגים ואחר ההקדמה הזאת תדע כי הב"ה לא עביד דינא בלא דינא ומי שאינו חייב מיתה לא יבא לידי כך שיהרג בעידי שקר ואם נהרג בעידי שקר בודאי חטא בכיוצא בזה שהוא היה ראוי לכך ונמצא אלו שהעידו עליו אע"פ שהוזמו גברא קטילא קטלו ומרשעים יצא רשע כענין שאמרו רז"ל בהורג שוגג הקב"ה מזמנן לפונדק אחד וכו'. אמנם קודם מעשה דם נקי רצו לשפוך ועל כן נדונין. וזהו בסיבת שהשכינה שרוייה עם הדיינים וכשכוונתם לשם שמים אין דבר מקולקל יוצא משם כי השכינה מסכמת לדעתם שנאמר אלהים נצב בעדת אל (תהלים פב א):

והיה כקרבכם אל המלחמה וגו'. הטעם בכהן כי הוא המגין על ישראל ומכפר עליהם כי הוא ראש הבנין:

מי האיש אשר בנה בית וגו'. ומי האיש אשר נטע כרם וגו'. ומי האיש אשר אירש אשה וגו'. דע כי אלו השלשה מזומנים לפגעי העולם יותר מאנשים אחרים ומדת הדין מקטרגת עליהם והעגל במתן תורה יוכיח. דוק ותשכח בכל המקומות שחטאו ישראל במדבר רובם היו בעת מעלתם הגדולה. הלוחות הראשונים נשתברו בסיבת העגל ואמרו רז"ל ששלטה בהם עין הרע. ויהי העם כמתאוננים אחר סדר הדגלים ושרות השכינה בתוכם שנאמר שובה יי' רבבות אלפי ישראל. ויהי העם וגו'. עון מרגלים בעת כניסתן לארץ. עון פעור אחר שהסכים להם הקב"ה הברכות על יד בלעם שנאמר עמי זכור נא מה יעץ וגו'. זהו מאמר רז"ל ליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא. ומכאן תבין פירוש ויעמוד שטן על ישראל ויסת את דוד (ד"ה א' כא א) הנזכר אחר גדולת דוד ע"ה ומעלתו. וסוד הענין בכולן ובפרט בענין העגל כי מלאך המות היה עתיד ליבטל אם ירדו הלוחות עמד וערבב את שמחתם והטעה את הגרים שקיבל משה תחילה שהם נוחים להתפתות זהו כי שיחת עמך וזהו מה שאמרו רז"ל אין שלוה שאין אחריה פורענות ועל כן תקנו לשבור הכוס בשעת החופה כדאיתא בברכות והבן זה. זהו שאמר בתוכחות אשה תארש וגו'. או אפשר שיש בזה עוד סוד נשגב ונעלם כי כבר ידעת כי כנסת ישראל נקראת בשם כרם שנאמר כי כרם יי' צבאות בית ישראל (ישעיה ה ז') כרם היה לשלמה (שה"ש ח יא). גם נקרא בית כי הוא בית אל. אל בית אלהי יעקב (ישעיה ב ג'). וגם נקרא אשה שנאמר לזאת יקרא אשה. אשת חיל מי ימצא (משלי לא י'). אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב ד). והנה האיש שבנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה או נטע כרם ולא חללו הרי הוא כמי שזימן הכלה לחופה והלך לו והרי הוא נרגן מפריד אלוף (משלי טז כח) כי הדברים התחתונים עולים למעלה וראוי הוא למות במלחמה. והבן אמרו ואיש אחר יחנכנו כי לפי הפשט קשה לפרשו למה חשש הכתוב אם איש אחר יחנכנו אמנם

לפי מה שפירשתי ירמוז למה שנאמר לא תשתחוה לאל אחר והרמז לכחות הטומאה הנשפעות בה והבן זה מאד וכן היתה כוונה רז"ל אמרם בספרי פן ימות במלחמה אם אינו שומע לדברי הכהן לסוף מת במלחמה. ואיש אחר. נאמר כאן אחר ונאמר להלן אחר מה אחר האמור להלן נכרי אף אחר האמור כאן נכרי והבן זה מאד:

וטעם וקראת אליה לשלום כמו שאמרו רבותינו ז"ל גדול השלום שאפילו בשעת המלחמה צריכים שלום שנאמר וקראת אליה לשלום. והטעם שלא יתרחק מפעולות החסד בשעת המלחמה שלא תהא מדת הדין קשה כענין פן תרבה עליך חית השדה. וטעם לא תשחית את עצה כבר ידעת מאמר רבותינו ז"ל אין לך כל עשב ועשב למטה וכו' והנה בהשחיתו למטה פוגם למעלה אמנם אם אינו טוען פירות כבר פסק כחו והבן מאמר רבותינו ז"ל לא שכיב שכבת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמניה וזהו כי האדם עץ השדה כפשוטו ואמרו רז"ל בפרקי רבי אליעזר ובשעה שכורתין עץ אילן שעושה פרי הקול יוצא מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע וכן בשעה שהנפש יוצאה מן הגוף: כי ימצא חלל באדמה וגו'. אמרו רז"ל ולא חנוק רוצה לומר כי לא תבא עגלה ערופה רק על הנהרג בכלי ברזל. והבן זה. נופל בשדה רמז לשדה שנהרג בו קין הנקרא שדה של תפוחים וזהו מאמרם בשדה ולא צף על פני המים. וטעם עגלה ערופה כדי שלא תחול מדת הדין בעולם וליתן לה חלקה כדי שלא תקטרג כענין שאמרו רבותינו ז"ל כדי ליתן לתוך פיו של שטן וכמו שפירשתי בסוד העזאזל. ואמרו רבותינו ז"ל כי השנים פוסלים בעגלה ערופה כי כל מקום שנאמר עגלה בת שנתה דוגמת הלוים הנפסלים בשנים וזהו טעם ומדדו. ואמרו רבותינו ז"ל שאפילו לנמצא בעליל לעיר היו מודדין שמצוה לעסוק במדידה. פירוש עליל מגולה. וידוע שאין עיר קרובה כזו ואף על פי כן הן צריכין למדוד וסוד הענין רמוז בכי תשא. וטעם אשר לא משכה בעול תבין מפרה אדומה וכבר פירשתיו:

והורידו זקני העיר ההיא העגלה אל נחל איתן וגו'. הטעם כי שמה ממשלת הדין ומטעם זה לא יעבד בו ולא יזרע כי המקום נתייחד לעבודת מדת הדין והנה הוא כמדבר הנאמר עליו לא מקום זרע וגו'. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל אשר לא יעבד אפילו מכאן ולהבא ר"ל אפילו לאחר שנערפה העגלה ונמצא ההורג לא יעבד שם לעולם. וטעם וערפו שם אמרו רז"ל עורפין אותה מאחוריה מאי טעמא גמר עריפה עריפה מחטאת העוף וכבר רמזנו סוד המליקה ומטעם זה אמרו רז"ל כי אין המומין פוסלין בעגלה והבן זה מסוד הלוים שאין נפסלין במומין רק בשנים:

וטעם ונגשו הכהנים בני לוי (משלי טז ו) כי בחסד יכופר עון ואמר בני לוי כי הם ממונין על הדין ובהם תתרצה מדת הדין וזהו אומרו ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע כי הם שלוחי מדת הדין. וטעם ירחצו ידיהם על העגלה לטבול ידיהם במי החסד שלא תשלוט מדת הדין עליהם:

כפר לעמך ישראל וגו'. ההודאה הזאת היא לרצות מדת הדין ולהשלימה וזהו אשר פדית כי במדה ההיא נדונו המצריים שנאמר ויי' הכה הוא ובית דינו:

ואל תתן דם נקי וגו'. לפי הפשט ר"ל עונש שופך דם נקי ויש לשאול מה צורך לבקשה זו וכי יעלה על הדעת שהבורא יתברך יעניש בלא משפט וכן אמר אבימלך בתם לבבי ובנקיון כפי. ודוד אמר גמלתי שולמי רע וגו' (תהלים ז ה'). וביונה כתיב ואל תתן עלינו דם נקי (יונה א יד). התשובה היא כי אע"פ שהב"ה יודע לבות בני אדם צריך לנקות עצמו בתפלתו כי בזה מתרצה לו מדת הדין כי כיון שחלתה בעולם אינה מתרצה אלא בצדיקים לגודל השתוקקותה להשלמת הפעולות אשר היא סבתם כמו שאמר בספר הזוהר (נשא קכ"ב א) בענין הרשעים רחמנא לישזבן מחייבי עלמא ומפגימו דילהון כמה זכאין מסתלקי בגינייהו כל מה דגרמי לעילא ותתא. <תרגום - הרחמן יצילנו מרשעי העולם ומן הפגם שלהם. כמה צדיקים מסתלקים בשבילם מכל מה שגורמים אלו הרשעים למעלה ולמטה>. כבר אמרו רז"ל בפסוק אנכי מגן לך א"ל הקב"ה מנח לא העמדתי צדיקים שמגינים אבל ממך אני מעמיד צדיקים מגינים ולא עוד אלא בשעה שיהיו בניך באים לעבירות ולמעשים רעים אני רואה צדיק אחד בהם שיכול לומר למדת הדין די אני נוטלו ומכפרו עליהם תנו לו אבר אחד שיתגרר בו הד"א (איוב טז יא) יסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטיני הלואי ע"י צדיקים ולא ע"י רשעים. זהו מאמרם כיון שניתן רשות למחבלים לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע. ובפרק הכונס צאן לדיר אמרו רז"ל אמר רבי שמואל אמר רבי יונתן אין פורענות באה לעולם אלא בשביל הרשעים ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר והכרתי ממך צדיק ורשע (יחזקאל כא ח) וכתיב כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש אימתי האש יוצא בזמן שהקוצים מצויים ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים שנאמר ונאכל גדיש אכל הגדיש לא נאמר אלא ונאכל שנאכל כבר זהו בקרובי אקדש (ויקרא י ג') וממקדשי תחלו (יחזקאל ט ו') ואמרו רז"ל אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי:

ובספר הזוהר [ח"ג רצ"א ב'] בפסוק צדק ומשפט מכון כסאך שהם רמז לתפארת ומלכות בלשון זה צדק מהאי משפט איתזן. <תרגום - צדק שהוא המלכות ניזון ממשפט הזה שהוא ז"א>. ולזמנין קרי ליה מלכי צדק מלך שלם. <ולפעמים קוראים את המלכות

"ומלכי צדק מלך שלם">. וכד מתערין דינין במשפט כלהו רחמי כולהו בשלימו. <וכאשר מתעוררים דינים ממשפט כולם הם רחמים בשלמות>. דהאי מבסם להאי צדק. <כי זה משפט מבשם את צדק הזה שהוא דינים>. ודינין מתתקנין וכולהו נחתין בעלמא בשלימו ברחמי. <והדינים מתתקנים וכולם יורדים לעולם בשלמות ברחמים>. וכד אקרי שעה דמתחבר דכר ונוקבא כל עלמין כלהו ברחמי ובחדוותא. <ואז היא השעה שמתחברים זכר ונוקבא וכל העולמות כולם ברחמים ובשמחה>. וכד אסגיאו חוביה עלמא ואסתאבא מקדשא ודכורא אתרחק מנוקבא וחויא תקיפא שריא לאתערא ווי לעלמא דמיתזן מהאי צדק. <וכשמתרבים עוונות העולם והמקדש נטמא והזכר מתרחק מן הנוקבא ונחש החזק מתחיל להתעורר אוי לעולם שניזון בזמן ההוא מן הצדק הזה>. כמה חבילי טריקין מעלמא כמה זכאין מסתלקין מעלמא בגין דאתרחק דכר מנוקבא ומשפט לא קריב בצדק דא. <כמה מלאכי חבלה מתעוררים בהעולם כמה צדיקים מסתלקים מן העולם משום שנתרחק הזכר מן הנוקבא והמשפט אינו קרב אל צדק זה>. ועל האי כתיב ויש נספה בלא משפט דמשפט אתרחק מן צדק ולא אתבסמת וצדק ינקא מאתר אחרא. <ועל זה כתוב "ויש נספה בלא משפט" (משלי יג כג) משום שהמשפט נתרחק מן הצדק ולא נתבשמה המלכות, והצדק יונק ממקום אחר>. ועל דא אמר שלמה מלכא את הכל ראיתי בימי הבלי. <ועל זה אמר שלמה "את הכל ראיתי בימי הבלי" (קהלת ז טו)>. הבל דא הבל מהבלים דלעילא דאיקרון אפי מלכא ומה דאמר הבלי דא צדק מלכותא קדישא. <הבל הוא הבל מהבלים של מעלה הנקראים פני המלך ומה שאמר "הבלי" זה הוא צדק מלכות הקדושה>. דכד היא מתערא בדינוי כתיב יש צדיק אובד בצדקו. <שכאשר היא מתעוררת בדיניה כתוב "יש צדיק אובד בצדקו" (שם)>. מאי טעמא בגין דמשפט אתרחק מינה ובגין כך ויש נספה בלא משפט. <מהו הטעם משום שהמשפט נתרחק ממנו ומשום זה "ויש נספה בלא משפט">. תא חזי כד אשתכח זכאה עילאה בעלמא רחימא דקדוש ברוך הוא אפילו כד אתער צדק יכיל לאשתזבא. <בוא וראה כשנמצא צדיק עליון בעולם אוהבו של הקב"ה אפילו כשנתעורר צדק בלי משפט יכול העולם להנצל בשבילו>. בגין דקדוש ברוך הוא בעי ביקריה. <משום שהקב"ה רוצה בכבודו>. ולא מסתפי מן דינא. <ואינו ירא מן הדין>. וכד ההוא זכאה לא קיימא בקיומיה ומסתפי אפילו ממשפט מסתפי ולא יכיל למיקם ביה כל שכן בצדק. <וכשהצדיק הזה אינו נמצא בקיומו יראים אפילו ממשפט ואינם יכולים לעמוד בו כל שכן בצדק>. תא חזי דוד מלכא בקדמיתא אמר בחנני י"י ונסני דהא אנא לא מסתפינא מכל דינין אפילו מהאי צדק כל שכן דאחידנא ביה. <בוא ראה דוד

המלך בתחילה אמר "בחנני יי' ונסני" (תהלים כו ד) כי אני לא מפחד מכל הדינים אפילו מהצדק הזה וכל שכן שאני אחוז בו>. מה כתיב אני בצדק אחזה פניך. בצדק ודאי דהא לא מסתפינא למיקם בדינוי. <מה כתוב "אני בצדק אחזה פניך" (תהלים יז טו) בצדק ודאי שאיני מתירא לקום בדיניו>. בתר דחב אפילו ממשפט מסתפי דכתיב ואל תבא במשפט את עבדך. <אחר שחטא אפילו ממשפט היה מתירא שכתוב "ואל תבא במשפט את עבדך" (תהלים קמג ב')>. תא חזי כד מתבסמא האי צדק באינון אנפין במשפט כדין איקרי צדקה ועלמא אתבסמא בחסד ואתמלי מיניה דכתיב אוהב צדקה ומשפט חסד יי"י מלאה הארץ. <בוא וראה כאשר מתבסם ההוא צדק באלו הפנים במשפט אז נקרא צדקה והעולם מתבשם בחסד ומתמלא ממנו שכתוב "אוהב צדקה ומשפט חסד יי' מלאה הארץ" (תהלים לג ה)>. אסהידנא עלי דכל יומאי הוינא מצטער על עלמא דלא יערע בדינוי דצדק ולא יוקיד עלמא בשלהובוי כמה דכתיב אכלה ומחתה פיה. <אני מעיד עלי שכל ימי הייתי מצטער על העולם שלא יקרה בדיניו של צדק והעולם לא ישרף בלהביו כמו שאמר הכתוב "אכלה ומחתה פיה". (משלי ל כ')>. עשה אזנך כאפרכסת על המאמר הזה כי הוא מופלא:

ועוד אמרו בספר הזוהר [פנחס ריי"ח א'] מאי האי דכל שעתא דחייבייא סגיאו בעלמא ודינא שרייא בעלמא זכאין דבהו לקאן עלייהו. <תרגום - מה זה שבכל זמן שהרשעים מתרבים בעולם והדין שורה בעולם הצדיקים שבהם מוכים עליהם>. דהכי תנינא בחובא דדרא צדיקייא איתפסון. <כי כך למדנו בעוונות הדור נתפסים הצדיקים>. אמאי. <למה>. אי בגין דאינון לא מוכחין בעמא על עובדין. <אם משום שאינם מוכיחים לעולם על מעשיהם>. כמה אינון דמוכחין ולא מקבלין עלייהו וצדיקייא אתכפיין קמייהו. <כמה יש שמוכיחים ואינם מקבלים מהם והצדיקים נכנעים לפניהם>. אי בגין דלא יהוי מאן דיגין על עלמא כלא יהון ולא יתפסון בחובייהו דהא חדווה איהו לצדיקייא באיבודא דלהון. <ואם משום שאין מי שמגין על העולם ולא יהיו נתפשים בעוונותיהם של הרשעים הרי שמחת הצדיקים היא אם הרשעים יאבדו>. אמר ליה בחובא דדרא ודאי איתפסון צדיקייא והא אוקימנא הני מילי. <אמר לו בעוונות הדור ודאי נתפסים הצדיקים וכבר העמדנו דברים אלו>. אבל בשעתא דיתפסון צדקייא במרעין או במכתשין בגין לכפרא על עלמא כדין יתכפרון כל חובוי דדרא עלייהו. <אבל בשעה שהצדיקים נתפסים במחלות או בנגעים הוא כדי לכפר על עוונות העולם כי אז מתכפרים כל עוונות הדור>. מנא לן. <מאין לנו זה>. מכל שייפי גופא. <מכל אברי הגוף>. בשעתא דכל שייפין בעקו ומרע סגייא שריא עלייהו שייפא חד איצטריך לאלקאה בגין דיתרפאון

כלהו. <כי בשעה שכל האברים הם בצרה ומחלה גדולה שורה עליהם צריכים להלקות אבר אחד כדי שיתרפאו כולם>. מגו דרועא. <ואיזה אבר מלקין, לזרועה>. דרועא אלקי ואפיקו מיניה דמא כדין הוא אסוותא לכל שייפי דגופא. <הזרוע מוכה שמוציאים ממנה דם ואז יש רפואה לכל אברי הגוף>. אוף הכי בני עלמא אינון שייפין דא עם דא. <אף כך בני העולם הם אברים זה עם זה>. בשעתא דבעי קדוש ברוך הוא למיהב אסוותא לעלמא אלקי חד צדקא בינייהו ובגיניה יהיב אסוותא לכולא. <בשעה שרוצה הקב"ה לתת רפואה לעולם הוא מכה לצדיק אחד שביניהם ובשבילו נותן רפואה לכל>. מנא לן. <מאין לנו זה>. דכתיב והוא מחולל מפשעינו ובחבורתו נרפא לנו. <כי כתוב "והוא מחולל מפשעינו ובחבורתו נרפא לנו" (ישעיה נג ה)>. ובחבורתו אקזותא דדמא כמאן דאקיז דרועיה ובההוא חבורה נרפא לנו. <"ובחבורתו" היינו הקזת דם כמי שמקיז דם מזרוע שבחבורה ההיא נרפא לנו>. אסוותא הוא לנו לכל שייפין דגופא. <רפואה היא לנו לכל אברי הגוף>. ולעולם לית זכאה דלא יהיב אסוותא לדרא ולכפרא עלייהו. <ולעולם אינו מכה לצדיק אלא כדי לתת רפואה לדור ולכפר על עוונותיהם>. ורזא דא צדיק ורע לו. <וזה סוד צדיק ורע לו>. דהא ניחא לסיטרא אחרא דדינא לשלטאה על זכאה מכלא. <כי נוח לו לסטרא אחרא שהדין שולט על הצדיק יותר מן הכל>. דלא חייש כדין לכל עלמא ולא אשגח בהו מחדוה דשליט עליה. <כי אז אינו מחשיב לכל העולם ואינו משגיח בהם מרוב שמחה ששולט על הצדיק>. וההוא זכאה זכי לשולטנו עילאה בהאי עלמא ובעלמא דאתי. <והצדיק ההוא זוכה לממשלה עליונה בעולם הזה ובעולם הבא>. צדיק וטוב לו דלא חייש קב"ה לכפרא על עלמא. <צדיק וטוב לו הוא משום שהקב"ה אינו דואג לכפר על העולם>. אמר ליה אלו לא הוו בחד זמנא יאות. <אמר לו אילו לא היו שני הצדיקים שאחד רע לו ואחד טוב לו בזמן אחד, יפה מה שאמרת>. אבל אית צדיק הכא ואית צדיק בגוייה לדא אית מרעין ומכתשין ולדא כל טובו דעלמא. <אבל יש צדיק כאן ויש צדיק בתוך אותו הזמן, לזה יש מחלות ונגעים ולזה יש כל טוב שבעולם>. אמר ליה בחד מינייהו תרין סגיא דלא בעא קדוש ברוך הוא לאלקאה כולא. <אמר לו באחד או שנים מכל הצדיקים די כדי לכפר על עוונות הדור שאין הקב"ה צריך להלקות את כל הצדיקים>. כמה דלא איצטריך אלא דרועא חדא לאלקאה למיהב אסוותא לכל סייפין אוף הכי בחד צדיקא סגי. <כמו שאין צריכים להלקות אלא זרוע אחת כדי לתת רפואה לכל האברים אף כאן בצדיק אחד די>. ואי איתייקר ביה מרע על כל שייפין כדין איצטריך לאלקאה תרין דרועין. <ואם נכבדה המחלה בכל האברים אז צריך להכות את שתי הזרועות>. אוף הכי אי אסגיאו חובין יקירין על עלמא כדין כל

זכאין אלקין למיהב אסוותא אכל דרא. <אף כך אם נתרבו עוונות כבדים על העולם אז כל הצדיקים מוכים כדי לתת רפואה לכל הדור>. אבל בזמנא דלא אסגיאו כל כך כדין חד זכאה אלקי ושאר צדיקיא בשלם. <אבל בזמן שאינם מרובים כל כך אז רק צדיק אחד מוכה ושאר הצדיקים הם בשלום>. דהא לא אצטריך עלמא דילקון כולהו. <כי העולם אינו צריך שיהיו מוכים כולם>. איתסיאו צדיקייא איתסיאו עמא. <נרפאים הצדיקים נרפא העם>. ולזמנין דכל יומהון קיימין במרעייהו לאגנא על ארעא. <ולפעמים הצדיקים כל ימיהם עומדים במחלות להגן על הדור>. מיתו הא איתסי כולא איתסיאו צדיקייא איתסיאו עמא ואתכפר. <ואם מתו הצדיקים נרפא הכל נרפאים הצדיקים נרפא העם ונתכפר להם>. לזמנין דחובין אינון יקירין יתיר וכו'. <ולפעמים העוונות הם כבדים יותר>. ומזה המאמר התבונן היטב על פרשת הנה ישכיל עבדי (ישעיה נב יג) הנאמרת על הצדיקים הלוקים בעון הדור. והבן זה היטב. גם מאמר הש"י ליחזקאל הנביא ע"ה (יחזקאל ד ד') ואתה שכב על צדך השמאלית ושמת את עון בית ישראל עליהם מספר הימים אשר תשכב עליו תשא את עונם. וגם ואל תתן עלינו דם נקי פשטו ידוע. ויש לומר שהרמז למדת הדין הנקראת כך והבקשה היא שלא תשלוט עליהם מדת הדין:

מדרש רות (זוהר חדש ע"ח ט"א) זכאה חולקיה מאן דלא אתרשים קמיה. <תרגום - אשרי חלקו של מי שלא רשום לפניו (לפני השטן)>. מה כתיב באלימלך ושם האיש אלימלך. <מה כתוב באלימלך "ושם האיש אלימלך">. כיון דאתרשים קמיה אסטין עלוייה עד דקטיל ליה דכתיב וימת אלימלך איש נעמי. <כיון ששמו נרשם לפני השטן השטין עליו בדין עד שהרגו שכתוב "וימת אלימלך איש נעמי">. כיון דשארי ביה דינא שארי בבנוי וכו'. <כיון שהתחיל בו הדין התחיל גם בבניו>. ויונתן תרגם כפר לעמך ישראל ומיד נפקין נחיל דרמותא מגו פרתא דעגלמא ונגדין ואזלין עד אתרא דקטולא תמן וסלקין עילויה ואחדין ביה דיינא ודייניין יתיה. ושמעתי רמז לדבר ואת"ה מבע"ר הד"ם הנק"י סופי תיבות רימ"ה:

כי תצא

כי תצא. והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה וגומר. כבר עוררתיך כי שערות האיש והאשה רומזים לכחות עליונים קצתם דין קצתם רחמים. בגוים קצתם מכחות הטומאה ועל כן צוה לבער רוח הטומאה ממנה לגלח ראשה גם בענין הצפרנים עוררתיך בסוד ההבדלה והמליקה וזה טעם והמירה את שמלת שביה מעליה. וטעם ירח ימים תבין מסוד לבנה הנפרצת לעתים:

לא תלין נבלתו על העץ. כבר ידעת המשל שהמשילו רבותינו ז"ל בענין כי קללת אלהים תלוי משל לשני אחים. ויונתן תרגם ארי קילותא קדם אלהא למיצלב גבר אלהין חובוי גרמין ליה ומן בגלל דבדיוקנא דיי' אתעביד תקבריניה וגו'. ובספר הזוהר [אדרא רבא קמ"ג ב'] תנא מאן דאיקרי אדם ונשמתא נפקא מיניה ומית אסיר למיבת בביתא ולמעבד ביה לינה בארעא. <תרגום - למדנו מי שנקרא אדם והנשמה יצאה ממנו ומת אסור להלין אותו בבית לעשות לו לינה על הארץ>. משום יקרא דהאי גופא דלא יתחזי ביה קלנא. <משום כבוד הגוף הזה שלא יהיה נראה בו בזיון>. דכתיב אדם ביקר בל ילין וגו'. <שכתוב (תהלים מט יג) "אדם ביקר בל ילין" (פירוש אדם שהוא יקר בל ילין אחר מיתתו)>. מאי טעמא משום דאי יעבדון הכי נמשל כבהמות נדמו. <מה הטעם משום שאם יעשו כך "נמשל כבהמות נדמו" (שם)>. מה בעירי לא הוה בהו ולא אתחזי בהו רוחא קדישא אוף הכא כבעירי גופא בלא רוחא. <מה הבהמות לא היו בכלל אדם ולא נראה בהם רוח קדושה אף כאן באדם המת הוא כבהמה גוף בלא רוח>. והאי גופא הוא יקרא דכלא לא איתחזי ביה קלנא. <והגוף הזה הוא יקר מכל שלא יהיה נראה בו בזיון>. ותאנא בצניעותא דספרא כל מאן דעביד לינא להאי גופא בלא רוחא עביד פגימותא בגופא דעלמין. <ולמדנו בספרא דצניעותא כל מי שעושה לינה לגוף הזה כשהוא בלא רוח עושה פגם לגוף שבעולמות היינו באדם עליון>. דהא בגין דא לא עביד לינא באתרא קדישא דמלכא בארעא. <כי משום זה אסור לעשות לינה במקום של המלך קדוש בארץ>. דכתיב צדק ילין בה. <שכתוב "צדק ילין בה" (ישעיה א כא)>. משום דחזי גופא יקירא דאיברי בדיוקנא דמלכא. <משום שגוף יקר זה נראה שנברא בצורת המלך>. כחד מן בעירא דה"ד נמשל כבהמות נדמו. <ואם עושה בו לינה נראה כאחת מן הבהמות זה שכתוב "נמשל כבהמות נדמו">. והכוונה היא כי האדם נעשה בדוגמת הצורה העליונה ותבניתו ואיבריו מכון למרכבה עליונה על כן אסור לראות צורה עליונה בלי חיות ואסור לבזותו אחרי מותו וזה רמז באמרו ולא תטמא את אדמתך הרמז לגוף האדם הנוצר מאדמה כי בהלינו נכנסין בו כחות הטומאה התאבין להתלבש בגוף העשוי בצלם של מעלה. ואף כי המצוה הזאת נוהגת בכל המתים הוזכרה בפרט בתלוי כי שם מתחברים כחות הטומאה יותר ממתים אחרים והטעם רמזתי בפרשת בראשית בענין עז"א ועזא"ל סימן לדבר והיו חייך תלויים לך מנגד ופחדת לילה ויומם וגו' כי התלוי מדת הפחד שופעת שם. ואף לפי פשט רמז גדול באמרו כי קללת אלהים תלוי שרמז כי קללת אלהים שרויה במקום התלוי שהאויר נפסד וזהו טומאת הארץ שהזכיר אחרי כן. ומכאן תבין טעם הרחקת האדם ממקום הצואה והדומין לה כי בהתקלקל האויר יוליד

גנאי בנפש וכבר העידו על החסיד רבינו יצחק ז"ל בן הרב ז"ל כי אף על פי שהיה סגי נהור היה מרגיש בהרגשת האויר והיה אומר זה חי וזה מת. גם כי היה גדול בתפלתו כרבי חנינא בן דוסא בענין החולים לפי זמנו:

ועוד יש לך לדעת כי קבורת המת היא נחת רוח לנשמה וכל זמן שהמת לא נקבר אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא כמו שאמרו רבותינו ז"ל במדרש רות (זוהר חדש צ' ט"א) כל זמן דגופא לא נחית בדוכתיה נפשא דיליה אוף הכי לא סליק לעילא. <תרגום - כל זמן שהגוף לא נח במקומו הנפש שלו גם כך לא עולה למעלה>. ור' פרחיה הוה משתדיל תמיד למינדע בההוא עלמא דנשמתין. <ורבי פרחיה היה משתדל תמיד לדעת בעולם הנשמות>. יומא חד הוה אזיל בחקלא ואשכח חד גופא תחות אילן חרוב מית. <יום אחד היה הולך בשדה ומצא גוף אחד מת תחת אילן חרובים>. אשגח ביה ואשכח דאיהו יודאי אשכח ביה כריכין דמצוה וספרא דאגדתא בהדיה. <הסתכל בו ומצא שהוא יהודי ומצא בו כריכים של מצוה היינו תפילין וספר אגדה היה עמו>. אמר ודאי תלמיד חכם הוא אשתדל בקבריה. <אמר ודאי תלמיד חכם הוא השתדל לקברו>. גניז ואזיל למתא ואתקין ליה תכריכין וקברא וזמין בני נשא ובכא עליה ואשתדל עליה ואפיק כל מה דהוא בידוי. <גנזו והלך לעיר והכין לו תכריכים וקברו והזמין בני אדם ובכה עליו והשתדל בעבורו והוציא ממון עליו כל מה שהיה בידו>. כיון דאיתגניז ואתקבר ההוא גופא נפש דיליה עלת לגו מתיבתא עילאה אמרי לה לית לך דוכתא הכא השתא בדוך פלן דטינרא עילאה זילי ואשלים טיבו למאן דאשלים לך וכו'. <כיון שהמת שנגנז ונקבר, הנפש מאותו הגוף עלתה לישיבה של מעלה אמרו לה אין לך רשות כעת לכנוס כאן במקום הסלע העליון לכי ושלמי בעד הטובה למי שהשלים אותך>. ולפי הענין הזה דע כי קודם קבורתו של אדם נגשין לו כמה כתות של מלאכי חבלה ואם הלינו בלילה בזמן ששלוחי מדת העולם פוגעין בו והנשמה מצטערת וסובלת ייסורין:

ענין אחר על דרך סוד העיבור כבר הודעתיך כי לא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח כדי שלא לאחר גזירותיו של הקב"ה צוה שלא להלינו כי כל עוד שלא נקבר לא יתגלגל. משל לאדם שאינו נושא אשה אחרת עד קבורת הראשונה לכן צוה לקברו מיד כי אולי מיד ימצא מנוח אשר ייטב לו. ראייה לזה הפירוש הכתוב אחריו לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך והרמז למה שכתוב לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב' יד יד) וזהו נדחים. ואם השם יתעלה מחזיר אבדה לבעליה לרוב הימים נדבק בדרכיו וזהו אמרו אבידת אחיך אבל לא אבידת גוי כמו שרמזתי בסוד העבור בפסוק וזאת לפנים בישראל (רות ד ז'):

וטעם לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה. פשטו ידוע אמנם על דרך הקבלה יש לך לדעת כי הרמז הוא שלא ישנה סדרי בראשית כי האיש הלובש שמלת אשה עושה מן המשפיע מקבל והאשה הלובשת בגדי איש עושה מן המקבל משפיע וסוד המלבוש סוד גדול לבעלי הקבלה רמזתיו במקום אחר. ועוד יש מפרשין כי גם הנה רמז לסוד העבור ורמז רמז מופלא שלא יתחלפו נשמה זכר ונקבה בגלגול כענין שלא עשאני אשה והבן זה:

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על הבצים לא תקח האם על הבנים. יש במצוה זו ענינים גדולים הן לפי הנגלה וגם לפי הנסתר ואני אעירך עליהם. אמרו במדרש רות (זוהר חדש ע"ז ט"ב) רבי בון כל יומוי הוה בקסרין. <תרגום - רבי בון כל ימיו היה בקיסרין>. יומא חד חמא עמא דסרחי דחזו מסכיני אזלו ולא אשגחן עלייהו. <יום אחד ראה את העם חוטאים שעניים היו הולכים ולא השגיחו עליהם>. אמר ודאי דינא אתחזי הכא קם ואזל ליה. <אמר ודאי נראה שיש כאן דין קם והלך לו>. יומא חד חלש דעתיה פגע בכפר סכנין כד דמך שמע חד קלא לחד תנינא דלעי רננא דאוריתא. <יום אחד חלשה דעתו פגע בכפר סכנין כאשר נרדם שמע קול אחד לתנא אחד שהיה עוסק ברינה של תורה>. ואמר כי יקרא קן צפור לפניך בכל עץ או על הארץ וגו' שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים. <ואמר "כי יקרא קן צפור לפניך בכל עץ או על הארץ" וכו' "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים">. רבי בון ארכין אדנוי שמע ההוא קלא דאמר דחס על דא לא אמר כלום. <רבי בון הטה אוזנו ושמע אותו הקול שאומר מי שחס על זה לא אמר כלום>. מאן דחס שביק אמא ובנוי ואזיל. <מי שמרחם על קן צפור ועוזב את האם עם הבנים והולך>. מאן דאמא מתרכא מן קן דילה מה היא אומרת אוי שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי את בני לבין אומות העולם. <מה שהאם מגורשת מן הקן שלה מה היא אומרת אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין אומות העולם>. ועל דא ירחם קדוש ברוך הוא דהא רחמנו לא אשתכח אלא הכי. <ועל זה ירחם הקב"ה כי אינו נמצא רחמן אלא לכך>. ועל דא אמר. <ועל זה אמר>. שכינה צועקת על בניה והא כתיב שלח תשלח תרין שלוחין דאי יהדר על גוזליה גו רחימו דבנוי שלח אפילו כמה זימני. <השכינה צועקת על בניה כי כתוב שלח תשלח שני שילוחים שאם חזרה האם על גוזליה מתוך אהבת הבנים שלח אפילו הרבה פעמים>. עד דאזיל ליה וסתיר קוזלא של בנין טמירא דקונטירא למיטל איגרא. <עד שהולך לו וסותר את הקן של הבנים הנסתרים בקן ומטילם

על הגג>. הא רחמנו לא אשתכח אלא הכי. <הנה הרחמן אינו נמצא אלא לכך>. וכתיב והארכת ימים שיאריך רוגז מן ששת ימים על בנים. <וכתוב "והארכת ימים" שיאריך אפו מששת ימים דהיינו ששת ספירות חג"ת נה"י על הבנים>. יי' יי' אל רחום וגו'. <"יי' יי' אל רחום וחנון">. אמר רבי חדקא אמר רבי יוסי בן קסמא אמר רבי שמואל. <אמר רבי חדקא בשם רבי יוסי בן קסמא משמו של רבי שמואל>. כד ברא קדוש ברוך עלמא ברא ליה בתלת קטרין ואינון חכמה ותבונה ודעת. <כאשר ברא הקב"ה את העולם בראו בשלשה קשרים שהם חכמה ותבונה ודעת>. דכתיב יי' בחכמה יסד ארץ וגו'. בדעתו תהומות נבקעו וגו'. <שכתוב "יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו" (משלי ג יט)>. וכלהו קטרין בבר נש וקוטרא דהימנו דפקע מינייהו אתפשט בשאר בריין ובכולהו אית סוכלתנו לפום אורחן. <וכל הקשרים הם באדם וקשר האמונה שנמשך מהם נתפשט בשאר הבריות כי בכולם יש תבונה לפי דרכם>. האי עופא כד פרח מקוזליה ואשתלח מעל בנוי מצפצפא ואזלא ולא ידע לאן אתר. <העוף הזה כשפורח מעל גוזליו שנשלח מעל בניו מצפצף והולך ואינו יודע לאיזה מקום הולך>. מצפצפא אזלא ומנדרא למיבד גרמא. <מצפצף והולך ונודר לאבד את עצמו>. קדוש ברוך דכתיב ביה ורחמיו על כל מעשיו אפילו יתושא זעירא בעלמא רחמנו דיליה על כולא. <הקב"ה שכתוב בו "ורחמיו על כל מעשיו", אפילו על יתוש זעיר שבעולם, שרחמיו על הכל>. ההוא דממנא על עופי אתער לגבי קדוש ברוך הוא. <אותו הממונה על העופות מתעורר לגבי הקב"ה שירחם על העוף>. וקדוש ברוך הוא אתער על בנוי. <והקב"ה מתעורר על בניו>. כדין קלא נפקת ואמרה כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו. <אז יוצא קול ואומר "כצפור נודדת מן הקנה כן איש נודד ממקומו" (משלי כז ח)>. כדין איהו אתער על כל אינון דאזלין מנדדי מאתר לאתר ומדוך לדוך אחרא תביראן לבא תביראן חילא. <אז הוא מתעורר על כל אלו ההולכים נע ונד ממקום למקום ממצב למצב אחר שבורי הלב שבורי הכח>. ואתערו רחמי על כל עלמין וחס עלייהו ושביק חובי דמנדדן מאתרייהו וחס עלייהו ועל כל עלמא. <והרחמים מתעוררים על כל העולמות ומרחם עליהם וסולח עוונותיהם של הנודדים ממקומם ומרחם עליהם ועל כל העולם>. אמר קדוש ברוך הוא אשרי דשלח צפרא לבר. <אמר הקב"ה אשרי ששלח את הצפור לחוץ>. והיא איתערת רחמים על עלמא. <והיא תעורר רחמים על כל העולם>. מאן גרים למיחס על עלמא ולאתערא רחמין עלייהו ההוא בר נש דשלח ההוא צפור לצערא בתרין גוונין. <מי גרם לרחם על העולם ולעורר רחמים עליהם אותו אדם ששלח את הצפור לצערה בב' אופנים (שאבדה בניה ואין לה מקום לנוח בו)>. לאתערא קדוש ברוך הוא. <לעורר

את הקב"ה>. ומתמלא רחמין על כל אינון מארי צערא על כל אינון דמנדד מדוכתייהו. <ומתמלא רחמים על כל בעלי הצער ועל כל הנודדים ממקומם>. ובגין כך אגריה דההוא בר נש מה כתיב למען ייטב לך והארכת ימים. <ומשום כך שכרו של אותו האדם הזה מה כתוב בו "למען ייטב לך והארכת ימים">. ר' בון קם על רגלוי וחדי ואמר בריך רחמנא דשמענא הא קלא ואלמלא לא אמינא לעלמא אלא למשמע דא דיי. <רבי בון קם על רגליו ושמח ואמר ברוך הרחמן ששמעתי את הקול הזה ואם לא באתי לעולם אלא לשמוע זה די לי>. אהדר ההוא קלא כמלקדמין פתח ואמר מה רבו מעשיך יי' וגו'. <חזר הקול ההוא כמקודם ופתח ואמר "מה רבו מעשיך יי' כולם בחכמה עשית">. כל עלמא לא איתון אלא בחכמה ובר נש איתמלי בכולא שאר בריין בטופסא דחכמה דאשתאר בבר נש. <כל העולם אינו בא אלא בחכמה והאדם נתמלא מכל החכמה ושאר הבריות ברצון החכמה שנשארה מן האדם>. ואף על דכולהו בריין הכי לא הוה בריה קליל למרדף בתר עובדיה דבר נש כעופא. <ואף על פי שכל הבריות הן כך אין בריה שתהיה קלה לרדוף אחר מעשי בני אדם כמו העוף>. בר נש בני בניין לדיוריה עופא בני ביתא לבנהא. <האדם בונה בנין למשכנו גם העוף בונה ביתו לבניו>. בר נש איתי מזוני לבנוי עופא איתי מזונא לבנהא. <האדם מביא מזון לבניו והעוף מביא מזון לבניו>. בר נש אסי למרעין עופא אתי בעשבא למסי מרעין. <האדם מרפא מחלותיו והעוף בעשב מרפא מחלותיו>. בר נש אומנא ועביד ארכין על ימא עופא נטיל קוזלא ואתקין לה ואזיל ביה על ימא. <האדם אומן עושה אניות בים העוף לוקח גוזליו ומתקן קינם על הים>. בר נש משבח ומרומם למלכא עילאה עופא מצפצפא ומשבח למאריה דכולא. <האדם משבח ומרומם למלך עליון העוף מצפצף ומשבח לאדון הכל>. ובגין כך למען ייטב לך. <ומשום זה כתוב "למען ייטב לך">. אטיב לך לא כתיב אלא ייטב לך ההוא שלוחא דצפורא דתשלח דאתער רחמין על עלמא לאוטבא לך. <אטיב לך לא כתוב אלא ייטב לך כי הוא סובב על שלוח הצפור ששולח שמעורר רחמים על המקום להטיב לך>. כי יקרא קן צפור לפניך. <"כי יקרא קן צפור לפניך">. קן זו מלכות. <"קן" זה מלכות>. בדרך דא רחל שנאמר וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. <"בדרך" זה רחל שנאמר "וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום" (משלי ד':י"ח חי')>. צדיקים תרין בנין יוסף ובנימין. <"צדיקים" הם שני בנים יוסף ובנימין>. והיא נקראת לבנה הולכת כל הלילה ומאירה להם עד נכון היום שהוא יעקב. <והיא המלכות נקראת לבנה הולכת כל הלילה ומאירה להם עד נכון היום שהוא יעקב>. בכל עץ כל דא צדיק חי העולמים עץ דא שכינה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה. <"בכל עץ", כל זה צדיק חי העולמים עץ זו

שכינה שנאמר "עץ חיים היא למזיקים בה" (משלי ג חי')>. על הארץ דא ארץ התחתונה. <"על הארץ" זו ארץ התחתונה>. אפרוחים דא תרין עשר שבטין דלעילא. <"אפרוחים" אלו הם שנים עשר שבטים שלמעלה>. או ביצים דא ישראל דלתתא דאינון כמלבושא דגופא. <"או ביצים" זה ישראל שלמטה שהם כמלבוש לגוף>. שלח תשלח את האם שנאמר ובפשעיכם שולחה אמכם. <"שלח תשלח את האם" שנאמר "ובפשעיכם שולחה אמכם" (ישעיה נ א')>. ואת הבנים תקח לך. <"ואת הבנים תקח לך">. ר' בו קם ואזל גביה ואשכח רבי ינאי סבא דמן חברייא. <רבי בון קם והלך אחר הקול ומצא שהוא רבי ינאי סבא מן החברים>. נפיל על גבוי ונשיק ליה לרישיה אמר כמה דנחימית לבי כך ינחם קדוש ברוך הוא לך. <נפל עליו ונשק לו בראשו ואמר כמו שנחמת את לבי כך ינחם אותך הקב"ה>. עד כאן במדרש רות:

אגב גררא תבין טעם אשר חדשתי מדבריהם אלו. ובמקומות אחרים אמרו רבותינו ז"ל במדרש ילמדינו בענין המבול כשם שהיה אדם הולך לאשה שאינה שלו כך היתה הבהמה הולכה על מין שאינה שלה שנאמר ויעש יי' אלהים את חית הארץ למינה אמר הקדוש ברוך הוא במינך את מותרת לידבק במין אחר אסור אבל הבהמה והחיה והעוף שנכנסו לתיבה צדיקים היו שלא נדבקו במין שאינו שלהם. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא כתיב בבהמה למשפחותיהם וכי יש לבהמה משפחה שהוא אומר למשפחותיהם אלא אותן שנדבקו למיניהם זכו ליכנס בתיבה שנאמר ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה אם לנח נזכר למה לחיה ולבהמה אלא יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר כל בריה אפילו עכבר היה משמר משפחתו ולא נתערב במין אחר כדי ליטול שכר וכל אנשי דור המבול ערבו משפחותיהם אף הבהמה וחיה ועוף ערבו משפחותיהם ולמה נאבדה הבהמה עמהם שנאמר מאדם עד בהמה אלא שאפילו הבהמה קלקלה מעשיה והיתה הולכת על מין שאינה מינה הסוס על החמור הארי על השור והנחש על הצב שנאמר כי השחית כל בשר אפילו בהמה חיה ועוף ולפיכך נימחו עמהם. אמר רבי פנחס הכהן כשם שלא נכנסו לתיבה אלא צדיקים כך אותה הבהמה והחיה והעוף שהיתה צדקת נכנסה לתיבה שנאמר למשפחותיהם וכי יש לבהמה משפחה אלא אותה הבהמה שלא דבקה במשפחה אחרת היא נכנסה לתיבה:

בראשית רבה רבי שמעון בן יוחאי היה טמון במערה י"ג שנה הוא ובנו אוכלין חרובין של גרודא עד שהעלה גופן חלודה בסופא נפק יתיב ליה על פומא דמערתא חמא חד צייד קאים צייד צפורים דכד הוה שמע ברת קלא אמרה מן שמיא דימוס הות פשגא שפיקולא הוי מתצדא אמר צפור מבלעדי שמייא לא אצלח כמן וכמן דבר נש נפק דק

ואשכח מילייא משדכן אתון ואותבון כחדא בגו דבי מדרשא. וזה הדרש הוא במקומות אחרים לרבותינו ז"ל מכל אלו הדרשות נראה כי השגחת השם יתברך היא אפילו בפרטי הבהמות והחיות ואין זה דעת הרב הגדול ז"ל בספר מורה הנבוכים וראיתו מפסוק ותעשה אדם כדגי הים (חבקוק א יד). אמנם אם נרצה ליישב אלו הדרשות לדעת הרב ז"ל יש לי ליישבם ממאמרם ז"ל שאמרו אין לך כל עשב למטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר הידעת חוקות שמים (איוב לח לג) והענין כי כח התחתונים הוא בעליונים וכל מלאך שומר את תפקידו אשר הופקד עליו ולזה אמר במאמר הנזכר ההוא דממנא על עופי אתער לגבי קדוש ברוך הוא נראה כאילו מסרס תחת השומרים אך אין השגחת השם פרטית עליהם וגם זה הדרש האחרון אמר הוה שמע ברת קלא וכו' תיאר הענין לבת קול גם אין להביא ראיה ממעשה נסים ומה שאמר רבי שמעון לא אמר אלא להפלגת המשל ולהגדיל השגחת השם יתברך על האדם בגמול ובעונש:

אמנם ענין המבול יש ליישב בענין אחר כי היה שם איבוד המין והנשארים לקיום המין לדברי הכל יש בהם השגחה ואחרי שהיה בהם השגחה דין הוא שיהיה הקיום בצדיקים. ויש להתבונן על מאמר השם יתברך ליונה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה (יונה ד יא). וכבר ידעת מה שאמרו רבותינו ז"ל האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתיקין אותו וכו' ואמרו בזה שני טעמים האחד מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים והם אינם אלא גזרות. ואחד מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית. ופירש הרב הגדול (הרמב"ן) ז"ל מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ר"ל שמשמע מדבריו כי השגחתו יתעלה הוא בפרטים שבהם ואינו כן כי אינם אלא גזרות להדריכנו במדת הרחמים ולהסיר מלבינו המדות המגונות כמו האכזריות ודומיהן לא שכוונת המצוה יהיה לרחם על העופות כי אין השגחה בהן פרטית רק במין האדם לבד. אך לשון גזירות אינו מיושב היטב לפירושו אמנם הוא ז"ל פירש שלשון גזירה אינו רוצה לומר שלא יהא בו טעם שהרי בפרה אדומה אמרו רבותינו ז"ל חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואף על פי כן אמרו רבותינו ז"ל כי יש בו טעם ונגלה למשה רבינו ע"ה ולפירוש הרב ז"ל אינו מיושב הטעם אחר שאמר מפני שהוא מטיל קנאה במעשה בראשית כי זה המאמר מורה כי ההשגחה היא בהם פרטית וטעם משתקין הוא מטעם הקנאה שהדבר בעצמו אמת כי הבורא ריחם עליהם אך אין לאומרו מטעם הקנאה שאם אינו משגיח בפרטיהם לא הוצרך לתלות טעם המניעות מפני הקנאה רק מפני שהוא משקר בתפלתו ולא היה לו לחלוק על מאמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים וכו'. ולפי הפירוש שפירש הרמב"ן ז"ל גם לפי

המאמר שהבאנו למעלה במדרש רות נראה כי כוונת השלוח הוא כדי שתצטער האם בהלקחה מעל בניה ובסבת השלוח והצער ההוא הרחמים באים לעולם לכל הצריכין ככתוב שם. ואם כן נצטרך לפרש מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא בענין אחר והוא שנראה מדבריו שכוונת המצוה היתה לרחם עליהם ואינו כן רק הכוונה היתה לצערה להשפיע רחמים בעולם וזהו ואינם אלא גזירות. והסברא נותנת כי אין מדרך הרחמנות כשהאם רובצת על האפרוחים לשלחה מעל בניה לשחטם. וכן מצאתי עוד לרבותינו ז"ל שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג (תהלים קב ח) מה הצפור הזה בשעה שאתה נוטל גוזליה היא יושבת לה בודדת כך אמר הקדוש ברוך הוא חרבתי את ביתי וכו'. אמנם הטעם אחר שאמר מפני שהוא מטיל קנאה זה יורה כי כוונת המצוה היתה על צד הרחמנות ובזה נחלקו. ועוד יש לרבותינו ז"ל בספר הבהיר ענין נעלם בפסוקים אלו אמר שם רבי רחומאי מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא אמר שלח תשלח את האב אלא שלח תשלח את האם בזכות אותה שנקראת אם העולם דכתיב כי אם לבינה תקרא (משלי ב ג'). מאי ואת הבנים תקח לך. אמר רבי רחומאי אותן בנים שגדלה ומאי נינהו אילו שבעת ימי חג הסוכות והיינו ימי השבוע שהם שבעה. והנה האם היא אם הבנים שמחה רמז לבינה שלא ישא ויתן בה לכבודה שאינה נגדרת במניין דכתיב אין חקר לתבונתו (ישעיה מ כח) ולתבונתו אין מספר (תהלים קמז ה') והבנים רמז לשבעת ימי בראשית שיש לך רשות לדבר בהם. ויש מפרשים שלח תשלח את האם כי היא צריכה לך לעולם שכולו טוב ועולם שכולו ארוך כד"א למען ייטב לך והארכת ימים. והבנים תקח לך בעולם הזה והנה הענין רומז לסוד גדול ועל כן שכרו מרובה:

וטעם ועשית מעקה לגגך. ידוע לפי פשוטו שלא נגרום מיתת האדם ונרמז עוד כי הבונה בית יי' יתעלה יעשה מעקה לגגו בייחוד השם הגדול עם שכינת עוזו ולא ישים דמים בבית השם כדרך הנופלים לקצץ בנטיעות. וידעת מה שאמרו רבותינו ז"ל ראוי היה זה לפול מששת ימי בראשית וצריך להתבונן במאמרם איך זה היה ראוי מאחר שעדין לא נברא כל שכן שלא חטא וכשתבין מה שכתבתי לך בפרשת בראשית תנוח דעתך:

לא תזרע כרמך כלאים וגו'. לא תחרוש בשור וגו'. לא תלבש שעטנז וגו'. גדילים תעשה לך וגו'. כבר פירשתי טעם איסור הכלאים כי הזורע אותם משנה סדרי בראשית שכתוב בהם למינהו והרי הוא מערב כחות העליונים זה בזה ומעביר שליחותם ונמנעים מלגמור מאמר יצרם ותפקידם ולשון כלאים יש לפרשם מלשון כליון והרמז לכחות הטומאה המכלים ושורפים באשם. ואפשר שרמז לכרם השם יתעלה שלא יזרע בה כחות הטומאה. גם שדך לא תזרע כלאים רמז לשדה של תפוחים. אמנם בספר הזוהר פירשו

שהוא לשון כלא כלומר שמכניס שני הפכים בגדר אחד כלאים כלא שניהם כלאים כמו יד ידים יום ימים והוא מלשון ויכלא הגשם (בראשית ח ב') מניעות הכחות של מעלה מלפעול בתחתונים:

ובספר הזוהר [קדושים פ"ו א'] אמרו רבותינו ז"ל כד ברא קדוש ברוך הוא עלמא אתקין כל מלה ומלה כל חד וחד בסטרוי. <תרגום - כשברא הקב"ה את העולם התקין כל דבר ודבר כל אחד ואחד בצד שלו>. ומני עלייהו חילין עילאין. <ופקד עליהם כוחות עליונים>. ולית לך אפילו עשבא זעירא בארעא דלית לה חלה לעילא. <ואין לך אפילו עשב קטן בארץ שאין לו כח למעלה>. וכל מה דעבדין כל חד וחד עביד בתוקפא דההוא חילא עילאה דממנא עליה לעילא. <וכל מה שעושה כל אחד ואחד עושה בהתגברות של הכח העליון הממונה עליו למעלה>. וכולהו גזירין בדינא על דינא נטלין על דינא קיימין ביה מן דנפיק ליה מן קיומיה לבר. <וכולם נגזרים בדין ועל הדין נוסעים ועל הדין מתקיימים בו מי שיוצא לו מן קיומו לחוץ>. וכולהו ממנן מיומא דאיתברי עלמא ואתפקדת שולטניה על כל מלה ומלה. <וכל הממונים מיום שנברא העולם נתמנו שליטים על כל דבר ודבר>. עאלין על נימוסא דממנא אחרא עילאה דנטל כל חד וחד. <וכולם מתנהגים על פי חוק אחר עליון שמקבל כל אחד ואחד>. כדכתיב ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה. <כמו שכתוב "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה">. כיון דנטל ההוא חק כלהו אקרון חקותי. <כיון שמקבלים חוק זה נקראים כל הממונים חוקותי>. וההוא חק דאיתיהיב להוא מן שמייא קאתי וכדין איקרון חוקות שמים. <וחוק ההוא הניתן להם בא משמים ועל כן נקראים חוקות שמים>. ומנא לן דמן שמיא קאתי. <ומאין לנו שמן השמים באים>. דכתיב כי חק לישראל הוא. <כי כתוב "כי חק לישראל הוא" (תהלים פא ה)>. ועל דא כתיב את חוקותי תשמרו. <ועל כן כתוב "ואת חוקותי תשמורו">. בגין דכל חד וחד ממנא על מלה ידיעא בעלמא בההוא חק. <משום שכל אחד ואחד ממונה על דבר ידוע בעולם שבחק ההוא>. ובגיני כך אסיר ליה למחלף זיינין ולאעלאה זינא בזינא אוחרא בגין דעקר כל חילא וחילא מאתרייהו ואכחיש פמלייא דלעילא ואכחיש פומבי דעלמא. <ומשום זה אסור להחליף המינים ולהביא מין במין אחר משום שעוקר כל כח וכח ממקומו ומכחיש פמליא של מעלה ומכחיש הפרסום של מעלה>. כלאים מהו כלאים. <"כלאים" מהו כלאים>. מאן דיהיב אחרא דבי סטרונא כד"א אל בית הכלא. <כמי שנותן איש אחר בבית האסורים כמו שכתוב "אל בית הכלא (ירמיהו ל"ז:י"ח חי')>. בגין דלא למעבד מידי. <אוסרו כדי שלא יוכל לעשות כלום>. דכלאים ומאן דיהיב אחרא דבי סטרונא מניעותא דמנע

לכל א??נון חילין מעיבידתא דלהון. <"כלאים" פירוש שני, כמי שמביא איש אחר לבית האסורים לשם מניעה שמונע לכל הכוחות מפעולה הראויה להם>. כלאים ערבוביא דעייל ערבובייא לחילא דלעילא ואכחיש פומבי דמלכא כד"א ובגד כלאים שעטנז. <"כלאים" פירוש שלישי, ערבוביא, שמעלה ערבוביא לכח עליון ומכחיש פרסום המלך כמו שכתוב "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך">. תא חזי ומעץ הדעת טוב ורע. <בוא וראה "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו">. הא איתמר דשני פקודא דמלכא ואחליף עץ החיים דביה אשתלים כולא וביה תלייא מהימנותא ואיתדבק באתר אחרא. <ולמדנו ששינה מצות המלך והחליף עץ חיים שבו נשלם הכל ובו תלוי האמונה ונתדבק במקום אחר>. והא תנינן בכולא בעיא בר נש לאחזאה עובדא כעובדא דלעילא ולמעבד עובדא כמה דאיצטריך. <והרי למדנו בכל דבר צריך האדם להראות מעשה כעין של מעלה ולעשות המעשה כמו שצריך>. ואי שני במלה אחרא הוא אנגיד עליה לשריא ביה מלה אחרא דלא איצטריך. <ואם המעשה נשתנה בדבר אחר הוא מושך עליו שישרה בו דבר אחר שאינו צריך>. ותא חזי בשעתא דבר נש אחזי עובדא לתתא באורח מישר כמה דאיצטריך נגיד ונפיק ושריא עילוויה רוחא עילאה קדישא. <בוא וראה בשעה שאדם מראה מעשה למטה בדרך ישר כמו שצריך נמשך ויוצא ושורה עליו רוח קדוש עליון>. ובשעתא דאיהו אחזי עובדא לתתא באורח עקימא דלאו איהו אורח מישור כדין נגד ונפק ושריא עילויה רוחא אחרא דלא איצטריך. <ובשעה שמראה מעשה למטה בדרך עקום שאינו דרך הישר אז נמשך ויוצא ושורה עליו רוח אחר שאינו צריך>. וסטר ליה לבר נש לסטר אחרא בישא. <שמטה את האדם לצד אחר הרע>. מאן משיך עליה ההוא רוחא. <מי משך עליו רוח ההוא>. הוי אומר ההוא עובדא דאחוי בסטרא אחרא. <הוי אומר מעשה ההוא שהראה בצד האחר>. כתיב דרשה צמר ופשתים. <כתוב "דרשה צמר ופשתים">. ומה דרשה. <ומה דרשה>. דבעיא ודריש על צמר ופשתים מאן דמחבר לון. <שמבקשת ודורשת על צמר ופשתים מי שמחבר אותם יחד, כדי להענישו>. ואי תימא בציצית אמאי שרי. <ואם תאמר בציצית למה מותר>. הא אוקמוה. <הרי העמדנו>. אבל התם ההוא לבושא בתקונא באשלמות עובדא כדקא חזי. <אבל שם הרי לבוש ההוא כתקונו בשלמות המעשה כראוי>. תו דרשה צמר ופשתים למעבד נוקמא. <עוד "דרשה צמר ופשתים" לעשות נקמה>. אבל אימתי שריא. <אבל מתי שורה בהם הקדושה>. בשעתא דאיהו בשלימותא דכתיב ותעש בחפץ כפיה. <בשעה שהוא בשלמות שכתוב "ותעש בחפץ כפיה">. וציצית אוקימנא דהא התם בההוא כללא דשלימותא אשתכח ולא עבד מידי. <וציצית הרי העמדנו ששם נמצא השעטנז בכלל ההוא של השלמות

ואינו עושה משהו>. אבל בשעתא דלא אשתכח בשלימותא מאן דאתא לחברא לון כחדא איתער רוחא דלא איצטריך. <אבל בשעה שהמעשה לא נמצא בשלמות מי שבא לחבר צמר ופשתים יחד מתעורר עליו רוח שלא צריך>. מלה דא מאן מוכח. <דבר זה מי מוכיח>. קין והבל מוכחן דדא אתי מסטרא חד ודא אתי מסטרא אחרא. <קין והבל מוכיחים שזה בא מצד אחד וזה בא מצד אחר>. ובגיני כך לא לבעי לון לחברא לון כחדא. <ומשום זה לא צריכים לחבר אותם יחד>. וקורבנא דקין אתרחק מקמיה קורבניה דהבל. <וקרבנו של קין נתרחק מפני קרבנו של הבל>. ועל דא ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך. <ועל כן "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך">. לא יעלה עליך רוחא אחרא דשלטא בך. <לא יעלה עליך רוח אחר לשלוט בך>. ואיצטריך ליה לבר נש לאחזאה עובדא דכשרא כמה דיאות ובההוא עובדא שריה עלויה רוח עילאה רוח קדישא לאתקדשא. <וצריך האדם להראות מעשה כשר כראוי ובמעשה ההוא שורה עליו רוח קדוש רוח עליון להתקדש בו>. אתא לאתקדשא מקדשין ליה דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. <בא להטהר מקדשים אותו שכתוב "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני">. ומעץ הדעת לא תאכלו ממנו. <"ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכלו ממנו">. ומה על דא גרים אדם מותא לעלמא. <ומה על זה גרם אדם מיתה לעולם>. מאן דאחזי עובדא אחרא דלא אצטריך על אחת כמה וכמה. <מי שמראה מעשה אחר שלא צריך על אחת כמה וכמה>. שור וחמור אוכחן דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדו. <שור וחמור יוכיחו שכתוב "לא תחרוש בשור וחמור יחדו">. בגין דאתער לאתחברא סיטרא אחרא כחדא לאבאשא עלמא. <משום שמעורר הסטרא אחרא להתחבר יחד להרע לעולם>. מאן דפריש לון אסגי שלמא בעלמא. <ומי שמפריד אותם מרבה שלום בעולם>. אוף הכי מאן דפריש לון כההוא גוונא דקא אמרן דלא אשתכח שוע טווי ונוז כחדא האי בר נש אסגי שלמא עליה ועל עלמא. <אף כאן בצמר ופשתים מי שמפריד אותם באופן ההוא כמו שאמרנו שלא יהיו שוע טווי ונוז ביחד אדם ההוא מרבה שלום עליו ועל כל העולם>. ועל דא קרבנא דקין מאי הוי. <ועל כן קרבנו של קין מה היה>. פשתים. <פשתים>. קרבנא דהבל צמר. <וקרבנו של הבל צמר>. לאו דא כדא. <אין זה כזה>. רזא דכולא קין כלאים הוה ערבוביא דלא איצטריך. <וסוד הכל קין היה כלאים ערבוביא שלא צריך>. סיטרא אחרא כלא דינא חוה ואדם וקרבניה מההוא סטרא קאתי. <כי היה מסטרא אחרא שאינו כדין אדם וחוה וקרבנו בא מצד ההוא>. הבל מזיינא אחדא אדם וחוה. <הבל ממין אחד של אדם וחוה>. ובמעהא דחוה איתבריאון תרין איליין סטרין. <ובמעיה של חוה נתחברו אלו שני הצדדים>. ובגין דאתחברו כחדא לא

אתיין מינייהו תועלתא לעלמא ואיתאבידו. <ומשום שנתחברו יחד לא באה תועלת מהם לעולם ונאבדו>. ועוד יומא דין סטרא דלהון קיימא. <ועד היום הזה הצד שלהם נמצא>. ומאן דאחזי גרמיה בעוברא דחיבורא דא איתער עליה אינון סיטרין ולא יכיל לאתקיימא ושריה עלויה רוחא אחרא דלא איצטריך. <ומי שמראה את עצמו במעשה של חבור הזה מעורר אלו הצדדים יחד ולא יכול לעמוד ושורה עליו רוח אחר שלא צריך>. וישראל בען לאתערא עלייהו רוח קדישא למיהוי קדישין ואשתכח לשלמא בעלמא דין ובעלמא דאתי. <וישראל צריכים לעורר עליהם רוח קדוש להיות קדושים שימצאו בשלום בעולם הזה ובעולם הבא>. ומזה המאמר תבין למה הותר כלאים בציצית כי הרמז הוא לאשת חיל הנאמר עליה דרשה צמר ופשתים והבן זה מאד. וטעם על ארבע כנפות כסותך תבין מסוד ארבע ראשי נהרות כד"א כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א ז') כי הטלית כלול מכולם וזה טעם להוציא בת שלש. וטעם הזכירו שור וחמור רמוז מתוך דברינו. ועוד כי שניהם רומזים למדת הדין שנאמר ופני השור מהשמאל (יחזקאל א י') שהרמז לקשה והחורש בשניהם מזווג דין בדין בלי מתוק רחמים בנתים. ויש עוד אומרים כי השור רמז למדת הדין של מעלה כמו שפירשתי וכשמזדווג עמו החמור הבא מכח הנחש הקדמוני שהטיל זוהמא בחוה אז תהיה מדת הדין קשה להכניס כחות הטומאה בהיכלי קדש וכן נראה כוונת רז"ל במדרש רות (זוהר חדש פ' ט"ד) בפסוק ומצא בה איש מסכן וחכם דא דוד שנקרא עני ורוכב על חמור חמור דא סמאל וכו'. כי הם רמז לשני כחות הטומאה המקטרגין על ישראל על כן צוה להפרידם שלא יתחברו יחד לקטרג ואולי ירמוז למה שכתבנו בפסוק ויהי לי שור וחמור והבן גם זה:

כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל ומתו גם שניהם האיש השוכב עם האשה והאשה וגו'. כבר הודעתיך כי סוד זיווג האדם באשתו זיווג תפארת ישראל בשכינת עוזו והמפריד ביניהם נקרא נרגן מפריד אלוף ופוגם למעלה זהו סוד האיש השוכב עם האשה והאשה רמז לשתי נשים לאשה של מטה ולאשה של מעלה:

ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורשה וגו'. השדה הנזכר הוא שדה של תפוחים שנהרג בו הבל. וכבר פירשתי בסוד עגלה ערופה ונתעוררו רבותינו ז"ל בספר הזוהר על מה שכתוב בכל הפרשה נער חסר הא והטעם כי הה"א רומזת לה"א אחרונה של שם והיא חסרה מן הנערה הזאת והבן זה. אך ונתנו לאבי הנערה מלא כי היא בשלימותה וזהו כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ורמז לכנסת ישראל של מעלה. תבין מכאן עונש המוציא שם רע עד היכן מגיע קלקולו. וטעם לא יבא פצוע דכא כי נפסק מקורו ונהר

יחרב ויבש (איוב יד יא). וכבר הודעתיך סוד זיווג האדם באשתו הוא סוד משפיע ומקבל כמה דאת אמר צדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב ד') וכשאינו ראוי להוליד פוגם למעלה: וסוד לא יבא ממזר פירשתי בסוד ביאות האסורות הנשפעות מרוח מסאבא ועל כן קראוהו רבותינו ז"ל מום זר והנה הוא כטעם לא תתחתן בם מוסף על זה יש לדעת כי כשהזרע נמשך בטומאה אין נפש אמונים באה שם כמה דאת אמר זורו רשעים מרחם (תהלים נח ד). וכתיב ביי' בגדו כי בנים זרים ילדו (הושע ה ז') והפך בטרם אצרך בבטן ידעתיך (ירמיה א ה'). ובמדרש רות (זוהר חדש ע"ח ט"ג) מאן דעייל ברית קדישא ברשו אחרא עליה כתיב בי"י בגדו כי בנים זרים ילדו ולית קנאה מן קדם יי' בר דא דברית קדישא. ואמרו רבותינו ז"ל לא דיין להם לרשעים שעושין סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי לצייר צורת ממזרים. והענין הוא כי כבר רמזתי לך כי נפשותיהן של ישראל נאצלות ממקור הקדושה זהו שנאמר (ירמיה ב ג') קדש ישראל לי"י ראשית תבואתה וכתיב אני כברוש רענן ממני פריך (הושע יד ט). נמצא שהרמז בו על אצילות נפשותיהן של ישראל ממקור הקדושה שנאמר קדש ישראל ליי'. ואמר בו רענן כי מוציא תמיד פירותיו כענין ממזרח אביא זרעך (ישעיה מג ה) ועל כן קראם הקדוש ב"ה בנים שנאמר בנים אתם לי"י אלהיכם. ואמר שעושין סלע שלי פומבי כלומר שהברית נתן לנו השם יתעלה הנקראת חותמו כענין וצאצאיו חתם באות ברית קדש והסיר משם כחות הטומאה בסוד הפריעה והערלה. והנה הברית הזה היא מטבע וסלע של הקדוש ברוך הוא יתעלה ויתברך. ולא די לרשעים שטמאוהו בביאות אסורות והכניסוהו בכחות הטומאה וזייפו חותמו של מלך אלא שהטריחוהו לצייר צורת ממזרים כלומר שבמקום שהיה ראוי להכנס נשמה טהורה חצובה מרוח קדשו הצריכוהו להכניס שם רוח הבאה מכחות הטומאה כך נראה לי פירוש זה המאמר:

ובתנחומא אמרו רז"ל קשה כח הנואף שהוא מרשל כח השכינה כיצד הזכר נגמרה צורתו לסוף מ' יום והנואף בא עליה והקדוש ברוך הוא עומד ותוהא של מי אצייר לזה צורת האיש או צורת הנואף כביכול צור ילדך תשי (דברים לב יח) תש כח הצייר. ויש עוד לפרש סלע פומבי על הנשמה החצובה מרוח הקדש שטמאוה בגילולי העולם הזה גם נכון הוא. ספר הזוהר (לך לך צ"ג א') אמר רבי אבא זכאין אינון ישראל דקודשא בריך הוא אתרעי בהון מכל שאר עמין ויהב להון ית קיימא דא. <תרגום - אמר רבי אבא אשריהם ישראל שהקב"ה בחר בהם מכל שאר העמים ונתן להם אות ברית הזה>. דכל מאן דאית ביה את דא לא נחית לגיהנם אי נטיר ליה כדקא יאות דלא עייליה ברשותא אחרא. <כי כל מי שיש בו אות הזה אינו יורד לגיהנם אם שמר אותו כראוי שלא להכניסו

לרשות אחר>. ולא משקר בשמיה דקודשא בריך הוא. <ולא לשקר בשמו של הקב"ה>. דכל דמשקר בהא כמה דמשקר בשמא דקב"ה דכתיב ביי' בגדו בנים זרים ילדו. <שכל המשקר בברית כמו שמשקר בשמו של הקב"ה שכתוב "ביי' בגדו בנים זרים ילדו">:

כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע. כבר ידעת כי השכינה היא הלוחמת מלחמות ישראל ועל כן צריך לנהוג בה קדושה וטהרה וזהו אמרו כי יי' אלהיך מתהלך בקרב מחניך ותרגם אנקלוס שכינתיה מהלכא בגו משריתך. וכן חומת יריחו נפלה בתרועה בהקף הארון הרומז לשכינה:

וטעם ושבת וכסית את צאתך אין הצואה כטומאה שתטמא את מקומה ותהיה בוקעת ועולה. אבל אסור לראותה בעת התפלה ובהיות הלב דבק בשם הנכבד מפני שהדברים הנמאסים יולידו גנאי בנפש וישבשו כוונת הלב הטהור וכאשר נעלמה מעין רואה אין רע. ומכאן תבין סוד איסור עבודת פעור שהיתה כפי עבודתו בפי טבעת זהו ולא יראה בך ערות דבר וגומר והבן זה. וטעם לא תהיה קדשה ולא יהיה קדש תבין מסוד לא יבא ממזר כי כשאדם מתייחד עם אשתו בטהרה ובקדושה ובצניעות רומז לייחוד עליון וגורם ברכה ושפע מן הברית העליון לשכינה ועושה שלום מלמעלה ולמטה. אמנם אם מתייחד עם הקדשה גורם שהשפע העליון יבא לפלגש של מעלה שהוא הקדשה ומביא כחות הטומאה לעולם. מוסף על זה יש לך לדעת מאמר רז"ל מ' יום קודם צורת הולד בת קול מכרזת ואומרת בת פלוני לפלוני וכו'. ולפעמים יש שאינו זוכה בבת זוגו לעולם ולא יתחברו לעולם זה בזה ויהיה הוא קדש והיא קדשה ותתפרד חבילתם לעולם. ודע כי בעת יצירת האדם הקב"ה מזמין לו בת זוגו אם זוכה מוצא מציאתו שנאמר מצא אשה מצא טוב (משלי יח כב) ולפעמים אינו זוכה בה עד שתנשא לאחר קודם ואחר כן זוכה בה ולפעמים אינו זוכה בה לעולם וזהו סוד הקדשה והקדש. ורז"ל למדו שלשה כתות אלו מפסוק אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות אך סוררים שכנו צחיחה (תהלים סח ז) הזוכה בבת זוגו בתחלה עליו נאמר אלהים מושיב יחידים ביתה ומי שאינו זוכה בה עד שתנשא לאחר עליו נאמר מוציא אסירים בכושרות כלומר בבכיה ושירות כי צריכה להתאבל על הראשון ולבכות עליו קודם הנשאה לשני דוגמת בת שבע על אוריה. ומי שעונותיו גרמו שלא תנשא לו לעולם עליו נאמר אך סוררים שכנו צחיחה. ויש להתבונן על המתים קודם זווגם מה יהיה סבת זוגם הנגזרת להם. תשובה אם נתגלגלו אין דרך לשאלה זאת כי כבר זכו בחלקם בראשונה ובשניה לא הקדימו ברחמים לחטוף כבני בנימין ואם היו חדשות היו מכת אך סוררים ובת זוגם

נחטפת לאותם שנתגלגלו. והבאים בגלגול וגם אותם שזכו בחלקם ונפרדה חבילתם אז יחטפו כבני בנימין אף מן החדשות או מן הישנות:

וטעם לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב הטעם לשני דברים אלו כבר ידעת כי הקרבנות באין לרצון השם הנכבד והמקדש מכון לשכינה כד"א מכון לשבתך פעלת יי' לכן לא יובאו בו אתנן הזונה אשר רגליה יורדות מות (משלי ה ה') ברוח הטומאה וגם מחיר הכלב אשר הוא מצד הנפש האוכלת כד"א מיד כלב יחידתי (תהלים כב כא) וכבר פירשתי זה בסוד משמרה שניה כלבים צועקים בפסוק ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. וזהו אמרו כי תועבת יי' גם שניהם. ויש עוד לפרש כי רמז לנו הכתוב שישמרו המדה שנקראת בית יי' הרומזת לשכינה בטהרה ובקדושה ולהשפיע אליה צינורות החסד והרחמים ולא תינק מאתנן הזונה ומחיר הכלב בסוד הנחש שהטיל זוהמא בחוה העליונה כד"א ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה (ירמיה ב ז'). ונרמז זה הענין בפסוק לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם והבן כי הזכיר בזה הפסוק חכמה ושכל זאת בינה ואחרית ופירוש הפסוק לו ימשיכו למדה הזאת ממקור החכמה שכל טוב על ידי צדיק יסוד עולם ואז ימצאו חן ושכל טוב ויאכלו מפרי צדיק כי טוב. יבינו לאחריתם ימשכו כח רחובות הנהר ממקור הבינה למדה זאת הנקראת אחרית כענין מי האיש החכם ויבן את זאת (ירמיה ט יא) וכתיב הלא אלהים יחקר זאת (תהלים מד כב) רוצה לומר מכחות הטומאה והנה זה כענין ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך:

כי יקח איש אשה. והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגו'. דרשו רז"ל בסוף גיטין כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה וגו' (מלאכי ב יג) ואמר כי שנא שלח (שם טז') שנוי המשלח והטעם באשתו ראשונה כי היא בת זוגו והנה הוא כנרגן מפריד אלוף ובהפרד החבילה המזבח העליון שעל ידו נתחברו מוריד עליו דמעות והבן אמרו ספר כריתות כי כמו שנזדווגו גופיהן כך קודם יצירתן נזדווגו נשמותיהן ובהתפרדן זה מזה צריך ספר כריתות שיכרות ביניהן גם צריך לשמה שנאמר וכתב לה לשמה וצריך שמו ושמה ושם עירו ושם עירה כי הפירוד הזה אינו רק בהן וגם בשמותיהן לא בדו פרצופין והבן. וטעם ולא תחטיא את הארץ פירשתיו ומכאן תבין רמז בסוד חבור האדם ואשתו וכבר פירשתיו. וגם המעורר על מאמרם ז"ל שצריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש והשעה הראויה לחבור האדם באשתו היא חצות לילה כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסכת כלה במעשה דאמא שלום אשתו של רבי אליעזר אינו מדבר עמי אלא בחצות לילה ואף כי לפי הפשט טעם הדבר הוא כי אז שקט רתיחת המאכל ויוליד זרע נקי מכל מקום לפי האמת כי אז הקדוש ברוך הוא מתייחד

בשכינת עוזו בגן עדן עם הצדיקים שנאמר חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך (תהלים קיט סב) וכתיב ויהי בחצי הלילה וגו' והנה אשה שוכבת מרגלותיו (רות ג ח'). וכבר פירשתי לך כי בפעולות האדם למטה יוסיף כח למעלה:

ואמרו בספר הזוהר [קדושים פ"א א'] תא חזי מאן דבעי לאתקדשא בקדושא דמאריה לא לישתמש אלא מפלגות ליליא ואילך או בפלגות ליליא. <תרגום - בוא וראה מי שרוצה להתקדש בקדושת אדונו לא ישמש אלא מחצות לילה והלאה או בחצות לילה>. דהא בההיא שעתא קדוש ב"ה בגנתא דעדן וקדושא עילאה איתרעי. <כי באותה שעה הקב"ה נמצא בגן עדן וקדושה עליונה מתעוררת>. וכדין שעתא הוא לאתקדשא. <ואז היא השעה להתקדש>. האי לשאר בני נשא. <זה הוא לשאר בני אדם>. תלמידי חכמים דידעין אורחוי דאורייתא בפלגות לילה שעתא דלהון למיקם למילעי באורייתא לאזדווגא בכנסת ישראל לשבחא למלכא קדישא. <תלמידי חכמים היודעים דרכי התורה הרי בחצות לילה היא השעה להם לקום לעסוק בתורה להתחבר בכנסת ישראל ולשבח למלך הקדוש>. ובליליא דשבתא דרעותא דכולא אישתכח ההוא זיווגא דלהון. <בליל שבת שרצון הכל נמצא בשעה ההיא הוא הזווג שלהם>. בההיא שעתא לאפקא רעוא דקב"ה וכנסת ישראל. <למצוא הרצון של הקב"ה וכנסת ישראל>. כמו דאתמר בנים אתם ליי' אלהיכם. <כמו שלמדנו "בנים אתם ליי' אלהיכם">. ואילין אקרון קדישין דכתיב קדושים תהיו כי קדוש אני יי'. <ואלו נקראים קדושים שכתוב "קדושים תהיו כי קדוש אני יי">. רבי אבא אמר ומי כעמך ישראל גוי אחד. <רבי אבא אמר "ומי כעמך ישראל גוי אחד">. תא חזי בכל עמין דעלמא לא אתרעי בהון קב"ה בר בישראל בלחודיהו. <בוא וראה בכל עמי העולם לא רצה הקב"ה חוץ מבישראל בלבד>. ועבד לון גוי אחד וקרא לון בשמיה דאחד. <ועשה אותם עם יחיד בעולם וקרא אותם גוי אחד כשמו>. ואתעטר להו בכמה פקודין לאתעטרא בהו בר נש כגוונא דלעילא. <והעטיר אותם בכמה מצוות להתעטר בהם האדם כעין של מעלה>. ולאישתכח חד שלים בכולא. <ושתמצא שלמות אחת בכל>. בההיא שעתא דאיתעטר בר נש בהו ואתקדש בהו איתעביד שלים ואיקרי אחד. <ובשעה ההיא שהאדם מתעטר בתפילין ומתקדש בהם נעשה שלם ונקרא אחד>. ואחד לא איקרי אלא כד איהו שלים. <כי לא נקרא אחד אלא כשהוא שלם>. ומאן דפגים לא איקרי חד. <ומי שהוא פגום לא נקרא אחד>. ועל דא קב"ה איקרי חד בשלימו דאבהן בשלימו דכנסת ישראל. <ועל כן הקב"ה נקרא אחד בשלמות האבות ובשלמות כנסת ישראל>. בגיני כך ישראל לתתא אקרון חד. <ומשום זה ישראל למטה נקראים אחד>. ובר נש אנח תפילין ואתחפי בכסויא דמצוה כדין אתעטר בעטרין קדישין כגוונא דלעילא

ואיקרי חד. <כי כשהאדם מניח תפילין ומתכסה בכסוי של מצוה שהוא הטלית אז מתעטר בעטרות קדושות כעין של מעלה ונקרא אחד>. ובגין כך לייתי קב"ה דאיהו חד וישתדל באחד. <ומשום זה יבא הקב"ה שהוא אחד וישתדל באחד שהם ישראל>. דהא לית מלכא משתדל אלא במאי דאתחזי ליה. <כי אין המלך משתדל אלא במה שראוי לו>. ובגין כך כתיב והוא באחד ומי ישיבנו. <ומשום זה כתוב "והוא באחד ומי ישיבנו" (איוב כג יג)>. דלא אשתכח אלא מאן דמתתקן בקדושא עילאה למהוי חד. <שאינו נמצא אלא מי שנתקן בקדושה עליונה להיות אחד>. כדין הוא שרי באחד ולא באתר אחרא. <אז הוא שורה באחד ולא במקום אחר>. ואימתי אקרי בר נש אחד בשעתא דאתקדש בקדושה עילאה ואשתכח בר נש בזיווגא חד דכר ונוקבא ואתקדש כדקא יאות כדין הוא שלים ואיקרי אחד בלא פגימו. <ואימתי נקרא האדם אחד בשעה שמתקדש בקדושה עליונה ונמצא האדם בזיווג אחד זכר ונקבה והתקדש כראוי אז הוא שלם ונקרא אחד בלא פגם>. בגיני כך בעי בר נש למיחדי באיתתיה בההיא שעתא לזמנא לה ברעותא חד עמיה. <משום זה צריך האדם לשמח את אשתו בשעה ההיא להכין אותה עמו ברצון אחד>. ויכוונון תרוויהון כחדא להההוא מלה. <ויתכוונו שניהם יחד לדבר אחד>. וכד אשתכחו תרווייהו בכך כדין כולא חד בנפשא וגופא. <וכשנמצאים שניהם יחד אז הכל אחד בנפש ובגוף>. בנפשא לאתדבקא דא בדא ברעותא. <בנפש הם אחד להדבק זה בזה ברצון אחד>. בגופא כמה דאוליפנא. <ובגוף הם אחד כמו שלמדנו>. וכד מתחברן דכר ונוקבא כדין איתעבידו חד גופא. <וכאשר מתחברים זכר ונוקבא אז נעשים גוף אחד>. אשתכח דאינהו חד נפשא וחד גופא ואקרי בר נש אחד. <ונמצא שהם נפש אחת וגוף אחד ונקרא האדם אחד>. כדין קב"ה שרי באחד ואפיק רוחא דקודשא בההוא אתר. <אז הקב"ה שורה באחד ומוציא רוח קדושה במקום ההוא דהיינו בנולד>. ואילין איקרון בנין דקדוש ברוך הוא כמה דאיתמר. <ואלו נקראים בנים של הקב"ה כמו שלמדנו>. ובגיני כך קדושים תהיו כי קדוש אני יי'. <ומשום זה "קדושים תהיו כי קדוש אני יי">. בגין לאתדבקא ביה ולאתאחדא ביה ועל דא קדושים תהיו. <כדי להתדבק בו ולהתייחד בו ועל כן "קדושים תהיו">. והבן מכאן רמז גדול בענין הכוונה כי יש כח בהרהור לפעול על הטיפה הן לטובה הן להפך ולכן נסמכה פרשת בן סורר ומורה לפרשת מי שחייב תלייה ופרשת יפת תואר להודיעך כי מאשת יפת תואר הלקוחה בשביה לא יצא מעולם צדיק מאחר שאין הכוונה רק ליופי וידוע כי יצאו מהם בנים סוררים ראוים להריגה וכבר ידעת מה שאירע לדוד המלך בענין תמר ואמנון ואבשלום כי כלם היו בני יפה תאר כל זה בסבת הכוונה שיש בו כח לצייר הצורה בטפת הזרע:

וידוע לבעלי הקבלה כי מחשבת האדם היא מקור הנפש החכמה כי נמשכת משם ויש בה כח לעלות ולהשיג עד מקום מוצאה ובהגיעה עד מקום מוצאה אל המקור אז היא נדבקת באור העליון שנמשכה ממנו ונעשית היא והוא דבר אחד וכשהמחשבה היא חוזרת להמשך מלמעלה למטה נעשה הכל כדמיון קו אחד ואותו האור העליון נמשך למטה בכח המחשבה המושכת אותו למטה ונמצא שכינה למטה ואז האור הבהיר נמשך ומתפשט באותו המקום שבעל המחשבה ההיא יושב שם ולכן החסידים כשמדבקים מחשבתם בעליונים ממשיכין האור העליון למטה ומתוך כך הדברים מתרבים ומתוספים כמעשה דבן עזאי. וזהו סוד צפחת השמן שלא כלתה וכד הקמח של אליהו ז"ל. על כן צריך האדם לקדש עצמו בשעת תשמיש כי אם הרהורו ומחשבתו דבקים בעליונים הרי אותה המחשבה ממשכת האור העליון למטה ושורה על אותה טיפה שהוא מתכוין עליה כענין אסוך שמן דאלישע ונמצאת אותה טיפה נקשרת ונדבקת באור העליון זהו בטרם אצרך בבטן ידעתיך (ירמיה א ה') וצריך להתנהג עמה בצנעה ולא בקלות ראש. וידעת מה שאמרו רז"ל בפסוק מגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד יג). ועל כן יש להכנס עמה בדברים שימשכו לבה בדברי צניעות לא בקלות ראש. כמעשה קמחית שזכתה בצניעותה לז' בנים כהנים גדולים. וליישב דעתה גם בדברים המשמחים אותה ומכניסים אותה בחשקו ורצונו כדי להדביק דעתו בדעתה וכוונתו בכוונתה כי כפי הצניעות והמחשבה שתתנהג בעת החבור כן תחול הצורה על טיפת הזרע ולכן כתוב בסוף מגילת רות אלה תולדות פרץ עד דוד להודיע ייחס דוד שהיה בו שלשלת עשרה צדיקים מפרץ עד דוד זו למעלה מזו בסוד עשר ספירות ודוד באחרונה ועל כן נקרא שם דוד ביו"ד. ואמרו רז"ל הנותן בתו לעם הארץ כאילו כופתה ונותנה לפני ארי מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים אף עם הארץ מכה ובועל ואין לו בושת פנים ועל זה אמרו רז"ל ילמוד אדם מתרנגול שהוא מפייס ואחר כך בועל ועל זה אמרו רז"ל אסור לאדם לשמש מטתו לפני הנר. ואף כי לפי הפשט הטעם הוא שלא תתגנה עליו. עוד יש בו סוד כעניין ונטיל ברכאן בחשאי. כי אין הברכה מצוייה אלא בסתר כעניין שאמרו רז"ל במסכת תעניות אין הברכה מצוייה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו יי' אתך את הברכה באסמיך (דברים כח ח). וידעת כי הראיה מכח מדת הדין. סימן לדבר ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו. והנחש היה ערום ואילו היו מתבוששים לא אירע להם כך. וממה שכתבתי תבין טעם נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח. כי שמחתם גורם חבור כנסת ישראל בהקב"ה וברכה והשפעה לכנסת ישראל של מעלה:

ובספר הזוהר [במדבר קי"ח א'] אמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה. <תרגום - "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה" (ישעיה סו י')>. בגין דחדוה לא אשתכח אלא בעת דישראל הוו קיימי בארעא קדישא. <משום ששמחה אינה נמצאת אלא בזמן שישראל נמצאים בארץ הקדושה>. דתמן אתחברא אתתא בבעלא. <ששם מתחברת אשה בבעלה דהיינו ז"א ומלכות>. וכדין הוה חדווא דכלא חדווא דעילאי ותתאי. <ואז הוא שמחת הכל שמחה למעלה ולמטה>. ובזימנא דישראל לא אשתכחו בארעא קדישא אסיר ליה לבר נש למיחדי ולאחזאה חדו. <ובזמן שישראל אינם נמצאים בארץ הקדושה אסור לאדם לשמוח ולהראות שמחה>. הה"ד שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה. <זה שכתוב "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה">. וגילו בה דווקא. <"וגילו בה" הוא בדיוק>. רבי אבא חמי חד בר נש דהוה חדי בבי טרוניא דבבל. <רבי אבא ראה אדם אחד שהיה שמח בבית טרוניא שבבבל>. בטש ביה. <בעט בו>. אמר שמחו את ירושלם כתיב. <אמר אותו אדם "שמחו את ירושלים" כתוב>. אמר רבי אבא בזימנא דירושלם בחדווא בעי בר נש למחדי ולאחזאה חדו. <אמר רבי אבא בזמן שירושלים בשמחה צריך האדם לשמוח ולהראות שמחה>. הה"ד שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגילו בה דווקא. <זה שכתוב "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה". "וגילו בה" הוא בדיוק>. רבי אלעזר לטעמיה דאמר שמחו את ירושלים היינו עבדו את יי' בשמחה. <רבי אליעזר הולך לטעמו שאמר "שמחו את ירושלים" היינו שכתוב "עבדו את יי' בשמחה" (דהיינו שירושלים היא השכינה וצריכים לעבוד ולשמח אותה)>. כתוב אחד אומר עבדו את יי' בשמחה וכתוב אחד אומר עבדו את י"י ביראה וגילו ברעדה. <כתוב אחד אומר "עבדו את יי' בשמחה" (תהלים ק ב') וכתוב אחד אומר "עבדו את יי' ביראה וגילו ברעדה" (תהלים ב יב)>. מה בין האי להאי. <מה בין זה לזה>. אלא כאן בזמן שישראל שרויין בארעא קדישא. <אלא כאן בזמן שישראל שרויים בארץ הקדושה שאז עובדים לפני יי' בשמחה>. כאן בזמן שישראל שרויין בארעא אחרא. <וכאן בזמן שישראל שורים בארץ אחרת אז צריכים לעבוד ביראה ולשמוח ברעדה>. דבר אחר עבדו את יי' בשמחה דא כנסת ישראל בזימנא דאיהי בארעא קדישא. <דבר אחר "עבדו את יי' בשמחה" זו כנסת ישראל שהיא בארץ הקדושה>. עבדו את יי' ביראה דא כנסת ישראל בזימנא דאיהי בגלותא ביני עממיא. <"עבדו את יי' ביראה" זו כנסת ישראל בזמן שהיא בגלות בין העמים>. אמר רבי יהודה והא כתיב כי בשמחה תצאו ודא היא כנסת ישראל. <אמר רבי יהודה והרי כתוב "כי בשמחה תצאו" (ישעיה נה יב) שזו היא כנסת ישראל>. כיון דאמר מצאו מן גלותא הוא ואקרי שמחה. <וכיון שאמר תצאו הרי מן גלות היא

ונקראת שמחה (הרי שגם בגלות היא נקראת שמחה)>. אמר ליה ודאי הכי הוא דכל זמנא דאיהי בגלותא ושכיבת בעפרא לא איקרי שמחה. <אמר לו ודאי כך הוא שכל זמן שהיא בגלות ושוכבת בעפר אינה נקראת שמחה>. בזמנא דקב"ה ייתי לגבה ויוקים לה ויימר התנערי מעפר קומי אורי. <עד שהקב"ה יבא אליה ויקים אותה מן העפר ויאמר לה "התנערי מעפר" וגו' "קומי אורי" וגו'>. ויתחברון כחדא ויקים לה מעפרא כדין חדוותא איקרי חדוותא דכולא. <ויתחברו יחד אז היא נקראת שמחה שהיא שמחת הכל>. וכדין בשמחה ודאי. <ואז בשמחה תצאו ודאי>. כדין כמה חיילין דייפקון לקבלה דמטרוניתא לחדוותא דהילולא דמלכא. <אז כמה צבאות יצאו לקבל את המטרוניתא לשמחה של הילולת המלך>. כד"א ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה. <כמו שכתוב "ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה" (ישעיה נה יב)>. וכתיב כי הולך לפניכם יי' ומאספכם אלהי ישראל. <וכתיב "כי הולך לפניכם יי' ומאספכם אלהי ישראל" (ישעיה נב יב)>. וטעם לא תבא עליו השמש פירשתי בסדר קדושים. גם טעם לא תחבול בגד אלמנה בסוד לא תקום פעמים צרה (נחום א ט') וכבר פירשתיו:

ארבעים יכנו לא יוסיף. הטעם למספר ארבעים פירשתי בחטא אדם וחוה וזה טעם פן יוסיף להכותו על אלה וידעת פירוש אלה:

לא תחסום שור בדישו. פשטו ידוע להדריכנו במידת רחמים. ואולי ירמוז עוד למה שכתוב ופני שור מהשמאל החוסם שור למטה כאילו חוסם שור של מעלה שלא יורה עליו זכות. ויש עוד מפרשים כי עונש המשורר עם הנשים שירים של טפלות להתגלגל בשור אם לא שב בתשובה ולפי שפער פיו לבלי חק אמרה תורה לא תחסום שור בדישו כי הותרה לו ועל כן סמכו לפרשת יבום:

כי ישבו אחים יחדו וגו'. סוד הייבום פירשתיו במקומו. גם סוד והיה הבכור אשר תלד ועל האמת הוא הבטחה גדולה להעלות בקדש ולתקן המעוות. וטעם יחדו פירשו רבותינו ז"ל שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. והטעם כי לא יהיה לו נחת רוח אחרי שלא הכירו. וטעם החוצה הוא כי כל דבר שהוא חוץ מגבולו נקרא חוץ ונקרא לבעלי הקבלה קליפה חיצונה וערלה והרמז עד לא עשה ארץ וחוצות (משלי ח כו) ויוצא אותו החוצה וסוד על שם אחיו ידעת פירוש שם כי הוא רמז לנפש. ואולי תשאל לפי הסוד שרמזנו אם תלד נקבה וראיתי לקצת המקובלים אחרונים כי לפעמים יתחלפו הזכר לנקבה ועל כן תקנו במאה ברכות שלא עשאני אשה מפני שאפשר להיות כך. גם טעם שלא עשאני גוי תבין מעתה לפי כוונתם. ואם קבלה נקבל ואמרו רז"ל אשר תלד פרט לאילונית והנה האילונית נזדמנה לו בחטאו כי לא ישוב שם

לראות את ארץ מולדתו וצריך לאכסניא אחרת. וטעם וירקה בפניו. דרך בזיון על אשר לא בנה בית אחיו וטעם איפה שלימה וצדק כבר פירשתי כי טעם איפה מדה והרמז למדת הדין של מטה הנקראת עשירית האיפה ועל כן צריכה להיות שלימה וכלולה וזהו צדק וכבר פירשתיו:

כי תבוא

והיה כי תבא. ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'. הביכורים הם קרבן לכנסת ישראל כענין שנאמר באשת חיל תנו לה מפרי ידיה משלי לא לא) וכבר פירשתי מאמר רבותינו ז"ל שאמרו בזכות שלשה דברים נברא העולם בזכות בכורים שנקראו ראשית שנאמר ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה והטעם כי היא ראשית לעולם הנפרדים שנאמר ומשם יפרד וכבר פירשתי. ונראה לי שכל המצות התלויות בארץ נשפעות ממדת הדין של מטה שהיא הארץ העליונה וזהו סוד והיה כי תבא אל הארץ:

ולקח הכהן הטנא. היתה מצות הבאתו אל הכהן כי הוא איש החסד וראשית הבנין והבכורים הם ראשית פרי האדמה וגו'. הטנ"א בגימטריא אדנ"י כי לשמו היה מביאן וידעת כי השם בא"ד רומז למדת הדין. וטעם והנחתו לפני מזבח יי' אלהיך כי השכינה רמוזה במזבח כאדם המביא דורון למלך והוא המנהיג העולם שנאמר והוא ישפוט תבל בצדק (תהלים ט ט'). וטעם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא פירשתי כי יד חזקה רומז כשפועלת בכח מדת הדין של מעלה ובזרוע נטויה במדת הדין רפה ומורא גדול רמז למדת רחמים שנאמר כי עמך הסליחה למען תורא (תהלים קל ד). ואמר גדול כי קבלתה מן החסד שנאמר לך יי' הגדולה (ד"ה א' כט יא) וכתיב כי חסדך גדול עלי (תהלים פו יג) וכתיב וגדל חסד (תהלים קמה ח') וידעת כי יציאת מצרים היתה על ידי המדות הנזכרות:

ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי יי' וגו'. התבונן בסדר הפסוק כי עד עתה דבר דרך נסתר באמרו ונצעק אל יי' אלהי אבותינו ויוציאנו יי' ממצרים ויביאנו אל המקום הזה. ועתה דבר דרך נגלה באמרו אשר נתת לי יי' וכבר רמזתי זה בסוד הברכות. והענין כי עד עתה דבר לשם הגדול יתעלה ועתה מדבר לכנסת ישראל כי אליה הביכורים היו קרבים. וטעם אשר נתת לי יי' כי היא הנותנת שנאמר טוב הארץ תאכלו (ישעיה א יט):

כי תכלה לעשר וגו'. נסמכה פרשת וידוי מעשר לבכורים כי ענינם אחד וכבר פירשתי. וטעם לא אכלתי באוני ממנו וגו'. ידוע כי המעשר צריך להאכל בשמחה כד"א עבדו את יי' בשמחה (תהלים ק ב') וכתיב ושמחת לפני יי' אלהיך כי הוא קרוב לשכינה

ומתוודה אליה כי לא אכלו באנינות כי המעשר אסור לאונן. ולא ביערתי ממנו בטמא שלא יכנסו כחות הטומאה בהיכל קדש. גם טעם לא נתתי ממנו למת ידוע כי הטומאה במת בסבת מלאך המות שהטיל בה זוהמא. ויש מפרשים לא אכלתי באוני ממנו שלא הפרישן לשם אנינות וטומאה גם לא נתן מהם לכחות הגלגלים והיסודות שהם גופים מתים ולא הפרישן לשמם רק עשיתי מצוותיך ואומר שמעתי בקול יי' אלהי שלא לנכח והרמז לשם הגדול יתעלה. עשיתי ככל אשר צויתני לנכח השכינה ואליה היה אומר השקיפה ממעון קדשך כי היא המשקפת בעולם השפל כד"א מי זאת הנשקפה כמו שחר (שה"ש ו י') וכתיב משמים השקיף יי' וגו' (תהלים יד ב). וטעם מן השמים כמו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והרמז לשמים העליונים ומשם תברך את עמך ישראל כי עיקר יניקת ישראל משם כמו שפירשתי בסוד בלעם וזהו טעם לתתך עליון כי הוא למעלה משאר הכחות העליונות כמו שפירשתי בסוד והיית רק למעלה בסוד ירכיבהו על במתי ארץ:

וטעם ולתהלה ולשם ולתפארת פירש הרב ז"ל כי אלה ישראל הוא תהלתך ושמו הגדול הוא אלהיך ובזה תפארתך כענין שנאמר כי תפארת עוזמו אתה (תהלים פט יח) עד כאן. וכוונתו מבוארת וכבר ידעת פירוש תהלה מתהלה לדוד וזה טעם באה בא"ב. וטעם להיותך עם קדוש כבר פירשתי:

וטעם והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו'. כי מיד בכניסתן לארץ יקבלו עליהם עול מלכות שמים שלא תקיא אותן הארץ וזה טעם למען אשר תבא אל הארץ וגומר. וטעם הקמת המזבח בהר עיבל כי המקום ההוא נתייחד לעבודת מדת הדין ולחלוק לה כבוד כדי לקבל עול השכינה עלינו צוה להקים שם מזבח מאבנים שלימות כאשר כתבתי סודם בסוד המזבח ושיכתבו באבנים ההם התורה כד"א האבן הזאת תהיה בנו לעדה (יהושע כד כז) והבן כל זה:

וטעם אלה יעמדו לברך את העם וגומר ואלה יעמדו על הקללה וגו' תבין ממה שכתבתי בסוד שמות השבטים. וטעם ושם בסתר כבר פירשתי כי חטא האדם למטה פוגם במרכבה עליונה כד"א וישח אדם וישפל איש (ישעיה ב ט') וזה טעם ושם בסתר גם טעם מקלה אביו ואמו תבין בסוד כבוד אב ואם וכבר פירשתיו:

והיה אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך וגומר. כבר פירשתי כי משה ידבר מפי הגבורה במשנה תורה ועל כן יאמר אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך דרך נסתר. וטעם ונתנך יי' עליון בסוד ירכיבהו על במותי ארץ. וטעם ברוך אתה בשדה הוא שדה של תפוחים. והענין כי מדת הדין תהפך עליו לרחמים. יפתח יי' לך את אוצרו הטוב את השמים

השמים הם העליונים הנקראים טוב שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב וכן היתה כוונת רבותינו ז"ל בבבא בתרא אמרו שם אמר רב נחמן בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יוצאין מאוצר הטוב שנאמר יפתח יי' לך את אוצרו הטוב בזמן שעושין ישראל רצונו של מקום ושרויין על אדמתן גשמים יוצאין מאוצר הטוב בזמן שאין עושין רצונו של מקום ואין שרויין על אדמתן אין הגשמים יוצאין מאוצר הטוב. והרמז לשפע וברכה שאינו פוסק הבא ממקור חיים ובזמן הגלות בא מכחות הטומאה. ובמלת בעתו יש לך להתעורר על מלת עת כי לפעמים תמצא עת רצון שנאמר ואני תפילתי לך יי' עת רצון (תהלים סט יד) כי בהתחבר העת עם הרצון אז כל ההויות באחדות וכנסת ישראל בשלימות והלבנה במלואה ובאותה שעה אין מדת הדין מושלת ועולתה קפצה פיה אין שטן ואין פגע רע. אמנם יש עיתות שאינן מכלל הטובה בהתאחז הטומאה בהיכלי קדש ועל זה נאמר כי עת רעה היא (עמוס ה יג) ועל כן החסידים הראשונים היו מתקנים הצנורות בבואם לבקש דבר מלפני השם יתעלה עד הגיעם לעת רצון ואז הברכה מצויה וכל הכחות מקבלים פרנסה וקיום ומזון וחיים זהו עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו (תהלים קמה טו) ולא בכל עת מה כתיב אחריו פותח את ידיך ועל כן ואל יבא בכל עת אל הקדש וכשירד שלמה המלך ע"ה לעומק זה פירש כמה עתים לרעה ולטובה עת ללדת ועת למות וגו' ופירש אחרי כן בסוף ספרו בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר תיקן כל מיני העתים בהמשכת הלובן העליון על ידי הרצון בהריק השמן מלמעלה דרך הצינורות העליונות זהו ושמן על ראשך אל יחסר. זהו אשר פריו יתן בעתו (תהלים א ג'). וטעם לתת מטר ארצך הרמז על הארץ העליונה הנאמר עליה למטר השמים תשתה מים כי היא מקבלת מן השמים העליונים. וסוד והלוית גוים רבים רמזתי כבר כי כל האומות יתפרנסו בכחן של ישראל ובזכותן שנאמר וצדיק חונן ונותן (תהלים לז כא) כידוע בפרי החג זהו סוד לוה רשע ולא ישלם כלומר מקבל ואינו משפיע. אמנם צדיק יסוד עולם חונן ונותן. וטעם ונתנך יי' לראש ולא יזנב תבין מתוך פירושי כי הוא הפך שמוני נוטרה את הכרמים וגומר (שה"ש א ו'). וכבר פירשתי והיית רק למעלה כדרך שפירשתי ירכיבהו על במותי ארץ:

ואמר אשר אנכי מצוך היום לשמור ולעשות כי השכינה המדברת למשה אומרת כי היא המצוה אותנו שנשמע לקול השם הגדול יתברך כי משה רבינו ע"ה מפיה היה אומר: ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם. השכינה אומרת שלא נסור ממצות השם הגדול יתעלה הנקרא אנכי.

ואמר ימין ושמאל כטעם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב הנקראים ימין ושמאל והם הנקראים אחרים וכבר פירשתי:

ישלח יי' בך את המהומה וגומר. מפני רוע מעלליך אשר עזבתני. כבר פירשתי כי משה ידבר מפי הגבורה והיא האומרת ישלח יי' מפני אשר עזבתני ולכן לא אמר אשר עזבת את יי' כמשמעות הפשט אם יהיו דברי משה אך משה ידבר מפי השכינה כי פיהו כפיה. והר"ר אלעזר מווירמש"א ז"ל כתב כי כנוי עזבתני שב למשה רבינו ע"ה כי הוא עומד ורואה כשישראל לוקין על עונותיהן ואומר למזלם של ישראל זה יש לכם מפני שעזבתני ולא שמעתם לאזהרותי. וראיה לדבריו מצאתי במדרש יגל יעקב אימתי כשישמח ישראל כשם שדרש רבי שמעון בן לקיש דבר קשה אמר כשישראל חוטאין כאן יעקב לוקה במערת המכפלה ולפיכך כשתבא גאולה בישראל הוא שמח עמהן כי יעקב מצטער כשישראל מצטערין וכשהן בצרה הוא בצרה ולפיכך כשתבא גאולה בישראל הוא שמח עמהן והרמז לזה והיתה יד יי' בכם ובאבותיכם (שמואל א' יב טו) וירעו לנו מצרים ולאבותינו (במדבר כ טו) כי ארד אל בני אבל שאולה (בראשית לז לה) משמע שהאבות מצטערין על בניהן בקבר. וטעם ישלח יי' כי מדת רחמים תהפך עליו למדת הדין וכבר פירשתי מה טעם יזכיר הכתוב השם המיוחד בפורענות אף כי הוא מדת רחמים. ויתכן לפרש עוד אשר עזבתני כי ברוע מעלליך גרמת לי להיות עזובה וגלמודה הפך לא יאמר לך עזובה (ישעיה סב ד). וטעם ידבק יי' בך את הדבר ידעת כי הרמז למדת הדין שתחול עליהם והבן כי כלתו חסר וי"ו והרמז לכלה הכלולה מן הכל כי ראתה גוים באו מקדשה. יככה יי' בשחפת ובקדחת הזכיר בפסוק זה שבעה מיני פורעניות והם שחפת קדחת דלקת חרחור חרב שדפון וירקון זהו שבע על חטאתיכם:

ובספר הבהיר וכו' כתבתי זה בפרשת אם בחקותי והבן אלו השבעה הן כנגד השבעה קצוות שרמזנו שחפת הוא מן הקור ובספר יצירה אמר המליך את המ"ם במים וקשר לו קשר וצרפן זה בזה וצר בו ארץ בעולם וקור בשנה ופרי בטן בנפש זכר ונקבה. קדחת הוא מן החום. ובספר יצירה המליך את השי"ן באש קשר לו קשר וצרפן זה בזה וצר בו שמים בעולם וחום בשנה וראש בנפש זכר ונקבה והרמז בשני אלו לזרועות עולם ודלקת הוא רמז למכריע ראשון מלשון כי דלקת אחרי כי הוא מקבל מזרועות עולם. חרחור לא מצאתי לו דומה לפי הענין. חרב הוא ענף לגבורה כד"א בחרבי הקשה (ישעיה כז טו). שדפון הרמז ליסוד עולם השופך הכל בפנים של מטה. ירקון רמז לאתרוג שהוא ירוק כענין שאמרו רבותינו ז"ל אסתר ירקרוקית היתה וחוט של חסד משוך עליה. ורדפוך עד אבדך כי כולם יתהפכו עליו לרעה. וטעם והיו שמיך אשר על ראשך נחשת יתכן

שהשמים והארץ הנזכרים הם העליונים וענין נחשת וברזל רמז להפסק הצינורות או יהיה פירוש שיתהפכו לדין כענין ונתן עול ברזל על צוארך וגומר. ויורה על פירוש זה יתן יי' את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים ירד עליך אמר כי השפע אשר יקבל מן השמים והארץ העליונים יהיה אבק ועפר יבש ממים העליונים רק עפר. כד"א יתן כעפר חרבו (ישעיה מא ב) ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן (במדבר ה יז) וכבר פירשתיו. ואמר מן השמים ירד עליך כי תחת היותו משפיע גשמי רחמים מאוצר הטוב יתהפך להשפיע אבק ועפר הנזכרים כענין ויהפך להם לאויב (ישעיה סג י') ובמניעת השפע השכינה גולה כד"א בית מקדשינו ותפארתינו (ישעיה סד י') והבן זה. וטעם ובשבעה דרכים תנוס לפניו כבר רמזתי טעם השבעה. והיית לזעווה לכל ממלכות הארץ ירמוז למה שכתוב שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי (שה"ש א ו') והבן זה:

שורך טבוח לעיניך. הזכיר שלשה דברים שור וחמור וצאן הפך ויהי לי שור וחמור צאן הרמז לשלשה אבות העליונים הנקראים בשם זה השור בשמאל שנאמר ופני שור מהשמאל הרמז למדת הגבורה חמור דא חמורו של אברהם אבינו ע"ה הנועד במשמרה ראשונה צאן הרמז למכריע ראשון הנקרא אדם שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד יז) והנה כלל כל הכחות העליונים. והזכיר טביחה בשור לפי פעולתה וגזילה בחמור שנאמר כי חלק יי' עמו. והקדים השור לחמור כד"א ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נה א) ואמר ולא ישוב לך מלשון בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל טו). וטעם נתונות לאויביך כי ישפיעו כחות הטומאה על האומות. ואין לך מושיע כי נסתמו צינורות החסד והרחמים המשפיעין לישראל כענין שנאמר כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך (יחזקאל לב ח) רוצה לומר שכל הכחות העליונים ילמדו עליהם חובה. וטעם ברוב כל ידעת פירוש מלת כל מפסוק ויי' ברך את אברהם בכל וכבר פירשתי וכן בחוסר כל ואמרו רבותינו ז"ל בנדרים בחוסר כל זו אשה והוא כענין הצדיק אבד ואין איש שם על לב (ישעיה כז א) וכבר פירשתי. ובטוב לבב הרמז לדו פרצופין הנקראין טוב ולב והבן זה. עול ברזל עולה של מדת הדין הקשה כד"א בחרבו הקשה וטעם ליראה את השם הנכבד והנורא הזה הרמז להקדוש ברוך הוא ולשכינת עוזו הנרמזים בשם הנכבד והנורא. והבן כי לא הזכיר הגדול והגבור כי מלת גדולה מורה על החסד ובהיותם אוכלים בשר בניהם ובנותיהם אין חסדו פועלת שם. גם לא הזכיר הגבור כי אין גבורתו נכרת כשהם נתונים תחת אויביהם ועל זה הנביאים האחרונים אחר משה רבינו עליו השלום מעטו לפעמים בשבחו של מקום לפי צורך השעה כי גם משה רבינו ע"ה כך כי לולי זה לא היו רשאין למעט על מה שאמרו משה רבינו ע"ה ומה שאמרו רבותינו ז"ל

משל למלך שהיו לו אלף אלפין דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף לא גנאי הוא לו כתב הרב רבי עזרא ז"ל כבר ידעת כי דברים אלו נאמרו על האור הראשון עד כאן לשונו. והבן כוונתו היטב ולא יקשה לך ריבוי התארים הנזכרים בספר היכלות והבן זה. אף כי לפי הפשט יש לחלק בין יחיד לציבור. וטעם למען תדעו כי אני יי' אלהיכם אף כי הם דברי משה כבר פירשתי כי פיו כפי השכינה:

נצבים

אתם נצבים. ולא אתכם לבדכם אנכי כורת. כבר פירשתי מלת אנכי וטעם את הברית הזאת ואת האלה הזאת יתכן לפרש כי הוא כמו זאת בריתי והנה הברית רמז לצדיק ואלה רמז לשכינת עוזו והוא שנאמר הוצאתיה נאם יי' ובאה אל בית הגנב וגו' (זכריה ה ד'). כטעם לא ינקה וגומר:

כי את אשר ישנו פה עמנו וגו'. הפשט ידוע אמנם רבותינו ז"ל אמרו בואלה שמות רבה אמר רבי יצחק אף מה שהנביאים עתידים להתנבאות כלם קבלו מהר סיני דכתיב את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה עמנו היום אשר ישנו אותם שנבראו כבר שהן בעולם ואת אשר איננו שעתידים להבראות עמנו עומד אין כתיב כאן אלא עמנו היום אלו הנשמות שעתידין להבראות שאין בהם עמידה וכן הוא אומר משא דבר יי' ביד מלאכי (מלאכי א א') על מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי ללמדך שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני וכן ישעיה אומר לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה יי' אלהים שלחני ורוחו (מח' טז'). אמר ישעיה כשנתנה תורה קבלתי הנבואה מעת היותה ועד עתה לא נתנה רשות להנבאות. וגם אנקלוס רמז לזה שתרגם כי את אשר ישנו ארי ית מאן ולא תרגם עם. ויונתן תרגם ארום ית כל דריא דקמון מן יומוי עלמא כולהו אינון דקיימין הכא עמנא יומא דין קדם יי' אלהנא וית כל דריא דעתידין למיקם עד סוף כל עלמא כולהון אינון קימין הכא עמנא. והנה אף הדורות הבאים מישראל קבלו התורה באלה ובשבועה. והנשמות של אומות העולם לא רצו לקבל התורה זה שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן. ואמרו רבותינו ז"ל עניין זה בפסוק עמך וימודד ארץ ראה ויתר גוים (חבקוק ג ו'). וסוד כי יי' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מח טז) פירשתי שהרמז להקדוש ברוך הוא ולשכינת עוזו:

וטעם פורה ראש ולענה פירש הרב הגדול ז"ל לרמוז כי משורש מתוק לא יצא מר וכל אשר לבבו שלם עם השם הנכבד ולא הרהר כלל בעבודה זרה לא יוליד מודה בה. ואל תקשה עלי בזה מן הכתוב והוליד בן פריץ (יחזקאל יח י') כי אמת הדבר וסוד גדול ולא

אוכל לפרש עד כאן דבריו ז"ל. ואני שמעתי ולא אבין ואולי כי כוונת הרב ז"ל היא כי אין נקראין בניו רק החדשות והצדיק לא יוליד בן חדש רק אם יהיה צדיק כמוהו ואם תמצא שהוא פריץ ושופך דם דע כי הוא בן הפריץ שזה הצדיק הולידו ולא היה זה הצדיק אביו הראשון והראיה שלא נקרא זרע רק הצדיקים שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ואמרו רבותינו ז"ל ביצחק ולא בישמעאל ביצחק ולא כל יצחק רק ביעקב ולא בעשו. וטעם ספות הרוה את הצמאה הוא כטעם ספות חטאת על חטאת. וקרא מדת הדין של מעלה רוה כי הוא מדת הדין עזה וקרא מדת הדין של מטה צמאה כי היא משתוקקת להדבק לאמה באהבתה ובהתחברות שניהם בלי מזג הרחמים אז הוא חרבן העולם כי ישחית הכל ולכן לא יאבה יי' סלוח לו וגו' וזה טעם גפרית ומלח שריפה כל ארצה בהפרדה מהמים העליונים ולכן לא תזרע ולא תצמיח:

וטעם ולא חלק להם פירוש כי ישראל אינם חלק צבא שמים רק חלק יי' יתעלה:

ושבת עד יי' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך בכל נפשך. כתב הרב הגדול ז"ל לפי דעתי יש בו סוד גדול כי ירמוז למה שאמר אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. וכבר דברתי בו עד כאן דבריו ז"ל ויפה כיון באומרו אתה ובניך:

ומל יי' אלהיך את לבבך וגו'. כתב הרב הנזכר זהו שאמרו רבותינו ז"ל הבא ליטהר מסייעין לו כי אחר שתשוב אליו בכל לבבך הוא יעזור אותך ונראה מן הכתוב ענין זה ואומר כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו טוב או רע וכל זמן התורה כן כדי שיהא להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצותם ברע. אבל בימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע ולא יתאוה הלב למה שאין ראוי ולא יחפצו בו כלל והיא המילה הנזכרת כאן כי החמדה והתאוה ערלה בלב הן וכשלא יחמדו ולא יתאוה האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון שהיה עושה בטבעו מה שהיה ראוי לו לעשות ולא היה ברצונו דבר והפכו וזהו שאמר הכתוב בירמיה (לא' ל') הנה ימים באים נאם יי' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם וגו' כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחר הימים ההם נאם יי' נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וזהו בטול יצר הרע לעשות הלב בטבעו מעשה הראוי. ולכך יאמר עוד והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו עוד איש את אחיו דעו את יי' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. ובידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמוד אותם אלא שמכלה יצרם בזמן ההוא לגמרי וכן נאמר ביחזקאל ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו

(לו' כו') והלב החדש ירמוז לטבעו והרוח לחפץ והרצון וזהו מה שאמרו רבותינו ז"ל והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (קהלת יב א) אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה כי בימות המשיח לא יהיה באדם חפץ אבל יעשה בטבעו מעשה הראוי ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה כי הזכות והחובה תלויין בחפץ עד כאן דבריו ז"ל. וטעם העידותי בהם היום את השמים ואת הארץ ירמוז לעליונים זהו יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו (תהלים נ ד') כי שתיהם היו בברית וכן מעיד אני עלי שמים וארץ הנזכרים בדברי רבותינו ז"ל:

ובספר הזוהר [קדושים פ"ו א'] רבי אלעזר פתח ואמר אתם עדי נאם יי' וגו'. <תרגום - רבי אלעזר פתח ואמר "אתם עדי נאם יי" (ישעיה מג י')>. תנינן אילין שמיא וארעא דכתיב העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ. <ולמדנו אלו הם שמים וארץ שכתוב "העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ">. אבל ישראל אינון סהדין אילין על אילין ושמיא וכולא סהדין עלייהו. <אבל ישראל הם עדים אלו על אלו והשמים והארץ והכל עדים עליהם>. ועבדי אשר בחרתי דא יעקב. <"ועבדי אשר בחרתי" זה יעקב>. דכתיב ויאמר לי עבדי אתה וכתיב ואתה יעקב עבדי. <שכתוב "ויאמר לי עבדי אתה" (ישעיה מט ג) וכתוב "ואתה ישראל עבדי יעקב" (ישעיה מא ח)>. ואית דאמרי דא דוד. <ויש אומרים שזה דוד>. ודוד עבד איקרי דכתיב למען דוד עבדי. <ודוד נקרא עבד שכתוב "למען דוד עבדי" (מלכים א' יא לב)>. דא דוד עילאה. <זה דוד העליון>. מאי כי אני הוא. <מהו "כי אני הוא">. דאיתרעתי בההוא דוד ובההוא יעקב. <שבחרתי באותו דוד ובאותו יעקב>. אני הוא אינון ממש. <"אני הוא" ממש>. דלפני לא נוצר אל. <ד"לפני לא נוצר אל" (ישעיה מג י')>. דתנינן קרא קודשא בריך הוא ליעקב אל דכתיב ויקרא לו אל אלהי ישראל. <שלמדנו, קרא הקב"ה ליעקב אל שכתוב "ויקרא לו אל אלהי ישראל">. קודשא בריך הוא קרא ליעקב אל הדא הוא דכתיב לפני לא נוצר אל. <הקב"ה קרא ליעקב אל שכתוב "לפני לא נוצר אל">. ובגיני כך אני הוא כלא. <ומשום זה אני הוא הכל>. כמה דאתמר ואחרי לא יהיה. <כמו שאמרנו "ואחרי לא יהיה">. דהא דוד הכי איקרי ולא אית בתראי אלהא אחרא. <כי דוד נקרא כך ולא יש אחריו אחר>. הרי לך כוונתם בפירוש כי השמים והארץ הנזכרים הם העליונים הנקראים יעקב ודוד וזהו אמרו נאם יי' והבן זה. ומעתה יהיה פירוש הפסוק לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה ברור לפניך כי הרמז בהם ליעקב ודוד הנזכרים שהם נקראים פנים ואחור וכבר פירשתיו. וטעם כי הוא חייך הרמז לתורה שקדמה שנאמר בה החכמה תחיה בעליה (קהלת ז יב). ומטעם שעשועים יום יום (משלי ח ל') הרמז לשני ימים משמת ימי בראשית כבר פירשתיו:

וילך

וילך משה. ויאמר יי' אל משה הן קרבו ימיך ימות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד. כבר ידעת מה שאמרו ז"ל שבת של דיוזגי היתה וגו' וזהו שאמר רב לך כי כבר הגיע עתו של יהושע. ודע כי לעולם נדחה הראשון מפני האחרון שכבר הגיע עתו להיות ראש ועל כן לא יהא אדם רודף אחר הכבוד שקוברת בעליה ועל כן תקנו בקדיש בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעבור כי אין מלכות נוגעת בחבירתה כמלא נימא וכשאנו מתפללין על ביאת הגואל ראויין אנו להתפלל על חיי כל ישראל ובכלל חכמיהם ופרנסיהם שיזכו עמנו יחד בביאת הגואל שכשיגיע זמן פרנס אחר לפרנס דורו הראשון נדחה מפניו. וכן אמרו בפרק קמא דתעניות מדחי גברא מקמי גברא. ובספר הזוהר [וילך רפ"ג ב'] אמר רבי אלעזר ארבעין שנין נהיר שמשא להו לישראל ואיתכניש לסוף ארבעין ונהיר סיהרא. <תרגום - אמר רבי אלעזר ארבעים שנה האיר השמש לישראל ונאסף לסוף ארבעים שנה והאירה הלבנה>. א"ר שמעון הא דכתיב ויש נספה בלא משפט ודאי הכי הוא והא אתערו חברייא. <אמר רבי שמעון וזה כתוב "ויש נספה בלא משפט" (משלי יג כג) ודאי כך הוא וכבר העירו החברים>. ואנן נוקים ליה לקרא אבל על מה דאתערו כולא הוה איצטריך לעלמא ולתועלתא דבר נש דאיתכנש עד לא מטון יומוי. <ואנחנו נעמיד הכתוב אבל על מה שהעירו החברים הכל הוא צריך לעולם לתועלת האדם שיסתלק מטרם שיבא זמנו>. תא חזי והא איתמר דכל רוחין דנפקין מלעילא דכר ונוקבא נפקי ומתפרשאן. <בוא וראה הנה למדנו שכל הרוחות היוצאים מלמעלה יוצאים זכר ונקבה ונפרדים בבואם לעולם>. וזמנין דדכורא לא מטא זמנא לאזדווג בהדין נוקביה ואתא אחרא ואתנסיב בהדא. <ולפעמים שהזכר לא הגיע זמנו להתחבר עם הנקבה שלו בא אחר ונשא אותה>. בגין כך כיון דמטא זמנא דהאי זיווגא כד אתער צדק בעלמא למפקד על חובי עלמא כניש ליה להאי אחרא דהוא נסיב בהדה. <משום כך כיון שהגיע זמנו של בן זיווגא הנה כשנתעורר צדק בעולם לפקוד על עוונות העולם הוא אוסף את אותו האדם שנשא אותה>. ואתא אחרא ונטיל לה ועל דא קשין זיוגין קמיה קודשא בריך הוא. <ובא האחר ונושא אותה ועל כן קשים זווגין לפני הקב"ה כקריאת ים סוף>. ועל דא דסרח עובדוי. <וכל זה כשקלקל מעשיו>. ואף על גב דלא סרח כל כך בחטאיה אתכניש בההוא זמנא עד לא מטין יומוי דלא עביד הכי במשפט. <ואף על פי שלא קלקל כל כך בעוונותיו נפטר באותו הזמן בטרם שהגיע זמנו שלא נעשה כך במשפט>. ואיערע ביה דינא דצדק בחובוי בגין דמטא זמנא דאחרא דנסיב לה דהא דידיה היא. <ופוגשים בו

דינים דצדק בעוונותיו משום שהגיע זמנו של האחר שהוא בן זוגה לישא אותה כי שלו היא>. אמר ליה רבי אלעזר ואמאי יפרש לו קודשא בריך הוא ויתי אחרא ויהב ליה. <אמר לו רבי אלעזר ולמה יפריד אותם הקב"ה ויביא אחר וישא אותה>. אמר ליה דא הוא תועלתא דבר נש וטיבו דעביד עמיה דלא יחמיה לאנתתיה בידא דאחרא. <אמר לו זה הוא תועלת האדם וחסד הוא עושה עמו כדי שלא יראה אשתו ברשות אחר>. ותא חזי אי האי לא כשרן עובדוי אף על גב דדיליה היא ההיא איתמא לא איתדחי האי אחרא מקמיה. <ובוא וראה אם בן זוגה אין מעשיו כשרים אז אף על פי שאשה זו שלו היא אינו נדחה האחר שאינו בן זוגה מפניו>. תא חזי שאול מלכא נטיל מלכו. <בוא וראה שאול המלך לקח המלוכה>. אמאי. <למה>. בגין דעד לא מטא זמניה דדוד להאי. <משום שעוד לא הגיע זמנו של דוד לזה>. דהא מלכו הוה ודאי לדוד ואתא שאול ונטיל ליה. <כי המלוכה היתה ודאי של דוד ובא שאול ולקח אותה>. כיון דמטא זמניה למירת דיליה כדין אתער צדק מלכותא דלעילא וכנש ליה לשאול בחובוי ואתדחי מקמי דוד ואתא ונטל דיליה. <כיון שהגיע זמנו של דוד לרשת את שלו אז נתעורר צדק ואסף את שאול בעוונותיו ונדחה מפני דוד ובא דוד ולקח את שלו>. ואמאי לא יעדי קודשא בריך הוא לשאול ממלכותא ולא ימות. <ולמה לא הסיר הקב"ה את שאול מן המלוכה ולא היה צריך למות>. אלא טיבו עביד עמיה קודשא ברוך הוא דכניש ליה במלכותא ולא יחמיה עבדיה שליט עליה ונטיל דיליה בקדמיתא. <אלא חסד עשה עמו הקב"ה שאסף נשמתו בעודו במלכותו שלא יראה את עבדו ששולט עליו ולוקח מה שהיה שלו מתחילה>. כך האי. <כך זה שנשא בת זוגו של חבירו>. בגיני כך בעי בר נש למבעי רחמין קדם קודשא בריך הוא כד איזדווג דלא אידחיה מקמיה אחרא. <משום זה צריך האדם לבקש רחמים מהקב"ה כשהוא נושא אשה שלא ידחה מפני אחר>. כתיב ויאמר אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד. <כתוב "ויאמר יי' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד">. אמר ליה קודשא בריך הוא למשה תבעי לאכחשא עלמא. <אמר לו הקב"ה למשה אתה רוצה להכחיש העולם>. חמית מן יומך שמשא דפלח לסיהרא. <ראית מימיך שהשמש יעבוד ללבנה>. חמית מן יומך דשליט סיהרא בעוד שמשא קימא. <ראית מימיך שהלבנה תשלוט בעוד שהשמש נמצא>. אלא הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו. <אלא "הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו">. יתכנש שמשא וישלוט סיהרא ולא עוד אלא דאי אנת תיעול לארעא יתכנש סיהרא מקמך ולא ישלוט. <יאסוף השמש ותשלוט הלבנה ולא עוד אם אתה תכנס לארץ תאסוף הלבנה בשבילך ולא תוכל לשלוט>. ודאי שולטנותא דסיהרא מטא אל תשלוט בעוד דאנת

קיימא בעלמא. <ודאי שליטת הלבנה הגיע ואינה יכולה לשלוט כל עוד שאתה נמצא בעולם>. קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו. <"קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו">. ומאי קאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה. <ומה אמר "הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה">. ולא אשכחן דפקיד קודשא בריך הוא ליהושע אלא למשה דכתיב ועזבני והפר את בריתי וגומר. <ולא מצאנו שצוה הקב"ה ליהושע אלא למשה שכתוב "ועזבני והפר את בריתי" וכו'>. אי הכי מאי ואצונו. <ואם כן מהו ואצונו>. אלא כמה דאת אמר הנך שוכב עם אבותיך. <אלא כמו שכתוב "הנך שוכב עם אבותיך">. אמר ליה קוב"ה למשה משה אע"ג דאת תשכוב עם אבהתך הנך את קיימא לאנהרא תדיר לסיהרא. <אמר הקב"ה למשה משה אף על פי שאתה תשכב עם אבותיך הרי אתה עומד תמיד להאיר את הלבנה>. כמה דשמשא אע"ג דאיתכנש לא אתכניש אלא לאנהרא לסיהרא וכדין אנהיר לסיהרא כד אתכניש. <כמו שהשמש אף על פי ששקע לא שקע אלא להאיר אל הלבנה כי אז אחר ששקע הוא מאיר ללבנה>. ועל דא הנך שכיחא לאנהרא. <ועל כן הנך מצוי להאיר>. ודא הוא ואצונו וכדין אתקשר יהושע לאנהרא. <וזהו "ואצונו" שאז נתקשר יהושע להאיר>. ועל דא כתיב הנך שוכב עם אבותיך עד כאן. <ועל כן כתוב "הנך שוכב עם אבותיך">:

אחרי אלהי נכר הארץ אלהים שהוא נכר בארץ כי השם הנכבד נקרא אלהי ארץ ישראל שנאמר לא ידעו את משפט אלהי הארץ (מלכים ב' יז כו). וכן וידברו על אלהי ירושלם כעל אלהי עמי הארץ (ד"ה ב' לב יט) וכתיב לא ישבו בארץ יי' (הושע ט ג') וכבר רמזתי זה כי כל מלאך ושר הוא נכרי בה רק השם הנכבד שנאמר כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט יט) וזהו מה שאמר ירמיהו הנביא ע"ה יען אשר עזבוני וינכרו את המקום הזה וגו' (יט' יד'). וטעם והסתרתי פני מהם והיה לאכול רמז לפנים המאירים והסתרת פניו יהיה לאכול כדרך ומפניך אסתר והיה כל מוצאי יהרגני:

כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים וגומר. וחרה אפי ביום ההוא וגו'. אף כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה בסוטה ביצירת האדם ואילו צדיק ורשע לא קאמר לא גזר על דור ידוע אף כי על עיקר השאלה נראה לי להשיב כי ידיעת השי"ת באדם אף כי היא קודמת בזמן איננה סבה למעשה האדם רק רצון האדם במעשיו אף כי היא מאוחרת בזמן ההוא סבה לידיעת הקדוש ברוך הוא יתברך הקודמת כי לפי רצון האדם כך קודמת בו ידיעתו של הקדוש ברוך הוא ואם כן רצונו הוא המחיינו לא קדימת ידיעתו של הקדוש ב"ה. ובלשון זה כתב הרב רבי אליעזר הגדול מווירמשא ז"ל בביאורו מספר יצירה בפסוק יי' בחכמה

יסד ארץ (משלי ג יט) ערך החשבון כולו לפניו כדי לראות ולדעת כל הדורות העתידים להבראות מראש ועד סוף ככתוב מי פעל ועשה קורא הדורות מראש (ישעיה מא ד) קודם בריאת העולם. וכדי להבין מעשה כל אדם וצדקתו ורשעו ולגזור על כל אחד ואחד כפי מעשיו העתיד לעשות בין טוב ובין רע. ערך ומינה ממשלו וכוכבו שיזרח בעת זריחתו ובשעת מולדו בין לטוב בין לרע. כל זה עשה הש"י בחכמה טרם ברא העולם שנאמר יי' בחכמה יסד ארץ ואף על פי שערך ומינה כוכבו ומזלו של אדם טרם בריאת העולם לפי מעשיו העתיד לעשות לא ניתן רשות לכוכבים ולמזלות להרע או להטיב על שראה כי האדם לא יהיה נכון בלא יצר שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו וגו'. על כן תיקן השם התשובה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה (יואל ב יג) שנאמר בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל תשב אנוש עד דכא וגו' (תהלים צ ב') שאם ישוב ה' מתנחם עליו ומהפך מזלו לטובה. ועל כן אמרו ואילו צדיק ורשע לא קאמר שלא תראה כגזרה. ואולי תשאל מכל מקום בשעה שהוא חוטא הוא מוכרח כי כבר קדמה ידיעתו של הקדוש ברוך הוא שעתיד לחטוא אף אנו נשיב כי הרשות נתונה ולזה הרשע שקדמה ידיעתו של הקדוש ברוך הוא להיותו רשע ידע הוא יתברך כי לעולם יבחר ברע ולא בטוב ורצונו הוא המחייבו. ואם תאמר למה בראו הואיל והקדוש ברוך הוא יודע שסופו רע ואולי על דרך סוד העבור יתיישב זה הספק והמשכיל יוסיף לקח:

ויש עוד מן המקובלים אחרים שאמרו כי כמו שעונתן של תלמידי חכמים מערב שבת לערב שבת ואז נבראים הגופים של מטה כך בעונה של מעלה שהיא מערב שבת לערב שבת נבראים הנשמות וכשהאדם מקדש עצמו למטה גורם שהנשמות הנבראות אז יבאו מצינורות החסד ואם חס ושלום לא יקדש עצמו מפני התגברות התאוה יבאו הנשמות מצינורות רוח הטומאה בסבתו והן הן עזי פנים שבדור. ועל כן אמרו רבותינו ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ובפרקי דרבי אליעזר הגדול [פ"ט] אנשים מישראל שסרו מאחרי יוצרם ובטחו בחקות הגוים הם רעים ונאבדים ואין מהן הנאה לעולם כמו שמימי הנהרות מאכל למימי הים כך הם מאכל לאש של גיהנם. וכל הנחלים שהולכים לים זרע הם לכל אשר בים וכו'. ובתנא דבי אליהו אמר בכל יום ויום שר של גיהנם אומר לפני הקדוש ברוך הוא תן לי מאכל שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וכו' (ישעיה ה יד) וכבר רמזתי זה בפסוק תן לי הנפש וגו':

ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך. לפי הפשט יש לפרש כי זה הפסוק הוא דברי הש"י ליהושע וזהו אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך. והוא מה שכתוב למעלה קרא את

יהושע והתיצבו באוהל מועד ואצונו. אמנם הנראה מדעת רבותינו ז"ל בספר הזוהר שכתבנו למעלה אין זה הפסוק רק דברי משה רבינו ע"ה שאמר ולא אשכחנא דפקיד קב"ה ליהושע אלא למשה ומהו ואצונו וכו'. ואם זה הפסוק הם דברי משה לא יקשה לך אמרו אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך כי כבר ביארתי לך כי משה במשנה תורה ידבר מפי השכינה ועל כן ידבר בלשונה ועל השכינה אומר הפסוק אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך לא על משה. ובספר הזוהר [וילך רפ"ד א'] כי אתה תבוא ולבתר תביא. <תרגום - "כי אתה תבוא" ואחר כך כתוב "כי אתה תביא">. מאי בין האי להאי. <מה בין זה לזה>. אלא חד תבא לבשרא ליה דייעול לארעא ויתקיים בה. <אלא במקום אחד "תבוא" לבשרהו שיכנס לארץ ויתקיים בה>. וחד תביא לבשרא ליה שולטנותא על ישראל. <ומקום אחד "תביא" לבשרהו את הממשלה על ישראל>. אתבשר על קיומא דגרמיה ואתבשר על שולטנותא דישראל. <נתבשר על קיום עצמו ונתבשר על הממשלה על ישראל>:

וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה וגו'. לפי דעת רז"ל בספר הזוהר השירה הזאת הוא רמז לשכינה ונקראת שירה כענין השמיעני את קולך כי קולך ערב (שה"ש ב יד). גם נקראת זאת והיא המעידה לישראל שנאמר וענתה השירה הזאת לפניו כענין העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ וכתיב האבן הזאת תהיה בנו לעדה. ונתעוררו רבותינו ז"ל בספר הזוהר [שם רפ"ד ב'] על משה רבינו ע"ה שאמר שירה ושאר הנביאים אמרו שיר. שיר השירים. שירו ליי' שיר חדש. מזמור שיר ליום השבת. אמר שם א"ר אבא כתיב את דברי השירה הזאת. <תרגום - אמר רבי אבא כתוב "את דברי השירה הזאת">. שירתא דקודשא בריך הוא כמה דאת אמר שיר השירים אשר לשלמה מזמור שיר ליום השבת. <שירת הקב"ה כמו שנאמר "שיר השירים אשר לשלמה" "מזמור שיר ליום השבת">. ותנינן ליום השבת ממש שיר דקודשא בריך הוא אמר. <ולמדנו ליום השבת ממש שהוא מלכות שיר שהקב"ה אמר ליום השבת>. והכא את דברי השירה הזאת. <וכאן "את דברי השירה הזאת">. הכא אית לאסתכלא התם שיר והכא שירה דא דכר ודא נוקבא. <כאן יש להסתכל, שם אמר שיר וכאן שירה שם זכר וכאן נוקבא>. ומנא לן דהא נוקבא היא דכתיב וענתה השירה הזאת לפניו. <ומאין לנו שהשירה נוקבא שכתוב "וענתה השירה הזאת לפניו">. משה הוה ליה למימר שיר ואינון שירה. <משה היה לו לומר שיר והם שירה>. אלא דא היא רזא דמלה. <אלא זה הוא סוד הדבר>. משה לגרמיה לא קאמר אלא לישראל. <משה לא אמר זה לעצמו אלא בשביל ישראל>. אמר ליה רבי שמעון לאו הכי אלא משה ודאי מהכא אשתמודע דאיהו

בדרגא עילאה יתיר מכולא. <אמר לו רבי שמעון אינו כן אלא משה, נודע מכאן ודאי שהיה במדרגה עליונה יתרה מכולם>. משה סליק מתתא לעילא ואינון נחתין מלעילא לתתא. <משה עלה ממטה למעלה והם ירדו ממעלה למטה>. הוא סליק מתתא לעילא כמה דתנינן מעלין בקדש ואינון נחתין מעילא לתתא. <משה עלה ממטה למעלה כמו שלמדנו מעלים בקודש ואין מורידים והם ירדו ממעלה למטה>. משה סליק מתתא לעילא בגין דאמר שירה תושבחתא דמטרוניתא משבחת למלכא ומשה במלכא אתאחד. <משה עלה ממטה למעלה משום שאמר שירה שהיא תשבחה של המלכה המשבחת את המלך ומשה נתאחד במלך>. ואינון נחתו מלעילא לתתא בגין דאמרו שיר דהוה שבחא דמשבח מלכא למטרוניתא ואינון במטרוניתא אתאחדו. <והם ירדו ממעלה למטה משום שאמרו שיר שהוא השבח שהמלך משבח את המלכה והם נתאחדו במלכה>. ועל דא בהאי אשתמודע שבחא דמשה יתיר מכולהו. <ועל כן נודע בזה שבחו של משה שהוא יותר מכולם>. והיינו דכתיב אז ישיר משה את השירה הזאת. <והיינו שכתוב "אז ישיר משה את השירה הזאת">. שירתא דמטרוניתא למאן ליי'. <שירת המלכה למי, ליי'>. ובגיני כך הכא ויכתוב משה את דברי השירה הזאת. <ומשום זה כתוב כאן "ויכתוב משה את דברי השירה הזאת">. וענתה השירה הזאת לפניו. <האם היה צריך לכתוב "וענתה השירה הזאת לפניו">. וענו הדברים האלה מבעי ליה. <וענו הדברים האלה היה צריך לומר>. אלא רזא דמלה כמה דאוקימנא דכתיב וארץ מתקוממה לו. <אלא סוד הדבר כמו שהעמדנו שכתוב (איוב כ כז) "וארץ מתקוממה לו" (שהארץ שהיא המלכות מתקוממה לעשות דין באדם)>. ומשה בכולא אסתכל ועל דא אמר שירה בגין לאתאחדא מילי באתר דא למיהוי עלייהו דינא. <ומשה הסתכל בכל ועל כן אמר שירה כדי לתת לדברים אחיזה במקום זה במלכות שממנה יהיה עליהם הדין>. דכתיב וענתה השירה הזאת. <שכתוב "וענתה השירה הזאת">. ולמה דכתיב אני ידעתי את יצרו וגומר. <ולמה, הוא שכתוב "כי ידעתי את יצרו">. וכד תעבדון דא וענתה השירה לפניו לעד. <וכאשר תעשו את זה וענתה השירה לפניו לעד>. תא חזי כתיב יגלו שמים עונו ולא יתיר אבל וארץ מתקוממה לו. <בוא וראה כתוב "יגלו השמים עונו" (איוב כ כז) ולא יותר אבל "וארץ מתקוממה לו">. בהאי דינא איתעביד למאן דאיתעביד. <בארץ נעשה הדין למי שנעשה>. כתיב וידבר דוד ליי' את דברי השירה הזאת. <כתוב "וידבר דוד ליי' את דברי השירה הזאת" (שמואל ב' כב א)>. תושבחתא דא. דוד אמר שירה מתתא לעילא וזכה להאי. <התשבחה ההיא דוד אמר שירה ממטה למעלה וזכה למדרגה ההיא>. ולא אמר האי אלא בסוף יומוי דהוי בשלימו יתיר מאי בשלימו יתיר דתנינן אל תאמן בעצמך עד

יום מותך. <ולא אמר זאת אלא בסוף ימיו שהיו בשלמות יתרה כמו שלמדנו אל תאמן בעצמך עד יום מותך>. והכא זכה דוד למימר שירתא מתתא לעילא בסוף יומוי דהוה בנייחא מכל סיטרוי דכתיב ביום הציל יי' אותו מכף כל אויביו וגו'. <וכאן זכה דוד לומר שירה ממטה למעלה בסוף ימיו שהיה במנוחה מכל צדדיו שכתוב "ביום הציל יי' אותו מכף כל אויביו" (שם)>:

לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו' והיה שם בך לעד. אחר שהעיד עליהם עדות השכינה באמרו וענתה השירה הזאת וידעת פירוש זאת העיד עליו עדות השם הגדול יתעלה והוא כענין עדות השמים ואת הארץ הנזכרים למעלה ועל כן אמר ושמתם אותו מצד ארון ברית יי' כמער איש ולויות ויהיו העדים מכוונים כדרך אתה וארון עוזך. וכבר ידעת למה נקרא ארון הברית. ובספר הזוהר [שם] תאנא אמר רבי יוסי כתיב והיה שם בך לעד. <תרגום - למדנו אמר רבי יוסי כתוב "והיה שם בך לעד">. לעד ודאי דסהיד סהדותא. <לעד ודאי שיעיד עדות>. תלתא אינון דקיימין בסהדותא לאסהדא ואילין אינון באר דיצחק גורל ואבנא דשוי יהושע. <שלשה הם הנמצאים בעדות להעיד ואלו הם באר של יצחק הגורל והאבן אשר שם יהושע>. ודא שירתא סהדותא יתירא מכולא. <ושירה מעידה יותר מכולם>. אמר רבי יצחק אי הכי ד' אינון. <אמר רבי יצחק אם כן ארבעה הם>. אמר ליה ודאי אבל גורל לא כתיב ביה סהדותא. <אמר לו ודאי אבל גורל לא כתוב בו עדות>. באר דיצחק מנא לן דכתיב בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת. <באר של יצחק מאין לנו כי כתוב "בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת">. גורל דכתיב על פי הגורל יקום נחלתו דהיא אומרה דא ליהודה ודא לבנימין וכן כולהו. <גורל כי כתוב "על פי הגורל תחלק נחלתו" שהיה אומר, זה ליהודה וזה לבנימין וכן לכולם>. אבנא דיהושע דכתיב האבן הזאת תהיה בנו לעדה. <האבן של יהושע כי כתוב "האבן הזאת תהיה בנו לעדה">. והכא והיה שם בך לעד וכתיב וענתה השירה הזאת לפניו לעד והאי אסהדת בהו בישראל. <וכאן כתוב "והיה שם בך לעד" וכתוב "וענתה השירה הזאת לפניו לעד" היא ודאי העידה בישראל>. ומזה המאמר תבין מה שאמרו רבותינו ז"ל על פי הגורל שהגורל עצמו אומר וכו' כי כל אלו הג' דברים שהזכיר כולם רמז לשכינה ועל פיה נחלקה ארץ ישראל ולעתיד תחלק זיוה לכל אדם כפי מעשיו שנאמר לרב תרבו נחלתו וגו' וכבר רמזתי זה:

וטעם את דברי השירה הזאת עד תומם. ידוע לפי הפשט ורמז באמרו עד תומם וגם באמרו דברי למה שכבר הודעתיך בסוד התפלה כי צריך להביא הדברים בפועל ובדבור וכפי שלימותם למטה כך נעשה למעלה כאילו לא היו נשלמים למעלה עד תומם למטה

וזהו עד תומם. ובספר הזוהר [שם] תאנא א"ר אלעזר מאי דכתיב וידבר משה וגומר. <תרגום - למדנו אמר רבי אלעזר מה שכתוב "וידבר משה את כל דברי השירה הזאת עד תומם">. הכא אית לאסתכלא וידבר משה את השירה הזאת מבעי ליה. <כאן יש להסתכל היה צריך לומר וידבר משה את השירה הזאת>. מהו את דברי וכתיב עד תומם מאי עד תומם. <מהו "את דברי" וכו' "עד תומם" מהו עד תומם>. אלא הכי תאנא ברזא דמילי. <אלא כך למדנו בסוד הדברים>. כל אינון מילי דאמר משה כולהו מתגלפי בשמא דקודשא בריך הוא. <כל אלו הדברים שאמר משה כולם היו נחקקים בשם הקב"ה>. וכל אינון מילי הוו אתיין וסלקין ונחתין ומתגלפי תמן. <וכל אלו הדברים היו באים ועולים ויורדים ונחקקים שם בשם הקב"ה>. כל מלה ומלה הוה אתייא תמן לאתגלפא על ידוי וקיימא קמיה והיינו דכתיב עד תומם. <וכל דבר ודבר היה בא שם לפני משה להתחקק על ידו ועמד לפניו והיינו שכתוב "עד תומם". (שנגמרו להתחקק בשם השם)>:

האזינו

האזינו השמים ואדברה וגו'. כבר פירשתי כי על השמים והארץ העליונים אמר שיעידו בכדי שיכרות עם ישראל ואמר שישמעו התנאים ונתעוררו רבותינו ז"ל על לשון משה ושאר הנביאים שמשונים זה מזה ולפי האמת משה שנבואתו מן אספקלריאה המאירה ראוי שיאמר לשמים האזינו כלומר הטו אוזן אמנם שאר הנביאים שנבואתם היתה באספקלריאה שאינה מאירה ראוי שיאמרו לארץ שנבואתם משם האזינו וייחד דבור לשמים שנאמר בדבר יי' שמים נעשו (תהלים לג ו). ואמירה לארץ זה תבין ממה שכתבתי לך בהבדל שבין ויאמר יי' ובין וידבר יי' וכן כתוב ואת אמרת קדוש ישראל ניאצו (ישעיה ה כד) וכתיב בצע אמרתו (איכה ב יז) ואמרו רבותינו ז"ל במדרש איכה אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת מלך שהוא אבל מה ראוי לעשות אמרו לו מבזע פורפירא אמר אף אני עושה כן דכתיב בצע אמרתו. והבן זה היטב כי קרא אמרתו לבושו של הקדוש ברוך הוא לפי שזוהר החכמה אשר בה ל"ב נתיבות סובב הכבוד כדכתיב אמונתך סבבותיך (תהלים פט ט) זהו הוד והדר לבשת (תהלים קד א) וריח שלמותיך כריח לבנון (שה"ש ד יא) אף כי השלמות אינו דבר זולתו כהדין קמצא דלבושא מיניה כן שפע זוהר החכמה הסובב אותה וזהו רמז גדול בענין הציצית וכבר רמזתיו:

יערוף כמטר לקחי. הרמז לתפארת ישראל הנקרא לקח טוב וידעת פירוש טוב מן האור הגנוז. תזל כטל אמרתי הרמז לשכינת עוזו הנקראת אמרת כמו שפירשתי והזכיר בלקח

לשון עריפה ובאמירה לשון הזלה כמו שאמרו רבותינו ז"ל כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי ההויות כלולות זו בזו:

כי שם יי אקרא וגו'. פירש הרב הגדול ז"ל כי שם יי' אקרא בשמים הבו גודל לאלהינו בארץ ועם ישראל ידבר וכן אבן יהושע רמז על הארץ הזאת כי מידי אביר יעקב החסד והפחד משם רועה אבן ישראל וכן אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה מאת יי' היתה זאת ועל כן אמר יהושע האבן הזאת תהיה לנו לעדה כי היא שמעה וגו'. וכן הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים והמשכיל יבין. עד כאן דברי הרב ז"ל ומן הנראה מכוונת רבותינו ז"ל כי שם י' רמז לשכינת עוזו הנקרא שם. הבו גודל לאלהינו רמז לשם הגדול יתעלה ואמר הבו גודל להאציל אליו הגדולה כי משם עקר קבלתו:

ספר הזוהר [וילך רפ"ה א'] כתיב כי שם יי' אקרא. מאי אקרא כמה דכתיב ויקרא אל משה דא שכינתא. <תרגום - כתוב "כי שם יי' אקרא" מהו אקרא הוא כמו שכתוב "ויקרא אל משה" שזו היא שכינה>. ולבתר הבו גודל לאלהינו. ודא מלכא עילאה. <ואחר כך אמר "הבו גדל לאלהינו" זהו מלך העליון>. לבתר נחית בדרגוי עד הכא לתתא דכתיב צדיק וישר. <ואחר כך ירד לכאן למטה שכתוב "צדיק וישר">. לבתר קשיר קשרא מהימנומא. <ולאחר כך קשר קשר של אמונה>. ואמר הוא ודא הוא קשרא לכולא. <ואמר "הוא" זהו קשר לכל>. בגיני כך בעי בר נש לסדרא שבחא דמאריה כהאי גוונא מתתא לעילא. <משום זה צריך האדם לסדר שבח אדונו באותו הדרך ממטה למעלה>. לסלקא יקרא דמאריה לאתר דעמיקתא דבירא נגיד ונפיק. <להעלות כבוד אדונו למקום עמקות הבאר נמשך ויוצא>. לבתר יעיר לאמשכא מעילא לתתא מההוא שקיין דנחלא לכל דרגא ודרגא עד דרגא בתראה לאמשכא ברכאן לכולא מעילא לתתא. <ואחר כך יבוא להמשיך ממעלה למטה משקיו של נחל ההוא לכל מדרגה ומדרגה עד מדרגה אחרונה כדי להמשיך ברכות לכל ממעלה למטה>. לבתר בעי לקשרא קשרא בכולא. <אחר כך צריכים לקשר קשר בכל>. קשרא דמהימנותא. <קשר של אמונה>. ודא הוא בר נש דאוקיר לשמא קדישא לשמא דמאריה. <וזהו אדם המכבד את אדונו>. ועל דא כתיב מכבדי אכבד בעלמא דין אכבד לעלמא דאתי. <ועל כן כתוב "כי מכבדי אכבד" (שמואל א' ב ל) "מכבדי" בעולם הזה "אכבד" לעולם הבא>. ובוזי יקלו מאי ובוזי יקלו. <"ובוזי יקלו" מהו ובוזי יקלו>. דא הוא מאן דלא ידע לייחדא שמא קדישא ולקשרא קשרא מהימנותא. <זה הוא מי שאינו יודע ליחד השם הקדוש ולקשר קשר האמונה>. ולאמשכא ברכאן לאתר דאיצטריך ולאוקיר שמא דמריה. <ולהמשיך

הברכות למקום שצריך ולכבד את אדונו>. וכל מאן דלא ידע לאוקיר שמא דמריה טב ליה דלא איברי. <וכל מי שאינו יודע לכבד את אדונו טוב לו שלא נברא>:

הצור תמים פעלו וגומר. על דעת רבותינו ז"ל נרמזו בפסוקים אלו שבע ההויות וייחד כולם בסוף הפסוק באמרו הוא וכן אמרו בספר הזוהר [האזינו רצ"ז א'] אמר רבי אבא הבו גודל לאלהינו דא גדולה. <תרגום - אמר רבי אבא "הבו גדל לאלהינו" זהו גדולה היינו חסד>. תמים פעלו דא גבורה כי כל דרכיו משפט דא תפארת אל אמונה דא נצח ואין עול דא הוד צדיק דא יסוד וישר דא צדק. <"תמים פעלו" זהו גבורה "כי כל דרכיו משפט" זהו תפארת "אל אמונה" זהו נצח "ואין עול" זהו הוד "צדיק" זהו יסוד "וישר" זהו צדק>. הוא הוא כלא שמא דקדוש ברוך הוא. <הרי הכל הוא שם של הקב"ה>. ובגין כך כי שם יי' אקרא. <ומשום זה אמר "כי שם יי' אקרא">. אמר רבי יוסי שם יי' ממש. <אמר רבי יוסי שם יי' ממש>. ומשה בההוא יומא גלי להו לישראל דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. <ומשה באותו היום גילה אותו לישראל שכתוב "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום">. מכאן ההוא זכאה דחכמתא עילאה ביה כד מטי לאסתלקא מעלמא בעי לגלאה ההיא חכמתא לאינון די רוח קדישא בינייהו. <מכאן למדנו שאותו צדיק שחכמה עליונה בו כשהגיע זמנו להסתלק מן העולם צריך לגלות חכמה ההיא לאותם שרוח הקדש ביניהם>. מנא לן. <מאין לנו זה>. ממשה. <ממשה>. דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וכתיב ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל. <שכתוב "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" וכתוב "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל">. ואם לאו עליה כתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידיך. <ואם אינו מגלה להם עליו כתוב "אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידיך לעשות" (משלי ג כג)>. עד לא תסתלק מעלמא. <מטרם שתסתלק מן העולם>. א"ר חייא האי קרא מיניה אוליפנא חכמתא עילאה והכי הוא. <אמר רבי חייא מקרא זה למדתי ממנו חכמה העליונה וכך הוא>. אבל סיפיה דקרא מקשר קשרא מהימנותא במאי דכתיב הוא כמה דאיתמר צדיק וישר הוא. <אבל סופו של המקרא מקשר קשר האמונה במה שכתוב "הוא" כמו שכתוב "צדיק וישר הוא">. כלומר הוא כלא הוא חד בלא פירודא. <כלומר הוא הכל הוא אחד בלי פרוד>. דאי תימר כל הני סגיאין אינון חזר ואמר הוא כולהו סלקן ומתקשרן ומתאחדן בחד וכולא הוא. <שאם תאמר כל אלו השמות שבמקרא רבים המה חזר ואמר "הוא" שכולם עולים ומתקשרים ומאחדים באחד והוא הכל>. והוא הוי והוא יהא בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמיא. <הוא היה הוא הוה והוא יהיה ברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים>. עד כאן מתקטרין מילי ומתאחדן מילי

קדישין דשמיה דקדשא בריך הוא זכאה חולקיה מאן דקרי למלכא וינדע למיקרי כדקא יאות. <עד כאן מתקשרים הדברים ומתאחדים הדברים הקדושים של שם הקב"ה אשרי חלקו של מי שקורא אל המלך ויודע לקראו כראוי>. וזה המאמר העירני על פירוש הפסוק אני יי' ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מא ד) כי אני ה' ראשון רמז על הסבה הראשונה. ואת אחרונים רמז על ההויות ואמר אני הוא שההויות הנזכרות אחרונים הם הוא יתברך כי הכל אחד. וכן מצאתי בתנא דבי אליהו ז"ל שנתעוררו רז"ל על זה אמרו ואת אחרונים אני הוא ראוי מקרא זה לומר ואת אחרון אני הוא וגומר משמע כי מלת אחרונים רמז להוויות והבן הזכירו מלת אני בראשון ומלת את באחרונים. וכבר ידעת ענינם:

שחת לו לא בניו מומם וגו'. אחרי שסיפר בפסוק של מעלה סדר הבניין וייחודו אמר כי במעשיהם הרעים נתקלקלו הצינורות ונשחת הבנין והטילו פגם ומום בצורה העליונה וזהו שחת לו ואף ההויות האחרונות הנקראים בנים נמנע מהם הברכה והשפע וזהו לא בניו ועל כן אמר אחר כן הליי' תגמלו זאת וגומר:

ספר הזוהר [שם] תנינן כביכול חייבין עבדין פגימותא לעילא. <תרגום - למדנו הרשעים עושים כביכול פגם למעלה>. מאי פגימותא. <מהו הפגם>. כמה דכתיב שחת לו לא בניו מומם. <כמו שכתוב "שחת לו לא בניו מומם" (שהפגם הוא רק כלפי הבנים)>. דהא כל הני תקונים לא משתכחי כדקא יאות. <משום שכל אלו התקונים אינם נמצאים כראוי>. כתוב אחד אומר וילבש צדקה כשריון וכתוב אחד וילבש בגדי נקם תלבושת. <כתוב אחד אומר "וילבש צדקה כשריון" (ישעיה נט יז) וכתוב שני אומר "וילבש בגדי נקם תלבושת" (שם)>. אלא אמר רבי יצחק בזמנא דישראל זכאין וילבש צדקה כשריון לא זכו וילבש בגדי נקם. <אלא אמר רבי יצחק בזמן שישראל כשרים "וילבש צדקה כשריון" לא זכו "וילבש בגדי נקם">. אמר רבי יוסי מאי פגימותא כמה דתנינן דאבהן לא מסתפקין לאתברכא מההוא שקיו דנחלא כל שכן בנין. <אמר רבי יוסי מהו הפגם כמו שלמדנו שהאבות אינם מקבלים הספקה להתברך מאותו שיקוי של הנחל וכל שכן הבנים>. הה"ד שחת לו לא בניו מומם לעילא ותתא. <זה שכתוב "שחת לו לא בניו מומם" מזה שכתוב "לו לא" נלמד שנפגם למעלה ולמטה>. והיינו דא"ר שמעון כל זמנא דחייבין סגיאין בעלמא כביכול שמא קדישא לא מתברך בעלמא. <שאמר רבי שמעון כל זמן שהרשעים מרובים בעולם כביכול השם הקדוש אינו מתברך בעולם>. הה"ד יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יי' הללויה. <והיינו זה שכתוב "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יי' הללויה" (תהלים קד לה)>. א"ר

אבא מקרא זה ממש הוא דכתיב שחת לו לא בניו מומם מאן גרים לחבלותא דא דור עקש ופתלתל. <אמר רבי אבא מקרא זה ממש הוא שכתוב "שחת לו לא בניו מומם" מי גרם למום זה דור עקש ופתלתל>. בגין דאינון חייבין ודרא אשתכח הכי. <משום שאלו הרשעים והדור נמצאים כך>. בגיני כך בתר דאמר משה כל הני מילי ואדכר שמא קדישא כדקא יאות אמר ודאי צדיק וישר הוא. <משום זה אחר שאמר משה כל אלו הדבורים והזכיר השם הקדוש כראוי אמר ודאי צדיק וישר הוא>. מלה בתקוניה אבל שחת לו לא בניו מומם מאי טעמא. <שהדבר הוא בתקונו אבל שחת לו לא בניו מומם מהו הטעם שהוא כך>. משום דאינון דור עקש ופתלתל. <משום שהם דור עקש ופתלתל>. א"ר אבא לו לא הא אוקמוה והכי היא. <אמר רבי אבא "לו לא" הרי העמדנו וכך הוא>. מה כתיב בתריה הליי' תגמלו זאת. <מה כתוב אחריו "הליי' תגמלו זאת">. לשלמא דא גמול לקב"ה ועל דא אתון טבא דגרים לך ועביד לקבלך. <היינו אתם משלמים גמול זה לקב"ה ועל כן כל הטובות שגרם לכם ועשה לפניכם>. ויסוד זה הענין פירשתי כמה פעמים ואפשר כי על כן הזכיר מלת זאת כי היא הלוקה במעשה האדם כענין והנני משחיתם את הארץ וכבר פירשתי ויהיה פירוש תגמלו כמו ויגדל הילד ויגמל כן רמז אנקלוס:

וטעם בהנחל עליון גוים פירשתיו בפסוק אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים כי בדור הפלגה שנחלקו הארצות בכל אומה ואומה הופקד על כל אחד מהם מלאך אחד למעלה לשמור תפקידו שהופקד עליו רק ארץ ישראל שלא הופקד עליה שר. וכן מן האומות נשאר ישראל שאין עליהם מלאך אחר רק השם יתעלה זה כי חלק יי' עמו ויונתן תרגם באחסנתא עילאה לעממיא דנפקו מבני דנח באפרשותיה מכתבין ולישנין בבני נשא בדרא דפלגותא בההוא זמנא רמא פיצתא עם שבעין מלאכיא רברבי עמין דאיתגלי עמהון למחמי קרתא ובההיא זמנא אוקים תחומי אומיא בסכום מנין שבעין נפשתא דבני ישראל דנחתון למצרים. וכיון דנפל עמא קדישא בפיצתיה דמריה עלמא פתח מיכאל פומיה ואמר ארום חולק טב דשום מימרא דיי' עמיה פתח גבריאל פומיה בתושבחתא ואמר דבית ישראל ערב אחסנתיה. וירמז זה באמרו כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט יט). וטעם כנשר יעיר קנו ידעת כי כנסת ישראל נקראת נשר שנאמר ופני נשר לארבעתן (יחזקאל א י') וכתיב תתחדש כנשך נעורייכי (תהלים קג ה) ונקרא נשר שאם חס ושלום ישראל של מטה עברו תורות חלפו חוק אזי המדה הזאת נטרפת ועליה נושרין ואמר על גוזליו ירחף כלומר נוגעת ואינה נוגעת כי כשהיא מעוררת בעולם השפל אם תגע תשרוף ותשחית הכל ואם לא תגע כלל תקום שנא' אלכה ואשובה אל מקומי (הושע ה טו) וגומר. וטעם ואין עמו אל נכר פירשתי בפסוק אלהי נכר הארץ וכן אמרו

רז"ל ואין עמו אל נכר שלא יהא רשות לאחד משרי האומות וגו' וכבר כתבתיו למעלה. ירכיבהו על במותי ארץ כבר פירשתי כי הוא נתעלה למעלה כענין ונתנך יי' אלהיך עליון על כל גויי הארץ וטעם צור ילדך תשי ידוע לפי פשטו ויתכן לפרשו מלשון תשות כח וכבר פירשתי בפסוק שחת לו וכן פירשו רז"ל התשתם כח של יוצר הפך זה ועתה יגדל נא כח יי' ויהיה מלת ותשכח שתי תיבות תש כח אל מחוללך ועל כן יוד בתשי קטנה ויוד דיגדל גדולה ואמרו רז"ל כל זמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה. ואפשר כי רמז בהזכירו צור ואל להקדוש ברוך הוא ולשכינת עוזו כענין וישח אדם וישפל איש (ישעיה ב ט') וטעם אסתירה פני כתרגומו שהרמז לשכינה הנקראת פנים שאינם מאירות וזהו בנים לא אמון בם כי אין להם אומן ומגדל כענין שאמרו רבותינו ז"ל מי ששמר את האבות ישמור את הבנים. ופירוש לו חכמו ישכילו זאת פירשתי והבינהו. וסוד תמוט רגלם בסוד וגם רשע ליום רעה (משלי טז ד) הרומז לסוד העיבור. וטעם ישתו יין נסיכם פירשתי בפרשת נח ומכאן סמכו רבותינו זכרונם לברכה לאיסור יין נסך כי השפע הבא לכחות הטומאה נקרא יין נסך ומשם נאצלים נפשותיהן של אומות העולם ועל כן מנעו עושה יין נסך. ויש עוד אומרים כי הזוהמא שהטיל הנחש העליון בחוה העליונה נקרא יין נסך זהו סוד אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג לא) וכתיב בתריה אחריתו כנחש ישך:

וטעם כי אשא אל שמים ידי בעבור שהזכיר למעלה כי יראה כי אזלת יד שרמז ליד הגדולה כענין כי הייתי זוללה (איכה א יא) וכתיב השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א'). אמר שישאנה עתה בעת הרצון אל השמים העליונים זהו ואמרתי חי אנכי לעולם. כטעם ואולם חי אני וכבר פירשתי. וטעם ברק חרבי כטעם הוי חרב ליי' עד אנה לא תשקוטי (ירמיה מז ו) וכבר פירשתי. ואמר כי תחול מדת הדין על האומות ומדת רחמים על ישראל וזהו תאחז במשפט ידי וכבר פירשתי משפט ויד. והנה יהיה זה כסוד גאולת מצרים שנאמר בכח גדול וביד חזקה. וטעם חיצי כי הכחות הנאצלות ממדה הדין ישתו וישכרו מדמם כטעם בן אדם אמור לצפור כל כנף האספו וגו' (יחזקאל לט יז). והחרב הנזכר תאכל בשרם כי היא הנקרא קץ כל בשר וכבר פירשתי זה. וטעם וכפר אדמתו עמו כתרגומו וגם רבותינו ז"ל רמזו לזה באמרם כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח שנאמר וכפר אדמתו עמו וכתיב התם מזבח אדמה והענין שיכפר על אדמתו הידועה כטעם וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל ועל עמו גם כן כי אחרי טהרתה והסרת כחות הטומאה ממנה גם אומתה למטה תטהר שנאמר בונה ירושלים יי' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז ב'):

סליק ספר דברים:

עד כאן מצאנו מזה הספר רקאנטי ושמענו שהרב ז"ל נתבקש בישיבה של מעלה קודם השלימו הספר ולא השלים לפרש וזאת הברכה תהא נפשו צרורה בצרור החיים אמן:

בהיות כי הרב המחבר זללה"ה פירש טעם הרגלים איש על מקומו לפי סדר הפרשיות ואנחנו המעתיקים מצאנו אלו הסודות של הרגלים וסוד המשכן בספר אחד מרב אחד מקובל לא נזכר שמו כולם בסדר שמנו מגמתינו לכתבם בעט ברזל ועופרת כדי לקיים להגדיל תורה ויאדיר:

סוד סוכה:

רמז לשבעה ענני כבוד וכהן גדול ראש להם ההולכים במדבר עם ישראל שבקש אברהם לעלות לבניו במדבר היא מדבר קדשה בתוך הימים ע"י הקרבנות שהימים הם ארץ ישראל וחוזק תפארתם בסוד והכנעני אז בארץ. ועלו וראו שכתוב ששם עלו שבטים ושם כסא דוד והבטיח בדבר לאברהם שנאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת. מיד ויבן שם מזבח שרמז למדתו ע"י מזבח וקרבנות ע"י אהרן ומתוך אהבתו יתעלה שנאמר עם אברהם נעשה רצונו ממה שכתוב כי ידעתיו על דרך אהבה אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו סוכת המדבר היא דרך יי' ע"י צדקה ומשפט הוא שלום הבאה מיד אהרן ומדתו. ורמז סוכה נגד סוכת אברהם ואהרן בסוד בסוכת תשבו. וסוד הדבר להדבק כחות העליונות להיות לכח אחד בסוד מלך שבת עליון:

סוד לולב:

רמז לשבעה ימים. פרי עץ הדר רמז לפרי היוצא מן העץ וסודו הוא שבת מתוך שבת כפות תמרים ושבת לשבתות היסוד ומייחדים שמו של הקב"ה בלא פירוד. ושמחים לפי שהוציאם. מה שאמרו רז"ל כי יצר הרע גדול מיצר הטוב כל זמן שהוא מושל עד שמגיע יצר הטוב ומשפילו. הוא הסוד שגבר כח האלהים ביומו ובשבת הגדול לבחור כח השבתות לכחותם ולמדותם ולקדשם להיות השבת לשבת מסוד וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים כי ידעתיו כי הדעת והזכרונות קרובים. מהו לולב עד לב השמים בא להודיעך כי הכל כח אחד והכל דבר אחד ואם הם ד' כחות וגם שלשה בלא מלאכה והם אלו בתוך אלו לכח אחד והם סוד שבעה עמודים לעמוד אחד להיות השבת שלם בקודש. ואם תבין זה סוד שתי שבתות לשבת אחד. זה השער ליי' צדיקים יבואו בו וסוד השבת יוסף בו ובנימין מימינו בנימין מיוסף ויוסף מבנימין בסוד שבת. אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי:

סוד ראש השנה:

תקיעת שופר עצמו רומז לתפארת שהוא הכח הפועלת. תרועה רומז לעטרה. והיא פועלת וענין הדבר וסודו הוא כי שבת הגבור והנורא המעולה בגבורה בא בדין ובמשפט על השבתות להיותם פועלים על מדותם וכחותם הנאצלת להם מן העליון בשאר כחות עליונות ועליונים כי גדול יום יי' עליהם ובא לסדר תנועתם ופעולתו על פי החסד אשר סדרם בסוד הכתוב נאחז בסבך בקרניו וסמיך ליה תחת בנו הוא בנו האחרון וענה לו אל תשלח ידך אל הנער נער ישראל ואוהבו והנה נאחז החסד בדין הקרן ונתעלה הגבורה הרמה והנורא לדין כחות עליונים ושפלים והתקיעות דנין מי לחסד ומי לדין כמה שכתוב ויי' אלהים בשופר ואז עולה השופר בקולות מיושרות אל המים וביום בסוד משה ידבר והאלהים יעננו בקול יי' בכח ובשאר קולות זהו סוד תקון הקולות להיות הצאן בשלום הקדש. והמסעות בחצוצרות כי זה מעורר דין עליון וזה מעורר דין השפל הוא הקשה לרוב עד מאוד שמעורר בקנאה ולזה תוקעין בחצוצרות כי מדת הדין צריכה שמחה כדי להשקיט האש הגדולה ועל פי התקיעות לנצח. ועל זה הסוד גנזם משה כי הם ממדתו ואם נשארים היו מחריבים את העולם ואדם מושל ברוחו אשריהו:

סוד טעם הלולב:

לולב אתרוג וערבה והדס הג' כחות עליונות והרביעי הפועלת מהם כי הם לבדו אחד ולא לפועל שלשה הדסים רמז למדות השם הפועלים בלימודי יי' כי הפועל משתנה ולא הכח ושמיני של חג עצרת היא הכח הזקוקה והעצורה אצלו משאר הכחות ואולי מבגדי כהונה נבין הדבר כי היא המשפע לשלום הסוכה והנה פרט השבתות לשבת בראשית:

טעם חמץ ומצה:

הוא חסד ודין רוצה לומר כי נתעלה בגבורתו על שני אלו המדות והם תפארת להציל ולהשפיל שכתוב ימינך יי' נאדרי בכח והמדה נוטה ביותר לדין. ועומדת מדת הכח בסוד שכתוב ולא יתן המשחית וסוד ציווי לא ימצא שאור והכרת הנפש בו. וציווי מצות תאכלו תבין אותו מסוד האבנים הקבועין בחושן ועל זה צוה באכילת מצה כדי שלא תזוז כוונתך מן התפארת כענין ימינך יי' נאדרי:

וענין שבועות:

שבו נתנה התורה כי אחר שבעה שבועות שבוע לשבועות רוצה לומר שבת לשבתות והיא תפארת המאיר כאומרו ונראתה הקשת בענן ענן הכבוד ציץ הקדש כאילו הוא דבר אחד והוא תורה. רוצה לומר כי נקשרו כח השבתות לכח אחד להיותם קדש שבת לקדש העליון בלא קצוץ והלוחות רמז לה לשמור הלוחות בשבת ולזכור תפארת השבת כי לחת

כתיב בלא זכור במשה שכתוב וידבר אלהים כי בסוד הגבורה נתנו למשה אשר ממנה הפועלת בצדק שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. שבה נתברך אברהם והמלכות נזון לכלא:

טעם המשכן ומעשהו:

כי הוא רמוז למעלה במה שכתוב ובית תפארתי אפאר והם המתכות והצפעים (אולי הצבעים) רומזים לימים אבל אלו לכח המדות ואלו לפועל כאשר הם כתובים במקומותם. את המשכן עשר יריעות רמז לעשר רקיעים ר"ל כי עשר כחות עליונות ר"ל הספירות נטה השפע אלו הם לשאר כחות שהם כלבוש להם סביב כחות העליונים העשרה והם כוכבים וצבע שחקים ואלו כולם נקראים מערכות הכוכבים. ורמז יריעה כי היא לבוש לאדם ולענין נסוע הארון תבין הדבר כי המבחר בתוך והנשאר קליפה. פרוכת להבדיל במעשה בראשית בין מים. ר"ל כי יש להבדיל בין חצר המלך ובין היכל המלך. ר"ל בין הקדש לקדש הקדשים ובין שבת לשבת ורמז למים העליונים כי ממנו נמשך כל אשר בו יוסף להוסיף בבנימין. ענין ארון רומז כי ממנו הקיום לשבת של מטה ולזה רמז תורה שבעל פה לקיום המלכות ר"ל לחזק האנושי לקבל בו שכל עליון בסוד שכתוב וחזקת והיית לאיש ואולי לזה רמזו במדה א' יפקוד. והנה הכפורת באה ממקום למעלה מקום תפארתו בסוד משם רועה אבן ישראל וממנה שני עופרים היוצאים זה מתוך זה ומהם משה מלא ושלם ואולי לזה רמזו אזל בקרתא. וחלילה להיות שם דבר גופני ר"ל כי אלו ג' הם רוחניים כי אין להם עסק עם הימים. ואצילות הימים מהם לפעול פעולתם שלימה והם שלחן מנורה וקטורת רומזים לאבות בסוד ימיהם בסוד שכתוב וכסא כבוד ינחילם. מנורה לאברהם, שולחן ליצחק, בסוד שכתוב השקיפה אמרו רז"ל כי היא מתנת עניים בסוד כי יחיד ועני אני והוא כי הוא ה"א ראשונה ממנה אחרונה והקטורת ליעקב רמז למדתו כי הפאר הוא הכבוד ואהרן מהכל בתחילה בסוד הוא אהרן ומשה. והקרשים שמונה וארבעים רמז לשבת הגדול שממנה כל השבתות כמו אדם וחוה שהם ראש והם שבת אחד של מטה ויקרא עליהם שאר השבתות וכחות עליונות ששה כלים רמוזים לששה ימים השלשה לשפע והשלשה לפעל והשביעי שבת ל??צמו המקבל כמו לך יי' הממלכה בסוד כי יחיד ועני אני והיא שקולה כנגדם בסוד ונפש כי תקריב. לחם הפנים כמו וזאת לפנים בישראל וסוד שתי פנים כמו לפני יי' לזכרון מפה ומפה על זה לא היה מונח במקום נחת כי הם במקום נע תמיד לזכרון. ובשבת מתחדשים רמוז לחדוש שבת של מטה והגביע מקבל מלמעלה ונותן למטה והנרות וכל אלו רמוזים למעלתו של משה בהשיגו שם. וחמשים לולאות במה שלא השיג. ושמונה בגדים של כהן לפי שתחלת מעשיו רומז ליחוד המיוחד בכחות לכח אחד בהיות מחשבתו זכה והדיוט כלול

בהם. ואורים ותומים לפי מאחר שכיון ביחודו מכוין בכחו ומתוך זה בולטות האותיות שהם כחות עליונות ומאירות לו ברצונו ונקראים שם המפורש בעבור מנין האותיות המפותחים שם והם האבות והשבטים והסוד כי הוא ממשיך במחשבתו הייחוד המיוחד ומשפיע כחות של מעלה כי הם העץ והקליפה ומתוך כח המעשה המחשבה הטהורה וזכה בולטות האותיות ומאירות לפניו. ומיד הזכרון על שתי כתפיו שהם זרועות עולם רומזים החסד והתפארת והגבורה. ומשם רועה אבן ישראל רמז האבנים המקבלים מן הכהן עליון. והקרבת הנשיאים בהסכמה שהסכימו לכלל מדתם בימים ע"י הקרבנות. וברכת כהנים תהיה הברכה בהסכמה רוצה לומר כי אין כח החסד להשפיע עד ישלמו המדות זו בזו לאמת ולשלום ואז תהיה הה' משפעת בגבורה כשהם דומים לעליון המשפיע ועליהם נאמר והאמת והשלום אהבו. ונעשו כולם אמת עם השלום לאחד. ואז הברכה באה בגבורה. והזהיר על ענין חלה בלא שיעור וכהן עליון מקבל כי היא הכח המספקת לכל בלא שיעור וכהן עליון מקבל הימנה ומשם הה"א אחרונה לכהן:

סימני סודות הספר

בראשית

אלו הם סימני סודות הספר למען ימצא כל מבקש מבוקשו בקלות ורוחה ולתת עלינו היום ברכה:

פרשת בראשית:

(א) סוד למה התחילה התורה בבי"ת וכי היא פועלת כל הפעולות אב ובן וקבר ושבת ואז עמדה מלדת כי שם היובל הגדול:

ב סוד אל"ף בגימטריא אל רם במספר גדול:

ג סוד פסוק כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וכו'. בסוד בריאה יצירה עשייה:

ד סוד כל אלהים שבמעשה בראשית ולמה לא כתב אלהים ברא בראשית:

ה סוד יראת שמים ומלכות שמים הנזכרים בדברי רבותינו ז"ל בסוד שמים תכין אמונתך בהם:

ו סוד פנים ואחור בסוד וראית את אחורי ופני לא יראו:

ז סוד תוהו ובוהו בסוד מאמרם זכרונם לברכה תוהו קו ירוק המקיף את העולם בוהו אבנים מפולמות:

ח סוד קטרוג ומיעוט הלבנה וסוד מאמרם ז"ל אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד:

ט סוד פסוק ראוך יחילו הרים וכו' בסוד נעוץ סופו בתחילתו:

י סוד כל ההויות שבמעשה בראשית נקראים בשם מים:
יא סוד מאמרם זכרונם לברכה מביט בתורה ובונה עולמות בסוד בחלמיש שלח ידו:
יב סוד פסוק ויהי אור אור שכבר היה בסוד פסוק אז ראה ויספרה וכו' ושם סוד האצילות:
יג סוד אויר קדמון שר"ל אור יו"ד:
יד סוד בראשית נמי מאמר הוא ולמה לא נאמר בו אמירה:
טו סוד יהי אור ויהי אור שהם שני אורים בסוד דר וסוחרת:
טז סוד העולם הבא דמתרגמינן עלמא דאתי שהוא משמש ובא:
יז סוד קדוש היום שהנשים חייבות בו ונקרא קדושא רבא:
יח סוד קדושין בסוד עונתן של ת"ח:
יט וסוד קדוש החדש בסוד פסוק אלכה ואשובה אל אישי הראשון:
כ סוד מלה טו"ב:
כא סוד תפלת מוסף בסוד ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה:
כב סוד למה אמר יום אחד ולא אמר ראשון:
כג סוד פסוק הבונה בשמים מעלותיו:
כד סוד חמש אורות בפרשה ראשונה ובשנייה חמשה ימים:
כה סוד מאמרם זכרונם לברכה המים הראשונים זכרים והתחתונים נקבות בסוד תהום אל תהום וכו':
כו סוד למה לא נאמר כי טוב בשני בסוד לא טוב היות האדם לבדו:
כז סוד כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים:
כח סוד השתלשלות הנשמות בסוד פסוק ממזרח אביא זרעך ודור הולך ודור בא ובסוד פסוק אני כברוש רענן וכו'. ומאמרם זכרונם לברכה ירדן יוצא ממערת פמייס וכו':
כט סוד הטל שהוא יפה לעולם יותר מן הגשם כי יורד עמו כח כל עשב ועשב:
ל סוד פסוק מצמיח חציר לבהמה בסוד פסוק הנה נא בהמות אשר עשיתי וכו':
לא סוד כל הישן יחידי בלילה אוחזתו לילית וסוד דאתברי אסכרה לרבייי:
לב סוד עזא ועזאל שהם מתחברים לרואי קרי בסוד פסוק ותענוגות בני אדם וכו':
לג סוד לכי ומעטי את עצמך בסוד פסוק לרקמות תובל למלך בסוד האתרוג שאינו נאגד עם הלולב וזה שבתה מעט הנאמר ברות המלקטת בשבלים:
לד סוד ראיית המלאכים בשני ענינים הא' בראיית עין ממש ואחד במראה הנבואה:
לה סוד המלאכים שלובשים צורה אף בהיותם משמשים למעלה בסוד מאמרם ז"ל ומתעטפים כסות אש לבנה:

לו סוד מאמרם זכרונם לברכה מיכאל באחת גבריאל בשתים וכו' בסוד מרכבו ארגמן:
לז סוד מאמרם זכרונם לברכה סירס את הזכר וצינן את הנקבה ומלחה לצדיקים וכו':
לח סוד משל המלך והאדריכל ומאמרם ז"ל בנפשותיהם של צדיקים נמלך:
לט סוד כל פונות שאתה פונה וכו' בסוד היחוד:
מ סוד למה נקרא האדם עולם קטן:
מא סוד למה לא נמצא בתורה צלם י-הו"ה או צלם שדי רק צלם אלהים בסוד פסוק נאלמתי דומיה ולשונם בצמא נשתה:
מב סוד כי צלם אלהים נאמר על הרוח הפנימי והגוף נקרא בשר אדם ולא אדם בסוד פסוק אדם אתם ואין אומות העולם קרויין אדם:
מג סוד שם ההויה שעולה מ"ה כמספר אדם והמפרש שבין ויברא את האדם בצלמו ובין וייצר את האדם עפר מן האדמה:
מד סוד מאמרם זכרונם לברכה מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן שאינו מורה על הקדמות ח"ו כדברי הרמב"ם זכרונו לברכה:
מה סוד צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם בסוד יתמו חטאים מן הארץ:
מו סוד מאמרם זכרונם לברכה לכלם נתת בן זוג וכו' בסוד מיעוט הירח:
מז סוד נפש יתירה בשבת:
מח סוד מאמרם זכרונם לברכה אמר ליה הקדוש ברוך הוא לגבריאל מגלך לטושה אמר ליה רבונו של עולם לטושה היא ועומדת ששת ימי בראשית וסוד ממונה היה הדג ששת ימי בראשית לבלוע את יונה:
מט סוד כי ששת ימים דלא יחסר הב' כי באמצעותם עשה הכל ואלו ברא העולם בלי אמצעי לא היה בטל לעולם:
נ סוד למה שני וחמישי הם יום דין ונהגו להתענות בהם:
נא סוד שם ההויה ובינה ותבונה באורך:
נב סוד ואד יעלה מן הארץ כי העולם העליון צריך לשלימות העולם התחתון בסוד פסוק רוכב שמים בעזרך:
נג סוד פסוק נצר מטעי וכו' ופסוק ארזי לבנון אשר נטע בסוד האצילות עד הד' יסודות:
נד סוד אמרם זכרונם לברכה כי עץ החיים מהלך ת"ק שנה:
נה סוד שלש סעודות בשבת בסוד פסוק וקראת לשבת ענג בסוד עדן נהר גן:
נו סוד מאת זהב בסוד פסוק משבצות זהב לבושה:
נז סוד פסוק ונהר יחרב ויבש בסוד פסוק הצדיק אבד ופסוק העניים והאביונים מבקשים מים ואין:

נח סוד שבע מצות בני נח וסוד מלת לאמר בכל התורה:

נט סור מאמרם זכרונם לברכה אין מלאך אחד עושה ב' שליחיות כשהם אחד של דין ואחד של רחמים:

ס סוד למה הקדוש ברוך הוא קורא לכנסת ישראל פעם בתי פעם אחותי פעם אמי:

סא סוד מאמרם זכרונם לברכה אוקירו לנשייכו ואתעתרו בסוד חדשים לקטורת:

סב סוד למה תקנו עישור נכסים לאשה:

סג סוד פסוק וירחמאל נשא אשה ושמה עטרה:

סד סוד פסוק עורי עורי לבשי עזך בסוד שני יחודים מלמעלה למטה ומלמטה למעלה:

סה סוד מאמרם ז"ל כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים:

סו סוד מאמרם זכרונם לברכה ג' שותפין יש בו באדם והתמשכות הזרע מגמת האצילות:

סז סוד למה תקנו בכל יום שלא עשני גוי כי לפעמים מתחלפות הנשמות:

סח סוד העקרות בסוד חלוף הנשמות:

סט סוד שבע ברכות שתקנו לכלה:

ע סוד זה וזאת בסוד צדיק ועטרה:

עא סוד סמאל שמנע הברכה מאדם ויעקב מנעה מעשו בסוד שופריה דיעקב כשופריה דאדם:

עב סוד מאמרם זכרונם לברכה עשרה לבושים לבש הקדוש ברוך הוא כשברא העולם:

עג סוד יין המשומר בענביו בסוד יין נסך:

עד סוד מאמרם זכרונם לברכה כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו:

עה סוד למה תקנו ברכת נישואין על היין והמובחר הוא האדום:

עו סוד והמה כאדם עברו ברית בסוד מאמרם ז"ל אדם הראשון מושך בערלתו היה:

עז סוד הקצוץ:

עח סוד פסוק ויעשו להם חגורות בסוד חגור חרבך על ירך ופסוק מתניכם חגורים:

עט סוד גלות השכינה בסוד פסוק ואפקוד עונה עליה:

פ סוד פסוק כרחל לפני גוזזים נאלמה בסוד דומיה תהלה ורחל מבכה על בניה:

פא סוד האלפא ביתא מכהושעת אלים בסוד גלות השכינה וסוד אני והוא הושענא. בסוד ואני בתוך הגולה והוא אסור בזיקים:

פב סוד ויחרד האיש וילפת בסוד השליך משמים ארץ תפארת ישראל באורך:

פג סוד ובלילה שירה עמי בסוד כינורו של דוד:

פד סוד מאמרם זכרונם לברכה מנין שהקדוש ברוך הוא מתפלל בסוד שבחי ירושלים את ה':

פה סוד חצות לילה אקום להודות לך באורך:

פו סוד טעם היות דוד יודע לנגן וההפך הסר מעלי המון שיריך:

פז סוד פסוק הבי המטפחת בסוד המלבוש ושש שעורים לשש קצוות:

פח סוד מה טעם לביאת משיח בן יוסף קודם משיח בן דוד:

פט סוד למה חטא אדם וחוה נחתם לזרעו אחריו מה שאין כן בשאר בניו:

צ סוד פסוק שור או כשב שאין שור בן יומו קרוי שור אלא עגל בסוד פסוק מה שהיה כבר נקרא שמו:

צא סוד מאמרם זכרונם לברכה שדרתו של אדם נעשה נחש אחר ע' שנה:

צב סוד מאמרם זכרונם לברכה שהקדוש ברוך הוא עשה עשר חופות לאדם הראשון ועתיד לעשותם לצדיקים לעתיד לבוא:

צג סוד השמות פעמים לשון זכר פעמים לשון נקבה כמו כי היום ה' נראה כי הוא בקמץ לשון נקבה כדאיתא בתוספות בריש שבועות כי ממראה יאמר מראות ממראה יאמר מראיה:

צד סוד פילוסופות ארסטיטליס וחביריו שנקראת אחיזת עינים:

צה סוד איך יש גן עדן וגיהנם חמרי באדם כפי הפשט ממש והסבה בהם באורך:

צו סוד עלייה וירידה מהנפשות שאמרו רבותינו ז"ל באורך:

צז סוד מה צורך לתחית המתים:

צח סוד מאמרם ז"ל נבא ולא ידע מה נבא וסוד ברית כרותה לשפתים ואל יפתח אדם פיו לשטן:

צט סוד למה לא נאסרו קין והבל לקחת תאומותיהם בסוד אמרתי עולם חסד יבנה:

ק סוד קרבן קין והבל וסוד ריח ניחוח:

קא סוד מאמרם ז"ל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה במצחו ולמה היה שור:

קב סוד מאמרם ז"ל יורד ומתעה עולה ומסטין:

קג סוד מלת אתה לפי דעת המקובלים באורך:

קד סוד מחלוקת קין והבל בפרשת ציצית במחלוקת משה וקרח:

קה סוד עונשו של חוטא בהסתרת פנים בסוד מאמרם ז"ל אין דבר רע יורד מלמעלה.

קו סוד מחצב הנשמות הטובות והרעות:

קז סוד הנענוע שעושין ישראל בקריאת התורה בסוד נר ה' נשמת אדם:

קח סוד מאמרם זכרונם לברכה שלשה ספרים נפתחים בראש השנה ויום הכפורים:

קט סוד שבעים שנה שהניח אדם לדוד בסוד בלותי בשמן רענן:

קי סודות גדולות על עניין חנוך בן ירד:

קיא סוד אצילות קסמי בלעם הרשע:
קיב סוד מאמרם זכרונם לברכה אין הגשמים נעצרים אלא בשביל שנתחייבו שונאיהם של ישראל כליה בסוד פסוק ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו:
קיג סוד למה נאסר אבר מן החי לבני נח ולא לאדם הראשון:
קיד סוד ששים גבורים סביב לה ולמה ששים:
קטו סוד המלות זרות הנזכרים בלחשים אע"פ שאין להם פירוש:
קטז סוד באיזה מקום תליא כל ימינא ושמאלא נהורא וחשוכא רחמי ודינא:
קיז סוד מאמרם זכרונם לברכה במס' אהלות שמנו שם רמ"ח אברים וששה מהם בלב:
קיח סוד אותיות שם יה"ו שאינם משמשות כי אם באותיות ל"ב:
קיט סוד למה מברכין המדה עשירית יותר משאר המדות:
קכ סוד האתרוג שאינו נאגד עם הלולב ושמיני עצרת רגל בפני עצמו:

נח

א ההשחתה בסוד הרבה פסוקים:
ב סוד כשהמשחית אינו רואה פני האדם אינו יכול להזיק:
ג סוד התיבה בסוד היובל הגדול:
ד סוד מאמרם ז"ל אין ברכה שרויה אלא על דבר הסמוי מן העין:
ה סוד הקרבן שבתחלת עלויו מתעלה למדת הדין בסוד פסוק יעלו על רצון מזבחי:
ו סוד גלגול האוכל אבר מן החי:
ז סוד מראות הקשת וב' סברות למה אסור להסתכל בו:
ח סוד כרם נח בב' מיני יין המשומר בענביו ויין נסך:
ט סוד ד' נכנסו בפרדס בסוד וירד אברם מצרים ויעל אברם ממצרים:
י סוד חטא דור הפלגה:
יא סוד פסוק ויהי בנסעם מקדם ודבקו במערב:
יב סוד למה לא נזכר שם ההוי"ה במבול ונזכר בפלגה ובסדום בסוד ה' למבול ישב:
יג סוד אחר בזה:
יד סוד הפלגה בשבעים שרים לשבעים אומות:
טו סוד האבות הן הן המרכבה בסוד אצילות נפשותיהן:
טז סוד למה לאברהם וליצחק לא היה להם כח שלמות בזרעם:
יז סוד מדת אמת שנתנה ליעקב אש מים תפארת:
יח סוד דוד שזכה במדתו אחרי מותו ולמה זכה לעשות תהלים וסוד למנצח:
יט סוד מספר בני יעקב ושבעים נפש:

לך לך

א סוד ששה מעלות הטומאה ובשביעי אין שם טומאה:

ב סוד מאמרם ז"ל כל מה שאירע לאבות סימן לבנים:

ג סוד אל בכל מקום:

ד סוד הליכת אברם מצרים והלקח שרה הכל רמז לגלות מצרים:

ה סוד אמרי נא אחותי את אחות לנו קטנה בסוד איחוי אלכסנדרי:

ו סוד ואברהם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב בסוד ובלא מחיר יין וחלב:

ז סוד פסוק עין משפט שתרגם אונקלוס פילוג דינא בסוד פסוק חצות לילה אקום וגו':

ח סוד מאמרם ז"ל נגידסיאל שרו של גיהנם שעומד להטריד תפלתן של צדיקים:

ט סוד למה הה"א היא סימן לנקבה והוא"ו לזכר:

י סוד מלת שם שדי בסוד פסוק ושדים אין לה ובסוד כשוד משדי יבא:

יא סוד למה מברכין המילה על היין ולמה שם שדי תמיד בתולדות ולמה לא נאמר ביצחק:

יב סוד מאמרם ז"ל מל ולא פרע כאלו לא מל בסוד סביב רשעים יתהלכון:

יג סוד שמונה ימי המילה:

יד סוד וי"ו דגחון חצי התורה חציה לזרוע ימין וחציה לזרוע שמאל:

טו סוד מצות התורה שעולים למנין כתר:

טז סוד הכרת בגוף ובנפש באורך:

וירא

א סוד ראיית מלאך שאינה נבואה:

ב סוד המלאכים שאינם נראין אלא לשלוחיהם בסוד שרי בהן שאינה נראית כי אם לנערים והמתים שנראים לחולים ולא לזולתם:

ג סוד חלוק דרבנן בסוד ומעיל קטן תעשה לו אמו:

ד סוד השמים שמתלבשין במלבוש העננים טרם שישפיעו לארץ:

ה סוד עניין ההסתלקות:

ו סוד התר ההשתחואה למלאכים בהיותם בפרצוף אדם:

ז סוד אמרנו המלך המשפט:

ח סוד לפני שחת ה' כי משחיתים אנחנו כי יש מקטרגין זה למעלה מזה:

ט סוד ההפוך באורך:

י סוד המברך מתברך ושאינו מברך אינו מתברך בסוד הצדקה:

יא סוד למה היתה אשת לוט נציב מלח בסור הסגר המצורע כענין נשוכי כלב שוטה:

יב סוד תקון התפילות מהאבות כל אחד בזמן הראוי לו:
יג סוד מאמרם זכרונם לברכה כל שלא אמר אמת ויציב שחרית אמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו:
יד סוד כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלשה פעמים וסוד כל ההללויות וסוד מלת אז באורך:
טו סוד פסוק באתי לגני אחותי כלה בסוד התפלות:
טז סוד למה צריך להוציא דברי התפילות בפה כי מתהוים הדברים באויר בסוד פסוק וכל העם רואים את הקלות:
יז סוד למה לא תיקנו לומר בתפלת יוצר כתר יתנו לך רק בתפלת מוסף:
יח סוד שלשה שלומות שצריך ליתן בסוף התפלה וסוד שלשה פסיעות:
יט סוד פסוק והוא רחום באורך:
כ סוד צדקת הצדיק שתועיל לזרעו אף אם אינם. צדיקים ובלבד שלא יהו רשעים גמורים:
כא סוד השבועה שאינה חלה ע"ד מצוה כמו הנדר ולמה לא נמצא מלת שבועה כ"א מהנעעל:
כב סוד כשנגזרה מיתה על האדם ונמצא לו מליץ אין תקנה לדבר עד יותן למלאך המות כפרו בסוד פסוק פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר:
כג סוד מאמרם ז"ל שלשה משמרות הוי הלילה וסוד החמור בסוד לא תחרוש בשור ובחמור:
כד סוד אהבה ויראה פנימית וחיצונית:
כה סוד העקדה שהיה ביום הכפורים ולכן נקבע ליום סליחה:
כו סוד פסוק מי יעלה בהר ה' ופסוק אל בית אלהי יעקב:

חיי שרה

א סוד בתו של אברהם אבינו אם היא בימין או בשמאל:
ב סוד למה מקבלים התענית בתפילת המנחה בסוד מאמרם ז"ל ייסר בצלו:
ג סוד זיווג ראשון ושני חדשים גם ישנים:
ד סוד מאמרם זכרונם לברכה שמא יקדמנו אחר ברחמים בסוד וחטפתם בכרמים:

תולדות

א סוד ארבעים שנה ליצחק וארבעים שנה לעשו בסוד ארבעים יום לתורה וארבעים יום למרגלים:
ב סוד מאמרם דכרונם לברכה בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא:
ג סוד ממעמקים קראתיך ה' בסוד היושבי בשמים:

ד סוד מקול מחצצים בין משאבים וגו' וסוד פסוק חדלו פרזון עד שקמתי דבורה בסוד הפריעה:
ה סוד מאמרם זכרונם לברכה מאי מרווח יצר הרע בסוד פסוק כי ציד בפיו:
ו סוד מאה שערים ומאת אדנים ומאה ברכות:

ויצא

א סוד מאמרם זכרונם לברכה שקפל הקב"ה ארץ ישראל ונתנה תחת יעקב אבינו עליו השלום:
ב סוד מאמרם ז"ל שבית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה:
ג סוד שמות בית המקדש בית אל ובית אלהים ובית ה' בסוד אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ:
ד סוד אמת ושלום אחד לפי דעתו:
ה סוד המעשרות ולמה מעשרים בסוד הרוצה להתעשר יצפין וסוד חדשים לקטורת:
ו סוד יעקב הנקרא ישראל סבא:
ז סוד למה נקראת העטרה מלאך לפעמים:
ח סוד הראיה שהיא ממדת הדין והשמיעה ממדת רחמים בסוד מאמרם זכרונם לברכה כל מקום שנתנו חכמים עיניהם מיתה או עוני ומאמרם חירשו נותן לו דמי כולו:
ט סוד מי שאין לו בנים חשוב כמת בסוד פסוק ואם אין מתה אנכי:
י סוד מאמרם ז"ל לא מן הכל אדם זוכה ללמוד:
יא סוד לידת דינה אחרי זבולון ושמות זבולון ודינה:
יב סוד גווני מחשוף מקלות יעקב:

וישלח

א סוד מה שהיה קשה לרב המחבר על מאמרם ז"ל שהמלאכים שפגע היו נפשותיהן של אברהם ויצחק כי יצחק היה אז חי:
ב סוד חן בכל מקום לשכינה בסוד ואתחנן אל ה':
ג סוד ארבע מאות בתי דינין במצחא בסוד פסוק וארבע מאות איש עמו:
ד סוד למה אמר והכהו לשון זכר והמחנה השנית לפליטה בלשון נקבה:
ה סוד שם י"ה:
ו סוד דורון יעקב בסוד שעיר ראש חדש:
ז סוד כל ספירה המתפללת לשל מעלה הימנו בסוד פסוק הירבה אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות:
ח סוד רמ"ח ושס"ה במרכבה העליונה וסוד גיד הנשה:

ט סוד משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו בסוד ונתת מהודך עליו וגם נצח ישראל לא ישקר:

י סוד למה שנה השם לאברהם וליעקב ולא ליצחק:

יא סוד מאמרם זכרונם לברכה אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים:

יב סוד מאמרם ז"ל מלמד שהיה הקדוש ברוך הוא בונה עולמות ומחריבן בסוד אלה המלכים:

יג סוד טעם איסור שתי אחיות בסוד שתי בנות:

וישב

א סוד מותא תניינא בסוד הגלגול:

ב סוד שמות השבטים בסוד שמות עשרה הרוגי מלכות:

ג סוד למה אינו מעניש הקדוש ברוך הוא בעניין אחר רק בדרך גלגול:

ד סוד אם יתגלגל קודם י"ב חדש בסוד לא תלין:

ה סוד פסוק אם ישים אליו לבו ופסוק פרא למוד מדבר:

ו סוד ספר איוב שנבנה בסוד צדיק ורע לו רשע וטוב לו:

ז סוד מאמרם זכרונם לברכה אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף:

ח סוד מחלוקת נשמת המשיח אם היא חדשה אם לאו:

ט סוד מחלוקת אם יש עתה חדשות ואם לאו ואומר כי גם עתה מי שמכירם:

י סוד פסוק הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש בסוד שלשה ערלות ושלשה שנים:

יא סוד מאמרם זכרונם לברכה שהקדוש ברוך הוא כביכול בוכה על ת"ח שאין לו פת בסלו:

יב סוד מזמור שיר ליום השבת שאין בו זכר לשבת רק הפירוש על דרך הסוד:

יג סוד שכר ועונש פריה ורביה בסוד אשרי הגבר אשר מלא וגו':

יד סוד מי שהיה לו בנים ומתו בסוד כה אמר ה' לסריסים וגו':

טו סוד מאמרם זכרונם לברכה קשה רמה בבשר המת בסוד אך בשרו עליו יכאב:

טז סוד נעמי ורות וערפה בסוד חלקי הנפש ולזה מנו רבותינו ז"ל אדם דוד משיח עם שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם:

יז סוד פסוק ושבח אני את המתים שכבר מתו בסוד לא תקום פעמים צרה:

יח סוד כי מדת הגלגול בישראל ולא באומות העולם בסוד וזאת התעודה בישראל:

יט סוד סמיכות לא תחסום שור בדישו לפסוק כי ישבו אחים יחדיו:

כ סוד ער ואונן שנבנו בפרץ וזרח:

כא סוד למה מצות יבום בבכור יותר מהאב ומשאר קרוביו:

כב סוד היתר אשת אח ביבום:
כג סוד אם המדה נוהגת בנשים כבאנשים:
כד סוד החליצה מובן מסוד היבום:
כה סוד מאמרם ז"ל על מלכת שבא שעשה לה מנעל בסוד פסוק לא היה דבר נעלם מן המלך:
כו סוד פרץ וזרח בסוד דיו פרצופין:

מקץ

א סוד מצרים מצר ים שהיא שנייה לארץ ישראל בסוד וירכב אותו במרכבת המשנה:
ב סוד יוסף בסוד תפלת מוסף:

ויגש

א סוד תרגום אנקלוס אנכי ארד אנא אחות בסוד גלות השכינה:

ויחי

א סוד האשה שיש לה שתי אנשים שחוזרת לבעלה הראשון:
ב סוד משה שנקבר חוצה לארץ יוסף נקבר בארץ עצמותיו ולא גופו יעקב גופו:
ג סוד אפרים שהוצרך לימין בסוד שכינה במערב:
ד סוד יעקב שאמר האלהים הרועה אותי ודוד אמר ה' רועי:
ה סוד בך יברך ולא אמר יבורך או יתברך:
ו סוד גודל עונש המטריח את קונו לפעול בשם בסוד ויהי למס עובד:
ז סוד דוגמת יהודה לשבת:
ח סוד למה הוצרך להתערב מזרע האומות במלכות בית דוד:
ט סוד אזהרת הרב המחבר באורך שלא תחשוב ח"ו בראותך דברים המורים גשמות שיהיה בשם יתברך מדות מוגשמות ומוגבלות:
י סוד מאמרם ז"ל משמת רבי בטלה כהונה:
יא סוד נפילת אפים אחר התפילה:
יב סוד מאמרם ז"ל הרהורי עבירה קשה מעבירה:
יג סוד מאמרם ז"ל אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה:
יד סוד מיתת הנשיקה בסוד מעיין המים שאינה עולה רק עד מקום המקור:
טו סוד שלא ישאיר כלום מאיבריו חוץ מהמטה בשעת מיתה בסוד ויאסף אל עמיו:
טז סוד למה האבלות שבעת ימים:

שמות

א סוד שמיעה ראייה זכירה ידיעה:

ב סוד פסוק ה' פעלך בקרב שנים חייהו באורך:
ג סוד המדרש שהמדבר היה בורח מלפני משה ונעשה ישוב:
ד סוד מאמרם ז"ל רבו של אדם רבו של אברהם וכו':
ה) סוד למה הכפל בשמות משה ויעקב וזולתם:
ו סוד וי"ו ואלהי יעקב ווי"ו והנורא:
ז סוד פסוק רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה וגו':
ח סוד שם י"ה שלפעמים הוא סוף אהי"ה ולפעמים ראשית שם ההויה:
ט סוד שם ההויה עם המלוי:
י סוד מלת כה:
יא סוד ספר תורה בהיותו בלתי נקודות שאין לו גבול:
יב סוד קידה והשתחואה:

וארא

א סוד דיבור ואמירה בסוד אני ה':
ב סוד כי לשאר הנביאים לא אמר וידבר ה' ויאמר ה' אלא ויהי דבר ה':
ג סוד אספקלריאה המאירה ושאינה מאירה:
ד סוד מה שאנו אומרים על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור בסוד כי באחת ידבר אל:
ה סוד הנבואה במתחלקת לשלשה חלקים:

בא

א סוד מאמרם ז"ל מלאך המות בא לעיר כלבים צועקים:
ב סוד מי שלא הזכיר ראש חדש ערבית שאין מחזירין אותו:
ג סוד שעיר של ראש חדש בסוד מאמרי ז"ל כדי ליתן לתוך פיו של שטן:
ד סוד משל השעיר על איוב בסוד פסוק שליו היתי ויפרפרני:
ה סוד המולד ואיקרי נער:
ו סוד קרבן פסח למה היה זכר תמים והדם ומצה וחמץ:
ז סוד פסוק לא יאמרו עוד ארון ברית ה' וגומר:
ח סוד הסבת שמאל:
ט סוד מאמרם ז"ל שהקדוש ברוך הוא טובל באש:
י סוד מיתת הבכורות לפי שיש להם כח האם יותר וקין יוכיח:
יא סוד למה נקראין הגרים גרי צדק:
יב סוד למה אכילת פסח תלוי במילה:
יג סוד התפילין באורך בנתינתן מהר סיני:

יד סוד למה נקראת הפ' תפלה בסוד היאכל תפל:
טו סוד שי"ן של תפילין:
טז סוד שלא להרחיק היו"ד שברצועת היד מן בית תפלה של יד:
יז סוד שערות העגל שבתפלה של ראש:
יח סוד שאין השד שולט בבריה פחותה מכשעורה:

בשלח

א סוד מאמרם ז"ל שאין אומה נופלת אלא א"כ נופל שרה תחלה בסוד ותפל ארצה מן הצבא:
א סוד שם ע"ב ומ"ב שהם כחות אלהיות ועצם אמת:
ג סוד יד ה' ואצבע ה':
ד סוד עוז וזה וזאת:
ה סוד מלת איש:
ו סוד למה נקרא אילן:
ז סוד הים שקבל ישראל כאם שמקבלת בניה:
ח סוד מאמרם ז"ל קלל את האשה הכל רציון אחריה וכו' שאין דין בלא רחמים:
ט סוד כל האצילות בפסוק וברוח אפך:
י סוד תרגום אונקלוס לעלם ולעלמי עלמייא שהם ה' עולמות:
יא סוד השטן ויצר הרע ולמה הוא בשמאל:
יב סוד פסוק זאת קומתך דמתה לתמר:
יג סוד הברכות נגלה ונסתר באורך:
יד סוד מלך מלכי המלכים:
טו סוד מאמרם ז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך:
טז סוד מאמרם ז"ל כל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כחו:
יז סוד מלת אמן ומספרו באורך:
יח סוד מאמרם ז"ל על לחם אבירים לחם שנבלע באיברים:
יט סוד למה היו מוצאים טעם במן בכל מה שירצו:
כ סוד למה סמך נתינת הבשר בערב והלחם בבוקר:
כא סוד תרגום אונקלוס בהרבה מקומות מימרא דה':
כב סוד המן שעתיד לחזור לישראל:
כג סוד שכל המדות נקראות שבת בסוד מי שבא בדרך ולא נזכר מתי הוא שבת שמונה ששה ימים ושובת בשביעי:

כד סוד מלת יש ואין:
כה סוד כסא לפעמים לדין ולפעמים לרחמים:
כו סוד שם ההויה שעולה ח"י ה':

יתרו

א סוד למה נקראו ישראל סגולה:
ב סוד עשרה דברות לי' ספירות:
ג סוד תורה שבכתב ותורה שבעל פה ולמה אנו מברכין שנתן לנו תורת אמת:
ד סוד שיתא סדרי וסדר נשים שיש בה שבע מסכתות וע"א פרקים:
ה סוד המשא ומתן שבתלמוד ולמה לא פסקו רבינא ורב אשי:
ו סוד שחייב אדם להתעסק בתורה שבכתב ביום ובתורה שבעל פה בלילה:
ז סוד מאמרם ז"ל האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתח ליה:
ח סוד מאמרם ז"ל מי שאינו לומד מלילי ט"ו באב ואילך תקבריה אימיה:
ט סוד שצריך להעמיד מתורגמן בסוד פסוק והוא יהיה לך לפה:
י סוד מאמרם ז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום:
יא סוד מאמרם ז"ל אלו ואלו דברי אלהים חיים:
יב סוד פסוק ה' מלך ה' מלך וכו' שהוא כמנין כתר:
יג סוד אות טי"ת שהיא בדברות שנייות ולא בראשונות:
יד סוד שבת שהוא זכר ונקבה שומר שבת מחללו מחלליה מות יומת בסוד זכור ושמור:
טו סוד אתי עשה ודחי לא תעשה ולאו הבא מכלל עשה ומצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות:
טז סוד שהקדים האב לכבוד והאם למורא:
יז סוד למה נקרא הרוצח שופך דמים ולא שופך דם:
יח סוד איסור גילוי שער הנשים באורך:
יט סוד היות בדברות שלשה מצות עשה ושבעה לא תעשה כנגד הספירות:
כ סוד הקולות שבמזמור הבו לה' בני אלים:
כא סוד מאמרם ז"ל אם אתה תבא אל ביתי אני אבא אל ביתיך:
כב סוד הפרש המתים חוצה לארץ והמתים בארץ:
כג סוד למה המזבח לא היה מאבני גזית ולשכת הסנהירין היתה נקראת לשכת הגזית:

משפטים

א סוד השבעיות באורך:
ב סוד רציעת העבד ויציאת האמה בסימנין:

ג סוד ארבע מיתות בית דין:
ד סוד צורת האדם העליון בסוד פסוק כאשר יתן מום באדם:
ה סוד היות הכשופים בנשים יותר מבאנשים:
ו סוד מאמרם ז"ל העובר בין שתי נשים וכו' והלחש זיל זיל דומי דומי וגו':
ז סוד מאמרם ז"ל כל קמיעא בשמא דאמא וכל קטרי בשמאלא וכל המתעסקים בהם פגומים:
ח סוד מאמרם ז"ל מזלא דהאי גברא מקבל כתבא:
ט סוד מחלוקתם ז"ל אם יש לברך שלא עשני בהמה:
י סוד פגימת הסכין בשחיטה בסוד אל תתן לחיית נפש תורך:
יא סוד איסור בשר בחלב:
יב סוד מלת אנכי:
יג סוד הנהנין מזיו השכינה בסוד באור פני מלך חיים:
יד סוד מאמרם ז"ל לא ירדה שכינה למטה מעשרה ולא עלה משה למעלה מעשרה:

תרומה

א סוד מאמרם ז"ל כל הארצות מתמציתה של ארץ ישראל שותות:
ב סוד תכלת וארגמן בסוד ודלת ראשך כארגמן ומרכבו ארגמן:
ג סוד רי"ו טפחים ורי"ו תנועות שבשם:
ד סוד הכרובים עם שני פירושים:
ה סוד אלפי שנאן בסוד ארבעה פנים:
ו סוד מאמרם ז"ל שאין הברכה שורה על דבר ריקם בסוד פסוק הגידי לי מה יש לך בבית:
ז סוד עצם שבשדרה הנקרא תרווד שמשם תתחיל התחייה שלא נברא יש מאין אחר ששת ימי בראשית:
ח סוד שהיו דורות מישראל שלא כבה נר מערבי והיה סימן יפה:
ט סוד המנורה באורך:
י סוד ראשו כתם פז בגימטריא שם א"ד ושם אהיה בגימטריא לבנה:
יא סוד מאמרם ז"ל וכי יש משפט לעצים אלא קרש שזכה להנתן בצפון וכו':
יב סוד נתינת המנורה בדרום כדי שלא יהיה צל צפוני במקדש בסוד פסוק כי אצוק מים על צמא:
יג סוד פסוק טוב ארוחת ירק ואהבת שם:
יד סוד הקפת המזבח באורך:
טו סוד השקאת הצינורות דוגמת וורידי האדם:

טז סוד שמות מזרח מערב צפון ודרום:

תצוה

א סוד מאמרם ז"ל כשר בכהנים פסול בלוים כשר בלוים פסול בכהנים:

ב סוד איך יצא אהרן שהיה איש החסד מהלוים שהם מדת הדין:

ג סוד מלת תפארת בסוד ותשלח פארותיו:

ד סוד שמונה בגדים לכהן גדול:

ה סוד שנים עשר טורי החשן בסוד שנים עשר צירופין משם ההויה:

ו סוד האורים והתומים ודרך שימוש הכהן בם:

ז סוד הקצוץ בסוד מפני הרעה נאסף הצדיק:

ח סוד איך עונש המצות ושכרן הוא דבר טבעי:

ט סוד מאמרם ז"ל היה לך לעוזרני וסוד ישמעאל בני ברכני ואל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך:

י סוד מאמרם ז"ל אבר מחזיק אבר:

יא סוד צורת התורה בצורת האדם בסוד ישראל אשר בך אתפאר:

יב סוד הכהן שהיה משוח בשמן שהוא נאחז באש ובשעת העבודה היה טובל במים:

יג סוד הכהן שהיה נמנע מלשחוט כמאמרם ז"ל מקבלה ואילך מצות כהונה:

יד סוד האימורים הקרבים על המזבח הם הכלים המתאוים התשמיש:

טו סוד המזבח המזבחה וסוד החשמל החשמלה:

טז סוד מאמרם ז"ל אשה לשום אשים:

יז סוד מספר חמשים שנה ללוים:

יח סוד כל הקרב מהתבואה שהוא למדת הדין:

יט סוד למה הקטורת היה עוצר המגפה:

כ סוד המזבחות שכל אחד מהם יש לו שלשה שמות:

כי תשא

א סוד המגלה סתרי תורה בסוד פסוק הולך רכיל:

ב סוד למה ברכת על נטילת ידים קודמת לכל הברכות:

ג סוד האצילות מי חכם ויבן:

ד סוד מאמרם זכרונם לברכה גוי ששבת חייב מיתה בסוד ביני ובין בני ישראל:

ה סוד מלת אלה באורך:

ו סוד כוונת עגלי ירבעם:

ז סוד מאמרם זכרונם לברכה בפסוק צדיק מושל ביראת אלהים אמר הקב"ה אני מושל בכל ומי מושל בי צדיק:
ח סוד הפרש שבין תפלה ותחנה:
ט סוד כוונת העגל באורך:
י סוד מחני נא מספרך בפסוק ועל ספרך כלם יכתבו:
יא סוד מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק חלל ממלכה ושריה:
יב סוד העדי שהיה לישראל במדבר שהיה השם חקוק על הזין ועתיד לחדור שנאמר כי כלם כעדי תלבשי לכן ידע עמי שמי:
יג סוד שאין השליחות נמסר לשליח עד שעת מעשה:
יד סוד מאמרם זכרונם לברכה בהרבה מקומות פלוני אין לו חלק לעולם הבא:
טו סוד מויעבור עד ונקה בגימטריא ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינם חוזרות ריקם:
טז סוד ה' בוקר תשמע קולי כי לא יחסר אות בי"ת:
יז סוד השלש עשרה מדות באורך ודעות שונות:
יח סוד המדות הפועלות דבר והפכו יחד בסוד מחצתי ואני ארפא במה שאני מוחץ אני מרפא:
יט סוד ארך אפים בשני פירושים:
כ סוד העובר על מצות ראיה בסוד הגלגול:

ויקהל

א סוד הה"א מן יביאיה בסוד ה"א ראשית תבואתה:

פקודי

א סוד שלא היה בא משה אפילו אל הפתח שהענן היה בו אם לא בקריאה:

ויקרא

א סוד אברהם שהיה עומד פתח האהל:
ב סוד הסמיכה קודם השחיטה בסוד ארבע מיתות:
ג סוד השלשה תנופות שאמרו רבותינו ז"ל:
ד סוד מאמרם ז"ל כשר בתורים פסול בבני יונה וכו':
ה סוד מה טעם הצפרנים מפילים את האשה:
ו סוד הקרבן בסוד הארבעה פנים באורך:
ז סוד מאמרם ז"ל אסור לאדם לעשות חפציו קודם התפלה ואסור שיטעום כלום:
ח סוד המלך למה נכרת ברית עמו:

ט סוד למה לא היו מקריבים המוח והלב והריאה עם האימורים:
י סוד החלב והדם שמותר לגבוה ואסור להדיוט השאור והדבש מותר להדיוט ואסור לגבוה היין והמים מותרים לזה ולזה:

צו

א סוד המחשבה דבסטר שמאלה הנקראת מחשבה רעה:
ב סוד בהמות בהררי אלף באורך:
ג סוד תרומת הדשן הקודמת לכל העבודות:
ד סוד היתר כלאים בבגדי כהן כטעם היתרו בציצית:
ה סוד ביום זבחכם יאכל בסוד מאמרם ז"ל אין יום טוב מכין לחבירו:
ו סוד היתר חלב חיה ואיסור חלב בהמה:
ז סוד שוק הימין לכהן:

שמיני

א סוד למה כנו השכינה בלשון נקבה:
ב סוד ההפוך:
ג סוד למה תלו הקטורת בהדלקת הנרות בסוד שמן וקטורת ישמח לב:
ד סוד שצריך ליחד השכינה מן האבות בתחלה:
ה סוד מאמרם זכרונם לברכה אש אוכלת אש בסוד מאמרם הושיט אצבעו ביניהן ושרפן:
ו סוד למאכלות אסורות לדכות החומר כמו הנר שהיא בעששית דקה תאיר יותר מן העומדת בעכורה:
ז סוד שאין לך דבר למעלה שלא ימצא דוגמתו למטה בסוד מאמרם זכרונם לברכה מהו דרמיז:
ח סוד מאמרם ז"ל למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לישראל:
ט סוד למה מברכין שהכל על המים בסוד עולם חסד יבנה:
י סוד הטומאה הבאה מן האש והטהרה מן המים ולכן אין שם טומאה:

תזריע

א סוד איסור לקוץ סימני הטומאה:
ב סוד וטמא טמא יקרא בסוד ויתגודדו כמשפטם:

מצורע

א סוד עופות המצורע בסוד העזאזל:
ב סוד טומאת שכבת זרע בסוד שוחטי הילדים:

ג סוד פסלות מים שאובים למקוה:

אחרי מות

א סוד כל הדברים הנרמזים במלת זאת:

ב סוד ותהי לרצון תמיד ויהיו לרצון:

ג סוד המלאכים שנענשים כשמקבלים עבודה בסודי פקוד השם על צבא המרום:

ד סוד העזאזל בסוד אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני באורך:

ה סוד כפורים לשון רבים:

ו סוד התענית בסוד הקרבן:

ז סוד ההקטרה הנעשית לשדים:

ח סוד מהות השדים משתי יסודות:

ט סוד מאמרם זכרונם לברכה הני מאני דרבנן דבלו באשה המשתוקקת לבעלה:

י סוד מלת ניגרומאנציא"ה:

יא סוד כסוי הדם בסוד ועולתה קפצה פיה ולא תכסה עוד על הרוגיה:

יב סוד פלוני מזומן לחיי העולם הבא שאינן יודעין בפירוש עד יום הדין:

יג סוד כל אחד מן העריות באיזה מקום פוגם למעלה:

יד סוד היושב בארץ והיושב בחוצה לארץ בסוד כי מלפני ה' הוא בורח:

קדושים

א סוד שבתותי ולא אמר שבתי. ומאמרם ז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות:

ב סוד כי יש כח בחושים לפעול לטוב ולהפך בסוד אל תפנו אל האלילים:

ג סוד ההפרש שיש לקלל החרש מזולתו:

ד סוד מלת שעטנז והגוים קורין לו שטא"נס:

ה סוד מאמרם זכרונם לברכה שהטל יפה לעולם ולמה יבשים הרבה אלנות ועשבים קודם זה לזה:

ו סוד מאמרם זכרונם לברכה כל מאן דקפיד קפדין בהדיה:

ז סוד לא יקרחה קרחה בכהנים והעבירו תער בלוים:

ח סוד ויתגודדו כמשפטם ולא אמר כמנהגם:

ט סוד מפני שיבה תקום שיזהר לעשות המצות קודם יבאו ימי השיבה:

י סוד מאמרם ז"ל כל הנהנה בעולם הזה בלא ברכה בסוד תנו לה מפרי ידיה:

יא סוד הגלגולים לפי העריות:

אמור

א סוד קריאת ספר תורה שבעה בשבת חמשה ביום טוב ששה ביום הכפורים:

ב סוד צער בעלי חיים:
ג סוד מאמרם זכרונם לברכה אל תהי מצות העומר קלה בעיניך:
ד סוד מאמרם ז"ל בנסוך המים קול שני רעים אני שומע:
ה סוד הקרבן שאינו בא מן השאור המשנה הטבע ולא מן הדברים המתוקים לגמרי רק מן הדברים המזוגים:
ו סוד מאמרם ז"ל שופר של מקדש פיו מצופה זהב ושל תעניות כסף:
ז סוד מאמר מויכוח מדת רחמים ומדת הדין ביום הכפורים:
ח סוד עשרת ימי תשובה שאינם לבינונים לבד רק לנגזרים למיתה:
ט סוד כשהקדוש ברוך הוא קובע זמן למצוה שיש באותו זמן דבר הראוי לאותה מצוה וכן ההפך:
י סוד הלבנה למה מתכסית בראש השנה בסוד בכסה ליום חגינו:
יא סוד מאמרם ז"ל שני גדיי עזים טובים טובים לך וטובים לבניך:
יב סוד מלכיות זכרונות שופרות:
יג סוד מזל מאזנים המושל בחדש תשרי:
יד סוד הפרש הכרת מהאבדון:
טו סוד הכרת שהוא בטחון לקיום הנפש:
טז סוד הכשר סוכה בשלשה דפנות וז' טפחים:
יז סוד עצרת של פסח שהוא לה' ועצרת של סוכות הוא שלנו:
יח סוד נסוך המים בחג יותר מבשאר מועדים:
יט סוד וחגותם אותו מלשון חוג הארץ ובמחוגה יתארהו:
כ סוד לולב ומיניו ומספר הנענועים וסודם:
כא סוד חלוק הקרבנות בסוד ההקפות וסוד ענין יריחו:

בהר

א סוד מאמרם ז"ל מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכלו שבת וגומר:
ב סוד למה לא נאמר בשבת ויהי ערב ויהי בקר כמו בשאר הימים:
ג סוד הנשמות חדשות וישנות באורך:
ד סוד בתי ערי חומה שימים תהיה גאולתו ושאין להם חומה יצאו ביובל:

בחוקתי

א סוד הברכות והקללות שהם טבעיות:
ב סוד מאמרם ז"ל שמהם מתפרנס הלב והלב מפרנסן:

ג סוד מאמרם ז"ל בעתם אלו לילי שבתות:
ד מוד ז"ל ראויה היתה בת שבע לדוד מששת ימי בראשית וגו':
ה סוד שבעה אלפא ביתות באיכה:
ו סוד ויקנא ה' לארצו בסוד למעני למעני אעשה:
ז סוד יפה על פסוק נפלה ולא תוסיף קום:

במדבר

א סוד הדגלים והמחנות באורך:
ב סוד הקצוות בסוד הנותן מטתו בין צפון לדרום:
ג סוד ששים גבורים ועשרה כנגד הקו הם שבעים שרים לשבעים אומות:
ד סוד מספר ישראל במספר אותיות עשרת הדברות וחמשה חומשי תורה:
ה סוד הלוים שנפסלים בשנים באהל מועד שבמדבר אבל בשילה ובבית עולמים אינן נפסלין אלא בקול:

נשא

א סוד וחבר הקני נפרד מקין:
ב סוד פסוק שמוני נוטרה את הכרמים בסוד אם חטאת מה תפעל בו:
ג סוד שצריך יסורין אצל הוידוי:
ד סוד טומאת הרואה קרי:
ה סוד והראני אותו ואת נוהו:
ו סוד מאמרם ז"ל גלות מכפרת עון דוגמת כרת הנפש:
ז סוד גדול על מאמרם ז"ל בשעה שבאו יסורין על איוב אלו כבש כחו ולא קרא תגר אחר מדת הדין וכו':
ח סוד המדה הנקראת מ"י:
ט סוד למה נקראת תשובה:
י סוד הכהן שהיה איש החסד והיה בודק האשה כדי לשים שלום:
יא סוד עונש המזכה עצמו במה שאין בו ושאין החרם חל רק בהסכמת הנענש ובמעמדו:
יב סוד למה אין פוסקין יינות באשה:
יג סוד מלת כה בסוד וחסידיך יברכוכה כי בכה ארוץ גדוד:
יד סוד ברכת כהנים באורך עם סוד השמות:
טו סוד המשכות הקבלה מאליהו ז"ל עד הרמב"ן ז"ל:

בהעלותך

א סוד מאמרם ז"ל בכינור של מקדש שבע נימין ושל ימות המשיח שמנה ושל עולם הבא עשרה:

ב סוד שהעולם הבא יהיו בו הנשמות בגויתן והיא הנקראת תחיית המתים:

ג סוד גידול פרע מהנזיר וטהרת הקמח:

ד סוד מספר שבעים בסנהדרין ע"א וע"ב וע"ג:

ה סוד למה נאמר בי בו בנביאים ולא אמר לי לו:

ו סוד הפרש בין הבטה וראיה:

שלח

א סוד שיש לומר מכניסי רחמים:

ב סוד ראיית הצל בליל הושענא רבא בסוד סר צלם:

ג סוד מאמרם ז"ל מבלתי יכולת ה' מבלתי יכול מבעי ליה ושאין הדבר רק על דרך הסוד:

ד סוד יו"ד גדולה מיגדל נא כח ויו"ד קטנה מצור ילדך תשי:

ה סוד למה לא הזכיר שני שמות במרגלים כמו בויעבור ולא הזכיר רחום וחנון:

ו סוד מאמרם ז"ל החייתני בדבריך:

ז סוד הכרת שהוא בגוף או בנפש כי אנו רואים משומדים שחיים יותר מחמשים שנה:

ח סוד כשמסתכל בציצית מסתכל בב' ציציות שלפניו:

ט סוד למה לא ירחיקנה מן הכנף שני קשרי גודל:

י סוד החיות שמשוררות לפעמים בכנפיהם ולפעמים בפיהם כפי ריחוקם או קירובם מהכבוד:

יא סוד שאין המזיקין שולטין מקריאת הגבר ואילך שהוא קול נאצל מגבריאל ולמה תקנו לברך הנותן לשכוי בינה:

יב סוד למה נאמר בדרתם חסר בשבת ובציצית:

קרח

א סוד מחלוקת קרח ומחלוקת הלל ושמאי.

ב סוד הבדלה בשבט לוי שלדעתיה דיעקב שני הוה:

ג סוד היות ההבדלה על היין:

ד סוד שדה וכרם:

ה סוד נפילת אפים ואם צריך להטות לימינו או לשמאלו:

ו סוד מאמרם ז"ל אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכו':

ז סוד תרומה גדולה שאין לה שיעור וסוד המעשר בסוד אי"ק:

חקת

א סוד ארז ואזוב בסוד לולב ואתרוג:

ב סוד הגוי שאינו מטמא במותו ומטמא בחייו והישראל ההפך:

ג סוד מאמרם ז"ל מגע בית הסתרים אינו מטמא בסוד פטור הזיק הטמון באש:

ד סוד למה הוצרך יהושע למרגלים מאחר שעתידה החומה ליפול מאיליה:

ה סוד למה נקרא התפארת:

בלק

א סוד דביקות אומות העולם בגבורה באורך:

ב סוד פסוק מעיין נרפס מקור משחת וגו':

ג סוד למה המלאך נראה וחרבו שלופה בידו:

ד סוד למה יחזקאל אמר וארא ולא אמר וארא בסוד פסוק ויוקים ואנשי כוזיבא:

ה סוד מאמרם ז"ל כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני:

ו סוד מאמרם ז"ל גדולים צדיקים ממלאכי השרת:

ז סוד פסוק ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה בסוד מאריה דאגדתא איהו ליהוי פרוונקא:

ח סוד למה מדת הדין אינה מתרצית כי אם בטובים:

ט סוד יונה שלא התפלל עד שהטילוהו בים וקבלה מדת הדין חלקה:

י סוד הגזר דין כשנחתם בדם שאינו נקרע לעולם:

פנחס

א סוד מאמרם ז"ל פנחס הוא אליהו והוא היה מייחס עצמו פעם לגד ופעם לרחל:

ב סוד למה אין אומרים שירה אלא על היין:

ג סוד מלכי בית דוד כפי מילוי וחוסר הלבנה בסוד וישב שלמה על כסא יי' ואת עיני צדקיהו עור:

ד סוד שני ימים טובים של גליות שאין עושין אותם בארץ ישראל בסוד גלות השכינה.

(ה) סוד למה אנו מקריבין קרבן על אומות העולם:

מטות

א סוד הפרש נדר לשבועה באורך:

ב סוד מאמרם ז"ל בעון נדרים בנים מתים:

ג סוד מאמרם ז"ל אי אפשי באשה נדרנית:

מסעי

א סוד גלות הרוצח בערי הלוים ולמה תלוי חזרתו במיתת הכהן הגדול:

ואתחנן

א סוד למה נקרא י"י אלהים שם מלא:

ב סוד אלהים הרומז לשלשה מדות:

ג סוד פסוק אני בצדק אחזה פניך וגו' בסוד אור הגנוז הנקרא תמונה:

ד סוד פסוק וחגור נתנה לכנעני בסוד ארץ ישראל שהיא באמצע הישוב:

ה סוד מאמרם ז"ל קללות שבתורת כהנים משה מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה מפי עצמו אמרן:

ו סוד מאמרם ז"ל שהכהן שוחה בתחלה ובסוף כל ברכה:

ז סוד התפילין הנקראים קדושה והציצית מצוה:

ח סוד תפלה של יד הנקראת תפלה מיושב ותפילין של ראש תפלת מעומד:

ט סוד פסוק הייחוד באורך:

י סוד מאמרם ז"ל משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה באורך:

יא סוד ששה תיבות בפסוק שמע ישראל וששה תיבות בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

יב סוד מאמרם ז"ל עבדא דמלכא מלכא:

יג סוד מזמור אליך ה' נפשי אשא ולמה אין בו וא"ו אעפ"י שהולך בא"ב:

יד סוד רמ"ח תיבות בק"ש חסר תלת וצריך לכוין בט"ו ווין של אמת ויציב כשהוא ביחיד:

טו סוד עשרה מצות בפרשה ראשונה של שמע כנגד עשרה מאמרות:

טז סוד קדוש וקדש בסוד כי עם קדוש אתה וקדש ישראל:

יז סוד אלף דור חמשים שנה לדור ונ"ב מבריאת העולם עד רבי אלעזר בן עזריה:

עקב

א סוד עשרה דברים הנאמרים בכוס של ברכה באורך:

ב סוד מאמרם ז"ל כל האוכל בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה:

ג סוד חמשה אצבעות וצורת ומספר פרקיהם:

ד סוד מאמרם ז"ל לא יאכל תרי:

ה סוד האומרים בתפלה כי מאור פניך נתת לנו טועים והראוי לומר באור פניך:

ו סוד ארץ חמדה טובה ורחבה:

ז סוד שמים ושמי השמים בסוד מאמרם ז"ל יציבא בארעא וגיורא בשמי שמייא:

ח סוד אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי בסוד חסדי דוד הנאמנים:

ט סוד האל הגדול הגבור והנורא בסוד הארבעה פנים:

י סוד מאמרם ז"ל כל הארצות מתמציתה של ארץ ישראל שותות בסוד הנותן מטר על פני ארץ וגומר:
יא סוד מאמרם ז"ל אסור לשמש מטתו בשני רעבון:
יב סוד מאמרם ז"ל גדול התלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה:

ראה

א סוד מאמרם ז"ל גוים כחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הן:
ב סוד לא תבנה עוד בסוד ואבנה גם אנכי ממנה ובסוד וידיחו את יושבי עירם:
ג סוד מלת אשרי בסוד פסוק אשרי שומרי משפט וגו':
ד סוד למה היו חסידים ואנשי מעשה שמחים בשמחת בית השואבה:

שופטים

א סוד שני עדים וטעם פסלות הנשים לעדות:
ב סוד כוונת שלמה המלך שהיה לו אלף נשים בסוד קח לך אשת זנונים גומר בת דבלים:
ג סוד מיתת שאול בסוד הבכורים:
ד סוד מאמרם ז"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה:
ה סוד מאמרם ז"ל לית כתובה דלא רמו בה תיגרא:
ו סוד כרם בית אשה:
ז סוד מאמרם ז"ל לא שכיב שכבת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמניה:
ח סוד דוד שאמר בראשונה אני בצדק אחזה פניך ואחר כך אמר אל תבא במשפט את עבדך:
ט סוד מיתת הצדיקים בסוד ההקזה:

כי תצא

א סוד שאין להלין המת באורך:
ב סוד החסיד רבי יצחק שהיה סגי נהור והיה מרגיש בהרגשת האויר מי יחיה ומי ימות:
ג סוד לא ילבש גבר שמלת אשה בסוד ברכת שלא עשאני אשה:
ד סוד כי השגחת ה' ית' אפילו בפרטי הבהמות והחיות:
ה סוד מאמרם ז"ל האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו':
ו סוד מאמרם ז"ל ראוי היה זה ליפול ששת ימי בראשית:
ז סוד היתר כלאים בציצית בסוד דרשה צמר ופשתים:
ח סוד נער חסר ה"א ונתנו לאבי הנערה מלא:
ט סוד מי שאינו זוכה בבת זוגו לעולם ומי שאינו זוכה בה עד שתנשא לאחר קודם ומי שזוכה בה בראשונה בסוד מצא אשה מצא טוב:

י סוד פסוק אלהים מושיב יחידים ביתה בסוד שלשה כתות הנ"ל:
יא סוד הייחוד בפסוק לו חכמו ישכילו זאת:
יב סוד מאמרם ז"ל כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות:
יג סוד הגט שצריך שמו ושמה ושם עירו ושם עירה כי הפירוד אינו רק בהן:
יד סוד שצריך לקדש עצמו בשעת תשמיש והשעה הראויה לכך ואסור לפני הנר:
טו סוד שלשלת דוד עד פרץ וסוד שם דוד ביו"ד:
טז סוד לא תחבול בגד אלמנה בסוד לא תקום פעמים צרה:

כי תבוא

א סוד מלת תהלה מתהלה לדוד ולמה באה בא"ב:
ב סוד מלת עת באורך:
ג סוד מלת אני ומלת אנכי:
ד סוד מאמרם ז"ל כשישראל חוטאין כאן יעקב לוקה במערת המכפלה בסוד יגל יעקב:
ה סוד מאמרם ז"ל משל למלך שהיו לו אלף אלפין דנרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף וכו':

נצבים

א סוד כי בימות המשיח תהיה הבחירה בטוב לנו טבע בסוד מילת הלב:
ב סוד מאמרם ז"ל מעיד אני עלי שמים וארץ בסוד העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ:

וילך

א סוד למה תקנו בקדיש בחייכון וביומיכון בסוד מאמרם ז"ל אין מלכות נוגעת בחבירתה וכו':
ב סוד מאמרם ז"ל ואילו צדיק ורשע לא קאמר:
ג סוד משה שאמר שירה ושאר הנביאים אמרו שיר ודוד שאמר שירה בסוף ימיו:

האזינו

א סוד אבן בסוד משם רועה אבן ישראל אבן מאסו הבונים על אבן אחת שבעה עינים:
ב סוד שיש לאדם לפני מותו להשפיע חכמתו לתלמידיו בסוד בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. (ג) סוד מאמרם ז"ל מי ששמר את האבות ישמור את הבנים בסוד בנים לא אמון בם:
ד סוד יין נסך בסוד אל תרא יין כי יתאדם:
ה סוד מאמרם ז"ל כל הקבור בארץ ישראל כאלו קבור תחת המזבח:

נשלם הלוח מסודות הספר ברוך נותן ליעף כח: